

Gos Nge Ek Ka Ei Sinim Kin Ngołum

Nii New Testament

Contents

Jiisas Nge Ek Ka Masyu Pułum	1
Jiisas Nge Ek Ka Mak Pułum	62
Jiisas Nge Ek Ka Luk Pułum	100
Jiisas Nge Ek Ka Jon Pułum	163
Luk Mon Aposel Połpu Ek Se Andilmin Wumb Oł Enjing Ei Pułum	210
Pol Mon Rom Wumb Połpu Kindim	262
Pol Mon Korin Wumb Kumna Połpu Kindim	294
Pol Mon Korin Wumb Nga Endi Połpu Kindim	327
Pol Mon Galeisiya Wumb Połpu Kindim	347
Pol Mon Epeses Wumb Połpu Kindim	357
Pol Mon Pilipai Wumb Połpu Kindim	368
Pol Mon Kolosii Wumb Połpu Kindim	375
Pol Mon Tesilonaika Wumb Kumna Połpu Kindim	382
Pol Mon Tesilonaika Wumb Nga Endi Połpu Kindim	388
Pol Mon Timosii Kin Kumna Połpu Kindim	392
Pol Mon Timosii Kin Nga Endi Połpu Kindim	400
Pol Mon Taisis Kin Połpu Kindim	406
Pol Mon Pailiimon Kin Połpu Kindim	410
Gos Mon Endi Eipru Wumb Kin Kindim	412
Jeims Mon Endi Połpu Gos Wumb Kin Kindim	437
Piisa Mon Kumna Połpu Gos Wumb Kin Kindim	446
Piisa Mon Nga Endi Połpu Gos Wumb Kin Kindim	455
Jon Mon Kumna Połpu Gos Wumb Kin Kindim	461
Jon Mon Nga Endi Połpu Gos Wumb Kin Kindim	470
Jon Mon Ekii Se Połpu Gos Wumb Kin Kindim	471
Jus Mon Endi Połpu Gos Wumb Kin Kindim	473
Gos Nge Oł Koi Er Pałim Ei Jon Kin Andan Tum	476

Gos Nge Ek Ka Ei Sinim Kin Ngołum

The New Testament in the Nii Language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tok ples Nii long Niugini

Language: Nii

Provided by: Wycliffe Bible Translators

This print-on-demand edition of Scripture is produced and provided at cost by the Digital Bible Society in partnership with the Bible League of Canada, Open Doors International, and other missions and translation agencies. To order additional copies of this or other Bibles, please visit www.dbs.org (USA), www.bibleleague.ca (Canada), and www.opendoors.org (Europe).

Copyright and Permission to Copy

Copyright © 1980 Wycliffe Bible Translators, Inc. Scripture text used by permission.

PDF, ePub, and MOBI Bible covers and design are copyrighted 2017 by the Digital Bible Society (www.dbs.org).

PDF generated on 2017-06-27 from source files dated 2017-06-26.

f9a307dc-0eca-56bb-b340-76b029278edf

ISBN: 978-1-5313-0485-0

Jiisas Nge Ek Ka Masyu Puhum

Jiisas Nge Kupam Noł Embe

(Luk 3:23-38)

1 Ei Jiisas Kraiss nge kupam noł tilap ei, Deipis nge tilap. Nga Deipis eim Eiparam nge tilap ende.

2 Eiparam eim kingam Aisik, Aisik eim kingam Jeikop, Jeikop eim kingam Jura ni angim noł pei.

3 Jura eim kingam Peres kin Sara, el elip menjngil el Tamar. Peres eim kingam Esran, Esran eim kingam Ram, Ram eim kingam Aminarap.

4 Aminarap eim kingam Neison, Neison eim kingam Salmon.

5 Salmon eim kingam Bowas, eim mam Reiyap. Bowas eim kingam Opes, eim mam embe Rus. Opes eim kingam Jesii.

6 Jesii kingam King Deipis, Deipis eim kingam Solomon. Mam ei ok Yuraiya nge ambim.

7 Solomon eim kingam Riyapom, Riyapom eim kingam Apaisa, Apaisa eim kingam Asa.

8 Asa eim kingam Jiyasopas, Jiyasopas eim kingam Joram, Joram eim kingam Yusaiya.

9 Yusaiya eim kingam Josam, Josam eim kingam Eiyas, Eiyas eim kingam Esekaiya.

10 Esekaiya eim kingam Manasa, Manasa eim kingam Amon, Amon eim kingam Josaiya.

11 Josaiya eim kingam Jekonaiya kin eim angim noł, kunum ele Esrel wumb Bapilon konu ele kan ngii mił punjung kongun dinga enjing ku.

12 Kan ngii mił punjung kongun dinga erik kunum ei Jeikonaiya eim kingam Siyalsiyel, Siyalsiyel eim kingam Serapapel.

13 Serapapel eim kingam Apiiyur. Apiiyur eim kingam Eliyakim, Eliyakim eim kingam Asor.

14 Asor eim kingam Sarok, Sarok eim kingam Akim, Akim eim kingam Eliyur.

15 Eliyur eim kingam Eliyeisa, Eliyeisa eim kingam Masan, Masan eim kingam Jeikop.

16 Jeikop eim kingam Josep, Josep eim ambim Maria, pe Maria eim Jiisas mengim, wumb eim Kraiss niłmin.

17 Yi mił Eiparam nge tilap ele opu Deipis tonu onum. Pe wumb tilap ei nge engki nga kapił kapił mulnjung. Deipis nge tilap ei pei Bapilon konu kan ngii mił punjung. Ei wumb tilap engki nga kapił kapił mulnjung. Pe Bapilon konu kan ngii el mułangin Kraiss tonu om kunum ei, wumb tilap engki kapił kapił tonu ok mulk, yi mił mulnjung.

Maria Jiisas Kraiss Mengim

(Luk 2:1-7)

18 Jiisas Kraiss nge ek poł yi to tu wunjung, mam Maria, Josep simba nik kuimi to mundjung ninjing. Ba wumb tał tep to ende endnerangil, ba amb Maria Gos Gui Ka tuk wang kin amb Maria, kangil mundum. **19** Wam simba ninjing wu Josep eim wu kun ka mołpu endim. Wu ei eim kenim ni ambil kangil peng kanpi, ambil singambil simba nipi si kindmbii ni yi piim.

20 Josep eim yi piipi pupu or pim konu, Gos nge Enjel kindang opu eim kin ek yi mił nim, "Josep nim Deipis nge kingam, nim amb Maria simbii ni singambil kulerii mon! Piini! Eim kangil mołum ei Gos Gui Ka kangil eim kin mołum. Or kumb yi mił kenim.

21 Pe eim kangi endi mengmba, kangi ei embe Jiisas ninjii. Nimbil erang, kangi ei wumb pei ol kis ei kil ngopu, nga sipi orung simba ku."

22 Epi ombu pei tonu om kin, ok ek ni tor kindilmin wumb Gos ol ekii se ermba

ei piipi niim wu ei Gos gupu efe ek keimi ei pei tor omba. Gos nge ok ek ni tor kindiimin wumb ek ei ok nirim mił, tonu om.

²³“Piini! Ambil ei kangi endi mengpi nim kin kangi ei embe Emanuwel, ningii,” pa yi nim. (Ei pułe yi mił, ‘Gos sinim kin ouni mołum.’)

²⁴Josep or kumb er kenim mił, angpi pupu owundu nge enjel nim ek mił pi-pi, pupu eim ambim sim. ²⁵Ba eim kin tep to endnenjingił, eim kangi mengim kunum ei, eim kangi ei embe Jiisas nim.

Wumb Orundung Konu Eipi Wu Kombur Ok Kangi Kenjing

2 Maria Jiisas mengim konu kembis embe Beslem ei Juriya konu owundu mei konu efe Eros King mułum kunum ei Jiisas mengim. Ekii se wu kombur ał mani eni tonu onum konu orung tonu efe wu noman pim wu ombu ok Jerusalem konu ok yi ninjing. ²“Kangił konj endi mam mengim ei Jura wumb King mułmba nge tonu om; ei jili pałim? Sin kenjpin ni eim tonu om konu efe kanjip konj ei tonu o peng kanpin eim embe ambil tonu kindpin ngumun ei nge onmun,” yi ninjing. ³King Eros eim ek ei piipi, tungu enim. Nga wumb Jerusalem konu mulnjung wumb ei Eros kin tungu enjing ku. ⁴Pe King Eros eim kułmał kałmin wumb owundu ni Esrel wumb num noman pim wumb ei pei neng kułou tunjung. Tangin, eim wu ombu kii sim. “Gos kindim wu Kraiss konu jili mił tonu omba?” ⁵Wumb ei ek yi ninjing, “Beslem konu kembis ni Juriya mei owundu ok wumb oł ekii se tonu omba piipi niim wu mon yi mił pułum ei pałim,” ninjing ⁶“Nim Beslem konu kembis, Jura konu owundu wii mon. Nim konu owundu mił mulnjii. Nimbil erang, nim kin wu owundu endi omba wu na nge tiłap efe Esrel wumb eim ekii singii tep ermba.”

⁷King Eros eim popuł sim, ba eim nge wu ombu ał konu orundung noman pim wu ombu wii tang wangin kin, wu ombu kii sim. “Enim eni tonu ołum konu orundung wu, enim kanjip ei kunum nenj tonu wang kenjing?” ⁸Pe King Eros ek yi nim, “Enim Beslem konu puk kin kongun dinga er andik, kangił ei kan singii. Kan sik, nga orung ok na nengin kin, na yi ku pup men top ermbii,” pa nim. ⁹King Eros ek nim mił piik punjung. Pe nga en enim eni tonu ołum konu molk, kanjip kanik kanjip ei, en enim pungii konu kumb se pang kanik ekii se punjung. Pe kanjip ei pupu, kangi pim ngii eł tonu kun pim. ¹⁰Wu ombu en enim kanjip ei nga kanik kin wu ombu ka ka piinjing. ¹¹Pe ngii efe nirik punjung. Puk kenjing ni kangi ei mam Maria kin mulnjunguł. Pe wu ombu en enim mong gopsing pii polk molk, men tok erik, en enim kon ap-sik, ond muł tuk efe muru ka tołum epi ni, dup kiłangin muru ka tołum ei ni, gol ni kangi Jiisas ngunjung.

¹²En enim epin or pinjing konu, or kumb kenjing ni Gos yi nim, “Enim King Eros kin orung punerngii mon! Andłam eipi endi puk kin en enim konu pungii,” nim. Yi neng kin, wu ombu en enim andłam eipi efe puk, en enim konu efe orung punjung.

¹³Pe wu ombu orung punjung. Pangin, Josep or pepi or kumb kenim ni, Owundu nge enjel opu yi nim, “Nim angkin, kangi ei mam teł sikin Eisip konu sipnjii. Enim orung ongii kunum ei, na ek nimbii. Pe King Eros eim kangi ei to kundmbii ninim,” pa nim. ¹⁴Pe Josep eim kangi ei kin mam teł epin tuk mii memb si mengpi Eisip konu sipim. ¹⁵Pe Josep eim ni Eisip konu owundu mułangin kin King Eros eim kapli kułmba.

Oł ekii se tonu omba ei piipi niim wu ei kin Gos Owundu eim neng, ek ei keimi pałim. Eim ek yi nirim, “Na kangi ei Eisip konu mołum ei na wii tamb tor omba.”

**“Kangi Pei To Kundei!”
Nipi, King Eros Yi Nim**

¹⁶Pe king Eros ei piim ni, eni tonu ołum noman pim wumb ei, na ek ei ekii sinenjing mon, yi peng kin, eim popuł kis sim. Sipi, eim wu kombur kindang puk Beslem konu ni konu orung mandi sim konu eke puk, kangil kembis kung ngii tał o pum kangil ombu to kundngii nipi kindim. Eim yi piim wu noman pim wu ombu ok ninjing kunum ei kangi endi king mułmba nge tonu om ei, na en enim kii sinj kunum ei piik ninjing.

¹⁷Kumb ok ek ni tor kindiłmin wu Jer-maiya gupu eke Gos ek nipi tor kindrim, ek ei keimi tonu om.

¹⁸“Rama konu Beslem konu owundu endi sałim wumb ek tanginmin dinga piinjing. Amb ke owundu nik, ek kaimb er ninim ni piinjing. Resel eim kingam noł piipi ke nim. Wumb eim noman er ka erngii pinerim mon. Nimbił erang, eim nge kingam noł pei mulenjing, wumb to konduk poru ninjing.”

¹⁹Ekii se, King Eros kułang kin, Josep or pepi or kumb kenim ni, Gos Owundu enjel kindang opu eim kin ek yi nim. ²⁰“Nim kangi ei mam teł sikin, Esrel mei eke si kind orung pui!” nim. “Wumb kangi to kundngii enjing wumb ei kolk poru ninjing,” pa yi nim. ²¹Pe Josep eim kangi ei kin mam teł si mengpi, Esrel wumb mei konu eke sipim.

²²Ba eim piim ni, wu Arkelos eim arim Eros mułum konu eim King mołum ninjing. Yi nengin kin, Josep eim konu eke ba gał erim. Pe nga kunum endi eim or kumb er kenim ni, Gos eim kin ek nim. Pe eim Galilii konu orung pum. ²³Eim pupu konu endi ‘Nasres’ niłmin konu eke pupu mułum. Oł ekii se tonu omba piik niłmin wumb ninjing ek ei keimi tonu om ei yi mił, “Eim Nasres konu eke wu.”

**Jon Wumb Noł Pendiłim
Wu, Ei Ek Ni Tor Kindim**

(Mak 1:1-8, Luk 3:1-18, Jon 1:19-28)

3 Kunum eke Jon wumb noł pendilim wu ei opu, eim Juriya wumb konu mei wii sim konu eke mołpu ek ni tor kindim. ²Eim ek dinga nipi yi nim, “Enim noman ak tungii! Nimbił erang Gos sinim tep er mołum ei enim kin mandi onum.” ³Jon omba nge, Gos eim ek ni tor kindilim wu Aisaiya gupu eke ni tor kindrim, ek yi mił nirim,

“Mei wumb mulenjing konu eke wu endi ek dinga nipi wii top mołum. ‘Owundu nge andłam er kun erei! Owundu omba nge piik, enim noman tuk er kun erik mułngii.’”

⁴Jon eim konduk kindilim kon, ei kung kamil ngenj ełmin kon ei kindpi, kan eim kend eke tuk si tałpi ei ka ngenj elim. Eim kuni nołum kuni ei guimbi gulnjambi ni ka piimi muł ombu nopolu yi elim. ⁵Kunum eke Jerusalem wumb ni Juriya konu orung orung wumb pei noł Joran konu orung wumb pei ok Jon mułum konu onjung. ⁶Nga en enim oł kis ombu ni tor kindik erangin ni, noman ak tok erik kin Jon en enim noł Joran eke noł pendpi ngum.

⁷Jon eim kenim ni, wumb kolk nga konj onerngii piik ełmin ni Lo ek piik ekii siłmin wumb ombu ok noł pimin nik onjung. Ei eim kanpi ek nipi yi nim, “Enim ka wembii nge kingam mił noł noman kis piik enjing, wumb nii enim neng oł ekii se tonu omba ei Gos nge popuł owundu ei tungu pungii nge onmun?” ⁸Enim noman ak tungii nge, oł kun erik, noman ak tok ełmin oł ei mił kun erangin wumb keningii,” pa nim. ⁹“Enim noman tuk eke yi piinerngii, ‘Eiparam ei sin nge kupen-jpin,’ sin noman ak tunermin ei kaplı yi ni piinerngii. Gos eim kaplı ya kom ku ombu erang, Eiparam nge kingam noł mułngii. Mułangin, Gos enim topu tor

kindmba. ¹⁰Pe nga tui mer ond puł eł pałim. Ond pei mong ka tunałmin, ond ombu kołmung tok dup kełngii. ¹¹Na Jon enim noł mendpił ełe noł pendind ei, enim noman ak tangin pendind. Ba Gos kindang wu endi ekii se omba wu, ei eim dinga ei dinga wii, na dinga ei kaplı enanim. Na wu kun ka mołal pim kin, eim simb su ei si kindmbii ei kaplı enand mon. Nga eim enim wumb kopur Gos Gui Ka ei ngang singii ba wumb kopur Gos kin pii gii ninanmin wumb ei Gos nge popuł kis ei dup ningił ełe mułngii. ¹²Pe Gos kindim wu Kraiss, eim angıł ełe ambılpi kuni mong wiis kapor ei sik sik tang, wiis tindkan si kindpi wiis kułou tołmun ngii ełe nirik kindmba mił yi ełim. Nga wiis rais tindkan ei sipi dup ełe kindmba, dup kumbułpu nga nopu yi ełim dup endi mon. Kunum kunum nopu pałiim dup.”

Jon Jiisas Noł Pendim

(Mak 1:9-11, Luk 3:21-22)

¹³Kunum ełe Jiisas eim Galilii konu si kindpi, noł Joran konu orundung Jon kin pum. Jiisas Jon angıł ełe noł pimba nge pum. ¹⁴Ba Jon eim erang kin Jiisas eim noman ak topu pimba nipi erim, “Na nim kin noł pimpii, ba nim nimbił erang na kin on?” a nipi Jon eim Jiisas kin ek yi nipi orung kindim. ¹⁵Ba Jiisas ek nipi orung kindim, “Mon, pe Gos nge noman ełe oł kun pałim mił yi na kin enjii ei kaplı,” nim. Yi mił neng, Jon eim ek ekii sim.

¹⁶Jiisas eim noł pepi poru nipi, noł si kindpi sikir tonu om ni ei epin wuł al pang, Gos nge Gui Ka ei mani om. Sinim kei Kurmuł ninmin ei mił opu Jiisas kin mułum. ¹⁷Pe ek endi epin konu ełe tor om ek ei yi nim, “Kangi ei, na kangıł mendpił, na eim noman ngond. Na noman ka eim kin pałim,” pa nim.

Seisen Ek Nemb Jiisas Oł Ermba Mił Kenmbii Ni Piim

(Mak 1:12-13, Luk 4:1-13)

4 Kunum ełe Gos Gui Ka ei Jiisas sipipi wumb mulenjing konu ełe mułang kin, Seisen eim Jiisas ermba oł ei kenmbii nipi ek nimba pum. ²Jiisas eim kuni nunarpi mułum, kunum ei kunum 40 epin, tinga pei mułum. Moł pang, eim kuni owundu tang piipi mułum. ³Pe Seisen Jiisas kin ek neng ermba oł ei kenmbii ni piim Seisen yi piipi kin, ei Jiisas mandi tor opu ek nim. “Nim Gos kingam mendpił pim kin, kaplı nim ya kom ku mohum ei ek nen kin bres pengıı!” ⁴Ba Jiisas ek dinga nipi orung kindpi yi nim, Gos ek ka ok nirim mił yi ninim, ‘Bres mendpił ei wumb noman ełe konj ngunermba mon. Ba Gos nirim ek ni tor onum ek ei, wumb noman konj ngonum.”

⁵Jiisas eim ek yi neng kin, Seisen Jiisas sipipi, Jerusalem men ngii owundu ełe ei tonu mendpił sipim. Sipipi, engdang engim. ⁶Engang, ek nipi yi nim, “Nim Gos nge kingam pim kin, ełe nim puku sikin mani pan, Gos ek ninim mił, ‘Enjel kindang neng ok, nim enim angıł embilangin, nim simb ełe ku ni epi endi nim tunermba,” pa nim.

⁷Nga Jiisas ek yi nim, “Gos nge ek ka nga ninim, ‘Ninim nge Gos Owundu ermba oł ei kenmbii ni enerii mon!’ ninim,” pa nim.

⁸Nga Seisen eim Jiisas nga sipipi, kołmung owundu endi pim konu ełe sipim. Sipipi, konu owundu orung orung pei andan topu, konu ka wii owundu pei wu king tep er mołmun konu ei kenjngił. ⁹Nga Siesen Jiisas kanpi yi nim, “Pe nim na kin simb ełe ming gopsing pii polkun, na kin men tokun enjii, kaplı na nim konu ka wii ni epi ombu pei ngumbii,” nim. ¹⁰Pe Jiisas ek yi nim, “Nim Seisen po! Gos ek ka ok nirim

mił yi ninim, 'Nim Gos Owundu nge embe ambil tonu kindkin men tokun enjii. Erkin, eim kongun ei mendpił enjii,' Gos nge ek ka yi ninim," pa nim.

¹¹ Yi neng kin, Seisen Jiisas si kindpi pum. Pang kin, enjel ok Jiisas paki tunjung.

Galilii Konu Jiisas Kongun Pułngun Mondpu Erim

(Mak 1:14-15, Luk 4:14-15)

¹² Jiisas piim ni Jon kan ngii kindinmin ninjing. Nengin piipi, Galilii konu ełe pum. ¹³ Pupu, Naseres konu si kindpi, Kapaniyam konu ełe pum. Kapaniyam ei noł gopu owundu ełe orundung sim. Nga konu orung Sepulan ni Napsalii konu tał ełe orung sim. ¹⁴ Yi mił erang kin, pe ok ek ni tor kindiłmin wu Aisaiya gupu ełe Gos ek nirim ei yi mił nirim,

¹⁵ "Sepulan mei konu ni Napsalii mei konu ełe andłam pupu noł gopu owundu ełe pupu orung noł Joran tor punum. Galilii konu ei torung wumb eipi wumb konu. ¹⁶ Konu ełe wumb noman tuk ełe emii mił peng molk oł kis erik mulnjung wumb ei tiłang owundu ei kaninmin! Nga wumb noman tuk ei emii tuk molk kulk poru ninjing konu mił mołmun, ba tiłang ei Jiisas enim wumb kin om, ei tiłang erang nimba. Emii konu kułngii nge mołmun, tiłang ei ok orum poru nim!"

¹⁷ Kunum ełe Jiisas kongun puolngun mondpu ek ni tor kindpi wumb ngum. Ngopu, yi nim, "Gos epin konu sinim tep enim ei, enim kin mandi poru ninim, kaplı enim oł kis si kindik noman tuk ełe ak tok erngii," pa nim.

Jiisas Wu Kapıł Kaplı Eim Kin Ekii Singii Nge Wii Tum.

(Mak 1:16-20, Luk 5:1-11)

¹⁸ Jiisas eim Galilii noł gopu owundu wer ełe pupu endim. Pupu kenim ni, wu

angim angim tał, endi Saimon nge embe nga endi Piisa. Nim eim angim Endru teł noł gopu ełe omu kon poł simbił ni er mulnjunguł. Wu tał eł elip omu tołmbuł kongun ei erkił kin ku siłmbił. ¹⁹ Pe Jiisas eim wu tał kanpi kin ek yi nim, "Ehip na kin ekii singił nge weł! Wangił, na elip wumb eipi nengił na kin ekii singii nge nip ngumbii," pa nim. ²⁰ Kunum ei mendpił omu kon ni epi si kindpił, sikir pukuł, Jiisas pum konu ekii se punjunguł.

²¹ Nga Jiisas noł wer ełe pupu kenim ni angim tał, endi Jeimis, Sependii kingam, angim Jon teł erinjngił kin omu kon er ka er mulnjung. Mułangin, ei tonu noł kanu eł molk erinjngił Sependii kin er mulnjung. Nga Jiisas eim wu tał wii tum. ²² Pe sikir wu tał erinjngił Sependii si kindił, Jiisas pum konu ekii se punjunguł.

Jiisas Wu Amb Pei Er Ka Erim

(Luk 6:17-19)

²³ Jiisas eim Galilii konu orung pei endim. Andpi, en enim men ngii konu ełe pei ek ka ni tor kindpi wumb ngopu ek ei Gos sinim tep enim mił nipi ngum. Ngopu kin, eim wumb ngenj ełe ening kanim kanim ening, ei er ka erim. ²⁴ Eim erim oł ei, wumb ek poł to pangin Siriya konu orung orung wumb piik, pe wumb ening kanim kanim pim wumb ni, ngenj kumbii erpi, kinj num wumb, ni keku tum wumb ni, simb angıł mapi erim wumb ni gui kis tuk mułang ni ening kanim kanim pim wumb ei pei tu wunjung. Wumb ei pei Jiisas eim er ka erim. ²⁵ Pe wumb tiłap owundu punjung wumb ei, Galilii konu ni Dekapolis konu ni, Jerusalem konu ni Juriya konu ni noł Joran orung wumb pei ok Jiisas pum konu ekii se punjung.

Jiisas Eim Tonu Komung Ełe Ek Yi Nim

5 Jiisas kenim ni wumb tiłap owundu pei ok, eim kin ongii nge onjung.

Ok kin, pe eim komung ele tonu pupu mułum. Nga eim nge ekii silmin wumb eim mułum konu kułou tunjung. ²Pe Jisas eim ek man ek nipi, eim nge ekii silmin wu ombu ngum.

³“Wumb Gos Gui Ka nge simin nik wii mulnjung wumb, ei ka piyangin. Gos konu ele tep er mułum epi ei eim nge.

⁴“Wumb eipi oł kis erangin kin wumb ei ke nik mułngii wumb ei ka piingii. Gos wumb ombu kin noman er ka ermba.

⁵“Wumb en enim embe ambil tonu kindnanmin wumb, ei ka piingii. Ei en enim Ernjing Gos epi ka pei ngumba nirim mił, ei pei singii.

⁶“Wumb kombur en enim noman ele kunum kunum ei oł kun ka er mułngii wumb ei, en enim ka piingii. Gos en enim epi pei ngang kapli ermba.

⁷“Wumb kombur en enim wumb eipi kin kaimb singii ei ka piingii. Gos en enim kin kaimb simba ku.

⁸“Wumb noman tuk kun ka simba wumb ei, en enim ka piingii. En enim Gos kapli keningii.

⁹“Wumb kombur en enim wumb eipi kin noman ende pimba nik kongun dinga enmin wumb, ei ka piingii. Gos wumb ei kin yi nimba. ‘Enim nanim kingam noł,’ pa nimba.

¹⁰“Pe wumb en enim Gos nge oł kun erangin, wumb eipi ok en enim kin oł embin tui erngii, ei en enim ka piingii. Gos sinim tep elim konu ei en enim nge konu simba.

¹¹“Pe enim na ek ekii sik erik endangin, wumb eipi enim kin ek ngok, ek kis kanim kanim kend nik ngok, enim kin kis yi enjing kin kapli enim ka piingii. ¹²Pe enim noman ka seng ka piingii. Enim nge kumep ka singii epi ka wii ei tonu epin sałim. Yi mił, wumb Gos

nge oł ekii se ermba piik ni tor kindilmin wu, ombu ok kin yi enjing ku,” pa nim.

Enim Wumb Dup Alam Mił Ni Ep Kusa Mił Mułngii

(Mak 9:50, Luk 14:34-35)

¹³“Pe sinim mei wumb ei ep kusa mił mułmun. Ei pułe yi mił wumb oł kis elmin wumb ei tonu mani kindik oł kis enerngii mon nilmin. Ba ep kusa singin ei poru nim kin wumb pii gii ei ep kusa singin mił poru ni si kindim. Sinim nibil oł eramin nga opu singin ermba? Ep kusa ei singin enermba ei wumb si kindilmin. Si kindangin, wumb kanik, simb el kambik elmin.

¹⁴“Enim mei wumb el dup tilang mił erang mułngii. Nga konu owundu endi tonu komung ele simba, ei koi enermba mon ku. ¹⁵Pe wumb dup alam kailmin, ei sipik pel mandring ni el kindnalmin mon. Dup ei tonu peni ele mundangin, tilang erang wumb ngii nirik mułngii wumb ei tilang erang keningii. ¹⁶Yi mił ku, enim oł kun ka elmin ei tilang mił wumb pei andan tangin kanik, enim Ernjing ei epin mułum, ei eim embe ambil tonu kindngii.”

Gos Nge Lo Ek Ei Pałim

¹⁷“Na op lo ek ni Gos oł ekii se ermba ombu piik nik elmin wumb ei to tor kindmba om nik enim yi piinerngii mon. Na op lo ek ni Gos oł ekii se ermba oł wumb pei ek nik enjing ek, ei na pułe nip ka ermbii nge ond. ¹⁸Na ek keimi nip enim ngond, tonu epin konu nga ya mani mei konu ei poru nimba kunum ei, mon min ek kembis endi tuk lo ek mon el aninga endi pimba. Ek ei am punermba mon. Lo ek yi pepi mułang, epi tor opu poru nimba,” pa nim. ¹⁹Pe wu endi eim lo ek el aninga endi sipipi, ek nipi wumb ngumba wu, ei eim embe tonu Gos epin konu sinim tep enim konu el kembis wii pimba. Ba wu endi lo ek ekii sipi, nipi

wumb ngopu ermbe wu, ei eim embe Gos epin konu sinim tep er mołum konu eł Gos eim embe ambil tonu kindmba. ²⁰Na enim nind, enim lo ek kin oł kun erik erngii ei, wumb lo ek połmun wumb ni lo ek piik ekii silmin wumb ni ełmin oł ka ei kapli to mani kindnenjing kin kapli enim Gos epin konu tep er mołum konu eł tuk punerngii mon.”

²¹“Ok sinim kupenjpin noł sinjing ek ei piik poru ninjing. Enim wumb to kundnerngii mon! Nga wu endi pupu wu endi to kundun kin, wu ei kos eke ba. ²²Ba na enim kanip nga nind, wu endi eim angim kin ek mił enjingil kin, eim kos eke ba. Nga wu endi eim angim kin ek kis nimba, ‘Nim wu kis noman pinałim wu!’ ei eim kaunsul owundu mołum konu ba. Nga wu endi mołpu wu endi nim wu wulu mendpil nimba, wu ei dup konu mendpil ba. ²³⁻²⁴Pe ninim Gos kin kulmał kelnjii nge okun, kulmał kałimn konu mandi angkin piinjii ni ninim angnim kin ek endi pałim. Ei piikin kulmał kelnjii epi eł mond si kindkin, pukun angnim kin ek ni kun erkin poru nikin, nga orung okun, Gos kin kulmał kał ngunjii.

²⁵“Pe wu endi nim kin kos ermbe neng, elip andlam eł punguł konu eł nim ekii sikin eim kin noman ende sekin ek ka ni enjii. Yi ninen kin, wu ei nim sipipi ek pii kun ełim wu ngang, nga ek pii kun ełim wu ei ngang, wu ei sipipi opu ond wumb ngang, opu ond wumb eim sipik, kan ngii eł kindngii. ²⁶Na nim kanip nind, pe nim ku epi ngo pendin, ei kopur pei ngunen kin nim kan ngii sikir tor onenjing mon!”

Wu Amb Kilip Tonmun Oł Ei Nge

(Masyu 19:9, Mak 10:11-12, Luk 16:18)

²⁷“Enim kin ek ei ok tor om enim piik poru ninjing, ‘Nim wu amb eipi nge ningil enenjii mon.’ ²⁸Ba na enim kanip yi nind, wu endi eim amb eipi endi

kanpi noman to piimba wu, ei eim oł kis noman eke erpi poru nim. Wu ei lo ek ei piinerim mon. ²⁹Nga ninim ningil tundung epi endi kanpi oł kis ermbe, erim kin ningil tundung kopis si kindnjii. Ei mił nim oł kis ei si kindnjii. Ninim nge ngenj orung kopur kopis kindnjii ei kapli. Mon pim kin, nim ngenj ei kopis kindnen kin, nim ngenj pei mer dup konu kis eke ba.” ³⁰Nga ninim angil tundung oł kis endi erim kin, angil orung kilip to kindnjii. Nimbil erang nim angil tundung kilip to kindan, ei epi kis ba ninim ngenj orung pei dup konu ba ei epi kis mendpil. Oł yi eran kin nim ngenj pei mer dup konu eke punermba.”

³¹“Kumb ok lo ek endi tor orum ek ei yi nirim, ‘Wu endi eim ambim si kindmba wu, ei eim ok pupu kos pipe sipi amb ei ngumba,’ niłmin. ³²Ba na enim kanip nind, wu endi eim ambim si kindmba, ei eim ambim wu eipi kin ningil enermba wu ei lo ek to kindim. Nga wu endi ok ambim si kindim amb ei, nga wu endi simba wu, ei lo ek to kindmba.”

³³“Ek endi sinim kupenjpin noł sinjing ek ei enim piinjing. Ei yi mił, enim ek keimi endi nik tonu kindik ek dinga nik enjing, ei to kindnerngii mon. Ba ek keimi endi ninjing kin, enim ek kun nik Owundu kumb eł ninjing ek ei yi mił erngii. ³⁴Ba na enim kanip nind, ek keimi endi nik tonu kindik dinga enerngii mon! Enim tonu epin Gos konu sik ek endi nik dinga enerngii. Epin ei Gos eim mołum konu. ³⁵Nga mani mei eł nik ek endi nik dinga enerngii ei mon. Nimbil erang mei ei mei kembis Gos simb sałim konu. Nga Jerusalem konu nik ek endi ni dinga enerngii ei mon! Jerusalem konu ei King Owundu konu sałim. ³⁶Na ek dinga endi kun keimi pinerang kin, eim na peng eł tui topu kołmung erpi si kindmba, pa ninjii mon. Enim peng enjin ei endi kuru erpi wu tukui mił pin-

ermba; nga peng enjin endi ping erpi wu gał mił yi enermba mon ku. ³⁷ Ba enim wu nik mon ni owa ningii ei mendpił. Enim nga ningii, ei Seisen mendpił enim kin nei neng ninmin.”

Oł Endi Erngii Er Orung Kindnenjii Mon

(Luk 6:29-30)

³⁸ “Lo ek ei ok tonu om, ek ei kapli enim oł yi mił erngii, ‘Nim wumb ningił ei si kindkin nin kin wumb nim ningił ei si kindngii ku. Nga nim wumb gupu mong ei si kindkin nin kin, wumb nim gupu mong si kindngii ku!’ ³⁹ Ba na enim kanip nind, wumb endi enim tumbii ni ermba wumb, ei enim eim to orung kindnerngii mon. Pe wu endi nim kon taki tum kin, nga ak tan orundung tumba ku. ⁴⁰ Pe wu endi nim kin kos erpi nim kumep sinerim kin, eim nim konduk simbbii nim kin, nim torung muł ełim kon ei ouni ngunjii ku. ⁴¹ Pe wumb endi eim nim kin konu mandi eł pambił nim kin, nga nim eim nga konu turii sipnjii. ⁴² Nga wu endi nim epi endi ngui nim kin, nim eim ngunjii. Wu endi nim epi endi ngan, nga ekii se nim ngumbii nim kin, nim wu ei kin buł ngunenjii,” pa nim.

⁴³ “Enim lo ek ei ok tor om piinjing ek, ei yi mił, ‘Wumb nii endi nim kin mandi mułmba wumb ei noman ngunjii. Nga nim nge opu orung wumb ei nim eim kin kis piikin noman ngunenjii mon!’ ⁴⁴ Ba na enim kanip nind, enim opu orung wumb noman ngok, nga opu orung wumb enim tumbii ni ermba wumb ei paki tok Gos kin prei erik, opu orung wumb paki tungii. ⁴⁵ Yi mił enjing kin, enim Gos epin konu ełe mołum ei enim Ernjing mił mułang kin, enim eim kingam noł mił wumb eipi kin andan tangin keningii ei enim. Gos eim eni erpi kindang opu wumb kis ka mołmun konu

ełe eni pei topu tiłang enim. Nga Gos eim konu kumb erpi kindang opu wumb kis ka mołmun konu, ełe eim konu kumb kindang onum ku. ⁴⁶ Enim wumb noman ngołmun wumb ei kin noman ngunjing kin enim epi sinerngii mon. Pe wumb ku takis siłmin wumb ei oł yi ełmin ku. Ba enim nga oł kun ka wii pei erngii. ⁴⁷ Nga enim nge engnjing noł kin ek ka nik enim nipe epi ka wii enjing? Pe wumb torung ngenj eipi wumb ei oł yi ełmin ku. ⁴⁸ Yi pałim ei piik en enim oł kun ka wii erik mułngii mił, enim Ernjing Gos tonu epin konu kun ka wii mendpił mołum mił yi mułngii.”

Wumb Paki Tungii Oł Ei

6 “Enim pii kun erngii enim oł ka endi, eramin wumb eipi ei sin keningii nik yi enerngii mon. Pe enim oł yi enjing kin, enim Ernjing Gos tonu epin mołum ei, enim kumep epi ka endi ngunermba.

² “Ninim wumb epi sinerang wii mołmun wumb, ei paki topu epi ngumbii ni piinjii, ei nim wumb eipi kanik wii top ngumbii ni yi enjii ei mon. Ei yi mił, ek kend wumb men ngii nirik ni andłam owundu orung ełe angk prei erik wumb kanik kin, ‘Sin embe ambił tonu kindngii,’ nik ełmin mił yi enerngii. Yi ełmin ei Gos kin epi ka endi sinerngii mon! Na enim kanip nind, wumb ei en enim epi sinjing poru nim, Gos nga epi endi ngunermba mon. ³ Pe ninim wumb epi sinermba wumb ei epi ngumbii ni piinjii, ei yi mił. Nim angıł taring orung nimbıł oł enjii ei, nim angıł tundung orung piinermba mon. Ei pułe yi mił. Nim wumb epi sinermba wumb ei koi erkin epi ngunjii ei wumb kinerngii. ⁴ Yi mił, ninim kongun kaimb sikin enjii mił yi koi er pimba. Nga nim Arnim tonu epin mołum ei nim nge epi koi er pimba, ei eim kanpi nim kin ngopu orung kindmba.”

Prei Ełmin Oł Ei

(Luk 11:2-4)

⁵“Enim kunum endi prei erngii, ei wumb ek kend tok ełmin mił yi enerngii mon. Ek kend tok ełmin ei andłam eł ni men ngii kumb eł angk prei kinan erik pengin kin wumb en enim keningii ni piik ełmin oł ei nge enerngii. Na ek keimi ni enim ngond, wumb ombu nge kumep endi ei sinjing poru ninim. ⁶Pe kunum ełe ninim prei enjii pimba, ei nim pukun ngii nirik pukun, ondu ngokun, koi er prei enjii. Ei ninim Arnim Gos epin konu epi koi ełe mołum ei kaninim. Nga eim epi pei koi er sałim ei kaniłim, eim nim ngumba,” pa nim. ⁷“Enim prei erngii, ei torung ngenj wumb ek wii pei nik kinan kind pałmin mił enerngii. Ngenj wumb yi piinmin, ‘Nimbił erang sin ek pei nemin, Gos piimba,’ nim piik yi ełmin. ⁸Enim wumb enmin oł ei ekii sinerngii. Ernjing Gos enim epi simin ni piimin ei Gos eim piinim. Enim eim kin kii sinerngii kunum ba eim ok piilim. ⁹Enim prei yi mił erngii:

‘Sin Erinjpin Gos. Nim tonu epin mołun.

Nim embe ambił tonu mendpił kindmin ei ka wii. Gos ninim nge sin tep er mołun dinga sin kin omba.

¹⁰Ninim nge noman ełe tonu epin ekii sinmin mił yi ku sin ya mei eł ekii sinmin.

¹¹Pe sin kuni kunum kunum ełe kapli ngon.

¹²Nim sin oł kis enjpin ei kil ngokun si kindnjii. Ei mił sin yi ku wumb sin kin oł kis enjing, ei sin kil ngo si kindmin ku.

¹³Nim sin kin epi oł embin tui endi tonu omba kunum, nim sin kin wakın to si kindnenjii mon. Ba wu er kis elim wu, ei sin kin omba nim sin paki tokun, tep ka er mulii.’

¹⁴“Piimin. Enim wumb endi enim kin oł kis ermba ei nik kun enjing kin, enim

Ernjing Gos tonu epin mołum, ei nim oł kis kil ngopu si kindmba ku. ¹⁵Ba enim wumb epi oł kis ei nik kun enenjing kin, enim oł kis erngii Gos enim oł kis kil ngopu si kindnermba ku.”

Kuni Mowii Niłmin Oł Ei

¹⁶“Pe enim kuni nunarik mowii piingii. Nimbił erang Gos eim enim kin noman ka piimba. Wumb ek kend wumb, en enim kumb dinga puk enmin. Nimbił erang wumb enim keningii ei oł yi enjing kin, wumb yi piingii wu ombu kuni mowii pek onjung ni kengii. Na ek keimi nip enim ngond, wumb epi ekii se singii kumep epi ei pe si poru ninmin. ¹⁷Ba nim kuni mowii piin kin, noł was, kumb ningił eł erkin, kopung peng eł kalkin, yi erkin endnjii. ¹⁸Yi mił en enjii ei, wumb nim kuni mowii pekin on ni yi kinerngii. Ba Gos eim epin konu mołum ei endeim mendpił eim epi koi er sałim, epi ei piilim nga kaniłim ku ei kanpi kin nim kumep epi nga ngopu orung kindmba.”

Epi Ka Sik Kułou Tolmun Oł Ei

(Luk 12:33-34)

¹⁹“Enim epi ka wii kan apirik ya mei ełe kułou tunerngii. Mei ełe tumb jingamb ok epi ombu er kis erngii, nga waning wu opu waning simba ku. ²⁰Ba enim oł kun ka wii ełmin oł, ei nge Gos eim enim kin ka piimba ei tumb jingamb ni waning erngii wumb ni ei epin konu eł tuk puk er kis monduk enerngii mon! Nga waning wu pupu waning sipi ermba andłam sinałim mon ku. ²¹Yi mił erang, en enim noman eł epi ka wii simba konu eł enim nge noman ei ełe simba ku.”

Sinim Ngenj Eł Tiłang

(Luk 11:34-36)

²²“Ningił ei sinim ngenj ełe nge dup alam mił. Pe nim ningił ei ka pim kin, nim noman tuk kun ka sim kin, oł kun ka enjii ku. ²³Ba ninim ningił kis

mułum kin, ninim noman tuk ei pei emii owundu pimba. Nimbił erang oł kis ełmin oł ei nim kin pei sepi kin, nim noman tuk ei emii er pałim,” pa Jiisas yi nim.

**Wu Endi Kundii Tał
Kin Kongun Enermba**

(Luk 16:13)

²⁴“Wu endi eim kongun wu owundu tał kin enermba mon! Nga wu ei owundu tał kin kongun erim kin, eim owundu endi kin ka piipi kin nga endi kin kis piipi ermba. Nga owundu endi kin noman ngopu endi kin noman ngunarpi ermba ei mon. Yi mił sinim noman tał sepin Gos kongun erpin nga ku kongun erpin kunum ende enermin mon!

**Epi Pei Noman Peng,
Noman Nendii Piinmin**

(Luk 12:22-31)

²⁵“Yi piik na enim kanip nind. Enim konj molk, noman embin to yi piinerei! Nga kuni nipe numun eł yi piinerngii mon. Sinim nge ngenj ełe epi nipe telmin? Sinim konj mołmun ei epi owundu ba kuni ei epi owundu mon. Yi ku sin nge ngenj ei epi owundu ba alap ei epi owundu mon. ²⁶Enim kei kaninmin ei tonu bur ni andinmin: ei kuni emb tilanmin, nga kuni tu wuk, ngii konu sinałmin. Ba enim Ernjing Gos tonu epin ei kuni ngołum. Enim kei ombu to mani kindik enim wumb mołmun. Gos enim kuni ni alap ngumba ku. ²⁷Enim mołmun konu tuk eł, wu nii endi eim epi endi noman erang piim kin, eim kunum kinan konj mułmbii ni piimba, ei kaplı enanim.

²⁸“Pe nimbił erang enim ngenj ełe konduk ni ei noman to piinmin? Enim andaring plawa kuk nin ond kuk tonu onum, ei er onum mił nenj ei keningii. Plawa kuk ei kongun dinga enałim, nga konduk ni epi endi enałmin ku. ²⁹Ba na

enim kanip nind, ok king Solomon eim konduk ka wii kindrim, ei ya ond kuk ka wii mił ei kindnerim mon. ³⁰Keimi, pe kui engimb nin epi ei en enim Gos konduk mił ei ka wii akip ngang kindim. Topuł mer dup kałimın konu eł kindang dup numba. Pe nga enim konduk ni epi ei kindnermba ni piinmin? Nimbił erang Gos epi ei enim kui pei ngunermba nik pii gii ninanmin? ³¹Ei piik enim noman embin yi piinerngii. ‘Sinim kuni nipe kuni endi numun da, sinim noł nik piinerngii mon. Nipe noł endi numun da ni piinerngii mon. Ei sinim konduk nipe konduk endi kindmin da ni piinerngii mon.’ ³²Mon, oł ombu wumb torung ngenj wumb ei, kongun yi enmin. Ba enim nge Ernjing Gos tonu epin mołum ei piıłim. Enim epi ombu nge pei ngang singii ku. ³³Ba enim oł kun ka pałim mił ka erik, Gos sinim tep er mołum ni piik ekii sik er mułangin kin kaplı Gos enim epi eipi ombu ngumba ku. ³⁴Yi pałim ei piik, topuł ermin epi ni noman embin yi piinerngii mon. Topuł wumb endi ei eim ermbii ni piinim epi ei enim. Nga oł embin tui endi topuł tonu omba ei, enim noman to piinerngii mon.”

**Wumb Eipi Ełmin Oł Ei Mok
Tok Yi Enenjii Mon!**

(Luk 6:37-38, 41-42)

7“Enim wumb kanik ek ngok erik kos piik ełmin mił yi ninerngii. Enenjing kin, Gos enim kin kos piinenmba ku. ²Pe enim wumb kin erngii oł ei, Gos enim kin ermba. Nga epi wumb ngołmun mił yi ku Gos enim ngumba. ³Nimbił erang nim angnim epi moł aninga ningił eł pałim ei kankin nin, ba ninim ningił eł ond owundu mił pałim? Ei ok si kindkin, ekii se eim nge ningił eł epi moł pimba ei si kindnjii. ⁴Ond owundu mił ninim ningił pałim, ba ninim angnim kankin yi nin? “Engnan, nim ningił eł

epi moʔ paʔim, ei si kindmbii nin?” Ei puʔe yi miʔ, sinim oʔ kis enmin oʔ ei epi moʔ miʔ, sinim nge noman tuk eʔ paʔim ei si kindinmin. ⁵Nim ek kend nge wu. Ninim ok ningiʔ eʔ ond owundu miʔ si tor kindkin, ningiʔ ka seng, kan kun erkin, nga angnim epi moʔ ningiʔ eʔ paʔim, ei si kindnjii,” pa nim. ⁶“Enim Gos ek ka epi ka wii miʔ, ei nge wumb kis owu miʔ kapʔi ngunerngii mon! Nga biis ni epi ka wii ei sipik, wumb Gos kin ek buʔ ngok eʔmin wumb, ei kung miʔ ngunerngii mon ku. Mon peng, wumb kung miʔ, biis ka wii ei en enim simb eʔ kamb mani kindik, nga wumb owu miʔ ok enim kin erik kis erngii ku,” pa nim.

Wu Endi Prei Kongun Dinga Erim

(Luk 11:9-13)

⁷Enim Gos kin prei er ngungii, “Enim Gos kii sik enmin ei epi enim ngumba. Enim epi kuruk endngii, ni keningii. Enim Gos ngii ondu eʔ to teki teki nengin, aki tumba,” pa nim. ⁸“Wumb pei Gos kin prei eʔmin, ei epi siʔmin. Epi sipmin nik kuruʔmun, ei kaniʔmin. Nga Gos ngii ondu eʔ to teki teki nimba wu, ei Gos eim ngii aki toʔum ku. ⁹Pe wu endi kingam aka numbii nimba, eim arim kom ku endi sipi ngumba min? Ei mon. ¹⁰Nga kingam omu numbii nimba, eim arim ka wembii sipi kingam ngumba min? Ei mon ku. ¹¹Yi miʔ, enim wumb kis ei kingenjing noʔ epi ka noman ka pend kingenjing ngohmun. Pe sinim piimin, Erinjpin Gos tonu epin moʔum ei sinim prei erpin kii sipin ninjpin kin kapʔi epi ka ei ngumba ku.

¹²“Wumb enim kin oʔ yi miʔ erngii nik piinmin oʔ ei, en enim wumb eipi kin oʔ yi erngii ku. Ek ei lo ek, nga Gos nge oʔ ekii se ermaba piik niʔmin wumb ek ei ende paʔim.”

Konj Muʔngii Konu Ondu Kembis Wii Salim

(Luk 13:24)

¹³“Enim epin konu andʔam kembis eʔe pungii. Nimbiʔ erang andʔam puk konu kis dup konu eʔ pungii andʔam ei owundu salim. Andʔam eʔe wu amb ombu pei andʔam eʔe andik moʔmun. ¹⁴Ba kunum kunum konj ka muʔngii konu, ei andʔam kembis wii. Nga andʔam puk konu ka eʔ pungii, ei kongun dinga erngii. Erik kin, wu amb endeim endeim ni andʔam ei kan singii,” pa nim.

Ek Ni Tor Kindiʔmin Ek Kend Wumb Ongii, Ei Kan Kun Er Muʔngii

¹⁵“Ek ni tor kindiʔmin ek kend wumb ongii, ei kan kun er muʔngii. Ek kend wumb siipsiip ngenj miʔ ei torung kun ka wii miʔ kindik ongii. Ba noman tukrung ei owu simbii miʔ enim kin onmun. Ok enim pii gii ei to kis erngii nge ongii. ¹⁶Nga enim molk ek ni tor kindiʔmin kend kongun er ongii, ei enim wumb ei nge oʔ kongun erik keningii. Nimbiʔ erang wumb noʔ wain mong ond angii eʔe gaʔ moʔuʔum ei siʔmin; min wumb ond pik mong sik, engimb min epi gaʔ moʔuʔum ei sik yi eʔmin min? Mon, ei sin kapʔi enaʔmin. ¹⁷Yi miʔ ku, ond ka mong ka toʔum ku. Nga ond kis ei mong kis toʔum ku. ¹⁸Ond ka ei mong kis tunaʔmin mon ku. ¹⁹Pe nga ond endi mong ka tunaʔim, ei kohmung tok, sik dup kaniʔmin. ²⁰Ek ei yi miʔ, enim ek ni tor kindiʔmin kend kongun eʔmin wumb ei, enim keningii. Kanik, ek ei puʔe piingii pa nipi ngum.”

²¹“Wumb kombur aninga na kin ‘Owundu, Owundu,’ nik, ek dinga nik erngii wumb, Gos sinim tep er moʔum konu eʔ tuk pungii ba wu endi nam Ernan tonu epin moʔum ni piipi, eim noman eʔ ekii sipi endmaba wu, ei eim Gos kin Owundu Owundu nimba wu, ei eim

Gos kin epin konu tep er mohum konu ef kapli tuk ba. ²²Pe kunum owundu tonu omba kunum, ei wu amb pei yi ningii, 'Owundu, Owundu! Na nim nge embe ef of ekii se ermba mił piik niłmin mił ninj ningii. Nim embe ef sin gui kis to si kind-injpin. Nim nge embe ef sin jep of kanim kanim enjpin,' pa ningii. ²³Kunum efe, na ek nip orung kindip yi mił nimbii, 'Enim na kinał. Enim of kis wumb mend-pił, na kin tuk onerei!' nimbii," pa nim.

Ngii Takilmin Of Tał Ei

(Luk 6:47-49)

²⁴"Pe wu endi na nind ek ei piipi, ekii simba wu, ei wu endi yi mił eim noman ka peng, eim ngii tonu kom ku peł takilim. ²⁵Pe konu kumb topu mani orum, konu pop owundu topu onum, noł owundu topu elim ei ngii mani punałim. Nimbił erang, wu eim ngii ei kom ku peł efe tonu takilim ei dinga pupu ngii eim engim. ²⁶Wu endi na ek ei piipi, ekii sinerim wu, ei eim yi mił wu ende noman pinałim wu mohum ei mił. Pinerang, eim ngii tonu noł ku kilta takilim. ²⁷Konu kumb owundu topu, mani orum, konu pop owundu topu orum, noł owundu to orum kunum ei ngii ei eskił tołum. Ei keimi, ngii mani pupu er kis elim."

²⁸Jiisas ek ei nipi poru neng, wumb tiłap owundu ok mulnjung ni, eim ek ei wumb piik mund mong enjing. ²⁹Nimbił erang, Jiisas eim ek nim ek ei wumb noman peng niłmin lo ek ei nge ninerim. Jiisas eim wu endi noman dinga, pii gii nik niłmin ek mił yi neng, wumb mund mong enjing.

Jiisas Wu Endi Kinj Bombułum Tum Ei Er Ka Erim

(Mak 1:40-45, Luk 5:12-16)

8 Jiisas eim komung ef si kindpi mani wang, wumb pei eim pum konu ekii sik punjung. ²Pangin, ngenj kinj bombułum tum wu endi opu, Jiisas simb ef

ming gopsing pii połpu, kan mani kanpi yi nim, "Owundu, nim na er ka ermbii ni piin kin, kapli enjii." ³Jiisas eim angil wu ei ambilpi ek yi nim, "Na yi mił ermbii, nim ngenj ka simba." Neng, wu ei kinj bombułum tum ni poru neng, wii ka mułum. ⁴Pe Jiisas ek yi nim, "Of ei, nim pukun wumb endi kankin ninenjii mon. Nim ngenj ei sipkin, Gos kin kułmał kałilim wu mohum konu efe andan tan, ok Moses nirim of ei erkił, Gos kin kułmał kiłan, wumb nim keningii ni, nim ening pim ei poru nim ni keningii," pa nim.

Jiisas Opu Ełmin Tep Ełim Wu Nge Kongun Wu Endi Er Ka Erim

(Luk 7:1-10)

⁵Jiisas pupu Kapaniyam konu tor pang, Rom wu endi opu wumb 100 pei tep elim wu, ei opu, kii dinga sipi Jiisas ngum. ⁶"Owundu, na nge kongun wu ei ening topu, ngenj dinga pinerang, peł efe ngii konu pałim, eim ngenj kumbii owundu ei piipi pałim," pa nim. ⁷Neng, Jiisas yi nim, "Na pup, eim er ka ermbii," pa nim. ⁸Ba opu ełmin tep elim wu, ei eim yi nim, "Owundu, na wu ka mon. Nim na ngii konu efe onenjii mon! Nim ek wii nen, nam nge kongun wu ka mułmba. ⁹Nam yi ku, wu num na tep elim wu ei na tep erang, na nam nge opu wu ombu tep erip, endi 'Pui!' nemb, pułum. Nga endi, 'Ya wei!' nemb, ołmun. Nga nam kongun wu kongun ei 'Erii!' nemb, kongun elim," pa nim. ¹⁰Jiisas wu ei ek piipi puku sipi erim. Erang, ek nipi, wumb eim kin ekii se onjung wumb ei ngum, "Na Esrel wumb konu efe wu endi pii gii wu, yi nge endi kan sinenj mon! ¹¹Na enim kanip nind, wumb konu eipi wumb orung eni tonu ołum konu, ni eni mani punum konu, wumb ei ok, Eiparam ni Aisik ni Jeikop ni kuni peł endi nok mułangin, Gos sinim tep er mohum konu efe no mułngii," pa nim. ¹²Ba wumb

Gos moŕpu tep erang tuk moŕmun Jura wumb, ei topu tor kindpi, emii konu epi endi eŕ kindmba. Ei en enim ke nik, gupu mong kongk, kaimb er muŕngii,” pa nim. ¹³Pe Jiisas ek nipi opu eŕmin tep eŕim wu ei ngopu yi nim, “Ninim pii gii peng eramb ni pui miŕ yi ermba?” pa nim. Pe konu eni eŕe Jiisas opu eŕmin tep eŕim wu kin ek tengim, kunum eŕ mendpiŕ, eim nge kongun wu ei ening poru neng, ka muŕum.

**Jiisas Piisa Ambim
Nge Mam Er Ka Erim**

¹⁴Jiisas pupu, Piisa ngii konu eŕ nirik pupu kenim ni Piisa ambim nge mam ei ening tang, peŕ eŕe or pim. ¹⁵Pe Jiisas eim angil embŕang, ening ni si kindpi pum. Pang, amb ei eim Jiisas kin wumb ngungii kuni nge er kun erpi onguŕ erpi ngurum.

¹⁶Pe konu pou neng, wumb gui kis muŕum wumb pei tu wunjung. Jiisas ek nipi gui kis to kindpi, wumb ening pim wumb, pei er ka erim. ¹⁷Yi miŕ erang kin, Gos ok ek ni tor kindiŕim wu Aisaiya gupu eŕe ni tor kindrim ek ei keimi pim. Ek ei yi miŕ nirim,
“Eim sinim nge ening pim pei si kindpi, sinim ening kanim kanim ei eim kin sim.”

**Wu Nii Endi Jiisas Kin
Ekii Simbii Ni Piinim**

(Luk 9:57-62)

¹⁸Jiisas kenim ni wumb tiŕap owundu eim muŕum konu orung orung muŕan-gin kanpi muŕum. Eim ek yi nim, “Sinim noŕ gopu orundung pamin!” nim. ¹⁹Pe lo ek kengpi toŕum wu endi opu yi nim, “Ek emb toŕum wu, nim konu orung orung min konu endi punjii konu, ei na nim kin ekii sip bii,” pa nim. ²⁰Jiisas ek yi nipi orung kindim, “Owu simbii mei tukpu eŕe paŕiŕmin. Nga kei and-inmin ngii angŕim. Ba Gos wu kingam

ya mani mei eŕe kindang, wu ngenj sipi moŕum eim nge peng sipi saŕim konu endi sinaŕim. Yi miŕ, wu endi na kin ekii simba wu, ei kongun dinga paŕim,” pa nim. ²¹Nga eim nge ekii siŕmin wu endi ek nipi kii sim, “Owundu, na nim kin ekii simbii ba kumb se kapŕi na kindan pup, ernan tukpu tumbii min?” ²²Ba Jiisas ek nipi yi nim, “Mon, wumb Gos ek piinanim wumb, kuŕii miŕ wumb, ei wumb kuŕii er kun erngii ba nim na ond konu ekii se oi!” pa nim.

**Jiisas Konu Pop Owundu Tum, Ei Ek
Neng, Pop Owundu Ei Poru Nim**

(Mak 4:35-41, Luk 8:22-25)

²³Jiisas noŕ kanu eŕe tonu pang, eim nge ekii se andiŕmin wumb ekii sen-gin ouni punjung. ²⁴Konu pop owundu topu, noŕ gopu tuk pinin nipi noŕ kanu tuk opu, noŕ kanu to ak tumba erim, ba Jiisas eim or pim. ²⁵Eim nge ekii se andiŕmin wumb eim to konj kindnjing. Kindik, ek yi ninjing, “Owundu, nim sin paki to! Sin to kundmba enim,” pa nin-jing. ²⁶Jiisas eim ek dinga nipi eim nge ekii se andiŕmin wu ombu ngum, “Nim-biŕ erang enim tungu enmin? Enim pii gii kembis ninmin.” Pe eim angpi, eim konu pop kin noŕ ei ek neng, nga ka wii mend-piŕ sim. ²⁷Jiisas eim nge ekii se andiŕmin wumb, mund mong erik yi ninjing, “Ei wu kanim eipi endi moŕum. Eim ek neng kin, konu pop topu, noŕ pinin ni erim, ei nga eim ek ekii sik enmin,” ni yi ninjing.

**Wu Taŕ Gui Kis Muŕum
Ei Jiisas To Kindim**

(Mak 5:1-20, Luk 8:26-39)

²⁸Jiisas noŕ gopu orundung tor pupu, Garariin wumb konu eŕe pum. Pe gui kis tuk muŕum wu taŕ, eim kin tor on-jnguŕ, ei wumb guimeng eŕ molkuŕ onjn-guŕ. Wu taŕ wu simbii miŕ. Wumb konu eŕe andŕam endnaŕmin mon. ²⁹Pe wu taŕ wii dinga tokuŕ yi ninjingiŕ, “Gos kingam,

nim sił kin nimbił oł enjii on? Kunum ei epi poru nimba ei poru ninerang okun sił ngenj kumbii ngunjii nge on min?"³⁰ Pe kung konu ełe pei orundung ei nok mulnjung.³¹ Gui kis ombu ek dinga nik yi ninjing, "Nim sin tor kindnjii pim kin, sin kindan kung mołmun konu ełe tuk bin," pa ninjing.³² Pe Jiisas ek yi nipi ngum, "Enim pei!" Pe gui kis wu tał si kindik puk, kung pei mulnjung konu tuk pangin, kung ombu pei sikir puk, konu tumbułam noł gopu mołum ełe mani puk, noł nok kolk poru ninjing.

³³ Kung es to mulnjung wumb, oł ei kanik tungu puk, konu owundu wumb mulnjung konu kanik, wumb ei ek yi ninjing. Wu tał gui kis er kindim oł, ei pei nik wumb ngunjung.³⁴ Wumb konu owundu ełe ek ei piik ok Jiisas kanik yi ninjing, "Sin mei ełe mulenjii; konu eipi pui!" nik ek dinga yi ninjing.

Wu Endi Simb Angił Kis Mułum Ei Jiisas Er Ka Erim

(Mak 2:1-12, Luk 5:17-26)

9 Jiisas eim noł kanu eł nga tonu pupu, noł gopu ełe nga orung pupu eim konu kun tor pum.² Wumb wu endi ening pim wu ei, tu wunjung. Wu ei eim ngenj kołpu poru neng, embił dinga pinerang, eim peł ełe or pim. Pe Jiisas kenim ni wumb ei kin pii gii ninjing. Kanpi, ening pim wu kin ek yi nim, "Na nim oł kis ei si kindind," pa nim.³ Pe lo ek piilmin wu kombur, en enim noman ełe yi piinjing, 'Wu ei Gos kin ek ambiltim,' ni piinjing.⁴ Jiisas wu kei en enim noman yi piyangin, kanpi yi nim, "Nimbił erang enim noman tuk oł kis yi piinmin?"⁵ Nipe ek ei oi mił to peng nimbii? Pe na nim oł kis ei kil ngond nimbii ei kapli min? Nga nim peł ei si mengkin pui yi nimbii ei kapli min? Ek endi na nim oł kis kil ngond ei nimbii.⁶ Ba na end ei enim kanik piingii nip end. Na tonu epin si kindip, mei mani

op, wu kingam tels ei na noman dinga peng, wumb oł kis ei kil ngop ek nip ya wu embił dinga pinernang ei kanip mind. 'Nim angkin, ninim peł ond sikin, ninim ngii konu pui!' nind," pa nim.⁷ Jiisas ek yi neng kin, wu ei eim peł sipi, eim ngii konu sipim.⁸ Nga wu amb ni wumb pei oł ei kanik, mund mong erik, yi piinjing, Gos wu yi nge noman dinga, ni noman ka, wu ei kin ngonum nik, yi erang Gos embe ambił tonu kindnjung.

Jiisas Wu Masyu Wii Tum

(Mak 2:13-17, Luk 5 27-32)

⁹ Jiisas andpi pupu kenim ni wu endi mułum ei ku takis siłim ngii ełe mułum. Wu ei embe Masyu. Jiisas wu ei kanpi ek yi nim, "Na ond konu oi!" Nipi yi neng, wu ni angpi, Jiisas pum konu ekii se pum.

¹⁰ Jiisas Masyu eim ngii konu ełe mołpu kuni num. Wumb pei ku takis siłmin wumb ni oł kis elmin ei kin mołpu kuni ende num. Eim nge ekii siłmin wu ombu ouni nunjung.¹¹ Lo ek piilmin wumb, ei Jiisas wumb kis kin kuni nang kanik, eim nge ekii sik elmin wu ombu kanik yi ninjing, "Nimbił erang enim nge ek emb top ngołum wu ei wumb kis ni ku takis siłmin wumb kis ni ombu kin kuni nonum?"¹² Jiisas eim ek ei piipi yi nim, "Wumb ening tunałim wumb ei, ening ngii ełe punałmin mon. Ening pałim wumb ei mendpił pułmun."¹³ Enim puk Gos nge ek ka ełe kanik piingii, 'Ka kułmał kałimmin epi ei na noman pinałim. Na noman kaimb siłmin ei na noman pałim.' Na wumb ka mulnjung ei kin, paki tumbii onenj. Ba wumb kis mulnjung ni oł kis enjing wumb ei, paki tamb, noman ak tungii nip onj," pa nim.

Kuni Mowii Pałmin Oł Ei

(Mak 2:18-22, Luk 5:33-39)

¹⁴ Jon wumb noł pendim wu, ei eim nge ekii sik andiłmin wumb Jiisas kin

ok, ek yi kii sik ninjing. “Nimbił erang sin kin lo ek ekii siłmin wumb kin kuni mowii ełmin, ba nim nge wu ombu kuni mowii enałmin, ei nimbił erang ełmin?”¹⁵ Jiisas ek ekin nipi orung kindpi yi nim, “Pe wu endi eim simba ermba kunum ełe, eim nge wumb puł, eim paki tołmun wumb kunum ełe kaplı amb simba wu ei eim wumb kin kuni no mułmba kunum ei eim nge wumb kis piik mułngii min? Ei mon. Ba ekii se amb simba wu ei wumb kis eim konu eipi si pangin, eim nge wumb ei kaplı kuni mowii piingii,” pa nim.

¹⁶ Wu endi eim konduk endi piltan top kis ermba, konduk ełe alap konj endi sipi, mui tumba mił mon? Pe wu endi yi erim kin, alap konj ei pepi, konduk topu, kis owundu nga ermba. ¹⁷ Jura wumb kung meme ngenj kulk, noł wain tuk kindiłmin. Ei kung meme ngenj konj ełe noł wain konj kindiłmin, epi tał ka mułangil. Nga noł wain ok nge ei kung meme ngenj ok nge ełe kindiłmin. Nga noł wain konj ei sipik, kung meme ngenj ok nge ełe kindiłmin ei noł tok nipi noł wain tor pang, kung ngenj kis mołuhum ku. Yi mił na ek konj ei Jura lo ek ok nge ei kin ende punermba.”

**Wu Num Endi Ambłam Er
Konj Sipi Kindang Nga Amb
Ambłim. Eim Konduk Ambłim
Amb Ei Er Ka Erim Ku**

(Mak 5:21-43, Luk 8:40-56)

¹⁸ Jiisas eim ek ei nipi mułang, Jura wu num endi opu, eim simb ełe ming gopsing pii połpu ek yi nim, “Na ambłam pe mendpił koltum, nim okun, eim ngenj ełe embłan, nga konj mułmba,” pa nim. ¹⁹ Pe Jiisas wu ei kin pum. Pang, eim nge ekii sik andiłmin wu ombu ni punjung.

²⁰ Puk, amb endi mułum amb, ei eim kunum kunum eim miıyem ei o pupu minj mułang, kung ngii engki nga tał o purum. Amb ei eim opu, Jiisas buł

morung ełe eim opu Jiisas konduk embiłim. ²¹ Eim nge noman ełe yi piipi om. “Na pup, Jiisas konduk minjin tamb, na ening ei kaplı wii simba, ka mułmbii,” ni piim. ²² Ba Jiisas eim piipi ak topu kanpi yi nim, “Ambił, nim na kin pii gii nin, ełe nim ei ka seng, wii mulnjii,” pa nim. Pe kunum ełe mendpił, amb ei ka mułum.

²³ Jiisas opu, Jura wu num ngii ełe opu kenim ni mingał pop tok golang nik wumb ke dinga wii nik mulnjung. ²⁴ Jiisas opu ek dinga nipi yi nim, “Enim kunerei! Ambıł ei kulerim ba or pałim,” pa nim. Neng, wumb eim kanik tokuł enjing. ²⁵ Pe wumb to anda kind poru nik, Jiisas eim nirik pupu, ambił ei angil ambıpi, er konj sim. ²⁶ Jiisas yi erim, ek ei wumb konu orung orung pei nik pangin, wumb pei piinjing.

**Jiisas Wu Tał Ningil Tumbun
Mułum, Er Ka Erpi, Endi Ek
Tinerim Ei Er Ka Erim Ku.**

²⁷ Jiisas konu ełe si kindpi, andłam ełe andpi pang, ningil tumbun mułum wu tał okuł wii dinga tokuł yi ninjingil, “Nim Deipis kingam, nim sił kin kaimb sinjii.” ²⁸ Pe Jiisas eim ngii ełe nirik pang, wu tał eim ekii sikił onjnguł. Wangil, Jiisas ek yi nim, “Ełip pii gii na kin piinjngil na oł ei ermbii.” Wu tał yi ninjingil, “Owundu, keimi sił pii gii ninmbił.” ²⁹ Pe Jiisas eim wu tał ningil ełe ambıpi yi nim, “Ełip pii gii pim mił, kaplı oł yi ku ermba,” pa nim. ³⁰ Wu tał ningil ka mułang, Jiisas ek dinga nipi wu tał ngum. Ngopu yi nim, “Na ełip kin oł ei, wumb endi kangil ek ninereł mon!” pa nim. ³¹ Ba wu tał eł ełip anda pukuł, wumb konu orung orung pei Jiisas kongun erim oł ei kankil nikił punjnguł.

³² Andłam ełe bił ni erangil, nga wumb wu endi gui kis tuk mułang, eim ek tingnerim wu ei Jiisas kin tu wunjung. ³³ Pe Jiisas eim gui kis ei to kindpi yi erang, gupu ek tingnerim wu ni ek

tangpi erim. Yi erang, wumb pei mund mong enjing yi ninjing. “Ok Esrel konu oł yi endi tonu onerim, sin kinerpin,” pa yi ninjing. ³⁴Ba lo ek ekii siłmin wumb yi ninjing, “Gui kis nge wu num eim kin mołpu, eim kin noman dinga ngopu, eim gui tor kindnim,” nik yi ninjing. (Ei ek keimi mon, Jiisas ek keimi ninim.)

Jiisas Wu Amb Kaimb Sim

³⁵Jiisas konu owundu ni konu orung orung pei andpi, wumb men ngii ełe nirik pupu, Gos ek ka nipi wumb ngopu, Gos sinim tep er mułum mił nipi ngopu, wumb ngenj ełe ening kanim kanim pim, ei er ka erpi yi erim. ³⁶Jiisas eim wumb tiłap owundu ei kanpi kaimb sim. Nimbil erang wumb noman embin piik kin, wu endi paki tumba nge kuruk endnjing yi er mulnjung. Ei kung siipsiip tep elim wu mulałim mił, yi er mulnjung. ³⁷Jiisas oł ei kanpi, ek nipi eim nge ekii sik andiłmin wu ombu ngum. “Kuni wiis poł topu pei mołum, ba tengingii kongun wumb mon pałim. Ei yi mił, wumb Gos ek ka piingii wumb ei pei mołmun ba ek ni tor kindik wumb ei ngungii wumb mon pałim. ³⁸Yi piik kin enim kongun ei nge arim kin prei erangin, eim kongun wu kombur kindmba,” pa nim.

Jiisas Nge Ek Se Andiłmin Wu Ombu Engki Nga Tał

(Mak 3:13-19, Luk 6:12-16)

10 Jiisas eim nge ekii sik andiłmin wu engki nga tał, wii tang wangin, noman dinga nipi wu ombu ngum. Noman ei ni ngopu gui kis to kindik, ening ni ngenj ełe oł kanim kanim ermba ei to kindngii nge nipi ngum. ²Eim nge ek ka endngii nge engki nga tał, wu ombu embe yi mił: kumna Saimon embe endi Piisa, eim angim Endru, nga Jeims ei eim Sependii kingam ni eim angim Jon. ³Pilip ni Barsolomyu ni Tomas ni Masyu ku takis ok siłim wu, ni Jeims

arim Sariyas. ⁴Saimon Selos ni Juras wu ei Eskerios, eim Jiisas opu orung wumb onjung konu Jiisas mołum ei nipi andan tum wu.

Jiisas Ek Nipi Eim Ek Se Endngii Wu Ombu Ngum

(Mak 6:7-13, Luk 9:1-6)

⁵Jiisas eim nge wu engki nga tał, ek dinga nipi kindang punjung. Jiisas ek yi nim, “Enim wumb konu epi punerngii, nga Sameriya konu owundu ełe tuk punerngii mon! ⁶Enim puk Esrel wumb, kung siipsiip mił am punjung ełe pungii,” pa nim. ⁷Enim puk, wumb kanik, ek yi ningii: ‘Gos sinim tep er mołum kunum ei pei mandi omba enim,’ ningii. ⁸Enim puk, wumb ening pimba ei er ka erik, wumb kułngii, ei er konj sik, wumb gui kis mułmba ei tor kindik, wumb ngenj kinj bumbułum tonum wumb, ei erangin ka mułngii. Pe enim epi ei sinjing, ei epi endi ngok enjing. Yi mił nga wumb kin oł yi erngii, epi endi sinerngii mon,” pa nim. ⁹Enim ku gol ni, ku silpa ni, ku kapa ni ombu endi pendik epi ombu sipnerngii mon,” nim. ¹⁰Kon andłam pungii kon ni, konduk ni nim su ni dolu ni epi ei endi sipn-erngii mon. Wu kongun elim wu, ei kuni ngangin nołum, mił yi enim nungii.

¹¹Enim puk konu kembis min owundu endi tor pungii, ei wumb kan kun erngii. Konu endi tor pangin wumb konu, ełe oł kun er mułngii. Ei enim wumb ei kin molk, puk, nga enim konu ei si kindik pungii. ¹²Pe enim wumb ngii endi ełe nirik punjung kin, wumb ngii puł wumb ei ek yi ningii, ‘Enim noman emin penghi!’. ¹³Wumb ngii ełe tuk pangin, ek ka nik enjing kin, “Enim nge noman emin ei wumb ombu kin ba. Ba wumb en enim ngii konu ełe, ‘Enim nirik wei!’ a ninarik enjing kin, enim noman emin ei wumb ei kin noman emin ei ngunerngii. ¹⁴Nga wumb nii endi enim

nge ek piinarik min enim tuk sinarik kin kapli enim ngii konu eŕe si kindik kunum eŕe konu eipi pungii kunum ei enim simb eŕe kuŕman si kindngii. ¹⁵Na ek keimi nip enim ngond. Ekii se Gos kunum owundu kos owundu piimba kunum, eŕe wumb mok tumba kunum ei Gos Sorom konu ni Gomora konu eŕe eim kaimb simba. Ba nga konu eipi eŕe wumb ei enim kin, 'Weiyo,' nik enenjing kin, Gos konu eŕe wumb kaimb sinermba mon," Jiisas yi nim.

Oŕ Embin Tui Kanim Kanim Tonu Omba

(Mak 13:9-13, Luk 21:12-17)

¹⁶"Piingii! Na enim kung siipsiip miŕ tuk owu simbii wumb miŕ mulnjung konu kindind. Ei piik enim ka wembii noman ka peng oŕ ei nge ekii singii. Nga kei Puŕmu noman emin seng eŕmin oŕ ei nge ekii singii. ¹⁷Pe enim kan kun er muŕngii! Wumb enim ambiŕ gii nik, kos ngii sipik, en enim men ngii eŕe enim kepii tok yi erngii. ¹⁸Erik, na nge ek ni na to mani kindngii nge, enim sipik king ni kumb eŕe sipik gapman nik erngii. Ei nimbiŕ erang enim ek nik en enim kin wumb tiŕap eipi ngok yi enjing konu eŕe. ¹⁹Nga wumb enim kos eŕe tonu tu wangin, enim yi piingii. 'Sinim nimbiŕ ermin? Sinim nipe ek nimin?' ni piik muŕngii. Kunum eŕe mendpiŕ, Gos enim ningii ek ei nipi enim ngumbii," pa nim. ²⁰Enim nge ek ninerngii, ba enim Ern-jing Gos nge Gui Ka ei enim kin moŕum ei ek nipi tor kindmba.

²¹"Nga wu endi eim angim kos eŕe tonu si pang to kundngii. Yi ku arim eim kingam kos eŕe tonu si pang to kundngii. Nga kangii en enim, ernjing, menjing noŕ kin opu orung erik to kundngii ku. ²²Wumb pei enim kin noman kis piingii. Ei nimbiŕ erang na nge embe ei enim kin pimba, ba wu endi eim ambiŕ gii nipi na kin pii gii dinga pupu muŕum kin, ekii

se kunum poru nimba kunum, wu ei Gos eim sipi orung simba, ei wu eim nge. ²³Pe nga wumb enim kin oŕ embin tui kis enjing kin, enim konu ei si kindik, tungu puk, konu owundu endi eipi pungii. Na enim kanip nind, enim kongun endi Es-rel wumb konu owundu eŕe kapli poru nininang, kapli na wu kingam tonu epin konu eŕe si kindip, mani mei ei sikir tor ombii," Jiisas yi nim.

²⁴"Pe nga men kangii ei ek emb topu eim ngonum wu, ei to mani kindmba miŕ mon? Nga kongun kunum kunum wii minj elim wu, ei eim nge wu owundu to mani kindmba miŕ mon? ²⁵Pe men kangii ei moŕpu, ek emb topu ngumba wu ei miŕ kapli, nga kongun wu ei eim wu owundu miŕ muŕmba ei kapli. Ngii ei arim embe Biyelsipul ei ek kend wu pim kin, wumb en enim ngii ende wumb embe kis mendpiŕ singii. Ei yi miŕ, wumb na Biyelsipul nik embe singii."

Gos Owundu Kin Mund Mong Kuŕmun

(Luk 12:2-7)

²⁶"Pe wumb enim tungii ei mund mong enerngii. Epi pei koi er saŕim, ei Gos nga peni eŕe tor kindmba. Epi pei kum top paŕim ei ekii se wumb keningii. ²⁷Ek na enim ya emii peng nind ek, ei enim tinga eni kin nik wumb ngungii. Nga en enim kom eŕe ek piinjing ek, ei ngii eŕe tonu puk, ek nik wumb ngungii. ²⁸Wumb nii endi enim ngenj eŕe to kundngii, ei gaŕ piinerngii. Ba ei enim noman tuk ei to kundnerngii mon. Ba enim Gos eim kin gaŕ kulk muŕngii. Nimbiŕ erang Gos eim kapli ngenj kin noman tuk kin ouni topu kondpu, dup konu eŕe kindmba. ²⁹Wumb kei Winu kembis taŕ ku kundii ei nge endeim nga siŕmin. Ba enim Ernjing Gos kei endeim endi boi nipi, mani mei eŕe ba, ei eim piinim. ³⁰⁻³¹Yi piik kin, enim noman embin to piinerngii mon! Enim kei Winu kembis ku ngok sinmin ei to mani kindinmin.

Yi peng kin, Gos sin tep ka er mułmba. Enim peng enjin Gos eim gerpi, kanpi si kindpi mołum.”

Jiisas Embe Ni Tor Kindngii Oł Ei

(Luk 12:8-9)

³²“Wu endi na embe ełe nipi wumb pei ningił ełe nimba wu, ei eim embe na Ernan Gos ningił ełe nimbii. ³³Ba wu endi na embe ei, wumb ningił ełe koi erpi ni tor kindnerim kin, wu ei eim na Ernan Gos ningił ełe eim embe tonu epin konu ełe ni tor kindnermbii mon ku.”

Jiisas Eim Om, Ei Opu Erngii Si Tonu Kindim

(Luk 12:51-53, 14:26-27)

³⁴“Enim piik, na op mei ełe opu enmin ei to mani kindip noman emin ngumbii nge onj, ni piinerngii mon! Ba na wumb mok top noman kanim eipi eipi ngumbii nge onj. ³⁵Na onj ei opu erngii nge onj, wu endi eim arim kin opu orung erang, eim ambłam ei eim mam kin opu erang, nga amb ei eim wam nge mam opu orung erngii nge onj. Ei yi mił wumb kombur na kin pii gii ninerngii. Nga wumb kombur na kin pii gii ninmin. ³⁶Wu endi eim na kin pii gii nimba wu, ei kin ngii ende wumb ei en enim eim kin opu, orung erik mulngii ku.

³⁷“Wumb en enim ernjing, menjing noł noman ngok, enmin oł ei, ba na kin noman ngunanmin. Wumb ei na nge wumb puł mon. Nga wumb en enim kingenjing, embilenjing noman ngonmun, oł ei ba na kin noman ngonanmin. Wumb ei na wumb puł mił mulerngii mon! ³⁸Wu endi eim ond peri ei ko wupu na kin ekii sinerim kin, wu ei na wu puł mił kapli pinermba mon. ³⁹Wu endi eim nam noman konj kan simbii ni pipi endmba wu, ei eim noman konj ei am ba. Wu endi na kin piipi, eim nge noman konj si kindmba wu, ei eim noman konj nga orung simba,” pa nim.

Wu Endi Kumep Ka Simba

(Mak 9:41)

⁴⁰“Wu nii endi enim eim ngii ełe nirik sim kin, eim na eim ngii ełe nirik sim ku. Wu nii endi na eim ngii ełe nirik sim kin wu endi ei Gos na kindang onj, ei eim ngii ełe nirik simba ku. ⁴¹Wu nii endi oł ekii se ermba piipi niłim wu, ei paki topu eim ngii konu sipipi erim kin, eim oł ekii se ermba piipi niłim wu nge kumep ka simba mił yi ku simba. Pe wu nii endi eim kinang, wu kun ka endi wang, eim sipipi, kuni ngopu elim wu, ei eim wu kun ka, ei eim kumep ka eim ngumba. ⁴²Pe wu nii endi eim wumb ei kanpi, eim noł jii ni kułpu tu wupu, nam nge ekii sik andiłmin wu ombu ngopu ermba, wu ei na ek keimi nip enim ngond. Wu ei kumep simba, epi ei am punermba mon,” pa nim.

Jon Eim Nge “Kongun Wu Kombur Jiisas Mułum Konu Kindim

(Luk 7:18-35)

11 Jiisas eim nge ekii sik andiłmin wu engki nga tał wu, ombu ek nipi kongun ełe kindpi, eim konu ełe si kindpi, konu eipi pupu, wumb ek emb topu, ek ka ni tor kindpi erim.

²Jon wumb noł pendiłim wu, ei eim kan ngii pepi mołpu piim ni, Gos kindang wu Krai kongun yi erpi, oł yi erpi enim nengin piipi, eim nge ekii sik andiłmin wu kindang, Jiisas mołum konu punjung. ³Puk, Jiisas kin kii sik yi ninjing, “Nim Gos kindim wu Krai ei nim on, min sin wu endi eipi kui er mołmun?” ⁴Jiisas ek nipi wu ombu ngum, “Enim Jon mołum konu puk, enim epi kanik piik enmin mił, ei nik Jon ningii,” pa nim. ⁵“Ningił tumbun mołum ei nga ka seng kaninmin. Simb kis mułum ei nga kun kamb andinmin. Ngenj kinj bumbułum tum wumb ei, nga ngenj ka sałim. Kom ngum wumb ei nga ek piin-

min. Wumb kolk, ei nga tonu konj onjung. Nga wumb epi sinerim kaimb mulnjung wumb, ei ok Gos ek ka piinmin. ⁶Pe wu nii endi eim pii gii ei na kin dinga pim kin, wu ei eim ka piyangli!” pa nim.

⁷Jon wumb no! pendpi ngo!um wu, ei nge ekii se andi!min wu si kindik orung pangin, Jiisas eim Jon nge ek ei nipi wumb ngum. “Kumb ok enim wumb mulenjing konu punjung, ei epi nipe keningii punjung? Enim puk, wu endi gumei mi! mo!pu kin konu pop tang ek eipi eipi nipi enim wu, ei enim keningii nge punenjing mon. ⁸Enim epi nipe keningii punjung? Enim puk, wu endi eim konduk mon kanim kanim kindpi mu!um, ei keningii nge punenjing mon. Wumb konduk mon ka kanim kanim kindi!min, ei king ngii e!e mo!u!mun wumb,” pa nim. ⁹Ba enim nimbil! erang punjung? O! ekii se tonu omba piik ni!min wu, ei keningii nge punjung. Ba o! ekii se tonu omba piik ni!min wu kombur tonu ok wu ombu, eim to mani kindpi poru nim, eim wu owundu mo!um. ¹⁰Wu ei mendpi! Gos nge ek ka e!e ek yi nim,

‘Piini! Na ek se andi!min wu endi kindamb pupu, na ek ni tor kindmba Wu ei eim kumb se ba. Pupu, Jiisas nim nge and!am er ka ermba.’

¹¹Jiisas yi nim, “Na ek keimi nip enim ngond. Jon wumb no! pendpi ngo!um wu, ei o! ekii se tonu omba piik ni!min wumb tonu onjung wumb, ei pei kamb mani kindim. Ba Jon eim wu endi Gos sinim tep er mo!um konu e!e wu num mi! mon. Ba wu wii endi Gos ek ka ni tor kindmba wu ei, Jon to mani kindmba. Nimbil! erang Jon eim Gos ek ka aninga kopur piim, ba pe sinim Jiisas kin pii gii ninmin wumb, ei Gos ek ka ei pei piik sinmin. ¹²Jon wumb no! pendpi!min wu tonu orum kunum ei, wang wang pe kunum e!e sinim mo!mun. Pe wumb kis

Gos sinim tep er mo!um ek ei kin ek bu! ambilk ninjing. Pe wumb num ni wumb dinga wii ei wumb eipi kin Gos sin tep er mo!um ei, sinerngii mon nik, mani kindik si kindngii enmin. ¹³Gos nge o! ekii se tonu omba piik ni!min wumb ok nik, Moses lo ek om nin, pe Jon tonu om kunum ei ek ombu pei Gos sinim tep er mo!um ek ei kin ninjing. ¹⁴Pe enim ek ei pii gii ninjing kin piingii. Jon eim Elainja mi! o! ekii se tonu omba piipi ni!min wu ei omba nge om. ¹⁵Wu nii endi kom simba wu, ei kom se piyangli!

¹⁶“Pe wumb kunum e!e mo!mun wumb ei, na epi nipe mi! su simbii? Wumb ei yi mi!, kangil! tuk konu endi molk, ek dinga nik kangil! kombur ngok yi ninjing. ¹⁷‘Sin gising topun enmin, ba enim golang ninanmin. Sin golang kaimb er ninmin, ba enim ek ninanmin mon! ¹⁸Jon om kunum ei eim no! ni kuni nunerim. Yi erang kin, wumb yi ninjing, ‘Gui kis eim kin mo!um,’ pa ninjing. ¹⁹Pe na Gos kingam tonu epin si kindpi, mani mei e!e opu wumb ngenj ku!pu ei, enim wumb yi ninmin. ‘Wu ei kuni pei nopolu, no! wain pei nopolu e!im wu,’ nik yi ninmin. ‘Eim wumb pu! ei ku takis sik, nga o! kis kanim kanim e!min wumb ei nge wu pu! mo!um,’ pa ni!min. Si! epi pei enpi! ei enim pei ka piinenjing mon. Ba Gos nge noman ka ei pep onum. Pe ei sinim kanpin, Gos noman ei keimi ni piimin.”

Konu Owundu Kombur Wumb Noman Ak Tok Pii Gii Ninanmin

(Luk 10:13-15)

²⁰Konu owundu kombur Jiisas eim jep o! pei ok erim konu, e!e wumb noman ak tunenjing. Yi erangin kin, kunum e!e Jiisas wumb ek ngum. ²¹Ngopu ek yi nim, “Enim Korasin konu wumb ni Be-saira konu wumb, kaimb piind,” pa nim. “Pe wu endi Sairon konu ni Taiya konu, wu endi jep o! yi na end mi! ermba ei

enim ok enim Sairon ni Taiya ni wumb ei kon alap kis mił sik, dup sik ełe kunum kunum molk, noman ak tunjung. ²² Ba na enim kanip nind, Sairon kin Taiya konu oł embin tui tonu om mił enim kin onermba. Enim kin oł embin tui kis wii owundu tonu opu pimba,” pa nim. ²³ “Pe enim Kapaniyam konu wumb, enim si tonu epin konu simba ni piinmin? Ei mon. Enim dup konu mendpił pungi. Pe wu endi Sorom konu jep oł na enim kin end oł ei, Sorom konu ełe wumb oł yi ełangin kin wumb ei en enim piram mułangin ku. ²⁴ Ba na enim kanip nind, “Sorom konu wumb Gos to kondpu kis erim mił yi enim konu wumb onermba. Ba enim konu ełe mołmun wumb ei kin, Gos kunum Owundu tonu omba memb ei oł embin tui owundu kis ei tonu omba,” pa nim.

Enim Na Kin Ok Kor Ka Mułngii

(Luk 10:21-22)

²⁵ Kunum ełe Jiisas eim ek yi mił nim, “Arnan, nim tonu epin konu kin mani mei konu ei kin, nim wu num owundu mołun. Na nim kin noman ka piind. Nimbił erang ninim nge epi ombu ek keimi wumb noman ka piik ełmin wumb, ei kin koi erpin pendin. Nga ninim nge epi ombu ek keimi, ei mendpił kangil kembis andan ton. ²⁶ Keimi, Arnan nim nge noman ei yi mił palim ei en.

²⁷ “Na Arnan eim epi pei na angil ełe kindpi ngum. Wumb endi eim kingam ei piił poł tunanmin mon. Arim eim mendpił kingam piinim. Wumb endi Arim ei piił poł tunanmin mon, kingam eim mendpił arim piinim. Wumb pei kingam noman ełe ei arim mołum nipi andan topu wumb ngum kin, wumb eim arim ei piił poł tungii,” pa yi nim.

²⁸ “Wu nii endi epi embin ko wumba kis erim kin, na kin wang eim kor ngamb, kor mułmba. ²⁹ Pe oł embin tui na pindang ełe palim ei, enim sik enim

pindang ełe ko wungii. Ko wuk, na ek ekii sik piingii. Nimbił erang na wumb kin oł ka ełe erip, nam embe to mani kindił. Pe enim nge noman tuk ełe kan sik kor ka mułngii,” pa nim. ³⁰ Oł embin tui ei enim pindang ełe pendind, ei ka wii. Epi na enim ngopu, singii pa nim-bii, ei embin owundu enałim mon.”

Ek Ei Kor Kunum Kongun Energi Mon

(Mak 2:23-28, Luk 6:1-5)

12 Ekii se kor kunum endi, Jiisas kuni wiis pin tuk ełe endim. Eim nge ekii sik andiłmin wu ombu kuni tum. Pe tuk andik, kuni wiis mong ei tangk nunjung. ² Wumb lo ek piilmin wumb, ek nik Jiisas ngunjung, “Nim nge ekii sik andiłmin wumb ombu oł ei kor kunum enmin ei mon ninjing.” ³ Jiisas ek nipi yi nim, “Enim Deipis ek poł ei ger pi-injing min? Na nind, ei eim kin eim wu ombu ei kuni tum kunum, ei nimbił oł enjing? ⁴ Mol k kin, Gos men ngii owundu ełe nirik punjung. Puk, bres Gos ngii ełe sałim ei wumb eipi mon niłmin. Gos kin kułmał kałiłmin wumb ei minj nungii niłmin. ⁵ Enim ek ei lo mon ełe pim, ei ger kinenjing min? Pe kułmał kałiłmin wumb ei Gos men ngii owundu ełe kongun ełmin. Kor kunum mon nik ełmin oł ei ełmin, ba ek endi ninałmin. ⁶ Pe na enim kanip nind, noman dinga ei ya sałim ei men ngii sałim epi ei to mani kindim. ⁷ Ba enim na nind ek ei piingii, ‘Na kułmał kałiłmin oł ei na noman pinałim. Na noman kun ka sałim wumb ei noman enim.’ Enim wumb oł endi enjing wumb ei oł embin tui en-ergii mon. ⁸ Na Gos kingam tonu epin si kindip mani mei ełe op, mei kingam mił tałip moł ei, na kor kunum puł wu Owundu moł. Wumb nipe oł endi kor kunum erngii, ei na dinga ełe wumb oł yi mił erngii,” pa nim.

Kor Owundu Kunum Jiisas Wu Endi Angil Kis Mułum Ei Er Ka Erim

(Mak 3:1-6, Luk 6:6-11)

⁹ Jiisas konu ełe si kindpi, men ngii ełe tuk pum. ¹⁰ Wu endi mułum wu, ei eim angil ełe epi endi sinalitim. Angil kuhii erim. Pe wu kumbur Jiisas kos er ngonmun nik, Jiisas kii dinga sinjing. “Pe sinim kor kunum ening palim wumb ei er ka ermin min?” ¹¹ Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Enim mołmun konu, wu endi kung siipsiip es tołum ei kor kunum kung siipsiip endi konu tukpu endi mani pupu pimba ei, kor kunum si tonu sinermba min? ¹² Nga wumb endi eim kung siipsiip ei to mani kinditim yi mił pe sinim lo ek ełe kapli nipin kin sin kor kunum ełe wumb kapli paki tumun. ¹³ Pe eim ek nipi wu ei ngopu yi nim, “Nim angil tun kindii!” Neng, tun kindim. Yi erang, wu ei eim angil ei ka mułum. Wu eipi endi ka mułum mił yi mułum. ¹⁴ Jiisas kor kunum oł ei erang kanik puk kin, wumb en enim ek nik piik Jiisas to kundngii nge ek ninjing.

Jiisas Eim Gos Nge Kongun Wu Mendpił

¹⁵ Ba Jiisas eim ninjing ek ei piipi, konu ełe si kindpi pang, wumb tiłap pei eim kin ekii se pangin, eim wumb ening ombu er ka erim. ¹⁶ Jiisas ek dinga nipi wumb ngopu yi nim, “Enim ek nik tor kindnerii mon!” pa nim. ¹⁷ Gos ok oł ekii se ermba oł piipi niłim wu Aisaiya ek ni tor kindpi yi nirim. Ekii se oł yi tonu omba nirim, ek ei pe keimi palim. Ek ei yi mił, ¹⁸ “Wu ei na eim kongun ermba nip to mundunj wu. Na eim ka piip, nam noman eim kin salim. Nam nge Gui Ka ei eim ngamb, eim na kos dinga ek kun nipi, torung wumb tiłap eipi ngumba. ¹⁹ Pe eim wumb ek ngopu ek dinga nipi enermba.

Wumb eim andlam ełe angpi wii topu yi erang, eim ek piinerngii. ²⁰ Gumei endi ek nimba er pimba, ei eim to engin tunermba. Dup alam kan endi, dup kembis nopu pimba, ei eim to kumundpu poru ninermba. Ei yi mił wumb nii endi en enim pii gii dinga pinermba wumb ei, eim to tor kindnermba. Eim kongun ermba ei Gos eim kunum owundu tonu omba kunum ełe, na ek ka ei erang kin oł kun minj erpi pang poru nimba. ²¹ Pe wumb torung tiłap eipi wumb eim kin pii gii nik, eim kui er mułngii.”

(Gumei kin dup kan ninmin ei yi mił; wumb Gos ek ka ei piipin oł ermin mił nenj ni piik mułngii wumb ei, Jiisas eim mani opu kongun erang wumb oł ka wii mendpił erik mułngii nip piipi, oł ekii se ermba nipi piilim wu Aisaiya ek yi pułum.)

Wumb Ek Yi Ninjing, Jiisas Biyelsipul Kin Kongun Enim Ninjing

(Mak 3:20-30, Luk 11:14-23)

²² Kunum ełe, wumb wu endi tunjung wu ei gui kis tuk mułum. Wu ei ningił tumbun mułang, gupu ełe ek tengnerim ku. Jiisas eim wu ei er ka erim. Erang, gupu ek nipi kin, ningił kanpi erim. ²³ Wumb tiłap pei molk kanik puku sik yi ninjing, “Wu ei Gos kindim wu Krai min mon?” Wumb en enim noman ełe yi piinjing. ²⁴ Ba lo ek piilmin wumb ek ei piik yi ninjing, “Dinga ełe enim ei gui kis nge tep elim owundu Biyelsipul nge dinga ełe enim,” pa ninjing. ²⁵ Ba Jiisas eim wumb noman ełe piipi, ek nipi yi nim, “Pe king tep erim konu endeim ełe wumb, en enim opu erngii ei, en enim konu ka dinga sinermba. Pe wumb konu ende wumb, min ngii ende wumb orung orung puk, opu erngii ei, en enim ngii konu ni konu ka sinermba. ²⁶ Pe Seisen nge wumb en enim eipi eipi bin ni, erngii

dinga ermba min? ²⁷ Biyelsipul na paki tang na gui kis tor kindinj, ba wumb nii enim ekii sik andihmin wumb paki tang, gui kis to kindinmin? Pe en enim kos pi-ihmin wu mił molk kapli enim ek kanim kanim ei nik kun erang, ²⁸ ba Gos nge dinga e te na gui kis top kindinj kin, enim piingii. Gos sinim tep er mołum ei, sinim kin mandi onum ni piingii,” pa nim.

²⁹ “Nimbił erang, na pup, wu num Seisen nge wumb waning ermbii ni pi-ind, ba ok na pup, wu num Seisen eim simb angil kan ngo pendip, ekii se na eim nge wumb ei waning simbii.

³⁰ “Wu endi na wu puł mon, ei na kin opu ermba wu. Pe wu endi na kin kung siipsiip es tunermba wu, ei eim kung si-ipsiip topu eipi eipi kindihim. ³¹ Yi mił pałim ei piip na enim nip ngond. Gos eim wumb ek kis nik enmin ei, kapli oł kis kil ngumba, ba wumb endi Gui Ka kin ek buł ngok erngii, ei Gos wumb oł kis ei kil ngunermba mon. ³² Na Gos kingam tonu epin si kindip mani op, mei kangil mił muls ei wu endi ek kis nipi, na ngumba, ei Gos kapli kil ngumba. Ba wu endi Gui Ka kin ek kis nimba wu ei, Gos eim kapli kil ngunermba mon.”

Ond Kis Ei Mong Kis Tołum Ek Ekin Endi

(Luk 6:43-45)

³³ “Pe ond ka pimba ei, ond mong ka tumba. Nga ond kis pimba ei, mong kis tumba ku. Wumb ond ei kanik kin, ond mong ka min kis ei kan poł tołmun. ³⁴ Enim lo ek ekii siłmin wumb wembii kis Seisen nge kingam noł, enim ek ka er ningii mił nenj? Enim wumb kis enim noman tuk e te noman kanim kanim pałim mił, ek yi gupu e te ni tor kindinmin. ³⁵ Wumb kun ka endi eim noman tuk e te oł kun ka kanim kanim pei pałihim mił ei oł kun ka ei pei ni tor kindihim. Nga wu kis endi eim noman tuk e te oł kis kanim

kanim pei pałihim mił ei oł kis ei pei ni tor kindihim.

³⁶ “Ba na enim kanip nind, wumb en enim ek wii mił nik ełmin oł kanim kanim ombu, ekii se Gos wu amb mok tumba kunum, ei wumb pei nipi ek ninjing ek ei, Gos kin ek orung kindngii. ³⁷ Wumb ninim ka ninjii e te Gos nim, wu ka nimba. Pe nga ek kis nin kin, en kin Gos nim, wu kis nimba. Ei ninim oł erkin ek nikin enjii mił ku, Gos nim kanpi nimba,” pa nim.

Wumb Kombur Jep Oł Eran Kenmin Yi Ninjing

(Mak 8:11-12, Luk 11:29-32)

³⁸ Pe kunum e te, wu num lo piłmin ni lo ek ekii siłmin wu, kombur kin ok, ek yi ninjing. “Ek emb to ngołun wu, sin nim jep oł endi eran kenmin ni onmun,” pa ninjing. ³⁹ Ba eim ek dinga nipi yi nim, “Wu amb kunum e te oł kis er andihmin wumb, ei na jep ei erang kenmin niłmin ei, ek ni tor kindihim wu Jona oł ei andan top ngoł. ⁴⁰ Kumb ok Gos ek ni tor kindihim wu Jona eim omu owundu kirim e te tuk pupu pim. Ei eim kunum tekliki epin, tinga ouni pep mołum. Yi mił ku, na Gos nge kingam tonu epin konu si kindpi mani mei e te wu kingam mił tełim, ei eim mei e te kunum tekliki epin, tinga ouni yi pimba,” pa nim. ⁴¹ Ekii se Gos wumb mok tumba kunum ei, wumb Ninipa konu owundu wumb tonu ok wumb pe mołmun wumb angk ei enim oł kis kanim ei ni tor kindngii. Ei nimbił erang, wumb ei wu Jona Gos ek nipi ngum, ei noman ak tunjung. Pe ya epi endi mołum ei wu Jona to mani kindpi, owundu mendpił mołum,” pa nim. Ei Jiisas eim piipi nim, wumb endi mon, eim mendpił, ba enim wumb eim pii gii ninanmin. ⁴² Gos wumb mok tumba kunum ei, kuin owundu konu orundung eipi mołum ei, opu wumb ya e te mołmun wumb ei oł kanim kanim

enjing ei nipi tor kindpi ngumba. Nimbił erang kuin owundu embe Siipa konu mei orundung mołpu omba. Ei opu King Solomon nge noman ka peng ek ka nipi tor kindim, ei piimba nge om. Ba epi endi ya ełe mołum ei eim King Solomon noman ei to mani kindpi, eim wu num owundu mendpił mołum.” (Ei Jiisas eim erumba oł ei piipi nim.)

Gui Kis Mułum Ei Nga Orung Om

(Luk 11:24-26)

⁴³“Pe gui kis ei wu endi si kindpi pułum ei pupu konu kep endi mułmbii ni pułum. Pepi mułmbii ni pułum ba konu endi sinałim. ⁴⁴Eim yi piłim, ‘Na ok muls ngii ełe nga orung bii,’ nipi opu kanilim ni ngii was erik, brum er ka er sinjing. ⁴⁵Seng, kanpi pupu gui kis angil orung nga tał pei kanpi neng onjung, ba gui ombu oł kis wii enjing. Pe ok ngii ełe nirik puk ngii ełe mulnjung ok, wu oł kis aninga er mułum, ba pe am er kis mendpił pup mułum. Oł ei nge, wu amb kis pe mołmun kunum, yi ku tonu omba.”

Jiisas Mam Ni Jiisas Nge Angim Noł

(Mak 3:31-35, Luk 8:19-21)

⁴⁶Jiisas ek nipi wumb ngopu mułang, Jiisas eim mam ni angim noł ok ngii andaring engnjing. Eim kin ek nimin nik ok mulnjung. ⁴⁷Pe wu endi kanpi opu ek nipi yi nim, “Nim manim ni angnim noł ok nim kin ek nimin nik ok mołmun,” pa nim. ⁴⁸Ba Jiisas wu ei kin ek nipi orung kindpi yi nim, “Na minan ei nii? Nga na nge engnan noł ombu nii?” ⁴⁹Pe eim nge ekii sik elmin wu amb ombu kin angil tuł ngopu ek yi nim, “Enim kinei! Wu amb ombu na nge engnan noł ni minan noł mił mołmun,” pa nim.

⁵⁰“Wu endi na Ernan Gos noman pałim mił ekii singii wumb, ei na minan ni, na engnan nga, na ainan noł mułngii,” pa nipi wumb ngum.

Wu Endi Kuni Er Sipi Kuni Mong Wiis Emb Kindim

(Mak 4:1-9, Luk 8:4-8)

13 Pe akip kunum ełe Jiisas ngii ełe si kindpi, pupu noł gopu wer ełe mułpu, ek nipi wumb ngum. ²Wumb pei Jiisas eim mułum konu ełe ok mulnjung. Mułangin, pe Jiisas eim noł kanu endi ełe tonu pupu mułum. Wumb noł wer ełe mułangin kin eim wumb kin ek nipi ngum. ³Jiisas eim ek nim ek ei pei ek ekin topu nipi wumb ngum. Ngopu yi nim, “Enim piinmin! Wu endi kuni mong wiis emb kindim. (Ei yi mił wu endi kongun er sepi kinapi mong emb kindinmin oł ei mił yi kindim.)” ⁴Pe kuni wiis emb kindpi pang, kombur pu andłam ełe mani pang, kei ok sik nunjung. ⁵Kuni wiis mong kombur pupu, mei aninga pim, ku pei mandring mułum konu ełe mani pum. Kuni ei sikir tonu om. Ei nimbił erang, mei aninga tonu peł ełe pim. Mei pei sepi mani punerim mon. ⁶Ba konu eni dinga tang, kuni wiis mong ei dumbuł mani punenim. Tonu ku peł ełe pim, ei kułi erpi pei kułum. ⁷Pe kuni mong wiis emb kombur pupu mei sim konu pum. Ei tonu omba erim ba eri ei tonu opu kuni mong wiis to mani kindim. ⁸Kuni mong wiis kopur pupu, mei ka sim ełe mani pum. Ei tonu opu ka erpi, mong pei tum. Kombur mong 100 to mułum, kombur mong 60 to mułum, kombur mong 30 to mułum.” ⁹Jiisas ek ei nipi poru nipi yi nim, “Wumb endi kom pimba wumb ei, ek ei piyanghi!”

Jiisas Ek Ekin Tołum Oł Ei

(Mak 4:10-12, Luk 8:9-10)

¹⁰Jiisas eim nge ek se andilmin wumb ombu ok yi ninjing, “Nimbił erang nim ek ekin to nikin wumb ngon?” ¹¹Eim ek nipi orung kindim, “Gos enim epin konu tep er mołum konu, ei ek koi er pim, ei nipi enim ngum, ba wumb ombu

mon,” pa nim. ¹²Pe wu endi eim epi sepi mułum kin, Gos eim kin epi nga ngumba. Wu endi eim epi sinerang mułum kin, nga eim nge epi kembis endi simba, epi ei am ba. ¹³Na ek ekin nind ek ei pułe yi pałim, ‘Ningit efe epi kaninmin ba epi kinanmin. En enim kom efe ek piinmin, ba mendpił piik kun enanmin mon.’ ¹⁴Wumb oł yi enmin ei, ok ek ni tor kindiłim wu Aisaiya ninim ek ei keimi pałim. Ei wumb ekii se oł yi erngii ni pipi nirim mił keimi pałim. Nirim ek yi nirim.

‘Enim piinmin ba pułe piinanmin. Enim keningii ba epi endi kinerngii. ¹⁵Enim noman efe pirek neng, ek piinanmin. Enim kom efe ek piingii, kis enim. Nimbił erang en enim ningit kumbuł gii ninmin. Yi erik epi kinanmin. Kom efe er piik tuk sinanmin. En enim noman efe ek pułe pii poł tunanmin. Tunarik, na kin onan Gos yi ninim. Wangin kin, na en enim er ka ermbii.’

¹⁶“Ba enim ka piingii ei enim ningit epi kanik, kom efe ek piik yi enmin. ¹⁷Enim piingii! Na ek keimi nip enim ngond, kumb ok Gos nge oł ekii se tonu omba, ei piik niłmin wu ni, kombur wu oł kun ka ełmin ombu en enim noman ka ka piik, enim pe kanik enmin ei kenmin ni mulk ba kinenjing mon. Nga enim piinmin ek ei piimin ni, ka piik mulk ba piinenjing.”

Kuni Emb Ek Ekin Tum Ek Ei Pułe Jiisas Nipi Tor Kindim

(Mak 4:13-20, Luk 8:11-15)

¹⁸“Wu endi kuni emb pani pin kindim, ei ek ekin ei nge pułe yi pałim ei enim piingii,” pa nim. ¹⁹Wumb pei Gos tonu epin mołpu sinim tep enim efe ek ei kuni mił, tał pendnim ei pir sinanmin. Ei yi mił kuni mong wiis emb ei mani andłam efe pang, kei sik nunjung. ²⁰Nga kuni mong wiis emb pupu, mei ku mułum efe mani pum ei yi mił, wumb Gos ek piik,

ka piik sikir sinmin. ²¹Pe kuni wiis ei dumbuł mani punanim. Ei yi mił, wumb kombur Gos ek to mani kindik wu ei kin oł kis erangin, wu ei eim pii gii sikir kis mołum ei, nge pułe yi pałim. ²²Kuni mong wiis emb kombur pupu, ond kan dumbuł mułum efe mani pum. Ei pułe yi mił, wumb endi Gos ek ei piim ba mei efe oł embin tui eim kin tonu opu, Gos ek ka ei to mani kindim. (Ei yi mił eim Gos nge kongun enerim.) ²³Ba kuni mong wiis emb ei pupu, mei ka efe mani pum ei yi mił, wumb Gos piik, ekii sik, kongun yi erangin kin kuni mong 100 min, 60 min, 30 yi top mułum.” (Ei yi mił wumb Gos piik, nga kongun erangin, wumb konj nga tuk ok Gos piinmin mił, ek yi nim.)

Ek Ekin Ei Aka Pin Engimb Kis Endi Tonu Om

²⁴Jiisas eim ek ekin endi nipi ngopu yi nim, “Gos sinim tep er kanpi mołum mił yi, wu endi eim kuni emb sipi kindim. ²⁵Ba epin konu emii peng opu, orung wu endi opu, kuni mong wiis pim konu engimb kis mong pim, ei kindpi pum. ²⁶Ekii se kuni mong wiis ei tonu opu, mong tumbii ni erang, engimb kis endi tonu opu pim. ²⁷Pe kongun wumb puk en enim nge wu Owundu mułum konu kanik, yi ninjing, ‘Wu Owundu, sin pipin nim kuni mong wiis ka wii ei aka pin kindin ni, piinjpin ni, engimb kis endi tonu opu mołum,’ pa ninjing. ‘Ei nimbił erang enim?’ a ninjing. ²⁸Eim ek yi nim, ‘Opu orung wumb endi opu erim.’ Neng, kongun wumb eim kanik yi ninjing. ‘Sin pupun, engimb kis ei pipin, tor kindmin min?’ ²⁹Ba wu owundu ei ek nipi yi nim, ‘Enim engimb kis ei er tor kindmin ni erngii ei, enim kuni mong wiis ei ouni er tor kindngii mon!’ pa nim. ³⁰‘Pe enim epi tał ouni kan wiik tangin tonu onkuł, pengił, ekii se kuni poł tumba kunum, ei engimb kis ei eipi or tok, kuni mong wiis

ei sipik, nanim kuni ngii eġe kindngii, ba engimb kis ei or tok dup eġe kindngii, ' pa nim.

**Ek Ekin Ei Maser Mong
Kin Yiis Teġ Ek Poġ**

(Mak 4:30-32, Luk 13:18-19)

³¹ Jiisas eim ek ekin endi eipi nipi ngum. Ei yi miġ nipi, "Gos tonu epin konu sinim tep enim miġ yi eim kuni mong endi embe maser mong," pa niġmin. ³² Kuni ei wu endi eim sipipi, eim aka pin eġe telim. Maser niġmin kuni ei mong kembis wii, kuni wii emb ombu kuni mong wiis miġ kapli mon. Ba ekii se, kuni ei tonu opu, ond miġ mendpiġ peng kei ok ond eġe ambilk molk, ngii takik eġmin."

Kuni Yiis Ek Ekin Endi Nipi Ngum

(Luk 13:20-21)

³³ Nga eim ek endi ekin topu nipi ngopu yi nim, "Epin konu tep er moġum, ei yi miġ kuni yiis ei amb endi sipi kin, ming endi sipi, noġ kin erang, plawa owupu tonu oġum. Ei yi miġ, wumb Gos ek ka ei piik wumb, pei ok Jiisas kin ekii sinmin."

**Jiisas Ek Ekin Kunum
Kunum Top Nirim**

(Mak 4:33-34)

³⁴ Jiisas eim ek ekin ombu ni tor kindpi wumb pei ngum. Ek ombu pei eim nipi tor kindim ei, Jiisas eim er endeim ni tor kindnerim mon; ek pei ek ekin ni tor kindim. ³⁵ Na ek ni tor kindinj ei yi, ok oġ ekii se tonu omba, epi ei piipi nirim ek ei keimi, tonu om wu eim ek yi nirim.

"Na ek ekin top nip wumb en enim ngumbii. Nga nam ek koi er pirim ek ei nip tor kindip ngumbii ei kumb ok Gos mei eririm ek ei nip ngumbii," pa nim.

**Engimb Kis Ek Ekin Ei
Puġe Nipi Tor Kindim**

³⁶ Pe eim wumb si kindpi ngii konu pum. Nga ekii se eim nge ekii sik eġmin wu ok, eim kin kii sinjing, "Nim engimb kis endi ek ekin, ei puġe ni peni eġe kindii!" pa ninjing. ³⁷ Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, "Wu endi kuni mong wiis ka emb kindim wu, ei wu kingam. ³⁸ Aka pin ei puġe, mei orung orung pei. Nga kuni emb ei, Gos sinim tep enim konu eġe pei moġmun. Nga engimb kis ei yi palim; Seisen nge wumb, ei engimb kis miġ moġmun. ³⁹ Sinim nge opu orung wu ei, Seisen eim moġpu, eim engimb kis emb miġ ei kindim. Ekii se kunum poru nimba ei, kuni ngungii kunum ei yi miġ ku, muġ, mei poru nimba kunum ei, Gos enjel kuni ei kuġou tungii. ⁴⁰ Engimb kis ei kuġou tok, dup kel-njing ei, yi miġ ku ekii se ya mei eġe poru nimba kunum ei yi pimba. ⁴¹ Gos kindim wu kingam pupu, enjel kindang ok, wumb endi oġ kis erik oġ kanim kanim yi erangin kin, wumb pii gii to kis eġim ei sik, epi kanim kanim endi pii gii to kis eġmin ei, Gos tep eġim wumb ei kin tep to mulerngii mon. ⁴² Pe wumb ombu, pei olkup to dup eġe kindngii. Dup eġe en enim ke nik, anmbiġ kongk, er muġngii. ⁴³ Kunum eġe, wu amb kun ka muġngii wumb ei, ngenj eġe eni miġ tiġang erang, en enim nge ernjing tep ermba konu tukrung muġngii. Wumb endi eim kom pim kin ek ei piyengii!"

**Ek Ekin Ei Wu Endi
Ku Kum Mei Eġe Kan Sim**

⁴⁴ "Gos sinim tep er moġum ei miġ; wu endi ku kum mei eġe peng kan sim. Ku kum ei kan sipi nga aka pin eġe nga koi erim. Nga wu ei eim ka ka piipi pupu, eim epi wumb kanim kanim pei wumb ngopu ku minj sim. Eim nge ku ei sipi mei eġe nga top erpi sirim."

⁴⁵“Gos sinim tep er mołum konu ei yi mił; wu endi epi top erpi, nga wumb ngopu ku sipi, eim biis ni epi mon ka wii pałim ei nge kurnum. ⁴⁶Pe eim kenim ni biis ka wii endi kanpi eim epi sipipi wumb eipi kin ku sipipi biis ka wii ei top erpi sim.”

⁴⁷Pe nga endi yi ku, Gos sinim tep er mołum konu ei yi mił; omu kon ei oł tok noł gopu, ełe mani kindik, omu kanim kanim sik tor siłmin. ⁴⁸Pe omu kon ei piki tang sik, noł wer ełe tor tu wułmun. Tu wuk, omu ka mił ombu apir sik, ming endi ełe kindik, kis mił ombu kułou tok sipik si kindiłmin. ⁴⁹Ekii se muł mei poru nimba kunum, ei yi mił ermaba. Enjel ok wumb kis tuk wumb ka mułngii konu tuk mułngii, to sipi tor kindngii,” pa nim. ⁵⁰Pe wumb ombu pei sipi, dup konu ełe kindangin, ke nik, en enim gupu anmbił ni gupu mong ei kongk, kunum kunum dup peł ełe minj mułngii.”

Wu Endi Epi Ka Wii Nge Konj Simba

⁵¹“Jiisas eim ek nipi kii sipi yi nim, “Enim ek ombu pei piik poru ninmin?” Pe eim ek nipi ngopu yi ni dinga nim. Wumb eim kanik, yi ninjing. ⁵²“Gos sinim tep ełim ek ei piik poru nik ełmin wumb kin, ngii ełe ngii arim mił molk. Pe eim top ngii endi ełe epi pei konj min oknge ei pei sipi top simba. Ei yi mił, Gos ek oknge nim nga ek konj ei pei Jiisas ni tor kindim.”

Nasares Konu Wumb Jiisas Nim Ek Piinjenjing

(Mak 6:1-6, Luk 4:16-30)

⁵³Pe Jiisas eim ek ekin nipi poru nipi, eim konu ełe si kindpi pum. ⁵⁴Nga eim si kindpi pupu, eim nge mei ełe pum. Pupu, eim Gos ek nipi wumb ngopu, erang wumb Gos ngii ełe molk, piik puku sik yi ninjing. “Wu ei noman dinga ni, jep oł enim, ei eim konu jili orung pupu sim?

⁵⁵Wu ei eim wu kamnda nge kingam. Mam Maria ei eim nge mam. Eim nge angim Jeims ni Josep ni Saimon ni Juras wu ombu eim angim noł mołmun. ⁵⁶Pe nga eim nge aim noł pei sinim kin mołmun ba wu ei ek jili orung pu sim?” ⁵⁷Wumb ek yi nik kin en enim noman kis piinjing. Ba Jiisas eim ek nipi yi nim, “Ek ni tor kindiłim wu eim konu orung orung eipi wumb eim kaimb sik, noman kulk ełmin, ba eim ngii konu ni eim nge konu ełe wumb, oł yi enałmin mon,” pa nim. ⁵⁸Pe nga eim jep oł pei konu ełe enerim mon. Nimbil erang wumb eim kin pii gii ninenjing.

Jon Wumb Noł Pendiłim Wu Ei Kułum

(Mak 6:14-29, Luk 9:7-9)

14 Kunum ełe, King Eros wu owundu, eim Galilii konu tep mołum wu, ei eim Jiisas ek ei piim. ²Eim ek nipi eim nge kongun wu ombu ngopu yi nim, “Wu ei Jon wumb noł pendpi ngołum wu ei, tukpu ełe angpi tonu om ełe dinga ei eim kin kongun er mołum.”

³Ei yi mił, King Eros ni wu ei Jon ambil gii nipi sipi kan ngum. Erosiyas Pilip nge ambim, ei eim kamim ba eim King Eros bii nipi kin King Eros kin pum. Pang, Jon, “Mon!” pa nim, ełe nge King Eros Jon kan ngii ełe kindim. ⁴Kumb ok, Jon eim King Eros kanpi yi nim, “Nim amb ei sin, ei kapli enanim,” pa nim. ⁵Nga King Eros eim Jon to kundmbii nim; ba eim wumb pei kin mund mong kułum. Ei nimbil erang, wumb pei Jon ek ni tor kindiłim wu mołum ni yi piinjing.

⁶Kunum ełe wu kombur King Eros kin kułou tunjung. Tok, mam eim mengim kunum ei piik er mulnjung. Kunum ełe Erosiyas eim nge ambıam ei tuk golang nipi, non er endim. Endim ei, King Eros eim kan ka kenim. ⁷Kanpi, eim ek dinga nipi ambil ei ngopu yi nim, “Nim epi endi simbii ninjii ei, na nim kapli

ngumbii,” pa nim. ⁸ Ambii ei nge eim mam ei nim ek mił piipi yi nim, “Nim wu Jon wumb noł penditim wu, ei peng ming endi kindkin tu, nam ngui!” pa nim. ⁹ Ambii ei ek yi neng kin, King Eros eim noman embin to piim, ba ok eim ek dinga nipi ngum ei piim. Pe nga eim wu kumbur eim kin kuni ende nok mulnjung, ei piinjing ku. Yi peng piipi kin, “Yi na epi ei ngei!” pa nim. ¹⁰ Eim wu kumbur kindang puk, Jon kan ngii pim konu, pang, “Kofmung er tu wei!” pa nim. ¹¹ Wumb puk, Jon peng embii ei ming ele tu wuk kindik, ambii ei ngangin kin ambii ei sipipi eim mam ngum. ¹² Ba Jon nge ekii siłmin wumb ei ok, Jon ngenj sipik, tukpu tok pendik. Ekii se puk, Jiisas kanik, yi ninjing.

Jiisas Wumb 5,000 Pei Kuni Ngum

(Mak 6:30-44, Luk 9:10-17, Jon 6:1-14)

¹³ Jiisas eim Jon ek ei piipi, konu ele si kindpi noł kanu sipi, konu eipi wumb mulenjing konu eipi ele pum. Eim endeim mendpił pum. Ba wumb konu owundu orung orung pei piik, eim pum konu ekii se punjung. ¹⁴ Ekii se Jiisas eim tor pupu kenim ni wumb tilap owundu pei ok mulnjung. Eim wumb ombu noman ka ngopu, ening pim wumb ei er ka erpi yi erim.

¹⁵ Konu pou neng, Jiisas nge ekii siłmin wumb ok eim kanik yi ninjing, “Sinim ya konu ele wumb endi mandi mulałmin; nim wumb ei kindan orung puk, kuni kan sik, nok erngii,” pa ninjing. ¹⁶ Ba Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Nimbił erang wumb pei orung pungii? En enim wumb ei kuni ngungii,” pa yi nim. ¹⁷ Jiisas eim nge ekii siłmin wumb eim kanik yi ninjing, “Sin kuni endi pei sinałim. Bres angii orung kin, omu tał mendpił sałim,” pa ninjing. ¹⁸ Jiisas eim ek nipi, “Kuni ombu ya na moł konu tu wei!” nim. ¹⁹ Eim ek nipi, “Wumb pei mani ele mułei!” pa neng,

mulnjung. Mulangin, eim bres angii orung sipi, omu tał sipi, tonu kanpi, Gos kin ek ka nipi, bres engin topu, eim nge ekii siłmin wu ngang, sipik wu amb ombu ngunjung. ²⁰ Wumb kuni ei nok pangin orung pei mułum ei, kon engki nga tał to piki tunjung. ²¹ Wu kuni nunjung ei 5,000, ba amb kangii ei pei gerik kun enenjing mon.

Jiisas Tonu Noł Peł Ele Pum

(Mak 6:45-52, Jon 6:15-21)

²² Pe Jiisas eim nge ekii siłmin wumb ei kanpi yi nim, “Kumb se enim noł kanu ele tonu puk, noł orundung pei! Nam wumb ei ‘Pei!’ nip kindip, ombii,” pa nim. ²³ Jiisas eim wumb ei pei nipi kindpi, eim mendpił tonu komung ele tonu pupu, prei erim. Konu pou neng, eim mendpił tonu komung ele mułum. ²⁴ Noł kanu ei pupu, tuk noł miim ele mandi pang, konu pop owundu topu yi erim. Ei noł kanu kumb ele om. Opu, noł kanu to ak tumba erim. ²⁵ Konu tengmba mandi erim, ba aninga kopur emii mił pim konu kenjing ni eim noł gopu peł ele tonu opu, eim ekii siłmin wu mulnjung konu mandi om. ²⁶ Wu ombu molk kenjing ni wu endi noł peł ele wang mił, wu ombu mund mong kulk, mon gui endi onum, ninjing. Nik, mund mong erik, wii dinga wii tunjung. ²⁷ Pe Jiisas sikir tor opu yi nim, “Enim mund mong enerei! Ei na, na mendpił ond. Enim puku sinerei, mon!” pa nim. ²⁸ Piisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Owundu, ei nim mendpił on kin, na nen noł peł ele op, nim mołun konu ombii,” pa nim. ²⁹ “Oi!” a nipi Jiisas ek yi nim. Pe Piisa eim noł kanu ei si kindpi, noł peł ele pupu, Jiisas mułum konu bii ni pum. ³⁰ Ba eim konu pop owundu tang, eim mund mong erim. Erpi, noł ele si mani simbii ni erim. Erpi, eim wii dinga topu yi nim, “Owundu, nim na paki to!” nim. ³¹ Jiisas eim sikir opu, angii mani kindpi, Pi-

isa ambil tonu sim. Sipi yi nim, “Nim pii gii dinga pinaŕim. Nim nimbiŕ erang nim na kin pii gii ninan?” pa nim. ³²Pe wu taŕ noŕ kanu eŕe tonu pangŕiŕ, konu pop owundu tum ni poru nim. ³³Noŕ kanu eŕe mulnjung wu ombu, en enim Jiisas kin men tok erik Gos embe ambil tonu kindik, “Nim Gos kingam keimi moŕun,” pa ninjing.

Genesares Konu Jiisas Ening Pim Wumb Pei Er Ka Erim

(Mak 6:53-56)

³⁴Galilii noŕ gopu ei orundung puk si kindik, Genesares konu orung tor punjung. ³⁵Wumb konu eŕe wumb, Jiisas piik poŕ tok yi eŕmin. Erik, “Wumb ening pim wumb tu wei!” pa nik kindnjing. ³⁶Wumb en enim ek dinga nik yi ninjing, “Wumb ening pim wumb ei, ok nim konduk embiŕngii,” pa yi nengin, ening pim wumb ei ok Jiisas kon eŕe embiŕangin, ening pim wumb pei ka mulnjung.

Gos Nge Lo Ek Ei Sinim Kupenjing Ek, Ei To Mani Kindnim

(Mak 7:1-13)

15 Kunum eŕe, lo ek piŕmin wumb kombur ni lo ek emb toŕmun wumb kombur ni Jerusalem konu si kindik, Jiisas muŕum konu tor onjung. Ok yi ninjing. ²“Nimbiŕ erang nim nge ekii siŕmin wumb ei sinim ok kupenjing pin noŕ, ‘Erei!’, nik oŕ ei enarik, kuni nungii kunum ei, angŕiŕ was enanmin,” pa ninjing. ³Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Nimbiŕ erang en enim nge eŕmin oŕ ei ekii sinmin. Sik, Gos nge lo ek ei si kindinmin min? ⁴Gos ek yi nim, ‘Nim arnim manim ningii ek ekii sik erngii,’ pa nim. ‘Pe wu endi arim mam kin ek kis nipi ngopu erim kin, eim to kundngii,’ pa nim. ⁵Ba en enim yi niŕmin, ‘Wu endi eim epi pei saŕiŕim wu, ei eim arim mam paki tumba,’ ba ei eim ek yi nimba, ‘Na epi ei Gos ngumbii nipi poru ninj,’

pa yi niŕmin. ⁶Ernjing, menjing ei er ka erngii miŕ mon nik, en enim eŕmin oŕ ei erik, Gos nge ek to mani kindik, en enim eŕmin oŕ ei ambil tonu kindiŕmin. ⁷Enim ek kend nge wu ombu, Aisaiya Gos ek ni tor kindiŕim wu enim kin ek keimi kun yi nirim. ⁸Eim ek yi nim,

‘Wumb tiŕap ombu en enim gupu eŕe na embe ambil tonu siŕmin. Nga en enim nge noman ei na kin am turii saŕiŕim. ⁹En enim wumb lo pendik eŕmin ek ei ni tor kindik yi niŕmin, Gos nge ek ni tor kindinmin,’ pa yi niŕmin. ‘Yi nik kin na kin men tok wii niŕ nik yi eŕmin,’” pa nipi ngum.

Epi Erpi Wumb To Penj Toŕum

(Mak 7:14-23)

¹⁰Jiisas eim wu amb pei wii topu, “Wei!” a nim. Nipi yi nim, “Enim piik kun erngii. ¹¹Wumb epi nangin mani punum ei kis mon. Mer gupu eŕe ek nengin tor onum ek, ei erang, wu noman tuk ei penj kun ka pinaŕim mon.”

¹²Kunum eŕe eim nge ekii sik eŕmin wu ombu ok, eim kanik yi ninjing, “Lo ek piik eŕmin wumb, nim nin ek ei piik, kis piinmin ninjing ek, ei nim piin min mon?” ¹³Eim yi nim, “Emb epi kanim kanim endi nanim Arnan tonu epin moŕum ei erip taŕ pendnenim, epi endi kapŕi dumbuŕ pei puŕ erngii. ¹⁴Enim kan wiik tei! Wumb ei ningŕiŕ tumbun muŕum wumb, ei puk, ningŕiŕ tumbun moŕum wumb kombur andŕam andan tungii enmin. Pe ningŕiŕ tumbun muŕum wumb endi pupu, endi andŕam andan tumbii ni ermba, ei wumb taŕ ouni bok tunguŕ,” pa nim. ¹⁵Piisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Nim ek ekin ei puŕe ni peni eŕe kindan, sin piimin,” pa nim. ¹⁶Jiisas ek yi nim, “Enim yi ku noman kun ka pinaŕim, wumb eipi miŕ moŕmun. ¹⁷Enim piinanmin, wumb kuni gupu kindiŕmin, epi nok mani kindinmin ei, mer kirim eŕe punum. Pupu, nga sipi

tor kind si kindinmin. ¹⁸Ba epi noman tuk pařim, nik tor kindinmin ei, noman eře tor onum. Epi ei mendpiř wumb erpi kis mondnum. ¹⁹Nga wumb noman tuk eře tor onum ei yi miř, ek kis nik, epi waning erik, wumb tor konduk, amb eipi ngunduk, oř kis eipi erik, epi waning sik, ek kend tok erik, wumb kin ek buř amb- biř erik yi eřmin. ²⁰Oř eipi oř ombu erpi wumb er kis mondum, ba wumb endi angilř was enarpi kuni nořum, ei wumb er kis penj mundnařim mon,” pa yi nim.

Keinan Amb Ei Jiisas Kin Pii Gii Nim

(Mak 7:24-30)

²¹Jiisas konu eře si kindpi, pupu Taiya kin Sairon konu eře mandi tor pum. ²²Keinan konu eře wumb tiřap eipi, amb endi opu konu eře muřum. Amb ei opu, ek dinga nipi yi nim, “Owundu, nim Deipis nge kingam, nim na kin kaimb se. Na nge ambii ei gui kis ei er kis mundang mořum,” pa nim. ²³Ba Jiisas ek endi nipi ngunerim mon. Eim nge ekii sik eřmin wu ombu ok, ek dinga ninjing, “Amb ei eim wii dinga topu sinim onjpun konu onum ei, nim eim orung kindan orung pangii!” ninjing. ²⁴Jiisas ek orung kindpi yi nim, “Gos na kindang op Eřrel wumb kung siipsiip miř am punjung ei, mendpiř sip orung simbiř nge onj.” ²⁵Amb ni opu, eim simb eře mani ming gopsing pii pořpu ek yi nim, “Owundu, nim na paki to!” ²⁶Jiisas ek nipi yi nim, “Sinim kangii kuni sipin, owu ngunermin ei, oř kun pinařim mon.” ²⁷Amb ei yi nim, “Owundu, nim ek keimi nin, ba wumb en enim kuni nořmun kuni eřim mani puřum ei owu nořmun,” pa nim. ²⁸Amb ni ek yi neng kin Jiisas ek nipi yi nim, “Amb, ninim pii gii na kin ei owundu tonu om, epi ninim piin miř yi tonu omba.” Yi neng kin, kunum eře mendpiř amb ei ambřam ka wii muřum.

Jiisas Ening Wumb Pei Er Ka Erim

²⁹Jiisas konu eře si kindpi, pupu noř gopu Galilii niřmin konu eře tor pum. Pupu, komung endi eře tonu pupu, mei eře muřum. ³⁰Wumb tiřap owundu endi ok, eim muřum konu onjung. Ok, wumb ningii tumbun muřum, ni kom ngang ek piinenjing wumb, ni simb angii kis muřum wumb pei sik, eim muřum konu tu wunjung. Tu wuk, Jiisas muřum konu simb eře mandi tuk mundangin, Jiisas eim wumb pei er ka erim. ³¹Yi miř erang kin, wu amb pei noman nendii tok piinjing. Nimbiř erang wumb ek tingnenjing wumb ei, nga ek tengnjing; nga simb kis muřum wumb ei nga simb ka muřum; ningii tumbun muřum wumb ei, nga ningii ka muřang kenjing. Gos oř ei yi miř erang kin, wumb en enim Eřrel nge Gos embe ambii tonu kindnjing.

Jiisas Wumb 4,000 Pei Kuni Ngum

(Mak 8:1-10)

³²Jiisas eim nge ekii sik eřmin wu ombu, wii tang wangin kin ek yi nim, “Wu, amb ombu na kaimb kis piind,” pa nim. “Wumb kunum tekliki pe na kin mulnjung, pe wumb kuni tang piinmin ei, na nga orung pei nimbii kaimb enim. Nimbiř erang wumb ei dinga sinerang, ngii konu bin ni puk, kumb kuni tang meřim tumba.” ³³Jiisas nge ekii sik eřmin wumb ok ek yi nik, “Ya konu eře orung orung ei wumb mulařmin, sinim kuni jii orung sipin wumb ombu kuni ngumun?” ³⁴Jiisas eim ek nipi kii sim, “Enim bres nimberii sařim?” Wu ombu yi ninjing, “Sin bres, angii orung nga tař ni omu endeim endeim ni sařim,” pa ninjing. ³⁵Pe Jiisas ek nipi wumb ngang, wumb pei mei eře mani puk mulnjung. ³⁶Pe eim bres pei sipi, omu ombu sipi, eim Arim Gos kin prei erpi ngopu, kuni ombu sipi eim nge ekii sik eřmin wu ombu ngang, wu ombu sik mok tok

wumb muljung wumb, ei ngunjung.
³⁷Wumb pei kuni nok pangin, pinang pang kin, kuni orung muhum ei kon angil orung nga taŕ, takik piki tunjung. ³⁸Kuni nunjung wu ei 4,000 pei mendpiŕ nunjung. Nga amb, kang ambil angil pendik tuk kindnenjing mon.

³⁹Jiisas wumb ei pei nipi kindpi, eim noŕ kanu endi sipi, pupu konu orung Makaran ni konu eŕe orung pum.

Jep Oŕ Kenmin Nik Wii Tunjung

(Mak 8:11-13, Luk 12:54-56)

16 Jura wumb wu num ombu lo ek ekii sik eŕmin ni wumb kolk nga konj angk tonu onerngii ni piik wumb ok, Jiisas kanik, eim nimba ek piimin nik eim ermba miŕ kenmin nik yi ninjing. Nik, “Eim epin konu eŕe jep oŕ andan topu oŕ, endi erangli!” ninjing. ²Ba Jiisas eim ek orung kindpi yi nim, “Konu pou nipi, eni mani pang, enim molk kunum ka simba niŕmin. Ei nimbiŕ erang kupu muŕ kundii erang kanik niŕmin. ³Konu kupiiring okrii ni molk, konu kupu ping erpi eŕim ei, enim molk konu pop topu, kumb owundu tumba, nik eŕmin. Ba akip kunum ei, na jep oŕ kanim kanim end oŕ ei, enim kapŕi pii poŕ tunanmin mon. ⁴Enim wumb kis molk kin oŕ kis eŕmin. Enim molk jep oŕ andan topu oŕ kenmin ninmin, ei na kapŕi enermbii. Jep oŕ andan top ermbii oŕ ei, Gos ek ni tor kindiŕim wu Jona kin eŕim jep oŕ andan tum oŕ, ei mendpiŕ. Wumb Jona oŕup tok, noŕ eŕe mani kindnjing kin, ba nga Gos eim sipi, tonu orung sipi konj mundum.” Eim yi ni pendpi poru nipi, wu ombu si kindpi pum.

Lo Ek Ekii Siŕmin Wumb Nin Wumb Kolk Nga Konj Angk Piinarik Ekii Siŕmin Wumb Ombu En Enim Oŕ Kend Tok Eŕmin Ei Nge Ek Ekin Palim

(Mak 8:14-21)

⁵Jiisas eim nge ekii se eŕmin wu ombu, noŕ gopu eŕe tumb tok puk, ba en enim kuni bres ni epi endi sik nungii ei, piinarik pendik puk. ⁶Jiisas eim ek nipi yi nim, “Enim kan kun er muŕngii! Jura wumb wu num ombu lo ek ekii sik eŕmin wumb ni wumb kolk nga konj tonu puk piinaŕmin wumb ei kin ek kend tok ek ak mak erik ei yiis bres eŕe tok kindanjin opu tonu oŕum ei miŕ yi erngii. Ei enim piik kun erik muŕngii. ⁷Jiisas nge ekii sik eŕmin wu ombu ek enim kin ek nik yi ninjing, “Eim yi miŕ neng kin, ‘Sin bres tu wunenjpjin,’” pa ninjing. ⁸Ba Jiisas eim bres ni kuni epi sinaŕim ni piipi kin eim ekii siŕmin wumb kin ek yi nim, “Enim wu pii gii dinga pinaŕim miŕ wu, nimbiŕ erang enim en enim kin ek nik orung orung kindik enmin?” ⁹Enim ek ei piinanmin min? Na bres angil orung ei wumb 5,000 pei ngamb nunjung. Nangin, enim kuni orung muhum ei, kon nimberii kon tunjung ei piinmin min? ¹⁰Pe nga bres angil orung nga taŕ ei wumb 4,000 pei ngamb nunjung. Nga kuni orung sik kon nimberii tunjung? ¹¹Nimbiŕ erang enim piinanmin na enim bres nga ek kun ninand mon? Na nind ei, enim Jura wumb wu num ombu wumb ei ok ek kis ka pei pei nik, kend tok erngii ek ei, piip nind,” pa nim. ¹²Yi miŕ neng kin, wumb ei nim ek ei piinjing bres eŕe kuni yiis mon ek eipi endi ninmin, ni piingii, Jura wumb wu num ombu ei lo ek emb toŕmun ek pei nga emb tunjung. Wumb ombu en enim oŕ yi miŕ eŕmin ba noman tuk ka wumb eipi kin ngonanmin mon.

**Piisa, “Jiisas Eim Kraiss,” Pa Nipi,
“Gos Kindim Wu Mei Mani Om.”**

(Mak 8:27-30, Luk 9:18-21)

¹³ Jiisas pupu Sisariya Pilipai konu eŕe pum. Kunum eŕe eim nge ekii sik eŕmin wumb kii sipi ek yi nim, “Wumb pei na embe nii niŕmin?” ¹⁴ Eim nge ekii sik eŕmin wu ombu yi ninjing, “Wu kingam wumb kombur, ‘Nim Jon wumb noŕ pendilim wu,’ ninmin; nga wumb kombur, ‘Nim Elainja,’ pa ninmin. Nga wumb kombur, ‘Nim Jeremaiya ek ni tor kindilim wu endi,’ pa ninmin. Wumb kombur molk, ‘Nim Gos oŕ ekii se ermba oŕ ei piikin niŕim wu,’” pa ninmin. ¹⁵ Pe Jiisas eim ek nipi yi nim, “Enim na nii ninmin?” ¹⁶ Saimon Piisa ek yi nim, “Nim Kraiss, nim Gos nge kingam molkun, wumb noman konj ngan, wumb konj muŕngii,” pa nim. ¹⁷ Jiisas ek nipi ngopu yi nim, “Saimon, nim Jon kingam ka piinjii. Ya mei eŕe wu endi nim ek ei ni neng, nim ninan mon. Na Ernann tonu epin moŕum ei, nim ek ei nipi nim ngonum. ¹⁸ Piisa, na nim kanip nind. Pe na Gos nge ngii tekmbii ei, ya ku peŕ eŕe tekmbii. Ku peŕ eŕe tekmbii, nim embe ei puŕe Piisa ei ku miŕ. Pe wumb kuŕngii konu kis eŕe nge dinga ei, to mani kindnermba mon. ¹⁹ Na Gos sinim tep er moŕum konu ei kii waŕ sip, nim ngumbii. Epi nim mei konu ambiŕ gii nin epi ei, tonu epin Gos ambiŕ gii nimba ku. Nim mei eŕe epi endi si kindin kin, tonu epin Gos epi ei si kindimba ku.” ²⁰ Jiisas eim nge ekii sik eŕmin wu ombu kanpi kin ok yi nim, “Enim wumb endi kanik na Kraiss Gos kindim wu mei mani om, ninerei mon!” nim.

Jiisas Eim Koŕpu, Nga Konj Ba

(Mak 8:31-9:1, Luk 9:22-27)

²¹ Kunum eŕe Jiisas eim Jerusalem konu ba nge puŕe andan tum. “Wumb noman peng pim wumb ni, Gos kin kuŕ-

maŕ kaŕimmin wumb, ni lo ek emb toŕmun wumb pei ok, eim ngenj kumbii ngungii. Ngok, to kundngii, tukpu konu mani pupu, epi nga kunum tekliki eŕe tonu opu konj ba, ek ei ni tor kindim.” ²² Piisa eim sipipi tor sipi eim ek kis ngum. Ngopu ek yi nim, “Owundu, nim ek keimi ninan, nim nin ek ei tonu onermba mon.” ²³ Jiisas kan ak topu, ek nipi Piisa ngum, “Seisen, nim na buŕ morung pui! Nim na kin ek eipi ninjii en? Nim Gos nge ermba oŕ ei piinan mon. Nim wumb noman eŕe erngii epi ei mendpiŕ piin!” pa nim.

²⁴ Kunum ei Jiisas eim ek nipi eim nge ekii sik eŕmin wu ombu ngum, “Wumb endi na kin ekii simbii ni piimba wu, ei eim noman to piinarpi kin, eim ond peri ei kou sipi, na bii konu ekii simba. ²⁵ Wu endi eim nge noman konj peng ka moŕ ni piimba wu, ei eim noman konj am ba. Wu endi na nge piipi erang, eim noman konj am ba; ei eim noman konj ei nga sipi orung simba ku. ²⁶ Wu endi eim mei eŕe epi piipi si kuŕou topu er muŕang, eim noman konj kuŕmba ei, mei eŕe epi er sipi orung simba miŕ nenj? Nga eim epi nipe endi eim noman konj ei nga top er sipi orung simba ei epi sinaŕim. ²⁷ Na tonu epin si kindip, mani op wu kingam taŕip onj. Kunum ei Annan Gos nge tiŕang owundu ei kin enjel ni ouni ongii. Kunum eŕe, na ek keimi ni pendind miŕ keimi tor omba ei, en enim oŕ erngii miŕ yi ku, Gos eim enim kumep orung kindimba.” pa nim. ²⁸ “Na ek keimi nip enim ngond, wumb kombur ya eŕe angilmin wumb ei, konj muŕngii. Muŕangin, na wu kingam ei king moŕup ombii,” pa nipi ngum.

Jiisas Ngenj Ei Kanim Eipi Kuŕum

(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

17 Pe kunum angil orung nga endeim poru neng, Jiisas eim Piisa sipi, Jeims angim Jon kin nipi, seng puk tonu komung owundu endi eŕe tonu pun-

jung. Komung ei am ei tonu sim konu, en enim mendpił mulnjung. ² Jiisas nge ngenj ei nga ngenj endi eipi mił peng kenjing. Eim kumb ningił ei eni topu tiłang enim mił, yi tiłang owundu erim. Nga eim alap eke kuru mił tiłang erim. ³ Moses kin Elainja tał ouni tor okuł, Jiisas eim kin ek tangk kenjing. ⁴ Piisa ei kanpi kin eim ek yi nim, “Owundu, sinim ya mołmun ei ka wii. Nim kaplı nin kin, ya eke na ngii tika tekliki tekmbii. Endi nim nge; nga endi Moses nge; nga endi Elainja nge,” pa nim. ⁵ Ek nipi mułang, kupu kuru tiłang owundu erpi opu, wu kei enjing konu om. Kupu ei opu wu kei kin peli erim. Erang, kupu tuk eke Gos ek endi tor om ei yi nim, “Ei na nge kingam, na eim kin noman ka wii ngond. Na eim ka wii piind; nga enim eim ek piingii.” ⁶ Jiisas nge ekii sik ełmin wu ek ei piik, mund mong erik, mani mei eke puk pinjing. ⁷ Jiisas eim mandi opu, wu ombu embliim. Ambilpi, ek nipi ngopu yi nim, “Enim mund mong enerei mon!” nim. ⁸ Pe wu kei tonu angk kenjing ni, wumb endi mulenjing; ba Jiisas eim mendpił mułum kenjing.

⁹ Jiisas ni wu kei kin komung ei si kindik mani puk, Jiisas eim kin ek nipi ngum, “Enim pe kanik onmun, ei wumb eipi kanik ninerngii mon. Pepi, pang pang tonu epin si kindpi mani mei eke opu, wu kingam mił mołpu kołpu, nga opu konj pum kin, ek ei tor pangli,” pa nim. ¹⁰ Jiisas eim nge ekii sik ełmin wu kei eim kin kii sinjing, “Nimbił erang lo ek emb tok mołmun wumb ei, Elainja kumb se omba ninjing?” ¹¹ Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Ei keimi! Elainja eim kumb se omba. Opu, oł kanim kanim ei er kun ermba nge omba. ¹² Ba enim kanip nind, Elainja ok om ba wumb eim om mił pii kun enenjing. Enarik, en enim noman eke eim kin oł kanim kanim erik enjing. Yi mił ku, akip tonu epin si kindpi, mani mei eke om, wu kingam ei

ngenj kumbii simba ku.” ¹³ Jiisas ek yi neng kin eim nge tekliki ekii sik ełmin wu ombu piinjing ei, Jon wumb noł wii pendiliim wu ei, kin ninim ni piinjing.

Jiisas Kangi Endi Gui

Kis Pim, Er Ka Erim

(Mak 9:14-29, Luk 9:37-43)

¹⁴ Pe puk, wumb tiłap owundu endi tor onjung konu eke, wu endi Jiisas kin tor opu, ming gopsing pii połpu, eim simb eke mani opu mołpu mei eke pim. ¹⁵ Pepi, ek yi nim, “Owundu, nim na kin kaimb piin kin, nanim kangi ei noman wulu mił pang, pupu dup peł eke puhum; nga noł tuk pupu, eim ka mulalim mon. ¹⁶ Na sip tu wup, nim nge ekii sik ełmin wumb mulnjung konu ninj ei, wu ombu kaplı ka enenjing mon!” pa nim. ¹⁷ Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Enim wumb tiłap peł pii gii pinerim; nga enim noman tuk kun ka pinerim wumb. Kunum nimberii na enim kin kongun er mołamb kin, enim Gos nge noman dinga ei pii poł tungii? Enim kangi ei na kin tu wei!” nim. ¹⁸ Jiisas kangi ni tu wangin, gui kis ni ek ngopu tor kindim. Kindang, kangi ei pe mendpił ka wii mułum. ¹⁹ Jiisas eim nge ekii sik ełmin wu mendpił ok, Jiisas kanik ek nik kii sinjing. “Nimbił erang sin gui kis ei to tor kindnenjpin?” ²⁰ Eim ek nipi orung kindpi yi nim, “Enim pii gii aninga mendpił pim. Peng kin, enim ermin ni enjing kaplı enerim. Na enim kin ek keimi nip enim ngond, enim pii gii ei kuni maser mong kembis wii ei sem simbii mong mił yi pim kin, enim mei komung ya pałim ei mon, pukun orung eke pui,” nengin kin ba. Pe enim epi endi ermin, ni pii gii, epi ei kaplı erngii. ²¹ Ba andłam eipi endi seng, gui kis ei mił to kindmin mił mon. Ba prei erpin ngopun, kuni mowii pepin ermin ei, mendpił pałim. Epi endi eipi kaplı enermba mon.”

Jiisas Eim Kolpu Nga Konj Ba Ek Nga Nim

(Mak 9:30-32, Luk 9:43b-45)

²² En enim puk Galilii konu o ende puk molk, Jiisas ek nipi eim ekii sik elmin wumb ngum. “Na tonu epin mani mei ete op wu kingam moł. Mołamb, wumb na sik, opu orung wumb ok angil ete ngungii ei, piip nind.” ²³ Nipi yi nim, “Pe na to kundangin kułmbii; tukpu konu pep kunum tekliki opu pang, nga angip tonu op konj bii,” pa nim. Jiisas eim ek yi neng, eim nge ekii sik elmin wu ombu noman embin tang piik mulnjung.

²⁴ Ekii se puk, Kapaniyam konu ete tor punjung ni men ngii owundu ete andik men ngii ku takis silmin wumb ei ok Piisa kii sik yi ninjing, “Enim nge ek emb topu ngołum wu, men ngii owundu ete ku takis tołum min mon?” a nik. ²⁵ Piisa ek nipi orung kindpi yi nim, “Owa, eim enim.” Nga Piisa eim pupu ngii ete nirik pum, ba Jiisas Piisa kin opu kii sipi ek yi nim, “Saimon, nim noman nipe noman piin? Ya mani mei ete wu num ei eim kingam amb seng kuimi ngum, ba nga wumb eipi ei wu num eim paki yi ku tum. Tum ete wumb, nii endi epi ei nga ngopu orung wu eim kin kindngii?” pa nim. ²⁶ Piisa ek nipi yi nim, “Wumb tilap eipi kin ngołmun,” pa nim. Jiisas ek nipi ngum. “Yi erpi kin, eim nge kingam ku ni epi ngopu orung kindnermba. Yi mił, na Ernan ngii konu ku takis kindnermbii ku,” pa nim. ²⁷ “Pe sinim yi eramin kin, wumb ei sin kin kis piingii ei mon. Nim pukun, noł gopu ete omu wuk kindan, omu endi ok tonu opu pim kin, sikin, gupu ete ambil aki tokun kenjii ni, ku monii endi pimba ku ei, tu wukun wumb ei ngunjii. Ngunjii ku ei, wumb ei nge tilap ouni ngunjii; ei kapli ermba,” pa nim.

Gos Sinim Tep Mołum Konu Ei Ni Epin Tep Mołum

(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

18 Kunum ete Jiisas nge ekii sik elmin wu ok kin ek yi ninjing, “Wu nii endi Gos sinim tep er mołum konu ei wu owundu mendpił mołum?” ² Jiisas eim kangi kembis endi tu wupu, tuk mulnjung konu ete engndim. ³ Eim ek nipi yi nim, “Na ek keimi nip enim ngond. Enim ok kangil kembis mił ek keimi ni piik mulnjung kin, enim Gos sinim tep er mołum konu ete tuk punerngii. ⁴ Wu endi eim ngenj ei mani kind si kindpi, eim noman to pinarpi mułmba wu ei Gos sinim tep er mołum konu wumb tuk mułngii ei, to mani kindpi mołum kumb ete ba. ⁵ Nga wu endi na nge embe ete piipi kangil ei mił ‘Oi!’ a nipi, eim ngii ete nirik simba wu ei, na yi ku, ‘Oi!’ a nipi, eim ngii ete nirik simba,” Jiisas eim ek yi nipi wumb ngum.

⁶ “Wu endi opu, na kangil mołmun ei na kin pii gii peng mołmun ei to kis ermbii ni ermba wu ei, eim kumep owundu kis mendpił ei eim simba. Ba wu ei kom ku owundu endi sik num goltum ete kan kulk sipik, ep noł mii ete to mani kindngii wu ei, kumep kembis simba,” pa nim. ⁷ “Mei wumb kaimb kis piind. Wumb eipi ei ok kin wumb, na kin pii gii ninjing wumb ei si tor singii. Keimi, oł ei mił tonu ołum. Ba wumb nii endi wumb ei oł yi mił erngii nipi si tor sim wumb ei, eim kin oł embin tui kis endi ei eim kin tonu omba.

⁸ “Pe nim simb min angil ei endi Gos buł ngopu ermbii ni erim kin, endi kilpi to si kindnjii. Yi erang kin, ninim simb endeim min angil endeim ei peng konu ka ete punjii ei ka. Simb angil orung orung ouni pimba ei, dup konu tukpu ete mani kindngii ei, kulałmin kunum kunum dup no mułmba. ⁹ Pe

ninim ningi ei erang kin Gos bu ngokun si kindkin en kin kapli ninim nge ningi kopiskin tor sikin, olkup tokun si kindnji ei, ninim konj mulnji. Nim ningi endeim peng konj mulnji ei kapli, ba nim ningi ta pim kin, nim o kis kanim kanim eran kin, nim olkup tok dup konu kindngii ei kis.”

Kung Siipsiip Am Pum Ek Ekin

(Luk 15:3-7)

¹⁰“Enim kan kun er mu ngii; tuk kangi kembis mohmun ei epi wii mon. Na enim kanip nind, tonu epin en enim enjel tep elmin ei, na Ernan tonu epin mohmun ei mandi mohmun piimin. ¹¹(Nimbi erang na tonu epin si kindip, ya mani mei e te op telim mo. Mo lamb, wumb am punjung ei, sip orung simbi nge onj.) ¹²Enim er piinmim mi nenj? Wu endi eim kung siipsiip 100 pei mulnjung ei, endeim am pum. Ei eim kurnermba min? Ei mon. Eim kung siipsiip 99 pei tonu komung e mond si kindpi, eim pupu, kung siipsiip endeim am pum ei kurpu ba. ¹³Na ek keimi nip enim ngond, wu ei pupu, eim kung siipsiip ei kan sim kin, eim ka wii piimba. Nga eim kung siipsiip 99 am punenjing ei kin ka wii piinaim mon. ¹⁴Yi mi ku, sinim Erinjpin ei tonu epin konu mohmun, ei eim tuk kangi kembis mohmun ei am punerngii ni piinim.”

Engnjing O Kis Ehim Ei, Nik Ka Elmin O Ei

¹⁵“Pe ninim angnim ei o kis nim kin erim ei, pe nim pukun eim kin molkun, eim o erim ei andan tunjii ba e elip mendpi konu koi erki ek ningi. Ek yi nen ninim, angnim nim ninjii ek ei piim kin, ninim angnim si orung sinjii. ¹⁶Ba wu ei nim ek piinerim kin, nim pukun nga wu ta nga sinjii. Sen, enim tep to pengii. Puk, wu tekliki ni ta ni ek ni tor kindngii ei, Gos nge ek ninim mi yi

erngii. ¹⁷Ba eim wu ombu ek piinermbii nim kin, nga pukun Gos nge tilap men ngii endi wumb mohmun e sipnjii. Nga eim Gos nge tilap wumb ei ningii ek piinermbii nim kin, enim yi mi piingii wu ei torung pii gii ninanim wu, ni ku takis sipi elmin wu ei mi mohmun.”

¹⁸“Na ek keimi nip enim ngond. Pe nga enim kin ya mei e te o endi wumb erngii ei, enim bu ngok noman to piinenjing kin, ei yi ku Gos tonu epin konu mohmun bu ngopu noman to piinermba. Pe nga ya mei e te enim kin o endi wumb erngii o, enim noman to piinjing kin, ei yi ku Gos tonu epin konu mohmun yi mi ermba. ¹⁹Na ek nga nip enim ngond. Enim tuk mei e mohmun ei wu ta e elip noman ende seki prei erki, epi endi simbi ningi. Ei na Ernan epin mohmun ei, kapli paki tumba. Topu singi, epi ei ngumba. ²⁰Keimi, wu ta min tekliki mi molk, na nge embe piik tuk kuou tungii ei, na op tuk e te op mu mbii,” pa nim.

Kongun Wu Epi Sipi Nopu Pendim, Ei Nge Ek Ekin

²¹Kunum e Piisa opu ek kii sipi Jiisas ngum, “Owundu, kunum nimberii na engnan opu o kis endi na kin erang, na eim si kindip ngumbii. Kunum angii orung nga ta min?” ²²Jiisas ek nipi eim ngopu yi nim, “Nim kunum angii orung nga ta nin ba na nim kanip nind, kunum kunum pei eim nim kin o kis ermba, ei kil ngunjii,” pa nim. ²³“Yi mi eran, Gos sinim tep er mohmun o, ei yi mi king owundu endi mohmun, eim kongun wumb eim epi se no pendngii, ei eim mohmun ei er kun ka erpi, akip tor sipi yi ehim. ²⁴Pe wu king ei eim wumb ei epi se nok pendimin ei, akip orung simbi nipi kongun pu ngun mondup erang, wumb wu endi eim kin tu wunjung. Wu ei ku owundu kis dinga er sipi no pendim. ²⁵Ba wu ei ku kapli ngo orung kindmba mi pinerim mon. Yi peng kin, eim nge

wu owundu king ei moŋpu yi nim. “Wu ei eim ambim ni eim kingam ambilim noŋ nin eim epi kanim kanim pei wumb ngok, ku singii. Sengin, ku ei nanim kin orung omba,” pa nim. ²⁶Yi miŋ neng kin, wu ni opu, king enim konu simb eŋe mani mei eŋe pepi, ek dinga nipi yi nim. “Wu owundu, nim na kin kaimb sin kin, na kindan andip kapli ku epi kanim kanim na sip no pendinj, ei kapli ngo orung kindmbii,” pa nim. ²⁷Pe wu owundu ni eim kongun wu ek nim miŋ, ei piipi, kaimb sipi, ku no pendim ku ei kapli ngo orung kindmba pinerim ku, ei nim, ‘Epi endi ngunerii mon ku!’ nim. Nipi, nga eim noman eŋe to piinerim mon.

²⁸“Kongun wu ni eim si kindpi pupu, nga eim angim kongun wu endi eim ku sipi no pendim wu ni om konu ambil gii nip, yi nim, ‘Na ku sikin no pendin ku, kapli pe mendpiŋ ngo orung kindnjii!’ pa nim. ²⁹Yi miŋ neng kin, angim kongun wu endi ni mani mei eŋe ming gopsing pii poŋpu ek dinga nipi yi nim, ‘Nim na kaimb piin kin, kapli kui er muŋan, na andip kapli, nim ku ngo ninim kin orung kindmbii.’ ³⁰Ba eim mon nipi, sipipi kan ngii eŋe pindamb, ‘Kapli, eim nanim ku sen miŋ ngo orung kindpi poru nipi, kan ngii tor omba,’ nipi yi nim. ³¹En enim kongun wu endi oŋ ei kanik, noman embin to kis piinjing. Piik, puk, wu owundu muŋum konu kanik erim oŋ miŋ pei nik, wu owundu ngunjung. ³²Yi miŋ nengin kin, wu owundu ni kongun wu ei wii to nirik sipi yi nim, ‘Nim kongun wu kis, nim ok na kin ke nen, na nim ku owundu kis no pendin ei ngo orung kindnerii mon nip, nim kaimb sip mon minj. ³³Na nim kin kaimb sip ngunj, ei miŋ ku nim kongun wu endi ombu kin, yi miŋ ku kaimb sinjii, ba nimbiŋ erang yi miŋ enen?’ ³⁴Yi nipi, wu owundu wu ei sipi kindang, wumb eim sipi kan ngii kindnjing eŋe pepi moŋum. “Eim wu owundu kin ku sim miŋ ngopu poru nipi, eim

kapli kan ngii eŋe si kindpi tor omba,” pa nim. ³⁵Jiisas eim ek nipi poru nipi yi nim, “Pe en enim nge noman eŋe enjing oŋ kis ei si kindnenjing kin, na Ernan tonu epin moŋum, ei enim kin yi ku ermba,” pa nim.

Jiisas Ek Nipi, “Amb Sik Nga Si Kindnerngii,” Ek Ei Nim

(Mak 10:1-12)

19 Jiisas ek ei nipi poru nipi pendpi, Galilii konu si kindpi, pupu Juriya konu owundu ei si kindpi, pupu noŋ tungun orundung Joran ni konu eŋe pum. ²Wumb pei eim pum konu ekii se punjung; ening pim wumb pei tu wunjung, ei er ka erpi yi erim. ³Lo ek emb toŋmun wumb ei, ok Jiisas nimba ek piimin nik, kii sik yi ninjing, “Wu endi kapli eim amb kiŋpi to si kindmba ei, sinim lo ek eŋe kapli yi ermba ninim min mon?” ⁴Pe eim ek nipi orung kindpi yi nim, “Enim Gos nge ek ei ger kinenjing min? Gos epi am pei kumb ok eririm, Gos eim ei kumb ok wu kin amb taŋ eririm.” ⁵Ek yi nim, “Peng kin, wu ei eim mam arim si kind opu, eim ambim kin o dambiltpi ende punjnguŋ. Pukuŋ, wumb taŋ nga o endeim molkuŋ poru ningiŋ. ⁶Yi miŋ wu amb wumb taŋ mon, wumb endeim. Gos epi erpi ende kindpi pendnim ei, pep poru ninim ei, nga wumb endi to eipi eipi kindnermba mon.” ⁷Wu ombu ek dinga nik yi ninjing, “Nimbiŋ erang Moses lo ek yi nilim, wu endi amb kiŋpi tumba ei, pipe mon endi eim ambim ngopu, kapli si kindmba nirim? ⁸Jiisas eim ek nipi orung kindpi yi nim, “Moses enim embnjing to tor kindngii nirim ei, nimbiŋ erang Moses nirim ek ei enim piinarik, buŋ ngok yi erangin kin, Moses yi nirim, ba kumb ok Gos epi kanim kanim pei eririm kunum eŋe oŋ yi endi tonu wang enaŋmin mon. ⁹Pe wu endi eim ambim eim kin mandi mularpi, wu eipi kin ningiŋ erang wu ei eim

ambim tor kindpi, nga pupu amb konj simba ei, Gos nge lo ek ei wu to kis enim, of kun palim mił enanim,” pa yi nim.

¹⁰ Jiisas eim nge ekii sik elmin wu ombu, ek nik ngok yi ninjing, “Of yi pimba ei, wam ambim tał, el elip kongun nikił kun erngił, yi pimba ei wu pupu, nga amb konj sinermba; nga amb yi ku pupu wu konj punermba mon ku.” ¹¹ Jiisas eim ek yi nim, “Ek ei na nip ngond, ‘Ei wumb pei pei kapli erngił of mił mon. Ba wumb Gos kapli paki tang ermba wumb ei, kapli nanim nind ek ei kapli piyangli,” pa nim. ¹² “Pe mani mei ele wu kanim kanim amb sinałmin wu mołmun ei, puł kanim kanim palim. Nimbił erang, kombur menjing yi mengpi pendrim mił; nga kombur wumb erangin mołmun mił; nga kombur en enim amb sinałmin ei nimbił erang, en enim Gos sinim tep enim kongun eii ekii sik puk mułngii. Wumb ombu ek emb tołum ek, ei piik ekii sik erngił.”

Jiisas Kangił Kembis Kengip Ek Ka Nipi Ngum

(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³ Kunum ele, wumb kangił kembis kembis kombur tu wuk ei, Jiisas eim kangił peng ele ambilpi, Gos kin prei erpi ngumba, ni tu wuk ba Jiisas nge ekii sik elmin wu molk. “Kangił tu wuk ei mon,” pa nik. ¹⁴ Jiisas yi nim, “Enim kangił ei kun erangin nam kin wangin, enim mon nik yi enerngii mon. Nimbił erang Gos sinim tep enim of, ei kangił yi mił mułngii wumb ei tuk pungii,” pa nim. ¹⁵ Pe Jiisas eim angil peng ele ambilpi, Gos kin prei er nipi, yi er poru nipi pendpi, konu ele si kindpi pum.

Kangi Wu Epi Pei Sim Wu

(Mak 10:17-31, Luk 18:18-30)

¹⁶ Pe wu endi Jiisas pum konu tor opu yi nim, “Ek emb tołum wu, na of ka nimbił of endi erip, kapli noman konj

kunum kunum ei sip kin, konj kunum kunum mołup simbii?” pa nim. ¹⁷ Jiisas yi nim, “Nim na nimbił erang na kin epi ka ei kii sikin? Epi ka endi ermbii ek ei noman to piikin nin, wumb endeim mendpił ka mołum. Pe nim lo ek palim mił piikin, ekii sikin kapli noman konj kunum kunum mołum ei sinjii.” ¹⁸ Wu ni kii sipi yi nim, “Lo nipe lo?” Jiisas ek yi nim, “Lo ek yi palim; nim wumb endi to kundnenjii mon! Nga wu amb eipi nge ngundpu sinermba mon! Nga wumb eipi nge epi waning enenjii, mon! Nga wumb endi kin kankin ek kend to ngunenjii, mon! ¹⁹ Ninim arnim manim ek piikin, ekii sinjii. Pe nga ninim noman kultun mił yi wumb eipi mułngii ei, yi ku noman kulkun ngunjii,” Jiisas yi nim. ²⁰ Wu kangi wu ni yi nim, “Na kumb ok kangił kembis kin moł lo ek ombu ekii sip poru nił; nga na nipe epi endi nga ermbii?”

²¹ Jiisas eim ek yi nipi ngum, “Pe ninim am wu kun ka mendpił mułmbii ni piin kin pukun, ninim epi pei wumb ngo, ku sikin ku, ei tu wukun wumb ku sinerang mułngii wumb, ei ngunjii. Yi mił en kin, nim epi ka wii pei nga tonu epin simba sinjii; nim kapli nanim ond konu ekii sinjii,” pa nim. ²² Pe wu ei eim ek ei piipi eim noman embin to piim. Nimbił erang wu ei eim epi kanim kanim pei sałim.

²³ Jiisas eim ek nipi, eim nge ekii sik elmin wumb ngum, “Na ek keimi nip enim ngond. Wu endi epi kanim kanim pei simba wu ei, Gos sinim tep er mołum konu ele tuk ba, ba ei kongun dinga wii ermba. Nimbił erang eim epi kanim kanim ei erpi, eim sipi konu ka ele kindnermba mon. ²⁴ Na ek nga endi nip enim ngond. Kung kap endi mułmba kung, ei eim kung gui ondu ele tuk ombii ni ermba, ei kapli enermba mon! Nimbił erang ei kung gui ondu ei dinga owii sałim. Ei yi mił ku, wu endi epi kanim kanim pei sałim wu ei, Gos sinim tep er mołum konu tuk ba, ei kongun dinga

owii mendpił palim,” pa nim. ²⁵ Jiisas eim nge ekii sik elmin wu ombu ek ei piik, puku sik yi ninjing, “Wumb nii endi kapli noman konj kunum kunum mułmba ei simba?” ²⁶ Jiisas wu kei kun kanpi yi nipi ngum, “Wumb kin epi oł yi ei kapli enengii ba Gos eim kapli epi kanim kanim pei ermba.”

²⁷ Eim ek yi neng kin, Piisa ek nipi orung kindim, “Nim kenjii, sin epi pei ngii konu si kindpin, nim kin ekii sipin onjpun. Ei sin nipe epi endi simin?” ²⁸ Jiisas ek nipi wu ombu ngum, “Na ek keimi nip enim ngond. Ekii se kunum tonu omba kunum ei, na tonu epin si kindip, mani mei ele wu kingam moł. Mołamb, na opu tiłang owundu sipi king mołukum peł ele mułmbii. Kunum ei, enim na kin ekii sinmin wu ombu ok, peł engki nga tał simba konu ele mułngii ku. Enim wu num molk, Gos nge wumb ei tep erik kan kun er mułngii,” pa nim. ²⁹ “Nga wumb nii endi eim ngii konu si kindpi omba, angim aim noł nin arim mam noł nin nga eim kangi ambiił nin eim mei konu si kindpi opu, nanim kin ekii sipi na kongun ermba, ei kapli eim si kindpi omba epi mił sipi, nga mering pei mendpił pendpi sipi, nga noman konj kunum kunum mułmba ei simba ku. ³⁰ Ba wumb nii endi pe opu kumb ele bii ni piimba wumb ei, ok ekii simba. Nga ekii se ni piimba wumb endi ei ok kumb ele ba.”

Ond Wain Talmin Konu Kongun Wu Kombur Kongun Enjing

20 “Keimi Gos sinim tep enim oł ei yi mił, wu endi eim noł wain ond pin seng eim pupu kongun wu simbii nip kupiiring ok purum. Ei ok, noł wain kongun erngii nge nip purum. ² Eim kongun wu kombur kin ek tang piipi, noman ende sipi, kunum endeim ni wu endeim endeim kumep ngumbii nim. Pe wu ombu puk, wain tałiim konu ele puk

kongun erngii nge nipi kindim. ³ Pe konu kupiiring eni 9 erang, eim nga pupu kenim ni epi top elmin konu ele wu kombur wii angk kongun endi enenjing. ⁴ Pe wu ombu kanpi ek dinga yi nim, ‘Enim yi ku puk noł wain konu ele kongun erngii,’ pa nim. ‘Erik mułangin kin na enim kongun erngii mił ku ngumbii.’ ⁵ Wumb pangin, eim nga beli kunum 12 erang, nga pou neng kunum 3 erang, yi ku erpi epi top elmin konu wumb kurpu sipi kongun ngumba nge pum. ⁶ Nga pou pou nipi emiił pimba erang kin, eim nga epi top elmin konu ele pupu kenim ni wu kombur nga ele piram angik mulnjung. Mułangin kin eim pupu yi nipi kii sim, ‘Nimbił erang enim ya ele angik mułangin kunum wii mił poru ninim?’ ⁷ Wu ombu ek yi nik eim ngunjung, ‘Sin kongun ngumba wu mulatim.’ Pe eim ek nipi yi nim, ‘Enim yi ku puk, noł wain konu ele kongun yi ku erngii,’ nipi kindang punjung.

⁸ “Konu eni mani pupu poru nipi emiił ermba. Erang, ond wain arim opu, kongun wumb tep elim wu kanpi yi nim, ‘Nim kongun wumb wii tokun, tuk sikin, embe sikin, ku ngunjii. Ba wumb ok kongun enjing wumb ei, ku ekii se ngunjii, nga pe ekii se tuk ok kongun enjing wumb ei, ku kumb se ngunjii,’ pa nim. ⁹ Pe tep wu ni yi nim, ‘Konu pou pou nipi emiił pimba erang ok, kongun enjing wumb ei wangin!’ Neng, ok pangin, kunum endeim pei ni ku kumep ngum. ¹⁰ Pe nga wumb kongun ok kumb se enjing wumb ei, en enim yi piinjing, ‘Sin kongun ok enjpin, ku kopur pei simin,’ ni yi piinjing ni ekii se onjung wumb ku engki ngum mił yi ku en enim ngum. ¹¹ Ngang sik pendik, ond wain kin kongun wumb kun tep elim wu ei kin ek kanim kanim nik ek kis nik ngunjung. ¹² Ngok yi ninjing, ‘Wu ekii se kongun enjing ei konu eni endi pei enenjing mon, ba sin kumb se konu eni kopur

pei kongun erpin, nga tinga konu eni dinga tum konu kongun owundu enjpin,' nik yi ninjing. 'Ba nim wumb ekii se onjung wumb ku ngun mił sin yi ku ngun,' pa ninjing. ¹³ Wu ombu ek yi nengin, ond wain arim wu ei opu, eim ek yi nipi orung kindpi kongun wu endi mołum konu ngum. 'Wu puł, na nim kin oł kis endi enand mon. Ba enim na kunum endeim ni ku ngumbii ninj, ei enim na kin kapli ninjing,' pa nim. ¹⁴ 'Nim ku se mengkin ninim ngii konu pui!' a nim. 'Ekii sik ok kongun enjing wumb ei, enim ku ngunj mił, yi ku ngumbii end,' pa nim. ¹⁵ 'Pe na nam ku kumep ei kapli wumb ngop, nga sip kongun epi end ermbii. Ei na kapli ermbii min? Enim na ku eke kanik, pei simin na wu ka mołum ni piinmin min?'" Ond wain arim ek yi nipi ngum. ¹⁶ Jiisas eim ek ei nipi poru nipi yi nim, "Pe nga wumb kombur en enim kumb simin ni piik mołmun wumb ei, nga ok ekii singii. Nga ekii sik ongii ni piinmin wumb ei, ok kumb singii," pa nim.

**Jiisas Ek Kunum Tekliki Nim
Ei Kolpu Konj Ba Nge Nim**

(Mak 10:32-34, Luk 18:31-34)

¹⁷ Jiisas eim Jerusalem konu tonu bii ni pupu, eim ekii sik ełmin wu engki nga tał sipi sipim. Andłam eke puk, Jiisas eim ek nipi eim nge wu ombu mendpił ngum. ¹⁸ "Piiyei!" a nim. "Pe sinim Jerusalem konu tonu bin onmun. Pamin! Na tonu epin si kindip mani mei wu kingam moł. Mołamb, na sik sipik, kułmał kałiłmin wumb nga lo ek piłmin wumb ei kin ngungii. Ngangin kin, wumb ei kos piik, nga na to kundngii nge nik piik erngii," pa nim. ¹⁹ "Nga na wumb ei sik, sipik, wumb tiłap eipi endi ngungii. Ngangin, wumb ei sik, na kepil tok, na kin ek kanim kanim nik, ek korum tok sipik, ond peri eke to kundngii. Nga kunum tek-

liki tukpu eke pep, nga angip op konj bii," pa nim.

**Jeims Kin Jon Teł Menjingil Epi
Dinga Endi Kii Sim**

(Mak 10:35-45)

²⁰ Kunum eke, Sependii ambim eim nge kingam tał sipi opu, Jiisas mołum konu tu wupu, eim mei eke ming gopsing pii połpu kan, mani kan pepi prei erpi Jiisas kin epi endi kii sim. ²¹ Pe Jiisas yi nim, "Nim epi nipe sinjii nin?" Eim ek yi nipi Jiisas kin orung kindim, "Ekii se ninim king mulnjii kunum ei, na kangi tał okuł, endi nim angil tunding mułang kin, endi opu nim angil taring mułang. Molkuł, elip Gos nge wumb tep er mułngul." ²² Eim ek yi neng, Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, "Enim kii sinmin epi ei, enim pii poł tunanmin, mon! Pe enim kapli na epi embin tui owundu pe ko wumbii er moł mił, enim yi kapli ko wungii ku? Nga pup ond peri eke kułmbii mił, enim yi ku kapli erngii min?" En enim kapli ninjing, "Sin kapli yi ermin." ²³ Jiisas ek nipi ngopu yi nim, "Keimi, elip kapli na epi embin tui ko wumbii mił nga elip yi ku pukuł epi embin tui ko wunguł. Ko wukuł yi erngil ei kapli. Ba okuł endi angil tunding mułang kin, nga endi angil taring mułang yi erngil, ei na kongun mon! Elip ngumbii mił pinałim. Wumb nii endi nanim Arnan ok konu eke mułngii pa nimba wumb ei kapli ok konu eke mułngii," pa nim.

²⁴ Jiisas eim ekii sik ełmin wu engki kei, wu angim angim tał ek ei piik kin, wu angim angim tał kin kis piik, noman embin peng yi erik mulnjung. ²⁵ Ba Jiisas eim wu ombu wii tang, wangin eim ek yi nim, "Enim piinmin ya mani mei konu eke wu king wu ei, wumb tiłap eipi ei to mani kindiłmin, en enim wu owundu ombu molk wu amb ek nik ngok yi ełmin piingii," pa nim. ²⁶ "Ba oł ei nge, ya sinim mołmun konu eke yi tonu on-

ermba mon. Wu endi tuk wu owundu mułmbii ni pimba ei, wumb pei paki topu, eim kongun wu mendpił mołpu, eim embe ambił mani kindmba. ²⁷ Wu endi eim mołpu o kumb ełe bii ni pimba, wu endi enim mołmun konu ełe tuk mułmba, ei eim kaplı kongun wu mił enim eim no kulkuł se mułangin kin eim enim kanpi kun erpi se mułmba. ²⁸ Yi mił, tonu epin si kindip mani mei ełe, na wu kingam mołup yi mił ermbii oł. Na nam op, ei opu wumb na kin kongun erik, na paki tungii nip onenj mon! Na op, wumb paki tumbii nge onj. Op, na ond peri ełe kułamb, na miyem ełe wu amb pei sip, orung simbii nge onj,” pa nim. (Ek ei eim ermba nge ei piipi nipi ngum.)

²⁹ Pe Jeriko konu si kindik pangin, wumb tiłap pei Jiisas pum konu ekii se punjung. ³⁰ Ningił tumbun mułum wu tał, andłam wer ełe molkuł piinjngił ni Jiisas andłam ełe ek tengpi o pang, piikił wii dinga tunjnguł. Tokuł ek dinga nikił yi ninjngił, “Gos kindim wu Kraiss nim sin orung sinjii wu, nim Deipis nge tiłap wu sił kin kaimb sinjii.” ³¹ Wumb pei onjung wumb ei ok kin wu tał wii tokuł yi ninjngił, “Wu ei kin ek tingnenet mon!” pa ninjing. Ba wu tał wii dinga tokuł nga yi ninjngił, “Owundu, nim Deipis nge tiłap wu nim sił kin kaimb sinjii,” pa ninjngił. ³² Jiisas angpi ek dinga nipi yi nim, “Na elip kin nimbil oł ermbii ninmbil?” ³³ Wu tał ek yi ninjngił, “Owundu, nim sił ningił ei er ka enjii nipił ninmbil ninjngił.” ³⁴ Jiisas eim wu tał kin kaimb sipi, eim wu tał ningił et embiřang, pe sikir wu tał ningił ka wii seng kankił, Jiisas pum konu ełe ekii sikił punjnguł.

Jiisas Jerusalem Konu Wu King Mił Pum

(Mak 11:1-11, Luk
19:28-40, Jon 12:12-19)

21 Andłam andik puk Jerusalem konu ełe komung Olip ełe tor puk, Jiisas eim ekii sik elmin wu tał nipi kindang ok punjnguł. ² Jiisas eim wu tał kin ek yi nipi ngopu kindang punjkuł. “Elip punmbuł konu ełe alting mandi konu kembis endi salim konu ełe, kung dongkii endi wał kin, kan kulk kindnjing palim ei, pe elip kan poskił se mengkił, na kin tu weł!” a nipi, kindang punjnguł. ³ “Elip pangił, wu endi elip kii sim kin yi ningił, ‘Owundu eim kongun peng simbił onmbuł pa ningił.’ Nengił, ngumba,” pa nipi yi nim. ⁴ “Epi ei tonu onum ei, Gos oł ekii se ermba piik niłmin wu ek yi nik pendik mił pe keimi tonu onum pa nipi ek dinga nim,” yi nim.

⁵ “Enim Jerusalem mołmun wumb ei ningii. Pe enim nge king ei enim kin onum. Eim noman emin seng kung dongkii endi kin giyyeng giyyeng ni opu, kung dongkii wał ełe mendpił mołpu onum.”

⁶ Jiisas nge wu tał kumb se pukuł, Jiisas yi ereł nim mił, pukuł enjngił. ⁷ Wu tał kung dongkii mam, wał tał tu wukuł, et elip tor konduk gulk tonu kung dongkii ełe kin sengił, Jiisas eim tonu pupu peł ełe mułum. ⁸ Pe wumb kopur pei en enim konduk tor gulk sipik, andłam ełe kumbuk sinjing. Wumb kombur ond onguł tok sipik, andłam ełe sinjing. ⁹ Wumb pei kumb se pangin, nga kombur ekii se Jiisas pum konu ełe puk, wii dinga tok yi ninjing, “Deipis nge kingam eim embe ambił tonu kindamin tonu panghi. Gos eim wu ei kin noman ka ngumba, wu ei Owundu nge embe ełe onum. Gos embe am ei tondrung panghi!” pa nik yi ninjing.

¹⁰ Jiisas Jerusalem konu owundu ele tuk pang, wumb kanik, puku sik noman kanim endi eipi mił piik. “Wu ei nii?” yi ninjing. ¹¹ Wumb punjung wumb ei yi ninjing, “Wu Gos oł ekii se tonu omba ei piipi niim, wu Jiisas eim Nasares konu Galilii mei konu owundu ele wu,” pa ninjing.

Jiisas Gos Men Ngii Owundu Engim Konu Ele Pum

(Mak 11:15-19, Luk 19:45-48, Jon 2:13-22)

¹² Jiisas pupu, Gos men ngii owundu engim konu nirik pupu kenim ni wumb puk, epi top erik enjing ei, en enim kung ni kei ni epi ei sik Gos kin kułmał kełngii enjing. Wumb en enim ku sik erik mulnjung ei, kanpi to makrip anda kindim. Kindpi, ku tonu peł ele ku mong erik kin, nga epi top erik, mulnjung wumb ei to pułpeł topu, nga peł ambilpi sipi ak topu yi erim. Nga kei ni peł ele ku sek enjing wu ei mulnjung konu peł ele, ambilpi sipi ak topu, yi erpi to kindang, si kindik anda punjung. ¹³ Eim wumb kin ek dinga nipi yi nim, “Gos nge ek yi mił ninim, ‘Gos nanim men ngii ei prei ełmin ngii ningii,’ pa nim. Ba enim ngii ei erangin kin epi waning wumb mił ngii sałim,” pa nim.

¹⁴ Jiisas eim Gos men ngii owundu ele mołpu yi nipi mułang, wumb ningił tumbun mułum wumb, ni simb ak tum wumb tu wangin, Jiisas er ka erim. ¹⁵ Ba kułmał kałiłmin wumb ei ni lo ek pi-ıłmin wumb ni molk piinjing ni, eim jep oł erpi erang, kangil nirik Gos men ngii owundu ele molk wii dinga tok ‘Osana,’ ninjing ei, nik kin ‘Deipis nge tiłap ende kingam,’ yi ninjing, ei wu ombu en enim molk piik kin kis piinjing. ¹⁶ Piik, ek nik Jiisas ngok yi ninjing, “Nim ek ninmin ei nim piin min mon?” Nga Jiisas ek nipi orung kindim, “Na piind, enim Gos ek ei gerik piinenjing min? Ek ei yi ninim,

‘Kangil kembis menjing am nok mołmun, ni kangil dinga mił mołmun ei, Gos eim erpi gupu ele nanim embe ambil tonu kindngii nipi yi ninim,’ pa nim.”

¹⁷ Pe eim Jerusalem konu owundu ele mulnjung ei si kindpi, tor pupu Besanii konu kembis ele emii peng pupu mułum.

Jiisas Ek Neng Ond Pik Kułum

(Mak 11:12-14, 20-24)

¹⁸ Mołpu, kupiiring ok, eim Besanii konu kembis si kindpi tor pum, ni eim kuni tum. ¹⁹ Tang, kenim ni ond pik mong nołmun ond endi engim, ei pupu kenmbii nipi andłam ele pum. Pupu kenim ni ond ei mong endi to mulerim mon! Onguł mendpił erpi engim. Jiisas ek dinga nipi ond ei ngum, “Nim nga ond mong nga tunerii mon!” Yi neng kin, ond ni sikir kułum. ²⁰ Jiisas eim nge ekii sinjing wumb oł ei kanik puku sik endnjing. Andik ek yi ninjing, “Nimbił erang ond ei sikir kulii enim?” ²¹ Jiisas ek nipi eim nge ekii siłmin wumb ngopu yi nim, “Na ek keimi nip enim ngond. Pe enim pii gii mendpił peng, enim noman tał sinerang mulnjung kin, na ond pik ele enj oł ei mił enim yi erngii. Ba enim oł yi mendpił enerngii mon! Pe nga enim pii gii mendpił molk kin komung owundu pałim ek dinga nik, ‘Komung pukun ep noł ele mani pui ningii, ei kaplı ba,’” pa nim. ²² “Pe enim pii gii nik prei enjing kin, enim epi nipe simin nik erngii ei, kaplı singii.”

Wumb Jiisas Kii Sinjing, “Nii Endi Nim Kin Noman Dinga Ngum?”

(Mak 11:27-33, Luk 20:1-8)

²³ Jiisas Gos men ngii owundu ele orung opu, ek emb topu wumb ngopu mułum. Mułang kin, Jura wumb nge kułmał kałiłmin wu owundu ni Esrel wu num kombur ok eim kanik yi ninjing. “Nim nipe noman dinga sikin kongun

ei en? Wumb nii nim noman dinga ei ngum?"²⁴ Jiisas ek nipi yi nim, "Na ku yi enim kin ek endi nip kii simbii. Ei enim na ek ei nik ngunjung kin, na nam nipe noman dinga peng kongun end, ei nip enim ngumbii," pa yi nim.²⁵ "Jon wumb noł penditim wu ei noman dinga ei jili mił orung tonu om? Pe oł ei Gos epin konu mani om min mei mani wumb ngenj ełe om?" Pe Jura wu num ombu ei en enim ek nik piik piik erik yi ninjing, "Pe sinim oł ei Gos epin nge epi epin konu ełe mani om, ei ninjpin kin, eim sinim kin ek yi mił nimba; 'Kapli, nimbił erang en enim Jon nge ek ei pii gii ninenjing?"²⁶ Ba pe sinim nimin oł ei mei mani wumb kin om ninjpin kin, sinim wumb tungii ni mund mong kułmun. Kułpun ek ni tor kindnermin yi nik piinjing. Nimbił erang, wumb ei yi ni piinjing, Jon Gos oł ekii se ermba ei piipi niłim wu," ei yi ni piinjing.²⁷ Wu ombu ei piik, Jiisas kin ek ni orung kindnjing, "Sin piinanmin," pa ninjing. Jiisas ek yi nipi wu ombu ngum, "Na yi ku, na noman dinga nipe dinga peng kongun end ei, nip enim ngunermbii."

Wu Endi Kingam Tał Mulnjung Ei Nge Ek Ekin

²⁸ "Ba enim er piinmin mił nenj? Wu endi kangi wu tał meng seng mulnjunguł. Arim pupu, kingam kumna mułum konu kanpi ek nipi yi nim, 'Nim pukun pani aka pin kongun erii!' nipi kindim.²⁹ Kingam yi nim, 'Na punermbii,' nim, ba nga ekii se pum.³⁰ Arim nge pupu kingam ekii kanpi yi ku nim. Ba kingam, 'Owa bii,' nipi, nga ekii se punerim.³¹ Pe kangi wu tał kangi wu nii eim arim nim ek ei ekii sim?" Wumb yi ninjing, "Kingam kumna arim nim ek ei ekii sim," pa ninjing. Pe Jiisas ek nipi ngopu yi nim, "Na ek keimi nip enim ngond. Ku takis siłmin wumb ni amb wu eipi eipi ningił erik endnjing amb, ni wumb

ombu oł kis mendpił er endnjing wumb ei, nga ok Gos sinim tep er mołum konu tuk pungii. Nimbił erang en enim noman ak tok, Gos nge ek ekii sinjing ełe pungii.³² Nimbił erang, Jon opu oł kun erpi enim andan tum, ba enim pii gii ninenjing mon. Ba wu ku takis siłmin wu, ni amb wu eipi eipi ningił erik erik endnjing amb, ni wumb ok pii gii eim kin piinjing. Enim oł ei kanik poru ninjing, ba enim nge noman ak tok pii gii ninenjing mon," Jiisas ek yi nim.

Ek Ekin Ei Wumb Kis Kombur Kuni Wain Pin Tep Er Mulnjung

(Mak 12:1-12, Luk 20:9-19)

³³ "Enim wu num wumb tep ełmin wu ek ekin endi nga nimbii end piiyei!" Jiisas ek yi nim, "Wu endi eim ond mong wain pin nge konu owundu endi erpi tełim, konu ełe teł mei konu orung orung pei kung gui erim. Nga tukrung ełe, noł wain ming owundu endi erim er sepi ond mong wain tep mułngii ngii endi tekim, yi er sim. Sepi kin, wu kombur ełe kongun top siłmin wu er noł wain mułei nipi pendpi, eim konu turii endi ełe pum.³⁴ Ekii se ond mong wain nungii kunum mandi erang, noł wain arim eim kongun wu kombur kindang puk, wumb wain pin tep er mołmun ełe pangin eim kuni wain kombur ngungii nipi kindang punjung.³⁵ Pe kongun ełe wain pin tep er mulnjung wumb ei molk, wu onjung wu ombu ambiił gii nik, wu endeim to konduk, wu endi kepil tok, wu endi ku tok kindnjing.³⁶ Pe nga ekii se kuni wain arim ei kongun wu kombur nga kindim. Ei ok kindim mił mon, kongun wu kombur pei kindim. Pe kuni wain kongun tep er mulnjung wumb kembin ei ok oł ei ku nga enjing.³⁷ Pe ekii se mendpił, eim nge kingam ek piingii ni piipi kindim.³⁸ Ba kongun tep er mulnjung wumb ei molk kenjing ni, eim kingam mendpił wang kanik kin, ek nik piik piik enjing.

Erik yi ninjing, ‘Kang wu onum, ei eim arim epi ombu pei simba, sinim eim to kundamin! Yi erpin kin, eim kuni wain nin pan aka pin pei ei sinim simin,’ pa ninjing. ³⁹Nik, kang i wu om ni tor sipik, kuni wain pin torung ele to kundnjung.

⁴⁰“Pe enim er piinmin mił nenj? Ekii se kuni wain pin nge arim wu ei opu, kongun tep er mołmun wu ombu kin nimbił of ermba ei piinmin min?” Jiisas yi nim. ⁴¹Wumb ek yi ninjing, “Kuni wain pin nge arim wu ei opu, kongun tep er mulnjung wumb kis ombu ei to kundmba mendpił. Nga kuni wain pin arim wu ei pani wain pin ei sepi, wu kombur eipi kongun top siłmin er noł wain konu ele mułei nipi pendmba. Wumb ele ouni wain arim nge kuni wain ngungii,” pa ninjing. ⁴²Jiisas ek yi nim, “En enim Gos nge ek ka mon ei gerik pi-injing min mon? Ei yi nim,

‘Kom ku ngii endi takinmin wumb ei endi si tor kind si kindnjing ku ei, pe ngii ekin mił orung opu tonu opu ku dinga wii pałim. Ku ninim ei Jiisas eim ninim, Gos owundu eim of ei erang tonu onum ei, sinim kan ka wii kaninmin.’

⁴³“Yi mił peng kin, na enim kanip nind,” Jiisas yi nim. “Gos sinim tep er mołmun konu ei, enim kin sipi orung simba. Sipi, wumb tiłap eipi endi Gos sinim tep er mołmun konu ei wumb ngumba wumb ei, Gos of kun ka erngii. ⁴⁴(Wumb nii endi eim bok topu pupu, ku peł ele pim kin, eim topu pułpeł to eipi eipi kindmba, ba nga kom ku ei opu wumb endi ngenj ele pim kin, wumb ei topu kiłpi topu pułpeł topu, dup sik mił eipi eipi kindmba,” Jiisas yi nim.)

⁴⁵Pe kułmał kałiłmin wumb owundu ni lo ek piıłmin wumb Jiisas eim ek ekin ei piinjing ei eim wu kei kin ninim ni pi-injing. ⁴⁶Piik, eim ambił gii nimin ni pi-injing, ba wumb pei mołumun nik mund mong enjing. Wu amb en enim yi piin-

jing, “Jiisas eim Gos of ekii se ermba of ei piipi niłim wu, ni piinjing.

Ek Ekin Wu Endi Amb Simba, Kuni Owundu Erim

(Luk 14:15-24)

22 Jiisas nga ek ekin topu ek yi nim. ²“Gos sinim tep er mołmun of ei nge of konj mił, king endi of yi erim. Eim kingam amb simba erang, eim kuni owundu erim. ³Kumb ok, wu king eim nge kongun wumb kindpi, wumb kanik yi ningii, ‘Na kang i amb simba kunum kuni owundu er simbii, ok nungii,’ nirim. Pe kuni owundu nungii kunum ei mandi erang, king ei eim nge kongun wu ombu kindang, wumb andik nengin, wangin neng, puk, wumb kanik nik, ba wumb kan nirim wumb ei, ‘On-ermin mon!’ ninjing. ⁴King ni nga eim kongun wu kombur kindpi yi nirim, ‘Enim puk yi ningii, “Na kung kou top nui, epi owundu pei sipi, kang i amb simba kuni pei kun er sepi mołmun, enim ok, kuni nungii. Wei!” Nim nik puk yi nei!’ nipi kindim. ⁵King ei nge kongun wumb puk, wumb kanik nik ni wumb ek ei piinerman nik wumb, en enim si kindik, eipi eipi puk. Kombur en enim ku singii kongun erngii nge puk; nga kombur en enim aka pin kongun erngii nge eipi eipi puk. ⁶Ba wumb kombur king nge kongun wu ombu ambił gii nik, kepii tok, kombur to konduk erik. ⁷Erangin kin, king eim popuł sipi, eim nge opu wu ombu kindang puk, wumb ombu ambił gii nik, ei eim kongun wumb to kundnjung wumb sik to kundngii, nga konu orung orung pei dup kindangin, ‘Nangii,’ nirim. ⁸King ni eim ek nipi eim kongun wumb ngopu yi nim, ‘Na kuni owundu wumb nungii ninj wumb ei, kuni er kun er sinj ba wumb wii tunj ei, en enim enmin of ei kapıi enanim. ⁹Yi pałim ei piik enim puk, andıam ele molk wumb eipi ongii ei, nik tu wangin ok. Ok amb

simba kuni owundu er sinj, ei nungii,' pa nipi, kindang punjung. ¹⁰ King eim yi nipi eim kongun wumb ngang, puk konu orung orung pei puk, wumb kanik ninjing ei, wumb kis, ka ouni ninjing. Nengin, wumb ok eim kingam amb simba erim konu ngii nirik molk piki tunjung.

¹¹ "Wumb wu amb ok mułangin kin, king nirik pupu wumb ok mulnjung ei kenmba nge nirik pum. Pupu kenim ni, wu endeim eim wu endi amb simba erang konduk kindiłmin kon ei, kindnerim mon. ¹² Pe king ek nipi wu ei ngum, "Wu puł, nimbił erang nim kuni owundu wu endi amb simba erang konu nirik on, ba konduk kindiłmin kon ei kindnan?" Ba wu ei eim ek nimba ek pinerim mon. ¹³ King ni kongun wumb kanpi kin ek yi mił nim, 'Enim wu ei simb angil ełe kan tok, olkup to anda emii enim konu ełe pindangin pengi!' pa nim. 'Emii kunum ełe wu ei eim ke dinga nipi, eim nge gupu mong kongpu nopu mułmba,'" pa nipi yi nim. ¹⁴ Jiisas nga ek yi nim, "Keimi, Gos eim wumb pei ngii nirik wii tum ba wu kopur endeim endeim ni eim ngii ełe nirik wangin," a nim.

¹⁵ Lo ek piłmin wumb en enim ek nik piik yi ninjing, "Sinim Jiisas ambił gii nimin, ei nipe ek nipin ambił gii nimin?" ¹⁶ Pe enim lo ek piłmin wumb ei nge kongun wu kombur kin King Eros nge kongun wu kombur kin ouni ok, Jiisas mułum konu kanik yi ninjing, "Ek mon wu, nim sin piinmin nim ek keimi niłin wu, ninim ek keimi minj nikin, Gos oł kun ka ełim mił yi nikin wumb ngołun. Pe nim wumb endeim kin noman ngunałin, wumb pei noman ende minj ngołun. ¹⁷ Pe nim er piin mił nenj ei ni sin ngo? Sinim Rom wu King Siisa kin ku takis ngumun min mon?" ¹⁸ Ba Jiisas eim wu ombu noman tuk piik ninjing ek, ei piipi ek dinga nipi orung kindpi yi nim. "Enim ek kend nge wumb, enim

ni ek endi nimbii min, yi piik ninmin ei, nimbił erang ninmin?"

¹⁹ Enim ku takis tunjung ku endi tu wuk, na ngangin kenmbii," nim. Neng, takis ku endi tu wunjung. ²⁰ Tu wangin, wu ombu kii sim, "Ku min men ni embe ei nii nge mołum?" ²¹ Wu ombu yi ninjing, "Wu King Siisa nge," ninjing. Pe eim ek nipi ngopu yi nim, "Siisa nge epi ei Siisa ngungii; Gos nge epi ei Gos eim ngungii," pa nim. ²² Wu onjung wu kei Jiisas nge ek piik, mund mong erik kin, si kindik punjung.

Wumb Kolk Nge Konj Pungii Ei, Er Pungii Mił Nenj?

(Mak 12:18-27, Luk 20:27-40)

²³⁻²⁴ Akip kunum ei mendpił, wumb koltmun wumb ei nge nga konj onerngii yi niłmin wumb ok, Jiisas kin ek nik kii sinjing. Sik yi ninjing, "Ek mon wu, Moses nge lo ek yi ninim, 'Pe wu endi eim kangil mulerang kułum kin, eim angim eim amb sipi, eim kingam mił endi meng simba,'" pa nim. ²⁵ "Kumb ok wu angim angim angil orung nga tał mulnjung, ba wu kumna amb ei sipi mułum ei, kułum. Ba kangi endi mulerim. Yi erang kin, eim nge angim ei amb ei sim. ²⁶ Nga angim tuk ei yi ku erim, nga enginjngil ekii ei yi ku erim, yi minj er puk. Puk wu angil orung nga tał pei yi mił erik kolk poru ninjing. ²⁷⁻²⁸ Wu ombu pei kolk poru nengin, amb ei eim mendpił ekii se kułum. Pe nim ne! Ekii se wumb kulnjung wumb ei angk, nga konj tonu ongii kunum ei, wu nii endi amb ei wam mułmba? Nim piin, wu pei amb endeim minj sinjing."

²⁹ Ba Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, "Enim Gos nge ek ei piinenjing min? Enim yi ku Gos nge noman dinga ei piinanmin min? Yi mił enim ek ninmin ei kapli enanim. ³⁰ Yi mił ekii se kulii wumb ok nga konj pungii kunum ei, wu amb sinenjing; ni amb wu punen-

jing; wumb ombu Gos enjel mołmun mił yi mułngii. ³¹⁻³²Nga enim wumb kulnjung wumb angk, nga konj mułngii ninmin ei, na enim kii simbii end. Enim Gos nge ek ei ger kenjing min mon? Eim ek ei yi mił ninim, 'Na Eiparam nge Gos, Jeikop nge Gos, Aisak nge Gos.' Ek pułe yi mił, wu ombu kulnjung, ba nga puk konj mołmun. Wumb ombu Gos ei konj kunum kunum mołum Gos ei nge," pa nim. ³³Wu amb, wumb pei ek ei piik, mund mong erik, ek ni Jiisas eim ngum.

Gos Nge Lo Ek Kumna

(Mak 12:28-34, Luk 10:25-28)

³⁴Kunum ele Jiisas eim ek neng wumb kolk nge konj tonu puk piinałmin wumb ei, gupu ele ek tingninenjing ek ei lo ek piıłmin wumb piinjing. Piik, eim mułum konu ele mandi ok mulnjung. ³⁵⁻³⁶Wumb mulnjung konu tuk ele, wu endi lo ek piıłim wu mołpu, Jiisas nimba ek piimbii ni piinim, ek ei Jiisas kin kii sim. "Ek mon wu, ek nipe ek endi lo pei to mani kindpi ek ei minj owundu enim?" ³⁷Jiisas ek nipi, wu ei ngopu yi nim, "Nim nge Owundu nge embe ambıl tonu kindkin, ninim kaimb ni, noman tuk ni, noman poru, nga noman ka pei Gos Owundu ngunjii. ³⁸Lo ek ei endeim owundu mendpił ei, ek lo ka wii mendpił. ³⁹Nga lo ek endi ei yi mił pałim ku. Ei yi mił, 'Nim ninim noman ele kuł ngonum yi ku wumb erpi ei kin, ninim noman ka ngunjii.' ⁴⁰Pe ek lo ek tał ei, ek pułe endeim pałim. Ek ei, Gos oł ekii se ermba ei piik niłmin wumb kin, Moses lo ek pei ei yi ku pałim," pa nim.

Jiisas Lo Ek Ekii Siłmin Wumb Kii Sim, 'Krais Ei Nipe?'

(Mak 12:35-37, Luk 20:41-44)

⁴¹⁻⁴²Lo ek piik elmin wumb mułangin kin, Jiisas ek kii sipi nipi ngum. "Enim Gos kindim wu Krais ei er piinmin mił nenj? Eim nii kingam?" Wumb

ei kanik yi ninjing, "Eim Deipis nge kupam," pa ninjing. ⁴³Eim ek nipi wumb ngum, "Pe nimbıl erang Gos Gui Ka ei Deipis kin neng, Deipis mołpu wu ei, 'Nam Owundu,' nim? Eim yi nim,

⁴⁴'Owundu ek nipi nam nge Owundu ngopu yi nim: Nim na nge angıl tundung orung mulnjii. Ekii se ninim nge opu orung wumb ongii ei sipi, ninim simb mandring ele kindmbii,' pa nim.

⁴⁵Deipis eim nge ek ele nipi eim, 'Na nge Owundu,'" pa nim. "Nimbıl erang wu ei eim nge kupam?" a ninim. ⁴⁶Wu endi Jiisas nim ek ei nik orung kindngii mił wu endi mulenjing mon. Nga kunum ele pułngun monduk wumb eim kin kał kulk nga ek kii sinenjing mon.

Lo Ek Emb Tołmun Wumb Nin Lo Ek Połmun Wumb Oł Elmin

(Mak 12:38-39, Luk 11:43,46; 20:45-46)

23 Pe Jiisas ek nipi wumb pei ngopu, nga eim nge ekii sinjing wumb kin ouni ngum. ²Eim ek yi mił nim, "Lo ek piıłmin wumb kin, lo ek połmun wumb kin puk, Moses nge lo ek dinga nik ngok mulnjung. ³Pe enim wumb ombu ei, lo ek nik ngonmun ei piik, ekii singii. Ba en enim elmin oł ei, enim ekii sik enerngii mon. Wumb ombu en enim, ek ni tor kindiłmin; ba en enim ek ei ekii sinałmin mon. ⁴Wumb en enim epi oł embin tui tu wuk, wumb pindang elmin; ba en enim angıl mong ele endeim, wumb paki tok yi enałmin mon. ⁵En enim epi pei elmin oł ei, wumb keningii ni piik, yi elmin. Nga en enim ka owundu peng ele talk, prei elmin. Yi mił erik, en enim konduk ele olt, moke kanim kanim elmin. Yi mił ermin ni piik, epi ei wumb keningii. ⁶En enim noman yi piıłmin kuni owundu nungii ei, 'Sin sinim o pun, peł kumb ele mułmun,' ni piıłmin. Nga men ngii konu ei pupun, kumb ele mułmun nik, yi piik andiłmin.

⁷En enim yi piilmin, 'Sin tuk wumb konu efe endamin wumb molk, sin ek mon wu, yi ningii,' ni piilmin. Ei mon! Enim wu endeim mendpił ek mon wu, enim angim angim mułngii. ⁸Ba wumb molk, enim 'Ek mon wu,' ninerngii mon! Wu endeim enim nge ek mon wu, nga enim angim angim yi mułngii. ⁹Ya mani mei efe enim, 'Sin erinjpin endi mołum,' yi ninerngii mon. Enim nge Ernjing endeim mendpił, ei tonu epin konu efe mołum. ¹⁰Enim wumb molk, 'Enim wu num peng pim wu,' yi mił ninerngii mon. Enim wu num endi mołum ei, Kraiss mendpił mołum. ¹¹Ba enim nge wu owundu ei, enim kin kongun wu mił yi mułmba. ¹²Wu endi eim embe ambii tonu kindim kin, eim nge embe ei mani ba. Wu endi eim embe ambii mani kindim kin, ei eim tonu ba," pa nim.

**Jiisas 'Ek Mon Wu Oł Kis
Enjing,' Ei Nipi Ngum.**

(Mak 12:40, Luk 11:39-42,44,52; 20:47)

¹³"Enim lo ek piik ełmin wumb ni, połumun nik ełmin wumb, enim kan kun er mułngii. Enim noman tał sek enjing wumb. Nimbił erang enim Gos sinim tep er mołum ei andłam ondu ngok erangin kin, wumb tuk efe pungii kapłi enanim mon! Nga en enim konu efe punarik, nga wumb tuk bin ni enmin ei, pei nik yi enanmin ku.

¹⁴("Enim lo ek piilmin wumb ni, andłam efe prei olt er mułamin kin, wumb keningii nik ełmin wumb ni enim kan kun er mułngii! Enim kend tok nik ełmin wumb, enim amb wenjing kulnjung amb ngii konu efe epi waning erik, yi ełmin. En enim prei kinan erik, ei enim oł ełmin, ei nge enim kumep kis endi singii," pa nim.)

¹⁵"Enim lo ek piilmin wumb ni, andłam efe angk prei olt ermin; wumb keningii nik ełmin wumb ni, enim piik kun er mułngii! Enim nge noman tał er

pałim. Enim ep noł ni, konu mei orung orung andik, wu endi semin Jura nge wu mułmba nik endnjing. Andik kin, wu endi tuk sinjing wu ei, am dup konu peł efe kun tuk ba wu mołum. Ei en enim yi mił ku; ba enim eim kin nengin erpi, eim am oł kis wii erpi, enim to mani kindnim," pa nim.

¹⁶"Enim lo ek nga pei nik enmin, ei kun punałim mił enim; ek eipi eipi nik lo ek ei ekii sik niłmin; ba Gos lo ek ekii sinałmin. Enim ningił tumbun kis mułum; ba nga wumb andłam andan to ngungii enmin. Kapłi enim kan kun er mułngii! En enim ek yi niłmin, 'Wumb endi men ngii kin, ei nipi, ek keimi mendpił nind. Nipi, angii tonu kindmba wu ei, ek wii mił nimba. Pe wumb en enim lo ek eipi eipi en enim noman efe nik efe, en enim ekii sik, andłam kun sałim mił punarik kin, Gos nge lo ek ei ekii sinałmin mon. En enim nge lo ek ni pendnjing ek lo kembis kembis, ei nge ekii siłmin. ¹⁷Enim ningił tumbun kis mułang, noman wulu pang mołmun wumb! Epi nipe ei owundu? Min gol ei epi owundu min? Men ngii ei erang, gol opu kun ka mendpił mułmba min? ¹⁸Pe nga enim wumb molk yi niłmin, 'Wu endi kułmał kałiłmin konu efe angpi, ek tonu dinga nipi, ek keimi nind niłim ek ei, enim ek wii niłmin. Nga wu endi kułmał kałiłmin epi sipi, tonu kumo efe sepi, ek keimi nimba ei keimi, eim yi ku erpi mułangii!' niłmin. ¹⁹Enim ningił tumbun kis mułang, ek ninmin min, epi nipe owundu? Kułmał kałiłmin epi tonu kumo efe sepi, epi owundu min? Kułmał kałiłim kumo ei erang, kułmał epi ei kun ka mendpił min? ²⁰Pe wu endi eim kułmał kałiłmin konu kumo efe kin, ek endi tonu nipi, dinga ermbii nipi ermba ei, tonu kumo efe epi pei mułmba epi ei kin, ouni ek dinga nimba. ²¹Wu endi men ngii owundu ek tonu nipi, ek ni dinga ermba ei, eim men ngii owundu efe ni,

Gos men ngii nirik mołpu, ku ouni ek dinga nimba. ²² Wu endi tonu epin ek tonu nipi, ek endi ni dinga ermbe ei, Gos peł mołum owundu ei kin, ouni ek nipi dinga ermbe,” pa nim.

²³ “Enim lo ek piik ełmin wumb ni, wumb enim lo ek andan tołmun wumb; enim kan kun er mułngii! Enim noman tał pim wumb. En enim aka pin me min, kuni singin erang, epi engki tu wuk, endeim aninga tonu ei Gos ngok yi ełmin. Ba enim lo ek pei enim si kindiłmin ek ei, nga ekii sinermin mon. Ei ek yi ek, wumb nok tumba kun ka ek ni, oł kun erngii ek ni, noman ka wumb ngungii ek ni, lo ek Gos kin epi engki nga sipi, Gos ngok erngii oł ei, enim si kindnanmin mon! Ba epi lo ek owundu ei oł keimi erngii,” pa nim. ²⁴ “Enim ningił tumbun kis mułum wumb molk kin, wumb andłam kun andan tungii enmin min? Ei kaplı enanim mon! Enim epi kembis kembis noman peng kongun er molk kin, ba Gos nge epi owundu ei, enim ambił gii ninarik mołmun,” pa nim.

²⁵ “Enim lo ek andan tołmun wumb ni, lo ek piłmin wumb; enim kan kun erik mułngii! Enim noman tał er pałim wumb. Enim ngenj torung ełe noł was er ka erik mołmun; ba enim noman tuk ei tukrung oł kis pei seng, ei penj mendpił mołmun. ²⁶ Enim ningił tumbun lo ek andan tołmun wumb! Enim ming kap tukrung ok was er ka erik, nga torung ei eim ka wii konj simba ku,” pa nim.

²⁷ “Enim lo ek andan tołmun wumb ni, enim lo ek piik nik ełmin wumb; enim kan kun er mułngii! Enim noman tał seng kin, ek tał er nik nik enmin. Ei enim wumb yi mił mołmun ei guimeng tukpu ełe, torung kopung kuru ka kand sengin ka sałim; ba tukrung ełe wumb kułii embił piki topu, epi kis er sałim mił enim noman ełe yi sałim. ²⁸ En enim yi mił ku mołmun. Wumb enim ngenj ełe kanik kin, enim wumb ka mołmun ni piinmin;

ba noman tukrung orung epi waning ni, lo ek to kindik, oł kis ei tuk ełe piki to mołmun.”

Jiisas Ek Nipi, Ek Emb Tołmun Kumep Kis Singii

(Luk 11:47-51)

²⁹ “Enim lo ek piik ełmin wumb ni, enim lo ek andan tołmun wumb, enim kan kun er mułngii! Enim noman tał peng ek tang mulnjung wumb, enim ek ni tor kindiłmin wumb nge tukpu ełe, kung gui pok ni, kom ku ka wii ełmin. Nga wumb oł kun ka ełmin wumb ei nge, tukpu ka wii ełmin ku. ³⁰ Molk ek yi niłmin, ‘Pe sin ok kupenjpın noł mulk kunum ei, sin mołpun kin, kaplı sinim ek ni tor kindiłmin wumb paki tamin, to kundnałmin mon!’ ³¹ En enim ek ei niłmin ei, enim ek ni tor kindiłmin wumb to kondułmun ek ei piik niłmin. Enim ek ni tor kindiłmin wumb to kundnjung wumb ei nge tiłap ende molk kin, ninmin,” pa nim. ³² “Kaplı, en enim kupenjing noł ok ełmin oł ei, erik poru ningii. ³³ Enim wembii, enim wembii kis nge kingenjing noł; Gos enim kos owundu piimba kunum ei, enim dup konu mendpił pungii. Nimbil erang enim kos ełe tungu erngii. Tungu ermin ni erngii, ei kaplı enermba mon. ³⁴ Yi pałim ei piik, pe na ek ni tor kindiłmin wu kombur sip, noman ka piim wu kombur kin, mon ek tołum wu kombur kin, Gos ek ka piik tor niłmin wu kombur kindamb, enim kin ongii ei, enim kombur to konduk, nga kombur sik, ond peri ełe to kundngii ku. Nga kombur enim menngii ełe tungii. Nga wu kombur konu owundu endi ełe bułun to sipik, konu owundu endi ełe tor sipik, yi erngii,” pa nim. ³⁵ “Wu kombur mei konu wu oł kun ka mulk wu ei, enim to kundnjung ei, enim nge kumep enim kin pei owundu pimba. Gos nge tiłap wumb kumna kin, Eipel wu oł kun ei Jura wumb to kund-

njung. Kuŕang kin, pepi, opu opu ni, ekii se mendpiŕ Sekaraiya kingam Bere kaiya, eim enim tuk men ngii ka eŕe kumo kind sik eŕe to kunduk, kumep ei pepi, opu enim ngenj eŕe paŕim. Ei enim pe ya mei moŕmun wumb ei, enim puŕ eŕe enim pe epi kis enim mei eŕe molmun wumb ei, pe kumep kis singii,” pa nim. ³⁶“Na ek keimi nip enim ngond. Kumep pe kis enim wumb tiŕap pe moŕmun wumb ei singii. Nimbiŕ erang, enim wumb oŕ kun ka enjing wumb ei to kundnjung.”

**Jiisas Jerusalem Konu Eŕe
Wumb Kanpi Ke Nim**

(Luk 13:34-35)

³⁷“Jerusalem konu wumb, Jerusalem konu wumb! Enim Gos oŕ ekii se ermba oŕ ei piik niŕmin wumb, enim to kunduŕmun. Nga Gos nge ek se andiŕmin wumb kombur kindang ku, to kundmun nik toŕmun. Kunum kunum na enim nge kingenjing noŕ sip, kuŕou tumbii nip eŕe, ei yi miŕ kei kultu mam ei kei waŕ ombu sipi eim kong mandring kindiŕim miŕ, na yi ermii nip enj, ba en enim mon ni pi-iŕmin,” pa nim. ³⁸“Enim piinmin! Akip enim ngii konu eŕe wii simba, wumb mulerngii mon! Na enim si kindmbii. Si kindamb, kangiŕ menjing mulerang moŕmun, ei miŕ muŕngii. ³⁹Keimi na ek yi miŕ nip enim ngond, enim na nga kinerngii mon, molk puk puk ekii se enim ek yi ningii, ‘Gos wu ei kin epi ka wii ngangli, eim wu owundu embe eŕe onum, pa ningii,’” Jiisas pa nim.

**Jiisas Ek Nipi, “Gos Men Ngii
Owundu Ei To Kis Mundmba,” Nim.**

(Mak 13:1-2, Luk 21:5-6)

24 Jiisas eim Gos men ngii owundu ei, si kindpi anda pupu pum. Pang, eim nge kongun wu eim pum konu ekii se punjung. Puk, eim kin ek nik Gos men ngii angiiŕim miŕ nik, andan tungii nge punjung. ²Ba Jiisas ek nipi

orung kindpi yi nim, “Enim epi pei ei kan poru ninmin min? Na ek keimi nip enim ngond, ya ku ei endi wii sinermba, pei tangin ku endi pupu, ku endi tang pei ombult mani opu poru nimba.”

Oŕ Embin Tui Pei Tonu Omba

(Mak 13:3-13, Luk 21:7-19)

³Jiisas eim tonu komung Olip eŕe muŕum ni, eim nge ekii siŕmin wu mendpiŕ eim kin onjung. Ok ek kii sik yi ninjing, “Nim sin kankin ne! Kunum nenj kin oŕ ei tonu omba? Nga oŕ endi ok tonu wang kenmin ei, epi nipe tonu omba? Nim orung wan, ya mei ei kunum nenj kin poru nimba?” nik kii sinjing.

⁴Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Enim kan kun er muŕngii. Mon peng kin, wu endi opu enim kin, ek kend topu ngumba,” pa nim. ⁵“Nimbiŕ erang, wumb pei ok na nge embe eŕe ongii. Ok ek yi ningii, ‘Na nam Gos kindim wu Krai,’ pa ningii. Nik, wumb pei ek kend tok ngungii. ⁶Pe enim molk piingii ni wumb opu enmin ni piingii; nga wumb ek nik tu wangin wumb opu erngii ei piingii ku; ba ei kan kun er muŕngii. Enim puku sinerngii mon. Epi ei tonu omba ba kunum poru nimba kunum ei sikir tonu onermba mon. ⁷Konu mei owundu wumb tiŕap endi kin nga konu tongndung mei owundu endi wumb tiŕap endi kin opu erngii. Nga king endi nge tiŕap ei puk nga king endi nge tiŕap kin opu erngii. Nga konu kombur wumb kumb kuni owundu seng muŕngii; nga konu kopu owundu pei tumba,” pa nim. ⁸“Oŕ ombu pei tonu omba ei miŕ amb endi kangiŕ mengmba kunum ei, eim ngenj kumbii piinim miŕ yi piingii,” pa nim.

⁹“Kunum eŕe, wumb enim sik ngenj kumbii ni oŕ embin tui enim kin tonu omba. Wang kin, enim to kundngii ku. Nga mei wumb pei enim kin noman kis mendpiŕ piingii. Nimbiŕ erang, na nge embe eŕe ei wumb oŕ kis yi miŕ enim kin

tonu wang erngii. ¹⁰ Kunum eŕe, wumb pei en enim pii gii si kindngii. Si kindik, en enim engnjing noŕ sik, opu erii wumb ongii ei ngok; nga en enim engnjing kin opu orung erik, popuŕ sik erngii. ¹¹ Yi erangin kin, pei ek kend wumb oŕ ekii se tonu omba pa nik yi erngii ei, enim wumb kanik, ek kend tungii. ¹² Oŕ kis ei opu owundu ermba, yi erang kin, wumb en enim noman ngok enmin oŕ ei, si kindngii,” pa nim. ¹³ “Ba wu nii endi eim dinga moŕpu, Gos kunum owundu ekii se mendpiŕ tonu omba kunum ei muŕum kin, Gos eim sipi eim kin orung simba. ¹⁴ Pe Gos sinim kin tep er moŕum oŕ konj oŕ ei nge ek ka ei, wumb konu orung orung moŕmun wumb ei kin, ek ni tor kind ngangin piik poru nengin kin, ekii se Gos kunum owundu kunum poru nimba kunum ei tor omba.”

Epi Kis Mendpiŕ Tonu Omba

(Mak 13:14-23, Luk 21:20-24)

¹⁵ “Pe enim keningii ei epi oŕ kis mendpiŕ ei opu konu to kis erpi yi ermba. Epi ei Gos oŕ ekii se ermba ei piipi niŕim wu Danyel ek nirim miŕ, epi opu Gos nge konu kun ka wii eŕe engmba. ¹⁶ Kunum eŕe, Juriya wu amb pei Juriya konu ei si kindik, tonu komung ei tonu sikirik pungii. ¹⁷ Pe wu nii endi eim tonu ngii eŕe muŕmba wu ei, nga mani pupu eim epi sinermba mon, eim sikir ba. ¹⁸ Pe nga kunum eŕe wu nii endi eim aka pin muŕmba wu, ei nge orung pupu, eim ngii konu konduk simbii ni piimba ei sinermba mon. ¹⁹ Nga amb kangii kembis am ngok moŕmun ni, amb kangii mundii moŕum amb ombu kaimb er moŕmun. ²⁰ En enim prei er mulnjung kin, jii nimba kunum min, kor owundu kunum ei enim tungu sikir punerngii. ²¹ Kunum ei oŕ embin tui owundu tonu omba, mei konj sirim kunum ei pepi opu, pe yi ku, oŕ embin tui ei miŕ ok tonu oneririm mon. Nga ekii se mendpiŕ, oŕ embin tui

owundu ei nge tonu onermba mon ku. ²² Gos eim kunum ei sikir mandi onerim kin, wumb ei pei am pungii. Ba Gos eim wumb simbii nipi mundum wumb ei piipi kin, kunum ei mandi omba.

²³ “Kunum ei wumb molk yi ningii, ‘Kinei! Gos kindim wu Kraiŕs ya mani mei eŕe onum!’ min ‘Orung onum,’ ya nik erngii ei, enim keimi ni piik pii gii ninerngii mon. ²⁴ Kunum eŕe wumb kombur ok yi ningii, ‘Na wu Kraiŕs,’ nga wu endi oŕ ekii se tonu omba epi ei piipi niŕim wu; ei ek kend tok erik. Jep oŕ kanim kanim pei erik erngii ei, Gos eim tuk sipi mundum wumb noman ei to wulu kindngii piim kin, kapŕi kindngii. ²⁵ Enim piinmin ei, na enim kanip ok ninj.

²⁶ “Wumb ei ok ek kend tok yi ningii, ‘Eim orung wumb mulaŕmin konu eŕe moŕum,’ yi ningii ei, enim punerngii; min wumb yi ningii, ‘Kinei, eim ya konu eŕe koi er moŕum,’ ei enim pii gii ninerngii mon. ²⁷ Enim piinmin, kupu endi tiŕang erim kupu ei o pupu, wuŕ tiŕang erpi pupu, wuŕ mani purum miŕ yi, Gos mei mani kindang wu kingam ei, eim orung omba kunum ei, yi miŕ ku ermba.

²⁸ “Wumb ni epi kolk pengin konu eŕe kei Sikapi ok kuŕou toŕmun.”

Ekii Se Gos Kindang Wu Teŕ im Ei Omba

(Mak 13:24-27, Luk 21:25-28)

²⁹ “Kunum ei oŕ embin tui ei opu poru neng, ekii se eni opu emii ermba; nga oi opu tiŕang enermba; yi erang kanjip tonu muŕ eŕe boi boi nik mani ongii. Wangin, tonu muŕ eŕe epi kanim kanim pei owundu ei oŕup oŕup ermba. ³⁰ Kunum eŕe, Gos kindang mani mei eŕe wu kingam teŕim wu ei omba. Erang, tonu muŕ eŕe jep ol endi erang keningii. Erang, mani mei eŕe wumb pei keningii. Ei molk keningii ni, Gos kindang wu kingam teŕim wu ei tonu muŕ peŕ eŕe moŕpu omba. Ei eim nge noman dinga

owundu ni, tiŕang owundu wii peng omba.³¹ Ei eim nge beli owundu tumba ei, ek owundu tengmba. Tengang kin, Gos eim enjel pei kindang, Gos eim wumb nge, simbii ni mundum wumb ei, si kulou tok wumb pei konu orung orung mei ekin tongndung pupu, endi mei eŕe molk sik orung singii.”

Ond Pik Ek Ekin Endi

(Mak 13:28-31, Luk 21:29-33)

³²“Enim ond pik ei ond oi miŕ onguŕ okuŕ nipi, nga mun erpi enim miŕ pi-ingii. Ond kirang ei noŕ moŕpu, onguŕ konj toŕum, ei enim piinmin. Ond pik yi niŕmin, ‘Akip konu eni mandi ba,’ pa niŕmin.³³ Yi miŕ ku, ekii se enim epi ombu pei keningii. Kanik, yi ni pi-ingii kunum poru neng omba, kunum mandi enim ni piingii,” pa nim.³⁴ “Na enim kanip ek keimi nip enim ngond, wu amb enim akip moŕmun wumb ei kularik kin, kopur konj muŕangin kin, Jerusalem konu owundu ei to kis ermba, ei wumb kombur keningii,” nim.³⁵ “Tonu muŕ, mani mei ei, pei poru nimba ba Gos ek ka ei poru ninermba mon.”

Wumb Endi Kunum Eŕe Min Eni Eŕe Yi Ni Piinanmin

³⁶“Ba ya mei eŕe wu endi Jiisas nga orung omba kunum ei, wu endi pii poŕ tunanim mon. Nga Gos nge enjel ombu piinaŕmin ku. Nga Gos eim kingam ei pii poŕ tunanim ku. Arim Gos eim endeim mendpiŕ kunum ei eim piipi moŕum.³⁷ Ok wu endi Nowa multum kunum ei, wumb oŕ kis erik mulnjung. Mulk, oŕ ei nge ekii se wu kingam orung omba kunum ei, wumb oŕ yi miŕ ku er muŕngii.³⁸ Kumb ok noŕ owundu topu enerim kunum ei, wumb en enim noŕ kuni ka nok, amb sik, oŕ yi er pangin opu erik poru neng, Nowa nge eim wumb sip owundu eŕe tuk puk.³⁹ Noŕ owundu tonu om ei, wumb piinarik muŕangin kin konu

topu noŕ opu pim miŕ, yi Gos kindang mani mei wu kingam telim wu ei, omba kunum ei yi omba, wumb piinerngii ku.⁴⁰ Kunum ei wu taŕ aka pin kongun er muŕnguŕ ei, Gos wu endi sipi, endi sin-ermba.⁴¹ Nga amb taŕ kongun er talkiŕ muŕnguŕ ni, Gos opu amb endi sipi, endi mundang muŕum.⁴² Ei piik kin enim kan kun er muŕngii; nimbii erang, kunum nenj en enim nge wu owundu ei omba kunum, enim piinanmin mon.⁴³ Enim epi ei piingii; pe wu endi eim ngii konu piŕim ei waning wu endi omba ni piipi, eim ngii eŕe tep erpi kanpi moŕum. Ei waning wu opu tuk punaŕim mon.⁴⁴ Yi miŕ peng kin, en enim er kun er muŕngii. Nimbii erang Gos kindang opu mani mei eŕe opu wu kingam telim wu ei, omba kunum ei enim pii kun erik mulerngii kunum, eim omba.”

Kongun Wu Kis Elim Ei Kin Kongun Ka Elim Ei Nge Ek Ekin

(Luk 12:41-48)

⁴⁵“Pe kongun wu ka nii endi eim noman ka peng moŕum? Wu eim kongun ei tep ka er moŕum ei wu owundu nga wu ei eim nge kongun wumb pei, ‘Tep er muŕii!’ nim. Nipi, ‘Kuni singii kunum ei, kuni ngokun yi er muŕii!’ nim.⁴⁶ Ekii se eim nge wu owundu ei eim orung opu kenim ni, eim ok ek nirim miŕ yi er muŕum. Moŕang, pe kongun wu ei eim ka piyengŕi.⁴⁷ Na ek keimi nip enim ngond, kongun wu ei wu owundu eim epi ombu pei tep er muŕii neng, tep er muŕmba.⁴⁸ Ba kongun wu kis ei eim nge noman eŕe piim. ‘Na nge wu owundu ei sikir onermba,’ ni piipi yi er muŕum. Ba wu owundu orung omba kunum ei eim pi-inerim mon.⁴⁹ Pe eim kongun endi enjing wumb ei kepii topu, eim pupu kuni ni noŕ nok, wulu pang enjing, konu eŕe tuk pupu er muŕum.⁵⁰ Pe eim nge wu owundu ei orung omba erim kunum ei piinarpi, eim wu owundu omba ei kui er

mulerim mon.⁵¹ Pe kongun wu muŕang, eim nge wu owundu ei opu, eim kongun wu ei kepil kis tum. Topu, sipipi wumb ek keimi ninmin ba eŕe enmin keimi pinatim eŕmin wumb mulnjung konu eŕe tok kis enjing. Konu eŕe, wumb ei ke dinga nik, en enim gupu mong ni anmbil kongk kilip tok muŕngii.”

Ambil Wenip Engki Nge Ek Ekin

25 “Kunum eŕe, Gos sinim tep er moŕum konu ei miŕambil wenip engki mulnjung. Ambil ombu en enim wu endi eim amb simba nge omba nik, en enim dup alam si mengk punjung. Sik puk, wu ei andŕam eŕe wang, kan sipin omun nik punjung.² Baambil angil orung en enim noman dinga pim. Ngaambil angil orung en enim noman pinerim.³ Peambil angil orung noman pinerim ombu, en enim dup alam mendpil si mengk tu wunjung; ba nga dup alam noŕ kopur tu wunenjing mon.⁴ Baambil angil orung noman pimambil ombu, en enim dup alam sik, ming eŕe dup noŕ kulk sik ouni sipnjing.⁵ Baamb simba erim wu ei, sikir onerim mon. Yi erang kin, ambil ombu or wang, or pingii pim.

⁶ “Pe or pek muŕangin, epin tuk mii memb, wumb wii tok onjung ni yi ninjing, ‘Amb simba wu ei onum. Puk, andŕam eŕe puk, kan sik ongii,’ pa ninjing.⁷ Peambil ombu en enim angik, dup kalk er kun erik punjung.⁸ Ambil noman pinerimambil ombu, ek nikambil noman pimambil ombu ngunjung. ‘Sin dup alam noŕ poru ninim, enim dup noŕ kopur sin ngei!’ a ninjing.⁹ Baambil noman pimambil ombu, ek nik orung kindik yi ninjing, ‘Dup noŕ ei sin kindamin, nga enim kindngii ei kapli ermba min mon da. Enim kapli puk top ngii eŕe konj top erngii,’ ninjing.¹⁰ Yi nengin kin, noman pinerimambil ombu dup alam noŕ top ermin ni pangin, amb simba erim

wu ei mandi tor om. Wang, wu omba nik kui er mulnjung ei niambil en enim er kun er mulnjung ei ok, wu amb simba erim eŕe tuk punjung. Puk, kuni owundu er sim, ei ouni molk kuni nunjung. Nga ngii ondu pim.

¹¹ “Ekii se, ambil eipi noman pinerim kombur onjung. Ok yi ninjing, ‘Owundu, wu owundu! Nim ngii ondu aki to!’ ninjing.¹² Ba wu owundu ek nipi orung kindpi yi nim, ‘Enim na kin puŕ mendpil keimi pinatim mon!’ pa nim.¹³ Oŕ yi miŕ tonu omba ei piik kin, enim kui er muŕngii! Kunum endi eim omba ei, tinga omba min, emii peng omba ei, enim pii poŕ tunanmin mon.”

Kongun Wu Tekliki Ek Ekin

(Luk 19:11-27)

¹⁴ “Nga ek endi yi ku, Gos wumb tep er moŕum konu yi miŕ. Wu owundu endi eim konu eipi endi ba ni piipi, eim nge kongun wu wei neng, wangin, eim ku nin epi mok topu eim nge kongun wu ombu ngang, kongun erngii nipi ngum.¹⁵ Eim nge kongun wu ombu oŕ erik, kongun dinga erik eŕmin miŕ piipi nim kin, eim nge ku ei mok topu erim. Kongun wu endi ku 5,000 ngum, nga kongun wu endi ku 2,000 ngum, nga kongun wu endi ku 1,000 ngopu yi erim. Er pendpi, eim konu eipi endi pum.¹⁶ Pang, kongun wu endi eim ku 5,000 ngum kongun wu ni, eim sikir kongun top eŕim endi erpi pupu, ku 5,000 ngum ku, ei sipi nga ku 5,000 orung tuk sipi kindpi se muŕum.¹⁷ Pe nga kongun wu endi eim ku 2,000 sim wu, ei eim kongun top eŕim er pupu, ku 2,000 nga endi sipi tuk kind sepi muŕum ku.¹⁸ Ba kongun wu endi ku 1,000 sirim wu, ei eim sipipi ku ni, tukpu sipi mei eŕe mandring kind pendpi, wu owundu ngum miŕ ei mendpil pengli nipi pendim.

¹⁹ “Wu owundu ei eim kumb ok purum, nga andpi orung om. Kunum ei

opu, eim nge kongun wu ombu wii topu tuk sipi, eim ku ngum ek ei nipi piipi ermbii nipi wii tum. ²⁰Tang, wu endi eim ku 5,000 ngurum wu ni om. Opu yi nim, 'Wu owundu, nim na kin ku 5,000 ngun ni, na top erip ku 5,000 orung sip, tuk kind pendip moł,' pa nim. ²¹Wu owundu eim ek ei piipi yi nim, 'Nim kongun wu ka wii! Ninim kongun tep ka er mołun ei, epi kembis tep ka mułun ei, akip nim kindamb, na epi owundu tep er mulnjii. Pe nim okun, na noman ka ei siłip mok to sipił er mułmbuł,' pa nim. ²²Nga wu kongun endi eim ku 2,000 ngurum wu, ei opu yi nim, 'Wu owundu, nim na ku 2,000 ngun ni, na kongun top erip er pup ku 2,000 endi se tuk kindip sinj sałim,' pa nim. ²³Eim nge wu owundu ni ek nipi eim ngum, 'Nim kongun wu ka! Nim wu ka, nim oł ka wii en. Erkin, ninim kongun tep ka en,' pa nim. Nipi yi nim, 'Nim kongun kembis ei tep ka molkun ei, akip na nim epi pei tep enjii. Nim okun, na noman ka ei siłip mok to sipił er mułmbuł,' pa nim. ²⁴Pe nga wu endi ku 1,000 sim wu ni, opu yi nim, 'Wu owundu, nim ełin oł ei na piil. Nim ek dinga nikin ełin ei na piip, nga nim wumb kuni epi tał pendkin pukun si nołun, nga konu epi endi kuni emb kindiłmin ei pukun, kuni wiis ei si nołun ełin na kanił. ²⁵Kanip yi mił piinj. Piip, mund mong erip ni ku 1,000 ngun ei, koi er pendinj pałim ei, epi nim nge ninim si!' a nim. ²⁶Ba eim nge wu owundu ei ek dinga nipi wu ei kin ek ngum. Ngopu yi nim, 'Nim kongun wu kis, nim kongun enjii kis erang kor mołun wu. Nim keimi na kaniłin, na pup, wu kuni epi ei sip, nga pup, wu kuni wiis emb eipi kindiłmin ei sip tangip ełe sił? ²⁷Nim nga na ku ei sipkin, ku beng ngii ełe kindnjii. Nimbił erang en? Yi mił er eran kin, nam orung ombii kunum ełe, nam nge ku ei sip, nga ku kopur pendip simbii.' ²⁸Pe wu owundu ni ek yi nim, 'Enim

wu ei ku 1,000 ei sik, wu endi ku 10,000 se mołun wu ei, ku 1,000 ei sik ngei!' nim. ²⁹Nimbił erang wumb en enim epi pei sek mołmun wumb ei, na epi pei ni noman ka wii nga sip ngumbii. Ba nga wumb endi epi pei ni noman ka ei sepi mulermba wumb ei, eim epi ni noman aninga kopur simba epi ei, nga na sip orung simbii; eim wii mułmba,' pa nim. ³⁰Pe enim molk, kongun wu kis ei sip, olkup tok torung emii enim ełe kindei! Kindangin, konu ełe molk ngenj kumbii sik, en enim gupu mong kongk, ke nik, kunum kunum kaimb er mułngii,'" pa nim.

Gos Epin Kindang Opu Wu Kingam Eim Wumb Pei Mok Tumba

³¹"Ekii se, Gos kindang mani wu telim ei, omba kunum ei eim embe owundu seng kin, enjel kin ouni ongii. Kunum ei, Gos eim nge king peł tilang ka wii ermba konu ełe mułmba. ³²Kunum ei, wu amb pei ok, eim mułmba konu ełe kułou tungii. Mułangin kin, eim wumb mok topu, wumb sipi, tilap tał ermba. Ei yi mił, wu endi eim kung siipsiip sipi eipi kindpi, nga kung meme sipi eipi kindpi, ełim mił Gos kindim wu Krais yi ermba. ³³Ei eim kung siipsiip sipi, eim angil tundung mondpu, nga kung meme sipi angil taring mondłum, ei mił yi ku ermba. ³⁴Nga king owundu eim mołpu yi nimba, 'Enim na angil tundung mołmun wumb ei, Gos enim kin noman ka ngopu erim wumb ei, Gos sinim tep er mołun konu ei enim nge Gos konu am kumb ok eririm konu ełe, nirik wei!' a nimba. ³⁵'Nimbił erang ok na kuni tum kunum ei, enim na kuni ngołmun, nga na noł numbii nił ei, enim na noł ngołmun. Nga na konu eipi wu ei, enim na enim ngii konu sipiłmin. ³⁶Na alap pei sineririm kunum ei, enim na alap ngołmun. Na ening pałiłim kunum ei, enim na paki tok, kan kun er si mołun-

mun, nga kan ngii peł kunum ei, enim ok na kanik elmin,' a nimba. ³⁷ Nga wumb oł kun ka elmin wumb ei ek nik orung kindik yi ningii, 'Owundu, sin nim kunum nenj nim kuni mułun, sin nim kuni ngunjpun? Pe nga kunum nenj nim noł numbii nen, sin noł tu wupun nim ngunjpun? ³⁸ Kunum nenj nim wumb eipi konu mułun, sin nim sipin sin ngii konu sipinjin? Nga kunum nenj nim alap pei sinerang, sin alap nim ngunjpun? ³⁹ Kunum nenj nim ening tang pen sin nim er ka er paki tupun, nga kan ngii pen sin opun kanpin enjpin ei, kunum nenj enjpin?' ⁴⁰ Pe king owundu ek nipi orung kindipi yi nimba, 'Na enim kin ek keimi nind. Enim epi endi na nge angnan noł kin endi enjing ei, na kin enjing ku.'

⁴¹ "King owundu eim ek ei nipi poru nipi, nga wumb angil tunding mulnjung wumb ei kin ek yi nimba, 'Enim am pungii wumb, enim am si kindik, dup konu pungii ei poru ninermba mon. Pe dup ei, na Ernan er sim konu ele Seisen kin eim enjel ei poru dup konu ele kunum kunum mułngii,' pa nimba. ⁴² 'Nimbił erang ok na kuni muls kunum ei, enim na kuni ngunerik mon. Nga na noł numbii nił ba enim na noł ngonalmın mon ku. ⁴³ Na wu konu eipi wu mult ba enim na sik, enim ngii konu sipnerik. Nga alap pei sinerim kunum ei, enim na alap na ngunerik mon. Nga na ening peng, kan ngii pep muls kunum ei, enim na ok kinarik na paki tunenjing mon.'

⁴⁴ Yi mił neng kin, wumb ombu ek nik orung kindik yi ningii, 'Owundu, kunum nenj nim kuni tang mułun, sin nim kanpin kuni ngunenjin? Nga kunum nenj nim noł nuwa erang mułun, sin nim noł ngunenjin, nga nim alap pei sinerang, sin alap ngunenjin, nga nim ening peng, kan ngii ei, sin kunum nenj sin opun kinenjin?' ⁴⁵ Wumb ek yi nengin, owundu eim ek nipi orung kindipi yi nim, 'Ba na ek keimi nip enim ngond.

Pe enim kunum endi na engnan noł paki tok enenjing kin, nga enim na kin paki tok enanmin mon ku,' pa yi nimba. ⁴⁶ Pe, wumb tiłap ei enim kumep kis singii ei, kunum kunum ngenj kumbii sik, dup konu kis mułngii. Ba wu oł kun ka elmin wumb ei, en enim Jiisas Owundu kin kunum kunum konj mułngii."

Peng Pim Wumb Jiisas To Kundmin Ninjing

(Mak 14:1-2, Luk 22:1-2, Jon 11:45-53)

26 Jiisas eim ek ekin nipi poru nipi pendpi, kunum ele eim ek eim nge er se endim wu ombu ngum. ² "Enim piinmin! Kunum tał mendpił Gos Esrel wumb paki tum kunum ei 'Pasopa' kuni owundu nołmun kunum; niłmin, ei tonu wang kunum ele, Gos tonu epin konu ele mani kindang opu ya mei ele wu kingam tełim mułum ei, wumb sik, ond peri ele to kundngii," pa nim.

³ Kunum ele, eim kułmał kałiłmin wumb ni wumb noman pim wumb pei, en enim kułou tunjung. Ei wu Kaiyapas eim kułmał kałiłim wu owundu eim ngii ele kułou tunjung. ⁴ Tok, "Sin nipe oł mił erpin Jiisas ambił gii nipin, sipin koi erpin tumun?" ⁵ Ba en enim nik yi ninjing, "Sinim kor kunum kuni owundu numun kunum ei yi enermin, wu amb sinim kin opu erngii," ninjing.

Amb Endi Jiisas Peng Ele Kopung Mur Ka Wii Bein Tum

(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

⁶ Jiisas eim Besanii konu kinj num wu Saimon ngii konu ele mułum. ⁷ Pe amb endi om. Opu, eim noł mił kopung ku ming mił epi endi ku owundu mendpił pułum noł mił, kopung mur ka tołum ni sipipi, Jiisas kuni peł ele kuni nopu mułum konu, peng ele bein tum. ⁸ Jiisas nge ekii siłmin wumb oł ei kanik, en enim popuł sik, ek yi kii sinjing. "Nimbił erang noł mił kopung ei

mur ka wii ku owundu puḥum ei wii kindim? ⁹Pe sinim kopung ka wii ei nge simin ni piilamin kin, kopung ei ku owundu sipin ei, wumb kurpu epi sinerang wii moḥmun wumb ei ngoḥmun.” ¹⁰Jiisas en enim ninjing ek ei eim pipi, eim ek nipi wu ombu ngum, “Nimbiḥ erang enim amb ek embin nik ngonmun? Amb ei eim oḥ ka wii na kin erim,” pa yi nim. ¹¹“Kunum kunum wumb epi sinahilim wumb enim kin ouni moḥmun. Ba na enim kin kunum kunum mulaḥ mon! ¹²Amb ei eim kopung ka wii ei na ngenj eḥ kindim, ei eim erpi na tukpu eḥ mani kindimba nge erim,” pa nim. ¹³“Na ek keimi nip enim ngond, konu orung orung ei Gos nge ek ka ei ba. Pang, wu amb ek ei piik, wumb en enim oḥ ei piingii. Piik, amb ei oḥ yi erim ni piingii,” pa nim.

Juras Eim Jiisas Sipi, Opu Orung Wumb Ngumbii, Nipi Ek Dinga Nim

(Mak 14:10-11, Luk 22:3-6)

¹⁴⁻¹⁵Kunum eḥ kii siḥmin wu engki nga taḥ mulnjung wu ei endi embe, ‘Juras Eskeriyas’ niḥmin, wu ei pupu kuḥmaḥ kaḥilim wumb owundu mulnjung konu eḥ pupu nim. “Na Jiisas enim angii eḥ ngunj kin, enim nipe na ngungii?” Yi miḥ neng kin, en enim ku engki tekliki beltik tor kindik, eim ngunjung. ¹⁶Kunum eḥ, Juras Jiisas sim kuḥmaḥ kaḥmin wumb angii eḥ kindimba nge, kurpu endim.

Jiisas Eim Kin Ekii Sinjing Wu Ombu Kin Kuni Pasopa Nunjung

(Mak 14:12-21, Luk 22:7-14, 21-23, Jon 13:21-30)

¹⁷Kunum kumna kuni owundu Esrel wumb bres, ‘yiis’ niḥmin, epi ei kindinaḥmin, bres wii noḥmun kunum ei, tonu om. Jiisas eim nge ekii siḥmin wumb ok yi ninjing, “Sin konu jili nim kuni owundu ei yi ku Pasopa niḥmin kuni ei, sin er kun er muḥamin nun-

jii?” ¹⁸Pe eim ek yi nim, “Enim konu owundu Jerusalem eḥ tuk pungii. Puk, wu endi kanik yi ningii, ‘Sin ek emb to ngoḥum wu endi nge kuni numba ngii kan si ngui! Eim kunum mandi enim,’ pa ningii. ‘Na nge ekii sik kongun eḥmin wumb kin ouni kuni nungii ei Pasopa niḥmin, kunum ei tonu wang nim ngii eḥ numun enmin,’” pa nim. ¹⁹Pe Jiisas eim nge ekii sik eḥmin wumb eim nim miḥ yi erik, kuni owundu Pasopa nungii nge er kun enjing.

²⁰Konu pou neng, Jiisas eim nge ekii sik eḥmin wumb engki nga taḥ ouni kulou tok, kuni nungii enjing. ²¹Molk kuni nok molk, Jiisas eim ek yi nim, “Na ek keimi nip enim ngond, sinim ya moḥmun konu tuk eḥ, wu endi moḥum wu ei, na sipipi, opu orung wumb ongii kanpi ni ngumba,” pa nim. ²²Pe ekii sik eḥmin wu ombu en enim noman embin piik, wu eipi eipi eim kii sik yi ninjing, “Owundu, ei na min mon?” ²³Ba Jiisas eim ek nipi orung kindpi yi nim, “Wu endi na kin ouni eim bres eḥ mani dis eḥ kindim wu ei, na sipi, opu orung wumb ngumba. ²⁴Gos kindim wu kingam na kuḥmbii pa ni Gos nge ek ka mer mon eḥ yi ni paḥim miḥ ermbii. Ba wu endi eim na sipipi, opu orung wumb eḥ kanpi nipi ngum wu ei, Gos eim kin kumep kis wii ei eim kin ngumba. Pe mam eim mengnenelang kin ei ka wii piḥang.” ²⁵Yi neng, Juras wu eim sipipi ni peni eḥ kindimba wu ei ek yi nim, “Ek mon toḥum wu, ei na min?” Jiisas ek nipi yi nim, “Ninim ek nin wu ei mendpiḥ.”

Jiisas Eim Ngenj Miḥ Bres Noḥ Wain Ei Eim Nge Ekii Siḥmin Wumb Ngum

(Mak 14:22-26, Luk 22:15-20, 1 Korin 11:23-25)

²⁶Kunum eḥ en enim kuni nok molk, Jiisas eim bres sipi, Gos kin noman ka ngopu, prei erpi bres engin topu, eim nge ekii siḥmin wumb wu ombu ngum.

Ngopu ek yi nim, “Enim sik bres, ei na nge ngenj mił mei!” ²⁷ Nga sipi ond mong noł wain ming kap ei sipi, Gos kin noman ka ek ni ngopu prei erpi noł wain ni ngum. Ngopu, yi nim, “Enim noł wain ei pei nei!” pa nim. ²⁸ Nipi yi nim, “Noł wain ming ei, na nge miyem mił enim nunjung. Na miyem ei nge andan topu, Gos ek dinga nipi pendim ei dinga keimi pałim, nga na miyem bein top, wumb oł kis enjing ei, kil ngumbii ku. ²⁹ Na ek keimi nip enim ngond; pe nga ekii se ei na noł wain endi nga nunerbii moł pup ekii se Erinjpin Gos sinim tep er mołum konu ei, sinim ende mułmun kunum ei, noł wain konj numbii,” pa nim. ³⁰ En enim golang konj endi nik poru nik, anda puk, tonu komung Olip ełe punjung.

**Jiisas Ek Yi Nim, “Piisa
Nim Na Buł Ngunjii.”**

*(Mak 14:27-31, Luk
22:31-34, Jon 13:36-38)*

³¹ Jiisas ek nipi eim ekii sik elmin wumb wu ngopu yi nim, “Akip emii pimba kunum ei, enim na kin pii gii dinga pei pinermba ba aninga kopur pimba. Nga na si kindik konu eipi eipi pungii. Nimbił erang Gos ek yi ninim, ‘Na kung siipsiip tep wu to kundamb, kung siipsiip ei konu eipi eipi pungii,’ ninim. ³² Ba nga na angip konj tonu pup, ok Galilii konu ełe kumb se tor pamb, enim ekii se ongii,” Jiisas eim yi nim. ³³ Piisa eim Jiisas kin ek nipi yi nim, “Nim kin ekii siłmin wu ombu, en enim pii gii ei wakin tungii; ba na nim kin pii gii nind ei, wakin tunermbii mon!” pa nim. ³⁴ Jiisas ek nipi Piisa ngopu yi nim, “Na ek keimi nip nim ngond, akip emii pimba kunum ełe, kei kultu wii tunerang kin, nim kunum tekliki ek yi ninjii, ‘Na wu ei na kan poł tunał,’ pa yi ninjii.” ³⁵ Piisa ek nga nipi yi nim, “Na nim kin ouni kułmbii; ba nim na kan poł tunał,

yi ninerbii mon!” Nga eim nge ekii sik elmin wu pei ek yi minj nik punjung.

**Gesemanii Konu Ełe, Jiisas
Gos Kin Eim Prei Erpi Ngum**

(Mak 14:32-42, Luk 22:39-46)

³⁶ Pe Jiisas kin ekii sik elmin wumb konu endi orung punjung, konu ei embe Gesemanii, niłmin. Konu ełe pu molk, Jiisas eim ek nipi eim wu ombu ngum, “Enim ya ełe mułei! Na orung pupu, prei ermbii,” nipi pum. ³⁷ Pupu, Piisa sipi, nga Sependii kingam tał kin ouni punjung. Puk, eim noman tuk ełe endi mił erpi, eim noman embin piim. Piipi kin, eim pii kis piim. ³⁸ Piipi, ek nipi wu kei ngopu yi nim, “Na noman embin tang, ei owundu erang kułmbii peng piind. Enim ya ełe molk, na kin ouni tep er mułngii,” pa nim. ³⁹ Nipi, aninga kopur andpi pupu, eim kumb sipi, mei ełe kindpi Erinjpin Gos kin prei erim. Erpi, ek dinga nipi yi nim, “Na Ernan, oł embin tui ei nim kapli orung sinjii. Nim na nge noman ełe kapli ekii sinenjii ei mon; ba ninim noman ełe piinjii mił ei, nim erii,” pa yi nim.

⁴⁰ Jiisas eim orung pupu, eim ekii sik elmin wumb ei kenim ni or pengin kin opu to konj kindim. Kindpi kin, eim ek nipi Piisa ngopu yi nim, “Nimbił erang enim wu tekliki kei na kin akip eni endeim ei mendpił na kin tep er mułalmin mon? ⁴¹ Enim tep ka er mułngii ni prei er mułangin, mon pim kin Seisen nge epi ei enim kin sikir tor omba. Enim noman tuk ełe dinga salim ba; nga ngenj oł ei dinga pinałim mon,” pa nim.

⁴² Kunum nga endi eim orung pupu, prei erpi ek dinga nim, “Na Ernan, ya oł embin tui ngenj kumbii ei, na si kindmbii ni piind; ba nim na noman ełe ekii sinerii! Ninim nge noman oł minj erii!” pa yi nim. ⁴³ Jiisas eim nga opu kenim ni ekii se elmin wu ombu or pek mulnjung.

Mulangin, wu ombu en enim ningit or peng muljung.

⁴⁴Nga wu ombu si kindpi pupu, prei erim. Ei kunum tekliki mit yi erim. Prei erim ei eim ok prei erim mit nga yi erim.

⁴⁵Ekii se eim opu, eim nge ekii sik elmin wu ombu kanpi, to konj kindpi, ek yi mit nim. “Enim nga or pek kor mołmun min? Pe mendpit kunum tonu om wu endi opu, Gos kindang wu kingam mołum wu ei sipi, of kis elmin wumb angit ele pendngii nge ongii enmin. ⁴⁶Enim angk, mulangin sinim pamin! Wu endi na opu orung wumb kin ngumba, eim pe mandi onum.”

Juras Opu Jiisas Sipi, Wumb To Kundngii Nipi Ngum

⁴⁷Jiisas eim ek nipi mulang, Juras wu ei Jiisas nge ekii sik elmin wu engki nga tał, wu tuk mołmun wu, endi om. Om konu wumb tilap owundu endi ouni onjung. Onjung wumb ei tui kileng epi ni, kepil owundu mulum epi sik si mengk onjung ei wumb kulmał kałilmin wu ni, Jura men ngii noman pim wu ombu wumb ei kindnjing. ⁴⁸Juras wu ei opu orung wumb ngum wu Jiisas kan sipi ninj kin pupu ngunj kangilpi yi enj kin, ei “Enim noman peng onmun wu ei ermbii,” pa nim. “Nga enim ok kin eim ambil gii nik sipngii,” pa nim. ⁴⁹Pe Juras eim opu Jiisas mulum konu mendpit kun opu yi nirim, “Ek emb tołum wu, nim kapli mołum min?” Nipi kin, Jiisas mulum konu ele eim ngunj kangilim. ⁵⁰Pe Jiisas ek nipi yi nirim, “Wu puł, nim enjii on of ei sikir enjii!” Wumb pei sikir ok eim ambil gii ninjing. ⁵¹Wu endi Jiisas kin mandi mulum wu ni angit mani kindpi, tui kepil endi sipi kulmał kałilim owundu nge kongun wu onjung wu ei endi tang kom kilip topu mani pum. ⁵²Pe Jiisas ek nipi yi nim, “Nim tui kepil ei orung kind pim konu pend. Nimbil erang wumb pei tui ele opu ermin

ni erangin wumb pei tui mond kulngii. ⁵³Pe nim piinan. Na Ernan wii tamb eim nge enjel pei, na paki tok kindang ongii, ei opu tilap engki nga tałtał ei to mani kindmba mit,” pa nim. ⁵⁴Ba na yi mit eramb kin, Gos nge ek ok ele pałim ele nge na kulmbii nge nind ei, ek pułe keimi tonu onermba mon!” pa nim.

⁵⁵Pe kunum ele Jiisas eim ek nipi, wumb tilap onjung wumb ei ngopu yi nim, “Eim tui ni dolu epi ambilk tu wunmun na sik ei waning wu endi mit ambil gii ningii enmin min? Kunum kunum na Jura men ngii owundu ele mołup ek nip wu amb ngop er muls ba enim na ambil gii ninenjing mon! ⁵⁶Ba kumb ok Gos of ekii se ermba ei piik nilmin wumb ombu ek mon ok pulk ek ei keimi tonu om. Ei yi mit epi pei tonu om.” Pe Jiisas nge ekii sik elmin wumb pei eim si kindik sikir punjung.

Juras Jiisas Sipi Opu Orung Wumb Onjung Konu Ngum

(Mak 14:53-65, Luk 22:54-55,63-71, Jon 18:13,14,19-24)

⁵⁷Wumb ok Jiisas ambil gii nik sipik, kulmał kałilim wu owundu Kaiyapis eim ngii ele sipnjing. Pe lo ek poltmun wumb ni peng pim wumb pei kulou tok mulnjung. ⁵⁸Piisa Jiisas sipnjing konu ekii se pum; ba eim turii mit yi pum. Eim pupu kulmał kałilim wu ei ngii kung gui ele nirik pum. Pupu, opu wu mulnjung konu ouni mulnjung. Pe Piisa eim epi nipe erngii nipi kan mulum. ⁵⁹Nga kulmał kałilim wu owundu ni kaunsil wumb pei ek piik kun pinalim ek kend wu ni ek nipi nik Jiisas to kundngii ek ei wu kombur kan simin ninjing. ⁶⁰⁻⁶¹Pe wumb pei ok ek kend tok yi ninjing. Ba eim to kundngii ek endi kan sinenjing mon. Nga ekii se wu tał okuł. Ek yi ninjingit, “Wu ei, ‘Gos men ngii owundu ei er kis mondpu, nga kunum tekliki mendpit tekmbii,’ nim,” pa yi ninjingit.

⁶²Nga kułmał kałiłim wu owundu angpi ei ek nipi Jiisas ngum, “Nim ek endi ni orung kindnenjii min? Nipe ek wumb ek ei nik nim kin ngonmun?” a nim. ⁶³Ba Jiisas eim ek endi ninerim. Nga kułmał kałiłim wu owundu ni ek nipi ngum, “Na nim kin nip kii simbii end ei Gos Owundu nge embe eke ni kunum kunum konj mołum ei nge nim-bii end. Ei nim ek nikin sin ngan piimin. Nim Gos kindim wu Krai Gos nge kingam min mon?” pa nim. ⁶⁴Jiisas ek ni orung kindpi yi nim, “Nim ek nin mił ei poru ninim. Ba na enim kanip nind. Ekii se kunum nga Gos kindang opu mei eke wu kingam wu ei na keningii ni Gos dinga owundu angil tundung eke mołup, na Gos nge epin kupu eke pei peng mani ombii,” pa nim. ⁶⁵⁻⁶⁶Jiisas ek yi mił neng kin, kułmał kałiłmin wu owundu ni popuł sipi eim konduk ei to piltan to kembis kembis erim. Erpi ek yi nim, “Gos kin ek buł morung ninim. Sin eim kin ek nga piinnermin. Ek kis ei enim wumb pei piik poru ninmin. Enim er piimin mił nenj?” a nim. Wu num ombu eim ek dinga nik orung kindik yi ninjing, “Eim oł kis endi erim, kumep kis sipi eim kułmba,” ninjing.

⁶⁷⁻⁶⁸Pe enim Jiisas kumb eke jipambil tok, eim tunjung. Wumb ombu en enim angil kin se andik eim tunjung. Tok ek yi ninjing, “Nim ek nikin oł ekii se tonu omba nge ek niłin ełin wu ni pe nim nii kepii tonum?” a ninjing.

Piisa Ek Yi Nim, “Na Jiisas Kinał!”

(Mak 14:66-72, Luk 22:56-62, Jon 18:15-18, 25-27)

⁶⁹Piisa eim torung mołpu, eim ngii eke kung gui tukrung mułum. Kunum eke pe kongun amb endi opu yi nim, “Nim wu ei Jiisas Galilii konu eke wu ni mołun,” pa nim. ⁷⁰Ba Piisa ek nipi wumb pei ngopu yi nim, “Nim ek nin ek ei na pii kun enand mon,” pa nim. ⁷¹Pe nga eim anda

pupu ngii tak tor kindiłmin eke mułum. Nga amb endi opu ek nipi wumb mulnjung ei kanpi nim, “Wu ei Jiisas kin ouni Nasares konu eke mulnjunguł kenj wu,” pa nim. ⁷²Piisa nga ek dinga nipi tonu kindpi yi nim, “Na ek keimi mendpił nind, na wu ei na kinał,” pa nim. ⁷³Ekii se wumb molk nga wu kombur ok ek nik yi ninjing, “Keimi, nim tiłap wu ei nge ek ninim ei mił ku nim ek ende nin ei sin piipin ninmin,” pa ninjing. ⁷⁴Nga Piisa eim ek dinga mendpił nipi yi nim, “Na ek keimi mendpił ninenj kin Gos na to kundmba. Na wu ei kinał mon,” nim. Nipi poru neng, kei kultu wii tum. ⁷⁵Pe Piisa mołpu piim ni Jiisas eim kanpi nirim ek ei piim. Ek yi nirim, “Kei kultu wii tunerang, na nge embe kunum tekliki yi mił ninjii ei, ‘Nim na piinan.’” Pe Piisa anda pupu ke dinga nim.

Pailos Mułum Konu Jiisas Sipnjing

(Mak 15:1, Luk 23:1-2, Jon 18:28-32)

27 Konu tingang, kułmał kałiłim wumb ni wu peng pim wu pei Esrel wumb kin ek nik piik Jiisas to kundngii ek endi nimin ninjing. ²Jiisas eim kan tok sipik, Pailos Rom gapman owundu endi mułum konu sipik ngunjung.

Juras Kułum Poru Nim

(Aposel 1:18-19)

³Pe Juras eim Jiisas sipi, opu orung wumb ngum wu ei, eim kenim ni Jiisas kos erik kin, oł embin tui ngangin, Juras kanpi kin, eim noman ak topu kin, ku engki tekliki se mengpi, orung tu wupu kin kułmał kałiłmin wumb ni peng pim wumb mulnjung konu sipi ngumbii ni tu wum. ⁴Pe eim ek yi nim, “Na oł kis enj. Na wu ei mong endi sinerim ei ni to kindinj. Pe eim to kundngii enmin,” pa nim. Ba wu ombu en enim ek yi ninjing, “Ei sin epi mon ei, ninim nge epi,” pa yi ninjing. ⁵Pe Juras ni wu ei eim ku

ni olkup topu men ngii owundu eŕe tuk kindim. Kindpi, eim pupu kan to kuŕmbii ni pupu, kuŕum.

⁶Ba kuŕmaŕ kaŕiŕmin wu Owundu ombu ku ei sik kin ek yi miŕ ninjing, “Wu endi to kundmun nipin ku ngunjpun ku ei nga ya sinim kin orung ngonmun, ei men ngii eŕe nirik sipnermin. Nimbii erang ku ei miyem ku.”⁷ Wumb ombu en enim ek endi ni piinjing, Piik yi ninjing, “Ku ei sipipin mei endi wumb niŕmin mei eŕe, ‘Wu endi mei ming sin elim,’ mei ei top enjing. Konu turii, wumb ei tukpu eŕe simba.”⁸ Yi ninjing konu ei embe sik wumb yi niŕmin, “Mei ei miyem mei,” nik konu ei pe saŕim ku.

⁹⁻¹⁰Kumb ok Gos eim ek endi ni tor kindiŕim wu Jeremaiya gupu eŕe neng kin oŕ ekii se tonu omba ei piip nirim miŕ keimi tonu om. Eim ek yi miŕ nirim, “Esrel wumb ku 30 ei, Jiisas top nik enjing miŕ ku ei wu endi mei ming sin eŕim mei ei top er sinjing. Ei Owundu nirim miŕ yi miŕ keimi tonu om poru nim.”

Pailos Jiisas Kanpi Kii Sim

(Mak 15:2-5, Luk 23:3-5, Jon 18:33-38)

¹¹Jiisas sipik Rom gapman owundu Pailos muŕum konu kumb eŕe endindnjing. Pe Pailos ei ek nipi eim kii sim. “Nim Jura wumb king moŕun min?” Jiisas ek yi nim, “Ei ninim ek yi nim.”¹² Ba kuŕmaŕ kaŕiŕmin wu ni peng pim wu ombu kin ek endi nik Jiisas kin ngunjung ni eim ek endi nipi orung kindpi ngunerim. ¹³Pe Pailos ek nipi Jiisas ngopu yi nim, “Nim kos erngii wumb ek pei ninmin ei nim piinan min?”¹⁴ Ba Jiisas eim ek endi nipi orung kind ngunerim mon. Yi erang kin Pailos eim puku sipi nimbii erang enim ni piim.

Pailos Yi Nim, “Jiisas Ond Peri Eŕe Tei!”

(Mak 15:6-15, Luk23:13-25, Jon 18:39-19:16)

¹⁵Nga kuni owundu ‘Pasopa’ niŕmin kunum eŕe, kan ngii paŕiŕmin wumb ei kung ngii endeim endeim ni gapman wu owundu ei kan wu tor kindpi elim ei wumb pei en enim wu ei omba nengin Pailos tor kindiŕim. ¹⁶Pe kunum ei, wu kis wii endi kan ngii pirim, wu ei embe ‘Barapas,’ niŕmin. ¹⁷Wumb kuŕu tok muŕangin kin, Pailos ek nipi wumb kii sirim, “Na wu nii endi enim kin tor kindmbii? Pe na Barapas kindmbii min? Jiisas Kraiŕ ninmin ei kindmbii?”¹⁸ Pailos eim piim, wumb pei Jiisas embe to mani kindmin ni piinmin sin sinim embe to tonu ba ni piik, tu wuk kos eŕe tu wunjung ni piim.

¹⁹Pailos eim kos piipi ek nipi kun eŕim konu eŕe muŕang, eim nge ambim ei ek nipi kindpi yi nim: “Nim wu oŕ kun ka wii ei oŕ kis endi enerim wu ei kin oŕ endi enerii! Na akip epin or kumb wu ei kin er kanip noman embin tang moŕ,” pa nim.

²⁰Ba kuŕmaŕ kaŕiŕmin wumb ni peng pim wumb ei ok wu amb wii mulnjung eŕe ek dinga ngok yi ninjing. Enim Pailos kin kii sipi, “Barapas kindan wii pangŕi nik Jiisas to kundei yi nei!” pa yi ninjing. ²¹Ba gapman owundu ni ek yi nim, “Ya wu taŕ moŕmbuŕ ei wu nii endi enim kin kindmbii?” Wumb pei molk yi ninjing, “Barapas wangŕi!” ninjing. ²²Pailos ek nipi orung kindpi yi nim, “Pe na Jiisas kin nimbii oŕ ermbii Kraiŕ pa ninmin ei?” Wumb pei molk yi ninjing, “Ond peri eŕe tonu to kundii!” ninjing. ²³Ba Pailos ek yi nim, “Nimbii erang wu ei eim oŕ kis nimbii oŕ endi erim?” Pe wumb wii dinga tok yi ninjing, “Tonu ond peri eŕe to kundii!” ninjing. ²⁴Pailos eim yi piim, “Na ek nind ei kapŕi enanim, wumb ek pei nik dinga enmin ei opu tonu omba,”

ni yi piim. Piipi, eim wumb pei mulnjung konu ningit efe eim angit was erpi yi nim, “Na wu ei kin of kis endi erpi wu ei to kundngii ninand mon. Ei enim wumb pei en enim noman efe nimbil of erngii, na mon.”²⁵ Pe wu amb wumb pei ek ni orung kindik yi ninjing, “Ei sin of kis enmin wumb ei nge sin kangit ni sin pe pule sin sinim kin kumep kis tonu omba,” pa yi ninjing.²⁶ Wumb yi nengin kin, Pailos Barapas tor kindang pum. Pe Jiisas eim opu wumb angit kindnjing, kepii tok ei sipik ond peri efe to kundngii nge sipnjing.

²⁷ Pe Pailos nge opu elmin wu ombu Jiisas sipik gapman ngii efe nirik sipik eim kin kulou tok mulnjung.²⁸ Molk, eim konduk ei gulk kindik, king mit kon sakis kundii eipi endi kindnjing.²⁹ Kindik, nga eim peng efe peng kon mondunmun nik kan jimbiltang ei nge kirang ombu engin to sik kin tonu eim peng efe mundnjung. Pendik dolu endi sipik eim angit tunding efe engindnjing. Nga en enim mandi ming gopsing pii pol molk eim kin se ek kulsik ek paki tok yi enjing. “Jura wumb wu king owundu nim kunum kunum kinan moħulum wu,” pa ninjing.³⁰ Nik, eim kumb efe jipambit tok, kepii sim ni sik eim peng efe kepii tok yi enjing.³¹ Eim kin se ek kulsik of yi er poru nik, king mit konduk kundii eipi ni gulk tor sik, konduk eim nge orung kind pendnjing. Pendik eim sipik, ond peri efe ni tungii nge sipnjing.

Jiisas Ond Peri Efe Nil Tunjung

(Mak 15:21-32, Luk 23:26-43, Jon 19:17-27)

³² Pe andlam efe punjung ni Sairiini wu endi om wu ei embe Saimon. Wu om konu, “Ond peri ei ko wii!” Nengin, Jiisas ond peri ei wu ni ko wum.³³ Puk konu endi tor punjung konu ei embe, ‘Golkasa’ niħmin, konu efe tor punjung. Konu ei wumb kaniħmin ni, wumb peng

embit ni kumb ningit ni yi mit seng kanik kin konu embe yi mit niħmin.³⁴ Wumb not wain endi ngunjung eim nopus piim ni epi endi eim num ni kumbii erang piipi mon nim. Nimbil erang eim not ei nopus kultii mit kolpu peng kin eim ngenj kumbii simba pinerang kin mon nim.

³⁵ Pe Jiisas ond peri efe nil to pendik, eim nge konduk sik kin opu ond wumb ku kembis mit epi ei kinmaħ erik kin wu nii endi eim konduk simba nik yi enjing.³⁶ Pe opu ond wu ombu mani molk kin Jiisas kin tep er mulnjung.³⁷ Ok mon endi to pendnjing konu efe Jiisas peng efe pim. Ei kos piinjing ek ei nge nik mon polk pendnjing, “Ei Jiisas, Jura wumb nge king.”³⁸ Jiisas pim konu orung orung efe wu taħ opu erkiħ epi waning sikiħ epi elmbit wu taħ ond peri efe to pendnjing. Wu endi Jiisas angit tunding pim. Endi angit taring orung pim.

³⁹ Wu amb ni wumb ok Jiisas kin ek buħ morung nik peng ak tok orung enjing.⁴⁰ Erik yi ninjing, “Nim men ngii owundu ei kis muħang nga kunum tekliki konj tekmbii nin wu; pe nim Gos kingam keimi pim kin, tonu ond peri ei si kindkin mani wan kinamin!” yi ninjing.⁴¹⁻⁴² Yi mit ku lo ek piiħmin wumb ni peng pim wumb ni kulmaħ kalk elmin wumb pei molk eim kin ek buħ ambilk yi ninjing. “Eim wumb eipi kin paki tum; ba eim akip eim paki tunermba mon. Eim sin Esrel nge wumb king pim kin, kapli pe tonu ond peri efe si kindpi mani wang, sin eim kin pii gii nimin,” pa ninjing.⁴³ “Eim Gos kin pii gii nipi kin na Gos kingam moħ ninim. Ei Gos eim kin noman ngum kin, akip eim paki tang kenmin,” ninjing.⁴⁴ Pe wu taħ epi waning sikiħ elmbit wu taħ ond peri efe to pendnjing wu taħ Jiisas pim konu mandi pinjngit wu taħ ek buħ ambilkiħ ninjngit ku.

Jiisas Eim Kuŕum Poru Nim

(Mak 15:33-41, Luk
23:44-49, Jon 19:28-30)

⁴⁵ Pe konu tinga eni kunum beli saŕim kunum ei emii pim. Pep, pang pang nga konu pou neng eni tekliki erim. ⁴⁶ Konu eni tekliki ermaba erang, Jiisas eim wii dinga topu Jura nge wumb ek eŕe yi nim, "Eli eli lama sambasani?" Yi nim ei pufe yi, "Na Gos nim na nge Gos nim na nimbiŕ erang si kindin?" ⁴⁷ Ba wu kombur mandi molk piinjing ni yi nim, "Neng kin, wu ombu molk mon, wu ei ek ni tor kindiŕim wu Elainja wii tonum," pa yi ninjing. ⁴⁸ Pe sikir wu endi tuk mulnjung wu ni pupu omb ngenj nok sinjing ei sipi noŕ wain eŕe mani kindpi; kindang kin noŕ wain kopup tuk seng dolu endi sipi dolu topu sipi Jiisas ngamb noŕ ei numba ni sipim. ⁴⁹ Ba wu kombur molk yi ninjing, "A nim giyeng ni moŕ. Eim nimbiŕ oŕ ermaba ei kenmin, yi neng kin, Elainja opu eim paki tonum min ei kenmin," ninjing. ⁵⁰ Jiisas nga wii dinga tum. Pe eim nge noman tuk eŕe kindang pum.

⁵¹ Kunum eŕe mendpiŕ men ngii owundu eŕe alap owundu endi tuk Gos nge men ngii palting eŕe ondu ngo pendnjing konu eŕe wumb tuk punaŕmin konu pendnjing alap ei tonu piltan topu mer mani tor pum. Pupu, alap opu taŕ miŕ yi erim. Erang kin, wumb Gos kin pungii nge aki tum. Topu, kunum eŕe, mendpiŕ kon kopu owundu tang kin, kom ku owundu pim ni mani pupu purum. ⁵² Nga mer mei eŕe wumb kuŕii tukpu toŕmun konu ei ombuŕpu aki topu wii seng kin Gos eim wumb pii gii ni molk, kulnjung wumb ombu angk tonu ok konj mulnjung. ⁵³ Nga en enim mer tukpu eŕe wakin to si kindik angk tonu ok kin ok Jiisas eim koŕpu; nga angpi tonu opu konj moŕpu, tonu konu

owundu ka wii eŕe tuk peng wumb pei kenjing konu eŕe en enim tuk punjung.

⁵⁴ Opu eŕmin wumb tep eŕmin wu ni opu wu kombur kin mulnjung ni konu kopu topu oŕ kanim kanim erim ni kenjing ei Jiisas pim konu tep er mulnjung wu ombu en enim oŕ ei kanik tungu erik," yi ninjing. "A keimi wu, ei Gos nge kingam moŕum," pa ninjing. ⁵⁵ Amb pei mulnjung amb ei Jiisas ek ekii siŕmin amb ombu Galilii konu si kindik eim kin ouni tu wunjung ok eim paki tunjung; ok konu turii miŕ angk kenjing. ⁵⁶ Amb mulk konu tuk eŕe amb kombur mulk, amb ei endi Mariya Makandala kin Mariya endi Jeims angim kin Josep taŕ menginjngiŕ kin, nga amb endi Sepndii nge kingam taŕ ei menginjngiŕ kin mulnjung.

Jiisas Ngenj Ei Sipik Ku Tukpu Eŕe Pendnjing

(Mak 15:42-47, Luk
23:50-56, Jon 19:38-42)

⁵⁷ Konu pou neng, wu endi om wu ei embe Josep, wu ei Jiisas nge ekii siŕim wu, Aramasiya konu eŕe wu eim ku pei saŕiŕim wu. ⁵⁸ Josep eim opu, Pailos muŕum konu kii sipi yi nim, "Jiisas ngenj ei na sipmbii min?" nipi kii sim. Seng kin, Pailos eim opu wumb ei neng, Jiisas ngenj ei tu wuk eim ngunjung. ⁵⁹ Pe Josep ni wu ei eim alap konj kuru endi sipi, Jiisas ngenj eŕe pandi tum. ⁶⁰ Pe Jiisas ngenj ei sipipi eim nge tukpu konj eŕe pendim. Eim tukpu ei tuk kom ku owundu eŕe wumb kombur sik, konu eŕe Jiisas tuk kind pendik, kom ku owundu endi sik peri ngok sipik pendik tukpu eŕe pendnjing. Pendik, en enim punjung. ⁶¹ Mariya Makandala niŕmin amb ei kin, Mariya niŕmin amb endi kin ouni mulnjunguŕ. Amb taŕ tukpu peng eŕe mandi molkuŕ kankiŕ mulnjunguŕ.

Jiisas Tukpu To Pendnjing Ete Opu Wumb Tep Er Engnjing

⁶²Kupiiring nga kor kunum epi er kun almin kunum ei opu peng, kułmał kałihmin wu ni, lo ek ekii siłmin wu ni pei puk Pailos ngii konu kułou tunjung. ⁶³Tok, Pailos kanik yi ninjing, “Wu owundu, sin piinmin ei, wu ek konj muppu ek kend wu ei, ‘Kunum tekliki mendpił tukpu ete angip op tonu bii,’ ninim ninmin,” pa ninjing. ⁶⁴Nga ek yi ninjing, “Nim ek yi ninjii, ‘Tukpu ete pandi dinga tok, tep ka er mułangin kin, kunum tekliki poru nimba. Mon peng kin, eim nge ekii sik elmin wu ok waning sipik wumb kanik nengin ninjing, ei eim ngenj tuk ete pinalim, eim angpi tonu opu konj pum.’ Ek ok ek ei op ekii seng, ekii se ek kend ei opu kumb ete ba patim.” ⁶⁵Pailos ek nipi orung kindim, “Enim puk tep mułngii opu wu tilap endi singii. Sengin, puk tukpu ei pandi tok dinga wii er pendngii. Enim elmin mił erngii.” ⁶⁶Yi neng, puk tukpu pandi dinga tungii punjung. Puk, tukpu ete oł endi dinga enjing ei wumb tuk onerngii nik kin, tukpu ete to dangndik pendnjing. Nga opu wu kombur tukpu ete, “Tep er mułei!” nengin, tep er mulnjung ku.

Jiisas Nga Angpi Tonu Konj Pum

(Mak 16:1-10, Luk 24:1-12, Jon 20:1-10)

28 Kor owundu kunum poru neng, kupiiring mandi ete amb Mariya Makandala seng kin, nga Mariya endi kin ouni okuł, Jiisas tukpu ete kenmbił nikił onjngul. ²Pe sikir konu kopu owundu tum, Gos Owundu nge enjel tonu epin si kindpi mani om. Opu, ku ni ambił ak tang, ak topu orung pupu pim. Peng kin, tonu peł ete eim tonu mułum. ³Eim nge kumb ete kupu kuru mił tilang erim. Nga konduk ei kupu mił kuru mendpił pim. ⁴Opu wu ombu en

enim mund mong erik, puku sik wumb kuli mił mendpił pek mulnjung.

⁵Ba enjel ek nipi amb tał ngopu yi nim, “Ełip mund mong enerel mon! Na piind ełip Jiisas kurkuł onmbuł ni piind. Wu ei ond peri ete to kundnjung. ⁶Eim ya konu ete mulatim, eim angpi nga konj tonu pum. Eim ok ek nirim mił yi erim. Pe ełip okuł eim pim konu ei keningił weł!” nim. ⁷Pe ełip amb tał sikir pukuł, eim nge ekii siłmin wu ombu mulnjung kankił kin, ek yi ninjngił, ‘Eim tukpu ete si kindpi, nga angpi konj tonu pum. Piinmin! Eim Galilii konu ek pupu mułmba punum, enim ekii se puk eim konu ete keningii,’ pe na ek nipi ełip ngunj,” pa nim. ⁸Amb tał et ełip mund mong erkił ka piikił sikir pukuł tukpu si kindkił ei nge ekii siłmin wu mulnjung konu kankił yi ninjngił.

⁹Nikił pangił nga sikir Jiisas eim amb tał andłam ete kan sipi ek yi nim, ‘Ełip onmbuł?’ Nga amb tał et ełip eim simb ete ambił gii nikił molkuł ek ka nikił prei enjngił. ¹⁰Jiisas ek nipi amb tał ngopu yi nim, “Ełip mund mong enerel! Ełip pukuł na engnan noł kan ningił. Nengił kin, puk Galilii konu ete puk mułangin kin, na konu ete wumb ei keningii,” yi nim.

Opu Elmin Wumb Ek Poł

¹¹Amb tał andłam ete tuk pukuł opu wu ombu konu owundu ete puk kin kułmał kałihmin wumb mulnjung konu epi tonu om mił ek kanik onjung mił ninjing. ¹²Pe kułmał kałihmin wumb ei ni peng pim wu num ombu kułou tok molk ek nik, “Opu elmin wu ombu ku owundu ngumun,” pa yi ninjing. ¹³Nik, opu wu kanik ku owundu ngok ek yi ninjing, “Enim yi ningii, ‘Sin or pinjpin kunum ei eim nge ekii siłmin wu ok eim ngenj ei waning sipnjing,’ yi ningii,” pa nik. ¹⁴“Nga gapman wu owundu ei eim ek endi nim kin, sin eim kin ek nemin, enim

kin ek endi pinermba,” pa ninjing. ¹⁵Yi mił nengin kin, opu ełmin wumb ku ei sik kin, oł ei nik mił endi ei enjing. Nga ek ei Jura wumb konu orung orung pei piik pangin, pe ek ei piinmin ku.

**Jiisas Eim Kin Ekii Sik Wu
Ombu Kin Tonu Om**

*(Mak 16:14-18, Luk 24:36-49,
Jon 20:19-23, Aposel 1:6-8)*

¹⁶Eim nge ekii sik wu engki nga endeim ei puk Galilii komung konu punjung. Puk, ełe punjung ei Jiisas ek nipi mił konu ełe punjung. ¹⁷Puk, Jiisas kanik eim kin ek ka nik men tok erik; ba wu kombur noman tał er pim; “Ei Jiisas

mendpił min wu eipi da?” ni piinjing? ¹⁸Jiisas eim wumb mandi opu ek dinga nipi eim wu ombu ngopu yi nirim, “Gos eim mei ełe noman dinga ni tonu epin noman dinga ei pei na ngum. ¹⁹Enim ei piik, konu orung orung wumb pei kin puk, na ek ka enim kin ngok, wumb ei na kin pii gii ningii ei na nge wumb pei ekii sik mułngii. Wumb ei noł pingii ei, na Ernana embe ni na eim kingam embe ni Gos Gui Ka embe ełe noł pendik dambiltik ende puk ngungii. ²⁰Enim na ek nip ngond mił yi enim puk wumb kanik ek yi nik ngungii, enim piinmin ei na enim kin kunum kunum moł, ei moł pamb kunum poru nimba,” pa nim.

Jiisas Nge Ek Ka Mak Pułum

Wu Jon Wumb Noł Pendpi Ngołum Wu Gos Ek Ni Tor Kindim

(Masyu 3:1-12, Luk 3:1-18, Jon 1:19-28)

1 Ek ka ei nge Gos kingam Jiisas Kraiss nge ek ka tonu om. ² Wu endi embe Aisaiya, Gos ek ni tor kindilim wu, ek kos ei nge ok yi mił pułum. Eim Gos ek ka nipi eim kingam kin ngum,

“Na wu endi nim nge ek poł kindamb sipi nim. Ei nim andłam topu ba; yi mił ekii se wumb nim onjii ni piik mułngii. ³ Wu endi wumb mulenjing konu ełe wii dinga topu mołum. ‘Wu owundu eim omba enim. Enim noman tuk ełe er kun erik mułngii!’”

⁴ Jon wumb noł pendpi ngołum, wu eim ełe wumb mulenjing konu, eim Aisaiya kumb ok nirim mił tonu orum. Jon eim Gos ek ka endi nipi wumb ngum. Ngang kin, “Wumb noman ak tok pii gii nengin kin noł pendpi ngum. Ngang kin, Gos wumb oł kis ombu kil ngopu si kindimba. ⁵ Pe Jura mei owundu wumb kin, Jerusalem konu tuk mulnjung wumb kin pei punjung. Puk, Jon mułum konu ełe tuk punjung. Puk, Jon mułum konu oł kis ombu ni tor kindik ngunjung. Ngangin kin, wu Jon wumb noł pendpi ngum. Noł ei embe Joran.

⁶ Pe Jon eim kon endi kindilim, konduk ei, kung kamil ngenj ełmin, kon ei kindim. Jon eim kan endi tuk kend ełe, tuk sipi tełim ku. Eim guimbu kin, pimi muł kin, nopu endim. ⁷ Pe Jon ek nipi wumb ngum, “Wu num endi na ond konu ełe ekii se omba wu ei, na dinga ei kaplı si kindimba. Na wu ka mon, na mei ełe wu mendpił. Na eim simb su kan ei kaplı si kindimbii, ba eim wu num mołum,” pa nim. ⁸ “Na enim noł mendpił pendpi ngond; ba wu endi ekii se omba

wu ei eim, Gos Gui Ka ełe noł pendpi enim ngumba,” pa nim.

Jon Jiisas Noł Pendpi Ngum

(Masyu 3:13, Luk 3:21-22)

⁹ Kunum ei, Jiisas Galilii Nasres konu ełe si kindpi om. Pe Jon Jiisas noł Joran ełe noł pendpi ngum. ¹⁰ Kunum ełe Jiisas eim noł si kindpi, opu kenim ni, tonu kupu muł wuł ał pum. Pang kin, Gos Gui Ka kei Kurmuł mił mani opu, Jiisas kin mułum. ¹¹ Pe Gos ek ka endi ei tonu muł ełe tor opu yi nim, “Nim na kingam mendpił, na nim noman pałim. Na noman ka wii nim kin ngond,” pa yi nim.

Seisen Eim Jiisas Ermba Mił Kenmbii Ni Erim

(Masyu 4:11, Luk 4:1-13)

¹² Sikir Gos Gui Ka Jiisas sipi mei wumb mulenjing konu ełe sipi kindim. ¹³ Jiisas mułum kunum ei 40 pei mułum. Pe Seisen eim Jiisas ermba mił kenmbii ni erim. Erang kin, Jiisas eim kui, ka, kei, kung simbii nin, epi mulnjung konu ełe mułum. Ba wumb mulenjing mon. Nga Gos enjel eim paki tunjung.

Jiisas Eim Kongun Pułgun Mondpu Erim

(Masyu 4:12-22, Luk 4:14-15, 5:1-11)

¹⁴ Nga ekii se Jon kan ngii mułum, kunum ei Jiisas Galilii konu ełe opu, Gos ek ka nipi ngum. ¹⁵ Ngopu yi nim, “Gos kunum ełe tonu omba nirim pe tonu onum. Gos sinim tep erpi omba enim. Enim noman tuk ak tok Gos ek ka pii gii ningii,” pa nim.

Jiisas Wu Kaplı Kaplı Wii Tum

(Masyu 4:18-22)

¹⁶ Nga Jiisas noł gopu Galilii wer ełe andpi mułum. Jiisas Saimon kin, angim Endru teł kenim. Wu tał noł gop ełe omu kon polkuł mulnjunguł. Wu tał, omu

kongun eŕe eŕmbiŕ wu. ¹⁷ Jiisas ek nipi wu taŕ ngum, “Eŕip na ond konu ekii se weŕ! Eŕip na ek ka nip ngamb, eŕip wu yi miŕ singiŕ,” pa nipi ngum. ¹⁸ Pe sikir, wu taŕ omu kon si kindkiŕ, onjnguŕ. Okuŕ, Jiisas pum konu eŕe ekii se punjnguŕ. Pukuŕ, ekii se, eim ek piingŕi nge punjnguŕ.

¹⁹ Nga Jiisas aninga kopur pupu kenim ni, wu Sependii nge kingam Jeims kin, angim Jon kin, alting noŕ kanu eŕe molkuŕ, omu kon er ka er mulnjunguŕ. ²⁰ Pe kunum mendpiŕ, wu taŕ eim “Eŕip weŕ!” nim. Neng kin, wu taŕ erinjngiŕ, Sependii kin, kongun wu kin konu eŕe mond si kindkiŕ, Jiisas pum konu eŕe, ekii se punjnguŕ.

**Wu Endi Gui Kis Muŕum Ei,
Jiisas Tor Si Kindim**

(Luk 4:31-37)

²¹ Nga enim Kapaniyam konu eŕe punjung. Kunum ei kor kunum, Jiisas men ngii konu eŕe nirik pum. Pupu, Gos nge ek ka puŕngun mondpu wumb nipi ngum. ²² Nga wumb ei Jiisas ek nim piik puku sinjing. Nimbiŕ erang, Jiisas Gos nge ek ka kengip toŕmun wumb miŕ, nipi ngunerim mon; ba eim wu num endi noman dinga pim miŕ, yi nipi ngum.

²³ Nga kunum ei, wu endi men ngii eŕe tuk muŕum wu ei gui kis tuk muŕang kin, wii dinga tum. ²⁴ “Nim Nasares nge konu eŕe wu Jiisas nim sin kin nimbiŕ oŕ enjii en? Nim okun sin to kis enjii on min? Na nim piind, nim Gos nge wu kun ka kindang on,” pa nim. ²⁵ Ba Jiisas gui kis ei ek dinga nipi ngum, “Nim ek tingnerii! Nim wu ei si kindkin pui!” nim. ²⁶ Pe gui kis ei wu ek ei to kindpi, wii dinga tum. Topu kin, wu ei topu si kindpi tor pum. ²⁷ Pe wu amb pei puku sik endnjing. Andik, wumb en enim ek nik, piik piik enjing. “Ei epi nipe? Ei ek konj endi nim, wu ei noman dinga paŕim. Nimbiŕ erang, eim ek nipi, gui kis ngang, gui kis

eim ek piinjing?” pa ninjing. ²⁸ Jiisas yi miŕ erang, eim ek mei Galilii konu eŕe pei sikir pang, wumb piinjing.

Jiisas Piisa Ambim Mam Er Ka Erim

(Masyu 8:14-15, Luk 4:38-39)

²⁹ Pe men ngii si kindik anda puk, wumb Saimon kin Endru kin ngii konu eŕe nirik punjung. Jeims kin Jon teŕ nirik punjnguŕ ku. ³⁰ Pe Saimon ambim mam pei eŕe eim ening tang or pim. Wumb Jiisas kanik ninjing. ³¹ Nengin kin, Jiisas pupu kin amb mam nge angŕi ambŕang, engim. Angpi, ening tum ei, ening poru nim. Pe amb mam eim kuni nungii ni kaŕpi er kun er muŕum.

Jiisas Wumb Pei Er Ka Erim

(Masyu 8:16-18, Luk 4:40-41)

³² Pou neng eŕe, eni mani ba erang, wumb pei ening pim wumb Jiisas muŕum konu eŕe tu wunjung. Wumb kombur gui kis pim, kopur ening pim wumb onjung ku. ³³ Konu owundu, wumb pei kuŕou tok, ok ngii ondu eŕe mandi ok mulnjung. ³⁴ Nga Jiisas eim wumb ening kanim kanim pim er ka erim. Pe eim gui kis kopur pei si kindim ku. Gui kis ombu, Jiisas eim piyangin kin, ek yi nim, “Gui kis enim ek ninergii!” pa yi nim.

**Jiisas Galilii Mei Konu
Eŕe Kongun Er Endim**

(Luk 4:42-44)

³⁵ Nga kupiiring okrii, Jiisas eim tor pupu, konu wumb mulenjing konu eŕe pum. Eim Gos kin prei er muŕum. ³⁶ Nga Saimon kin angim noŕ Jiisas pum konu eŕe ekii sik punjung. ³⁷ Puk, kan sik kin, yi ninjing, “Wumb pei nim kuruk moŕmun,” pa yi ninjing. ³⁸ Jiisas ek nipi wumb ngum, “Sinim mei konu eipi eipi endi pamin! Ya mandi na ek nipi, wumb ngumbii paŕim ku. Eŕe nge, na okrii onj.” ³⁹ Pe Jiisas Galilii mei konu pei pupu

endim. Jiisas men ngii konu nirik pupu, Gos ek ka wumb nipi ngum. Eim wumb gui kis pei top tor kindim.

Jiisas Wu Endi Kinj Num Er Ka Erim

(Masyu 8:1-4, Luk 5:12-16)

⁴⁰Nga kinj num wu endi opu, eim gopsing pii poł mołpu, Jiisas kanpi, ke nim, “Nim noman pim kin, kapli na er ka enjii,” pa nim. ⁴¹Jiisas wu ei kaimb sipi piim. Piipi kin, wu angil ambiłpi kin, ek yi nipi ngum. “Na piind ei nim ka mulnjii!” pa nim. ⁴²Jiisas ek nipi, wu ei ngang kin, kinj num wu ei sikir ka mułum. ⁴³Jiisas wu ei ek dinga ni ngopu, sikir kindang pum. ⁴⁴Jiisas wu ei kin ek yi nipi ngum, “Nim wu endi kankin, oł eke ninerii mon! Ok Moses ek nirim mił nim pukun, ‘Nim ngenj men ngii kułmał kałiim wu konu eke andan tunjii. Kumo kindpi, kułmał kałpi nim si kin ngunjii. Kiłang kin, nim ngenj ka erim ni keningii!” pa nim. Nipi, Jiisas wu ei kindang pum. ⁴⁵Ba wu ei pupu, wumb pei kanpi nipi, eim wumb mulnjung konu eke, pei kanpi, ek pol topu ngum. Yi mił erang Jiisas eim konu endi kanpi nim, wumb pei mulnjung konu tuk ba pinerim mon. Eim andaring minj mułum konu orung wumb mulenjing wumb konu eke orung orung wumb pei eim kin onjung.

Jiisas Wu Endi Simb Angil Eke Embil Dinga Pinerang Er Ka Erim

(Masyu 9:1-8, Luk 5:17-26)

2 Nga kunum kopur o pang, Jiisas Kapaniyam mei konu eke nga orung om. Wumb Jiisas piinjing ni, eim ngii konu eke mułum. ²Nga wumb pei kułou tunjung. Pe ngii konu eke piki topu, poru nim. Ngii onduł eke konu endi wii sinerim mon. Nga Jiisas eim ek ka nipi wumb ngum. ³Wumb wu endi ening pim wu endi eim mułum konu tu wunjung. Wu ei miyem kułang eim embil dinga

pinerim. Wu kapil kapli ening pim wu ei, ko wuk tu wunjung. ⁴Konu eke wu amb pei piki tum. Pe wu ei tuk Jiisas mułum konu tuk tu wungii pinerim. Pe Jiisas mułum konu orung, ngii engimb tok al-tap ninjing. Pe wu miyem kułum wu nge peł eke kindik mani kindnjing. ⁵Pe Jiisas wumb pii gii pim ei kenim. Kanpi kin, ening pim wu ei kin yi nim, “Kingnan, na nim oł kis kil ngop si kindind.” ⁶Pe men mon połmun wumb mulnjung. En enim noman eke ek dinga ni piinjing. ⁷“Nimbił oł erang wu ei Gos ek buł morung?” ninim. Nipi, “Eim Gos ek ambiltim,” a ninjing. “Wu endi oł kis kil ngopu, si kindnermba mon! Ei Gos nge kongun minj pałim,” pa yi ninjing. ⁸Noman kis piik wu kei en enim noman tuk eke, Jiisas piipi, eim ek yi nipi ngum, “Nimbił oł erang enim noman tuk eke yi piinmin? ⁹Nipe ek endi nga embin pinałim? Na yi nimbii, ‘Na nim oł kis kil nop, si kindmbii’ ei min, ‘Nga nim peł sikin, angkin pui!’ a nimbii? Ei enim oł embin ei enim kin pałim min? ¹⁰Ba na minj ek nemb eim ka mołang, enim na pii poł tungii! Wu kingam ei noman dinga mei eke pałim ei kapli, oł kis kil ngumba.” Pe ek nipi, wu ei simb angil kis mułum wu ei ngopu, yi nim. ¹¹“Na nim ek nipi ngond, nim peł sikin angkin, ngii konu pui!” ¹²Wu ni wumb mulnjung konu sikir angpi, peł sipi, pum. Pe wumb pei puku sinjing. Sik kin, Gos embe ambil tonu kindik yi ninjing, “Ok sin jep oł ei nge endi kinenjpin,” pa yi ninjing.

Jiisas Liiwai Wii Tum

(Masyu 9:9-13, Luk 5:27-32)

¹³Jiisas nga noł gop eke endim. Wumb tilap owundu endi eim mułum konu eke kułou tok onjung. Pe Jiisas eim Gos nge ek ka nipi wumb ngum. ¹⁴Pe eim andpi pupu, Liiwai, Alpiyas nge kingam kenim ni, ku takis siłim wu ngii konu eke mułum. Pe Jiisas eim ek yi nipi ngum,

“Nim na ond konu eŕe ekii se oi!” a nim. Neng kin, eim angpi, Jiisas pum konu ekii se pum.

¹⁵ Jiisas Liwai ngii konu eŕe muŕpu, kuni num. Nopu, wumb takis siŕmin wumb kin oŕ kis eŕmin wumb pei, Jiisas kin kuni nunjung. Jiisas nge ekii siŕmin wumb eim kin kuni nunjung ku. Nga yi miŕ wumb kanim kanim pei Jiisas puŕmun konu eŕe, ekii se puŕmun ku.

¹⁶ Nga wumb lo ek piŕmin wumb nge mon ek poŕmun wumb kenjing ni, Jiisas eim wumb ku takis siŕmin wumb kin wumb oŕ kis eŕmin wumb kin, Jiisas kuni ende nopu muŕum. Pe wumb ombu ek nik, Jiisas nge ekii siŕmin wumb kin ninjing, “Nimbiŕ erang Jiisas wumb ku takis siŕmin wumb kin, wumb oŕ kis eŕmin wumb kin, kuni ende nonmun?”

¹⁷ Jiisas ek ei piipi pendpi kin, eim ek nipi wumb ngum, “Wumb ening paŕim wumb ond mong piŕmin wumb moŕum konu eŕe puŕmun. Wumb ening pinaŕim wumb, ond mong piŕmin wumb moŕum konu eŕe punaŕmin. Na wumb kun ka moŕmun wumb kin onenj mon! Na mani opu, wumb oŕ kis eŕmin wumb kin onj; enim noman ak tok piingii,” pa yi nim.

**Kuni Si Kindik, Gos
Ek Ka Nik Ngoŕmun**

(Masyu 9:14-17, Luk 5:33-39)

¹⁸ Kunum endi Jon nge ekii siŕmin wumb kin lo ek piik ekii siŕmin wumb kin kuni mowii mulnjung. Muŕangin kin, wu kopur ok Jiisas kanik yi ninjing, “Nimbiŕ oŕ erang Jon nge ekii siŕmin wumb kin lo ek piik ekii siŕmin wumb kin kuni mowii moŕmun? Ba nim nge ekii siŕmin wumb ei kuni mowii mulaŕmin.” ¹⁹ Pe Jiisas ek nipi kii sim, “Eim kan noŕum wumb pei wu endi amb simba erim kunum ei, enim kuni ende nunerngii min? Pe wu ei en enim kin ende molk kin, kunum eŕe kuni si kindnerngii mon. ²⁰ Ekii se wu ei angii

sengiŕ poru nimba kunum, ei eim kan noŕum wumb kin tep to mulermba. Nimbiŕ erang wumb eim sik orung sipi enjing kunum eŕe, eim kan noŕum wumb kuni ei kapŕi mowii muŕngii.”

²¹ Jiisas ek ekin nga yi miŕ nim, “Wu endi alap konj tilarpi endi sipi, tukpu eŕe pandi tum kin, konduk ei eim yi miŕ erim kin konduk ei piltan tumba. Alap konj ei opu kembis, ba kon ok nge piltan topu kis mondpu tukpu owundu ermba. ²² Wumb ond mong wain noŕ sik ming konj eŕe kindiŕmin. Nimbiŕ erang noŕ wain ei dinga eŕim. Nga ming ok nge tuk kindiŕmin ei noŕ wain dinga tor opu ming gaŕ toŕum. Pe noŕ wain ming gaŕ tang, noŕ wain mei eŕe pum.” Ek ei yi miŕ ninim Jiisas ek ok nge kin konj kin ende pinermba nipi ek ekin yi miŕ tum.

**“Kongun Kor Kunum
Enerei!” Pa Ninjing.**

(Masyu 12:1-8, Luk 6:1-5)

²³ Kor kunum Jiisas aka pin andŕam sim konu eŕe andpi pum. Pe Jiisas nge ekii siŕmin wumb eim kin tep tok punjung. Puk kin, kuni kopur aka pin puk andik sik nunjung. ²⁴ Pe lo ek piik ekii siŕmin wumb, Jiisas kanik ek dinga ninjing, “Piini! Kor kunum eŕe kongun mowii ninjing ba nim nge ekii siŕmin wumb oŕ ei nimbiŕ erang enmin?” ²⁵ Nga Jiisas ek nipi ngum, “Enim Deipis Gos ek ka enim ger piinenjing min? Na ek ei nind, kunum ei eim kin eim wumb pei kuni sineririm kunum nind. ²⁶ Nimbiŕ erang Deipis kuni tang, Gos ngii eŕe nirik pum. Pang kin, kuŕmaŕ kaŕiŕim wu ei moŕpu bres sipi eim ngum. Ngang kin, Deipis sipi nga eim wumb kin bres ei nunjung ku.” ²⁷ Jiisas ek nipi wumb ngum, “Gos kor kunum ei wumb paki tumbii nipi kor kunum sim. Ba wumb kor kunum paki tunerngii mon,” yi nirim. ²⁸ “Yi miŕ wu kingam epin konu si kindpi mani mei eŕe opu tonu om;

wu ei mendpił kor kunum wu owundu mułmba ku.”

**Kor Kunum Jiisas Wu Endi
Angił Kis Mułum, Er Ka Erim**

(Masyu 12:9-14, Luk 6:6-11)

3 Jiisas men ngii konu ełe nga nirik pum. Wu endi mułum wu ei, angił orung kis mołpu, miyem kulii erim. ²Wumb Jiisas mułum konu kanik mulnjung. Kor kunum Jiisas wu ei er ka ermba min mon, ni kanik mulnjung. Molk kin, kunum ełe en enim Jiisas kin kos ermin ni piinjing. ³Jiisas ek nipi wu ei angił kis mułum wu ei kin ngum, “Nim ya wa!” pa nim. ⁴Jiisas ek nipi wumb pei ngum, “Sinim kor kunum oł ka ermin ei kapli min? Sinim kor kunum epi kis ermin ei kapli min? Sinim wumb to kundmun min paki tamin ka mułngii min?” Ba wumb ek nik orung kindnenjing mon. ⁵Jiisas wumb mulnjung konu orung orung kind kenim. Kanpi kin, eim popuł sim. Nimbił erang Jiisas wumb kanpi wumb noman tuk ełe piim. Wumb noman tuk ełe dinga peng, wumb pii gii ninenjing ei eim piim. Pe Jiisas ek nipi wu ei angił kis mułum wu ei ngum, “Nim angił tun kindii!” nim. Pe wu ei angił tun kindang kin, nga kapli ka erim. ⁶Lo ek piik ekii siłmin wumb ok punjung. Puk kin, Eros wu owundu wumb mulnjung konu kułou tunjung. Tok kin, en enim ek ni piik piik erik Jiisas tumun ni piinjing.

Wumb Pei Jiisas Ekii Sik Endnjing

⁷Jiisas kin eim ekii siłmin wumb konu ei si kindik, noł gop mułum konu ełe punjung. Pe wumb pei Jiisas pum konu ełe ekii se punjung. Wumb Galilii konu ełe kin, Juriya konu wumb kin pei punjung. ⁸Pe Jerusalem konu ełe wumb kin Erumiya konu ełe wumb kin, noł Joran orung, Taiya konu kin Sairon konu ełe wumb, pei Jiisas erim oł, ei piik

pendik Jiisas mułum konu onjung. ⁹Pe Jiisas eim ekii siłmin wumb kanpi yi nim, “Wumb pei mołmun ei, na ambił gii ningii, ni piind. Wumb ei na ambił gii ningii, en enim noł kanu endi tu wangin kin, na kapli tonu pup mułmbii,” pa nim. ¹⁰Pe wumb ening pim wumb ei, Jiisas ambił gii ninjing. Wumb Jiisas nengen ełe embiłmin nik enjing. Nimbił erang, ok Jiisas wumb ening tołmun wumb ei er ka elim ni piik onjung. ¹¹Nga wumb gui kis Jiisas kanik kin, enim gopsing pii polk molk kin, ek dinga tangk yi ninjing, “Nim Gos nge kingam mołun!” pa ninjing. ¹²Pe Jiisas ek dinga nipi ngum, “Enim gui kis, na embe ełe ek ni tor kindnengii mon!” pa nim.

**Jiisas Ek Se Andiłmin Wumb Engki
Nga Tał Topu Kind Mundum**

(Masyu 10:1-4, Luk 6:12-16)

¹³Pe Jiisas komung endi ełe tonu pum. Pupu kin, eim kin mułngii wu ombu to tonu kindmbii ni piipi kin wii tang, onjung. ¹⁴Nga eim wu engki nga tał wumb nipi tonu kind mundpu wumb, ei eim kin mułngii nipi tonu kind mundum. Eim ekii siłmin wumb kindang, “Na ek ka ningii,” nipi kindang nge punjung. ¹⁵Jiisas noman dinga ngamb kin, “Gui kis wumb kin mohmun ei tor kindngii!” pa nim. ¹⁶Wu engki nga tał topu mundum wumb ei yi mił: Saimon, embe eipi endi ngum embe ei Pisisa nim. ¹⁷Pe nga Sependii nge kingam Jeims angim Jon wu tał embe eipi endi sipi ngum, embe ei Bonesis. Embe puł yi mił nim, “Kupu muł ek tangiłim,” embe ei sipi ngum. ¹⁸Pe nga Endru kin Pilip, Basolomu, Masyu, Tomas, Alpiyas nge kingam Jeims, Tariyas, Saimon Siilas. ¹⁹Nga wu Juras Eskeriyas konu ełe wu, ei eim Jiisas sipi opu orung wumb kin ngum.

**Wumb Ek Nik, “Jiisas Nim
Biyelsipul Kin Kongun Ende
Erngil,” Pa Yi Ninjing.**

(Masyu 12:22-32, Luk 11:14-23, 12:10)

²⁰ Nga Jiisas ngii konu eŕe pupu kin, nga wumb pei ok kuŕou tunjung ku. Yi erangin kin, Jiisas kin eim ekii siŕmin wumb kuni nungii nge kunum endi sinerim. ²¹ Nga Jiisas nge tiŕap ende wumb ek ei piinjing. Piik, ok kin “Jiisas simin,” nik onjung. Wumb ei ek yi ninjing, “Eim wulu punum,” ninjing.

²² Wu num kombur lo ek piik nik tep elmin wumb ei Jerusalem konu eŕe molk mani onjung. Ok yi ninjing, “Gui kis Biyelsipul Jiisas eim kin tuk mulnjung. Ei eim gui kis owundu nge noman dinga ei gui kis pei wumb tuk moŕmun ei, to tor kindim.” ²³ Jiisas eim wumb mandi, “Wei!” nim. Jiisas ek ekin kopur topu wumb ngopu yi nim, “Yi miŕ Seisen eim kapŕi Seisen to mani kindmba min?” ²⁴ Yi miŕ, king endi moŕpu eim wumb tiŕap palsik taŕ erik, “Opu erei!” nimba. Kapŕi, tiŕap ei dinga simba min? Ei dinga sinermba mon! ²⁵ Pe ngii ende beltik en enim opu erngii. Erangin kin, ngii eŕe dinga engnermba mon. ²⁶ Pe Seisen eim wumb kin opu orung eim kin kapŕi Seisen eim dinga pupu mulermba mon. Eim poru nimba.

²⁷ “Pe Jiisas ek ekin ei yi miŕ nim, “Wu endeim eim pupu, wu king owundu ngii endi epi simba miŕ pinaŕim mon. Simba, pim kin yi ermba. Wu owundu ei kan ngo pendpi, epi ei kapŕi simba. Yi miŕ erpi nim kin, wu num ei epi ngii nirik muŕum, epi sipi ngii er kis mondpu simba,” pa yi nim.

²⁸ Jiisas yi nim, “Na ek keimi nind. Gos wumb pei kapŕi oŕ kis kil ngo si kindmba. Si kindpi, wumb kin ek buŕ morung niŕmin wumb ombu pei kapŕi kil ngopu si kindmba,” pa yi nim. ²⁹ “Ba wu endi Gos Gui Ka ek buŕ morung nipi, to

mani kindmba wu ei, Gos eim oŕ kis ei kil ngopu si kindnermba mon mendpiŕ. Pe yi ku sinim wumb endi ek yi ninermin ek ei, nga pepi tonu omba paŕim wu ei, oŕ kis ei poru ninermba mon; kunum kunum pep muŕmba,” pa nim. ³⁰ Nimbiŕ erang wumb ek yi ninjing, “Jiisas gui kis nge dinga eim kin moŕang paŕim,” pa ninjing.

Jiisas Mam Kin Angim Noŕ

(Masyu 12:46-50, Luk 8:19-21)

³¹ Kunum eŕe Jiisas mam kin angim noŕ ok, andaring enginjing. Angk kin ek ni kindik, “Jiisas anda omba,” pa ningii. ³² Wumb pei Jiisas muŕum konu orung orung mulnjung wumb ei ek nik Jiisas ngunjung, “Nim manim, ainim, angnim noŕ ok kin andaring molk kin, nim wii tonmun.” ³³ Pe Jiisas ek nipi orung kindim, “Nimbiŕ oŕ enim? Wumb nii na angnan, manan noŕ moŕmun, ei enim piinmin min?” ³⁴ Jiisas orung orung kind kenim ni, wumb eim muŕum konu orung orung pei mulnjung. Jiisas ek yi nim, “Ya kind kinei! Wumb ya mandi moŕmun, wumb ei na manan, angnan noŕ moŕmun,” pa yi nim. ³⁵ “Wumb endi eim Gos nge noman eŕe ekii sipi erim kin, wumb ei na manan, einan, engnan noŕ miŕ muŕmba.”

Wu Kuni Emb Tetim

(Masyu 13:1-9, Luk 8:4-8)

4 Nga Jiisas kongun nga erpi wumb kengip ek ngopu konu noŕ gop wer eŕe nipi ngum. Nga Jiisas muŕum konu wumb pei ok kuŕou tunjung. Tangin kin, Jiisas noŕ kanu endi eŕe tuk pum. Jiisas pupu noŕ kanu eŕe moŕang kin, noŕ kanu ei pupu tuk noŕ gop eŕe pim. Wumb pei noŕ gop muŕum konu wer eŕe mandi mulnjung. ² Pe Jiisas eim ek ekin pei to wumb ngopu ek yi nipi wumb ngum. ³ “Enim piyei! Wu endi kuni mong pei sipi aka pin kindim. ⁴ Kindim, kuni mong

kopur ei ok andlam ele mani pum. Pang kin, kuni ei kei ok nunjung. ⁵Pe nga kuni mong kopur ku muhum konu ele mani pum mei ele, aninga pim konu ele, kuni mong ei sikir tonu om. ⁶Nga eni tonu wang kin, kuni mong ei kuhii erpi kuhum. ⁷Nga kuni mong kopur ei ond guimbin muhum konu ele pum. Pupu kin, tonu omba konu sinerim. Sinerang kin, ond guimbin to mani kindang, mong tunerim. ⁸Pe nga kuni mong kopur mei ka sim konu ele pum. Kuni mong ei tonu opu, kuni mong ka tum kuni mong ei, tonu opu, kuni mong 30 aninga kopur tum. Nga tum ei kuni mong kopur 60 pei mił tum. Nga tum, pii kelpi topu ond kirang engin tumba er muhum ei 100 pei tum. ⁹Wumb endi kom sepi piim kin, am dinga piyangli!”

Jiisas Ek Ekin Tołum Mił

(Masyu 13:10-17, Luk 8:9-10)

¹⁰Ekii se Jiisas eim mendpił muhum. Pe Jiisas ekii silmin wu engki nga tał mulnjung wumb kin tep tok mołangin wumb ei, Jiisas kii sik ninjing, “Nim ek ekin ei er ton mił nenj?” a ninjing. ¹¹Jiisas ek yi mił ni wumb ngum, “Gos koi er nim ek ei nge, Gos wumb top erpi mołum ei, enim kin andan top konu enim pei ngond. Ba wumb anda mołmun wumb ei, na nge ek ekin ei minj piik mołmun. ¹²Yi mił,

“Ger piinjing, ba epi ei pii poł tunenjing mon. Nga ek ei piinjing, ba ek pułe ei pii poł tunenjing mon. Nga ek ei piinjing, ba ek pułe ei pii poł tunenjing mon ku. Mon pim kin, wumb ek ei pii poł tok kin, noman ak tok enjing kin, Gos en enim oł kis ei kil ngopu si kindmba.”

Ek Ekin Kuni Mong Yi Mił Tum

(Masyu 13:18-23, Luk 8:11-15)

¹³Nga Jiisas ek nipi wumb ngum, “Enim ek ekin ei piinanmin min? Pe nga

enim ek ekin eipi pei er piingii mił nenj? ¹⁴Wu endi kuni mong telim wu ei, Gos nge ek ka ei telim. Tałpi, kuni mong ei Gos nge ek ka mił mołum. ¹⁵Nga kuni mong kopur andlam ele pim mił ei, wumb Gos ek ka yi mił piinjing. Piik kin, wumb ek ei piinjing kunum ele mendpił, Seisen sikir opu, Gos ek ka ei to ak topu eipi kindim. ¹⁶Nga kuni mong kopur pupu mei ku muhum konu pupu sikir tonu opu yi mił pimba,” pa nim. “Wumb yi mił enmin wumb ei, Gos ek ka sikir piik sik kin, ka ka piłmin. ¹⁷Ba en enim dumbuł ei pinerang mulnjung kin, kunum aninga kopur mułangin kin, pe wumb kombur Gos ek ka to mani kindangin kin, oł embin tui tonu wang kin, wumb ei nge pii gii ei sikir to kis ermba. ¹⁸Pe nga wumb kopur yi mił mułangin kin, kuni mong kombur ond guimbin muhum konu ele mani punjung ei tonu omba erim; ba ond guimbin ei to mani kindim. ¹⁹Ba wumb pei ya mani mei ele epi ei noman to piinjing. Piik kin, ku ni epi ei noman kulk, nga ya mani mei ele epi ei pei bun bun kulk yi enjing epi ei Gos nge ek ka ei to mani kindpi pandi tum. Wumb ei kuni mong ka wii mił endi tunerim mon. ²⁰Ba wumb kombur Gos ek ka piik sik kin kuni mong mił mei ka wii ele mani pum. En enim noman tuk ele kindnjing ek ka ei kindik ei, ambiił gii ninjing. Pe kuni mong ei tonu opu kuni mong 30 mił aninga kopur tum. Nga tum kuni mong ei kopur pei 60 mił tum. Nga tum kuni mong ei pii kelpi topu ond kirang engin tumba er muhum ei 100 pei pei tum.”

Ek Ekin Ele Dup Alam Kalk Peł Mandring Pendnalmin

(Luk 8:16-18)

²¹Nga Jiisas ek ekin endi nipi ngum, “Wu endi dup alam kałpi, sipi mani peł ele min kuni ming endi mandring pendmba min? Mon; ba wu ei dup kałpi

sipi tonu peŕ eŕe pindang, tiŕang erang wumb nirik ngii konu eŕe muŕangin kin, kapŕi kan kun erngii,” pa nim. ²²Epi pei koi er moŕum epi ei, ekii se pei peni eŕe tor omba. Nga wumb pei sik ok ei er moŕmun epi ei, ekii se peni eŕe tiŕang erang enim kenjngii. ²³Pe wu endi kom pim kin, kapŕi wu ei eim kom se piyangŕi.

²⁴⁻²⁵Jiisas ek nipi wumb ngum, “Enim ek piik ek ei pii kun erngii,” pa nim. “En enim ek ei piik pendik wumb eipi nik ngangin kin, Gos enim noman eŕe ek ka ngumba. Wumb kopur epi aninga se mulngii ei, Gos nga ngumba. Ei puŕe yi miŕ paŕim. Wumb kopur Gos ek aninga ambiŕ gii nik mulnjung kin, Gos wumb ei noman eŕe eim Gos ek pei ngumba. Pe wumb kombur ek aninga ei nik wumb eipi endi ngunarik mulnjung kin, Gos ek ei topu tor kindmba,” pa nim.

Kuni Ek Ekin Topu Nim

²⁶Jiisas ek ekin endi nga nipi wumb ngum, “Gos eim wumb tep enim yi miŕ, wumb kopur enim kuni mong aka pin kindnjung. Kindangin kin, kuni mong tonu opu kuni mong tum. ²⁷Kunum kunum emii peng, wu ei or paŕim. Tinga, wu ei eim wii andpi moŕum. En enim kuni mong taŕimmin ei, poŕpu tonu opu owundu ermba miŕ nenj? Wu ei eim ei pii poŕ tunaŕim mon. ²⁸Nga mei eim erang kuni tonu opu, onguŕ tum. Topu, kuni mong topu onguŕ kumna tum. Topu, nga muŕ mondpu kin ekii se kuni mong tum. ²⁹Ba ekii se kuni mong topu owundu erim. Erang, kuni simba kunum mandi erang kin, wumb sikir tui kapera sik kilip toŕmun.”

“Kuni Embe Endi Maser,” Pa Niŕmin

(Masyu 13:31-32,34, Luk 13:18-19)

³⁰Jiisas ek nipi wumb ngum, “Na kapŕi Gos sinim tep enim ei nip ngamb, enim kapŕi piingii min? Pe nipe ek ekin endi enim piingii, ek ei nemb piingii

min mon?” ³¹Gos eim wumb tep ka erang wumb pei tonu oŕmun ei, yi miŕ kuni mong embe maser, niŕmin. Kuni mong maser ei ya mei eŕe kuni mong ei endi ende miŕ mon. Kuni mong ei kembis wii, wumb mani mei eŕe taltmin. ³²Kuni mong ei talk poru nengin kin, pe kuni mong tonu opu, kuni kopur to mani kindilim. Kuni maser ond kirang owundu ngoŕum. Kapŕi, kei ombu emin eŕe ok ond kirang eŕe ngii takik jii niŕim konu eŕe moŕumun.”

Jiisas Ek Nim, Ek Ekin Minj Nim

³³Jiisas ek ekin pei nipi wumb ngum, ek ei ek ekin minj nipi wumb ngum; wumb noman piingii miŕ nipi ngum.

³⁴Jiisas ek ekin minj topu nipi wumb ngum. Ek endi kun nipi tuk kindnerim mon; ek ekin minj nipi ngum. Jiisas nge ekii siŕmin wumb mendpiŕ mulnjung kunum eŕe, ek ei puŕe nipi eim ek ekii siŕmin wumb nipi ngum.

Jiisas Ek Nipi, “Pop Owundu Tum Ei Poru Nengŕi,” Nim.

(Masyu 8:23-27, Luk 8:22-25)

³⁵Kunum eŕe pou neng, Jiisas ek nipi eim ekii siŕmin wumb kin nipi ngum, “Sinim noŕ gop eŕe orundung pamin!” nim. ³⁶Pe wumb pei mulnjung konu eŕe si kindik pendik, Jiisas noŕ kanu muŕum konu eŕe, Jiisas ekii siŕmin wumb tonu puk punjung. Nga noŕ kanu kombur ouni punjung ku. ³⁷Nga konu pop owundu endi tum. Pe noŕ kanu eŕe noŕ tuk pupu kin, noŕ piki tumba erim. ³⁸Ba Jiisas noŕ kanu orung peng kiŕandi erpi pim. Peng kin, eim ekii siŕmin wumb Jiisas a nik wii tunjung, “Ek mon wu, sinim kuŕmun paŕim ei, nim sin kin piin min mon?” pa ninjing.

³⁹Pe Jiisas konj angpi, konu pop ek dinga wii nipi ngang, pop poru nim. Pe eim ek nipi noŕ ngum, “Noŕ nim mani pui!” pa yi nim. Neng kin, noŕ mani

pang, pop poru nim. Pe noŀ tunarpi wii sim. ⁴⁰ Nga Jiisas ek nipi eim ekii siŀmin wumb ngum, “Enim nimbiŀ erang tungu enmin? Enim nimbiŀ erang enim nga pii gii ninenjing?” ⁴¹ Pe en enim ek nik piik enjing, “Wu ei noman dinga ei erpi sim miŀ nenj? Yi miŀ noŀ kin pop kin eim ek piikiŀ pendkiŀ mani pupu poru ninim,” pa ninjing.

**Wu Endi Gui Kis Tuk
Moŀang, Jiisas Er Ka Erim**

(Masyu 8:28-34, Luk 8:26-29)

5 Jiisas ekii siŀmin wumb kin noŀ gop orundung punjung. Puk kin, mei Genesares konu eŀe wumb nge mei. ² Pe kanu eŀe tor wangin kin, wu endi gui kis pim endi, sikir opu Jiisas kenim. Kanpi, wu ei kom ku tukpu wumb saŀiŀmin konu moŀpu om. ³ Wu ei eim or guimeng ku tukpu eŀe paŀiŀim. Wumb wu ei kin kan sen to pendngii ei, dinga kapŀi enermba mon. ⁴ Yi miŀ kunum kunum wumb kan sen simb angŀi ouni to pendŀiŀmin ei, topu kiŀip toŀum. Eim wu dinga wii moŀpu kin, wu kombur wu ei kapŀi kan tunerngii mon. ⁵ Kunum emii peng, tinga, kunum kunum eim tonu komung nin ku guimeng eŀe minj moŀuŀum. Eim kunum kunum wii dinga topu, eim ngenj ku eŀe topu, yi minj elim.

⁶ Nga wu ei Jiisas konu turii opu kenim. Kanpi kin, eim sikir opu, eim mong gopsing pii puŀum. ⁷ Eim wii dinga topu yi nim, “Jiisas, nim Gos kingam mendpiŀ. Gos ei tonu moŀpu wu dinga owii moŀum ei, nim na kin nipe oŀ enjii?” pa nim. “Na ek keimi nip, Gos embe eŀe nind ei, nim na kin ngenj kumbii nga ngunenjii!” pa nim. ⁸ Nimbiŀ erang wu ei ek dinga nipi Jiisas ngum? Ngang kin, Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Nim gui kis, nim wu ei kin si kindkin pui!” pa nim. ⁹ Jiisas wu ei kii sim, “Nim embe nii?” a nim. “Na embe opu ond wumb; nimbiŀ erang sin pei moŀmun,” pa nim. ¹⁰ Wu

ei ek dinga nipi Jiisas ngum, “Nim gui kis pei mei eŀe moŀum to tor kindnenjii mon!” pa nim.

¹¹ Pe kung pei tonu komung eŀe kuni nok mulnjung. ¹² Pe gui kis pei wii tok ek dinga nik Jiisas ngunjung, “Jiisas, nim ni kindan, sin pupun kung moŀmun konu eŀe tuk bin,” pa ninjing. ¹³ Pe Jiisas kapŀi neng kin, punjung. Gui kis pei ei wu ei kin si kindik punjung. Puk kin, kung mulnjung konu eŀe tuk punjung. Pe kung dinga wii sikirik puk, konu kis endi sim konu punjung. Kung pei 2,000 yi miŀ mulnjung puk, noŀ gop mani puk kolk poru ninjing. ¹⁴ Pe wumb kung tep enjing wumb, oŀ ei kanik kin en enim tungu puk, konu owundu sim konu puk, wumb kanik, ek ninjing. Nengin kin, wumb ei puk oŀ ei kenjngii. ¹⁵ Nga wumb ei Jiisas muŀum konu eŀe ok, wu ei kenjing. Wu ei ok gui kis pei eim kin mulnjung; ba pe eim alap taŀpi kin eim noman ka seng muŀum. Nga wumb wu ei kanik kin tungu enjing. ¹⁶ Nga wumb kung tep enjing wumb epi ei kanik kin wumb eipi kin poŀ tok yi ninjing. “Ok, gui kis wu ei kin muŀum; ba pe eim wumb kin moŀpu pum. Nga gui kis ei pei kung kin tuk puk kin kolk poru ninjing.” ¹⁷ Pe nga wumb Jiisas kin ek dinga nik, “Nim mei eŀe sikin, mei eipi endi punjii,” pa ninjing.

¹⁸ Pe Jiisas kapŀi noŀ kanu eŀe tonu pum kunum ei, wu endi ok gui kis tuk muŀum wu kii dinga sipi, “Na nim kin bii,” nim. ¹⁹ Ba Jiisas wu ei kin mon nirim. Nipi kin, Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Nim nge ngii konu wumb tiŀap ende moŀmun konu eŀe pui! Nim pukun, Owundu oŀ erim ei, wumb kankin Owundu eim nim kin kaimb piipi ngum, ek ei wumb kin ninjii,” pa nim. ²⁰ Pe wu ei pupu kin Diikapolis konu eŀe pupu, Jiisas eim kin erim miŀ ei wumb konu orung orung wumb pei kanpi ek ni tor kindpi pum. Pang kin, wumb ek

ei piik kin, wumb ei noman embin tok piinjing.

**Men Tolmun Wu Owundu Endi
Ambłam Kułang Kin, Jiisas,
“Engnjii,” Neng, Angpi Pum.**

*(Masyu 9:18,19,23-26,
Luk 8:40-42, 49-56)*

²¹ Pe nga Jiisas noł kanu ełe pupu, nga noł orung pum. Pupu kin, Jiisas noł gop wer ełe mułum kin, wumb pei eim mułum konu kułou tok onjung. ²² Pe wu owundu endi men ngii kongun tep elim wu endi, ei eim embe Jairas. Wu ei Jiisas mułum konu opu kin, Jiisas simb ełe mong gopsing pii połpu ngum. ²³ Pe eim kii dinga sipi yi nim, “Na ambilnan pe mandi kułmba enim. Nim okun, eim ngenj ambilan, eim nga konj kindpi mułmba,” pa nim. ²⁴ Pe Jiisas wu ei kin pum. Pupu kin, wumb pei Jiisas pum konu ełe ekii sik punjung ku. Yi mił peng kin, wumb Jiisas mułum konu piki topu pim.

²⁵ Nga amb endi konu ełe mołum amb ei, eim miyem gu niim. Niim, amb ei eim miyem opu pupu mułang mułang kung ngii angil orung orung nga tał o pang mułum. ²⁶ Nga amb ei ngenj kumbii pei ko wupu kin, ond mong ngołmun wumb pei amb ei kenjing. Kanik kin, eim ku pei ngang sik, ba eim ening poru ninerim mon. Nga eim ening kis nga piram pałim. ²⁷ Nga amb ei Jiisas oł kanim kanim erim mił piipi kin, Jiisas mułum konu ełe om. Wang kin, eim wumb pei Jiisas mułum konu ełe kułou tunjung konu ełe opu Jiisas nge konduk buł morung ełe embiim. ²⁸ Nimbił erang, amb ei eim yi ni piim, “Na Jiisas konduk ełe embiamb kin, na ening poru nimba,” ni piim. ²⁹ Yi mił erang kin, eim miyem kołpu sikir poru nim. Nipi, eim ngenj tuk piim ni eim miyem ening poru nim kin, ka moł, ni piim. ³⁰ Pe nga Jiisas yi piim ni, eim noman dinga

kopur tor pum. Pupu kin, Jiisas eim kan orung kindpi wumb pei kanpi ek yi nim, “Wumb nii endi na konduk embiim?” ³¹ Jiisas ekii siłmin wumb ek nik Jiisas eim ngunjung, “Nim kan! Wumb pei piki tonum. Nim nimbił erang wumb endi na konduk embiim nin?” ³² Jiisas kanpi orung kind, wumb kanpi kin wumb nii endi enim ni piim. ³³ Ba amb ei eim piim ni, epi ei Jiisas kin enim ni piipi kin, tungu erim. Amb ei opu Jiisas mułum konu ełe ming gopsing pii pułum. Połpu kin, eim ek keimi pei nipi Jiisas ngum. ³⁴ Nga Jiisas eim ek nipi amb ei ngum, “Ambilan, nim pii gii je, nim er ka enim. Nim pukun, noman ka seng kin, mułnjii. Nim ening ei poru neng, ka mołun,” pa yi nim.

³⁵ Pe Jiisas ek ei nipi mułang kin, wu owundu endi men ngii tep elim wu, ei eim wumb kombur onjung. Ok kin, ek yi ninjing, “Nim ambil ei koltum. Nimbił erang nim ek mon wu noman embin nga ngon?” pa ninjing. ³⁶ Jiisas ek ei kom se piinarpı kin, ba Jiisas ek nipi men ngii tep elim wu ei ngum, “Nim ek ei piikin, tungu enenjii mon; ba nim pii gii nikin mułnjii?” pa nim. ³⁷ Nga Jiisas eim wumb eim ba konu punerngii. Wu Piisa kin Jon, Jeims angim kin wu kei minj tep tok pungii. ³⁸ Nga wu kei puk, men ngii tep elim wu ngii konu ełe punjung. Puk kin, Jiisas kenim ni, wumb ke dinga owundu ninjing. ³⁹ Pe Jiisas ngii nirikring pupu, eim ek nipi wumb ngum, “Nimbił erang enim ke dinga wii nik mołmun? Ambil ei mendpił kulerim mon ba eim or mił pałim,” pa nim. ⁴⁰ Nga wumb ei eim kin tokuł enjing. Pe Jiisas wumb pei topu tor kindim. Kindpi kin, arim mam kin, Jiisas ekii siłmin wu tekliki kin, nirik puk, ambil ei pim konu ełe punjung. ⁴¹ Pe Jiisas ambil angil ełe ambilpi yi nim, “Taliisa kum!” Ek ei pułe yi ninim, “Ambil kembis, na ek nip ngond, nim ang!” ⁴² Neng kin, sikir ambil kem-

bis ei angpi tonu om. Eim kung ngii engi nga taʔ mendpiʔ. Wumb oʔ ei kanik kin, puku sinjing. ⁴³ Jiisas ek dinga nipi wumb ngum, “Enim wumb oʔ end ei kanik kin ek ninerngii mon! Enim kuni endi sik, ambiʔ kembis ei ngei!” yi nipi wumb ngum.

**Nasares Konu Eʔe Wumb
Jiisas Buʔ Ngunjung**

(Masyu 13:53-58, Luk 4:16-30)

6 Jiisas konu ei si kindpi, eim nge mei konu eʔe pum. Jiisas ekii siʔmin wumb, Jiisas pum konu eʔe ekii sik punjung. ² Nga kor kunum endi Jiisas pupu, men ngii eʔe Gos ek nipi, wumb ngum. Ngopu, wumb pei Jiisas eim ek ei piik, puku sinjing. Sik kin, wumb ek yi ninjing, “Wu ei ek ei jili sim?” a ninjing, “Eim noman dinga ka ei jili miʔ sim? Pe eim jep oʔ ei erpi, owundu miʔ enim!” pa ninjing. ³ “Pe wu ei ngii takpi elim wu min? Nga eim Maria kangil, angim Jeims kin, Joses, Juras, Saimon, aim kin ya sinim kin moʔmun min?” Yi nik kin, noman kis piinjing. ⁴ Pe Jiisas ek nipi, wumb ngum, “Ek keimi, ni tor kindiʔim wu nge embe konu pei punum. Ba eim konu mendpiʔ, eim miyem ende wumb nge ngii konu ei embe pinaʔim mon!” pa nim. ⁵ Nga eim jep oʔ endi eim konu eʔe ermba kapʔi enanim mon; ba eim wumb kombur ening tumb wumb ei ambiʔpi, er ka erim. ⁶ Nga eim noman embin sipi yi piim. Nimbiʔ erang wu amb eim kin pii giʔi ninanmin. Yi miʔ erang kin, pe eim pupu, mei konu orung orung andpi, eim Gos ek nipi, wu amb pei ngum.

**Jiisas Nge Ekii Siʔmin Wumb
Engki Nga Taʔ Kongun Mok
Topu Kindang Punjung**

(Masyu 10: 5-15, Luk 9:1-6)

⁷ Pe Jiisas eim wu engki nga taʔ eim kin wii topu, “Wei!” nim. Eim wu taʔ taʔ ni kindang, punjung. Jiisas eim noman

dinga ekii siʔmin wumb ngum. Ngang kin, wumb gui kis tuk seng kin, tor kindngii nipi, wumb ei noman dinga ngum. ⁸ Eim ek nipi ekii siʔmin wumb ngum, “Andʔam pungii dolu epiʔ endi singii. Epi eipi endi sinerngii! Enim andʔam turii kepii embilerngii! Enim kuni bres endi sinerngii! Nga kon endi sinerngii; nga ku endi sinerngii mon ku. ⁹ Ba enim simb kum kindngii! Kindik kin, nga enim konduk torung taʔ kindnerngii mon!” ¹⁰ Pe Jiisas ek nipi wumb ei ngum, “Enim puk konu endi tor puk kin, ngii endi nirik pungii. Puk kin, ngii eʔe minj pek wumb ek nik ngok, andik molk ekii se pungii. ¹¹ Pe enim konu endi pangin kin, wumb enim ek piinarik kin, nga enim sik nirik sinenjing kin kapʔi, en enim wumb ei si kindik pendik; konu eipi endi pungii. Puk kin, enim simb eʔe kuʔman muʔmba ei si kindik pungii. Yi miʔ erangin kin, wumb en enim elmin oʔ kis ei kom se piingii,” pa yi nim. ¹² Yi miʔ erang, pe Jiisas nge ekii siʔmin wumb punjung. Puk kin, Gos ek ka ni tor kindnjing, “Enim wumb noman tuk eʔe ak tungii,” pa ninjing. ¹³ Pe puk kin, gui kis muʔum wumb ei gui kis tor si kindik, nga wumb kombur ening pim wumb ei, kopung kindik er ka erik punjung.

**Jon Wumb Noʔ Pendpi
Ngoʔum Wu Eim Kuʔum**

(Masyu 14:1-12, Luk 9:7-9)

¹⁴ Pe King Eros eim ek ombu eim piim. Nimbiʔ erang Jiisas nge embe konu pei andpi, kapʔi erim. Wumb kopur yi ninjing, “Jon wumb noʔ pendiiʔim wu kuʔum ni, nga angpi orung onum. Yi miʔ erang kin, pe Jiisas eim oʔ dinga yi miʔ enim,” pa ninjing. ¹⁵ Ba wumb kombur eipi yi ninjing, “Elainja ok ek keimi ni tor kindiiʔim wu ei pe onum,” pa ninjing. Pe wumb kombur eipi yi ninjing, “Ei ek keimi ni tor kindiiʔim wu ei miʔ, ek

keimi ni tor kindilmin mił wumb ok mulnjung,” pa ninjing.

¹⁶ Ba King Eros eim pii poł tunarpi, yi ni piim, “Wu ei Jon wumb noł pendilim wu, ok na eim peng kołmung enj ni, nga tonu onum,” Eros yi ni piim. ¹⁷ Yi mił kumb ok, Eros wumb kombur kindang puk, Jon ambil gii nik, kan sen tok kan ngii ele kindnjing. Nimbil erang, Eros amb Erosiyas eim angim Pilip nge ambim ei sim. ¹⁸ Yi mił kin, Jon ek nipi Eros ngum, “Nim wu angnim ambim sin, ei kapli enanim,” pa yi nipi ngum. ¹⁹ Nga amb Erosiyas eim, “Jon to kundmbii,” nipi piim, ba ei kapli enerim. Nimbil erang, Eros eim Jon kin mund mong tang kin, sipi kan ngii kindim. ²⁰ Yi mił Eros eim yi ni piim, “Jon eim wu ka wii nin oł kun ka elim wu mołpu kin, eim sipi kan ngii ele tuk kindim. Eim Jon ek pipi mułum, ei eim noman embin tum; ba eim Jon ek nim ei piipi ka piim.

²¹ Ba ekii se Erosiyas, Jon to kundmba nge andlam yi mił kan sim. Eros ei kuni owundu endi erim. Eim mam mengim kunum ei eim kuni erpi, wumb wu num eim kin, tep elmin paki tunjung wumb kin, opu enjing wu num kin, Galilli wu num kopur eim kin mulnjung wumb ei kin kuni owundu endi erim. ²² Yi mił Erosiyas ambilam opu, non erang kin, pe Eros kin wumb eim kin kuni nunjung wumb eim kin noman ngunjung. Pe King Eros ek nipi ambil ei ngum, “Nim epi nipe sinjii? Ei nim na kin ek nen kin, piip na nim ngumbii,” pa nim. ²³ Pe Eros ek keimi mendpil nim, “Nim epi endi simbii nin kin, kapli na nim ngumbii. Na epi konu orung orung pei salim ei, aninga orung na ngunjii nin kin, na kapli nim ngumbii,” pa yi nim. ²⁴ Pe ambil ei eim anda pupu eim mam kii sim, “Na kii sip, epi nipe endi simbii?” a nim. Eim mam ek nipi ngum, “Nim pukun yi ninjii, ‘Na Jon wumb noł pendpi ngołum wu ni peng simbii,’” pa ninjii. ²⁵ Pe am-

bil sikir pupu Eros wu num mułum konu om. Pe ek dinga nipi Eros ni ngum, “Pe minj na piind, nim wu Jon wumb noł pendpi ngołum wu ei nge, peng sikin ming endi ele tuk kindkin na ngunjii!” pa nim. ²⁶ Ambil ei yi neng kin, wu num Eros noman embin tum. Ba eim yi piim ni, “Ok na ek dinga wii nipi tonu kindinj.” Pe eim noman yi piim, “Wumb eim kin kuni nok mulnjung wumb, eim ambil ei ek nim ei, to kindmba pinerim mon,” ni piim. ²⁷ Pe sikir wu num Eros opu elim wu endi kindang pupu, Jon topu, peng simba nge pum. Opu elim wu ei pupu, Jon kan ngii mułum topu, peng kołmung tum. ²⁸ Nga wu ei Jon nge peng sipi, ming endi kind sipipi kin, ambil ei ngum. Ngopu, ambil ei sipi kin mam ngum. ²⁹ Pe kunum ele, Jon nge ekii silmin wumb ek ei piik, Jon ngenj ei sik kin, tukpu tunjung.

Jiisas Wumb 5000 Pei Mendpil Mulnjung Ei Kuni Ngum

(Masyu 14:13-21, Luk 9:10-17, Jon 6:1-14)

³⁰ Jiisas nge ek se andilmin wumb orung ok, Jiisas kin kułou tunjung. Ok kin, ek poł tok, en enim enjing mił nik Jiisas ngunjung. Ngok kin, ek wumb kanik ninjing mił ok, Jiisas kanik ninjing ku. ³¹ Yi mił, wumb pei ok kin punjung kin, Jiisas kin ek se andilmin wumb kin kuni nungii kunum endi sinerim. Pe Jiisas ek nipi eim ek se andilmin wumb ngum, “Sikir, sinim wumb mulenjing konu endi pamin! Wei! Sinim pupun kor aninga mułmun,” pa nim. ³² Pe nga noł kanu endi sik puk, wumb mulenjing konu ele en enim minj puk mulnjung.

³³ Pe wumb pei kenjing ni Jiisas ek se andilmin wumb kin, noł kanu ele punjung. Puk kin, wumb konu owundu nge wumb orung orung onjung. Wumb kanik, noł orundung sikir puk, orung tor puk mułangan kin, Jiisas ek se andilmin

wumb kin noł kanu eke tor onjung. ³⁴Pe Jiisas orung tor pupu kenim ni, wumb pei onjung wumb ei Jiisas kaimb piim. Wumb ei kung siipsiip mił, wumb tep ehim wumb endi mulerim. Nga Jiisas eim kengpi ek pei pułngun mondpu, nipi wumb ngum. ³⁵Nga eni mani ba erang kin, Jiisas nge ek se andiłmin wumb ok, Jiisas kanik, ek yi ninjing, “Konu orung wumb mulenjing konu mołpun kin, eni mani ba enim. ³⁶Nim wumb kindan pangin kin, puk konu eipi eipi puk, en enim kuni top tungii,” pa ninjing. ³⁷Ba Jiisas ek nipi eim nge ek se andiłmin wumb ngum, “En enim kuni wumb ei ngangin, nungii.” Pe en enim yi ninjing, “Sinim ku pei 200 mił sipin, bres top ermin, ei kaplı ermba min?” pa ninjing. ³⁸Nga Jiisas ek nipi ek se andiłmin wumb ngum, “Enim bres nimberii sałim? Enim puk kinei!” Kanik poru nik, ek yi ninjing, “Sin bres angıł orung kin, omu tał sałim,” pa ninjing.

³⁹Jiisas ek dinga nipi ngum, “Wumb pei mani mułei!” pa yi nim. “Tiłap mok tok mułei!” Jiisas yi neng mulnjung. ⁴⁰Pe wumb mulnjung wumb tiłap kopur 100 mulnjung; nga wumb tiłap kopur 50 mulnjung. ⁴¹Pe Jiisas bres angıł orung kin omu tał sim. Pe Jiisas kanpi, tonu epin kanpi prei erpi, Gos ngum. Pe Jiisas bres engin topu, eim nge ek se andiłmin wumb ngum. Ngang kin, eim ek se andiłmin wumb sik, mok tok, wumb mulnjung wumb ei ngunjung. Pe Jiisas omu tał, yi ku engin topu, wumb ngum ku. ⁴²Wumb pei kuni ei nangin kin kaplı erim. ⁴³Pe Jiisas nge ek se andiłmin wumb bres kin omu orung kin pei sim. Orung sim kuni ei sik gerenj kon engki nga tał tok piki tunjung. ⁴⁴Nga wumb kuni bres ei nunjung wu ei, 5000 pei pei tuk mulnjung.

Jiisas Eim Noł Peł Eke Pum

(Masyu 14:22-23, Jon 6:15-21)

⁴⁵Jiisas eim ekii siłmin wumb kin, ek nipi tu wum. Tu wupu kin, “Noł kanu eke tonu pei!” nim. Noł kanu sik, kumb se puk noł orung pungi,” pa nim. Konu endi Beseira, wumb ok kindang punjung. ⁴⁶Jiisas wumb pei neng, punjung. Puk kin, eim komung endi eke tonu pupu, prei ermbii ni piipi, pum. ⁴⁷Nga pou neng, noł kanu tuk noł eke pupu pim. Pe Jiisas ei mendpił minj noł orundung mei eke mulum. ⁴⁸Pe Jiisas kenim ni konu pop topu, noł kanu andılam punerim. Pe mandi tengmba erang kin, Jiisas ei eim noł peł eke tonu angpi om. Opu, eim nge ekii siłmin wumb ei si kindip op bii ni erim. ⁴⁹Ba Jiisas ekii siłmin wumb eim kenjing ni, Jiisas eim tonu noł peł eke om. Eim ekii siłmin wumb yi piinjing, “Ei gui endi mołum,” ni piinjing. Pe enim dinga wii tunjung. ⁵⁰Yi mił, eim nge ek ekii siłmin wumb pei kanik, tungu enjing. Ba sikir Jiisas ek nipi eim ek ekii siłmin wumb ngum, “Enim noman tuk eke dinga kindei! Na mendpił ond. Enim tungu enerngii mon!” pa nim. ⁵¹Pe Jiisas opu, noł kanu eke tuk tonu pum. Pupu, eim ek ekii siłmin wumb ei kin mułang kin, konu pop ni tunerim. Nga eim ek ekii siłmin wumb mund mong tok kin, kom sek piinjing. Nimbił erang Jiisas ekii siłmin wumb eim nge noman dinga ei piinenjing. ⁵²Nga Jiisas bres sipi, wumb pei nga nunjung ei, en enim pii poł tunenjing mon! Ba en enim noman tuk eke dinga puk kin, pii gii mendpił ninenjing mon.

Jiisas Wumb Pei Ening Pim Wumb Genesares Konu Eke Er Ka Erim

(Masyu 14:34-36)

⁵³Wumb noł gop tumb tok orung Genesares konu eke onjung. Ok kin, noł kanu ei noł wer eke kan tunjung.

⁵⁴Wumb noł kanu si kindik kin, tor punjung. Puk kin, sikir wumb Jiisas kanik kin, ei Jiisas ni piinjing. ⁵⁵Pe wumb sikir puk konu orung orung mandi sim konu efe punjung. Puk kin, Jiisas mułum konu efe ening pim wumb Jiisas mułum konu efe tu wunjung. ⁵⁶Nga konu pei nin, konu owundu nin, konu eipi eipi nin, pei Jiisas andpi kin kapli wumb ening pim wumb kułou tok mulnjung. Molk kin, wumb ek dinga nik, wumb ening pim wumb Jiisas nge konduk ambilaingin kin eim er ka ermba. Wumb pei Jiisas nge konduk embilnjing wumb, ei pei ka molk poru ninjing.

Kupenjing Noł Nge Kengip Ek

(Masyu 15:1-9)

7 Pe lo ek piik ekii silmin wumb kopur, kin men lo ek piik polmun wumb Jerusalem si kindik, Jiisas kin kułou tunjung. ²Wumb ei kenjing ni Jiisas nge ek ekii silmin wumb kombur kuni nanging kin, angil ok noł kindnarik, angil ka sinerim kuni nołmun. En enim nibil erang sinim men tok ol enmin ol ei enamin? Ei en enim noman tuk ka sinatim ni piinjing.

³Yi mił lo ek piik ekii silmin wumb kin Jura wumb pei kin, en enim ok wumb elmin mił men tok ol ei yi enjing. Angil noł kindnałmin kin kapli kuni nunałmin. ⁴Nga kuni top ngii efe pulmun ei, orung ok angil noł kindnałmin, ei kuni nunałmin. Pe en enim men tok ol kanim kanim nga elmin. Ok wumb ol ei nik ekii silmin ku. Enim ming kin, kuni ming kin noł ming efe nin peł efe ei noł kind kindilmin ku.

⁵Pe men lo ek piik ekii silmin wumb kin, men lo ek piik polmun wumb ok, Jiisas kii sinjing. “Nibil erang nim nge ekii silmin wumb men tok ol elmin wumb ol ei mił enamin? En enim angil penj mułang kin kuni nonmun.” ⁶Pe Jiisas ek nipi wumb ngum, “Ek keimi ni tor

kindilim wu Aisaiya ek keimi nipi enim kin ngum. Enim ol endi piilmin ba ol eipi elmin wumb kin Gos ek yi mił Aisaiya mon enim kin pułum:

‘Wumb ei na embe ninim ei gupu efe embe ambil tonu kindilmin. Ba en enim noman tuk efe kin na kin konu turii mił mołmun. ⁷Wumb ei men tok, na Gos kin elmin ba ei wii mił elmin. Nga en enim nge men tołmun kengip ek ei, wumb nge men tok kengip ek Gos nge ek keimi mon.’

⁸“Wumb en enim Gos kengip ek dinga ei si kindik kin, en enim wu elmin ol minj ambil gii ninmin,” pa nim.

⁹Pe Jiisas ek nipi wumb ngum, “En enim Gos nge kengip lo ek ei ambil gii ninarik si kindilmin; ba en enim noman efe nge ekii silmin,” pa nim. ¹⁰“Yi mił, wu Moses lo ek yi ninim,

‘Nim arnim manim ek ningil ei piikin, nga ekii sinjii. Nga wu endi eim arim mam kin ek kis nimba, wu ei kułmba,’ pa nirim.

¹¹Ba enim yi nilmin, ‘Wu endi eim ku ngumba wu, ei eim arim mam paki tumba; ba wu eim ek dinga nipi ngum ku ei, na Gos ngumbii, nip sinj,’ pa nilim.

¹²Nga eim nge arim mam teł kin kapli nga paki tumbii ni kapli enermba mon.

¹³Yi mił enim ok wumb elmin ol, ei enim enmin. Pe enim Gos ek ei ek wii mił si kindinmin ba, en enim ol kanim kanim pei yi mił enmin. Nga en enim nge kengip ek ei wumb eipi kin ngołmun ku.”

Epi Ei Erpi Wumb Er Penj Mondum

(Masyu 15:10-20)

¹⁴Nga Jiisas eim wumb wii topu kin, eim wumb ei kin ek nipi ngum, “Enim na ek ei kom sek piik erik mułngii! ¹⁵Epi wu ngenj torung mołum epi ei, nga wu noman tuk pupu wu, ei to peni ermba ei kapli enanim mon. Ba wu noman tuk efe kis mołum epi ei, tor opu wu ei minj

kapli er penj mundmba. ¹⁶ Wumb endi kom sepi piim kin, am dinga piyangli.”

¹⁷ Jiisas wumb ei si kindpi kin, ngii konu efe pum. Pe ekii sihmin wumb Jiisas ek ekin ei pule piimin ninjing. ¹⁸ Jiisas ek nipi orung kindim, “Enim ek ei nimbil erang pii pol tunanmin? Enim yi ku piinenjing min? Na ek ei enim piyei! Epi ngenj torung efe salim, epi ei nga wu ngenj efe tuk pupu nim kin, wu ei noman tuk efe penj mulermba mon! ¹⁹ Nimbil erang epi ei wu noman tuk efe tuk punermba mon! Ba kuni ei kirim efe tuk pupu, nga ekii se tor onum.” (Kunum efe, Jiisas kuni pei ka pei konj molum.)

“Kuni ombu wumb nungii ei, wumb noman tuk efe er penj mundnermba mon!” ²⁰ Pe eim ek yi nim, “Epi endi wu noman tuk efe moľpu tor onum, ei minj erpi wumb noman tuk efe er penj mondnum. ²¹ Yi miľ, epi wumb noman tuk efe moľum, epi ei tor opu, yi miľ enim. ²² Noman kis piik ni; oľ kis erik; wu amb eipi oľ kis erik; wumb eipi nge epi waning sik, wumb to konduk; wu amb eipi nge ngunduk; wumb nge epi kan bun bun kulk; oľ kis kanim kanim erik; ek kend tok erik; wu amb oľ kis ni piik noman efe yi erik; wumb kin noman kis piik ngok erik; wumb kin ek kis ni ngok en enim nge embe ambil tonu kindik kin, nilkeng sik erik; en enim noman kun pinerang kin, Gos kin piinenjing mon. ²³ Epi ombu wumb noman tuk efe pepi kin, nga tor wang kin, epi ei wumb pei oľ penj tui ei enim.”

Piniisiya Amb Jiisas Kin Pii Gii Nim

(Masyu 15:21-28)

²⁴ Jiisas konu efe si kindpi, pupu Taiya konu owundu efe orung pum. Pupu kin, ngii endi nirik pum. Ei eim wumb kin koi ermbii ni piim; ba eim kapli enerim mon. ²⁵ Ba amb endi ek yi piipi, Jiisas moľum ni piipi, amb ei eim ambilam gui kis tuk moľum amb ni sikir opu, Jiisas moľum

konu efe ming gopsing pii puľum. ²⁶ Pe amb ei wumb tilap eipi kin eim Piniisiya konu efe wumb kin Siriya konu efe moľum. Moľum kin, amb ei Jiisas kin dinga kii sim, “Na ambilan gui kis moľum ei, nim kil ngo tor kindii!” pa yi nim. ²⁷ Nga Jiisas ek nipi yi nim, “Kumb se, sinim kangil kuni ok ngumun. Nim kangil nge kuni ei sikin owu kin oľup to ngonmun, ei miľ enenjii mon.” ²⁸ Ba amb ei ek nipi orung kindim, “Wu Owundu, nim ek ei keimi nin; ba owu peľ mandi minj moľpu kin, kangil kuni orung mani puľum ei, owu noľum.” ²⁹ Pe Jiisas ek ni orung kindim, “Yi miľ nim ek yi miľ nin, ei kapli, nim nga si kind orung ngii konu punjii! Gui kis ei nim ambilanim si kindpi pum,” pa yi nim. ³⁰ Amb ni eim ngii konu efe orung pum. Pupu kenim ni, ambilam ei eim peľ efe pim. Peng kin, gui kis ei ambil ei si kindpi pum poru nim.

Wu Endi Kom Ngum Wu Endi Jiisas Er Ka Erim

³¹ Pa Jiisas nga Taiya konu owundu efe si kindpi, pupu, konu Sairon konu owundu efe orung pum. Am pupu Diikapolis konu efe pum. Pupu, noľ gop Galilii moľum konu efe mani pum. ³² Pe wumb wu endi Jiisas moľum konu efe tu wunjung. Tu wuk kin, wu ei ek tingnarpi kin, kom ngopu, wu ei sik tu wunjung. Wumb Jiisas kin kii dinga sik yi ninjing. “Nim wu ei ambilan kin, kapli eim ek tengmba,” pa ninjing. ³³ Jiisas wu ei kin, eľ eľip mendpil wumb mond si kindkil, eľ eľip muljunguľ. Jiisas eim angil mong sipi, wu ei nge kom efe embilim. Nga eim angil mong efe jipambil topu, wu gupu anambil efe kindim. ³⁴ Jiisas kan tonu epin kind kanpi, eim gek dinga nim. Pe ei eim noman tuk efe embin to piim. Piipi kin, ek yi nim, “Epipasa,” ek puľ yi miľ palim. “Nim kom nin gupu nin ei pirek nengli!” nim. ³⁵ Pe wu ei kom

pirek neng piim. Nga eim anmbi ak tang kin ek tengim. Tangpi kin, wu ni ek ka nipi mułum. ³⁶ Jiisas ek dinga nipi wumb ngum, “Oł ei yi enim pa ni wumb ni tor kindik, ba eim ek dinga nga ninim, nin-erngii mon! Enim ek nik wumb ngonerei mon!” nim. Ba wumb ei ek dinga nga nik tor kindnjing. ³⁷ Nga wumb mund mong tum, ek ei yi ninjing, “Epi kanim kanim eim erpi epi ka wii erim. Neng kin, wumb kom ngum wumb ei ek pi-injing. Nga wumb anmbi ak topu pim wumb, ei ek tengnjing,” pa ninjing.

**Jiisas Wumb 4,000
Wumb Pei Kuni Ngum**

(Masyu 15:32-39)

8 Kunum ele mandi erang kin, wumb pei Jiisas kin kułou nga tunjung. Tok kin, wumb ei kuni sinerim, wii mulnjung. Jiisas eim ekii siłmin wumb, “Wei!” a nim. Neng, wangin kin, Jiisas enim kin ek nipi ngum. ² “Na wumb ei kin kaimb sind. Nimbi erang wumb ei kunum tekliki na kin mulnjung. Molk kin, akip wumb ei kuni sinanim. ³ Pe wumb ei kuni tum kin, na kindamb pungi; ba puk andlam ele ningi sendang kin, bok tungii mi pałim. Wumb kopur konu turii ele onjung ku.” ⁴ Pe Jiisas ekii siłmin wumb eim kin ek nik orung, kindnjing. “Wumb molałmin konu ele sinim kuni ei jili sipin wumb ei kuni ngumun?” a ninjing. ⁵ Jiisas eim ekii siłmin wumb ei kin kii sim, “Enim bres nimberii sałim?” Nga ekii siłmin wumb yi ninjing, “Bres angil orung nga tał sałim,” pa ninjing.

⁶ Pe Jiisas ek dinga nipi, wumb pei ngum, “Enim mani mei ele mułei!” nim. Neng, mołangin kin, Jiisas bres angil orung nga tał ei sipi, Gos kin prei erpi ngum. Pe eim bres ei sipi, eim ekii siłmin wumb ei kin ngum. Ngang kin, eim ekii siłmin wumb kuni sik, wumb pei mołangin kin, wumb kuni mok tok ngunjung.

⁷ Jiisas ekii siłmin wumb omu kembis kembis endeim endeim ni ku se mulnjung. Jiisas omu ei sipi, Gos kin prei erpi, ngopu, eim ekii siłmin wumb omu sik, wumb mulnjung ei mok tok ngunjung ku. ⁸ Nga wumb ei kuni nunjung, ei kapli erim. Erang kin, kuni ei mend orung pei mułum, kuni ei sik gerenj kon angil orung nga tał tu wunjung. ⁹ Wumb mulnjung wumb ei 4,000 pei mulnjung. Pe wumb ei Jiisas, “Pei!” nim. ¹⁰ Sikir, eim noł kanu ele kin, eim ekii siłmin wumb kin, noł kanu ele sik puk, Dalmanusa konu owundu ele orung punjung.

**Lo Ek Ekii Siłmin Wu Kopur
Jiisas Eim Jep Oł Ei Erang Kin
Kenmin Ni Piik, Kii Sinjing.**

(Masyu 16:1-4)

¹¹ Lo ek ekii siłmin wumb kombur ok, Jiisas kin ek ele opu mi enjing. Wumb ei ok, Jiisas oł ermba mi kenmin ni piik enjing. Wumb ei ok, Jiisas kin kii sinjing, “Jep oł ei epin konu nge sin andan tan, sin kenmin,” pa ninjing. Wumb ei Jiisas ermba oł ei kenmin ni piik, kii sinjing. ¹² Jiisas eim noman tuk gui ele dinga gek nim. Nipi kin, eim ek yi nim, “Nimbi erang enim tiłap wumb ei akip jep oł ei eramb, kenmin ninmin? Na ek keimi nind, na enim wumb tiłap ei kin jep oł endi kapli enermbii mon!” pa yi nim. ¹³ Nga eim wumb si kindpi, nga noł kanu ele tonu pupu, noł gop ele orundung pum.

**Yiis Ni Epi Ende Ek Ekin Ei
Kengip Nge Lo Ek Ekii Siłmin
Wumb Kin King Eros Mułum.**

(Masyu 16:5-12)

¹⁴ Jiisas nge ekii siłmin wumb orung tok, bres ni epi endi sik tu wunarik wii onjung. Ok kin, bres endeim mendpi mer kanu ele tuk sim. ¹⁵ Nga Jiisas eim enim kin ek dinga nipi ngum, “Enim

piik kun erik kan poł tok mułngii. Lo ek ekii siłmin wumb nge bres yiis kin, Eros nge bres yiis kin, epi bres tonu opu owundu ołum epi ei erim pii kun erngii. Ek pułe yi mił, wumb oł kis aninga elmin ba ekii se oł kis ei tonu opu owundu elim. ¹⁶Pe Jiisas ekii siłmin wumb en enim kin ek nik piinjing, “Sinim bres endi sinałim,” pa ninjing. ¹⁷Pe Jiisas ei piipi, ek yi nipi, eim ekii siłmin wumb ngum, “Nimbił erang en enim ek nik piik piik enmin ei, ‘Sinim bres sinałim,’ ninmin? Pe en enim noman pinałim, mił piik enanmin min? Nimbił erang enim noman tuk ele dinga pałim?” ¹⁸⁻¹⁹Enim ningił ele pałim ei epi kinenjing min? Enim konu pałim ei enim ek piinanmin min? Enim ek ei wakin tok si kindnjing min kunum endi na bres angii orung sip, wumb 5,000 mulnjung ei na kuni ngamb nunjung? Enim kuni ngunjung kuni ei, gerenj kon nimberii orung tu wunjung?” “Engki endeim nga tał,” pa yi ninjing. ²⁰Nga kunum endi na wumb 4,000 wumb pei kuni ngunj ei enim kuni mend orung enim gerenj kon nimberii tu wunjung?” Eim ekii siłmin wumb yi ninjing, “Gerenj kon angii orung nga tał tu wunjpun,” pa yi ninjing. ²¹Jiisas ek nipi ekii siłmin wumb ngum, “Enim oł ei pii poł nga tunanmin min?”

Beseira Konu Ele Wu Ningił Tumbun Mułum Wu Ei, Jiisas Er Ka Erim.

²²Nga Jiisas kin eim ekii siłmin wumb Beseira konu ele tor punjung. Pe wumb kombur wu ningił tumbun wu endi, Jiisas mułum konu ele tu wunjung. Wumb ei ek dinga nik, Jiisas wu ei angii embiłang ka ermaba ninjing. ²³Jiisas wu ningił tumbun mułum wu ni angii embiłim. Jiisas wu ei sipi, konu owundu ele tor sipim. Sipang kin, eim jipambił topu, ningił ele kindpi, eim angii tonu ambiiłim, pe wu ei kii sim, “Nim epi endi kan min?” ²⁴Pe wu ei tonu

kindpi kenim. Kanpi kin, ba “Wumb ei ond mił angk mołmun,” pa nim. ²⁵Jiisas nga wu ei ningił ele embiiłim. Pe wu ei dinga kenim ni, wu ningił ei ka mułum. Mułang kin, epi pei kanpi poru nim. ²⁶Jiisas wu ei kindang kin, eim nge ngii konu ele ba nge pum. Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Ninim wumb nge konu ele punenjii,” pa nim.

Piisa Jiisas Nge Embe Nipi Peni Ele Kindim

(Masyu 16:13-20, Luk 9:18-21)

²⁷Jiisas ekii siłmin wumb kin tor pupu, Sesariya Pilipai konu ele tuk pei punjung. Andlam ele puk, Jiisas eim ekii siłmin wumb ek dinga nipi kii sim, “Wumb pei na embe nii niłmin?” ²⁸Pe eim ekii siłmin wumb yi ninjing, “Wumb kopur nim Jon wumb noł pendiiłim wu, pa niłmin. Nga wumb kopur nim Elainja, ok ek keimi ni tor kindiiłim wu,” pa ninjing. “Nga wumb kopur nim ek ni tor kindiiłim wu eipi endi mołun,” pa ninmin ku. ²⁹Jiisas ekii siłmin wumb ei kin kii sim, “Pe enim na nii pa niłmin?” Piisa ek nipi orung kindim, “Nim Kraiss, Gos mei konu ele mani kindang orun wu,” pa nim. ³⁰Pe Jiisas ek dinga nipi yi mił nim, “Enim wumb eipi kin, na embe ni to kindnerngii, mon!”

Jiisas Ek Nipi, “Na Kołup, Nga Engmbii.”

(Masyu 16:21-28, Luk 9:22-27)

³¹Pe Jiisas nga kengip ek mon kindpi nipi, eim ekii siłmin wumb kin ngum. “Na wu kingam mani mei ele op, epi embin se andip, ngenj kumbii simbii. Nga kułmał kałiiłmin wumb owundu kin, men tok elmin wu num tok, lo ek piik połmun wumb kin, wu kingam ei buł ngok, tok kundngii,” pa nim. “Kunum tekliki o pang kin, nga na angip konj tonu ombii,” pa nim. ³²Nga Jiisas ek puł nipi kun erpi wumb ngum. Pe Piisas Jiisas

sipi tor pupu ek ngum, “Jiisas nim ek ei nin, ei kapli enanim,” Piisa yi nim. ³³Ba Jiisas ak topu eim ekii siłmin wumb kenim. Kanpi kin, wu Piisa ek ngum, “Nim Seisen Piisa kin mołun, ei si kind pui!” a nim. “Nim Gos noman ei nim pii poł tunan mon! Nim wumb noman ei mendpił piik kin mołun,” Jiisas yi nim.

³⁴Nga Jiisas wumb pei eim kin ekii siłmin wumb kin wii tang, eim mułum konu ełe onjung. Eim ek nipi wumb ngum, “Wumb endi na kin ombii ni pimba wumb, ei eim nge embe ei ambilł mani kindmba. Wu ei eim na ond peri ambilł si mengpi, na ond konu ełe omba,” pa nim. ³⁵“Yi mił, wu endi yi mił enarpi, noman konj ambilł gii nipi mułmba, wu ei eim noman konj ei sinermba mon. Ba wu endi na kin piipi kin, na kin men topu ermba wu, ei eim nge noman konj si kindim kin, eim nga noman konj sipi kunum kunum ka mułmba. ³⁶Yi mił, wu endi eim mei ełe, epi pei noman to piipi mułmba wu, ei eim noman konj ei sinermba mon!” pa nim. Jiisas yi nim, “Mei ełe epi ei eim noman konj er simba mił nenj? Ei mon! ³⁷Yi mił, wu ei epi nipe ngopu, eim noman konj sipi orung simba? ³⁸Yi mił, pe kunum ełe wumb oł kis kanim kanim er mołmun wu endi, na ek ei piipi nipi wumb ngumba wu ei, singambilł erang mułum kin, ekii se wu kingam omba wu, ei eim kin singambilł piipi ngumba ku. Na Jiisas kin Gos nge tiłang ka wii ei kin nga Gos eim nge enjel ka wii pei omun kunum ei eni mił topu tiłang ka wii ermba,” pa nim.

9 Pe Jiisas ek nga nipi wumb ngum, “Na enim kin ek keimi nip ngond. Wumb kopur ya ełe angilłmin wumb ei, nga kulerngii mon! Ba wumb ei Gos wumb tep enim noman dinga ka wii ei tonu onum ni keningii.”

Jiisas Nge Ngenj Ełe Epi Eipi Mił Tonu Om

(Masyu 17:1-13, Luk 9:28-36)

²Nga kunum endi angilł orung nga endeim o pang, Jiisas Piisa kin Jon kin Jeims wu kopur sipi komung owundu ełe eim ei si tonu sipim. En enim minj molk kin, Jiisas nge ngenj ei nga endi eipi mił tonu om. ³Wu kei ningilł ełe kenjing ni, Jiisas wu endi eipi mił mułum. Nga eim nge alap ni epi ei tiłang erang kin, ei kuru ka wii sim. Sipi kin, mei wumb endi alap ni epi kapli tiłang yi mił enermba mon! ⁴Pe wu tał Elainja kin Moses tel tor wangilł kin, Jiisas kin ek tengnjing. ⁵Piisa eim Jiisas kanpi kin, ek yi nim, “Ek emb tołum wu! Sin ya ełe mołmun ei ka wii. Sin ngii tekliki tekmin. Tekmin ei, ngii endi nim nge, nga ngii endi Elainja nge, nga ngii endi Moses nge; sin ngii pei tekmin,” pa nim. ⁶Yi mił erang kin, wu kei mund mong enjing. Pe Piisa eim nipe ek endi nimba ei piinerim. ⁷Pe kupu endi opu wu kei pandi tum. Gos ek tuk kupu muł ełe tor om, “Ei nam nge kingam; na eim kan ka wii piind. Enim eim ek piyei!” pa yi nim. ⁸Pe sikir kan orung orung kind kenjing ni, wu endi eipi kinenjing mon. Ba Jiisas endeim mendpił minj mułum.

⁹Nga komung ei si kindik kin, mani wangin kin, Jiisas ek dinga nipi wu kei ngum, “Epi ei enim kenjing oł ei, enim wumb endi kanik kin ei ninerngii mon! Pu molk kin, ekii se wu kingam mani mei ełe opu, kołpu kin nga angpi, nga tonu orung ba. ¹⁰Yi mił, nga wu kei ek ei ambilł gii nik mulnjung. Molk kin, en enim ek nik piik piik enjing, ek ei, “‘Kołpu, nga angpi tonu ba,’ pa ninim, ei ek nipe ek ninim?” ni piik piik enjing. ¹¹Nga wu kei Jiisas kii sinjing, “Nimbił erang men lo ek piik polmun wumb yi ninmin ei, Elainja ek ni tor kindiłim wu ei kumb se omba?” ¹²Nga Jiisas ek

nipi wu kei ngum, “Ei keimi, Elainja ok opu epi pei er ka ermba nge omba. Nimbil erang, ek endi eipi mer Gos mon ok pulk, efe palim, ei yi ninim? ‘Wu kingam eim ngenj kumbii sipi kulmba kunum ei, wumb eim kin bul ngunjung?’”¹³ Ba na ek nip enim ngond, wu Elainja eim om poru nim. Neng kin, wumb en enim noman efe eim kin of kanim kanim enjing ei, Gos ek ok pulk, yi miñ ninim.”

**Kangil Endi Gui Kis Tuk Pim
Ei, Jiisas Er Ka Erim**

(Masyu 17:14-21, Luk 9:37-43a)

¹⁴ Jiisas kin wu kei ekii silmin wumb muljung konu efe orung onjung. Wangin kin, ekii silmin wumb kin wumb pei kulou tok muljung. Nga lo ek piik nilmin wumb kopur ek dinga nik, Jiisas nge ekii silmin wumb ei nge ek miñ ngunjung.¹⁵ Nga wumb molk kenjing ni Jiisas om. Wang kin, wumb ei sikir puku sinjing. Sinjing kin, wumb ei Jiisas muñum konu efe sikir puk kin, Jiisas kanik kin yi ninjing, “Nim on?” a ninjing.¹⁶ Pe Jiisas eim ekii silmin wumb kin kii sim, “Eim wumb ei kin enim nimbil of erang enim gupu efe ek miñ enim?” a nim.¹⁷ Nga wu endi tuk wumb muljung konu muñum wu ei, Jiisas kin ek nipi orung kindim, “Ek emb toñun wu, nim na kangil gui kis endi tuk muñang kin, eim ek tingnañim. Na nim kin tu wund, ei nim er ka enjii,” pa nim.¹⁸ “Nga kunum kunum gui kis ei kangil ei ambilpi, topu mani mei efe kindilim. Pe gupu noñ gupu efe tor oñum kin, nga gupu mong gikir nipi kin, eim ngenj dinga punum. Nga na nim ekii silmin wumb kanip kin, kii sip ninj, ba wumb ei kapli er ka enenjing mon,” pa yi nim.¹⁹ Jiisas ek nipi orung kindim, “Enim wumb pii gii pinatim wumb! Kunum nimerii na enim kin muñmbii? Kunum nimerii na enim ngenj kumbii kulmbii? Enim kangil ei na kin tu wei!” pa nim.²⁰ Nga wumb

kangil ei Jiisas muñum konu efe tu wunjung. Tu wunjung kunum efe, gui kis ei Jiisas kanpi, kangil ei sikir to ak topu, kangil ei mani mei efe kindang pepi, ak mak erim. Erim kin, kangil ni, gupu efe jipambil miñ epi kuru endi tor om.²¹ Nga Jiisas kangil arim kii sim, “Kunum nimerii eim of yi miñ erim?” Arim ek nipi orung kindim, “Kumb ok kangil kembis kin er pim.²² Nga gui kis ei kangil topu, dup efe nin noñ efe nin kindmbii ni erang kin, topu kundmbii ni erim. Ba nim sin kin kaimb sikin kin, paki tokun kapli er ka enjii!” pa nim.²³ Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Nim pii gii nilan kin, kapli, nim epi ei pei silan,” pa nim.²⁴ Sikir arim ek dinga nipi yi nim, “Na pii gii nind; ba pii gii ei kapli enanim. Nim na paki tunjii!” pa nim.

²⁵ Pe Jiisas kenim ni, wumb pei sikir ok kulou tunjung. Pe Jiisas gui kis ei ek dinga ni ngopu, “Pui!” nim. Neng kin, “Nim gui kis gupu ek tingnen kin, nim kom pirek ninan; na ek nipi nim ngond ei, nim kangil si kind pui! Nim nga kangi ei kin nga tuk punenjii mon!” pa yi nim.²⁶ Pe nga gui kis ei wii dinga topu, kangil ei kulii miñ kolpu pepi pum. Pe wumb pei yi ninjing, “Kangil ni koltum,” pa ninjing.²⁷ Ba Jiisas kangil ni angil efe embilang kin nga konj engim.²⁸ Ekii se Jiisas ngii konu efe tuk pupu, eim ekii silmin wumb minj molk, eim kin kii sinjing, “Nimbil erang, sin gui kis ei si kindmin ei kapli enanim?” pa ninjing.²⁹ Pe Jiisas eim ekii silmin wumb ek nipi ngum, “Gui kis ei prei erangin kin, mendpil kapli ermba,” pa nim.

**Jiisas Kunum Tañ Ek Nipi Kolpu Nga
Angpi Tonu Ba Nge Nim.**

(Masyu 17:22-23, Luk 9:43b-45)

³⁰ Jiisas kin eim nge ekii silmin wumb konu ei si kindik pendik puk, Galilii konu efe tuk punjung. Jiisas eim yi ni piim, “Wu endi na jili moñ ni piinerngii

mon!” pa yi nim. ³¹ Nimbil erang Jiisas ekii silmin wumb kanpi, eim kulmba nge kengip ek ei nge nipi ngum. Jiisas ek nga nipi ngum, “Wumb kombur na wu kingam mani mei efe op tonu onj; ba wu ei sik wumb opu erii wumb kin ngok kin, nga wumb ei na to kundngii. To kunduk, nga kunum tekliki na angip tonu ombii,” pa yi nim. ³² Ba eim kin ekii silmin wumb ek ei pii pot tunenjing. Tunarik kin, en enim singambil kulk, Jiisas nga kii sinenjing mon.

Nii Eim Wu Owundu Mołum?

(Masyu 18:1-5, Luk 9:46-48)

³³ Pe Jiisas kin ekii silmin wumb ok Kapaniyam konu efe onjung. Ok, ngii endi nirik pangin kin, Jiisas eim ekii silmin wumb ei kin kii sim. “Enim andlam efe ok, nipe ek mił endi ninjing?” ³⁴ Ba eim ekii silmin wumb ek endi ninenjing. Nimbil erang andlam efe ok yi ninjing, “Wumb nii sinim wu num mułmba,” yi ninjing. ³⁵ Pe Jiisas mani kan mołpu kin, eim wu engki nga tał, ‘Wei!’ a nim. Nipi kin, ek nipi ngum, “Wu endi ei wu num mendpil mułmbii ni piim kin, eim embe to mani kindpi mułmba. Wu ei ekii se wumb pei paki topu ngopu mułmba,” pa nim. ³⁶ Pe Jiisas kangil kembis endi sipi, tuk en enim mulnjung konu efe engndim. Pe eim kangil ei angil ambilpi kin, eim ek nipi wu kei ngum. ³⁷ “Wu endi na embe efe piipi kin, kangil kembis ei mił endi paki tumba wu ei, na paki tumba. Nga na paki tum kin, wu ei na mendpil paki tunanim mon. Wu ei na Arnan paki tonum ei, na kindang onj, ei paki tonum ku.

Wu Ei Sinim Kin Opu Orung Enanim Wu Ei Sinim Wu Puł

(Luk 9:49-50)

³⁸ Jon ek nipi ngum, “Ek emb tołun wu, sin kenjpin wu endi nim embe efe nipi, gui kis si tor si kindim. Ba wu

ei sinim kin tep to kongun ende endnerim. Wu ei yi erang sin, ‘Eim mon!’ pa ninjpin.” ³⁹ Ba Jiisas ek nipi Jon ngum, “Enim ei yi ninerngii mon! Wu endi na embe efe nipi, jep of endi ermba wu ei, na kin ek kis sikir ninermba mon!” pa yi nim. ⁴⁰ “Wu endi sinim kin opu orung mulerim kin, wu ei sinim wu puł,” pa nim. ⁴¹ “Yi mił, na enim kin keimi nip ngond, wu nii endi enim kin kanpi no ming endi enim kin paki topu ngumba wu ei, Kraiss nge kongun ei piipi kin, paki topu erim. Erim kin, wu ei eim nge kumep ngang simba ei am punermba mon.”

Oł Kis Kanim Kanim Ei Noman Pii Gii Er Kis Mondlum

(Masyu 18:6-9, Luk 17:1-2)

⁴² “Pe wumb kombur kangil pii gii to kis mundmun ni erngii wumb ei, num goltum efe ku owundu endi kan kulk, ep noł efe mani kindngii. Kindangin kin, na ek ni piik mulnjung kangil ei, ka mułngii,” pa nim. ⁴³ “Pe enim angil efe of kis enjing kin, enim pii gii ei kis mułmba. Kis mułang kin, enim angil efe orung kopus si kindang kin, enim angil of kis enerang, nim ka mułngii. Mon pim kin, enim angil efe tał peng kin, enim dup konu kis efe pungii dup ei, kumblatim mon, piram nopolu minj palitim. ⁴⁴ (Konu efe, ‘Dup nopolu nopolu minj er mułang kin, ei kumblermba. Nga ka Pisapis mił epi ei wumb ngenj efe nołum ei, poru ninermba; ba enj enj nopolu pimba.’) ⁴⁵ Pe nga enim simb efe of kis enjing kin, enim pii gii ei kis mułmba. Kis mułang kin, nga enim simb efe orung kopus si kindang kin, enim simb of kis enerang, nim ka mułngii. Mon pim kin, enim simb efe tał peng kin, enim dup konu kis efe pungii. Dup ei kumblermba, piram nopolu minj palitim. ⁴⁶ (Konu efe, ‘Dup nopolu nopolu er mułang kin ei, kumblermba. Pe ka Pisapis mił epi ei wumb ngenj efe

numba ei, poru ninermba; ba enj enj nopusu pimba.’) ⁴⁷Pe nga enim ningit eke of kis enjing kin, enim pii gii ei kis muamba. Nga enim ningit eke of kis enerang, enim ka muangii. Mon pim kin, enim ningit ta! peng kin, enim dup konu kis eke pungii. Dup ei kumblermba mon, ba piram nopusu minj pa!ilim. ⁴⁸Konu eke, ‘Dup nopusu nopusu er mo!ang kin, ei kumblermba. Pe ka Pisapis mi! epi ei wumb ngenj eke numba, ei poru ninermba; ba enj enj nopusu pimba.’

⁴⁹Yi mi!, pe dup eke wumb pei nopusu poru nimba, ei yi ep kusa mi!. ⁵⁰Epi kusa ei, epi ka wii mendpi!. Ba ep kusa nge singin ei poru nim kin, kapli ep kusa ei nimbil of erpi kin nga singin simba? Ep kusa nge singin ei enim kin mu!ang kin, kapli enim wumb eipi kin endeim endeim ni noman emin sek mu!angii.

Jiisas Amb Si Kindinmin Kengip Ek Ei Nipi Ngum

(Masyu 19:1-12, Luk 16:18)

10 Jiisas eim konu eke si kindpi, orung pupu, orung Juriya konu owundu eke no! Joran pum. Pupu kin, wumb pei ok Jiisas mu!um konu eke nga kulou tunjung. Jiisas eim nge of yi mi! erpi, nga Gos ek ka kengip ek nipi wumb ngum. ²Men ek piik ekii silmin wumb kopur ok, eim ermba of ei kenmin ni piik kii sinjing. “Sinim nge men kengip ek yi pa!im ni, wu endi eim amb sim ei kilip topu si kindmba min mon?” ³Jiisas ek nipi orung kindim, “Ok Moses enim nipe pipe mon ek dinga nipi ngum?” ⁴Pe wumb ek yi ninjing, “Moses eim kapli enim mon endi polk kin, amb kilip to si kindmin nik, mon endi polk kindik kin, kapli amb ei si kindngii,” pa nirim. ⁵Ba Jiisas ek nipi orung kindim, “Nimbil erang enim noman tuk eke dinga peng kin, kumb ok Moses lo ek dinga endi pul-

tum. Pulpu kin, enim noman ok wumb pa!ilim mi! enim yi peng kin Moses mon yi po!pu ngurum,” pa nim. ⁶Ba kumb ok, Gos of pei eririm kunum eke, Gos wu kin amb ta! eririm ku. ⁷Yi mi! erang kin, nga wu ei arim mam ta! si kindpi kin, eim ambim kin dambiltpi ende pupu endeim mi! muamba. ⁸Pe nga wu amb ta! ngenj ende mi! simba. Yi mi! ku, wumb ta! nga ngenj ta! nga pinermba mon. Wumb ta! ngenj endeim mi! pimba. ⁹Yi mi! Gos wu amb ta! sipi, ende kindpi mundmba ei, wu min amb eipi endi to kilip tunermba mon!” pa nim.

¹⁰Nga ekii se ngii konu eke puk, epi eke Jiisas nge ekii silmin wumb, eim kin kii sinjing. ¹¹Jiisas ek nipi orung kindim, “Wu endi ei ambim si kindpi, nga amb konj endi sim, wu ei eim ambim of kis erpi kin, eim amb kin kilip tonum. ¹²Nga amb ei eim wam si kindpi, eim wu eipi endi pupu kin, amb ei wam kin of kis erpi, wam kin kilip tonum.

Jiisas Kengip Ek Ka Nipi Kangit Ngum

(Masyu 19:13-15, Luk 18:15-17)

¹³Nga wumb kombur kangit kembis Jiisas mu!um konu eke tu wunjung. Tu wuk kin, wumb ei kangit kembis ei embilmba ni piik, ba eim ekii silmin wumb kangit tu wangin wumb ei ek ngunjung. ¹⁴Ba Jiisas of ei kanpi, eim noman kis piipi kin, ek nipi orung kindim. “Kangit kembis na ngangin kin enim ambil gii ninerngii! Ei yi mi!, wumb endi pii gii pim kin, kangit mi! yi Gos mo!um konu ka eke tuk pungii,” pa nim. ¹⁵“Na enim kin ek mendpi! nip ngond. Wumb endi Gos sinim kin tep er mo!um konu eke, kangit eke kembis mi! yi sinerim kin, kapli Gos mo!um konu eke tuk punerngii mon mendpi!” ¹⁶Nga Jiisas eim kangit kembis embiltpi erim kin, kangit kembis ombu eim angil ambiltpi, kengip ek ka nipi ngum.

Wu Endi Epi Pei Saŕim Wu

(Masyu 19:16-30, Luk 18:18-30)

¹⁷ Nga Jiisas angpi andŕam eŕe pupu kin, wu endi sikir opu, Jiisas muŕum konu eŕe opu, mani simb eŕe gopsing pii poŕpu, ek nipi kii sim. “Nim ka wii ek mon wu, na nimbiŕ oŕ erip, noman konj kunum kunum sip muŕmbii?” ¹⁸ Jiisas ek nipi orung kindim, “Nimbiŕ erang nim na wu ka nin? Gos endeim mendpiŕ ka moŕum,” pa nim. ¹⁹ “Nim lo ek pei piŕin: nim amb sikin, kiŕip tokun, amb eipi sinenjii; nim wumb nge epi waning sinenjii; nim ek kend tokun wu endi ngunenjii mon! Nim ek kend tokun, wu epi eipi ni ngonenjii; nim arnim manim ek ningiŕ ei piinjii! Piikin, arnim manim paki tunjii!” ²⁰ Nga wu ei ek nipi Jiisas ngum, “Ek mon wu, na kumb ok kangiŕ kembis kin moŕ ei, na lo ek pei piip kin, ekii sip poru niŕ. ²¹ Pe Jiisas wu ei kanpi kin ka piipi ngopu, eim ek nipi wu ei ngum, “Nim epi endi kapŕi enenim. Nim nge epi pei sikin, wumb ngokun ku sinjii! Sikin, nim ku nin epi sinerang moŕmun wumb ei, ngunjii! Nim epin konu eŕe epi ka mendpiŕ saŕim ei, sinjii! Nim na ond konu eŕe, ekii se onjii. ²² Yi miŕ, wu ei ek ei piipi kin, eim kumb dinga erim. Pe eim noman embin topu kin eim orung pum. Nimbiŕ erang, wu ei epi pei saŕim nge wu.”

²³ Nga Jiisas kanpi orung orung kind kanpi kin, eim nge ekii siŕmin wumb kin ek yi nim, “Pe wumb epi pei mani mei eŕe saŕim wumb ei, kongun dinga wii erik Gos sinim tep er moŕum konu eŕe tuk pungiŕ,” pa nim. ²⁴ Pe Jiisas ekii siŕmin wumb Jiisas ek ei piik kin puku sinjing. Ba Jiisas ek nga nipi orung kindpi yi nim, “Na nge kingnan noŕ, wu endi Gos sinim tep er moŕum konu tuk ba; ba ei kongun dinga erpi ba. ²⁵ Pe kung kamil endi alap mui gal tundii eŕe andŕam eŕe tuk ba; ba eim kongun dinga erpi ba. Yi miŕ ku,

wu endi epi pei saŕim wu ei, kongun dinga wii mendpiŕ erpi, Gos sinim tep er moŕum konu eŕe tuk ba.” ²⁶ Jiisas ekii siŕmin wumb ek ei piik, puku sinjing. Sik kin, enim Jiisas kin ek nik kii sinjing, “Yi miŕ, wu nii kapŕi erang, noman konj kunum kunum sipi muŕmba?” ²⁷ Pe Jiisas eim ekii siŕmin wumb kin kan kanpi, ek nipi ngum, “Ei wumb en enim kapŕi enermba mon, ba Gos eim kapŕi ermba. Gos eim mendpiŕ epi kanim kanim kapŕi pei ermba.”

²⁸ Ba Piisa ek nga nipi Jiisas ngum, “Kani! Sin epi pei si kindpin, nim kin ekii se onjpun.” ²⁹⁻³⁰ Pe Jiisas ek nim, “Na enim kin ek mendpiŕ nip ngond, wumb endi na kin Gos nge ek ka ei piik kin, ngii konu eŕe si kindik; engnjing noŕ si kindik; einjing noŕ si kindik; menjing noŕ si kindik; ernjing noŕ si kindik; kingenjing noŕ si kindik; aka pin kuni si kindik; na nge kongun erngii onmun kunum eŕe, Gos epi 100 pei ngopu orung kindmba. Ya mani mei eŕe muŕngii kunum eŕe, Gos eim enim kin ngii ni, angim ni, aim ni, mam ni, kangiŕ ni, aka pin kuni ei, Gos enim ombu kin pei orung kindpi ngumba. Ngang kin, wumb kombur wumb ei kin oŕ embin tui erik ngungii ku. Nga kunum ekii se, noman konj sik, konj kunum kunum muŕngii. ³¹ Ba wumb kombur wu owundu moŕmun kumb se moŕmun wumb ei, ekii se nga wumb wii miŕ muŕngii. Ba wumb kombur wumb wii ekii sik mohmun wumb ei, ekii se kunum eŕe, kumb se wumb num muŕngii.

Jiisas Ek Nipi Kunum Tekliki Eim Kuŕmba

(Masyu 20:17-19, Luk 18:31-34)

³² Wumb Jerusalem konu eŕe pungiŕ pendik, andŕam eŕe punjung. Pe Jiisas andŕam eŕe andpi sikir ok pupu, Jiisas ekii siŕmin wumb puku sinjing. Nga wumb ekii se onjung wumb tungu en-

jing. Jiisas eim ekii silmin wumb engki nga tał sipi, orung sim kin, ek pułe eim kin tonu omba ei, nipi ngum. ³³ Jiisas ek yi nim, “Enim piyei! Sinim Jerusalem konu ełe tonu bin. Pe wumb wu kingam sipangin kin, ek emb tołmun wumb kin, Gos kułmał kałilmin wumb owundu kin ngungii. Ngok kin, eim wumb omba ni piik kin, kan ngok tok kundngii. Pe wu kingam ei sik, wumb eipi endi ngangin kin, tok kundngii nik, wumb eipi ngungjung. ³⁴ Nga eim wumb sik, ek kulsingii, jipambıl tok, kepıi tok kundngii. Tok kundangin kin, pepi kunum tekliki poru neng kin, angpi nga konj tonu omba,” pa yi nim.

**Jeims Kin Jon Teł, Eł Elip
Wu Owundu Mołmbuł**

(Masyu 20:20-28)

³⁵ Nga Sependii nge kingam tał, Jeims, Jon teł okuł, Jiisas kin yi ninjngıl. “Ek mon wu, sil nim kin epi endi kii simbił nge onmbuł. Nim epi ei sil kin enjii!” pa ninjngıl. ³⁶ Pe Jiisas ek nipi, wu tał ngum, “Na elip kin nimbił oł ermbii?” ³⁷ Pe wu tał Jiisas kin ek nikił orung kindinjngıl, “Nim ekii se king peł ełe, tilang owundu ei ninim noman dinga sikin onjii kunum ei, kaplı sil piinmbıl ei nim sil wu tał endi sikin, angıl tunding mundan kin, nga endi angıl taring mundan mułmbuł,” pa ninjngıl. ³⁸ Ba Jiisas ek nipi wu tał ngum, “Na kin ek ei kii sinmbıl ei elip ek ei pii poł tunanmbıl. Elip kaplı noł na nond noł ming ei, kaplı nunguł min? Nga elip kaplı na noł peł ełe elip kaplı pingıl min?” ³⁹ Pe wu tał eim kin ek nikił, “Sil kaplı ermbıl.” Jiisas ek nipi wu tał ngum, “Keimi, ming ei na pe noł nond, elip ming ei kaplı noł nunguł ku. Pe na noł peł ełe, elip kaplı noł pingıl ku. ⁴⁰ Pe wumb nii endi eim na angıl tunding min angıl taring ełe mułmba ei, na nge epi endi mon. Ba Gos ei eim peł ei

eim ngumbii ni, er ka er mundum wumb ei ngumba.”

⁴¹ Nga Jiisas nge ekii silmin wumb engki orung ek ei piik, nga Jon kin Jeims tał kin noman kis piinjing. ⁴² Ba Jiisas eim ekii silmin wumb eim kin wii topu, “Wei!” pa nim. Eim ek nipi wu kei ngum, “Enim piinmin, wumb embe mołum wumb num ei, tilap eipi ełe pałim ei, en enim noman dinga to mani kindngii ei pałim. Pe en enim wumb owundu ombu tep dinga wii efmin. ⁴³ Ba oł ei enim kin tuk pinermba mon! Wu endi eim enim kin wu owundu mułmbii ni ermba ei, enim kin kongun wii paki tumba wu mułmba. ⁴⁴ Pe wu endi enim kin wu owundu endeim mułmbii ni ermba, wu ei eim enim wumb pei kin kongun wii paki tumba,” pa nim. ⁴⁵ “Nimbił erang wu kingam eim yi ku, eim opu wumb eim kin kongun paki tungii nipi onerim, mon! Eim opu wumb paki tumba nge om. Opu kin, ond peri ełe kołpu, eim noman konj ka ngopu, wumb pei nga sipi orung simba nge om.”

**Jiisas Wu Endi Ningıl Tumbun
Mułum Wu Ei Er Ka Erim.**

(Masyu 20:29-34, Luk 18:35-43)

⁴⁶ Pe Jeriko konu ełe onjung. Jeriko konu ełe si kindpi pupu kin, Jiisas ekii silmin wumb kin, wumb pei eim kin punjung. Puk kin, Barsimeiyas, Tiimeiyis nge kingam ei, ningıl tumbun mołukum wu ei, andłam wer ełe mołpu, wumb ku ni epi ei kenim nipi silim. ⁴⁷ Nga Jiisas Nasares konu ełe wu ei orum eim piipi kin, eim wii dinga topu, “Nim Jiisas, nim Deipis nge kingam. Nim na kin kaimb si ngo!” pa nim. ⁴⁸ Nga wumb pei wu ei ek ngok yi ninjing, “Nim ek tingnerii!” Ba eim nga wii dinga topu, “Nim Deipis nge kingam, nim na kin kaimb si ngo!” pa nim. ⁴⁹ Pe Jiisas eim opu yi nim, “Enim wii tangin kin, wanglı!” nim. Pe wumb wu ningıl tumbun mułum wu, ei wii tun-

jung, “Nim noman dinga pimba. Nim angkin po! Jiisas eim nim wii tonum,” pa ninjing. ⁵⁰ Kapli, pe eim konduk si kindpi kin, eim sikir engim. Angpi kin, Jiisas mułum konu ełe pum. ⁵¹ Pe Jiisas wu ei kin ek nipi ngum, “Na nim kin nimbil of ermbii?” Wu ningil tumbun mułum wu ei, ek nipi ngum, “Ek mon wu, na ningil er ka eran, kenmbii,” pa nim. ⁵² Jiisas ek nipi orung kindim, “Nim po! Nim pii gii je erang kin, nim ningil ełe ka enim.” Pe wu ningil tumbun mułum wu ei, sikir erang ka mułang kenim. Kanpi kin, wu ei Jiisas andłam pum konu ełe, ekii se pum.

Jiisas Jerusalem Konu Ełe King Mił Pum

(*Masyu 21:1-11, Luk 19:28-40, Jon 12:12-19*)

11 Pe Jerusalem konu ełe mandi ok kin, Bespeis kin Besanii konu ełe mandi komung Olip ełe tor onjung. Pe Jiisas eim nge ekii silmin wu tał kindang punjunguł. ² Jiisas eim ek nipi wu tał ngum, “Ełip pukuł, konu ełe keningil konu ełe mandi mołum. Pe sikir keningil ni kung dongkii wumb mulenjung kung endi kan kuł pendnjing ei, na kin tu wunguł,” pa nim. ³ “Pe wu endi ełip kanpi, ‘Ełip ei nimbil erang enmbil?’” a nim kin, kapli ełip yi ningil, ‘Sil wu owundu tu we!’ a neng kin onmbuł. Ekii se eim kung dongkii sikir sipi ya orung kindmba,” pa nim. ⁴ Kapli wu tał pukuł, kenjngil ni kung dongkii endi kan kuł pendnjing. Kung ngii ondu ełe pendnjing pim ei, kan si kindkil nga tu wunjunguł. ⁵ Nga wu kombur mandi angk, ek nik ngunjung. “Ełip nimbil of erang kung dongkii ei kindangil punum?” a ninjing. ⁶ Nga wu tał ek nikił wumb ngunjnguł, “Jiisas ek nim mił ninjngil.” Nengil kin, kung dongkii wumb, “Kung kapli se!” ninjing. ⁷ Pe ełe ełip kung dongkii

wał ya Jiisas mołum konu ełe tu wunjunguł. Tu wukuł kin, konduk tukuł ei peł ełe singil. Pe Jiisas kung dongkii ełe tonu pupu mułum. ⁸ Pe wumb pei konduk gul, andłam ełe mundnjung. Pe nga wumb kombur ond onguł tok tu wuk, andłam ełe mundnjung ku. ⁹ Nga wu amb pei Jiisas pum konu ełe kumb se punjung. Nga wumb kombur ekii se punjung ku. Nga wumb pei puk kin wii dinga tunjung, “Wu owundu onum,” pa ninjing. “Gos wu owundu ei kin eim noman ka ngumba. Eim Gos nge embe owundu ełe onum! ¹⁰ Gos sinim noman ka ngopu, eim kingam wu owundu Kraisis kindang opu, sinim konu orung orung tep ermba nge onum. Kumb ok, kupam Deipis sinim tep elim mił, yi ermba nge onum. Gos embe ambil tonu kindinmin.” pa ninjing.

¹¹ Pe Jiisas Jerusalem konu ełe om. Opu kin, men ngii owundu ełe nirik pupu kin konu ełe kan andpi, pupu kin epi kanim kanim kanpi poru nim. Ba konu eni mani pupu poru nim. Konu pou neng Jiisas eim ekii silmin wumb engki nga tał sipi Besanii konu ełe pum.

Jiisas Ek Nipi Ond Mong Tunermba Nim

(*Masyu 21:18-19*)

¹² Nga kunum endi, Besanii konu ełe si kindik, nga Jiisas kuni tum. ¹³ Nga eim kenim ni ond pik endi turii mił engim. Pe Jiisas kenim ni, ond onguł pei mułum ni kenim. Kanpi pupu kin, “Ond mong, kurup simbi,” ni piim. Ond engim konu ełe, eim ond mong endi eim kinerim mon! Onguł mendpil mułum. Nimbil erang, ond pik mong tunalim kunum ei mułum. ¹⁴ Pe Jiisas ond ei nipi ngum, “Nim ond mong nga tunenjjii mon!” pa yi nim. Pe Jiisas ekii silmin wumb ek ei piinjing.

Jiisas Men Ngii Konu Ete Kil Ngopu Si Kindim

(Masyu 21:12-17, Luk
19:45-48, Jon 2:13-22)

¹⁵ Wumb Jerusalem konu ete punjung. Pe Jiisas men ngii konu ete andaring mandi pum. Pupu, kenim ni wumb men ngii konu ete andaring mandi wumb, kei nin ku ongu sik mong top ehmin, epi pei wumb tu wuk ya epi top erik, er muljung wumb ei Jiisas pupu, to kindang kin, konu eipi eipi tor si kindang punjung. ¹⁶ Pe Jiisas ek dinga nipi wumb ngum, “Epi top ei Gos ngii mandi tu wuk enerngii mon!” pa yi nim. ¹⁷ Jiisas kengip ek nipi ngum, “Gos ek yi mił wumb kombur ok pulk yi ninim, na ngii ei kin wumb yi mił ningii, ‘Na ngii ei prei nge konu ete er mułmba,’ yi ningii; ba enim wumb ek ei piinarik sik, wumb koi erik, epi waning sik erik nge ngii mił enim,” pa nim.

¹⁸ Nga kułmał kałihmin wumb owundu kin, ek emb połmun wumb ombu kin, Jiisas enim epi ei piik, en enim andlam endi kuruk Jiisas tumun ni piinjing. Wumb ombu Jiisas kin mund mong enjing. Nimbił erang wumb pei Jiisas nge kengip ek piik, puku sik, tungu enjing.

¹⁹ Nga konu pou neng, Jiisas ekii siłmin wumb kin Jerusalem konu ete si kindik punjung.

Ond Pik Kengip Ek Endi

(Masyu 21:20-22)

²⁰ Pe kupiiring okrii, Jiisas kin eim ekii siłmin wumb andlam ete puk kenjing ni, ond pik kułii erim. Ond ongu kin dumbuł kin pei kułii er poru nim. ²¹ Nga Piisa eim oł endi erang piipi kin, eim yi nim, “Ek emb tołun wu, keniyo! Ond Pik ei nim ek ngon, ond ei kułum.” ²²⁻²³ Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Enim Gos kin pii gii nik molk kin, oł ei enim kapli erngii,” pa nim. “Na ek keimi nga nip

enim ngond. Pe wu endi kapli komung ei ek neng kin, kapli pupu mani ep noł ete ba. Pe wu endi eim noman tał pinermba mon, ba eim pii gii ete mendpił pimba. Pe eim ek ei kapli peni ete omba. Nga epi ete tonu omba ei, wu endi ek nim mił mendpił pimba. ²⁴ Yi mił erang, ete nge na enim kin ek nind, kunum ete enim prei erik, epi endi simin ni kii sinjing kin, kapli enim pii gii nik epi ei singii. Sik kin, prei erik, kii sik, epi ei enim singii. ²⁵ Nga kunum ete enim angk prei erang kin, wu endi enim kin oł kis erpi nim kin, enim wu ei oł kis ei kapli si kindngii. Yi mił, enim Ernjing Gos ei epin konu ete mołum, eim enim noman kis kapli kil ngopu si kindmba ku,” pa nim. ²⁶ (“Ba enim wu endi oł kis ei si kindnenjing kin, kapli Erinjpin Gos enim noman oł kis ei kil ngopu si kindnermba mon ku,” pa nim.)

Jiisas Nge Noman Dinga Nii Ngołum

(Masyu 21:23-27, Luk 20:1-8)

²⁷ Wumb Jerusalem konu ete nga orung onjung. Wangin kin, Jiisas men ngii konu ete nirik andpi mułum kin, wumb kułmał kałihmin wumb owundu kin, mon ek tołmun wumb kin, men ngii kongun ehmin wumb ombu ei Jiisas mułum konu ete onjung. ²⁸ Wumb ok Jiisas kin ek nik ngunjung, “Nim nipe noman dinga peng oł ombu en? Pe wumb nii nim noman dinga ngang, kongun ombu mił en?” a ninjing. ²⁹ Jiisas ek nipi ngum, “Na enim ek endi kii sip ngumbii. Enim na ek nik ngunjung kin, ek ei nga na enim nip orung kindmbii. Ei na kongun noman dinga peng enj mił ei nimbii ku. ³⁰ Ya noł wu Jon wumb noł pendihim oł ei; Gos nge oł min mei ete wumb nge oł?” Jiisas ek nipi, “Ek ei nik orung kindei!” pa nim. ³¹ Pe wumb en enim ek yi ni piik piik enjing. “Pe sinim epin konu ete epi ninjpin kin, kapli Jiisas yi nimba, ‘Enim nimbił oł erang

enim Jon pii gii ninanmin?’ a nimba. ³²Pe nga sinim wumb ek epi ninjpin kin, ek ei kapli enermba mon.” Nimbił erang en enim wumb pei mułangin kin, mund mong enjing. Wumb pei Jon eim Gos ek ni tor kindiłim wu ni piinjing. ³³Pe wumb Jiisas kin ek nik ngunjung, “Sin piinanmin.” Pe Jiisas ek yi nim, “Na yi ku enim kanip nind, na noman dinga peng yi kongun enj pa nip, ninerbii mon,” pa nipi wumb ngum.

Jiisas Ond Mong Pin Ek Ekin Nim

(Masyu 21:33-46, Luk 20:9-19)

12 Jiisas ek ekin topu wumb ngopu eim ek yi nim, “Wu endi eim kan ond mong pin endi telim. Talpi, kung gui torung er pok erim. Erang kin, ming owundu endi yi mił er sepi kin, ond mong tangpi tuk kindimba nge erim. Erpi kin, tep ngii endi tuk ełe takpi sim ku. Ond mong pin ei sipi wumb kongun, ‘Erngii!’ nipi, wumb kin kindim. Kindpi kin, eim pupu konu turii endi pum. ²Tengingii kunum mandi erang kin, eim kongun wu endi kindang pupu, ond mong wumb kongun er mulnjung konu ełe pum. Eim yi ni piim, ‘Ond mong pin kuni kombur numbii. Nop sipip, ku simbii,’ ni piim. ³Pe wumb wu ni ambiił gii nik, kepii tunjung. Tok kin, nga wii kindangan orung pum. ⁴Pe nga, eim kongun wu endi nga kindang om. Wu ei yi ku tok kin, peng to tokun tunjung. Nga wu ei kin oł kis enjing. ⁵Pe nga eim kongun wu endi nga kindim. Kongun wumb erik molk, wu ei to kundnjung. Pe nga kongun wumb pei kindang onjung. Pe enim wumb kopur tok, nga enim wumb kopur tok kundnjung ku. ⁶Pe eim kingam endeim mendpił mułum. Mołpu kin, eim kingam ei eim noman piim. Piipi kin, ekii se mendpił, eim nge kingam ei kindang, pupu wumb ond mong pin kongun er mulnjung konu ełe pum. Pupu kin, ek yi nim, ‘Nam nge kangi ei ek

nimba ei kom singii,’ pa yi nim. ⁷Ba ond mong pin kongun ełmin wumb en enim ek nik piik, piik enjing. ‘Kingam eim arim nge epi eim pei simba,’ ni piinjing. ‘Sinim sikir to kondpun kin, ond mong epi ei sin sinim simin!’ pa ninjing. ⁸Yi nik kin, tok konduk sipik, ond mong pin torung ełe kindnjing.”

⁹Pe Jiisas ek nipi kii sipi wumb ngum, “Pe ond mong pin ei arim opu kin nimbił oł endi ermba? Eim opu kin eim ond mong pin kongun er mulnjung wumb ei to kundmba. Pe nga ond mong pin ei sipi, wumb eipi endi ngang kin, kongun er mułngii. ¹⁰Enim ek mon endi mer poł pendnjing ei gernenjing min? Gos ek yi mił ninim,

‘Pe ku ei ngii takiiłmin wumb si kindnjing kin ku, ei ku dinga ka wii mendpił, ngii ekin ełe engim.

¹¹Gos owundu eim mendpił oł ei erang kin tonu onum, sin ei kan ka wii kaninmin.”

¹²Jiisas ek ei wumb piik nik ełmin wumb owundu ei pupun, Jiisas ambiił gii nimin ni piinjing; ba wumb mund mong enjing. Wumb piinjing ni Jiisas ek neng kin, en enim konu ei si kindik punjung.

Ku Takis Siłmin Ei Kii Sinjing

(Masyu 22:15-22, Luk 20:20-26)

¹³Lo ek piik ekii siłmin wumb kombur kin, Eros wumb kopur kin Jiisas mułum konu ełe punjung. Puk kin, wumb ei en enim ek endi nik Jiisas simin ni piik punjung. ¹⁴Pe wumb ei ok Jiisas kin ek dinga nik, “Ek emb tołun wu, sin piinmin nim ek keimi nikin nikin en wu. Pe nim wu endeim noman ngonan. Nim wu endi noman peng ek ninmin mił ninan. Nga wu embe pinałim mił ninan mon? Gos ek keimi mendpił minj nikin, wu amb pei ngon. Nim piin ei sinim ermin mił nenj? Ei kapli sinim wu num Siisa yi mił Rom tep ełmin wu owundu mił, ku takis ngumun min mon? Sinim kapli ngumun

min sinim ngunermin?"¹⁵ Jiisas ek kend tok ełmin wumb ei piim. Piipi kin, Jiisas ek nipi ngum, "Nimbił oł erang enim na kin ek ak mak enmin? Pe kom ku end tu wuk, na ngangin kin, ei kenmbii," pa nim.¹⁶ Wumb kom ku sik tu wunjung. Tu wangin kin, Jiisas wumb ei kin kii sim, "Ei min men mił ku ei nii nge?" Pe wumb ek nik orung kindnjing, "Ei Siisa nge."¹⁷ Pe Jiisas ek nipi orung kindim, "Epi Siisa nge epi ei Siisa ngungii! Gos nge epi ei Gos eim ngungii!" Pe wumb ek ei piik pii pol tunarik kin, piik kun enenjing.

Wumb Kolk Nga Angnałmin

(Masyu 22:23-33, Luk 20:27-40)

¹⁸Wumb kolk nga konj punałmin ni piłmin wumb kopur Jiisas mułum konu ełe onjung. Wumb tiłap ei men ek eipi mił yi niłmin, 'Wumb kolk nga konj punałmin.' Wumb ei, Jiisas kin kii sinjing.¹⁹ "Ek emb tołun wu, Moses lo ek yi mił połpu sinim ngum. 'Pe wu endi kułum kin, eim kangiił endi mulerim ba, eim ambim ei mołum. Mołum kin, amb ei eim angim sipi kin, kangiił endi mengpi ngumba."²⁰ Pe wu angim angim angiił orung nga tał mulnjung. Molk kin, wu kumna ei amb sim wu ni kułum ba, kangiił endi mengnerim.²¹ Pe angim ekii amb ei sipi kin, nga wu ei kułum, ba kangiił endi mulerim ku. Pe nga angim tuk ei, amb ei eim sim, ba nga eim kułum ku.²² Yi mił wu angim angiił orung nga tał angim ei, amb endeim ei ku sik punjung; ba kangiił endi mengnenjing mon. Angim angim ni pei kulnjung. Kolk kin, ekii se mendpił amb ei kułum ku.²³ Pe kunum ekii se kulnjung wumb nga angk tonu ongii kunum ei, amb ei wu nii simba? Amb ei wam nii, nim piin min? Wu angim angiił orung nga tał amb endeim sinjing," pa ninjing.

²⁴Jiisas ek nipi ngum, "Gos ok pultum ek ei, enim pii poł tunarik mołmun.

Pe enim Gos epi dinga ermba, ei enim piinanmin. Pe enim ek ninmin ei, kun pinałim mon.²⁵ Wumb kulnjung wumb angk tonu ongii kunum ełe, wu amb sin-erngii mon, ba Gos enjel epin konu ełe mołmun mił ei yi ku mułngii.²⁶ Ba ek ei wumb kufii wumb nga angk tonu ongii; enim Moses nge mon mer pultum pałim ei kenjing min? Dup endi ond kembis ełe dup num ek poł ei Gos nipi wu Moses kin ngum,

'Na wu Eiparam nge Gos, wu Aisak nge Gos, wu Jeikop nge Gos,' pa yi nim.

²⁷Gos wumb kufii wumb nge Gos mon! Gos wumb konj mołmun nge Gos mołum. Gos wumb eim kin pii gii ninjing wumb ei, Gos noman konj nga, en enim ngang konj mułngii. Enim ek ei kun mendpił pinałim mon," pa nim.

Gos Ek Dinga Kumna Mendpił

(Masyu 22:34-40, Luk 10:25-28)

²⁸Nga men kengip ek tołum wu endi opu moł piipi kin, Jiisas wumb kin ek mił enjing ni orung kindpi ka erim. Pe wu ei Jiisas kii sim, "Lo nipe lo kumna mendpił ka wii pałim?"²⁹ Jiisas ek nipi orung kindim, "Lo ek kumna yi mił pałim. 'Enim Esrel wumb pei enim piingii! Sinim Erinjpin Gos Owundu ei sinim Gos ei endeim mendpił, sinim nge Owundu mołum."³⁰ Nim Gos kin noman ka pei mendpił ngokun, "Nanim Gos," nikin mulnjii. Ninim noman tuk ełe poru Gos kin ngokun; nga nim noman pei Gos kin ngokun, nim noman dinga pei Gos kin ngokun er mulnjii,' pa nim.³¹ Nga lo endi ei yi mił: 'Nim wumb eipi noman ka ngunjii ei, ni ninim noman ka ngon mił yi ngunjii.' Nga lo eipi endi lo tał ei kamb mani kindnanim mon," pa nim.³² Pe ek emb tołun wu ek nipi Jiisas ngum, "Ek mon wu! Nim ek ka nin keimi mendpił, Gos endeim mendpił mołum. Eim Owundu mołum. Gos eipi endi molałum, mon!"³³ Sinim eim kin no-

man ka pei ngumun; sinim noman tuk eŋe pei ngumun; sinim noman dinga eim kin pei ngumun; sinim wumb moŋmun noman ka ngumun. Pe sinim lo taŋ ei pi-pipin kin sin sinim lo taŋ ei ekii se punjpun kin, kaphi oŋ ei erpi wumb kuŋmaŋ kaŋmin kanim kanim pei to mani kindim,” pa nim. ³⁴Nga Jiisas piim ni, wu ei ek ka nipi orung kindim. Jiisas wu ei kin ek nipi ngum, “Nim Gos sinim kin tep er moŋmun konu eŋe mandi moŋmun,” pa nim. Yi miŋ, nga wumb endi Jiisas kin nga kii sik mund mong erik moŋmun.

Krais Eim Nii?

(Masyu 22:41-46, Luk 20:41-44)

³⁵Pe nga Jiisas men ngii moŋpu, kengip ek nipi wumb ngum, “Nimbiŋ erang kengip ek toŋmun wumb ei Kraiŋ ei opu, wumb paki tumbii ni, omba wu ei Deipis nge kingam mendpiŋ moŋmun?” pa ninmin. ³⁶“Gos Gui Ka neng, Deipis kin ek nim, ‘Owundu nipi, na owundu ninim miŋ, nim na angii tundung orung mulnjii. Molkun kin, ekii se nim opu orung wumb na sipi, nim simb eŋe mandring kindamb kin, nim opu orung wumb to mani kindnjii,’ pa nim. ³⁷Deipis ei eim ‘Owundu’ ninim; nimbiŋ erang Owundu Deipis nge kingam mendpiŋ moŋmun ninim?” Pe wumb tilap owundu molk kin, eim ek ei piik kin ka piinjing.

Jiisas Lo Ek Kengip Toŋmun Wumb To Mani Kindim

(Masyu 23:1-36, Luk 20:45-47)

³⁸Pe Jiisas kengip ek ni ngopu yi nim, “Enim lo ek piiŋmin wumb kan kun erik muŋngii. En enim alap olt taŋpin endmin ni piiŋmin. Puk kin, en enim wumb kanik kin, ‘Muŋeiyo,’ nik kin wumb ei kuŋou toŋmun konu eŋe moŋmun. ³⁹Nga en enim konduk olt kindik kin men ngii kumb eŋe muŋngii ei ka piiŋmin. Nga en

enim kuni owundu noŋmun ei, en enim puk peŋ kumb eŋe muŋmun ni ka piiŋmin ku. ⁴⁰‘Wumb ombu amb ngii konu bin ni piiŋmin.’ Amb wengin moŋmun konu eŋe puŋmun. Puk kin, amb epi ngii konu epi moŋmun ei, pei sik poru niŋmin. Nga en enim ek kend tok prei olt eŋmin. Erik kin, ekii se kunum, Gos wu ombu epi embin tui endi wu kei kin ngumba.”

Amb Kurpu Endi Gos Kin Epi Endi Ngum

(Luk 21:1-4)

⁴¹Nga Jiisas men ngii konu eŋe ku sim konu eŋe wumb ku tu wuk ming eŋe kindiŋmin konu eŋe mandi muŋmun. Pe wumb ku sim wumb, ku pei ngunjung. ⁴²Pe nga amb endi wam kultum, amb ku kurpu muŋmun ni, ku kundii kembis ei endeim miŋ sipi kindim. ⁴³Nga Jiisas nge ekii siŋmin wumb eim wii topu kin, “Wei!” nim. Nga eim enim kin ek nipi ngum, “Na ek keimi nipi enim ngond, amb ku kurpu eim wam kuŋmun amb ei, ku owundu tuk kindnim. Kindim, amb ei wumb ku pei men ngii eŋe ku toŋmun ming eŋe tu wunjung wumb ombu, amb ei to mani kindim. ⁴⁴Pe wumb pei en enim ku pei saŋim, ba mer ming eŋe pei kindnaŋmin. Ba amb ei eim ku pei pinerim, ba eim ku pei tuk kindim. Kindpi kin, pe eim nga kuni sipi nopu ermba, ku sinaŋim,” pa nim.

Men Ngii To Kis Ermba

(Masyu 24:1-2, Luk 21:5-6)

13 Pe Jiisas men ngii si kindpi, tor pupu kin, Jiisas ekii siŋim wu endi ek nipi, Jiisas ngum, “Ek mon wu! Kani! Ku owundu ka wii nin ngii ka wii ka wii moŋmun,” pa nim. ²Nga Jiisas ek nipi orung kindpi yi miŋ nim, “Nim ngii owundu ombu kan min? Pe ku endi tonu ku eŋe paŋim ku ei, ekii se pei to mani kindngii,” pa nim.

Epi Embin Tui Pei

(Masyu 24:3-14, Luk 21:7-19)

³ Jiisas tonu komung Olip eŕe muŕpu, men ngii owundu orung engim ni kenim. Pe Piisa, Jeims, Jon, Endru wu kei mendpiŕ molk kin, eim kin kii sinjing. ⁴ “Nim ek nikin sin ngon, ei kunum nenj oŕ embin tui ei tonu omba? Nipe oŕ endi kumb se tonu omba sin piimin? Epi ombu pe mandi tonu omba min?” pa ninjing.

⁵ Pe Jiisas ek nipi ekii siŕmin wumb ngum, “Enim kanik kun er muŕngii! Mon pim kin, wu endi enim ek kend topu ngopu tor simba. ⁶ Wumb pei ok, ‘Na embe Kraiss,’ ningii. Nik kin, ek yi ningii, ‘Na wu ei mendpiŕ ond,’ pa ningii. Nik kin, wumb pei ek kend tok ngok tor singii. ⁷ Nga ekii se, enim wumb opu erngii ei piik kin, wumb opu erngii ek poŕ omba ei piik kin, en enim tungu enerngii! Ei epi tonu ongii, ba poru nimba kunum ei, poru ninanim. ⁸ Yi miŕ, wumb tiŕap endi puk, wumb tiŕap endi kin opu erngii. Wu king tiŕap endi puk, wu king endi kin opu erngii. Nga konu orung kopur konu kopu tumba. Kopu tang kin, wumb kuni simba. Epi ei amb endi kangii mengmba erang ngenj kumbii sinmin, yi miŕ pepi ba,” pa nim.

⁹ “Ba en enim mandii kan kun erik muŕngii! En enim wu num ek ei kos piimba. Pe enim men ngii konu tu wuk enim kepii tungii; enim kin nin tep elim wu owundu muŕngii konu eŕe, tu wungii enim. Na ek ka nik wumb ei ngok kin, na kongun yi miŕ erngii,” pa nim. ¹⁰ Pe wumb tiŕap eipi eipi wumb pei Gos ek ka nengin kin, eŕe ok endi piyangan kin, ekii se muŕ mei poru nimba kunum ei, oŕ embin tui tonu omba nim. ¹¹ Pe wumb kombur enim sik tu wuk, kos eŕe tonu tu wujung kin, enim mund mong kulerngii. Kularik kin, sinim ek nipe ek nimin noman yi to piinerngii mon! Kunum eŕe, Gos enim kin ek ei pei nipi enim ngumba

ei, enim nik tor kindngii. Nimbiŕ erang, ek ei enim mendpiŕ ni tor kindnengii mon. Ba Gos Gui Ka enim kin ek ei nipi ngumba. ¹² Wumb enim engnjing sik, kos erik nga to kundngii. Ernjing, kingenjing kin opu orung erik to kundngii. Pe kingenjing, arim mam ni opu orung erik, to kundngii. ¹³ Wumb pei enim kin noman kis piik ngungii; na ek enim piik moŕmun, oŕ ei erngii. Ba wu endi na kin pii gii dinga peng muŕum kin, kunum eŕe poru nimba kunum ei, Gos eim sipi orung simba.”

Epi Kis Mendpiŕ Tonu Omba

(Masyu 24:15-28, Luk 21:20-24)

¹⁴ “Ba enim epi ei keningii, konu er kis ermba, epi kis ei konu ka moŕpu konu engmba. Wu endi ek ei gerim kin, ka piyangii! Kunum eŕe Jura wumb mulnjung, tungu puk, tonu komung eŕe sikir tonu pungii. ¹⁵ Pe wu endi ngii tonu eŕe moŕpu kin, nga sikir mani pupu eim epi ngii nirik moŕum, epi endi sinermba mon. ¹⁶ Nga wu endi aka pin moŕpu kin, kan ak topu sikir pupu, konduk endi sinermba mon ku. ¹⁷ Kaimb mendpiŕ singii amb kangii mundii monmun ei, nin amb kangii am ngok kunum ei, wumb ei kaimb sik ngungii. ¹⁸ Pe enim prei erangan kin, konu jii nimba kunum ei, oŕ ei nge tonu onermba mon. ¹⁹ Kunum eŕe, oŕ embin tui owundu kumb se tonu omba. Kumb ok, Gos epi pei eririm kunum, pei o pum; nga pe yi ku oŕ embin tui ei nge ok tonu oneririm. Ekii se oŕ embin tui, ei yi ku tonu onenmba. ²⁰ Nga Gos Owundu eim kunum eŕe aninga kopur wak tuŕang kin, wu amb pei kunum eŕe poru niŕangan. Ba eim nge ni mundum wumb ni piipi kin, kunum eŕe aninga kopur wak topu kindang moŕmun.

²¹ “Nga kunum eŕe wu endi moŕpu yi nimba, ‘Kenei! Kraiss ya eŕe moŕum. Kraiss wuŕ eŕe moŕum,’ yi nimba. Wu ei enim kin ek yi nimba, enim pii gii ninerngii

mon. ²²Pe Krai ek mił ek kend tok ningii. Nga ek kend tok ni tor kindilmin wumb ok kin, jep oł kanim kanim nin, oł kanim kanim erngii ku. Keimi kapli erim kin, Gos mundum nipi wumb ek kend tok singii nge, erngii. ²³Ba enim kan kun erik mułngii! Na ek pei enim kin ok nip poru ninj oł ei nge, endi ekii se tonu om kin, enim pii poł tungii.”

Ekii Se Wu Kingam Omba

(Masyu 24:29-31, Luk 21:25-28)

²⁴“Ba kunum ełe oł embin tui pupu poru neng kin, pe eni emii pimba; nga oi tiłang enermba mon ku. ²⁵Nga muł ełe, kanjip pei mani ongii. Nga kupu muł dinga epi mołum epi ei ołup ermbe. ²⁶Nga kunum ełe, na wu kingam ekii se kupu muł kin, ełe mani ombii ni enim keningii! Kanik kin, na noman dinga wii kin nga tiłang ka wii kin mani ombii. ²⁷Nga kunum ełe, Gos nge eim enjel pei kindang, ongii. Ok kin, eim nge wu amb pei kułou topu mundum wumb eim konu ełe orung orung pei sipi orung simba. Sipi kin, mei konu ekin orung orung pei, sin epin konu ełe orung orung pei sipi orung simba.”

²⁸“Enim ond pik ełe ek ei piingii. Kunum endi ond angil ełe noł mołpu, onguł konj tonu opu, nim kin enim piingii ei, konu eni ba kunum tonu onum ni piingii. ²⁹Ei mił, ekii se na ek nind mił epi yi tonu omba keningii. Enim piingii, eim mandi opu kin, ngii ondu ełe mołum ni piingii. ³⁰Na ek keimi nip enim ngond! Wu amb pei kulerngii kunum ełe, na ek nind mił epi yi tonu omba. ³¹Kupu muł kin mei teł poru nimba; ba na ek ei poru ninermbe mon,” pa nim.

Wu Endi Kunum Ełe Kin Eni Ełe Ni Piinanim

(Masyu 24:36-44)

³²“Ba wu endi kunum ełe kin, eni ełe ni piinanim mon. Gos enjel ei epin konu ełe mołmun, ei pii poł tunanim. Nga Gos kingam yi ku, pii poł tunanim. Ba Arim Gos mendpił pii poł tołum. ³³Enim kan kun erik kui erik mułngii! Enim piinanmin kunum nenj oł ei tonu omba. ³⁴Ei yi mił, wu endi eim ngii konu ełe si kindpi kin, konu eipi orung pum. Pupu kin, eim kongun wumb eim nge epi ombu tep er mułngii, ni kongun wu endeim endeim ni ngum. Ngopu kin, ngii ondu ełe tep er mułmba wu, ei eim tep ka er mułmba. ³⁵Yi mił, enim tep ka erik mułngii! Enim piinanmin ngii arim kunum nenj orung omba. Emii pang omba min, tinga omba min, kupiiring okrii kei kultu wii tołum kunum ełe omba min, ei enim pii poł tunanmin mon. ³⁶Mon pim kin, eim sikir opu, kenmba ni enim or pek mułngii. ³⁷Nga ek ei enim nip ngond, ei na wumb pei nip ngunj, ei enim tep ka wii erik kin, kui erik mułngii!” pa nim.

Wumb Owundu Jiisas To Kundngii

(Masyu 26:1-5, Luk 22:1-2, Jon 11:45-53)

14 Pe kunum tał opu pang, ekii se ‘Pasopa Kuni Owundu’ kunum endi sim. Nga kułmał kałilmin wumb owundu kin kengip ek niłmin wumb yi ninjing, “Sinim nimbił oł erpin, Jiisas kin ek kend nipin kin, Jiisas ambil gii nipin, to kundmun?” a ninjing. ²Yi mił wumb ek yi ninjing, “Sinim oł ei kunum owundu sałim kunum ei, enermin mon. Mon pim kin, wumb opu tonu sik erngii.”

Amb Endi Jiisas Peng Ele Kopung Kindim

(Masyu 26:6-13, Jon 12:1-8)

³Nga Jiisas eim Besanii konu ele pupu, Saimon ok kinj nang pirim, ngii konu ele pum. Pupu moŋpu kin, kuni moŋmun peŋ ele muŋang kin amb endi om. Opu kin, amb ei ming ka wii endi sipi tu wum. Tu wupu kin, ming ei mur ka wii, ku owundu puŋum ming ei, topu gaŋ tum. Topu kin, kopung ka wii sipi, Jiisas peng ele kindim. ⁴Ba wumb kombur mulnjung wumb ei noman kis piinjing. Wumb en enim ek ni piik piik enjing, “Nimbiŋ erang kopung muru ka wii ei wii bein to kindnim?” ninjing. ⁵“Pe sinim wumb top erei nipin ngumun, ei ku 300 miŋ simin. Sipin kin, wumb kurpu moŋmun wumb ei ngumun.” Nik kin, amb ei kin ek ngunjung. ⁶Ba Jiisas yi nim, “Enim amb kanik, wiik tei!” a nim. “Enim nimbiŋ erang noman embin tui eim kin ngonmun? Ei na kin oŋ ka enim. ⁷Kunum kunum wumb kurpu enim kin moŋmun. Kunum kunum enim wumb kurpu kin paki tumun ni piinjing kin, kapŋi paki tei! Ba na enim kin kunum kunum mulermbii mon. Muleramb kin, enim na kin paki tungii miŋ nenj?” pa nim. ⁸“Amb ei epi kapŋi ermba miŋ erim. Amb eim kopung muru ka wii sipi, na ngenj ele keŋim ei na kuŋmbii oŋ erim. ⁹Nga na enim kin ek keimi nind! Ei konu orung orung pei wumb Gos ek ka nik ngungii. Epi nipe amb eim erim miŋ nik ngangin kin, wumb pei piingii ku!”

Juras Jiisas Opu Orung Wumb Ngum

(Masyu 26:14-16, Luk 22:3-6)

¹⁰Pe kunum ele, Jiisas ekii siŋmin wumb engki nga taŋ mulnjung konu ele, wu endi embe Juras Eskeriyas eim pupu, kuŋmaŋ kaŋiŋmin wumb mulnjung konu ele pum. Pupu kin, eim Jiisas sipi, opu erii wumb ngumba nge pum. ¹¹Nga en

enim ek ei piik Juras Eskeriyas ek nim miŋ piik, ka piinjing. “Pe eim kom ku ngumun,” pa ninjing. Pe Juras, “Jiisas sipi, kuŋmaŋ kaŋiŋmin wumb ngumbii,” ni yi piim.

Jiisas Pasopa Kuni Eim Ekii Siŋmin Wumb Kin Kuni Num

*(Masyu 26:17-25, Luk
22:7-14,21-23, Jon 13:21-30)*

¹²Nga kunum kumna kunum bres yiis punaŋim kunum ei, tonu om. Kunum ele, kung siipsiip waŋ to konduŋmun ku. Kunum ele Jiisas ekii siŋmin wumb Jiisas kin yi ninjing, “Sin nim kuni Pasopa jiŋi er ka er semin nunjii?” pa ninjing. ¹³Nga Jiisas wu taŋ kindang punguŋ nge punjnguŋ. Pe eim ek yi nipi wu taŋ ngum, “Eŋip konu owundu ele wu endi noŋ ming owundu ele noŋ kuŋpu tumba konu ele, eŋip kurkuŋ ba konu ele, eŋip ekii se punguŋ. ¹⁴Nga ekii se pukuŋ, eim ngii endi nirik pum kin, eŋip ngii arim kin ek yi miŋ ningiŋ, ‘Ek mon wu yi nim, ngii palting jiŋi seng, na ekii siŋmin wumb kin kuni Pasopa numbii?’ ¹⁵Nga eim kapŋi andan topu, konu owundu ton-drung palting ele tuk peŋ simba ele, er kun er kindang, simba ele sinim kuni er ka er singiŋ.” ¹⁶Pe Jiisas ekii siŋmin wu taŋ punjnguŋ konu ele owundu sim. Seng kin, epi kanim kanim Jiisas ek nim miŋ kenjingiŋ. Pe wu taŋ kuni Pasopa er ka enjingiŋ.

¹⁷Nga konu pou neng, Jiisas eim ekii siŋmin wumb sipi tu wum. ¹⁸Nga peŋ ele kuni nok molk kin, Jiisas eim yi nim, ‘Na ek keimi nip enim ngond, enim moŋmun wu ei endi, na sipi opu orung wumb ngumba wu ei, na kin kuni ende nonum.’ ¹⁹Pe Jiisas ekii siŋmin wumb en enim, noman embin tum. Tang kin, pe wu endi nii nik eim kii sinjing, “Na min?” pa ninjing. ²⁰Pe Jiisas ek yi nipi ngum, “Enim wu angii orung orung nga taŋ endi ele moŋum. Wu ei nam kin ming

ele bres ende kindinjiŕ. ²¹Yi miŕ, na wu kingam oŕ embin tui tonu omba, ei Gos ek ele ok polk pendik miŕ ninim. Wu kingam ei topu tonu kindim wu, eim kaimb mendpiŕ sim. Kapŕi, wu ei mam wu ei mengnerim!” pa nim.

**Jiisas Kuni Eim Ekii
Siŕmin Wumb Kin Num**

(Masyu 26:26-30, Luk 22:15-20, 1 Korin)

²²Nga en enim kuni noŕ molk kin, Jiisas eim bres endi sipi, eim prei erpi Gos ngum. Ngopu kin, bres engin topu, eim ekii siŕmin wumb kin ngum. Ngopu kin, ek yi nim, “Enim Sei! Ei na nge ngenj miŕ.” ²³Pe eim ming wain endi sipi kin, prei erpi, Gos ngum. Ngopu kin sipi, eim ekii siŕmin wumb kin ngum. Pe wumb pei noŕ nunjung. ²⁴Nga Jiisas ek nipi wumb ngum, “Ei miyem miŕ ei, Gos ei kumb ok eim wumb ek mendpiŕ nirim ek ei puŕe, akip tonu onum. Ei yi miŕ, na miyem ei bein tamb kin, wu amb pei paki tumba. Puŕe yi miŕ, na kuls kin, mei wumb pei paki top ngumbii,” pa nim. ²⁵“Na ek keimi nip enim ngond, na nga noŕ wain ei nga nonarip pup kin, nanim noŕ wain konj endi Gos moŕum konu ele nga numbii,” pa nim. ²⁶Nga wumb golang nik, puk tonu komung Olip ele tonu punjung.

Piisa Jiisas Buŕ Ngumba Nge Nin

*(Masyu 26:31-35, Luk
22:31-34, Jon 13:36-38)*

²⁷Nga Jiisas ek nipi wumb ngum, “Enim pii gii ei pei dinga mulerang kin, enim tungu pungii. Gos ek ok poŕmun ek ei yi miŕ ninim, ‘Kung siŕsiŕ tep moŕum wu ei to kundangin kin, kung siŕsiŕsiŕ konu ele eipi eipi pungii.’” ²⁸Ba nam nga angip tonu bii, pe na pup ok, Galilii konu ele bii. Enim na kin ekii sik ongii,” pa nim. ²⁹Pe Piisa ek yi nim, “Kapŕi, wumb pii gii pei dinga mulerim kin, na pii gii ei dinga muŕmba. Wumb kombur

tungu puk kin, ba na tungu punermbii mon!” pa nim. ³⁰Pe Jiisas ek nipi Piisa ngum, “Na ek keimi nip nim ngond, akip emii pimba kunum ele, kei kultu wii tunermba kunum taŕ ninim kin, nim na embe kunum tekliki kii sengin, ni tor kindnenjii,” pa nim. ³¹Ba Piisa ek dinga nim, “Na nim kin ende kuŕmbii, ba na nim embe nip koi enerbii mon mendpiŕ!” pa nim. Pe Jiisas ekii siŕmin wumb pei yi minj ninjing.

**Jiisas Gesemanii Konu
Ele Moŕpu, Prei Erim**

(Masyu 26:36-46, Luk 22:39-46)

³²Pe puk konu endi ele tor punjung, konu ei embe Gesemanii. Nga Jiisas ekii siŕmin wumb ek nipi ngum. “Enim ya ele muŕngii! Nam prei ermbii!” ³³Pe eim Piisa kin Jeims kin Jon sipi, eim kin punjung. Pe eim noman tuk ele embin tang piipi eim kis mendpiŕ piim. ³⁴Pe eim ek nipi wu kei ngum, “Nam noman tuk ele embin tonum. Nam kuŕmbii ni piind,” pa nipi wu kei ngum. “Enim ya ele molk kin, tep ka erik muŕngii!” ³⁵Pe eim aninga kopur pui miŕ erim. Pupu kin, mei ele mani pupu kin prei erim. Na kuŕmbii ni piim kin, ngenj kumbii owundu ei na kin si kindmba. ³⁶Jiisas yi nim, “O Arnan, nim epi pei kapŕi enjii, ni piind. Nim na ming ei oŕ embin paŕim, na oŕ embin tui ei si kindnjii, ba nim na noman ele ekii se enenjii mon! Ba ninim noman ele yi enjii.”

³⁷Pe eim pupu, kenim ni eim ekii siŕmin wumb or pinjing. Nga Jiisas eim ek nipi Piisa ngum, “Saimon, nim or paŕim min? Nim kunum endeim kapŕi na kin tep mulenjii min?” ³⁸Enim tep ka kun erik molk kin, prei ernjii! Mon pim kin, epi endi enim ermba epi ei kan simba. Keimi, noman tuk gui ei dinga piinim, ba ngenj ei dinga pinatim.”

³⁹Pe Jiisas nga pupu kin prei erim. Pe prei ei ok erim miŕ, eim nga prei

ei nge nga erim ku. ⁴⁰Pe Jiisas nga opu, ekii siłmin wumb or pinjing konu opu, kenim ni or pek mulnjung. Eim ekii siłmin wumb en enim ningił embin tum. Tang kin, pe en enim ek nipe ek nimin ni piinenjing.

⁴¹Nga Jiisas nga kunum tekliki pupu kin, nga orung om. Opu kin, ek nipi ekii siłmin wumb ngum, “Enim or pek kor mołmun min? Ei kaplı, pe kunum ei na wu kingam mani mei ełe sik, opu orung wumb noman kis piik wumb ngonmun. ⁴²Enim angangin kin sinim pamin! Kinei! Wu na nipi kindmba wu, ya mandi onum.”

Juras Jiisas Sipi, Opu Orung Wumb Ngum

(Masyu 26:47-56, Luk 22:47-52, Jon 18:3-12)

⁴³Pe Jiisas ek nipi mułang kin, Juras sikir opu, wu ei Jiisas ekii siłmin wu angıł orung orung nga tał, ei nge wu endi eim om. Pe wumb tiłap owundu eim kin onjung. Onjung kin, wumb ei tui nin kepıi ambił sik onjung. Wu owundu kułmał kałiłmin wumb kin, wumb mon tołmun wumb kin, men tok kongun wumb kindangin onjung. ⁴⁴Pe wu endi Jiisas sipi, opu orung wumb wu ei oł erpi, nipi wumb kin ngum, “Pe na wu endi kin gupu top nop ninj, wu ei Jiisas. Enim ambił gii ningii! Enim tep ka molk sik sipngii!” pa nim.

⁴⁵Pe Juras opu Jiisas mułum konu ełe pupu kin, ek yi nim, “Ek emb tołun wu!” Pe eim Jiisas gupu topu num. ⁴⁶Pe wumb pei Jiisas ambił gii ninjing. ⁴⁷Ba en enim enjing konu ełe wu endi mandi angpi mułum wu ei, tui kepera sipi tor sipi, kułmał kałiłim kongun wu endi topu, eim kom kopispi mani kindim. ⁴⁸Pe Jiisas ek nipi wumb ngum, “Enim na singii wangin kin, pe enim tui ambilk enmin ei, waning wu endi mułum mił ambił gii ningii enmin min? ⁴⁹Kunum

kunum na enim kin men ngii ełe ende mołpun, na enim ek emb top top enj, ba enim na ambił gii ninenjing,” pa nim. “Ba Gos ek ka ok pulk ełe, ek nim mił ei mendpił keimi tonu om.” ⁵⁰Pe Jiisas eim ekii siłmin wumb tungu puk, konu eipi eipi puk kin, en enim Jiisas buł ngunjung.

⁵¹⁻⁵²Pe kangı wu gał ei Jiisas pum konu ełe ekii se pum; ba eim alap kuru endi ngenj ełe tełim. Pe wumb eim ambił gii nimin ni enjing; ba eim alap kuru ei si kindpi, eim ngenj wii si kindpi tungu pum.

Wumb Jiisas Kos Enjing

(Masyu 26:57-68, Luk 22:54,55,63-71, Jon 18:13-14,19-24)

⁵³Pe wumb Jiisas sipi, kułmał kałiłmin wu mułum konu ełe sipnjung. Pe wumb kułmał kałiłmin wumb kin mon tołmun wumb kin men tok kongun wumb pei ok kułou tunjung. ⁵⁴Pe Piisa Jiisas pum konu ełe ekii se pum. Ba pupu kin mandi punerim mon; eim turii mił pupu mułum. Eim pupu kin, wu kułmał kałiłmin wu ei kung gui ełe tuk pum. Pupu kin, pe tep ehmin wumb molk kin, eim dup piipi kin konu ełe pełe erpi mułum. ⁵⁵Pe wumb kułmał kałiłmin wumb kin Jura wumb owundu pei ok, wumb kopur wii tangin ok kin, ‘Jiisas oł nimbił oł erim ei ni piimin,’ ninjing. Ek pułe nik kanik, Jiisas to kundmun ni piinjing; ba en enim oł endi kan sinenjing mon. ⁵⁶Pe wumb pei ek kend tok, ‘Jiisas oł yi erim,’ nik ninjing. Ba en enim ek ei dinga punerang kin, en enim ek ende punerim mon.

⁵⁷Pe wumb kopur angk, ek kend tok, Jiisas kin ngok ninjing. ⁵⁸“Sin piinjpin Jiisas yi mił nim, ‘Na nam men ngii wumb angıł kin teknjing, ei nam erip kis mundmbii. Nga kunum tekliki mendpił na ngii endi tekmbii, ba wumb angıł ełe teknałmin mon! Enim wumb ngii ei nge

kunum kapli teknerngii!’ yi niim,” pa ninjing. ⁵⁹ Ba ek ei ninjing ei, opu ende punerim mon.

⁶⁰ Nga wu kułmał kałiim wu ei wumb tuk ełe angpi, Jiisas kii dinga sim. “Nim ek endi nikin, orung kindnenjii min? Ek nipe ek wumb nim ngenj ełe ek ambilt-min?” pa nim. ⁶¹ Ba Jiisas ek endi nipi orung kindnerim. Pe wu kułmał kałiim wu ek nga nipi ngum, “Nim Gos kindim wu Kraiss, Gos kingam mendpił min?” ⁶² Pe Jiisas ek nim, “Ei na mendpił. Nga enim keningii ni na wu kingam mani mei ełe op, Gos tonu mołum konu ełe angil tundung orung dinga wii ei pang mułmbii. Pe na tonu kupu muł epin konu ełe mołup, ombii,” pa nim. ⁶³ Pe kułmał kałiim wu ei eim kis piipi kin, eim konduk piltan topu yi nim, “Sinim wumb kopur wii tamin ok ełim oł ei, nga nin-erngii mon!” ⁶⁴ Eim Gos kin ek nipi kis mondpu, Gos embe to mani kindim ei, enim piik poru ninjing. Pe enim er pi-inmin mił nenj?” Wumb pei Jiisas tungii ek yi mił ninjing, “Enim oł kis endi erim, eim kułangli,” pa ninjing.

⁶⁵ Pe wu kopur tumun! Ke nik, jipambił tok enjing. Pe enim alap endi sik, ningil kum tunjung. Tok kin, Jiisas enim angil kin tok, yi ninjing, “Nim pe ek keimi mendpił niłin wu, nii kepil tonum?” Pe tep ełmin wumb sipik, eim angil kin tunjung ku.

Piisa “Jiisas Ei Na Kinał,” Nim

(Masyu 26:69-75, Luk 22:56-62, Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Piisa mer mandring mułum, kung gui tukrung ełe mułum. Pe wu kułmał kałiim wu nge kongun amb endi om. ⁶⁷⁻⁶⁸ Pe eim kenim ni Piisa dup piipi mułum. Pe amb ei opu, Piisa dinga kanpi ek nim, “Nim yi ku Jiisas kin Nasares konu ełe andkin mułun,” pa nim, “Na mon! Na piinand! Na nim ek nin ek pułe ei na piinand.” Pe eim kung gui

ondu mandi ełe anda pum. Pang kin, kei kultu endi wii tum. ⁶⁹ Pe kongun amb Piisa kenim ni, nga amb ei ek nga wumb mandi mulnjung wumb nipi ngum, “Wu ya mołum wu ei, wumb tiłap ende,” pa nim. ⁷⁰ Ba eim nga ek dinga nim, “Mon!” Nga ekii se nga wumb Piisa kin ende mulnjung, wumb ek ninjing, “Keimi, nim wu ei kin tiłap ende, nim Galilii konu wu mendpił,” pa nim. ⁷¹ Pe Piisa ek dinga wii nim, “Na ek keimi mendpił nind! Na enim ninmin wu ei, na piinand.” ⁷² Pe sikir kei kultu kunum tał wii tum. Pe Piisa piim ni Jiisas yi nim mił piim, “Kei kultu kunum tał wii tunerang kin, pe nim ek kunum tekliki ninjii, ‘Nim na kin piinand.’” Pe Piisa eim ke dinga wii nim.

Jiisas Pailos Mułum Konu Ełe Mułum

(Masyu 27:1-2,11-14, Luk 23:1-5, Jon 18:28-38)

15 Nga kumb kupiiring ok, wumb kułmał kałiimin wumb kin men kengip ek tołmun wumb kin men tok kongun wumb kin Jura wumb owundu pei ek endi ninjing. Pe wumb Jiisas kan tok, Pailos Rom tep ełim wu owundu mułum konu ełe, sipnjing. ² Pe Pailos eim Jiisas kii sim, “Nim Jura wumb nge king mołun min?” Jiisas ek nipi ngum, “Nim ninim ek yi mił.” ³ Pe wumb kułmał kałiimin wumb eim kin ek pei nik ngunjung. ⁴ Pe Pailos nga Jiisas kii sim, “Nim ek nikin orung kindnjii min? Nim kani! Wumb nim kin ek pei ninmin,” pa nim. ⁵ Ba Jiisas ek nga nipi orung kindnerim. Yi erang kin, Pailos kom sepi piim.

“Jiisas Ond Peri Ełe Nil Tei!” Nim

(Masyu 27:15-26, Luk 23:13-25, Jon 18:39-19:16)

⁶ Pe kung ngii pei Pasopa kunum ei, kuni nołmun kunum ei, Pailos eim kan ngii pałiimin wumb endeim ni nipi kindiim. Wumb en enim wu endi nik

wii tangin kin, kapli Pailos eim wu ei mendpił en enim kin kindikim. ⁷Pe kunum ełe wu endi kan ngii ełe pim wu ei embe Barapas. Wu ei eim tep ełmin wumb kin opu erim kin, pe opu ełmin wumb kan ngii ełe pendik kindnjing. Wumb tiłap ei opu erpi wu kopur to kundnjung. ⁸Pe wumb pei ok Pailos mułum konu ełe, kanik ninjing. “Ok nim ełin oł, ei ni pe yi enjii!” pa ninjing. ⁹Pe Pailos ek nipi orung kindim, “Enim Jura wumb na enim king ei en enim ngumbii min?” ¹⁰Pe eim yi piim, “Kulmał kałiłmin wumb Jiisas kin noman kis sek, kos ełe tu wumun,” ni piim. ¹¹Ba kulmał kałiłmin wumb owundu wumb paki tok nengin wumb yi ninjing, “Nim Barapas kindan wumb mołmun konu wanggi!” pa ninjing. ¹²Pe Pailos ek nga nipi wumb ngum, “Pe enim Jura wumb nge king enim niłmin wu ei kin, nipe oł endi ermbii?” pa nim. ¹³Wumb wii nga tu wunjung, “Eim ond peri ełe nil tei!” pa ninjing. ¹⁴Pe Pailos ek nipi wumb ngum, “Nimbił erang? Nipe oł kis endi eim erim?” Ba wumb ek nik nga wii tunjung, “Eim ond peri ełe nil to!” pa ninjing. ¹⁵Yi mił, pe Pailos wumb ek taki taki nipi, ka piingii ni piipi kin wumb ngum. Pe eim yi mił erim ei Barapas sipi, wumb kin kindang pum. Jiisas sipi, opu orung wumb mulnjung konu ełe ngum. Ngang kin, opu wumb ond peri ełe eim nil tumun, ni kepii tok sipnjing.

Opu Wumb Jiisas Kin Ek Buł Morung Ninjing

(Masyu 27:27-31, Jon 19:2-3)

¹⁶Pe opu wumb Jiisas sik, orung sipik tep ełmin owundu wu nge ngii konu ełe tuk sipnjing. Sipik kin, opu wumb kopur wii tangin kin, pei onjung. ¹⁷Nga opu wumb Jiisas konduk kundii endi kindnjing. Nga opu wumb peng kon endi kan gał mułum endi sik enjing, peng kon ei Jiisas peng ełe pendnjing. ¹⁸Pe

Jiisas tungii pendik yi ninjing, “O Jura wumb ei nge King,” pa ninjing. ¹⁹Nga opu wumb goł mił epi endi sik, Jiisas peng ełe kepii tunjung. Pe wumb eim jipambił tunjung. Pe en enim eim kin men tok kend tok mani molk kin, ka wii pinjing. ²⁰Piik kin, pe Jiisas kin ek ngok poru nik, Jiisas konduk kundii si kindik, nga Jiisas eim konduk nga eim kin kindnjing. Kindik kin, pe Jiisas sipik, ond peri ełe tungii nge sipnjing.

Jiisas Ond Peri Ełe Nil Tunjung

(Masyu 27:32-44, Luk 23:26-43, Jon 19:17-27)

²¹Nga wu endi Saimon, Sairiin konu ełe orung opu, kangi wu Aleksandir kin Rupus tał nge arim, opu konu owundu ełe tuk bii, ni om. Opu kin, pe opu wumb ek dinga yi ninjing, “Nim Jiisas ond peri ko wunjii!” pa ninjing. ²²Nga wumb Jiisas sipik, konu endi tor sipnjing konu ei embe Golkasa. Sinim embe ei ak topun yi ninmin, “Konu wumb peng embił konu.” ²³Nga wumb kopur Jiisas wain kin ond mong kindnjing epi ei Jiisas ngungii nge tu wunjung; ba Jiisas ei epi nunerim. ²⁴Pe opu wumb Jiisas ond peri ełe nil tunjung. Pe eim konduk ni epi ei opu wumb en enim mok tok sinjing. Pe opu ond wumb ku kembis mił epi ei kinjmał erik kin konduk ei singin nik enjing. Epi ombu ni simba nge nik enjing. ²⁵Pe kunum eni angii orung nga kapił kapli kupiiring, eim ond peri ełe sik tonu kindnjing. ²⁶Pe tonu embe pulnjung, eim kos enjing mił embe yi mił pulnjung, “Jura Wumb King,” ninjing. ²⁷Nga Jiisas pim konu ełe mandi wu tał ond peri ełe pinjingił. Wu tał opu erkił kin epi waning sikił ełmbił. Wu endi Jiisas angii tunding tonu kindik, nil tunjung. Nga endi sik, Jiisas angii taring tonu kindik nil tunjung. ²⁸(Pe Gos ek ok pulk mił keimi tor onum. Ek ei yi mił ninim, “Enim wumb kis kin mułum ni kenjing.”)

²⁹Pe wumb ok puk erik, eim kin ek kis nik ngunjung. Wumb peng ak mak erik yi ninjing, “Nim wu men ngii top kis erpi, nga kunum tekliki nga tekmbii,” nin wu. ³⁰“Pe ninim paki to! Tokun, nim ond peri ele si kindkin, mani wa!” ³¹Yi mił ku, wumb kułmał kałiłmin wumb kin, wumb mon tołmun wumb kin, ek kis nik Jiisas ngunjung wu. Pe wumb enim ek nik piinjing, “Eim wumb eipi kin paki tum, ba ei eim kapli paki tunermba! ³²Kapli, Gos kindim wu Kraisi ei Esrel wumb king, eim ond peri ele si kindkin, mani wangli! Wang kin, sin kanpin, pii gii nimin wu ei wumb paki tumbii ni orum ni kenmin,” pa ninjing. Wu tał Jiisas kin ouni nil tunjung, wu tał yi ku ek nikił Jiisas ngunjunguł.

Jiisas Kułum Poru Nim

(Masyu 27:45-56, Luk 23:44-49, Jon 19:28-30)

³³Nga tinga konu beli pałim kunum ei, mei konu orung orung pei emii pim. Emii pepi pang, konu pou neng konu eni tekliki erim. ³⁴Pe pou neng konu eni tekliki erang kin, Jiisas wii dinga tum. “Eloi, Eloi, Lama Sambaksanii.” Sinim ek ei ak topun yi nimin, “Na Gos! Na Gos! Nim na nimbil erang na si kindin?” ³⁵Pe wumb kopur mandi mulnjung wumb ek ei piinjing. Piik ek yi ninjing, “Piyei! Wu Elainja ni wii tonum,” pa ninjing. ³⁶Pe wu endi sikir pupu, ep noł epi endi sipi noł wain ele tuk kindim, epi kumbii elim epi ei sipi, Jiisas ngum. Pe wu ei yi nim, “Sinim tep er mołpun kinamin, pe Elainja opu, Jiisas ond peri ele sipi mani simba min?” ³⁷Nga Jiisas eim dinga wii topu kin, eim kułum.

³⁸Pe alap owundu endi men ngii ele pim, ei tonu piltan topu, mer mani tor pupu topu, orung orung pum. ³⁹Pe opu elim wumb tep elim wu, Jiisas pim konu mandi opu angpi kenim ni Jiisas kułmba mił yi erim. Pe eim ek nim,

“Keimi mendpił, wu ei Gos kingam,” pa nim. ⁴⁰Nga amb kopur mulnjung ei turii mił yi angk, kanik mulnjung. Molk kin, tuk endi mułum ei, Mariya Makandala mułum, nga endi Mariya Jeims mam ekii kin Josis, pe endi Salom mułum. ⁴¹Kumb ok Jiisas Galilii konu multum kunum ele, amb ombu eim kin ekii sik eim paki tołmun. Pe amb pei eipi mulnjung konu ei, enim Jiisas kin Jerusalem konu ele onjung.

Jiisas Tukpu Ele Pendnjing

(Masyu 27:57-61, Luk 21:50-56, Jon 19:38-42)

⁴²⁻⁴³Nga kunum pou neng, Josep Ari-masiya konu ele mołpu om. “Eim kos pi-ihim wu num, ka wii mołum,” pa niłmin. Eim yi ku, Gos kunum tep ermba omba nipi, kui erpi mołum. Pe yi mił, Josep eim ngii ele nirik pupu, Pailos kumb ele engim. Pe eim mund mong kulerim mon! “Pe na Jiisas ngenj simbii ond,” pa nipi pum. ⁴⁴Pe Pailos noman embin top piim. Pe opu elim wu endi kii sim, “Eim kułum poru nim min?” ⁴⁵Eim opu wumb tep elim wu ek piipi poru nipi om. Opu, Josep kin ek nim, “Eim ngenj ei kapli sinjii,” pa nim. ⁴⁶Josep eim alap kuru endi top erim. Pe eim Jiisas ngenj sipi mani tu wum. Pe eim alap kuru sipi, Jiisas ngenj ele kum tum. Pe sipipi, komung endi tukpu sim, konu ele mani kindim. Pe tukpu sinjing, ei ku tukpu owundu pendnjing. Pe Josep eim ku endi sipi, tukpu ele pandi tum. ⁴⁷Nga Amb Mariya Makandala kin Mariya endi Josis mam, amb tał kan mulnjunguł. Pe tukpu ele Josep Jiisas sipi mani kindpi kankil mulnjunguł.

Jiisas Angpi Konj Tonu Pum

(Masyu 28:1-8, Luk 24:1-12, Jon 20:1-10)

16 Nga kor kunum pupu poru neng kin, Mariya Makandala kin amb

Mariya Jeims mam kin Salom, en enim kopung ni epi muru ka tum epi ei top enjing. Erik, sipik Jiisas nenj kopung erngii nge sipnjing. ²Kor niłmin kunum ei opu pang kin, kupiiring eni tang, wumb en enim wumb tukpu konu ełe punjung. ³Puk kin, en enim ek yi ninjing, “Wumb nii opu, ku owundu ei sipi ak tang, sinim wumb tukpu konu nirik bin,” pa ninjing. ⁴Pe en enim kenjing ni, ku owundu tukpu ełe pim ni pinerim mon! Wu endi ku ei sipi, ak topu kindim pim. Pe ku ei ku owundu wii mułum. ⁵Nga wumb tukpu ełe tuk punjung. Puk kin kenjing ni, wu kangı wu endi angıl tunding orung mułum. Mułum wu, eim konduk kuru olt endi kindim wu ei kanik, puku sinjing. ⁶Pe wu ei ek nipi ngum, “Enim puku sinenei! Enim Jiisas Nasares konu ełe wu ei enim kuruk onmun, wumb eim sik, ond peri ełe nil tunjung. Ba pe eim angpi nga konj pum. Pupu kin, eim ya ełe mulalim. Kinei! Eim pendnjing konu ełe kinei! ⁷Ba enim puk, eim ekii siłmin wumb kanik ningii! Pe Piisa kanik ningii ku! ‘Jiisas eim ok Galilii konu ełe ok pum, yi mił eim ek nipi ngurum. Enim eim keningii,” pa nim. ⁸Nga amb ombu nga sikir tor punjung. Puk kin, en enim tukpu ei si kindik, tungu punjung. Puk kin, en enim mund mong tang, en enim noman tuk ełe mił pinerim. Pe en enim wu endi kin ek tingnenjing. Nimbil erang, en enim mund mong tum.

Mariya Makandala Eim Jiisas Kenim

(Masyu 28:9-10, Jon 20:11-18)

⁹Kupiiring ok mendpił kunum kumna, Jiisas eim angpi nga tonu pum. Pe eim opu Mariya Makandala mułum konu ełe pum. Amb ei ok, Jiisas gui kis angıl orung nga tał to tor kindim. ¹⁰Pe Mariya eim pupu, wumb ok Jiisas ekii siłmin wu ombu kanpi nim. Pe wu ombu noman embin erang, ke nik mulnjung. ¹¹Pe Mariya ek nipi wu ombu ngum, “Jiisas

eim konj mułum, na kenj,” pa nim. Pe amb ei ek piik ek nim, ek ei pii gii ninenjing, mon!

Jiisas Nge Ekii Siłmbil Wu Tał Jiisas Emeiyas Andlam Ełe Kenjingil.

(Luk 24:13-35)

¹²Pe ekii se, Jiisas ekii siłmbil wu tał konu ełe si kindkil, tor punjnguł. Pe Jiisas wu eipi mił, wu tał onjnguł konu ełe tor om. ¹³Pe Jiisas ekii siłmbil wu tał nga orung pukuł. Jiisas ekii siłmin wu kopur mulnjung konu ełe kan ninjingil, ba wu ombu wu tał ek ei pii gii ninenjing.

Pe Jiisas Ekii Siłmin Wumb Eim Nge Kongun Ngum

(Masyu 28:16-20, Luk 24:36-49, Jon 20:19-23, Aposel 1:6-8)

¹⁴Nga ekii se, Jiisas ekii siłmin wumb engki nga endeim molk, kuni nok kin, Jiisas mulnjung konu ełe tonu om. Jiisas ek dinga yi nim, “Enim pii gii dinga pinałim,” pa nim. “Pe en enim noman pirek ninim. Nimbil erang enim piinenjing? Wumb kopur kanik ninjing ba, ei pii gii ninenjing.” ¹⁵Jiisas ek dinga nipi eim ekii siłmin wumb ngum, “Enim pei konu owundu orung orung pei ełe puk, na ek ka ningii. ¹⁶Wumb kopur pii gii nik, noł pinjing kin, Gos eim paki topu sipi orung simba. Ba wu ombu pii gii ninenjing kin, kos owundu omba kunum ei eim oł embin tui eim kin tonu omba. ¹⁷Nga wumb kombur Gos kin pii gii ninjing kin, Gos eim jep oł er sipi, peni ełe kindmba. Yi mił, na embe ełe ek nik gui kis ei to tor kindik si kindngii,” pa nim. “Pe wumb ek ei endi mił ningii. ¹⁸Wumb ombu ka wembii angıl ełe embilngii, wembii ei wumb tołum epi ei enim tunermba. Wumb kombur to kondułum epi tumba ei kulerngii. Wumb endi kis ermba piingii, ei enim ngenj ełe embilngii. Embilangin kin, wumb ening tumba ei poru nimba,” pa nim.

**Jiisas Gos Eim Epin
Konu Eɛe Tonu Sim**

(Luk 24:50-53, Aposel 1:9-11)

¹⁹Yi miɓ, pe Jiisas Owundu ek nipi poru neng kin, Gos ei epin konu eɛe tonu sim. Pe Jiisas Gos angil tunding orung

moɓum. ²⁰Pe Jiisas ekii silmin wumb ei punjung. Puk kin, Gos nge ek ka ei konu orung orung wumb pei kanik nik ngunjung. Nga Owundu en enim kin ouni kongun er endim. Nga en enim ek nik jep oɓ enjing ei, Owundu eim er dinga kindim ku.

Jiisas Nge Ek Ka Luk Pułum

Luk Ek Ei Połpu Tiopilas Ngum

1 Nim wu owundu Tiopilas. Ok Gos sin kin oł kombur eririm oł ei, pe keimi sin kin pe punum en enim pei angil ełe mon pulnjung. ²Kumb ok, wumb kombur gupu ełe piik kanik erik Gos nge ek ka kongun ełmin ku. Ek ei nge sin sinjpin, ek mon pulnjung wumb pei ei oł ei nge pulnjung. ³Pe akip na yi ku, ek poł ei połup nim ngond. Ek ombu nge kii sip kom sep piip muls kunum kinan, na oł ei ekii sinj. Sip, ei piip kin puls ek ei oł pulk mił kun pułup ngond. ⁴Ek ei ek keimi, enim ok gerik piik. Yi mił erik ei enim pii kun erik mułngii. Pe ek ei yi ku połup ngond.

⁵Eros eim Jura wumb king multum kunum ei, wu endi Gos kin kułmał kałiim wu endi multum wu ei embe Sekaraiya. Eim kułmał kałiimin wumb ei Apaisa nge tiłap ełe tep to ełmin. Nga wu ei eim ambił Eron nge tiłap ełe amb ei, Elisembes pa niłmin. ⁶Pe wu amb yi tał eł ełip, Gos ningil ełe oł ka er mulnjunguł. Pe Gos Owundu nge ek dinga kanim kanim ni pendim, pei ekii sikił kun ka mulnjunguł. Oł kis endi enerkił. ⁷Ba wu amb yi tał kangil endi mingnenjngil mon! Eł ełip wii mendpił mulnjunguł. Wu amb tukui mendpił mulnjunguł.

⁸Sekaraiya eim Gos kin kułmał kałiim kongun ei elim kunum ei, Sekaraiya nge tiłap wumb ei kongun ełe tonu onjung. ⁹Kułmał kałiimin wumb ełmin oł ei erik, Gos andan tang wu ei embe pe nik wang to tonu kindnjing. Kindangin kin, eim Gos ngii owundu palting ka ełe mołpu kin, epi muru ka tołum epi ei sipi kin, dup eskił erpi kin, muru ku piimmin. ¹⁰Kunum ełe Gos kin dup eskił muru ka kałpi elim kunum ei, wumb pei ok, andaring molk prei erik mulnjung.

¹¹Pe Sekaraiya eim kenim ni, dup kalim konu angil tundung ełe Owundu nge enjel angpi mułum ei kenim. ¹²Pe eim enjel kanpi eim puku sipi, mund mong tang piim. ¹³Ba enjel ek nipi Sekaraiya ngopu yi nim, “Sekaraiya, nim mund mong tunerii mon! Gos nim prei en ek ei piim. Nim ambnim Elisembes eim wu kangil endi mengmba. Kangil ei, nim eim embe Jon ninjii,” pa nim. ¹⁴“Menggang kin, nim noman ka peng, nim ka piinjii. Kangi ei tonu omba ei wumb pei ka piingii ku. ¹⁵Yi mił kangi ei wu owundu mułang, Gos Owundu eim kangi ei wu num mułmba ni piim. Pe eim noł wain ni noł dinga ombu nunermba. Eim mam kirim ełe multum kunum ei Gos Gui Ka eim kin piki to mułmba,” pa nim. ¹⁶“Jon eim ek neng kin Esrel wumb pei noman ak tok pii gii nik, Gos Owundu kin orung pungii nge nipi wumb ngumba. ¹⁷Gos Jon kindang opu, owundu nge ek ei ni pendim. (Jon eim owundu omba ełe kumb se omba). Ek ni pendpi opu eim noman dinga piimba ei ok Elainja ek ni tor kindiim wu pirim mił yi eim yi ermba. Erpi kin, arim kingam noman to ak tungii nge nipi, wumb Gos ek to kindiimin wumb ei neng noman kun ka seng, wumb kun ka molk Owundu omba nge kui er mułngii nipi kongun yi ermba,” pa nim.

¹⁸Sekaraiya ek nipi Gos nge enjel ngopu yi nim, “Na tukui er poru ninj. Na nam amb tukui erim ku. Nimbil erang na ek ei keimi ni piimbii?” pa nim. ¹⁹Pe Gos nge enjel ek yi nim, “Na Gepriyel, na Gos kumb ełe kun mołup enj. Gos Eim na kindang, na op nim nimbii nge onj. Pe ek poł ka ei nim kanip nind,” pa nim. ²⁰“Kałpi nim piinjii. Nim na ek ei piikin noman ełe kindnen kin, nim ambił ak tang kin, ek tingnenjii, yi pepi pang, oł ombu opu poru nimba. Na nind ek ei keimi ekii se tonu omba.”

²¹ Wumb pei Sekaraiya anda omba ni piik kui er mulnjung. Epi nipe endi eim kin erang moŕum ni piinjing; tuk konu Gos ngii owundu eŕe ka moŕum? ²² Ekii se eim anda opu, eim wumb kanpi ek nimba pinerim. Yi erang kin wumb en enim piik, Gos ngii owundu palting ka tuk eŕe epi nipe endi kenim ni piinjing. Pe eim ek tingnarpi, angil eŕe minj erpi ek miŕ tangpi erang kenjing.

²³ Ekii se Sekaraiya eim Gos ngii owundu tuk kongun poru neng eim si kind ngii konu eŕe pum. ²⁴⁻²⁵ Ekii se eim ambim Elisembes kangil mundii muŕum. Pe amb ei eim koi er muŕang oi angil orung o pang kin eim ek yi nim. "Pe Gos Owundu na kin noman ka ngum. Ok na kangil mulerim kunum eŕe, na wumb kin ngenj singambiŕ peng muls. Ba pe nga na singambiŕ pinerbii," nim.

Enjel Mariya Kin Jiisas Tonu Omba Ek Nim

²⁶ Pe oi angil orung nga endeim o pang, Elisembes wu kangi endi mengmba ei Gos enjel Gepriyel kindang pupu Galilii mei owundu konu eŕe orung endi sim konu ei Naseres eŕe pui ni kindim. ²⁷ Gos enjel kindang pupu kin, ambiŕ endi muŕum konu eŕe pum ambiŕ ei, wu endi simba nik kuimi to mundnjung. Wu ei embe Josep, wu ei King Deipis nge tiŕap. Pe ambiŕ ei embe Mariya. ²⁸ Pe enjel er pupu ambiŕ kanpi ek yi nim, "Nim moŕum ei? Gos Owundu nim kin eim noman ka ngopu nim kin moŕum," pa nim. ²⁹ Ba eim nim ek ei piipi, eim noman embin tang piim. Eim noman eŕe yi piipi, ei nipe ek ninim ni piim. ³⁰ Enjel ei ek yi nim, "Mariya, nim mund mong tunerii mon! Gos nim kin noman ka ngopu moŕum. ³¹ Nim piin min? Nim kangil mundnjii; nga kangil endi mengnjii. Kangi ei embe Jiisas ninjii," pa nim. ³² "Eim wu owundu muŕmba. Pe wumb eim kanik yi ningii,

'Gos Owundu kingam mendpiŕ,' ningii. Nga Gos eim King mundang eim kupam King Deipis moŕum konu eŕe eim simba," pa nim. ³³ "Eim kunum kunum Jeikop nge wumb tiŕap eŕe eim King muŕmba. Pe eim tep erpi muŕmba konu kunum ei poru ninermba!"

³⁴ Mariya enjel kin ek yi nim, "Oŕ ei erpi tonu omba miŕ nenj? Na ambiŕ wii moŕ, wu endi molaŕim molaŕim." ³⁵ Nga enjel ek ni orung kindpi yi nim, "Gos Gui Ka kapli nim nge noman tuk eŕe omba nim, Gos Owundu mendpiŕ eim dinga kapli nim kin omba. Yi erang nim kapli kangi ei ekii se mengnjii, wumb eim embe sik yi ningii. Ei King ka wii Gos Owundu nge kingam yi ningii. ³⁶ Nim piin min? Bipanin Elisembes amb tukui sim, ba kangi endi kirim eŕe moŕum. Okrii wumb yi niŕmin, kangil endi mingnermba niŕmin. Ba pe eim kangi mundii muŕang, oi angil orung nga endeim o pang moŕum. Pe Gos nim kin yi ku enim. ³⁷ Epi endi Gos kapli enermba miŕ mon? Epi pei ei eim kapli ermba."

³⁸ Mariya ek yi nim, "Piin! Nam Owundu kongun ambiŕ eim na kin nimbiŕ oŕ ermba ni piimba ei kapli nim nin ei miŕ ermba." Nga Gos nge enjel eim si kindpi pum.

Mariya Elisembes Kenmbii Ni Pum

³⁹ Kunum ei, Mariya eim sikir pupu mei komung eŕe tonu pum. Jura mei owundu endi sim konu eŕe pum. ⁴⁰ Sekaraiya ngii eŕe nirik pupu Elisembes kanpi, "Muŕiyo!" nipi yi nim. ⁴¹ Elisembes Mariya kanpi, "Muŕiyo," nipi erim ek ei piipi eim kangil mundii muŕum ei puku sipi piim ni Gos Gui Ka eim kin piki to muŕum. ⁴² Pe Elisembes eim wii dinga tum. Topu yi nim, "Gos noman ka nim ngum, ba amb eipi kombur noman ka yi ngonafim mon! Pe kangi mundii moŕum ei Gos noman ka kangi ngonum. ⁴³ Na nii epi owundu ei

na kin tonu onum? Nim Owundu mam ei na kin on; na kapli enanim. ⁴⁴Piini! Nim na muhiyo nin, ei piind, na kangsi kirim eke mołum, ei eim noman ka piipi tonu mani erang puku sim. Puku sipi, na piind nam Owundu mam moł ni piind. ⁴⁵Owundu ek ei nim neng kin nim pii gii nin. Yi eran Gos nim kin noman ka ngonum. Ek ei ekii se yi mił ermba,” Elisembes yi nim.

Mariya Nge Golang

⁴⁶Pe Mariya ek yi nirim,
 “Nam noman eke Gos Owundu embe ambil tonu kindind. ⁴⁷Gos Owundu na kin paki tonum nam nge noman tuk eke ka piind. ⁴⁸Na eim kongun wii ambil moł ba eim na noman ngonum. Pe ekii se wu amb pei Gos nge eim na kin noman ka ngołum pa ningii. ⁴⁹Gos Owundu nge dinga wii eim oł Owundu na kin ei nim. Gos eim embe ka wii sim. ⁵⁰Wumb nii endi Gos Owundu mendpił mołum ba sinim mei wumb minj mołmun ni piinjing. Wumb ei Gos eim wumb ombu nge kingam noł ni mering kingenjing noł pei Gos eim kaimb kułum. ⁵¹Gos kongun dinga wii erim; wumb en enim wumb Owundu mołum ni piinjing wumb ei en enim noman eke ełmin. Wumb ei Gos to kindang eipi eipi pułmun. ⁵²Wumb King dinga mołmun Gos wumb ei to mani kindiim. Kindpi, wumb wii mołmun wumb ei Gos wumb num tonu kindiim. ⁵³Wumb kuni tang mołmun wumb ei eim nge epi kanim kanim ka wii ngołum. Wumb epi pei satiim wumb ei Gos kindang wii punjung. ⁵⁴Eim Esrel kongun wumb eim paki tang, sinim kupenjpin noł ek keimi dinga niim. Wumb ei eim ok kaimb sipi eririm.

Yi mił ku sinim kin kaimb sinim. ⁵⁵Yi peng piipi kin, eim ek nipi sinim wumb kupenjpin noł ei ngum, Eiparam nge wumb ekii se tonu ongii kaimb sipi ngum. Nga kunum kinan molk pungii,”

Mariya pa nim. ⁵⁶Mariya Elisembes kin mułangil oi tekliki mił o pang, nga ekii se eim ngii konu eke orung pum.

Jon Wumb Noł Pendiim Wu Mengiimmin Kunum Tonu Onum

⁵⁷Elisembes kangsi mengmba kunum mandi erang, eim wu kangsi endi men-grim. ⁵⁸Wumb Elisembes nge opam noł wumb kin mandi mołmun wumb kin, molk piinjing ni ek om piinjing ei Owundu kin kaimb topu ngum. Nga wumb en enim eim kin ka piinjing.

⁵⁹Kunum angil orung nga tekliki o pang, wumb kangsi ei tu wuk ngenj kopisngii nge tu wunjung. Pe kangsi ei embe Sekaraiya nimin ninjing ei eim arim embe mił. ⁶⁰Ba kangsi mam eim yi nim, “Mon! Sinim kangsi ei embe Jon nimin!” ⁶¹Pe ek yi ninjing, “Nim bipanim embe endi yi pinaim.” ⁶²Wumb eke ek mił enjing kangsi eim arim yi mił kii sinjing. Arim kangsi embe nipe embe simba erim. ⁶³Eim ku pirambi ei sipi mon endi potpu embe Jon ni pułum. Nga wumb en enim kanik puku sik kin piinjing. ⁶⁴Pe mendpił Sekaraiya gupu aki tang kin eim ambil kapli erim. Eim ek nipi Gos embe ambil tonu kindpi mułum. ⁶⁵Pe eim nge wumb konu mandi mulnjung wumb, mund mong tunjung. Oł ombu nge ek ombu orung orung konu Jura mei owundu ni konu komung ei ombu pang piinjing. ⁶⁶Wumb ek ei piik en enim noman to piik, nga en enim yi ninjing. “Ekii se kangsi ek er mułmba mił nenj?” Wumb yi piinjing, “Gos Owundu eim kin mołum,” ni piinjing.

Sekaraiya Oł Ekii Se Tonu Omba Nge Nirim

⁶⁷ Gos Gui Ka arim Sekaraiya kin piki to mołpu eim paki tang yi nim. Pe eim Gos oł ekii se ermba oł piipi ek dinga nim.

⁶⁸ “Sinim Gos embe ambil tonu kindmin. Eim Esrel nge Gos eim opu sinim orung simba nge onum. ⁶⁹ Eim nge kongun wumb tilap ei King Deipis, Gos eim Owundu dinga wii endi mundang sinim sipi orung simba nge onum. ⁷⁰ Yi erang Gos eim ek keimi nilmin wumb ei gupu ele ni tor kindim. ⁷¹ Eim ek yi nim, sinim opu wumb dinga ele sipi orung simba enim. Pe sinim kin noman kis piik wumb er mułngii konu ele sinim wumb ei dinga ele sipi orung simba. ⁷² Sipi pang, eim sinim kupenjpın noł kaimb se ngopu paki tołum. Pe eim kumb ok ek dinga nipi pendpi oł ka elim oł ei piipi kin, yi mił erim. ⁷³ Ei keimi minj nipi sinim kupenjpın Eiparam multum konu ek keimi nipi ngurum. ⁷⁴ Eim sinim opu orung wumb eim nge dinga sipi orung simba. Eim ek dinga sinim ngum ei sinim eim kongun er mulmun. Sinim mund mong tunermin. ⁷⁵ Kunum kunum sinim mołpun, eim kongun ka erpin, kunum kunum ka minj mułpun, oł kun ka er mołpun, eim kumb ele mendpil erpin mulmun,” wumb kin ek yi nim.

⁷⁶ Nga ek yi nim, “Pe nim na kangı, ekii se nim Gos Owundu mendpil nge ek ni tor kindim wu endi mulnjii yi ningii. Pe nim kumb se pukun, Owundu nge kongun er kun er mulnjii. ⁷⁷ Nim sinim eim nge wumb ek nikin wumb ngan, wumb en enim oł kis kil ngangın kin wumb ei Owundu sipi orung simba nge omba. ⁷⁸ Sinim Gos nge kaimb owundu sipi, sinim

kin kindpi yi er ngumba. Eim epın konu tonu mendpil tilang ka wii ermba. Yi ermba ei nge Gos sinim wumb sipi orung simba nge omba. ⁷⁹ Tilang ei opu wumb kin emii tuk mołmun, ni wumb mandi koltmun ni piik tungu enjing. Wumb ei tilang ngumba sinim endmin nge andlam ei er ka erang sinim noman emin peng endmin.”

⁸⁰ Ekii se kangı ei tonu opu dinga erpi eim noman tuk ele dinga pim. Peng kin, eim wumb mulerngii konu mołpu Gos kongun ermba nge opu Esrel wumb mułngii konu ele tor omba.

Ambil Wenip Mariya Kangi Jiisas Mengim

(*Masyu 1:18-25*)

2 Kunum ei, Rom wu owundu King mułum wu ei embe Akasas eim ek lo endi yi nipi pendrim. Wumb pei en enim konu ele mendpil ele puk kin, en enim embe pułngii nirim. ² Kunum ei kumna kin wumb embe połmun kunum ele Sairiniyas ei wu owundu Siriya mei owundu ele tep er mułum kunum ei. ³ Yi erang kin, wumb en enim konu ele punjung. Puk kin, en enim embe pułngii. Polk poru neng kin, en enim konu ele orung punjung.

⁴ Josep eim King Deipis nge wumb tilap ende. Pe Josep eim Naseres konu ele Galilii mei owundu si kindpi, pupu Jura mei owundu Deipis nge konu ele purum konu ei embe Beslem konu nilmin. ⁵ Eim ambim Mariya kin tep to pukuł, el elip embe ni wumb ngunguł nge pukuł. Punjnguł kunum ei Mariya kangil mengmba mił mandi erang pukuł. ⁶ Wumb tał konu ele mułangil ei Mariya kangil mengmba kunum mandi erim. ⁷ Pe eim kingam kumna kung kou ngii ele mengrim. Nimbil erang wumb palmin ngii pei piki tum. Pe alap endi

sipi pandi topu pindang mer kung kou kuni nołmun konu ełe pindang pim.

Kung Siipsiip Es Tołmun Wumb Kung Siipsiip Tep Er Muljung

⁸Kunum ei, wu kumbur kung siipsiip es tołmun wumb Juriya mei konu ełe andaring mulk. Wumb en enim kung sipiip tep erik muljung. ⁹Pe Owundu nge enjel kindang om. Opu, Owundu nge dinga tiłang opu en enim muljung konu ełe erang wumb ombu en enim mund mong enjing. ¹⁰Ba Owundu nge enjel ek nipi wumb ngum, “Enim mund mong tunerngii! Piik, mulei! Na enim kin ek ka endi tu wund. Enim wu amb konu orung orung pei piik noman ka piingii nge ek tu wund,” pa nim. ¹¹“Kunum ełe King Deipis nge konu owundu ełe amb endi kangil kembis mengnim. Kangi kembis ei enim sipi orung simba wu ei Krai, ei wu Owundu Gos kindang om. ¹²Pe na ek endi nemb enim yi mił piik kin, puk keningii. Enim keningii ei kangi kembis endi alap kin tuk kindik mer kung kou kuni nołmun konu ełe pałim ei keningii. Kanik kin, enim piingii ni na ek eim kin nind ei keimi pimba.”

¹³Owundu nge enjel ei ek yi neng kin; pe sikir enjel pei mani ok eim kin muljung. Noman ka piik golang nik Gos ngunjung.

¹⁴“Gos embe ambilk tonu kindngii. Mani mei wumb noman emin pengli! Gos eim enim noman ka ngonum.”

¹⁵Pe enjel pei epin konu orung punjung. Pe kung siipsiip es tołmun wumb ei en enim ek dinga ninjing. “Sinim pamin! Beslem konu sikir pupun, Owundu ek yi mił nim epi tonu onum ei kinamin,” nik punjung. ¹⁶Pe wumb sikir puk, Josep kin Mariya teł muljunguł kenjing. Kangi kembis ei mer kung kou kuni nołmun konu ełe pim kenjing. ¹⁷Pe kan poru nik, orung puk kangil kembis ei nge ek piinjing mił nik tor kindnjing. ¹⁸Pe wumb

pei molk piinjing ni, kung siipsiip es tołmun wumb ninjing ek ei piik kin, kom sek piinjing. ¹⁹Ba Mariya eim ek ei piipi noman ełe kindpi, kom se piipi minj mułum. ²⁰Kung siipsiip es tołmun wumb orung puk Gos embe ambilk tonu kindik punjung. Wumb en enim ka piik, Gos ek piik kanik enjing. Ei Gos enjel ek nipi erim mił kenjing ku.

²¹Eki se kunum angil orung nga tekliki o pang, kangil kembis ngenj kopisnjing. Kopsik, kangil ei embe Jiisas ninjing mił eim mam mingnerim kunum ei Owundu enjel kindang opu nim. Ei kangil embe yi nengin nim mił ninjing.

Simion Kin Ana Teł Jiisas Men Ngii Owundu Kenjingil

²²Kunum poru neng, Mariya kin kingam kin ka mułnguł oł enjing ei, Moses lo ek niłim mił enjing. Pe arim mam teł kangil ei Jerusalem konu ełe sipkil Gos Owundu kin ngunguł nge sipinjngil. ²³Ei yi mił, Gos Owundu lo ek yi er pendilim mił niłmin. “Kangil wu kumna mengilmin kangil ei Gos Owundu kongun ermba niłmin oł ei nge enjingil.” ²⁴Wumb tał eł ełip Gos kin kułmał kełngil ei Moses lo ek niłim mił yi mił enjingil. Ei Owundu lo ek pałim mił ermbil ni piinjngil. Kei Pułmu mił tał min kei wał epi tał sikił Gos kin kułmał kełmbil ni sipinjngil.

²⁵Kapli, wu endi Jerusalem konu ełe mułum wu ei embe Simion. Ei wu kun minj mułum wu ek piipi elim wu, ei eim wumb Esrel wumb sipi orung simba nge wu endi omba, ni kui er mułum. Gos nge Gui Ka ei Simion kin mułum. ²⁶Gos nge Gui Ka ei eim yi nirim, “Simion sikir kulenjii mon!” pa nirim. “Nim Owundu nge kindang wu Krai kumb se kenjii,” pa nim. ²⁷Gos nge Gui Ka je erang Simion pupu men ngii owundu ełe nirik pum. Pe kingam arim mam tał sikił tu wukuł lo ek ninim mił ermbil ei Gos Owundu

kin ngunguŋ nge onjnguŋ. ²⁸ Simion eim kangi ei sipi sipim. Si pang kin, Gos embe ambil tonu kindpi, yi nim.

²⁹⁻³⁰ “Pe Owundu pe ni ninim kongun wu ei er ka eran noman emin sepi piyangli nim. Nam ningil eŋe nim sin sikin orung sinjii nge on ei kanip ka piip moŋ. ³¹ Nim ek ok nirim, ‘Simion, sikir kulenjii mon! Nim Owundu nge kindang wu Kraiskumb se kenjii,’ pa nim. Wu amb pei keningii nge en. Wu ei kindang sinim sipi orung simba nge om yi nirim miŋ en. ³² Gos eim tilang mani kindim. Kindpi, tilang ei erang wumb tilap eipi nim oŋ ei nge ekii sik noman tok piik erngii. Nga nim nge enjel wumb embe owundu erim,”

Simion Jiisas nge ek pei nirim.

³³ Kangi mam arim taŋ Simion nim ek ei piikiŋ puku sikiŋ piinjngiŋ. ³⁴ Pe Simion Gos ek ka nipi en enim ngum. Nga ek yi miŋ nipi Mariya ngum, “Piini! Gos eim noman eŋe kangi ei yi erang Esrel wumb pei bok tonmun, ba wumb kombur nga angk gii nik dinga moŋmun. Eim Gos nge noman eŋe tuk mundum muŋmba. Muŋang kin, wumb pei eim kin ek kis nik ngok erngii. ³⁵ Erangin kin, nim noman tuk eŋe tui miŋ tang yi miŋ kaimb erang piinjii. Eim wumb en enim noman tuk eŋe andan tang kin noman tuk ei to tor kindmba,” pa nim.

³⁶ Gos nge ek ni tor kindim amb endi muŋum amb ei embe ‘Ana’ niŋmin. Eim arim Panul muŋum; eim nge wumb tilap Asir; amb ei amb tukui mendpiŋ muŋum. Ok, eim wam kin kung ngii angil orung nga taŋ muŋum. ³⁷ Ekii se wam kuŋang kin, eim wii muŋang kung ngii 84 pei o pum. Amb ei eim men ngii owundu mei wak tunaŋim. Eim konu kuni mowii nipi eim Gos kin prei tek tek eŋim. Ei epin, tinga Gos embe ambil dinga kindpi kongun eŋim. ³⁸ Kunum ei Jiisas arim mam teŋ eim tu wunjnguŋ eim men ngii

opu Gos kin noman ka piipi ngum. Pe eim kangi ei nge ek ni tor kindpi nim. “Kangi ei enim wumb pei kui er mulnjung wumb kin Jura wumb pei sipi orung simba nge om,” pa nim.

³⁹ Wumb en enim Owundu nge lo ek niŋim miŋ eŋe enjing. En enim Galili meim orung puk, Naseres konu eŋe punjung. ⁴⁰ Pe kangi ei oupu tonu opu dinga er muŋum. Moŋpu kin, eim noman ka wii peng moŋpu, nga Gos eim noman ka Jiisas ngum.

Kangi Jiisas Men Ngii Owundu Eŋe Pum

⁴¹ Kangi mam arim taŋ eŋ elip ei kung ngii endi o puŋum kunum ei kunum kunum Jerusalem konu eŋe puŋmbuŋ. Kunum ei konu kor owundu kunum ei yi niŋmin, ‘Pasopa kuni owundu numun,’ pa niŋmin kunum ei. ⁴² Jiisas eim kung ngii engki nga taŋ yi miŋ multum kunum ei, kor owundu ekii siŋmin oŋ ei sik Jiisas arim mam ni Jerusalem konu eŋe punjung. ⁴³ Ekii se, ‘Pasopa kunum’ ei poru neng, nga si kindik orung punjung; ba kangi Jiisas Jerusalem konu eŋe enj multum. Pe arim mam taŋ Jiisas multum ei piinerkiŋ. ⁴⁴ Kunum ei arim mam taŋ Jiisas wu amb kin onmun ni piikiŋ. Yi ni piikiŋ okuŋ, nga eŋ elip wumb tilap ende kin wumb puŋ kin endik konu kurkuŋ endikiŋ mon pirim. ⁴⁵ Nga topultung kurkuŋ endikiŋ, ba mon pirim. Yi peng kin, nga Jerusalem konu eŋe orung pukuŋ, kur keningiŋ nge pukuŋ. ⁴⁶ Nga kunum ei, wumb taŋ kurkuŋ andangiŋ kunum tekliki o purum. Nga ekii se pu kenkiŋ ni men ngii owundu eŋe nirik multum kenkiŋ. Wumb ek mon poŋmun wumb mulk konu eŋe tuk multum. Wumb ei ek ninjing ek ei kii se piipi nga wumb nik ek miŋ piipi nipi orung kindpi multum. ⁴⁷ Wu ombu eim ek ei piik kin, kangiŋ ei eim noman ka peng ek nipi kii sipi erang, wu ombu en enim puku sik endnjing. ⁴⁸ Arim mam

tał Jiisas kankił nga puku sinjngił. Mam ek nipi yi nirim, “Kangił nim nimbil erang sił kin yi en? Nim arnim kin na kin noman embin tang kin, nim kurpuł andinmbil,” pa nim. ⁴⁹Kangi Jiisas eim ek ni orung kindpi yi nim, “Nimbil erang, ełip na kurkuł andinmbil? Ełip piinenjngił min; na nam Arnan ngii owundu konu moł?” pa yi nim. ⁵⁰Ba wumb tał Jiisas ek nim ei ek pułe pii kun enenjngił.

⁵¹Kaplı, mam arim tał kin orung punjung. Nga Naseres konu ełe tor punjung. Pe mam arim tał ek ninjngił ek ei piipi ekii silim. Pe eim mam eim niłim ek ombu piipi noman ełe tuk kind piip mułum. ⁵²Jiisas oupu tonu wang, eim noman ka wii tonu om. Wang kin, wu amb eim kan ka kaniłmin ei nga Gos kan ka kaniłim ku.

Jon Wumb Noł Pendilim Wu Gos Ek Wumb Ngum

(Masyu 3:1-12, Mak 1:1-8, Jon 1:19-28)

3 Kung ngii engki nga angil orung o pang Taipiriyas Siisa Rom King owundu mił mułum. Nga wu Pansiyas Pailos Jura mei owundu wu num mułum. Nga Eros Galilii mei owundu wu num mułum. Pe angim Pilip Esuriya kin Trakonaisis ełe wu num mułum. Pe wu endi Laiseniya Apiliin konu ełe wu num mułum. ²Anas kin Kaiyapas ni wu owundu kułmał kaniłmbil wu tał mołmbuł. Kunum ei Jon Sekaraiya kingam eim wumb konu ełe mulenjng konu ełe mułum. Pe Gos ek eim kin ek nipi ngurum. ³Yi erang kin, Jon eim Jura noł Joran konu wumb mulk konu ełe orung orung pum. Pupu, Gos ek piirim mił ni Joran wumb ngang, “En enim piyei! Oł kis si kindik, noman ak tok ok noł pingii,” ei mił nirim. “Pe Gos enim oł kis kil ngumba,” pa nim. ⁴Ek ni tor kindilim wu endi Aisaiya eim mon ełe ok ek yi mił pułum ei keimi tonu orum.

“Wumb mulenjng konu ełe wu endi wii top yi nim: ‘Owundu nge andlam er kun erei!’ nim. ⁵‘Pe mei mani pum ni komung tonu pum ni, peng mei kis tonu mani er punum kin andlam mapi erim ei, enim nge nipi eim er kun ermba,’ pa nim. ⁶‘Wumb pei keningii ni Gos kongun erpi wumb pei sipi orung simba nge ermba.’”

⁷Wumb pei wangin kin, Jon wumb noł pendpi ngumba nge ok. Eim ek yi nim, “Enim ek kend oł elmin wembii kis mił mołmun. Enim wumb nii nipi ngum, Gos nge oł ekii se enim kin tonu omba ei nge enim kaplı koi erik si kindik punerngii. ⁸Enim noman ak tok onjung kin, enim noman konj ka sik mułngii, nge nipi ngum. En enim noman piik ełe molk nik, ‘Eiparam ei sin erinjpin’ ei ninerei mon! Na enim kanip nind, Gos ya ku ombu, kaplı erang, Eiparam kingam noł mułngii. ⁹Wu endi tui maimi kin ond tami tumba enim mił yi ku wumb noman tuk to ak tunenjng kin, ond mong tunanim ond ei kołmung to dup kaniłmin mił Gos eim wumb ombu kin yi ku ermba.”

¹⁰Eim ek yi neng kin, wumb pei eim kii sinjing, “Pe sin nimbil oł er wamin, nim sin noman tuk ak tunjung ni piinjii?” ¹¹Pe ek nipi orung kindim wumb ngopu yi nim, “Wu endi konduk tał simba wu ei wu endi ngunjii. Nga wu endi kuni sinermba ei ngunjii,” pa nim. ¹²Wumb ku takis siłmin wumb ok noł pingii nge onjung. Wumb ei eim kin sinjing, “Ek emb wu, sin nimbil oł er wamin nim sin noman tuk ak tunjung ni piinjii?” ¹³Ek yi nipi wumb ei ngum, “Enim lo ku takis singii nimba mił sei! Nga enim ku endi pendik simin ni enerei mon!” ¹⁴Pe opu wumb ok eim kii sinjing ku, “Sin nimbil oł er wamin nim sin noman tuk ak tunjung ni piinjii?” nik kii sik ninjing. Pe Jon ek nipi ngum, “Enim wumb wii kepıi tunarik, kos wii enerik, ku wii

sinerngii mon! En enim kongun ku ei mendpił ambilk, noman ka piingii,” pa nim.

¹⁵ Wu amb epi simin ni noman dinga piik kin, en enim noman eke kom sek yi er muljung. Molk, yi piinjing, Jon ei Gos kindang om wu Krai min, ni piinjing. ¹⁶ Pe Jon ek nipi orung kindim, “Na noł sip enim noł mendpił pendip ngond. Ekii se wu endi omba wu ei eim dinga ei kaplı ermba ei na dinga ei kaplı enanim. Eim dinga ei kaplı ermba. Na wu ka mon. Na eim kongun wu eim simb su kan ei na kaplı si kindmbii, ba na kaplı enanim. Eim wu num mołum. Eim enim Gos nge Gui Ka eke nin dup eke kin ouni yi mił wumb noł pendip ngumba.

¹⁷ Eim kapor sipi ambilpi kuni wiis nginamin si kindpi er ka ermba. Pe kuni wiis ei sipi kuni ngii eke kaplı kułou tumba. Ba wiis tindkan ei dup kelmba. Dup ei nopu kumbulermba mon! Piram kunum kunum nopu pimba.”

¹⁸ Jon eim ek kanim eipi eipi neng kin wumb ek dinga ngopu, yi mił, kunum ei Jon eim Gos ek ka nipi wumb ngum.

¹⁹ Ba Jon Eros kin ek ngang, Eros eim wu num endi eim nge angim nge ambim embe Erosiyas sim. Eros eim oł kis kanim kanim eipi erim. ²⁰ Jon Eros kin ek nipi ngum. Ngang kin, eim Jon kan ngii pendim. Pendang, Eros mong owundu sim.

Jon Jiisas Noł Pendim

(Masyu 3:13-17, Mak 1: 9-11)

²¹ Wumb pei noł pek mułangin kin, Jiisas noł pim ku. Jiisas noł pepi tonu opu, peri er mułang kin, ei kupu muł ei wuł ał pum. ²² Gos nge Gui Ka ei mani opu eim kin om. Gos Gui Ka ei kenjing ni kei Kurmuł mił mani om. Ei epin Gos ek endi nipi mani opu yi nim. “Nim na kangii! Na nim kin noman ngond. Na nim kin ka piip ngond,” nim.

Jiisas Kupam Noł Nge Embe

(Masyu 1:1-17)

²³ Kunum ei Jiisas eim kongun mendpił ermba erim. Nga eim kung ngii engki nga tekliki o pang eim kongun ermba erim. Wumb piik eim Josep kingam ni piinjing. ²⁴ Elai nge kingam Josep; Masas nge kingam Elai; Liiwai nge kingam Masas; Melkai nge kingam Liiwai; Janai nge kingam Melkai; Josep nge kingam Janai; ²⁵ Masaraiyas nge kingam Josep; Emos nge kingam Masaraiyas; Neiyam nge kingam Emos; Eslii nge kingam Neiyam; Nakai nge kingam Eslii; ²⁶ Mas nge kingam Nakai; Masasaiyas nge kingam Mas; Semen nge kingam Masasaiyas; Josek nge kingam Semen; Jora nge kingam Josek; ²⁷ Jonan nge kingam Jora; Tesa nge kingam Jonan; Serapapel nge kingam Tesa; Sialsiel nge kingam Serapapel; Nerai nge kingam Sialsiel; ²⁸ Melkai nge kingam Nerai; Endai nge kingam Melkai; Kosam nge kingam Endai; Elmaram nge kingam Kosam; Er nge kingam Elmaram; ²⁹ Josuwa nge kingam Er; Eliyesa nge kingam Josuwa; Jorim nge kingam Eliyesa; Masas nge kingam Jorim; Liiwai nge kingam Masas. ³⁰ Saimon nge kingam Liiwai. Jura nge kingam Saimon; Josep nge kingam Jura; Jonam nge kingam Josep; Elaikim nge kingam Jonam; ³¹ Meliya nge kingam Elaikim; Mena nge kingam Meliya; Masas nge kingam Mena; Nesan nge kingam Masas; Deipis nge kingam Nesan; ³² Jesii nge kingam Deipis; Oper nge kingam Jesii; Bowas nge kingam Oper, Salmon nge kingam Bowas; Naison nge kingam Salmon; ³³ Aminarap nge kingam Naison; Armin nge kingam Aminarap; Arni nge kingam Armin; Esran nge kingam Arni; Peres nge kingam Esran; Jura nge kingam Peres; ³⁴ Jeikop nge kingam Jura; Aisak nge kingam Jeikop; Eiparam nge kingam Aisak; Tera

nge kingam Eiparam; Neiyor nge kingam Tera; ³⁵Serak nge kingam Neiyor; Tiyu nge kingam Serak; Pelek nge kingam Tiyu; Eper nge kingam Pelek; Sila nge kingam Eper; ³⁶Keinan nge kingam Sila; Apaksas nge kingam Keinan; Sem nge kingam Apaksas; Nowa nge kingam Sem; Lemek nge kingam Nowa; ³⁷Mesusala nge kingam Lemek; Enok nge kingam Mesusala; Jeres nge kingam Enok; Manalail nge kingam Jeres; Keinan nge kingam Manalail; ³⁸Enos nge kingam Keinan; Ses nge kingam Enos; Andam nge kingam Ses; Gos nge kingam Andam.

**Seisen Jiisas Ermba
Mił Kenmbii Ni Erim**

(Masyu 4:1-11, Mak 1:12-13)

4 Gos Gui Ka opu Jiisas kin paki to mułang, Jiisas eim nga noł Joran si kindpi orung pum. Pang kin, Gos Gui Ka eim sipi konu wumb mulenjing konu sipim. ²Gos Gui Ka Jiisas paki tang mułum. Mołang kin, wumb mulenjing konu ełe mułang kunum 40 o pum. Kunum ełe Seisen opu Jiisas kanpi ek nipi eim ermba mił ei kenmbii ni erim. Kunum ełe Jiisas eim kuni nunerim, wii minj mułum. Ekii se kuni tang piim.

³Seisen yi nim, “Nim Gos kingam pim kin, kom ku ei nen kin bres erangli!” nim. ⁴Pe Jiisas ek nipi orung kindim, “Gos ok połmun ek ełe yi nim, ‘Kuni bres mendpił wumb nołmun ei kaplı enałim, wumb konj mulengii,’” pa nim.

⁵Seisen Jiisas tonu sipi sikir andan topu mei orung orung tep ełim wumb pei mołmun konu ei andan tum. ⁶Pe Seisen ek yi nim, “Tep elim wumb ełe dinga pałim ei kin epi ka wii ya mołum ei kin ei na nim ngumbii,” pa nim. “Epi ka ya mołum ei na epi ei nga kaplı nanim noman ełe wu endi ngumbii,” pa nim. ⁷“Pe nim na kin prei en kin na epi ei pei nim ngumbii,” pa nim. ⁸Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Gos ok połmun ek

ełe yi ninim, ‘Nim Gos Owundu embe ambil tonu kindkin eim kongun ei minj enjii ninim,’” pa nim.

⁹⁻¹¹Pe nga Seisen Jiisas sipipi, Jerusalem konu ełe men ngii owundu engim ełe tonu mondpu ek yi nim. “Gos ok połmun ek ełe yi ninim, ‘Gos nge enjel nim kin tep er mułngii. Er mołangin kin, enjel en enim angil nim ambilk tonu singii. Embilangin kin, ku endi simb ełe tunermba yi mił ninim.’” Pe nim Gos kingam pim kin, nim ya ełe angkin puku si mani punjii,” pa nim. ¹²Jiisas ek nipi orung kindim, “Gos ok połmun ek yi ninim, ‘Nim Gos Owundu oł ei ermba nim kenjii ba oł ei nim kaplı enenjii,’” pa nim. ¹³Pe Seisen ek nipi erim oł ombu Jiisas ermba ni kanpi erim, ba mon peng Seisen kunum endi nga op ermbii ni piip si kindpi pum.

**Jiisas Galilii Konu Ełe Kongun
Pułngun Mond Erim**

(Masyu 4:12-17, Mak 1:14-15)

¹⁴Gos nge Gui Ka dinga ełe Jiisas kin mołang kin, Galilii mei ełe orung pum. Pe eim ek ka ei konu orung ełe pei pang wumb piinjing. ¹⁵Kunum ei Jiisas eim, wumb men ngii ełe Gos ek kunum kunum nipi wumb ngołum. Ngang, wumb pei eim embe ambil tonu kindiłmin.

¹⁶Jiisas Naseres konu ełe pum. Konu ei ok Jiisas kangil kembis kin konu ełe mołpu owundu erim ei, konu ełe mohum. Kor kunum ei, pupu men ngii ełe puhum. Pupu, Jiisas kunum kunum Gos ek ka gerpi elim ei wumb piłmin. ¹⁷Pe wumb, Gos ek ni tor kindiłim Aisaiya wu ei ok puhum ek sik ngangin, ek ei gerpi kenim ni ek yi piim.

¹⁸“Gos nge Gui Ka ei na kin mułang kin, eim na kongun ngopu enjii nipi kindim. Ei na op wumb epi sinałim wumb kin Gos ek ka yi nip ngumbii nge onj. Wumb kan puk mołmun

ei tor wii muŋgii. Ningiŋ tumbun moŋum wumb ei ka nik muŋgii. Wumb endi noman embin peng moŋmun wumb ei na paki tumbii nge onj. ¹⁹Na op enim nip ngond, pe kunum Owundu nge wumb eim sipi orung simba nge om.”

²⁰Jiisas ek mon poŋmun ni tuk kindpi, ngopu eim mani muŋang, wumb men ngii eŋe tuk moŋangin wumb ei Jiisas kin ningiŋ kanik minj mulnjung. ²¹Pe eim ek nipi wumb ngumba nge erim. “Akip Gos ek ei tor onum. Yi miŋ enim piik poru ninmin.” ²²Pe wumb eim embe ambilk tonu kindik, eim ek ka nim ni piik mulnjung. Molk, en enim ek yi ninjing, “Wu ei Josep kingam min mon?” ²³Jiisas eim piipi kenim wumb pei eim ek pii gii ninenjing. Ninerangin kin, eim ek yi nipi wumb ngum, “Ek ekin endi na kin enim yi nik na ngungii, ‘Ond mong ngopu elim wu ninim nge ngenj er ka enjii. Nim Kapaniyam konu eŋe oŋ en ei sin piinjin. Pe ya ninim mei eŋe oŋ ei nge enjii,” pa nim. ²⁴Eim ek yi nim, “Na ek keimi nip enim ngond. Wu endi ek ni tor kindiŋim wu moŋpu ek keimi nimba; ei eim nge ngii konu moŋmun wumb ei eim ek ei piinerngii. ²⁵Na ek keimi nip enim ngond ei enim piinmin. Elainja multum kunum ei Esrel amb pei mulk, wenjing noŋ kulk kunum ei kupu muŋ ei poru nirim. Pe kung ngii tekliki o pang oi angii orung nge endeim purum kunum ei konu pei orung orung kumb kuni owundu sirim. ²⁶Ba Gos Elainja kindpi pupu Esrel amb wei endi muŋum konu pui ni kindnerim. Mon! Gos Elainja Serepas konu eŋe Sairon mei orung pui nirim konu eŋe, amb endi wam kultum amb ei, kuni saŋim konu eŋe nim pui nipi kindrim. ²⁷Gos nge ek ni tor kindiŋim wu endi Elainja orung kunum ei wumb kinj wumb pei Esrel konu mulk, konu ei tuk eŋe wumb endi ka mulerik mon! Siriya konu eŋe kinj wu Neimin ni wu ei

minj ka multum.” Jiisas nirim ek ei eim nge wumb tiŋap ende ei eim ek piinenjing. ²⁸Wumb men ngii eŋe nirik molk ek ei piik popuŋ sinjing. ²⁹Pe wumb tonu angk, Jiisas ambilk konu owundu anda kindnjing. Kindangin kin, konu owundu ei, tonu komung endi eŋe sim. Pe wumb eim sik komung eŋe orung tonu sip komung eŋe to olkup to kindngii. ³⁰Ba eim tuk wumb onjung konu opu, tuk eŋe opu am pum.

Wu Endi Gui Kis Muŋum

(Mak 1:21-28)

³¹Eim Kapaniyam konu eŋe tor pupu, mei owundu endi sim ei Galilii niŋmin. Pupu, kunum ei kor kunum wumb mulnjung Gos ek ka nipi wumb ngum. ³²Wumb eim ek ei piik wumb tuk puku sik enjing. Nimbii erang Jiisas ek ei dinga paŋim. ³³⁻³⁴Men ngii eŋe wu endi gui kis tuk muŋum wu ei ngii eŋe tuk muŋum. Moŋpu kin wii dinga topu, ek dinga nipi yi erim. “Jiisas, Naseres konu wu, nim ya eŋe nimbii oŋ enjii on? Nim sin kin tunjii on min? Nim sin kan wiik to si kindnjii! Na nim piind ei Nim Gos nge wu kun ka wii,” pa nim. ³⁵Ba Jiisas ek nipi orung kindpi, ek dinga ngum, “Nim ek tingnarkin, wu ei si kind o pui!” nim. Gui kis ni wu ei to kindang mani pupu wumb mulnjung konu tuk pim. Pe gui kis wu ei kin oŋ endi nga enerim wii si kindpi pum. ³⁶Wumb pei puku sik, yi ninjing, “Ek ei nipe ek yi ninjing? Wu ei wu Owundu eim dinga saŋim ei eim ek dinga nipi gui kis ngang kin, gui kis pei eim ek piik wu endi si kindik punjung,” pa ninjing. ³⁷Oŋ yi miŋ erang kin, Jiisas eim erim oŋ ei wumb nik pangin, wumb konu eŋe orung orung pei piinjing.

Jiisas Wumb Pei Er Ka Erim

(Masyu 8:14-17, Mak 1:29-34)

³⁸Jiisas men ngii ei si kindpi anda opu, pupu Saimon ngii engim konu eŋe

nirik pum. Pupu, kenim ni, Saimon ambim mam ening owundu tang pim. Pe wumb ok Jiisas kii sengin, “Amb ei paki tunjii,” pa ninjing. ³⁹Pe eim pupu amb mułum konu ełe mandi angpi ek dinga neng, ening tum ni poru nim!” Neng kin, amb ni sikir angpi kuni wumb pei ngum.

⁴⁰Eni mani ba erang, wumb pei ening kanim kanim pim wumb, Jiisas mułum konu ełe tu wunjung. Pe eim wumb kis pim wumb, peng ełe endeim endeim ni angil ambiłpi pang, wumb pei ka mulnjung. ⁴¹Jiisas ek nipi ngum. Pe gui kis ombu wumb pei si kindik konu eipi eipi punjung. Gui kis ombu wii dinga tok yi ninjing, “Nim Gos kingam.” Ba eim gui kis ek ngopu, “Ek tingneri!” nipi ek dinga ngum. Gui kis ombu Jiisas nim ek piik, “Eim Krai wu endi Gos kindang om,” ni piinjing.

⁴²Pe kupiiring ok, Jiisas pupu wumb mulenjing konu ełe pum. Pang kin, wumb eim pum konu kanik, ekii sek punjung wumb ei si kindik punenjing mon! Eim konu eipi punermba nik, eim endim konu ekii sik punjung. ⁴³Ba eim ek nipi orung kindpi yi nim, “Pe na ek ka nip wumb ngumbii ei nge Gos sinim tep er mołum mił ei nip wumb tiłap eipi kin nip kongun ei nge ermbii,” pa nipi kindim. ⁴⁴Pe eim Jura konu wumb, men ngii engim konu ełe pupu Gos ek nipi wumb ngum.

Jiisas Ek Neng, Piisa Eim Ekii Sim

(Masyu 4:18-22, Mak 1:16-20)

5 Kunum endi noł wer ełe mandi Gensares noł gop ełe Jiisas eim angpi mułum. Nga eim wu amb pei Gos ek ni ngang piimin nik wumb pei eim kin ok wumb piki tok mulnjung. ²Eim kenim ni noł kanu tał noł gop wer ełe pinjingił, omu tołmun wumb tor punjung. Wumb omu kon polk omu tołmun wumb en enim omu kon ei noł was er kun erik mulnjung. ³Jiisas eim noł kanu endi

ełe tonu purum. Purum noł kanu ei Saimon nge kanu. Nga eim Saimon kanpi yi nirim, “Nim noł kanu ei noł ełe pip to tuk kindii!” nirim. Pe eim noł kanu ełe mołpu, Gos ek ka nipi wumb ngurum.

⁴Eim ek ni poru nipi, ekii se eim Saimon kanpi nim, “Nim noł kanu pip to sipkin, omu kon tuk noł ełe mani kindkin omu sinjii nge kindii,” nim. ⁵Saimon ek nipi orung kindim, “Epin kunum endi sin kongun enjpin omu tunenjpin. Pin-erang, sin omu endi tunenjpin mon, ba nim nin, ei kapli nga omu kon pułmbii,” pa nipi mani kindim. ⁶⁻⁷Omu tołmun wumb kombur yi erangin kin, omu kon omu piki top mułum. Mułang kin, omu kon kihip tumba nge erim. Yi erangin kin, omu tołmun wumb ei en enim kongun ende ełmin wumb noł kanu eipi se mulnjung ei tu wangin nik angil pinou enjing. Erangin wangin kin, noł kanu tał omu kindnjing piki topu noł kanu tał noł ełe mandring simba erim. ⁸Saimon Piisa eim jep oł ei kanpi Jiisas simb ełe mani pupu yi nim, “Nim si kind po! Na oł kis ełe wu moł,” pa nim. ⁹Pe eim omu pei sinjing omu ei kanpi, eim puku sim. Pe wumb eim kin tep to mulnjung wumb, puku sinjing ku. ¹⁰Sependii nge kingam tał, Jeims kin Jon tał ei Saimon kin tep to andiłmin, wu tał yi ku puku sinjingił. Pe Jiisas ek nipi Saimon ngum, “Nim mund mong tunerii! Ekii se wumb na ek piimin nik ongii ei nim wumb pei nik tuk sikin, na ek ni wumb ngunjii ei omu yi mił, wumb yi mił tuk ongii.” ¹¹Omu tołmun wumb ei noł kanu noł wer ełe tu wunjung. Tu wangin kin, en enim epi kanim kanim pei si kindik Jiisas kin ekii sinjing.

Wu Endi Kinj Tum Ei Jiisas Er Ka Erim

(Masyu 8:1-4, Mak 1:40-45)

¹²Eim konu owundu ełe multum konu ełe, nga wu endi multum. Multum wu ei, eim ngenj kinj owundu tum. Eim Jiisas kanpi, opu Jiisas simb ełe mani mołpu

prei erpi yi nirim. “Owundu, nim noman efe erim kin kapli, nim na er ka enjii,” pa nirim. ¹³ Jiisas eim angil ei kinj tum wu embilmbii ni erpi ek yi nim. “Na noman efe nim ka mulnjii,” pa nirim. Neng kin, kunum efe mendpil Jiisas kinj tum wu ei er ka erim. ¹⁴ Nga Jiisas ek dinga nipi eim ngopu yi nim, “Nim wu endi ek ninenjii mon! Nim ngenj sipkin Gos kulmał wu ei andan tunjii. Tan kin, ngenj ka salim ni piingii nikin kulmał kelnjii ei Moses lo ek efe palim mił erang, wumb yi piingii nim ening ni poru nim ni piingii. Nim nga ek wumb ninenjii mon!” ¹⁵ Ba Jiisas ol erim ombu konu orung orung pei eim ek pang wumb pei piinjing. Piik kin, Jiisas mułum konu efe onjung. Ok Jiisas ek ei piimin nik wumb kis pim ei tu wunjung kin er ka nge ermaba. ¹⁶ Ba eim wumb mulenjing konu pupu kunum ei eim prei elim.

**Wu Endi Simb Angil
Kis Mułum Ei Er Ka Erim**

(Masyu 9:1-8, Mak 2:1-12)

¹⁷ Kunum endi eim wumb ei ek nipi ngopu multum kunum ei lo ek piilmin wu kombur kin lo ek emb tołmun wu kombur mulk ku. Wumb ei Galilii mei orung orung kin Jura mei nin Jerusalem konu owundu efe ni wumb ombu onjung. Owundu nge dinga Jiisas ngang, Jiisas ening pirim wumb ei er ka ermaba nge om. ¹⁸ Wu kombur wu endi peł efe pendik tu wuk. Wu ei embil poru, dinga pineririm wu, ei en enim nirik sipik Jiisas mułum konu efe kumb efe mandi pendngii sipik. ¹⁹ Ba konu efe wu amb pei piki topu pirim. Nga wu ening pim wu ei nirik sipngii konu efe tuk sineririm. Yi erang kin ngii andaring efe sipik tonu ngii beł efe ambil wul al kindik peł efe pim wu mani Jiisas mułum konu efe kun mani kindik. ²⁰ Jiisas wu ombu pii gii pirim wu ei kanpi kin yi nirim, “Wu puł, nim ol kis ei kil ngum,” pa

nim. ²¹ Wumb lo ek połmun wumb ni lo ek piilmin wumb en enim noman nendii to piik yi kii sinjing. “Wu ei wu nii opu Gos kin ek ambilim? Wu endi wumb ol kis ei kil ngunermaba; ba Gos endeim minj yi ermaba.” ²² Jiisas wumb ombu noman efe piipi si kindim. Pe eim ek nipi orung kindpi, yi nirim, “Nimbił erang en enim noman efe ek eipi eipi nik punmun? ²³ Nipe ek endi enim noman efe embin tonum? Na ninj ek ei embin tonum min? Na nim, ‘Ol kis ei si kindind!’ min ‘Na nim angkin pui!’ nind? Pe na ol endi eramb enim kanik keimi nik piingii. ²⁴ Ba na enim piingii ni piind, na wu kingam noman dinga ya mei efe salim. Kapli wumb ol kis kil ngumba, yi erang kin eim ek nipi wu endi embil dinga punerim ei nge er ka erim. Na nim kanip nind, ‘Nim angkin, peł sikin, ninim nge ngii konu efe orung pui!’” nind. ²⁵ Yi erang, pe mendpil wu amb ningil efe eim engim. Angpi peł sipi eim ngii konu efe pupu Gos embe ambil tonu kindim. ²⁶ Pe wumb pei Jiisas erim ol ei ka nik puku sik enjing. Ba wumb Gos embe ambil tonu kindik. En enim noman efe piik nik minj endnjing. Yi mił ninjing, “Pe sin ol eipi minj endi kenjpin,” pa ninjing.

Jiisas Liiwai Wii Tum

(Masyu 9:9-13, Mak 2:13-17)

²⁷ Ekii se Jiisas eim andlam andpi pupu, kenim ni wu endi ku takis silim wu, ei eim ku takis ngii efe mułum wu ei embe Liiwai. Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Nim na onj konu efe oi!” nim. ²⁸ Pe eim angpi epi pei si kindpi Jiisas pum konu efe ekii se pum. ²⁹ Liiwai eim ngii konu efe kuni owundu endi erpi Jiisas ngum. Pe ku takis silmin wumb pei kin, wumb eipi pei kułou tok wu tał kin kuni ei nunjung. ³⁰ Pe lo ek ekii silmin wumb ni, peng lo ek mon połmun wumb ni wumb ok Jiisas nge ekii silmin wumb mulnjung konu efe noman kis piik mulk kii sin-

jing. “Nimbił erang enim ku takis siłmin wumb kin nga oł kis ełmin wumb kin enim kuni ende nonmun?”³¹ Jiisas ek nipi wumb ngopu yi nim. “Enim wumb ening endi pinalim wumb ei, ond mong ngopu ełim wu kin punałmin min, ba ening pim wumb ei minj ond mong ngopu ełim wu pangin kin ond mong ngołum.³² Na wumb oł kis er mołmun wumb ei oł kis kil ngop sip orung simbii nge onj. Ba wumb kun ka mołmun ni piinjing wumb, ei kin na onenj,” pa nim. “Nimbił erang na nga wumb oł kis enjing ei kin ngii konu pup onerbii ku?” pa nim.

³³ Pe wumb kombur ek nik Jiisas ngok yi ninjing, “Jon nge ekii siłmin wumb kuni mowii ełmin. Erik, Gos prei kunum kunum ełmin. Lo ek ekii siłmin wumb nge ekii siłmin wumb ombu yi ku ełmin. Ba nim nge ekii siłmin wumb kuni nok yi ełmin. Ei nimbił erang ełmin?”³⁴ Jiisas ek nipi wu ombu ngum, “Enim wu endi amb simba ełim kunum ei kapli ei wumb puł kuni mowii erngii min? Ei mon!³⁵ Ba ekii se opu wumb wu amb simba er mołum wu ei si tor singii kunum ei eim kan se nołum kin tep to mulermba kunum ełe kuni mowii erngii.”

³⁶ Jiisas ek ekin endi nipi ei nge wumb noman konj kin wumb noman ok nge ende punermba ek ei wumb ngum. Eim yi nim, “Wu endi konduk konj ei kilip to kembis kembis erpi, aninga konj endi sipi konduk ok nge ełe mui tumba. Pe wu endi yi ermba ei eim konduk konj er kis mondpu ermba ei, konduk konj ei kanim eipi mił pimba. Nga konduk ok nge kanim eipi mił pimba ku.³⁷ Pe wu endi kung meme ngenj ming, mił ok nge ełe noł wain konj tuk kindnałmin. Ei mon! Wu endi yi mił ermbii ni ermba wu ei eim kung meme ngenj ming mił ok nge tok neng, noł wain konj ei tor pułum. Nga kung meme ngenj ming mił nge ei kis mołum ku.³⁸ Ba wu endi noł wain konj kułpu kung meme ngenj ming mił

konj ełe tuk kindmba.³⁹ Pe wu endi eim noł wain ok nge nołum, ‘Ei noł wain ka wii,’ pa nim. Eim noł wain konj singin ka pinalim.”

Gos Kor Kunum Ei Kongun Mon Nilim

(Masyu 12:1-8, Mak 2:23-28)

6 Kor kunum Jiisas eim tuk kuni mong wiis pałilim konu ełe andpi mułum. Jiisas nge ekii siłmin wumb ombu ok kuni wiis mong ei sik ambił winin tok nuk.² Ba lo ek ekii sinjing wu ombu yi ninjing, “Gos kor kunum, ei kongun mon niłmin kunum ei, ba enim nimbił erang enmin?”³ Jiisas ek ni orung kindpi yi nirim, “Enim king Deipis sin kupenjpın eim epi erim mił enim piinarik na ek yi nind. Kunum ei eim kin eim wumb kin kuni kulnjung.⁴ Deipis eim Gos ngii owundu ełe nirik pupu, bres Gos nge kumb ełe sim bres ei sim. Pe bres ei wumb pei nunerngii mon nik, Gos kin kulmał kałmin wumb minj ambił nungii niłmin. Ba Deipis eim bres nopu nga eim nge wumb ei bres ngang nunjung ku. Ek ei enim gerik piinjing min?” Ei kii sipi nim, “Nimbił erang enim King Deipis kin ek ninanmin, ba na sin kin ek ninmin?”⁵ Jiisas ek dinga nga nipi yi nim, “Gos kindang mei ełe na wu kingam moł. Mołup, kor kunum owundu moł.”

Wu Endi Angił Kis Mułum Ei, Jiisas Kor Kunum Er Ka Erim

(Masyu 12:9-14, Mak 3:1-6)

⁶ Pe nga kor kunum endi eim pupu men ngii ełe pupu Gos ek nipi wumb ngum. Kunum ei wu endi mułum wu ei angił tundung orung miyem poru nim.⁷ Lo ek emb tołmun wumb kin lo ek ekii siłmin wumb kin ei Jiisas ermba oł ei kenmin nik kui er mulnjung. Molk kin, yi piinjing ni kor kunum wumb endi kis pimba er ka ermba ni kanik mulnjung. Molk kin, Jiisas kos er ngumun nik mulnjung.⁸ Ba Jiisas eim wumb no-

man tuk eŕe piinim. Piipi kin, wu angil miyem poru nim wu ni, “Angkin Oi!” Neng, wu ni sikir opu wumb mulnjung konu tuk engim. ⁹Pe Jiisas eim ek nipi wumb ngum, “Na pe enim kii simbii end. Sinim lo ek nipi kunum oŕ ka ermin min oŕ kis ermin, ei ninim min? Wumb kin paki topu er ka ermin, min wumb topu er kis ermin?” a nim. ¹⁰Jiisas wumb mulnjung konu tuk kanpi andpi, wu endi angil miyem poru nim ei kan sipi nim. “Nim angil tun kindii!” Yi neng kin, wu ei yi erang eim angil ni ka erim. ¹¹Ba wumb en enim noman kis dinga piinjing. En enim ek nik piik piik enjing. Erik, en enim yi ninjing, “Jiisas kin nimbil oŕ ermin,” ninjing.

Jiisas Nge Ek Se Andilmin Wu Engki Nga Taŕ

(Masyu 10:1-4, Mak 3:13-19)

¹²Kunum ei Jiisas eim prei ermbii ni piipi komung endi eŕe tonu purum. Eim prei erpi Gos ngurum kunum ei eim prei er muŕang kin, konu tengrim. ¹³Tengmba erang kin, Jiisas ekii sinjing wumb wangin nim. Neng, wangin wu engki nga taŕ sipi wumb embe ‘Ek se andilmin wumb’ pa yi nirim. ¹⁴Wu embe endi Saimon, Jiisas embe Piisa ni ngum. Nga endi Endru ei Saimon nge angim. Embe nga Jeims kin Jon teŕ, Pilip ni Barsolomu. ¹⁵Pe Masyu ni Tomas ni Jeims Alpiyas nge kingam Saimon wu ei lo ekii silim wu. ¹⁶Pe Jeims nge kingam Juras nin nga Juras Eskeriyas konu wu eim Jiisas opu orung wumb mulnjung konu ni peni eŕe kindmba.

Jiisas Wumb Pei Kin Kongun Erim

(Masyu 4:23-25)

¹⁷Pe Jiisas wumb ei kin mani punjung. Nga puk konu kun sim konu eim nge ekii silmin wumb kin pei tep to enjing. Pe wumb pei Jura mei konu eŕe orung orung ni Jerusalem konu owundu

eŕe ep noŕ wer eŕe konu eŕe Taiya konu ni Sairon konu ni wumb pei ok mulnjung. ¹⁸Wumb ei ok eim ek piimin nik onjung. Pe eim wumb ening pim wumb ombu er ka erpi, wumb gui kis tuk muŕang onjung wumb ei Jiisas wumb ombu er ka erim. ¹⁹Wumb pei angil Jiisas embilngii enjing. Nimbil erang Jiisas dinga pupu wumb pei, wumb ening pim wumb ei Jiisas er ka eririm.

²⁰Jiisas eim nge ekii silmin wumb ombu kanpi ek yi nim, “Enim wumb wii epi sinerang mohmun wumb ei, ka piyei! Gos sinim tep er kanpi mohmun oŕ ei enim nge saŕim.

²¹“Enim kumb kuni palmin, enim ka piyei! Ekii se enim noman ka piik muŕngii. Pe enim wumb ke ninmin, ei enim ka piyei! Ekii se enim tokuŕ erngii. ²²“Ekii se wumb enim wu kingam ei kin ekii se punmun ei keningii. Kanik kin, wumb en enim noman kis peng piingii. Piik kin, enim kon si kindngii ni, enim kin ek kis ningii ni, enim embe sik epi kis miŕ ombu nge singii kunum ei, enim ka piingii.

²³“Pe wumb enim kin yi erik ninjing kin enim ka piik noman ka seng muŕngii. Enim piingii, epin konu eŕe enim kumep singii ei owundu saŕim. Kumb okrii enim kupenjing noŕ oŕ ei, Gos nge ek ni tor kindilmin wumb kin yi ku elmin. Yi miŕ ku enim kumep ka singii. Ei Gos nge ek ni tor kindilmin wumb kin tep to singii. ²⁴“Ba enim kom ku ngenj eŕe peng, enim noman ka piik er muŕmun ei enim noman ka piik erngii. Erangin, oŕ ei er poru nik mohmun ei enim wumb ei kan kun er muŕngii.

²⁵“Enim wumb epi pei kanim kanim sinjing kin enim noman ka simba. Ekii se enim epi sinerang kin kuni kuŕngii. Enim wumb pe tokuŕ er ka piinmin wumb ei kan kun er muŕngii. Ekii se enim ke nengin ningil ka mani omba.

²⁶ “Pe enim wumb pei enim embe ambil tonu kindik ninjing kin enim pii kun er mulngii. Ok en enim kupenjing nol ek kend tok, ek ni tor kindilmin kend wumb embe ambil tonu kindik elmin ol yi erngii ei kanik mulngii,” pa nirim.

Wumb Opu Orung Wumb Kin Noman Ngunjii Ol Ei

(Masyu 5:38-48, 7:12a)

²⁷ Ba enim na ek piik molmun wumb ei, na ek nind ei piyei! Enim opu orung wumb mulngii, ei kapli noman ka ngok mulngii. Pe wumb enim noman kis pingii, ei enim wumb ei kin epi ka erngii.

²⁸ Wumb enim kin ek bultung ningii ei, enim kengip ek ka nik wumb ombu noman ka ngungii. Nga wumb enim kin ol kis erngii wumb ei, enim Gos kin prei erik paki tungii,” pa nim. ²⁹ Wu endi nim kon taki tum kin, nga orung ak tan orung tumba ku. Wu endi nim kon takis ei simpii nipi erim kin, nim konduk ei kin ouni mon ninenjii ku. ³⁰ Wu endi epi endi kii sipi nim kin, nimba epi ei ngui! Pe wu endi nim epi wii sipim kin, nim nga orung tu wii nikin, ek dinga ninerii! ³¹ Enim ermin ni piingii ol ei, wumb enim kin enjing kin, nga enim wumb ombu kin ol yi ku erngii.

³² Wumb enim kin noman ngołmun wumb ei, nga enim noman ngangin enim nipe noman piingii? Pe wumb ol kis enim wumb ei, wumb kombur noman ka piik ngołmun ku. ³³ Pe enim wumb kombur ol ka er ngangin kin, nga wumb enim kin ol ka er ngungii. Nga ei enim nipe noman piingii? Wumb noman kis piik ol kis elmin wumb ei kombur ol ka yi mil elmin. ³⁴ Enim epi kombur wumb ngunjung kin, nga orung simin ningii ei enim noman nipe noman pingii? Wumb ol kis elmin wumb ol ka erik wumb eipi ngołmun ku. Pe wumb ombu epi ende mil silmin. ³⁵ Ba enim opu erii wumb ei noman ka ngok, enim

ol ka erik wumb ngungii. Enim wumb ngungii epi ei nga ngok orung kindmin ni piinerei! Enim ol ei erik epi ka wii owundu singii. Enim ele yi erik molk punjung kin enim Gos kingam nol mendpil mulngii. Wumb Gos kin noman ka pinałmin ei Gos wumb ombu kin noman ka ngołum. Ngopu kin, wumb kis kin noman ka ngołum. Ngopu, wumb kis kin ouni ngołum. ³⁶ Enim wumb eipi kaimb singii, ei enim Ernjing Gos kaimb silim mil ku singii.

Wumb Eipi Kin Kos Ninmin Ei

(Masyu 7:1-5)

³⁷ Enim wu endi ek ei nge nik mok tołum wu ol ei mil energii. Enim wumb ol kis ei si kindangin kin, Gos enim ol kis ei kil ngumba ku. Pe nga enim epi endi mok tołum wu er kun elim mil energii. Yi mil enjing kin Gos enim epi embin tui ei mok tumba. Wumb ol kis ei ni ka enjing kin enim ol kis ei Gos kil ngumba ku. ³⁸ Pe enim ol kanim kanim yi erngii mil yi ku Gos enim kin yi ermba. Pe wumb enim kin pimba mil ngungii ei, pei ngungii. Ei ngok pangin piki topu bein tumba ermba, ei enim ngungii. Pe enim epi wumb ngungii yi mil ku Gos enim ngumba.

Jiisas Ek Ekin Nga Ngum

³⁹ Jiisas ek ekin endi nipi wumb ngum ku. Ei yi nim, “Wu ningil tumbun molmun wu ei, nga wu endi ningil tumbun mulmba wu ei, andlam andan top simba min? Ei mon! Wu tal ouni tukpu ele bok tungul. ⁴⁰ Mon kangil ei ek mon wu ek nipi ngołum wu ei to mani kindnermba. Eim mon kanpi poru nimba ei kapli eim ek mon wu mil mulmba.

⁴¹ Enim wumb eipi kanik ol kun pinermba mil ermba ei ni kun energii mon! Ei nimbil erang ninim ol yi nge elin ku? Nimbil erang nim angnim ningil ele epi mol palim ei kankin nin? Ba

ninim epi moł owundu endi ningił ełe pałim ei piin min? ⁴²Nimbił erang nim angnim ek nin? ‘Angnan, nim ningił ełe epi moł endi pałim, na si kindmbii,’ nin. Ba ninim ningił ełe epi owundu pałim ei ninim piinan min? Nim ek kend wu, nim epi owundu endi ninim ningił ełe pałim ei si kindkin, ekii se ninim angnim ningił ełe kun kankin epi moł pimba ei kapłi si kindnjii,” pa nim.

Ond Kis Ei Mong Kis Tołum

(Masyu 7:16-20, 12:33-35)

⁴³Ond ka ei, mong kis tunałim. Yi ku ond kis ei nga mong ka tunałim. ⁴⁴Wumb en enim ond anglim ei kanik piłmin. Piik kin, ond ei ond ka min mon, ni kaniłmin. Wumb en enim ond pik ei gał mołpu mong tołum ei tingnałmin. Nga ond wain yi ku, ond wain ei ond kembis angpi gał mołpu mong tołum ei tingnałmin mon. ⁴⁵Wu endi eim noman ka pałim wu ei oł ka elim ku. Erpi, oł ka wii elim. Nga wu kis ei eim noman kis piki topu peng, eim oł kis elim. Noman ełe oł yi mił pałim ei gupu ełe tor ołum.”

Ngii Takilmin Ei Oł Tał Pałim

(Masyu 7:24-27)

⁴⁶“Nimbił erang enim na ‘Owundu, Owundu’ niłmin, ba na ek nind ek ei enim piinanmin? ⁴⁷Wu endi na kin opu na ek piipi ermba wu ei na eim kanip moł. Mołup, eim ermba oł ei andan tamb enim piingii. ⁴⁸Wu ei yi mił, wu endi ngii tekmbii ni tukpu sipi mer mani pupu, mei ełe ku owundu pei kindpi siimen elim. Ekii se ngii tonu ełe takilim, noł owundu topu ngii ei nirik omba, ba kapłi onermba. Nimbił erang wu ei eim ngii dinga wii tekim. ⁴⁹Ba wu endi na ek piipi nga ekii sinermba wu ei yi mił wu endi ngii tonu mei peł ełe tekim. Eim mei mani ei ku dinga kindnarpi siimen enerim. Ekii se noł owundu topu,

noł ngii ełe nirik wang kin, ngii sikir er kis mułum. Nimbił erang wu ei ngii mił dinga pinerim.

Jiisas Opu Elmin Tep Elim Wu, Ei Eim Nge Kongun Wu Endi Er Ka Erim.

(Masyu 8:5-13)

7 Jiisas ek ei nipi wumb ngopu poru nipi, ekii se eim Kapaniyam konu ełe pum. ²Rom wu endi opu elmin wumb 100 pei opu elmin wumb pei tep elim, wu ei kongun wu endi mułum. Opu tep elim wu eim kongun wu eim noman ka ngołum wu ni ening peng erang kułmba mandi erim. ³Opu tep elim wu ei eim Jiisas kin ek ei piipi mułum. Pe eim Jura wu num kombur kindang puk ek nengin kin, Jiisas opu, na kongun wu ei er ka ermba nipi kindim. ⁴Wumb puk Jiisas multum konu ełe tor puk ek dinga nik, Jiisas nik yi ninjing, “Wu ei wu ka nim wu ei paki tunjii min? ⁵Eim sinim Jura wumb kin noman ka ngołum. Eim mendpił men ngii ei takpi sinim ngurum.” ⁶Pe Jiisas wu ombu kin tep to purum. Jiisas opu, opu tep elim wu eim ngii konu mandi pang kin, opu wu 100 tep elim wu ni wu puł kombur kindang puk Jiisas kin ek ningii nge puk. Puk yi nik, opu tep elim wu ni yi nim, “Jiisas, nim wu Owundu! Nim na ngii konu ombii nikin okun kis piinjii; na wu ka mon. Nim na ngii nirik onerii!” yi ninim pa nik. ⁷“Pe yi ku, na wu ka pim kin, nim ngii konu ełe na ombii min, ei mon. Ba nim ek ei nen na kongun wu ei ka mułmba,” pa nim. ⁸“Nimbił erang, na yi ku wu num kombur kongun ngokuł elmin oł ei na kongun er moł. Pe na nge opu wumb ei na ek piilmin. Pe wu endi ‘Pui’ nimbii, ei kapłi ba. Nga wu endi ya ‘Oiyol’ nimbii, ei kapłi omba. Pe nam kongun wu, ‘Nim oł ei erii!’ nimbii, ei kapłi ermba. Na nge wu num ombu kongun ei na ngunjung mił na yi end. Ba nim noman dinga peng ening ei nge er ka elin ei kapłi nim na

nge kongun wu ening ei kapli er ka enjii,” pa yi nim. ⁹Pe Jiisas ek ei piipi, eim wu ei noman ka jili sim ni piim. Pe eim ak topu wumb eim orung konu ekii se ok ei kanpi yi nirim. “Na enim kanip nind, Esrel wumb pei mołmun konu ełe wu endi noman ka peng, pii gii yi mił peng na kinenj mon!” pa nim. ¹⁰Opu ełmin wumb tep elim wu, wu puł kombur kindang ok wu ni nga orung puk kenik ni, kongun wu kułmba erim ni nga konj multum.

Jiisas Neın Konu Ełe Kang Wu Endi Er Konj Sim

¹¹Ekii se nga Jiisas eim konu owundu endi purum konu ei embe Neın. Jiisas eim nge ekii sinjing wumb kin, wumb pei eim purum konu puk. ¹²Eim pupu konu owundu ełe andłam ondu pałim ełe mandi pang, wu endi kultum wu ni tu wuk wu kultum ei, mam eim kingam endeim mendpił mułum ei, kułang kui tunjung nge ei tu wuk. Tu wangin kin, amb ei wam kumb ok kultum. Pe wumb konu ełe wumb pei amb ei kin ouni ok. ¹³Jiisas Owundu amb ei kanpi, kaimb piipi yi nirim. “Amb, nim ke ninerii mon!” pa nirim. ¹⁴Pe eim mandi pupu, wu kułii pirim konu ełe eim peł ełe embiltilim. Pe wumb wu tu wuk wumb ei angik mulk. Pe Jiisas nipi yi nirim, “Kangi wu, kanpi nind, nim engnjii!” pa nim. ¹⁵Pe nga kultum wu ei tonu mułum. Mołpu, ek nipi multum. Mułang kin, Jiisas wu ei sipi mam eim ngurum. ¹⁶Yi erang kin, wumb pei mund mong tok, Gos embe ambilk tonu kindnjing. Wumb yi ninjing, “Gos ek nipi oł ekii se ermba wu owundu sinim konu ełe tuk onum,” ninjing. Wumb ek nga yi ninjing, “Gos eim opu eim wumb si orung simba nge opu wumb paki topu enim,” ninjing. ¹⁷Jiisas erim oł ei pang kin, wumb Jura mei konu ni wumb konu orung orung pei piik punjung.

Jon Wumb Noł Pendilim Wu Eim Ekii Sinjing Wu Tał Jiisas Kin Kindim.

(Masyu 11:2-19)

¹⁸Jon nge ekii sinjing wumb ei epi pei ek nik eim ngunjung. ¹⁹Jon eim ekii sinjingił wu tał wii tum. Eim yi nim, “Ełip pukuł Owundu kankił yi kii singił,” pa nim. “Ok Gos wu endi kindmbii neng, sin kui er mulnpun wu ei nim min? Min sin nga wu endi omba ni kui ermin min?” ²⁰Wu tał Jiisas kin okuł ek yi ninjingił. “Jon noł sipi wumb noł pendilim wu, ei sił nim kin peł neng onmbuł ninjingił. Nikił yi ninjingił, ‘Ok Gos wu endi kindmbii neng sin wu endi omba ni kui enjpin wu, ei nim walim min?’” ²¹Kunum ei Jiisas wumb ening kanim kanim pirim wumb kin, wumb ening kis pirim wumb ni, wumb gui kis tok multum wumb ei pei er ka erim. Pe wumb pei ningił tumbun multum ei pei er ka eririm ku. ²²Pe Jiisas ek nipi wu tał ngopu yi nirim, “Ełip pe pukuł Jon konu ełe kankił, na ya pe nipe oł erip ek nipe ek nip eramb ełip piikił, kankił enmbił ei pukuł, Jon kan ningił peł nim. Wumb ningił kis mułum wumb ei, kenjing. Simb kis mułum wumb, nga ka seng andłam endnjing. Wumb kinj tum wumb ei, ka sim. Wumb kom ngum wumb ei ek piingii neng ek piinjing. Pe wumb kulnjung wumb ei nga ok tonu konj mołmun. Wumb epi endi sinilim wumb ei Gos ek ka ngang piki tohum. ²³Wumb na Jiisas kin pii gii ninjing, en enim pii gii ei mani punerim, wumb ei ka piingii. ²⁴Jon ek ni kindang onjnguł wu tał nga orung pangił; Jiisas Jon nge ek nipi wumb pei ngopu yi nim. “Ok, enim Jon mułum konu ełe wumb mulenjing konu ełe puk epi nipe endi kenjing? Min enim puk konu pop tang goł kembis ei kenjing min mon? Wu ei goł mił mon? ²⁵Enim epi nipe kengii nge punjung? Enim wu endi epi konduk ka wii erpi mułum ei

keningii punjung min? Ei mon! Wumb konduk ka wii kindik, en enim ngenj ele epi ka elmin ei King ngii owundu ele minj mołumun. ²⁶ Ba enim puk epi nipe keningii nge punjung? Enim puł wu endi Gos oł ekii se ermbe ei nge nipi mułum wu ei kenjing min? Ei keimi; wu ei eim nge kongun ende ek ni tor kindilim wu pei to mani kindilim. ²⁷ Wu ei mendpił Gos nge ek yi ninim, 'Piini! Na ek se endmba wu endi kindmbii wu ei, na ek ok sipipi nim, kumb se pupu nim andłam ei to ka er sipi mułmba.'" ²⁸ Jiisas ek yi nim, "Na ek keimi nip enim ngond, 'Kunum ele Jon ya mei ele wumb pei ei kamb mani kind poru ninim. Ba akip kunum ele wu endi Gos sinim tep er kanpi mołum oł ei wu wii mił pii gii nim kin, wu ei Jon to mani kindnim,'" pa nim.

²⁹ Wumb ek ei piik poru nik, wu amb ni wumb ku takis siłmin wumb pei ek yi ninjing, "Gos eim kun ka wii mołum wumb ei Gos noman ele ekii sengin ok Jon angil ele wumb noł sipi wumb noł pendpi ngum." ³⁰ Ba lo ek piilmin wumb kin, lo ek emb tołmun wumb ei Jon angil ele noł pinenjing yi mił erik, Gos nge noman ele wumb ei buł ngok kin, andłam andan tum ei si kindnjing.

³¹ Jiisas ek yi nirim, "Akip kunum ei na enim wumb ekii sinenjing mił wumb sip mondup ei nimbił oł erngii? Wumb ei jili wumb? ³² Pe wu ombu yi mił, kangil kembis kombur konu endi tuk ele molk, kangil kembis kombur eipi kin wii tunjung. Tok yi ninjing, 'Sin mingal kepil tonmun nimbił erang enim golang ninanmin?' a ninjing. 'Pe nga sin golang kaimb er ninmin ei enim ke ninanmin. Ei yi mił en enim noman endi pinatim eipi eipi punum.' ³³ Jon sinim noł pendpi ngołum wu ei tonu om. Eim opu noł wain ni bres ei endi nunerim. Pe enim wumb yi ninjing, 'Wu ei gui kis tuk mołum,' ninjing. Ei mon!" ³⁴ Pe na wu

kingam op kuni nop, noł wain nop end. Pe enim wumb molk yi ninjing, 'Wu ei kuni pei minj nołum,' ninjing. 'Wu ei noł wain pei minj nopu,' yi elim niłmin. Nik, 'Eim wumb ku takis siłmin wumb kin wumb oł kis erik elmin wumb ei kin puł pałim,' pa niłmin. ³⁵ Ba wumb noman ka pałim wumb, ei yi niłmin. 'Gos nge noman ka ei epi ka wii niłmin.'"

Oł Kis Elim Amb Endi Jiisas Simb Ele Kopung Erim

³⁶ Lo ek piilim wu endi embe Saimon Jiisas kin ek nipi eim kin kuni numbuł nirim. Eim lo ek piilim wu ei ngii konu ele pupu kuni no multum. ³⁷ Amb endi oł kis elim amb, konu owundu ele mułum. Pe amb ei mołpu piim ni Jiisas pupu lo ek piilim wu ngii konu ele kuni nonum nik. Nengin, piipi kin amb ei eim kopung muru ka ming endi sipi om. ³⁸ Pe eim pupu Jiisas buł morung orung angpi, simb ele mołup ke nipi mułum. Ke nim ningil ka ei, Jiisas simb ele purum. Ei kanpi eim peng enjin olt sipi, Jiisas simb ele kil ngum. Ngopu kin, Jiisas simb ele kum su sipi er mułum. Mołpu kin, kopung muru ka ni sipi, Jiisas simb ele kindrim. ³⁹ Lo ek piilim wu ei, Jiisas wii tang om wu ei, eim epi ei kanpi eim noman yi piim. "Wu ei, Gos oł ermbe oł ei, keimi nipi elim kin amb ei piipi mon. Amb ei, yi elim nimba ni piim amb ei, amb oł kis elim." ⁴⁰ Yi erang kin, Jiisas eim wu noman ele, piinim ek nipi ngumbii ni piim. Piipi kin, Saimon kanpi neng, "Saimon," yi nim. "Ek mon wu, nim ek ninjii pim ek ei ni!" a nim. ⁴¹ Pe Jiisas ek yi nim "Wu tał, wu endi kin kom ku sikił, nga ekii se ngo orung kindmbił ni sikił, wu endi kom ku 100 pei mił sirim. Nga wu endi, kom ku kum endeim mendpił sirim. Wu tał kom ku yi mił si ngokuł, pendkił pirim," pa nim. ⁴² Wu tał epi endi ngo orung kindngil pinerang, wu ni kan wiik turum. Yi erang kin, wu

tañ eim kin noman ngunjngul wu endi nii eim noman ka wii piipi eim ngumba?”⁴³ Saimon ek nipi, orung kindpi yi nim, “Na yi ni piind, wumb endi oñ kis pei kil ngo si kindmba wumb ei,” pa nim. Neng kin, “Nim ek kun nin,” pa ni Jiisas yi nim.⁴⁴ Pe eim ak topu amb ei kanpi kin, ek nipi Saimon ngum. “Nim ya amb ei kan min? Na nim ngii konu onj ei, nim noñ kulkun, na simb eñe noñ kindnen; ba amb ei na simb eñe, noñ kindpi enim ei eim ke nim ke noñ sipi na simb eñe noñ kindnim. Pe eim peng enjin sipi, na simb eñe kil ngonum,” pa nim.⁴⁵ “Nim nam kin kum su sinen. Ba na tuk op muñamb, pe amb ei opu, na simb eñe kum su sipi enim,” pa nim.⁴⁶ “Nim nam peng eñe kopung kindnen; ba amb ei eim kopung ka wii na simb eñe kindim.”⁴⁷ Yi miñ peng kin, na nim kanip nind, “Eim na kin noman ka ngum. Ngopu kin, nim ei piinjii; eim nge oñ kis ei pei elim; ba na eim oñ kis kil ngop poru nind, Gos wu endi kin oñ kis aninga er kil ngum kin, wu ei Gos noman pei ngunañim; ba aninga ngohum.”⁴⁸ Jiisas ek nipi amb ei ngum, “Na nim nge oñ kis ei si kindin.”⁴⁹ Wumb eim kin peñ eñe ende mulnjung wumb ei, en enim ek nik piik piik enjing. Nik ek dinga nik, “Wu ei nii, wumb oñ kis ei kil ngonum?”⁵⁰ Jiisas ek nipi, amb ei ngopu yi nim, “Amb, ninim nge pii gii je erpi, nim si orung sinim. Pe nim pukun, noman emin ka peng mulnjii.

Amb Kombur Jiisas Pum Konu Eñe Tep Tok Punjung

8 Pe nga Jiisas konu owundu ni konu kembis andpi Gos ek ka nipi wumb ngopu, Gos sinim tep er moñum miñ ei nipi wumb ngum. Jiisas eim nge ekii siñmin wu engki nga tañ eim kin andik mulnjung.² Pe amb kombur ok, ening pim amb ombu ni, gui kis tuk muñum amb ombu, Jiisas er ka eririm. Amb ombu, Jiisas pum konu eñe punjung ku.

Amb endi ‘Mariya’ niñmin, ei ‘Mariya Makandala,’ pa niñmin. Ok Jiisas eim amb ei, gui kis angil orung nga tañ pei tor kindrim.³ Pe Jo Ana, Susa nge ambim wu ei King Eros ngii eñe tep er moñum ei, eim embe Susana. Pe Susana ni amb pei onjung ku. Amb ombu puk, Jiisas kin, Jiisas nge ekii siñmin wu ombu, kom ku paki tok eñmin amb ombu, ouni puk ku.

Pe Ek Ekin Wu Endi Kuni Emb Kindim Ek Poñ

(Masyu 13:1-9, Mak 4:1-9)

⁴ Wumb tiñap owundu endi ok, kuñu tunjung wumb ei, konu owundu eipi eipi wumb pei Jiisas muñum konu eñe onjung. Wangin kin, Jiisas ek ekin endi topu nipi ngum.

⁵ “Wu endi kuni wiis emb sipipi emb kindrim ei kombur wumb andñam endik konu eñe mani pang, wumb kimbangin, kei ok nok nok enjing.⁶ Pe kuni wiis emb kombur pupu, mei ku muñum konu eñe mani pum. Pe kuni wiis ei sikir tonu om, ba mei noñ muñ erang, kuni ei kuñii erpi, koñpu poru nim.⁷ Pe kuni wiis kopur, pupu kan gañ pim konu eñe mani pum konu eñe, kan gañ mul ei tonu opu, kuni wiis ei to mani kindim.⁸ Pe kuni wiis emb kombur mei ka eñe mani pum ei sikir tonu om. Opu kin, kuni wiis pei topu muñum. Tum, ei 100 pei pei kuni wii yi tonu muñum.” Jiisas ek yi nipi ek dinga wii nim, “Wu endi kom pimba, wu ei kom sepi ek ei piyanghai!”

⁹ Jiisas eim nge ekii siñmin wumb ei, ek ekin topu ninim, “Ek ei, puñe piimin nik kii sinjing.¹⁰ Pe eim yi nim, “Gos sinim tep er muñum miñ ei eim ek koi er pañim ek ei piipi kin nipi enim ngonum. Ba torung wumb eim ek ekin top nim ek ei mendpiñ piinjing, ba ek ekin ei puñe pii poñ tunenjing. Tunarik kin, en enim konu orung orung kind keningii, ba epi

endi kinenjing. Pe nga ek ei pingii, ba puŕe piinerngii mon!” pa nirim.

¹¹ “Ek ekin tum ek puŕe yi paŕim. Kuni wiis mong ei Gos nge ek. ¹² Pe kuni wiis kopur pupu andŕam eŕe mani pang kin, wumb andik kambinmin ei Gos ek wumb piinmin, ba nga Seisen opu Gos ek ka ei topu eipi kindnim. Eim yi piinim, wumb Gos kin pii gii nengin kin Gos sipi orung simba ni piipi enim. ¹³ Pe kuni wiis emb kombur pupu, mei ku muŕum konu eŕe mani pum, ba dumbuŕ mer mei eŕe mandring punaŕim mon. Puŕe yi miŕ wumb Gos ek piik sik, noman eŕe kindik ka moŕumun. En enim pii gii dinga ninarik muŕangin kin, epi embin tui endi tonu oŕum ei, wumb en enim dinga mulaŕmin kin, bok toŕmun. ¹⁴ Pe kuni mong kombur pupu, kan gaŕ muŕum konu puŕ eŕe mani pum ei wumb Gos ek ka piik, nga kongun erik, ba mei eŕe epi kanim kanim noman peng, kom ku ni epi ka wii ka ka piik, yi er muŕangin kin Gos ek ei piinarik, to mani kindinmin. Yi erangin kin, en enim kongun ei tonu opu mong tunenim mon, ba mani pupu koltum. ¹⁵ Ba kuni wiis mong kombur, pupu mei ka eŕe mani pum ei yi miŕ; wumb Gos ek piik, ambiŕ gii nik mulnjung. Molk kin, en enim noman dinga peng, kongun kunum kunum yi erik mulnjung ei, kuni wiis mong pei tum miŕ yi er mulnjung.

Dup Alam Ek Ekin Endi

(Mak 4:21-25)

¹⁶ Wumb endi dup alam kaŕpi, ming eŕe mani kind pendmba min? Dup alam kaŕip peŕ mandring pendmba, ei kaŕpi tiŕang erip tor omba min? Ei mon! Dup alam kalk tonu peŕ eŕe sengin kin, wumb kanik nirik puk anda ok yi erngii. ¹⁷ Epi pei nim kinan koi er saŕim ei, ekii se kenjii wumb nii oŕ pei koi er pendmba ei ekii se, wumb eim pii poŕ tungii.

¹⁸ Enim kan kun er molk, ek ka piik erngii. Wu endi eim noman dinga peng,

eim piipi kun er moŕpu pii gii nipi muŕmba, wu ei Gos nga eim dinga ngumba. Nga wu endi eim noman ka ni oŕ kun ka ombu piipi kun enarpi muŕmba wu ei, Gos wu ei noman ka ni oŕ kun aninga pimba ei Gos sipi orung sipi si kindmba.

¹⁹ Kunum eŕe Jiisas nge mam ni angim noŕ ok, ba wumb konu eŕe piki topu peng kin, wumb ei mulk konu tuk ongii konu endi sineririm. ²⁰ Wumb kombur molk yi nik, “Jiisas nim nge wumb, manim ni angnim noŕ ok, nim kenmin nik anda moŕmun,” pa nik. ²¹ Ba Jiisas ek nipi orung kindpi yi nirim, “Wumb Gos ek ka ei piik, ekii singii wumb ei, na nge engnan noŕ ni, minan noŕ muŕngii,” nirim.

Jiisas Ek Neng Konu Pop Owundu Tum Ei Poru Nim

(Masyu 8:23-27, Mak 4:35-41)

²² Kunum eŕe Jiisas kin eim ekii siŕmin wumb, noŕ kanu endi eŕe puk. Pe Jiisas ek yi nirim, “Sinim noŕ gop moŕum konu eŕe orundung pamin!” nirim. Neng, noŕ tuk eŕe puk. ²³ Pe noŕ kanu sikir pang kin, Jiisas eim or pirim. Konu pop owundu endi noŕ gop eŕe pop owundu endi turum. Topu, noŕ mer kanu eŕe tuk pang, wumb kuŕngii kunum mandi eririm. ²⁴ Pe wumb en enim puku sik andik Jiisas or pirim konu eŕe to konj kindik yi nik, “Owundu! Owundu! Sinim kuŕmun paŕim,” pa nik. Pe Jiisas eim angpi konu pop owundu ei kin, noŕ topu tonu omba eririm ei ek dinga nipi ngurum. Ngang kin, konu pop kin noŕ owundu tumba eririm ei wii sirim. Noŕ oŕup enerim, wii pim. ²⁵ Pe Jiisas eim ek nipi, eim ekii siŕmin wumb ngum, “Enim pii gii ei konu jili pum?” Yi neng kin eim ekii siŕmin wumb en enim mund mong tok noman embin tang moŕmun. Molk kin, yi nik, “Wu ei nii? Eim ek nipi konu pop kin noŕ ei ek neng, eim ek ei piinmbiŕ!”

**Wu Wulu Endi Ei Gui Kis
Pim, Jiisas Tor Kindim**

(Masyu 8:28-34, Mak 5:1-20)

²⁶ Ekii se Gerasiin konu eŕe tor punjung. Galilii konu noŕ gop eŕe orundung sipim konu ei, orung sim. ²⁷ Jiisas eim noŕ kanu si kindpi tor pum. Pang kin, konu eŕe wu endi eim muŕum konu eŕe tor om. Wu ei gui kis kombur eim kin muŕum. Wu ei kumb ok eim alap pandi topu tilaŕim mon! Eim ngii endi pinahim mon ku. Eim pupu wumb guimeng eŕe pu palim. ²⁸ Wu ei Jiisas kanpi, eim ek dinga nipi wii tum. Topu kin, Jiisas simb eŕe mani pupu pim. Pepi ek nipi, wii dinga topu yi nim, “Jiisas, nim Gos Owundu mendpiŕ kingam. Sinim kongun ende enaŕmin mon. Nim na kin nimbiŕ oŕ enjii on? Na nim kin prei ermbii, ei nim na ngenj kumbii ngunenjii mon!” pa nim. ²⁹ Gui kis ei ek yi nim. Nimbiŕ erang Jiisas eim ek dinga nipi wu ei kin si kind kin tor punjii nim. Eim ek nim miŕ erim. Kunum kunum gui kis ei, wu ei kin moŕuŕum. Pe wumb wu ei ambiiŕ gii nik, kan tok angii eŕe, kan tok er pendiiŕmin ei, wu eim to kilip toŕum. Pe gui kis ei yi erpi miŕ wu ei si mengpi wumb mulaŕmin konu eŕe si pang, eim moŕum. ³⁰ Jiisas wu ei gui kis muŕum wu, ni ek nga ngopu kii sim, “Nim embe nii?” Pe eim yi nim, “Na embe, ‘opu ond wumb,’” nimbiŕ erang, gui kis pei eim kin pei moŕuŕum. ³¹ Pe gui kis ombu wii dinga tok yi ninjing, “Jiisas nim sin konu kis eŕe kindnenjii!”

³² Kung tilap pei konu komung endi eŕe mandi kuni nok er moŕum. Yi nik kin, gui kis ombu Jiisas kin wii tok ek dinga ninjing, “Nim kapŕi sin kung ombu kin pei! Neng kin, bin,” ninjing. Pe Jiisas wak tang, punjung. ³³ Gui kis ombu wu ei si kindik, kung mulnjung konu eŕe tuk punjung. Pe kung ombu andŕam dinga sikirik puk konu kis endi eŕe punjung.

Punjung, konu ei noŕ gop eŕe tuk puk noŕ nok kulnjung. ³⁴ Kung es tok mulnjung wumb ei, oŕ ei kanik tungu erik punjung. Puk kin, konu kembis ni konu owundu sim konu wumb kanik ninjing. ³⁵ Pe wumb pei puk, erim oŕ ei kenmin ni punjung. Puk kin, kenjing ni Jiisas kin wu gui kis muŕum wu ei kin, mulnjunguŕ ei kenjing. Wu ei gui kis pei eim si kind pangin, eim alap taŕpi muŕum kenjing. Pe eim noman ka peng, eim Jiisas muŕum konu eŕe simb eŕe mani muŕum. Wumb pei onjung wumb ei kanik mund mong enjing. ³⁶ Kung es toŕmun wumb ei ok kanik puk, wumb ei Jiisas wu ei kin erim oŕ ei ek poŕ tok er mulnjung. Ok eim gui kis eim kin muŕang, Jiisas opu gui kis topu tor kindang, wu ei er ka erim. ³⁷ Gerasiin konu eŕe wumb pei onjung. Wumb ei ek nik Jiisas ngunjung, “Nim, sin konu eŕe si kindkin pui!” pa ninjing. Wumb en enim mund mong erik ninjing. Nga Jiisas eim noŕ kanu endi eŕe tonu pupu, orung bii ni pum. ³⁸⁻³⁹ Gui kis wu ei si kind punjung wu ei eim prei erpi yi nim, “Jiisas, na nim kin tep to bii,” pa nim. Ba Jiisas wu ei, “Orung pui!” nipi yi nim. “Ni ninim ngii konu eŕe orung pukun, Gos owundu nim kin nimbiŕ oŕ erim, ei nikin wumb ngunjii,” pa nim. Yi neng kin, wu ni orung pupu wumb konu owundu eŕe pupu Jiisas eim kin nimbiŕ oŕ erim ei nipi wumb pei nipi ngum.

**Jiisas Wu Num Ei Ambiiŕam
Er Ka Erpi Nga Amb Eim
Kon Embiiŕim Ei Er Ka Erim.**

(Masyu 9:18-26, Mak 5:21-43)

⁴⁰ Pe Jiisas noŕ gop nga orung wang kin, wumb pei ka piinjing. Nimbiŕ erang wumb Jiisas orung omba ni piik kui er mulnjung. ⁴¹ Pe wu endi om wu ei embe Jairas. Wu ei eim wu num endi, eim Jura wumb men ngii tep erpi moŕuŕum. Wu ei Jiisas simb eŕe mandi mani pupu, prei erpi ek dinga nim. “Nim na ngii konu eŕe

onjii!” pa nim. ⁴² Wu ei eim ambilam endeim mendpił multum ambil ei kung ngii engki nga tał multum. Multum, ambil ei kulmba mandi erim.

Pe Jiisas Jairas ngii konu ełe bii nipi andlam ełe pang kin, wumb pei eim pum konu ełe ambil gii nik punjung. ⁴³ Pe amb endi mułum amb ei eim kung ngii engki nga tał, ei pei eim miyem o tor minj pupu mułum. Pe wumb endi eim miyem o tor pum, ei er ka erngii wumb endi mulnjing mon. ⁴⁴ Pe amb ei Jiisas mułum konu ełe mandi om. Opu, eim Jiisas kon takis ełe minjin tamb kin, “Nam nge miyem tor pum ei kep ermba,” ni piim. Pe opu yi erang kin, sikir miyem tor pum ni kep erpi nga tor onerim mon, ka mułum. ⁴⁵ Pe Jiisas ek yi nim, “Wumb nii na kon takis ei minjin tonum?” Pe wumb pei molk, “Na mon! Na mon!” pa ninjing. Piisa ek yi nim, “Owundu, wumb tilap pei nim kin mołun konu ełe angik mołmun. Ei sin er kan poł tumun mił nenj?” ⁴⁶ Ba Jiisas ek yi nim, “Wumb endi na minjin tang piinj. Piyamb kin, na dinga kombur tor pang piinj,” pa nim. ⁴⁷ Nga amb erim amb ei koi ermba mił pinerim, Jiisas eim piim. Yi peng kin, amb ni opu, Jiisas mułum konu ełe mani mei ełe kan mani kanpi mułum. Mułang kin, wumb pei kumb ełe eim Jiisas kon takis minjin tang ek ei pułe nipi wumb pei mulnjung konu ni tor kindim. Kindpi yi nim, “Na oł ei eramb kin na ening ei sikir poru ninim,” pa nim. ⁴⁸ Pe Jiisas ek nipi amb ei ngum, “Nim pii gii je ninim er ka enim, nim orung pukun, ninim noman emin ka seng punjii!” pa nim.

⁴⁹ Pe eim ek nipi mułang kin, wu endi om. Om wu ei Jairas wu num Jura men ngii tep elim wu num ei ngii konu ełe wu ei mułpu om. Opu, yi nim, “Wu num! Nim ek mon wu owundu ei kongun dinga ngunenjii! Nim ambilanim ok kutum,” pa nim. ⁵⁰ Ba Jiisas ek ei pipi, ek dinga nipi orung kindim, “Nim

mund mong tunenjii! Nim pii gii nen, ninim ambilanim ei konj mułmba,” pa nim. ⁵¹ Pe Jiisas wu ei ngii konu ełe pum. Wumb punjung ei kan wiik tang nirik onerngii, mon nim. Jiisas kin Piisa ni Jon, Jeims ni eim arim mam tał mendpił nirik punjung. Wumb ei mendpił eim kin nirik punjung. ⁵² Wumb pei en enim ambil ei nge nik ke dinga nik mulnjung. Jiisas opu ek nipi wumb ngopu yi nim, “Ambil, ei mendpił kulerim mon, ba eim or mił pałim,” pa nim. ⁵³ Pe eim ek nim ei wumb kanik tokuł enjing. Nimbil erang, ambil eim kulum poru nim, wumb ei kanik tokuł enjing. ⁵⁴ Ba Jiisas ambil ei angil ambilpi, ek dinga nipi ngum, “Ambil kembis, nim engii!” a nim. ⁵⁵ Pe ambil ei noman konj opu eim kin tuk wang, eim sikir engim. Engang kin, Jiisas yi nim, “Enim kuni endi ambil kembis ei ngei!” pa nim. ⁵⁶ Pe ambil kembis ei arim mam tał puku sinjngil. Ba Jiisas ek dinga nipi wumb tał ngum, “Elip wumb kankil na oł endi ei, kankil ninerngil mon!” pa nim.

Jiisas Eim Ek Se Andilmin Wu Engki Nga Tał Eim Kongun Kindang Puk.

(Masyu 10:5-15, Mak 6:7-13)

9 Pe Jiisas eim nge er se endilim wu engki nga tał wii tum. Wangin kin, eim noman dinga wu ombu ngopu kindang puk kin wumb gui kis to kindik, ening pimba wumb ei er ka erik, erngii pa nipi, eim nge noman dinga ngopu kindim. ² Wu ombu kindang, puk wumb kanik Gos ek ka nik wumb ngok, nga Gos sinim tep er mułum ek ei nik, wumb ening pimba ei nengin wii mułngii pa nip kindang punjung. ³ Pe eim ek nipi wu ombu ngum, “Enim andlam turii pungii pendik, silmin epi ei sinerngii. Pe dolu ni, kon kembis ni kom ku ni, kuni bres ni, epi endi sipnerngii. Konduk tał er sipnerngii mon!” pa nim. ⁴ “Enim puk konu endi tuk puk, ngii endi mułngii ngii ełe

minj muŋgii. Molk kin, ek nik wumb ngok er molk poru nik. Nga ekii se enim ngii konu eŋe piŋjing konu ei si kindik pungi. ⁵Pe nga enim konu eipi pangin wumb enim ngii konu eŋe sipnarik enjing kin, enim konu eŋe si kindik pungi. Puk kin, mer simb eŋe mei kuŋman muŋmba ei tami to kindik pungi. Yi erik pangin kin, wumb en enim enjing oŋ ei piingii,” pa nim. ⁶Yi neng kin, wu ombu puk konu pei andik punjung. Puk kin, Gos ek ka ei nik wumb ngok, wumb ening pepi erim, ei er ka erik punjung.

⁷King Eros eim moŋpu Jiisas nge ek ombu pei piipi, eim noman embin to piim. Nimbiŋ erang wumb kombur molk, “Jon wumb noŋ pendiliŋ wu mer tukpu eŋe tonu onum,” ninjing. ⁸Pe wumb kombur yi ninjing, “Ok ek ni tor kindiliŋ wu endi Elainja tonu onum,” ninjing. Nga kombur, yi ninjing, “Ok Gos oŋ ekii se ermba oŋ ei piik niŋmin wu ni nga endi onum,” pa ninjing. ⁹Wumb yi nengin kin King Eros yi nim, “Na Jon peng ei koŋmung enj, ba ek ei er piik ninmin miŋ nenj nipi opu kin, ‘Jiisas kenmbii,’” ni piim.

Jiisas Wumb 5,000 Pei Kuni Ngum

(Masyu 14:13-21, Mak 6:30-44, Jon 6:1-14)

¹⁰Jiisas nge ek se andiŋmin wu orung ok, en enim erik oŋ ombu Jiisas kanik ek poŋ to nguk. Pe Jiisas wu eipi ombu si kindpi, en enim mendpiŋ Beseira konu owundu eŋe punjung. ¹¹Ekii se wumb eim ek ei piik, eim pum konu eŋe ekii se punjung. Eim pum konu pangin kin, eim ka piim. Piipi, eim Gos sinim tep er moŋum, ek ei nipi ngum. Ngopu, wumb ening pim wumb, ei er ka erim.

¹²Ekii se pou neng, eim nge er se andiŋmin wu engki nga taŋ, orung ok yi ninjing, “Nim wumb ombu kindan, en enim konu orung pungi. Puk kuni

simba, kan sik nungii,” pa ninjing. “Ya konu eŋe sinim moŋmun, konu ei kuni sinaŋim mon. Nga wumb konu eŋe muŋlaŋmin.” ¹³Ba Jiisas ek yi nim, “Enim kuni endi wumb ei ngungii. Kuni endi saŋim min?” Pe eim nge er se andiŋim wumb ombu yi ninjing, “Sin kuni endi sinaŋim. Ba bres angil orung kin omu taŋ, ei mendpiŋ saŋim,” pa ninjing. “Pe sin pei kapŋi pupun, wumb pei ombu nge kuni pei top ermin min?” ¹⁴Wumb pei mulnjung wu ei 5,000 yi pei mulnjung. Jiisas eim nge er se andiŋim wumb kanpi nim, “Enim wumb kuŋou konu eipi eipi wumb 50 miŋ to mundeil!” pa neng yi enjing. ¹⁵Jiisas nge er se andiŋim wu ombu, eim nim miŋ yi enjing. Erangin kin, wumb pei mani mulnjung. ¹⁶Jiisas eim bres angil orung ei sipi, omu taŋ ei sipi, ei epin konu eŋe kanip, Gos kin prei erim. Erpi, bres engin topu, eim er se andiŋim wu ombu ngum. Nga eim er se endim wumb sik, kuni mok tok wumb pei mulnjung wumb ei ngunjung. ¹⁷Pe kuni ngunjung kuni ei, wumb pei nunjung. Pinang pang kin, kuni orung pei muŋum ei sik gerenj kon engki nga taŋ to piki tunjung.

¹⁸Kunum endi, Jiisas eim mendpiŋ prei er muŋum. Pe eim nge er se andiŋim wumb ei eim kin ouni mulnjung. Muŋangin kin, Jiisas ek nipi, wu ombu kii sim. “Wumb na nii, pa ninmin?” ¹⁹Wu ombu ek ni orung kindik yi ninjing, “Wumb kombur, nim Jon wumb noŋ pendiliŋ wu pa ninmin. Nga wumb kombur, nim wu Elainja pa ninmin. Nga wumb kombur yi ninmin, ‘Gos oŋ ekii se ermba ei, piipi niŋim wu ok kultum, nga konj tonu onum, ninmin,’” pa ninjing. ²⁰Pe Jiisas ek nipi, eim er se andiŋim wu ombu ngopu yi nim, “Enim na nii pa ninmin?” Piisa ek nipi orung kindpi yi nim, “Nim Gos kindim wu Kraiss, mendpiŋ moŋun,” pa nim.

**Jiisas Eim Kolpu Nga Ngenj
Kumbii Sipi Ermba Nge Nim**

(Masyu 16:20-28, Mak 8:30-9:1)

²¹ Pe Jiisas ek dinga nipi eim nge er se andihim wu ombu ngum, “Enim wumb endeim, endeim kanik, ek ei ni tor kindnengii, mon!” nipi ngum. ²² Pe eim ek yi nim, “Na Wu Kingam ei, ngenj kumbii kulmbii,” pa nim. Kulma kahimmin wumb owundu ni, lo ek połmun wumb pei, na kin buł ngungii. Ngok kin, na to kundngii. Kundangin kin, na mei konu eke kunum tekliki pimbii. Pep, nga angip tonu ombii,” pa nim.

²³ Jiisas ek nipi, eim nge er se andihim wumb ngum, “Pe wu endi na kin ekii simbii ni piimba wu, ei eim noman eke oł kanim kanim ermbii nipi piimba noman ei to mani kindpi, kunum kunum eim ngenj kumbii sipi, kongun dinga erpi, endmba ei yi mił eim ond peri ei kan sipi andpi, na ekii simba,” pa nim. ²⁴ “Wu endi eim noman eke er endmba wu ei, eim noman konj am ba. Pe wu endi na nge noman piipi, eim noman eke to kundmba ni erim, ei eim noman konj punermba; ba eim kunum kunum konj mułmba. ²⁵ Pe wu endi eim, kongun owundu erpi, eim mei epi pei simba wu, ei eim noman konj am ba. Pang kin, mei eke epi, ei opu, eim paki tumba mił nenj? Ei kapli enanim. ²⁶ Pe wu endi na ek ni tor kindnermba; eim na kin buł ngang piipi, yi ermba wu ei, na Gos kindang na mani op wu kingam moł; na wu ei kin buł ngop piimbii ku. Wu kingam eim nge tiłang owundu kin, eim nge arim Gos kin, Gos nge enjel ka wii ouni ongii kunum ei, eim kin yi ku erngii. ²⁷ Na ek keimi nip enim ngond, ‘Wu kombur ya eke angihmin wu ombu, ei kulerngii. Nga molk kin, Gos sinim tep er mołum ei nge noman dinga ei keningii.’”

**Jiisas Nge Ngenj Ei
Kanim Eipi Mił Pim**

(Masyu 17:1-8, Mak 9:2-8)

²⁸ Jiisas ek ei nipi, mułang kunum angih orung nga tekliki poru neng, eim Piisa, Jon ni Jeims sipi, eim prei ermba nge, komung endi eke tonu punjung. ²⁹ Eim prei er mułang kin, eim kumb ningih ei eipi mił kulum. Eim konduk ni kupu kuru mendpił mił tiłang erim. ³⁰ Pe wu tał eim kin tor okuł, ek tang muljung. Sin ok kupenjpın noł wu tał ei Moses kin Elainja teł kin ek tengnjing. ³¹ Wu tał tiłang owundu erim konu tor okuł, Jiisas Jerusalem konu oł endi ermba ei nikił, nga Jiisas mei eke si kindpi ba, ei nikił enjngih. ³² Pe Piisa kin eim angim tał, ningih se andpi erang kin, mani pu pingii pim. Ba yi er mułangin kin, Jiisas nge tiłang owundu ni wu tał tiłang owundu muljung konu eke erim. ³³ Wu tał Jiisas mondkuł si kindkił punguł enjngih. Pe Piisa ek dinga nipi yi nim, “Wu Owundu, sinim ya mołmun ei ka; sin ngii wii tekliki eke tekmin. Ngii endi nim nge, endi Elainja nge, endi Moses nge,” pa nim. Ba Piisa eim ek ei pii poł tunarpi nim. ³⁴ Pe ek ei nipi mułang kin, konu kupu endi opu, wu kei kin pehi erim. Erang kin, kon kupu ei en enim pandi tang kin, mund mong enjing. ³⁵ Konu kupu pehi erim, konu tuk eke, ek endi tor om. Ek yi nim, “Ei na kangi, na eim noman ngop moł. Enim eim nimba ek, ei piingii,” pa nim. ³⁶ Ek tor om, ei poru neng kin, kenjing ni Jiisas eim, endeim mendpił mułum. Mułang kin, en enim ek tinenjing. Ekii se kunum ei wu kei epi endi kaninmin pa nik, yi ninenjing mon.

**Kangi Endi Gui Kis
Mułum Ei Er Ka Erim**

(Masyu 17:14-18, Mak 9:14-27)

³⁷ Kupiiring komung ei si kindik, mani punjung. Puk, kenjing ni wumb tilap owundu endi andlam ełe ok Jiisas kan sinjing. ³⁸ Wumb onjung konu, tuk ełe wu endi om, wu ei wii dinga topu yi nim, "Owundu! Na nim kin prei end, nim na kangil ei kenjii. Na kangil endeim mendpił mołum. ³⁹ Gui kis endi, eim ambil gii nipi, sikir wii topu yi ełim. Pe gui kis ei, oł kis eim kin ełim. Erang kin, jipambil kuru endi eim gupu ełe tor odum. Pe gui kis ei ngenj tuk, er kis mondpu, eim tor punałim," pa nim. ⁴⁰ "Pe nam nim nge, er se andilim wu ombu kanip nemb, to tor kindngii, nemb puk; ba nim nge er se andilim wumb ei enjing kaphi enerim mon! ⁴¹ Jiisas ek dinga nipi, orung kindpi yi nim, "Enim wu amb pei kunum ełe, enim pii gii dinga ninanmin. En enim noman ełe kun pinalim. Kunum nimerii na enim kin mołup oł embin tui ei nge, er kun er mułmbii? Nim kangil ei ya tu wa!" ⁴² Pe eim kangil ei andpi wang kin, gui kis ni ełim oł ei erang, kangi ei olkup topu kindang, am pupu bok kis topu pim. Ba Jiisas eim gui kis ei ek dinga ngopu kindpi, kangil ei er ka erpi, arim mułum konu ngo orung kindim. ⁴³ Wumb pei molk kenjing ni, Gos nge noman dinga ełe oł ei erang, wumb puku sik enjing. Nga epi pei erim ełe nge, enim embin to piinjing.

Pe Jiisas eim er se andilim wumb kanpi, ek dinga nipi ngum. ⁴⁴ "Enim kom ka sek, molk ek ei piingii. Kunum kinan mon; pe nga wu Gos kindang mani opu wu kingam ei, wu kombur sipik, wumb pei angil ełe ngungii." ⁴⁵ Ba eim er se andilim wumb, en enim ek nim ek ei, pułe pii poł tunenjing. Tunarik kin, nga ek ei pułe koi er pim. En enim mund

mong tok Jiisas kin ek ei kii se piimin, min mon ni piik mulnjung.

Nii Owundu?

(Masyu 18:1-5, Mak 9:33-37)

⁴⁶ Jiisas nge er se andilim wu ombu, en enim ek mił enjing. Erik, yi ninjing, "Sinim mołmun, tuk ełe wu nii owundu mułmba?" ⁴⁷ Pe Jiisas eim yi piim, en enim noman tukrung yi pałim, ni kenim. Kanpi, eim kangil kembis endi tu wum. Kangi ei eim kin tep to engim. ⁴⁸ Jiisas eim ek nipi yi nim, "Wumb endi kangil ei kanpi nam kangil ni piipi paki tumba, ei yi mił eim na paki tum ku. Pe wu endi na paki tumba, ei Gos Owundu na kindrim wu ei paki tumba ku. Kangil kembis tuk mołum ei mił wumb endi yi erpi kangil kembis noman pałim mił, yi peng na kongun yi erpi mułmba ei wu owundu mendpił."

⁴⁹ Pe Jon ek ni orung kindpi yi nim, "Owundu, sin kenjpin wu endi nim nge embe ełe nipi gui kis piim wu ei to tor kindrim. Ba eim sinim andinmin konu ełe ekii se onanim. Sin yi nipin kin mon ninjpin." ⁵⁰ Ba Jiisas ek nipi eim ngum, "Enim mon nik yi enerngii mon! Wu endi enim kin ek ka nipi ermba, ei enim opu orung wu mon!"

⁵¹ Gos eim Jiisas sipi, ei tonu nga orung simba, kunum ei mandi erim. Yi erang kin, Jiisas noman dinga kindpi Jerusalem konu ełe ba erim. ⁵² Jiisas eim ba pendpi, wu kombur ok puk, wumb kanik ningii nge, nipi kindim. Pe wu ombu ok puk, Sameriya konu ełe ok tuk puk, eim omba nge er kun er mulnjung. ⁵³ Ba wumb konu ełe wumb, en enim ngii konu Jiisas sipngii kis erang piinjing. Nambil erang, wumb en enim yi mił piinjing; Jiisas Jerusalem konu ełe ba onum ni piinjing. ⁵⁴ Pe Jiisas nge, er se andilim wu tał, Jon kin Jeims teł Sameriya konu ełe wumb oł ei kankil orung onmbuł, ek nikił Jiisas ngunjn-

guŕ. “Owundu! Nim er piin miŕ nenj? Sin ei epin konu eŕe dup opu wumb ombu nangŕi nimin min?” ⁵⁵ Ba Jiisas kan ak topu, wu taŕ kanpi ek ngum. ⁵⁶ Ek ngang kin, nga konu eipi endi punjung.

Wumb Endi Jiisas Kin Ekii Singii

(Masyu 8:19-22)

⁵⁷ Andŕam eŕe andik puk, pangin kin, wu endi tor opu ek yi nirim, “Nim pe punjii on konu ei na bii. Nim konu eipi endi punjii konu ei, na bii ku.” ⁵⁸ Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Owu simbii ei mei tukpu eŕe or paŕiŕmin. Nga kei ei ngii saŕim. Ba mei mani opu wu kingam ei, peng sipi or pimba konu eŕe sinaŕim,” pa nim. “Pe nim na kin kii yi sikin ekii simbii nin, ei ninim pii poŕ ton min?” ⁵⁹ Pe wu endi eipi kanpi, ek dinga nipi ngum, “Nim na ond konu eŕe ekii se wa!” nim. Wu ei ek yi nim, “Nim na kapŕi pup arnan kuŕum ei, tukpu top pendip ombii min?” ⁶⁰ Pe Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Wumb na noman konj sinanim ei wumb kuŕii miŕ moŕmun ei kapŕi wu ei tukpu tungii; ba nim pukun wumb kankin, Gos sinim tep erpi, moŕum miŕ ei ninjii,” pa nim. ⁶¹ Wu endi opu yi nim, “Owundu! Na kapŕi, ok pup nam nge wumb tiŕap ei, angŕiŕ sip pendip kin, na nim kin ekii sip ombii min?” ⁶² Pe Jiisas ek yi nim, “Wu endi eim andŕam kun bii ni pupu, nga kan orung kindpi, nga na noman paŕim miŕ er nimba wu ei Gos sinim tep er moŕum kongun paŕim ei kapŕi enermba mon!”

Jiisas Wu Engki Angŕiŕ Orung Nga Taŕ Gos Kongun Eŕe Kindim

10 Ekii se Owundu eim wu nga engki angŕiŕ orung nga taŕ to tonu kind mondpu, eim wu taŕ taŕ ni kindang punjung. Ei ekii se eim omba konu eŕe ok ni kindang punjung. Eim wu ombu puk konu owundu ni, konu wii ni pei nipi kindim. Ekii se eim konu ombu pei

andpi ba nge piipi nim. ² Kindpi yi nim, “Kuni pei poŕ top moŕum, ba kongun wu pei mulaŕmin. Yi piik kin, enim kuni arim ei kin prei kunum kunum er muŕangin kin, kuni arim eim kongun wu pei kindang kuni kuŕou tungii nge pungii,” pa nirim. ³ “Piinmin! Enim pei! Na enim kung siipsiip waŕ miŕ tuk owu simbii mulnjung konu eŕe kindind. ⁴ Enim ku kon min simb su min kon erik se moŕmun ei mendpiŕ sipngii. Enim epi eipi endi sipnerngii. Andŕam eŕe puk wumb kin ‘Wei!’ a ningii; ba enim ek kinan tangk yi erik mulerngii mon!” pa nim. ⁵ “Pe enim puk, wumb ngii endi eŕe, nirik punjung kin, ok enim ek yi ningii. ‘Enim ngii eŕe wumb noman emin seng muŕngii!’ ek yi ok ningii,” pa nim. ⁶ Pe wu endi eim noman emin peng, ngii eŕe muŕum kin, eim ek noman emin ningii ek ei wu eŕe kin ba, min wumb endi noman yi pim endi mulenjing kin, enim noman emin ningii ek ei; nga en enim kin orung wang kin, ‘Enim kin noman ka pimba; ba wumb ei kin noman ka piinenmba, mon!’ ⁷ Pe en enim konu endi tuk puk kongun erangin kin, nga wumb endi enim ngii konu eŕe sipik kuni mok to nungii kuni ei minj. Nga ngii endi puk, endi puk enerngii mon. ⁸ Nga enim ngii eŕe minj molk, kuni ni, noŕ ni, nipi epi endi ngungii ei nungii minj. Nimbŕiŕ erang kongun enim wumb ei ku kapŕi siŕmin enim ngii eŕe puk yi enerngii mon! ⁹ Wumb kombur ening tang, piingii ei er ka erei! Erik yi ningii, ‘Gos sinim kin tep erpi moŕum, kunum ei ya mandi onum,’ pa ningii. ¹⁰ Pe enim konu owundu, endi tuk pangin kin, wumb enim sik ngii konu eŕe sipnarik, ninjing kin, enim puk andŕam wer konu owundu eŕe angk, molk, ek yi ningii. ¹¹ ‘Enim nge kuŕman, sin simb eŕe muŕum, ba nga en enim kin orung kindinmin. Ba enim piik kun erngii, Gos sinim tep er moŕum, omba kunum mandi enim.’ ¹² Na enim kanip nind; kunum

poru nimba kunum ei, Sorom konu eŋe oŋ embin tui tonu orum ya konu eŋe tonu onermba. Ba konu eŋe oŋ embin tui owundu mendpiŋ tonu omba.

Konu Owundu Kombur Wumb Noman Ak Tunanmin Ei Kaimb

(Masyu 11:20-24)

¹³Enim Korasin ni Beseira konu eŋe wumb piik kun er muŋgii. Pe na jep oŋ yi enim kin enj oŋ ei Sairon konu eŋe kin Taiya konu eŋe ok yi eŋamb kin, wumb ombu molk, kon miŋ epi geltii kend munduk, dup sik eŋe molk sik, pakik andan tok, en enim oŋ kis buŋ ngok, noman to ak tunjung ni wumb, keningii nik yi eŋmin. ¹⁴Gos wumb mok tumba kunum mandi ermba ei, Taiya kin Sairon konu eŋe oŋ embin tui, tonu orum ei kembis. Ba akip oŋ embin tui, enim kin tonu omba ei, owundu tonu omba. Nimbiŋ erang, enim noman ak tunenjing. ¹⁵Pe enim Kapaniyam konu eŋe wumb ei, epin konu eŋe ambilk tonu pungii erngii ei mon! Ba enim dup konu eŋe mani pungii.”

¹⁶Pe Jiisas ek yi nipi, eim nge er se andiŋim wumb ngum, “Wu endi enim ningii ek ei piipi nim kin, ei na ek piimba. Wu endi enim kin, buŋ ngopu nim kin, ei na kin buŋ ngonum ku. Pe wu endi na ek piinarp; buŋ ngopu muŋmba ei, Owundu na kindang onj ei, eim kin buŋ ngumba ku,” pa nim.

¹⁷Ekii se wu engki angii orung nga taŋ, 70 pei orung ok, ka piinjing. Jiisas kanik yi ninjing, “Owundu! Nim embe eŋe nemin, gui kis ni ombu, sin ek piik, ekii sik tor punjung,” pa ninjing. ¹⁸Pe Jiisas Seisen eim dinga poru nipi yi nim, “Na moŋup kenj ni, Seisen ei epin konu eŋe kupu kuru miŋ, boi ni mani om. Opu, gur gaŋi owundu nipi kumb kinang erim. ¹⁹Enim piyei! Na enim dinga ngun. Ngamb kin, enim ka wembii ni epi, enim kin tumbii ni ermba, ei eim piik kanik, enim opu orung wumb ongii

ei, enim to mani kindngii. Enim pungii konu eŋe epi endi, enim to mani kindnermba mon! ²⁰Ba enim ka piik yi ninerngii, ‘Gui kis enim sin ek ekii sik, tor punmun.’ pa ninerngii mon! Enim Gos kin ka piingii, Gos enim ei epin konu eŋe enim embe poŋ pendim paŋim. Nimbiŋ erang enim Gos kingam noŋ moŋmun.”

Jiisas Eim Ka Piipi Arim Gos Ngum

(Masyu 11:25-27, 13:16-17)

²¹Kunum eŋe Gos Gui Ka je, Jiisas kin ka piipi ngang kin, Jiisas ka piipi, ek yi nirim, “Gos Owundu! Nim tonu epin ni mani mei eŋe owundu moŋun. Ei na nim kin ka piind. Nim wumb noman ka pepi, peng pim wumb ei kin, oŋ ka dinga ei en enim kin koi erkin pendin, ba nga kangii kembis miŋ noman yi peng moŋmun ei kin, oŋ ei andan tokun en, ei ka ninim noman ka pim miŋ en.

²²Na arnan eim epi pei na angii eŋe pei ngoŋum. Eim kingam ei wumb endi pii poŋ tunaŋmin mon! Arim, eim mendpiŋ, kingam pii poŋ toŋum. Nga arim wumb endi pii poŋ tunaŋmin. Kingam mendpiŋ arim piŋim. Pe kingam mendpiŋ eim noman eŋe Ernjing wumb andan tumba, wumb ei Ernjing piingii.”

²³Jiisas nge er se andiŋim wumb mendpiŋ eim kin mulnjung. Molk kin, eim kan ak topu ek nim, “Enim piik kanik enmin oŋ ei, wumb kombur yi kenjing kin, wumb ei ka piyangin. ²⁴Na enim kanip nind, kumb ok Gos nge oŋ ekii se ermba oŋ ei piik niŋmin wumb kin, wu King ni, wumb ei ok, enim pe kanimin oŋ ei nge kenmin nik mulk. Ba en enim kinerik mon. Enim pe piinmin ek ei piimin ni mulk, ba en enim piinerik.”

Sameriya Wu Endi Eim Wumb Kaimb Sim Ek Poŋ

²⁵Pe wu endi lo ek piipi elim wu, ei eim yi piim. Nam ek nemb Jiisas nimba miŋ ei kenmbii nip nirim. “Ek andan wu!

Na nimbil ot erip, noman konj sip kunum kunum ka muumbii?" ²⁶ Pe Jiisas ek nipi yi nim, "Gos lo ele nipe ek paham? Nim er gerin mił nenj?" ²⁷ Pe eim ek dinga nipi orung kindpi yi nim, "Owundu, ei Gos nim nge, nim eim kin noman ka ngunjii ei, ninim noman nge ninim noman tuk, ninim dinga pei eim kin ngunjii. Pe ninim kapli wumb nii endi ninim piilkin, nanim wumb nii ni piimbii ei nanim wumb ende mił na kin mandi pep mołum; yi mił ninim noman kultun mił yi kulkun wumb ei ngunjii." ²⁸ Pe Jiisas ek nipi ngopu yi nim, "Nim ek kun nin, ninim nin mił yi enjii! Erkin nim noman konj kunum kunum ka sikin mulnjii."

²⁹ Ba lo ek piilim wu ei, eim embe ambil ka erbii ni piim. Piipi kin, nga Jiisas kii sim. Sipi yi nim, "Na wumb nii ni piimbii ei nanim wumb endi mił na kin mandi mołum?" ³⁰ Pe Jiisas ek yi mił nipi orung kindim, "Jura wu endi Jerusalem konu ele si kindpi, wuł mani Jeriko konu ele pum ni, wumb waning ełmin wumb kombur, eim andlam ele kan sinjing. Wu waning ełmin wu ombu ok, eim epi pei sik, eim kepil tok erik pendik, en enim pangin kin, wu pupu kulmba peng pim. ³¹ Pe kunum ele kulmał kałilim wu endi, eim andlam ele wuł mani pum. Pupu, andlam ele pum ni wu pim ei kan si kindpi pum. ³² Yi ku, pe nga Liiwai kulmał kałilimin paki tołum wu endi andlam ele tor opu pum. Pupu kin, wu ei kanpi si kindpi, opu orung andlam ele pupu pum ku. ³³ Ba Sameriya konu ele wu endi andlam ele opu, pupu mer wu ei pim konu ele tor pum. Eim wu ei kanpi, eim mund mong ele kaimb kis piim. ³⁴ Pe wu ni eim mandi pupu, kepil mundum konu ei kanpi, kopung kindpi, noł wain kindpi yi erim. Yi erpi sipi, tonu sipi, eim nge kung dongkii ele tonu kindim. Kindpi sipipi, sing ngii ele pendpi, tep ka er mułum. ³⁵ Pekil kupi-irig, eim ku mong engki sipi, ngii sing

ngii tep elim wu ei ngopu yi nim. 'Nim na wu ei tep ka er mułii! Pe nim epi endi ya wu ei kin ngun kin, na ya orung ombii kunum ei, na nim kum epi top orung kind ngumbii,' pa nipi eim pum. ³⁶ Pe nim er piin mił nenj? Wu tekliki andlam ele andik onjung. Nim wumb nii piinjii ei ninim wumb endi mił nim kin mandi mułang wumb kis ei ok wu ei tunjung?" ³⁷ Lo ek piilim wu ei ek yi nim, "Eim wu ei kan kaimb piipi wu ei, paki tum." Pe Jiisas ek nipi, wu ei ngopu yi nim, "Nim pukun ot yi ku erii!" pa nim.

Jiisas Opu Amb Masa Kin Mariya Tel Kenim

³⁸ Pe andik puk, Jiisas pupu konu endi ele tuk pum. Amb endi mułum amb ei, embe Masa. Eim Jiisas sipi eim ngii konu ele sipim. ³⁹ Masa ni amb ei eim angim endi mułum amb ei, embe Mariya. Mariya eim Jiisas mułum konu simb ele mandi opu mołpu Owundu ek nim mił piipi mułum. ⁴⁰ Ba Masa eim kongun pei erpi, kuni kełim. Pe eim noman eipi eipi pum. Masa pupu, Jiisas kanpi yi nim, "Owundu, na nge engnan ei, na wak tang, na mendpil kuni er ka end. Ei nim piinan min; eim kindan opu, na paki tumba," pa nim. ⁴¹ Ba Owundu ek nipi orung kindim, "Masa! Masa! Nim noman ele epi kanim kanim piilkin nin. ⁴² Ba epi endeim mendpil ka wii ei, pe Mariya epi ka ei, piipi simba enim. Ei wumb endi eim epi ka ei sinermba mon!"

Prei Erngii Ot Ei

(Masyu 6:9-13, 7:7-11)

11 Jiisas eim konu orung endi prei er mułum. Ekii se prei er poru nipi wang, eim nge er se andilim wu endi opu yi nim, "Owundu, nim sin prei ermin mił ei, andan to!" pa nim. "Ok Jon wumb eim se andilim wumb prei erpi eim nge kongun wu ombu andan tum mił yi, sin prei ermin mił enjii," pa nim. ² Pe eim

ek nipi ngum, “Enim prei enjing kin yi erngii.

‘Sinim Erinjpin, nim embe efe kun ka wii mendpił tonu mułmba. Nim sin tep er mołun konu ei tor omba. ³ Sin nge kuni nim kunum kunum efe sin ngo! ⁴ Nim sin oł kis enjpin ei kil ngunjii. Nimbił erang, sin yi ku, wumb oł kis sin kin erik ei, ninim noman pałim mił, sin kin yi enanmin, ei pei si kindinmin. Nim sin oł embin tui endi tonu opu, sin kin erang kin, sin oł kis ermin ei kaplı, nim sin paki to si orung sin kin, sin konu efe mandi punenmin.”

⁵ Pe eim ek yi nipi ngum, “Enim mołmun konu tuk efe, eim wu angim endi mołum ei, eim pupu, epin tuk memb, ngii andaring pupu angim ek dinga nipi ngopu yi nim, ‘Engnan, nim bres tekliki na ngui!’ a nim. ⁶ ‘Na nge wu puł endi konu turii andpi om. Na kuni ngumbii sinerang kin; na op nind,’ pa nim. ⁷ Angim ngii nirik pim wu ei, ek dinga nipi yi nim. ‘Na angip tonu ombii pinałim; ngii ondu pałim. Na kangıł kin or pałmin. Na angip, nim epi endi sip ngumbii pinałim.’ ⁸ Kaplı, ei nimbił oł ermba? Na ek nip enim ngond, ‘Eim na engnan nipi piinarpı, epi endi ngunerim, eim yi piimba; wu ei wii tek tek top mołum nipi, eim kaplı angip opu, angim epi sinerang om, ei paki top ngumba.’ ⁹ Na enim kanip nind, nim Gos kin kii sin kin nim ngumba sinjii. Enim epi endi kuruk endngii ei, kaplı keningii. Enim ngii ondu, to seki ningii ei Gos kaplı aki tumba. ¹⁰ Wumb Gos kin prei ełmin ei epi siłmin. Wu endi epi kurpu andlım ei, kan siłim. Pe wu endi Gos kin mandi mołpu, ngii ondu to teki teki nimba ei, Gos kaplı aki topu ngumba. ¹¹ Enim mołmun konu tuk efe, wu nii endi eim kingam opu, kii sipi, omu endi ngumbii nimba; ba eim arim ei ka wembii kis endi ngumba min? Ei mon! ¹² Wu endi

kingam ei, kei muł numbii nimba; ba eim arim ei ka ep min, epi endi ngumba ei numba min? Ei mon ku! ¹³ Pe enim wumb kis, ei en enim kingenjing epi ka ngołmun. Ei en enim piingii ku. Yi mił, enim Ernjing ei epin konu mołum ei, enim prei erik, Gos Gui Ka simin ningii ei, enim kaplı ngumba. Ngang kin, Gos sin kin oł ka pei erpi ngonum.”

Jiisas Biyelsipul Kin Kongun Ouni Enim Ninjing

(Masyu 12:22-30, Mak 3:20-27)

¹⁴ Jiisas wu endi gui kis mułang, ek tingnałim ei, to tor kindim. Gui kis ei pang kin, wu ei ek tangpi yi er mułang kin, wumb kanik, noman embin to pinjing. ¹⁵ Ba wumb kombur yi ninjing, “Eim gos kend owundu Biyelsipul nge efe gui dinga kis ombu, to tor kindnim. Ei gui kis nge tep ełim wu,” pa ninjing. ¹⁶ Pe wumb kombur eim ermba jep oł ei, kenmin nik, oł endi ermin, ninjing. Nik yi ninjing, “Nim jep oł endi ei epin konu efe oł endi erii!” ninjing. ¹⁷ Ba Jiisas wumb noman tuk efe eim piim. Piipi kin, eim ek dinga nipi ngum, “Pe wumb mei ende wumb en enim eipi eipi puk, paltik opu ermin nik erngii. Ei en enim konu kunum kinan olt ka sinnermba. En enim mei konu kis mułmba. Nga ngii endi eskił topu pupu, ngii endi efe pimba ei ngii endi eskił topu, mani ba ku. ¹⁸ Seisen nge tiłap ei ok eipi eipi puk, opu ermin nik erngii ei, kaplı ka mułngii mił nenj? Enim nik na gui kis tor kindind; ei nimbił erang Biyelsipul nge dinga efe gui kis ombu to, tor kindind, ninmin ei na nind. ¹⁹ Enim yi ninmin, “Na gui kis to tor kindinj ei Biyelsipul dinga efe to tor kindinj pim kin, kaplı en enim Jura engnjing noł gui kis to tor kindinmin ei kindinmin mił nenj? Yi mił ku en enim ek efe ni peni efe kindpi kos er ngumba. ²⁰ Gos angıł efe erang, na gui

kis top kindinj pim kin, kapli Gos sinim kin tep ermba om ni piimin.

²¹Pe wu dinga endi, opu kileng ambilpi, eim ngii ele muumba ei eim ngii konu ka simba. ²²Ba wu endi eim dinga pupu wang kin, wu ei kin opu erngil ei, wu ei kapli, eim wu endi opu kileng ni kumb tepii ei kapli simba. Eim opu ermbii nip piingii ni opu, wu ei topu eim epi sipi, wumb mok to ngopu yi ermba pend piipi omba.

²³Wu endi na kin opu ermba wu ei, na kin wu pu! mon! Wu endi na nge kung siipsiip kin, tep er kun enermba, ei eim na kung siipsiip ombu, to eipi eipi kindiim.”

²⁴“Gui kis wu endi si kindpi pu!um ei, pupu mei kep ka sa!im, konu mo!um. Gui kis ei konu endi kan sina!im kin, yi ni pi!im. ‘Ok nam muls, ngii konu si kindip onj konu ei nga bii,’ ni pi!im. ²⁵Pe pupu ngii ele kurpu kenim ni, ngii ei er kun er sa!min ei sim. ²⁶Ka seng kanpi, pupu gui kis angil orung nga ta! nipi tu wum. Ei eim dinga ei to mani kindik o! kis ehmin. Erik, ngii ele nirik puk mo!umun. Ok wu ei kis aninga mu!um, ba pe kis mendpi! mo!um.”

²⁷Jiisas eim ek ei nim, kunum ei wumb pei mulnjung. Konu tuk ele amb endi mu!um. Amb ei ek dinga nipi wii yi mi! tum. “Amb ei ok nim mengpi nim am ngurum amb ei eim ka piyangli.” ²⁸Jiisas ek nipi yi nim, “Ei minj mon, ba wumb Gos kin ek piik ekii sinmin wumb ei kapli ka piyangli.”

Wu Kombur Jep O! **Kenmin Nik Wii Tunjung**

(Masyu 12:38-42)

²⁹Wumb pei ok ku!ou tangin, Jiisas ek yi nim, “Akip kunum ele, wu amb pei wumb kis mo!mun. En enim kii sik ek nik, jep o! minj kenmin ninmin. Ba na jep o! endi andan tunerbii. Ei Jona nge jep o! mendpi! ei andan tumbii. ³⁰Gos

kumb ok Jona Ninipe konu ele pui nipi kindrim, ba Jona Gos ek nirim mi! ekii sinerang kin, Gos jep o! endi erpi andan tang, omu owundu eim kirim ele tuk pupu kunum tekliki pirim. Ei Ninipe konu ele mo!mun wumb keningii nipi enerim mi! yi ku wu kingam mo!um. Ei eim Gos o! ei ermba ei akip wumb mo!mun kunum ele keningii nipi ermba. ³¹Ekii se Gos eim wumb, mok tumba kunum ei, wumb tep er mu!um amb kuin konu mei orundung mu!um amb ei tonu opu, wumb o! kis enjing ei ni peni ele kindpi ermba. Nimbi! erang amb kuin mei wer orung mendpi! mu!um. Pe eim opu King Solomon eim noman ka piim ei piimba nge om. Ba pe wu endi Solomon to mani kindim wu endi ya ele mo!um; ba en enim eim ek piinenjing mon. ³²Ekii se Gos eim, wumb pei mok tumba kunum Ninipe konu ele mo!mun wumb kin, wumb akip kunum ei wumb ouni orung tonu ongii. Ok o! kis ombu nik tor kindngii. Nimbi! erang Ninipe konu ele wumb Jona nirim ek ei piik, noman ak tok. Ba pe ya mo!um wu ei Jona ek to mani kindim, ba enim noman ak tunanmin.

Ngenj Ele Ti!ang

(Masyu 5:15, 6:22-23)

³³Wumb dup alam ka!imn ei sik ngii nirik mandring, pe! ele kindngii ele mandring kindik pendngii ei mon! Wumb dup kalk tonu pe! ele pendimn, wumb ngii ele nirik ongii ei, dup ti!ang ei kanik ongii. ³⁴Nim ningil, ei ninim ngenj ele nge ti!ang. Pe ninim ningil ka piimba ei ninim ngenj ti!ang ka ermba. Pe nim ningil kis mu!um kin, nim ngenj pei emii ermba. ³⁵Ei piik en enim, kan kun er mu!ngii. Mon pim kin ti!ang noman tuk sa!im ei nga emii ermba. ³⁶Pe ninim noman ti!ang pei pim kin, noman ele emii endi pinermba mon. Ninim noman pei ti!ang ermba. Ei dup alam ti!ang

enim mił yi ninim noman ełe tiłang erpi pimba,” pa nim.

**Ek Mon Wu Ni Kułmał Kałiłmin
Wumb Oł Kis Enjing**

(Masyu 23:1-36, Mak 12:38-40)

³⁷ Jiisas ek ei nipi poru neng kin, lo ek piłim wu endi opu, “Jiisas, nam ngii konu wang kuni numbuł,” pa nim. Yi neng kin, Jiisas pupu peł ełe mułum.

³⁸ Lo ek piłim wu ei mołpu kenim ni, Jiisas noł was enarpi, kuni ok num. Nang kanpi wu ei, eim noman embin to piim.

³⁹ Ba Owundu yi nim, “Enim lo ek piłmin wumb enim kuni nołmun ming torung was er ka ełmin wumb tukrung penj mołum. Yi mił enim noman tuk ełe oł kis ni, waning epi erngii nge piki top pałim. ⁴⁰ Enim wumb noman pinałim. Gos enim nge ngenj torung erim, ba eim enim ngenj tukrung enerim min? ⁴¹ Ba enim noman tuk pałim oł ka epi yi erngii nge wumb kaimb er mołmun wumb ei paki tungii. Enim yi erangin kin, enim noman tuk ka seng kin, enim wumb paki tungii,” pa nim.

⁴² “Ba enim lo ek piik kin wumb, piik kun er mułngii. Enim keming ni tem ni epi mok tok engki erik, epi orung endeim sik Gos ngołmun. Ba enim wumb noman ngok ełmin, oł ei si kindik, andłam kun si kindik, Gos kin noman ngunałmin. Enim oł ei erik, nga oł endi si kindnałmin mon ku.

⁴³ “Enim lo ek piik ełmin wumb, piik kun er mułngii. Enim yi mił piłmin, sin men ngii ełe kumb se mułamin kin, wumb keningii nik ełmin. Pe kunum endi, wumb kułou tołmun kunum ei, sin onmun nik angil sik, yi erangin wumb eipi, ei sin keningii nik. Enim noman yi piłmin wumb. Yi erngii ei kan kun erik mułngii. ⁴⁴ Enim mołmun ei yi mił, wumb tukpu tołmun, ba jep oł er pendnałmin, mei mandring koi er pałim ei kan kun enarik tonu peł ełe andłam

andłmin, ba mandring mei konu ełe ka sinałim mił enim yi mołmun. Ba wumb kan kun enarik kin, nga wumb ok emin mołmun mił yi ku molk kapli enanmin.”

⁴⁵ Wu endi lo ek piik nik ełmin wu ei nge endi ek nipi orung kindpi yi nim, “Ek mon wu! Nim ek yi nikin, sin kin ek embiłin ku,” pa nim. ⁴⁶ Pe Jiisas ek ni orung kindpi yi nim, “Enim lo ek piłmin wu, enim kan kun er mułngii. Enim oł embin tui er wumb ngołmun. Ngangin kin, wumb kongun dinga ełmin; ba en enim angil endi tuk kindik, wumb ei wurii wii paki tunałmin mon! ⁴⁷⁻⁴⁸ Enim kan kun erik mułngii! Ok enim kupenjing noł Gos oł ekii se ermba oł ei piik niłmin wu ombu to kundnjung. To konduk kin, tukpu ełe en enim epi kuk moke ngok pendnjung. Yi enjing ei, en enim kupenjing noł enjing oł ei en enim noman ełe kapli en enim ni piik enjing. Keimi, nimbił erang enim kupenjing noł Gos ek ka ni tor kindiłmin wumb to kundnjung? Nga enim tukpu sik epi kuk moke ngok enjing. Oł ei ngenj torung oł keimi mił pim, ba noman tukrung oł keimi enenjing, mon! ⁴⁹ Yi erangin kin, Gos eim noman ka piim ek ei ok eim nim, ‘Pe na Gos oł ekii se ermbii oł ei, piip nimba wu kin, Gos ek ka ei si endngii wumb kindamb ongii. Ei wumb kombur konu eipi eipi pangin, embii monduk to kundngii. ⁵⁰ Pe kunum ełe, wumb ei ok Gos oł ekii se ermba ei piik ni tor kindiłmin, wumb to kunduk. Akip kunum ełe en enim oł embin tui singii. Ei ok wumb ombu to konduk mił ni, pe kunum ełe erik mił singii.

⁵¹ Am kumb ok, wu Eipel kultum. Nga mering wu Sekaraiya kultum. Ei Gos ngii kułmał kałiłmin konu kin men ngii konu tuk ełe kultum. Ei ngenj kumbii singii nim ei, pe mołmun wumb ei keimi. Na enim kanip nind, enim wumb tiłap ei pe ngenj kumbii singii.

⁵²“Enim ek ka piik sinjing, ba wumb kombur tuk puk ek ka simin ni enjing, ba en enim singii andlam ei, enim ondu ngunjung ei, enim kapli konu eke tuk punerngii mon!”

⁵³Jiisas ngii eke si kindpi anda pupu pum. Pe lo ek połmun wumb kin, lo ek piik niłmin wumb en enim ek nik, eim ngunjung. Ngok kin, eim gupu eke ek kanim kanim kopur kii sipin, yi nimin nik piik enjing. ⁵⁴Eim ek endi nipi ngumba min, nik kui er mulnjung. Eim Jiisas ek endi nipi nim kin, ek nipin eim kos er ngumun ni piinjing.

Oł Kend Oł Ei Kan Kun Er Kindngii

(Masyu 10:26-27)

12 Wumb pułe mam pei ok kułou tunjung, ba konu wumb pei piki topu pim, wumb endi kombur kembangii pim. Kunum ei Jiisas eim ek ok, nipi eim er se endim wumb ngum. “Enim kan kun er mułngii. Lo ek piik niłmin wumb ei ek kend tok niłmin ei, yiis bres tuk kindiłmin mił.” Jiisas ek ei pułe yi mił nirim, “Lo ek piik niłmin wumb ek kend tok, ek ei wumb eipi ngangin piik kin en enim er kis mondułmun. ²Pe epi pei koi er sałim ei ekii se nga peni eke omba,” pa nim. Epi pei kum topu pałim ei, ekii se nga peni eke wang wumb keningii. ³Yi pałim ei, enim ek koi erik emii peng ninjing kin, ei nga kupiiring eni topu tiłang enim mił ek ei tiłang erpi, peni eke wang kin, wumb piingii. Enim ek aninga ngii nirikring ninjing ek ei, nga tonu ngii tondrung eke angk nik tor kindiłmin mił pimba,” pa nim.

⁴“Enim na wumb puł, na enim kanip yi nind. Wumb enim ngenj ei to kundngii ei mund mong tunerngii! Mon!” pa nim. “Pe nga ekii se wumb ei oł endi nga kapli enerngii mon! ⁵Ba na enim mund mong tungii wu, endeim na enim andan tumbii,” pa nim. Enim wu ei kin mund mong tungii; wu ei wumb to kondułum.

Nga ekii se, eim wumb sipi dup konu kis eke kindmba ku. Na enim kanip nind, enim eim kin mund mong tok mułngii.

⁶“Enim piinmin! Kei Winu angii orung ei, ku kundii tał ngok siłmin ei, enim piinmin. Ba Gos kei ei pei kanpi piinim. Nga endeim Gos ourun tunanim mon! ⁷Na ek keimi nind. Gos enim peng enjin tukrung, ei pei gerpi kanpi poru nanim. Enim mund mong tunerngii! Enim kei Winu kembis mił ei, to mani kindinmin. Yi mił ku Gos enim kin pei tep er kanpi mołum.”

⁸“Na enim kanip nind, wumb endi na embe eke ek nipi wumb kumb eke kanpi nimba wumb ei, eim na kin nimba ei wu kingam yi ku nimba. Ei eim Gos enjel kumb eke wu ei embe ambii tonu kindmbii. ⁹Pe wumb endi na kin, wumb ningii eke buł ngopu nim kin, na eim Gos enjel ningii eke eim buł ngumbii ku.

¹⁰“Wumb nii endi wu kingam kin, ek ambii ek kis nimba wu ei, Gos eim oł kis kil ngumba. Ba wumb endi eim yi nipi Gui Ka dinga kongun owundu erim, ei embe ambii mani kindpi, yi nimba wumb ei Gos kapli ek kis yi mił nimba wu, ei kil ngo si kindnermba mon!

¹¹“Pe wumb enim sik sipik men ngii eke wu owundu mułngii ningii eke ni, wumb num mułngii konu ningii eke sipngii ei, enim mund mong enerngii mon! ‘Pe sin nipe ek ei nimin?’ Nik, yi ni piinerei mon! ¹²Wumb enim kin ek ningii kunum ei mendpił, Gos Gui Ka, enim ningii ek ei, enim ek andan tumba. Nipi ngang kin, enim ningii ek ei mił ningii.”

Ku Ni Epi Ambii Nołum Wu Wulu Pum Ek Ekin

¹³Wumb pei mulnjung konu tuk eke, wu endi opu Jiisas kanpi, ek nipi ngum, “Ek mon wu! Nim ek nikin na angnan ngunjii. Ngan kin, eim sił erinpił epi ei pei mok to simbił,” pa nim. ¹⁴Ba Jiisas ek nipi orung kind ngopu yi nim, “Nim-

bił erang wumb nii na ek kos mił piimbii nik to tonu kindnjing min, nga ełip erinjgił koł epi ełip kin mok top kapil kapil erpi ełip ngumbii min ei kapli enanim mon!”¹⁵ Pe Jiisas eim ek nipi orung kindpi wumb ngopu yi nim, “Enim kan kun er mułngii. Wumb epi pei simba ei nik, kan bun bun kulerngii mon! Pe epi pei simba wumb ei, eim kulmba kunum ei, epi ombu eim paki tunerngii mon!”¹⁶ Pe eim ek ekin endi topu wumb ngopu ek dinga nim, “Wu num endi epi ni ku pei sałim wu ei, eim kuni telim ei, poł pei topu mołum.”¹⁷ Pe wu num ei eim noman ełe piipi, ‘Na nimbił oł endi ermbii?’ ni piim. ‘Na kuni tuk kindmbii ei ngii pei sinałim,’ ni piim.¹⁸ Eim yi nim, ‘Nam ermbii mił nenj?’ ni piim. ‘Na yi ermbii, kuni ngii kembis kembis ombu to kis erpi, kuni ngii owundu konj tekmbii,’ nim. ‘Takip kin, kuni tem ni kuni kanim kanim sip nam ngii ełe tuk kindmbii. Nam kuni pei sałim, kung pei nop mułmbii,’ nipi kin, kor mułum.¹⁹ Mołpu kin, eim ei ek nipi yi nim, ‘Nim kung ngii pei kor molkun, kuni ni epi sałim. Nokun kin, ka ka piikin mulnjii,’ pa nirim.²⁰ Ba Gos ek nipi wu ei ngum, ‘Nim wu kom noman ka pinerang nikin mołum. Nim epin mendpił nim kulnjii. Kułan kin, epi pei ka er sin, ei wumb nii simba?’²¹ Ei yi mił, wumb en eim epi pei kułou mondułmun wumb ei, Gos kumb ełe ok epi sinerii mił mołmun,” pa nim.

Gos Kin Noman Pii Gii Nimin

(Masyu 6:25-34)

²² Jiisas eim er se andiłim wumb kanpi, ek dinga nim, “Na eim kanip nind, ‘Enim noman konj ełe noman to minj kulerngii mon!’ Enim yi ningii, ‘Sinim kuni nipe kuni numun? Nga eim ngenj ełe piik kin, alap ni epi nipe endi kindmin,’ yi ni piinerngii mon!”²³ Noman konj sikin konj mulnjii ei, kuni minj ni piinerngii; nga ngenj ełe alap minj ni pi-

inerngii!²⁴ Enim kei Goi ni kei kanim kanim ei piingii. Enim kei piin min? Kei ei kuni tilałmin, nga kuni kełngii ngii sinałim; nga kuni tu wuk kułou tunałmin; ba Gos eim kei kuni ngołum. Enim wu amb ei kei to mani kindimin ei, eim wumb owundu mołmun.²⁵ Pe eim mołmun konu tuk ełe wu endi noman dinga pimba. Ei eim nga nipi, pupu eim noman konj ei kung ngii kopur nga sipi, mułmbii ni pimba, ei kapli enanim; ba Gos mendpił ei kapli ermba.²⁶ Pe eim epi kembis endi erngii ei kapli enerim kin, Gos mendpił kapli ermba. Nimbił erang eim epi kanim kanim pei noman to piinmin?²⁷ Enim epi kuk ka wii ei piin min? Ei kongun endi enałmin mon. Ei wii tonu onum. Pe eim alap enałmin; ba na eim kanip nind, kumb ok King Solomon, eim alap ka wii kindim. Ba ei ya epi kuk ka wii ei mił alap endi kindnerim mon!” pa nim.²⁸ “Pe kuni tałimmin konu epi ka wii tonu opu mołum ei, pe mołum; ba topuł tok tor kindik dup kełngii. Pe epi wii ei nge Gos kan wiik tołum. Ei eim kan kun erngii. Gos eim tep ermba ku; ba eim wu amb pii gii dinga pinałim.²⁹ Yi piik, eim noman embin to piinerngii. Sin nipe kuni kin noł numun, epi nipe epi simin nik yi piinerngii mon!”³⁰ Mei konu orung orung torung mołmun wumb ei, epi pei er simin mił nenj ni piik mołmun; ba eim Ernjing ei epi ei nge singii ni piinim.³¹ Enim Gos eim tep er mołum oł ei, kan kun er mułngii. Pe Gos eim eim epi ombu kapli ngumba ku.”

Ei Epin Konu Epi Pei Sałim

(Masyu 6:19-21)

³² “Enim wumb tilap kembis kung siipsiip mił ombu, eim mund mong tunerngii. Enim Ernjing Gos ka piipi, eim tep er mołum konu ei, ‘Enim ngumbii mułngii,’ pa nirim, ek ei pałim.³³ En eim epi pei wumb ngangin kin, wumb

top tok singii ku ei, wumb wii muŋgii wumb ei, paki tok ngungii. Ngangin kin, enim ku nin epi ombu am punermba. Pe ninim kon endi sinjii kon, ei sikirpi kilip topu numun tunermba; ba kon dinga wii seng kindnjii. Pe enim epi ka wii kanim kanim, epin konu kuŋou tungii ei am punermba. Konu eŋe waning wumb tuk ok waning sinerngii; nga ka pila min, epi kis endi tuk ok epi ombu, nok erik kis mundnerngii mon! Pe enim epi ka wii, ei epin konu kuŋou tungii, ei am punermba. Epin konu eŋe waning wumb tuk onerngii; nga ka pila min, nga epi kis endi tuk onerngii mon. ³⁴Enim nge epi ka konu eŋe salim konu eŋe, kunum kunum enim noman tuk konu eŋe salim ku.”

Kongun Wu Ek Er Kun Er Muŋgii Ek

³⁵“Enim kan talk, dup alam si kalk, konduk kindik, nipe epi endi erik, en enim er kun erik muŋgii. ³⁶Jiisas ek nipi yi nim, “Enim muŋgii ei, wu owundu endi omba. Nik kin, wumb en enim or pinarik, er moŋmun miŋ muŋgii. Ei yi miŋ, wu ei eim kuni owundu nok erngii ei, orung omba ei si kindpi kin, opu ngii ondu to teki teki nimba, ei sikir ok aki tungii. ³⁷Wu owundu ei opu kaniŋim ni, eim nge kongun wumb or pinaŋmin ei, wumb ka piingii. Na enim kanip nind, wu owundu eim alap sipi osii er taŋpi, kan taŋpi, eim nga kuni er kun er sepi yi nimba. ‘Na nge kongun wumb ok peŋ eŋe molk, kuni owundu nungii nge ngumbii,’ pa nim. ³⁸Pe wu owundu ei epin tuk mii memb omba min, kei kultu kumna tumba kunum ei omba min, eim opu kenmba ni, eim kongun wumb or pinarik omba nik, kui muŋgii wumb ei ka piingii,” pa nim. ³⁹“Enim oŋ ei piinmin! Wu endi eim ngii konu waning wumb ongii ni piipi kin, eim ngii konu tep ka wii er moŋmun ei, tuk punaŋmin mon! ⁴⁰Enim yi ku er kun erik muŋgii. Wu

kingam eim omba kunum ei, enim piik kunum eŋe, omba ni piinerngii.”

Kongun Wu Ka Min Kongun Wu Kis Nge Ek Ekin

(Masyu 24:45-51)

⁴¹Pe Piisa ek ekin yi nim, “Owundu, nim sin kin ek ekin pei ni ngon min, sin wumb eipi kin ek oui nin min?”

⁴²Pe Owundu yi nim, “Pe tep enim ei nii tep moŋmun? Moŋpu kin, eim noman ka palim. Peng kin, eim kongun tep ka moŋŋum. Moŋpu kin, owundu eim wu endi to mundang moŋpu, kongun wumb tep er nim min? Nipi kin, wumb kuni kunum simba kunum ei ngopu erangŋi nim min? ⁴³Ekii se wu owundu ei orung opu, eim kongun wu ei ok ek nim miŋ, ei piipi kin, kongun er moŋmun wu ei eim ka piimba. ⁴⁴Na ek keimi nip enim ngond, wu owundu eim, ‘Epi pei tep er muŋii!’ nimba. Neng kin, tep er muŋmba. ⁴⁵Ba kongun wu ei eim noman yi piim, ‘Na wu owundu ei sikir orung onermba,’ ni piipi, kongun wumb ei wu amb ni kepii topu kin, eim pupu kuni nopu, noŋ nopu, wulu pang er andpi muŋum. ⁴⁶Pe eim yi er muŋum ei, eim wu owundu ei kunum nenj omba nipi kin, kui er mulerim. Pe kunum endi eim pii poŋ tunarpi muŋum. Pe wu owundu opu, eim kongun wu ei kepii topu, wu sipipi wumb wii molk kongun pii poŋ tunarik mulnjung konu eŋe mundum. (Konu eŋe wumb pii gii ninenjing wumb).

⁴⁷Kongun wu ei eim wu owundu elim oŋ ei piŋim; ba eim wu owundu noman eŋe kongun kun enarpi muŋum. Wu ei wu owundu opu, ek ngopu kin, kepii dinga wii tumba. ⁴⁸Pe kongun wu ei, eim wu owundu kongun elim oŋ ei piinarpi kin, oŋ eipi er muŋum kin, wu owundu ei opu, ek ngopu kin kepii aninga er tumba palim. Wumb endi epi pei ngang sim pim kin, wumb ei epi yi ku erpi kin nga pei ngo orung kindmba. Nga wumb endi

ek ka min, kongun ka ni, epi pei kanim kanim ngum ei, wumb kin kongun oł yi mił ku erpi ngo orung kindmba.

Jiisas Eim Wumb Tiłap

Mok Tumba Wu

(Masyu 10:34-36)

⁴⁹“Na op dup owundu kindamb, mei ełe opu dup numba. Nam noman dinga ni piip, nam dup ei sikir numba. ⁵⁰Na noł endeim pimbii ei yi mił, na kin oł embin tui owundu endi tonu onum. Onum oł ei na kin sikirip poru nimba. Nip moł; ba sikirpi poru ninerang kin, nanim noman embin enim. ⁵¹Pe enim piinmin! Na op enim opu erik erngii oł ei (opu ond wu mił op) mon nimbii onj min? Mon. Na enim kanip nind, “Na op wumb tiłap ende en enim opu erngii, nge onj. ⁵²Akip ni, nga ekii se, wu amb kangit kombur ngii ende mułngii wumb ei, ok eipi eipi puk, tiłap tał er mułngii. Pe tiłap endi, opu orung erpi tiłap tał ngumba. Ngang kin, nga tiłap tał opu orung er eim kin ngunguł. ⁵³Yi er puk kin, kangi ei arim kin opu ermba ku. Nga arim kingam kin opu ermba ku. Nga amb mam eim ambilam kin opu ermba; nga ambilam eim mam kin opu ermba ku. Pe amb mam eim kingam ambim ei kin opu orung erang; nga kingam ambim ei kingam mam kin opu orung erang kin yi erngii.”

Epi Nipe Tonu Omba Ei Piilmin Oł Ei

(Masyu 16:2-3)

⁵⁴Pe eim ek dinga nipi wumb ngopu nim, “Enim konu eni tonu opu, mani pupu, enim konu ei kon kupu endi tonu onum ei kaninmin. Kanik kin, enim yi ninmin, ‘A konu kumb tumba.’ Enim yi niłmin oł ei keimi, konu kumb tołum. ⁵⁵Pe enim mułangin kin, konu pop owundu endi mer ełe tołum kunum ei, enim yi niłmin, ‘A konu eni owundu pimba,’ pa niłmin. Yi niłmin, oł ei keimi tonu ołum. ⁵⁶Enim ek kend wumb! Enim

kupu kin mei ełe oł ermba ei kan poru niłmin. Ba nimbil erang, enim Gos oł kombur pe tonu onum, nga tonu omba ei, kan kun enanmin?

Pe Nim Giyeng Ni Molkun Wumb Nim Kin Kos Ningii Ei Er Kun Enjii.

(Masyu 5:25-26)

⁵⁷Nimbil erang enim oł ei ek nik kun kind piinarik, oł kun niłmin? ⁵⁸Kunum endi nim wu endi nim kin kos er ngumba wu ei kin, tep to punjii. Ei andlam ełe pukuł, wu ei kin ek ni ka enjii. Mon pim kin, wu ei nim sipi, kos piilim wu endi angit ełe ngang kin, kos piilim wu ei nim sipi opu ond wumb angit ełe ngang, opu ond wumb nim sipik, kan ngii ełe kindngii. ⁵⁹Na enim kanip nind, nim kan ngii ełe sikir tor onenjii mon! Ok ninim kom se piikin, ku epi owundu endi min, ku kembis pei ei ngo orung kind poru ninjii,” pa nim.

Wumb Endi Gos Kin Noman Ak Tunermba Ei Eim Am Ba

13 Kunum ełe, wumb kombur mułangin kin, enim nik Jiisas ngunjung. Galilii wumb kombur mułangin kin, Pailos eim kułmał kelnjing wumb ei, topu miyem sipi nga kułmał kelnjing, kung miyem ei sip endi kindim. ²Jiisas ek dinga nipi orung kindpi yi nim, “Galilii wumb ei er molk, Galilii wumb kombur to mani kindinmin, ni piik ninmin min? Pe Galilii wumb tiłap ei oł kis elmin, wumb ni piik ninmin min? Ełe nge kapli wumb ei oł embin tui sinjing min? ³Na enim kanip nind. Ei mon! Ba enim yi ku, noman ak tunenjing kin, enim pei yi mił ku kolk am puk poru ningii. ⁴Kumb ok kunum Sailom ngii olt endi eskił topu mani pupu wumb engki nga kapil kapli pei to kundum. Wumb ei oł kis erik oł ei, wumb eipi Jerusalem konu mołmun wumb oł kis ei to mani

kindim ni piik ninmin min? ⁵Ei mon ku! Na enim kanip nind, 'Enim noman to ak tunenjing kin, enim yi mił ku kolk am puk poru ningii,' pa nind.

Ond Pik Mong Tunanim Ei Nge Ek Ekin

⁶Pe eim ek ekin endi nipi ngopu yi nim, "Wu endi eim ond pik tuk kuni wain pin tałim. Ba ekii se opu, ond pik ei mong tonum min? Op, mong tang numbii ni piipi opu kin, kenim ni mon pim. ⁷Mon peng kin, ek nipi eim kongun wu ngum, "Nim piin! Kung ngii tekliki molup op kin, ond pik mong numbii ni onj, ba mong tunerim. Pałim, ei nim kołmung to kindii! Nimbił erang ond ei mei noł wii nonum?" pa nim. ⁸Kuni mong nge kongun elim wu ei ek nipi orung kindpi yi nim. "Wu owundu! Nim kaplı nen, kung ngii endeim minj nga mułmba min? Mułang kin, na mer ond puł ele mei akip kung kou enj tu wup, kindip kin, yi ermbii," pa nim. ⁹"Yi erpi pindamb kin, nga kung ngii endi ele kaplı mong tumba. Yi eramb kin, mong tunerim kin, nga kołmung tui nen kin, to si kindmbii," pa nim.

Kor Owundu Kunum Jiisas Amb Endi Er Ka Erim

¹⁰Kor kunum endi Jiisas Gos ek ka nipi wumb ngum. Ei men ngii endi ele molpu ek nipi ngum. ¹¹Kunum ele amb endi mułum, amb ei gui kis endi mułum. Gui kis ei, amb ei ening ngang kin, kung ngii engki nga kaplı kaplı pei o pum. Gui kis ei erang kin, amb ei ening kan sipi pim ei eim buł engin tang kin, kun ba pinerim mon. ¹²Pe Jiisas amb ei kanpi yi nim, "Nim ya wa!" Amb ni wang kin, Jiisas ek yi nim, "Na nim ening ei er ka er poru nind," pa nim. ¹³Amb ei wang kin, Jiisas angıł sipi, amb ei embiłim. Embiłang kin, amb ni sikir kun engim. Angpi kin, Gos embe ambıł tonu kindim.

¹⁴Ba men ngii ele tep molułum wu ei, Jiisas amb ei kor kunum er ka erim ei, mon nipi, Jiisas kin popuł sim. Sipi kin, ek dinga nipi wumb pei ngopu yi nim, "Kongun ermin kunum ei kongun minj ermin. Kunum angıł orung nga endeim ele kongun ermin. Enim ei ngenj er ka ermba ni pingii wumb ei, kongun kunum wangin kin, er ka ermba. Enim ele nge piik kin, kor kunum wumb yi nge, ya ele tu wunerei!" pa nim. ¹⁵Pe Owundu ek nipi orung kindpi yi nim, "Enim wumb kanik ek kend nik pendik, nga puk oł eipi eipi elmin wu, kor kunum enim kung kou ni, kung dongkii ni konu kuni ngo pendilmin konu ei kan posik sipik, noł ngok, nga tu wuk, yi elmin oł ei pi-inarkin nin min? ¹⁶Ba amb ei, Eiparam nge tilap ambılam, Seisen ambıł gii nipi mułang kin, kung ngii engki nga kaplı kaplı pei opu pum. Ei akip kor kunum ei na eim kan mił pe mułum ei, pilngan to kindind," pa nim. ¹⁷Eim ek yi neng kin, opu orung enjing wumb ei singambıł sinjing. Pe wumb pei eim erim oł ka ei kanik ka wii piinjing.

Ek Ekin Kombur Jiisas Wumb Ngum (Masyu 13:31-32, Mak 4:30-32)

¹⁸Jiisas ek ekin nga topu yi nipi ngum, "Na nipe epi endi su sip kin, nga Gos wumb tep enim ei tonu ok pei molmun ei nip ngumbii? ¹⁹Ei yi mił, kuni emb kembis wii endi sinim embe 'maser,' pa ninmin. Wu endi kuni emb maser ei sipi kin eim kuni tałim konu ele tałpi pendim. Pe kuni maser ei ekii se ond mił tonu om. Ond ei engim konu kei ok molułmun."

²⁰Ek ekin nipi nga nim, "Na Gos wumb konu orung orung wumb pei tep er mułum oł ei, na epi nipe endi mił su sep nimbii? ²¹Ei yiis bres tuk kindilmin mił, amb endi bres plawa ming owundu endi sipipi, yiis kin endi kindim ei, ekii se bres plawa ei oupu tonu om. Ei yiis

ninmin epi ei konu orung orung pang kin, yi eřim.

Ngii Ondu Kembis

(Masyu 7:13-14, 21-23)

²² Jiisas eim pupu, konu owundu ni konu kembis kombur sim konu tor pum. Pup andpi kin, Gos ek emb topu, wumb ngopu yi erim. Erpi kin, eim Jerusalem konu eře ba nge pum. ²³⁻²⁴ Pang kin, wu endi opu yi nim, “Owundu, Gos wumb endeim, endeim ni sipi orung simba min?” Ba Jiisas ek nipi wumb ngopu yi nim, “Enim embiř dinga kindik, kongun dinga erik, ngii ondu kembis wii eře tuk pungii. Ei yi miř enim kan kun er muřngii nge Gos erim. Na ek nip enim ngond, ei nimbriř erang wumb pei ngii ondu kembis wii nirik bin nik erngii; ba kapri enermba mon! ²⁵ Ekii se ngii arim ei opu kin, ngii ondu ngumba. Ngang kin, enim ok andaring ok, molk yi ningii. ‘Owundu, ngii ondu aki to!’ yi ningii. Pe eim ek yi nipi ngumba, ‘Enim jiri wumb, na piinand.’ ²⁶ Nga enim yi ningii, ‘Sin nim kin ende mořpun, kuni nopun, noř nopun, nim andřam eře andpin, ek emb topun, sin konu owundu ngořan,’ pa ningii. ²⁷ Ba eim ek yi nipi enim ngumba, ‘Enim jiri wumb, na enim piinand. Enim oř kis eřmin wumb, na moř konu kunerei!’ ²⁸ Ba enim molk ke ningii ni, Eiparam ni, Aisak ni, Jeikop ni, Gos ek ka ni tor kindiřim wumb pei Gos konu sinim tep enim konu eře, tuk muřngii ei keningii. Ba en enim mon, si kindik torung muřngii. Molk kin, en enim gupu mong kongk kin ke nik muřngii. ²⁹ Pe wumb konu eni tonu onum konu wumb ni, eni mani punum konu wumb ei ni, ei orung wumb ni, mer mani orung wumb ni, wumb ei tonu ok, Gos sinim kin tep er mořum konu peř eře, kuni owundu nok er muřngii. ³⁰ Keimi! Pe wumb kombur en enim ekii se omun ni erngii wumb ei, nga ok kumb se pungii. Wumb kombur

pe o kumb se bin ni erngii wumb ei, am ekii se mendpiř ongii.

Jiisas Jerusalem Konu Eře

Kanpi Kin Ke Nim.

(Masyu 23:37-39)

³¹ Kunum eře mendpiř lo ek piik niřmin wumb kombur ok, ek yi ninjing, “Nim konu eře si kindkin, konu eipi endi eře pui! King Eros nim tumba enim,” pa ninjing. ³² Jiisas ek nipi orung kindim, “Enim eim kanik ek ningii, ‘Piimin! Akip min, topuř endi, gui kis ei na to tor kindip, ening pimba wumb ei, er ka erip, ermbii. Toi na kongun poru nimba. ³³ Ei yi miř, pe min, topuř min, tař kunum na andip kongun ermbii. Ei nimbriř erang wumb, wu endi Gos oř ekii se ermba oř, ei piik niřmin wu, endi to kundngii ei, Jerusalem konu tu wuk minj, to kundngii.

³⁴ “O Jerusalem konu eře wumb! Jerusalem konu eře wumb! Enim wumb Gos nge ek keimi nik oř ekii se ermba oř ei piik nik eřmin wumb, ei enim to kundmun. Gos kindiřim wumb ei ku tok yi eřmin. Kunum kunum na enim kei kultu mam wař ombu sipi eim kong mandring kindiřim miř, na enim yi ermbii; ba en enim mon niřmin. ³⁵ Piinmin! Gos enim konu owundu si kindpi, enim to anda kindim poru nim. Na enim kanip nind, ekii se na enim kinarik, ek yi ningii, ‘Wu endi Gos owundu nge embe eře om wu ei, eim embe ambiř tonu kindamin,’ ningii ei, enim na kinerngii mon.”

Jiisas Wu Ngenj Owum

Wu Endi Er Ka Erim

14 Kor kunum endi, Jiisas pupu lo ek ekii sik eřmin wumb nge wu num endi ngii konu kuni num ni, Jiisas eim ermba oř ei kanik kui erik muljung. ² Wu endi simb ni angii ngenj ombu pei opu muřum wu ni, Jiisas muřum konu eře mandi opu muřum. ³ Jiisas wu ei

kanpi kin, ek nipi, wu lo ek piilmin wu kin lo ek ekii sik elmin wumb kin wu ombu kii sim, “Sinim lo ek kapli ninim ni, kor kunum wu ei endi ening pimba er ka ermin min mon?”⁴ Ba en enim ek tinarik mulnjung. Mułangin kin, Jiisas wu ni sipi, er ka er kindang pum.⁵ Pe ek nipi yi nim, “Enim mołmun konu ełe wu nii endi eim kingam endeim mułmba min; wu endi eim kung kou ni endi pupu kin noł tukpu ełe mani pupu pimba ei, kor kunum kapli sikir sipi kin, tonu simba min mon?”⁶ Pe wumb en enim eim nim ek ei ni orung kindnenjing.

Wumb En Enim Nge Embe Ei Ambił Mani Kindngii

⁷ Jiisas mołpu kenim ni, wumb kuni owundu ngungii onjung. Wumb ei pe kumb se ełe konu ka wii mułmun ni pi-injing, yi kanpi Jiisas eim ek ekin endi nipi, yi nim.⁸ “Wu nii eim amb simba pendpi nim kunum ełe; ‘Oi!’ nimba. Ei nim pukun peł kumb ełe mulenjii. Mułang kin, wu owundu endi wii tangin kin, opu peł kumb ełe mułang, nim enjii mił nenj? ⁹ Nim ‘Oi!’ nin wu ni, opu yi nim, ‘Nim peł kumb ełe sim peł ei, ya wu ei ngui!’ nimba. Yi neng kin, nim singambił owundu peng kin, pukun buł morung peł ełe mulnjii,” pa yi nim.¹⁰ “Ba wu endi nim wii topu, kuni numbuł oi nikin, nim pukun, buł morung peł ełe mulnjii. Wu endi wii topu opu nim kanpi yi nimba, ‘A — na wu puł, nim ya peł tonu ełe mutii!’ nimba. Yi neng kin, nim embe tonu pang kin, wumb pei ningił ełe kuni ende nunjii,” pa nim.¹¹ “Ei yi mił, wu endi eim embe ambił tonu kindmba wu ei, wu eipi endi wu ei nga to mani kindmba ku; ba wu endi eim embe to mani kindmba wu ei, wu eipi endi eim embe ambił tonu kindmba.”

¹² Pe wu ei kanpi kuni owundu ngumbii oi nirim wu ei, ek yi nim, “Nim kuni owundu endi en kin, angnim noł ni,

wu puł ni, ninim tiłap ende wumb min, konu ende wumb ku pei simba wumb ei min, pei kan ninenjii! Yi en kin, ekii se wumb ei nim wii tangin kin, nim pan kuni nunjii kuni ei, nga ngo orung kindngii!” pa nim.¹³ “Mon! Pe nim kuni owundu endi en kin, pukun wumb epi sinerang kaimb wii mołmun wumb ni, wumb ningił kis mułum wumb ni, wumb simb angil kis mułum wumb ni, wumb ening peng pimba wumb ei nge ninjii!” pa yi nim.¹⁴ “Pe wumb ombu nge nim kuni owundu ngunjii wumb ei, nga ngo orung kindnerngii! Nimbił erang ei ninim ekii se Gos epi ei ngo orung kindmba kunum ei, wumb kun ka molk wumb ei, nga angk, tonu konj ongii kunum ei, Gos nim epi ka ngumba.”

Kuni Owundu Nonmun Ei Nge Ek Ekin

(Masyu 22:1-10)

¹⁵ Pe tuk ełe wu endi en enim kuni endi no mulnjung wu ei mołpu, piim ni, Jiisas ek nim ek ei piipi, ek yi mił ngum, “Wu endi Gos sinim tep er kanpi mołum konu ełe, wu endi kuni konu ełe nopu mułmba wu ei, ka piyangli!” nim.¹⁶ Jiisas wu ei ek nipi ngum, “Wu endi eim kuni owundu endi er sepi kin, wumb pei tung kindim wumb ei, kuni owundu ełe ngungii ongii.¹⁷ Pe kuni nungii kunum ei, eim kuni er kun er sepi kin, eim kongun wumb kindang, puk ok, eim kan nirim wumb ei wanging kin, ‘Kuni er kun er sep moł,’ nirim. Neng kin, eim kongun wumb puk, ‘Kuni er kun er sim, enim wei!’ pa nik.¹⁸ Ba eim ek kanpi nirim wumb ei, pei ek yi minj ku nik, ‘Sin omun pinatim ku,’ nik. Wumb endeim opu yi nirim. ‘Na aka pin konj endi top enj ei, pup kenmbii pałim. Na ombii pinatim, ei kapli min?’ pa nim.¹⁹ Nga wu endi ek yi nirim, ‘Na kung kou kongun erngii nge kung engki top er sinj. Na kung kou kongun erngii kanip bii. Na kapli bii pinatim mon!’ nirim.

²⁰Pe nga wu endi eipi ek yi nirim, ‘Na pe minj amb konj sinj kin, na kapli bii pinatim,’ pa nirim. ²¹Pe kongun wu ni orung pupu, eim wu owundu ni kanpi nirim. Pe ngii arim ni, popuŋ sipi yi nirim. ‘Nim sikir pukun, konu andŋam owundu ni, kembis ni, pei pukun, wumb epi sinerang muŋgii wumb ni, simb kis muŋmba wumb min, ningiŋ tumbun wumb ni, wumb simb angil kilip to pum wumb min, wii to sikin, ya na ngii ele nirik tu wunjii pui!’ ni kindim. ²²Pe ekii se kongun wu ni, orung opu yi nirim, ‘Wu owundu, nim nin ek ei na piip enj; ba ond peŋ kopur wii simba paŋim,’ pa nim. ²³Nga wu owundu ek dinga nipi kin, eim kongun wu ngum. ‘Nim pukun, andŋam owundu nim konu owundu ele tuk moŋmun wumb ei, se kuŋou to kinan kapli erim kin, nga konu owundu tar- ing wumb taŋip epi ni, wumb moŋmun ei ni, tu wunjii ku! Na ngii ele wumb piki tumba,’ pa nipi, kindang pum. ²⁴‘Na nim kanip nind; wumb kumb se kuni owundu nungii pa nir wumb ei, na kuni owundu ele, kapli nunerngii mon!’ pa nim.”

Wumb En Enim Ok Noman To Piik Jiisas Kin Ekii Singii

(Masyu 10:37-38)

²⁵Wumb tilap owundu Jiisas pum konu ele ekii se punjung. Jiisas kan ak to yi nim. ²⁶“Noŋ ei wakin to si kindnarpi, nga eim noman ele oŋ kanim kanim ermbii. Nip, piimba noman ei top mani kindnerim kin, op nanim kongun wu mendpiŋ mulermba mon. ²⁷Wu endi eim na kin noman to piipi kin, eim ngenj kumbii sinarpi, kongun dinga enarpi, eim nge ond peri kon sinarpi yi ermba wu ei, na kin ekii se omba ei, na nge kongun wu mulermba mon! ²⁸Nimbiŋ erang enim moŋmun konu ele wu endi ngii olt takpi ei, tonu bii ni piimba wu ei, eim moŋpu kin, ngii ei ku nemberii ba ei piipi kin, ermba wu ei, ngii kapli

tekmba min mon? ²⁹Ok eim yi ni pi- inarpi kin, mei ele ku simin er poru nipi kin, ngii tekmba miŋ pinerim. Wumb pei wu ei kanik kin, ek kulnjung. ³⁰Pe wumb kanik yi niŋmin, “A — wu ei ngii puŋgun mond, ba eim tekim ni, ngii ei takpi poru ninerim mon!” pa ninjing. ³¹Pe kang endi eim pupu kin, king endi kin opu ermbii niŋim ei, eim moŋpu kin, kom sipi piipi kin, kun er pendpi, king ei opu wumb 10,000 pei mendpiŋ moŋ- mun, (kar angil orung miŋ) ni piipi, eim opu wu 20,000 pei nga mendpiŋ moŋ- mun (kar engki miŋ) ni seng kin, eim kin ouni puŋmun. Pupu kin, eim kom se piipi kin, wu king endi ei topu kindmbii min mon, ni piim. ³²Pe king endi eim opu wu kaniŋim kapli enaŋim kin, wu king endi opu wumb sipi, opu konu turii miŋ moŋuŋmu konu ek ni kindpi, ‘Opu ener- ambiŋ,’ ek ni ka erambiŋ nipi yi niŋim. ³³Ei yi miŋ ku, enim moŋmun konu ele, wu endi eim epi pei buŋ ngunarpi muŋmu kin, wu ei na nge kongun wu mon.”

³⁴“Wu endi eim noman ele epi kanim kanim pei buŋ ngopu, na kin ekii simba. Nga noman to orung kindpi piim kin, ei eim ep kusa kis muŋang kin, kongun endi pinerang si kindinmin miŋ eim yi moŋmu. Ep kusa ei epi ka; ba ep kusa singin ei pinarpi nim kin, sinim er ka ermin miŋ nenj? ³⁵Ep kusa ei nge sinim aka pin ele kindnermin. Nga ep kusa ei nge kung kou enj kin endi kindnermin ku. Ep kusa ei wii si kindmin. Wumb endi eim kom pim kin, ek ei piyangli!” pa nim.

Kung Siipsiip Am Pum Ek Ekin Top Nim

(Masyu 18:12-14)

15 Oŋ kis eŋmin wumb kin, wumb ku takis siŋmin wumb kin, ok Jiisas nim ek piinjing. ²Lo ek piik ekii siŋmin wumb kin, lo ek poŋuŋmun wumb, en enim yi ninjing, “Wu ei wumb oŋ kis eŋmin wumb kin, kuni ende nonum,” nik

ek kis ninjing. ³Yi ninjing kin, Jiisas eim ek ekin topu nipi wumb ngum.

⁴“Enim mołmun konu ełe wu endi, kung siipsiip 100 pei mułum wu ei, kung siipsiip endeim am ba; ba ei eim kung siipsiip 99 pei wii mondpu, si kindpi pupu kin, kung siipsiip endeim kurmba wu ei, eim kung siipsiip endeim am pum ei, kur kan sipi minj omba. ⁵Eim kurpu andpi kan sipi kin, tu wupu, eim pepił ełe pendpi tu wum. Tu wupu kin, eim ka piipi mołum. ⁶Sipi tu wupu kin, eim nge puł wumb ni, wumb ngii mandi mołmun wumb ei, wii tang kułou tunjung. Tangin kin, ek nipi ngum, ‘Enim na kin ouni ka piingii! Na kung siipsiip endi am pum; ba nga kur kan sip tu wunj!’ ⁷Na enim kanip nind; yi mił ku, tonu epin konu ełe wumb 99 pei ka mołmun wumb ei, nga noman ak tunerngii ka piingii. Ba oł kis erpi elim wu endi, eim noman ak tumba ei, tonu epin wumb ka wii owundu piingii,” pa nim. Pe nga ek ekin yi mił nim.”

Kom Ku Amb Pum Ek Ekin

⁸Pe amb endi eim ku engki se mułmba ei, kom ku endi am ba. Kaplı ei eim dup alam kał pingii, nirikring brum erpi, kur mołpu kin, kan sim. ⁹Amb ei eim ku kan sipi kin, eim wumb puł ni, ngii mandi mołmun wumb ei, wii top wangin kin, kułou tunjung. Tangin kin, eim ek nipi wumb ngum. ‘Enim na kin ka piik ngungii; nimbił erang na ku ni kan sinj.’ ¹⁰Na enim kanip nind yi mił, ‘Epin konu ełe Gos nge enjel pei, wu endi eim oł kis er andiłim wu ei, noman ak topu wang kin, enjel wu ei onum wu ei kin ka nik ka ka piłmin.”

Kangi Endi Arim Si Kindpi Pum Ek Ekin

¹¹Jiisas ek ekin nga yi nim, “Wu endi eim kingam tał mołmbuł. ¹²Pe eim kingam ekii ni, arim kanpi yi nim;

‘Wusa, nim sił epi mok tokun sił ngan kin, na nge epi mił pe simbii,’ pa nim. Pe erinjngił epi ombu mok topu, kingam tał ngum. ¹³Pe kunum kinan enerang kin, kangi ekii ni eim epi pei sipi kin, konu turii eipi pupu mułum. Mołpu kin, eim ku ni, epi pei sipipi, oł kis erpi, wumb ngopu yi elim. ¹⁴Eim epi sipipi, wumb ngopu, yi erpi pang kin, ku poru nim. Neng kin, kumb kuni owundu simba kunum mandi erim. Pe eim epi endi sinerim mon. ¹⁵Sinerang kin, eim pupu konu ełe wu endi kin kongun eririm. Wu ei eim kindang, pupu kin, kung es tum. ¹⁶Wu ei kung eim aka kis ngum. Ngang kin, aka kis ei eim kirim ełe numbii, ni piim. Pe wumb endi eim kin epi endi ngunenjing mon. ¹⁷Pe eim mołpu piim ni, ‘Na ernan nge kongun wumb ei, kuni pei seng nok er mołmun; ba na kuni je kułmbii end,’ ni piim. ¹⁸Piipi kin, yi nim, ‘Nam ernan kin bii,’ pa nim. Pup kin, eim kanip nimbii, ‘Wusa, na nim kin, Gos kin oł kis enj,’ pa nim. ¹⁹⁻²⁰‘Akip na wu ka endi mił onenj; na nim nge kangił pa ninenjii mon; ba na nim kin kongun wu mił mułmbii,’” pa nim. Pe eim angpi kin, eim arim kin pum.

Ba eim pupu kin, konu turii ełe mułum. Mułang kin, arim eim kenim. Kanpi kin, eim kingam kaimb sipi piim. Eim kaimb kis piipi kin, eim sikir pupu, eim kingam wunj kangiłpi, gupu to num. ²¹Pe kangi ni eim arim kanpi yi nim, ‘Na wu ka mon; nim na kangił pa yi ninerii mon! Na nim kin, Gos kin, na oł kis enj,’ pa nim. ²²Pe arim ni, kongun wumb kanpi yi nim, ‘Enim puk kin, konduk olt ka wii ni sikir tu wuk kin, kangi ei talk kindei! Kindik kin, eim simb su kindik kin angił dong eim angił ełe kindik, yi eriei!’ pa nim. ²³‘Puk kin, kung kou wał ka wii endi kanik kin to tu wangin kin, sinim kuni nopun, ka piyamin! Nimbił erang sinim eim onum nipin, ka piimin. ²⁴Nimbił erang, na kangi ei koltum ni

piinj; ba nga konj moŋpu kin nga orung onum. Eim am mendpiŋ pum; ba nga orung onum,' nik ka piinjing.

²⁵ Pe eim kingam kumna ei aka pin eŋe muŋum. Ekii se opu kin, ngii orung eŋe muŋum. Moŋpu piim ni, golang nik, ek ka nik, non enjing, eim piim. ²⁶ Pe kongun wu endi wii topu kin, kii sipi yi nim. 'Ei nimbiŋ oŋ enmin?' ²⁷ Wu ei ek yi nim, 'Nim nge angnim ni orung om. Wang kin, nim arnim kung kou waŋ ka wii endi to koipi kin, kingam om konu ka piipi kuim. Nimbiŋ erang, eim kingam kuŋum ni piim; ba nga orung wang kin, eim noman ka piipi enim.'

²⁸ Ba eim kingam kumna ni popuŋ sipi, nirik punerim. Punerang kin, arim anda opu, ek ka kombur nipi ngum. ²⁹ Kingam ek nipi arim ngopu yi nim, 'Kung ngii kinan na nim kin kongun wii minj er moŋ. Na nim niŋin ek ei endi to kindnaŋ mon; ba nim kung meme waŋ ni, endi na ngonan. Ngan kin na sip nam wu puŋ ombu ouni kin, kuni nok, ka piik, yi eranmin mon!' pa nim. ³⁰ 'Ba nim kinganim ei, nim ngurun epi no poru nipi kin, oŋ kis erpi, andŋam amb kan andpi kin, nga orung wang kin, nin kung kou waŋ ka wii ei to koin,' pa nim. ³¹ Pe arim ek nipi eim ngum; 'Kangi! Kunum kunum nim na kin molkun, na epi ombu pei nim tep er moŋuŋum. ³² Ba pe sinim ka piipin kin, noman ka simba. Nimbiŋ erang, ninim angnim koltum ni piinjpin; ba konj moŋpu kin, nga orung onum. Eim am pum; ba sinim si orung sinmin,' pa nim."

Ek Ekin Topu Kongun Tep Er Moŋuŋmun Wu Ei Wu Kis

16 Jiisas ek nipi, eim er se andiŋim wumb ngum. Ngopu kin, yi nim, 'Wu endi ku pei saŋiŋim wu ei eim nge kongun wumb, eim epi pei wu endi tep monduŋum. Nga wumb kombur ok, wu num ei kanik kin, ek kis nik yi ninjing.

'Nim tep mundun wu ei, nim epi pei wii si kindin,' pa ninjing. ² Pe eim tep kongun wu ni, wii tang kin om. 'Nimbiŋ erang nim oŋ ei eran kin na ek ei piind? Nim pukun kin, na epi pei nim kin saŋim miŋ ei nen piimbii,' pa nim. 'Nim nga na epi pei ni, na kongun wumb tep enenjii mon,' pa nim. ³ Pe kongun tep er muŋum wu ni yi piim, 'Na nimbiŋ oŋ ermbii? Wu owundu, na kongun wumb tep muls kongun ei, na tor kindmba ninim; na pup kin, mei akip ermbii ei, na dinga pinaŋim. Nga wumb kuni kenim nimbiŋ ei, na singambiŋ enim. ⁴ Ba nam epi endi ermbii piind oŋ ei eramb kin, wumb na sik, en enim ngii konu sipngii ei, wu owundu na to tor kindmba kunum ei, na wumb tep mulermbii kunum.' ⁵ Pe eim wumb endeim endeim ni, wii topu yi nim, 'Enim wu owundu kin epi endi ngo pendngii ei wei!' nim. Yi neng kin, wu endi ok om. Wang kin, kongun tep wu ei kii sim, 'Nim epi nipe miŋ, na wu owundu ei kin ngo pendin?' ⁶ Pe wu ni yi nim, 'Na wu owundu kin ming owundu kopung ei nge 100 pei sinj,' pa nim. Pe tep wu yi nim, 'Nim sirin pipe ei sin kin, pipe ei nge 50 ming minj pei sikir puŋii,' pa nim. ⁷ Ekii se nga wu endi om. Wang kin, kongun tep wu ei kanpi yi nim, 'Nim na nge wu owundu ei kin, epi nipe miŋ nim sin?' Pe wu ni yi nim, 'Na kuni mong wiis kon 100 pei sinj,' pa nim. Neng kin, tep wu ni yi nim, 'Nim pipe sirin pipe ei tu wan kin, nga 80 pei kon minj pulnjjii!' pa nim. ⁸ Nga ekii se wu owundu eim kongun tep er kis mundum wu ni, embe ambiŋ tonu kindim. Nimbiŋ erang, wu ei eim wumb noman ka peng enmin oŋ miŋ erim. Ba mei wumb en enim oŋ kis kanim kanim ei puŋe erngii nge noman ka peng, piik kun erik moŋmun; ba Gos nge wumb tiŋang erang, oŋ ka er moŋmun wumb ei yi miŋ mon!" Ya mei eŋe wumb oŋ kis eŋmin wumb ei nge enmin ei, wumb noman dinga peng, enmin oŋ

erik kin, wumb tilang eŧe moŧmun wumb Gos nge wumb ei to mani kindinmin.

⁹Na enim kanip nind, ‘Mei eŧe ku ni epi ei sik, en enim wumb eipi ei ngok, yi erik kin, wumb puŧ ei tonu ongii. Pe ekii se ku ni epi ei poru nim kin, enim Gos moŧum konu eŧe puk epi ka wii orung singii. ¹⁰Pe wu endi eim epi kembis ei kan kun er moŧum kin, epi owundu ei kan kun er muŧmba ku. Pe wu endi epi kembis ei, kongun kun er mulerim kin, epi owundu ei kongun kun enermba ku. ¹¹Pe enim ya mei eŧe epi kis eŧe ku ei kan kun er mulenjing kin, wumb nii enim Gos oŧ epi ngang ei, kan kun er muŧngii? Wu endi yi erpi kin, kan kun enermba mon. ¹²Pe enim mei eŧe epi ei kan kun er mulenjing kin, Gos ninim ngumba epi ei, wumb ni kapŧi yi nimba epi ombu kan kun er se endnjii ei, nii miŧ endi yi nimba? Ei mon!

¹³Wu endi eim noman dinga piim kin wu ei, mei eŧe wumb wu owundu Seisen nge kongun ermba. Yi erim kin wu ei, Gos Owundu nge kongun kunum ende ermba ei kapŧi enanim, ei mon mendpiŧ!

¹⁴Lo ek piik ekii siŧmin wumb en enim ku nin epi noman paŧiŧim. Pe en enim molk piinjing ni, Jiisas ek ei neng kin, en enim Jiisas kin ek buŧ morung opu er ninjing. ¹⁵Ba eim ek ni ngopu yi nim, ‘Enim oŧ ka enmin nik, wumb ningiŧ eŧe enmin; ba Gos enim noman eŧe kaninim. Epi endi wumb en enim embe ambiŧ tonu kindmin ei, Gos ningiŧ eŧe oŧ kis mendpiŧ enmin.

¹⁶Gos nge ek ka ni tor kindiŧmin wumb ek ei ok pirim; nga lo ek ei ok pirim kunum ei, Jon wumb noŧ pendiŧim wu orum; ba Jon kunum ei o purum. Pe kunum ei Gos nge ek ka ei opu, konu orung orung pei punum. Pang ek ei yi miŧ; sinim Gos sinim tep er moŧum konu ei, wumb pei piimin ei, wumb pei konu eŧe tuk bin nik, kongun dinga eŧmin. ¹⁷Ekii se muŧ mei ei poru nimba; ba lo

ek ei am punermba mon. Lo ek aninga wii kopur ku am punermba, ei mon!

¹⁸Wumb pei en enim amb si kindik, amb eipi sik, wu eipi amb ei wunduk yi enmin. Pe wu endi eim ambim si kindrim amb ei, nga wu endi eipi sim oŧ ei, amb sinmin lo ei wu ei to kindpi kin, amb wundpu miŧ sim.”

Wu Endi Ku Saŧiŧim Wu Kin Lasaras Kin

¹⁹“Ok ku ni epi pei saŧiŧim wu endi multum wu ei, eim konduk ka wii minj kindiŧim. Wu ei kon kundii ka wii, wu king miŧ kindiŧim; nga kunum kunum eim kuni ka minj noŧum. ²⁰Wu ku saŧiŧim wu ei, ngii ondu eŧe, wu endi epi sinaŧim wu endi muŧum. Wu ei eim ngenj eŧe mong moŧpu kin, toru miŧ pei muŧum wu ei embe Lasaras. ²¹Wu ei eim pi-iŧim wu; ku ni epi pei saŧiŧim wu ei kuni nang kin, kuni eŧim ni, kuni mend ei eim numbii ni piŧim. Nga owu ok eim ngenj tonu o muŧum ei, anmbiŧ kin pen siŧmin. ²²Ekii se wu endi epi sinaŧim wu ni kuŧum. Kuŧang kin, Gos nge enjel ok kin, eim sipik, Eiparam kin ende mundnjung. Pe nga wu ku ni epi pei saŧiŧim wu ei kuŧum. Kuŧang kin, sik tukpu to pendnjing. ²³Pe wu ku ni epi pei saŧiŧim wu ni, dup konu kis eŧe moŧpu kin, ngenj kumbii owundu sipi muŧum. Moŧpu kin, tonu kind kenim ni, Eiparam muŧum konu ei turii miŧ muŧang kin, Lasaras mandi muŧang kin, ouni mul-njunguŧ. ²⁴Pe wu ku ni epi pei saŧiŧim wu ok ku ngenj eŧe peng no endrim wu ni, wii dinga topu yi nrim. ‘Ernan Eiparam! Nim na kaimb sikin, Lasaras kindan eim angii ei noŧ kindpi tu wang kin, na anmbiŧ eŧe kindang jii nimba. Na ya dup eŧe ngenj kumbii owundu pi-ind,’ pa nim. ²⁵Ba Eiparam yi nim, ‘Kingnan, na nim piikin ok ninim konj multun kunum ei, nim epi ka kankin si noŧun; ba Lasaras epi kis minj noŧum. Ba akip

kunum eŧe, eim noman ka seng muŧang kin, nim ngenj kumbii owundu piin,' pa nim. ²⁶'Epi endi eipi yi paŧim ku. Sin moŧmun konu ei, enim moŧmun konu ei, Gos duŧ owundu endi saŧim duŧ ei, wumb ya moŧmun wumb ei, enim moŧmun konu eŧe onerngii mon! Nga wumb orung moŧmun wumb ei, nga ya sin moŧmun konu eŧe, onerngii mon ku!' ²⁷Pe ok wu ku nin epi saŧilim wu ni yi nim, 'Ernan, na nim kanip nind. Nim Lasaras kindan pupu, na ernan ngii konu eŧe ba,' pa nirim. ²⁸'Na engnan noŧ angil orung pei moŧmun ei Lasaras pupu, ek dinga neng kin, piingii. Mon peng kin, engnan oŧ ei noman ak tunenjing kin, na ya ngenj kumbii sip ei moŧ konu eŧe, ongii ku, ei mon!' pa nim. ²⁹Ba Eiparam yi nim, 'En enim Gos ek ka ni tor kindilmin wumb nge ek ni, Moses nge ek ei saŧim, min mon? Seng kin, ek ei piingii,' pa nim. ³⁰Pe nga wu ni yi nim, 'Wusa Eiparam! Ei kaphi enermba mon! Wumb koltmun wu ei endi pupu nimba, ei kaphi piik kin, noman ak tungii,' pa nim. ³¹Pe nga Eiparam ek nipi wu ei ngum, 'Pe Moses kin Gos ek ka ni tor kindilim wumb nge ek poŧ ei piinenjing kin; nga wumb kulii mer tukpu eŧe angk tonu ok ningii ek ei, pii gii ninerngii mon ku.'"

Oŧ Kis Erpi Wumb Pii Gii Ei To Kindilim

(Masyu 18:6-7, 21-22, Mak 9:42)

17 Pe Jiisas eim er se andilim wumb kanpi yi nim, "Epi kanim kanim tonu omba ei je erang, wumb oŧ kis erngii. Ba wumb endi kis ei erang, wumb oŧ kis je erik mulnjung. Wumb endi oŧ kis erim wu ei, epi kis eim kin tonu wang kin, eim kaimb er muŧmba. ²⁻³Mon peng, wu ei moŧpu, wumb kombur pii gii dinga pinaŧim wumb ei kin, oŧ kis erpi muŧmba. Enim ku owundu endi sik kin, wu ei num goŧtum eŧe kan to pendik

sipik, ep noŧ eŧe kindei!" nim. "Yi erangin kin, eim oŧ kis wu endi, wumb pii gii dinga pinaŧim oŧ kis je erngii ei, enermba, mon mendpiŧ! Ei en enim kan kun er muŧngii!

Pe nim angnim oŧ kis enim kin, nim eim ek dinga ngunjii. Nga eim noman ak tum kin, eim oŧ kis erim ei ni, ka enjii,' pa nim. ⁴"Pe wu endi eim nim kin oŧ endi kunum angil orung nga taŧ pei erim kin, nga wu ei, orung opu, noman ak tumbii nim kin opu, kunum angil orung nga taŧ ermba. Yi erim kin, nim eim oŧ kis erim ei, kil ngo, ka enjii."

⁵Nga Jiisas nge ek se andilmin wumb, Owundu kanik yi ninjing, "Nim sin pii gii je erang opu kin, dinga pimba," pa ninjing. ⁶Pe Owundu yi nim, "Enim pii gii paŧim ei, kuni 'Maser,' nilmin, mong kembis wii miŧ yi pim kin; pe enim ond mong owundu toŧum ond ei kanik yi ningii. 'Nim puŧ pei pir pukun, ep noŧ peŧ eŧe, nga polkun piinjii!' Nengin kin, ei kaphi; enim ek ningii miŧ, ekii se sipi, piipi ba."

Kongun Wumb Elmin Oŧ Ei

⁷"Enim konu eŧe wu endi moŧpu kin, eim wu kongun wii elim wu ei, eim kindang pupu, kung siipsiip es toŧum min, kongun mei eŧe akilim min, er andpi wang kin, eim moŧpu yi nimba. 'Nim sikir wa! Kuni nunjii wa!' nimba min? ⁸Min pe eim kin ek yi nimba; 'Nim, na kuni er kun er sekin kin, ninim kan takin kin, na kuni si mengkin tu wunjii. Tu wan kin, na kuni kin noŧ ok namb; nga nim kuni kin noŧ kin ekii se nunjii.' ⁹Wu endi eim kin kongun wii er moŧtum wu ei, oŧ ka enim kin eim ka piipi ngumba min? Ei mon! ¹⁰Yi paŧim ei enim yi ku. Enim Gos ek nimba miŧ ei erngii ei kaphi; ba enim yi ningii, 'Sin kongun wu wii, sin kongun ei minj enmin.'"

Wu Engki Kinj Tum Ei Jiisas Er Ka Erim

¹¹ Jiisas eim Jerusalem konu andlam eke andpi pum. Pupu kin, Sameriya ni konu Galilii konu eke tuk pum. ¹² Pe eim opu konu endi tor wang kin, ngenj kinj bumblum tum wu engki ok, eim kan sinjing ei, en enim konu turii mił en-gnjing. ¹³ Angk kin, ek nik wii dinga tok yi ninjing, “Jiisas tep wu owundu! Nim sin kaimb sinjii min?” ¹⁴ Pe eim en enim kanpi yi nim, “Enim puk, kulmał kałimmin wumb mołmun konu eke ngenj andan tungii. Tangin kin, kulmał kałimmin owundu enim kin kulmał kelan-gin kin wumb pei keningii.” Yi neng pangin kin, en enim ngenj ei opu, ka erim. ¹⁵ Pe kinj bumblum tum wu mul-njung konu eke, wu endi eim kenim ni, eim ngenj ka seng kanpi kin, sikir orung pum. Pupu kin, Gos embe ambil tonu kindim. ¹⁶ Wu ei pupu, Jiisas simb eke gopsing pii pol mołpu kin, “Jiisas! Nim ol ka en!” pa nim. Wu ei eim Sameriya konu eke wu. ¹⁷ Pe Jiisas wu ei kanpi, yi nim, “Na piip mił, wu engki kinj bum-blum tum ni piinj; ba wu angil orung nga kapil kapli kombur jili mołum?” ¹⁸ Pe wu kombur ok, Gos embe ambil tonu kind-ngii onanmin? Ba ya wu konu eipi wu ei, mendpil om min?” ¹⁹ Pe eim kanpi, ek nipi ngum, “Nim angkin po! Nim nge pii gii je erang, er ka enim,” pa nim.

Gos Sinim Wumb Tep Erpi Omba Enim

(Masyu 24:23-28, 37-41)

²⁰ Pe lo ek piik silmin wumb Jiisas kii sinjing, “Kunum ngenj Gos opu, sinim tep erpi omba?” Pe Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, “Gos opu sinim tep ermba kunum ei, omba ol ei, enim ningil eke kinerngii mon!” pa nim. ²¹ “En enim pi-inmin! Wumb ek yi ninerngii, ‘A ya eke mołum, mon orung mołum,’ yi piinmin. Gos sinim ya tuk tep er kanpi mołum.”

²² Jiisas eim nge er se andilim wu kanpi yi nim, “Enim nge noman eke ek dinga piingii. Pe mei mani nga opu wu kingam ei, omba ol ei kenmin; ba enim kan sinerngii mon!” ²³ Enim mulngii konu eke wumb yi ningii, ‘Orung eke mołum, a mon ya mołum. Ya onum, mon wul onum, mon al eke onum.’ Yi nik erngii ei, enim piik, ekii sik punerngii, mon! ²⁴ Ei yi mił elim, kupu tilang enim, ei tonu, wul, al pulum. Pe wu mei mani, nga wu kingam opu mei eke wu kingam telim wu ei, eim omba kunum ei, sikir wang kin, wumb pei keningii. ²⁵ Ba ok wu ei, eim ngenj kumbii sipi erang kin, akip kunum eke mołmun wumb, en enim wu ei kin, bul ngungii,” Jiisas yi nim. ²⁶ “Ok Nowa kanu mulk wumb ol yi tonu orum mił; nga ekii se, wu mei mani nga opu, wu kingam telim wu ei, yi ku erngii. ²⁷ Ok wumb pei yi erik puk, amb ngok, amb sik, kuni nok, nol nok, yi er pangin kin; Nowa eim nol kanu owundu eke tuk purum kunum ei, wumb pei kulnjung poru nim. ²⁸ Nga Los multum kunum ei, wumb yi erik ku. Nol nok, kuni nok, kongun erik, epi emb talk erik, ngii takik, epi top erik sipik, nga wumb eipi kin ku sik, yi erik. ²⁹ Ba Los eim Sorom konu ei si kindpi purum ei, dup kin ku sulpa ni, ei konu kumb mił, mul elim epi ei, Gos kindang orum. Opu kin, wumb pei to kundrum. ³⁰ Pe yi ku, mei mani nga opu, wu kingam mołum wu ei, tor sikir omba kunum ei, ol yi ku ermba,” pa nirim.

³¹ “Kunum eke, wu endi ngii tondrung mołpu; nga mani opu, nirikring eim epi simbii nipi omba ei, kapli enermba. Yi mił ku, wu endi eim aka pin eke mulmba ei, nga orung pupu, ngii konu epi endi sinermba mon!” ³² Enim Los ambim erim ol ei piingii. Amb ei ak to kan orung kind kanpi kin, eim ku mił polpu an-grim. ³³ Wu endi eim noman konj kunum kunum mołpu kin, eim sipi orung sim-

bii ni ermba wu ei, eim noman konj am ba. Pe wu endi eim nge noman konj am bił gii ninarpi, mułmba wu ei, eim ekii kunum kunum ka mułmba. ³⁴Na enim kanip nind. Akip kunum ełe, wu tał ngii endeim ełe or pingił ei, Gos wu endi sipi, endi pindang pimba. ³⁵Pe nga amb tał eł ełip, aka pin kongun ouni ełmbił ei, Gos amb endi sipi kin, endi mundang mułmba. ³⁶(Pe wu tał pani pin ełe mułnguł ei, Gos wu endi sipi kin, wu endi mundang mułmba.)” ³⁷Jiisas eim nge kongun wumb ek ei piik, kii sik yi ninjing, “Owundu, epi ei er omba mił nenj?” Pe Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, “Wumb min epi endi kołpu pałim konu ełe, kei sikapi puk, kułou tok mołumun. Yi mił ku, mei mani opu wu kingam tałpi mułum ei, sikir tor omba kunum ei, wumb pei eim keningii.”

Ek Ekin Ei Ek Pii Kun Ełim Wu Kis

18 Jiisas ek ekin endi nipi, er se andiłim wumb ngum, “En enim kunum kunum enim prei erik kin, enim ten kulk yi enerngii,” pa nim. ²Eim ek yi ni nim, “Konu owundu kos piłim wu endi mułum wu ei, Gos kin men tunałim. Nga eim wumb kin kaimb piinałim ku. ³Amb endi wam kultum amb ei, konu ełe mułang kin, kunum kunum amb ei opu, yi niłim. ‘Na nga opu orung wumb ei onmun. Nim na paki tokun kin, na kin kos piinjii,’ pa niłim. ⁴Kos piłim wu ei ok, ‘Nam amb ei paki tunermbii,’ ni piim. Nga eim noman ełe yi piim ei, ‘Gos kin mund mong kulermbii; nga na wumb ombu kin piinermbii ku,’ niłim. ⁵‘Ba amb ei wam kultum amb ei, na kin kongun owundu ngołum ei, na eim kos ełe paki top nimbii,’ pa nim. ‘Kos piin-eramb kin, kunum kunum wang kin, na piip kis piimbii,’ ni piim.” ⁶Pe Owundu ek yi nim, “Enim kos piipi kun ełim, wu kis ei, nipi ek ninim ei, enim piyei! ⁷Nimbił erang Gos eim nge wumb sipi,

mundum wumb ei, kunum kunum epin, tinga pei, Gos kin ke minj nik mołmun. Gos wumb ombu kos ełe paki tumba min mon? Pe eim kunum kinan er mołpu kin, ekii se paki tołum min mon? ⁸Na ek nip enim ngond. Gos eim wumb ombu sikir paki tumba. Ba ekii se, wu mei mani opu wu kingam wu ei, ekii se opu kenmba; ya mei ełe wumb pii gii nik, prei erik, er mułngii min mon? Ei opu kenmba.”

Kułmał Kałiłmin Wumb Kin Ku Takis Wumb Ek Ekin Ei

⁹Wumb kombur en enim yi piinmin, “Sin oł ka erpin pii gii nipin mołmun,” ni piłmin. Piik kin, wumb kombur ei, wumb kis mołmun nik piłmin. Ba Jiisas ek ekin topu, wumb ei ngum. ¹⁰Ngopu yi nim, “Wu tał Gos kin prei erngił, pendkił pukuł, men ngii owundu ełe tuk punjnguł. Wu endi ku takis siłim wu, nga wu endi lo ek ekii sipi ełim wu, wu tał punjnguł. ¹¹Pe lo ek ekii sipi ełim wu ei eim eipi pupu angpi, prei yi erim, ‘O Gos, na wu kombur mił mon. Na nim kin ka piip ngond. Nga wumb epi waning sik erik, oł kun enarik kin, amb wam mołum ei wunduk enmin oł ei, na yi enał mon! Pe na ya wu ei ku takis sipi ełim wu ei mił, na mon ku. ¹²Kunum kunum kongun endeim tuk ełe, kunum tał ni ku, na kuni nonarip mowii peł. Pep kin, kuni ni epi pei ei mok top engki erip, eipi epi kandip, endeim ni ku nim ngoł.’ ¹³Ba ku takis siłim wu ei, eim konu turii engim. Angpi kin, ei epin konu kinerim mon! Nipi kin, eim pepił ełe topu ek nim, ‘O Gos, na oł kis eł wu. Gos nim na kaimb se!’ a nim. ¹⁴Na enim kanip nind; wu ei ku takis siłim wu ei, Gos nge ningił ełe wu ei, kun mołum; ba lo ek ekii sipi ełim wu ei mon. Wu endi eim embe si tonu kindmbii ni ermba wu ei, Gos wu ei to mani kindmba. Ba wu endi, eim embe to mani kindmbii ni ermba, Gos wu ei, eim embe ambił tonu kindmba.”

Jiisas Noman Ka Ek Nipi Kangiŋ Ngum

(Masyu 19:13-15, Mak 10:13-16)

¹⁵ Pe kangŋ kembis Jiisas muŋum konu eŋe to wangin kin, Jiisas angŋ tonu peng eŋe kindpi, ek kengip ngumba ni tu wunjung. Ba Jiisas nge ek se andiŋmin wu ombu kanik kin, wumb ek ngunjung. ¹⁶ Pe Jiisas kangŋ kembis ombu wii topu, mandi sipi, ek yi nim, “Enim kangŋ kembis ei kun erangin kin, na moŋ konu eŋe wangin kin, Gos sinim tep erpi moŋum oŋ ei, wumb pii gii pim kin, kangŋ miŋ yi Gos oŋ ei sinmin,” pa nim. ¹⁷ “Na ek ei keimi nip enim ngond. Gos sinim tep er moŋum oŋ ei, tuk ba, ei kangŋ yi miŋ; wu endi ek ei pii gii ninenim kin, Gos sinim tep er moŋum konu eŋe tuk punermin, mon!”

Wu Num Ei Epi Pei Moŋum

(Masyu 19:16-30, Mak 10:17-31)

¹⁸ Pe Jura wumb nge wu num endi Jiisas kin kii sipi, ek ni ngoŋum. “Wu ka wii, na noman konj sip kunum kunum er muŋmbii miŋ nenj?” ¹⁹ Pe Jiisas ek nipi ngum, “Nim na wu ka wii nin; ba Gos endeim mendpiŋ ka wii moŋum. Nimbŋ erang nim ek yi miŋ nin? Nim kan kun erkin piinjii. ²⁰ Gos kengip ek Moses ngurum ek ei nim piilin. Ek yi niŋim, ‘Ek kend tokun ninenjii; nim epi wangin enenjii; wumb to kundnenjii; amb wam muŋmba amb ei wundnenjii; ninim arnim manim ek ningii ei piikin, ekii sinjii.’” ²¹ Pe wu num ni ek yi nim, “Na kangŋ kembis kin moŋ; pe op wu dinga moŋ ei, na oŋ ombu poru ekii sip poru niŋ,” pa nim. ²² Jiisas ek ei piipi, ek nipi, wu ei ngum, “Nim epi endi sinarpi nim kin, nim epi pei wumb ngokun, nga ku sinjii ku ei, wumb kurpu wii muŋgii wumb ei ngunjii. Nim oŋ yi en kin, nim epi ka wii epin konu eŋe saŋim epi ei, am punaŋim mon! Epi ei nim sinjii. Pe nim na ond konu eŋe ekii se oi!” pa nim. ²³ Ba

wu num ni, ek ei piipi, eim noman embin to piim. Nimbŋ erang wu ei, eim ku nin epi pei sim ei, wakin top si kindip punermbii ni piim.

²⁴ Jiisas wu ei kanpi yi nim, “Wumb ku pei saŋiŋmin wumb ei, Gos sinim tep er moŋum oŋ ei, singii ei, kapŋi enermba mon! Ba wumb ei kongun dinga erik singii. ²⁵ Pe kung kamil ya gal alap mui gal tundii eŋe miŋ ondu kembis ei tuk bii ni ermba; ba ei kongun dinga erpi, ngenj kumbii sipi tuk ba paŋim. Yi miŋ ku, wu ku nin epi pei saŋiŋim wu ei, Gos sinim tep er moŋum oŋ ei, simbii ni ermba; ba eim kongun dinga wii erpi, noman embin sipi, simba paŋim ku.” ²⁶ Wumb ek ei piik, yi ninjing, “Ek mon wu, wumb nii endi epi erpi kin noman konj sipi kunum kunum muŋmba?” ²⁷ Ba Jiisas ek yi nim, “Epi endi wumb erngii kapŋi enermba mon; ba ei Gos kapŋi ermba,” pa nim.

²⁸ Pe Piisa ek yi nim, “Piini! Sin kongundpun, ngii, mei, amb kangŋ ni, epi si kindpin, nim kin ekii se onmun.” ²⁹ Pe Jiisas ek nipi, eim er se andiŋim wu ombu ngum, “Na ek keimi nip, enim ngond. Wumb endi Gos sinim tep er moŋum oŋ ei, kongun paki topu erpi wu ei, eim amb angim noŋ, arim mam kangŋ ni, epi pei si kindpi omba. ³⁰ Wu ei nga akip Gos epi pei ngo orung kindpi oŋ ka erang kin, nga ekii se epin konu ka eŋe, noman konj kunum kunum sipi, ka muŋmba,” pa nim.

³¹ Pe Jiisas eim nge ek se andiŋmin wu, engki nga taŋ sipi, ek yi nip ngum. “Enim kinei! Akip sinim Jerusalem konu eŋe tonu punmun. Ok Gos ek ka ni tor kindiŋmin wumb ek mon polk, pei yi nik, wu mei mani opu wu kingam moŋum wu nik, ek keimi tor omba. ³² Pe nga Jura wu num kombur eim sik kin, wumb tiŋap eipi endi ngungii. Ngangin kin, wumb ei eim kin ek buŋ morung nik, oŋ kis erik kin, jipambiŋ tok erngii. ³³ Erik kin, kepii tok, ond peri eŋe to kundangin kin, nga

kunum tekliki eŕe, nga konj angpi tonu ba,” pa nim. ³⁴Ba Jiisas eim nge ek se andiŕmin wumb ei, ek ei puŕe pii poŕ tunenjing. Pe eim ek ei puŕe koi erim. Pe eim nge kongun wu ombu, eim ek ei pii kun enenjing.

Wu Endi Ningiŕ Tumbun Muŕum Wu Ei, Jiisas Er Ka Erim

(Masyu 20:29-34, Mak 10:46-52)

³⁵Pe Jiisas eim Jeriko konu eŕe tor wang, wu endi ningiŕ tumbun multum wu ei, andŕam wer eŕe muŕpu kin, wumb ku nin epi ngei, ni multum. ³⁶Pe eim moŕpu piim ni, wumb pei onjung. Wangin kin, eim wumb kii sim, “Ei nimbii oŕ enmin?” a nim. ³⁷Pe wumb eim kanik, yi ninjing, “Jiisas Naseres konu eŕe wu onum,” pa ninjing. ³⁸Wu ni wii dinga tum, “Jiisas, nim King Deipis nge miyem ende wu. Pe nim Owundu moŕun, na kaimb se!” ³⁹Pe wumb kumb se onjung wumb ei, eim ek ngunjung, “Nim ek tingnar!” ninjing. Ba wu ei, wii dinga nga tum. “Jiisas nim King Deipis nge miyem ende kingam, na kaimb se!” ⁴⁰Jiisas opu angpi, wumb kanpi kin, ek yi nim, “Wu ei, ya tu wei!” nim. Wu ni mandi opu angang kin, Jiisas eim wu ni kii sim. ⁴¹“Na nim kin, nimbii oŕ ermbii ni piikin nin?” Pe wu ni yi nim, “Owundu, na ningiŕ ei, ka seng, kenmbii nip nind,” pa nim. ⁴²Pe Jiisas wu ei kin, ek nipi ngum, “Nim ningiŕ eŕe tiŕang ermbe ei, ninim nge pii gii je, er ka anim,” pa yi nim. ⁴³Yi neng kin, sikir wu ni, ningiŕ ka seng kenim. Wu ei, Jiisas pum konu eŕe, ekii se pupu, Gos embe ambii tonu kindim. Kindpi kin, wumb en enim oŕ ei, kanik kin, Gos embe ambii tonu kindnjing ku.

Jiisas Kin Sakiyas Takis Siŕim Wu

19 Jiisas Jeriko konu eŕe tor pupu, nga bii ni pum. ²Wu endi muŕum wu ei, embe Sakiyas. Wu ei, wu ku takis

siŕmin wumb ei, tep er moŕum. Wu ei, eim ku nin epi pei saŕim. ³Eim Jiisas kenmbii ni piim; ba wumb pei onjung. Sakiyas eim wu osii peng kin, Jiisas kenmba miŕ pinerim. ⁴Pe eim sikir kumb se pupu, ond endi ‘Sikimor’ niŕmin eŕe, tonu pum. Pupu, moŕpu kin, Jiisas andŕam eŕe, omba kenmbii ni muŕum. ⁵Pe Jiisas konu eŕe tor opu, kan tonu kindpi yi nim, “Sakiyas, nim ond si kindkin sikir mani wa! Akip na nim kin muŕmbii,” pa nim. ⁶Pe eim ka piipi, sikir mani om. Opu kin, Jiisas sipi, eim ngii konu eŕe sipim. ⁷Pe wumb pei kanik kin, ek kis ninjing. Nik kin, yi ninjing, “Jiisas eim wu kis ei kin, or pimba punum,” ninjing. ⁸Pe Sakiyas eim opu wumb kumb eŕe angpi, yi nim, “Owundu, akip na epi pei kuŕou to mondup kin, epi orung sip, wumb epi sinaŕim wumb ei ngumbii. Nga orung sipip, wu endi kin epi waning erir konu eŕe, wu ei kin, kunum kapiŕ kapi sipi, ngo orung kindmbii,” pa nirim. ⁹Pe Jiisas eim ek nipi ngum, “Akip nim ni ninim nge wumb, ya ngii eŕe moŕmun wumb ei, Gos sipi, orung sinim,” pa nim. Pe nga ek nipi, wumb ngopu yi nim, “Pe wu ei Eiparam nge tiŕap ende wu. ¹⁰Wu mei mani opu wu kingam telim wu ei, wumb am punjung ei, sipi orung simba nge om.”

Kongun Wu Engki Ku Sinjing Nge Ek Ekin Ei

(Masyu 25:14-30)

¹¹Wumb ek ei piyangin kin, Jiisas nga ek ekin topu ngum. Nimbii erang Jiisas eim Jerusalem konu eŕe mandi om. Wumb yi ku ni piinjing ei, Gos sinim tep er moŕum oŕ ei, mandi tor omba anim, ni piinjing. ¹²Piyangin kin, eim ek ekin yi nim, “Wu Owundu endi konu turii endi pupu, king owundu mundangin moŕpu kin, nga orung omba nge punum. ¹³Wu owundu ei opu kin, eim ku engki miŕ sipipi, eim kongun wu engki wii topu,

ku ngond ei sik, kongun erik muŋgii. Muŋangin kin, “Na nga orung ombii,” pa yi nim. ¹⁴ Wumb konu ende wumb ei, wu owundu kin kis piinjing. Piyangin kin, wu owundu ei, eim si kind pendpi pum. Pang kin, wumb kombur ekii se punjung. Puk kin, yi ninjing, “Sin wu ei king mulermba,” pa ninjing.

¹⁵ Ba mon, wu ni king mundangin kin, nga si kind orung om. Opu kin, yi nim, “Na ok ku ngunj wu ombu, wii tangin wangin,” pa nim. “Na piimbii, kongun erik ku nimberii orung sinjing ei, piimbii,” pa nim. ¹⁶ Pe wu endi kumb se opu yi nim, “Wu owundu, nim ku endeim miŋ na ngun ei, na kongun erip pup kin, kum endeim nga sinj,” pa nim. ¹⁷ Pe king ni yi nim, “Nim kongun wu ka, nim kongun ka en. Nim epi kembis ei tep ka en ei akip na nim kindamb pukun, konu eŋe owundu orung orung salim ei, konu engki pei tep enjii,” pa nim. ¹⁸ Nga kongun wu endi opu yi nim, “Wu owundu, nim ku endeim miŋ na ngun ku ni, kongun er piip kin, ku angii orung miŋ sinj,” pa nim. ¹⁹ Pe wu owundu yi nim, “Na nim kindamb pukun kin, konu eŋe owundu angii orung pei tep er mulnjii,” pa nim. ²⁰ Pe nga kongun wu endi om. Opu kin, yi nim, “Wu owundu, nim ku endeim miŋ ni, ya alap kin kum to pendinj paŋim,” pa nim. ²¹ “Nimbiŋ erang na nim kenj ni, nim wu wumb kin ek nikin eŋin. Na kanip kin, nim kin mund mong kuls. Nim wumb eipi epi siŋin, nga kuni wumb eipi kuni ei siŋin.” Nga epi eipi nge nim sikin yi eŋin. ²² Pe king ei ek dinga nipi, kongun wu ei ngum, “Nim kongun wu kis, ninim nin ek eŋe, na nim kos er ngumbii. Keimi nim piin; na wu wumb kin ek dinga nip erip, epi wumb eipi nge ei pup sip kin, kuni wumb eipi nge sip eŋe nin min?” ²³ Nim na ku ei mer ku beng eŋe tuk kind sen eŋe, kongun er pukun, na ku endi seng, nam op kin, simbii ei, nimbiŋ erang kindnen?” ²⁴ Wumb mandi mul-

njung wumb ei kanpi yi nim, “Enim wu ei, ku endeim miŋ ei, sik sipik, wu endi ku kum endeim salim wu ei ngei!” pa nim. ²⁵ Pe wumb yi ninjing, “Owundu, ei wu ku kum endeim sim,” pa ninjing. ²⁶ Eim ek yi nim, “Na enim kanip nind. Wu endi epi pei simba wu ei, epi nga na epi pei eim ngumbii. Nga, wu endi eim epi kembis simba epi ei, na sip orung simbii,” pa nim. ²⁷ Ba pe wumb na kin opu orung er nik, ‘Sin kin king mulermba ninjing wumb ei, na ya eŋe kumb ningii eŋe tu wuk, to kundngii!’” pa nim.

Jerusalem Konu Owundu Eŋe Jiisas King Miŋ Tuk Pum

(*Masyu 21:1-11, Mak
11:1-11, Jon 12:12-19*)

²⁸ Jiisas ek ei nipi pendpi, eim andŋam eŋe ok andpi pupu kin, Jerusalem konu eŋe tor pum. ²⁹ Pe eim pupu, Bespeis ni, Besanii konu eŋe mandi opu, komung endi, ‘Olip,’ wumb yi niŋmin, konu eŋe tor pum. Pupu kin, eim nge ek se andiŋmbii wu taŋ kindang, kumb se punjngii. ³⁰ Eim wu taŋ kanpi, yi nim, “Eŋip konu orung eŋe peŋ. Pukuŋ kin, konu endi tuk pu keningii ni, kung dongkii waŋ endi, kan kuŋ kindnjing paŋim ei ok wumb mulenjing kung dongkii ei, kan pos si mengkiŋ, tu weŋ!” pa nim. ³¹ “Wu endi eŋip kii sipi, ‘Kung dongkii ei, nimbiŋ erngii enmbii?’ Yi nipi nim kin, eŋip yi ningii, ‘Siŋ Owundu ei, kongun peng tu weŋ neng, enmbii pa ningii,’” pa nim. ³² Pe Jiisas wu taŋ kindang pukuŋ, kenjngii ni, Jiisas nim miŋ yi kenjngii. ³³ Pe wu taŋ ni, kung dongkii kan pos sikiŋ, pengii. Kung dongkii arim opu, kanpi yi nim, “Nimbiŋ erang eŋip kung dongkii waŋ kan posinmbii?” ³⁴ Pe wu taŋ ni, yi ninjngii, “Siŋ wu Owundu ei, kongun peng tu weŋ neng, enmbii,” pa ninjngii. ³⁵ Pe wu taŋ kung dongkii ni, Jiisas muŋum konu eŋe, tu wunjngii. Pe eŋe eŋip konduk ei sikiŋ kin, tonu kung dongkii

efe sengi kin, Jiisas tonu peŕ efe muŕum.

³⁶ Jiisas kung dongkii efe moŕpu pang kin, wumb en enim nge wu Owundu onum ni piik, en enim konduk gulk, andŕam efe sengin pum. ³⁷ Pe eim opu, komung Olip efe mandi mani ba erang kin, pe eim nge ek se andiŕmin pei wu ombu, ka ka piinjing. Piik kin, “Sin jep oŕ pei kenjpin,” nik, wii dinga tok kin, Gos embe ambil tonu kindnjing. ³⁸ Pe enim wii dinga tok, yi ninjing, “Owundu nge embe efe, king ei onum ni, Gos embe ambil tonu kindmba,” nik yi ninjing. “Pe epin konu efe emin ngo, ka sengi. Seng kin, nga Gos embe tonu mendpiŕ pangli.”

³⁹ Pe lo ek piik ekii sik eŕmin wumb kombur, wumb tuk efe molk ei, piik yi ninjing, “Ek mon wu Owundu, nim nge ek se andiŕmin wu ombu, ek ngo.” ⁴⁰ Pe Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, “Na enim kanip nind. Ek nik wii tok yi en-erangin kin, kom ku ombu, kapŕi wii tok, ek tengingii,” pa nim.

⁴¹ Jiisas eim Jerusalem konu efe mandi opu, wumb ombu kanpi kin, ke nim. ⁴² Nipi yi nim, “Pe enim oŕ ka ombu piik, noman emin sek kin, ka piingii. Ba pe epi ombu koi er paŕim ei, enim kinerngii,” pa nim. ⁴³ “Ekii se kunum endi tonu omba ei, enim nge opu orung wumb ok, enim muŕngii konu efe sik, pok pok erik, mei akikik, mei ngo tonu kindik monduk, enim kin opu ermin nik, yi erngii,” pa nim. ⁴⁴ “Pe nim kinganim noŕ ni, nim kin tuk muŕngii wumb ei kin, pei to kundngii. Pe ku endi sik, ku endi peŕ efe pindnerngii! Nimbiŕ erang enim Gos opu paki tumba kunum ei, pii poŕ tunenjing,” Jiisas ek yi nim.

Gos Ngii Owundu Efe Wumb Epi Top Enjing Ei Jiisas To Kindim

(Masyu 21:12-17, Mak 11:15-19, Jon 2:13-22)

⁴⁵ Akip Jiisas eim men ngii owundu efe nirik pupu, wumb men ngii efe epi top er mulnjung ei, to tor kindim. ⁴⁶ Eim ek dinga nipi yi nim, “Gos nge ek efe, yi ninim, ‘Na nge ngii efe prei ngii simba;’ ba enim erangin kin, ngii kis moŕpu kin, ngii ei, koi er seng kin, wumb epi waning erik kin, er kis monduŕmun.”

⁴⁷ Pe kunum kunum eim wu amb sipi, men ngii owundu efe, ek emb to ngopu yi elim. Erang kanik kin, lo ek puŕmun wumb ni, lo ek piik ekii siŕmin wumb ni, wumb tep eŕmin wu num ombu ni, eim to kundngii nge andŕam kurnjung. ⁴⁸ Ba wumb pei Jiisas eim ek piimin nik, eim endim konu efe wumb pei endinjing. Pe wu num ombu, eim kin ek endi nik, to kundngii nge andŕam endi sinerim, mon.

Wumb Jiisas Kii Sik, “Nim Nii To Mundum,” Ninjing

(Masyu 21:23-27, Mak 11:27-33)

20 Kunum endi Jiisas men ngii owundu efe ek ka nipi, wumb ngum. Pe lo ek piik ekii sik eŕmin wumb ni lo ek poŕmun wumb ni, wu num ombu, nirik onjung ku. ² Nga wumb ombu, eim kanik yi ninjing, “Nim sin kankin nei! Nim dinga ei, jŕi sikin okun nin? Nim noman dinga ei, nii ngopu oŕ ei, erii nim?” ³ Pe Jiisas ek nipi, wumb ombu ngopu ek nim, “Pe yi ku, enim na kii sinmin oŕ ei nge, enim kii sim-bii. Enim na ek nei! ⁴ Jon wumb noŕ pendilim oŕ ei, Gos epin konu efe dinga ngum min; ya mei wumb eŕmin oŕ ei, dinga sipi erim min?” ⁵ Pe wumb en enim yi ninjing, “Sinim ei epin epi pa yi nimin ei, kapŕi eim yi nimba, ‘Nim-biŕ erang enim eim ek pii gii ninenjing?’ nipi yi nimba,” yi ni piinjing. ⁶ Pe ‘Sinim

wumb oł minj,' pa nimin ei, wumb piik kin, Jon Gos ek kan ni tor kindiim wu nik, pii gii nik, sinim tungii," pa ninjing. ⁷Pe wu num ombu ek nik, Jiisas ngok yi ninjing, "Sin pii poł tunanmin," pa ninjing. "Jon wumb noł pendiim wu ei, eim nge dinga konu jili siim?" ⁸Pe Jiisas ek nipi, ngopu yi nim, "Yi mił ku, na enim kanip ninermbii ei, na nipe dinga pałim."

Kongun Wumb Kis Ei Nge Ek Ekin

(Masyu 21:33-46, Mak 12:1-12)

⁹Pe Jiisas eim ek yi nipi pendpi, ek ekin endi nipi, wumb ngopu yi nim, "Wu endi eim ond mong wain konu ei telim. Pe ond mong wain konu ei sipi, wumb kombur kongun erngii wumb ei ngang kin, ekii se wumb ei, ond mong wain orung kindngii ni ngum. Ngopu pendpi kin, eim konu turii endi pupu, kunum kinnan mułmba pum. ¹⁰Pe ond mong wain ei nołmun kunum mandi erang kin, ond mong wain arim ei, eim kongun wu endi kindang opu kin, wumb ond mong wain kongun er mulnjung konu eke om. Pe eim yi ni piim, 'Kongun wu ombu, ond mong kuni aninga ngangin kin, tu wumba,' nipi kindang om. Ba wumb kongun eke er mulnjung ei, kongun wu ei, kepii tok, ek ngok, wii to tor kindnjing. ¹¹Pe nga, wu endi nga kindang om. Ba wumb yi ku nga erik, wu ei tok, eim kin oł kis erik, wii pui nengin kin, pum. ¹²Pe nga wu endi kindang om. Ba wu ei, kepii tok, miyem sik, olkup to tor kindnjing. ¹³Pe wumb yi erangin kin, ond mong kuni arim ei, yi ni piim. 'Na er ermbii mił nenj?' nim. 'Pe na kangi endeim ei na eim noman ngoł kangi ei, kindmbii ei, eim kapli ek nimba ek ei piingii,' pa nim. ¹⁴Ba kongun er mulnjung wumb ei, kenjing ni, wu num ni kingam om. Kanik kin, en enim ek nik, piik enjing. Erik kin, yi ninjing, 'Wu ei, eim arim nge epi eim simba wu ei, sin tamin! Topun kin, ya

konu ei, sin sinim kongun er mułmun,' pa yi nik mulnjung. ¹⁵Pe wu ni ambii gii nik, sipik tor sipik, to kundnjung.

Ek ekin top yi nim, 'Pe wu num ei wumb kongun wumb ei kin, nipe oł ermba?' ¹⁶Wu num ei opu, ond mong wain konu eke kongun enjing wumb ei, pei to kondpu kin, ond mong wain konu ei wumb eipi endi ngumba. Pe wumb en enim ek ekin ei piik kin, yi ninjing; "Mon peng yi enermba," ni piinjing. ¹⁷Ba Jiisas eim wumb kan orung kind kanpi kin, ek yi nim. "Ek ei nipe ek Gos ek połmun ek pułe er piimin min mon?"

'Wumb ngii tekmin wumb ei, ngii tumunj ei si kindik; ba tumunj ei, ngii tumunj ok nge mendpił tonu orum.'

¹⁸Pe wumb pei ngii tumunj eke, bok tunjung kin, wumb glas ming mił tumb tumb ermba; min ngii tumunj ei, mani opu wumb topu nim kin, wumb ei kułngii ngenj kinerngii, kułman mił ermba," pa nim.

Jiisas Siisa Kin Ku Takis Ngumba Nik Kii Sinjing

(Masyu 22:15-22, Mak 12:13-17)

¹⁹Jiisas ek ekin endi nipi kin, kułmał kałiimin wumb owundu ni, lo ek połmun wumb ombu, piingii nge piipi nipi ngum. Ngang kin, pe kunum eke mendpił eim ambii gii ningii mił pim; ba wumb pei mułangin kin, en enim mund mong enjing. ²⁰Erik kin, Jiisas ermba oł endi koi er kan mulnjung. Mułangin kin, eim oł endi ermba ni kan mulnjung wumb ei, wu kombur kindangin ok, Jiisas eim ek nipi ermba ei, ok kan mulnjung. Ok kan mulnjung wu ombu, ek kend tok, ek kun mił ninjing. Nik, "Eim ek yi nim," pa nik kin, eim ambii gii nik, ek piipi kun elim wu, gapman owundu mułmun konu epi sipngii enjing. ²¹Pe wumb ombu, Jiisas kii sik, ek ninjing, "Ek mon wu, nim nin ek ei sin piinmin ei ek kun pałim. Pe nim ek kun nikin, wumb ngokun etin. Pe

nim wumb mei efe wumb pei, kankin ek ei, ek ende minj nikin pułun. Ninim Gos nge ek ei mendpił nikin, wumb ngokun yi minj ełin. ²²Pe nim er piin mił nenj? Sinim Siisa wu owundu ei kin takis ngumun min mon?" ²³Ba Jiisas eim oł kend tui ei enjing ei, Jiisas eim piim. Piipi kin, eim ek nipi, wumb ombu ngum. ²⁴"Pe enim ku endi na andan tungii. Tangin kin, ku efe min men endi mołum ei, wumb nii mołum?" Pe wu ombu yi ninjing, "Min men ei Siisa mołum." ²⁵Pe Jiisas ek nipi ngopu yi nim, "Pe enim Siisa nge epi ei Siisa ngungii. Pe nga Gos nge epi ei Gos ngungii," pa nim. ²⁶Wumb pei mulnjung konu efe, ek neng kin, Jura wu num ombu, kunum endi eim ambiił gii ningii pinerim. Eim ek nipi, orung kindim ek ei, piik noman embin tang kin, ek nik orung kindngii pinerang kin, gupum to mulnjung.

Wumb Kolk Nga Konj Mołmun Nik, Jiisas Kii Sinjing

(Masyu 22:23-33, Mak 12:18-27)

²⁷⁻²⁸Pe wumb kolk nga konj tonu pinarik piłmin wumb tiłap kombur ok, ek yi niłmin. "Wumb kulnjung wumb ei nga konj tonu punerngii," niłmin wumb ombu, Jiisas kii sik yi ninjing, "Ek mon wu, Moses lo ek endi yi pultum. 'Pe wu endi amb sipi, mołpu kin, kułmba ei, eim ambim kangiił endi mulerim kin, eim nge angim amb ei simba. Sipi kin, eim angim nge kang ambiił mengpi simba.' ²⁹Pe wu endi eim angim noł angiił orung nga tał mulnjung. Wu kumna amb sim ei, kangiił endi mingnarpi kin, kultum. ³⁰Nga angim amb ei sim kin, eim kułum ku. ³¹Kułang kin, nga angim endi sim ei ku, wu ni kułum. Yi mił, wu angiił orung nga tał pei, amb endeim minj sik kolk, yi minj er puk. Wu angiił orung nga tał pei ok, kangiił endi mingnarik kin, kolk poru ninjing. ³²Nga ekii se, amb ei eim mendpił kultum ku. ³³Pe wumb kulii, nga

konj tonu ongii kunum ei, amb ei, wu nii ambim mendpił mułmba? Wu angiił orung nga tał, amb endeim efe sinjing ei, wu nii amb ei, wam mendpił mułmba?" pa ninjing.

³⁴Pe Jiisas wumb ei ek nipi ngum, "Wu amb ni, akip kunum efe, en enim wu amb seng kin, yi enmin. ³⁵Wumb nii endi, Gos kunum ekii se kapli konj tonu ongii nimba wumb ei, noman konj kunum kunum sik mułngii wumb ei, wu amb sik erngii ei, pii poł tunałmin mon! ³⁶Nga wumb ei, nga kulerngii. Nimbił erang, Gos nge enjel mołmun mił yi mułngii. Gos eim wumb ei tukpu efe, nga tonu konj sim ei, Gos eim kingam ambiiłam noł mułngii. ³⁷Pe Moses wumb kulii ei, nga konj ok mułngii, pa yi niłim ku. Gos ok ek ka mer poł pendrim ek ei, Moses ond kembis endi dup nang kenim. Moses Gos Owundu ni, sinim kupenjpın noł ni, ek yi nim. 'Eim Eiparam nge Gos; Eim Aisak nge Gos, eim Jeikop nge Gos mołum,' pa nim. ³⁸Pe Gos ei wumb kulii ei nge Gos mon. Ba wumb ok pei konj mołmun wumb ei nge Gos. Eim ningiił efe, wumb pei konj mołmun." ³⁹Eim ek nipi ngang kin, nga lo ek pułmun wumb ek nik, orung kindik yi ninjing, "Ek mon wu, nim ek ka wii nin," pa ninjing. ⁴⁰Wumb ei mund mond kulk, nga ek endi kii sik erngii, pinerim.

Gos Wu Endi Mei Mani Kindang Om Ei Nii?

(Masyu 22:41-46, Mak 12:35-37)

⁴¹Ba Jiisas ek nipi wumb ngopu kii sim, "Nimbił erang, wumb molk, Kraiss Gos wu ei kindang na op wu ei, King Deipis nge miyem ende wu," pa nimin. ⁴²"Mer mon Sam efe Deipis yi nirim, 'Sin Owundu na Owundu kanpi yi nirim, Nim na angiił tunding orung mułii!' pa nirim. ⁴³Nga ekii se, 'Nim nge opu orung wumb sip kin, nim simb efe mani kindmbii,' pa nim.

⁴⁴ King Deipis eim Krai Gos kindang wu ei, eim 'Owundu' nirim. Pe nimbil erang, Deipis eim miyem ende wu ninmin?"

⁴⁵ Wumb pei molk, eim nim ek ei pi-injing ni, Jiisas eim ek nipi, eim nge ek se andilmin wumb ngum. ⁴⁶ "Enim lo ek piik elmin wumb ei, ek ningii ei, enim piik kan kun erngii! En enim konduk eke olt endi kindik erangin kin, wumb keningii nik elmin. En enim yi piilmin; o! ei erpin, wumb konu kufou tungii ni, wumb men ngii eke konu ka wii keningii ni piilmin. Nga kuni owundu ei, sin sinim kumb eke pu mutamin kin, wumb keningii ni piik, enim embe tonu kindik, yi elmin. ⁴⁷ Pe wumb ei, en enim puk, amb wenjing ko!mun amb ei, ngii konu ni, ku ni, epi ombu waning sik; ba wumb kumb eke prei kinan er puk elmin. Gos wumb mok tumba kunum ei, wumb ombu kos owundu singii," pa nim.

Amb Kurpu Endi Gos Kin Epi Pei Ngum

(Mak 12:41-44)

21 Jiisas eim men ngii molpu kenim ni, wu ku salilmin wu ambil ngolmun wu, en enim Gos nge men ngii ku konu eke Gos kin noman ka ku kindnjing. ² Pe eim kenim ni, amb endi wam kultum amb ei, epi endi sina!im amb, kurpu endi eim, ku kundii kembis ta!, mer Gos kin noman ka piik kindnjing konu eke, kindim. ³ Pe Jiisas eim ek nim, "Na ek keimi nip enim ngond. Ya amb kurpu ei, wam kulum amb ei, eim ku kindnim amb ei, enim wumb pei eipi kindnjing ku ei, to mani kindnim. ⁴ Pe enim wumb eipi ei, enim ku pei salim ei, enim epi wii Gos kin ka pii ngonmun. Ba amb ei, eim epi endeim sina!im; ba ei ku tu wupu ngonum. Nga eim kuni simba ku ei, sina!im, mon!"

⁵⁻⁶ Wumb kombur men ngii owundu eke nik ek ninjing, "Ngii eke kom ku mon ka wii ngunjung. Nga wu amb Gos kin

noman ka epi kindnjing." Nga Jiisas ek yi nim, "O! ei pe enim kaninmin ei, nga kis mutamba ei kunum endi simba kunum ei, ku endi tondrung pe! eke pinermba. Pei er kis erpi, konu orung orung pei eipi eipi mani kindmba," pa yi nim.

O! Embin Tui Tonu Omba Jiisas Yi Nim

(Masyu 24:3-14, Mak 13:3-13)

⁷ Pe wumb eim kii sik, yi ninjing, "Ek mon wu, kunum nenj epi ei tonu omba? Epi ei omba kunum o! endi erang kin, sin kenmin kunum ei, mandi omba, min mon?"

⁸ Jiisas eim ek yi nim, "Enim kan kun er mutngii! Wumb kombur ok, enim kin ek kend to ngungii. Ngok kin, wumb pei ok, na embe ei singii. Sik kin, yi ningii, 'Wu ei na ond kunum mandi enim.' Nik kin, yi erngii; ba enim ningii ek ei piik, pungii konu ekii se punerngii, mon!" pa nim. ⁹ "Wumb tilap kembis tuk eke, en enim nginma! enmin ningii, ku. Nga wumb tilap pei konu orung orung pei opu owundu enmin nik erngii ei, enim piingii; ba enim mund mong tunerngii mon! O! ombu ok tonu omba; ba kunum poru nimba kunum ei, sikir tonu onermba," pa nim. ¹⁰ Jiisas eim wumb kanpi ek nipi ngum, "Pe wumb tilap endi pupu kin, wumb tilap endi kin ermba. Pe wu king endi nge tilap ei pupu kin, king endi nge tilap eke opu erngii. ¹¹ Pe konu kopu owundu tonu omba; nga konu kombur kumb kuni owundu sepi kin, wumb ening owundu pimba ku. Nga kupu mut eke keningii ni, mut ei owundu erpi, o! kanim kanim erang kin, enim mund mong erngii. ¹² Ba epi ombu tonu onerang kin, enim wumb ok, enim ambil gii nik kin, o! embin tui kanim kanim erngii. Erik kin, enim sik sipik, men ngii eke kos piik kin, nga enim sik, kan ngok, yi erngii ku. Yi erik kin, enim na embe ambil to mani kindmin ni erngii

nik sipik, king ngii konu eŕe gapman muŕngii konu eŕe, enim sipngii,” pa nim. ¹³“Yi ernngii kunum eŕe, enim na ek ka ni tor kindngii. ¹⁴Kunum eŕe en enim noman eŕe, piik dinga erik kin, nga nipe ek endi ok ni orung kindmin ni, yi pi-inernngii mon! ¹⁵Na nam ek enim ngamb ek ei, keimi ni piik, ni tor kindngii. Enim kin noman ka ngop ermbii, nim. Enim nge opu orung wumb ei, enim ek tok kindik, enim to mani kindmin ni ernngii ei, kapŕi enermba. Na enim nip ngunŕj ek ei, kapŕi dinga pimba. ¹⁶Arnim manim ni, angnim ni, miyem ende wumb ni, puŕ wumb ok, enim nge opu orung wumb kin ngungii. Ngok kin, kombur en enim muŕngii wumb ei, kombur to kundngii ku. ¹⁷Pe wumb pei enim kin popuŕ kis singii ei, nimbiŕ erang enim na embe ambii tonu kindngii. ¹⁸Gos epi ei piinerim kin, enim nge peng enjin ei, endi am punermba mon. Gos wumb pei noman tuk piinim ku. ¹⁹Kunum kunum en enim dinga kind er mulnjung kin, kapŕi en enim noman konj mendpiŕ singii.

²⁰“Ba enim molk kinangin kin, opu wumb ok Jerusalem konu owundu eŕe orung orung onjung kin, enim pii poŕ tungii ei, Jerusalem konu eŕe owundu ni, konu er kis mundngii kunum ei, mandi enim ni piik muŕngii,” pa nim. ²¹“Kunum eŕe, wumb Jura konu eŕe moŕmun wumb, ei sikir puk kin, tonu komung eŕe pungii. Nga Jerusalem konu eŕe owundu tuk moŕmun wumb ei, tungu puk, konu eipi eipi simba konu eŕe pungii. Nga wumb konu orung orung eŕe torung moŕmun wumb ei, nga konu eŕe tuk punernngii. ²²Kunum eŕe, oŕ kis eŕmin wumb ei, Gos wumb ombu kin kumep ngumba ei, mer Gos mon eŕe paŕim ek ei, pei keimi pimba. ²³Kaimb kunum eŕe, amb kangii am ngopu muŕmba min, kangii muŕang muŕmba amb ei, kaimb er muŕngii! Oŕ embin tui eŕe, konu orung orung tonu wang kin, Gos eim

popuŕ sim miŕ ei, eim wumb ombu kin kos erpi ngumba. ²⁴Wumb ei tui pei nopu poru nimba. Nga opu orung wumb ok, kan ngok, konu eipi orung orung pei kindngii. Wumb tiŕap eipi simb ei, Jerusalem konu eŕe kembngii. Yi er muŕangin kin, wumb tiŕap eipi kunum ei, Gos to mundum kunum ei, poru nimba,” pa nim.

Gos Kindmba Wu Ei, Wu Kingam Omba

(Masyu 24:29-31, Mak 13:24-27)

²⁵“Nga tonu muŕ eŕe eni ni, kanjip ni, oi ombu, oŕ kanim kanim ernngii. Mani mei eŕe konu orung orung, wumb en enim, oŕ embin tui peng muŕangin kin, ep noŕ topu, gur gaŕi nipi ermba ei, wumb piik mund mong ernngii. ²⁶Wumb pei en enim mei eŕe tonu omba ei, noman embin to piingii. Pe wumb kuŕmun ni piik kin, noman pepi kun en-erang muŕngii. Nimbiŕ erang tonu muŕ eŕe oi ni, kanjip ni ombu, oŕup, ermba. ²⁷Oŕ ei tonu wang kin, molk keningii ni, Gos kindang opu mei wu kingam teŕim ei, eim kupu peŕ eŕe omba. Opu kin, eim dinga owundu peng kin, nga eim tiŕang owundu ka wii ei, erang kin omba. ²⁸Nga ekii se, oŕ ombu tonu wang kin, enim kunum eŕe angk, en enim peng kan tonu kanik er muŕngii. Nimbiŕ erang, sinim kis muŕamin kin, oŕ embin tui tonu orum ei, Gos sinim paki tumba nge kunum ei, mandi erang orum,” pa nim.

Ond Pik Ei, Konu Eni Ba, Min Kumb Tumba Ei, Andan Toŕum

(Masyu 24:32-35, Mak 13:28-31)

²⁹Nga Jiisas eim ek ekin endi nipi ngopu kin, yi nim. “En enim ond mong pik kanik kin, nga ond eipi pei kanik erei!” pa nim. ³⁰“Pe enim kinangin kin, ond ei, onguŕ konj topu nim kin, konu eni owundu ba, enim nik, yi piingii. Akip kunum ei kuni mong poŕ tonum. ³¹Yi

mił, enim oł ombu kinangin yi mił erpi nim kin, en enim piingii. Gos sinim tep er mułmba kunum ei mandi omba, enim ni piingii!" pa yi nim.

³² "Na ek keimi nip enim ngond. Wumb kunum ełe wumb konj mułngii kunum, ei epi ombu tor omba. ³³ Muł kin mei poru nimba; ba na ek ei poru nin-ermba," pa yi nim.

³⁴ "Ba enim kan kun er mułngii! Mon pim kin, enim noł kunum kunum nok wulu pang kin, en enim molk, ngenj epi ełe noman piingii; ei mon! Pe enim noman ka peng mulenjing kin, Gos kindmba wu ei, wu kingam omba kunum ei, sikir tor omba. Eim omba ei yi mił; kung min, kei endi, karip tan sikir pupu kin, kei min, epi mondnum mił, yi sikir omba. ³⁵ Epi ei tonu omba kunum ei, wumb mołmun konu ełe orung orung pei tonu omba. ³⁶ Kunum kunum en enim kan kun er mułngii! En enim Gos kin kunum kunum prei er mułangin kin, Gos enim dinga ngumba. Ngang kin, oł embin tui enim kin tonu ombii ni ermba; ba enim pii gii nik, dinga pimba. Peng er molk kin, wu kingam Gos mei mani kindrim ei, kumb ełe engingii," pa nirim.

³⁷ Kunum kunum Jiisas wumb pei sipipi, Gos ngii owundu ełe, wumb ek nipi ngopu, yi elim. Ba emii peng, eim pupu, komung Olip ełe mołum. Mołpu or pepi kin, Jerusalem konu men ngii orung om. ³⁸ Nga wumb en enim ngii konu pek, kupiiring ok Gos ngii owundu ełe Jiisas nge ek ka piłmin.

Juras Ek Dinga Nipi, Jiisas Sipi Kin, Noman Pim Wumb Ngum

(Masyu 26:1-5, Mak 14:1-2, Jon 11:45-53)

22 Pe kunum endi bres yiis punenim kunum ei, kuni owundu, 'Pasopa,' niłmin kunum ei, mandi erim. ² Pe kułmał kałiłmin owundu ni, lo ek piłmin wumb ni, en enim wumb pei mulnjung

ei, mund mong tunjung. Mułangin kanik kin, en enim yi ninjing, "Sinim Jiisas koi erpin kin, er to kundmun, mił nenj?" a ninjing.

³ Pe Seisen Juras noman ełe tuk pum. Nga Juras eim 'Eskeriyas,' niłmin. Jiisas eim nge ekii siłmin wumb ende wu engki nga tał, ei nge wu. ⁴ Pe Juras eim pupu, kułmał kałiłmin owundu kin, men ngii ełe tep mołumun wu ombu ni, kanpi nim. Eim Jiisas sipi, wumb ngumba ei nge er endim. ⁵ Yi ngang kin, wumb en enim ka piik, ku nin epi sik kin, wu ei ngumun, ninjing. ⁶ Pe Juras eim kaplı nipi, eim Jiisas sipi, wumb ngumba ei nge, kanpi endim. Eim kunum endi mołpu kenim ni, wumb pei Jiisas kin mulenjing.

Jiisas Kin Ekii Sinjingił Wu Tał, Kuni 'Pasopa' Er Ka Enjingił.

(Masyu 26:17-25, Mak 14:12-21, Jon 13:21-30)

⁷ Pe kunum ei, bres yiis punerim kunum ei, tonu wang kin, wumb kung sipiip wał endeim ni, to kałiłmin ei, 'Pasopa' pa niłmin. ⁸ Pe Jiisas eim Piisa kin, Jon teł konu endi ełe kindpi yi nim, "Ełip pukuł kin, 'Pasopa,' kuni er kun erangił, sinim kuni numun," pa nipi kindim. ⁹ Wu tał eim kankił, yi ninjingił, "Nim piin! Sił konu jii er kun ermbił?" ¹⁰ Pe Jiisas ek yi nim, "Ełip konu owundu ełe tuk pangił kin, wu endi noł ming endi sipi, tu wumba konu ełe, ekii se pukuł kin, wu ei ngii jii nirik ba, konu ełe, ełip nirik pungguł. ¹¹ Pe ełip ngii ei, arim mułmba ei, kankił ningił, 'Ek mon wu ek yi nim, Na nge ek se andiłmin wu engki nga tał ei kin, kuni numbii palting ełe, jii sałim?' ¹² Yi nengił kin, wu ei eim ngii tondrung ełe palting owundu endi sałim ei, ngang kin, ełip sinim kuni 'Pasopa' er kun er singił," pa nipi kindim. ¹³ Wu tał ni punjuguł. Pukuł kin, kenjingił ni, Jiisas nim

mił yi kenjngił. Kankił kin, kuni ‘Pasopa’ nungii nge, er ka enjngił.

**Jiisas Kin Ekii Sinjngił Wu Tał,
Kuni ‘Pasopa’ Er Ka Enjngił.**

*(Masyu 26:26-30, Mak
14:22-26, 1 Korin 11:23-25)*

¹⁴ Pe kuni nungii kunum seng kin, Jiisas ni, eim er se andiłmin wu kin, tonu peł ełe molk kin, kuni nok mulnjung. ¹⁵⁻¹⁶ Kuni nok molk kin, Jiisas yi nim, “Na ek keimi nind. Na enim kin kuni ‘Pasopa’ endi nop moł ei, na ka piind. Ekii se ngenj kumbii simbii. Nimbił erang ‘Pasopa’ kunum nga simba ei, na enim kin, kuni endi nunerbii, mon! Nga Gos sinim tep er mułmba kunum ei, peni ełe wang kin, oł ei ek keimi pimba,” pa nim. ¹⁷ Eim ming kap noł wain endi sipi kin, Gos kin prei erim. Nga eim yi nim, “Enim noł wain ming kap ei, endeim endeim ni nui!” nim. ¹⁸ “Na ek keimi nind. Akip min ekii se, mering pei, na ond mong noł wain ei nunerngii mon! Nga Gos sinim tep er mułmba kunum ei tonu omba,” pa nim. ¹⁹ Nga bres sipi kin, Gos kin prei erpi, ngopu kin, Eim bres engin tum. Topu kin ek yi nim, “Bres ei na ngenj mił mołum. (Na ngenj ei enim paki tond; enim nok kin, na kin piik er mułngii! ²⁰ Nok poru nengin kin, nga yi mił ku erpi, ming kap endi, ond mong noł wain mułum ni sipi, yi ku erang kin, nok poru nengin kin, yi nim; “Noł wain ei, enim kin oł konj endi erip ngond. Yi mił enim Gos nge wumb nanim kin, tep to mołpun, o ende punmun. Nga ming kap ond mong noł wain mułum ni, sipi kin, yi ku erim. Erpi kin, yi nim; ming kap ond mong noł wain ei, na enim kin kondrak konj endi end ei, na miyem mił peng kin, enim kin paki to ngond.)

²¹ Ba wu endi na sipi kin, wumb opu orung wumb angil ełe pendmba ei, akip

sił kuni ende nopuł kin, peł ełe ende mołmbuł, wu ei minj. ²² Wu ei, mei mani opu wu kingam pim ei, Gos eim noman piim mił yi erim. Ba wu ei wu kingam sipi kin, wumb opu orung wumb ngumba wu ei, na kaimb sind,” pa nim. ²³ Jiisas eim ek yi neng mił, wu ombu en enim endeim endeim ni, ek nik, kii sik, piik piik enjing. Erik kin, “Sinim kin wu nii endi oł ei ermba?” enim yi kii sinjing.

²⁴ Pe eim nge ek se andiłmin wumb molk kin, ek mił enjing. Erik kin, yi ninjing, “Sinim mołmun konu ełe, wu nii owundu mołum?” ²⁵ Pe Jiisas ek nipi ngum, “Wumb king eipi ei konu eipi eipi mołmun ei, king en enim noman dinga peng kin, king owundu molk wumb tep erik, wumb yi mił ninjing. Nga en enim embe ełe oł ka erik, wumb ngok ełmin. ²⁶ Ba wu endi, wu num mułmbii nipi ermba wu ei, wu kongun wii mił mułmba. Nga wu noman peng wu owundu mułmbii ni piimba wu ei, kongun wu mił, enim paki topu ngopu kin, kongun erpi mułmba. ²⁷ Wu nii endi wu owundu mołum? Pe wu kuni kałpi tu wułum wu ei, min tonu peł ełe mołpu kin, kuni nołum wu ei min? Nga en enim yi ku ni piik, kuni peł ełe mołpu kin, kuni nołum wu ei mendpił. Ba na enim mołmun konu ełe tuk mołup kin, kongun wu mił, enim paki top moł,” pa nim.

²⁸ “Epi kanim kanim oł embin tui na kin tonu onum kunum ei, enim na wak tunenjing; ba enim na kin mulnjung. ²⁹ Na nge Ernan sinim tep er kanpi mołum, Eim noman dinga ei na ngum. Akip na noman dinga ei, enim ngamb kin, enim mułngii,” pa nim. ³⁰ “Nam enim tep er mułmbii noman dinga ei, enim kuni peł seng kin, nok mułngii. Pe enim ok, King mił molk, Esrel wumb engki nga tał, wumb tiłap ei kin, kos piłmin wu mił, mułngii.”

**Piisa Nim Nam Buł
Ngunjii, Nipi Jiisas Yi Nim**

*(Masyu 26:31-35, Mak
14:27-31, Jon 13:36-38)*

³¹ “Saimon! Saimon! Nim piikin; pe Seisen eim enim kin kuni mong wiis ełmin oł ei mił, enim kin yi ku ermba. Ei eim enim kin mok topu wumb dinga molałmin wumb nin, nga dinga molmun wumb, kaplı kongun erpi sipi, eim andłam ełe kindmbii ni ermba ei, dinga mił molałmin kin, wumb wii mił molmun. ³² Ba na prei erip kin, nim Saimon paki tunj ełe nge nim pii gii ei, dinga pimba. Ekii se nim noman ak tokun orung on kin, ninim angnim noł paki tunjii,” pa nim. ³³ Piisa ek yi nim, “Owundu, na er kun er moł. Nim kin kan ngii ełe ouni bił; nga nim kulnjii ei, na er kun er moł, na nim kin ouni kułmbuł,” pa nim. ³⁴ Jiisas ek nipi yi nim, “Piisa, na nim kanip nind. Akip kunum ełe epi peng kin, kei kultu wii tunenerang kin, nim ek kunum tekliki ninjii, ‘Na wu Jiisas ninmin, ei na kinał!’ pa ninjii.”

³⁵ Pe Jiisas ek yi nim, “Ok na enim kindinj ei, enim ku ni, kon ni, simb su ei sipnere! Kunum ei, enim epi endi simin ni piinjing min mon?” Pe en enim yi ninjing, “Sin oł endi yi enerim mon.” ³⁶⁻³⁸ Enim Jiisas ek nipi ngopu yi nim, “Pe enim tuk mołmun wu endi ku kon pimba ei simba. Nga kon yi ku. Wu endi tui kepii sinerim kin, eim kon takis ei sipipi, ku sipi, tui kepii top ermba. Erpi kin, tui kepii simba,” pa nim. Pe wumb yi ninjing, “Owundu, nim ya kan! Sin tui kepii tał sałim.” Eim yi ni piim, “Enim na ek ei pii poł tunenjing. Eim yi nim, ‘Ek ei kaplı poru nim,’ pa nim. Na enim kanip nind, Gos ek ok pułum yi nirim, ‘Enim oł kis ełmin wumb mił, eim kułou tum,’ pa nim. Nimbil erang ek ei, na nind mił, keimi tonu omba. Gos mon ełe na ek nim ek ei, akip keimi tonu onum.”

Gesemanii Konu Ełe Jiisas Prei Erim

(Masyu 26:36-46, Mak 14:32-42)

³⁹ Jiisas eim anda pupu, tonu komung Olip ełe, ba pum ei, eim kunum kunum prei erpi, yi elim. Oł ei erang mił, eim nge er se andilmin wumb ombu, ekii se punjung. ⁴⁰ Pe eim konu ełe opu kin, ek nipi er se andilmin wu ombu ngum, “Enim prei erangin kin, epi kis endi erangin kin, kenmbii nip tonu omba epi ei enim kin onermba,” pa nim. ⁴¹ Pe nga eim wu ombu mondpu kin, eim konu eipi mandi pum. Pe eim simb gopsing pii poł mołpu kin, prei erim. ⁴² Jiisas eim wumb epi kis kanim kanim eim kin tonu wang kin, eim arim kin ke nipi, ek ekin yi topu nim. “Arnan! Nim na ming kap embin tui ei, na numbii ni piin kin, ninim noman ełe sinjii. Ba nim na noman ełe, nim ekii sinenjii mon. Ninim noman ełe piikin enjii,” pa nim. ⁴³ Jiisas eim Gos kin prei er mułang kin, pe tonu epin konu ełe enjel endi mani opu kin, eim dinga ngum. ⁴⁴ Jiisas eim noman embin kis piipi kin, eim prei dinga erpi mułang kin, eim kurun ei, miyem mił opu, mei ełe mani pum.

⁴⁵ Pe eim prei er pendpi angpi kin, eim ek se andilmin wumb mulnjung konu ełe pum. Pupu kenim ni, or pinjing kenim ni, en enim noman embin tang kin, piik pinjing, kenim. ⁴⁶ Pe Jiisas ek nipi yi nim, “Enim nimbil erang, enim or palmin? Enim konj kind, angk prei erei! Mon pim kin, oł kis endi enim kin tonu omba,” pa nim.

**Juras Jiisas Sipi, Opu
Orung Wumb Ngum**

*(Masyu 26:47-56, Mak
14:43-50, Jon 18:3-11)*

⁴⁷ Jiisas eim ek nipi mułang kin, wumb tilap owundu endi onjung. Wu endi Juras niłmin wu ei, Jiisas nge ek se andilmin wu engki nga tał tuk mołmun

wu endi eim kumb se om. Eim mandi opu kin, Jiisas kin kumb gupu to numba nge om. ⁴⁸ Ba Jiisas ek nipi Juras ngum, “Juras, nim wu kingam ei, nim eim gupu to nokun sikin kin, opu orung wumb ngunjii min?” ⁴⁹ Jiisas eim nge ek se andilmin wumb molk, kenjing ni, of ei tonu omba enim nik, Jiisas kanik kin, yi ninjing, “Owundu, sin tui kepii sipin kin, wumb ei tumun, min mon?” ⁵⁰ Yi nik kin, wu endi tui kepii tang kin, kulma! kahilim owundu nge kongun wu ei, eim nge kom orung angil tundung orung, kilip topu mani om. ⁵¹ Ba Jiisas kanpi yi nim, “Mon! Of ei si kindei!” pa nim. Yi nipi kin, wu ni kom ele embilang kin, kom ni, nga ok pim mi!, pim.

⁵² Pe Jiisas ek nipi, kulma! kahilim owundu ombu ni, men ngii owundu ele tep mo!umun wu ombu ni, wumb num pei, wumb eim ambil gii ningii nge ok wumb ei, Jiisas yi nim, “Enim tui nin, kepii epi ei sik kin, tu wunmun ei, enim waning wu endi tungii nge onmun min?” ⁵³ Na enim kin kunum kunum men ngii owundu ei mo!umun. Ba enim na peng ele, enim angil embilamin, mon. Ba akip kunum ei, enim kunum seng enmin. Akip Seisen emii ele mo!pu kin, epi kis elim ei nge, dinga akip tor onum,” pa nim.

**Piisa Ek Yi Nim, “Na Jiisas
Ninmin Ei, Na Kina!”**

*(Masyu 26:57,58,69-75, Mak
14:53,54,66-72, Jon 18:12-18,25-27)*

⁵⁴ Jiisas eim ek nipi poru neng kin, wumb ombu eim ambil gii ni sipnjing. Pe wumb ei, eim sipi kin, kulma! kahilim owundu ngii konu ele tuk sipnjing konu ele, Piisa eim ekii se pum. Pupu kin, konu turii mi! mo!pu, kan mu!um. ⁵⁵ Ngii owundu kung gui tukrung ele engim konu ele, dup kalk mulnjung konu ele, Piisa tep to mulnjung ku. ⁵⁶ Kongun amb endi mo!pu

kenim ni, Piisa eim dup ele mu!um kenim. Amb ni, eim kanpi kin, yi nim, “Wu ei, Jiisas kin tep to mo!umun wu,” pa nim. ⁵⁷ Ba Piisa ek nipi, “Mon!” pa nipi yi nim, “Amb, wu ei, na kina!” ⁵⁸ Ekii se nga, wu endi Piisa kanpi kin, yi nim, “Nim eim nge tilap ende,” pa nim. Ba Piisa yi nim, “Kawukeiya! Na mon!” ⁵⁹ Mo!ang kin, nga ekii se, wu epi endi pupu yi nim, “Keimi mendpil, wu ei, eim kin tep to andilmin wu. Eim Galilii konu ele wu,” pa nim. ⁶⁰ Ba Piisa ek dinga nipi ngopu, yi nim, “Wu, nim nin ek ei, na pii pot tunand.” Piisa eim ek yi nipi mu!ang kin, kei kultu wii tum. ⁶¹ Pe Owundu eim ak topu, Piisa kenim. Pe Piisa eim piim ni, Owundu ek endi eim kin nirim ek ei piim. Ek ele nge, eim kei kultu wii tunermba kunum ei, nim yi ninjii, “Na Jiisas kina!, pa nikin, kunum tekliki enjii,” pa nirim. ⁶² Pe Piisa eim tor pupu, ke dinga wii nim.

⁶³ Wumb Jiisas ambil gii nik, ek ngok, kepii tok enjing. ⁶⁴ Pe wumb Jiisas eim ningil ele, alap pandi to pendik, kepii tok, yi ninjing. “Pe nim ek ni tor kindilim wu mendpil min mon; ek ni! Wu nii nim kepii tonum ei, ninjii,” pa ninjing. ⁶⁵ Wumb ek kis kanim kanim nik, eim kin ngunjung.

**Kaunsil Wumb Ningil
Ele Jiisas Kos Enjing**

*(Masyu 26:59-66, Mak
14:55-64, Jon 18:19-24)*

⁶⁶ Ekii se konu eni tang kin, Esrel wumb num ei ni, lo ek piilmin wumb ni, ek kengip to!mun wumb ni, Gos kin kulma! kahilmin wumb ni, ok kulou tok molk kin, Jiisas sik sipik, kaunsil mu!um konu ele sipik, yi ninjing. ⁶⁷ “Nim sin kan kin, ‘Na Gos er salim wu kindang, Krai,’ pa nilin, ei keimi min mon?” Pe Jiisas ek nipi ngopu, yi nim. “Na enim kanip nimbii; ba enim pii gii ninerngii. ⁶⁸ Nga na enim kin ek kombur kii simbii

nim kin, enim na ek ei ni orung kindnengii, pa'im. ⁶⁹Ba pe ekii se, kunum kunum mei mani opu wu kingam ei, eim Gos angil tundung e'te mu'mba konu ei, Gos eim dinga wii salim," pa nim. ⁷⁰Pe wumb yi ninjing, "Nim ek ei nin ei, nim Gos kingam mo'mun min?" Pe eim ek yi nim, "Enim ninmin ek ei, na mendpi't." ⁷¹Nga wumb en enim yi ninjing, "Sinim nipe ek nga nipin kii simin? Eim gupu e'te, ek ei ninim, sin sinim piinmin, ei poru!"

Pailos Kumb E'te, Jiisas Kos Enjing

(Masyu 27:1-2, 11-14, Mak 15:1-5, Jon 18:28-38)

23 Yi nik kin, wumb pei eim sipik, Pailos mu'tum konu e'te sipnjing. ²Pe kos piingii nge nik, eim kin ek yi ninjing. "Sin wu ei kenjpin ni, eim sin wumb tilap e'te, e'min o't ei, eipi erpi e'lim. Pe eim sin ku takis Siisa ngo'mun ei, eim mon nipi, eim 'Nam Gos kindang wu Kraisi nipi, nam King,' pa nipi, yi e'lim," pa ninjing. ³Pe Pailos eim kii sim, "Nim Jura wumb King min?" Pe Jiisas eim ek nipi, orung kindpi, ek yi nim, "Ninim nin mi't yi," pa nim. ⁴Pailos ek nipi, ku'ma't ka'li'min owundu ni, wumb pei kanpi yi nim, "Na wu ei, erim o't endi kan sinand, mon!" pa yi nim. ⁵Ba wumb ek dinga nik, yi ninjing, "Eim ek nipi wumb ngang kin, wumb eim ek piik, Jura konu ni, konu orung orung pei, mund mong e'min. Pe Galilii konu e'te, eim er opu opu ya e'te onum," pa ninjing.

Nga Jiisas Sipik, Eros Kin Kos Enjing

⁶Pailos eim ek ei piipi kin, wumb kii sim, "Wu ei Galilii konu e'te wu min?" ⁷Nga wumb eim kanik yi ninjing. Pe eim piim ni, Jiisas nge konu ei, Galilii konu orung e'te, Eros tep e'lim konu ei piinim. Kap'i Pailos ek ei piipi kin, nga kindang pupu, "Eros mo'tum konu e'te orung pang'i," nim. Kunum ei, Eros Jerusalem

konu e'te mu'tum. ⁸Eros Jiisas kanpi kin, eim ka piim. Nimbi't erang Jiisas ek ei Eros piim; ba kunum kinan, eim Jiisas kenmbii ni piipi mu'tum. Eros eim yi piim, "Jiisas jep o't endi erang, kenmbii," ni piim. ⁹Yi piipi kin, Eros eim epi pei Jiisas kin kii sim; ba Jiisas eim ek endi nipi kin, orung kindnerim, mon! ¹⁰Ku'ma't ka'li'min owundu ni, lo ek piimmin wumb ei ok, mandi angk kin, Jiisas kos erngii nge, ek dinga kind ninjing. ¹¹Eros ni, eim nge opu ond wumb ni eim ek ngok, ek kis kanim kanim nik erik, konduk ka wii endi mon kanim kanim mu'tum kon ei kindik kin, nga eim Pailos mu'tum konu e'te orung kindnjing. ¹²Kumb ok, Eros eim Pailos kin opu e'mbi't; ba pe e't e'tip, ek ka niki't, ende punjngu't.

Pailos Yi Nim, "Ond Peri E'te Nil Tei!" Nim

(Masyu 27:15-26, Mak 15:6-15, Jon 18:39-19:16)

¹³Pe Pailos eim ku'ma't ka'li'min owundu ni, wu num ni, wumb pei ok ku'ou tei nipi, wii tum. ¹⁴Pe eim ek nipi, yi nim, "Enim wu ei ya sik tu wunjung ei, yi ninjing, 'Wu ei sin tilap e'te, ek nipi wumb noman er kis e'lim,' nik, tu wunjung. Pe na wu ei, enim kumb e'te ek nip, wu ei kii sind; ba eim enim enim ek ei, endi neng kin, na piinand. Wu ei, o't endi enerim. Sinim wu ei kin, kos ermin mi't mon! ¹⁵Nga Eros eim erim o't endi enerim, mon ku! Nga ei eim orung kindang onum. Piinmin! Wu ei, o't kis owundu endi erang kin, sinim kap'i, eim to kundmun. ¹⁶Pe na wu ei kepii top kindamb kin, orung pang'i," nim. ¹⁷⁻¹⁹(Ba en enim e'min o't ei, yi kor owundu kunum ei, kan ngii pa'min wu ei, endi tor kindi'min.) Pe wumb pei wii tok kin, ek dinga nik yi ninjing, "Wu ei to kondkun, Barapas kindan kin, sin kin wang'i!" ninjing. (Barapas eim konu owundu e'te gapman kin opu erpi,

wu endi to kundrum. To kundang kin, Barapas sik kin kan ngii pendik.)²⁰ Pailos wumb nga kanpi, ek yi nirim, “Wu ei Jiisas, eim orung kindamb, ba,” ni piim.²¹ Ba wumb wii tok, nga yi nik, “Ond peri efe, to kond!” Wumb pei yi ku ninjing.²² Pe Pailos nga kunum ei ngang kin, kunum tekliki miñ nim, “Nimbiñ erang, wu ei nipe of endi erim? Na eim of endi erim min, nip kurunji; ba of endi erang kin, tumun ei kapli; ba, mon!” nim. “Yi piip kin, wii kepii top kindamb, ba,” pa nim.²³ Ba wumb dinga puk, ek dinga nik, wii dinga tok, “Ond peri efe kuñangli!” ninjing. Pe wii ek dinga nik, Pailos nim ek ei, to mani kindnjing.²⁴ Wumb ek yi nengin kin, Pailos wumb kanpi, yi nim, “En enim dinga kindik, ‘Wu ei tumun,’ ninmin ei, wu ei, en enim sipik, tei! Na mon minji!”²⁵ Wu ei, gapman kin opu erim ni, wu endi to kundmun nik, sik, kan ngii pendik, wu ei, wu amb pei si orung simin nik. Pe Pailos mani wu endi ei kindan, “Wangli,” nik. Pe Pailos Jiisas kindang wang kin, wumb sipik.

Jiisas Ond Peri Efe Nil Tunjung

(Masyu 27:32-44, Mak
15:21-32, Jon 19:17-27)

²⁶ Pe opu ond wumb Jiisas sipik kin, wu endi ambil gii nik wu ei, embe Saimon. Saimon ni wu ei, eim Sairiini konu efe wu. Wu ei opu, konu owundu efe tuk bii ni erang kin, wumb ond peri efe tu wunjung. Tu wuk kin, wu ei pindang efe pindangin ko wupu kin, Jiisas pum konu efe ekii se pum.

²⁷ Pe wumb ke nik, kaimb kulk, puk kin, Jiisas pum konu efe ekii se punjung.²⁸ Ba Jiisas ak topology amb kombur kanpi kin, ek yi nim, “Enim Jerusalem konu efe amb! Enim na kin piik ke ninerei! Ke ningii pim kin, en enim nge kangil ei piik ke nik kin, en enim nge piik ke ningii,” pa nim.²⁹ “Piinmin! Ekii se ek

endi tonu omba ei yi pimba. ‘Amb kangil mengnarik amb ni, kangil mengnenjing amb ni, amb am ngenenjing amb ni, amb ombu pei ka piingii.’ Nimbiñ erang kunum ei, wumb mulnjung kin of embin tui enim kin tonu omba.³⁰ Tonu om kunum efe wumb kombur komung efe ek yi ningii. Enim komung ombu mani ok kin, ‘Sin tei!’ ninmin. Nga komung kembis kembis ombu yi ku, ‘Sin to pandi tei!’ ninmin.³¹ Yi miñ erang enim of ei ond konj efe enmin; ba nga ond kuñii efe enim nimbiñ of erngii?” Jiisas eim ek yi nim, “Ei of konj ei tonu wang kin, enim kaninmin,” pa yi nim. “Nga ekii se ond kuñii ei, mering ekii se of ei enim na kin piik mulngii wumb ei, of yi tonu omba ei, enim nimbiñ of erngii?” pa yi nim.

³² Wumb eipi tañ tu wunjung wu tañ, of kis eñbiñ wu tañ, Jiisas tok, wu tañ ouni tungii nge enjing, enjing.³³ Pe wumb konu endi efe tor punjung konu ei, embe ‘Wumb peng embil’ konu ei yi niñmin. Niñmin konu efe, Jiisas ond peri efe tok, wu tañ of kis eñbiñ wu tañ, nil tunjung ku. Wu endi Jiisas angil tundung orung peng kin, nga wu endi angil taring orung pim.³⁴ Jiisas ek nim, “Arnan, nim piin, wumb en enim of kis en enim ei pii poñ tunarik enmin. Kapli nim wumb of kis ei kil ngunji,” pa nim. Pe Jiisas konduk ni alap epi ei wumb ku kembis miñ epi ei kinjmañ erik kin, konduk ei simin nik enjing.³⁵ Wumb molk, kanik mulnjung; ba wumb peng pim wumb ei, en enim ek ngok yi ninjing. “Eim wumb eipi paki topology yi elim. Pe keimi Gos eim Kraiss tehim wu ei, kindang opu, wumb paki topology eñim pim kin, kapli akip ei eim paki topology, ond peri efe si kindpi, mani omba,” yi ninjing.³⁶ Opu ond wumb ei kin ek ngok, yi ninjing ku. Yi erik kin, mandi ok, epi kumbii elim epi ei, sipi ngumun ninjing.³⁷ Pe ek ngok kin, yi ninjing, “Nim keimi Jura wumb nge King pim kin, kapli ninim paki to!” ninjing.³⁸ Ond

peri eŧe, tonu eim peng eŧe, ek mon endi yi pulnjung, “Wu ei, Jura wumb ei nge King,” pa nik pulnjung.

³⁹Epi waning eŧmbiŧ wu kis taŧ tuk wu endi, Jiisas kin ek yi nirim. “Nim Kraiŧ Gos kindang teŧin wu ei min? Kapŧi ninim paki tokun kin, siŧ kin ouni paki tunjii ku!” pa nim. ⁴⁰Ba wu eipi endi orung pim wu ni ek ei piipi kin, wu ek nim wu ni, ek ngum, “Nim ngenj kumbii sin miŧ wu ei yi ku sinim. Eŧe nge nim Gos kin mund mong tunan min? ⁴¹Wumb siliŧ to kondunmun ei, siliŧ mong sinpiŧ eŧe to kondunmun. Ba ya wu ei, eim oŧ kis endi enerim konu ei tonmun,” pa nim. ⁴²Pe wu ni ek yi nim, “Jiisas ekii se, nim wu King dinga owundu muŧun kin, na piinjii,” pa nim. ⁴³Pe Jiisas ek nipi yi nim, “Na ek keimi nind, akip kunum eŧe mendpiŧ, nim na kin Gos nge konu ka wii eŧe ouni muŧmbuŧ,” pa nim.

Jiisas Kuŧum Poru Nim

(Masyu 27:45-56, Mak 15:33-41, Jon 19:28-30)

⁴⁴Pe konu eni beli seng kin, Gos eni pandi topu erang kin, konu orung orung emii miŧ pepi pang kin, pou miŧ neng kin, emii pim ei poru nim. ⁴⁵Pe mendpiŧ alap ka wii endi, Gos ngii owundu eŧe, pim alap ei, tuk kilip topu, orung orung taŧ pim. ⁴⁶Jiisas ond peri eŧe pepi, ek dinga nipi yi nim, “Arnan, na noman tuk ei, nim angŧi eŧe kindind,” nipi eim kuŧum. ⁴⁷Pe opu eŧmin wumb ei, tep eŧim wu ni, kanpi kin, Gos nge embe ambiŧ tonu kindim. Kindpi yi nim, “Keimi mendpiŧ, wu ei, wu oŧ kis endi enaŧim.” ⁴⁸Pe wu amb pei pei ok, enim miŧ kenmin nik onjung. Ok molk, kenjing ni, epi keimi peng kanik, en enim kaimb sik, pepiŧ eŧe tok, nga orung punjung. ⁴⁹Pe Jiisas nge wu puŧ ombu pei ni, Galilii konu eŧe amb kombur kin, ekii se ok, turii angk, epi

kis ei Jiisas kin tonu wang kin, ei kanik mulnjung.

Jiisas Nge Ngenj Ei Sipik, Kom Ku Tukpu Endi Eŧe Pendnjing.

(Masyu 27:57-61, Mak 15:42-47, Jon 19:38-42)

⁵⁰Pe wu endi multum wu ei, eim embe Josep. Wu ei konu owundu eŧe multum konu ei, Jura wumb moŧuŧmun konu eŧe, embe ei, ‘Arimasiya,’ pa niŧmin. Wu ei, wu kaunŧil moŧuŧum wu ei, oŧ ka eŧim wu. ⁵¹Wu ei eim kaunŧil eipi ek niŧmin, oŧ kis eŧmin eŧe, ekii sipi enaŧim. Eim Gos konu sinim tep er moŧum konu ei, ekii se peni eŧe wang kenmbii nipi, minj kui er moŧuŧum. ⁵²Wu ei Pailos kin pupu, “Jiisas nge ngenj ei simbii,” pa nim. ⁵³Pe Jiisas ngenj sipi, mani tu wupu, alap kuru endi sipi, pandi tum. Topu sipipi kin, tukpu endi eŧe mani kindim tukpu ei, kom ku owundu endi tunduk sik, eŧe ok wu endi tuk kindnaŧmin, eŧe kindim. Kindim tukpu andiŧim eŧe ku owundu ondu eŧe ngunjung. ⁵⁴Kor kunum ei, tonu omba mandi enim ei, kunum ka wii kunum ei er moŧuŧmun.

⁵⁵Amb ombu Galilii konu eŧe si kindik, Jiisas kin ok, nga Josep purum konu eŧe ekii se puk. Puk kin, Jiisas tukpu to pendik miŧ, kenmin ni punjung. ⁵⁶Kanik poru nik kin, en enim ngii konu eŧe orung puk. En enim kopung ka wii ni, epi muru ka toŧum epi ei, er kun erik kin, Jiisas ngenj eŧe kopung ei kindngii enjing.

Kor kunum “Kor muŧei!” nik miŧ kor mulnjung.

Jiisas Nga Angpi Konj Tonu Pum

(Masyu 28:1-10, Mak 16:1-8, Jon 20:1-10)

24 Pe kongun kunum kumna, kor ei kupiiring ok, amb ombu en enim wumb tukpu eŧe punjung. Puk kin, kopung ka wii ni, epi muru ka toŧum epi sik kin, epi ei er kun er sik, miŧ sinjing. ²Puk

kin, kenik ni, ku endi pandi to pendik ni, tukpu eŕe pineririm. ³Wumb ok wumb ni, tukpu eŕe tuk puk; ba Jiisas Owundu ngenj ei kinerik mon. ⁴Pe wumb en enim noman eŕe piik, mund mong erik mulk. Molk kenik ni, wu taŕe konduk kuru pirim wu taŕe, eŕe eŕip mulkuŕ. Mulkuŕ wu taŕe nge konduk erang kin, wumb keningii pineririm. ⁵Amb ombu en enim keningii pinerang kin, mani mei eŕe kan mani kanik mulnjung. Mulangin kin, wu taŕe ek nikiŕe ngunjguŕ; “Nimbiŕe erang enim wumb tukpu konu eŕe wumb endi konj moŕum nik kur onmun?” ⁶Ba eim ya molaŕim! Eim angpi tonu pupu pum. Eim Galilii konu eŕe moŕpu kin, enim kin nipe ek nipi ngum ek ei, en enim piingii? ⁷Eim ek yi nirim, ‘Wu kingam ei sipik, wumb oŕe eŕmin wumb ei ngangin kin, sipi to kundangin kin, tukpu konu eŕe mani pu pepi kin, nga kunum tekliki pang kin, eim nga opu konj ba,’ nirim. ⁸Wumb ek ei piik ni, Jiisas ok ek nirim miŕe piinjing. ⁹Wumb tukpu konu eŕe si kindik, orung punjung. Puk kin, ek nik, eim ek se andiŕmin wu engki nga endeim mulk, konu eŕe kanik nik ei, epi kenik miŕe nik, wumb eipi pei ngok yi enjing. ¹⁰Pe Mariya Makandala ni, Jo Ana, ni Mariya Jeims mam ni, amb ombu mulangin kin, ek ei nik, Jiisas ek se andiŕmin wumb mulk konu eŕe kanik ninjing. ¹¹Ba wumb ei, ek ei ek wii ninmin ni piik kin, pii gii ninerik, mon. ¹²Ba Piisa angpi sikir pupu, Jiisas tukpu tuk konu eŕe kenmbii nipi purum. Pe eim sipi topu, tukpu eŕe nirik pupu kenim ni, alap mendpiŕe sim. Seng kin, eim nga orung ngii konu eŕe pupu, epi ei kenim miŕe piipi muŕum.

**Emeiyas Wumb Andŕam Eŕe,
Wu Taŕe Jiisas Kenjngiŕ**

(Mak 16:12-13)

¹³Pe kunum eŕe mendpiŕe, Jiisas pii gii ninjngiŕe wu taŕe eŕe eŕip, konu endi Emeiyas ni konu eŕe punguŕe nge punjn-

guŕ. Pukuŕe andŕam ei Jerusalem konu eŕe pupu, nga Emeiyas konu eŕe tor puŕum konu ei, angŕe orung nga taŕe turii miŕe saŕim. ¹⁴Wu taŕe andkiŕe pukuŕe kin, epi pei kenjngiŕe miŕe ei, nikiŕe punjnguŕ. ¹⁵Wu taŕe eŕe eŕip, ek nikiŕe, kii sikiŕe punjnguŕe ei, Jiisas eim wu taŕe onjnguŕe konu eŕe ekii se om ei kinenjngiŕe. ¹⁶Ba epi endi wu taŕe ningŕe eŕe pei erang kin, Jiisas kan poŕe tunenjngiŕe mon! ¹⁷Pe eim opu, ek nipi kii sipi yi nim, “Eŕip epi nipe nikiŕe ombuŕe?” Eim ek yi neng kin, wu taŕe ni nikiŕe ek piinerkiŕe; kan mani kankiŕe mulnjunguŕ. ¹⁸Pe wu endi embe Kliyopas wu ei, ek nipi orung kindim, “Wumb konu orung orung pei ok Jerusalem konu eŕe minj moŕmun. Pe nim mendpiŕe Jerusalem konu epi ei tonu onum piinan min?” ¹⁹Nga wu ei ek yi neng kin, Jiisas wu taŕe kii sim, “Epi nipe?” Wu taŕe eim kankiŕe yi ninjngiŕe, “Epi Jiisas Naseres konu eŕe wu oŕe ei tonu om. Eim ek ni tor kindiŕim wu moŕpu kin, kongun ei nga erpi, Gos ningŕe eŕe ek dinga nipi wumb ngoŕum. ²⁰Wumb peng pim wumb ni, kuŕmaŕe kaŕimmin owundu wumb ni, Jiisas sik sipik, kos piŕim wu owundu ngunjung. Pe kos piŕim wumb owundu ek nik piik kin, wumb kombur eim ond peri eŕe to kundnjung. ²¹Ba kumb ok sin pii gii yi ninjpin kin, wu ei Esrel wumb kis mulnjung kin, oŕe embin tui tonu orum kin, Gos enim paki tumba nge orum. Pe nga ek endi paŕim ku. Epi ombu om ei, pe kunum tekliki kunum saŕim. ²²Akip sin amb kombur ok ek nengin kin, sin mund mong enmin. Kupiiring ok en enim Jiisas tukpu to pendnjing konu eŕe kenmin nik punjung. ²³Ba Jiisas nge ngenj ei kinanmin nik, ok sin kanik yi ninjing. Eim kinenjpin, ba Gos nge enjel ok yi ninjing, ‘Eim konj moŕum,’ ninjing. ²⁴Nga sin wu kombur puk kin, keningii nge punjung ei, amb ok ninjing miŕe ku ninjing. Ba eim kinanmin,” pa ninjing.

²⁵ Jiisas eim ek dinga nipi wu tañ ngum, “Elip noman eñe dinga pinalim min? Elip ek ni tor kindiñmin wumb ek pei niñmin ek ei elip pii gii ninenjingiñ. ²⁶ Nimbil erang elip piinanmbil? Gos Kraiis telim wu ei kindang, eim ngenj kumbii ok sipi kin, nga kunum ka seng kin, Gos nge dinga tiñang owundu ngang muñmba?” ²⁷ Pe eim Moses lo ek ni, ek ni tor kindiñmin wumb nge ek ei nimba erim. Pe eim ek nipi wu tañ ngum ei, konu orung orung Gos mon eñe ek nipi eim mendpiñ pa ninim ei, ek puñe nim yi miñ nim.

²⁸ Pe wu tañ eñ elip konu eñe mani punjngul. Pe Jiisas eim yi erpi ba nge pum. ²⁹ Ba wu tañ eim kin ya muñmun konu eñe, emii pimba mandi enim, yi nengil. Nengil kin, Jiisas wu tañ kin muñum. ³⁰ Ekii se kuni nungii pendik, Jiisas eim wu tañ kin muñum. Moñpu kin, eim bres sipi, Gos kin prei erpi, wu tañ ngum. ³¹ Jiisas eim wu tañ kin yi erang kin, wu tañ ningil pirek neng kin, Jiisas kan poñ tangil kin, nga Jiisas eim mulerim. Eim am pum. Pang kin, wu tañ eim nga kin-nenjngil mon. ³² Wu tañ eñ elip ek nikiñ piinjngil. “Siñlip andlam eñe wambil kin, eim siñlip kin ek ka nipi ngum. Ngopu kin, Gos nge ek puñe nipi ngopu erim. Kunum eñe siñlip noman pirek neng,” yi ninjingil.

³³ Wu tañ ek yi nikiñ kunum eñe mendpiñ orung pukuñ, Jerusalem konu eñe pukuñ. Pukuñ ni, wu engki nga endeim mulk. Nga en enim nge puñ wu kombur oui mulnjung. ³⁴ Molk kin yi ninjing, “Keimi mendpiñ, Owundu ni nga orung om,” pa nik enjing. “Eim orung om ei, Saimon eim kenim.” ³⁵ Pe wu tañ eñ elip andlam eñe erim oñ ei, ek poñ tunjngul. Tokul kin, yi ninjingil. “Eim bres ambil engin topu Gos kin prei erang kin, siñ eim kan poñ tunjpuñ,” pa ninjingil.

Jiisas Kin Ekii Sinjing Wumb Jiisas Kenjing Ku

(Masyu 28:16-20, Mak 16:14-18,
Jon 20:19-23, Aposel 1:6-8)

³⁶ Pe en enim ek yi nik muñangin kin, Jiisas eim opu tuk, mii memb eñe engim, “Enim noman ende sek ka piik kin, muñngii!” Jiisas yi nim. ³⁷ Ba wu en enim mund mong tok enjing. Wu ombu, “Sin sinim gui endi kaninmin,” ni piinjng. ³⁸ Pe eim ek nipi wumb ngum, “Nimbil erang enim puku sik andinmin? Nimbil erang enim noman embin to piik mulnjung? ³⁹ Enim na simb ni angil eñe kinei! Na mendpiñ moñ! Na gui mon! Gui ei ngenj na palim miñ pinaliñ mon!” pa nim. ⁴⁰ Eim ek yi nipi kin, eim simb, angil pei andan topu ngum. ⁴¹ En enim ka wii piinjng; ba pii gii ninenjing. Pe en enim noman embin to piik mulnjung. Muñangin kin, eim yi nim, “Enim kuni kopur ya sañim min?” yi kii sim. ⁴² Pe en enim omu endi ni ngunjung. ⁴³ Pe Jiisas eim sipi, nang kin, kenjing.

⁴⁴ Eim ek nipi ngopu yi nim, “Ok, na enim kin mohup, ek nip ngunj ei, piinjng. Moses nge ek nin, ek ni tor kindiñmin wumb ek poñ nin, mon Sam eñe ek pañim ek ei, na nge ek pañim. Ekii se keimi tonu omba nir miñ tonu keimi onum.” ⁴⁵ Jiisas eim ek ei nipi kun erang kin, wumb Gos ek ei pii kun enjing. ⁴⁶ Pe eim ek yi nim, “Krais Gos kindang telim wu ei, eim ngenj kumbii sipi kolpu; nga kunum tekliki eim tukpu eñe angpi, nga konj tonu opu ba,” nirim. ⁴⁷ “Pang kin, eim nge embe eñe, wumb ek nik ngok erangin kin, wumb tiñap ok, noman ak tok Gos ek piingii. Piyangin kin, Gos wumb ombu oñ kis kil ngumba,” pa nim. “Akip enim Jerusalem konu eñe ni, konu orung orung pei eñe puk, kongun ei erngii,” pa nim. ⁴⁸ Pe enim puk, ek ombu pei wumb kanik ningii. ⁴⁹ Enim piinmin! Gui Ka Gos ok enim ngumbii nirim miñ,

Owundu ei, akip na enim ngumbii. Ba enim puk kin, Jerusalem konu owundu eŕe muŕangin kin, tonu epin konu eŕe Gos nge dinga ei enim kin kindmba,” Jiisas yi nim.

**Gos Jiisas Sipi, Tonu Epin
Konu Eŕe Tonu Sipim**

(Mak 16:19-20, Aposel 1:9-11)

⁵⁰Eim wumb ombu sipipi, Besanii konu eŕe sipipi, eim angil tonu kindpi,

noman ka ek nipi ngum. ⁵¹Pe eim ek ka nipi ngopu muŕang kin, Gos eim sipi epin konu eŕe tonu sipim. ⁵²Wumb en enim Jiisas embe ambiŕ tonu kindik, nga Jerusalem konu eŕe orung puk kin, en enim ka ka piinjing. ⁵³Kunum kunum Gos ngii owundu eŕe molk kin, Gos embe ambiŕ tonu kind mulnjung.

Jiisas Nge Ek Ka Jon Pułum

Ek Konj Ei Tonus Opu Wu Telim

1 Am kumb ok Gos nge ek ka ei Jiisas Kraiss se multum. Mei eneririm kunum ei eim Gos kin ouni multum. Jiisas eim Gos Mendpił. ² Am kumb ok mendpił, Jiisas Kraiss eim Gos kin ouni mulkuł. ³ Molkuł, eim mendpił epi kanim kanim pei eririm. Epi endi andłam eipi endi ełe tonu enerim, mon! Eim erang tonu om. ⁴ Noman konj ei eim kin pim. Pe noman konj ei wumb tiłang ngum. ⁵ Tiłang ei wumb noman tuk emii konu tiłang ngołum. Emii ei erpi tiłang ełe tuk onermba mon!

⁶ Pe wu endi tonu om; wu ei embe Jon. Gos eim wu ei nipi, kindang om. ⁷ Wu ei opu, ek ni tor kindmba nge om. Eim Jiisas nge tiłang ei ni tor kindmba nge om; eim ek mong wumb ek ei piik, ambił gii nik, pii gii ningii nge nimba nge om. ⁸ Jon eim tiłang ei mon, eim Jiisas nge tiłang owundu pałim ei ni tor kindmba nge mendpił om. ⁹ Jiisas eim tiłang ei keimi. Eim tiłang ei wumb pei ngołum. Eim mani mei konu omba eim kunum ełe.

¹⁰ Gos Jiisas Kraiss kin mei ei eririm. Erang, Jiisas eim opu mei ełe multum; ba mei wumb eim pii poł tunenjing mon! ¹¹ Eim pupu eim nge konu pum; ba eim nge wumb tiłap ei eim onum pa ninarik, eim ek ei piinenjing mon! ¹² Ba wumb kombur eim ek ei piik, wumb ei Jiisas kin pii gii ninjing. Pii gii ninjing wumb, ei eim sipi Gos nge kingam ambiłam noł mułngii nipi mundum. ¹³ Gos nge kingam ambiłam noł mułngii ei wumb miyem ełe mengk singii min; wumb nge ngenj ełe mengk singii; min wu noman ełe mengk singii ei ok Gos nge kingam ambiłam noł mulerngii mon. Gos eim nge wumb er mondułum. Wumb ei Gos

nge noman ełe eim kingam ambiłam noł mendpił mułngii.

¹⁴ Jiisas eim mei mani opu wu tałpi Gos nipe mił mołum, eim sinim anda tum eim tuk sinim kin mołum. Sinim Gos nge kingam mendpił eim nge tiłang owundu ei kan poru ninjpin. Eim nge tiłang Gos Owundu kindang om. Jiisas eim noman kun ka ni ełe kun ka mendpił; ei eim kin piki top mołum.

¹⁵ Jon eim ek ei nipi eim wii dinga topu yi nim, “Wu ei ok na enim kanip yi ninj, ‘Wu endi na ond konu ekii se omba wu ei, na nge Owundu. Nimbił erang na tonu onerir kunum, ei eim kumb ok multum.’”

¹⁶ Sinim wumb pei, eim nge ka wii epi pei sinmin ei eim kin piki to mołum. Eim nge noman ka ei sinim kin am pei ngopu minj mołum. ¹⁷ Nimbił erang, Gos eim lo ek ei Moses angii ełe ngurum. Ba Jiisas Kraiss eim noman ka ngopu ni, ek keimi mendpił ei Jiisas Kraiss eim sin kin tonu om. ¹⁸ Wumb endi Gos endeim kinalim mon. Gos eim nge kingam endeim mendpił, ei eim mendpił Gos arim kin ouni mołum. Ei eim Gos nge elim oł ei, pułe ni tor kindpi sinim ngołum.

Jon Wumb Noł Pendilim Wu Ek Ni Tor Kindim

(Masyu 3:1-12, Mak 1:1-8, Luk 3:1-8)

¹⁹ Jura wumb molk, Gos kin kułmał kałimmin wu kombur ni, Liiwai wumb men ngii kongun paki tok elmin wumb ei, nik kindangin Jerusalem konu si kindik ok, Jon kanik kii sinjing, “Nim Nii?” ²⁰ Pe Jon eim ek ei koi enerim mon. Eim ek ni tor kindpi ek dinga yi nim, “Na Kraiss Gos kindang wu mon!” pa nim. ²¹ Pe wu ombu eim kii sinjing, “Pe nim Elainga Gos nge ek ni tor kindilim wu ok multum min?” Pe eim yi nim, “Ei na mon.” Nga wu ombu kii sinjing, “Sin wu endi oł ekii se tonu omba ei piipi nimba wu endi omba nipin kui er mulnjpun,

wu ei nim min?" Nga Jon ek nipi orung kindpi yi nim, "Ei na mon," pa yi nim. ²²Wu ombu en enim yi ninjing, "Pe nim nii? Wumb si kindik ninjing ek ei nim nipin ngonmun. Pe ninim ek nikin, 'Na wu ei,' pa nen piimin," pa ninjing. ²³Pe Jon eim ek yi nim, "Enim noman tuk efe er kun erei!" Ek puŕe ei yi miŕ, 'Na wu endi eim konu wumb mulenjing konu efe wii top ek dinga nip,' yi ninim. 'Owundu nge andŕam to kun erei!' Ei ok ek ni tor kindiŕim Aisaiya oŕ ekii se tonu omba nge piipi nirim ek ei nge nimbii ond," pa yi nim.

²⁴Lo ek piŕlmin wumb, wu ombu kindangin Jon kin onjung. ²⁵Pe wu ombu Jon kii sik yi ninjing, "Nim ok wu Aisaiya oŕ ekii se tonu omba ei piipi niŕim wu ei mon. Nga nim Kraiŕ Gos kindang om mon; nga oŕ ekii se tonu omba ei wu endi mon. Nga nim nimbii erang wumb noŕ pendkin en?" ²⁶Pe Jon eim ek nipi orung kindpi yi nim, "Na noŕ mendpiŕ efe wumb noŕ pendind. Ba enim moŕmun konu tuk efe wu endi angpi moŕum. Ei enim piinanmin mon. ²⁷Wu ei na ond konu ekii se omba; ba na nam wu ka mon, eim simb su kan ei pos kindnermbii mon. Eim oŕ kis min, oŕ embin ei na si kindnermbii, mon!"

²⁸Epi ombu pei Besanii konu orung noŕ Joran efe tonu om. Konu orung efe, Jon wumb noŕ pendpi ngum.

Jiisas Eim Gos Nge Kung Siipsiip Waŕ Miŕ

²⁹Jon eim topuŕ moŕpu kenim ni, Jiisas eim muŕum konu omba nge om. Pe Jon eim yi nim, "Ei Gos nge kingam kung siipsiip waŕ miŕ wumb kuŕmaŕ kaŕiŕmin eim onum kinei! Eim onum kuŕang mei efe wumb pei kis kil ngumba nge onum," pa yi nim. ³⁰"Wu ei na ek yi miŕ nir, 'Wu endi ond ekii se omba; ba wu ei na nge wu owundu nir. Nimbii erang na minan mingneririm kunum ei, eim am kumb

ok mendpiŕ eim multum.' ³¹Na nam eim pii poŕ tunerir mon. Ba na op wumb noŕ mendpiŕ pendip ngur. Ei nge Esrel wumb Gos kingam ni piingii."

³²Pe Jon eim ek nipi tor kindpi yi nim, "Na kenj tonu epin Gui Ka kei Kurmuŕ miŕ ninmin miŕ yi mani om. Opu, eim kin muŕum," pa nim. ³³"Pe na nam eim piip poŕ tunerir; ba Gos na kindang op, wumb noŕ mendpiŕ efe pendip ngur. Eim na kin ek nipi ngopu yi nirim. 'Nim moŕ kinan Gos Gui Ka ei opu, wu endi kin muŕum kin, wu ei wumb Gos nge Gui Ka ei, wumb noŕ miŕ pendpi ngumba.' ³⁴Pe na nam kanip poru nip, ek ei nip, tor kindinj. Ei Gos kingam mendpiŕ," Jon eim ek yi miŕ nipi kindim.

³⁵Nga kupiiring, Jon eim kin ekii sinjngii wu taŕ ouni mulnjung. ³⁶Molk kin, Jon eim moŕpu kenim ni, Jiisas andŕam efe, andpi pum. Pang kin, Jon eim ek yi nim, "Gos nge kung siipsiip waŕ ei onum, kenei!" pa yi nim. ³⁷Eim kin ekii sinjngii wu taŕ, eim ek yi miŕ nim ei, pi-injngii! Piikiŕ, Jiisas pum konu efe ekii sikiŕ punjnguŕ. ³⁸Jiisas eim pupu, kan ak topu, wu taŕ kanpi, ek nipi, wu taŕ ngopu, yi nim, "Eŕip epi nipe kurkuŕ, onmbuŕ?" Pe wu taŕ ek ni, orung kindkiŕ. "Nim ek emb toŕun wu, nim ngii jiŕi saŕim?" yi nikiŕ, eim kii sinjngii. ³⁹Pe Jiisas eim ek nipi, yi nim, "Eŕip ya okuŕ kinei!" nim. Wu taŕ pukuŕ eim muŕum konu ngii ei kankii kin, eim kin ouni mulnjung. Nimbii erang, konu eni kapiŕ kapŕi erim ei, eni wuŕ mani pupu, konu pou nim.

⁴⁰Wu taŕ Jon ek neng, piikiŕ, Jiisas pum konu efe, ekii se punjnguŕ wu taŕ, endi Endru, ei Saimon Piisa angim. ⁴¹Pe Endru eim pupu, angim Saimon kanpi, yi nim, "Sin Gos Kindim Wu Kraiŕ om, kenjpin ei, sinim Kraiŕ Gos Kindim Wu ei, sin kenjpin," pa nim. ⁴²Pe Endru eim angim Jiisas muŕum konu efe, kenmba nipi sipim. Jiisas eim kanpi, yi nim, "Nim Saimon, Jon nge kingam; ekii se,

nim embe endi Siipas ningii; Griik wumb embe ei yi mił niłmin. Piisa ei pułe, ‘Kom ku,’ yi niłmin,” pa nim.

Jiisas Pilip Kin Nasaniyel Teł Wii Tum

⁴³ Nga kupiiring, Jiisas eim Galilii konu ełe bii nipi opu, Pilip kan sipi, yi nim, “Na ond konu ekii se wa!” a nim. ⁴⁴ Pilip ni wu ei, eim konu ełe embe Be-seira konu ei, Piisa kin Endru teł konu ende. ⁴⁵ Pilip Nasaniyel kur kanjpi yi nim, “Ok Moses lo ek połpu, nga ok ek ni tor kindiłmin wumb, eim kin ek polk wumb ei nge, ni wu ei sin kenjpin. Eim Jiisas Naseres konu ełe wu Josep nge kingam,” pa nim. ⁴⁶ Pe Nasaniyel ek nipi yi nim, “Naseres konu ełe, akip epi ka endi tonu omba min mon?” Pilip ek nipi, orung kindpi, yi nim, “Nim okun kenjii; oi!”

⁴⁷ Jiisas kenim ni, Nasaniyel eim kin wang kanpi, eim ek yi nim, “Ei Esrel wu mendpił onum, kenei! Ek kend endi ni, eim kin pinałim, mon!” ⁴⁸ Nasaniyel ek nipi orung kindpi yi nim, “Nim na er kaniłin mił nenj?” Pe Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Pilip nim kin ek tinerim kunum ei, nim ond mong pik puł ełe mułun ni, na nim ok kenj,” pa nim. ⁴⁹ Pe Nasaniyel ek nipi orung kindpi yi nim, “Ek emb tołun wu! Nim Gos nge kingam mendpił. Nim Esrel wumb nge King,” pa nim. ⁵⁰ Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Na nim ok kenj ond pik puł ełe mułun kunum ei na ninj, nim pii gii nin min? Ekii se nim kenjii ei epi owundu mendpił tonu omba,” pa nim. Ei Jiisas eim ekii se jep oł piipi nim. ⁵¹ Jiisas ek nga nipi ngopu yi nim, “Na ek keimi mendpił nip enim ngond. Ekii se enim molk piingii ni, na Gos kindang mani mei ełe tels wu moł; yi erang Gos nge andłam ełe sinim. Eim kin ek tangpin piipin ermin andłam ełe aki tum. Ekii se enim molk keningii ni, tonu epin wuł ał pang, Gos nge enjel pei, tonu puk, nga

mani ok erngii ei, na kin ongii. Na Gos kindang mani mei wu tels wu moł.”

Wu Endi Keina Konu Amb Sim

2 Kunum tekliki ełe, wu endi Keina konu orung Galilii niłmin konu ełe, wu endi amb simba erim konu ełe, Jiisas mam pupu konu ełe mułum ku. ² Jiisas eim nge ekii siłmin wumb kin, Jiisas kin Keina konu ełe, wangin nik tung kindnjing. ³ Ekii se noł wain nunjung poru neng, Jiisas mam opu, Jiisas kanpi yi nim, “Noł wain nunjung poru ninim,” pa nim. ⁴ Pe Jiisas mam kin ek yi nim, “Amb ei nim epi mon. Na nam noman ełe, na nam andan tumbii kunum ełe tonu onanim mon,” pa nim. ⁵ Jiisas nge mam eim ek nipi kongun wii ełmin wu ombu kanpi yi nim, “Jiisas eim nipe ek endi enim kanpi nim kin enim eim nimba mił, ekii sik erei!” a nim.

⁶ Noł ming mił owundu angii nga endeim mił sim. Ei Jura wumb noł was ełmin oł ei nge ming. Noł kułngii ei noł kulk ming endeim piki top mułmba ei nge su 20 ni 30 su pei sik ninmin. ⁷ Jiisas ek nipi, “Noł ming pei ełe noł kulk piki tei!” pa nim. ⁸ Pe Jiisas eim kongun wii ełmin wu ombu kanpi yi nim, “Noł kopur bein tok, sipik wu kuni wumb ngonum tep ełim wu ei ngei!” nim. Yi neng kin, sipik ngunjung. ⁹ Pe kuni mok topu tep er mułum wu ei, pe noł ei sipi nopu piim ni, noł wain mendpił pim. Wu ni yi piim, “Noł wain ei jii orung sinjing,” ni piim. Ba kongun wu ming owundu noł kulnjung wu ombu en enim piinjing. Pe kuni mok topu tep er mułum wu ei eim ek nipi wu amb sim wu ei kii sipi yi nim. ¹⁰ “Wumb pei noł wain ka mił ei ok ngok, erang wumb nok kis er mułangin noł wain kis mił ei ekii se ngołmun. Ba ni nim noł wain ka ei ambii gii nikin, ekii se tu wun,” pa yi nim.

¹¹ Jiisas eim jep oł ei am kumna mendpił erang, eim nge noman dinga tiłang ei

andan tum. Kunum efe eim nge ekii sinjing wu ombu Jiisas kin pii gii ninjing.

¹²Pe kunum ei poru neng, Jiisas eim mam angim no! ni eim ekii sinjing wu ombu kin Kapaniyam konu efe puk, kunum kopur konu owundu efe mulnjung.

Gos Ngii Efe Wumb Epi Top Er Mulnjung Ei, Jiisas Topu Tor Kindim

(Masyu 21:12-13, Mak 11:15-17, Luk 19:45-46)

¹³Jura wumb kuni owundu Pasopa nohmun kunum mandi erang, Jiisas eim Jerusalem konu efe tonu pum.

¹⁴Nirikring, Gos nge men ngii owundu efe wumb kung kou ni, kung siipsiip ni, kei ni, kom ku tilan erik. Enjing, wumb ombu ok pe! efe molk ku tilan erik mulnjung. ¹⁵Pe Jiisas eim kan endi sipi, wumb ei kan pi!angsi topu, wumb to anda kindim. Kindpi, wumb ku tilan erik mulnjung wumb ei top bein topu, ku pe! ni ku ombu orung orung si kindim.

¹⁶Jiisas kanpi, wu kei tu wuk, ku sik erik mulnjung wumb ei kanpi ek yi nim, "Enim epi ei sipei! Enim na Arnan ngii yi erangin opu, top ngii mi! sinermba mon!" pa nim. ¹⁷Jiisas eim kin ekii si!min wumb ei, en enim yi piinjing. Gos ek endi yi palim mi! keimi tonu om. "Na kongun dinga erpi, Arnan nge men ngii ka simba nipi end."

¹⁸Ba Jura wumb ei kanik yi ninjing, "Nim jep of nipe jep of endi eran, sin kenmin nim nge noman dinga peng of yi mi! en?" ¹⁹Jiisas eim ek nipi orung kindpi yi nim, "Enim Gos men ngii ei to mani kindangin, nga na kunum tekliki mendpi! ngii ei si tonu kindip tekmbii," pa yi nim. ²⁰Pe Jura wumb yi ninjing, "Kung ngii 46 kinan, wumb ngii ei tekning. Ba nim kunum tekliki mendpi! ngii ei tekmbii nin min?"

²¹Ba Jiisas eim Gos men ngii ei nim ek, ei eim ngenj efe kolpu nga kunum

tekliki konj angpi tonu ba ei piipi, ek ei nim. Ba wumb ek ei pii pol tunenjing mon. ²²Ei mi!, Gos eim kolpu ekii se eim sipi nga konj angpi orung simba nirim ek ei, eim nge ekii si!min wumb ei Gos nge ek pol ei piik mi! Jiisas eim yi kun nipi tor kindang, ek ei pii gii mendpi! nik, mulnjung.

Jiisas Eim Wumb Pei Noman Tuk Piipi Poru Ninim

²³Jiisas eim Jerusalem konu efe Jura kor owundu Pasopa kunum ka ele mu!um. Mu!ang, wumb pei eim jep of erim ei kenjing. Kanik, eim yi erim of ei eim kin pii gii ninjing. ²⁴Ba Jiisas eim wumb pii gii ninmin ninjing ei Jiisas eim keimi ni piinerim mon. Piinarpi, eim wumb kin bii ni piinerim. Nimbi! erang wumb pii gii ninenjing. Jiisas wumb noman efe kan poru ni!im. ²⁵Wumb endi molk wumb ombu yi mi! of yi mi! elmin pa nik Jiisas eim ek ngunerngii mon. Efe nge nimbi! erang Jiisas eim wumb pei noman tukrung nipe efe noman pim ei eim kan poru nim.

Jiisas Eim Nikoriimas Kin Ek Nim

3 Wu endi wu num ei, eim embe Nikoriimas. Wu ei eim lo ek pi!im wu. Eim Jura wumb ei tep wu num mo!um wu. ²Wu ei eim epin kunum opu, Jiisas mu!um konu opu yi nim, "Ek emb tokun wumb ngo!un wu. Sin piinmin, nim Gos kindang, ek emb tokun wumb ngunjii nge on. Pe Gos wu endi kin mulermba, ei eim jep of en mi! yi kap!i enermba mon." ³Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, "Keimi mendpi! na nim kanip nind. Pe wu endi ei opu noman tuk konj kangil kembis mi! punerim kin, Gos sinim tep er mo!um wumb ei kin konj mulermba mon." ⁴Pe Nikoriimas ek nipi orung kindpi yi nim, "Wumb tukui molk nga kangil kembis mi! tonu ongii mi! nenj? Nga menjing kirim efe tuk pangin, nga

menjing mek kindangin ok konj muŋgii nin min?" ⁵ Jiisas eim ek nipi ngopu yi nim, "Keimi mendpił na nim kanip nind. Pe wu endi eim noł pepi, Gos Gui Ka ei sipi opu, wu konj mił punerim kin, keimi wu ei Gos sinim tep er mołum eke tuk punermba mon. ⁶ Wumb nii endi ngenj eke mengnim ei ngenj eke wumb, nga Gos Gui Ka eke wumb konj tonu ongii ei, Gos Gui Ka nge wumb," a nim. ⁷ "Na nim kanip nind, ek ei piikin noman embin to pinerii mon! Nim okun, nga wu konj mił mulii," pa nim. ⁸ "Konu pop tonum, ei eim pop top orung pupu, orung pupu enim. Konu pop onum ei nim piin. Ba konu jili opu, nga jili orung punum ei nim piinan. Yi mił, wumb pei Gos Gui Ka eke ok, wumb konj mił muljung kin, yi mił ku," pa nim. ⁹ Pe Nikoriimas ek nipi orung kindpi yi nim, "Epi ei er tonu omba mił nenj?" ¹⁰ Jiisas eim ek nipi orung kindpi yi nim, "Nim Esrel wumb nge ek emb tokun ngołum wu mołun, ba nimbił erang nim epi ei pii kun enan?" ¹¹ "Keimi mendpił na nim kanip nind. Sin ek nipin enim ngopun ninmin ei, epi sin kanpin poru nipin kin, ek ni tor kindpin enim ngonmun. Ba enim ek ei pinarik, buł ngok ngok enmin," pa nim. ¹² "Na enim mei eke epi ei, enim kanip ninj; ba ek ei enim pii gii ninanmin mon! Pe na tonu epin epi ei nip enim ngumbii ei, er pii gii ningii mił nenj?" ¹³ Wumb endi tonu epin pupu kinałim mon! Gos Jiisas (Krais) kindang opu mei wu telip ei, na nam mendpił konu ei kanił. Nimbił erang ei nga nam moł konu."

¹⁴ "Kumb ok Moses eim mei wumb mulenjing konu eke ka wembii endi mił ond endi tonu kindpi pendim; yi mił ku Gos kingam kindang opu mei wu telim wu ei, wumb yi mił ku erik; nga eim ond peri eke tonu kindik tok kundngii. ¹⁵ Kundangin, wumb pei na kin pii gii ninjing kin, en enim noman konj sik kunum kunum ka muŋgii. ¹⁶ Keimi, Gos

eim kingam endeim mendpił mołum. Ba Gos eim mei wumb pei noman mendpił ngopu, eim kingam endeim mendpił ei ngum. Gos eim yi mił erang kin, wumb pei eim kin pii gii ningii wumb ei, Gos kin muŋgii. Wumb ei noman konj sik, kunum kunum konj muŋgii. ¹⁷ Gos eim kingam kindang om ei, wumb kos pipi, wumb ek nipi kun erpi yi ermba nge onerim mon. Gos kingam ei kindang om ei, wumb sipi Gos kin orung simba nge kindim.

¹⁸ Wumb eim kin pii gii ninenjing kin, Gos kos owundu piimba. Kunum ei en enim Gos kin mulerngii mon, kunum kunum dup nok muŋgii. Nimbił erang, Gos kingam endeim ei kin pii gii ninenjing. Nga wumb eim kin pii gii nik muŋgii wumb ei, noman konj sik, kunum kunum konj ka muŋgii. ¹⁹ Gos wumb kos piimba ei, ek pułe yi pałim. Jiisas tiłang owundu ei mei wumb noman tuk kin tiłang ermba. Ba wumb en enim emii konu noman kulk, tiłang eke onenjing mon. Nimbił erang, wumb en enim oł kis er muljung. ²⁰ Wumb oł kis elmin wumb ei, en enim tiłang ei noman ngunałmin. Nimbił erang, wumb en enim oł kis peni eke omba ni piik nge onalmin. Onarik, tiłang eke oł ka ei kin, opu orung erik buł ngołmun. ²¹ Ba wu endi eim oł kun elim wu, ei eim tiłang eke opu, erang wumb kaniłmin. Wu ei eim Gos nge dinga eke enim ni piłmin."

Jon Eim Jiisas Nge Ek Pułe Ei Ni Tor Kindim

²² Pe epi ei poru neng, Jiisas eim nge ekii siłmin wu ombu kin, Jura konu orung eke puk. Konu eke pu molk, eim nge ekii siłmin wumb ei wumb noł pendik, elmin. ²³ Jon eim yi ku wumb noł pendpi eririm, ei konu Einon ni konu ei, Salim konu mandi sirim. Noł pei pim konu eke wumb ok noł pinjing. ²⁴ Eros

Jon sipi kan ngii pindneririm kunum ei erim.

²⁵ Jon nge ekii sik wu ei nge ombu ni Jura wu endi kin, tuk ek orung orung nik, wumb noł pendik ełmin oł ei nge nik. ²⁶ Pe Jon nge ekii sik wu ombu ok, eim kanik yi nik, “Ek mon wu, nim wu endi kin ok nim kin Joran konu orung orung molkuł, wu ei nim ek ni tor kindin. Wu ei eim wumb noł pendnim nik, wumb pei eim kin punmun,” pa ninjing. ²⁷ Pe Jon eim nipi yi nim, “Gos tonu epin mołum ei epi endi wumb ngunermba; nga wumb endi ei eim kaplı sinermba mon. Nimbił erang Gos eim Krai kindang ya mani opu, wumb noł pendik ełmin oł ei ermba nge om. ²⁸ Enim ok piimin, na ek nip ngunj, ‘Na Krai mon. Ba Gos na eim ekii se omba konu na ok kindang ond,’ pa yi ninj. ²⁹ Pe wu endi eim amb sim kin, wu ei eim amb ei mendpił mułmba. Pe eim nge wu angim ei angpi piim ni, eim angim wu ei amb sipi ek tingang, eim piipi ka piim. Nimbił erang wu ei amb simba wu ei ka piininim. Yi mił ku, na noman ka ka piki top mołum. ³⁰ Eim nge embe ei am owundu ei tonu mendpił pang, na nge embe ei am mani mendpił ba,” nim.

³¹ “Wu endi tonu mołpu mani om kin, ei owundu mendpił mołum. Wu endi mei konu tonu om kin wu ei mei wu. Mei ełe epi ei nip ngonum, ba wu endi tonu epin mani om wu ei, Jiisas epi pei tep er mołpu Owundu mendpił mołum,” pa yi nim. ³² “Wu owundu eim ek niłim ei, piipi poru nipi, kanpi poru nipi, ek nipi tor kindiłim, ba wumb endeim endeim, endi eim nim ek ei piik, sik, ambił gii nik, piik mulałmin min?” ³³ Wumb endi eim ek ei ambił gii nik mułngii, wumb ei, ek ei piik ni orung kindngii. Gos ei eim ek keimi mendpił niłim,” pa ningii. ³⁴ Wu ei Jiisas Gos kindang om. Opu, Gos erim ek ei nipi tor kindim. Nimbił erang Gos eim Gui Ka ei, wu ei kin dinga

ananga er ngunerim mon; ba eim dinga owundu pei ngołum. ³⁵ Arim Gos eim kingam Jiisas ei noman ngopu, eim epi pei kingam angıł ełe ngopu, wu ei Jiisas epi pei tep er mołum. ³⁶ Wumb endi Gos kingam ei kin pii ninjing kin, eim noman konj kunum kunum sipi mułmba. Wumb endi Gos kingam ek ei pii gii ninenjing kin, noman konj ei, sinermba mon. Gos wumb ei kin kos owundu erpi kindang; nga kumep kis eim kunum kunum simba.”

Jiisas Sameriya Amb Endi Kin Ek Tengim

4 Kunum ełe lo ek piłmin wumb ek endi yi mił piinjing, “Jiisas eim kin ekii siłmin wu ombu ei wumb noł pendik ngołmun. Nga wumb pei Jiisas kin ekii siłmin ninjing. Jon kin wu ombu aninga ekii sek punjung,” pa ninjing. ² Ba Jiisas eim wumb noł pendnerim mon. Eim kin ekii siłmin wumb ei wu amb noł pendik ngunjung. ³ Jiisas eim lo ek piıłmin wumb ei ek ei piinmin ni piipi, eim Jura konu ei si kindpi, Galilii konu orung pum. ⁴ Pupu andłam endi ełe ekii sipi pupu, Sameriya konu ełe tuk pup ełe orundung tor bii ni pum.

⁵ Pe Jiisas eim pupu, Sameriya wumb konu owundu endi ełe tor om. Konu ei embe Saikar niłmin. Konu ełe kumb ok Jeikop mei nendii kingam Josep ngurum mei ei, konu ełe mandi mił sim. ⁶ Noł tukpu ei kumb ok Jeikop siłim noł tukpu, ei konu ełe sim. Jiisas eim noł tukpu ełe mandi mułum. Jiisas andłam olt om eim ten erim. Ei konu eni tinga beli sim kunum.

⁷ Sameriya amb endi noł kułmba nge om. Jiisas eim ek nipi amb ei ngum, “Noł na ngan numbii,” a nim. ⁸ Jiisas ei kin ekii sik ok wu ombu konu owundu ełe puk, kuni top erngii nge punjung. ⁹ Sameriya amb ni ek nipi orung kindpi yi nim, “Nim Jura wu, na Sameriya amb.

Nimbił erang, nim na noł ngamb nin? Jura wumb kin Sameriya wumb kin tep tok ende andnałmin mon!” pa nim. ¹⁰ Pe Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Nim Gos eim epi wii wumb ngołum ei nim piin kin, kapłi nim na nii ei nim pii poł tokun kin na kii sen kin, noł ei ngamb nim nokun konj kunum kunum mułnjii noł ei na nim ngumbii,” pa nim. Jiisas eim noman konj ngumba ei nge piipi, ek nipi amb ei ngum. ¹¹ Amb ni ek nipi orung kindpi yi nim, “Owundu, noł ming endi sinałim; pe nim noł wumb nok konj kunum kunum mułngii noł ei, er sinjii mił nenj? ¹² Sinim nge kupenjpın Jeikop, eim noł tukpu ei sin ngum. Ok eim kingam noł ni eim kung kou ni, kung siipsiip ni, ei pei noł ei ngołum. Pe nim, eim to mani kindkin sin noł ka wii ngunjii min?” ¹³ Jiisas eim ek nipi orung kindpi yi nim, “Wumb ya noł tukpu ełe nonmun wumb ei, nga noł ełe kulk nungii. ¹⁴ Noł ei kunum kunum tangpi, tonu opu topu tor wang ei noman konj ngang konj kunum kunum mułmba,” pa yi nim. ¹⁵ Amb ei ek nipi Jiisas ngopu yi nim, “Nim noł ei na ngo! Ngan, na noł nuwa enerang, nga ya noł tukpu ełe op kulermbii,” pa nim. ¹⁶ Jiisas eim ek nipi amb ei ngopu yi nim, “Nim pukun, wanim nen. Nga ya weł!” nim. ¹⁷ Amb ni ek yi nim, “Na wu molałim,” pa nim. Pe Jiisas ek yi nim, “Amb, nim na wu molałim nin ei keimi nin. ¹⁸ Ok, nim wu angıł orung pun. Pe nim wu endi nim kin mołum ei ninim wu mendpił mon.” ¹⁹ Amb ni ek nipi orung kindpi yi nim, “Owundu na pe piind nim Gos oł ekii se ermba oł ei piikin niłin wu. ²⁰ Sin Sameriya konu ełe wumb ok kupenjpın noł mulk, ei tonu komung Gerisim ełe kułou tok Gos kin men tok ełmin. Nga enim Jura wumb ei yi niłmin. Men tok erngii konu ei Jerusalem konu ełe sałim,” pa niłmin. ²¹ Jiisas ek nipi amb ei ngopu yi nim, “Nim na ek ei pii gii nin-

jii. Ekii kunum endi tonu omba kunum ei, mandi wumb tonu komung Gerisim ełe Gos men tok enarik, nga wumb pei Jerusalem konu ełe Gos men tok enerngii ku. ²² Pe enim Sameriya konu ełe wumb en enim Gos pii poł tunarik, men tok ełmin. Nga sin Jura wumb ei Gos piıłmin eim kin men tok ełmin. Ei nimbił erang, Gos ei kongun erpi, wumb sipi eim kin orung simba nge wu ei, sin Jura wumb kin om. ²³ Kunum endi tonu omba nik, ei pe tonu om poru ninim. Wumb en enim Gos kin men tok keimi mendpił ełmin wumb ei en enim noman tuk ełe Gos kin noman ka ngungii. Nga en enim men tok keimi erik, Gos kin ngungii. ²⁴ Gos wumb mił mon! Gos eim Gui Ka mołum. Wumb endi Gos kin men tok erngii ei, Gui Ka ełe erik en enim noman ka ngok; ek keimi noman ka ngok ek keimi nik Gos ngungii.”

²⁵ Amb ni ek yi nim, “Na piind, wu endi omba, ‘Krais’ niłmin. Wu ei om kin, sinim kin Gos nipi oł erim ei nipi ngumba.” ²⁶ Jiisas eim ek nipi amb ei ngum, “Ei na; na pe nim kin ek tang moł,” pa nim.

²⁷ Eim ek yi neng kin eim nge ekii sik wu ombu orung onjung. Wu ombu en enim yi piinjing, “Eim amb ei kin nimbił erang, ek tangnim?” ni piinjing. Ba wu endi opu, “Nim amb ei kin nimbił erang ek tangkin mołun? Nim nimbił oł en?” Jura wumb oł yi mił enałmin; yi ningii wu endi onenjing nik, en enim yi piinjing. ²⁸ Pe amb ei eim noł ming ei mani kind sepi, konu owundu ełe orung pum. Pupu, wumb kanpi yi nim. ²⁹ “Enim wu endi mołum ei, keningii weł!” pa nim. “Wu eim na ok ełe mił pei ei nipi ngum. Ei Krais min mon?” ³⁰ Pe wumb konu owundu ełe si kindik, Jiisas mułum konu ełe bin ni punjung.

³¹ Kunum ełe, eim ekii sinjing wu ombu ek dinga yi ninjing, “Ek emb tołum wu, nim kuni nui!” a ninjing. ³² Ba Jiisas

eim ek nipi ngopu yi nim, “Na kuni kombur sahim ei enim piinanmin,” pa nim. ³³Yi mił neng kin, Jiisas kin ekii siłmin wu ombu, ek en enim yi ninjing, “Wumb endi eim kuni endi tu wuk ngunjung min?” ³⁴Jiisas ek nipi ngopu yi nim, “Na kuni ei ya mani mei ełe kuni mon; ba yi mił. Na Gos kindang onj; ei eim noman ełe na ekii sind. Eim nge kongun ei na er poru nimbii,” pa nim. ³⁵“Enim ek yi niłmin, ‘Oi kapli kapli palim ei poru neng, sinim kuni kułou simin kunum,’ pa niłmin. Na enim kanip nind, enim kan orung kind kinei! Kuni pei pol top mołum. Ei pe kunum ełe kuni singii. (Ei Jiisas eim ek ekin mił end nim.) Wumb ok wumb ei pe na kin pii gii nik erngii,” pa nim. ³⁶“Wu nii endi eim kuni wiis kiłip topu kułou tum kin, ei eim kumep ka simba. Nga eim wu endi kuni wiis emb telim wu ei kin, eł ełip ouni noman ka piingii. Nga yi mił ku, wumb nii endi eim yi erang kin wumb na kui erik pii gii ninjing kin, eim kumep ka simba. Nga nim wu endi kin Gos ełe ka ei wumb kin ek emb topu ngum, eł ełip ouni noman ka piingii. ³⁷Pe ek yi mił ei keimi, ‘Wu endi kuni emb tałpi pendilim kin, wu endi opu kuni kułou topu siłim.’ ³⁸Na enim kuni se nip kindamb punjung, ei enim kongun er tilenjing; wumb epi kongun dinga er tał pendnjing konu, enim puk kuni singii nge punjung.”

³⁹Pe Sameriya wumb pei Jiisas kin pii gii ninjing. Nimbił erang, amb ei eim ok erim oł ei, Jiisas eim piipi nipi tor kindim. Amb ek yi neng kin, wumb Jiisas eim kin pii gii ninjing. ⁴⁰Pe Sameriya wumb ok Jiisas eim kanik, kii sik yi ninjing, “Nim sin kin mułmun min?” pa nengin kin, Jiisas eim konu ełe kunum tał mendpił mułum.

⁴¹Pe kunum ei wumb pei nga Jiisas nge ek piik eim kin pii gii ninjing. ⁴²Pe wumb ei ek yi ninjing, “Amb, nim ek ei sin pii gii mendpił ninenjpin mon. Sin

sinim eim ek ei piipin, nga eim kanpin enmin. Sin piipin eim wu ei mendpił mei wumb pei Gos kin sipi orung simba nge onum, pa ninjing.

Jiisas Wu Owundu Endi Eim Kingam Er Ka Erim

⁴³⁻⁴⁴Jiisas eim ek nipi tor kindpi yi nim, “Gos oł ekii se ermba ei piipi nipi tor kindpi ełim wu, ei eim konu ełe eim embe tonu punanim,” nim. Pe wumb Jiisas eim ek ei piinerangin kin konu ełe kunum tał moł pu poru nipi pendpi, eim konu ełe si kindpi, Galilii konu ełe pum. ⁴⁵Pe Jiisas eim pupu Galilii konu ełe tor pang, wumb eim onum nik ka piinjing. Nimbił erang, ok en enim kor owundu kuni owii, ‘Pasopa’ niłmin kunum ei Jerusalem konu ełe puk Jiisas nge epi kanim kanim erim ei kenjing.

⁴⁶Nga Jiisas eim opu, Galilii konu ełe orung konu endi Keina niłmin ełe tor om. Konu ełe ok eim noł mendpił ei erang opu noł wain mendpił pim konu ełe. Pe Kapaniyam konu ełe gapman nge epi tep ełim wu endi mułum. Wu ei eim kingam ening tum. ⁴⁷Wu ei eim mołpu piim ni, Jiisas Jura konu si kindpi, Galilii konu ełe onum ninjing. Wu ei yi piipi eim pupu, Jiisas kin dinga kii sipi yi nim, “Nim kapli mani na ngii pukun, na kangi kułmba mandi enim. Ei er ka erkin se konj sinjii,” nim. ⁴⁸Jiisas eim ek nipi eim ngum, “Pe enim jep oł kanim ei kinenjing kin, enim pii gii ninerngii,” pa nim. ⁴⁹Pe gapman nge epi tep er mołum wu ni yi nim. “Owundu, nim sikir mani oi! Mon peng kin, na kangi ei kołpu ermba,” pa nim. ⁵⁰Jiisas ek nipi wu ei ngopu yi nim, “Nim po! Nim kinganim ei konj kindpi mułmba,” nim. Wu ni Jiisas nim ek ei pii gii nipi pum. ⁵¹Wu ni eim andlam ełe pupu peng, eim nge kongun wumb tor ok, eim kanik yi ninjing, “Nim kinganim ni ka wii mołum,” pa ninjing. ⁵²Pe wu ni eim kongun wu ombu kii

sim, “Konu eni kunum nenj eim ka wii mił mułum?” “Oltin konu eni beli orung kunum ei, eim ening ei poru neng, ka wii mułum,” pa yi ninjing.⁵³ Yi nengin kin, arim eim piim oltin kunum ełe Jiisas ek yi nim, “Nim kinganim konj mułmba,” pa yi nim, ei piim. Pe eim pii gii neng, eim nge wumb tiłap ei kin ouni Jiisas kin pii gii ninjing.⁵⁴ Jiisas eim Juriya konu ełe si kindpi pupu, Galilii konu om. Opu kin, Galilii konu ełe, eim jep oł nga ei eririm. Jiisas eim ok noł wain eririm. Nga wu ei kingam er ka erim, jep oł tał mił erim.

Besera Konu Ełe Noł Gop Kembis Ełe Jiisas Wu Endi Er Ka Erim

5 Pe ei poru neng kin, Jura wumb kor owundu nge kuni owundu endi tonu onum nengin kin, Jiisas eim Jerusalem konu ełe tonu pum.² Jerusalem konu ełe mandi kung siipsiip ngii ondu konu ełe endi sim konu ełe, noł gopu kembis endi mułum. Noł ei Eipru wumb ek embe ełe embe yi siłmin, ‘Besera’ niłmin. Konu ełe ngii tika angil orung engim.³ Ngii tika ełe, wumb pei ening pim wumb ni, ningil kis mułum wumb ni, simb kis mułum wumb ni, wumb ngenj embił pei kułum wumb, pei konu ełe mulnjung. Noł ei ołup tumba ni kui er mułumun.⁴ Kunum endi, Gos Owundu nge enjel endi kindang opu, noł ełe mandring pupu, noł ei ołup tang kin, wumb endi ok opu mani noł ełe pułum ei, eim ening ei poru nipi, ka satilim.⁵ Wu endi ngii tika ełe mułum wu ei, eim ening kunum kinan tang palilim. Wu ei kung ngii 38 pei mułum.⁶ Jiisas opu kenim ni, wu ei or pepi mułum. Jiisas piinim ni wu ei ening kunum kinan tum pim. Pe Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Nim ngenj ei opu, ka ba ni piin min?”⁷ Ening pim wu ei ek nipi orung kindim, “Wu Owundu, noł ei ołup ełim kunum ei, wu endi na paki tangin bii ei, wu endi mon. Nam bii ni ełe ei,

kapli enerang, wumb na to mani kindik, ok ku noł ełe puk pułmun,” pa nim.⁸ Jiisas ek nipi eim ngopu yi nim, “Nim tonu angkin ninim peł ei sikin pui!” nim.⁹ Pe sikir wu ni angpi, eim peł ei sipi pum.

Pe kunum ełe, kor kunum.¹⁰ Jura wumb wu ei kanik yi ninjing, “Pe kor kunum ei, nim nimbił erang peł ei ko wukun tu wun? Ninim nge peł tu wun ei, sin nge men tołmun lo ełe mon ninim,” pa ninjing.¹¹ Ba wu ening peng opu ka pum wu, ni ek yi nim, “Wu ei ka er ka erim wu ei eim yi nim, ‘Nim peł ei sikin pui!’ nim,” pa nim.¹² Pe wumb eim kii sinjing, “Wu nii nim peł ełe sikin pui nim?”¹³ Ba wu ening pim wu opu ka pum wu ei, Jiisas pii kun enerim mon. Nimbił erang, wumb pei tuk ełe mulnjung. Jiisas eim konu eipi pum.

¹⁴ Ekii se Jiisas wu ei, men tołmun ngii owundu ełe kanpi wu ei nim, “Piini! Nim pe ka mołun; nga oł kis endi enenjii. Nim nga en kin oł embin tui owundu endi nim tonu omba,” pa nim.¹⁵ Pe wu ni pupu, Jura wumb kanpi yi nim, “Wu endi na er ka erim, ei Jiisas.”¹⁶ Yi neng kin, Jura wumb Jiisas tumun ni piik enjing. Nimbił erang, eim oł ei kor kunum men tołmun lo ełe mon niłim kunum ei, Jiisas eim jep oł ei enim.¹⁷ Ba Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Na Arnan ei kunum kunum kongun er mołum. Pe na yi ku kongun ei end,” pa nim.¹⁸ Yi neng kin, Jura wumb, “Jiisas to kundmun mendpił,” ninjing. Nimbił erang, eim lo ek kor kunum palim ek ei, ekii sipi enałim. Ei ek yi ninim, “Gos ei na Arnan mendpił,” ninim ek ei yi mił, “Eim Gos mił mołpu ninim min?” a yi ninjing.

Gos Kingam Eim Dinga Peng Kongun Enim

¹⁹ Pe Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Na ek keimi mendpił nip enim ngond. Na Gos kingam nam noman ełe oł endi enand, mon. Nam Arnan ełim kanil

epi ei minj end. Arnan eim ehim epi pei ei, na eim kingam yi ku ermbii. ²⁰Na Arnan eim noman ka na ngopu, eim epi pei enim mił na andan tołum. Nga Arnan eim kin kongun owundu kombur nga na andan tumba ku. Yi mił erang kin, enim puku sik erngii. ²¹Arnan eim wumb kułii eim nga noman konj ngołum. Yi mił ku, nam noman ełe wumb ombu noman konj ngamb konj mułngii ni pił ei, na yi mił ku eł. ²²Arim, wumb oł kis enjing kin kos piinermba. Eim kongun ei mok topu, na eim kingam kos ei piip ermbii nip, eim kingam ngum poru nim. ²³Yi mił pałim, wumb pei Arim embe ambił tonu kindiłmin. Yi mił ku, kingam anm embe ambił tonu kindngii. Wumb endi kingam nam embe ambił tonu kindnenjing kin, Arim eim kindang eim embe ambił tonu kindnerngii,” pa yi nim. (Jiisas eim kin Gos eim kindang om ei, ek ekin mił nim.)

²⁴“Na ek keimi mendpił nip enim ngond. Wumb endi na ek ni piipi na kindang onj ei, Gos kin pii gii nim kin, eim noman konj sipi kunum kunum ka mułmba. Wumb ei oł kis enjing, eim kos ei tonu onermba mon! Eim wumb koltmun ngenj ei si kindpi, pe eim noman konj nga sipi kunum kunum mułmba.”

²⁵Jiisas ek nga nipi yi nim, “Keimi mendpił na enim kanip nind. Kunum endi tonu omba min, ei pe tonu onum ei, wumb kułii wumb ei Gos nge kingam na ek ei piingii. Wumb na ek ei piingii wumb ei, noman konj sik kunum kunum ka mułngii. ²⁶Na Arnan, eim noman konj nge puł wu, eim noman dinga ei na eim kingam ngum. Pe kingam na yi ku, nam noman konj ka nam kin pałim. Wumb Gos ek pii gii ninjing kin, kingam na wumb ei noman konj ei ngumbii. ²⁷Gos kindang opu mei wu tełim ei, na eim arim eim kingam wumb oł kis enjing kos piipi, ‘Eranghi!’ ni piipi ngum. ²⁸Enim ek ei kin puku sinerngii mon. Kunum endi tonu omba wumb kułii mer

tukpu ełe wumb ei, na ek ei nimbii piingii. ²⁹Piik, tukpu konu ełe si kindik tor ongii. Wumb oł kun ełmin wumb ei angk, noman konj sik kunum kunum mułngii. Wumb oł kis kanim kanim erik kulk wumb ei, angk tonu ok, nga oł kis enjing kos ełe piik kin konu kis pungii.”

Wumb Kombur Jiisas Nge Ek Puł Ei Ni Tor Kindiłmin

³⁰“Na nam noman ełe epi endi enermbii. Na Arnan eim ek nim mił piinj ek ei nip, wumb oł kis enjing kos ermbii. Nimbił erang, wumb kos piimbii ei kun ka sałim mił piimbii. Na kindang onj ei, eim noman ełe na ekii sip ermbii end. ³¹“Pe na nam mendpił ek endi ni tor kindmbii ek ei, ek keimi min mon? Nii piimba? ³²Ba Arnan mołpu na ek ek ei nipi tor kindim. Pe na piind, na ek ei nip keimi mendpił pałim. ³³Ok enim Jon multum konu, ek nik, kii sik kindik ei, Jon ek keimi na kin nipi tor kindrim. ³⁴Wumb na ek ni tor kindik, na enj oł pułe nik enmin ei, piinand mon. Ba na noman ełe on ek ninim ek ei, Gos enim sipi orung simba ni piip ek ei nind. ³⁵Jon eim dup alam mił tiłang erpi wumb ngum. Enim noman ełe, dup alam ei kin kunum aninga er ka piinjing,” Jiisas yi ninim. ³⁶“Ba epi endi ei, Jon na kin ek nirim ei to mani kindim ei, na nge pułe ni tor kindnim. Kongun pei na Arnan ngum kongun ei, er poru nimbii. Kongun ombu na end, na kongun ei erip, wumb andan tamb, wumb piingii nip end. Na Arnan kindang onj ni piingii. ³⁷Na Arnan ei, na kindang onj. Na Arnan, eim na nge pułe nipi tor kindim. Enim eim ek endi piinałmin. Nga eim kin pinałim ku. Nimbił erang Arnan wu endi kindang opu, eim kin enim pii gii ninenjing. ³⁹Gos nge ek ka mon ełe gerngii ei, enim noman konj sik, kunum kunum mułngii ni piıłmin. Ek ei, na nge ek pułe

ei, ni tor kindilim,” pa nim. ⁴⁰“Ba enim na kin ok, noman konj ei simin ni piinanmin. Enim noman yi pinaim,” pa nim.

⁴¹“Wumb na embe ambil tonu kindngii ni piinand. ⁴²Ba na enim noman efe piind. Enim Gos kin noman ka ngok ngok enmin ol ei, enim noman efe pinaim.

⁴³Na Arnan nge noman dinga efe na onj; ba ei na nind ek ei, enim piinanmin. Ba wu endi eim nge noman dinga efe nipi omba wu ei, eim nimba ek ei, piingii.

⁴⁴Enim wumb eipi, sin embe ambil tonu kindngii ni piinmin. Ba enim Gos mendpil tonu molum ei, sinim embe, ei ambil tonu kindmba ni piinanmin. Pe Gos Owundu tonu molum ei, enim eim embe efe, pii gii ningii ei kapli enanim mon.

⁴⁵Enim piinmin mił, na Gos kin ek nip enim ol kis kos er ngumbii ni, noman to piinerngii mon! Wu endi enim kin kos er ngumba wu ei, Moses. Wu ei enim piik kin, ‘Sin paki tumba,’ ni piinmin, ba ei enim kos erpi ngumba wu,” pa nim.

⁴⁶Pe enim Moses nge lo ek ei pii gii nik pim kin, na ek ei pii gii ningii ku. Nimbil erang, Moses eim na nge ek ei pultum. ⁴⁷Ba Moses eim pultum lo ek ei pii gii ninenjing kin, kapli na nge ek ei enim pii gii ningii mił nenj?”

Jiisas Eim Wumb 5,000 Pei Kuni Ngum

*(Masyu 14:13-21, Mak
6:30-44, Luk 9:10-17)*

6 Jiisas eim ek ei nipi poru ni pendpi, eim Galilii nol gopu efe orundung orung pum. Pum konu ei, nga embe, ‘Taiperiyas nol gop’ nilmin. ²Pe wumb tilap owundu ei eim wumb ening pim wumb ni, eim jep ol pei erim ei, kanik kin, eim pum konu efe ekii sik punjung. ³Jiisas eim nge ekii silmin wu ombu eim sipi kin, tonu komung efe tonu puk mulnjung. ⁴Jura wumb kor kunum ka nilmin ei, ‘Pasopa’ kuni owundu nilmin kunum ei mandi omba enim. ⁵Jiisas eim

mołpu kin, kan orung orung kind kenim ni, wumb tilap owundu endi eim kin ongii nge onjung. Pe eim ek nipi, wu Pilip ngopu yi nim, “Sinim kuni min bres konu jili sipin wumb ei kuni ngumun?”

⁶Pilip ek nimba ek ei piimbii nipi kin, Jiisas eim Pilip kii sim. Jiisas eim ermba mił ol ei pii poru nipi nim. ⁷Pilip ek nipi, orung kindpi yi nim, “Sinim bres top ermin, ei ku 200 mił ba palim, ei ya mołmun wumb ei, nungii ei kapli enermba,”

pa nim. ⁸Jiisas kin ekii silmin wumb ei, wu endi embe Endru ei, Saimon Pisisa angim, eim ek yi nim. ⁹“Kangi endi eim kuni bres embe ‘barlii’ angil orung kin, omu tal eim se mołum. Ei ya wumb tilap owundu mołmun ei, kapli ermba pinaim,” pa nim. ¹⁰Jiisas eim ek yi nim,

“Wumb nengin kin, mani mułngii,” pa nim. Wumb konu efe kui engimb pei pim konu efe mulnjung. Pe wu konu efe mulnjung wu ei, 5000 pei yi mił, wu am pei mulnjung. ¹¹Wumb pei mani mułangin kin, Jiisas eim bres angil orung ni sipi kin, Gos kin prei erpi, mok topu, eim ekii silmin wumb ngum. Nga eim omu tal yi ku erpi ngum. Eim ekii silmin wumb kuni ei, wumb pei ngok, wumb ei en enim kuni numun ni piinjing mił, nunjung. ¹²Wumb tilap owundu ei kuni nangen kapli erang kin, kuni mend orung pei mułum. Pe Jiisas eim ekii silmin, wu ombu kanpi yi nim, “Enim kuni orung mołum ei, sik kułou tungii. Mon peng kin, kuni ei wii mił ba, ei mon!” pa yi nim. ¹³Pe wu ombu, bres barlii nunjung orung mułum ei sik girenj kon engki nga tal tu wunjung ei, wumb pei kuni nunjung, orung mułum ei, sik girenj kon tunjung.

¹⁴Pe wumb pei Jiisas eim jep ol erim ei kanik yi ninjing, “Keimi mendpil, wu ni tor kindilim wu ei Gos kindang mei konu efe om ei, sin paki tumba nge om,” pa yi ninjing. ¹⁵Pe Jiisas eim piim ni, wumb ei ok eim ambilk, eim en enim

king mundngii enjing ei piipi kin, wumb pei si kindpi kin, eim endeim mendpił tonu komung ełe orung pum.

**Jiisas Eim Tonu Noł
Pei Ełe Andpi Pum**

(Masyu 14:22-23, Mak 6:45-52)

¹⁶ Konu pou neng, Jiisas eim nge ekii siłmin wu ombu noł gopu ełe mani punjung. ¹⁷ Puk noł kanu ełe tonu puk kin, Kapaniyam konu ełe orung bin ni piik punjung. Pe konu emii ermba erim kunum ei, Jiisas eim wu ombu kin tor onerim. ¹⁸ Pe wu ombu noł kanu ełe pangin kin, konu pop owundu topu, noł tuk ełe topu, pinin nipi yi erim. ¹⁹ Pe wu ombu noł kanu ełe eim dolu sik pu, konu turii mił ełe puk kenjing kin, ni Jiisas noł pei ełe opu, mani noł kanu ełe mandi om. Wang kin, wu ombu en enim mund mong enjing. ²⁰ Ba, Jiisas eim opu yi nim, “Enim mund mong enerei! Na mendpił ond,” pa yi nim. ²¹ Wu ombu, eim noł kanu ełe tuk simin nik enjing ni, noł kanu ei pe mendpił, en enim pungii ni piik onjung konu ełe, kun tor om.

Wumb Pei Jiisas Kur Andik Punjung

²² Nga kupiiring, wumb tiłap owundu pei en enim yi piinjing. Jiisas eim nge ekii siłmin wu ombu mendpił noł kanu ełe punjung. Jiisas eim noł kanu ełe, tonu pupu, punerim. Noł kanu endi konu ełe, sinalımon. Jiisas konu ełe tor omba nik, noł gop ełe orungdung wumb ei kupiiring ok, ok konu ełe mulnjung. Ba Jiisas eim noł pei ełe andpi pum ei, wumb en enim piinjing. ²³ Taiperiyas konu ełe nge noł kanu kombur ok Owundu Jiisas bres sipi, Gos kin prei erpi, wumb kuni ngang nok enjing konu ełe mandi onjung. ²⁴ Pe wumb tiłap owundu ei molk kenjing ni Jiisas kin eim ekii siłmin wu ombu kin, konu ełe mulnjung. Pe noł kanu kombur ełe tonu puk, Kapaniyam konu ełe pupun,

Jiisas kurmun nik, Kapaniyam konu ełe punjung.

**Jiisas Eim Epin Konu
Ełe Bres Mił Motum**

²⁵ Wumb tiłap ni konu ełe tor puk, Jiisas eim kenjing. Kanik kin, yi ninjing, “Ek emb to wumb ngołun wu, nim kunum nenj ya on?” ²⁶ Jiisas eim ek nipi, wumb tiłap ei ngopu yi nim, “Na ek keimi mendpił enim kin nip ngond. Enim jep oł pei enj kanik kin, nga na kuruk onanmin mon. Ba enim kuni bres ei nanging, pinang punum ei piik kin, na kuruk onmun?” pa nim. ²⁷ Nga Jiisas eim yi pim, “Enim ya mei ełe kuni minj numun kuni ei namin ni piik, ełe nge kongun enerngii mon. Ba enim kongun erngii ei, noman konj kunum kunum mułngii ei nge kongun erngii. Noman ei kunum kunum konj salim kuni ei singii. Singii kuni ei nge, wu kingam Gos kindang mei konu ełe mani opu wu tełim ei, enim ngumba. Arnan Gos eim noman dinga wii ei, na kin ngum poru nim.” ²⁸ Pe wumb ei ek yi mił ninjing, “Sin nimbił oł erpin, Gos nge kongun ei erpin bin?” ²⁹ Jiisas ei nipi orung kindpi yi nim, “Gos nge kongun ei yi pałim. Enim Gos na kindang ya mei ełe op kin, na kin pii gii ningii.” ³⁰ Wumb ei en enim yi ninjing, “Nim jep oł nipe jep oł eran, sin nim kin pii gii nimin? Pe nim kongun nipe kongun enjii? ³¹ Kumb ok sin nge kupenjpın noł ei, wumb mulenjing konu ełe kuni mana ei, sik nunjung. Gos nirim ek yi mił ninim, ‘Gos tonu epin konu ełe kuni ei, ngang kin nunjung.’ Pe nim kuni yi ku, sin nga numun ni piik enjing.” ³² Wumb ek yi mił nengin kin, Jiisas eim ek nipi orung kindpi yi nim, “Na ek keimi nip enim ngond. Moses eim tonu epin konu ełe kuni keimi ei sipi kin enim kupenjing noł ei ngunerim mon. Na nge Arnan eim tonu epin konu ełe kuni keimi ei, noman konj kunum

kunum enim ngonum. ³³ Gos eim bres ei ngum bres ei, tonu epin konu eŧe si kindpi, mani om bres ei, mei wumb noman konj ka ngomun,” pa nim. ³⁴ Pe wumb ei enim yi ninjing, “Owundu, nim bres ei, sin kunum kunum ngunjii!” pa yi ninjing. ³⁵ Jiisas ek yi nim, “Na nam kuni ei nge, noman konj wumb singii saŧim ei nam. Wumb endi na kin omba wumb ei, nga epi endi simbii ni piin-ermba mon. Ei yi miŧ, wumb ei, nga kuni tang piin-ermba. Nga wumb endi na kin pii gii nim kin, eim noŧ nga nuwa erang kin, piin-ermba mon. ³⁶ Na enim kanip ninj, enim na kan poru ninmin. Ba enim na kin pii gii ninenjing mon!” pa nim. ³⁷ “Pe wumb pei na Arnan ngumba wumb ei, na kin ekii sik ongii. Wumb endi na kin omba ei, na eim to tor kind-nermbii; keimi mendpiŧ mon! ³⁸ Na tonu epin konu eŧe si kindip, mani mei konu eŧe onj ei, nam noman eŧe ekii sip, endm-bii nip onenj, mon! Na Arnan eim kindang onj ei, eim nge noman piimba miŧ ei, na ekii simbii. ³⁹ Eim noman eŧe yi pipi kin, na kindang onj ei, yi miŧ; wumb pei eim na ngopu poru nim ei, na wumb endi si kindnermbii mon. Ekii se muŧ mei poru nimba kunum ei, nam wumb pei Gos kin, nga konj sip orung simbii. ⁴⁰ Na nge Arnan ei eim noman yi paŧim. Wumb pei na kang ei kanik pii gii ninjing kin, noman konj ka sik kunum kunum muŋgii. Muŋgii wumb ei, na kunum poru nimba kunum eŧe, wumb ombu na konj sip orung simbii.”

⁴¹ Jiisas eim yi nim, “Na nam kuni bres ei tonu epin konu eŧe, si kindip mani onj.” Yi neng kin, Jura wumb ek ei piik, popuŧ sik, eim ek ngok, ek pei nik eim ngunjung. ⁴² Pe wumb en enim yi ninjing, “Wu ei Jiisas, Josep nge kingam. Sinim eim arim mam ei kaninmin. Nimbii erang eim yi ninim? Na tonu epin konu eŧe si kindip mani mei konu eŧe onj, ninim?” ⁴³ Pe Jiisas eim ek dinga

nipi, orung kindpi yi nim, “En enim moŧmun tuk eŧe, ek eipi eipi ninergii mon! ⁴⁴ Wumb endi na kin wii onermba, mon! Na nge Arnan ei na kindang kin, na onj. Eim wu endi tu wupu, na ngum kin wumb ei, eim kunum poru nimba kunum eŧe, na wumb ei, nga konj sip orung simbii. ⁴⁵ Ek ni tor kindi kindiŧmin wumb mon eŧe ek ka palim ei,

‘Gos wumb pei, ek ei emb topu wumb ngoŧum. Pe wumb ei, na nge Arnan ek ei piik, ekii sik poru nik wumb ei, na kin omun,’ pa nim.

⁴⁶ Wumb endi Gos endeim kinaŧmin mon. Na Gos kin ouni moŧup kin, na kindang mei eŧe onj. Na endeim mendpiŧ, na Arnan Gos kaniŧ. ⁴⁷ Na ek keimi mendpiŧ nip enim ngond, wumb endi na kin pii gii nimba wumb ei eim noman konj sipi kin, kunum kunum muŧmba. ⁴⁸ Na nam kuni ei nge, noman konj wumb singii saŧim ei, nanim ngoŧ. ⁴⁹ Kumb ok, enim nge kupenjing noŧ, wumb mulenjing konu eŧe kuni mana niŧmin kuni ei nok, kolk mon erik, poru nik. ⁵⁰ Ba pe kuni ei eim tonu epin konu eŧe si kindpi mani om kuni ei, na nam moŧ kuni ei, wumb endi sik nungii ei, na kin pii gii ningii wumb ei, kunum kunum konj muŋgii. ⁵¹ Na kuni ei, noman konj peng kin, tonu epin konu eŧe si kindip, mani onj. Pe wumb endi, kuni ei sipi nim kin, eim noman konj sipi, kunum kunum muŧmba nge, ei simba. Pe na kuni ei, eim ngumbii ei, nam ngamb to kundangin kin, mani mei eŧe wumb ei noman konj singii.”

⁵² Pe Jura wumb en enim moŧmun tuk eŧe ek eipi nik yi miŧ ninjing, “Nimbii erang eim ngenj ngopu kin, sinim ei ngenj kuni miŧ ei ngumba?” ⁵³ Jiisas eim ek nipi, orung kindpi yi nim, “Na ek keimi nip enim ngond ei, Gos kindang mani opu mei wu telim ei, na koŧup miyem bein tamb kin, wumb na kin pii gii ningii wumb ei, noman konj kunum kunum muŋgii ei, singii. Ei yi

mił, wumb endi kuni ni, noł nunjung kin kunum kunum konj mułngii. ⁵⁴Wumb endi na nge miyem ngenj mił epi nołmun wumb ei eim noman konj sipi kin, kunum kunum mułmba. Gos Owundu kunum poru nimba kunum ei, na wumb ei nga konj sip orung simbii. ⁵⁵Nimbił erang, na nge ngenj kin miyem ei, noman tuk nge kuni mendpił mołum. ⁵⁶Wumb endi na ngenj, miyem mił epi ei nopu, na kin piipi, mułmba wumb ei, na nam wumb ei kin mułmbii ku. ⁵⁷Arnan eim konj kunum kunum mołpu kin, na kindang op, Arnan nge noman dinga ełe nge, nam noman konj moł. Pe yi mił ku, wumb endi na ngenj mił epi ei num kin, nam nge noman dinga ełe, eim noman konj kunum kunum sipi, mułmba ei, eim ngumbii. ⁵⁸Pe kuni ei tonu epin konu ełe si kindpi mani om kuni ei, ok enim kupenjing noł wumb mulenjing konu ełe, kuni nok, kolk poru ninjing, ei kin ende mon. Wumb endi, kuni ei num kin, eim noman konj sipi, kunum kunum mułmba,” Jiisas yi nim. ⁵⁹Kapaniyam konu ełe men tołmun ngii ełe, Jiisas eim ek emb topu, wumb ngopu, eim ek yi nim.

Ek Noman Konj Pimba Ek Ei Jiisas Nge Mendpił

⁶⁰Pe Jiisas eim kin ekii siłmin wu pei ek ei piik, noman embin to piinjing. Piik yi ninjing, “Wumb nii endi ek ei pimba?” ⁶¹Ba eim ekii siłmin wu ombu, ek ei piik kin, ek orung orung ninjing ei, Jiisas ei eim noman ełe, ek ei piim. Jiisas eim nge ekii siłmin wu ombu ngopu yi nim, “Enim ek ei enim noman ełe to kis enmin?” pa nim. ⁶²“Pe Gos kindang mani mei wu tełim ei, na mani onj, konu ełe nga orung epin konu ełe tonu pup kin, nimbił oł mił piingii ei, enim kis piingii?” ⁶³Noman konj ei, Gos Gui Ka wumb ngołum; ba sinim wumb noman konj sinałim. Pe sinim ngenj ei, wumb

kulii mił mołum. Na ek ei nip enim ngond ek ei, enim noman ełe kuni mił mołum ek ei, enim noman konj ngołum. ⁶⁴Ba enim mołmun konu tuk ełe mołmun wumb ei, kombur pii gii ninanmin.” Kumb ok pii gii ninarik mulnjung wumb ombu ei Jiisas piim. Wumb ei, na nge opu orung wumb konu ełe, ni tor kindmba ni yi piirim. ⁶⁵Pe Jiisas ek yi nim, “Wu endi na nge opu orung wumb kin na ni tor kindmba ei nge na piip kin, ok ek ei, nip enim ngunj,” pa nim. “Pe na nge Arnan ei, eim dinga wu ei ngunełang kin, wu ei na kin onełang mon.”

⁶⁶Jiisas ek ei nipi, poru neng kin, wu ombu Jiisas kin ekii sik erik, wu ombu Jiisas si kindik, en enim orung punjung. Puk kin, nga Jiisas kin tep to endnenjing mon. ⁶⁷Pe Jiisas eim ek nipi, eim kin ekii siłmin wu engki nga tał ei, kanpi yi nirim, “Enim yi ku, na si kindik, pungii enmin min?” ⁶⁸Saimon Piisa eim ek nipi, orung kindpi yi nim, “Owundu, pe sin konu jili orung bin? Nim nge ek ei mendpił, noman konj kunum kunum sin kin noman konj ngumba. ⁶⁹Sin nim kin pii gii nipin poru ninmin. Nim Gos nge oł kun ka nge puł wu ei, sin piinmin,” pa nim. ⁷⁰Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, “Nimbił erang na enim wu engki nga tał wii top sinj; ba enim mołmun konu tuk ełe wu endi mołum ei, Seisen gui kis eim kin mołum,” pa nim. ⁷¹Jiisas ek nim ei, Juras Saimon Eskeriyas nge kingam ei kin piipi nim. Jiisas kin ekii sinjing konu ełe tuk mołmun, wu engki nga endeim mulnjung konu ełe tuk, eim mułum. Ba ekii se, wu ei eim Jiisas sipipi, opu orung wumb angii ełe ngopu kin, ku sim.

Jiisas Nge Angim Noł, Eim Kin Pii Gii Ninenjing

7 Pe ei poru neng kin, Jiisas eim Galilii konu ełe endim. Ba Jura wumb eim tumun ni erangin kin, eim Juriya konu

ete nga endnerim mon. ²Jura wumb en enim kor owundu kunum endi alap ngii ete kuni owundu nołmun oł ei nge, kunum ei tonu omba ei, mandi enim nik enjing. ³Pe Jiisas eim angim noł yi ninjing, “Nim ya konu ete si kindkin Jura konu ete pan, nim kin ekii sik ok wu ombu, nim enjii kongun ei keningii,” pa ninjing. ⁴Wumb ombu Jiisas kin ek yi ninjing, “Pe wu endi eim peni ete mułmbii ni piip, yi efim ei, eim epi koi er enałim mon. Nim epi yi ermbii ni piikin kin, pukun wumb ningił ete pei enjii,” pa ninjing. ⁵Jiisas eim nge angim noł ei, eim kin pii gii ninarik kin, ek yi mił ninjing. ⁶Yi nengin kin, Jiisas ek nipi yi nim, “Kunum ei wumb pei na piik kanik erngii ei, tonu onanim; ba enim kuni owundu pungii kunum ei, noman ete pei sałim,” pa nim. ⁷“Ya mei wumb ei, en kin opu orung er ngunerngii mon; ba na kin opu orung enmin. Ei nimbił erang, na ek nip tor kindił ei, ‘En enim oł kis enmin ei,’ na ni tor kindip kin, ek yi mił ei na kin opu orung enmin,” pa nim. ⁸“Pe en enim kuni owundu ei puk, Jura wumb kor kunum ka niłmin kunum ei, puk keningii. Ba pe nga, na kor kunum ka ei pup kinermbii. Na bii kunum ei tonu onanim. ⁹Jiisas eim ek yi nipi kin, eim Galilii konu ete kunum kombur nga enj mułum.

Jura Wumb Kuni Owundu Nik Ełmin Alap Ngii Ete Jiisas Pupu Kenim.

¹⁰Jiisas nge angim noł ei Jura wumb kułou tok ełmin konu ete keningii nge ok punjung. Pe eim yi ku ekii se pum. Jiisas eim pum ei, peni ete punarpi kin, koi mił erpi pum. ¹¹Jura wumb kułou tok mulnjung kor kunum ka ete molk. “Wu ni jii punum?” pa nik, kuruk mulnjung. ¹²Pe Jura wumb eim kin ek kanim kanim ninjing. Wumb kombur molk, “Mon wu ei, wu ka,” pa ninjing. Ba wumb kombur molk yi ninjing, “Mon wu ei, eim wumb

kanpi kin, ek kend topu niłim,” pa ninjing. ¹³Jura wumb kombur Jiisas kin pii gii nik, wumb pei konu ete tuk mulnjung; ba lo ek piłmin wumb kin mund mong enjing. Erik kin, wumb endi tonu angk, Jiisas nge ek endi ninenjing. Nimbił erang, wumb endi ek nipi, “Jiisas ei Mesiya” nimba wu ei, men tołmun ngii ete, to anda kindngii niłmin, pim.

¹⁴Pe Jura wumb kuni owundu kunum ka nik ełmin kunum ei, aninga mandi no poru ningii, er mułangin kin, Jiisas Gos ngii owundu tuk ete angpi, ek nipi wumb ngum. ¹⁵Pe Jura wumb kenjing ni mon gerpi nim. Neng kin, wumb puku sinjing. “Eim mon konu endi pupu neng kin, kinenjpin mon? Nga eim mon ei gernim mił nenj?” ¹⁶Pe Jiisas wumb ei ek nipi ngopu yi nim, “Na pe nip, enim ngond ek ei, na nge mon. Ei Gos nge ek, eim na ‘Pui’ nipi, kindang kin, na onj. ¹⁷Pe wumb endi, Gos ek ei piipi nipi, ermba wumb ei, eim na nind ek ei piipi om kin, eim Gos kin ba. Min na nam noman ete ek ei nind. ¹⁸Wu endi eim noman ete, ek ninim ei eim embe tonu ba ni piipi ninim. Ba wu endi kindang om ni piipi kin, eim embe er tonu kindpi kin, ek kun nipi ermba wu ei, eim oł kis endi eim kin pinermba, mon! ¹⁹Kumb ok Moses enim lo ek nipi, ngurum kunum ei, enim mołmun konu tuk ete, wumb endi lo ek ei, ekii sinarik; ba enim na nimbił erang na to kundmun, ninmin?” ²⁰Wumb ek nik, orung kindik yi ninjing, “Nim gui kis endi nim kin mołum. Wumb endi nim to kundnerngii mon!” pa ninjing. ²¹Jiisas eim ek nipi, orung kindpi yi nim, “Na jep oł owundu endi enj ei, enim pei puku sinjing,” pa nim. ²²“Moses enim ngenj kopsingii oł ei, nipi ngum ei keimi. Pe enim oł ei, Moses kin onerim mon. Oł ei enim nge kupenjing noł kin tonu om; ba enim kangił kunum tonu opu, ngenj kor owundu kunum ete kopsiłmin,” pa nim. ²³“Pe enim Moses nge lo ek ei, am

kun ekii silmin. Ba en enim kangit ei, kor owundu kunum tu wuk kin, ngenj kop-silmin. Pe na yi ku, kor owundu kunum ei, wu ening pim wu ei, er ka enj; ei nimbit erang na kin popu sinjing? ²⁴ Epi ningit eke kanik kin, epi mok tunerngii! Enim epi pei mok tungii ei, o! kun palim mit kun erngii!”

Wumb Yi Ninjing, “Gos Kindim Wu Krai Wu Ei Min?”

²⁵ Pe wumb Jerusalem konu eke motmun wumb kombur ek yi ninjing, “Nimbit erang wu ei to kundmun ninjing wu min?” pa yi ninjing. ²⁶ “Pe kine! Eim wumb muljung konu peni eke, ni tor kindnim. Nga wumb ek endi ni orung kindnanmin. Pe keimi, Jura wu num peng pim wu ombu, piinmin ei, Gos kindim wu Krai min?” ²⁷ Pe sinim wu ei eim nge ngii konu eke sinim piinmin. Nga Krai omba kunum ei; ba wumb endi eim nge ngii konu eke piinerngii. Yi peng kin Jiisas ei Krai ya mon,” pa ninjing.

²⁸ Jiisas men tolmun ngii eke Gos ek ei piipi wumb tor kindpi mutang kin, ek kombur ei piipi, eim ek dinga nipi, orung kindpi yi nim, “Enim na piinmin! Na ngii konu eke enim piinmin ku! Ba na nam noman eke onenj, mon. Na Arnan eim na kindang kin, onj ei, o! kun mendpit palim mit end; ba enim pii kun enanmin mon! ²⁹ Na nam eim piind. Na Gos kin ouni muls. Gos eim na kindang kin, na mani mei eke onj,” pa nim. ³⁰ Pe wumb eim kan ngumun ni piinjing; ba Jiisas eim kongun ei poru ninerim. Yi peng kin, wumb endi Jiisas embilmba mit, pinerim mon. ³¹ Pe wumb pei eim nim ek, pii gii nik, yi ninjing, “Gos kindang wu Krai tonu om kin, eim jep o! pei erpi, ya ei enim jep o! ombu to mani kindpi, kaphi piipi yi enermba mon!” yi ninjing.

Opu Ond Wu Kombur Kindangin Puk Kin, Jiisas Kan Ngungii Nge Punjung.

³² Lo ek piilmin wumb ei, piinjing ni wumb pei Jiisas nge ek ei eipi eipi nening kin piinjing. Lo ek ekii sik elmin wumb ni, kulma! kafilmin wumb pei puk, opu ond wu kombur neningin puk kin, eim kan ngungii nge punjung. ³³ Pe Jiisas eim ke nipi, wumb ngopu yi nim, “Na enim kin kunum aninga er mot. Nga na eim kindang onj konu eke orung bii,” nim. ³⁴ “Na bii konu ei, enim kuruk endngii ei, na kaphi kan sinerngii, mon! Nga na bii konu eke, enim kan sinerngii mon!” ³⁵ Pe Jura wumb en enim ek nik yi ninjing, “Eim konu jili pang kin, sinim eim kur andinmin ninim? Eim sinim Griik wumb konu eke pupu kin, Griik wumb kin, ek nipi ngopu, ermba ninim min? ³⁶ Pe eim yi ninim, ‘Enim na kuruk pungii ei, kan sinerngii,’ ninim. Nga, ‘Nam bii konu eke, enim kaphi punerngii,’ pa ninim. Ek ei pute er palim mit nenj?” pa yi ninjing.

No! Konj Kunum Kunum Motum

³⁷ Jura wumb kor owundu kuni owundu simba kunum ei, mandi poru neng kin, kunum owundu mendpit palim. Jiisas eim angpi ek dinga yi nim, “Wumb endi na kin pii gii ninjing pim kin, kaphi na kin ok pii gii ningii. Yi mit peng kin, wumb endi no! nuwa mutum kin, na kin wang, no! ngamb numba,” pa nim. ³⁸ Ei Gos nge ek eke yi ninim, “Wumb na kin pii gii ningii wumb ei, eim noman tuk eke no! konj mit tonu omba,” pa nim. ³⁹ Jiisas ek ei, Gos Gui Ka kin ek yi nim, “Wumb na kin pii gii ningii wumb ei, eim Gui Ka ei singii.” Kunum ei, Jiisas eim nge tilang owundu ei sinarpi kin, epin konu eke tonu orung punerim kunum ei, Gui Ka ei tor onerim.

Wumb Tilap Tał Er Mulnjung

⁴⁰Wumb kombur Jiisas ek ei piik, “Keimi mendpił wu ei, Gos ek ni tor kindiřim wu mołum,” pa ninjing. ⁴¹Nga wumb kombur yi ninjing, “Wu ei, Gos kindang nge wu Krai tonu om,” pa ninjing. Nga wumb kombur ek eipi nik yi ninjing, “Gos kindim wu Krai eim Galilii konu ełe tonu omba min? Jiisas eim Gos kindim wu Krai mon, ni piinjing. ⁴²Gos nge ek ełe yi nirim, “Gos kindang wu ei Krai eim Deipis nge tilap ende. Pe eim Beslem konu ełe tonu omba nirim konu ełe, ok Deipis multum konu ei salim.” ⁴³Wumb ek yi nik kin, wumb tilap tał erik, Jiisas kin eipi eipi punjung. ⁴⁴Wumb kombur, “Eim kan ngumun,” ninjing; ba wumb endi eim embiřmba wumb endi, mulerim mon.

Jura Wu Num Ombu Jiisas Kin Pii Gii Ninjing

⁴⁵Pe opu ond wu ombu, nga orung puk kin, lo ek piřmin wu ni, kułmał kařimmin wu owundu ombu ni, kanik yi ninjing, “Enim nimbil erang, wu ei tu wunmun? ⁴⁶Yi nik opu ond wu ombu, ek ni orung kindik yi ninjing, “Ok wu yi nge endi, opu ek wu ei ninim miř ei ninerim mon!” pa yi ninjing. ⁴⁷Yi miř nengin kin, pe lo ek piřmin wumb ombu ek yi ninjing, “Wu ei, enim kin ek kend topu ngonum, ku min? ⁴⁸Enim kanmin ei, sin lo ek piipin, elmin wu ombu ni, men tołmun wu num ombu ni, endi pii gii nik erangin kin, kenjing min? ⁴⁹Ei mon! Ba wumb Jiisas kin pii gii ninjing ya wumb ei, Moses lo ek piinarik enmin, wumb ei, Gos kos owundu singii,” pa ninjing. ⁵⁰⁻⁵¹Wu Nikoriimas ei wu ombu nge men tołmun ngii kongun ende elmin wu ei, eim ok, epin tuk memb kunum ełe Jiisas kin purum. Wu ei eim ek yi nim, “Sinim lo ek ei wumb kos wii er ngumun ninim? Ei mon! Sinim eim nge ek

ei ok piipin, eim nimbil oł erim ei piimin,” pa yi nim. ⁵²Pe lo ek piřmin wu kombur, eim kin ek nik kii sinjing. “Pe nim Galilii konu ełe wu min? Lo ek ei, ger kankin, enjii. Ek ni tor kindiřim wu endi, Galilii konu ełe tonu onermba,” pa nik yi ninjing.

Amb Endi Wu Pułum Oł Ei To Kindim

8 (Wumb pei en enim ngii konu ełe eipi eipi pangin kin, nga Jiisas eim tonu komung Olip ełe tonu pum. ²Kupiring ok eim pupu kin, men tołmun ngii owundu ełe nga pum. Pang kin, wumb pei eim kin wangin eim mołpu kin, ek emb to nipi, wumb ngopu kin, yi er mułum. ³Lo ek piřmin wu ni, lo ek połmun wumb ni, amb sik elmin oł ei, amb endi lo ek ei to kindim nik, tu wuk kin, tuk ełe engindangin engim. ⁴Engang kin, ek nik Jiisas ngok yi ninjing, “Ek emb to wumb ngołun wu, ya amb ei wu puk enmin oł ei to kindim ni kenjing,” pa yi ninjing. ⁵“Moses nge lo ek ełe, wumb ombu yi erngii ei, kom ku to konduk erngii, pa nipi pendim. Pe nim nipe ek ninjii?” ⁶Wumb en enim yi piinjing, “Sin ek yi ninmin. Eim nipe ek nimba ei, piipin kin eim oł kis kun pinermba miř ermba, ni kenjing. Ba Jiisas eim kan mani kanpi kin, eim angil orung ei sipi, mei ełe mei tumb miř nipi, mani kanpi er mułum. ⁷Wumb am ek nik, kii sik mułangin kin, Jiisas eim angpi, ek nipi, wumb ngopu yi nim, “Enim mołmun konu ełe wumb endi eim oł kis enařim wu endi mułum kin, eim amb ei ok, ku tangi,” nim. ⁸Jiisas eim ek yi nipi kin, nga mani mołpu kin, mei ełe mei tumb nipi, mani kanpi er mułum. ⁹Pe wumb ek ei piik kin, en enim oł kis erpin ni piinjing wumb ei, pei endeim endeim ni, anda punjung. Puk wu num ombu, kumb se pangin kin, wumb wii ekii se punjung ku. Jiisas endeim mendpił mułum. Nga eim mułum konu

efe amb ni opu, eim kumb efe engim. ¹⁰Pe Jiisas eim angpi kin, yi nim, “Amb, wumb ni jili mołmun? Wumb endi, nim kin kos ermba wumb endi mołum min mon?” pa nim. ¹¹Amb ni ek yi nim, “Owundu, wumb endi mulatim mon!” Pe Jiisas yi nim, “Na yi ku, nim kos en-ermbii. Nim po! Pukun, nga oł kis endi enerii mon!” ni Jiisas yi nim.)

Jiisas Mei Wumb Efe Tilang Mołum

¹²Ekii se Jiisas wumb men tołmun tuk mołmun wumb ek nipi yi nim, “Na nam mei wumb efe tilang moł. Wumb endi na kin pii gii nim kin, eim noman tuk efe, emii pinermba mon. Wumb ei, eim tilang konu ei eim kin pimba wu ei, noman konj simba,” pa nim. ¹³Lo ek piik ełmin wumb ei ek nik, eim ngok yi ninjing, “Nimbił erang ninim nge nikin ek ei, ni tor kindin? Kindin ek ei, keimi mon,” pa ninjing. ¹⁴Pe Jiisas eim ek nipi yi nim, “Keimi, na nam nge ek ei nind; ba na nind ek ei keimi. Nimbił erang na nam angip onj konu ei piind. Nga nam bii konu ei piip moł. Ba enim na nam ngii konu ei enim piinanmin. Nga na konu jili bii ei, enim yi ku, piinergii mon! ¹⁵Pe enim mani mei oł pałim mił ei, wumb mok tonmun. Ba na wumb endi ei, mok tonał mon! ¹⁶Ba na wumb mok tułamb kin, kaplı na mok kun mendpił tułamb. Nimbił erang, na nam endeim mendpił mon. Na Arnan na kindang mani mei efe onj ei kin ouni kongun erpił wumb mok tumbuł. ¹⁷Enim nge lo ek ei yi pałim, ‘Pe wu tał ek ende mił, ni tor kindngił ei, ek keimi,’ pa yi niłmin. ¹⁸Na nam ek ei nind. Ei na Arnan na kindang op kin, nam ek yi ku, nip tor kindind.” ¹⁹Pe wumb eim kii sik, yi ninjing, “Nim Arnim konu jili mołum?” Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, “Na Arnan, enim pii poł tunanmin ei, enim na Arnan ei enim piinergii. Ba enim na piinjing kin, kaplı enim na Arnan ei piingii ku.”

²⁰Men tołmun ku salihim konu efe ek ei nirim kunum ei, eim men ngii owundu efe wumb ek emb topu ngurum. Wumb endi eim sipi, kan ngungii mił pineririm. Nimbił erang, Jiisas nge kongun ei poru ninerim mon!

Enim Na Bii Konu Efe, Enim Kaplı Punerngii

²¹Jiisas eim ek nga nipi, wumb ngum, “Na pe konu efe bii ei, enim na kin-erngii. Pe enim kułangin kin, oł kis ei enim kin pim kin, na Arnan kin tonu bii konu efe enim onerngii mon.” ²²Eim ek yi neng kin, Jura wumb en enim yi ninjing, “Nimbił erang eim ek yi ninim? ‘Na eim tui min epi endi sipi, eim to kundmba ninim min? Eim kan to kułmba nge ninim min?’” ²³Pe Jiisas eim ek nipi ngopu yi nim, “Enim ya mei mani efe wumb; ba na nam tonu epin konu efe nge wu. Enim ya mei efe wumb; ba na mei konu efe nge wu mon!” pa nim. ²⁴“Yi piip kin na ek nip enim ngond. Pe enim kułangin kin, enim nge oł kis ei pepi mułmba. Efe nge Gos kindim wu ei, na enim pii gii ninenjing kin, pe enim kułngii; ba oł kis pei ei piram pepi mułmba.” ²⁵Pe wumb ek yi ninjing, “Nim wu nii?” Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, “Ok na enim kanip ninj, wu ei mendpił na moł,” pa nim. ²⁶“Enim ełmin oł ei nge, na am ek pei pałim. Na enim ełmin oł efe, kos wu mił piip ermbii. Ba ei eim, na pui nip kindang onj ei, eim nge ek ei keimi mendpił pałim. Eim nim ek ei, na piip op kin, mei wumb ombu kanip nind.”

²⁷⁻²⁸Jiisas Erinjpin Gos kin ek nipi ngum ei, wumb en enim piinenjing mon. Piinerangin kin, Jiisas eim ek nipi wumb ngopu yi nim, “Ekii se enim Gos kindang opu, mei wu tełim wu ei, na ond peri efe, tonu kindngii. Kindngii wu ei na moł ei, enim piingii. Na nam noman efe, ek endi ninand mon. Na Arnan nipi, an-

dan to ngurum ek ei mendpił, nip enim ngond. ²⁹Na Arnan 'Pui' nipi kindang kin, na onj. Eim na kin ouni mołum. Na endeim mendpił mułamb kin, eim na si kindnałim mon. Kunum kunum na eim noman elim epi ei, minj erip yi ef." ³⁰Jiisas eim ek yi neng kin, wumb pei eim kin pii gii ninjing.

Wumb Wii Mołmun Wumb Nin Kan Ngii Mił Ambił Gii Nik Mołmun Wumb

³¹Jiisas ek yi nipi Jura wumb pii gii ninjing wumb ei ngum, "Pe enim na ek efe mendpił ekii sik mulnjung kin, na nge ek se endngii wumb mendpił mułngii. ³²Molk, ek keimi mendpił ei piik er mułangin kin, ek keimi enim erang tonu ok, kunum ka seng kin, wii mułngii. Oł kis ni, embin tui ni, oł kanim kanim ei enim kin tonu onermba. Ei yi mił enim wumb Seisen nge kongun wii erik, mulerngii mon!" ³³Wumb ek nik, Jiisas ngok yi ninjing, "Sin Eiparam nge tiłap ende wumb. Sin kunum endi wumb kin kongun wii enałmin. Nim nimbił erang sin opun, kongun ni endi tonu onerang kin, kunum ka seng kin, wii mołmun nin?" ³⁴Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, "Na ek keimi mendpił nip enim ngond. Wumb pei oł kis elmin ei Seisen nge kongun wii elmin; ba kumep pufe ei wumb kułngii. ³⁵Kongun wii elmin wumb ei, ngii konu efe mulałmin mon. Arim kingam ei, mendpił kunum kunum mołum. Wumb kis en enim yi niłmin, wumb endi, sin tep enermba ninmin wumb ei, en enim am mendpił pungii. ³⁶Pe yi mił, Gos kingam ei enim sipi, Gos kin orung sim kin, ei keimi mendpił; enim noman konj sik mułngii. Enim oł kis si kindangin kin, enim kunum ka seng mułngii. ³⁷Na piind ei, enim Eiparam nge tiłap ende; ba na nge ek ei enim noman tuk efe pinałim. Enim ek ei piinarik kin, na to kundmun ninmin. ³⁸Na ek nip tor kindił ei, na Arnan nge

epi pei kan poru nip nind. Pe enim yi ku, kupenjing noł elmin oł ei enim yi ku elmin."

Enim Nge Erinjing Ei Seisen

³⁹Wumb ei ek ni orung kindik yi ninjing, "Sin nge kupenjin Eiparam," pa ninjing. Pe Jiisas nga ek nipi, ngopu yi nim, "Pe enim Eiparam kupenjing noł mołmun; ba enim Eiparam elim oł ei mił enim enanmin, mon!" pa nim. ⁴⁰"Na ek keimi nip enim ngunj ei, na Gos nirim ek ei piip kin, nip enim ngunj; ba pe enim na to kundmun, ninmin. Ba Eiparam eim oł yi nge eneririm, mon. ⁴¹Enim kupenjing noł elmin oł ei enmin." Yi neng kin wumb ek nik, eim ngok yi ninjing, "Mon, sin kupenjin endeim mołum ei Gos. Sin eim nge kupam noł mendpił mołpun si kindinmin," pa ni yi ninjing. ⁴²Pe Jiisas eim ek nipi, orung kindpi yi nim, "Keimi, Gos ei enim kupenjing pim kin, enim kapli na noman ngungii. Nimbił erang, na Gos kin ouni mołup kin onj. Na nam noman efe onenj mon! Gos na pui nip kindang kin, na onj. ⁴³Nimbił erang enim na nge ek ei pii kun enanmin? Pufe yi mił pałim, enim na ek ei pinermin ni piinmin. ⁴⁴Enim kupenjing ei Seisen nge kupam noł mołmun. Pe enim kupenjing nge noman efe, ekii sik, dinga puk mołmun. Wu ei ok wumb to kondułum oł yi erpi kin, eim oł kun mendpił pałim ei ekii sinerim mon. Nimbił erang, oł kun ei eim kin pinerim mon. Eim ek kend topu nipi, ek kun mił niłim. Eim ek kend nge puł wu, ei eim mendpił mołum," pa nim. ⁴⁵"Ba na ek mendpił ei kun nip enim ngond. Nimbił erang enim na ek ei ekii sinanmin? ⁴⁶Enim mołmun konu tuk efe wu endeim angpi kin, na oł kis kun pinerim mił ei en pa yi nimba min? Mon pim kin, na ek mendpił kun pim ek ei ninj. Ba nimbił erang, enim na nind ek ei pii gii ninanmin? ⁴⁷Gos nge kingam noł ei, Gos nge ek pei ei

piilmin. Enim Gos nge kingam no! mola!min mon! Nimbi! erang enim Gos nge ek ei piina!min mon.

Eiparam Tonu Oneririm Kunum Ei Jiisas Kumb Ok Multum

⁴⁸ Jura wumb ek dinga nik, orung kindik yi ninjing, "Sin nim Sameriya konu ele wu pa ni!min. Nim gui kis endi nim kin mo!um, pa ni!min. Ei keimi mendpi!, min mon?" ⁴⁹ Pe Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, "Na gui kis endi na kin mularim mon. Na nam Arnan nge embe ambil tonu kindil ei, enim na embe ei to mani kindinmin," pa yi nim. ⁵⁰ "Na nam embe ei, tonu ba ni, kongun ei enand mon. Wu endi na nge embe ambil tonu kindmbii ni piinim ei, eim wumb kos piipi, kun erpi, mok tumba. Eim na kin kun ermaba ku. ⁵¹ Keimi mendpi!, na enim kanip nind. Wumb endi na ek ei ekii simba wu ei, eim kulermba; ba kunum kunum konj mu!mba," pa yi nim. ⁵² Jura wumb ek yi ninjing, "Pe eim nim piinmin nim gui kis endi mo!um. Eiparam mu!um wu ei ku!um; nga ek ni tor kindilim wumb tonu onjung ei, kulnjung ku. Pe akip nim yi nin, 'Wumb endi na ek ei, ekii simba wumb ei, kularpi kin, konj kunum kunum mu!mba,' pa nin. ⁵³ Nimbi! ol en? Nim Eiparam sin nge kupenjpini ei, nim to mani kindikin nin min? Eiparam eim ku!um, nga ek ni tor kindilim wumb tonu ok, wumb ei kulnjung ku. Pe ninim wumb nii mi! tonu onjii en?" ⁵⁴ Pe Jiisas eim ek nipi orung kindpi yi nim, "Na nam embe ambil tonu kindmbii ei, epi wii mi! pimba. Ba nam nge Arnan eim na embe ei ambil tonu mendpi! kindnim. Pe en enim yi ni!min, 'Sin nge Gos' ni!min. ⁵⁵ Ba enim eim piinanmin. Na nam eim piip mo!. Pe na nam eim kina!, nimbi! ei, enim ek kend tok ni!min mi!, yi nimbi!. Ei mon! Na nam eim piipi poru nipi kin, eim ek kun ei ekii sind. ⁵⁶ Enim nge

kupenjing Eiparam ei eim na mani mei ele ombii kunum ei kenmbii ni, ka piipi mu!um ei, eim kanpi kin, eim noman ka seng mo!um." ⁵⁷ Nga Jura wumb ek nik, Jiisas ngok, yi ninjing, "Nim wu gal kangu wu mo!um. Pe nim Eiparam er ken mi! nenj?" ⁵⁸ Jiisas eim ek nipi, orung kindpi yi nim, "Na ek keimi mendpi! nip enim ngond. Ok Eiparam eim tonu oneririm kunum ei, na muls." ⁵⁹ Yi neng kin, wumb kom ku sik, eim tumun nik enjing. Ba Jiisas eim koi erpi kin, men to!mun ngii owundu si kindpi anda pupu pum.

Ningil Tumbun Mu!um Wu Endi Ek Po! Tonum

9 Jiisas eim andpi pupu kin, kenim ni, wu endi ningil tumbun mu!um wu endi mu!um. Wu ei, kangil kembis mam kirim ele tor orum ei, yi er pirim. ² Jiisas eim kin ekii si!min wu ombu yi ninjing, "Ek emb to ngo!un wu. Pe wu ei, eim ol kis erim min, eim arim mam tel ol kis enjingil min?" ³ Jiisas eim ek nipi, orung kindpi yi nim, "Wu ei eim ol kis erim kin, nga eim arim mam tel ol kis enjingil pule ei mon. Ba Gos eim kongun erpi, dinga owundu yi erang kin, eim nge pule wu ei kin tor wang kin, wumb keningii nipi, wu ei kin tonu om. ⁴ Pe mendpi! ei, eni kunum mi! ka salim ele, sinim Gos kongun ermin. Eim na kongun ele kindang kin, na onj. Gos eim nge kunum poru nimba kunum ei, epin mendpi! mi! mu!mba kunum ei sinim kongun endi kapli enermba mon. ⁵ Pe na ya mei ele mo! ei, na mei wumb nge noman tuk ele tilang mo!." ⁶ Jii Jiisas eim ek yi nipi, jipambil topu, mani mei el kindpi kin, mei kin jipambil dangindpi sipi, no! oi mi!, wu ningil ele pendim. ⁷ Pendpi eim yi nim, "Nim pukun, no! gopu Sailom ele was enjii!" nim. Sailom ei sinim pule yi nimin, 'Eim kindang pum.' Pupu, no! ele was erpi, orung opu, ningil ka seng kin, kenim.

⁸Wumb eim konu ende wumb ni, ok eim kanik wumb ni, “Wu ei ok moŋpu kin, wumb ku ni epi ngei nipi, moŋum wu ei min?” Wumb eim ka muŋang kin, kanik ek yi ninjing. ⁹Ba wumb kombur yi ninjing, “Wu ei mendpiŋ,” pa ninjing. Nga wumb kombur yi ninjing, “Mon, wu ei miŋ, wu endi moŋum,” pa ninjing. “Ba wu ei, wu eipi.” Pe wu ei, eim moŋpu kin, yi nim, “Ei na ya moŋ,” pa nim. ¹⁰Yi neng kin, wumb ek nik ngok, yi ninjing, “Nim ningiŋ ei opu, ka erim miŋ nenj?” ¹¹Pe eim ek nipi, orung kindpi yi nim, “Wu ei, Jiisas niŋmin wu ni, eim mei kin noŋ eningii erpi sipi, na ningiŋ eŋe pendpi kin, yi nim, ‘Nim pukun, noŋ gop ‘Sailom eŋe,’ was enjii!’ Neng kin, na pup, was erip, nam ningiŋ ei, ka seng kin, epi kenj,” pa nim. ¹²Wumb wu ei kii sinjing, “Pe wu jiiŋi pum?” Wu ni yi nim, “Na kinenj,” pa nim.

¹³Pe wumb wu ei ok ningiŋ tumbun multum ni, lo ek piŋmin wumb mulnjung konu eŋe sipnjing. ¹⁴Kunum ei, kor owundu kunum Jiisas noŋ oi sipi kin, wu ei kin yi erpi kin, ningiŋ tumbun muŋum ei, er ka erim. ¹⁵Lo ek ekii siŋmin wumb nga wu ei kii sinjing, “Nim ningiŋ ei opu, ka erim miŋ nenj?” Wu ni ek nipi, orung kindpi yi nim, “Eim noŋ oi sipi kin, na ningiŋ eŋe pindang kin, na pup was eramb kin, na ningiŋ ei tiŋang erim.” ¹⁶Pe lo ek piŋmin wumb ek yi ninjing, “Gos wu ei kindang onerim; eim kor owundu kunum ei eim piŋanim min? Eim kor owundu ei lo ek piŋim min mon?” Ba wumb kombur ek yi ninjing, “Oŋ kis eŋim wu ei, jep oŋ ei ermaba miŋ nenj?” Wumb en enim ek yi nik, en enim eipi eipi puk, tiŋap taŋ miŋ molk kin, ek yi ninjing.

¹⁷Nik kin, nga wu ningiŋ tumbun muŋum wu ei, kii sik yi ninjing, “Pe nim wu ningiŋ er ka erim wu ei, eim embe er sin miŋ nenj?” Wu ei, ek yi nim, “Ei wu ek ni tor kindiŋim wu endi Gos kindim wu,” pa nim. ¹⁸Keimi, ok wu ei, eim

ningiŋ tumbun multum; ba pe, eim ningiŋ ei pirek neng kenim. Ba Jura wumb oŋ eŋe pii gii ninenjing. Pe wu ningiŋ opu, ka pum wu ei, eim arim mam noŋ wii tunjung. ¹⁹Wii tok kin, wumb ek nik, wu amb taŋ kii sinjing, “Wu ei eŋip nge kingenjingiŋ min? Mam mengrim kunum ei, wu ei eim ningiŋ tumbun multum pa ninmbiŋ. Ba pe, nimbiŋ erang eim ningiŋ ka seng kin, epi kan kun enim?” Nik yi ninjing. ²⁰Arim mam teŋ, ek yi ni orung kindinjingiŋ. “Siŋ piŋnmbiŋ ei mam mengrim kunum ei, eim ningiŋ tumbun moŋ pirim ei, siŋ piŋnmbiŋ. ²¹Ba pe, eim ningiŋ ei ka seng kin, epi kanpi enim ei, siŋ pii poŋ tunanmbiŋ. Wumb endi ni, eim ningiŋ ei er ka erim ei, siŋ pii kun enanmbiŋ ku. Eim wu dinga moŋum ei, eim kapŋi enim kii sik piŋngii.” ²²Wu ei nge arim mam teŋ, Jura wumb kin mund mong erkiŋ yi ninjingiŋ. Nimbiŋ erang Jura wumb owundu ek yi miŋ ni pendnjing wu ei, Jiisas ei Kraiŋ Gos kindang wu ei om nimba wumb ei, men toŋmun ngii eŋe, to anda kindngii nik pendnjing. ²³Pe arim mam teŋ, ek puŋe nikiŋ yi ninjingiŋ, ‘Eim wu dinga moŋum ei eim kii sik piyei!’ ninjingiŋ.

²⁴Pe nga wumb ek nga nik kin, wu ei ok ningiŋ tumbun multum wu ni, wii tok, se orung sik yi ninjing, “Gos eim jep oŋ ei erim. Nim Gos nge embe tonu kindkin, ek keimi ninjii. Sin piŋmin wu ei, oŋ kis eŋim wu.” ²⁵Wumb ek yi nengin kin, wu ningiŋ ka muŋum wu ni ek yi nim, “Na ningiŋ er ka erim wu ei, oŋ kis eŋim wu min, ei na pii kun enand, mon! Ba epi endi na piŋnd ei, na ok ningiŋ tumbun multum; ba pe tiŋang erang kin, kanip ei piŋnd,” pa nim. ²⁶Neng kin, wumb yi kii sinjing, “Eim nim kin, nimbiŋ oŋ erpi kin, nim ningiŋ ei er ka erim?” ²⁷Wu ni ek dinga nipi, orung kindpi yi nim, “Na enim ok kanip ninj ei, enim piŋnenjing min? Nimbiŋ erang nga piŋmin, ninmin? Pe enim wu ei kin ekii singii nge

ninmin, min?" ²⁸ Pe Jura wumb ek kis nik, orung kindik yi ninjing, "Nim eim nge ekii sin; ba sin Moses kin ekii sin-jpin mołmun. ²⁹ Sinim piinmin ei, Gos ek nipi, Moses ngurum. Ba wu ei, konu jili tonu om? Ei sin piinanmin!" pa ninjing. ³⁰ Yi nengin kin, wu ningił ka mułum wu ni yi nim, "Ei oł endi eipi mił, owundu endi tonu om ei, enim piinanmin. Pi-inarik kin, konu jili wu ei tonu om; ba nam ningił ei erang opu, ka mułum ei pi-ind," pa nim. ³¹ Nga nipi yi nim, "Sinim piinmin ei, Gos wumb oł kis erik enmin, wumb ei ninmin ek ei, Gos piinanim mon. Ba wumb Gos kin men tok erik kin, Gos oł keimi pałim mił ekii sik enmin ei, en enim ek ningii ei Gos eim pi-ilim. ³² Am kumb ok mendpił, wu amb endi kangı endi mingang ningił tumbun multum ei, wu endi opu, ei er ka eririm nengin kin, sin piinałmin ei nge ek poł. ³³ Pe Gos ei kindnełang kin, eim oł yi nge endi enełang mon!" ³⁴ Lo ek piłmin wumb ek dinga nik, wu ei ngok yi ninjing, "Nim manim nim mengim ei, oł kis enjing konu ełe nim molkun, okun tonu on. Ei nim oł kis wu mendpił molkun kin, nga sin kin ek emb tokun, man mił ngunjii en min?" Wumb ek yi nik, eim men tołmun ngii owundu to tor kindnjing.

Noman Tuk Ełe Jiisas Nge Tiłang Ei Pinałim Mon

³⁵ Jiisas eim piim ni, wu ei to anda kindmin nengin kin, eim pupu, wu ei kan sim. Kan sipi yi nim, "Nim Gos kindang opu, mei wu tełim ei kin pii gii nin, min mon?" ³⁶ Pe wu ei ek nipi, orung kindpi yi nim, "Wu Owundu, Gos kindang opu, mei wu tełim ei, wu nii? Nim na kan nen kin, pii gii nimbii," nim. ³⁷ Pe Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, "Nim eim kan poru nin ei, pe nim kin, ek tang mołum wu ei," pa nim. ³⁸ Wu ei yi nim, "Owundu, na nim kin pii gii nind!" Nipi,

mani mei ełe mołpu kin, Jiisas kin men topu erim.

³⁹ Jiisas eim ek yi nim, "Na mani mei ełe op, wumb mok tumbii nge onj. Wumb Gos ek pii poł tunenjing kin, wumb ei ningił tumbun mił mułang mułngii wumb ei, nga ka seng kin, tiłang mendpił erang kin, kanik pii poł tungii. Ba wumb ningił pe ka seng kin, ka nik, pii poł tonmun ni, wumb ei piik, nga ningił tumbun mił mułangin kin, tiłang mendpił kanik kin, pii poł tunanmin, mon." ⁴⁰ Pe lo ek piłmin wu kombur ełe mandi molk, Jiisas nim ek ei piinjing. Piik yi ninjing, "Sin yi ku, sin ningił ełe tumbun mił mułang mołpun kin, Gos ek pii poł tunanmin, nin min?" a yi ninjing. ⁴¹ Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, "Enim ningił ei tumbun mił mulełang kin, enim kin Gos ek ei pii poł tunarik kin, enim oł kis endi enenełangin mon. Ba en enim yi niłmin, 'Sin ningił ei, tiłang mendpił enim,' yi niłmin ełe nge, enim kin oł kis ei mołum," pa nim.

Kung Siipsiip Nge Kung Gui Ei Nge Ek Ekin

10 "Ek keimi mendpił na enim kanip nind. Wumb endi, kung siipsiip nge kung gui ondu ełe, tuk punermba mon; ba wu endi, konu eipi orung opu, kung gui to tangindpi tuk ołum ei, wu epi waning wu opu, kung siipsiip sipi yi ełim. ²⁻³ Ba wu endi kung siipsiip kung gui ondu ełe, tuk pułum wu ei, kung es tołum wu mołum. Kung gui ondu ełe, tep mołpu ełim wu ei, eim kung gui ondu aki tang kin, kung siipsiip ombu, eim ek tangiłim ei piłmin. Nga eim kung siipsiip pei embe sipi sipi ełim wu ei, kung siipsiip kung gui anda siłim. ⁴ Eim kung siipsiip ombu pei anda sipi, poru nipi kin, wu ei opu kumb se pang kin, kung siipsiip ombu, eim ek ei piik kin, eim pułum konu ełe, kung siipsiip ekii sik pułmun. ⁵ Wumb eipi endi kin, ekii

sinałmin mon. Kung siipsiip en enim tungu ełmin. Nimbił erang kung siipsiip wumb eipi ek ei piinałmin mon.”

⁶ Jiisas eim ek ekin ei nipi ngum; ba wumb eim nim ek ei, pułe pii poł tunenjing, mon!

Jiisas Wumb Kung Siipsiip Mił Tep Ka Ełim

⁷ Nga Jiisas ek nipi yi nim, “Keimi mendpił, na enim kanip nind. Na nam kung siipsiip kung gui ondu mił moł,” pa yi nim. ⁸ “Wumb pei ok, kumb se onjung wumb ei, ek kend tok, epi waning sik ełmin wumb mił onjung. Ba wumb Gos nge kung siipsiip mił mulnjung wumb ei, en enim ek kend tok ełmin; wu ombu nge ek piinenjing mon. ⁹ Na nam ngii ondu mił moł. Wumb endi na kin pii gii nim kin, ngii ondu ełe, opu tuk ba wumb ei Gos eim sipi orung simba. Na nge wumb ei, kung siipsiip mił tep er mułmbii ni, pupu anda opu, kuni ka wii sipi nopu ermba ei, yi mił ku, na wumb kuni nin, epi kanim kanim pei ngumbii. ¹⁰ Epi waning wumb ei, epi eipi endi simba nge onałim mon! Ba kung siipsiip ei, to konduk kin waning sik erngii nge piik ołmun. Ba na meı mani op, wumb pei noman konj singii nge onj. Wumb noman konj wii mendpił sinjing kin, en enim noman ka wii peng piingii.

¹¹ Na kung siipsiip nge tep wu ka moł. Kung siipsiip teł ka er mołum wu ei, eim kołpu kin, kung siipsiip ombu paki tumba. Jiisas eim kołpu kin, wumb paki tumba ei piipi kin, ek yi mił nipi wumb ngum. ¹² Wu endi ku simba nge piipi ni kongun erpi kin, kung siipsiip es tołum wu ei, kung siipsiip tep wu ka mularpi kin, kung siipsiip nge ernjing mił mularpi ełim wu ei, eim mołpu kaniłim ni, owu simbii endi ołum ei, eim kung siipsiip ombu si kindpi kin, tungu pułum. Pang kin, owu simbii ei opu, kung siipsiip nopu, to eipi eipi kindpi yi ełim.

¹³ Nimbił erang wu ku kongun ełim wu erpi kin, kung siipsiip ombu piinałim mon; eim kung siipsiip si kindpi kin, pułum. ¹⁴⁻¹⁵ Na kung siipsiip nge tep wu ka wii moł. Na nam kung siipsiip ombu piyamb kin, nga kung siipsiip ombu na piłmin ku. Ei yi mił, na nge Arnan ei, na piłim. Nga na eim pił ku. Piip kin, nam nge ngenj ełe kołup kin, kung siipsiip ombu paki tumbii. ¹⁶ Na nge kung siipsiip eipi kombur mołmun ku. Ei ya ełe nge kung gui tuk ełe mulałmin. Kung siipsiip ei ya ełe tu wamb kin, nam ek ei piingii ku. Ei kung siipsiip tiłap endeim mendpił mułangin kin, nga kung siipsiip tep wu endeim mendpił mołup kin, tep ermbii.

¹⁷ “Na nge Arnan eim, na noman ngum ei, pułe yi pałim. Na nam noman konj ei, si kindamb kin, wumb to kundangin kin, nga angip, tonu op, konj mułmbii,” pa nim. ¹⁸ “Wumb endi, na noman konj ei, sinermba mon. Na nam nge dinga ełe, nam noman konj ei, wak to kindip kin, nga nam nge dinga ełe nam noman konj ei eipi orung simbii kongun ei, na nge Arnan nipi ek ei na ngum,” pa nim.

¹⁹ Jura wumb ei, ek ei piik kin, wumb ok eipi eipi puk, tiłap eipi eipi mił mulnjung. ²⁰ Wumb pei molk yi ninjing, “Wu ei, eim gui kis tuk mołum! Mułang kin, eim noman wulu pang kin, ek eipi eipi ninim. Nimbił erang, enim eim nge ek piinmin?” yi ninjing. ²¹ Nga wumb kombur yi ninjing, “Ek ei, gui kis nge ek mon. Pe gui kis ei pim kin, wu ningił tumbun mułum ei, kaplı er ka er kindnermba mon; ba eim wu ei er ka erim,” pa ninjing.

Jura Wumb Jiisas Kin Buł Ngok, Opu Orung Enjing

²² Men tołmun ngii ei ombu aki tok, kor owundu kunum ka ei tonu wang kin, wumb pei Jerusalem konu ełe punjung. Puk kunum ełe konu jii nirim kunum

ele pirim. ²³ Men tołmun ngii andaring ond pos olt konu ele ‘Solomon nge ngii tika,’ yi niłmin konu ele, Jiisas eim andpi pupu, andaring ngii ele endim. ²⁴ Endang kin, Jura wumb ok eim si pok erik, eim kanik yi ninjing, “Kunum nemberii nim ek nen kin, sin noman tał tonum? Pe nim Gos kindang mei mani wu Kraiss pin kin, ek ni tor kindan kin, sin piimin,” pa ninjing. ²⁵ Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, “Na enim kanip ninj; ba enim na pii gii ninanmin. Na kongun pei Arnan nge noman dinga ele, kongun end ei, nam nge embe ele andan tum kongun ei tonu onum. ²⁶ Ba enim kung siipsiip na nge tiłap ende mon pim kin, enim na kin pii gii ninanmin. ²⁷ Nam nge kung siipsiip ombu, nam ek nił ei piłmin. Nga nam en enim pił. Nga en enim na nił ek ei ekii siłmin ku. ²⁸ Yi erangin kin, na en enim noman konj sik, kunum kunum mułngii nge ngoł ei, en enim am punerngii mon! Nga wumb endi na angil ele, kung siipsiip ombu sipnerngii, mon ku! ²⁹ Na nge Arnan ei, wumb ei kung siipsiip mił sipi kin, na ngum. Na Arnan eim nge noman dinga ei, epi pei to mani kindiim. Na nge Arnan angil ele, wumb endi, na wumb ei, si tor sinermba mon. ³⁰ Na Arnan kin sik ende mendpił.”

³¹ Jura wumb kom ku nga sik, eim tungii nge enjing. ³² Jiisas eim ek nipi, yi nim, “Na nge Arnan kongun ei na ngang kin, enim kin kunum pei andan tunj. Enim kongun nipe kongun na end ei ni piik kin, enim na tungii nge enim?” ³³ Jura wumb ek nik, orung kindik yi ninjing, “Sin kongun ka endi en nipin kin, nim kom ku tumun enanmin. Ba nim Gos kin ek buł ambilin ni tumun nge enim. Nim wu wii molkun kin, ‘Nam Gos moł,’ nin,” pa ninjing. ³⁴⁻³⁵ Nga Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, “Wumb ombu ok, Gos nge ek ei en enim piinjing. Gos eim ek nirim mił ei ngurum. ‘En enim gos,’ nim. Pe Gos nge ek ka ei am

punermba mon! Nimbil erang ninmin? Enim nge lo ek ei Gos yi mił ninim. Na enim kanip ninj ei, enim Gos mił mołmun. ³⁶ Ba na Arnan Gos eim na kindang, na ya mei ele mani onj. Pe na ek yi nind, ‘Na Gos nge kingam,’ pa yi nind. Pe nimbil erang, enim yi ninmin, ‘Nim Gos kin ek buł ambilin,’ ninmin? ³⁷⁻³⁸ Pe na nam nge Arnan Gos nge kongun enenj kin, enim na ek ei pii gii ninerngii. Ba na Arnan Gos, eim nge kongun ei na end. Pe enim na ek ei pii gii ninerngii pim kin, na nipe kongun enj ei piik kin, enim pii gii nei! Nik kin, en enim noman pimba mił, ei piingii. Na Arnan ei, eim na kin mułang, nga na eim kin moł,” pa nim.

³⁹ Nga wumb Jiisas ambil gii nik, kan ngumun nik enjing; ba eim opu, tor pupu am pum.

⁴⁰ Jiisas eim am pupu, noł Joran konu ele Jon ok wumb noł pendpi erim konu ele tor pupu, konu ele mułum. ⁴¹ Mułang kin, wumb eim mułum konu ele wumb pei onjung. Ok kin, en enim ek yi ninjing, “Keimi, Jon eim jep oł endi enerim. Ba Jon eim wu ei nge nipi kin, ek pei nim ek ei keimi mendpił pałim,” pa yi ninjing. ⁴² Pe konu orung ele wumb pei Jiisas kin pii gii ninjing.

Lasaras Kułum Poru Nim

11 Wu endi ening owundu tang pim wu ei, eim embe Lasaras. Eim Besanii konu ele pim. Besanii konu ele, eim nge aim tał Mariya kin angim Masa teł mulnjunguł ku. ² Amb Mariya ei eim kopung mur ka wii tołum epi ei sipipi, Jiisas simb ele, kopung ka wii kindpi kin, nga eim peng enjin ei sipi, Jiisas simb ele kil ngum. Ngopu, yi enim amb ei, eim aim Lasaras ei, eim ening owundu tang pim. ³ Peng kin, eim aim tał ek nikił, Jiisas mułum konu ele kindinjngił. Kindikił, ek yi ninjngił, “Owundu, nim noman ngołum wu ni, eim ening owundu tang pałim,” ninjngił. ⁴ Pe Jiisas ek ei piipi

kin, yi mił nim, “Ening ei eim kułmba ening mon! Ening ei, Gos nge embe ambil tonu kindmba nge erim. Nga Gos nge kingam ei, na embe ambil tonu kindmba erim ku.”

⁵⁻⁶ Jiisas eim Masa kin, Mariya kin, Lasaras ni, wumb kei noman ngołum. Jiisas eim mołpu piim ni, Lasaras ening owundu tang pałim, nengin kin, Jiisas eim kunum tał nga mułum konu ełe enj mułum. ⁷ Nga ekii se Jiisas eim nge ekii siłmin wu ombu kanpi nim, “Sinim Jura konu ełe orung pamin!” nim. ⁸ Pe Jiisas eim kin ekii siłmin wu ombu yi ninjing, “Ek emb to ngołun wu! Pe mendpił, Jura wumb nim ku tumun nik enjing ei piinarkin kin, nga konu ełe bii, nin min?” ⁹⁻¹⁰ Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, “Konu eni tonum kunum ei, wumb kongun ełmin. Pe wu endi, konu eni pim kunum ei, andłam ei bok tunałim. Nimbil erang, konu eni topu mei ełe tiłang erang kin, kanpi andiłim. Pe na kin yi mił ku; akip eni tonum kunum ełe, na kongun poru ninanim. Na kunum kułmbii nge kunum ei tonu onanim. Ba nga wumb endi, konu emii pałiim kunum ełe, andłam andiłim ei, bok tołum. Nimbil erang, tiłang endi, eim kin paki tang kin, andłam andnałim mon. Ba na kułmbii kunum ei tonu onenim kin, na kapli endmbii. ¹¹ Jiisas eim yi nipi kin, nga yi nim, “Sinim nge wu puł Lasaras eim or pim kin, pe na to konj kindmbii nge bii end,” pa nim. ¹² Jiisas eim kin ekii siłmin wu ombu yi ninjing, “Owundu, pe wu ei eim or pim kin, eim nga kapli mułmba,” ninjing. ¹³ Jiisas eim Lasaras koltum ni piipi, nirim ek ei nim: ba eim ekii siłmin wu ombu, en enim yi piinjing. Lasaras eim or mendpił peng ninim ni, yi piinjing. ¹⁴ Ba pe Jiisas eim ek yi nipi, wu ombu ngopu yi nim, “Lasaras eim kułum ei, na enim kin ek ekin top ninj ei, enim eim or pałim,” ni ninjing. ¹⁵ Na enim kin ka piip kin kunum ełe,

Lasaras kułum kunum ei, na eim ngii konu ełe sikir punenj. Nimbil erang, akip enim na kin pii gii dinga nga ningii. Ba pe sinim eim kin bin,” pa nim. ¹⁶ Tomas embe endi, ‘Diriimas,’ niłmin ei, eim ek yi nim. “Sinim eim kin ouni kułmun nge pamin!” nim.

Wumb Angk Konj Pungii Ni, Wumb Noman Konj Sik Erngii Ei Jiisas Nge Puł Wu

¹⁷ Pe Jiisas eim pupu, Besanii konu ełe tor pupu kin, piim ni, Lasaras eim kułum. Kułang kin, tukpu tunjung ei, kunum kapli kapli, o pum ni piim. ¹⁸ Besanii konu ei Jerusalem konu ełe owundu mandi mił sim. ¹⁹ Pe wumb pei ok, Mariya kin Masa teł enginjingił kułum ei, ke nik ni, kaimb mułmun nik, tep to mołmun nik onjung.

²⁰ Amb Masa piim ni, Jiisas onum nengin kin, eim pupu, andłam ełe kan simbii nipi pum. Ba Mariya eim ngii konu ełe enj mułum. ²¹ Amb Masa pupu kin, Jiisas kanpi yi nim, “Owundu, nim ok ya ełe mułutan kin, na einan ei kulełang. ²² Nga pe na piind ku, pe nim Gos kin epi endi simbii ni, prei enjii ei, eim kapli nim ngumba.” ²³ Jiisas ek nipi, ngopu yi nim, “Pe nim ainim ei nge angpi kin, konj ba,” pa nim. ²⁴ Neng kin, Masa ek nipi, Jiisas kin yi nim, “Na piind, eim Gos kunum ei poru nimba ełe angpi kin, nga konj tonu omba,” ni piipi, yi nim. ²⁵ Jiisas ek nipi, eim ngopu yi nim, “Angk kin, tonu ongii oł ei nin, nga noman konj sik ełmin ei, pułe na. Pe wumb endi na kin pii gii nim kin, eim ngenj ełe kułang kin, eim noman tuk kulermba mon! Nga tonu opu, noman konj kunum kunum mułmba. ²⁶ Wumb pei konj molk, na kin pii gii ningii wumb ei, am punerngii mon. En enim noman konj ei sik kin, kunum kunum mułngii ei, nim pii gii nin, min mon?” ²⁷ Masa Jiisas kanpi yi nim, “Owundu, na nim kin pii gii nind.

Nim Kraiss, nim Gos nge kingam. Gos ok ek nipi kin, nim mei konu eke kindmbii nirim ei, nim mendpi!" pa nim.

Jiisas Eim Ke Nim

²⁸ Masa eim ek yi nipi pendpi kin, eim pupu, angim Mariya kanpi nim, "Ek emb to ngopu elim wu ei, opu moŕpu kin, 'Nim oi! ninim,'" pa nim. Nipi kin, eim angim Mariya kanpi ek endi nipi ngum. ²⁹ Mariya ek ei piipi, sikir pupu Jiisas muŕum konu eke tor pum. ³⁰ Pe Jiisas Besanii konu eke tor onerim mon; ba Masa pupu eim kan seng kin, ek tangkiŕ enjngiŕ konu eke enj muŕum. ³¹ Pe Jura wumb ok Mariya kin kaimb er mulnjung wumb ei, kenjing ni, Mariya eim sikir angpi kin, anda pum. Pe aim pendnjing konu eke ke nipi ermba punum ni piik, wumb eim pum konu eke, ekii sik anda punjung.

³² Amb Mariya opu, Jiisas muŕum konu eke tor opu, Jiisas kenim. Kanpi opu, Jiisas simb eke mani pupu, pepi yi nim, "Owundu, nim ya muŕuŕan kin, na einan ei kulenenelang mon!" ³³ Yi nipi kin, eim ke nim ei, Jiisas kenim. Nga wumb eim kin onjung wumb ei, ke ninjing ku. Pe Jiisas eim kaimb sipi kin, noman eke embin to piim. ³⁴ Piipi kin, Jiisas eim yi nim, "Enim eim sipik, konu jili orung pendnjing?" Wumb yi ninjing, "Owundu, nim ya okun, kenjii!" ³⁵ Pe Jiisas eim ke nim. ³⁶ Pe Jura wumb eim ke nim ei, kanik yi ninjing, "Jiisas eim wu ei noman ngohum ei, piipi kin, ke ninim," ninjing. ³⁷ Ba Jura wumb kombur ek yi ninjing, "Jiisas eim wu endi ningiŕ tumbun muŕum ei, eim er ka erim. Pe wu kuŕum ei, Jiisas elang kin wu ei kaphi kuleŕang.

Jiisas Lasaras Nga Er Konj Sim

³⁸ Jiisas eim noman eke embin peng piipi kin, eim tukpu to pendnjing konu eke om. Pe Lasaras tukpu to pendnjing ei, kom ku owundu endi eke, tunduk tuk

puk. Nga ku endi sik kin, tukpu ei ondu nguk. ³⁹ Pe Jiisas eim yi nim, "Enim kom ku owundu ei aki tei!" nim. Wu kuŕum wu ei, eim aim Masa moŕpu kin, yi nim, "Owundu, wu ei kuŕum kunum kapiŕ kaphi poru nim ei, eim kumun ngonum," pa nim. ⁴⁰ Jiisas ek nipi, Masa ngopu yi nim, "Nim nimbiŕ oŕ enim? Na ok nim kanip ninj ei, nim pii gii nin pim kin, kaphi Gos nge noman dinga owundu ei kenjii." ⁴¹⁻⁴² Pe wumb ku ei tukpu eke si kindnjing. Pe Jiisas eim kan epin konu eke tonu kanpi yi nim, "Arnan, nim na prei end ei, nim piin. Kaphi na nim kin ka piip ngond. Na piind ei, kunum kunum nim na prei eke ei piikin. Ba pe wumb ya eke na kin ouni moŕmun wumb ei na nim kin nind. Pe wumb yi piingii ei, nim na kindan onj ni piik wumb ei, na kin pii gii ningii," pa nim. ⁴³ Jiisas eim ek yi nipi kin, eim wii dinga topu yi nim, "Lasaras, nim si kindkin anda wa!" nim. ⁴⁴ Pe wu kulii ei, angpi kin, anda om. Eim kultum kunum, kan simb angŕ eke, kan to pendik miŕ ni, alap kumb eke peng to pendik miŕ ni, kun om. Pe Jiisas ek yi nim, "Eim alap ngenj eke palim ei, si kindangin kin, panghi!" pa nim.

Wumb Peng Pim Wumb Ek Nik Piik Kin, Jiisas To Kundmun Ninjing.

(Masyu 26:1-5, Mak 14:1-2, Luk 22:1-2)

⁴⁵ Pe Jura wumb kombur ok, Mariya kin ke nik muŕmun wumb ei, Jiisas jep oŕ owundu erang kanik kin, eim kin pii gii ninjing. ⁴⁶ Ba wumb kombur en enim puk kin, lo ek piik ekii siŕmin wumb mulnjung konu eke puk kin, Jiisas eim oŕ yi erim miŕ ei, kanik ninjing. ⁴⁷ Yi nengin kin, kuŕmaŕ kaŕiŕmin wu ni, lo ek ei ekii sik eŕmin wu ni puk kin, kaunsil kanik nik kin, kuŕou tunjung. Tok yi ninjing, "Wu ei, epi jep oŕ kanim kanim enim ei, er ermin miŕ nenj?" yi ninjing. ⁴⁸ "Pe sinim kan wiik tamin kin, oŕ yi nge erpi pang kin, wumb pei eim kin pii

gii ningii ei, nga Rom opu elmin wumb ok, sinim men tołmun ngii owundu ni, sinim Jura wumb tiłap ei, to kis erngii, ei mon!”⁴⁹ Wumb mulnjung konu tuk ełe, wu endi mułum wu ei, embe Kaiyapas. Wu ei, eim kułmał kałiłmin ei, eim tep mułum kunum. Pe eim ek yi nim, “Enim noman ełe epi endi to piik kin, enanmin mon,” pa nim.⁵⁰ “Enim yi to piinerngii mon. Wu endeim kułmba wu ei, eim wumb pei paki tumba ei ka. Mon pim kin, sinim Jura wumb tiłap pei, Rom opu ond wumb ok, sinim pei to kundngii,” pa nim.⁵¹ Eim noman ełe piim mił, ei piipi kin, ngunerim mon. Eim kułmał kałiłmin owundu kongun tep ermba nik kin, ei kung ngii ełe ermba. Ba Gos yi erang kin, eim oł ekii se tonu omba ni piipi niłim wu yi nim. ‘Jiisas eim kołpu kin, Jura wumb pei paki tumba,’ ni yi nim.⁵² Jiisas kołpu kin, Jura wumb mendpił paki tunermba mon. Gos nge kingam noł konu orung orung pei mołmun ei kin, pei kołpu kin, Gos nge wumb pei sipi kin, tiłap endeim mendpił kindmba.⁵³ Pe Jura noman pim wumb ei, kunum ełe ni piik kin, Jiisas eim to kundmun ni piik enjing.⁵⁴ Yi mił nengin kin, Jiisas nga tuk Jura wumb kułou tok erik kin, konu peni ełe endnerim. Pe eim konu ełe si kindpi kin, am pupu, wumb mulenjing konu ełe orung mandi mił, sim konu owundu ełe mułum. Pe eim mułum konu ei embe ‘Epriyam.’ Jiisas eim kin ekii siłmin wu ombu kin puk ełe, ouni mulnjung.

⁵⁵ Jura wumb kor owundu kuni ‘Pasopa’ nołmun kunum ei, mandi erim. Pe ‘Pasopa’ kunum ei, mandi erang kin, wumb konu orung eipi eipi wumb ei, Jerusalem konu owundu ełe tonu puk kin, en enim noman ełe kil ngumun ni, oł ei pii kun erik kin, Moses lo ek niłim mił, yi kun erngii nge punjung.⁵⁶ Pe wumb pei, Jiisas kurngii enjing. Wumb en enim men tołmun ngii nirikring ełe

angk molk, yi ninjing, “Enim er piinmin mił nenj? Eim pe kuni owundu ‘Pasopa’ ei, kanpi ermba nge omba, min mon?”⁵⁷ Jura wumb kułmał kałiłmin wu owundu ombu ni, lo ek piilmin wumb ni, ek ni piik enjing, “Wumb kii semin, eim jiki mołum ei piipin kin, pe eim kan ngumun,” pa yi ninjing.

Amb Mariya Kopung Ka Wii Tołum Ei Jiisas Simb Ełe Kindim

(Masyu 26:6-13, Mak 14:3-9)

12 Kunum angil orung nga endeim mił molk, kor owundu kuni ‘Pasopa’ nungii ei, tonu omba pim. Pe kunum ełe, Jiisas eim Besanii konu ełe Lasaras nge konu ełe wu ei, Jiisas eim tukpu to pendnjing ei, Jiisas er konj nge sim wu ngii konu ełe pum.² Besanii konu ełe wumb Jiisas nge kuni er sinjing sim. Amb Masa eim kuni onguł erim. Nga Lasaras eim Jiisas kin kuni nunjung wumb ei kin, ouni mulnjung.³ Pe amb Mariya eim ku owundu top erpi sim kopung ka ming owundu mił endi ei, tu wupu kin, Jiisas nge simb ełe kopung bein topu kin, nga Mariya eim nge peng enjin ei sipi kin, eim simb ełe kil ngum. Pe kopung muru ka wii tołum ei tuk ngii ełe pei muru ka tołum.⁴⁻⁵ Ba Jiisas eim kin ekii siłim wu ei, embe Juras Eskerias konu ełe wu ei, ekii se Jiisas opu orung wumb onjung konu ełe nipi ngum wu ei, ek yi nim. “Sinim kopung ka wii tołum ei sikin, wumb eipi ngopun, ku 300 pei mił sipin kin, wumb wii mulnjung wumb ei ku ngopun. Nimbił erang sinim enenjpın?” pa nim.⁶ Ba Juras eim ek yi nim ek ei, wumb wii mołmun wumb ei kin ek keimi ninerim mon. Eim waning ermba nge piipi, yi nim. Eim ku kon ei, eim tep mundang mołpu kin, ku waning nołum.⁷ Jiisas eim yi nim, “Nim amb kun eran pangli! Ekii se, na tukpu ełe pendngii kunum ei, eim yi ermba,” pa nim.⁸ “Wumb epi sinałim

wumb ei, enim kin kunum kunum mołmun. Ba na enim kin, kunum kunum muł, mon!”

Gos Kułmał Kałiłmin Wumb Lasaras To Kundmun Ninjing

⁹ Jura wumb pei, Jiisas Besanii konu ełe mołum ni piik kin, eim mułum konu ełe onjung. Ok kin, Jiisas mendpił keningii nge onenjing mon. Ok Jiisas eim Lasaras kulum ei, eim er konj sim ei, Lasaras kenmin nik kin, onjung. ¹⁰ Kułmał kalk ełmin wumb owundu ei, Lasaras to kundmun ku, ni piinjing. ¹¹ Nimbił erang, Jura wumb pei Lasaras piik kin, kułmał kalk lo ek piik ełmin wumb ei kin, si kindik kin, wumb ei Jiisas kin pii gii ninjing.

Jiisas Jerusalem Konu Ełe King Mił Tuk Pum

*(Masyu 21:1-11, Mak
11:1-11, Luk 19:28-40)*

¹² Kunum endi nga, wumb tiłap owundu ei ok, ‘Pasopa,’ kunum kor owundu kunum ei ok piinjing ei, Jiisas Jerusalem konu ełe omba ni piinjing. ¹³ Yi piik kin, wumb ei puk kin, ond onguł ni epi sik, andlam ełe kui er mulnjung. Molk kin, wumb ei, wii tok yi ninjing: “Pe Gos sin paki tumba! Sinim Owundu Gos eim kindang onum. Eim embe ambił tonu kindmin. Eim sin Esrel wumb nge King!” ¹⁴⁻¹⁵ Pe Jiisas kung dongkii wał endi, kan sipi, tonu ełe mołpu kin, om. Ei Gos nge ek ka ok pułum ełe yi mił nim.

“Saiyon konu owundu ełe, wumb mund mong enerei! Pe nga enim nge king ei onum kin, eim kinei! Eim kung dongkii wał peł ełe mołpu, onum.”

¹⁶ Ok Jiisas kin ekii siłmin wu ombu, Jiisas eim epi oł erim ei, pii poł tunenjing. Ba ekii se Jiisas epin tonu ełe pum, eim tiłang owundu ei seng kanik kin, en enim piinjing ni, Gos nge ek kumb ok pulk ełe

pim ei, kun erang piinjing. Nga wumb eim kin enjing oł ei piinjing ku.

¹⁷ Ok Lasaras kułang paki to pendik kunum ei, wumb pei Jiisas kin molk, Jiisas eim Lasaras tukpu ełe wii tang kin, Lasaras angpi opu kin, konj nga multum ełe wumb pei, jep oł erang kanik wumb ei, Jiisas eim oł yi eririm pa nik, ek yi ninjing. ¹⁸ Wumb pei ei jep oł erpi eririm ei piik enjing wumb ei, puk kin, andlam ełe, kuruk punjung. ¹⁹ Pe lo ek piik nik ełmin wumb ei, en enim ek nik, piik piik erik kin, yi ninjing. “Pe enim enjing oł ei kapli enanim. Wumb pei en enim eim kin ekii sik punmun.”

Griik Wumb Kombur Jiisas Kenmin Ni Piik Kin, Punjung

²⁰ Wumb pei, Jerusalem konu ełe tonu puk ei, en enim kor owundu kuni ‘Pasopa’ ełe puk kin, Gos kin men tok ermin ni punjung. Nga Griik wumb kombur ełe ouni punjung ku. ²¹ Wumb Griik wumb ei, Pilip kin onjung. Pilip eim Galilii konu ełe orung Beseira konu kembis ełe wu. Pe wumb eim kii sik, yi ninjing, “Wu puł, sin Jiisas kenmin ni piinmin,” ninjing. ²² Pe Pilip pupu kin, Endru kanpi ek ei neng kin, pukuł Jiisas kankił yi ninjing. ²³ Pe Jiisas eim ek nipi, yi nim, “Gos na kindang mani mei wu tełim ei onj. Pe na tiłang owundu simbii kunum ełe, mandi enim,” pa nim. ²⁴ “Na ek keimi mendpił nip enim ngond. Pe Gos kingam Kraiss ei, eim mani mei ełe kindim. Pe Gos nge kingam kindang, eim mani mei ełe opu kulełang kin, eim mendpił mułtang. Ba Gos kingam mani mei konu ełe opu kułmba ei, eim wumb eim kin pii gii ninjing wumb pei, eim sipi orung simba. Ei yi mił ku, kuni mong eim endi mei ełe mani kulenenłang kin, eim mendpił mułang; ba kuni emb endi mei ełe mani kułang kin, kapli ei kuni mong pei simba. ²⁵ Wu endi ngenj ełe bun bun kułpu ermba wu ei, eim nge noman opu

konj pimba ei, am ba. Ba wu endi, eim ngenj ei mendpił piinarpi kin, Gos nge ek ekii sipi, eim kongun er mułmba wu ei, eim noman konj sipi kin, kunum kunum konj mułmba ei, eim am punermba mon!²⁶ Pe wu nii endi, na nge kongun ei erim kin, eim na kin ekii simba wu ei, na mułmbii konu ełe, na nge kongun wu ei, eim na kin ouni mułmbuł. Pe wu endi, eim na kongun ei ermba wu ei, na nge Arnan eim embe ambil tonu kindmba.”

Wu Kingam Ei Wumb Ond Peri Ełe Tonu Kundei!

²⁷ “Pe nam noman tuk ełe ei, embin tonum. Pe na nip kin, ek nipe ek nimbii? Pe nam Arnan kin yi nimbii, ‘Arnan, nim epi embin tui na kin tonu omba enim ei, nim se! Na ek yi mił ninermbii min? Nimbił erang, oł embin tui ei, na kin tonu omba nge nip kin, akip onj.²⁸ Nam Arnan ni nim nge embe ei, tonu opu owundu pimba.” Jiisas eim ek yi neng kin, pe Gos ek endi tonu epin konu ełe tor opu, yi mił nim, “Na nam embe ei, wumb ambilk tonu kindnjing. Pe nga am opu owundu ba enim,” pa nim.

²⁹ Wumb Jiisas kin mandi angk mulnjung wumb ei, ek piik kin, yi ninjing. “Gur gaki endi enim,” ninjing. Nga wumb kombur yi ninjing, “Mon, enjel endi opu, eim kin ek tangnim,” ninjing.³⁰ Jiisas eim ek nipi, wumb ngopu yi nim, “Gos ek ei na kin mendpił ninanim mon! Ek ei, enim kin paki tungii nge piingii, ninim,” pa nim. ³¹ “Pe kunum mandi enim ei, Gos ya mei ełe mołmun wumb ei, mok tumba. Pe Seisen mei konu ełe mołmun wumb ei, tep mołum wu kis topu kindmba. ³² Pe na mei ełe moł, ekii se wumb na ond peri ełe to kundngii kunum ei, na wumb pei sip kin, na nam kin orung simbii,” nim. ³³⁻³⁴ Jiisas eim ek yi nim ei, eim kułmba nge ei, piingii ni yi nim. Wumb ek orung kindik kin, yi ninjing, “Sin lo ełe piinmin ei, lo

ek yi ninim, ‘Krais Gos kindang wu, mei ełe mani opu, eim kunum kunum konj mułmba,’ ninim. Nimbił erang, nim ek yi nin, wumb wu kingam ei ond peri ełe to kundngii nin? Wu kingam ei nii?” a nim. ³⁵ Jiisas ek nipi, wumb ngopu yi nim, “Pe kunum aninga kopur, mei wumb nge tiłang ei, na enim kin ouni mułmbii. Pe enim tiłang ełe, oł kun andik er mułngii. Mon pim kin, Seisen nge emii dinga ei, enim sipi orung simba. Wu endi eim emii peng ba ei, eim konu jili orung ba ei, eim piinermba mon! ³⁶ Pe enim tiłang peng mołmun ełe tiłang ei, na kin pii gii ningii. Enim na kin pii gii ninjing kin, enim tiłang ei nge, kingam ambilał mon mił mułngii. Nga enim tiłang ei, andik kin, oł kun erngii ku!” pa nim. Jiisas eim ek ei nipi, poru nipi kin, eim wumb mulnjung konu ełe, tuk am pup kin, koi erim.

Jura Wumb Jiisas Kin Pii Gii Ninenjing

³⁷ Jura wumb Jiisas eim jep oł pei erim ei, kanik kin; ba enim Jiisas kin pii gii ninenjing mon. ³⁸ Pe ok ek ni tor kindiłim wu Aisaiya nirim ek ei, pe keimi tonu pim. Ok wu ei, Aisaiya eim ek yi mił nirim:

“Owundu wumb nii endi, sin ek ei ni tor kindinjin ei, pii gii ninenjing mon.

Pe Owundu eim nge noman dinga ei, wumb pei kin andan tang kin; ba wumb ei, pii poł tunenjing.”

³⁹ Wumb Jiisas kin pii gii ninenjing. Nimbił erang ek ni tor kindiłim wu ei, Aisaiya ek endi nga nirim mił ei, keimi pirim. Eim ek yi mił nirim.

⁴⁰ “Gos eim, en enim ningił ambilał ak tang kin, en enim ningił ełe, kapli kun kinerngii mon! Nga noman erang kin, kom ku mił peng kin, en enim noman ełe, pii kun enerngii mon! Pe nga en enim, nanim kin wangin kin nanim paki top kin, oł yi ermbii ni

piik, enanmin!” pa ni Gos Owundu yi nim.

⁴¹ Ek ni tor kindiim wu ei, Aisaiya eim Krai Gos kindang mei konu efe mani wu nge tiŋang owundu ei, kanpi kin Krai nge ek ka mendpiŋ nirim.

⁴² Pe Jura wumb num kombur, Jiisas kin pii gii nik kin; ba en enim lo ek piik nik eŋmin wumb ei kin, mund mong erik kin, ek nik tor kindnenjing. Nimbiŋ erang, lo ek piŋmin wumb ei, sin men toŋmun ngii efe, to anda kindngii, ni piik. ⁴³ Gos en enim embe ei, ambiŋ tonu kindmba ni piinarik, mon! Wumb en enim nge embe ei, ambiŋ tonu kindngii, ni piik enjing.

Jiisas Wumb Kos Piimba Ek Ei

⁴⁴ Jiisas eim wii dinga topu kin, yi nim, “Wumb nii endi, na kin pii gii nimba ei, na kin mendpiŋ mon! Ba Gos na kindang onj kin, ouni pii gii nimba ku. ⁴⁵ Wumb endi, na kenmba ei miŋ ku, na Arnan na kindang onj ei, kenmba ku. ⁴⁶ Na nam ya mei wumb efe, tiŋang nge onj. Wumb nii endi na kin pii gii nimba wumb ei eim wumb nii endi, noman tuk emii oŋ kis efe, min oŋ ei miŋ mulermba wu ei, na tiŋang efe ekii simba. ⁴⁷ Pe wumb endi, na ek ei piipi, ekii sinerim kin, na eim ek kos miŋ piip, yi enermbii. Na mani mei efe op, wu amb ek piip, kun erip kin, kos piip, ermbii nge onenj mon? Na wu amb pei, Gos kin orung simbii nge onj. ⁴⁸ Pe wumb endi, na nge ek ei ekii sinarpi buŋ ngopu erim kin, eim kin kos piipi, ermba wu endi moŋum. Pe na ek nip, tor kindind ek ei, pii gii ninenjing kin, ekii se Gos kunum poru nimba kunum ei, eim kos owundu piimba. ⁴⁹ Na nam noman efe piip kin, ninand mon. Na Arnan eim na kindpi kin, eim ek ei nipi, na ngopu kin, yi miŋ nim na nind. ⁵⁰ Pe na piind ei, na nge Arnan ek ei, kunum kunum konj ngumba nge nip kin, tonu kindiim ei yi miŋ paŋim. Na ek pei ni tor

kindind ei, na nge Arnan na kanpi nim ek ei, na nip tor kindind,” Jiisas pa nim.

Jiisas Eim Ekii Siŋmin Wu Ombu Simb Efe, Was Erim

13 Pasopa kuni noŋmun kor owundu ei, tonu omba mandi erang kin, Jiisas eim piim. Eim mei efe si kindpi kin, Arim kin orung ba nge ni piim. Piipi kin, eim nge wumb mei efe mani muŋngii ei kin, noman ngoŋum. Nga eim mei efe wumb pei noman ngopu pupu kin, kuŋmba kunum ei, poru nim. ² Pe kunum poru neng kin, Jiisas kin ekii siŋmin wu ombu kin, kuni nok muŋangin kin, Seisen opu, Jura Eskerias konu efe Saimon nge kingam eim noman tuk efe pum. Pang kin, Juras eim Jiisas sipi kin, opu orung wumb ongii konu efe nipi, tor kindmba nge piim. ³ Jiisas eim piipi, poru nim kin, eim Arim epi pei kin, noman dinga eim ngopu, poru nim. (Nga Juras Eskerias Saimon nge kingam ermba oŋ ei piim ku.) Gos eim kindang om kin, nga eim Arim Gos kin, orung ba, ku. ⁴ Pe Jiisas eim kuni peŋ ei, si kindpi kin, eim angpi, kon takis ei, guŋ topu sepi kin, kon alap endi sipi, eim kend efe taŋpi kin, eim kongun wu miŋ erim. ⁵ Eim yi erpi kin, noŋ sipi, ming endi sim efe noŋ bein to kindim. Pe noŋ ming ni sipi, eim nge ekii siŋmin wu ombu simb efe, was erpi kin, kon alap kend efe taŋpi pendim ni sipi kin, eim simb efe kil ngopu, yi erim. ⁶ Eim simb was erpi opu kin, Saimon Piisa muŋum konu efe tor wang kin, Piisa eim ek yi nim, “Owundu, nim na simb efe was enjii on?” a nim. ⁷ Pe Jiisas eim ek nipi, orung kindpi yi nim, “Na pe oŋ ei, ermbii end oŋ ei, nim pe pii poŋ tunenjii. Ba ekii se, oŋ ei puŋe, nim pii kun enjii,” pa nim. ⁸ Piisa ek dinga yi nim, “Nim na simb was enenjii mon!” Pe Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, “Pe na nim simb ei was enenj kin, nim na kin ouni mulenjii mon!” ⁹ Nga Saimon Piisa

yi nim, “Owundu, nim na simb ele mendpił was enerii! Ba na peng ele ni, angil ele, pei was erii!” pa nim. ¹⁰ Nga Jiisas eim ek yi nim, “Wumb ngenj ele, noł was ok pei enjing ei, nga was enerngii mon! Ba simb ele mendpił, noł was erngii nge sałim ei, erngii. Pe enim noman tuk ele ka seng kin, mołmun. Ba enim wumb pei mon! Wu endi, Juras Eskerias wu ei, eim noman tuk ele oł kis sałim. ¹¹ Jiisas ek ei piipi, poru nim wu ei, eim opu orung wumb nipi, tor kindmba wu yi nim, “Enim wumb pei noman tuk ele ka mulałmin,” pa nim.

¹² Pe Jiisas eim kin ekii siłmin wu ombu simb was er poru nipi kin, eim kon takis ei, nga kindpi kin, eim peł konu ele orung mułum. Mołpu kin, ek yi nim, “Na enim kin oł enj ei enim piinmin, min? ¹³ Enim na ek emb to ngokun efin wu owundu niłmin. Nik kin, enim ek kun yi niłmin. Na yi mił moł. ¹⁴ Na ek emb top wumb ngop, wu Owundu mołup kin, na enim simb ei was enj. Nga enim yi ku, enim engnjing noł kin, oł yi mił erei!” nim. ¹⁵ Na oł ei pe erip kin, enim andan top enj oł ei, nga enim engnjing noł kin yi ku erngii. ¹⁶ Na ek keimi mendpił enim kanip nind, ‘Kongun wu ei, eim nge wu Owundu ei kaplı to mani kindnałim. Nga wu endi kongun ermba pum wu ei, eim kindang pum wu ei, to mani kindpi kin, eim wu Owundu mił mulermba mon. ¹⁷ Pe enim oł ei nge pułe piik kin, enim yi mił enjing kin, enim noman ka piingii.

¹⁸ “Na nam sip mundunj kin, enim wumb ombu kin nind ei, enim pei mon. Ba pe epi ele nge wumb ok pułmun Gos nge ek nirim ei, keimi pałim. Gos nge ek yi mił nirim: ‘Wu endi, na kin ende mołpuł kuni nunjuł wu ei, na nge opu orung wu, tonu opu mołum.’ ¹⁹ Oł ei tonu onerang kin, na pe ek ei nip, enim ngond. Pe ekii se wu ei, oł yi erang kin, enim kanik kin, na Kraıs Gos kindang

mei wu onj kin, pii gii ningii.” ²⁰ Jiisas eim yi nim, “Na ek keimi mendpił nip enim ngond. Na nge kongun wu kindamb pangin kin, wumb endi sipi tuk simba wu ei, eim na kin ouni simba. Nga wu endi na sim kin, na Arnan na kindang onj ei, ouni simba ku.”

Juras Jiisas Sipi Kin Opu Orung Wumb Ngumba Nge Pum

(Masyu 26:20-25, Mak 14:17,21, Luk 22:21-23)

²¹ Jiisas eim ek yi mił neng kin, eim noman tuk ele embin tang kin, piipi yi nim, “Na ek keimi mendpił nip enim ngond. Enim mołmun konu tuk ele wu endi mołum wu ei na opu orung wumb ongii konu ele nipi, tor kindmba.” ²² Eim ek yi mił neng kin, eim kin ekii siłmin wumb ombu, en enim kumb kin erik kanik, “Wu nii endi ninim,” ni piinjing. ²³ Wu endi Jiisas kin ekii siłim wu ei, Jiisas eim noman ngołum wu ei, Jiisas mułum konu ele mandi wii mułum wu ei, embe Jon. ²⁴ Pe Saimon Piisa, Jon kanpi, peng ku tonu nim eim mandi mołum ei, eim kii se, Jiisas wu nii endi nimba ei, piimin ni piim. ²⁵ Pe Jon eim Jiisas mułum konu ele mandi pupu, Jiisas nge kom sipi mołpu kin, yi mił nim, “Owundu, nim nii kin nin?” ²⁶ Jiisas eim ek nipi, orung kindpi kin, yi nim, “Pe na kuni bres sup kin kindip orung sip kin, eim ngamb numba ei, wu ei mendpił. Pe Jiisas eim kuni bres sup kin kindpi kin, orung sipipi, Juras Eskerias, Saimon nge kingam ei ngum. ²⁷⁻³⁰ Pe Juras kuni ei sipi nang kin, Seisen Juras noman tuk ele tuk pum. Pe Jiisas eim ek yi nim, “Nim epi endi enjii pin kin, sikir enjii,” nim. Pe Juras kuni orung ei, sipi nopu kin, sikir anda pupu pum. Pe konu emii pim ei, poru nim. Jiisas eim ek ni piim; ba ei tonu peł ele kuni ende nok mulnjung wu ombu, ek ei pułe pii poł tunenjing. Wu kombur en enim yi piinjing. Juras ku tep

elim wu ei kin, ninim ni piinjing. Juras eim epi top ermba ni konu kor owundu kunum top erpi, min wumb epi sinerang, wii mulnjung wumb ei ngopu, yi erang kin, Jiisas piipi ninim ni, yi piinjing.

Lo Ek Konj

³¹ Juras anda pupu pang kin, Jiisas eim ek yi nim, “Pe Gos kindang opu wu kingam telim, tilang owundu seng kin, nga Gos wu kingam ei kin, tilang owundu simba. ³² Pe na Gos nge tilang owundu ei, na andan top ninj kin, Gos kindang mei wu telim ei, na nge tilang owundu andan yi ku tumba. Gos eim andan topu, sikir ermba. ³³ Enim na kangil mił, na enim kanip nind. Kunum endi ekii se aninga, enim na kurngii. Pe kunum aninga, na nam enim kin ouni moł. Pe ek ei Jura wumb kan yi ku ninj ek ei, enim kanip nind ku. ‘Na bii end konu ei, enim punerngii.’ ³⁴ Na enim lo ek konj endi nip, enim ngond endi ei, yi mił. Enim engnjing noł noman ngungii ei, na enim noman ngoł mił, yi ngungii. ³⁵ Pe enim engnjing noł endeim endeim ni, noman ngunjung kin, wumb pei yi piingii ei, enim na kin ekii sik endnjing wumb, ni piingii,” Jiisas yi nim.

“Piisa, Nim Nam Buł Ngunjii,” Nipi Jiisas Yi Nim

(Masyu 26:31-35, Mak
14:27-31, Luk 22:31-34)

³⁶ Saimon Piisa ek kii sipi, yi nim, “Owundu, nim konu jili punjii nin?” Nga Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, “Pe na bii end konu ei, nim na kin ekii sikin punenjii. Ba ekii se, nim na kin ekii sinjii,” nim. ³⁷ Piisa nga ek nipi yi nim, “Owundu, nimbił erang pe, na nim kin ekii sip onermbii? Na pe kołup kin, nim paki tumbii,” Piisa yi nim. ³⁸ Nga Jiisas ek kii sipi, Piisa ngopu yi nim, “Pe nim kolkun, na paki tumbii nin min? Na ek keimi mendpił nip, nim ngond; kei kultu

pele wii tunermba kunum ei, nim na nge embe ei, kunum tekliki ni tor kindnenjii,” Jiisas yi nim.

Erinjin Gos Kin Pungii Andlam Ei Jiisas Mołum

14 “Enim noman embin tonum, yi enerei mon! Enim Gos kin pii gii ninjing kin, na kin pii gii ningii ku,” Jiisas pa nim. ² “Na nge Arnan mołum konu ełe, konu pei sałim. Pe yi sinełang kin, na enim ok kanip niłamb. Na nge Arnan ngii ei pup kin, enim nge konu ełe, er kun ermbii ni pund. ³ Na pup konu ełe er ka er sep kin, nga orung op, enim kin ouni bin. Ei yi mił, na mułmbii konu ełe, enim na kin ouni mułngii ku.” ⁴ Jiisas eim yi nim, “Na bii end konu ełe andlam ei enim piinmin min?” ⁵ Pe Tomas ek nipi yi nim, “Owundu nim konu jili punjii nin? Sin piinanmin. Pe nim punjii andlam ei, sin er piimin mił nenj?” ⁶ Jiisas ek nipi ngopu, yi nim, “Na nam Arnan mołum konu ełe, andlam ei nge moł. Nga na nam ek keimi ei nge puł wu. Nga na nam noman konj kunum kunum ei nge puł wu moł, ku! Wumb endi na Arnan mołum konu ełe andlam eipi endi punermba, mon, andlam ei, na mendpił. ⁷ Pe enim na piik mulnjung kin, na nge Arnan ei, enim piingii ku. Pe enim eim piik kanik enmin mił, nga yi kun kanik piik erngii,” Jiisas yi nim.

⁸ Nga Pilip ek yi nim, “Owundu, nim Arnim ei, andan tan, sin kapli piimin,” a nim. ⁹ Nga Jiisas ek nipi, Pilip ngopu yi nim, “Na enim kin kunum kinan muls. Pe Pilip nim na pii poł tunen, min? Wumb endi na piim wumb ei, na nge Arnan piim ku. Nimbił erang nim yi nin, ‘Nim Arnim, sin andan tan kenmin, nin?’ ¹⁰ Pe nim Pilip, na kin pii gii ninen, min? Na Arnan kin moł; nga na Arnan ei nam kin mołum. Na ek nip, enim ngond ei, na nam nge noman ełe nip ngunand mon. Na Arnan eim na kin eim nge kongun

ei end. ¹¹ Enim na kin pii gii ningii. Na nam Arnan kin moł. Nga Arnan eim na kin mołum. Pe enim ei piik, pii gii ninenjing kin, nga na kongun ni, jep oł pei erip punj ei, enim piingii. Piik kin, na kin pii gii ningii. ¹² Na ek keimi mendpił nip enim ngond, wumb endi na kin pii gii nim kin, eim na kongun ełe mił, yi ermba ku. Nga kongun owundu ermba ei, na enj kongun ei am tonu kindmba. Nimbił erang, na Arnan mołum konu ełe bii pund. ¹³ Epi endi simin nik kin, na nge embe ełe prei enjing kin, enim kapłi singii. Yi erangin kin, na Arnan eim nge kingam na kin embe ambił tonu kindmba. ¹⁴ Enim na nge embe ełe oł endi ermbii nik, Gos kin kii sik, prei enjing kin, na kapłi ermbii.”

Jiisas Gos Nge Gui Ka Ei Kindmbii Nim

¹⁵ “Enim na kin noman ngunjung kin, na lo ek ei piik, ekii singii ku. ¹⁶ Nga na Arnan kin kii simbii Gos eim nge Gui Ka kindang, enim paki tumba wu ei, ek keimi puł wu. Ei enim kin kunum kunum mułmba. ¹⁷ Ei Gos ek ka ei, ek keimi mendpił nimba. Mani mei wumb pei eim singii ei, kapłi enanim. Nimbił erang, eim kanik kin, pii poł tunanmin. Nga eim kongun elim mił, ei piinanmin ku. Ba enim ei piinmin. Nimbił erang, ei eim enim noman tuk ełe mołum kin, nga mułmba ku.

¹⁸ “Na enim kin si kindip pamb kin, enim kangıł ernjing, menjing mulerang mołmun mił, yi mulerngii mon. Na enim kin orung ombii. ¹⁹ Mani mei ełe pii gii ninenjing wumb ei, na kunum aninga kinerngii mon, ba enim na keningii. Na noman konj sip, kunum kunum mułamb kin, ei nga enim yi ku, noman konj kunum kunum mułngii. ²⁰ Kunum ełe, enim piingii ei, na Arnan kin mułamb kin, yi mił ku, enim na kin mułangin kin, nga na enim kin, yi ku moł.

²¹ “Wumb nii endi, na nge lo ek ei sipi, ekii simba wumb ei, na kin noman ngonum. Ngang kin, na nge Arnan eim noman wumb ei kin ngang kin, nga na wumb ei kin, noman ngumbii ku. Nga na eim mułmba konu ełe tor wamb kin, na nam eim kin andan tumbii ku.” ²² Jiisas eim ek yi mił neng kin, wu Juras endi, eim Eskerias Saimon nge kingam mon. Wu eim ek nipi, Jiisas ngopu yi nim, “Owundu, nimbił erang nim sin kin, ni ninim andan tunjii nin, ba ya mani mei ełe pii gii ninenjing wumb ei kin, nim andan tunenjii nge nin, min?” ²³ Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, “Pe wumb endi na noman ngołum ei, eim na nge ek ekii simba wu ei, na nge Arnan wumb ei, kin noman ngumba ku. Nga sił Arnan kin, na ouni o puł, wumb ei kin mułmbuł. ²⁴ Wumb endi na kin noman ngunatim ei, eim na nge ek ei ekii sinatim ku. Pe enim piinmin ek ei, na nam nge ek mon. Na Arnan nge ek ei, eim na ngopu kindang kin, na onj.

²⁵ “Pe na enim kin ouni mołpun kin, na ek ombu enim kanip nind. ²⁶ Ba enim paki mendpił tołum ei, Gos Gui Ka enim paki tumba. Na nge noman dinga ełe, na Arnan ei kindmba. Gos Gui Ka enim kin epi pei andan tumba. Tang kin, enim nge noman ełe pirek neng kin piingii ei, na enim ok nip ngur ek ei, pei enim noman ełe piingii.

²⁷ “Na enim si kindip, bii peng kin, na enim noman emin ngond. Nam nge noman emin kanim eipi enim ngond ei, mani mei ełe pii gii ninenjing wumb ei, en enim noman emin ngok enmin oł ei nge, na enim ngunand mon. Enim noman embin tum kin, mund mong yi enerngii mon! ²⁸ Na enim kanip kin nip ngunj ek ei, pii poru ninmin, ‘Na pe enim si kindip kin, na Arnan kin bii end. Ba na nga enim kin orung ombii.’ Pe enim ok na kin noman ngunjung kin, na nge Arnan kin bii nge, enim ka piingii. Ei

nimbił erang, na Arnan kin bii kunum ei, Gos Gui Ka kindamb kin, enim kin mołpu kin, dinga ngumba. Nga na Arnan eim Owundu mołang kin, na mani moł. ²⁹Nga pe oł ei, tonu onerang kin, na ek ei, ok nip enim ngond. Pe ekii se, yi mił tonu om kin, enim na kin pii gii ningii. ³⁰Pe na enim kin ek pei nip, enim ngumbii pinałim. Nimbił erang, mani mei ełe pii gii ninenjing wumb ei, Seisen noman tuk ełe mułang kin, ei ongii mandi onum. Pe eim oł endi na kin ermba ei, kaplı enanim. ³¹Ba mani mei ełe wumb pei, epi endi piingii ei, na Arnan kin noman ngop ei nge, na Arnan ek nirim mił ei, na ekii sił.”

“Pe enim engngei! Sinim pamin!” Jiisas pa nim.

Jiisas Eim Ond Mong Wain Mił Mendpił Mołum

15 Jiisas eim ekii siłmin wumb ek nipi ngum, “Nam na ond wain mendpił mił moł. Na nge Arnan ei, ond wain pin nge tep elim wu mił mołum. Nga wumb ei na kin pii gii ninjing wumb ei, na nge ond angii mił mołmun. ²Na nge angii ełe ond mong tunałim ei, na Arnan top tor kindiłim. Ei yi mił, wumb nga oł kun ka enarik wumb ei, na kin pii gii ninenjing wumb ei, na Arnan wumb ei, top tor kindmba. Ond angii kombur mong tołum ei, na Arnan eim kołmung topu, er ka erpi erang kin, nga mong pei ka tumba. Ei yi mił, wumb oł kun ka kombur oł ei ełmin; ba oł kun pinałim mił oł ei, top si kindmba. Yi erang kin, wumb ei, oł kun ka mendpił nga erngii. ³Na nge ek nip, enim ngond ei erang kin, enim noman tuk ełe, kun ka wii mułngii. ⁴Enim na kin ouni mułangin kin, na enim kin mułmbii. Pe ond angii ei pupu, ond mam ełe kin pinerim kin, ei ond mong tunermba. Yi mił ku enim na kin mulenjing kin, enim yi ku, oł kun ka wii enerngii mon!

⁵“Na ond wain mendpił mił moł. Nga enim ond wain ei angii mił mołmun. Wumb endi eim na kin mułang kin, na eim kin mułmbii ei, eim oł kun ka wii pei ermba. Pe enim na wak tunjung kin, enim oł kun ka wii endi enerngii, mon! ⁶Pe wumb endi na kin mulerim kin, ei yi mił, ond wain angii kultii erang kin, to tor kindinmin mił, yi erngii. Erik kin, ond angii ei, kułou tok kin, dup kałiłmin. ⁷Pe enim na kin mułangin kin, na nge ek ei enim noman tuk ełe pim kin, enim noman ełe Gos kin prei erngii ei, enim kin oł yi mił ku, tonu omba. ⁸Pe enim oł kun ka wii enjing kin, na Arnan oł ełe nge, eim embe ambii tonu ba. Seng kin, enim na nge kongun wumb mendpił erik mułngii. ⁹Na Arnan na noman ngołum mił, yi ku, na enim kin noman ngoł. Enim na kin mulnjung kin, na noman ełe, enim kin kunum kunum er ngumbii. ¹⁰Pe enim na nge lo ek dinga ei ekii sinjing kin, enim na nge noman kunum kunum er ngumbii. Ei mił ku, na nam Arnan nge lo ek dinga ei, kun ekii sił. Sip kin, eim nge noman kaimb ngopu ełe ei, na moł.

¹¹“Na nam ek ei, enim kin ngond ei nge, noman ka ei enim kin peng kin, enim noman ka piik mułngii. Ei enim noman tuk ełe piki to peng kin, kunum kunum ka piingii. Yi ni piip kin, na ek ei enim kin ngond. ¹²Na nge lo ek dinga ei yi mił pałim. Enim engnjing noł mołmun ei, noman ełe ngungii ei, na enim noman ngoł mił ngungii. ¹³Pe wumb endi eim nge wu puł pei ni, wumb endi paki tumbii ni, erpi kułmba ei, noman ngok, ngok enmin oł ei, to mani kindmba. ¹⁴Pe enim na ek dinga nind ek ei ekii sinjing kin, enim nam nge wumb puł mendpił mułngii. ¹⁵Kongun wu ei eim nge wu owundu ermba oł ei piinałim. Pe yi ku, na enim kongun wu ninermbii mon. Nimbił erang, na Arnan nge ek nipi ngurum ek ei, na enim kin nip poru ninj. Ei

nge, na piip kin, enim nge wu puł mendpił nind. ¹⁶En enim na sik, mundnenjing mon! Ba na enim sip, poru nip kin, mundunj. Mondup kin, enim kongun ele kindinj ei, enim Gos kongun erangin kin, oł kun ka wii tonu omba nge nip kindinj. Pe enim nge kongun kun ka wii tonu wang kin, kunum kunum yi erik mułngii. Mułangin kin, enim na nge noman dinga ele, Gos kin prei erik na Arnan ngok epi endi simin ningii ei, enim kapłi ngumba. ¹⁷Na enim ek dinga yi mił nip ngond. Enim engnjing noł, endeim endeim ni, ei noman ngungii.”

Mei Wumb Pei Jiisas Kin Ekii Siłmin Wu Ombu Kin, Opu Orung Erngii

¹⁸“Ya mei ele pii gii ninenjing wumb, enim kin opu orung enjing kin, enim piingii ei, na kin kumb se, opu orung erik, ei piingii. ¹⁹Nga enim pii gii ninenjing mei ele wu mendpił piłang kin, wumb ei, enim si tuk, noman ngok siłangin. Ba enim ya mei ele nge wumb mon. Na enim pii gii ninenjing wumb ei si tor kindip kin, enim nam nge sip mundunj. Ele nge, mei ele pii gii ninenjing wumb ei, enim kin opu orung erngii. ²⁰Na enim kanip nind ek ei piik mułngii, ‘Kongun wu ei eim nge wu owundu ei, to mani kindnermba mon! Pii gii ninenjing wumb ei, na muls konu ele ok, na kin oł embin tui ngunjing ei, oł ei mił, enim mułngii konu ele, yi erngii ku. Na nge ek ekii sinjing pim kin, enim nge ek ei, ekii singii ku. ²¹Ba wumb ei, na Arnan mołpu kin, na kindang onj ei, piinenjing wumb ei, enim kin oł pei yi erngii. Nimbił erang, enim na nge ekii siłmin wumb mołmun. ²²Pe keimi onarip kin, na ek wumb ei ngunenj pim kin, wumb en enim oł kis enjing ei, singambił piinerngii. Ba pe, wumb en enim oł kis ei koi erngii konu ele endi sinałim mon. ²³Wumb endi, na kin opu orung ermba ei, eim nge Arnan ei kin, opu orung

ermba ku. ²⁴Kongun ele kanim kanim ok, wumb endi enerik oł ei nge, na enim konu tuk ele enj. Pe keimi, na jep oł ei enenj pim kin, wumb en enim oł kis ei pim kin, ei piinerngii. Ba pe oł ei kanik poru nik, na nge Arnan kin ouni, opu orung enmin. Nimbił erang, enim na kin pii gii ninenjing. ²⁵Ba en enim enmin oł ei, en enim lo ek endi, lo mon ele poł pendnjing ek ei, pei keimi tor onum. Ek ei yi mił ninim, ‘Wumb en enim na kin opu orung wii enmin.’

²⁶“Ba paki tołum nge wu endi, enim kin erang, dinga mułngii ei, eim na Arnan kin mołum ei, na kindamb, enim kin omba. Omba wu ei Gos nge Gui Ka ei ek keimi mendpił niłim. Gos Gui Ka pim kin, na Arnan kin mołpu kin, omba. Gui Ka ei opu, na nge ek ei nip tor kindmba. ²⁷Nga enim na nge ek ni tor kindngii ku. Nimbił erang, ok enim na kin mułangin kin, na kongun ei pułngun mondup kin enj. Nga ok molk kin, pe mołum,” Jiisas pa nim.

Jiisas Ek Nga Eim Ekii Siłmin Wumb Ngum

16 Jiisas nga ek yi nim, “Na enim pii gii ei, si kindik, enerngii ni piip kin, ek ei nip enim ngond. ²Enim Jura men tołmun ngii ele wumb enim to anda kindngii. Nga ekii se, enim Gos nge kongun paki tok ermin ni piik kin, wumb ei, ok enim to kundngii. ³Wumb en enim na nge Arnan ei piinarik kin, nga na piinarik kin, oł yi mił erngii. ⁴Ba na enim kin oł embin tui oł ei nge, tonu omba ni piip kin, na enim kengip ngop nind. Nga ekii se, oł ei tonu om kin, enim ei piingii. Na enim kin ek yi nir mił, ei piingii. Nimbił erang, ok na enim kin mołup kin, ek ei nip enim ngunerir.

Gos Nge Gui Ka Kongun Yi Ełim

⁵“Ba na Arnan kindang onj konu ei, nga orung bii end. Ba enim mołmun wu

ei, endi na, 'Nim konu jili punjii en?' Ek yi endi nik kin, na kii sinenjing mon.⁶ Ba na ek ei, enim kanip nemb kin, enim nge noman efe embin mendpił enim.⁷ Ba na ek keimi nip enim ngond. Na enim si kindip kin, na bii efe nge, enim paki tumbii. Pe na punenj kin, Gos Gui Ka ei, enim paki to ermba ei, enim paki tunermba. Pe na punenj kin, enim dinga paki to ermba Gos Gui Ka ei, enim kin onermba. Ba na punj kin, eim kindamb kin, enim kin omba.⁸ Nga Gos Gui Ka opu, ya mei konu efe, pii gii ninenjing wumb ei, kongun erpi andan tang kin, en enim piingii ei, oł kis enjing pimba. Nga oł kun ka oł pałim ni, Gos en enim kos pimba ei, piingii ku.⁹ Gos Gui Ka andan tang kin, wumb en enim oł kis enjing pułe ei, en enim na kin pii gii ninarik kin, endnjing ei, piingii ku.¹⁰ Nga oł kun mendpił ei nge pułe andan yi mił tumba. Nimbił erang na Arnan kin nga orung bii ei, enim nga na kinerngii mon.¹¹ Gos wumb kos piimba ei nge pułe andan yi mił tumba. Nimbił erang, mei efe wumb tep er mołum wu ei Seisen, eim dup owundu kin kunum kunum mułmba. Yi mił ku, wumb pii gii ninenjing wumb ei kos owundu singii ku.

¹² "Na ek pei pałim ei nip enim ngumbii end; ba pe na enim ngumbii end ei, pe enim kapłi ei piinerngii pałim.¹³ Ba Gos nge Gui Ka ei ek keimi mendpił niłim ei, opu ek nipi enim kin ek keimi andan tumba. Nga eim noman efe ek endi nipi enim ngunermba mon! Ba Gos nge ek eim piipi ek ei nipi enim ngumba. Ngopu kin, nga oł ekii se tonu omba ei nipi enim ngumba ku.¹⁴ Gos Gui Ka eim na nge ek ei sipi opu kin, enim tor pułe nipi andan tumba. Oł yi ermba efe, na embe ambił tonu kindmba.¹⁵ Na Arnan nge epi pei ei, na nge ei piip kin yi mił nind. Gos Gui Ka na nge epi pei ei sipi opu kin, enim kin andan tumba," pa nim.

Noman Embin Tonum Ei, Nga Kunum Kunum Ka Piimba

¹⁶ Jiisas nge ek yi nim, "Pe nga kunum aninga kopur enim kinerngii. Nga ekii se kunum aninga enim na keningii!"¹⁷ Jiisas eim kin ekii siłmin wu kombur en enim ek yi mił ninjing, "Ek ei pułe sinim piimin ni, ninim mił nenj? Eim yi nim, 'Enim pe kunum aninga na kinerngii. Nimbił erang nga nam Arnan kin bii ni pund,' pa nirim.¹⁸ Nga ek yi ninjing, 'Pe kunum aninga,' ninim ei nipe ek ninim? Sinim eim ninim ek ei, pułe pii poł tunanmin," ninjing.¹⁹ Nik kin, Jiisas eim kii singii enjing ei, Jiisas eim piipi kin, ek nipi ngopu yi nim, "Na ninj ek ei, pułe piimin nik, kii sik orung orung er mołmun min? Na ek yi mił ninj, 'Kunum aninga pe enim na kinerngii. Nga ekii se kunum aninga enim na keningii,' pa ninj.²⁰ Ei na ek keimi mendpił nip enim ngond. Mani mei efe wumb ombu pei, na to kundnjung kin, ka piingii. Ba efe nge, enim noman embin to piingii. Nga noman embin ei, opu ka peng kin, nga enim ka mendpił piingii.²¹ Amb endi kangił mengmba ei piipi kin, noman embin to piilim. Nimbił erang ei ngenj kumbii ełim; ba eim kangił mengpi kin, eim ngenj kumbii nga piinerim mon. Eim kangił mengpi tonu om ei, kangił kan ka kanpi se mułum.²² Ei mił pe enim noman embin piinmin. Ba na enim nga kenmbii kunum ei, enim ka piingii. Enim noman ka piingii ei, wumb endi to eipi kindnermba mon!

²³ Kunum efe enim epi endi na kin kii sinerngii mon! Na ek keimi mendpił nip enim ngond. Pe enim na Arnan kin epi endi simin ni, prei erngii ei, na nge noman dinga efe, enim kii singii epi ei enim ngumba.²⁴ Ok enim na nge noman dinga efe epi endi simin nik kin, Gos kin prei enenjing mon! Pe enim epi endi ei kii sik

ei, sinjing kin, en enim noman ka mendpił seng piingii,” pa nim.

Mei Ełe Oł Kis Ei Jiisas To Mani Kindim

²⁵ Jiisas nga ek yi nim, “Na ek ombu nip ek ekin top ninj. Nga ekii se kunum endi, tonu omba ei, enim kin ek ekin top nip enermbii, mon! Ba nam ek kun nip tor kindip kin, Arnan mołum mił eim kin nip tor kindmbii. ²⁶ Kunum ełe, enim na nge noman dinga ełe, Gos kin prei ernгии; ba na enim kin ek nip yi ninenj ełe, na nam prei eramb kin, na Arnan kii sip enim paki tumba, ei mon nip end. ²⁷ Na nge Arnan enim noman ngonum. Ngang kin, nimbił erang, enim na kin noman ngonmun. Na Arnan Gos kin mołup, enim kin onj ei enim pii gii ninjing. ²⁸ Kumb ok na nam Arnan kin ouni mołup, Arnan si kindip mani mei ełe onj. Pe na mei konu ełe ei si kindip kin, Arnan kin nga orung bii,” pa nim.

²⁹ Pe Jiisas eim kin ekii siłmin wu ombu en enim yi ninjing, “Pe nim ek ekin tunarkin kin, ek ni tor kindin,” pa ninjing. ³⁰ “Pe sin pii kun enmin ei, nim wumb endi epi kii simba ni, kui enan mon. Ninim, epi pei pii poru niłin wu ei, pe sin pii gii ninmin ei, nim Gos kin ouni molkun on,” pa ninjing. ³¹ Jiisas eim ek nipi orung kindpi yi nim, “Pe enim na kin pii gii ninmin min? ³² Piinmin! Pe kunum mandi enim ei, tor wang kin, wumb enim endeim endeim mułngii konu ełe, si pok erik, en enim konu eipi eipi kindngii. Kindangin kin, enim na si kindik kin, konu ełe eipi eipi pungii. Ba na nam mendpił mulermbii mon! Na Arnan kin ouni mułmbuł,” pa nim. ³³ “Na nam noman ełe yi piind ei, enim na kin noman emin seng mułngii ei, na enim kin ok ek yi ninj, ‘Mani mei ełe enim oł embin tui pałim. Ba enim noman dinga peng mułngii! Mułangin kin, na ya mei

ełe wumb dinga oł kis ei na to mani kind poru ninj,’” pa nim.

Jiisas Eim Prei Erpi Kin, Eim Kin Ekii Siłmin Wu Ombu Paki Tum

17 Jiisas ek yi ni poru nipi, eim tonu epin konu ełe tonu kanpi yi nim, “Arnan, kunum tonu op poru ninim. Ninim nge kinganim ei eim embe ambił tonu kindnjii. Yi mił Arnan, ninim nge kinganim na, nim embe ambił tonu kindmbii. ² Nimbił erang, nim na noman dinga ngun, poru nim. ‘Na wumb pei tep er mułmbii,’ nin. Ninim wumb sikin kin, na ngun wumb ei, nam nge noman konj ei, wumb ngumbii. Pe noman konj ei ngunj, wumb ei sik, kunum kunum konj mułngii. ³ Noman konj sik, kunum kunum mułngii ei yi mił; wumb en enim piinmin. Nim Gos keimi endeim mendpił molkun kin, nam Jiisas Kraiss, nim mendpił na kindan onj ni, yi piingii. ⁴ Arnan, na nim nge embe ambił tonu kindip kin, ya mei ełe wumb ei, andan tunj poru nim. Neng kin, nim na kongun ei erii ni ngun, kongun ei, na er poru ninj. ⁵ Pe na Arnan, kumb ok mei sineririm kunum ei, na nim kin ouni mult ei, nam tiłang owundu pirim. Pe na yi piind, Arnan, ok nam tiłang owundu ei na ngunjii!

⁶ “Nim mei wumb ełe tor sikin kin, wumb na ngun wumb ei, ninim nge noman dinga ei, na andan tunj. Ninim nge wumb ei, na ngo poru nin. Nga wumb ei nim nge ek ei ekii ka sinjing. ⁷ Pe wumb en enim piinmin ei, Arnan nim epi pei na noman dinga ngo poru nin ei piik kin, nga epi ei, ninim kin onum ni piinmin ku. ⁸ Nim ek pei ni na ngun ek ei, na nip wumb ombu ngunj ei piik kin, keimi na nim kin ouni mołup kin, onj ni piinmin. Piik kin, nim na kindan onj ni, nim kin pii gii nik mołmun.

⁹ Na prei eramb kin, nim wumb omba paki tunjii. Tokun kin, mani mei ełe pii gii ninenjing wumb pei ei kin, nim paki

tunjii na prei enand mon. Ba Gos, ninim wumb sikin kin, na ngum wumb ei kin, prei erip paki tunjii. Nimbił erang wumb ei, ninim sikin mundkun eran kin pii gii ninjing wumb ei, nim nge wumb mołmun. ¹⁰Na nge wumb ei, nim nge wumb pei, nga nim nge wumb ei, na nge wumb. Pe wumb ei, na embe ambił tonu kindinmin. ¹¹Na nim kin ombii. Pe na mei konu ełe nga mulermbii; ba wumb ei mei konu ełe mułngii. Na Arnan oł kun ka nge puł wu. Arnan, ninim wumb ei, tep eran kin, ninim nge noman dinga ełe mułngii. Siłip noman ende pałim ei mił, wumb en enim yi mił peng ku, mułngii. ¹²Na wumb ombu kin, ouni muls kunum ei, na tep ka eramb kin, nim nge noman dinga ełe ka mulnjung. Nim noman dinga endi nikin, na ngun ei, piip kin, na tep ka er mułamb kin, endi am punerim ei, ninim nge mon pułun ełe, ek yi nirin mił ei, keimi pimba pałim. Wu endeim mendpił am ba. ¹³Arnan, pe na nim kin ond. Na mei konu ełe mołup kin, na ek ei nemb kin, na nge noman ka ei, wu ombu kin piki tang, mułngii ei nge, en enim noman ka peng yi er mułngii. ¹⁴Arnan, nim nge ek ei, na nip wu ombu ngunj. Ba wumb pii gii ninenjing wumb ei, wumb ombu kin opu orung enjing. Nimbił erang wumb en enim pii gii ninenjing wumb ei mił, wumb endi mon. Nga yi mił ku, na pii gii ninenjing wumb ei mił endi mon ku. ¹⁵Na prei erip kin, mei ełe si tor sinjii ninand mon! Na prei erip kin nimba wumb ombu tep ka enjii nge nind. Yi eran kin, wu kis endi Seisen ei opu enim pii gii ei to eipi eipi kindnermba mon. ¹⁶Nga en enim mei ełe nge wumb mon! Pe na yi ku, mei ełe nge wu mon ku! ¹⁷Gos nim wumb ei eran kin, ninim na nge ek ei, ekii singii. Ninim ek ei ek keimi mendpił. ¹⁸Ok nim na kindan op mei ełe wumb mulnjung konu ełe muls ei, yi mił ku; na wu ombu mei ełe wumb mołun konu tuk ełe punmun.

Punmun ei, kindind ei nge, mei wumb pei nim ek piingii. ¹⁹Na nam nge noman konj ngop kin, wu ombu kin paki tumbii ei, ninim nge ek keimi ei, pii gii ninjing kin wumb ei, ninim nge ek ekii singii. Pe wu ombu nim nge wu mendpił mułngii.

²⁰“Na wu ombu kin mendpił, prei er ngunand mon! Ba wu ombu puk kin, na nge ek ei ningii wumb ei kin, wumb na kin pii gii ningii nip end ku. ²¹Na nim prei er ngond yi; wu ombu pei noman ende sek mułngii. Arnan, nim na kin mułan, na nim kin mułamb enmbił oł ei, wumb ei yi erngii. Erik kin, siłip kin piik mułngii, ei nge, mani mei ełe pii gii ninenjing wumb ei, yi piingii. Gos nim kindan onj ni piik kin, pii gii ningii. ²²Nim na embe ambił tonu kindin ei mił ku, na en enim kin yi ku erinj. Ei nge, en enim noman ende sek mułngii. Ei yi mił ku, kumb ok siłip noman ende se mułmbuł. ²³Nim na kin ende mołmbuł yi ku, na en enim kin ende mołmun. Yi mił ermbił ei, en enim noman ende sek mułngii. Pe nga mei ełe pii gii ninenjing wumb ei, en enim piingii ei, Gos nim na kindan onj, ni piingii. Nim wumb ei noman ngołun mił ei, na noman ngoł.

²⁴“Arnan, na noman ełe yi piind. Nim wumb sikin kin, na ngum wumb ei, na pu mułmbii konu ełe, ouni mułmun nind. Ei nge, na wumb nam nge tiłang owundu ei keningii. Kumb ok mei sineririm kunum ei, Gos nim na noman ngołun. Nga tiłang owundu ei, ngurun ku. ²⁵Na Arnan! Nim Gos oł kun ka mendpił puł wu. Mani mei ełe pii gii ninenjing wumb ei, nim pii poł tunerik mon! Ba na nim pił. Nga ya wu ombu nim piłmin ku. Gos nim na kindan onj ni piinjing. ²⁶Na nim nge oł dinga ei, wumb kanik andan tunj. Na nga andan tumbii nge wumb, en enim noman ngok enmin, oł ei piingii. Nim ei piikin kin, nim na noman ngun yi ku, wumb ei kin

ngunjii. Nga yi ku, na en enim kin, ende mułmbii,” pa nim.

**Juras Jiisas Opu Orung
Wumb Kin Ngum**

*(Masyu 26:47-56, Mak
14:43-50, Luk 22:47-53)*

18 Jiisas eim prei erpi ei poru neng kin, eim kin ekii siłmin wu ombu kin, ouni puk, noł endi embe Kiron. Noł Kiron eke orung puk kin, orung ond Olip mong nołmun ond pin pendnjing konu eke, tuk punjung. ²Juras Jiisas nipi, opu orung wumb ngumba wu ei, eim konu orung eke ond Olip telnjing konu eke, eim piim ku. Nimbił erang, kunum kunum Jiisas eim kin ekii siłmin wu ombu kin, ond mong Olip telnjing konu eke, kułou tołmun konu eke Juras eim piim. ³Pe Juras eim opu wu kombur sipi kin, nga kułmał kałiłmin owundu enim nge opu ond wu kombur kindangin wu ni, lo ek piilmin wu ei sipi, konu orung eke, tuk om. Pe wumb ombu, dup jep kandik sik, opu epi sik, ambilk tu wunjung. ⁴Jiisas eim kin, oł ombu pei tonu omba erim ei, Jiisas eim piipi poru nim. Nipi kin, wumb onjung konu eke mandi pupu yi nim, “Enim nii kuruk onmun?” pa nim. ⁵Pe wumb ek nik, orung kindik yi ninjing, “Sin Jiisas Nasares nge konu eke wu ei kurpun onmun,” pa ninjing. Pe Jiisas ek nipi, orung kindipi yi nim. “Ei na mendpił moł.”

Nga Juras eim Jiisas sipi, opu orung wumb ngumba wu ei, wumb kin ouni angk muljung. ⁶Nga Jiisas eim ek yi nim, “Ei na mendpił moł!” Yi neng kin, wumb puku sik, orung bin ni erik, mei eke mani bok tunjung. ⁷Jiisas nga ek nipi yi mił kii sim, “Enim nii kuruk onmun?” Wumb ek nik yi ninjing, “Jiisas Nasares konu eke wu ei kurpun onmun,” yi ninjing. ⁸Jiisas ek nipi, ngopu yi nim, “Na enim ek poru ninj ei, ‘Na mendpił moł.’ Pe enim na kuruk onjung kin,

wu ombu wak tangin pungii,” pa nim. ⁹Eim ek yi nim ek ei, ok eim nirim ek ei, keimi pimba ni piipi nim. “Arnan, nim wu ombu na ngun ei, endi wak top kindnenj.” ¹⁰Saimon Piisa eim tui kepil olt endi, se mułum ei sikir sipi, kułmał kałiłmin owundu wu ei nge kongun wu endi nge kom eke, tui topu, kiłip to kindim. Tum kongun wu ei, eim embe ‘Melkas’ niłmin. ¹¹Pe Jiisas eim Saimon Piisa kanpi yi nim, “Tui kepil olt ei nge, konu eke orung kindii! Na Arnan oł embin tui ei to mundum ei, na kin tonu ermba ni piin min?” pa nim.

Jiisas Anas Mułum Konu Eke Sipnjing

¹²Pe opu ełmin wumb tiłap ei ni, opu tep ełim wu ni, Jura wumb opu ond wu ombu ni, enim ok Jiisas ambił gii nik, kan ngunjung. ¹³Wu Kaiyapas gułum Anas mułum konu eke ok sipnjing kunum eke, Kaiyapas eim kułmał kałiłmin wu owundu kongun konj ei erim. ¹⁴Kaiyapas eim ok Jura wumb kanpi yi nirim, “Wu endeim kapli kołpu, sinim wumb pei paki tumba,” nirim.

Piisa Yi Nim “Na Jiisas Kinał,” Nim

*(Masyu 26:69-70, Mak
14:66-68, Luk 22:55-57)*

¹⁵⁻¹⁶Saimon Piisa kin, na Jon, Jiisas sipnjing konu eke ekii se punjnguł. Nga wu endi eim kułmał kałiłmin wu owundu ei kanilim. Yi peng kin, wu Piisa ni pupu, Jiisas sipik enjing konu eke tuk pum. Pupu, kułmał kalk ełmin wumb ei, ekii se pum; ba Piisa eim kung gui ondu mandi eke torung angpi mułum. Pe na Jon, wumb onjung konu eke tuk eke onj. Pe na pup kin, kung gui ondu tep mułum ambił ei kin ek neng kin, na Piisa nirik tu wunj. ¹⁷Ambił kung gui ondu eke tep er mułum ambił ei, ek nipi, Piisa ngopu yi nim, “Nim wu ei kin, ekii sikin endin wu kun min?” Piisa ek nipi yi nim, “Na mon!”

¹⁸ Kongun wumb ni, opu ond wumb ei, en enim dup endi kelnjing. Nimbił erang konu jii nim. Wumb ei, dup ełe mandi dup piik mulnjung. Nga Piisa eim tuk ełe pupu angpi kin, dup ełe piipi mułum ku.

**Kułmał Kałiłim Wu
Owundu Ei Jiisas Kii Sim**

*(Masyu 26:59-66, Mak
14:55-64, Luk 22:66-71)*

¹⁹ Kułmał kałiłim wu owundu ei, eim Jiisas kin ekii sik ok, wu ombu nge kii sim. Nga eim ek nipi, wu ngopu eririm ek ei mił piimbii nipi kin, Jiisas kii sim.

²⁰ Jiisas eim ek nipi, orung kindpi yi nim, “Na wu amb pei kanip ek peni ełe nip ngoł. Nga kunum kunum men tołmun ngii ełe ni, Gos nge men ngii owundu ełe, nirik wumb pei ek emb top nip, wumb ngoł ku. Konu ełe Jura wumb kułou tołmun konu ełe, ek embe top nip ngoł. Na ek endi koi er ninał mon.” ²¹ Nimbił erang nim na kii sin? Ek emb top wumb ngop ei piinjing wumb mołmun wu, kii sikin piinjii. Wumb ombu na nir ek ei piik mołmun,” pa nim. ²² Jiisas eim ek yi mił neng kin, opu ond wu endi mandi angpi mułum ni opu, Jiisas angil misin topu, yi nim. “Nim ek yi mił nikin, kułmał kałiłim wu owundu ngon min?” pa nim. ²³ Pe Jiisas eim ek nipi orung kindpi yi nim, “Pe na ek kis endi nił pim kin, kaplı pe nim ni tor kindan wumb pei piingii. Ba ek kun ninj pim kin, kaplı pe nimbił erang nim na ton?” pa nim.

²⁴ Pe Jiisas kan to pendnjing mił peng kin, wu Anas Jiisas kindang, kułmał kałiłim wu num Kaiyapas mułum konu ełe kindim.

**Piisa Nga Yi Nim, “Na
Jiisas Kinał Mon!”**

*(Masyu 26:71-75, Mak
14:69-72, Luk 22:58-62)*

²⁵ Saimon Piisa eim dup piipi, angpi mułang kin, wumb eim kanik yi ninjing.

“Nim wu ei kin ekii sikin wu min?” Pe eim ek kend topu yi nim, “Ei na mon!” nim. ²⁶ Kułmał kałiłim owundu wu ei nge kongun wu endi Piisa eim wu ei kom tui kepıi kin tum ei nge, tiłap ende wu endi, opu yi nim, “Keimi mendpił na nim kenj ei nim eim kin ouni tuk ond mong Olip pin ełe, tuk mułun ni kenj,” pa nim. ²⁷ Piisa nga eim ek dinga nipi yi nim, “Na Jiisas kinał mon!” Yi neng kin, pe mendpił kei kultu peli wii tum. Wii tang kin, Piisa eim kin Jiisas ok nirim mił, ek ei piim.

**Jiisas Pailos Mułum
Konu Ełe Sipnjing**

*(Masyu 27:1-2, 11-14,
Mak 15:1-5, Luk 23:1-5)*

²⁸ Kułmał kałiłim wu num ombu ngii ei kin si kindik. Pe nga Jiisas sipik, gapman owundu ngii ełe mułum konu ełe sipnjing kunum ełe, kupiiring sipnjing. Jura wumb en enim gapman owundu ngii ełe nirik punenjing. Nimbił erang, en enim lo ek yi mił pałim. “Sin wumb eipi ngii ełe nirik bin ei, sin ngenj ełe penj mułmba; ei mon!” niłmin. “Ełe nge, sin kuni owundu ‘Pasopa,’ ei nunermin,” ni piinjing. ²⁹ Yi piik kin, torung mulnjung. Pe Pailos eim tor opu, yi nim, “Enim wu ei, nimbił oł erim nik, kos ernгии tu wunjung?” ³⁰ Wumb ek nik, orung kindik yi ninjing, “Pe wu ei, oł kis endi enełang kin, sin nim kin tu wunełamin mon,” pa ninjing. ³¹ Pailos ek nipi, orung kindpi yi nim, “En enim wu ei sipik, en enim lo pałiłim mił, kos piik ernгии, sipei!” a nim. Nga Jura wumb ek yi ninjing, “Sin lo ek wu endi to kundmun min niłmin, ei sin to kundmun mił mon?” pa yi ninjing. ³² Nengin kin, oł ei, Rom wumb oł yi mił ełmin oł ei nge ok, Jiisas eim ond peri kułmba nge, ei ni pendrim. Pe eim ok, wumb kan nirim ek ei mił, keimi pimba erim. ³³ Nga Pailos gapman ngii owundu ełe nga nirik pum. Pupu kin, Ji-

isas wii tang wang kin, Pailos ek nipi, Jiisas kii sim. Sipi kin, yi nim, “Nim Jura wumb nge king min mon?”³⁴ Jiisas eim ek nipi, orung kindpi yi nim, “Pe ninim noman eke, ek ei piikin nin, min wumb endi eipi, na king nim ek yi mił nenging kin, nin min?”³⁵ Nga Pailos ek nipi, orung kindpi yi nim, “Na Jura wu min? Nimbił erang ninim nge Jura wumb tilap ei ni, kułmał kalk elmin wu num ombu ni, nim tu wuk, na moł konu eke ngunjung. Pe nim nimbił oł kis endi en?”³⁶ Pe Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, “Na nge konu sinim tep er mołum konu ei, ya mei eke konu tep er mułamb kin, keimi na nge kongun wumb ei opu erik, Jura wumb endi ok, na sik, Jura wumb ngunenelangin mon! Ba na sinim tep er kanip mołum konu ei, ya mei eke mon!” pa nim.³⁷ Nga Pailos ek yi nim, “Pe nim king endi min?” Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Ei ninim na king pa nin. Na minan ei na mei eke mengim. Na mei eke tonu onj eke nge, na ek nip, wumb ngop, kongun yi mił erip, ek keimi nip tor kindip eł. Wumb pei ek keimi mendpił ei ekii siłmin wumb ei, na ek ei piłmin.”³⁸ Pailos ek nipi, ngopu yi nim, “Ek keimi nim nin ek ei nipe mił?” Yi ni pendpi anda pupu kin, Jura wumb kanpi kin, ek nipi ngopu yi nim, “Na wu ei, oł kis endi erim ei, na kur kan sinand. Wu ei kin, oł kis endi eim erim pinałim.

**Pailos Yi Nim, “Jiisas Ond
Peri Eke Nil To Kundei!” Nim**

*(Masyu 27:15-31, Mak
15:6-20, Luk 23:13-25)*

³⁹ Ba enim nge oł endi yi pałim. Ei ‘Pasopa’ kunum ei, kan ngii wu endeim ni kindmbii, niłmin. Pe na Jura wumb king ei, enim kin tor kindmbii min mon?”⁴⁰ Wumb pei nga wii dinga tok, yi ninjing, “Ei mon! Nim Barapas kindan wanghi!” Barapas eim wumb to kondpu,

wumb eipi epi nge waning sipi ełim wu mołum.

19¹⁻² Yi nenging kin, Pailos ek yi nenging kin, opu wumb Jiisas sipik kepil tunjung. Nga opu wumb kan jimbiltang gał mułum ei nge sik, king nge peng kon endi mił erik, peng eke pendik kin, king nge alap mił alap kundii endi sik, eim telnjing.³ Talk pendik kin, opu wumb ok yi ninjing, “Jura wumb nge king owundu mołum?” Nik, ek kulsik, angil misin tok, yi enjing.

⁴ Pailos nga tor opu wumb kanpi yi nim, “Enim kinei! Pe na eim sip tor tu wup, enim ngamb kin, enim piingii ei, na eim erim oł ei endi, na kan sinand mon!”

⁵ Pe Jiisas tor om. Opu kin, eim kan jimbiltang gał mułum ei sik, eim peng kon mił enjing, ei eim peng eke mułang kin om. Nga alap kundii king mił talk kin, kindangin om. Opu kin, Pailos wumb kin ek yi nim, “Wu ei, enim kinei!”⁶ Yi mił penging kin, kułmał kalilmin wu owundu nin opu ond wumb ombu nin Jiisas kenjing ni, wumb ombu wii dinga tunjung, “Eim ond peri eke nil to! Eim ond peri eke nil to,” yi wii tunjung. Pe Pailos ek nipi, wumb ngopu yi nim, “En enim wu ei sik, ond peri eke nil tei! Na wu ei oł kis erim oł ei, kan sinenj mon!” pa nim.⁷ Jura wumb ek nik orung kindik yi ninjing, “Sin lo ek endi pałim ei, lo ek ei yi ninim, ‘Wu ei kułmba. Nimbił erang na Gos nge kingan moł,’ niłim.”

⁸ Pe Pailos ek ei piipi kin, mund mong nga erim.⁹ Yi erang kin, Pailos kin Jiisas nga gapman ngii owundu eke nirik punjunguł. Pukuł kin, Pailos kin ek yi nim, “Nim jili molkun on?” Ba Jiisas eim ek endi nipi, orung kindnerim mon.¹⁰ Pailos ek nipi yi nim, “Nimbił erang nim na ek ei, ni orung kindnan? Na dinga eke, nim si kindamb punjii. Nga na dinga eke, nim ond peri eke nil tumbii ei, nim pii poł tunan min?”¹¹ Jiisas ek nipi, orung kindpi yi nim, “Pe Gos tonu mołum ei,

nim dinga ngunelang kin, nim kapli na to mani kindnelan mon! Nga wu ei na sipi, nim angil eke ngum wu ei, eim nge oł kis ei nim nge oł kis en ei to mani kindim. Eim nge oł kis am tonu mendpił pałim!”¹² Pailos eim ek ei piipi kin, Jiisas ek dinga nip, tor kindamb ba, ni piim. Ba Jura wumb wii tok, ek dinga nik yi ninjing, “Pe nim wu ei kindan pum kin, nim Rom wu owundu, Siisa nge wu puł mon!” pa ninjing. “Wu nii endi, ‘Na king’ nimba wu ei, Rom wu owundu, Siisa nge opu orung wu mułmba.”¹³ Pailos eim wumb ek ei piipi kin, ek yi nipi, opu wu endi Jiisas sipi anda tu wum. Pe Pailos eim tonu kos piik elmin konu eke mułum. Pailos mułum konu ei, kom ku peł kuł salmin konu eke mułum. Nga Eipru wumb konu eke embe yi niłmin, ‘Gapasa’ niłmin.¹⁴ Pe kunum ei, kuni owundu ‘Pasopa,’ kor kunum nik, kuni er kun erik elmin. Nga ‘Pasopa’ kunum ba konu eni beli pim. Peng kin, Pailos ek yi nim, “Jura wumb en enim king ei kinei!” pa nim.¹⁵ Pe kułmał kałiłmin wu owundu ek orung kindik yi ninjing. “Sin nge king endi eipi mulałim, ba wu Siisa sin nge king endeim mołum.¹⁶ Pe nga Pailos eim Jiisas wumb nge angil eke ngum. Ngang kin, wumb ombu Jiisas ond peri eke nil to pendngii nge ngum.

Jiisas Ond Peri Eke Nil Tunjung

(Masyu 27:32-44, Mak
15:21-32, Luk 23:26-43)

¹⁷Yi mił peng kin, wumb ombu Jiisas sipnjing. Sipangin kin, Jiisas eim ond peri ei ko wupu sipi kin, tor pum. Pum konu ei embe, ‘Wumb peng embił konu,’ niłmin. Konu ei embe endi Eipru ek nik, ‘Golkasa’ niłmin.¹⁸ Konu eke, wumb ombu Jiisas ond peri eke nil tunjung. Tok kin, nga wu eipi tał ond peri eke tał eipi yi ku nil tunjung. Wu endi Jiisas nge angil taring eke nil tok kin; nga endi Jiisas nge angil tundung

eke nil tunjung. Tok nga, Jiisas wu tał kin tuk mii menb eke nil tungung.¹⁹ Pailos eim mon endi połpu kin, Jiisas pim ond peri eke tonu kind pendim mon ei, ek yi mił nim, “Jiisas Nasares Konu Eke Wu Ei Jura Wumb King.” yi ni poł pendim.²⁰ Konu orung eke, Jiisas ond peri eke nil tunjung ei, konu owundu eke mandi mił sim. Pe Jura wumb pei Pailos ek pułum ei gerik piik enjing. Erik ek ei, Eipru wumb ek ni, Griik wumb ek ni, Rom wumb ek ni, ei mił poł pendim.²¹ Pe Jura kułmał kałiłmin wu num ombu Pailos kin ek yi ninjing, “Pailos, nim ek mon yi pulerii mon! ‘Jura wumb nge king’ ei mon; ba nim ek mon yi mił poł! ‘Wu ei eim yi nim, na Jura wumb nge king,’ yi pulii!” pa ninjing.²² Pailos ek nipi, wumb ngopu yi nim, “Ek na puls, ei poł poru ninj ei pengli!” pa nim.

²³Nga opu ond wumb kapil kapli ombu, Jiisas ond peri eke nil to pendik kin, Jiisas alap ni konduk ei, mok tok, en enim wu endeim endeim ni sinjing. Nga kon takis ei sik ku; ba kon takis ei mui tołmun konu endi sineririm. Sinerang kin, kon ei, tonu orung orung er mani puk pirim.²⁴ Pe opu wumb en enim ek yi nik, “Sinim kon takis ei, to piltan to yi enermin mon!” nik. “Sinim kom ku kembis mił siłin kin kinjmał erpin kin, wu endeim mendpił konduk ei simba,” ninjing. Nik oł yi erik kin, Gos nge ek ok pultum yi nirim, mił keimi tonu opu poru nirim.

“Na nge alap konduk ei mok to sinjing.

Nga na kon takis ei, kom ku kembis mił kinjmał erik kin, wu endeim simba nik, yi enjing.”

Ei keimi tonu wang kin, wumb yi enjing ei Gos nge ek nirim mił keimi tonu om.

²⁵Pe Jiisas ond peri eke to pendnjing konu eke, Jiisas eim mam ni, angim Mariya ei, Kliyopas nge ambim ni Mariya Makandala ouni ok engnjing. Amb ombu ok, Jiisas to pendnjing ond

peri eŧe, mandi ok engnjing. ²⁶ Jiisas eim kenim ni, mam kin, Jiisas eim noman ngopu eŧim wu ei, na Jon ouni mandi ond peri eŧe enginjngiŧ. Pe Jiisas eim ek nipi, mam ngopu yi nim, “Wu ei, nim kinganim miŧ moŧum.” ²⁷ Nga Jiisas eim noman ngoŧum wu, na Jon kanpi yi nim, “Amb ei, nim manim miŧ moŧum,” pa nim. Pe kunum eŧe, na Jon, Mariya nam ngii konu eŧe orung sip kin, tep er se moŧ.

Jiisas Kuŧum Poru Nim

*(Masyu 27:45-56, Mak
15:33-41, Luk 23:44-49)*

²⁸ Pe ei poru neng kin, Jiisas eim piim ni, eim kongun ei pei poru nim. Nga Gos nge ek mon ok puŧum ei, keimi tonu orum ei, poru nipi yi nim, “Na noŧ nuwa enim,” nim. ²⁹ Noŧ ming endi piki to pim ei, epi gupu toŧum noŧ wain ei kindangin kin, piki top pim. Pe wumb endi sikir pupu, noŧ tuk siŧim epi ei miŧ epi endi sipi muŧang kin, Jiisas numba piipi kin, epi endi tu wupu kin, noŧ gupu toŧum epi tuk kindim. Kindpi kin, goltum endi tu wupu kin, Jiisas gupu eŧe pendim. ³⁰ Pe Jiisas eim noŧ gupu toŧum noŧ wain ei, nopu yi nim, “Nam kunum pei ei poru ninim,” a nim. Yi miŧ nipi kin, eim peng to mani kindpi kin, kuŧum. Nga eim noman tuk gui ei, wak tang pum.

Opu Ond Wu Endi, Jiisas Demb Eŧe Kiŧeng Tum

³¹ Pe kunum ei, kuni owundu ‘Pasopa’ numun nik, kuni er kun eŧmin. Nga kor owundu tonu wang kin, Jura wumb lo ek yi miŧ ni pendim ei yi miŧ, “Kor owundu eŧe, wumb kongun endi enengii mon!” pa niŧmin. Ei yi miŧ peng piik kin, kulnjung wu kei ngenj tonu ond peri eŧe mulerngii, ni piinjng. Pe wu Kombur Pailos kanik kii sik, ek yi ninjing. “Enim sikir ok kin, wu kei nge simb angil eŧe sikir embiŧ engin tangin kin, sikir kuŧangan kin, si mani singii,”

pa ninjing. ³²⁻³³ Pe opu ond wumb puk kin, wu taŧ Jiisas kin ouni ond peri eŧe nil tunjung wu taŧ, simb angil eŧe, ambilk engin tok enjing; ba puk kin, Jiisas kenjing ni kuŧum pim. Nga eim simb angil embiŧ kin engin tok enenjng, mon. ³⁴ Ba opu ond wu endi Jiisas demb eŧe kiŧeng tum. Tum konu eŧe, sikir miyem kin noŧ ouni tor om. ³⁵ Pe na Jon, oŧ ei erim, ei kanip piinj. Pe nga, na Jon ek ei nip tor kindind ei kapŧi, enim pii gii ningii. Na ek nind ek ei, keimi mendpiŧ! Na piip kin, ek nind ei, ei keimi mendpiŧ nip tor kindind. ³⁶ Epi ei tonu om ei, Gos nge ek ok puŧum ei nirim ei, keimi tor om. Ek ei yi miŧ paŧim, “Eim nge embiŧ endi to engin tunerngii mon!” ³⁷ Nga Gos nge ek ok puŧum eŧe, ek endi yi miŧ ninim, “Opu ond wu ei, kiŧeng to kundum wu ei keningii,” pa nim.

Kom Ku Tukpu Eŧe Jiisas Tukpu Tunjung

*(Masyu 27:57-61, Mak
15:42-47, Luk 23:50-56)*

³⁸ Ei epi poru neng kin, Josep wu ei eim Airmasiya konu eŧe wu ei, eim Jiisas kin ekii siŧim wu endi om; ba eim Jura wumb kin mund mong erpi kin, eim pii gii ei ni peni eŧe kindnerim. Josep eim opu, Pailos kanpi kin, yi nim, “Na Jiisas ngenj ei simbii ond,” pa nim. Pe Pailos kapŧi neng kin, Josep Jiisas ngenj ei sipim. ³⁹ Nikoriimas wu ei, eim ok, Jiisas multum konu eŧe epin kunum kunum orum wu ei, eim om ku. Om wu ei, eim ond kanim eipi eipi taŧ ei nge muru ka toŧum epi ei sipi tu wum. Tu wum ond taŧ nge, epi muru ka wii toŧum ei ende kindik mundnjung. Pe ond kopung ei, epi embin owundu er 100 miŧ yi kapŧi erim. ⁴⁰ Wu taŧ Jiisas nge ngenj ei sipinjngiŧ. Pe wu taŧ epi muru ka toŧum ei, Jiisas ngenj eŧe kindikiŧ. Nga alap ka

wii pandi toku! ei enjngi! Jura wumb, wumb kufii tungii pendik elmin o! ei, enjngi! ⁴¹ Jiisas ond peri e!e, to pendnjing konu e!e, aka pin endi sim. Pe aka pin e!e, tukpu konj endi sim. Tukpu konj ei, ok wumb kufii endi tukpu e!e tunenjing mon. ⁴² Pe kunum ei, kor owundu kuni 'Pasopa' kunum mandi erang kin, Jura wumb kuni er kun elmin kunum ei, mandi poru nimba. Nga tukpu konj mandi mo!um ei, wu ta! Jiisas konu e!e pendinjingi!.

Jiisas Nga Angpi Tonu Opu Konj Pum

(Masyu 28:1-8, Mak 16:1-8, Luk 24:1-12)

20 Pe Mariya Makandala eim kor kunum kupiiring ok tangpi kun enerang kin, eim Jiisas pendnjing konu tukpu e!e tor om. Opu, eim kenim ni Jiisas eim pendik, tukpu e!e kom ku owundu endi, ondu ngok pendnjing; ba eim kenim ni, ondu ngok pendnjing mi! pinerim. ² Yi peng kin, eim nga sikir pupu, Saimon Piisa kin wu endi Jiisas eim noman ngo!um wu ei, Jon kin mulnjungu! konu e!e kanpi yi nim, "Sinim Owundu tukpu e!e pina!im; sipinjing pa!im. Sin piinamin; eim sipi j!i orung pendnjing da." ³ Pe Piisa kin na kin si! ngii konu e!e punjku!. ⁴ Pupu! kin, sikir punjpu!; ba na Jon, Piisa eim pend si kindip na ok punj. Pup kin, Owundu tukpu tunjung konu e!e, ok tor punj. ⁵ Pup kin, mani pii po!up, tukpu e!e epi sip kenj ni alap tuk sim; ba eim tuk pup kinenj. ⁶ Saimon Piisa ekii se tor opu, tukpu e!e tuk pupu, kenim ni alap ei mendpi! sim kenim. ⁷ Nga alap, Jiisas eim peng e!e pandi tok pendnjing alap ei, sinerim mon! Alap ei simbir ka erpi, orung e!e eipi kind sim. ⁸ Pe na Jon ok onj, tukpu e!e tuk punj ku. Pup, epi ei kanip kin, na pii gii ninj. ⁹ Pe kunum ei, Gos nge ek ok pu!um ei, si! pii kun enenji!i. Gos nge ek ei yi nirim, "Jiisas eim tukpu e!e angpi konj ba," yi mi! ninim.

¹⁰ Pe si! Jiisas kin ekii si!mbi! wu ta!, nga ngii konu e!e orung punjpu!.

Mariya Makandala Eim Jiisas Kenim

(Masyu 28:9-10, Mak 16:9-11)

¹¹ Pe Mariya eim, tukpu e!e, torung angpi kin, ke nipi engim. Ke ni, pendpi kin, tukpu e!e kan tuk kind kenim. ¹² Kenim ni, enjel ta! alap kuru kindinjingi! wu ta! mulnjungu! ni kenim. Ok Jiisas eim ngenj pim konu e!e mulnjungu! enjel endi, Jiisas nge peng sim e!e mu!ang kin, endi Jiisas nge simb sim konu e!e mu!um. ¹³ Pe enjel ta! ek niki! Mariya ngoku! yi ninjingi!. "Amb, nim nimb!i erang ke nin?" Pe eim ek nipi, ngopu yi nim, "Na nge Owundu sipnjing pa!im ei, eim sipik, j!i orung pendnjing ei na piinand," nim. ¹⁴⁻¹⁵ Yi nipi, kan orung kind kenim ni, wu endi engim. Ba amb Mariya ei, eim wu ei Jiisas ni piinerim mon! Pe amb Mariya eim yi ni piim; ei eim aka pin tep mu!um wu endi ni piim. Nga Jiisas eim kanpi kin, yi kii sim, "Amb nim nimb!i erang ke nin? Nim wumb nii kurun?" Mariya ek nipi, ngopu yi nim, "Pe nim eim si pendin kin, na nen kin, piip eim simbi!, " pa nim. ¹⁶ Pe Jiisas eim ek nipi yi nim, "Mariya!" Pe amb Mariya nga ak topu, Eipru wumb ek e!e yi nim, "Raponai!" Pu!e ei yi mi!, 'Ek emb to ngo!um wu,' yi nim. ¹⁷ Jiisas ek nipi, eim ngopu yi nim, "Nim na ambi! gii ninerii mon! Na Arnan kin nga orung tonu punenj, koku!. Nim orung pukun kin, na engnan no! kankin yi ninjii! "Na Arnan nga enim Ernjing mo!um e!e tonu pund. Nga nam nge Gos ni, enim nge Gos mo!um konu e!e, tonu bii pund," Jiisas yi nim. ¹⁸ Pe amb Mariya Makandala eim orung pupu, Jiisas eim kin ekii si!min wu mulnjung konu e!e pum. Pupu, ek nipi yi nim, "Na Owundu kan poru nip ond." Nipi, Jiisas eim kanpi, nipi ngum ek ei nipi, wu ombu ngum.

Jiisas Kin Ekii Siłmin Wu Ombu Jiisas Nga Kenjing

(Masyu 28:16-20, Mak 16:14-18, Luk 24:36-49)

¹⁹ Jiisas kin ekii siłmin wu ombu, Jura tep ełmin wumb owundu kin mund mong enjing. Erik kin, en enim ngii endi ondu dinga ngo pendik kin, nirik mulnjung. ‘Konu kor kunum endi, konu eni mani pang kin, en enim ngii nirik mulnjung. Pe Jiisas eim opu tuk ełe engim. Angpi kin, yi nim, “Enim noman emin pangli,” nim. ²⁰ Yi mił neng kin, Jiisas ngenj orpuł angli ni, demb ei andan tum. Jiisas kin ekii siłmin wu ombu, nga Owundu kanik kin, ka piinjing. ²¹ Jiisas ek nga nipi wumb ombu ngopu yi nim, “Enim noman emin ka piingii. Arnan kindang onj mił, yi ku nga enim kindamb kin, nam kongun ei er pungii!” pa nim. ²² Eim ek yi mił nipi kin, eim pop topu, wu ombu kin kindpi kin, yi nim, “Gos nge Gui Ka enim kin ngond,” pa nim. ²³ “Na enim noman dinga ngond. Pe enim wumb kombur oł kis ei kil ngonmun ningii; ei kapli poru nimba. Nga enim wumb kombur oł kis ei pangli ningii wumb ei, oł kis pimba ku,” pa nim.

Tomas Jiisas Kenim

²⁴ Jiisas eim kin ekii siłmin wu engki nga tał mulk konu ełe Jiisas wumb ei kin, nga tor orum kunum ei, wu endi tuk ełe mulerim wu ei Tomas, nga eim embe endi ‘Dirimas,’ niłmin. ²⁵ Pe wu eipi ombu, Jiisas kanik Tomas ninjing; ba Tomas eim ek nipi, wu kombur ngopu yi nim, “Pe na Jiisas nge ngenj orpuł ei kanip, nam angli mong ei sip ambilip, eim angli ni, demb ełe orpuł ei kanip enenj kin, kapli na pii gii ninermbii mon,” pa nim.

²⁶ Nga ekii se, kongun endi opu pang, Jiisas kin ekii siłmin wu ombu kin, Tomas ni ouni mulk. Molc kin, en enim

Jura tep ełmin wumb kin, mund mong erik kin, ngii ondu dinga ngo pendik poru nik, en enim nirik mulk konu ełe, Jiisas opu tuk ełe engim. Angpi kin, ek yi nirim, “Enim noman emin ka sengli,” nirim. ²⁷ Pe Jiisas eim ek nipi, Tomas ngopu yi nim, “Nim angli mong ei yi ełe pendkin kin, na angli orpuł ełe kenii!” nim. “Nga nim nge angli ei, na demb orpuł ełe, tuk kindii! Pe nim pii gii ei to kindnenjii; ba nim pii gii dinga ninjii!” pa nim. ²⁸ Tomas ek nipi, orung kindpi yi nim, “Nim na nge Owundu! Nim na nge Gos mendpi!” ²⁹ Jiisas ek nipi, Tomas ngopu yi nim, “Nim na kankin pii gii nin min? Wumb na kinarik kin, pii gii nik yi enmin wumb ei, ka piingii.”

Jon Nge Pule Ek Ei Pultum

³⁰ Jiisas eim jep oł nga pei erpi kin, eim nge ekii siłmin wu ombu mulk, tuk ełe erim. Ba na Jon Jiisas erim jep oł ei, pei mon ełe pulenj, mon. ³¹ Ba na ek poł poru ninj ei, enim Jiisas ei eim Krai Gos kindang wu eim, enim pii gii ningii ei, eim Gos nge kingam. Pe enim eim kin pii gii ninjing kin, kapli enim eim nge embe ełe, enim noman konj sik, kunum kunum mułngii nge singii.

Jiisas Eim Kin Ekii Siłmin Wu Angli Orung Nga Tał Jiisas Kenjing

21 Ekii se nga, Jiisas eim kin ekii siłmin wu ombu kin tor om. Opu kin, Taipiriyas konu ełe ni konu orung ep noł gop mołum konu ełe, Jiisas eim nge yi mił tor om. ² Saimon Piisa ni, Tomas eim embe nga endi ‘Dirimas,’ niłmin ei ni, Nasaniyel, Kena konu kembis ełe, Galilii konu owundu ełe wu ei ni, Sependii nge kingam tał ni, nga wu tał Jiisas kin ekii sinjingił wu tał kin, ouni mulnjung. ³ Pe Saimon Piisa ek nipi, wu ombu ngopu yi nim, “Na omu tumbii pund,” nim. Wu ombu ek nik, eim ngok yi ninjing, “Sin nim kin ouni bin,” nin-

jing. Pe puk, noŀ kanu eŀe, tonu puk punjung. Ba kunum pei ei emii peng kin, en enim omu endi tunenjing mon. ⁴Pe konu kupiiring konu eni tonu omba erang kin, Jiisas eim pupu, noŀ gop orung wer eŀe, engim. Ba eim kin ekii siŀmin wu ombu ei, Jiisas ni piinenjing mon. ⁵Pe Jiisas ek nipi, wu ombu ngopu yi nim, “Kang wu kei, enim omu endi sinmin min?” Pe wu ombu ek nik, orung kindik yi ninjing, “Mon.” ⁶⁻⁷Nga eim yi nim, “Enim omu kon nga sik, noŀ kanu angil tundung eŀe kindik, omu kombur singii,” nim. Yi neng kin, omu kon pulnjung ni, omu pei sinjing. Pe omu kon ei tonu singii pinerim mon; kon ei wurup mendpiŀ nim. Na Jon, ek nip, Piisa ngop yi nim, “Ei Owundu!” Pe Saimon Piisa eim kon takis guŀpu sepi, kongun erim. Nga eim Owundu ek ei piipi kin, kon takis ni kindpi, puku sipi, noŀ eŀe mani pum. Pupu kin, Jiisas muŀum konu eŀe sikir pum. ⁸Jiisas kin ekii siŀmin wu kombur wangin kin, omu mer kon eŀe, piki top pim ni, ambiŀ gii nik tonu sinjing. Nga wu ombu noŀ wer eŀe, turii miŀ mulenjing. Mulk konu eŀe ei su yi miŀ, 300 simb miŀ sim. ⁹Pe ok noŀ wer eŀe, tor ok kenjing ni, dup endi nopu pim. Pim konu eŀe, kenjing ni omu kombur dup eŀe pim. Nga bres orundung kenjing ni sim ku. ¹⁰Jiisas ek nipi wu ombu ngopu yi nim, “Enim omu pe kon poŀ sinjing ei, kopur tu wei!” ¹¹Pe Saimon Piisa eim noŀ kanu eŀe tonu pupu, omu kon ni ambiŀpi kin, noŀ peŀ eŀe ambiŀpi sipi kin noŀ wer eŀe sipim. Omu owundu owundu tuk omu kon eŀe piki top pim. Omu tuk moŀmun ei, omu peng yi miŀ 153 pei moŀmun. Mulnjung omu pei ombu mulk, ba omu kon kilip tunerim mon. ¹²Jiisas ek nipi, wu ombu ngopu yi nim, “Enim ok, kuni nei!” a nim. Pe Jiisas nim ek ei, wu endi eim kii sinerim mon, “Nim nii?” En enim piinjing ni, “Ei Owundu,” ni piinjing. ¹³Jiisas eim dup konu eŀe opu, bres

ni sipi, wu ombu ngum. Nga omu yi ku erim.

¹⁴Jiisas eim koŀpu nga tukpu eŀe angpi opu kin, nga konj pupu endim. Pe eim kin ekii siŀmin wu ombu kin, kunum tekliki peni eŀe tor wang kin, kenjing.

Piisa “Nim Na Nge Kung Siipsiip Ombu Kuni Ngo!”

¹⁵Kuni nok poru nik, Jiisas ek nipi, Saimon Piisa ngopu yi nim, “Saimon, nim Jon nge kingam, nim epi eipi pei eŀe to mani kindkin, na noman ngon min?” Saimon ek yi nim, “Keimi Owundu, nim piin; na nim noman ngond.” Pe Jiisas ek nipi eim ngopu yi nim, “Nim na nge wumb kung siipsiip waŀ muŀangin kin, na nge ek emb tokun ngunjii ei, kung siipsiip miŀ kuni ngunjii.” ¹⁶Jiisas ek nga nipi, Piisa ngopu yi nim, “Saimon Jon nge kingam, nim na noman ngon min mon?” Piisa ek orung kindpi yi nim, “Owundu, na nim noman ngond,” nim. Nga Jiisas ek nipi, Piisa ngopu yi nim, “Nim na nge pii gii ninjing wumb kung siipsiip miŀ ei, tep ka er muŀii!” a nim. ¹⁷Jiisas nga ek kunum tekliki nipi, Saimon ngopu yi nim, “Saimon Jon nge kingam, nim na noman paŀim min?” Pe Piisa eim noman embin to piim. Nimbiŀ erang pe ek kunum tekliki miŀ nipi, Piisa kindpi yi nim, “Pe nim na noman ngokun nin min?” Pe Piisa ek nipi, Jiisas ngopu nim, “Owundu, ninim epi pei piŀin wu. Nim piin, na nim noman ngoŀ.” Pe Jiisas nga ek yi ku nim, “Nim na nge wumb kung siipsiip miŀ muŀangin kin, na nge ek emb tokun ngunjii ei kung siipsiip miŀ kuni ngunjii,” pa nim. ¹⁸Na ek keimi mendpiŀ nip nim ngond, ok nim wu kangi wu multum kunum ei, ninim kan talkin, ninim konu jili bii ni piŀin konu eŀe kunum ei, ninim kan talkin, ninim konu jili bii ni piŀin konu eŀe puŀun. Nga ekii se, nim tukui enjii kunum ei, nim angil tonu kindkin muŀan

kin, wumb nim kan kend efe talk, ninim bii ni piinenjii konu efe sipngii,” Jiisas yi nim. ¹⁹ Jiisas ek nirim ei puŕe yi miŕ, Piisa eim ond peri efe kuŕmba oŕ ei miŕ nirim kunum ei, eim Gos nge embe ei ambuŕ tonu kindmba nge nim. Jiisas eim ek efe nge piipi kin yi nim. Pe Jiisas Piisa kanpi yi nim, “Nim na bii konu ekii se!” a nim.

**Jiisas Eim Noman
Ngoŕum Wu Ei Nge Ek**

²⁰ Piisa eim kan ak topu, kenim ni, na Jon ekii sip onj. Na ok kuni nuk kunum efe, na Jiisas multum konu efe, mandi moŕup yi ninj, “Owundu, nim wu nii opu orung wumb ongii konu ni tor kindmba?” ²¹ Piisa na kanpi kin, ek yi nipi Jiisas ngum, “Owundu, wu Jon ei eim nipe oŕ miŕ endi eipi kuŕmba?” ²² Pe Jiisas ek nipi, Piisa ngopu yi nim, “Pe nam noman efe, eim konj muŕang kin,

na nga orung ombii kunum, ei kapli. Pe ei nim nge epi mon! Nim na kin ekii se onjii.” ²³ Yi miŕ nga ek ei, angim noŕ mulnjung konu efe, eipi eipi nipi angim noŕ kin ngum. Ngopu, yi nim, “Ekii siŕim wu ei, Jon eim kulermba. Ba Jiisas eim ‘Wu ei kulermba,’ ei, yi ninerim mon. Ba Jiisas eim yi nim, “Ei na nam noman efe pim kin, wu ei konj muŕang kin, na orung ombii kunum ei, ei nim nge epi mon!” ²⁴ Ei ekii siŕim wu endi, eim ek ei ni tor kindnim. Nga eim ek mon ei poŕpu, poru nim ek mon ei, sinim piinmin ek mon ei, ek keimi mendpiŕ ninim. ²⁵ Ba nga oŕ kanim kanim pei, Jiisas eim erim ku. Kapli wu nii endi, eim Jiisas nge oŕ erim mon ei, puŕmbii ni piim kin, kapli mon puŕngii ei, pei muŕmba. Na piind ei, ya mei konu efe orung orung pei mon puŕuŕangin kin, kapli konu endi wii sineneŕang, mon!

Luk Mon Aposel Polpu Ek Se Andilmin Wumb Oł Enjing Ei Pułum

Jiisas Eim Ek Dinga Nipi, “Gos Gui Ka Kindmbii,” Nim

1 ¹⁻² O Tiopilas, na mon ei, ok nam pei puls. Jiisas eim epi pei erpi, wumb andan topu erim ek ei, na puls. Kumb ok ni, pe kunum ełe, eim kongun pułgun mundum. Ekii se, eim tonu epin ba erim kunum ei, eim ek se andilmin wumb kengip ngopu noman dinga ei, Gos Gui Ka kin ngurum. Ekii se, nga Gos Jiisas tonu epin sim. ³ Jiisas ngenj kumbii kułum. Kułum poru neng kin, nga ekii se, eim ek se andilmin wu mulnjung konu konj tor om. Pe eim epi ei erang kin, nam konj moł ni piingii nipi yi nim. Pe kunum 40 ełe, Jiisas eim kenjing kunum ełe, Jiisas eim Gos epi pei tep erpi, kanpi mołum ei, ek nipi ngum. ⁴ En enim tep to molk kin, eim wumb ei ek nipi ngum. Enim Jerusalem konu, ełe si kindnerngii, ba Erinjpin Gos ek yi nim, “Na enim epi ngumbii ei, enim epi ei kui erik mułngii. Molk kin, na ek yi mił nip enim ngunj. ⁵ Jon wumb noł pendpi ngum, ba kunum endi kinan punenmba ei, Gos Gui Ka enim noł pendpi ngumba.”

⁶ Pe kunum ełe, Jiisas wumb kin tep tok mulnjung. Molk kin, eim kii sinjing, “Jiisas Owundu! Nim Esrel tiłap wumb paki tokun, Rom wumb to mani kindnjii min? Kunum ełe, Esrel wumb nga wii mułngii.” ⁷ Pe eim ek nipi ngum, “Ei enim epi mon; pe enim kunum kunum pingii kapłi enermba ei Erinjpin Gos eim ełim. Pe eim enim tep mołum. ⁸ Ba ekii se Gos Gui Ka, enim kin omba. Nga eim enim noman dinga ngumba. Ngang, na ek Jerusalem konu ningii ei Juriya konu orung ni Sameriya konu ni, mei konu orung orung pei pang kapłi ermba.”

Jiisas Eim Ei Epin Konu Orung Pum

⁹ Jiisas eim ek ei nipi poru nim; pe en enim kanik mulnjung. Mułangin kin, Jiisas eim tonu pum. Pe kupu endi eim tonu sipim. Sipang wumb kanik mulnjung ni am sipim.

¹⁰ Eim pum, pe Jiisas nge wumb en enim ei muł ełe kanik enjing. Pe sikir wu tał konduk kuru pim, wu tał tor onjguł ¹¹ Wu tał okuł yi ninjngił, “Enim Galilii wumb, enim nimbił erang angk ei muł ełe kanik mołmun? Ei Jiisas, pe Gos eim kin sipi orung sipi ei tonu epin sipipi, eim nga orung omba ei enim pe kaninmin mił yi orung omba.”

Wu Endi Juras Kongun Simba Ni To Tonu Kindnjing

¹² Yi erang, en enim komung ei si kindik, komung ei embe Olip, pe Jerusalem konu orung punjung. Komung pim ei, Jerusalem konu mandi pim. ¹³ Pe en enim konu owundu ełe tuk punjung; en enim tuk mołumun konu ełe tonu punjung. Punjung, wu embe yi mił Piisa, Jon, Jeims, Pilip, Endru, Tomas, Basolomu, Masyu, Elpiyas kingam Jeims, Jeims kingam Juras. Saimon wu endi wumb ei nge Rom wumb to mani kindngii nirim. ¹⁴ Pe wu ombu en enim noman ende kindik, prei erik mulnjung. Amb kombur ni, Mariya Jiisas mam ni, Jiisas angim noł yi ku prei erik mulnjung.

¹⁵⁻¹⁹ Wu Juras yi mił erim. Wu ei mei endi top erim ku ei kułmał kałiłmin wumb owundu ngunjung. Ngangin kin, eim oł kis er pendpi, wumb sipipi Jiisas mułum konu andan tum. Eim bok topu mani pum. Pe eim nge ngenj tuk ełe engin topu eim kirim ni tułup nipi tor pum. Ekii se wumb pei Jerusalem konu mulk wumb pei ek ei piik nik punjung. Pe en enim ek ełe konu ei ‘Akeltama’ nik mei konu ei wumb miyem konu ninjing.

Wumb kuŕou tołmun kunum ei, Piisa pii gii wumb kumb eŕe angpi, ek endi nipi ngum. Pe wumb 120 mił pei mulnjung.

Piisa ek nim, “Engnan noł, enim piyei! Gos pipe mon endi multum, kumb ok Gos Gui Ka wu Deipis gupu eŕe nipi tor kindrim. Juras kin nim, pe ei eim Jiisas ba konu andłam andan tang, wumb Jiisas keningii. Ek ei pepi peni eŕe omba, nik pe pepi tor onum.

Ok Jiisas Juras sin kin to tonu kind mondum. Mołpu, sin kongun ende er mułpun ełmin nipi,” Piisa yi nim.

²⁰ Piisa yi nim, “Ek ei mer mon Sam eŕe Jura wumb golang Deipis puhum ek yi nipi nim,

‘Eim ngii konu wii simba, wu endi mulermba,’ mon Sam eŕe ek yi ninim. ‘Pe nga wu eipi endi eim kongun simba,’ pa ninim.”

^{21–22} “Wumb endi Jiisas nga konj tonu om kenim ni wu ei sin kin tuk omba. Wu ei sinim kin tep topun endinmin. Kunum kunum Jiisas eim sinim kin pupu opu er mołum. Kunum eŕe Jon eim wu amb noł pendpi ngurum. Kunum eŕe nga Gos Jiisas sipi orung epin konu simba,” pa nim. ²³ Piisa ek yi mił nim, “Kapłi wu tał embe tumun.” Wu endi Josep, Basapas ninmin wu ei, wu ei embe eipi endi pałim ku, embe endi Jasas, pe wu endi embe Masaiyas. ²⁴ Pe en enim prei erik, “Owundu! Nim wumb pei noman tuk nim piin. Wu tał nii endi mułmba ei nim to tonu kindin ei nim sin andan to! ²⁵ Tan wu ei Juras ełim kongun ei ermba. Juras eim kongun ei si kindpi eim dup konu eŕe pum.” ²⁶ Pe wumb en enim prei erik, Gos wumb andan tang angıł tonu kindnjing ni Masaiyas wumb pei engki nga endeim eŕe tuk kindangin kin, kongun eŕe enjing.

Gos Gui Ka Mani Om

2 Gos Gui Ka mani om kunum ei Pendikos niłmin. Pasopa kunum 50

poru neng, Pendikos kunum om. Pii gii wumb en enim ngii endi eŕe kuŕou tunjung. ² Pe sikir tonu muł eŕe ek tengim, konu gur gałi mił, owundu endi top ngii eŕe nirik wumb mulnjung konu om. ³ Pe wumb molk kenjing ni dup anmbił mił pei onjung. Pe epi ei gał topu wumb mulnjung konu eipi eipi punjung. ⁴ Gos Gui Ka Jiisas nge wumb mulnjung konu tuk opu poru nim. Gos Gui Ka je erang wumb pei, wumb ek eipi eipi tengnjing. Ei Gos Gui Ka erang yi enjing.

⁵ Pe Juras wumb Jerusalem konu mulnjung wumb, ei Gos ek piłmin wumb konu orung orung pei onjung. ⁶ Pe konu gur gałi owundu neng kin, wumb ok kuŕou tunjung. Wumb ok molk ek ei piinjing ni, Gos nge wumb ek eipi eipi nik mułangin kin, nimbił erang puku sik mulnjung. ⁷ Wumb puku sik noman embin tang mulnjung. Molk, ek yi ninjing, “Nimbił erang wumb ei ek eipi eipi nik enmin, ei Galilii wumb min? ⁸ Nimbił oł erang sinim ek erinjpın menjpin noł sinim ngopun eŕe ek ei piłmin mił niłmin. Wu ombu Galilii konu wumb min? ⁹ Sinim wumb Parsiya ni konu Miriya ni Eilam, Mesoposemiya konu sinim wumb konu orung orung wumb, Juriya ni Kaparosiya, ni Ponsas ni Eisiya wumb mołmun. ¹⁰ Prisiya ni Pampiliya, Eisip ni, wumb orung orung Aprika konu Sairiini, ni sin Rom wumb ya eŕe pei ya eŕe mołmun. ¹¹ Wumb Griis ni Areipiya ni sinim Jura wumb ni wumb tiłap eipi ei sinim Jura ełmin oł ei enmin. Ba sinim wumb pei sin sinim ek piimin; Gos nge jep oł pei nipi sinim ek eŕe nipi ngołum.” ¹² Pe puku sik, noman embin tang mulnjung. En enim ek dinga nik piik enjing. “Epi nimbił oł enim?” ¹³ Ba wumb kombur en enim ek buł morung nik ek dinga ninjing, “En enim noł nok wulu pang kin, ek eipi eipi ninmin,” pa ninjing.

Piisa Gos Ek Ka Ei Nipi Wumb Ngum

¹⁴Pe Piisa engki nga endeim muljung konu eŧe tuk angpi wii dinga topu ek dinga nipi wumb ngum. “Enim Jura wumb ni wumb ok Jerusalem konu wumb ok moŧmun; enim kom sek, oŧ enim ei ni ngamb piingii,” pa nim. ¹⁵“Enim wumb ombu noŧ nok wulu punum ni piinmin ba mon; akip konu kupiiring eni pim. ¹⁶Ba oŧ ei Gos nge ermba oŧ ei piipi niŧim wu Joel yi ninim. ¹⁷‘Gos ek yi nim, ekii se poru nimba kunum mandi erang Gos Gui Ka wumb pei ngamb eim Gos pei ngumbii,’ pa yi nim. ‘Pe enim kingenjing embilenjing ni Gos oŧ ekii se ermba ei piik niŧmin wumb ek tangiŧmin miŧ yi tengingii. Noman ka wii enim wu kangi wu muŧngii konu andan tumbii, or kumb miŧ er keningii. Pe wu tukui ombu piingii konu or kumb ka andan tamb keningii, pa nim. ¹⁸‘Kunum ei enim wu amb kongun wumb na Gui Ka pei ngumbii ku. Ngamb kin Gos oŧ ekii se ermba ei piik niŧmin wumb ei ek niŧmin miŧ ningii. ¹⁹Pe na tonu kupu muŧ eŧe jep oŧ eipi miŧ kombur ermbii. Mani mei eŧe na miyem ni dup ni, dup eskiŧ owundu ni jep oŧ ermbii,’ nim. ²⁰‘Eni kunum ei eramb emii pimba; pe oi ei eramb, miyem miŧ ermba. Pe ekii se Jisas orung omba kunum ei tangpi tiŧang owundu ermba,’ pa nim. ²¹‘Pe wumb pei Gos embe pii gii nik wii tungii wumb ei sipi orung seng kin, Gos eim nge wumb muŧngii. Gos ermba oŧ piipi niŧim wu Joel,’ yi ninim. ²²“Enim Esrel wumb, enim ek ei piingii: na enim Jiisas Naseres wu nge nip ngumbii end. En enim kaninmin, oŧ dinga ni kongun erpi jep oŧ kanim kanim enim oŧ ombu enim piik kanik eŧmin ei,

Gos eim mendpiŧ wu ei Jiisas kindang om. ²³Wu ei Jiisas kumb ok epi pei Gos Eim piipi ek nipi pendrim. Pe wu ei enim angii eŧe kindim. Enim Jura wumb ek kis nik enjing. Nimbiŧ erang tor wumb ei Jiisas ond peri eŧe nil to kundnjung? ²⁴Ba Gos eim Jiisas nga er konj sim. Eim ngenj kumbii kuŧpu erim ei Gos eim kulnjung wumb konu eŧe si kindpi nga er konj sim. ²⁵Ok Deipis yi miŧ puŧum, Jiisas ek dinga nirim,

‘Gos Owundu na kumb eŧe kunum kunum moŧum. Eim nam angii tunding orung muŧang kin na epi endi kapŧi to mani kindnermba mon! ²⁶Yi erang kin, na noman ka seng, gupu tokuŧ palim. Nam piind ei nam ngenj ei epi ekii se omba nip moŧ. (Ba Gos kin pii gii nip moŧ). Yi miŧ ku epi endi nam ngenj ei kapŧi ambii gii ninermba. ²⁷Pe na noman tuk ei pang, Gos eim dinga eŧe na paki tang, wumb kuŧii konu mulermba mon. Pe nim nge kinganim mendpiŧ eim ngenj purnermba mon! ²⁸Nim na noman konj bii andŧam eŧe andan to kun erngii. Nim na kin muŧun na ka piip minj muŧmbii,’ Deipis ek yi nim.

²⁹“Engnan noŧ na sinim kupenjpjin Deipis multum miŧ nip kun kun ermbii end. Deipis eim kultum tukpu tuk, tuk ei akip sinim moŧmun konu ya saŧim. ³⁰Ba Deipis eim Gos ekii se ermba oŧ ei piilim ku. Gos ek dinga nipi yi nim, ‘King Deipis kinganim ekii se nim peŧ moŧun konu eŧe muŧmba,’ nim. ³¹Ba kumb ok Deipis eim Gos ermba epi ei kan poru nirim. Pe yi nirim,

Krais Owundu wu ekii se omba wu ei, nga konj tonu orung omba nirim. ‘Gos eim wumb kuŧii konu wak tunenmba. Eim ngenj purpu kumun ngunermba ku.’

³²Jiisas wu ei, Gos eim sipi orung nga konj sim. Sin wumb pei ei kanpin kin

ninmin. ³³Pe Jiisas eim angpi tonu pupu Gos Jiisas eim angil tundung wu Owundu mundum. Pe ei Gos Gui Ka sim. Ei ok Gos nirim mił yi erang kin akip Gos Gui Ka pei ngang, sinim wumb sipin kin sin ek eipi eipi ninmin ei enim kanik piik enmin. ³⁴Deipis eim ngenj ei epin konu tonu punerim. Ba ei ek nipi pułum. Gos Owundu ek nipi nam wu num ei ekii se omba. Yi mił nipi ngum,

‘Nim na angil tundung orung mulnjii.

³⁵Pe ekii se nim opu orung wumb ei na to mani kindmbii mendpil. Sip, nim simb ełe mandring kindmbii.’

³⁶“Pe sinim Esrel wumb tiłap pei sinim ek ei pii kun er mułmun. Pe Jiisas ei sinim sipin ond peri ełe tonu kindpin, ei Gos eim sipi Kraiss wu Owundu ekii se omba ei mundang mołum!” Piisa ek yi nim.

Wu Amb Gos Ek Piik Noman Ak Tok Noł Pinjing

³⁷Wumb en enim ek ei piinjing noman ełe embin tum. Piisa kin wu kombur kin kan yi ninjing, “Enginpin noł, sin nimbił oł ermin?” ³⁸Pe Piisa ek nipi wumb ngum, “Enim noman ak tok ok Jiisas Kraiss embe ełe noł pingii, ei Jiisas enim noman kis kil ngumba. Enim yi erangin kin Gos nge Gui Ka enim kin wii ngumba. ³⁹Ok Gos ek dinga yi nipi pendim. Enim kin en enim kangil ni wumb konu turii mołmun wumb pei ngumbii nirim mił Gos Owundu wumb ei wii tang, onjung. Wumb ei Gos eim ek dinga nipi ngum.”

⁴⁰Piisa ek nga endi nipi tuk kindim; ek pei dinga nipi ngum, “Enim piik kun er mułngii; mon pim kin, enim wumb oł kis enmin wumb ei kin pei poru nimba.”

⁴¹Yi neng kin, wumb pei Piisa ek nim mił pii gii nik noł pinjing. Pe kunum ełe wumb 3,000 pei Jiisas kin pii gii ninjing. ⁴²Gos nge ek se andilmin wumb ei ek ninjing. Wumb ei dinga piinjing ei en-

gnjing noł paki tok, kuni ende nok, prei erik enjing.

Wumb Tuk Ok Gos Ek Piinjing Wumb Ei Oł Ka Enjing

⁴³Pe wumb pei puku sik Gos jep oł pei eim nge ek se andilmin wumb kin erim. ⁴⁴Wumb pei Jiisas kin pii gii ninjing, wumb ei ende mulnjung. Pe epi sałim min simba ei pii gii wumb epi ende sałim. ⁴⁵Wumb ei en enim epi ni, mei ni, wumb ok top to sengin, ku ni epi ei sik, wumb eipi epi sinerang mołmun wumb ei ngunjung. ⁴⁶Wumb en enim noman ende sek, ka piik enjing. Kunum kunum en enim men ngii owundu engim konu puk puk ełmin. En enim kuni ngii eipi eipi ełe ende nok nok ełmin. ⁴⁷Kunum kunum Gos embe ambilk tonu kindik, Jerusalem wumb yi piinjing. Wumb pii gii wumb, en enim noman tuk ka seng mołmun. Kunum kunum Gos eim wumb kopur sipi orung sipi erang, wumb Jiisas kin pii gii nik enjing wumb ei pei pei orung sim.

Wu Endi Eim Simb Kis Mułum Ei Opu Ka Pum

3 Piisa Jon teł tonu men ngii owundu prei ermbil ni punjnguł. Kunum ei konu eni tekliki erang punjnguł. ²Wu endi mułum, wu ei ok mam mengrim kunum ei simb yi er pirim mił pim. Wu ei tu wuk men ngii owundu ełe, ondu embe, “Ka wii ełe mundangin,” kunum kunum mołpu, wumb ongii kom ku kenim nipi, er mułmba nik mundangin mołum. ³Wu ei mołpu kenim ni Piisa kin Jon teł men ngii owundu ełe nirik punguł nge onjnguł. Wu ei ek nipi wu tał ngopu yi nim, “Epi endi na ngeł,” nim. ⁴Piisa kin Jon kin wu ni dinga kenjingil. Piisa ek nim, “Nim ya sił kenjii!” ⁵Pe eim kan ak topu kenim ni, wu tał epi endi na ngunguł ni piim. ⁶Ba Piisa ek yi nim, “Na ku pinałim. Ba na

pałim epi ei ni ngumbii. Naseres konu, Jiisas embe eke na nind, ‘Nim angkin po!’”⁷ Piisa angil tundung orung wu ni ambil tonu sim. Wu ni Jiisas dinga sipi, simb si kun er engim.⁸ Wu ni puku sipi angpi pum. Pe wu tał kin men ngii nirik punjung; wu ni men ngii owundu pupu, puku sipi er andpi Gos embe ambil tonu kindim.⁹ Wumb pei mulk kenjing ni wu ei andpi Gos embe ambil tonu kindpi endim.¹⁰ Wumb piinjing wu endi men ngii owundu ondu ka wii eke mołpu, ku ni epi ngei nipi, kenim ni mołum, ei wumb kenjing ni wu ei keimi mułum, kanik puku sik oł erim pułe pii poł tunenjing.

Piisa Gos Ngii Owundu Eke Gos Ek Ka Ni Ngum

¹¹ Wu ei Piisa kin Jon teł punjunguł konu ekii se pum. Pe wu amb pei sikir ok Solomon paltling men ngii owundu paltling endi konu andaring eke onjung.¹² Piisa ei kanpi ek dinga nipi wumb ngum, “Enim Esrel wumb nimbil erang, enim oł ei noman embin to piinmin? Nimbil erang sil kin kanik enmin? Enim yi ni piinmin, sil nge dinga eke ni sil oł ka ehmbil eke nge wu ei erambil opu andpi punum ni piingii? Ei mon!”¹³ Eiparam ni, Aisak ni, Jeikop ei, Gos sinim ok sinim kupenjingin noł Gos ei, eim kongun wu Jiisas eim ambil tonu kindmin. Wu ei enim sik opu orung wumb ngunjung. Ba wu num owundu Pailos si kindmbii ni piim; ba enim wumb dinga puk mon nik eim kin buł ngunjung.¹⁴ Enim wu ei oł kis endi enarpi wii kun ka multum, wu ei Jiisas Gos kingam mendpil buł ngok, yi nik, wu endi wumb to kundum wu ni piimba, ei kindangin kin, sin kin wangli nik.¹⁵ Jiisas Gos kingam mendpil ei sinim wumb sipi noman konj ngołum. Wu ei enim to kundjung, ba Gos nga er konj sim. Pe sil mołpuł kenjpił, ek ei ni tor kindmbil nge mołmbuł.¹⁶ Sil Jiisas kin pii gii nembil

kin Jiisas enim. Jiisas dinga eke yi wu ka elim. Enim kanik piinmin ei Jiisas eim sil pii gii eke nge erpi, enim wumb pei ningil eke enim.

¹⁷ “Keimi na piind engnan noł enim kin wumb owundu kin pii kun enarik kin Jiisas to kundjung.¹⁸ Ba kumb ok Gos eim nge ek keimi nilmin wumb ek yi nik, Gos eim nge kingam Kraiss ngenj kumbii kulpu kulmba nirim. Pe akip enim wumb oł kis enmin ei, ek ni tor kindilmin wumb ninjing opu peni eke keimi punum.¹⁹ Pe enim piik kin noman ak tunjung kin, kapli Gos eim enim oł kis ombu kil ngopu poru nimba.²⁰⁻²¹ Yi enjing kin Gos enim kin tep mułmba. Pe Gos enim noman tuk dinga ngang, ka piik mułngii. Gos ok ek dinga nirim, ‘Na Kraiss King Owundu enim kin kindmbii.’ Gos eim wu owundu ei sinim kin kindmba, wu ei embe Jiisas. Pe epin konu Jiisas er mołum. Kunum ei Gos epi pei konj nga ermba mił ok eim ek keimi nilmin wumb en enim gupu eke nilmin. Kunum eke Gos Jiisas mei eke mani nga kindang eim oł ei ermba.²²⁻²³ Moses ek yi nirim,

‘Owundu ei enim Gos, pe enim engnjung sipi, Gos eim ek keimi nilmin wu ei, nam mił yi mułmba. Enim eim ek nimba mił piingii. Piik, nimba mił engii. Pe wumb pei ek keimi nilmin wu mił nimba ei piinerngii wumb ei Gos wumb top kundmba. Pe wumb ei Gos nge wumb nga mulerngii, Gos yi neng,’ Moses piipi nirim.

²⁴ Gos ek ni tor kindilmin wumb ok yi nik, Samyuel kin Gos ek nilmin wumb ekii se tonu onjung. Pei yi ninjing, ‘Kunum ei akip salim kunum ei,’ pa ninjing.²⁵ Enim Gos nge ek keimi nilmin wumb ei nge kingenjing mił mułngii. Enim nge kupenjing noł Gos ek dinga nipi pendrim mił sil mułngii. Gos Eiparam kanpi ek dinga nipi ngurum.

‘Nim nge tilap eke wumb tilap pei na kengip ek ka nip ngumbii.’

²⁶Gos eim nge kongun wu Jiisas er mundum. Pe kindang enim mulnjung konu ok om. Opu, enim Gos ek ka kengip top nipi ngumba nge om. Nimbil erang eim enim ol kis ombu kil ngumba nge om.”

Piisa Kin Jon Tel Kan Ngunjung

4¹⁻³ Wu tal wumb kankil, ek nikil mulnjungul; pe men ngii owundu ele wu tal wumb kankil ek yi mil ninjingil, Jiisas angpi tonu konj nga om. Pe yi ku wumb kulnjung wumb ei angk tonu ongii. Yi nengil, kulmal kahilim owundu kin, men ngii tep elim wu owundu kin, wumb kolk nga konj punalmin ni, piilmin wumb ombu ok, mon ek piik kis piinjing. Pe emii peng wu tal ambil gii nik, kan ngunjung. “Kupiring elip kos piimin,” ninjing. ⁴Ba wumb pei ek ei piik, pii gii ninjing. Pe wumb pii gii nengin kin, wumb pei ei yi mil 5,000 wumb mulnjung.

⁵⁻⁶ Topul Jura wumb owundu ni, men ngii kongun wumb ni, lo andan tolmun wumb ni, Jerusalem konu kulou tumun ninjing. Men ngii ele moluhmun wumb ei Anas ni Kaiyapas ni Jon ni Elik-sander ni kulmal kahilim owundu, eim nge wumb pei, kulou tunjung. ⁷Gos nge ek se andilmbil wu tal en enim kumb ele engnjingil. Angkil, wu tal kii sinjing, “Ehip dinga nipe elip embe nii nge ele ol ei enjingil?” ⁸⁻⁹Gos Gui Ka Piisa kin piki top mulum; pe eim ek yi nipi ngum, “Enim Esrel wu owundu ni men ngii kongun elmin wumb. Enim sil wu endi simb kis mulang, paki topul enjpiil ni, sil kin ek ningii enmin min? Wu ei er ka mulum mil nenj ei enim piinmin min? ¹⁰Yi erpi nim kin enim pei piyangin, enim Esrel wumb ei pei piingii ku. Jiisas Krai Naseres konu wu, eim embe ele wu ei ka mulum. Molpu, yi enim kumb ele mulum. Enim Jiisas ond peri ele to kundjung, ba Gos eim Jiisas nga er konj seng

opu konj pum. ¹¹Ond tumunj endi enim ngii takilmin wumb si kindnjing ei nimbil erang enim konu ele kindngii ni piinjing. Jiisas eim ond tumunj ei mil molang kin Jiisas eim ngii tumunj mendpil mil mohum. Eim ngii takilmin wumb si kindnjing. ¹²Wu eipi endi sinim kapli paki tunermba mon! Ei Gos sinim wu endi eipi andan topu ngunanim. Jiisas endeim sinim sipi orung simba.

¹³Wumb kenjing ni Piisa kin Jon tel ek dinga nikil, dinga pu mulnjungul. Wu tal wumb kin mund mong kulenjngil. Yi piinjing ek mon ngii punalmbil ni piinjing. Wu tal mulnjungul yi piik kin no-man pei piinjing ei ok wu tal ele Jiisas kin tep to mulnjungul ni piinjing. ¹⁴Pe wu ei kenjing, ni wu ei ka molpu, wu tal kin angpi mulum ei, wumb en enim kenjing. Pe ek nik wu tal ngungii ek endi pinerim. ¹⁵Wu tal kaunsil ngii si kindkil tor pel ninjing. Wu tal pangil mil, en enim ek nik piinjing. ¹⁶“Pe sinim wu tal kin nimbil ol ermin? Wu tal jep ol endeim erangil kin, wumb Jerusalem wumb pei kenjing. Pe ei sinim kapli koi ermin mil mon. ¹⁷Ba mon pim kin, ek ei wumb konu pei pang piingii. Yi ermba ei piikil kin wu tal kin ek dinga nimin. Pe wu tal nga Jiisas embe ele nikil wumb eipi ngunerngil.” ¹⁸Pe wu tal wii to orung sik yi ninjing, “Ehip nga ek endi Jiisas embe ele nikil enerngil mon!” ninjing.

¹⁹Ba Piisa kin Jon tel nikil orung kindinjngil. Pe sil Gos ek si kindpil enim ek ningii mil piimbil. Ei Gos kumb ele kapli ermba min? Ei enim piingii. ²⁰Ba wu tal yi ninjingil, ‘Sil gupu pandi tumbul mil mon. Epi kanpil ek piipil enjpiil mil ei, wumb kanpil nimbil ni piinjngil. ²¹Pe kaunsil wumb ek dinga endi nik wu tal ngunjung. Wu tal si kindkil punjngul. Pangil, kaunsil wumb andlam endi kurpun, wu tal kan ngumun, ni piik enjing. Nimbil erang wumb pei Gos eim

embe ambilk tonu kindangin kin, kaun-sil wumb wu tał kan ngumun nik enjing kaphi enerim. ²² Wu ei wu tał, Gos jep of erangit opu konj pum wu ei, kung ngii 40 pei mołum.

Gos Nge Tiłap Wumb Prei Dinga Erik, Dinga Sik Gos Ningii Enjing

²³ Wu tał eł ełip wumb puł kombur kin punjunguł. Pukuł, wumb ei kankił kul-mał kałiim owundu, ni tep ełmin wumb ombu ek ninjing mił wumb kan ninngił. ²⁴ Ek ei piik poru ni pendik, en enim noman ende kindik prei yi mił enjing. “Gos Owundu nim ei epin en, ya mani mei en, pe ep noł en, ei pei nim er sin. ²⁵ Gos Gui Ka je sin erinjpin Deipis ek gupu ełe tor orum.

‘Ei Gos nim nge kongun wu, Gui Ka ek nirim. Nimbił erang wumb tiłap eipi ei popuł sinmin. Pe wumb tiłap ek yi ninjing. Sin epi owundu eramin piingii nik piinjing; ba ei kaphi enerngii. ²⁶ Pe King pei konu orung pei kui er molk opu ermin ninjing. Pe wumb tep ełmin wumb owundu kułou tok Gos Owundu to mani kindmin ninmin. Eim kingam Krai eim ekii se omba wu ei to mani kindmin ninmin.’

²⁷ Keimi mendpił konu owundu ełe, ya Eros ni Pailos ni wumb eipi ni Esrel wumb pei kułou tok Gos nim nge kongun wu ka wii, nim Krai ok kindan eim ya mani om. ²⁸ En enim kułou owundu tok, ek nik pendik, ek ei dinga pimba ni Jiisas ok yi nirim mił yi erik. ²⁹ O wu owundu, nim piin wumb nim kin ek dinga ninmin. Ninim sin kongun wu mołmun ei paki tan, sin nim ek ei sin dinga kindpin ni tor kindmin. Kindpin, sin mund mong piin-ermin mon! ³⁰ Nim angit to kindan ening pimba wumb ei ka mułngii. Jiisas nge embe ełe jep of enjii. Nim nge kongun wu ka wii Jiisas.” ³¹ Prei er poru nengin kin ngii mulnjung ngii ei ołup erim. Pe

Gui Ka en enim kin tuk opu piki to poru nim. Pe Gos embe ambilk tonu kindik Gos ek dinga nik, wumb kin mund mong piinenjing.

Gos Nge Tiłap Wumb Noman Ende Sinjing

³² Pii gii wumb en enim noman ende sinjing. En enim ek endeim minj piik mulnjung. Wu endi epi eipi simba, ei na epi mendpił ninermba mon; epi sinim epi ende. ³³ Jiisas nge ek se andiłmin wumb ei, Jiisas nga konj tonu pum nik, ek ei ninjing. En enim ek ninjing, ek ei dinga pim. Pii gii ninjing wumb ei Gos nge noman ka mołpu poru nim. ³⁴ Enim mołmun konu wu endi kuni ni epi sin-erang, ka mułmba wu ei wumb pei mei sep ngii mołangin wumb, ei epi wumb eipi ngok, ku siłmin, ku ei tu wunjung wunjung. ³⁵ Tu wangin kin, ku ei sipik, Jiisas nge ek se andiłmin wumb simb ełe kindnjing. Pe Jiisas nge ek se andiłim wu ei sik kanik, wumb kuni sinarpi ełim wumb kanik mok tok ngołmun.

³⁶ Pe wu endi Saipris konu mułum wu ei embe Josep. Eim Liiwai wu endi, Gos nge ek se andiłmin wumb, eim embe eipi endi ngunjung ei embe Banapas ninjing. Embe ei nge pułe yi, wumb noman tuk paki tołum wu. ³⁷ Wu ei eim, wu eipi endi, eim mei ei top erim ku ei tu wupu kin, Gos nge ek se andiłmin wumb mulnjung simb ełe kindim.

Ananaiyas Kin Sipaira Tet

5 Ba wu endi mułum wu ei embe Ananaiyas, ambim nge embe Sapaira. Ananaiyas eim mei orung ei wu eipi ngopu ku sim. ² Pe ku sirim ku aninga ei nge ambilpi wiik top se mułum. Eim ambim ei piipi mułum. Ananaiyas eim ku orung sipi tu wum. Tu wupu, Gos nge ek se andiłmin wumb mulnjung konu simb ełe sim. ³ Pe Piisa ek nim, “Nimbił erang Seisen

nim noman kin piki topu mołum. Pe nim Gui Ka kin ek kend to pendkin, mei ku orung sin ku ei orung tu wun pałim. ⁴Ok wumb mei top enenjing kunum ei, mei ei nim nge, ba mei top er poru nengin, pe ku ei nim nge sim. Nimbił erang nim noman yi mił pałim. Nim wumb kankin ek kend ton ni piin ei mon; nim Gos kin ek kend to ngon.” ⁵Ananaiyas ek ei piipi, mani pupu, bok topu kułum. Pe wumb ek ei piik, mund mong kulnjung. ⁶Pe wu kangi wu ok, wu ei alap pandi to sipik, kui tunjung.

⁷Eki se eni tekliki o pang, Ananaiyas ambim opu tor om. Ba oł yi eim pi-inenim. ⁸Pe Piisa ek nipi amb ei ngum, “Nimbił oł en? Ełip mei ku sinjngił kaphi yi mił enim min mon?” Pe amb ek nim, “Ei keimi nin. Yi mił sił sinjpił.” ⁹Piisa ek nga nipi ngum, “Nimbił erang ełip ek ni endi kind pendkił Gos Gui Ka enim mił ei kenmbił ni enjngił? Nim nge wanim wumb sik kui tungii sipnjung wumb ei ok ngii ondu ełe mołmun. En enim pe nim sipngii ku.” ¹⁰Pe nga sikir amb ni, Piisa simb ełe mani opu bok topu kołpu pim. Ba wu kangi wu ombu nirik onjung. Ok, kenjing ni amb ei kołpu pim. Ok, sipik wam pim konu mandi eim kui tunjung. ¹¹Pe Gos nge pii gii wumb konu orung orung ei mulnjung wumb ei, mund mong kulk mulnjung.

¹²Gos nge ek se andiłmin wumb, jep oł kanim kanim wumb pei mulnjung konu tuk enjing. Pe pii gii niłmin wumb en enim, men ngii owundu andaring Solomon nge palting ełe ek nik kułou to mołumun. ¹³Pe tor wumb mund mong kulk ok ende mulenjing. Pe wu amb en enim pii gii wumb Gos embe ambilk tonu kindnjung. ¹⁴Wumb pei Jiisas kin pii gii ninjing. Pe Jiisas nge tiłap ełe wumb pei tuk onjung. ¹⁵Wumb enim kis erim wumb ei, tu wuk andłam ełe pendnjung. Pe peł kanim kanim tu wuk pendnjung. Pendik, yi ni piinjing, eni tang,

Piisa opu kin, eim min men ei wumb to tingndang wumb ombu ka mułngii ni piinjing. ¹⁶Wumb konu orung orung wumb, kin Jerusalem wumb orung pei mulnjung wumb, pei ok kułou tunjung. Wumb ei ok mił, ening pim wumb tu wunjung. Pe gui kis tuk mułum wumb kombur tu wunjung wumb ombu pei ka molk poru ninjing.

Gos Nge Enjel Kindang Ek Se Andiłmin Wu Ombu Si Tor Sim

¹⁷Kulmał kałiłim wu owundu ni, eim nge wumb ni wumb kolk nga konj angk piinałmin wumb ni pei wumb ei Jiisas nge ek se andiłmin wumb kin noman kis piinjing. ¹⁸Pe wumb ombu ok Gos nge ek se andiłmin wumb sik, er kan ngii kindnjung. ¹⁹⁻²⁰Ba epin emii peng, Gos eim enjel kindang opu, kan ngii owundu aki topu, wu ombu si tor tu wum. Tu wupu yi nim, “Enim puk, nirik men ngii owundu ełe puk, pe noman konj ek onum ek ei wumb kanik ningii,” pa nim. ²¹Gos nge ek se andiłmin wumb ek ei piik pendik punjung. Kupiiring okrii puk men ngii owundu ełe wumb ek ni wumb ngunjung. Kulmał kałiłim wu owundu ni ei wu kombur kin onjung. Ok kaunsil ni Esrel wumb noman pim wumb kin kułou tunjung. Tok, ek nik kan ngii kindik, Gos nge ek se andiłmin wu ombu kindangin, wangin ninjing. ²²Pe kan ngii ełe tep mołumun wumb puk kan ngii ełe kenjing ni, Gos nge ek se andiłmin wumb mulenjing. Kanik, puk ek yi ninjing. ²³“Sin kan ngii ełe kenjpin ni ngii ondu dinga ngo pendnjung. Nga kan ngii tep wumb ngii ondu ełe angk mulnjung. Pe sin kan ngii aki topun, kenjpin ni wumb endi nirik mulenjing.” ²⁴Men ngii owundu ełe tep mołumun wu owundu ni kulmał kałiłim wu owundu ni wumb ek ei piik noman embin to piinjing. Piik yi ninjing, “Pe nga nimbił oł ermba,” ninjing. ²⁵Pe wu endi opu yi nim, “Enim

wu kombur kan ngii kindnjing, wu ombu puk mer men ngii owundu efe wumb kanik Jiisas ek nik ngok mołmun,” pa nim. ²⁶Kan ngii tep ełim wu ni eim wu kombur ni puk, wu ombu simin ni punjung. Puk, wu ombu kepii tunenjing. En enim mund mong kulnjung, wumb ok ku sik tungii ni piinjing.

²⁷⁻²⁸Pe wu ombu tu wuk kaunsil wumb mulnjung konu tuk efe engindnjing. Pe kułmał kałiim wu owundu ek dinga nim. “Sin enim kanpin mon ninjpin, enim wumb kanik Jiisas embe ei nge nik wumb ngunerei mon ninjpin. Pe enim wumb Jerusalem konu wumb enim ek ei nge pei mołmun. Enim ek nik, sin wu ei to kundunjpun,” ninmin. “Gos sin kin ekii se kos piimba.” ²⁹Ba Piisa kin Gos ek se andiłmin wu pei ek dinga ninjing. “Sin Gos nge ek ei piimin, wu ek ei piinerman mon!” pa ninjpin. ³⁰“Enim Jiisas ond peri efe to kundnjung. Ba sinim ok kupenjpun noł nge Gos opu Jiisas erpi konj sim. ³¹Gos eim si mengpi sipi, eim angii tundung orung mundang mołum. Pe eim sinim nge wu owundu mołpu, sinim paki top mołum. Pe Esrel wumb noman to ak topu sinim oł kis ombu kil ngopu erpi pum mołum. ³²Sin wu ombu epi pei mołum, ei nge kenjpin ni tor kindpin onmun. Pe Gos nge Gui Ka ek yi ninim. Gos eim ek piik pii gii ninmin wumb ei Gos Gui Ka wumb ombu ngonum.”

Gameliyel Ek Nim Ek Se Andiłmin Wumb Kaunsil Ek Ka Nim

³³Pe wu owundu ombu ek ei piik, noman kis peng kin, Jiisas nge ek se andiłmin wumb to kundmun, ni piik enjing. ³⁴Pe kaunsil konu lo ek piilmin wu endi engim. Wu ei eim lo ek piilim wu num, wu ei embe Gameliyel. Eim wumb lo ek nipi ngang wumb eim embe ambił tonu kindiłmin. Wu ei yi nim, “Jiisas nge wumb ei anda kindan-

gin pangin,” nim. ³⁵Eim ek nipi kaunsil wumb ngum, “Enim Esrel wumb, pe enim oł endi ya wu ombu ermin ni enjing kin, enim Esrel wumb, en enim pii kun erik erngii,” pa nim. ³⁶“Enim piinmin! Ok wu endi multum. Embe ei Tiyras eim yi nim, ‘Na, nam noman dinga pałim.’ Yi neng kin, wumb 400 eim ek ekii sinjing. Ba wumb eim to kundnjung. Pe eim ekii sinjing wumb tungu punjung. En enim kongun ei wii mił enjing. ³⁷Ekii se gapman wumb embe pułang Galilii wu Juras eim wumb kombur nipi sim. Wumb ei Juras nim ek ei puk gapman wumb kin opu erpin tumun ninjing. Ba eim yi ku kułum. Kułang, wumb eim kin ekii sinjing wumb, ei tungu eipi eipi puk poru ninjing. ³⁸Yi ku akip na enim kanip nind. Enim Jiisas ek se andiłmin wumb ombu nge kanik tungu erngii. Erik, kan wiik to mułngii. Pe wu endi eim kongun ei puł pendip ermbii ni ermba. Wumb ombu ek ei keimi punermba mon nik. ³⁹Gos eim kongun efe nge puł wu pim kin, enim andıam ondu ngunerngii. Ondu ngunenjing kin enim Gos kin opu erngii.” ⁴⁰Yi neng kin, eim nim ek ei piinjing; Gos ek se andiłmin wu ombu wangin tunjung. Enim Jiisas ek se andiłmin wu ombu wangin kepii tunjung. Tok, ek yi ninjing, “Enim nga Jiisas embe efe nik energii mon!” ek dinga nik ninjing. Nik, si kindangin punjung. ⁴¹Pe Jiisas ek se andiłmin wu ombu kaunsil ni wumb mulnjung si kindik, anda punjung. Puk yi piinjing, Gos yi nipi piim, “Sinim wumb owundu mił mołmun ni, Gos sinim to tonu kind mundum. Nimbił erang, Jiisas nge embe efe sinim singambił piinmin.” ⁴²Kunum kunum men ngii owundu efe ni en enim ngii konu ei, wumb kanik Gos ek nik ngok er mulnjung. Ek yi ninjing, “Jiisas wu ei ekii se omba, wu ei eim ek poł ka wii ei si

kindnenjing, kongun er andik nik minj mulnjung.”

Wu Angil Orung Nga Tał Jiisas Nge Se Andilim Wumb Paki Tunjung

6 Kunum nga Jiisas nge wumb pei tonu onjung. Wumb Jiisas nge wumb Griik ek nilmin wumb ei Eipru wumb ek nilmin wumb ei kin kis piinjing. Yi nilmin, “Wumb kombur kuni ni epi sinerim wumb ei kunum kunum paki tolmun. Ba sin amb enim paki tunanmin. Amb wenjing kulnjung amb ombu sinim paki tunanmin.” ²Yi erangin kin, Jiisas nge ek se andilim wu engki nga tał molk Gos nge wumb pei wii tok, “Wei!” ninjing. “Pe sin Gos nge ek ni ngołmun ei si kindpin kuni mok to mulnjupun kin ei kapli enermba mon. ³Ba engnan noł enim wu angil orung nga tał kurngii. Wu ombu en enim embe ka peng, wumb Gos ek piik erangin, en enim Gos Gui Ka tuk ełe mułang wumb ei ni Gos Gui Ka wumb ei kin mułngii. Wumb ei ni peng ka pepi ermba wu ei, sin to tonu kindamin sinim kongun ei tep erngii. ⁴Pe sinim kunum kunum prei erpin Gos ek nipin, wu amb ngopun mołmun.” ⁵Pe wumb pei ek ei piimin ni, ka piinjing. Pe wumb nik tonu kindangin Siipen ni wu ei pii gii wu dinga wii, Gui Ka eim kin piki to mułum. Pe Pilip to tonu kindnjing. Prokoras ni Nikanor, ni Taimon, ni Parmenas, ni Nikolas. Nikolas eim tilap eipi Andiyok konu wu, ba ok Jura wumb tilap ełe tuk orum. ⁶Pe wu ombu Jiisas nge ek se andilim wumb kumb ełe engnjing. Pe Jiisas nge ek se andilim wu prei erik angil tonu kindik enjing.

⁷Pe Jiisas ek ei pang wumb pei piinjing. Pe wumb pei Jiisas nge wumb Jerusalem konu mulnjung. Jiisas kin kulmał kałilmin wumb ei pei pii gii ninjing ku.

⁸Siipen eim Gos nge noman ka nipi eim wu dinga mułum. Pe eim jep oł pe

wumb kin mołmun konu tuk ełim. ⁹Pe wumb ok Siipen kin ek opu er nik. Wumb men ngii endi engim. Wumb ombu ngii takik ei Jura konu tuk ełe tekik. Ek ei men ngii ełe nge “Priiman,” pa nilmin. Pe Jura wumb kombur konu Sariiniya ni Aleksandriya ni Silisiya, Eisiya konu wumb onjung kin Siipen ek opu er ninjing. ¹⁰Gos Gui Ka Siipen mułum konu noman ka ngum. Yi erang kin, wumb wii eim ek to mani kindngii ba pinerim. ¹¹Pe wumb ek kend tok erangin, wumb eipi kombur ek ni piik punjung. Pe wumb ombu yi ninjing, “Sin piinjpin. Eim Moses kin Gos tel ek ei nipi kis erim.” ¹²Wumb ei ok, wu amb mulnjung konu kend tok nik, wu lo ek pułmun wumb ni men ngii kongun wumb ei kanik nik, pei mulnjung konu kanik ek kend tok ninjing. Nik puk, Siipen ambil gii nik sipik, kos ngii konu sipnjing. ¹³Enim wu kombur kindangin kin andik angk eim kin ek kend tok ninjing wumb ombu yi nik. “Kunum kunum wu ei eim ek kis nipi ya Gos ngii konu ełe nipi lo ek nipi ełim ku. ¹⁴Sin piinjpin eim yi nim, ‘Jiisas Naseres eim konu ełe kis mondpu, Moses oł ok nirim ek ei topu eipi kindpi ermba,’” pa nim. ¹⁵Wumb pei kaunsil ngii mulnjung wumb ei, pei wu ei minj kenjing. Pe wumb kanik mulnjung ni Siipen kumb ningil ei Gos wu sinim tep ełim wu kumb ningil yi mił nge sim.

Siipen Eim Ek Nipi Ek Pii Kun Ełmin Wumb Ngum

7 Pe kulmał kałilim wu owundu ei yi nim, “Ek ei keimi min?” ²Siipen yi nim, “Erinjpın noł ni engnan noł, enim piyei! Ok sinim kupenjpın Eiparam eim Mesoposemiya konu owundu multum. Eran konu puneririm kunum ełe Gos eim nge tilang ka wii ełe Eiparam kin tor om. ³Pe yi nim, ‘Nim mei konu ni angnim noł si kindnjii. Pe nim pan, na mei endi nim andan to ngumbii,’ nirim. ⁴Pe Eiparam

eim Kaltiya konu si kindpi, Eran konu pupu mułum. Pe ekii se eim arim kułum. Kułang, Gos eim kindang opu, ya mei ele mułum; konu pe sinim mołmun konu ei. ⁵Gos Eiparam mułmba mei konu endi ngang, kongun er mułmba mei konu endi ngunerim mon! Pe mei aninga endi ngumba ei ngunerim mon. Ba Gos ek yi nim, 'Ekii se mei ei ngamb, nim embilnjii, ei nim tiłap ni nim kinganim noł ele mułngii.' Eiparam kangit mulenjing kunum ei Gos ek yi nim. ⁶Gos ei yi mił nim, 'Ekii se nga kinganim noł wumb mei eipi nge ele mułngii. Nim nge kinganim noł wumb mei eipi nge ele molk wumb mei wumb ei kongun wii er mułngii. Mułangin, wumb eipi enim oł embin tui er kis mundngii, ei kung ngii 400,' pa nim. ⁷'Nim nge kinganim noł wumb ei kin kongun wii er mułngii, ba ekii se, na wumb tiłap eipi ei kin kos er ngumbii. Nimbił erang nim nge tiłap mei ei si kindik pungii.' ⁸Ba ok kunum ele Gos eim Eiparam kin, ek dinga mon endi ni pendrim. Gos eim Eiparam kin ek dinga nip ekii se ermba ei nirim.

⁹'Ok sinim kupenjpin noł wu engki nga tał, Josep kin noman kis piik, Josep wumb eipi ngok ku sik. Pe wumb ei Josep sik Eisip konu sipik. Ba Gos Josep paki topu multum. ¹⁰Epi endi eim kin omba erim ei Gos eim paki tum. Pe Gos Josep kin noman ka ngopu erang, Josep kongun ka erim. King Pero yi nim, 'Nim Eisip konu tep wu owundu molkun, na ngii konu epi pei tep mulnjii,' nirim. ¹¹Ekii se Eisip konu kumb kuni owundu sim. Pe Keinan konu orung orung, kuni owundu sim ku. Oł embin tui ei pim. Pe sinim kupenjpin noł ombu kuni ka si nungii mił pinerim. ¹²Ba Jeikop mołpu piim ni, kuni wuł Eisip konu pei mołum ninjing. Pe eim kingam noł, sin kupenjpin noł ei kumna Eisip konu kindang punjung. ¹³Ekii se nga kindang punjung. Pe Josep eim angim noł ek dinga nim,

'Na Josep moł.' Yi neng kin, Pero piim Josep nge wumb tiłap ende onjung ni piim. ¹⁴Pe Josep ek nipi kindpi, 'Arim Jeikop wanghi,' nim. Eim kin eim nge wumb tiłap ei 75 mendpił ouni onjung. ¹⁵Pe Jeikop wuł mani Eisip konu pum. Pu mołpu kułum. Eim kingam noł ei sinim kupenjpin noł kulnjung ku. ¹⁶Pe Jeikop eim kingam noł eim sipik Sekim konu kui tunjung. Ok Eiparam eim Emor wumb kin mei Sekim top er sirim.

¹⁷'Gos kunum ei epi ei erbii ni piirim. 'Ok Eiparam kanpi ermba,' pa nirim. Kunum ei epi pei tonu omba enim. Esrel wumb tiłap ei Eisip konu owundu tonu onmun ei ok Eisip konu piki tonum. ¹⁸Ekii se Eisip king endi tonu orum. Ei Josep pii poł tuneririm. ¹⁹Wu King ei sinim nge wumb tiłap ele ambii gii dinga nirim. Sinim nge kupenjpin noł oł kis erpi ngum. King ei ek dinga nipi Esrel wumb, wu kangit mengingii ei anda kind pindangin kolk poru ningii nirim. ²⁰Kunum ele Moses tonu om. Kangi ei Gos kan ka kenim ni Gos kangi ei kin noman ngum. Arim mam teł ngii konu tep er mułangit oi tekliki o pum. ²¹Ekii se kangi Moses eim andaring pendnjing. Pe king Pero ambiiłam eim kan sim. Sipipi eim kingam mił se mułum. ²²Moses eim Eisip oł ełmin mił ei andan tangin er mołum. Eim wu dinga mołpu, kongun erpi, ek dinga nipi ełim.

²³'Moses eim mołpu pang kin, kung ngii 40 pei o pang, mołpu piim. Esrel engnan noł mołmun konu pup kenmbii ni piim. ²⁴Pupu kenim ni, Eisip wu endi pupu Esrel wu mułum konu kepii tum. Pe pupu Esrel wu ni paki tum. Moses eim wu ei to orung kindim. Kindpi, Eisip wu ei to kundum. ²⁵Eim yi piim, nam tiłap Esrel wumb ende ni piim. Gos sinim Moses angii ele paki tonum ni piingii ni piim. Ba wumb yi ni piinenjing. ²⁶Kupiring nga wu tał opu enjngiił, Moses konu ele tor om. Opu, wu tał opu enjngiił

ei, embii ermbii ni erim. Yi nim, 'Elip angim angim, nimbił erang opu erngił enmbił?' ²⁷ Pe wu endi angim kin opu erim wu, ei Moses ambiił peri ngum. Ngopu yi nim, 'Nim wu wumb nii nim wu owundu mundang molkun sin tep erii?' nim. ²⁸ 'Oltin Eisip wu endi to kundnii en min?' ²⁹ Wu ei yi neng kin, Moses sikir tonu pupu Miriyan konu epi nge eke mułum. Ekii se eim kinaug tał mulnjunguł.

³⁰ "Mułangił, eim kung ngii 40 pei opu pum. Gos kindang sinim tep enim, enjel ei nge opu ond kembis endi pim konu eke dup erang num. Konu eke mandi pupu dup kenmbii ni piim. Dup komung Sainai mani num. Dup tukrung eke mołpu ek endi yi nim. ³¹ Moses oł ei kanpi piim; eim kum sep piipi mandi pup kenmbii ni pum. Pe Gos Owundu ek yi nim, ³² 'Na Gos nim nge kupanim noł Gos moł. kupenjing Eiparam, Aisik, Jeikop, wu kei na Gos moł.' Pe Moses puku sim. Sipi, eim Gos kenmba gał erim. ³³ Pe Owundu ek yi nim, 'Nim simb kum pałim ei sikind! Na Gos moł, ya konu eke nim angiiłin konu ei konu ka wii mendpił salim. ³⁴ Na nge wumb, Eisip konu kis er mołmun ei, na kanip moł. Na enim kei ninjing ei piinj. Pe na mani op paki tumbii nge ombii. Kongun embin tui ei si kindmbii. Pe nim na kindamb Eisip konu punjii,'" pa yi nim.

³⁵ Siipen ek yi nim, "Moses ei ok enim ni wu owundu mołpu sin tep mulii nim?" Yi ninjing, "Gos eim dinga eke enjel ei kindang ond kembis Moses mandi eke pum. Wu ei nga Gos kindang pupu tep wu mołpu Esrel wumb sipi orung simba nge pum. ³⁶ Moses eim wumb sipim. Pe eim Gos nge jep oł kanim kanim erim. Erpi pupu, ep noł kundii mułum konu jep oł erim. Pe konu wumb mulenjing konu, kung ngii 40 pei opu pum. ³⁷ Esrel wumb pei mulnjung. Pe Moses eim Esrel wumb kanpi nim. Enim nge engn-

jing endi Gos sipi, to tonu kindmba wu ei, nga Gos kongun endi, oł ekii se ermba ei piipi nipi ermba. ³⁸ Ekii se wumb mulenjing konu eke kułou tunjung. Pe Moses Esrel wumb kin mulnjung. Enjel eim ek nikił tonu kumung Sainai komung mulnjunguł. Molkuł kin, Gos nge ek sim. Ek ei ek konj ka seng kin sinim kupenjpjin noł, Moses nipi ngurum. Ek ei konj seng kin, pe nga ek ei sinim salim ku.

³⁹ "Ba sinim kupenjpjin noł ei Moses ek piinermin ninjing. Nik, 'Mon,' pa nik. 'Sinim Eisip konu orung nga pamin,' pa nik, yi piinjing. ⁴⁰ Pe Esrel wumb Eron kanik ninjing, 'Nim sin nge gos eran kin kumb se pang kanpin ekii se bin,' ninjing. 'Pe Moses eim sin Eisip konu tor tu wumba; ba eim jiił orung punum, sin piinanmin.' ⁴¹ Kunum eke kung kou wał endi enjing. Pe kułmał kalk gos kend ei ngunjung. Pe epi ei en enim angiił eke enjing epi ei kin ka piik embe ambiił tonu kindik er mulnjung. ⁴² Yi erangin kin, Gos en enim kin buł ngum. Ngang kin, en enim oi, kanjip, eni ei embe ambiił tonu kindik, epi ombu sin gos erngiił nik, Gos erngiił mer mon eke Gos ek ei ekii se ermba piilmin. Wumb ei ek pulk ek ei yi nim.

'Enim Esrel wumb enim ok ya konu wumb mulerik kunum ei enim kung ngii 40 pei mulk, enim kung kou ni kung siipsiip ni ombu kułmał kalk na ngonarik ełmin. Ba enim ek kend gos kułmał kalk ngok enmin. ⁴³ Enim kend Moluk gos ngii eke sipnjing. Pe kanjip kin gos kend Rapan ełmin. Enim epi ombu erik embe ambilk tonu kindik enmin. Pe na enim kindamb Bepilon konu orung orung pengiił.' Gos Owundu ek yi nim."

⁴⁴ Siipen ek yi nim, "Sinim kupenjpjin noł, ok wumb mulnjung mei eke mulnjung. Kunum eke Gos ek piimin nik, alap ngii endi Gos nge alap ngii tekik,

nimbił erang Gos nge eim embe ambilk tonu kindngii. Erik, alap ngii ei Moses kanpi yi mił tekei, nirim. ⁴⁵ Kunum ekii se sinim kupenjpin noł Josua kin ok en enim wumb mei singii onjung. Wumb konu tiłap eipi nge mei sinim kupenjpin noł pangin kin, Gos wumb tiłap eipi ei to kindrim. Kunum ei, Gos nge ngii alap ei sipnjing. Sipik, alap ngii takik Gos eim embe ambilk tonu kindnjing kunum ełe Deipis tonu orum. ⁴⁶ Gos eim Deipis kin noman ngang, Deipis prei erpi Gos Jeikop kin ngii endi tekmbii nim. ⁴⁷ Ba Solomon Gos ngii endi tekim.

⁴⁸ “Ba Gos Owundu mendpił wumb takihmin ngii ei mulałim. Gos nga ekii se ermba oł ei piipi niłim wu yi nirim mił.

⁴⁹ Owundu ek yi nim,

‘Epin konu ei na peł mił tep erip moł, mei konu ei na simb ełe tonu kind send konu tep erip ku moł. Ngii nipe ngii na ngii nik takinmin? Pe na kor mołup ermbii ei konu jii? ⁵⁰ Pe nga na angil ełe epi ombu pei enenjin? Gos yi nim. Gos nge ek ni tor kindihim wu endi yi mił nirim. Gos Owundu mendpił eim wumb takihmin ngii ei molałim.’

⁵¹ Enim wumb Gos ek piinałmin, enim wii mołmun wumb noman kom, ni epi pinałim. Kunum kunum enim Gos Gui Ka to kindik kindik enmin. Enim ok kupenjping noł mulk oł ei nge enim yi mołmun.

⁵² Ok Gos ermba oł piipi niłim wu ei wu nii mułum? Pe enim kupenjping noł wu ei kin oł kis endi enjing min mon? Mon! Wumb ok tonu ok Gos ek kun pałim mił nik wu endi ekii se omba wu ei oł kis endi enałim mon. Yi nik erik wu ombu to kunduk. Wu ei wu ka; ba pe akip enim wu ei enim puk wumb opu orung mulnjung konu nengin eim to kundnjung.

⁵³ Enim Gos nge lo ek ei sik ei, enjel gupu ełe sinim kupenjpin noł sik. Pe nga ek ei sinim piinmin ku, ba ekii sinanmin.”

Siipen Ku Tangin, Kułum

⁵⁴ Ek ei piinjing mił nenj noman ełe keimi tang kin, piinjing. En enim gupu mong kongk, Siipen kin popuł kis sinjing. ⁵⁵ Ba Siipen, Gos nge Gui Ka kin piki to mułum. Mułang kin, eim ei epin konu dinga kenim ni, Gos konu ka wii tiłang ka wii er sim konu Jiisas Gos angil tundung orung engim. ⁵⁶ Pe Siipen ek nim, “Kinei! Na epin konu ka wii seng kand; wu kingam Jiisas Gos angil tundung orung angłim.” ⁵⁷ Yi neng kin, wumb wii dinga wii tunjung. En enim kom ambilk pandi tunjung. Sikir puk, Siipen ambil gii ninjing. ⁵⁸ Pe eim konu owundu ełe to tor kindnjing. Kindangin pang, ku sik pum konu ku tunjung. Wumb ok kin ek kis nik enjing, wumb en enim konduk gulk, wu kongun wu endi mułum konu mandi kindnjing. Kangi wu ei embe Sol. ⁵⁹ Pe wumb Siipen ku to kundmun ni enjing. Pe Siipen prei yi erim, “Owundu Jiisas, na nge noman tuk ei nim se!” ⁶⁰ Pe Siipen eim gopsing pii poł mołpu wii dinga tum, “Gos Owundu, nim oł kis ei er orung kindnenjii.” Siipen ek yi nipi, eim kułum.

Siipen To Kundnjung Ei Sol Eim Noman Ka Piim

8¹⁻² Siipen to kundnjung. Wumb kombur Gos nge ek ei pii gii ninjing wumb ombu Siipen kui to pendik, ke owundu ninjing. Sol noman ka piim kunum ełe Gos nge wumb Jerusalem konu mulnjung wumb ei oł embin tui enjing. Yi erangin kin, wumb Gos ek piik mulnjung wumb ei tungu punjung. Puk, Jura konu ni Sameriya konu eipi eipi punjung. Ba Jiisas nge ek se andihmin wumb Jerusalem konu er mulnjung.

³ Pe Sol eim Gos nge wumb er kis er endim. Wumb ngii konu pei nirik pupu wu amb ni sim. Sipi, kan ngii ełe kindpi elim.

⁴Pe Gos ek piinjing wumb tungu puk eipi eipi puk, Gos ek ka ei nik wumb ngunjung. ⁵Pilip Sameriya konu owundu ele mani pum. Pupu, Jiisas nge embe Kraisk eii se omba ek puł ele nipi wumb ngum. ⁶Wumb pei Pilip Gos ek nim ei piik. Pe Pilip ek nim ei wumb kom se piinjing. Piik, Gos jep oł erim ei kanik enjing. ⁷Wumb pei gui kis tuk mułum; wu onjung wii dinga tok wumb nga ka mulnjung. ⁸Yi erang kin wumb konu owundu ele mulnjung wumb pei ka piinjing.

⁹Wu endi konu owundu ele mułum, wu ei embe Saimon. Ok eim kum kondpu oł kanim kanim ełim wu. Yi erang kin, Sameriya wumb noman pei piinjing. Eim yi niłim, “Na wu owundu.” ¹⁰Pe wumb embe pim wumb pinerim, wumb pei Saimon ei piinjing. Wumb molk yi ninjing, “Wu ei Gos nge dinga piinim,” ninjing. Wumb eim kanik wu owundu dinga wii niłmin. ¹¹Wumb Saimon ek ei dinga piinjing. Nimbil erang ei kunum kunum oł ombu erang kanik, jep oł ei keimi ni piłmin.” ¹²Ba ekii se Pilip eim Gos enim ek ka ei nipi, Gos nge epi kanim kanim ei andan tang kanik, Gos embe ele nipi sinim tep er mułum ni, Jiisas embe ele neng, pii gii nik, wu amb ni ok noł pinjing. ¹³Pe Saimon pii gii nim ku. Pe noł pepi Pilip kin ouni mułum. Saimon mołpu kenim ni Gos nge jep oł kanim kanim Pilip erim. Erim ei, kanpi tungu erim.

¹⁴Jiisas nge ek se andiłmin wumb Jerusalem konu molk piinjing ni Sameriya wumb Gos ek piinmin, ninjing. Yi nengin kin, Piisa Jon teł konu ele kindangin punjnguł. ¹⁵Wu tał ał mani pukuł Gos kin prei erangił, Gos wumb ombu paki topu Gos nge Gui Ka ngumba ni punjnguł. ¹⁶Nimbil erang Gos nge Gui Ka ei mani wang kin, ei sinenjing. Jiisas kin pii gii nik, eim embe ele mendpił noł pinjing. ¹⁷Pe wu

tał wumb angil tonu kindangił wumb ei Gos nge Gui Ka sinjing.

¹⁸Saimon kenim ni Jiisas nge ek se andiłim wu tał wumb angil tonu kindangił wumb Gos Gui Ka sinjing. Yi erangił kin, Saimon kom ku si ngopu wu tał kin tu wum. ¹⁹Eim ek yi nim, “Ełip noman dinga ei nge na nge! Na wu endi angil tonu kindamb Gos nge Gui Ka simba,” nim. ²⁰Ba Piisa ek nipi ngum, “Gos eim epi ei wii ngołum ei, nim ku ngop simbii ni piikin nin min? Pe Gos nim kin ku kin, ouni poru nimba. ²¹Ei nim epi mon, nim noman tuk Gos kaninim, ba ei kaplı enanim mon. ²²Nim noman to ak tokun, keimi oł kis en ei si kindkin, ninim Gos Owundu kin prei enjii. Erang kin, nim nge noman kis piin ni oł ombu Gos kil ngopu si kindmba. ²³Na nim kand. Nim noman tuk epi kis pei noman pałim. Yi ku nim keimi poru nimba mendpił.” pa nim. ²⁴Pe Saimon ek nipi orung kindpi yi nim, “Ełip Gos kin prei erngil na paki tumba. Prei erangił kin, epi ełip ek ninjingil epi ei na kin tonu onenmba.”

²⁵Pe Gos nge ek se andiłmin wu tał ek nikił poru ninjingil. Owundu ek ni poru ni pendkił Jerusalem konu nga orung punjnguł. Andłam ele pukuł Gos ek ka Sameriya konu wumb tiłap pei ni ngokuł ngokuł punjnguł.

Esiopiya Wumb Mulnjung Konu Pilip Ek Ka Nipi Ngum

²⁶Owundu kindang sinim tep enim enjel ei opu Pilip kin ek nim, “Nim pukun orung tor pukun Jerusalem andłam si kindkin, Geisa konu orung mani punjii.” Andłam sałim ei orung wumb muladmin. ²⁷Pe Pilip angpi andłam ele pupu kenim ni Esiopiya wu endi mułum. Wu ei wu owundu mołpu, Kandesi konu Kuin kin kongun er mułum. Pe Esiopiya wu eim ku ni epi pei tep er se mułum. Wu ei Jerusalem konu Gos embe ambil tonu kindim, ek piimbii ni om. ²⁸Pe eim nga

ngii konu orung ba erim. Eim kung os karis efe moŋpu, Aisaiya Gos nge ek ni tor kindiŋim wu ei mon poŋ pendim er gerpi pum. ²⁹ Pe Gos nge Gui Ka Pilip kin yi nim, “Nim sikir tonu pukun kung os karis ei kin tep to punjii!” ³⁰ Pe Pilip sikir pupu tonu pum. Pupu, piim ni wu ei Gos Aisaiya nge ek ger pum. Pilip ek nim, “Pe nim gerin ek puŋe, nim piin min mon?” ³¹ Wu ei ek yi ni orung kindim, “Pe wu endi na andan tunenjing kin, na er kanip piimbii miŋ nenj?” Pe Pilip kanpi nim, “Nim na moŋ konu tonu wa!” ³² Ek ei Gos ek gerim yi miŋ gerim.

“Eim tu wunjung ni kung siipsiip miŋ to kundngii nge tu wuŋmun oŋ ei tu wunjung. Kung siipsiip waŋ ei enjin kopos siŋmin ei ke ninaŋim. ³³ Eim to mani kindik, kos er kun enenjing mon. Wumb endi opu eim tiŋap wumb yi mulnjung. Moŋmun nimba wu ei kapli enanim. Eim epin konu pum.”

³⁴ Pe Esiopiya wu ei Pilip kii sim, “Gos nge ek ni tor kindiŋim wu piipi yi nim ek ei nii puŋum? Eim kin ninim min, wumb eipi kin ninim?” ³⁵ Pe Pilip ek nipi wu ei ngum. Eim Gos ek nipi Jiisas ek ka ei nipi ngum. ³⁶ Andŋam efe pukuŋ, noŋ endi pim konu punjnguŋ. Wu num ni yi nim, “Noŋ endi paŋim. Epi nipe endi erang na noŋ pinenmbii?” ³⁷ Pe Pilip ek nipi ngum, “Nim noman efe pii gii keimi nin kin kapli. Wu ei ek dinga nim, ‘Na Jiisas Krai Gos kingam ei na pii gii ni moŋ,’ wu ni yi nim. ³⁸ Pe ek neng, kung os engim. Pe Pilip kin wu num ei kin noŋ efe mani punjnguŋ. Pe Pilip wu ei noŋ pendpi ngum. ³⁹ Wu taŋ noŋ si kindiŋ tonu onjnguŋ. Pe kunum efe mendpiŋ Gos Owundu nge Gui Ka opu, Pilip sipim. Wu num ni Pilip eim kinenim. Pe wu num ni eim ka piipi, eim ngii konu andŋam efe orung pum. ⁴⁰ Pe Pilip pupu konu Asros ni konu endi tor om. Eim pupu konu owundu sim konu orung Jiisas ek ka ei nipi wumb

ngum. Ekii se pupu konu Sameriya ni konu efe tor om.

Sol Eim Noman To Ak Top Gos Ek Pii Gii Nipi Noŋ Pim

(Aposel 22:6-16; 26:12-18)

9¹⁻² Sol nge ek dinga nipi, owundu nge wumb ei to kundmun ni ek nipi kuŋmaŋ kaŋim wumb Gos ek piik mulnjung konu kindim. Pe men ngii Jura wumb mulnjung konu ei embe Damaskas. Pe pipe sipi Sol ngum, pipe ek yi nim, “Pe Sol wumb kombur kindang Owundu nge wumb andŋam ele puk ninjing kin, kan ngopu Jerusalem tu wangŋi!” nim.

³ Pe Sol andŋam andpi pupu Damaskas konu efe tor pum ni, ei epin tiŋang efe tor opu Sol om konu orung orung tiŋang erpi eni miŋ dinga tum. ⁴ Pe tiŋang ei Sol tang mani mei pepi piim ni ei epin ek endi tor om, “Sol! Sol! Nim nimbiŋ erang na wumb tiŋap ei er kis mondun?” ⁵ Sol ek yi nim, “Owundu nim nii?” Pe eim yi nim, “Na Jiisas. Nim na tiŋap wumb ei nimbiŋ erang tokun en? Ei nim na tokun en ku. ⁶ Nim angkin konu owundu efe tuk punjii. Pan, wu endi moŋum wu ei, nim oŋ endi enjii miŋ yi nipi ngumba,” pa nim. ⁷ Wumb Sol kin tep to onjung wumb ei mulnjung wumb ei ek ningii; ba ningii pinerim. Ek ei epin tor om ek ei piinjing, ba wumb endi kinenjing. ⁸ Pe Sol angpi kenmbii ni erim, ba ningiŋ tumbun muŋum. Muŋang, wumb eim angŋi ambilk Damaskas tonu tuk sipnjing. ⁹ Kunum tekliki ningiŋ ka enerim, kuni ni noŋ ni ombu nunerim mon.

¹⁰ Pe Jiisas nge wu endi Damaskas konu muŋum wu ei embe Ananaiyas or kumb kenim ni Gos ek nim, “Ananaiyas!” Nga eim yi nim, “Owundu na moŋ.” ¹¹ Owundu ek yi nim, “Nim pukun konu embe ek yi nim, ‘Kun saŋim’ konu efe punjii. Juras ngii konu efe kii sinjii. Wu endi muŋmba wu ei Tasas

konu wu ei, eim embe Sol eim prei er mołum. ¹²Prei er mołpu kunum ele eim noman kindpi piim ni wu endeim angpi mołum. Wu ei embe Ananaiyas. Wu ei opu eim angit tonu Sol peng ele embiim. Yi erang kin, eim ningit er kun ermba,” Owundu yi nim. ¹³Ananaiyas ek nipi orung kindim, “Owundu, na piinj wumb pei wu ei kin ek yi ninjing, ‘Wu ei ot embin tui elim, Jerusalem nim wumb muljung konu elim,’ wumb yi ninjing. ¹⁴Sol, kulmał kałitim wu owundu kin wumb pipe sipi poru nim. Wumb konu ele wumb Gos ek piik er muljung wumb ei, Jiisas embe ambil tonu kindik enmin.” ¹⁵Ba Owundu ek nipi ngopu yi nim, “Nim po! Wu ei akip na nge kongun wu. Na eim kongun eipi endi kindamb pupu wumb tilap eipi nge ni, King ni mułgii konu ele na embe nge ele nipi sipipi, Esrel wumb kin mułmba ku. ¹⁶Pe na eim epi embin tui kanim kanim andan tamb kanpi, na nge embe ele ek nimba.”

¹⁷Pe Ananaiyas eim pum. Pupu, ngii ele nirik pupu angit Sol nge peng, tonu kindpi ek nim, “Engnan Sol, Jiisas Owundu nim andam ele kenim ei na kindang ond. Nimbil erang nim ningit ka erang kenjii. Gos nge Gui Ka nim kin piki to mułmba.” ¹⁸Pe sikir Sol ningit ele pim epi omu kindin mił ei sikir tor pang, eim ningit nga ka seng kenim. Eim angpi pupu noł pim. ¹⁹Ekii se Sol eim kuni nopolu erpi dinga peng mołum. Damaskas konu Sol eim Jiisas nge wumb kin tep to mołum. ²⁰Mołpu, sikir Gos nge ngii Jura konu orung orung sim. Konu pum, eim Jiisas ek nipi wumb ngopu yi nim, “Jiisas ei Gos kingam mendpił.” ²¹Wumb pei ek ei piik, puku sinjing. Sik, ek yi ninjing, “Wu ei Jiisas embe ele nge prei erik enjing ei eim mon nipi, Jerusalem wumb topu elim wu mendpił.”

²²Ba Sol eim noman tuk dinga nga pang, Damaskas muljung wumb eim ek

ei piik ek ei kapli enerang orung kindngii. Eim wumb andan ka topu yi nim, Jiisas ei Kraiis wu ekii se omba, niłmin ei nipi ngum.

Jura Wumb Sol Kin Opu Orung Erangin Kin Sol Tungu Pum

²³Kunum pei o pang, Jura wumb kułou tok ek ni piik, Sol to kundmun, ninjing. ²⁴Ba Sol wumb ninjing ek ei piim. Jura wumb konu owundu ele andam ele epin, tinga, kui er molk, Sol to kundngii nge muljung. ²⁵Ba Sol eim ek ekii sinjing wumb, eim ku ngii ele tuk tonu sipnjing. Pe Sol gerenj kon owundu endi sim konu mołum. Mołang, eim nge ekii sinjing wumb kan pilngan tangin, mani mei ba ni enjing.

²⁶Ekii se Sol Jerusalem konu pum. Eim Jiisas ekii sinjing wumb kin kułou topu nipi sipipi, wumb eim kin mund mong kulk, eim Jiisas nge wu endi min nik pii gii ninenjing. ²⁷Ba Banapas Sol nipi sipipi, Gos ek se andiłmin wumb muljung konu sipim. Pe eim ek poł topu Sol, Owundu Jiisas kenim mił yi poł top ngum. Pe Jiisas nge embe Sol dinga nipi Damaskas konu wumb nipi ngopu erim mił ei poł tum. ²⁸Yi erang, Sol en enim kin tep to mołpu Jerusalem konu and muljung. Gos Owundu ek ei dinga nipi wumb ngopu eim mund mong kulerim. ²⁹Sol Jura wumb Griik niłmin wumb ei kin ek tangpi erim. Wumb ei kin ek mił erim. Ba wumb en enim andam endi kan sipin, eim to kundmun ninjing. ³⁰Ekii se Sol angim noł ek ei piik, Sol si mengk Sisariya konu mani sipnjing. Sipik, eim Tasas konu kindnjing.

³¹Pe Jura konu ni Galilii konu ni Sameriya konu ei pei orung Gos nge kułou tunjung wumb ei kunum ele ka muljung. Opu ni epi pinerang kin, Gos nge wumb dinga muljung. Wumb en enim Gos Owundu ek nim mił ekii sengin, Gos nge Gui Ka en enim noman tuk

to dinga erim. Wumb pei Gos ngii efe ok Gos ek piinjing.

³²Pe Piisa konu pei andpi pum. Pupu, Lira ngii konu efe pum. Pupu, Gos nge wumb pii gii ninjing wumb mulnjung konu efe pu mufum. ³³Konu efe wu endi mufum. Wu ei embe Einiyas. Wu ei ngenj dinga punerim, wii sirim. Wu ei eim or minj pepi mulang, kung ngii angil orung nga tekliki o purum. ³⁴Pe Piisa ek nipi wu ei ngum, "Einiyas! Pe Jiisas Kraiss nim er ka ermba enim. Nim angkin, or pin pef er kun enjii!" Pe wu ni sikir engim. ³⁵Pe Lira wumb ni Seron wumb pei noman ak tok Owundu kin pii gii ninjing.

Piisa Tapisa Nga Er Konj Sim

³⁶Jopa ni konu efe Gos nge amb endi mufum, amb ei embe Tapisa. Griik wumb ek eipi Dorkas nilmin Amb ei kunum kunum ol ka erpi, wumb epi sinafim ei eim wumb paki topu elim. ³⁷Kunum ei eim ening endi kan sipi kufum. Pe eim nge was er ka erik tukrung palting efe tonu kind pendnjung pim. ³⁸Lira ni konu ei Jopa konu efe mandi sim. Pe Gos nge wumb molk piinjing ni, Piisa eim Lira konu efe mufum ni piinjing. Pe wu ta kindangin puku ni, Pisas ek ningil, "Nim sin kin wa; mulerii!" ³⁹Pe Piisa eim ta kin sikir punjung. Piisa pupu tor pang, eim sik tuk palting efe tonu sipnjing. Amb pei wenjing no kulnjung ombu ok Piisa mufum konu mandi ok ke nik mulnjung. Dorkas konduk ni kon enim konduk ei en enim mufum epi ombu tu wuk andan tok enjing. ⁴⁰Piisa amb pei anda kindim. Eim gopsing pii pol molpu prei erim. Er pendpi, kan ak top amb ngenj efe nim, "Tapisa, nim ang!" Pe amb ni ningil kanpi Piisa kenim ni kanpi angpi mufum. ⁴¹Piisa amb ni angil ambilpi angndang engim. Pe amb Tapisa konj mufum. Pe Piisa wumb Gos kun er molk enjing wumb wii topu, amb wenjing no

kulnjung amb poru wii tum. Wangin kin, Dorkas en enim ngum. ⁴²Ek ei Jopa konu orung orung pang piinjing. Piik, wumb pei Gos Owundu kin pii gii ninjing. ⁴³Jopa konu Piisa kunum kinan mufum. Piisa wu endi kin mufum wu ei kung kou ngenj kongun elim wu kin mufum. Wu ei embe Saimon.

Enjel Opu Koniilias Mofum Konu Ek Nipi Ngum

10 Pe wu endi Sisariya konu mufum wu ei embe Koniilias. Wu ei opu wumb, pei 100 tep elim. Wu opu elmin wumb ei, Rom opu wumb embe Esalii konu nilmin. ²Wu ei eim Gos ek piifim. Eim ni ngii ende palmin wumb ombu Gos embe ambilk tonu kindilmin. Jura wumb epi endi sinarpi elim, ei eim ku pei sipi ngofum. Kunum kunum eim Gos kin prei er ngofum. ³Kunum efe eni pou neng eni tekliki erang kin, epi endi kenim ni or kumb mil yi erim. Gos nge enjel endi kindang, eim kin opu, ek yi nim, "Koniilias!" ⁴Koniilias enjel kanpi mund mong erim. Erpi kin, ek yi nim, "Owundu, ei epi nipe?" Pe enjel ek nipi Koniilias ngum, "Nim prei erkin wumb epi sinerim ei nim paki tokun en ei Gos piipi mufum. ⁵Pe nim wumb kombur kindan, Jopa konu puk wu endi kurngii, wu ei embe Saimon, wu endi embe Piisa wu ei wii tangin ya omba. ⁶Wu ei Saimon endi efe, ngii konu mufum. Wu kung kou ngenj kongun elim wu. Eim ngii ep no wer efe angilim." ⁷Gos enjel Koniilias kin ek ni pendpi pum. Pe Koniilias eim kongun wu ta wii topu, opu wu endi wii tum ku. Opu, wu ei eim Koniilias kin paki topu molpu, Gos embe ambil tonu kindim wu. ⁸Koniilias enjel nim ek ei kun nipi wu tekliki ngum. Ek nipi ngopu, pe Jopa konu pei ni kindang punjung.

⁹Andlam efe andik puk, emii peng or pinjing; tingang puk, Jopa konu owundu

ele mandi punjung. Kunum ele Piisa ngii ele tonu pupu prei erim kunum ele konu eni tinga mił sim. ¹⁰ Piisa eim kuni tang kin, kuni numba erim, kuni er ka enjing epi endi Piisa or kumb mił er kenim. ¹¹ Eim kenim ni ei muł ele epi endi wuł ał pang kin, epi endi mani om. Ei alap owundu mendpił epi ei orung orung ambil epi tuk si ya mei ele mani om. ¹² Tukrung ele kung ni kei ni, epi nui nurerii, ka wembii, ni epi pei mułum. ¹³ Pe ek endi Piisa kanpi nim, “Piisa, nim angkin kung ni epi to kał nui!” nim. ¹⁴ Ba Piisa ek nim, “Owundu, na mon! Na epi nonał. Epi ei nge na nonał.” ¹⁵ Ek ei nga tor opu yi nipi, Gos ngołum. “Epi ei Gos konj erim ni nonałmin nin min?” ¹⁶ Epi ei kunum tekliki mani opu nga ei muł tonu pum.

¹⁷ Piisa noman embin to piipi, or kumb ei pułe er pałim mił nenj ni piim. Eim yi piipi mułang kin, Koniiliyas wumb ei ngii ondu andaring ele engnjing. ¹⁸ Ok, wii dinga tok yi ninjing, “Saimon, eim embe endi Piisa konu jili mułum; ya ele mułum min mon?” ¹⁹ Piisa eim or kumb kenim ei noman embin to piim. Pe Gos nge Gui Ka ek nim, “Piisa, wu tekliki, nim kuruk onmun. ²⁰ Pe nim pukun, wu ombu kin pungii. Nim noman embin to piinenjii. Na wu ombu na kindamb, onmun.” ²¹ Wu ombu mulnjung konu Piisa pupu yi nim, “Enim wu endi kur endnjing wu ei na. Enim er onmun mił nenj?” ²² Wu ombu ek yi ninjing, “Opu ełmin wumb 100 pei tep erim wu Koniiliyas sin ‘Pei’ ni kindang onmun. Eim wu ka mułpu Gos nge embe ambil tonu kindpi mułum. Jura wumb pei molk wu ei ka niłmin. Pe enjel ek nipi ngum wu ei ngii konu wang kin, nim ek kombur nen piimba,” ninim. ²³ Pe Piisa ek nipi wu ombu, “Nirik wei!” pa nim. Eim wu ombu kin pim. Pek kin, kupiiring Piisa wu ombu kin punjung. Jopa konu wumb

pii gii nik mulnjung wumb ei, eim Piisa kin ouni punjung.

Piisa Koniiliyas Ngii Konu Pum

²⁴ Puk, andłam ele andik punjung. Kunum ele endeim or pinjing. Pek, puk Sisariya konu tor bin ni punjung. Pe Koniiliyas eim wumb ongii ni kui er mułum. Eim nge wumb tiłap ei wii topu eim nge wumb puł ei wii to tuk sipi er mułum. ²⁵ Piisa ngii ele ni ei bii ni pum. Koniiliyas anda o pupu, Piisa kumb ele om. Opu, Piisa simb ele mong gopsing pii połpu pepi ka piim. ²⁶ Ba Piisa eim angil ambil tonu sim. Eim ek yi nim, “Na nim mił wu ende, eipi mon, na wu ku.” ²⁷ Piisa wu ei kin ek nipi nirik punjunguł. Pukuł, kenjngil, nirik wumb pei kułou to mulnjung. ²⁸ Piisa ek dinga nipi yi nim, “En enim piinmin! Jura wumb endi kin wumb tiłap eipi kin ende endnerngii niłmin. Pe nga wumb tiłap ei ngii wu endi ba konu punerngii niłmin ku. Ba Gos na kin oł yi erim. Na wumb endi kis mułum nip wu endi ka mułum nip yi ninenmbii mon. ²⁹ Ei piip kin, na ek ei ni tor kindind. Na enim ek nik kindnjing ei piip kin na ya ond. Pe na enim ek ei to kindnenj. Ei nimbił erang, enim na wii tunjung ei piip ond?”

³⁰ Pe Koniiliyas ek yi nim, “Epi endi na kin wang pe kunum tekliki o pang, ei yi mił, na nam ngii konu mułup konu eni tekliki erang, prei er muls. Kunum ele, wu endi opu na kumb ele engim. Eim alap telim epi ei tiłang enim mił yi erim. ³¹ Pe eim ek yi nim, ‘Koniiliyas, Gos nim prei en ei piinim. Pe Gos eim piinim, nim wumb epi sinerim wumb ei paki ton ei piinim. ³² Pe nim wu ombu kindan Jopa konu puk Saimon mułmba ei ningii. Wu ei embe endi Piisa. Wu ombu puk kin, Saimon wu endi ngii konu ele mułum. Wu ei kung kou ngenj kongun elim wu. Pe eim ep noł wer ele eim ngii angilim.’ ³³ Yi neng kin, na wu ombu nim mułun

konu pei nemb punjung. Pe nim oł ka erkin on. Pe sin wumb pei ya Gos kumb ełe o mołmun. Ei ek pei Owundu nim nipi ngum, ek ei ni sin ngan piimin,” Koniiliyas ek yi mił nim.

Piisa Koniiliyas Ngii Konu Ek Ka Ni Tor Kindim

³⁴⁻³⁶ Pe Piisa ek yi nim, “Keimi, pe na piind, Gos eim wumb kanpi ende kindim. Wumb eipi eipi Gos ningił ełe ende mił mołmun. Wumb pei konu orung orung wumb ende oł ka erpi Gos kin mund mong kułmba wumb ei noman Gos ngołum. Enim piinmin! Gos sin Esrel wumb kin ek nipi kindiim. Kindang kin, eim ek ka Jiisas Kraiis wu endi Gos eim kindang om. Pe sinim pei kin Owundu mołum. ³⁷ Pe en enim piinmin! Ok Jon noł pingii ek ei nipi poru nirim. Ekii se ek kanim kanim ei enim piik. Kunum ełe ek ei Galilii konu opu, Jura konu orung pei piik. ³⁸ Ek ei Jiisas Naseres ek, Gos eim Gui Ka kin dinga eim ngum. Pe eim konu eipi eipi pupu wumb pakitum. Gos eim kin mułang, Seisen wumb kin mołpu, wumb Seisen er kis mundum wumb ei, Jiisas er ka erim. ³⁹ Sin ek ni tor kindim ek, kanpin ninmin. Wumb sin konu Jura konu ni Jerusalem konu kindimin wu ombu, konu pei wu ei ond peri ełe to kundnjung. ⁴⁰ Pe kunum tekliki pang, Gos eim nga er konj sim. Sipi peni ełe kindim. ⁴¹ Pe Jura wumb pei ningił ełe kinenjing, mon! Gos eim erang sin Gos eim ok nirim wu ombu eim ek nipi tor kindpin ermin. Wu eim tukpu ełe angpi nga orung wang, sin eim kin kuni ende nopun, noł ende nopun enjpin. ⁴² Eim sin kanpi nim, ‘Enim wumb pei kanik, ek ei ni tor kindngii. Gos Owundu eim wu ei Jiisas minj mundang mołpu, wumb kułii konj pei kos ermba ni mundum.’ ⁴³ Kraiis wu endi Gos kindang omba wu, ei Gos ek ni tor kindiimin wumb ek dinga nik wumb ngunjung. Gos

wumb ei pii gii ninmin wumb ombu oł kis ei kil ngumba.”

⁴⁴ Piisa ek ei nipi mułang kin, Gos nge Gui Ka mani opu wumb pei ei piik mulnjung konu om. ⁴⁵ Pe Jura wumb pii gii pim ninjing wumb Piisa kin onjung, wumb ei puku sinjing. Nimbil erang Gos Gui Ka erpi wumb tiłap eipi ei ngonum. ⁴⁶⁻⁴⁷ Jura wumb ombu molk piinjing ni, wumb en enim ek eipi eipi nik Gos embe ambil tonu kindnjung ek ei yi nengin kin, Piisa ek nim, “Wumb nii endi noł pek enmin ei mon nimba? Wumb ei sinim Gui Ka sinjpin mił sinmin.” ⁴⁸ Pe ek nipi wumb ngum, “Enim Jiisas Kraiis embe ełe noł pingii.” Pe wumb ek ninjing, “Nim sin kin kunum kopur mulniji,” ninjing.

Piisa Konu Eipi Ek Poł Sipipi Jerusalem Wumb Ngum

11 Gos nge ek se andiimin wumb kin, pii gii wumb Jura konu orung orung molk piinjing ni, wumb tiłap eipi ei Gos ek piinjing poru ninim ninjing. ²⁻³ Pe Piisa Jerusalem konu tonu pum. Pang kin, ngenj kopus siłmin pii gii niłmin wumb, Piisa kin ek dinga ninjing. Nik, eim ek ngunjung. ⁴⁻⁵ Ba Piisa epi tonu om mił nipi ngum. Ek yi nim, “Jopa konu owundu ełe muls. Mołup, prei erip mołup, or kumb mił endi enj. Epi ei alap owundu kupu muł si kindpi mani om. Epi ei orung orung kapli pim ni, mani na muls konu om. ⁶ Pe na mołup, epi ei mandil kenj ni mani mei ełe, epi ei ni ka wembii ni kei ni epi pei mulnjung. ⁷ Na mołup piinj ni, ek endi yi nim, ‘Piisa, nim epi ombu to kał, no!’ nim. ⁸ Ba na yi ninj, ‘Owundu na mon! Na epi kis mołum epi endi nop nga ka sim nop enał, mon!’ ninj. ⁹ Ei epin ek ei nga tor om. ‘Epi Gos enim epi ei ka sałim, ei kis ninenjii!’ ¹⁰ Epi ei kunum tekliki tor om. Pe sikir epi ei pei ei muł ełe tonu pum. ¹¹ Pe kunum ełe wu tekliki sin mul-

npjun ngii ɛle tonu onjung. Sesariya wu endi, wu kei kindang na mulu konu onjung. ¹²Pe Gos nge Gui Ka ek nim, 'Nim wu kei kin ouni pungii,' nim. 'Nim noman embin kulerii!' Pe wu kei kin pii gii wumb angii orung nga endeim na kin pupun Koniilias ngii konu nirik punjung. ¹³Pe wu ei eim ek nipi nim, 'Eim Gos kindang opu sinim tep enim wumb ei nge kenim miɽ nipi sin ngum.' Ei yi nim, 'Nim Jopa konu pukun wu Saimon molum nen omba, wu ei embe endi Piisa. ¹⁴Eim nim ek kombur nipi ngumba. Ek ɛle nim Gos nim sipi orung sipi, nim ngii endi wumb ei Gos sipi orung simba,' yi nim. ¹⁵Na ek nip molamb kin, Gos nge Gui Ka wumb mulnjung konu om. Ei sinim kin ok orum miɽ yi om. ¹⁶Na owundu ni eim ek ei nga piind, 'Jon wu amb noɽ mendpiɽ pendpi ngum. Ba enim Gos nge Gui Ka ɛle noɽ pendmba.' ¹⁷Ok sinim Jiisas Kraias kin pii gii nemin epi ka wii sinim kin wii ngumba. Gos Gui Ka sin ngurum miɽ ei nge akip wumb ombu ngonum. Nii na kapli? Gos andɽam owundu ngumbii min?" Piisa ek yi nim. ¹⁸Piisa ek nim ek ei piik, "En enim ek ei si kindik Gos embe ambii tonu kindik," enjing. "Yi erangin, Gos wumb tiɽap eipi noman to ak tum ku, wumb ei noman konj sik mulngii ku."

Andiok Wumb Gos Ek Piik Mulnjung Wumb Tonu Ok Kongun Enjing

¹⁹Ok Siipen koɽpu pang kin, oɽ embin tui owundu endi tonu om. Pe pii gii wu kombur tungu puk konu eipi eipi punjung. Puk, Piniisiya konu ni Saipris konu ni Andiok ni konu ɛle punjung. Ek nik wumb eipi Gos ek ngunenjing; Jura wumb minj ek nik ngunjung. ²⁰Ba wu kombur tuk ɛle mulk, Saipris konu ni Sairiini ni konu ombu puk, Andiok konu puk Griik wumb Jiisas ek ka ni ngunjung ku. ²¹Gos Owundu nge dinga ɛle opu seng kin, wumb pei pii gii nik, Gos

kin noman to ak tok Gos Owundu kin pii gii ninjing.

²²Jerusalem konu Gos nge tiɽap ek ei piik wu, Banapas Andiok konu kindangin pum. ²³Eim opu kenim ni, Gos wumb ombu kaimb sipi piki to muɽum. Banapas opu kanpi ka piim. Pe eim Gos ek dinga nipi wumb ngum. Wumb piik kin, Gos Owundu kin kunum kunum mandi ok mulnjung. ²⁴Banapas ei wu ka, Gos nge Gui Ka eim kin piki to muɽum. Enim Gos kin pii gii dinga pim. Pe wumb pei Gos nge tiɽap ɛle tuk onjung.

²⁵Pe Banapas Sol kurpu, Tasas konu ɛle pum. ²⁶Pupu, kur kan sipi, Andiok konu ɛle orung tu wum. Kung ngii endeim Gos nge tiɽap wumb Andiok konu mulkuɽ, Gos ek ka nikiɽ, wumb ngunjungu Andiok konu ɛle Gos nge wumb ɛle kumna embe, 'Krisin' o ninjing.

²⁷Kunum ɛle, ekii se piik niɽmin wu kombur Jerusalem konu si kindangin Andiok konu mani onjung. ²⁸Ek ni tor kindiɽmin wumb mulnjung konu, wu endi tuk muɽum wu ei embe Akapas. Wu ei Gos Gui Ka piki tang, orung orung pei kumb kuni owundu simba nim. Ekii se Kloryas King owundu muɽum kunum ɛle, kumb kuni owundu simba kunum. ²⁹Yi neng kin, Gos pii gii wumb Andiok konu ɛle ek nik piik. Jura wumb enjing noɽ eipi molmun ei paki tumun. Gos nge tiɽap wumb endeim ni yi piinjing. Ku seng kin, kongun ɛle ku orung paki to kindmin ni piinjing. ³⁰Ek yi ni pendik, ku ngangin Banapas kin Sol taɽ kindangin sipkiɽ, peng pim wumb mulnjung konu ngunjunguɽ.

King Eros Jeims To Kondpu Piisa Kan Ngii ɛle Kindim

12 Kunum ɛle, wu King Eros tiɽap ɛle mulnjung wumb ei topu kan ngopu oɽ embin tui erim. ²Pe King Eros Jeims angim Jon tui to kundum. ³King Eros Jura wumb kenim ni, erim oɽ ei ka

piinjing. Piyangin, kanpi Piisa kan ngum ku. Erim, kunum ei Jura wumb bres yiis punerang nunjung kunum ele erim. ⁴Piisa ambil gii nik, kan ngunjung. Piisa kan ngopu, opu wu kapil kapil mulnjung konu kindim. Kindang kin, tep er mulnjung wu kapil kapil mulnjung konu opu wu kapil tep er mulnjung. Wu King Eros eim yi piim, Pasopa kunum ei ekii se Gos wumb Jura wumb Piisa sipi wumb mulngii konu ele kos erbii ni piim. ⁵Yi erangin kin, Piisa kan ngii ele mulang kin, opu wu tep er mulnjung. Ba Gos nge tilap ele prei erangin kin, Gos Piisa kan ngii palim ei paki tumba nik prei dinga kind er mulnjung.

Sinim Tep Enim Wumb Ei Piisa Kan Ngii Ele Si Tor Sim

⁶Wu King Eros ‘Piisa kos ele tumbii,’ nim, kunum ele epinding, opu ond wu tal enginjngil konu ele Piisa eim tuk ele or pim. Piisa simb angil ele kan sen to pendnjing. Pe opu wu tal kan ngii ondu ele tep er ang mulnjungul. ⁷Gos Owundu sinim tep enim wu ei kindang kin, opu kan ngii nirikring wang kin, konu eni miil topu tilang erim. Pe sinim tep enim wu ei opu, “Piisa, Piisa!” nipi, or pim to konj kindim. Kindpi, ek yi nim, “Nim sikir angkin,” kan sen angil to pendnjing ei Gos nge dinga ele wii pilngan to mani pum. ⁸Pe sinim tep enim wu ei ek nipi Piisa ngum, “Nim kan talkin, su kindkin er!” Neng, Piisa yi erim. Pe sinim tep enim wu ek nipi Piisa ngum, “Nim konduk kindkin, na ond konu wa!” nim. ⁹Piisa muhum palting ei si kindpi, sinim tep enim wu ei pum konu ekii se pum. Ba Gos sinim tep enim wu ei kindang opu erim ol ei, keimi ni piinerim. Piisa eim yi ni piim, “Na or kumb end,” ni piim. ¹⁰Pe puku andlam ele tep mulnjung konu si kindkil puku, endi si kindkil. Ekii se, puku ain kin ondu dinga ngo pendnjing ni, Gos nge dinga ei eim aki to sim.

Ondu ei aki tok konu owundu ele pulmun andlam ondu ele tor puku, andlam endi punjungul. Pe sikir enjel sinim tep enim wu ei Piisa si kindpi am pum.

¹¹Pe Piisa noman o peng piim. Piisa ek yi nim, “Pe na piind. Gos sinim tep enim wu ei kindang, wu King Eros angil ele na si tor sinim ni piim. Jura wumb na kin epi kis ermin ninjing ei, kanpi eim nge dinga ele na sip tor sinim,” ni piim.

¹²Pe ei piipi pendpi, Jon mam Mariya ngii konu ele pum. Jon ei embe endi eipi ‘Mak’ pa niimin. Wumb pei kulou to molk prei er mulnjung. ¹³Piisa opu ngii ondu andaring ele to teki teki ni muhum. Pe kongun amb endi muhum, ambil opu ngii aki tumba nge om. Ambil ei embe Ronda. ¹⁴Ambil ei opu piim ni Piisa ek tengim. Piisa anda ngii ondu ele engim. Engang piipi, eim ka piipi ngii aki tunarpi; nga sikir orung pum. Pupu kin, wumb kanpi yi nim, “Piisa om, ngii ondu ele muhum,” pa nim. ¹⁵Pe wumb ambil ei kanik yi ninjing, “Nim wulu pang nin min?” Ba ambil ei ek dinga kind yi nim, “Keimi, muhum,” nim. Wumb molk, yi ninjing, “Piisa nge anjel onum ninjing.” ¹⁶Ba Piisa ngii ondu ele piram to muhum. Pe ngii ondu aki to kenjing ni Piisa angpi muhum. Kanik, puku si endnjing. ¹⁷Piisa eim angil tonu kindpi, “Ek tingnerei!” nim. Piisa eim kan ngii pim, Gos Owundu er tor tu wum miil ei pol topu wumb ngum. Ngopu yi nim, “Enim Jeims kin angim nol yi nei!” a nim. Piisa ek yi ni pendpi, nga anda pupu konu eipi endi ele pum.

¹⁸Pe ekii se tingang, opu wumb kenjing ni Piisa mulerang opu wumb mund mong kulk Piisa jili pum, nik kurnjung. ¹⁹Pe wu King Eros Piisa kurum ba kan sinerim. Sinarpi yi nim, “Opu wu tep mulnjung wu, ombu to kundmbii,” nim. Neng kin, opu wumb to kundngii enjing. Erik kin, wu King Eros Juriya konu si kind pupu Sisariya konu ele muhum.

Wu King Eros Kulum

²⁰ Wu King Eros eim Taiya wumb kin Sairon konu wumb ei popuł kis piim. Wumb en enim ok, wu King Eros wu num endi mondułum, wu ei embe Balas kanik yi ninjing. “Nim ek nin sin noman kis ei mani pangli. Sin wu King Eros konu ełe, sin wumb pei eim kin kuni si nopun mołmun.”

²¹ Wu King Eros eim kunum endi kułou tumun ni pendrim. Kunum ei, eim king ełmin epi ei sipi, king mołum konu ełe mołpu ek kinan nipi mułum. ²² “Wumb king nim ek ei piik ek kend tok yi ninjing, ek ei eim wumb gupu ełe tor onanim. Gos gupu ełe tor onum,” ninjing. ²³ Wu King Eros eim Gos mendpił embe ambił tonu kindnerim. Yi erang kin, Gos sinim tep enim wu ei kindang opu King Eros tum. tang kin, King Eros kirim kiłanj nang, eim kulum.

²⁴ Ba Gos ek ei dinga tonu opu wumb konu orung orung ełe pei pum.

²⁵ Banapas kin Sol tał, kongun ei Jerusalem konu er poru nikił, si kind orung Andiok konu punjnguł. Pukuł, Jon ni wu ei sinjngił, wu ei embe eipi endi Mak, wu tał kin tep to punjung.

Banapas Kin Sol Teł Gos Ek Ełe Kongun Erngił Nge Punjnguł Wu Sol Kongun Kumna Erim

13 Andiok konu ełe, Gos nge wumb tiłap mulnjung konu ełe Gos oł ermba, oł ei piik niłmin wu kombur mulnjung. Pe ek embe to ngołmun wu kombur mulnjung ku. Mulnjung kin, wu ombu embe yi: Banapas, Simiyon, embe endi eipi Naisa ni Lusiyas, wu ei Sairiini konu ełe wu, Manain ngii endi pałmbił wu Eros Terak, angim endi Sol wu ombu Andiok konu ełe mulnjung. ² Wumb ombu prei er molk, kuni mowii mulnjung. Molk kin, Gos nge Gui Ka ek yi nim, “Enim Banapas kin Sol teł to tonu

kindangin nam kongun wii top ngumbii kongun ei erngił.” ³ Pe kuni mon nik mowii molk, angil tonu kindik prei erik, wu tał Gos kongun ełe kindnjing. Pe wu tał kindangin punjnguł.

Saipris Konu Wu Tał Gos Ek Ka Ei Ninjngił

⁴ Gos nge Gui Ka ei, wu ombu kindang Selusiya konu ełe punjung. Selusiya konu ełe wu ombu noł kanu owundu sik Saipris mei konu kembis ełe punjung. ⁵ Wu ombu puk, Salamis konu ep noł wer ełe tor punjung. Puk, Jura wumb men ngii engim konu Gos ek nik wumb ngunjung; wu endi Jon Mak wu tał paki topu mułum.

⁶ Pe wu tekliki Saipris konu ełe punjung. Puk, Pepos konu tor punjung. Pepos konu ełe wu endi kum kondpu oł kanim kanim ełim. Wu ei yi nim, “Na Jura tiłap ek ni tor kindił wu moł,” ba eim ek kend tum. Wu ei embe Barjiisas. ⁷ Wu ei gapman owundu kin tep to mułum gapman wu ei, eim embe Serkiyus Polas. Serkiyus Polas eim noman ka peng, Banapas kin Sol tał wii tang okuł. “Gos ek nengil piimbii,” pa nim. ⁸ Ba Elimas ni wu ei eim kum kondpu, epi kanim kanim erpi ełim wu. Griik wumb ek ełe wu ei embe Elimas ninjing. Wu ei eim wu tał to mani kindmbii ni erim. Erpi, wu gapman owundu wu ei noman to kis eramb, Gos kin pii gii ninim ei si kindmba nipi erim. ⁹⁻¹⁰ Ba Sol eim Pol pa ninmin ku, ei Gos Gui Ka noman dinga ngum. Elimas dinga kanpi ek nipi ngum, “Nim Seisen nge kingam, nim oł ka ombu nim er kis mondu. Nim ek kend tołun wu. Nim Gos Owundu oł ka ei er kis mundnjii en. Nim oł ei si kindnjii nimbil enim? ¹¹ Pe Gos Owundu angil ełe nim tang, nim ningil kis mułmba. Pe nim kinarkin, mułun kunum kopur epi ei ba,” nim. Pol ei yi nipi mułang kin, kupu mił epi emii erim endi opu Eli-

mas eim ningil efe pandi tum. Pe Elimas eim pupu, wumb endi eim angil ambilk, andlam andan to sipngii nipi pum. ¹² Wu gapman owundu of ei kanpi puku sim. Sipi, eim Gos Owundu ek pii gii nim.

Pisiriya Konu Of Andiok Wu Taʼ Ombu Kongun Enjngil

¹³ Pol kin kongun ende er mulnjung wumb, Pepos si kindik noʼ kanu efe puk Perka konu Pampiliya konu owundu efe punjung. Ba Jon eim wumb ombu si kindpi, Jerusalem konu orung pum. ¹⁴ Perka konu si kindik, puk Pisiriya konu owundu Andiok konu tor punjung. Kunum ei, kor kunum tor punjung. Puk kin, Jura wumb Gos ngii efe nirik puk mulnjung. ¹⁵ Gos ngii efe wu owundu ombu Moses lo ek ei gerik, Gos nge ek keimi nilmin wumb ek ei gerik poru nik, Pol kin tep to onjung wumb ei kii sinjing. “Engnan noʼ enim onjung. Ek endi pim kin, nengin sin noman efe tang piimin,” pa ninjing.

¹⁶ Pe Pol angpi angil tonu kindpi ek nim, “Enim Esrel wumb kin, wumb tilap eipi Gos kin mund mong kulnjung wumb, enim piingii! ¹⁷ Gos Esrel nge wumb, ok wumb sinim nge kupenjing noʼ, Eisip konu mulk kunum ei, Gos erang wumb tilap owundu tonu ok. Ekii se Gos nge dinga efe konu ei si kindpi tor tu wum. ¹⁸ Pe ok konu wumb muʼngii konu efe of embin tui endi tonu wang kin, kung ngii 40 kinan mulnjung. Pe ok konu wumb muʼngii konu efe Gos kupenjin noʼ paki tum; ba wumb ei Gos ek piinenjing, ei nge wumb ei kung ngii pei mulnjung. ¹⁹ Pe Keinan konu efe, Gos wumb tilap angil orung nga taʼ topu eipi kindim. Kindpi, Esrel wumb mei efe mulnjung. Mei efe no muʼangin kin, kung ngii 450 kinan no mulnjung.

²⁰⁻²¹ Ekii se Gos Esrel wumb kombur tep erngii nipi mundum. Mundum wu ombu muʼangin kin, kunum efe ek ni

tor kindilim wu Samuyel muʼum. Muʼum kunum efe, king muʼmba, pa ninjing. Kis kingam Sol, Gos sipi ngum wu ei, Benjamin nge tilap efe, pe Sol king muʼang kung ngii 40 kinan muʼum. ²² Ba Gos king Sol tor kindpi, king Deipis mundum. Moʼpu, wumb kanpi yi nim, ‘Na Jesii kingam kan sind. Na wu ei noman ngond. Eim na noman piimba miʼ kongun ermba,’ pa nim. ²³ Gos eim ok nirim miʼ of ei erim. King Deipis nge tilap efe, Gos eim kingam Jiisas kindim. Sinim sipi orung simba wu ei, Esrel wumb mulnjung konu kindim. ²⁴ Kunum efe Jiisas oneririm kunum ei, Jon wumb noʼ pendilim, wu Gos ek nipi yi nirim. ‘Enim Esrel wumb, noman ak tok, noʼ pingii,’ pa nirim. ²⁵ Jon eim kongun poru nimba erang yi nirim, ‘Enim na er piimin miʼ nenj? Enim kui er mulnjung wu ei na mon. Enim na nind ek ei kom se piingii! Wu endi ekii se omba wu ei, na eim simb su kan ei kapli si kindnermbii mon! Eim wu owundu.’

²⁶ “Engnan noʼ! Enim Eiparam nge tilap efe, pe wumb kombur Gos nge ek efe mund mong kulnjung wumb ei, Gos sinim sipi orung simba ei, Gos nge ek sinim kin kindim. ²⁷ Jerusalem wumb ni wu mulnjung wumb ei, wu ei piinenjing. Gos epi nipe ekii se ermba ei, piik nilmin wumb ek ninjing kor kunum efe mon gerilmin ei piinenjing ku. Wumb kis ombu Jiisas sipik kos erik ngunjung. Yi miʼ Gos of ermba ni tor kindilmin wumb ninjing miʼ yi enjing. ²⁸ Wu ei mong endi sipi erang tungii ei kapli, ba wumb Pailos kin wii to kundii minj ninjing. ²⁹ Ok Gos of ermba ei piik nilmin, wu ek poʼ ek gerik poru ninjing. Ekii se ond peri efe, Jiisas si mani sinjing. Sik, tukpu efe kui tunjung. ³⁰ Ba Gos eim Jiisas tukpu efe er konj sim. ³¹ Wumb Galilii konu si kindik, Jerusalem eim kin ouni punjung wumb ei eim kenjing. Ekii se eim nga orung wang kin, kenjing wumb ei eim

nga keningii ku. ³²Pe sin enim kin Gos ek ka ei yi nimin. 'Oł ei ok Gos eim Jura wumb kupenjpin kanip ngumbii,' nirim. ³³Ei pe Gos eim kingam sinim ngonum. Eim Jiisas nga er konj sim, Gos ek mer mon ok nge Sam 2 pułum mił ei yi nim, 'Nim na kangi mendpił. Pe na nim arnim moł.'

³⁴Eim mer tukpu ełe er konj sim; nga tukpu ełe orung ba mił mon. Gos eim ek yi nim,

'Na enim noman ka ngumbii. Ok na Deipis ngumbii nir, ei enim kapłi pii gii ningii.'

³⁵Sam nga pułum ek endi yi ku nim, 'Nim kongun wu ka wii nga kulermba.'

³⁶Sinim piimin! Deipis eim Gos nge noman ełe kongun er mołpu sinim wumb mulnjung konu mei ełe tuk mołpu erim. Ekii se kołpu pupu eim nge kupenjing noł mulnjung konu ełe purpu mani pum.

³⁷Ba wu ei Jiisas Gos nga er konj sim wu ei purnerim. ³⁸Engnan noł, enim ei dinga piingii! Sin Gos ek ka ei enim kin yi ninmin. Gos wu ei Jiisas kin enim oł kis ei kapłi kil ngumba. ³⁹Moses sinim lo kengip topu ngurum ek ei, sinim oł kis kil ngopu, sinim ka mułngii ninerim mon. Ba wu ei Jiisas eim kin pii gii ninjing wumb ei kanpi oł kis ei kil ngopu, wumb kun ka mułngii nirim. ⁴⁰Enim oł kun ka erik mułngii! Epi kis ei enim kin onermba; ok Gos ermba oł ei piik ek dinga niłmin wumb yi nik.

⁴¹'Enim wumb ek, buł mong tung, noman kis piik, enim ei epi kis tonu omba. Pe na enim kin kongun endi end. Ek ei, wu endi enim nik ngangin pii gii ninenjing.'

⁴²Banapas kin Pol teł anda punguł enjngił ni, wumb ek yi ninjing. "Nga kor kunum ełip okuł, Gos ek ka ei nge nengii," wumb piimin ninjing. ⁴³Wumb pei Gos ngii si kindik anda puk punjung. Jura wumb pei ni wumb tiłap eipi ei, Gos ek pii gii ninjing ku. Jura wumb

men tok ełmin oł ei enjing. Pol kin Banapas punjnguł konu ekii se punjung. Wu tał ek nikił ngunjnguł, wumb noman to dinga erangił, Gos nge noman ngopu, enim piik mułngii.

⁴⁴Kor kunum endi mandi erang, wumb konu orung orung wumb pei ok Gos ek piimin ni ok kułou tok mulnjung.

⁴⁵Ba Jura wumb molk kenjing ni, wumb pei ok kułou tunjung. Tangin kin, ei nge Jura wumb popuł kis sik, Pol ek nim ei to mani kindmin. Pol buł morung ek ambilk mulnjung. ⁴⁶⁻⁴⁷Pol kin Banapas teł ek dinga nikił yi ninjngił, "Keimi, sił Gos ek ei enim kin ok kanpił nimbił. Ba en enim Gos ek pinarik buł ngok. Yi nimin, sin Gos konu ka ełe kunum kunum mułmun. Pinalim ninmin ei, enim piingii. Sił pe Gos Owundu yi ninim,

'Ełip wumb tiłap eipi endi kin peł!' pa nim. Gos Owundu sił kin ek yi nim, 'Ełip wumb mułngii konu dup mił tiłang erang mułnguł ei nge Gos wumb pei sipi orung simba.'

⁴⁸Wumb tiłap eipi Gos ek ei piik, Gos Owundu kin ka piinjing. Wumb pei en enim ka piik konu ełe pupun kunum kunum konj mułmun. Nik, Gos ek pii gii nik mulnjung.

⁴⁹Gos Owundu ek ei konu orung orung pei pang piinjing. ⁵⁰Piik kin, Pol Banapas teł Gos ek nikił, wumb ngunjnguł. Amb kombur ni wu owundu ni ok, Gos ek piik mulnjung. Ba Jura wumb ok, wumb tiłap eipi kin ek nik, kunj tangin erangin wumb ok Pol kin Banapas teł ek ngunjnung. 'Sin konu ełe mulerngii!' nik, to tor kindnjung. ⁵¹Wumb yi erangin kin, wu tał wumb keningii nikił, simb su mei ełe tami to kindambił piingii. Sin oł kis enjpin ni piingii nikił enjngił. Er pendikił Aikoniyam konu ełe punjnguł. ⁵²Andiok konu Gos nge tiłap ełe tuk onjung, wumb ei Gos nge Gui Ka ek sik, ka piik mulnjung.

Wu Tał Aikoniyam Konu Gos Kongun Enjingił

14 Aikoniyam konu wu tał, Pol kin Banapas kin pukuł. Jura men ngii ełe nirik punjunguł. Pukuł, Gos ek ka ei nikił wumb ngangıł. Wumb tiłap eipi ni Jura wumb pei pii gii ninjing. ²Ba Jura wumb kombur pii gii ninenjing, wumb ei tiłap eipi kan nengin, Gos tiłap er kis ermin nik enjing. ³Banapas kin Pol teł Aikoniyam konu ełe kunum kinan mulkuł. Gos Owundu ek nikił, wumb ngokuł mulnjunguł. Owundu wu tał paki dinga tang kin, wu tał jep oł kanim kanim enjingił. Jep oł erangił, Gos wu tał epi noman ka ngum. Ngang kin, wumb kanik Gos ek ei keimi, ni pi-injing. ⁴Wumb konu owundu ełe mulnjung wumb ei, sikind eipi puk, wumb kombur puk Jura wumb ek ninjing mił ei piinjing. Wumb kombur puk, Gos nge kongun wu tał Gos ek sinjingił konu ełe puk piinjing.

⁵Ekii se wumb tiłap eipi kin Jura wumb kin wu noman pim wumb ok, “Pol kin Banapas tep tumun,” nik onjung. Wumb ombu ok, kom ku sik, “Wu tał to kundmun,” ninjing. ⁶Wumb ek yi nengin piikił, tungu pukuł konu kembis Lisra kin Derpii tał sim, konu owundu Laikoniya konu orung orung mandi sim. ⁷Pe wu tał konu ełe molkuł, Gos ek ka ei nikił wumb ngokuł mulnjunguł.

Lisra Konu Ełe Wu Tał Kongun Er Mulnjunguł

⁸Lisra konu ełe wu endi mułum wu ei, simb tał ouni kis mułang, andłam endmba pinerim. Ok mam kirim tuk multum, eim yi er peng tor orum. Wu ei andłam endmba pinerim. ⁹Wu ei Pol ek nim mił dinga kanpi mułum. Pe Pol wu ei dinga kenim ni wu ei pii gii pim, ei eim simb ka ermba, ni piim. ¹⁰Pol ek dinga nipi yi nim, “Nim angkin simb

kun kamb!” neng, wu ni sikir angpi pum. ¹¹Wumb pei Pol erim oł ei kanik, en enim Laikoniya konu ek ei dinga ninjing. “Owundu wumb mił okuł, sinim konu okuł,” ninjing. ¹²Banapas wumb eim embe ‘Sus’ ninjing. Pol ek niłim wu nik, wumb Pol embe ‘Ermes’ ninjing. ¹³Sus ngii owundu ei konu owundu ełe torung ełe engim. Sus ngii owundu ełe kułmał kałim wu ei, kung kou pełe kombur tuk tu wum. Pe plawa kuk wulu kindnjing ei, sipi konu owundu ełe mandi om. Eim kin wumb kin kułmał kałpin wu tał ngumun nik onjung. ¹⁴⁻¹⁵Gos nge ek se andiłmbił wu tał, Banapas kin Pol teł ek ei piikił oł ei nge er mulnjung. Wu tał kis piikił eł ełip konduk to kis enjingił. Erkił, sikir pukuł, wumb punjung konu ełe pukuł wii tunjunguł. “Nimbił erang, enim oł ei enmin? Sił wu sinim ngenj ende. Sił Gos ek ka ei nipił enim ngambił oł yi nge si kindik Gos ek ka piik molk Gos konu ka ełe pungii. Nipił kongun er onmbuł. ¹⁶Keimi, ok wumb oł kis er endnjing ei, Gos eim kan wiik tum. ¹⁷Ba ei koi enerim; wumb kinerngii ni enerim mon. Gos epi pei kanim kanim eririm. Sinim kaninmin, eim epin konu mołpu, sinim kin konu kumb ngopu, sinim erang, epi pei ka tonu onum. Gos sinim kuni ka ngang, sinim noman ka seng, ka piimin.” ¹⁸Wu tał ek dinga yi nikił, pe wumb eł ełip kin kułmał kelngii ełmin wu ei mon nikił enjingił.

Wumb Pol Kom Ku Tunjung

¹⁹Andiok konu kin Aikoniyam konu Jura wumb kombur ok, wumb mulnjung konu kunj tangin, wumb ku sik Pol to kundnjung. To konduk, nga ngundundii sik, konu owundu ełe tor sipnjing. Sipik, yi piinjing, kułum ni piinjing. ²⁰Pe Gos nge tiłap ok orung mułangin kin, Pol angpi konu owundu ełe tuk pum. Kupiring Pol kin Banapas teł Derpii konu ełe punjunguł.

²¹ Wu taʔ Gos nge ek ka, ei nengit wumb pei tuk ok Gos nge kongun wumb mulnjung. Ekii se wu taʔ Lisra konu ni Aikoniyam konu ni Andiok konu ele orung punjunguʔ. ²² Pukuʔ, Gos nge tiʔap ele mulnjung wumb ei, Gos ek nikiʔ, wumb ngangit wumb Gos ek pii gii nik mulngii nikiʔ ek dinga ninjingit. Enim pii gii nik mulngii. “Sinim Gos tep er motum konu tuk bin ei, ok sinim epi embin tui endi sinim kin omba ei ko wupun andpin bin.” ²³ Gos nge tiʔap mulnjung wumb ei, wu taʔ pukuʔ tep wumb mulngii nge to tonu kind mundunjunguʔ. Pe wu taʔ kuni nunarkiʔ, prei erkiʔ Gos ngunjunguʔ, wumb Gos kin pii gii nik mulnjung wumb pei, Gos owundu angit ele kindinjingit.

Andiok Konu Kin Siriya Konu Ele Wu Taʔ Orung Punjunguʔ

²⁴ Ekii se wu taʔ andkiʔ pukuʔ Pisiriya konu tor pukuʔ, Pampiliya konu ele tuk punjunguʔ. ²⁵ Wu taʔ pukuʔ mani Perka konu Gos ek ka ninjingit. Nikiʔ, ekii se pukuʔ Aseliya konu punjunguʔ. ²⁶ Aseliya konu pukuʔ, noʔ sip ele pukuʔ, Andiok konu tuk punjunguʔ. Ok konu ele, Gos nge tiʔap mulnjung wumb ei, wu taʔ Gos angit ele tuk kindnjing. Kindangin, Gos wu taʔ paki tumba nik ninjing. Wu taʔ pukuʔ Gos kongun er pendkiʔ, nga konu ele orung onjunguʔ.

²⁷ Andiok konu tor okuʔ, Gos tiʔap ei nengit kuʔou tunjung, eʔ elip Gos kongun er pangit, Gos paki top erim ek yi ninjingit. Gos wumb tiʔap eipi noman aki tang, wumb ei Gos ek piik pii gii ninjing. ²⁸ Wu taʔ Gos tiʔap wumb ele tuk onjung wumb kin kunum kinan mulnjunguʔ.

Gos Nge Tiʔap Ele Mulnjung Wumb Kuʔou Owundu Jerusalem Konu Tunjung

15 Jura konu wumb kombur mani ok Gos nge tiʔap ele mulnjung,

wumb kanik kengip ek yi ninjing. “Enim Moses lo ek piinarik, ngenj kopsik enenjing kin, Gos enim sipi orung sinermba,” ninjing. ² Wumb ei ok yi nengin, Pol kin Banapas teʔ, wumb ei kin ek popuʔ kis sikiʔ. Wumb ei kin wu taʔ kin ek opu er ninjing. Pe Gos nge tiʔap ele mulnjung, wumb ek nik, Pol kin Banapas teʔ kin wu kombur kin kindangin, Jerusalem konu tonu puk, Gos ek se andik kongun elmin wumb kin, wumb noman pim wumb kin, ek ei nik, ka erngii ni punjung.

³ Gos nge tiʔap wumb, wu ombu kindangin puk, en enim Piniisa konu kin Sameriya konu tuk ele puk. Gos nge wumb konu taʔ ele mulnjung, wumb ei kanik, ek yi nik. Gos wumb tiʔap eipi erang, noman tuk aki tok, Gos eim ek piimin nik, Gos nge tiʔap wumb noman ka piik wumb ek ei nik ngunjung. ⁴ Jerusalem konu tor pangin, Gos nge tiʔap wumb pei ni Jiisas nge kongun wumb ni, wumb peng pim wumb kin ek tengnjing. Pe Pol kin Banapas teʔ Gos paki tum miʔ nikiʔ ngunjunguʔ. ⁵ Lo ek piimin wumb wumb ei, ok yi ninjing. “Elip wumb nengit, ngenj kopsik, Moses lo ek paʔitim miʔ yi erngii.”

⁶ Yi nengin, Jiisas ek se andiimin wumb nin, wumb noman pim wumb, ek ei nik kun erngii nge enjing. ⁷ Ek pei nik poru nengin, Piisa angpi ek nipi yi nim. “Engnan noʔ, enim piimin ok Gos sinim kongun mok topu, na kongun Gos ek ka ei wumb tiʔap eipi kin pup ek nip ngamb, wumb pii gii ningii kongun ei Gos na ngum. ⁸ Gos eim wumb pei noman tuk kaninim, ei eim sinim andan topu ngonum. Ei Gos eim ka kanpi sinim andan tum. Gos sinim eim Gui Ka ngum miʔ yi wumb ngonum. ⁹ Gos sinim kin oʔ eipi erpi, wumb tiʔap eipi kin oʔ erpi yi enanim, mon! Wumb Gos kin pii gii nengin kin, Gos wumb erang ka moʔmun. ¹⁰ Enim nimbiʔ erang Gos nimba miʔ piimin nik enmin? Enim oʔ embin

tui ei Gos tilap ele nimbił erang ol embin tui ngonmun? Ok sinim kupenjpin noł ol embin tui ei nge ko wunerik, ol ei nge akip sinim ko wunermin ku. Sinim pei kapli enanim. ¹¹ Sinim pii gii nimin, Jiisas Owundu noman ka ngopu, Gos sinim sipi orung simba yi mił ku, wumb ombu orung sinim.”

¹² Piisa ek yi nim, “Sinim kułou tunjpun, ek peng endi pinałim.” Kom sek mułangin, Banapas kin Pol tel ek nengil piinjing. Pe Pol kin Banapas tel ek yi ninjingi, “Wumb tilap eipi mulnjung konu, Gos sil paki tang sil jep ol ele enjpił.”

¹³ Wu tał ek ni poru nengil, Jeims ek yi nim, “Engnan noł, enim na ek nimbił end, kom se piyei!” ¹⁴ Saimon ek yi nim, ‘Kumna Gos wumb tilap eipi kin om. Opu, eim nge wumb tuk seng kin ok mulnjung.’ ¹⁵ Gos nge ek piik niłmin wumb ek ei ende mił ek yi mił pulnjung. Ek ei nge Deipis nge tilap wumb, ok ninjing. ¹⁶ Owundu yi nim,

‘Ekii se na orung ombii, Deipis ngii mani pum ngii ei nga tekmbii. Eim ngii konu ele mułum epi, kis mułum ei nga konj ermbii. ¹⁷ Wumb eipi Gos nam Owundu ni kurngii. Ei wumb pei, wumb tilap eipi nam sip mundunj wumb.’ ¹⁸ Kumb ok Gos Owundu eim, ek nipi tor kindpi,” yi nim.

¹⁹⁻²¹ “Sinim piinmin, kumb ok ek ei pepi opu pe yi ku pałim. Konu owundu kembis pei orung orung sałim konu ei kor kunum Moses lo ek ei ger piik minj mołmun.” Jeims ek nga yi nim, “Nimbił erang na noman ele yi pałim. Wumb tilap eipi noman ak tok Gos ek ekii sinjing. Ei sinim noman embin piingii ek ninermin. Sinim pipe topun yi nimin, ‘Kuni epi gos kend nik kuingii epi ei nunerngii. Amb wam mułang ngunduk enmin ol ei si kindik. Kung min epi nipe endi kan kulk pindangin kułang, nungii

ei nunerngii. Kung min epi nipe miyem ei nunerngii ku.”

Wumb Tilap Eipi Gos Nge Tilap Ele Tuk Ok Gos Ek Piik Mulnjung Konu Pipe Pol Kindnjing

²² Yi nik kun erik, Jiisas ek se andiłmin wumb kin, wu owundu ni Gos tilap ele mulnjung wumb pei, kułou tok yi nik. Wu tał kindangin wumb tilap eipi, Gos nge tilap ele tuk ok mulnjung konu punguł nik. Andiok konu Pol kin Banapas tel kin kindangin punjnguł. Pe Juras ei embe endi Basapas, kin Sailas kin kindnjing. Wu tał pukuł, Gos nge tilap wumb mulnjung konu ele kumna punjnguł. Pukuł, tep er mulnjunguł. ²³ Pipe endi kindik yi ninjing, “Sin Jiisas nge ek se andiłmin wumb kin men ngii kongun wumb ombu sin enim enginjpin noł mołmun. Sin pipe ei połpun, enim tuk wumb tilap eipi tonu ok, Andiok konu ni Siriya ni Silisiya konu ele mołmun. ²⁴ Sin ek ei piinjpin, sin wu kombur ok ek kanim kanim nik enim noman to wulu mił kindngii, enjing. Wumb ombu ok enim noman tuk to kis enmin ei, sin yi erei ninenjpin mon. ²⁵ Sin noman ende sepin ek ka piipin, Gos ek se andiłmin wu kindmin. Wu tał Banapas kin Pol tel sin noman ngołmun wu tał enim kin kindinmin. ²⁶ Wu tał el elip ngenj ele piinarkił, Jiisas Kraiss Owundu kongun ele embe ambił tonu kind punjnguł. ²⁷ Sin Juras kin Sailas tel kindinmin. Wu tał ek sikił tu wunmbuł, ek ei nengil enim piingii. ²⁸ Gos nge Gui Ka ei sin kin mułang, sin ek ei ninmin. Sin ek eipi endi nipin, enim ngunermin. Enim piinmin, ek ei minj piik mułei! ²⁹ ‘Enim kung ni epi eipi endi gos kend nik kuingii epi ei nunerei! Pe kung miyem ni kung kan kulk pindangin kułamba ei nunerei!’ yi ninjing. ‘Wu eipi embinjing ei ningil enarik, en enim ka mułngii. Pe enim ek ninmin ei piik

ka mulnjung kin kapli ermba, enim ka muleiyo.”

³⁰ Gos nge tilap wumb, ek se andilmin wu ombu kindangin, Andiok konu eke punjung. Puk, Gos nge tilap wumb mulnjung konu tuk sik pipe ei wumb ngunjung. ³¹ Konu eke Gos nge tilap wumb pipe ei ger kanik piinjing; pipe ei gerik ka piinjing. ³² Juras kin Sailas wu tal eke elip Gos ekii se ermba of ei piiki, wumb kankil ek ni dinga enjingil. ³³ Wu tal Andiok konu eke kopur kinan mulnjungul. Pe Gos nge tilap wumb noman ende sek, ka piik, wu tal nga orung kindangin punjungul. Eke elip kindangin onjungul, wumb mulnjung konu orung punjungul. ³⁴ Ba Sailas eim punarpi, Andiok konu eke muhum.

³⁵ Pol kin Banapas tel Andiok konu eke enj mulnjungul. Pe wu tal wumb eipi kin andiki, Gos ek niki wumb ngokul enjingil.

Pol Kin Banapas Tel Eipi Eipi Punjungul

³⁶ Ekii se kunum kopur o pang, Pol Banapas kanpi yi nim, “Sihip orung pupul, enginpi, nol konu owundu orung molmun konu eke pupul kenmbil. Ok sihip Gos ek nipi wumb ngunju wumb, akip pupul kenmbil ni wumb ka molmun min kis molmun, ei pupul kenmbil.” ³⁷ Banapas, Jon kin eke elip kin tep to bin ni piim. Jon embe endi Mak. ³⁸ Ba Pol ek yi nim, “Wu ei ok sihip Pampiliya konu si kindpi konu eipi pum. Sihip kin kongun eke punerim. Pe eim sihip kin ouni punermba mon!” ³⁹ Pe wu tal eke opu er ninjingil. Banapas kin Pol tel noman ende punerim. Punerang kin, wu tal konu eipi eipi punjungul. Banapas eim Mak ni sipim. Pukul, nol kanu endi eke tonu pukul Saipris konu eke punjungul. ⁴⁰ Sailas Pol kin punjungul. Pe Gos nge tilap wumb mulnjung konu yi ninjing, “Gos noman ka peng, elip kin tep er

mulang pungul,” ninjing. ⁴¹ Pol Sailas kin pukul Siriya, Silisiya konu eke tor pukul, Pol Gos ek dinga nipi Gos tilap mulnjung wumb ngum.

Timosii Pol Kin Sailas Kin Tep To Punjungul

16 Pe pupu Derpii kin Lisra konu eke tor pum ku. Konu eke wu endi muhum, wu ei embe Timosii. Wu ei Gos nge tilap eke tuk pupu Gos ek piipi muhum. Wu ei mam Jura amb, Gos ek piim. Arim Griik wu. ² Gos tilap wumb Lisra konu kin Aikoniyam konu wumb molk, eim elim of ei ka nik tor kindnjing. Yi ninjing, “Timosii ei wu ka,” ninjing. ³ Pol Timosii kin tep to bil ni piim; pe Pol Timosii sipipi ngenj kopsim. Pol yi ni piim, Jura wumb konu orung eke molmun nipi yi erim. Nimbil erang Jura wumb of ei erim, wumb pei piinjing, Timosii arim Griik wu. ⁴ Pe andik puk konu owundu eke andik punjung. Ek ei ok Jiisas nge ek se andilmin wumb ni wumb peng pim wumb, kulou tok ek yi ninjing. Ek ei nik Gos tilap mulnjung wumb, Jerusalem konu ei ngok yi ninjing, “Enim ek ei minj piik ekii singii,” ninjing. ⁵ Yi nengin kin, wumb Gos tilap wumb pei kin pii gi dinga nik mulnjung. Gos nge tilap eke tuk onjung wumb pei.

Pol Maseroniya Wu Endi Kenim

⁶ Andik konu puk Prisiya konu kin Galasiya konu tuk eke and punjung. Gos nge Gui Ka ek neng kin, “Gos ek eke Eisiya konu eke ninenei!” nim. ⁷ Puk, Misiya konu eke puk, nga Bisiniya konu eke bin ni piik punjung. Ba Jiisas nge Gui Ka andlam eke puneningii mon nim. ⁸ Pe puk Misiya konu tonu eke si kindik Trowas konu tor punjung. ⁹ Epinding Pol pepi or kumb mil er kenim ni Masironiya wu endi molpu ek dinga yi nim. “Pol, nim ya Maseroniya konu eke okun sin paki tunjii.” ¹⁰ Pol or kumb er kanpi ek yi

nim, “Sinim Maseroniya konu bin,” nim. “Gos sinim wii tonum. Sinim pupun, Gos ek ka ei nipi wumb konu eŧe wumb ngumun.”

Liriya Konu Gos Tilap Ele Tuk Om

¹¹ Na Luk mon eŧe puls, enim na kin tep to punjung. Yi erang kin, noŧ sip endi tonu puk, Samoreis konu eŧe tor punjung. Nga kunum endi puk Niyapolis konu tor punjung. ¹² Pe sin konu eŧe si kindpin, pupun Pilipai konu eŧe tor punjung. Pe konu endi ok Rom wumb mulk konu eŧe, konu owundu embe Maseroniya eŧe kunum kopur aninga mulnjpun. ¹³ Pe kor kunum, sin konu owundu andŧam eŧe tor punjpun. Pupun, noŧ endi pim konu eŧe punjpun. Noŧ owundu eŧe, konu ka seng, prei ermin ni piinjpin. Pe noŧ wer eŧe amb kombur mulnjung, amb ombu sin kin tep to ek tang mulnjpun. ¹⁴ Amb endi embe Liriya, amb ei ek ninjpin, Gos ek ei piim. Eim Gos embe ambil tonu kindim; amb ei konu Taiyasaira konu owundu eŧe amb. Amb ei eim alap ku owundu puŧum ei, kongun erpi ku owundu sihim. Amb ei Gos paki tang piim, amb ei Pol ek nim miŧ kom sipi piim. ¹⁵ Amb ei ni wumb eim ngii ende wumb pei noŧ pinjing. Amb ei noŧ pepi, sin kanpi ek yi nim. “Enim na Gos kin pii gii dinga nind ni pinjing, na ngii konu ongii,” pa nim. Eim ek dinga nipi yi neng kin, sin eim ek pipin punjpun.

Pol Kin Sailas Teŧ Pilipai Konu Kan Ngii Pinjingil

¹⁶ Kunum endi sin prei eŧmin konu eŧe punjpun. Pe wii kongun ambil endi sin andŧam eŧe om kan sinjpin. Ambil gui kis paŧihim, ambil ei epi ekii se omba oŧ ei piipi niŧim. Yi erang kin, wu amb ei tep eŧmin wumb ei ku pei siŧmin. ¹⁷ Ambil ei sin kin andpi muŧum. Moŧpu, wii topu ek dinga nipi yi nim, “Wu ombu Gos

kongun mendpiŧ enmin. Gos owundu ek ei nik, sinim Gos kin orung simba nge onmun.” ¹⁸ Kunum kunum ambil ei ek yi minj nipi endang, Pol eim piipi ten enim. Pe ek dinga nipi yi nim, “Gui kis, nim ambil ei si kindkin pui! Jiisas Kraiss nge embe dinga eŧe, na ek nind.” Yi neng kin, gui kis ni ambil sikir si kindpi am pum. ¹⁹ Ambil tep eŧmin wumb ombu ku sik eŧmin, oŧ ei am pang kanik Pol kin Sailas teŧ ambil gii nik. Sipik, wu num kombur mulnjung konu kuŧou tu wunjung. ²⁰ Wu taŧ sipik, kos piŧmin Rom wumb muŧum konu yi ninjing, “Wu taŧ Jura konu eŧe wu, sinim wumb noman er kis ermbil,” ninjing. ²¹ “Pe wu taŧ sinim Rom wumb mon, ei piipin sinim eŧmin oŧ ei piinarkin enmbil,” pa ninjing. ²² Wumb wu taŧ kin ek ngok nengin, kos piŧmin wumb enim ek yi ninjing, “Wu taŧ konduk gulk kindik kepii tei!” ninjing. ²³ Pe wu taŧ kepii tok tok sipnjing. Sipik, kan ngii eŧe kindnjing. Wumb puk, kan ngii tep eŧmin wu kanik ninjing, “Nim wu taŧ tep dinga er muŧei!” ninjing. ²⁴ Kan ngii eŧe tep eŧim wu, ek ei piipi wu taŧ sipi kan ngii tukrung eŧe pendim. Pe wu taŧ simb eipi eipi sipi ond tundii eŧe tuk kind to gii ni to pendim.

²⁵ Pol kin Sailas teŧ mulnjunguŧ, epin tuk mii memb prei erkiŧ Gos kin golang nikiŧ enjingil. Kan ngii wumb kombur wu taŧ ninjingil ei piik mulnjung. ²⁶ Pe sikir konu kopu miŧ owundu endi tum. Topu, kan ngii ondu tumunj, ond ei to tor kindim. Pe kan ngii ondu aki topu wii sim. Seng kin, kan sen wumb kan wumb to pendnjing, kan sen ni wii pilngan topu sim. ²⁷ Kan ngii tep wu ei kenim ni kan ngii ondu ombu pei ak topu wii sim. Kanpi, yi ni piim, “Kan wumb pei tor punjung,” ni piipi eim tui kepii sipi, eim to kundmbii ni erim. ²⁸ Ba Pol kanpi wii dinga topu yi nim, “Nim yi enerii! Sin kan wumb pei ya moŧmun,” pa nim. ²⁹ Kan ngii tep eŧim wu ei wii

topu, tilang er nipi sikir nirik om. Wu ei eim mund mong kulpu, Pol kin Sailas tet mulnjungu konu simb ete mani pupu muhum. ³⁰ Tep wu ni wu ta sipi anda sipi yi nim, "Ehip wu owundu, na nimbil ot eramb Gos nga na sipi orung sipi paki tumba?" ³¹ Pe Pol kin Sailas tet yi ninjingit, "Nim Jiisas Owundu pii gii nin kin Gos nim sipi orung seng, eim kin mulniji. Nim amb kangit ni yi ku muhgii." ³² Pe Pol kin Sailas tet Gos ek ka nikit, wu ei ngii ende pinjing wumb, Gos ek nikit ngunjungu. ³³ Pe kunum ete mendpi, kan ngii tep elim wu ni wu ta sipipi kepil mundunjungu konu not kindpi er ka erim. Erpi, kingam ambilam not, Gos ek piik not pek enjing. ³⁴ Wu ni wu ta sipipi, eim ngii konu sipipi kuni ngopu yi erim. Eim ka ka piipi, eim ngii ende wumb Gos kin pii gii nik kulnjung.

³⁵ Ekii se tingang, kos piilmin Rom wumb tep wumb kombur kindangin onjung. Ok yi ninjing, "Wu ta kan ngii si kindan pangit," pa ninjing. ³⁶ Pe kan ngii tep mohum wu ei ek ei piipi Pol nimba nge om. Opu yi nim, "Kos piilmin Rom wumb ninmin, 'Ehip pe!' ninjing," pa nim. Yi nim, "Ehip noman ka seng pe," nim. ³⁷ Ba Pol ek nipi tep wu ombu ngum, "Sil Rom wu, ba kos piilmin Rom wu ombu sil kin kos pii kun enanmin. Mon! Sil wumb kumb ningit ete kepil tok yi enjing. Tok kin sipik, kan ngii ete kindnjing. Pe akip sil kos piik ka enarik, koi erik sil kindngii enmin min? Mon mendpil! En enim ok sil sik tor sipngii." ³⁸ Pe kan wumb tep elmin wumb puk, kos piilmin Rom wumb mulnjung konu puk ninjing. Kos piilmin Rom wumb, wu ta ek ei piik mond mong kulnjung. Nimbil erang wu ta ei Rom wu ku. ³⁹ Pe puk kaimb sik, wu ta sik tor tu wunjung. Ok wu ta kanik yi ninjing, "Ehip ya konu ete mulerngit, tor puku pe!" ninjing. ⁴⁰ Yi nengin kin, wu ta ngii si kindkit kin, tor puku Liriya ngii konu punjungu. Puku

kin, Gos tilap wumb mulnjung kankit, Gos ek nik ngangit wumb piyangan kin, konu owundu bil ni punjungu.

Teslonaika Wumb Pol Kin Sailas Tumun Ninjing

17 Pol kin Sailas tet andkit puku, Ampipolis konu tor punjungu. Konu ete si kindkit puku, Apoloniya konu ete tor punjungu. Konu ete nga si kindkit, puku Teslonaika konu tor punjungu. Jura wumb men ngii konu ete engim. ² Pol eim ok elim ot ei nga erim. Pol pupu wumb men ngii ete nirik pum. Kor kunum tekliki ete enj molpu kin, Gos ek ei andan topu wumb ngopu muhum. ³ Gos nge ek pu ete nipi wumb ngopu muhum. Gos nge Kraiss wu endi mundum wu ei kindang om ek ei, nipi ngum ku. ⁴ Pe wumb kombur Pol kin Sailas tet, ek piik pii gii ninjing. Griik wumb kombur Gos ek ei piik elmin ku. Pe wumb tilap owundu wu ta ek piik ekii silmin ku. Pe wu num embilenjing ombu yi ku wu ta ek piinjing ku.

⁵ Ba Jura wumb wu ta kin kis piinjing. Yi erangin kin, wumb epi sinerim wumb ok, wumb mulnjung konu ete tuk molk punjung. Wumb ombu konu ete tuk puk, epi kis er mundnjung. Wumb ok Jeison ngii konu si pok erik, wu ta si tor sipipin wumb ngumun nik sipnjing. ⁶ Ba Pol kin Sailas tet sinenjing. Sinarik kin, Jeison kin Gos nge tilap mulnjung wumb ambil gii ni sipnjing. Sipik, gapman muhum konu ete sipnjing. Sipik, gapman wu kanik yi ninjing, "Wumb ombu konu orung orung pei ot kis enmin," pa ninjing. "Wumb ombu pe ya mohum ei," pa ninjing. ⁷ "Pe Jeison wumb ombu sipi eim ngii konu sipim. Wumb pei en enim wu king owundu ek nitim, ek ei piinalmin. King endi mohum ei, eim embe Jiisas. Wumb en enim yi nitmin," pa ninjing. ⁸ Wumb konu ete wumb ni gapman wumb ek ei piik no-

man embin kulnjung. ⁹Yi piik, Jeison ku sik, eim kin wumb epi kombur ku sinjing ku. Sik poru ni kindangan kin punjung.

Pol Kin Sailas Teġ Beriya Konu Kongun Enjingġ

¹⁰Kunum eġe epinding, Gos nge tiġap wumb Pol kin Sailas teġ Beriya konu eġe kindnjing. Pol kin Sailas tep pukuġ Beriya konu eġe tor punjnguġ. Pukuġ kin, Jura wumb men ngii engim konu nirik punjnguġ. ¹¹Jura wumb Derpii konu mulnjung ei, Gos ek kunum kunum piik mulnjung. Ba Teslonaika konu Jura wumb mulnjung ei, Gos ek kopur piik kun erik mulnjung. Wumb ombu Gos ek piik ka piik mulnjung. Kunum kunum Gos ek gerik kanik, wu taġ ei keimi ninmbiġ min, ni ger piik minj mulnjung. ¹²Wumb pei pii gii ninjing. Griik wumb num pei pii gii ninjing ku. Wu amb pei pii gii ninjing. ¹³Ekii se Jura wumb kombur Teslonaika konu piinjing, ni Pol Beriya konu opu Gos ek ka nipi wumb ngopu moġum ninjing. Yi nengin piik, konu eġe punjung. Puk kin, wumb konu eġe wumb noman to wulu kindik ek kend tok ngok enjing. ¹⁴Yi erangin kin, wumb Gos tiġap wumb molk, Pol mani ep noġ wer eġe kindangan pum. Ba Sailas kin Timosii teġ Beriya konu mulnjunguġ. ¹⁵Wumb Pol sipik andġam eġe tu wunjung wumb ombu Pol sipik Asenj konu sipnjing. Sipi kindik kin, orung omun ni erangin kin, Pol ek nipi kindim. Ek nipi kindpi Sailas kin Timosii kin, ‘Eġip sikir weġ!’ nim.

Asenj Konu Pol Ek Ni Tor Kindim

¹⁶Pol Asenj konu wu taġ onguġ nipi kui er muġpu kin, kenim ni konu eġe wumb ek kend gos mendpiġ konu eġe piki topu muġum. Muġangin kin, eim noman embin to piim. ¹⁷Wumb yi nge muġangin kanpi pupu Jura wumb men ngii eġe pupu, wumb Gos ek niġmin wumb kin ek

nipi muġum. Kunum kunum pupu wumb kuġou tangin konu andpi, men ngii konu wumb kanpi nipi yi erim. ¹⁸Pe wumb ek mon wumb Epikuriyan wumb kin Soik wumb kin ek orung eim kin ek ngok ninjing. Wumb kombur molk yi ninjing, “Wu ei ek owuġ owuġ nipi endim, wu ei nimbiġ erang ek ei ninim ninjing?” Pe wumb kopur molk yi ninjing, “Eim gos konu eipi endi muġang nipi onum,” ninjing. Pol eim Jiisas nge ek ka nipi, Jiisas konj angpi nga orung pum, ek ei nipi wumb ngum. ¹⁹Pe wumb Pol sik sipik, Ariyopakas konu kaunsil muġum konu sipnjing. “Wu ei ek konj endi nim, ek ei neng sin piimin,” ninjing. ²⁰“Sin nim ek ei piimin. Ei ek eipi miġ endi paġim. Ek ei puġe er paġim miġ ei sin piimin,” ninjing. ²¹Asenj konu wumb kin konu eipi wumb ok Asenj konu eġe moġmun wumb ei, oġ eipi endi enaġmin mon. Ba ek konj ningii min, ek poġ konj minj piik nik eġmin.

²²Yi nengin kin, Pol Ariyopakas konu kaunsil muġum konu tuk moġpu ek yi nim. “Enim Asenj wumb, na enim kand ei Griik enim men ngii eġe puk oġ eġmin oġ ei dinga peng eġmin paġim. ²³Ok na enim konu ombu andip, Griik enim men ngii ek nik enmin ei kanip endinj. Enim kuġmaġ keġngii konu endi er ka er sek mon yi puġmun. Ku mon endi polk pendik yi niġmin. ‘Gos endi sin pii poġ tunanmin. Ba wii embe sipin kuġmaġ kaġmin ninjing. Ok enim gos kinarik wii noman je piik yi eġmin. ²⁴Akip na Gos epi pei eririm. Epi mei eġe epi kanim kanim eririm. Gos ei Gos Owundu ei, epin ni mani mei konu pei tep er moġum. Pe Gos eim wumb angġ kin, Gos ngii tekimin ei nirik mulaġim. ²⁵Gos eim epi sinerang wumb endi epi sipi Gos ngunaġim mon. Gos eim mendpiġ, eim epi kanim kanim er pendpi, sinim wumb tep erpi, noman konj ngopu muġang kin, sinim oġ yi er moġmun. ²⁶Wumb kupenjpın endeim mendpiġ nge eġe, opu opu pe sinim

wumb pei mołmun. Wumb erang konu orung orung pei mołmun; Gos eim wumb kunum ełe ei konu mułngii nipi er sirim. ²⁷Wumb kuruk ok kan singii, Gos nipi piim. Wumb endi Gos kan simbii nipi piimba, wu ei piipi er mołpu kaninim. Gos konu turii molałim; ya sinim wumb pei endeim endeim ni tep er mołum,” pa nim. ²⁸“Gos eim kin sinim noman konj ngołum. Ngang kin, sinim andpin mołpun enmin.’ Ei yi mił ku enim nga wumb noman piimmin wumb kombur ei yi mił polk pendnjing. ²⁹‘Sinim Gos kingam noł mołmun.’ Yi mił Gos kingam noł mołamin kin, pe sinim noman yi pi-inermin, Gos wu angii ełe ku ni ond ni endi er kindang. Gos mił endi mołum ni piinermin, mon! ³⁰Ok wumb pii poł tunarik mulnjung kunum ei, Gos eim wumb epi pei yi erangin ei, ek ninanim. Ba pe Gos wumb pei kanip nip, konu orung orung wumb noman ak tok nam kin wei!” pa ninim. ³¹“Gos eim kunum endi nipi mondpu, kunum ełe wumb oł kis min ka enmin ei kanip, kun er mułmbii,” pa nim. “Gos eim wu endi Jiisas to tonu kindim, wu ei gupu ek nimba, ek ei piimin. Wu ei eim tukpu si kindpi, tonu opu konj mołum. Mułang kin, yi mił Gos wumb pei andan topu, eim ek niłim ei keimi niłim.”

³²Piik tukpu ełe pepi nga konj angpi tonu omba ninim, ek ei wumb kombur yi ninjing, “Nim ek ei nga nen piimin,” ninjing. ³³Yi nengin kin, Pol wumb ombu si kindpi pum. ³⁴Ba wumb kombur Pol nim ek pii gii ninjing. Wu endi embe Daiyonisiiyas, eim Ariyopakas konu ełe, kaunsil wu endi, amb endi embe Damaris. Pe wumb eipi pii gii ninjing ku.

Pol Korin Konu Kongun Erim

18 Ekii se Pol Asenj konu si kindpi, Korin konu pum. ²Pol pupu Jura wu endi kan sim wu ei, embe Akuila.

Eim ngii konu embe Ponsus. Eim ambim embe Pisila. Pe Esalii mei owundu molkuł onjnguł. Nimbii erang, King Kloriyas Jura wumb pei kanpi nim, “Enim Jura wumb Rom konu owundu si kindik pungii,” pa nim. Pe Pol wu amb tał mulnjunguł konu pum. ³Eim kin wu amb tał kongun ende ełmin. Pol eim wu amb tał kin mułum. Molk kin, kongun er mulnjung. Molk kin, alap ngii ei nge kongun er mulnjung. ⁴Kor kunum kunum Pol eim Jura wumb men ngii ełe pupu ek nipi tep to mułum. Pol Gos ek ka ei dinga nemb, Jura wumb kin Griik wumb Gos kin pii gii peng mułngii ni piim.

⁵Ba kunum ekii se, Sailas kin Timosii teł Maseroniya konu si kindkił mani punjnguł. Kunum ełe Pol Gos ek ei kunum kunum wumb kanpi nipi minj endim. Jura wumb kanpi ek dinga nipi yi nim, “Jiisas ei Kraiss mendpił, Gos wu endi kindang om,” pa nim. ⁶Ba Pol nim ek ei piinarik, Pol buł morung ek embilnjing. Yi nengin kin, Pol eim konduk ełe kułman mułum ei, sik sik topu kindim. Pol ek yi nim, “En enim oł kis erik mulnjung kin, en enim dup konu ełe pungii. Na ek endi pinalim. Akip na pup wumb tiłap eipi endi kin bii,” pa nim. ⁷Pol men ngii ei si kindpi, wu endi ngii konu pum. Wu ei embe Taisas. Wu ei eim Gos kin pii gii peng mołum wu. Eim Jura wumb men ngii engim konu eim ngii konu mandi engim. ⁸Jura wumb men ngii tep er mołum wu ei, embe Krispas. Wu ei eim ambim kingam noł pei Gos Owundu kin pii gii ninjing. Pe Korin wumb pei Pol ek nim ek ei piik, ekii sik, pii gii nik, noł pek enjing.

⁹Kunum endi emii peng kin, Pol or kumb mił er kenim ni Gos Owundu ek yi nim, “Nim mund mong kulerii! Gos ek ni tor kindnjii; nim gupu mum tunerii mon!” nim. ¹⁰“Na Gos nim kin moł, wumb endi nim topu enermba mon!

Nam wumb konu efe tuk pei mołmun,” pa nim. ¹¹Pol Korin konu efe mołpu, kung ngii endeim mołpu, oi angil orung nga endeim pei mułum. Mołpu kin, Gos ek nipi wumb ngopu mułum.

¹²Ba ekii se Rom gapman wu Galiyo Akaiya konu efe, wu owundu mułum. Kunum efe, Jura wumb en enim Pol kin opu orung enjing. Pe Pol kos efe tonu tu wuk yi ninjing. ¹³Wu ei wumb ek nipi ngonum, “Gos embe ambilk tonu kindngii yi mił yi erei!” nim. Ek ei nipi ek lo pałim mił kun er ninanim mon, ninjing. ¹⁴Pol eim ek nimba erang kin, Galiyo ek nipi Jura wumb ngum, “Enim Jura wumb, wu ei ek kis endi nipi, lo ek endi kis erpi erim. Na enim ningii ek ei piimbii,” pa nim. ¹⁵“En enim ok na kanik ek endi ningii min, enim lo min embe kombur ningii ei na piinermbii mon. En enim nik kun erngii. Na ek ei kos piinermbii!” pa nim. ¹⁶Yi nipi kin, wumb kos ngii efe to anda kindim. ¹⁷Pe wu num endi Jura wumb men ngii tep er mułum wu ni ambil gii ninjing. Wu ei embe Sosreniis kos ngii konu efe kepui tunjung. Ba gapman wu Galiyo oł ei enjing ei noman to piinirim.

Pol Andiok Kin Siriya Konu Efe Si Kind Orung Pum

¹⁸Pol pupu konu efe, kopur kinan mułum. Moł kin, pendpi Gos tilap wumb mulei nipi, noł sip endi tonu pupu si kindpi pum. Pang sip, ei pupu konu endi Siriya ni konu efe bii ni pum. Pisila kin Akuila eim kin tep to punjung. Puk, Senkriya konu efe, Pol eim peng pek tum. Nimbil erang eim ek dinga nipi tonu kindim. ¹⁹Pe puk Epesas konu efe tor punjung. Pol wu amb tał konu efe si kindpi, Pol eim pupu Jura wumb men ngii engim konu nirik pupu, wumb kin ek tangpi mułum. ²⁰Wumb Pol kanik yi ninjing, “Kunum kopur sin kin mulnjii!” ninjing, ba Pol wumb ninjing ek ei pi-

inerim mon! ²¹Pol eim orung ba pendpi yi nim, “Gos noman efe na orung pui nim kin, nga orung ombii,” nim. Gos tilap wumb angil sipi, “Mulei!” nipi pum. Noł sip efe tonu pupu Epesas konu si kindpi pum.

²²Noł sip pupu Sisariya konu tor pang kin, Pol Jerusalem konu Gos nge tilap mulnjung wumb ei, kanpi mulei nipi pendpi, Andiok konu mani pum. ²³Andiok konu efe Pol kunum kinan mułum. Mołpu, nga si kindpi pum. Pupu kin, Galesiya konu kin Perkiya konu tuk andpi, Gos nge tilap mulnjung wumb ei kanpi ek nipi, dinga erpi endim.

²⁴Jura wu endi eim Aleksandriya konu efe wu eim opu Epesas konu mułum. Wu ei embe Apolos. Wu ei ek ka nipi Gos ek ei piipi nipi elim. ²⁵Wumb kombur eim ok Gos Owundu ek ei nik ngołmun. Wu ei eim noman ka efe dinga pim. Wu ei wumb kanpi, Gos ek ka nipi wumb ngopu yi niłim. Jiisas elim oł ni epi ei nga nipi kun er ngołum. Ba wu ei Jon wu wumb noł pendpi ngołum, ek ei mendpil piłim. ²⁶Wu ei eim pupu, Jura men ngii sim konu efe tuk pupu Gos ek nipi Jura wumb ngum. Gos ek pałim mił kun Pisila kin Akuila teł wu ei ek dinga nikił ngunjunguł. Ekii se wu Apolos noman ka dinga kindpi mułum. ²⁷Ekii se wu Apolos Akaiya konu efe tor pum. Epesas konu wumb Gos nge tilap efe mulnjung wumb, ombu pipe polk Akaiya konu Gos tilap mulnjung konu kindik, Apolos eim singii nge ninjing. Wu Apolos Akaiya konu efe tor wang kin, wumb Gos noman ngang mulnjung konu pupu, wumb ombu Gos ek ka ei nipi ngopu, eim wumb tilap ei paki ka topu mułum. ²⁸Pe eim kongun dinga erpi, Jura wumb ek kanim kanim nik ei to mani kindpi, “Gos ek andan kun ka topu wu amb ngumbii,” nim. “Gos nge ek efe wumb andan ka tum. Topu, Jiisas eim Kraiss wu endi Gos kindang om,” pa nim.

Pol Epesas Konu Kongun Erim

19 Apolos Korin konu mułum kunum ełe, Pol Andiok konu mołpu, Epesas konu ełe om. Epesas konu ełe opu, Jiisas nge er se andilmin wumb mulnjung kenim. ²Pol opu wumb kii sim, “Ok enim pii gii ninjing kunum ei, enim Gos Gui Ka sinjing min?” Pe wumb ek yi ninjing, “Mon! Gos Gui Ka mołum min? Sin ok ek ei piinjenpin,” ninjing. ³Pol ek yi nim, “Enim noł nipe noł pinjing?” Wumb ek yi ninjing, “Jon wumb noł pendpi ngołum wu ei ek yi mił nirim, ełe nge sin noł pinjpin.” ⁴Pe Pol ek yi nim, “Ok Jon wumb noł pendilim wu ek yi mił nirim, “Enim wumb noman ak tangin kin, noł pendim. Pe enim eim om konu ekii se omba wu ei pii gii ningii. Omba wu ei embe Jiisas.” ⁵Wumb ek ei piik kin, Jiisas owundu embe ełe noł pinjing. ⁶Pol eim angil tonu kindang kin, Gos Gui Ka wumb kin om. Pe wumb en enim ek eipi eipi nik, Gos oł ekii se ermaba oł ei, wumb piik niłmin mił yi nik mulnjung. ⁷Pe wu mulnjung wumb ei engki nga tał, mił mulnjung.

⁸Pol Jura wumb men ngii engim konu tuk pupu, Gos ek ka nipi wumb ngum. Pol eim kunum tekliki konu ełe mołpu, Gos ek ka nipi wumb ngum. Pol eim Gos ek nipi, Gos tep er mołum konu ełe, ek ei nipi wumb ngum. ⁹Ba wumb kombur en enim noman dinga peng, noman ak tunarik molk kin, Gos ek pii gii ninarik, wumb kanik ek kis nik, Gos Owundu ek ei pii kun enenjing. Yi erangin kin, Pol Gos nge wumb sipi sipim, wu Tiranasi ei nge konu men ngii mił ełe, Pol wumb sipim, wumb Gos ek ka ei kunum kunum nipi ngum. ¹⁰Yi erpi mołang kin, kung ngii tał o pum. Pe Eisiya mei konu owundu ni, Jura wumb ni Griik wumb ni wumb pei ok Pol ek nim ek ei piinjing.

¹¹Pol angil ełe Gos nge jep oł dinga wii mendpił pei erim. ¹²Wumb ok, Pol mułum konu alap ni epi tu wuk Pol ngenj ełe minjin tok sipik, wumb gui kis pim wumb ni ening pim wumb ei embiangan kin, gui kis ni ening pim wumb pei erpi ka erpi ngum. ¹³Jura wumb kombur puk andik, wumb gui kis mułum konu puk kunji erik to tor kindik enjing, wumb kombur Jiisas Owundu nik embe ei nge nik elmin. “Pol, Jiisas ek niłim wu embe ełe niłim, ek na nip enim ngond,” yi mił niłmin. ¹⁴Jura wu Gos kin kulmał kałim wu ei, kingam noł angil orung nga tał wu ei embe Skiipa. Wu ombu kongun ei nge elmin. ¹⁵Ba wu endi gui kis tuk mułang kin, eim ek nipi orung kindpi yi nim, “Jiisas eim na piinim, Pol eim na piinim ku. Enim ei nii? Na pii poł tunand,” pa nim. ¹⁶Pe wu ei gui kis pim wu, ni puku sipi wumb ombu topu topu se endim. Topu, wu ombu kepui topu, wumb ngenj er kis mondpu, konduk ni to piltan to er kis erim. Erang kin, wumb ei ngii ełe si kindik ngenj wii punjung. ¹⁷Ekii se Jura wumb kin Griik wumb kin Epesas konu mulnjung wumb ei, piik mund mong kis kulk mulnjung. Molk kin, Jiisas Owundu nge embe ambil tonu kindik mulnjung. ¹⁸Wumb pei pii gii pim wumb, kum erik, oł ok nge oł kanim kanim enjing, wumb ei en enim ok nik tor kindik enjing. ¹⁹Wumb pei kum konduk oł kanim kanim elmin, mon ei tu wuk wumb mulnjung konu dup kalk enjing. Pe wumb en enim mon ei ku ngok elmin ei ku yi mił 50,000 mił pei. ²⁰Oł ei nge Gos Owundu nge embe opu dinga pum. Pe Gos ek dinga mendpił pupu tonu pum.

Epesas Wumb Pol Kin Ek Kis Nik Wui Tunjung

²¹Ekii se, Pol Gos nge Gui Ka je Pol ek nipi pendim. Pendpi kin, Pol Maseroniya konu ełe andpi pupu kin, Griik konu ełe

pupu Jerusalem konu eŕe bii ni piim. Pe Pol ek yi nim, “Konu eŕe pup kin, nga Rom konu eŕe orung bii ku,” nim. ²² Pol eim paki toŕmbuŕ wu taŕ, embe Timosii kin, Erasmus teŕ, Maseroniya konu eŕe, kindang punjnguŕ. Pol eim Eisiya konu eŕe kunum kopur muŕum. ²³ Kunum eŕe, wumb kombur Gos nge tiŕap wumb ei, ek kanim kanim nik, wii tok, ek owuŕ owuŕ ninjing. ²⁴ Konu eŕe, wu endi muŕum wu ei, eim embe Demiisriyas, wu ei, kom ku epi kongun eŕe epi kanim kanim eŕim. Wu ei, eim epi kombur kom ku epi ombu erpi, Aremiyas kend gos ngii eŕe nirik kind monduŕum wu ei, oŕ yi nge eŕmin wumb ei, ku pei siŕmin. ²⁵ Pe wu ei, eim kongun wu ombu wii topu kin, wu kongun wii eŕmin wu ombu wangin kin, kuŕou tok, Demiisriyas ek nipi wumb ngum. “Wu kei sinim kongun ka ei erpin kin, ku pei wang sipin enmin. ²⁶ Wu ei, Pol wumb pei ek neng kin, wumb eim ek niŕim ek ei, Epesas konu eŕe mendpiŕ enerim. Enim piik kanik enmin konu orung orung ni, Epesas konu eŕe pei andpi, yi nim, ‘Sinim gos angii eŕe enmin ei gos mendpiŕ mon?’ ²⁷ Pol ek ei je erpi kin, sinim kongun ei to mani kindmba. Yi nge mon. Pol ek ei erpi, sinim noman eŕe tang kin, sinim gos amb Aremiyas ngii owundu ei, ni piinerim. Kumb ok, Eisiya ni konu eŕe orung orung pei, gos amb Aremiyas ei kin, embe ambii tonu kindiŕmin. Ba Pol ek ei erpi, gos amb Aremiyas embe to mani kindnim.” ²⁸ Wumb ek ei piik kin, wii dinga tok yi ninjing, “Sinim Epesas konu eŕe gos Aremiyas embe, am ei tonu kin ba!” ninjing. ²⁹ Pe wumb en enim wumb pei wii tok puk konu owundu eŕe tor pangin kin, wumb pei wii tok punjung. Puk kin, wumb kuŕou toŕmun konu eŕe kuŕou tunjung. Wumb puk kin, wu Geiyas kin Arisakas kin, ouni sik, ngii owundu ambii gii nik, tor sik punjung. Maseroniya wu taŕ Pol kin tep to andiŕmin. ³⁰ Pol

eim wumb punmun konu bii ni erim; ba Gos nge tiŕap eŕe tuk punjung wumb ei, ambii gii ninjing. ³¹ Eisiya gapman owundu pei, Pol kin wu puŕ miŕ moŕangin kin, ek ni Pol kin kindim. Nik kin, yi ninjing, “Pol wumb kuŕou tonmun konu eŕe nim tor punerii!” nik yi ninjing. ³² Wumb tiŕap owundu ei, wumb noman eipi eipi peng moŕmun. Wumb kombur ek endi nik nengin kin, wumb kombur wii eipi tok enmin. Pe wumb pei kuŕou tok ninmin, ek piinarik, wii ok kuŕou tonmun. ³³ Pe Jura wumb kombur wu Aleksander ekii se kindangin pupu kin, tuk eŕe angpi, angii tonu kindpi, wumb ninjing ek ei, ni orung kindmbii ni erim. ³⁴ Ba wu Aleksander ei, wumb wu ei Jura wu ni piik, gupu endi kindik, yi ninjing, “Sin Epesas konu eŕe gos Aremiyas ei, eim embe ambii tonu kindmin,” ninjing. Nik kin, wu dinga to er muŕangin konu eni taŕ o pum.

³⁵ Ekii se Epesas konu eŕe mon kongun eŕim wu ei, eim wu amb kin ek tingneri mon! Nipi, ek dinga nipi, yi nim, “Enim Epesas wumb, wumb nii endi Epesas konu eŕe owundu seng gos kend Aremiyas men ngii owundu eŕe Epesas konu eŕe tep eŕim ei wumb endi pinaŕim min? Pe nga tonu epin konu eŕe Gos nge kom ku mowii niŕmin mani om min? ³⁶ Wu endi ek nipi, orung kindmba ei, kapŕi en enim wiik to mulnjung. Enim nge epi endi sikir ermin ningii ei, en-erngii,” pa nim. ³⁷ “Enim wu taŕ enim tu wunjung; ba wu taŕ enim gos kend amb Aremiyas ngii owundu eŕe, epi waning enenjingii. Pe wu taŕ enim gos kend amb ei, endi ek buŕ morung ninenjingii mon. ³⁸ Pe wu Dimiisriyas eim kongun wumb kin, enim wu endi, ek kis nipi ermba ei, kos piingii ningii eŕe kunum saŕim. Pe gapman owundu ombu moŕmun ei, ek ei piik kin, kos er kun erngii,” pa nim. ³⁹ “Enim ek endi ningii pimba ei, en enim kuŕou toŕmun konu eŕe ni kun

erngii. ⁴⁰Pe sinim kapli kos silmin. Pe kunum eŕe, sinim mong sinmin; ba ek puŕe endi pinalim.” ⁴¹Nga kuŕou toŕmun ngii eŕe tep eŕim wu ek yi nipi, kuŕou tunjung ei to tor kindim.

Pol Maseroniya Kin Griik Konu Ek Ka Nipi Andpi Muŕum

20 Wumb ek dinga nik enjing ei, poru neng kin, Pol eim Gos tiŕap eŕe mulnjung wumb wii to, tuk sim. Pol ek ei nipi, wumb Gos tiŕap wumb ngopu, noman to dinga erim. Wumb ek ka nipi, angil sipi pendpi kin, Maseroniya konu eŕe pum. ²Pe Pol konu eŕe angpi kin, Gos nge tiŕap mulnjung wumb ei, Gos ek nipi ngopu, noman to dinga erim. Erpi andpi kin, nga Griik konu eŕe pum. ³Pol pupu Griik konu eŕe oi tekliki muŕum. Ekii se sip endi pupu kin, Siriya konu eŕe bii ni piim. Pe Jura wumb kengip erik, eim to kundmun ninjing. Ba Pol eim noman dinga kindpi kin, nga Maseroniya konu eŕe orung bii ni piim. ⁴Wu Sopasa, Beriya konu eŕe wu ei, eim arim Piras Pol kin tep to pum. Pe Teslonaika konu eŕe wu taŕ, endi Arisakas kin Sekandas, Geiyas ei, Derpii konu eŕe wu, Eisiya konu eŕe wumb Timosii kin Tropimas wu ombu, Pol kin ouni ok punjung. ⁵Wumb ombu kumb se puk kin, Trowas konu eŕe sin omun ni, kui er mulnjung. ⁶Sinim bres yiis sinaŕim kuni ei, noŕmun kunum ei, pe Gos Esrel wumb Eisip konu eŕe sipi orung sirim kunum ei sinjpin. Sipin eŕe piimin, sin pupun Trowas konu punjpun ei, kunum angil orung eŕe tor punjpun. Sin kongun endeim Trowas konu eŕe punjpun.

Trowas Konu Eŕe Pol Yusikas Er Konj Sim

⁷Kor kunum sin kuŕou topun kuni numun. Pe Pol Gos ek nipi wumb ngum. Kupiiring sin bin kunum, Pol ek nipi pang kin, emii pim. ⁸Sin tuk ngii

eŕe kuŕou tunjung konu eŕe dup alam pei muŕum. ⁹Wu kangi wu endi embe Yusikas. Wu kangi wu ei, eim ngii ondu eŕe mandi muŕum. Pe Pol ek kinan nipi pang kin, Yusikas eim Pol ek ei piipi moŕpu kin, or tumek er bok tum ngii ei, tonu kin engim. Wumb mani puk kin, Yusikas simin ni punjung; ba Yusikas kuŕum pim. ¹⁰Pe Pol mani pupu, ek yi nim, “Enim noman embin tunerii! Ke ninerii mon! Wu ei, eim konj kindpi kin, eim konj muŕmba,” pa nim. ¹¹Pol nga tonu opu kuni noptu, ekii se wumb kin ek kinan nipi moŕpu kin konu tengim. Tingang kin, Pol si kindpi pum. ¹²Wu kangi wu ei, si pangin wu ei, konj muŕang kin, wumb en enim ka piinjing.

Pol Trowas Konu Si Kindpi Milirus Konu Pum

¹³Ba sin ok pupun sip eŕe tonu pupun kin, Asos konu eŕe tor punjpun. Pupun kin, Pol Asos konu eŕe muŕum. Sin sip eŕe bin ni pamin kin, Pol eim yi ninim. “Andŕam eŕe andip pup Asos konu eŕe bii,” nim. ¹⁴Sinim pupun Asos konu eŕe pupun Pol kan simin. Kan sipin kin, sip eŕe pupun, Misiliini konu eŕe punjpun. ¹⁵Pe sin Misiliini konu eŕe si kind punjpun. Pupun, singil pepin kin, tingang Kiyos konu eŕe mandi tor punjpun. Nga pupun, Samos konu eŕe kan sipin kin eŕe pinjing. Kupiiring nga pupun, Mile-sis konu eŕe tor punjpun. ¹⁶Pol eim noman dinga eŕe yi piim, “Epesas konu eŕe si kindpin bin,” ni piim. Pol eim Eisiya konu eŕe kunum ei, “Mulermbii,” ni piim. “Eim sikir bii,” ni piim. Kapli tor punj kin, wumb Gos Gui Ka mani kindrim kunum eŕe, tor pup Jerusalem konu eŕe wumb kenmbii ni piirim.

Pol Eim Epesas Konu Eŕe Wu Num Ombu Angil Sipi Pum

¹⁷Sin pupun Maileisas konu eŕe si kindpin. Pol ek nipi Epesas wumb mul-

njung konu eke kindim. Nipi yi nim, “Gos nge tilap eke mołmun wumb ei, wu num kombur wangin,” nim. ¹⁸ Wu num ombu eim kin wangin kin, Pol eim ek dinga nipi wu num ombu ngum. “En enim piinmin, na Eisiya konu eke ok op, erir oł ei piinmin. Yi erip kin, na enim kin tep to mulnjpun. ¹⁹ Enim piinmin! Jura wumb na to mani kindinmin ni erangin kin, na noman embin owundu tum. Ba na nam ngenj ei piinarip kin, Gos Owundu nge ek ka ei kongun erip punj. ²⁰ Na ek endi mund mong kularip kin, ek endi nip, enim ngunenj. Na ek ninj ei, enim paki tołum. Wumb kułou tołmun konu ni, ngii konu pei, na enim ek nip ngoł ei, enim piik mołmun. ²¹ Kunum kunum na Jura wumb kin, Griik wumb kanip yi mił nił, “Sinim noman ak topun Gos kin bin. Pe Jiisas sinim sipi orung simba wu ei, Jiisas kin pii gii nimin,” pa nim. ²² “Pe enim piyei! Na Gos nge Gui Ka ei je na Jerusalem konu eke sipnim. Jerusalem konu eke epi ni endi, na kin tonu omba ei, na piinand. Ba Gos piinim,” pa nim. ²³ “Ei na piil, konu orung orung puł ei, Gos nge Gui Ka ei, ek dinga nipi na ngohum. Nipi ngopu kin, yi niłim, ‘Nim oł embin tui kan sikin, kan ngii punjii,’ nipi na ngołum. ²⁴ Ba na nam ngenj ei kaimb kulenj. Na nam ngenj ei piinjenj. Na nam andind andłam ei, endmbii minj ni piinj. Nam Jiisas Owundu kongun ngum kongun ei minj erip, poru nimbii,” ni piinj. “Kongun ei, Gos ek ka nip wumb ngop, wumb Gos eim wumb noman ka ngumba ek ei minj nip, endinj.

²⁵ “Enim piinmin! Ok na andip, Gos kingam Jiisas ek mon nip ngunj; ba ekii se, enim pei na kiningii mon,” nim. ²⁶ “Ei piip kin, na ek ei nip enim ngond. Pe tuk eke, enim wu endi am pum kin pułe, na kin pinermba,” pa nim. ²⁷ “Na Gos ek ka wii mund mong kularip kin, enim ngunenj mon! ²⁸ En enim ka molk, Gos nge tilap wumb mułngii ei, tep er

mułngii. Gos nge Gui Ka ei, enim kongun ei nge ngonum. Gos nge tilap wumb ei ka molk kin, Gos nge wumb tep ka er mułngii. Gos eim nge kingam miyem ei, sinim oł kis kil ngum. ²⁹ Na piind, na enim si kindip pund. Ekii se wumb kombur enim kin tuk ok, Gos nge tilap wumb ei, ek kis nik, noman to wulu kindangin kin, enim Gos keimi ek ka ei nge, pii gii ninerngii,” pa nim. ³⁰ “Pe wumb kombur enim tuk mołmun konu eke tilap endi, wumb ok, ek kis kend kanim kanim nik erangin kin, Gos nge tilap eke tuk puk mołmun. Wumb ei nge, yi ningii ek ei, piingii,” pa nim. ³¹ “Yi piik kunum kunum enim tep ka er mułngii. Enim oł ei piingii nip kin, na enim kin tuk kung ngii tekliki mołup kin, ek dinga wu endeim endeim ni ngunj. Na ningił eke ka mani wang kin, ek ei ninj. ³² “Akip na enim Gos angil ek mundamb mołmun, Gos eim enim noman ka ngumba. Eim enim kapli er dinga ermbe, Gos wumb nii endi noman ka ngumbii ni piilim. Enim wumb pei pii gii ninjing wumb ei ngang kin, epin konu eke ka pungii. ³³ Na nam noman eke, alap ni, ku ni, ei wu epi pei seng mołmun ei, kom se piinjenj mon!” pa nim. ³⁴ “Enim piinmin, na angil tał ei nge, kongun erkił. Na epi endi sinerim ei, sip yi eł. Wumb na kin ende mołmun wumb ei, paki tołum ku. ³⁵ Na kongun pei eke kongun ei, enim andan top kin, sinim kongun ei, dinga kind er bin. Sinim kongun yi erpin kin, wu endi epi sinermba ei, paki tumun. Sinim Jiisas Owundu ek ni mił piipin ermin. Wumb endi eim ka ka piipi kin, eim epi wumb eipi ngumba ei, ka wii. Pe wumb endi epi ngang sipi kin, ka ka piimba ei, aninga ka piipi simba.

³⁶ “Pol eim ek ei nipi poru nipi kin, eim mong gopsing pii połpu prei erim. Erang kin, wu num ombu ni prei ouni enjing. ³⁷ Ekii se Pol ba erang kin, wumb Pol ambilk gii nik, ke nik, kaimb sinjing. ³⁸ Pol

ek yi nim, “Enim nga na kinerngii,” pa nim. Yi neng kin, wumb kaimb kis sik, noman embin tang mulnjung. Muʔangin kin, noʔ sip eʔe ouni si pangin pum.

Pol Sip Eʔe Tonu Pupu Jerusalem Konu Eʔe Ba Pum

21 Sin wumb wakin topun, sip eʔe pamin kin, kos konu eʔe ba pum. Kun pupun pupun kunum endi, Kos konu eʔe tor punjpun. Nga Kos konu eʔe si kindpin kin, Pasara ninjing konu eʔe tor punjpun. ²Sip endi, Piniisiya konu eʔe ba nge bin ni, kui er mulnjpun. Pe sip eʔe tonu pupun, punjpun. ³Pe sin pupun, Saipris konu eʔe orung pupun, si kindpin punjpun. Sin pupun, Siriya konu eʔe tor pupun, Taiya konu eʔe mulnjpun. Sip epi sipim ei, konu eʔe tor kindim. ⁴Pe sin pupun, Gos tiʔap mulnjung wumb kan sipin, kunum angii orung nga taʔ mulnjpun. Gos Gui Ka ei Gos tiʔap wumb noman eʔe ek ngang kin, wumb Gos tiʔap wumb molk yi ninjing, “Pol, nim Jerusalem konu eʔe punerii!” ninjing. ⁵Sin konu eʔe moʔ pendpin kin, nga punjpun. Gos tiʔap eʔe mulnjung wu amb kangi ambii pei, sin sinim konu owundu eʔe tor tu wunjung. Pe ep noʔ wer eʔe moʔpun kin, Gos kin prei enjpin. ⁶Pe sin sip eʔe bin, pendpin, angii sipin, sip eʔe pamin. Wumb en enim si kindik, ngii konu eʔe orung orung punjung.

⁷Sin sip eʔe tonu pupun, Taiya konu eʔe si kindpin kin pupun, Solemes konu eʔe tor punjpun. Sin Gos tiʔap eʔe mulnjung wumb kin, kunum endeim moʔpun, nga punjpun. ⁸Pepin kin, kupiiring sin konu eʔe si kindpin kin, Sisariya konu eʔe punjpun. Sin pupun, Gos ek ngoʔum wu Pilip, ngii konu eʔe punjpun. Pupun kin, eim kin mulnjpun. Eim Gos nge wumb muʔangin kin, angii orung nga taʔ nge wu endi mulnjung konu eʔe muʔum. ⁹Wu eim ambiiam kapii kapii mulnjung ambiiam wii ombu, Gos epi

ermba ek ei piik niʔmin. ¹⁰Pe sin Sisariya konu eʔe, kunum pei muʔmun. Gos oʔ ekii se ermba oʔ ei piipi niʔim wu ei, eim embe Akapus. Eim Juriya konu eʔe si kindpi kin, Sisariya konu eʔe mani om. ¹¹Eim sin kin mani opu, Pol kan mum pendim kan mum ei sipi, ei eim simb angii eʔe, kan mum topu, yi nim, “Gos Gui Ka ek yi nim, ‘Jerusalem konu eʔe Jura wumb, en enim kan mum arim kan, yi miʔ tungii,’ pa nim. ‘Yi erik sipik, wumb tiʔap eipi endi ngungii,” nim. ¹²Sin wu amb pei ek ei piipin kin, Pol kin ek dinga nik kin, “Pol Jerusalem konu eʔe tonu punerii!” pa ninjing. ¹³Ba Pol ek yi nim, “Enim nimbiʔ erang ke nik? Na noman embin tungii. Na kan ngii eʔe bii nip er kun er mulaʔ mon. Ba na Jerusalem konu eʔe kuʔmbii ei kapii ku. Jiisas Owundu nge embe ambii tonu kindip eramb kin, na tungii ei nge, ngenj eʔe gaʔ kularip moʔ.” ¹⁴Pe sin eim noman eʔe eipi enermin. Sin ek tingnarpin wiik tunjpun. Sin yi ninjpin, “Owundu eim noman eʔe kapii,” ninjpin.

Jerusalem Konu Eʔe Pol Eim Opu, Kongun Er Endim Miʔ Nim

¹⁵Kunum kopur o pang kin, sin Jerusalem konu eʔe bin ni, epi er kun er mulnjpun. ¹⁶Pe wumb kombur Gos tiʔap eʔe tuk puk kin, Sesiriya konu eʔe mulnjung wumb ei, sin kin tep to punjung. Sin pupun, Neson ngii konu eʔe sipinjin wu ei, Saipris konu wu ei, eim am kumb ok eim Gos tiʔap eʔe tuk purum. Eim yi piim, sin eim ngii eʔe muʔmun ni piim.

¹⁷Sin Jerusalem konu eʔe tor punjpun wumb ei, Gos tiʔap eʔe mulnjung wumb ei, tor ok, sin kanik, ka piik, angii embilik enjing. ¹⁸Pe kupiiring, Pol eim sin kin pupu kin, Jeims muʔum konu eʔe pupun, kenmin ni punjpun. Pe Gos ngii engim konu eʔe wu num Jeims kin mulnjpun. ¹⁹Pol eim kongun er endim miʔ, ek poʔ topu, Gos eim paki topu erang kin, Pol

eim wumb tilap eipi efe, tuk kongun er endim mił, ni wumb ngum. ²⁰Wumb ek ei piik, Gos embe ambił tonu kindnjing. Wumb ek nik, eim ngunjung, “Pol nim ek piik! Jura wumb pei, Gos kin pii gii ninjing wumb ei, pei ek dinga nik, lo ek ambił gii ninjing. ²¹Ba wumb kombur, wumb kanik nik kin, ek nim kanik ninjing. Pol eim Jura wumb kanpi, wumb tilap eipi tuk efe mułangin kin, ek nipi, Moses lo ek ei si kindngii ni elim. Enim kangil ngenj kopisnarik kin, ok ełmin oł ei, ekii sinerei nipi elim. ²²Pe sinim nimbił oł ermin? Keimi, enim piik ni nim ya on. ²³Pe akip sin nim ek nimin ei, akip enjii, ninjing. Sin wu kapil kaphi mołmun wu kei, ek keimi endi ninjing. Nik kin, tonu kindnjing. ²⁴Nim wu kei kin, Jura wumb men ngii pungii. Enim ełmin oł ei, Moses lo ek ei nim ekii sikin eran kin, enim pei ka mułngii. Pe nim wumb ombu ku ngan kin, wumb en enim peng enjin pek tungii,” pa nim. “Nim yi eran kin, wumb molk keningii ek ei, nim kanik ek kend ni piingii. Wumb nim kin piingii wu ei, lo ek elim ni piingii. ²⁵Wumb tilap eipi, Gos ek piik, tuk ok mołmun wumb ei, sinim pipe Pol kindinjpın ei, kindpin kin, sinim ok ek ni pendinjpın ek ei, nipin ngunjpın. Nipin yi nipin kin, enim kan kun er mułngii. Enim kung ni, epi eipi endi, gos kend nik kuingii epi ei, nunerei! Pe kung miyem ni, kung kan kuł pindangin kin, kułmba ei nunerei!” yi ninjpin. “Wu amb eipi ningil enerngii mon; ka mułngii.” ²⁶Pe Pol wu ombu seng kin, kupiiring wu ombu seng kin, en enim ka mułngii er punjung. Pe yi erpi opu kin, men ngii owundu efe tuk om. Opu kin, Gos kin kułmał kałilim wu ei ek nim, “Kunum nenj wumb en enim konj molk kin, en enim endeim endeim ni ok, Gos kin kułmał kełngii nge ongii?”

²⁷Ekii se kunum angil orung nga tał poru neng kin, Eisiya konu efe Jura

wumb ok kenjing ni, Pol tuk men ngii owundu efe mułum. Kanik kin, wumb pei ek dinga nik piik kin, Pol ambił gii ninjing. ²⁸Pe wumb wii dinga tok ninjing, “Enim Esrel wumb, sin paki tei! Ya wu ei, epi konu orung orung pei wumb andan topu ngonum. Esrel wumb to mani kindpi kin, sinim lo ek to mani kindpi kin, sin men ngii owundu ek nipi kis enim,” pa ninjing. “Pe eim epi endi sinim men ngii efe tuk tu wupu kin, er penj mondpu kin, Griik wumb kombur sinim men ngii efe nirik tu wum,” ninjing.

²⁹Nimbił erang, wu Tropimas Epe-sas konu efe wu ei, ok Pol eim konu owundu efe tuk tu wupu kin, men ngii owundu efe tuk tu wupu mundum, ni pinjing. ³⁰Pe Jerusalem konu efe wumb ni, wumb pei sikir ok kułou tunjung. Pe Pol ambił gii nik kin, men ngii owundu efe sik, anda tu wunjung. Nga ngii ondu sikir ngunjung.

Rom Konu Efe Opu Ełmin, Tep Ełim Wu Pol Sim

³¹Pe wumb si andik, Pol ek tangin ek ei nik kin, to kundngii enjing. Wu owundu opu elim wu mułum konu ei piipi, wumb ek yi ninjing. Jerusalem wumb pei puku si endnjing. ³²Yi erangin kin, eim opu wu kombur sipi, wu opu ełmin wu tep ełmin wu kombur sipi, wuł mani pangin kin, pe Jura wumb molk kenjing ni, wu num owundu opu wumb sipi, tu wang kanik kin, Pol kepil tunarik, wakin tunjung. ³³Pe opu ełmin wu num ni opu, Pol ambił gii nim. Nipi opu, wumb neng kin, kan sen tał tu wuk kin, kan tunjung. Eim wumb kii sipi, yi nim, “Wu ei nii? Wu ei nimbił oł erim?” ³⁴Wumb tilap owundu molk wumb kombur ek endi nik, wii tok erangin kin, wumb kombur ek eipi nik, wii tok nengin kin, ek tał er pim. Pe wumb eipi eipi dinga nengin kin, opu ełmin

wu num ni, ek ei puḭe pii poḭ tunerim mon. Yi erangin kin, wu num ei, ek nipi, eim opu wu ngum. “Enim Pol, enim ngii dinga eḭe nirik sipei!” nim. ³⁵Pol ngii ond peri eḭe kamb piip tonu pum. Pang kin, wumb ek dinga nik, Pol to kundngii erangin kin, opu wumb Pol ko wuk sipnjing. ³⁶Wumb tiḭap owundu ekii se puk kin, wii tok yi ninjing, “Eim to kundei! Eim to kundei!” yi nik punjung.

³⁷Opu ond wumb en enim, Pol sik sipik, en enim ngii eḭe nirik sipnjing. Sipangin kin, Pol ek nipi, opu wu num ni ngum, “Na kapḭi, nim kin ek endi nip ngumbii min?” Pe opu wu num ni yi nim, “Nim Griik wumb ek piḭḭin min?” ³⁸Na piind, nim Eisiḭp wu ni piind. Ok kembis kin nim gapman kin opu enjii en wu 4,000 tui kepḭi ambiḭ sipinjing. Sipik puk kin, mei wumb mulenjing konu eḭe punjung.” ³⁹Ba Pol ek yi nim, “Na Jura wu moḭ,” pa nim. “Na konu eḭe Tasas kin Silisiya konu eḭe owundu ei, embe puḭum. Na kapḭi ek nip kin, wumb ngumbii min?” ⁴⁰Pe opu eḭmin wu num ni kapḭi neng kin, Pol angḭḭ tonu kindang kin, wumb ek tingnarik mulnjung. Pol eim Eipru wumb ek eḭe, nipi yi nim.

22 “Engnan noḭ ni, arnan noḭ ni, enim wumb kom sek muḭangin kin, na ek endi nip, orung kindmbii end.” ²Ek ei Pol nipi wumb ngum. Pol Jura wumb ei nipi wumb ngang kin, wumb ek ei piik, kom ka sek, ek tingnarik er mulnjung.

³Pol ek yi nim, “Na Jura wu,” pa nim. “Na manan, na Tasas kin Silisiya konu eḭe mengim. Na konu eḭe ya moḭup kin, owundu enj. Pe na ek emb top ngum wu ei, Gameliyel eim, na ek emb to ngum ei, sinim kupenjpin noḭ eḭmin oḭ ei kin, lo ek nipi, na ngum. Yi nipi ngang kin, na Gos ek eḭe dinga piip muls. Yi miḭ ku, enim dinga puk enmin. ⁴Nam pii gii ninj eḭe ei nge, ok wumb Gos kin pii gii ninjing wumb ei, se andip top eḭ.

Wu amb ni, to kondup eḭ. Wumb kopur kan sen eḭe top kin, kan ngii kindip yi eḭ,” pa nim. ⁵“Wumb kuḭmaḭ kaḭḭmin wumb owundu, ek pii kun eḭmin wu num ni, wumb ei kapḭi ek ei piingii. Wumb ombu, na kin pipe ngangin kin, Damaskas konu eḭe Jura wumb pipe to ngopu kin, na Damaskas konu eḭe andip puḭ. Andip puḭ ei, wumb kan si sipip, kan sen top kin, kan ngii kan ngop eḭ.

Pol Pii Gii Nirim Kunum Ei Ek Pol Tonum

(Aposel 9:1-19, 26:12-18)

⁶“Na andip pup kin, konu eni tonu tuk miḭ memb paḭim oḭ ei peng kin, Damaskas konu eḭe mandi punj. Pe sikir ei, epin dup miḭ tiḭang dinga na muls konu eḭe erim. ⁷Tiḭang yi erang kin, na mei eḭe mani pup pemb kin, ek endi ei epin tor opu yi nim. ‘Sol! Sol! Nim nimbiḭ erang, na kin oḭ embin tui ngon?’ ⁸Na ek yi nip orung kindinj, ‘Owundu, nim nii?’ Ek na nipi yi nim, ‘Na Jiisas Naseres konu eḭe moḭ. Nim na kin oḭ embin tui en,’ pa nim. ⁹Wumb na kin punjpun wumb ei, dup miḭ epi tiḭang erim ei kenjing. Ba wu endi na ek nipi ngum ei, piinenjing, mon. ¹⁰Pe na ek yi ninj, ‘Owundu, pe na nimbiḭ oḭ ermbii?’ Pe Owundu ek nipi, na ngopu yi nim, ‘Nim angkin Damaskas konu eḭe pui!’ nim. ‘Konu eḭe wu endi moḭum wu ei, nim kongun enjii miḭ nipi ngumba,’ pa nim. ¹¹Pe tiḭang ei, dinga erang kin, na epi kan dembin tumbii pinerim. Wumb na kin tep to onjpun wumb ei, na angḭḭ ambilk kin, Damaskas konu eḭe sipnjing.

¹²Konu eḭe wu endi muḭum wu ei, eim embe Ananaiyas. Wu ei lo ek pei ekii siḭim wu muḭang kin, Jura wumb en enim, Damaskas konu eḭe moḭuḭmun wumb ei molk kin, wu ei ka ni piḭḭmin. ¹³Wu ei, na muls konu eḭe mandi opu angpi, ek nipi yi nim, “Engnan Sol, nim ningḭḭ nga kenjii,” nim. Pe kunum eḭe

mendpił, na ningił ka seng kin, na kan poł tunj. ¹⁴Pe eim ek yi nim, “Sinim kupenjpin noł paki topu ełim Gos ei, eim tonu nim kindang molkun kin, eim ermba oł pii poł tokun. Pe Kraiss mułmba ei, kan poł tukun kin, ek nimba ei piikin, yi enjii ni to mundum,” pa nim. ¹⁵“Nim pe nimbił oł erang kankin kin, piikin en? Nim oł ei pukun, wumb pei kankin kin, ek ni tor kindnjii. ¹⁶Pe nim nimbił erang nim kui er mołun? Nim pukun noł pii nim. Nim Jiiss embe ełe nikin ke nen, Gos eim nim oł kis kanim kanim ełin oł, ei kil ngopu si kindmba,” pa nim.

Gos Pol Kindang Wumb Tiłap Ei Kin Pum

¹⁷“Ekii se na Jerusalem konu ełe Gos ngii op kin, Gos kin prei er mołup kin, or kumb mił endi enj. ¹⁸Or kumb mił erip kinamb kin, Gos Owundu na kin ek yi nim, ‘Sikir Jerusalem konu ełe si kindkin po! Nim na ek ya ełe ninjii ei, wumb nim ek ei, kapli pii gii ninerngii,’ pa nim. ¹⁹Na nam ek yi ninj, ‘Owundu, na konu ełe orung orung nim ngii ełe pup kin, wumb nim kin pii gii niłmin wumb ei, mon nipi, keprii topu, kan ngii ełe kindił. ²⁰Ok Siipen nim ek se andiłim wu ei, to kundnjung kunum ełe, na eim kin mandi engir. Na orung kanip engamb kin, wumb konduk gulk tungii nip, orung engir.’ ²¹Ba Gos eim ek yi nipi na ngum, ‘Nim po! Na nim konu turii endi kindamb pukun kin, wumb tiłap eipi endi kin mulnjii,’ pa nipi kindang punj. ²²Jura wumb Pol nim ek ei piik, ek dinga nik kin, “Eim to kundei” ninjing. “Wu ei nge, ya mei ełe mulermba wu ei, konj mulermba,” ninjing. ²³Wumb wii dinga tok kin, en enim konduk gulk kin, mei kułman si tonu kindnjung. ²⁴Yi erangin kin, wu num mołpu ek yi neng kin, Pol sik sipik, opu wumb ngii ełe nirik sipnjung. Wu num ei ek yi neng kin, opu wumb Pol keprii tok, Jura wumb ek dinga

ninmin, “Ek pułe piimin,” pa nim. ²⁵Pe opu ond wumb kan sik kin, kan tunjung. Opu ełmin wu tep ełmin wu ei, Pol engim konu ełe mandi engang kin, Pol ek yi nipi wu ei ngum. “Lo ek nipi, Rom wumb yi kan ngei nim min? Enim ek nik, ka enarik, keprii ok tok enmin ei, kapli min?” ²⁶Opu wu tep ełim wu ei, ek ei piipi pupu kin, wu num owundu mułum konu ełe pupu, ek dinga nipi yi nim. “Nim wu ei kin nimbił oł enjii en? Wu ei Rom wu,” pa nim. ²⁷Pe wu num ni, Pol mułum konu ełe ek nipi Pol ngum, “Nim Rom wu min?” Pol mołpu yi nim, “Na Rom wu,” pa nim. ²⁸Wu num ek yi nim, “Na ku owundu ngopu kin, na Rom wu moł,” pa nim. Ba Pol ek nipi, yi nim, “Na manan na Rom konu ełe ok mengim. Pe na Rom wu moł.” ²⁹Pe wumb Pol kii sik, keprii tok enjing wumb ei, mund mong kulnjung. Wu num ni, Pol Rom konu ełe wu endi kan ngumbii enj ni piipi kin, gal kułum.

³⁰Wu num ei, eim Pol pałim mił ei, pułe piimbii nim. “Pol eim nimbił oł erim ei piimbii,” nim. Yi nipi kin, kupi-iring ok, eim Pol kan sen si kindpi kin, wumb kułmał kałiłmin owundu wumb ni, kaunsil wumb pei ok, kułou tungii nim. Pe wu num ni, Pol sipi ngii ełe mani tu wupu kin, wumb ombu kumb ełe engndim.

Jura Wumb Ek Pii Kun Ełmin Wumb Mulnjung Konu Ełe Pol Ek Nipi Ngum.

23 Pol kaunsil wumb mulnjung konu ełe dinga kanpi kin, ek nim, “Engnan noł, na Gos kumb ełe endinj. Endinj ei, nam noman ka seng, andip op kin, akip ya moł. Nam oł kis endi enj ni piinand.” ²Pol ek yi neng kin, kułmał kałiłim owundu Ananaiyas wu ei, ek yi nim, “Enim wumb Pol engim konu ełe mandi mołmun wumb ei, Pol gupu ełe angil kum tei!” nim. ³Pe Pol ek nipi, Ananaiyas ngum, “Nim

ngenj torung orung ambilk ka ka en; ba tukrung ka sinañim. Gos ek nim kapli tumba,” pa nim. “Nim ya eñe molkun lo ek eñe piikin kin, na ek ngond; ba ninim lo ek ei to kindkin, wumb na tei!” pa nim. ⁴Wumb Pol engim konu eñe mandi engnjing wumb ei, yi ninjing, “Nim Gos nge kuñmañ kañiñim wu owundu ei, ek kis nikin ngon,” pa ninjing. ⁵Pol ek yi nim, “Engnan noñ, na wu ei kuñmañ kañiñim wu owundu ei na piinenj, ‘Nim wumb tiñap eñe wu num ei, ek yi ni kis enenjii mon!’ Gos lo ek niñim ek ei pañim ei, na piip moñ.”

⁶Pol kaunsil wumb kombur eim piim. Piipi kin, wumb ek pii kun eñmin wumb wii topu, ek dinga nim, “Engnan noñ, na lo ek piit wu. Na lo ek piit wu nge kingam. Na pii gii nind ei, wumb kulnjung wumb ei, wii nga konj tonu pungii ei, na pii gii nind. Ek eñe nge nip wumb ngop erip endamb kin, wumb na akip tu wuk, kan ngii eñe kindangan kep miñ nind.” ⁷Pol ek ei neng kin, lo ek piitmin wumb kin wumb kolk nga konj tonu ongii ni piinañmin wumb ba, tuk eñe ek miñ enjing. Yi erangin kin, en enim eipi eipi punjung. ⁸Pe wumb kombur en enim yi niñmin, ‘Wumb koñmun wumb ei nge angk tonu punengii,’ niñmin wumb ei, tep wumb mulañmin kin, gui eñe mulañmin ni piitmin. Ba wumb ei, lo ek ekii sik eñmin wumb ei, ek pei pii gii niñmin. ⁹Yi erangin kin, wumb wii dinga tok onjung. Lo ek piitmin wumb ei, eim nge tiñap eñe punjung. Puk angk kin, ek dinga nik yi ninjing, “Wu ei oñ kis endi en enim mon,” pa ninjing. Guimeng sinim tep enim wumb ei, min endi opu wu ei kin, ek ninim,” pa ninjing.

¹⁰Wumb ek miñ owundu enjing ei, wu num ei piipi kin, ek yi nim, “Wumb orung orung molk kin, Pol angit ambilk orung seng kin Pol kuñmba,” ni piim. Yi piipi kin, opu wumb ni kindang puk kin, Pol sik, “Ya tuwei!” nim. Neng puk kin,

Pol sipik, opu wumb en enim ngii konu eñe nirik sipnjing.

¹¹Ekii se emii peng kin, Gos Owundu Pol kumb eñe angpi ek yi nim. “Pol, nim noman dinga peng piinjii! Jerusalem konu eñe ek dinga nin, nim yi miñ ku Rom konu eñe na ek ninjii!” pa nipi, Gos Owundu ek yi nim.

¹²Tingang kin, Jura wumb ek endi yi ni pendnjing. Ek dinga nik, “Pol to kundmun ninjing, ‘Sinim Pol to kundmun pendpin kin, kapli kuni noñ ni, epi nunermin, mon!’ ninjing. ¹³Wumb ek keimi nik, ek ei ni tonu kind pendnjing. Wumb mulnjung ei, wumb pei 40 miñ mulnjung. ¹⁴Pe wumb ei puk kuñmañ kañiñim wu owundu ni, wumb kin men ngii eñe kongun wumb kin kanik, ek yi ninjing, “Sinim Pol to kundmun kunum, kuni noñ mowii piimin, wii pepin, Pol to kundamin poru nimba,” ninjing. ¹⁵“Enim kuñmañ kañiñmin wumb owundu ni, kaunsil wumb ni, enim ek nik, ‘Wu num moñmun konu eñe nengin, Pol sipi mani tu wangli,’ ninjing. ‘Enim ek nga nik kii sik, Pol ek ninim ek puñe nga nipin piipin kin, tor kindmba,’ ninjing. ‘Sin tumun nge, er kun er moñmun,’ ninjing. ‘Pol eim opu, enim kin opu kun enermba. Sin Pol to kundmun,” pa yi ninjing.

¹⁶Pol eim aim kingam ei muñmun ni ninjing ek ei piipi kin, opu ond wumb ngii konu eñe muñmun konu nirik pupu, Pol kanpi, nim. ¹⁷Pol eim opu eñmin tep eñim wu ei, Pol wii tang kin, om. Wang kin, ek yi nim, “Kangi wu ei, wu num moñmun konu eñe sipi, kangi ei, wu num ei kin ek endi nimbii, ninim. Kangi wu ei ek endi nipi wu num ei nipi ngumbii ninim,” pa nim. ¹⁸Opu eñmin tep eñim wu ni, kangi wu ni sipi, wu num muñmun konu eñe sipim. “Kan pim wu Pol, na wii topu, kangi wu ei nim moñmun konu eñe si pang kin, ek endi nimbii,” pa nipi onum. ¹⁹Pe wu num ni, kangi wu ni angit embiñim. Ambitpi kin, sipi orung

sipim. Pukuł kin, eł elip mendpił mulnjunguł. Pe wu num nipi yi nim, “Nim na kin nipe ek ninjii on?”²⁰ Pe wu kangi wu ni, ek nipi yi nim, “Jura wumb kengip er pendik, nim kii semin kin, Pol, kupiring nim si mani tu wunjii,” ninjing. “Pe wumb en enim ek kend tok, ek dinga nik, Pol, eim nim ek pułe, am kii si piimin ninjing,” pa nim.²¹ “Ba nim wumb ombu ek pinerii! Pe wumb kopur mołmun wumb ei, kopur aninga 40 mił kopur mołmun. Wumb ei ek dinga nik, kuni noł ni, epi nunarik molk pangin kin, Pol to kundmun kunum ei, kuni noł epi numun ninjing. Pe wumb andłam ełe kui er mołmun. Pe nim en enim ek ninjii ek ei, kapli nik mulnjung.²² Pe opu wu num ni, kangi wu ni kindang orung pum. Pang kin, ek yi nim, “Nim na kankin nin ek ei, nga wumb eipi endi kan ninerii, mon!” nipi kin, kindang pum.

Opu Elmin Tep Elim Wu Ei, Pol Piilikis Gapman Wu Ei Kin Kindim

²³ Pe opu wu num ni, opu ełmbił wu num tał wii tang wangiił, ek yi nim. “Ełip opu wumb 200 sikił, kung os ełe mułngii wu 70 sikił kin, kiłeng embiłngii wu 200 sikił, pukuł kin, Sisariya konu eni emii peng 9 erang kin, andik pei!²⁴ Pe enim kung os endi, er ka er sengin kin, Pol mułmba nge er ka er mułang kin, puk gapman wu owundu Piilikis mołum konu ełe, pei neng pungii.²⁵ Opu wu num ni, pipe end yi pułum.

²⁶ “Na Kloryas Lisiyas, na pipe ei połup kin, gapman wu owundu Piilikis mułum konu ełe kindind.²⁷ Jura wumb wu ei, ambił gii nik to kundmun nik enjing. Ba na wu ei kii sip piinj ni, wu Rom konu ełe wu peng kin, na nge opu wu pei sip op kin, Jura wumb angii ełe si tor tu wunj.²⁸ Na wu eim nimbiił oł erim oł ei, pułe piimbii. Nip kin, kaunsil wumb mulnjung konu ełe mani sipinj.²⁹ Yi erangin kin, na pup kenj ni, wumb

en enim lo ek ełe nge piik kun enarik kin, wu ei, wii tumun, ninjing. Wu ei oł kis enerim. En enim wumb kepri to si pipin kin, kan ngii kindpin erpin ei, kapli enanim.³⁰ Ek endi akip tor wang kin, piind ei, wumb en enim ek koi nik, wu ei to kundmun ninjing, piind. Yi nengin kin, na kanip wu sip nim kin kindind. Wumb wu ei kin ek ngok enjing ei, nim kanik ni tor kindik yi erangin kin, gapman wu owundu ei, pipe ełe ek yi ninim ni pułum.”

³¹ Opu wu num neng kin, opu wumb Pol sik sipik, Ansiparis konu ełe, emii peng sipnjing.³² Konu tingang kin, opu wu en enim ngii konu ełe orung punjung. Pe opu ond wumb ombu, kung os ełe mulnjung wu ombu, Pol sik, Sisariya konu ełe sipnjing.³³ Kung os ełe mulnjung wumb ei puk kin, pipe ni sik, wu gapman owundu ni ngunjung. Ngok kin, Pol sik gapman owundu kumb ełe engindnjing.³⁴ Pe wu gapman owundu ni, pipe gerpi kanpi kin, Pol kii sim.³⁵ “Wumb pei ya ok nim kin ninjing ek ei nengin kin, na piimbii,” nim. Pe wu ni, ek yi nim, “Eros gapman ngii ełe kan ngo pendngii,” pa nim.

Wumb Peng Pim Wumb Pol Kin Kos Piinjing

24 Ekii se kunum angiił orung o pang kin, wu kułmał kałiłim owundu wu ei eim embe Ananaiyas. Eim ni, wu num kombur ni, wu endi ek nilim wu endi kin onjung. Ok kin, wu ei eim embe Tursulas. Puk kin, wu gapman owundu ei kanik, Pol kos enjing ek ei piik kin punjung.² Gapman wu owundu ni Pol wii tang wang kin, Tursulas eim ek nipi ngumba nge om. Opu yi nim, “Wu owundu Piilikis, nim sin paki tang kin, sin ka mołmun. Mołpun kin, opu ni epi kis endi tonu onanim mon. Ninim no-man ka peng kin, sinim wumb tiłap ei pei kumb ok kis mołpun onjpun; ba pe opun,

konu pei ka seng mołmun. ³Nim yi eran kin, nim kin noman ka piipin ngopun, nim kin noman ngumun. ⁴Sin nim kin ek kinan nipin kis piinjpin kin, na ek aninga nip ngamb kin, nim noman ka seng kin, sin ek ei piinjii,” pa nim. ⁵“Sin wu kenjpin, ba wu epi pei kis erpi, wumb pei kin ek opu ngopu erim ei, eim kenjpin. Jura wumb ni, konu mei orung orung pei wumb kin, ek opu ngopu yi elim wu,” pa nim. Yi erpi kin, eim wu num mił mołpu kin, sin wu tiłap ei sipi, tiłap eipi Naseres tiłap embe sim. ⁶⁻⁸Pe wu ombu yi ninjing, “Pol, sin Gos ngii owundu er kis mundmbii, ni piipi elim. Erang kin, sin eim ambił gii nipin. (Sin sinim lo ek ei nge piipin, Pol Jura wumb kos ełe tunmun. Ba wu num owundu Laisiyas ni opu kindpi kin, eim Pol sin angıł ełe, si tor kindnim ninjing. Eim yi nim, wumb Pol kin kos erngii wumb ei, nim kin tonu ok, nim kanik ningii,” nipi yi nim.) “Pe ninim wu ei, ek nikin kii sinjii. Sin wu ei kin kos ermin enjpin ei, Tursulas ek yi mił nipi ngum. ⁹Jura wumb pei paki tok, Pol ek ngok, wumb ek ninmin ek ei, keimi mendpił ninjing.

Pol Ek Nipi Piilikis Ngum

¹⁰Wu gapman owundu ni, Pol peng tonu kindpi erang kin, Pol ek yi nipi orung kindim. “Na piind, nim kung ngii pei, wumb tiłap ei kin lo pii kin mołtułun. Yi erang kin, ei na noman ka piip nim ek ni orung kindind. ¹¹Ninim wumb kii se piin kin, ninim ek yi mił piinjii. Na Jerusalem konu ełe Gos kin prei ermbii nge onj ei, kunum kinan endi op punanim kunum 12 o pum. ¹²Jura wumb na men ngii owundu ełe, wu endi kin ek opu mondup ninenj. Pe na wumb nip sip, kułou top, men ngii ni, konu owundu ełe ni, na wumb endi nip, si kułou top yi end nip enenj mon. ¹³Akip ek endi nik, na kin kos er ngungii ei, ek ei pułe enim piik kun enanmin. Enarik

kin, ek ei ningii ei nim keimi piinjii,” pa nim. ¹⁴“Ba na ek endi nip nim ngumbii. En enim wumb yi mił ninjing, ‘Na ek eipi oł etmin oł kin ekii sip, wumb en enim yi mił,’ ninjing. Ek ei kend ek yi ninjing. Oł ei na piip, ekii sił; ba oł ei keimi mendpił. ¹⁵Na Gos kin nimbił oł ermba oł ei, kui er moł ei, wumb yi mołmun. Gos wumb kulnjung wumb erang kin, nga tonu ok konj pungii. Pungii wumb ka mulnjung wumb kin, wumb kis mulnjung wumb ouni konj angk tonu ongii. Na Gos kin kui er moł ku. ¹⁶Yi pałim ei piip kin, nam noman dinga kunum kunum piip end. Nam oł kis endi, Gos kumb ełe ni wumb kumb ei pei na enał; nam kun moł.

¹⁷Na pup wumb konu eipi ełe kung ngii kombur mołup kin, na nim Jerusalem konu ełe op kin, nam wumb tiłap ende kin mołup yi eł. Wumb endi epi sinarpi elim wumb ei, paki top ngoł. Ngop kin, Gos kin kułmał nge epi tu wuł ku. ¹⁸Na kongun ei nge erip, oł ełe erip, men ngii owundu ełe mułamb kin, nam ngenj konj kindrim. Wumb na kaniłmin ku. Pe wumb pei na kin mulałmin wumb ei, ek endi na kin ninałmin mon. ¹⁹Ba Jura wumb Eisiya konu ełe mołmun wumb ei, ok na ambił gii ninjing. Wumb ei na kin ek ningii pim kin, nim kumb ełe ok, na kin kos nengin piimbii,” pa nim. ²⁰“Pe mon pim kin, wumb ombu ya mohmun wumb ei, na nimbił oł enj ei nengin kin, na kunum endi kaunsil kin engir kunum ei, na erir oł ei ningii,” pa nim. ²¹“Mon pim kin, ek endeim mendpił. Ok na wumb mulk konu tuk mołup kin, wumb wii tur. Na Gos wumb kułii wumb ei nga er konj simba nipi, wii topu, wumb ngur konu ełe, akip nim kumb ełe, na sik kos ełe tu wunmun ni piind,” pa nipi Pol ek yi nim.

²²Wu gapman Piilikis ek ei piim kin, Gos tiłap ełe tuk punmun wumb, wu kopur piilim wumb gapman owundu

ek yi piipi kin, Jura wumb kanpi nim, “Enim kui er mułangin kin, opu wu num Lisiyas eim ya mani wang kin, na enim kos ei piip kun ermbii,” pa nim. ²³Pe opu elmin wu owundu ni Pol sipi kin, kan ngii ełe sipim. “Pol kan dinga mił ngunerei! Pol wumb puł endi ongii ei, mon ninerngii! Ninarik kin, Pol paki tungii nge ongii,” pa nim.

²⁴Kunum kopur o pang kin, Piilikis ambim Drusila kin onjunguł. Drusila ni amb ei, eim Jura amb. Piilikis eim Pol wii topu, ek kombur neng piimbii ni om. Pol Gos nge tiłap ełe tuk pu molk kin, Jisas Kraiss kin ek pii gii ninmin mił pułe pol topu nipi ngum. ²⁵Ba Pol ek ei piipi, oł kun ełe, kun elmin mił ku pim kin, noman pim epi to mani kindpi, ekii se Gos wumb pei kos owundu ermba. Piilikis ek ei piipi kin, mund mong kułpu, “Pol, pui!” nim. “Ekii se na kunum endi sim kin, nim wii tumbii,” nim. ²⁶Piilikis ni wu gapman owundu ei, eim noman eipi endi peng piipi kin, Pol kunum kunum neng opu kin, ku ni, epi endi ngumba ni piipi, wii tang ołum. ²⁷Ekii se, kung ngii tał o pang kin, wu eipi Porsiyas Peses ni, wu ei Piilikis kongun elim kongun ei, wu ei sipi erim. Pe Piilikis eim, Jura wumb kanip nimbii ni piipi kin, Pol kan ngii ełe enj pendngii nge, nimbii ni piim.

**“Pol Siisa Wu Num Owundu
Neng, Kos Piimba,” Pa Nim.**

25 Peses eim opu konu owundu ełe kunum tekliki mołpu kin, Sisariya konu ełe si kindpi, Jerusalem konu ełe tonu pum. ²Wumb kułmał kałiłmin owundu wumb ni, Jura wu num ni, wumb puk kin, Pol kin ek to monduk mił nik yi enjing. ³“Nim sin paki tunjii, min? Tokun kin, wu ei Jerusalem konu ełe sipnjjii, ninjing. Wumb en enim ok andłam ełe koi er pek kin, Pol tumun ni piik, tu wunjung.” ⁴Ba Peses ek nipi, orung kindpi yi nim, “Pol Sisariya konu ełe kan

ngii kan pim. Pepi kin, kunum aninga kopur mołpu kin, nga Sisariya konu ełe orung bii,” nim. ⁵“Enim wu num ombu, na kin ouni bin,” pa nim. “Wu ei oł kis endi erim kin, sin kos ni piimin.”

⁶Peses eim wumb ombu kin, kunum nendii mił engki mułum. Mołpu kin, Sisariya konu ełe mani pum. Pupu kin, kupiiring eim kos ngii ełe mołpu kin, “Pol si tu wei!” nim. ⁷Pol wang kin, Jura wumb Jerusalem konu ełe si kindik kin, mani onjung wumb ei ok, Pol engim konu ełe mandi angk kin, ek kis kanim kanim nik, Pol ngunjung; ba wumb en enim wu owundu Peses piimba ek mendpił, endi ninenjing. ⁸⁻⁹Pe Pol ek nipi, orung kindim, “Na oł kis endi enenj mon! Jura wumb lo ek ei mon; pe men ngii owundu ek ei mon; Rom wu king owundu ei ek ei mon; na ek kis min oł kis ei endi enenj mon! Wu num Peses eim Jura wumb kin, ek ni piimba pendpi kin, yi nim, “Pol nim, Jerusalem konu ełe tonu pu mułan kin, na tonu op kin, kos piimbii,” pa nim. ¹⁰Pol ek nipi yi nim, “Kos ngii, ya na angii ngii, ek king owundu angii konu ełe mendpił, na kos piingii,” pa nim. “Nim wu owundu nim piin. Na oł kis endi Jura wumb kin enenj mon! ¹¹Na oł kis endi erip kin, mong endi sip eramb kin, enim na kaplı to kundngii,” pa nim. Pe ek nik, na kos enmin ek ei, keimi mon! Wu endi na angii ambiłpi, wumb ngunermba mon. Wu king owundu ei, na kos piimba,” pa nim.

**Pol Nipe Oł Erim Ei Wu Peses
King Akripa Kii Sim**

¹²Peses eim kaunsil kin ek nipi pendpi kin, Pol kanpi nim, “King owundu ei kin kos pinjjii pim kin, king owundu kin kos ełe piingii,” pa nim.

¹³Kunum kopur o pang kin, king Akripa kin, Berniis kin Sisariya konu ełe okuł. Peses kanpił, angii simbił ni onjn-

guŕ. ¹⁴ Wu amb taŕ pukuŕ, Sisariya konu eŕe kunum kinan mulnjunguŕ. Muŕangiŕ kin, Peses Pol ek ombu ni, king wu owundu ei ngum. “Wu endi moŕum wu ei, ok Piilikis kan ngo pendrim wu ei, piram paŕim,” pa nim. ¹⁵ Ok, na Jerusalem konu eŕe mult kunum ei, kuŕmaŕ kaŕimmin owundu wumb ni, Jura wumb pei, wu ei ek ngok, “Na nim wu ei oŕ kis erim; ek eim kin ngunjii min, nik eŕmin. ¹⁶ Ba na ek nip, orung kindip yi ninj, ‘Sin Rom wumb wii endi, kos erpin enaŕmin mon! Wu ei opu, kos piingii konu eŕe engmba. Angpi kin, eim kos erngii ek ei nipi, orung kindpi, yi eŕim. ¹⁷ Wumb ei, na kin ouni onjpun kin, na op kunum kinan, kui er mulaŕ. Kupiiring kos ngii eŕe moŕup kin, wu ei, ‘Tu wei!’ ninj. ¹⁸ Pe wumb kos er ningii, wumb ei ok, engnjing. Ek kis endi nik, wu ei eŕim, oŕ kis nik, ngunenjing. Na piinj; ba wumb en enim ek eipi endi nik enmin ni piinj,” pa nim. ¹⁹ “Wumb en enim ek opu erik ninjing, Pol eim yi niŕim, ‘Wu ei Jiisas kuŕum wu ni, nga konj moŕum. Nga men ngii eŕe moŕpu kin, ek nirim ku.’ Ek nik sipik, Pol kin ek ngok, kos ermin ni sipnjing. ²⁰ “Pe na wu num kos piimbii, wu yi nind. Na ek ombu kii simbii ei, embin enim, ‘Ei nim pukun, Jerusalem konu eŕe muŕan kin, na Jerusalem konu eŕe op kos piimbii min?’ ²¹ Ba Pol ek yi nim, ‘Na kan ngii pemb kin, Siisa king owundu ei na kos piimba,’ pa nim. Neng kin, ‘Na Peses kan ngii eŕe nga pindamb pimba. Pepi kin, Siisa king owundu moŕum konu eŕe kindmba,” pa nim. ²² Pe King Akripa ni, wu num Peses kii sipi, yi nim, “Na nam wu ei ek piimbii,” pa nim. Pe wu num Peses yi nim, “Topuŕ piinjii,” pa nim.

²³ Kupiiring, King Akripa kin Berniis kin okuŕ, alap epi ka sikiŕ, onjnguŕ. Okuŕ pukuŕ kin, kos piik, kuŕou toŕmun ngii, wumb num ni konu owundu eŕe opu, tep eŕmin wumb pei kuŕou toŕmun ngii eŕe nirik punjnguŕ. Pe Peses ek yi nim,

“Pol, tu wei!” nim. ²⁴ Pe Peses ek yi nim, “Wu King Akripa ni, wumb pei kuŕou tok moŕmun. Enim ya wu ei kenei!” a nim. “Jura wumb pei ni Jerusalem konu eŕe ya wumb pei ni enim wu ei kin, ek dinga ninjing. Nga wu ei konj moŕpu kin, enermba,” a nim. ²⁵ “Ba na kanip kin, eim to kundmun oŕ endi enerim. Wu ei, eim wu owundu King Siisa nam kos piyamb kin, ekii se, “Na eim kindmbii end,” pa nim. ²⁶ “Na eim ek piip kin, pipe poŕpu, sinim wu num King muŕum konu eŕe kindmbii ei, na wu ei, ek endi kan sinenj, mon!” pa nim. “Wu King Akripa ni, enim wu pei moŕmun konu eŕe tu wamb kin, sinim wu ei, ek piipin, na pipe poŕ kindmbii,” pa nim. ²⁷ “Na kan wu endi, eim wu num kindamb kin, kos piipin enjpin ek ei ni, kindnermbii ei, na piind ei kapŕi enanim,” pa nim.

Pol Ek Nipi Wu King Akripa Ngum

26 King Akripa Pol kanpi yi nim, “Ninim ek endi piimbii,” pa neng kin, Pol angpi eim ek yi nim.

² Pol yi nim, “King Akripa, nim ek nin ei, na piip kin, ka piind. Jura wumb na kin ninmin ek ei, na nip orung kindmbii end,” pa nim. ³ “Nim sin Jura wumb eŕmin oŕ ei, nim piikin si kindŕin. Pe sin noman kanim eipi eipi paŕim ei, nim piŕin. Nim piikin ek ei, na nip ngamb kin, nim ek ei piikin kin, ten sikir kulenjii.

⁴ Ok na kangiŕ moŕup op kin, pe piram moŕ. Moŕuŕ kunum ei, nam nge tiŕap eŕe moŕup kin, Jerusalem konu eŕe andiŕ ei, Jura wumb na piŕmin. ⁵ Kumb ok, na ek nip eŕ ei, enim kanik eŕmin. Eŕmin ei na ek nip eŕ miŕ, ni tor kindngii,” pa nim. “Wumb piinmin, na wumb lo ek piik eŕmin oŕ ei nge, miŕ lo ek piŕmin wumb oŕ ei oŕ endi eipi miŕ; sinim men ngii lo ei miŕ kapŕi sinaŕim mon. ⁶ Akip na ya eŕe engamb kin, na kin kos enmin, ei puŕe yi paŕim. Na Gos kin pii gii nip kin, ok sin kupenjpin noŕ, Gos

ek dinga piilmin wumb oł ei nge, na yi piip moł. ⁷ Sin nge wumb tiłap engki nga tał wumb ei, Gos keimi kin, emii peng, tinga, Gos ek ei minj piilmin. Piik kin, ek ei pii gii nik kin, kui er mołmun. Na yi ku, King owundu, na ek ei pii gii nip, kułii wumb nga konj ongii nge, kui er moł. Efe nge, Jura wumb, na sik, kos ngii efe, tu wunmun,” pa nim. ⁸ “Nimbił erang, enim wumb kopur kulnjung wumb ei, Gos nga er konj simba. Nimbił erang enim pii gii ninanmin?

⁹ Kumb ok, na yi piir. Nam epi pei erip kin, Jiisas Naseres wu ei, eim embe to mani kindmbii, ni pir. ¹⁰ Na erip kin, ya Jerusalem konu efe kułmał kałiłmin wumb owundu ei, pipe na sip, yi erip kin, Gos nge tiłap efe mulnjung wumb sip, kan ngii efe kindip, wumb eipi kin yi ni piip kin, Gos nge wumb to kundmbii nip yi ef. ¹¹ Kunum kunum wumb Gos ngii efe mułangin kin, oł embin tui erip yi ef. Na erip kin, yi nił. ‘Enim pii gii ninjing kin, ek kis ni ngok, yi erei!’ pa nip kin, na yi nił. Na wumb kin kis piip kin, wumb pułmun konu efe ekii se pup, konu owundu turii sałiłim konu efe puł ku.”

**Pol Eim Gos Tiłap Efe
Tuk Om Mił Pol Tum**

(Aposel 9:1-19, 22:6-16)

¹² “Na kułmał kałiłmin wumb owundu pipe sip kin, Damaskas konu efe punj. ¹³ King owundu konu efe seng kin, andłam andip punj. Pup kenj ni, dup endi ei epin tonu efe mani om. Opu kin, dup mił tiłang owundu erpi kin, eni tiłang ei kaplı enerim mon. Tiłang eipi mił erang kin, na kin tep to onjpun wumb ei kin ouni erim. ¹⁴ Sin onjpun wumb pei, mei efe kanpin mani punjpun. Na pep piinj ni, epin wumb ek mił ei, tonu muł efe tor opu yi nim, ‘Sol, Sol, nimbił erang, nim na embe to mani kindin? Nim Gos opu en ei yi mił,

nim epi mul mołum epi efe ton ei, ninim ngenj kumbii sinjii,’ pa nim. ¹⁵ Pe na ek yi ninj, ‘Owundu, nim nii?’ Owundu ek nim, ‘Na Jiisas, nim na nimbił erang ton? ¹⁶ Nim tonu simb efe angkin mułii!’ nim. ‘Na nim kin ond ei, nim en oł ei kanip kin ond,’ pa nim. ‘Na nim kongun ngamb kin, nim na kongun enjii. Erkin kin, na end oł ei, kan mił ninjii. Ekii se, na nim epi endi andan top ngumbii,’ pa nim. ¹⁷ ‘Ekii se na nim wumb angil efe sip, wumb tiłap eipi efe simbii ku. Na nim wumb ei mołmun konu efe kindind. ¹⁸ Nim pukun nen kin, wumb noman ak tok emii konu efe si kindik kin, tiłang enim konu efe ongii,’ pa nim. ‘Seisen nge dinga ei, si kindik kin, Gos kin ongii. Wangin kin, na wumb oł kis efmin ei, kil ngop wumb ei na kin pii gii nik kin, na nge wumb mołmun konu efe ouni mułngii,’” pa nim.

¹⁹ Pol ek yi nim, “King Akripa, na ei epin Gos ek ei piip kin, na ek ei to kindnenj. ²⁰ Mon, na ek nip, Damaskas konu efe wumb ok ngop; ekii se Jerusalem wumb mulnjung konu efe pup, ni ngop; nga pup, Jura wumb konu efe orung nip; nga pup, ek ka ei nip, wumb ngamb kin, enim wumb noman ak tok, Gos kin orung ongii nge ninj. Nip yi ninj kin, enim noman ak dinga tok, Gos kin orung ongii ninj,” pa nim. ²¹ “Ek efe nge mendpił, Jura wumb na men ngii owundu efe, ambił gii nik kin, na to kundngii nge enjing. ²² Gos Owundu na kin paki tang kin, na ek ei akip ya angip nip, wumb num ni, wumb pei mulnjung konu efe nind. Moses gupu efe ni, ek ni tor kindiłmin wumb gupu efe ni, tor om ek ei minj na nind. ²³ Gos ek ni tor kindiłmin wumb ek yi ninjing. ‘Krais eim ngenj kumbii kułmba ninjing. Pe eim kułpu kin, nga angpi konj orung omba. Ekii se wumb kułii wumb pei eim kin tonu ongii ku. Eim opu ek yi nimba, Gos wumb orung simba nge tiłang Es-

rel wumb kin wumb tilap eipi wumb kin, ouni ni tor kindmba,” pa nim.

²⁴Pol eim ek yi mił piipi nirim. Wu owundu Peses, Pol kin wii dinga tum, “Pol, nim noman wulu punum. Nim epi kanim kanim pei piikin sin epi ei, nim to wulu kindnim.” ²⁵Pol ek yi nim, “Wu owundu Peses, na wulu punand mon! Na ek keimi nind, na noman kun peng nind,” pa nim. ²⁶“King epi ombu pei pi- iłim ek ei piip kin ek pei ni poru nip kin, na mund mong kuland. Na piind ek ombu, wu king ei eim ningił eke ke kanpi, ek piinanin ni piinenj min? Eim piilim. Nimbił erang epi ombu endi koi er tonu onanim?” ²⁷King Akripa, nim Gos nge ek mendpił niłmin wu ninjing, ek pii gii nin min? Na piind, nim pii gii nin.” ²⁸Pe King Akripa ek nipi Pol ngum, “Kunum aninga mołpuł, nim na Gos ek andan ton ei, na Gos kin tuk pup mułmbii,” pa nim. ²⁹Pol ek yi nim, “Kunum olt min aninga ei kapli ku. Enim wumb pei akip kunum eke mołpun kin, na prei er Gos ngamb kin, enim wumb ya mołmun wumb ei pei, na moł mił yi mułngii; ba kan sen ei enim angil eke, pendnermba ni piind,” pa nim. ³⁰Pol ek yi neng kin, pe king ni, wu num ni, amb Berniis ni, angk mulnjung. ³¹Wumb pei anda puk poru nengin kin, en enim molk ek dinga nik yi ninjing, “Wu ei sinim kin oł endi enerang kin, sinim kan ngii eke kindmin, min to kund- mun ei kapli enanim.” ³²King Akripa ek nipi Peses ngum, “Wu ei Siisa kin kos pi- inenmbii niłang kin, nim wu ei kindan pułang,” pa nim.

Pol Noł Kanu Eke Pupu Rom Konu Ba Pum

27 Wumb ek ni poru nengin kin, sin sip eke pupun, Rom konu eke bin nge punjpun. Oł elim tep erpi, opu wu 100 se andpi elim wu mułum konu eke kan wu kombur ni, Pol ni punjung wu ei, eim embe Juliyas. Wu ei wu owundu

king Siisa nge opu tep wu num mołum.

²Sin sip endi tonu pupun kin, Aramisim konu eke punjpun. Pe sip ei pupu, noł wer eke Eisya mei owundu eke tor pum. Pe sin punjpun kin, Arisakas ni, Tesalonaika konu eke ni, Maseroniya ni konu eke wu ei, sin kin tep to punjpun. ³Pe kupiiring sin Sairon konu eke tor pun- jpun. Juliyas ni wu ei, Pol kin oł ka endi erim. “Pol eim kapli pupu kin, wumb puł kanpi, kuni si ngopu ermba,” pa nim. ⁴Sin Sairon konu eke si kindpin pamin kin, konu pop owundu endi topu, sip konu eipi pupu kin, konu pop kembis topu, Saipris konu eke orung pum. ⁵Pe sin ep noł pupun Pampiliya kin Silisiya konu eke pupun kin, Maira kin Lisiya konu eke tor punjpun. ⁶Kunum eke, opu elim tep elim wu ei, opu kenim ni Aleksandriya konu eke sip endi Esalii mei owundu eke bii ni om. Pe sin sip eke pamin neng kin, sin sip eke tonu punjpun.

⁷Pe sin sip eke mon kind pupun pamin kin, konu pop tang, sip ei andlam punerim. Nga orung pupun, wumb sip kongun elim wu kongun dinga erangin kin, Nairas konu eke pupun. Sin pupun, mei owundu mandi pamin kin, Kriis ni Salmoni konu eke mandi punjpun. ⁸Pe sip wumb kongun dinga erangin kin, taki taki pupu, konu endi tor punjpun. Konu ei embe ‘Konu ka’ niłmin, konu eke Lasiya konu owundu eke mandi punjpun.

⁹Kunum pei o pang kunum endi konu pop owundu topu kin, noł owundu tum. Tang kunum pei poru neng kin, Pol ek nipi wumb ngopu yi nim. ¹⁰“Enim wumb sinim pupun pamin kin, kongun owundu tonu wang kin, epi pei am ba. Ei epi ni, noł sip ni kis ermba. Sinim pei poru nimba ku,” pa nim. ¹¹Opu elim wumb tep elim wu yi piim. Sip ambilim wu ek nim piimbii, ni piim. Pe sip ambilim wu ni, sip eke tep elim wu ni, Pol nim ek ei piinenjing mon!

¹²Pe sip tor opu, pek elmin konu ni, konu ei sip konu pop topu ermba ei, pimba mił konu ka sinerim. Pe wumb en enim sip ele mulnjung, wumb kengip erik, “Pamin,” ninjing. “Sinim pupun, Pi-iniks konu ele mułmun. Wumb kengip erik pamin,” ninjing. “Sinim pupun Pi-iniks konu ele pupun mułmun sip tor opu pałilim konu ei konu ka seng kin, pop onermba, konu ele pu mułmun,” pa ninjing.

Konu Pop Owundu Topu, Noł Dinga Om

¹³“Ekii se konu ka seng kaplı sikir pupu, en enim ninjing konu tor bin,” ni piinjing. “Pe epi embin elim epi ele, pimba epi konu endi ni tonu sik, noł ele puk, Kriis konu bin,” ni punjung. ¹⁴Ba ekii se konu pop owundu endi opu, Kriis konu ele tor om. ¹⁵Konu pop owundu tang kin, sip ba pinerim. Pinerang kin, pop owundu topu, sip si mengpi konu ele orung pum. ¹⁶Sin si kindpin tor pupun, noł tuk ele mei kembis endi sim konu ele punjpun konu ei, embe Kora. Sin kongun dinga erpin kin, noł kanu kembis kan kuł sipmin ni enjpin. ¹⁷Pol noł kanu kembis ei kan se andik, kan kuł gii nengin kin, sip yi ku kan kuł enjing; ba mund mong tang, er mulnjung. Molk kin, en enim yi piinjing, “Sinim konu ku mołum pupu kin, enim konu ele sipipi, Aprika konu ele simba enim nik, sip pop to siplim alap kan ei mani pendik, tonu noł ele enj mulnjung.” ¹⁸Konu pop ni noł owundu tang pepin kin, kupiiring sip ele mułum epi ei, sip noł ele si kindpin enjpin. ¹⁹Kunum tał poru neng kin, kunum endi ele, en enim kongun dinga erik kin, sip ele kan epi ni endi si kindik. ²⁰Kunum kunum sin pop owundu ni, noł owundu topu elim. Erpi kin, sin eni ni, kanjip endi kinalmin mon. Ba sin noman pep kun enerang kin, sin konu endi

ele tor bin pinałim. Sin pupun kułmun mendpił onmun ni, yi piipin punjpun.

²¹Kunum kinan wumb kuni sinarik, wii mułangin kin, Pol ekii se opu, tuk angpi, ek nipi wumb ngum. “Enim wu ok na ek nir ek ei piik, Kriis konu ele si kindnarik. Pe yi ku epi enim kin pei am punermba. ²²Ba pe na kanip enim nind. Enim noman ka sengli! Sin wu endi am punermba mon. Noł kanu ei kaplı pupu mani ba minj. ²³Na Gos nge wu, na Gos nge embe ambil tonu kindip ku moł. Pe oltin epin emii pep erang kin, Gos kindang sinim tep enim wumb ei, endi opu, na or peł konu ele mandi engim. ²⁴Pe ek yi nim, ‘Pol, nim mund mong enerii! Nim pukun, wu king owundu mołum konu kumb ele, pu engnjii. Nim piin! Wumb pei konu mołmun ei, Gos nim ngopu poru nim; enim wumb konj mułngii,’ pa nim. ²⁵Yi mił peng piipin kin, enim wumb mund mong kularik mułei! Gos eim epi pei ermbii nim ek ei, nind ei, na pii gii nip moł. ²⁶Ba sinim sikir pupun, konu mei wii sałim punmun,” nim.

²⁷Kunum engki nga kaplı kaplı noł sip peł ele or pepin, wamin kin, konu eni beli sirim. Seng kin, noł sip ele kongun elmin wumb, en enim piinjing ni, mei konu ele mandi onmun ni piinjing. ²⁸Puk, kan su sipin ei simb 120 mił pirim. Nga pupun su epi kindim ei simb 90 mandi mił sim. ²⁹Mei konu ele mandi mił seng kin, sip kongun wumb en enim mund mong kulk, sip noł pimba nik, epi embin owundu elim kaplı kaplı epi ei, mani kindnjing. Kindik kin, prei erik, eni sikir tonu wangli, nik er mulnjung. ³⁰⁻³¹Sip ele kongun elmin wumb en enim andlam endi kan sipin tor bin ni piinjing. Sip wurup owundu epi si to mani kindmin yi kend tok ninjing. Nengin kin, noł kanu kembis ele kan topun bin ni enjing ba, Pol ek nipi opu elmin tep elim wu ei nipi ngum. “Sip ele kongun er andlamin wu mulenjing kin,

kaphi enim konj mulerngii,” pa nim. ³²Yi neng kin, opu ond wumb kan ni kilip tangin kin, noł kanu kembis mani wii pum.

³³Eni tonu omba mandi erang kin, Pol wumb ek nipi ngum. Wumb to konj kindpin, kuni endi kan si numun ni piim. “Kunum engki nga kapił kaphi pepin onjpin, ba kuni endi nunenjpin. Akip wii ku mołmun,” pa nim. ³⁴“Yi peng piip kin, na nind, ‘Kuni nei! Neng nok kin, enim embił dinga pimba. Enim peng enjin ei endi opu punermba. Enim wumb pei konj mułngii.” ³⁵Pol ek yi nipi, “En enim kumb ełe angpi kin, Gos ka piipi ngopu,” bres sipi, engin topu, nopu erim. ³⁶Yi erang kin, wumb pei noman ka peng, wumb en enim kuni nunjung ku. ³⁷Sin ya sip ełe tuk mulnjpun wumb ei, 276 pei yi mulnjpun. ³⁸Wumb kuni nunjung kaphi erang kin, kuni wiis mułum kuni ei mołpu, sip embin ermba nik kin, ep noł ełe mani si kindnjing.

Noł Sip Er Kis Mułum

³⁹Konu eni topu erang kenjing, ba konu ei pii poł tunenjing. Molk kenjing ni, konu ka endi sepi, tuk pupu, ku kulta ka sepi erim. Ełe nge kindangin kin, ka sim konu ełe pepin; nga noł wer ełe tonu bin ni piinjing. ⁴⁰Epi embin owundu erim epi pei, kan kuł mani kindnjing ei, kopis kilip tok kindangin kin, ep noł ełe pim. Ok sip buł morung kumb ełe, kan kuł kilip tunjung. Kan ei pos kindangin kin, pe endi sel tonu kindangin kin, sip ełe tor ok mułangin kin, sip pupu, ep noł ełe pupu pim. ⁴¹Ba sip pupu, noł ku połpu tonu opu pim konu ełe pupu pim. Sip kumb ei pupu, ku pim konu ełe dinga er pim. Sip buł morung ei, noł ep noł topu, to kis erim.

⁴²Opu wumb yi ni piinjing, “Kan ełe pinjing wumb ei, angil noł si kaniłmin ei pei to kundmun,” ni piinjing. ⁴³Ba opu ełmin tep ełim wu ei, “Pol paki tumbii,” ni piim. Ba Pol eim opu wumb mon nipi,

yi nim, “Wumb angil noł sik kaniłmin wumb ei puku sik kin, angil noł sik, tor pangin,” nim. ⁴⁴Pe wu eipi sip epi kis mułum epi ei sik, noł peł ełe pek puk, tor pungii nge punjung.

Pol Molta Konu Ełe Mułum

28 Sin konu ełe opun, tor opun, konu embe Molta, pa ninjing, piinjpin. ²Wumb konu ełe wumb, sin kin oł ka enjing. Pe konu kumb topu, sin jii neng kin, wumb ond tukuk, dup kalk, sin sik dup ełe mundangin kin mulnjpun. ³Pol eim ond apirip kułou topu si dup kelim. Pe ka wembii endi dup muł erang kin, tor opu, Pol angil ełe tumbum. ⁴Wumb konu ełe, wumb molk kenjing ni, ka wembii ei Pol angil ełe nop enj pim. Kanik kin, yi ninjing, “Wu ei, wumb keimi to kundum. Wu ei ep noł kularpi kin, ya piram mołum. Ba wu owundu ei, kun ełim gui ei, wu ei konj mulermba ni piinim,” pa yi ninjing. ⁵Ba Pol ka wembii ni erang kin, pupu dup ełe peng kin, Pol eim oł endi enerim; ba eim ka mułum. ⁶Wumb yi ni kanik, mulnjung. Pol eim angil ei oupu mani opu pepi kin, kułmba ni kanik, mulnjung. Ba wumb kunum kinan molk, kenjing ni, Pol oł endi enenim, mon. Pe wumb en enim noman endi sek yi ninjing, “Wu ei gui min?”

⁷Konu sim konu ełe wu num endi, eim mei ełe tep ełim wu ei, eim embe Publiyas. Wu ei sin sipipi, eim ngii konu ełe sipim. Pe wu ei, sin tep ka erpi, kuni ngopu, yi er se mułang kin, kunum tekliki o pum. ⁸Pe Publiyas nge arim ei ening peng mułum. Ening tang kin, ngenj muł erang kin, enj kunum mułum. Pol wu ei mułum konu ełe mandi pupu, ambilpi, prei erang kin, wu ni eim ka mułum. ⁹Pol yi erang kanik kin, wumb konu ełe wumb ening peng tang pinjing wumb ei wangin kin, Pol yi ku erang kin, wumb en enim ka mulnjung. ¹⁰Yi

eramin kin, wumb sin kin oł ka wii enjing. Ekii se en enim sin kin epi pei paki tok sipik, sip ełe kindnjing.

¹¹ Sin konu ełe oi tekliki moł kindpin. Konu ełe sip endi sin tu wum kunum ei, konu pop owundu tum kunum ei, sin sip ełe sipim. Sip ei, Eleksandriya konu ełe nge, kumb ełe orung wu kangil min men tał mułum ei, gos kend Sus nge er mondułmun. ¹² Sin pupun, Sairakus konu ełe tor punjpun. Pupun kin, kunum tekliki mulnjpun. ¹³ Sairakus konu ełe si kindpin kin, pupun Telim konu ełe wang kin, nga kunum endi konu pop owundu tum. Tang kin, nga ekii se kunum tał pupun, Pusiyoulai konu ełe tor punjpun. ¹⁴ Konu ełe, Gos nge tiłap wumb kombur mulnjung. Wumb ei molk yi ninjing, “Sinim kin kongun endeim ya ełe mułei!” ninjing. Yi nengin kin, sin opun kin, Rom konu ełe punjpun. ¹⁵ Rom wumb Gos tiłap ełe tuk pu mulnjung wumb ei, sin tor wamin ni piinjing. Pe wumb ombu, ok epi top konu ełe Apiyas epi top ngii tekliki engim konu ełe tor ok, sin andłam ełe kenjing. Pol wumb ombu kanpi kin, Gos kin ka piipi, eim noman dinga piim.

¹⁶ Sin Rom konu ełe tuk punjpun konu ełe, gapman wu kapłi nipi, ngii endi Pol ngang kin, pinjing. Opu ond wu endi tep er mułum.

¹⁷ Kunum tekliki o pang kin, Pol Jura wumb num mulnjung wumb ei, wii tum. Pe wumb ok kułou tangin kin, Pol ek yi nim, “Engnan noł, na oł endi erip, sinim tiłap ei to mani kindnenj, min sinim nge kupenjpun noł ełmin oł ei, to kindnenj mon. Ba wumb na wii kan ngii Jerusalem konu ełe kindnjing. Rom wumb kin kindnjing. ¹⁸ Rom wumb na kin kos piinjing. Piinjing, ba ek endi ni to kundnenjing; nga to kundngii pinerim. Ei kanik kin, na wak tunjung. ¹⁹ Ba Jura wumb ek ei piinenjing. Yi erangin kin, na bii andłam endi sinerim. Pe nam yi ninj, ‘Wu num owundu ei, na ek ei pii

kun ermba,’ ninj. Ba ei na wumb tiłap ei kin, oł kis endi ermbii ni piinenj. ²⁰ Pe ek puł ei minj, ‘Na enim wii tamb onmun,’ pa nim. Na enim kanip ei nimbii ninj. Na pii gii nip, epi ei kui er moł, yi mił ku, sinim Jura wumb pei epi ei minj kui er mołmun oł ei, min na simb ełe kan tangin peł,” pa nim. ²¹ Wumb ek ni Pol ngunjung, “Jura wumb endi pipe polk, ek endi yi ninenjing mon.” Pe Jura wu endi opu ek nipi, “Nim kin ek ni kis erpi, ermba ei mon. ²² Pe sin sinim nim noman ełe, ek pimba mił nenj piimin ni, onmun?” pa ninjing. “Sin piinjpin, wumb konu ełe orung pei wumb yi ninjing, ‘Tiłap ei eipi eipi punmun,’” yi ninjing.

²³ Kunum endi Pol pałim ngii ełe, kułou tumun nik pendik, ok kułou tunjung. Kupiiring nik pangin kin, eni wuł mani pum. Eim ek ei pułe nipi, wumb ngum. Pe eim Gos sinim kanpi, er mołum mił nipi, Moses lo ek ei nipi, Gos ermba oł noman ełe piik niłmin wu, ek ei ngang kin, wumb Jiisas kin pii gii ninjing. ²⁴ Wumb kombur Pol nim ek ei, pii gii ninjing. Ba wumb kombur pii gii ninenjing. ²⁵ Wumb en enim, noman eipi eipi peng punjung; ba Pol ek endi, kumna ek dinga nipi ngum. “Gos Gui Ka ek dinga nipi, Gos ermba oł piipi niłim wu ei, Eisiya pultum ek yi nim.

²⁶ ‘Nim pukun wumb tiłap mołmun ei, kankin yi ninjii. Pe enim ei dinga piingii; ba pułe piinerngii,’ pa nim. ‘Pe enim epi endi dinga keningii; ba epi endi kun energii,’ pa nim. ²⁷ ‘Wumb noman tuk ek ei, pii kun enenjing. Kom ełe, ek piingii kis erim. Pe en enim kom ełe, ambił pelkip ninjing. Yi erangin kin, en enim ningil ełe, epi endi kinenjing; kom ełe ek piinenjing, noman tuk ek pułe piinenjing. Pe en enim puk puk, nga noman ak tok, na kin onenjing

mon. Wangin kin, na en enim er ka ermbii; ba onenjing.'

²⁸Pe en enim noman tuk piingii, Gos Owundu eim ek ka eipi sinim wumb sipi, orung simba nge erim. Gos eim ek yi nipi kindang kin, wumb tilap eipi ei ek piingii." ²⁹Pol ek ei nipi poru neng kin, Jura wumb en enim punjung. Puk kin, wumb en enim ek opu, er monduk ninjing.

³⁰Kung ngii tał Pol eim ngii endi top to sim konu ęte, pep mołpu kin, wumb eim kin onjung wumb ei, oł ka erpi, ngopu mułum. ³¹Pol eim Gos sinim kanpi mołum ek ei nipi, wumb ngopu, wumb Jiisas Krai Owundu ei nipi, ek dinga neng kin, wumb piinjing. Wu endi opu, Pol ek to mani kindmba pinerim mon!

Pol Mon Rom Wumb Połpu Kindim

Pol Mon Połpu Rom Wumb Konu Ełe Kindim Krajs Nge Ek Se Andilmin Wumb Nge Kongun

1 Na Pol, Krajs Jiisas nge kongun wu, mon połup ngond. Gos na ek se andil wu to tonu kindpi mundum. Mondpu kin, na kindang, Gos eim nge ek ka ei nip to tor kindmbii, nipi mundum.

²Kumb ok, Gos ek keimi dinga nipi pendim mił ei, eim ek nirim mił, eim nge ek keimi niłmin wumb, Gos nge ek ka mon ei, kun keimi mendpił nik.

³Gos kingam Jiisas Krajs, Gos nge ek ka eim kin nirim. Gos kindang opu mei wu teltim ei, eim king Deipis nge kupam noł, tiłap ende ełe, tonu orum. ⁴Eim Gos erang kin, noman tuk gui oł kun ka mołum ei, andan topu kin, peni ełe kindim. Kindpi kin, eim Gos nge kingam dinga salim ei, Gos eim tukpu ełe erpi sipi, nga tonu konj sim. Jiisas eim sinim nge Owundu mołum. Gos eim Jiisas pipi kin, noman ka sinim ngum. Ngopu kin, Krajs kin eim na ek se andil wu, nipi mundum. Mundang kin, wumb tiłap eipi eipi, konu orung orung wumb pei, eim kin pii gii nik, ekii sik yi erngii. ⁵Gos na to tonu kindang ei, Jiisas nge noman dinga ełe, na kongun ngum. Ngang kin, na eim ek nip, tor kindip kin, wumb orung orung wumb tiłap pei kopur, Gos nge ek ka pii gii nik, ekii sik erngii. ⁶Ei enim yi mił ku, enim Rom wumb, Gos to tonu kindpi mundang kin, Jiisas Krajs nge wumb tiłap ende puk mołmun.

⁷Yi mił ku, na mon ei połup kin, enim Rom konu wumb pei ngond. Gos enim noman ka ngopu, enim to tonu kindpi mundang kin, eim nge wumb mułngii.

Nga sinim Erinjpin Gos kin, Owundu Jiisas Krajs enim kin noman ka ngopu, nin noman emin ka ngumba.

Wumb Ka Piik, Prei Erik Gos Ngungii

⁸Kumb se, na ek yi mił nimbii end. Na enim piip kin, na Gos Krajs Jiisas kin ka piip ngond. Nimbil erang, wumb konu orung orung pei wumb ei piik kin, enim Jiisas Krajs kin pii gii ninjing ei piimin. ⁹⁻¹⁰Gos piinim ei, na nipe ek ninj ei keimi. Eim piinim, na noman tuk gui ełe dinga kindip kin, eim kingam Jiisas nge ek ka nip, tor kindip nind. Eim piinim, na kunum kunum, enim Gos kin prei erip ngond. Na prei end ei, Gos eim noman ełe, kunum endi, na enim kin ombii ei, kapli Gos piinim, na ombii. ¹¹Nimbil erang, na enim mołmun konu ełe, ombii ni piind. Na enim kin op, Gos Gui Ka epi ka na ngum ei, enim ngumbii. Ngamb kin, enim noman tuk ełe dinga peng, pii gii nik, dinga erik mułngii. ¹²Na ek pułe yi mił, na pii gii ełe, enim paki tumba. Nga enim pei pii gii ełe ei, na paki tumba ku. Yi mił kunum endi, sinim ouni pii gii ei, dinga peng mułmun.

¹³Na engnan noł, enim ei pii kun erngii ei, kunum kunum na enim mołmun konu ełe, ombii nip nip enj. Ba na andlam endi sinałim. Na yi ni piinj, enim wumb mołmun konu ełe, na kongun enj mił, mong tang, enim Jiisas kin pii gii ningii ku. Yi mił, wumb tiłap eipi wumb kopur pii gii ninjing ei, yi mił ku enim yi erngii. ¹⁴Nimbil erang, na Jiisas epi endi na ngo pendim epi ei, orung kindip wumb pei paki tumbii. Wumb kopur Griik ek niłmin wumb ni, ek eipi niłmin wumb ku; wumb kopur noman ka wii seng, gerik piik niłmin wumb, nga wumb kopur noman ka sinerang kin, gerik piinarik mołmun ku. Wumb pei kin, na Gos nge ek ka ni tor kindip paki tumbii. ¹⁵Yi mił peng, na noman tuk ełe dinga kindip, na enim Rom konu mołmun wumb yi ku,

Gos nge ek ka, na enim kin ni tor kindip ngumbii ku.

Gos Nge Dinga Ei Eim Ek Ka

¹⁶ Yi mił, Gos ek ka ei na ni tor kindmbii ei, singambił sinand, mon. Nimbii erang, ek ka ei, Gos nge noman dinga yi erang wumb nii endi, Jiisas kin pii gii ningii wumb ei, Gos sipi orung simba. Kumb se Jura wumb, nga wumb tilap eipi Griik wumb ku. ¹⁷ Yi mił, Gos nge ek ka ei, Gos nge oł kun ka eřim oł ei, peni ełe kindpi, sinim andan topu ngum. Ngang kin, ełe nge wumb pii gii ełe, tonu onum. Wang kin, nga pii gii ei, oł kun ka oł ei, tonu onum ku. Gos nge ek ka ok pułum ek ei, yi mił ninim.

“Wumb nii endi Gos kin pii gii nim kin, Gos wu ei kun ka pa nipi kin, nga erang konj kunum kunum mułmba.”

Gos Nge Popuł Kis Pii Gii Ninenjing Wumb Kin Ngumba

¹⁸⁻¹⁹ Yi mił, Gos nge noman popuł kis sipi, epin mołum konu ełe, mani mei peni ełe, wumb pei andan tum. Tang kin, wumb oł kis erik, nga oł kun ka pałim mił enarik. Nga Gos nge ek ka keimi ei to mani kindik enmin oł ei, Gos nge kumep kis ei, wumb tilap ei kin tonu omba. Nimbii erang Gos oł kun ka ei, wumb pei andan tum ei yi mił; Gos nge oł kun ka eim peni ełe kindim ei, wumb piik kanik er mołmun. ²⁰ Kumb ok mendpił, Gos epi kanim kanim pei eririm kunum ei, pepi wang kin, pe akip yi ku pałim. Wumb pei, Gos eririm epi peni ełe kindang kin, kanik piik enjing. Erik kin, Gos nge oł kun ka ni, noman dinga ei piilangin kin, ba Gos kinenilangin mon. Yi mił erang, wumb pei en enim mong kis kanim kanim enjing; ba Gos kumb ełe, koi enerngii mon. Erik kin, sin mong ei piinanmin, pa ninerngii mon. ²¹ Nimbii erang, wumb pei Gos mołum ei piimin; ba wumb ei, en enim Gos embe

ambił tonu kindnenjing kin, Gos ei Gos owundu mendpił ni piinarik kin, Gos kin noman ka piik ngonalmın ku. Wumb en enim noman ełe, wulu pupu kun pinerang kin, nga en enim noman tuk ełe, oł kis piki topu emii er pałim. ²² Wumb en enim nilkeng sik, yi ninmin, ‘Sin noman ka wii pałim,’ pa ninmin: ba en enim noman ełe, kun pinernang kin, wulu pang nik mołmun. ²³ Nga wumb en enim, Gos tilang owundu ka wii sałim ei, kulermba; ba konj kunum kunum mułmba. Gos eim kin buł ngok, eim embe ambilk tonu kindnenjing mon. Ba en enim, Gos aki tok ya mani mei epi ku ni, ond ni, wu kułngii mił ni, kei mił ni, ka mił ni, wembii mił ni, epi wii ombu gos kend mił erik, ambił tonu kindik, men tok ngok enjing.

Oł Kis Kanim Kanim

²⁴ Yi mił erang, Gos wumb ei kan wiik topu en enim noman tuk noman ełe, erngii enjing oł kis kanim kanim pei ei, erangin nim. Wumb ei, en enim nge ngenj ełe oł kis penj mułum oł ei, en enim kin yi enjing. ²⁵ Nimbii erang wumb ei yi mił ku, Gos nge ek ka keimi ei si kindik, nga en enim ek kend tok piik enjing? Wumb ei Gos epi erim epi ei embe ambił tonu kindnjing; ba wumb ei, Gos mendpił mołum pułwu eim buł ngok, embe ei ambił tonu kindnenjing mon. Gos Owundu eim epi kanim kanim pułwu, sinim wumb sinim Gos eim embe kunum kunum ambiłpi, tonu kindmin ei keimi mendpił.

²⁶ Yi mił erang, wumb yi mił enjing, Gos wumb ei kan wiik topu en enim noman ełe erngii enjing oł kis penj kanim kanim pei enjing. Erik yi mił ku, amb kopur en enim wenjing kin si kindik kin amb eipi kin oł kis penj mułum ei enjing; ba en enim oł kun pim mił enenjing mon. ²⁷ Pe nga wu kombur yi mił enjing ku, wu kopur oł kun ka mił enenjing mon.

Wu kopur ei en enim nge embnjing ei si kindik, nga wu kopur eipi kin, oł kis penj mułum oł ei enjing. Wu kopur ei, en enim noman tuk ełe, dup mił gur neng kin, oł kis kanim kanim pei penj mułum ei enjing. Yi mił oł kis enjing wumb ei, Gos kumbii kis owundu ngang singii.

²⁸ Nimbil erang wumb ei, Gos nge oł kun ka ei noman ełe ambil gii ninarik. Nga ekii sinarik enjing wumb ei, Gos kanpi, wiik topu mułang kin, en enim noman ełe erngii enjing oł kis kanim kanim penj mułum oł ei enjing. ²⁹⁻³¹ Wumb pei noman tuk ełe, oł kis kanim kanim piki topu mołum. Wumb ei oł kun enarik; wumb eipi kin oł kis erik; wumb eipi nge epi ei, noman dinga kindik simin ni piik; wumb eipi kin opu orung erik; wumb eipi epi pei salim wumb ei kin, kis piik, wumb eipi to konduk; wumb eipi kin ek mił erik; wumb eipi kin ek kend tok epi sik; nga wumb eipi kin noman tuk dinga kis piik ngok; wumb eipi kin ek kis dinga nik erik; wumb eipi kin ek poł kis tok ni ngok; Gos kin noman kis piik, opu orung erik ngok, ek dinga nik; nga wumb en enim embe ambil tonu kindik; wumb en enim noman ełe sin sinim wumb ka wii pa nik; nga nipe oł kis kanim kanim pei konj ermin ni piik; wumb erinjing menjing noł ei nge ek piik kin, ekii sinenjing ku. Wumb en enim noman ka pinałim mon. En enim oł keimi ermin niłmin; ba ei kapli enałmin mon. Nga wumb en enim miyem ende wumb kin kaimb sinałmin mon. Nga wumb eipi kin noman ka piik ngonalałmin mon ku. ³² Wumb pei, Gos nge lo ek dinga ei piłmin lo ek dinga ei, yi mił ninim. Wumb nii endi, oł kis yi nge enjing kin, wumb ei kolk kin, Gos kin kumep kis singii. Ba wumb en enim, epi kis kanim kanim pei er pangin kin, nga wumb eipi oł kis yi ku erangin kin, en enim ka piinmin ei, oł kis mendpil pałim.

Gos Nge Kos Piimba Konu Kun Ka Mendpil Salim

2 Yi mił erang, enim Jura wumb pei, wumb eipi kin kos erik ngok enmin ei, na enim endeim endeim kin ek nip ngond. Ni ninim oł kis en ei, koi enenjii mon. Enim piinmin, enim wumb eipi kin kos erik ngołmun. Ełe nge, en enim ekii se kos singii. Nimbil erang, enim wumb eipi kin kos erik ngołmun. Nga ni ninim oł yi nge elin ku. ² Nga sin Jura wumb piinmin ei, Gos kos owundu kun ka pałim mił ermba. Wumb ei oł kis enmin wumb ei kin, Gos kumep kis ngumba. ³ Nga enim Jura wumb en enim wumb eipi kin, kos erik ngonmun; ba en enim oł kis yi mił enjing ku. Enim nipe ni piinmin? Enim Gos nge kos owundu ei si kindik kin, orung puk, wii mułngii min? ⁴ Pe nga enim nipe ni piinmin? Gos nge noman ka wii owundu enim ngonum ei, Gos enim kin kunum olt kinan kis kui er mołum. Nga Gos enim kin kumep kis sikir ngonanim mon. Gos nge oł kun ka ei nge, enim epi ei wii mił ni piinmin min? Gos nge oł kun ka ei nge, enim epi ei wii mił ni piinmin min? Gos nge oł kun ka ei erang kin, enim noman ei to ak tungii nge erim ei, enim piinanmin min? ⁵ Ba enim nge noman tuk ei, kom ku mił dinga pałim. Peng kin, enim noman tuk ełe to ak tunenjing. Ełe nge, Gos kunum owundu kunum ełe, Gos popuł kis sipi kin, nga kos owundu kun ka er ngopu, konu peni ełe kindpi ermba ei, enim dup konu kumbii kis owundu singii. ⁶ Sik kin, yi mił wumb nii endi nipe oł enjing mił oł ei nge, Gos mok topu kumep ngumba. ⁷ Wumb kopur en enim oł kun ka minj erik punmun. Nga en enim Gos nge tiłang owundu ka wii ei, kongun dinga erik kin, kur kanik singii. Sengin kin, Gos wumb ombu nge embe ambil tonu kindmba. Nga wumb ei, noman konj kunum kunum konj mułmun ei, kur

kanik kin, singii ku. Wumb ei, Gos noman konj kunum kunum ei ngumba. ⁸Ba wumb kopur en enim ngenj efe, noman kulk kin, Gos nge of kun ka ei ekii sinarik kin, buł ngok enmin wumb ei kin, Gos kumep kis ngumba. Gos eim jiki pang kin, popuł kis sipi, kumep kis wumb ei kin ngumba. ⁹Kunum efe, wumb pei of kis enjing ei, ngenj kumbii kis kin, of embin tui kis ei, enim kin tonu omba. Kumb se Jura wumb, nga ekii se tilap eipi wumb, of kis enjing wumb ei minj, kumep kis singii. ¹⁰Ba wumb nii endi, of kun ka ełmin wumb ei, Gos nge tilang owundu ka wii ni, eim noman emin ka ei ni, nga embe owundu tonu kindilim ei, Gos wumb ombu kin ngumba. Kumb se Jura wumb tilap, nga ekii se, torung wumb tilap eipi ouni ngumba ku. ¹¹Gos nge ningił efe, wumb pei kanpi kin, su ende mił kindim.

¹²Yi mił erang, torung tilap eipi wumb ei, Gos lo ek Moses ngurum ek ei sinenjing. Sinarik kin, Gos lo ek ei piinarik mulnjung wumb ei, en enim of kis enjing wumb ei, Gos kos piipi, en enim sipi kin, dup konu efe kindang, am pungii. Ba Jura wumb tilap ei, Gos lo ek Moses ngurum ek ei sinjing. Ba wumb ombu, of kis enjing wumb ei, Gos lo ek Moses ngurum wumb ei kin, Gos kos owundu piimba. ¹³Yi mił erang, wumb nii endi, Gos lo ek Moses ngurum ek ei piinjing; ba ekii sinenjing wumb ei, Gos kin kun ka mołmun wumb ei ninermba mon. Ba wumb Gos lo ek Moses ngurum ek ei piik, ekii sik erngii wumb ei, Gos wumb kun ka mołmun wumb nimba. ¹⁴Yi mił wumb tilap eipi, Gos lo ek Moses ngurum ek ei sinenjing; ba en enim noman efe, Gos lo ek Moses ngurum ek ei piik, ekii sinimin kunum ei, wumb en enim lo ek endi pinalim; ba en enim noman tuk efe, lo ek mił peng kin, en enim nipe of erngii ei piilmin. ¹⁵Yi mił wumb en enim ełmin of ei, peni efe andan tang

kin, Gos lo ek wumb kongun erngii mił, en enim noman tuk efe Gos mon poł pendim. Pindang kin, wumb en enim noman tuk gui efe, yi mił ku peni efe, andan topu, keimi nipi ngołum. Nimbii erang, en enim noman tuk efe, ak mak erpi; nga kunum endi, en enim kos erpi ngołum. Nga kunum endi, en enim enjing of ei kapli nipi ngołum ku. ¹⁶Ei yi mił peng kin, Gos ek ka yi mił ninim. Gos kunum owundu tonu omba kunum efe, Kraisi Jiisas kin kos owundu piimba. Ei epi kanim kanim wumb pei noman tuk efe, koi er palim epi ei kos piimba. Na Pol Gos ek ka ei ni tor kindind.

Jura Wumb Tilap Lo Ek Ei Kapli Paki Tumba Ni Piilmin

¹⁷Ba enim yi mił ninmin, “Sin Jura Wumb.” Nga enim lo ek ambii gii ninjing kin, ei en enim Gos kos owundu paki tumba, ni piinjing. En enim embe ambii tonu kindik kin, sin sinim Gos nge wumb mołmun, ningii. ¹⁸Enim Gos nge noman efe piilmin. Nga enim of kun ka mił, kapli ninjing ku. Nimbii erang Gos lo ek efe, enim piik sik, poru ninjing. ¹⁹Nga enim yi mił ni piilmin, sin lo ek efe, sin ek keimi pułe ei, sipin poru ninjpin. Nga sin kapli ei, ningił tumbun mołum wumb, andlam kun ka andan to sipmin. Nga en enim yi mił ni piinmin wumb ei, emii palim konu efe mołmun wumb ei, sin tilang mił, andlam andan to sipmin, ni piinmin. ²⁰Nga enim wumb noman kun pinalim wumb kin, wumb kangi ambii kembis kin, ek mon andan tok ngołmun wumb mołmun. Enim piilmin, Gos lo ek ei ek keimi ni, noman dinga tuk palim ek ei, piilmin. ²¹Nga enim wumb eipi, ek mon andan tok ngołmun; ba en enim kin, ek mon ei, andan tok ngołmun min? Kunum efe, enim lo ek ei ni tor kindinmin ei, enim wumb eipi nge, epi waning sinerngii pa niłmin; ba en enim, wumb eipi nge epi waning

siłmin min? ²² Nga enim lo ek endi yi mił niłmin. Wu eipi nge embnjing ei, enim wu eipi ngunduk enerngii, mon niłmin; ba en enim wu eipi embnjing ngundulmun! Nga enim ek kend gos ei, wumb men tołmun ei, enim noman kulermin mon, niłmin; ba enim wumb nge men ngii ek kend gos epi yi mił waning siłmin min? ²³ Nga en enim embe ambil tonu kindik kin, ek yi mił niłmin. Sin Gos lo ek ei sinjpin; ba enim Gos lo ek ei ekii sinałmin mon. Ełe nge, enim Gos embe to kis erik ełmin! ²⁴ Nimbił erang, Gos ek ka kumb ok pułum mił yi ninim, “Enim Jura wumb Gos kin oł kis enjing oł yi nge, wumb tiłap eipi oł ei kanik kin wumb ei, Gos kin ek kis nik, ek buł ambilk, yi ełmin.

²⁵ Yi mił, enim Jura wumb Gos lo ek ei piik, ekii sinjing kin, kaplı enim ngenj kopsik ełmin oł ei, pułe kun pimba. Ba enim Gos lo ek ei ekii sinenjing kin, kaplı enim ngenj kopsik ełmin oł ei, pułe ei wii mił pimba. ²⁶ Yi mił, wumb tiłap eipi wumb nii endi, ngenj kopsik ełmin oł ei enałmin; ba Gos lo ek ei ekii sinjing, kaplı Gos wumb ei kanpi kin, yi mił enim nge Jura wumb mił, ngenj kopsik ełmin oł ei, ende mił ni piim. ²⁷ Keimi, enim Jura wumb Gos lo ek ełe, enim piik sinjing. Nga enim ngenj kopisnjing ku. Ba enim Gos lo ek ei ekii sinenjing mon. Nga wumb tiłap eipi wumb ngenj kopisnenjing wumb ei, Gos lo ek ei keimi ekii sinjing kin, wumb en enim enjing oł ei, enim Jura wumb kin kos erik ngungii. ²⁸ Wumb nii endi, eim noman tuk ełe, Jura nge wumb tiłap keimi mił mulerim kin, wumb ei Jura wumb mendpił mon. Nga ngenj kopsik ełmin oł ei, ngenj torung ełe epi mendpił, mon ku. ²⁹ Ba wu endi eim noman tuk ełe, Jura wu mułum kin, wu ei Jura wu mendpił mułmba. Nga ngenj kopsik ełmin oł ei, noman tuk ełe epi ei, lo ek ełe mendpił mon. Epi ei, Gos Gui Ka ełe epi mołum. Wumb endi oł

yi mił erim kin, wu ei wumb ningił ełe, wu num mulermba mon; ba Gos ningił ełe wu num mułmba.

Oł Kis Ei Erpi, Oł Kun Ka To Mani Kindnermba, Mon!

3 Jura wumb erpi, wumb tiłap eipi wumb ei, to mani kindinmin mił nenj? Nga nipe epi ka endi erpi, Jura wumb ngenj kopsik ełmin oł ei tonu ołum? ² Kawukeiya! Pe Jura wumb, Gos kin epi kanim kanim paki tang kin, pei sinjing. Kumna mina ei yi mił, Gos eim nge lo ek ka ei, Jura wumb ngang kin, tep ka erik mułngii nipi ngurum. ³⁻⁴ Nimbił erang, Jura wumb kopur Gos kin pii gii ninenjing. Ba en enim oł kun pinałim mił ei erik kin, Gos nge oł kun ka ei, to mani kindngii min? Ei mon mendpił. Gos endeim mendpił, ek keimi kun ka kunum kunum niłim. Ba wumb pei ek kend tok niłmin. Gos ek ka kumb ok mon poł pendrim ek ei, yi mił ninim, “Nim Gos ek niłin ei, ek keimi kun ka pałiim. Peng kin, wumb nim kos erik ngunjung kin, kaplı nim dinga angkin kin, kos kun ka erkin poru ninjii.”

⁵ Ba nipe mił sinim oł kis ełmin oł ei erang kin, Gos oł kun ka mołum ei, andan tang kenmin min? Sinim nipe ek nimin? Ek ei Gos oł kun ka enarpi kin, sinim kin kumep kis kun pinałim mił ngumba min? Na wumb endi mił ya mei wu, noman ełe ekii sip ek yi nind. ⁶ Ei mon mendpił! Pe Gos eim kun ka mulerim kin kaplı nga eim nipe mił erpi, ya mei wumb pei kos owundu piipi, mok topu, eipi eipi kindmba?

⁷ Ba na nam ek kend top ninj kin, kaplı Gos nge ek keimi mendpił ei peni ełe tor omba. Ełe nge, Gos nge embe owundu ei, owundu mendpił tonu omba. Nimbił erang na wu oł kis eł wu? Nga nipe na kos piip kumep kis ngang simbii? ⁸ Pe sinim ek yi mił nimin? “Kaplı sinim oł

kis eramin nemin kin, kapli oł kun ka ei, tonu omba.” Kapli oł ei sinim ermin min? Wumb kombur sin kin ek buł morung ninmin wumb yi ninmin; ba ei ek kend to ninmin. Wumb ei en enim dup konu kumbii kis ei kapli singii. Ei oł kun ka mendpił.

Wumb Endeim Eim Kun Ka Mulahim Mon; Wumb Pei Oł Kis Ełmin

⁹Pe nga sinim nipe ni piinmin? Pe sinim Jura wumb tilap mołpun kin, wumb tilap eipi ei to mani kindmin min? Ei mon mendpił. Nimbił erang na ek yi mił nip poru ninj. Sinim Jura wumb tilap ni, wumb tilap eipi ouni pei, oł kis dinga ei ambiił gii nipi to mani kindang mołmun. ¹⁰⁻¹³Gos ek ka kumb ok pultum ek ei yi mił ninim.

“Wu endi oł kun ka elim wu endi molałim, mon mendpił! Wu endi Gos nge oł kun ka ei, piinałim mon. Nga wu endi Gos mołum ni piipi kin, kur kinałim mon ku. Wumb pei Gos nge oł kun ka ei buł ngunjung. Ngok kin, en enim Seisen nge andłam kis ele punjung. Wumb endeim eim oł kun ka enerim mon. Wu endeim mendpił mił mon. En enim num goltum ei, wumb kułii kui tonmun tukpu ele, aki mił to sałim. Wumb en enim gupu anmbiił ele, wumb eipi kin ek kend tok ngołmun. En enim gupu ngenj mandring ele, wumb kin am ek kis mendpił tuk sałim ei, wembii kis kum keming mił, wumb to kondułum epi ei, yi mił ełmin. ¹⁴Wumb en enim gupu ele, ek mił enmin ni, ek kis penj mołum ei, en enim kin piki topu mołum. ¹⁵Wumb en enim sikir puk kin, wumb eipi to kundangin kin, miyem kui ba nge punjung. ¹⁶Wumb en enim konu orung orung punjung konu ele, wumb eipi to kis monduk kin, ngenj kumbii kis ngunjung. ¹⁷Wumb en enim noman

emin ka seng molk kin, pungii nge oł ei, enałmin mon. ¹⁸Wumb en enim Gos kin mund mong kularik kin, Gos kin pii kun enarik kin, nga Gos nge embe ambiił tonu kindnałmin ku.”

¹⁹Pe sinim yi ni piinmin. Gos lo ek ei, Jura wumb ni ngurum ei, wumb nii endi Gos lo ek ei piik kin, mandring mulk wumb ei kin nirim. Yi mił neng kin, wumb endeim kapli yi ninermba, ‘Nam wumb kun ka mendpił moł,’ ninermba mon. Ba wumb ya mani mei ele wumb ei, Gos ningił ele oł kis kun ka pinałim mił oł ei, pei enjing. Wumb ei, Gos kin kumep kis singii. ²⁰Nimbił oł erang wumb endi eim Gos lo ek nirim mił erpi, ekii sipi kin, Gos ningił ele wu kun ka mulermba mon. Nimbił erang, Gos lo ek ele ei, sinim pei oł kis ełmin oł ei, andan to tor kindnim.

Gos Kin Pii Gii Ninjing, Wumb Kun Ka Mołmun

²¹Ba pe Gos nge oł kun ka oł ei, peni ele tor wang kin, wumb pei keningii nge om. Ei nge lo ek ele kin ekii sipi onerim mon; ba andłam eipi mił om. Yi mił ku, lo mon ek ei nin, Gos nge ek mon ni, tor kindiłmin wumb ei kin ouni Gos nge oł kun ka oł ei nge, ek kun ka ni tor kindiłmin. ²²Gos oł kun ka ei yi mił, wumb nii endi Jiisas Kraiss kin pii gii ninjing kin, Gos wumb ei kin kun ka mołmun wumb, ni kananim. Jiisas wumb pei eim kin pii gii ninjing wumb ei Gos ek yi mił nim. Nimbił erang wumb pei Gos ningił ele, wumb eipi eipi mił molałmin mon; wumb ei ende mił mołmun. ²³Nimbił erang wumb pei oł kis minj erik kin, nga sinim Gos nge oł kun ka tilang owundu ei sin sinim kin kapli enermin mon. Sin sinim Gos kin mandi molałmin mon ku. ²⁴Ba Gos wumb pei eim kaimb sipi, noman ka ngopu erim ei, wumb Gos epi ka wii ei top enenjing mon; Gos wii ngum. Ei nge Kraiss Jiisas sinim eim kin pii gii ninjpin wumb

ei, Gos eim sipi, orung sim. ²⁵ Gos Jiisas Kraiss sinim kin ya mani mei ele kindim. Kindang opu kin, Jiisas eim ond peri ele kolpu, eim miyem bein topu, sinim wumb of kis enjpin of ei, kil ngopu, si kindmba nge om. Ele nge Kraiss kin pii gii ninjing wumb ei mendpił, kil ngopu sipi orung sim. Seng kin, eim of kun ka sinim kin andan topu ngum. Ngang kin, kumb ok Gos eim wumb of kis enjing ei, Gos kanpi kui erpi, wiik topu kunum olt kinan mułum. Nimbił erang Gos eim wumb ei eim kin, noman ak tungii min mon ni piipi kin, kui er mułum. ²⁶ Ba pe Gos nge of kun ka ele ei peni ele kindpi kin, sinim mei wumb andan tum ei nge sinim piinmin. Piipin kin, Gos eim mendpił kun ka mułum. Pe nga wumb nii endi Jiisas kin pii gii ningii ei, Gos wumb ei kin, yi ku 'Kun ka mułmun wumb' nimba.

²⁷ Pe nga nipe epi endi pim kin kapli sin sinim embe ambił tonu kindmin? Ei epi endi mon; Gos epi endi ei ondu ngopu poru nim. Nipe epi endi ei ondu ngum? Lo ek ele ekii sinmin ei min? Ei mon mendpił! Yi mił peng kin, wumb Jiisas kin pii gii ninjing ei, epi ei nge mendpił. ²⁸ Ba sinim yi mił ni piłmin. Wumb endi Jiisas kin pii gii ningii ele mendpił, Gos wumb ei kin, 'Kun ka mułmun' nimba. Ba wumb Jura lo ek ele mendpił, ekii sik erngii ele mon. ²⁹ Mine Gos ei, Jura wumb tilap nge mendpił, Gos min? Gos ei, wumb tilap eipi nge, Gos yi ku min? Ei keimi, Gos ei wumb tilap eipi nge Gos ku. ³⁰ Yi mił keimi, Gos endeim mendpił mułum. Gos eim kapli erang kin, Jura wumb ni, wumb tilap eipi pei ouni, Gos kingam Jiisas kin pii gii ninjing wumb ei, Gos wumb ei kin, 'Kun ka mułmun wumb,' nimba. ³¹ Yi mił peng piipin kin, sinim Jiisas kin pii gii ninmin of ei, Jura lo ek ei, to mani kindmin min? Ei mon mendpił! Ba pułe eipi

yi mił, sinim pii gii niłmin of ei, Jura lo ek ei keimi nipin kin, ambił gii ninmin.

Gos Eiparam Of Kun Ka Ełim Wu Nim

4 Pe nga sinim nge kupenjpin Eiparam ok mułum wu ei, sinim mułmun mił yi mułum. Yi mił peng kin, sinim eim kin nipe ek ninim? ² Yi mił, keimi Eiparam lo ek ele ekii siłim pim kin, kapli ele nge eim, wu kun ka tonu opu mułum ei, eim kapli eim embe ambił tonu kindmba. Ba Gos ningił ele, eim embe kapli ambił tonu kindnermba mon. ³ Yi mił, Gos ek ka ei nipe ek mił ninim? "Eiparam Gos kin pii gii nirim ele nge Gos Eiparam wu kun ka mułum," pa nirim. ⁴ Pe nga wumb nii endi kongun ermba ei, eim kumep simba kumep ei, epi ka wii endi wii sinermba mon. Ba kumep ei, eim kongun erim mił, kumep sim. ⁵ Ba wu nii endi lo ek ele kongun enerim ba wu Gos kin pii gii nirim wu ei, Gos eim wu ei of kis erim wu ei of kun ka ełim wu nimba. Nimbił erang wu ei, eim Gos kin pii gii nirim ele nge, Gos wu ei je kun ka nipi mundrum. ⁶⁻⁸ Yi mił ku wu endi lo ek ele ekii sinerim; ba Gos wu ei kin wu kun ka nimba. Deipis wu ei kin yi mił nirim ku. Deipis wu ei ka piyangli nirim.

Deipis yi mił nirim, "Gos wumb pei of kis kil ngopu si kindpi pandi tum wumb ei ka piingii. Gos Owundu wu endi kin of kis pinerim kin wu ei eim ka piyangli," nirim.

⁹ King Deipis ok nirim ek ka ei, wumb nii endi ka piingii ei, Jura wumb tilap ngenj kopsik ełmin wumb ei kin, mendpił ngumba min? Min orung wumb tilap eipi wumb ngenj kopsinarik ełmin wumb ei kin, ouni ka piik singii ku min? Sinim pii kun ermin! Sinim yi nipin nipin enjpin, Eiparam Gos kin pii gii nirim ele nge, Gos Eiparam kin kun ka ełim wu nipi mundrum. ¹⁰ Kunum nenj Gos Eiparam kin wu kun ka nirim? Kunum ele eim ngenj kopisnerim kunum ei,

min eim ngenj kopsim kunum ei min? Keimi, eim ngenj kopisneririm kunum ei Gos Eiparam kin 'Wu kan ka' nirim. ¹¹ Eiparam ok Gos pii gii nirim. Nirim ele nge, Gos eim kin kun ka nipi mundum. Mundang kin, jep ol wumb keningii ni epi eim ekii se ngenj kopsim. Pe nga Eiparam sinim wumb Gos kin pii gii nik kin, ngenj kopisnenjing wumb ei nge kupenjing. Yi mił ku, sinim Gos kin pii gii ninjpin wumb ei, Gos sinim kun ka mołmun wumb pa nimba. ¹² Eiparam eim wumb ngenj kopsik elmin wumb ei nge, kupenjing mił mołum ku. Ba nga wumb ngenj kopsiłmin ei nge minj mon. Eiparam eim ok Gos kin pii gii nipi kin, ekii se ngenj kopsirim. Wumb ngenj kopsik elmin wumb ei kupenjing, Eiparam ok erim mił ei pii gii nik kin, ekii sik enjing ku.

**Wumb Gos Kin Pii Gii Ninjing
Ele Nge Ok Gos Ngumbii
Nirim Epi Ei Ngang Singii**

¹³ Yi mił, Gos eim Eiparam kin kupam noł ok ek dinga nipi ngumbii nirim ei, ya mani mei pei ngumbii nirim. Gos ek dinga Eiparam kin nirim ek ei, lo ek ele tonu onerim mon! Ba Eiparam Gos kin pii gii nirim ei nge, Gos Eiparam wu kun ka nipi mundum. Yi mił peng kin, Gos eim Eiparam kin dinga ek nirim mił yi eririm. ¹⁴ Ei yi mił, wumb pei lo ek ekii siłmin wumb ei, Gos epi dinga nirim epi ei singii kaplı, ba pii gii ei wii mił, pimba. Nga yi ku, Gos Eiparam kin ek dinga nipi pendrim ek ei, wii mił pimba ku. ¹⁵ Ei yi mił peng kin, Gos lo ek ei erang kin, Gos nge popuł kis wumb kin tonu omba. Ba lo ek endi pinelang kin, kaplı wumb endi lo ek endi to kis enim pa ninelangin mon.

¹⁶ Yi mił erang kin, puł ele nge wumb Gos kin pii gii ninjing wumb ei, Gos epi ngumbii nirim mił epi ei, ngumba. Ngang kin, Gos eim ek dinga nirim mił

epi ei, Gos nge noman ka ngolum ele nge mendpił, keimi tonu omba. Ele nge mong keimi ek dinga ni pendrim ek ei, dinga peng kin, Eiparam kupam noł pei kin ekii se tonu omba. Ele nge lo ek ekii sik elmin wumb ei nge minj mon; ba wumb pei, Eiparam kin ekii sik kin, Gos pii gii niłmin ele nge mendpił. Eiparam eim sinim pii gii ninjpin wumb ei nge kupenjing mendpił mołum. ¹⁷ Yi mił, Gos ek ka ok ni pendrim mił, yi nim. "Na nim Eiparam wumb tiłap eipi eipi pei ernjing mił, enim se mundunj," pa nirim. Ek dinga nipi pendrim ek ei, Gos ningił ele dinga palim. Peng kin, Eiparam Gos kin pii gii nirim ei, Gos wumb kulnjung wumb ei nga si kindang kin, konj molk kin tonu ongii nge Gos. Gos ek neng kin, ele ok sinerim epi ei, Gos ek piik kin, ele tonu onjung. ¹⁸ Eiparam eim wu tukui ni, kangił endi mengnermbii ni piinerim mon; ba eim Gos kin pii gii nipi, kui er mułang kin, Gos ek keimi ok nirim mił ei, tonu omba ni piirim. Yi mił, wumb andłam kanik poru ninjing ei mił, Eiparam Gos kin pii gii dinga nirim nge kui er mułang kin, Gos ek nirim mił, eim kaplı ermba. Pe Eiparam Gos kin pii gii nirim ei, Gos ek yi nirim mił, "Nim nge kupanim noł pei, yi mił tonu ongii." ¹⁹ Nga Eiparam eim kung ngii pei 100 mił mułum ei, eim wu tukui mendpił mołpu kin, eim ngenj kułmba mił erim. Nga ambim Sera yi ku tukui mołpu kin, ngenj kułmba mił erim ku; ba Sera eim kangił endi mingnerim mon! Eiparam ele nge ni piipi kin, ba eim Gos kin pii gii dinga peng kin, wakin tunerim mon. ²⁰ Nga Eiparam Gos ek dinga nipi, pendrim mił ni piipi kin, eim noman tał pinerang kin; eim pii gii ei ouru neng kin, wakin tunerim mon. Yi erang kin, Eiparam eim Gos kin pii gii dinga nipi kin, eim Gos kin noman ka piipi kin, Gos embe ambił tonu kindim. ²¹ Nimbił erang, Eiparam eim noman dinga pi-

irim ei, Gos ek keimi dinga nirim mił ei, kapli keimi ekii se ermba ni piirim. ²²Yi mił erang kin, Gos Eiparam kin ek yi nirim, “Nim wu kun ka mołun.” Ele nge Eiparam Gos kin pii gii dinga nirim. ^{23–24}Ba ek ei, Gos nge ek ka ele Eiparam kin ni piirim. “Eim wu kun ka mołum,” ni piirim. Ba Gos ek ka ei Eiparam kin mendpił ninanim mon. Ba Gos ek ka ei sinim kin ouni ninim. Sinim nge pii gii ei, Gos eim Jiisas sinim nge Owundu tukpu ele, nga konj tonu sim. Ele nge Gos ni piipi kin, sinim wumb kun ka ełmin wumb ni piirim ku. ²⁵Yi piipi kin, Gos Jiisas sinim kin, ya mani mei ele kindang opu kin, ond peri ele kołpu kin, nga eim miyem sinim oł kis enjpin ei kil ngum. Gos nga Jiisas sipi tonu seng kin, nga konj mołum. Yi mił erang kin, Gos sinim pii gii ninjpin wumb eim ningił ele ‘Kun ka mołmun,’ wumb nimba.

Sinim Pii Gii Wumb Gos Kin Kun Ka Mołmun Wumb Nimba

5 Pe yi mił erang, sinim Gos kin pii gii ninjpin ele nge, Gos sinim kin kun ka mołmun, ninim. Yi mił erang, pe sinim Gos kin noman emin peng mołamin kin, sinim nge Owundu Jiisas Kraiss eim oł ei nge erang kin, sinim pii gii wumb kin tonu om. ²Kraiss Jiisas eim endeim mendpił, andłam ele aki tang kin, sinim kapli Gos kin eim noman ka ngołum ele, tuk bin konu ele, sinim pe mołmun. Pe nga sinim ka piipin, Gos ngopun kin, kui er mołamin kin, Gos nge tiłang owundu ka wii ei, eim kin ouni simin ni piipin kin, kui er mołmun. ³Pe nga, sinim epi ei minj, ka piinnermin mon. Ba sinim oł embin tui kanim kanim sinim kin tonu omba ei kin, ka piimin ku. Nimbił erang, sinim piinmin, sinim oł embin tui ei erpi kin, sinim noman dinga ngang kin, sinim kapli angpin, dinga kindpin, er mołmun. ⁴Nga sinim noman dinga peng mołamin kin, kapli sinim wumb

oł embin tui tonu wang kin, dinga angk mołmun oł ei mił, mołmun. Mołpun kin, sinim oł dinga angk mołmun, oł ei nge pim kin, kapli sinim Gos ngumbii nirim mił, epi ei simin ni piipin kin, kui er mołmun. ⁵Nga sinim Gos kin pii gii nipin kin, kui er mołmun ei nge, sinim singambił piinnermin. Nimbił erang, Gos eim noman ka wii ngang kin, sinim kin noman ele kindang ei, piki tum. Tang kin, Gos eim nge Gui Ka ei sinim paki topu kin, wii ngum. ⁶Kunum ele, sinim dinga pinnerim kunum ei, kun mendpił, Gos Kraiss kin, Kraiss ya mani mei ele opu, ond peri ele kołpu, eim sinim mei wumb pei Gos buł ngopun kin, oł kis enjpin wumb ei, Gos sipi orung sim. ⁷Na yi ni piind. Wu endi mołpu, wu kun ka endi kin kołpu kin, paki tumbii ni, noman to piinim; ba eim kapli enermba mon! Yi peng kin, wu wumb endeim endeim ni molk, en enim nge noman dinga kindik kin, kapli erang, wu ka endi kin kolk kin, paki tungii. ⁸Ba Gos eim noman ka wii ei, sinim kin andan topu ngum. Ngang kin, kunum ei sinim oł kis pinner er mołamin kin, Kraiss opu, eim ond peri ele kołpu kin, sinim oł kis enjpin ei, kil ngopu si kindim. ⁹Yi mił erang kin, pe Kraiss kołpu kin, eim miyem sinim oł kis enjpin ei, kil ngum. Ngang kin, pe Gos sinim kun ka mołmun ninim. Yi mił, sinim piinmin ei Kraiss sinim paki tang kin, Gos popuł kis ni, kumep kis ei, sinim kin tonu onermba, mon! ¹⁰Yi mił, sinim ok Gos kin opu orung wumb mił mulnjpun kin, kunum ele, Kraiss kołpu kin, sinim oł kis enjpin ei, kil ngum. Ele nge, Kraiss eim sinim Gos kin sipi, nga orung seng kin, pe sinim Gos kin noman ende sepin mołmun. Kraiss nga angpi, tonu opu kin, konj mołum. Ele nge, sinim yi mił ku, eim noman konj ngang kin, sinim eim kin ouni konj mołmun. Mołamin kin, Gos eim kos owundu ei, sinim kin tonu onermba mon. ¹¹Ei yi mił mendpił,

mon! Ba, sinim nge Owundu Jiisas Kraiss eim erang kin, sinim Gos kin nga orung sim. Efe nge, sinim Gos kin noman ka pii ngonmun.

Andam Kułum Ba Kraiss Konj Mołum

¹² Yi mił erang, wu endeim Andam oł kis erim efe nge, oł kis mani mei efe tonu om. Wang kin, oł kis oł ei, wumb pei kułngii oł ei, pepi kin, tonu om. Wang kin, oł kis oł ei, wumb pei kułngii oł ei, pepi kin, om. Yi mił erang kin, wumb pei oł kis enmin efe nge, wumb pei koltmun.

¹³ Yi mił, oł kis enjing oł ei, ya mani mei efe ok pim. Nga ekii se, Gos lo ek Moses ngurum. Ngang kin kapli, ba Gos lo ek mulełang kin, wu endi mołpu, wu endi kin, nim oł kis yi en, pa ninełang. ¹⁴ Ba Andam mułum kunum ei pupu, Moses kunum efe, wumb pei mulnjung ei, kolk minj punjung. Wumb eipi pei, Andam oł kos erim oł ende mił, enenjing; ba wumb ei pei oł kis eipi mił erik kin, kulnjung ku.

Nga wu Andam eim jep epi endi Kraiss ekii se omba, yi mił mułum. ¹⁵ Ba Gos epi ka wii ei, wumb pei wii ngopu epi ei kin, Andam oł kis erim ei kin, epi ende mił mon. Ei keimi, wumb pei wu endeim Andam oł kis erim efe nge wumb pei kulnjung; ba Gos noman ka, wumb pei wii ngum ei, owundu mendpił. Gos eim noman ka ngopu ni, epi ka wii efe nge, wumb pei wii ngurum ei, Kraiss Jiisas kin tonu opu kin, wumb pei paki tum. ¹⁶ Gos epi ka wii wumb pei wii ngum epi ei kin, wu endeim Andam oł kis erim ei kin, epi ende mił mon. Yi mił, wu Andam endeim kin oł kis ei tonu wang kin, wu Andam Gos kos owundu piimba kunum ei, wu ei am ba. Nga yi mił, wumb pei oł kis enjing ku; ba Gos epi ka wii, wumb pei kin wii ngang kin, Gos wumb ei kin, kun ka mołmun, nimba. ¹⁷ Ei keimi, wu endeim Andam eim oł kis erim. Efe nge, wumb koltmun oł dinga ei wumb pei tonu wang

kin efe nge, wumb pei to mani kindnim. Kapli yi mił ku nga, wu endeim Jiisas Kraiss kin, wumb pei Gos nge noman ka ngołum ni, epi ka wii ei wii ngołum epi efe nge, Gos sinim wumb kun ka niłim efe nge, sinim wumb king mił, tep er mułmba.

¹⁸ Yi mił erang kin, wu endeim Andam oł kis erim efe nge, kumep kis wumb pei sik kin, kułngii. Yi mił ku, wu endeim Kraiss eim oł kun ka erim efe nge, wumb pei oł kis enjing, eim kil ngopu, si kindpi kin, noman konj ngurum. Ngang kin, wumb sik kunum kunum konj mułngii. ¹⁹ Yi erang, Andam Gos ek ekii sinerim efe nge, wumb pei kin oł kis oł ei tonu om. Yi mił ku, Kraiss Gos ek ekii sirim efe nge, wumb pei Gos kin wumb kun ka mołmun, nimba.

²⁰ Pe nga, Gos lo ek wumb ngurum ei erang kin, wumb en enim oł kis erik mił ei, owundu mendpił tonu om. Ba Gos nge noman ka ngopu ei, wumb oł kis enjing oł ei, to mani kindim. Kindang kin, Gos nge noman ka ngopu elim oł ei, owundu mendpił tonu opu pim. ²¹ Yi mił peng kin, wumb oł kis elmin oł ei, dinga kis peng kin, wumb koltmun oł ei kin tep er mołum. Ei yi mił ku, pe Gos noman ka ngopu erang kin, sinim Gos kin oł kun ka er mołmun. Mołamin kin, sinim Owundu Jiisas Kraiss kin, sinim noman konj kunum kunum mułmun nge nipi ngurum. Ngang kin, Gos nge noman ka ngopu ei, dinga owundu tonu opu kin, tep er mułmba.

Oł Kis Elmin Oł Ei, Sinim Kulnjpun Ba Sinim Kraiss Kin Konj Mendpił Mołmun

6 Sinim nga nipe ek nimin? Sinim oł kis minj er moł pamin kin, Gos noman ka wii ei, tonu owundu mendpił omba. Sinim ek yi mił nimin min? ² Ei mon mendpił! Sinim oł kis elmin oł ei, sinim kulnjpun. Ei nge, sinim nimbił er-

pin kin, nga of kis er mołpun bin? ³ Sinim Krai Jias kin dambiltpin ende pupun, noł pinjpin kin, kunum ei, sinim Krai kin ouni kołpun kin, eim kin ende noł pinjpin. Enim ei piinanmin min? ⁴ Sinim noł pepin ngunjpun kin, ei pułe yi mił, sinim Krai kin dambiltpin ende pupun, kulnjpun. Pe nga, Gos eim Krai kin, sinim ouni tukpu tum. Tang kin, Krai kołpu, nga Arim Gos eim dinga wii eim sipi, angpi tonu opu, nga konj mołum. Mułang kin, sinim yi mił ku, nga sinim angpin tonu opun, nga noman konj sipin, er endmin ku.

⁵ Yi mił, sinim Krai kin dambiltpin ende pupun, eim kułum mił, sinim yi mił ku, kułmun. Keimi, yi mił ku, nga sinim eim kin ende pupun kin, eim konj tonu om. Sinim yi mił ku, konj tonu opun mułmun. ⁶ Yi mił erang, sinim piinmin ei, sinim ngenj noman ok nge ei, Krai kin ouni, ond peri ele nil to pendinpin. Yi mił erang, sinim ngenj ele of kis elmin of ei nge, dinga sinim kin ambil gii ni mułum ei, si kindpi kin, poru nimba. Yi mił erang, of kis elmin of ei, sinim kin, nga ambil gii ni, tep enermba mon. ⁷ Nimbił erang, wumb endi kołpu poru nim ei, nga of kis dinga ele, wu ei ambil gii nga ninermba, mon! ⁸ Ba sinim Krai kin ouni kulnjpun kin, kaplı nga sinim pii gii nipin, Krai kin ouni nga, konj kunum kunum mułmun. ⁹ Nimbił erang, sinim yi ni piimin ei, Krai kołpu, nga angpi tonu opu kin, konj mołum. Mołpu kin, nga kulermba mon. Wumb koltmun of dinga ei, nga Krai kin to mani kindpi kin, tep mulermba, mon! ¹⁰ Yi mił, Jiisas kułum of ele nge, yi mił Jiisas wumb of kis elmin of ei nge, dinga to mani kindpi kin, kunum endeim minj kołpu, poru nim. Ba pe akip, Jiisas eim noman konj mołum ele nge, kunum kunum Gos embe ambil tonu kindpi, mołum. ¹¹ Yi mił ku, enim komb se piingii ei, en enim of kis elmin of ele kin, kołpun moł-

mun. Pe of kis dinga ei, enim kin nga ambil gii ninanim, mon! Ba akip, enim Krai Jias kin dambiltik ende puk kin, Gos embe ambil tonu kindpin kin, konj kunum kunum mołmun.

¹² Pe nga, of kis elmin of ei, enim kan wiik tangin kin, enim ngenj ele, ambil gii nipi, nga tep enermba, mon! Yi mił peng kin, enim ok nge ngenj noman ele of ei, nga ekii sinergii, mon! ¹³ Nga enim nga simb angil nin, epi ei, nga wak tangin pupu kin, of kis nge of ei, ekii sik kin, kaplı of kis nga enerngii, mon. Ba enim nge noman, kin simb angil ni, epi pei, Gos kin ngungii. Yi mił, wumb endi Krai kin kołpu kin, nga tonu konj mołpu kin, noman konj simba. Seng kin, nga sinim nge simb angil ni, epi pei Gos ngumun ele nge, Gos nge of kun ka of ei, erik kin, molk pungii. ¹⁴ Pe yi mił, of kis elmin of ei, nga enim kin dinga kindpi kin, tep nga enermba mon. Nimbił erang, pe enim lo ek ele nge kos owundu ngopu ei, mandring mulałmin mon; ba enim Gos nge noman ka ngołum ele nge, mandring molk pungii.

Wumb Of Kun Ka Kongun Wii Elmin

¹⁵ Yi mił, pe sinim nimbił of ermin? Sinim lo ek ele nge, kos owundu ngopu ei, mandring pupun mulenjpin kin, sinim kin nga tep enerim mon; ba Gos noman ka ngołum ei, sinim mandring pupun mulnjpun kin, kaplı sinim of kis nga ermin min? Ei mon mendpił! ¹⁶ Ei keimi, enim ei piinanmin min? En enim nge ngenj nin, epi wu eipi kin, ek ekii sik erik kin, wu ei, en enim tep er mułang kin, kaplı wu ei kin, enim kongun wii wumb mił mułngii. Ei yi mił ku, enim of kis elmin of ei kin, kongun wii wumb mił mułngii. Molk kin, enim kułngii of ei singii ku. Min mon pim kin, enim Gos nge of ekii sik kin, Gos eim kin kongun wii wumb mił, kun ka er mułngii. ¹⁷ Ba Gos kin noman ka piik

ngungii. Ok enim oŀ kis eŀe kin, kongun wii er mulnjung. Ba akip Gos eim enim sipi orung seng kin, eim kin mandring moŀmun. Moŀangin kin, enim noman tuk eŀe Gos ek keimi kun ka ekii sik kin, puk er moŀmun. Eŀe nge, enim Gos kin ka piik ngungii. ¹⁸Pe Gos enim oŀ kis eŀmin oŀ ei nge, kan ngo pendnjing ei, si tor seng kin, enim wii molk kin, Gos nge oŀ kun ka eŀmin oŀ ei nge, kongun wii er molk pungii. ¹⁹Na enim dinga sinaŀmin mei wumb kin, ek yi miŀ nind. Nimbiŀ erang, enim dinga sinaŀmin mei wumb noman eŀe, ekii sip nind. Ei yi miŀ, ok enim nge ngenj orung nin, epi sipik, noman ok nge oŀ penj oŀ ei, kongun wumb wii miŀ mulnjung kin, enim oŀ kis penj pei pei enjing. Yi miŀ erang kin, pe enim ngenj orung nin, epi pei ei sipik, oŀ kun ka oŀ eŀe kin, kongun wii wumb miŀ ngok erngii. Erik kin, enim Gos nge oŀ kun ka oŀ konj mendpiŀ, tonu wang kin, muŀngii.

²⁰Yi miŀ, ok kunum ei, enim oŀ kis eŀmin oŀ ei, kongun wii erik mulnjung. Kunum ei, enim oŀ kun ka oŀ ei, kan ngunerim, mon; ba enim oŀ ei kin, wii miŀ mulnjung. ²¹Ba kunum endi, enim oŀ kis eŀmin oŀ ei, nipe epi ka endi siŀmin ei nge, akip enim singambiŀ sinmin? Pe enim oŀ kis enmin oŀ ei nge, kumep ei enim kuŀngii. ²²Ba pe, Gos enim oŀ kis nge, kan ngii miŀ mulnjung ei tor sim. Sipi kin, sinim Gos eim nge kongun wii wumb miŀ mundum. Eŀe nge, epi puŀe yi miŀ tonu onum. Wang kin, enim oŀ kun ka er molk kin, nga ekii se noman konj singii ei, kunum kunum molk pungii. ²³Yi miŀ, oŀ kis eŀmin oŀ ei nge, kumep ei kuŀngii. Ba Gos eim nge epi ka wii ei, sinim wii ngum epi ei, noman konj kunum kunum muŀmba. Noman konj ei, Kraiŀ Jiisas sinim nge Owundu kin tonu om.

Wu Amb Siŀmin Ek Ekin Endi

7 Engnan noŀ, na ek ei nip enim ngond ei, enim lo ek eŀe piŀŀmin wumb kin nind. Kunum eŀe, wu endi konj muŀmba kunum eŀe minj, wu ei lo ek eŀe mandring moŀpu kin, tep er muŀmba. Enim ei piinanmin nimin? ²Kapŀi yi miŀ, amb endi wu pang, wam konj muŀum kin, kapŀi lo ek ei, amb kin wam dambiltipi ende kindnim. Ba wam kuŀum kin, kapŀi lo ek ei ok se ende kindim lo ek ei, nga wu amb taŀ ei, se ende kindnanim mon. ³Yi miŀ, pe amb endi eim wam konj muŀang kin, eim wam mani kind si kindpi pupu kin, wu eipi endi pum kin, amb ei eim oŀ kis erpi kin, wam kin kun ka mulaŀim mon. Ba amb eim wam kuŀang kin amb ei, lo ek ei, eim ambiŀ gii ninermba mon. Eim wii muŀmba. Moŀpu kin, amb ei, eim nga wu endi eipi pum kin, eim oŀ kis enermba mon. ⁴Yi miŀ ku, engnan noŀ, enim Kraiŀ kin dambiltik ende punjung. Kunum eŀe, enim lo ek eŀe kulnjung. Kuŀangin kin, lo ek eŀe, enim nga ambiŀ gii ninerim mon. Ei yi miŀ, enim wu eipi kin puk moŀmun. Enim wenjing miŀ Kraiŀ eim tukpu eŀe, tonu angpi opu kin, nga konj moŀum. Moŀang kin, sinim Gos eim nge oŀ kun ka oŀ ei, er moŀamin kin, mong miŀ topu erang kin muŀmba. ⁵Yi miŀ ku, ok kunum eŀe, sinim noman ngenj ok nge oŀ kis eŀe, tonu wang kin, ekii sipin er mulnjpun. Nga kunum eŀe, lo ek eŀe erang kin, sinim oŀ kis nga pei tonu wang kin, er mulnjpun. Eŀe nge, sinim ngenj eŀe, kongun er pang kin, sinim kuŀmun oŀ ei mong miŀ topu, ei sinim kin tonu om. ⁶Ba akip, sinim kuŀamin kin, lo ek ei, sinim nga ambiŀ gii ninanim, mon! Sinim wii miŀ moŀmun. Nimbiŀ erang, sinim ok kunum endi ei, lo ek dinga ei, sinim kan ngo pendim. Ba pe, sinim kongun enmin ei, sin noman tuk konj eŀe nge enmin. Eŀe nge, sinim lo ek mon ok nge eŀe, ekii

sinanmin mon. Ba pe, sinim Gos Gui Ka nge of konj ei, sinim andan tang kin ekii sinmin.

Jura Lo Ek Kin Of Kis Ełmin Ek Kin

⁷Pe nga, sinim nipe ek endi nimin? Jura lo ek ei, of kis nimin min? Ei mon mendpi! Ba lo ek ei, na of kis of andan tunenełang kin, na kaplı piinenełamb. Ei yi mił, lo ek yi ninim, “Nim wu eipi nge epi ei, bun bun kulenjii mon.” Yi mił ku, lo ek ełe, na kin yi ninerim kin, kaplı na kan bun bun sinmin ei, sinenełamb. ⁸Ba of kis ei, lo ek ełe kin andłam ei, tonu om. Wang kin, bun bun kultmun of kanim kanim ei, na noman tuk ełe, tonu opu er mołum. Ba lo ek ełe, pinenełang kin, kaplı of kis ei, koltmun of yi mił piłang. ⁹Yi mił, ok na Jura lo ek ei, na kin pinerim kunum ełe, na konj muls. Ba ekii se, Jura lo ek na kin tonu wang kunum ei, of kis ełmin of ei, nga angpi tonu opu, konj mułum. Mołpu kin, na noman tuk ełe topu kundang kuls mił enim. ¹⁰Nga Jura lo ek ełe nge, wumb noman konj ngumba mił enim; ba na konj mił lo ek ei, na kos erpi ngopu kin, to kundmba mił enim. ¹¹Nimbił erang, of kis ełmin of ei, lo ek ełe kin, andłam kan sim. Sipi kin, Jura lo ek ei kongun erpi, na kin kend topu ngum. Ngang kin, Jura lo ek yi mił erpi kin, na kos owundu ngopu ei, na to kundmba nge mił enim.

¹²Yi mił erang kin, Gos lo ek Jura ngum ei, kun ka mołum. Nga Gos ek dinga pei ei, kun ka ni, kun ni, ka wii mołum ku. ¹³Ei nipe mił pałim? Pe lo ek ka wii ei, na topu kundang kin, na kuls min? Ei mon! Of kis ełmin of ei, na to kundang, na kuls. Yi mił erang, of kis ełmin of ei, peni ełe tonu om. Of kis ei, of kis mendpi! Ei lo ek ka wii ei sipi, kongun erpi kindang kin, of kis koltmun of ei, tonu om. Wang kin, lo ek ei, na of kis pułe ei, andan topu ngum ei, of kis mendpił.

Of Kis Ełmin Of Ei, Wumb Noman Tuk Ełe Kan Ngonum

¹⁴Sinim piinmin, Jura lo ek ełe, Gos Gui Ka nge epi pałim. Ba na nam ngenj ei, mei wumb ngenj pałim. Peng of kis ei, na ambił gii nipi, kan ngopu, tep er mołang kin, na eim nge kongun erip moł. ¹⁵Keimi, na end epi ei, pułe ei piinand. Yi mił, na epi endi noman ngop ermbii ni piind epi ei, na enand mon. Ba epi, na noman ngonand epi ei, na kunum kunum end. ¹⁶Pe nga, na epi endi en-ermbii ni piinj epi ei, na end; kaplı na of ei nge, na yi nił, ‘Lo ek ei kun ka pałim,’ nił. ¹⁷Yi mił erang, pe of ombu kun ka pinalim of ombu, nam enenj, mon; ba of kis ełmin of ei, na kin tuk mołpu enim. ¹⁸Yi mił, na yi ni piind of kun ka ełmin of ei, na nge noman ngenj ok nge ełe, tuk mulałim mon. Ba na noman ełe piind epi of kun ka ei, na ermbii ni piind; ba na ermbii, kaplı enanim mon. ¹⁹Yi mił, na epi of kun ka ermbii ni piind of ei, na enand. Yi mił enarip kin, na epi of kis en-ermbii ni piind of ei, na end. ²⁰Yi mił, na kunum kunum epi endi enermbii ni piind epi ei, enj kin kaplı ei na nam enand mon. Ba yi mił, of kis ełmin of ei, na noman tuk ełe mołpu enim.

²¹Yi mił erang, na kenj ei, lo mił epi of ei, kongun yi mił erim. Kunum endi, na epi nipe kun ka ermbii ni piind ei, of kis ełmin of ei, mendpił mołpu kin, na kin mandi mołpu, ambił gii neng kin, na ermbii mił nenj? Ei kaplı enanim mon. ²²Yi mił, na nam noman tuk ełe, Gos lo ek ei ekii sip, ermbii ni, noman ełe ka piind. ²³Ba pe, na kand ei, lo ek eipi endi na ngenj tuk ełe, aninga kopur pałim. Lo ei, na noman tuk ełe, ok pim lo ei kin, nga Gos nge lo ek konj, na ekii sip piinj lo ek ei kin, opu orung orung enmbił. Pe lo ek of kis ełmin of ei, na kan ngopu, ambił gii nipi, dinga erim. Nimbił erang, of kis ełmin of ei, na ngenj tuk

ete aninga kopur pira kongun er palim. ²⁴Keimi, na wu noman embin kis palim wu moł. Wumb nii endi, na nge ngenj kułmba ngenj ei, si kindmba? ²⁵Pe na Gos kin, sinim Owundu Jiisas Kraiss, na oł kis elmin oł ei, si kindang, wii mołup kin, noman ka wii piip ngond. Ei nam oł yi mił palim. Peng kin, nam Gos lo ek ei mendpił, na noman tuk ete, ekii sip kin moł; ba na nge ngenj ok nge ete, lo ek oł kis elmin oł ei, ekii sip kin, kongun er mołum.

Gos Gui Ka Noman Konj Ka Ngołum

8 Yi mił erang, pe wumb nii endi Kraiss Jiisas kin dambiltipi ende kindim wumb ei kin, Gos kos owundu piipi, mok topu, oł kis nge kumep kis ei, Gos ngunermba, mon! ²Nimbił erang, Gos Gui Ka nge lo ek kongun erpi, na noman konj ka ngołum. Ngum kunum ei, na Kraiss Jiisas kin dambiltipi ende kindpi kin, na lo oł kis elmin oł ei nin, koltmun oł ei nin, na sipi kin, wii kindang moł. ³Yi mił, sinim ngenj noman ok nge ei kin, lo ek ete nge dinga enenełang, Gos eim oł yi mił erim. Erang kin, lo epi ei, lo ek kun kaplı enenełang, ba Gos ei eim yi erim. Erpi kin, ete nge oł kis si kindim. Si kindpi kin, Gos eim nge kingam Jiisas kindang, mei mani opu, sinim mei wumb tałpi erang kin, oł kis elmin wumb mił mułum. Mołpu kin, Kraiss nge ete Gos sinim oł kis elmin oł kumep ei, kołpu kin, sipi orung sim. ⁴Gos yi mił erang kin, ete nge lo ek ei, oł kun ka mił tonu opu pimba. Nimbił erang, pe sinim nge ngenj noman ok nge oł ei, sinim andnanmin mon. Ba pe sinim Gos Gui Ka kin dambiltipin ende pupun kin, ouni andinmin. ⁵Yi mił, pe wumb nii endi, eim ngenj ok nge ete oł kis endmba ei, eim noman ete ei, ngenj ok nge kin, minj piipi endmba. Ba wumb nii endi Gos Gui Ka noman ete, ekii sipi, oł kun ka ermba wumb ei, en enim noman ete, Gos Gui Ka ek nimba

mił ekii sik, piik kin, andik mułngii. ⁶Pe wu endi ngenj ok nge ete oł kis elmin oł ei, eim noman tuk ete pim kin, wu ei kułmba. Ba nga wu endi, eim Gos Gui Ka nge oł ei ambil gii nipi mułum kin, kaplı wu ei, noman konj sipi kin, noman emin peng mułmba. ⁷Ei yi mił, wu nii endi, eim ngenj ok nge noman ete ekii sipi mułum kin, wu ei Gos kin opu orung erpi mołum. Nimbił erang, wu ei eim Gos lo ek ei mandring molałim mon. Ei yi mił, kaplı enermba mon. ⁸Wumb nii endi eim ngenj ok nge elmin oł ei erpi, mułum kin, wumb ei Gos eim noman ete kun ka erngii mił, ei kaplı enerngii mon. ⁹Ba akip, enim ngenj ok nge ei, ekii sik enanmin mon. Ba pe enim Gos Gui Ka nge oł ete, ekii sik, er mołmun. Mułangin kin, keimi Gos Gui Ka enim noman tuk ete mułmba. Ba pe wumb nii endi, Kraiss nge Gui Ka eim noman tuk ete mulerim kin, wumb ei Kraiss nge wumb tałpi ende mił mon. ¹⁰Ba Kraiss enim noman tuk ete mołpu nim kin, enim noman tuk ete gui konj mułmba. Nimbił erang, enim Gos nge ningil ete, wumb kun ka mołmun. Yi mił ku, enim ngenj ok nge ete, oł kis elmin oł ei, enim kin erang, kulnjung. Nimbił erang, oł kis elmin oł ei, enim kin ngenj ok nge ete palim. ¹¹Pe yi mił, Gos ei eim Jiisas kołpu pim ei eim sipi kindang kin, nga angpi konj mołum. Nga Gos nge Gui Ka ei enim noman tuk ete mułmba ei, kaplı eim Jiisas Kraiss kołpu konu sipi kin, nga konj kindang mołum. Ei eim, enim nge ngenj ete noman konj ei, yi mił ku, enim ngumba. Ngang kin, eim Gui Ka je erang enim noman tuk ete mołum.

Gos Gui Ka Erang Sinim Gos Nge Kingam Noł Mołmun

¹²⁻¹³Yi mił erang kin, engnan noł, enim ngenj ok nge ete nge kumep endi ngok, orung kindngii ei, endi sinałim mon. Ba enim ngenj ok nge oł ei kin,

ekii sik, er endingjing kin, kapli enim muhngii. Ba enim Gos nge Gui Ka nge dinga ei sik kin, enim ngenj ok nge oł ei, to mani kindngii. Kindik kin, kapli enim noman konj sik, kunum kunum muhngii. ¹⁴Wumb nii endi, Gos Gui Ka nimba mił ekii sipi, endim kin, wumb ei Gos nge kingam noł mendpił muhngii. ¹⁵Keimi yi mił, enim gui endi enim sinjing ei, er kan mił ngang kin, enim kin ngum ei, enim sipi kandang, eim kin kongun wii enmin. Enmin kongun ei, enim mund mong kulerngii, mon! Ba enim Gos Gui Ka ei enim sinjing ei erang kin, enim Gos nge kingam noł muhngii. Molk kin, Gos Gui Ka nge dinga ei enim kin peng, Gos kin prei erik ngok kin, enim eim kin yi niłmin. “Arnan na nge Arnan,” pa niłmin. ¹⁶Gos Nge Gui Ka eim sinim kin noman tuk gui ei dambiltpi ende pupu paki topu kin, eim ek dinga nipi yi nim. “Enim Gos nge kingam noł mołmun,” pa nim. ¹⁷Pe sinim Gos nge kingam noł mulnjpun kin, kapli sinim Erinjpin Gos nge epi, ek keimi dinga nipi, ngumbii nirim mił epi ei, simin ku. Keimi, sinim Gos eim epi ka wii pei simin. Sipin kin, Kraiș ngum epi ei simin. Kraiș kin ouni simin. Ba nga sinim Kraiș eim nge ngenj kumbii sim mił yi ku sinim simin. Sipin kin, sinim eim kin ouni ekii se eim nge tiłang ka wii owundu ei simin ku.

Ekii Se Sinim Gos Nge Tiłang Owundu Simin

¹⁸Na keimi ni piind, sinim ngenj kumbii sinmin ei, epi wii mił. Ba Gos nge tiłang owundu ka wii ei, Kraiș kin ngum epi ei mił, sinim yi ku simin. Ete nge, tiłang ka wii ei, ekii se Gos sinim kin andan tumba. ¹⁹Yi mił, Gos epi kanim kanim ya mani mei ete ok eririm epi ei, akip kui er mołmun. Mułamin kin, Gos kunum owundu tonu omba kunum ei, eim kingam noł andan tang, peni ete wang kin, enim kanik piik, erik muhngii.

²⁰Yi mił, Gos ya mani mei ete epi kanim kanim ok eririm epi ei, ekii se kis mołpu kin, epi wii kun mił pinerim mon. Ete nge, en enim nge noman ete yi mił enerik mon. Ba Gos eim nge noman ete yi pi-pipi eririm. Erpi kin, Gos eim kos owundu piipi, eim kin mandring kindpi mułang kin, ekii se oł tonu omba ei nge, kui erik mołmun. ²¹Nimbił erang, Gos eim epi kanim kanim pei eririm epi ei, ambiił gii nipi mołum epi ei, to kis erpi mołum konu ei, to tor seng kin, wii mołmun. Mułangin kin, Gos nge eririm epi pei ei, wii kun ka molk kin, nga Gos nge kingam noł nge tiłang ka wii ouni sik er muhngii.

²²Sinim yi ni piinmin, Gos ya mei ete epi kanim kanim pei eririm epi ombu, ngenj kumbii sik, ke nik, tor kindinmin ei mił, amb kangiił buł tang mengingii enmin yi mił pepi wang kin, akip yi mił ku pałim.

²³Ba ya mani mei ete epi kanim kanim pei, Gos eririm epi ei mendpił mon. Ba yi ku, sinim Gos Gui Ka ei, sinim noman tuk ete, kuni mong kumna mił aka pin sinjpin. Pe sinim yi ku, ngenj kumbii sipin, ke nipin, Gos eim kin sinim kui erpin mułamin kin, Gos kunum ei sinim eim kingam noł mił erpi kandang kin, kui er mołmun. Kunum ete Gos sinim ngenj noman tuk pei erpi kandang kin, sinim sipi orung simba. ²⁴Gos sinim sipi orung sim ete nge, sinim kui er mołmun. Pułe yi mił, sinim epi nipe endi sinałim epi ei, simin ni piipin kui er mołmun. Ba wumb nii endi, epi endi simbii ni piimba epi ei sim kin, nga kui er mułmba min? Ei mon!

²⁵Ba pe sinim epi nipe endi simin ni noman dinga piinmin epi ei kinenjpin kin, kapli sinim nipe epi endi simin ni piipin ei, kunum olt kinan kui er mułmun. ²⁶Yi mił ku, sinim noman dinga pin-ermba wumb ei, Gos nge Gui Ka ei opu sinim kin paki tołum. Nimbił erang sinim nipe oł mił endi prei erpin kin, nga sinim epi nipe endi kii sipin simin nipin prei ermin ei sinim piinanmin. Ba Gos Gui Ka

sinim nge nipi, eim prei dinga erpi kin, Gos kin ngonum ei sinim piinanmin ek ei, Gos kin kii sipi ngang kin, sinim paki tolum. ²⁷ Nga Gos eim sinim wumb noman tuk ele, piipi kanpi enim. Nga Gos eim Gui Ka epi nipi endi piinim ei, Gos piipi kanpi enim ku. Nimbil erang Gos Gui Ka prei erpi, wumb nii endi Kraiss nge tilap mołmun wumb ei kin, Eim Gos noman ele prei ermba ni piinim mił erpi kin sinim paki tolum.

²⁸ Sinim piinmin, Gos epi kanim kanim pei sipi tikandi kindpi kin, kongun kun ka erpi, wumb nii endi Gos eim kin noman ka piipi ngonmun ei, yi mił enim. Wumb ei, Gos eim noman ele yi ni pendrim mił wumb ei, Gos eim kin sipi orung sim. ²⁹ Nimbil erang wumb nii endi, kumb ok Gos eim ni piirim mił, eim noman ele yi ni pendrim ku. Gos eim si orung sipi erang kin, ok eim nge kingam Jiisas mołum mił mułngii. Molk kin, Kraiss eim kumb se wu num mułang kin, nga wumb nii endi Gos kin pii gii ninjing wumb ei, eim angim noł ekii mił mułngii. ³⁰ Wumb nii endi, kumb ok Gos eim si orung simbii ni pendrim mił wumb ei, eim sipi orung sim. Seng yi ku wumb ei Gos eim kin 'Wumb kun ka.' nipi mundum. Mundum wumb ei, Gos eim wumb kun ka nipi wumb ei, Gos eim nge kingam noł mił, tilang dinga ka wii ei mok to ngum ku.

Gos Noman Ka Ei Sinim Kaimb Sipi Ngonum

³¹ Gos epi kanim kanim pei sinim kin eririm ei, sinim nipe ek nimin? Pe Gos sinim kin mołpu kin, sinim epi kanim kanim paki dinga topu erim kin, wumb nii endi sinim kin opu orung erpi ngumba? ³² Gos eim nge kingam eim kin, ambil gii ninerim mon. Ba Gos eim nge kingam sinim wumb pei paki tumba nge kindim. Yi mił erang, Gos kingam sinim kin wii ngum kin, kapli nga eim

sinim epi kanim kanim pei Kraiss eim kin ouni sinim kin epi pei ngunermba min?

³³ Wumb nii endi Gos eim sipi orung seng mołmun wumb ei, nga wumb eipi endi ok kapli kos piik kin, opu orung erik ngungii min? Ei mon! Gos eim mendpił sinim wumb kun ka mołmun, ninim.

³⁴ Yi mił, wumb nii endi kapli wumb eipi kin kos piipi, mok tumba min? Ei mon! Ba Kraiss Jiisas eim kołpu kin, nga Gos sipi kindang kin, angpi tonu opu nga konj mołum ku. Pe eim Gos kin angil tundung orung kun mołpu kin, nga sinim paki tumba nge Gos kin prei dinga erpi, ngopu mołum. ³⁵ Wumb nii endi Kraiss nge noman ka ei sinim kin ngum ei to si kindmba? Oł embin tui sinim kin tonu omba min; nga ngenj kumbii simin min; nga wumb sinim kin kepil tok oł embin tui ngungii ei min; nga sinim kuni tumba min; nga sinim alap nin, epi sinatim min; nga epi kis kombur sinim kin to kis ermba min; nga wumb sinim kin opu erik to kundngii min; nga oł kanim kanim ombu pei, sinim nge noman ngołum ei, sinim Kraiss to tor si kindngii min? Ei mon mendpił! ³⁶ Gos ek ka ei ok mon poł pendim mił yi ninim.

"Pe sinim Kraiss nge wumb tilap mułamin ele nge, kunum kunum wumb eipi sinim to kundmun mił nik erik erik enmin. Yi mił, wumb ei sinim kung siipsiip to kondumun mił sinim yi ni kaniłmin."

³⁷ Ei mon! Sinim dinga peng kin, oł embin tui epi ombu kanim kanim pei to mani mendpił kindinjp kindinjp. Ele nge, Kraiss nge dinga ei, sinim kin ngum ele nge Kraiss eim kaimb sipi, sinim kin noman ka ngum. ³⁸⁻³⁹ Yi mił erang, na keimi ni piind ei, epi endi Gos eim noman dinga ka ei, sinim to eipi kapli kindnermba, mon! Kułngii oł ei min; nga konj oł ei min; nga Gos nge enjel ei min; nga muł mei ele peng erik tep mołmun wumb ei min; pe sałim epi ei min; nga ekii se

mendpił tonu omba epi ei min; nga dinga kanim kanim ei min; nga mei tondrung epi ei min; nga ya mei mundrung epi ei min; nga epi eipi endi Gos kanim kanim ya mani mei eririm epi ei min; epi ei pei, Gos noman ka sinim wii ngum ei kapli si kindnermba mon! Gos noman ka ei Kraiss Jiasas sinim nge Owundu kin tonu om.

Gos Kin Eim Nge Tilap Wumb Esrel

9 Na ek keimi nind. Na Kraiss nge wu na ek kend tunand mon. Gos nge Gui Ka ei, na noman tuk ele paki topu kin, na noman ngołum. Yi ku, na noman tuk ele piimbii ek ei, Gos Gui Ka ni ngołum. ²Yi mił, na noman tuk ele embin owundu pepi kin, na nge wumb tilap miyem ende Jura wumb kin, na noman tuk ele kumbii owundu kunum kunum pepi pupu kin, poru ninanim mon. ³Yi mił, na kapli erim kin, na en enim piip kin, na Kraiss wakin top mani kind si kindip yi enj kin, kapli Gos na kos owundu piipi kin, na sipi dup konu kis ele kindmba ele nge, na nge wumb tilap miyem ende Jura wumb ei, Gos sipi orung simba. ⁴En enim Esrel wumb, Gos nge wumb tilap se mundum. Mundang Gos eim erang kin, eim nge kingam noł mułangin kin, eim nge noman dinga tilang owundu ei kenjing ku. Nga Gos eim ek dinga nipi pendrim ek ei ni ngopu kin, nga Gos eim lo ek ni ngopu kin; nga enim Gos keimi kin men tołmun oł ei nin; nga Gos ok ek keimi nipi ngumbii nirim epi ei sinjing ku. ⁵En enim kumb ok kupenjpin noł Eiparam, Aisak, Jeikop nge tilap ende ele nge, en enim tonu onjung. Ok tilap ele nge, Kraiss ya mani mei ele opu, eim mei wu mendpił, wumb ei nge tilap ende mułum. Mułang kin, pe eim epi kanim kanim pei Gos tep er mołum. Eim Gos mendpił! Kapli sinim eim embe kunum kunum ambii tonu kindmin, keimi!

⁶⁻⁷Ba na ek nind ei, Gos ok ek keimi ni pendim ek ei tonu onanim, pa ninand

mon. Nimbił erang, wumb tilap kopur, Esrel wumb kin tonu onjung. Ok wumb tilap ei Esrel nge wumb tilap mendpił mon. Yi mił ku, Eiparam nge tilap wumb aninga kopur eim kin tonu onjung; ba wumb ei, Eiparam nge kingam noł mendpił mon. Gos ek yi nipi Eiparam ngum, “Aisak nge wumb tilap mendpił ei, ninim nge wumb keimi mendpił mułngii,” pa nim. ⁸Ei pułe yi mił, kangil ya mani mei ele wumb ngenj ele mengktor kindinmin kangil ei, Gos nge kingam noł mendpił mon. Ba pii gii wumb kangil ngenj ele mengktor kindinmin ei, Gos eim ok ek keimi ni pendrim mił menginmin ei, Eiparam nge wumb tilap keimi mendpił mołmun. ⁹Yi mił, Gos ok ek keimi ni tor kind pendrim mił ek yi ninim. Kunum ele, nga kung ngii ele na orung ombii ni pendinj kunum ei, amb Sera kangi endi mengmba.

¹⁰Ba ei mendpił mon ku! Nimbił erang, amb Riipeka nge kangi tał erinjngil endeim eim sinim kupenjpin Aisak. ¹¹⁻¹²Ba Gos eim noman ele, ok ni pendim mił mendpił, eim kangil endi to mundum. Nga Gos yi nipi, amb Sera ngurum, “Kangi kumna Eiso eim mołpu kangi ekii Jeikop eim ek nimba mił ekii sipi kin, eim kin kongun erpi kin, yi ermba. “Gos kumb ok ek yi ni pendrim mił, ekii se kangi tał mengim ei, ef ełip kis min ka endi erngil ei, Gos kangil nii endi eim noman ele ermba ni to mundum mił erim. Ei eim kongun wu Jeikop, epi endi ermba mił ei piinerim mon. ¹³Yi mił, Gos kumb ok, ek ka mon poł pendrim mił ek yi ninim, “Na wu Jeikop kin noman ngond, ba na wu Eiso kin noman ngonarip kin, opu orung erip ngond.”

¹⁴Yi mił, sinim nipe ek endi ninim? Sinim Gos oł kun ka endi enanim pa ninim min? Ei mon mendpił! ¹⁵Yi mił, Gos Moses kin ek yi nirim, “Na wumb nii endi kin, noman ka ngumbii wu ei,

kaphi yi erip kin, noman ka ngumbii. Nga na wu endi kin kaimb sinj kin, kaphi yi mił na kaimb simbii ku.”¹⁶ Yi mił peng kin, Gos noman kaimb siłim oł ei, wumb en enim noman ełe, epi ei simin ni pi-inmin mił ei, sinerngii mon. Ba Gos eim noman ełe piiłim mił, wumb kin kaimb sipi ngołum.¹⁷ Yi mił, ok Gos ek ka ei mon poł pendrim mił, King Pero kin nipi ngurum. “Na nim kin epi enj ei, nim king owundu mołun pułe ei, na nim si kindamb mołun ei nge, na nge noman dinga ei nge, andan tamb kin, wumb pei keningii. Kanik kin, na nge embe ei, wumb mei konu orung orung pei ambii tonu kindngii. Ełe nge mendpił, na nim king mundunj,” pa nirim.¹⁸ Yi mił peng kin, Gos eim wumb nii endi kin, eim noman ka ngumbii ni piiłim mił ei, kaphi eim wumb ei kin, eim noman ka piipi kin, kaimb si ngołum. Nga Gos wumb nii endi kin, noman tuk dinga kis pengli niłim mił, kaphi Gos eim noman ełe, wumb ei kin, noman tuk dinga kis pengli niłim mił elim. Nga Gos eim noman ełe ermbii ni piimba ei ermba ku.

Gos Nge Popuł Kis Kin Nga Noman Ka Kin

¹⁹ Enim wumb endi na kin ek yi nimba. “Ei yi mił kaphi nimbił erang Gos wumb oł kis enmin ninim. Nga wumb nii endi Gos noman ełe to eipi kindmba?”²⁰ Ba ei nim wu nii endi dinga pukun kin, Gos kin ek ngokun ek ni orung kindnjii min? Ek ekin endi yi mił pałim. Kaphi mei nganmbi ming endi mił wu endi erim kin ek yi nimba? “Nimbił erang nim na yi mił en?” nimba.²¹ Pe wu endi mei nganmbi sipi kin, ming elim wu endi eim mei aninga kopur sipi, ming tał erim. Wu ei ming endi kongun ka elim ming ka erim. Nga endi ming ka mon, ei kongun wii mił ming endi erim. Erim ei kaphi min mon?

²² Gos oł erim mił ei kaphi min mon? Gos eim popuł kis pim popuł ei, peni ełe

tor kindmba enim kindang kin, wumb Gos nge noman dinga ei piik kun erngii. Pe nga, wumb ming mił wumb ei, mandi dup konu ełe ngenj kumbii singii er mołmun. Ba Gos eim wumb ei kin, kunum olt kanpi wiik tang kin, wumb molk punmun.²³ Yi mił erang, Gos eim noman ełe, tiłang owundu pei ka wii ei, sinim wumb pei kin noman ka andan topu, ngotor kindrim. Kindpi kin, wumb ming mił nii endi, Gos eim kin ok sipi mundrum wumb ei kin, noman ka piipi, kaimb sipi ngurum wumb ei, Gos nge tiłang owundu ka wii singii.²⁴ Sik kin, sinim mendpił, Jiisas kin pii gii ninjpin wumb ei, Gos eim kin sipi mundrum. Ba ei Jura wumb tiłap mendpił mon. Ba nga kopur torung wumb tiłap eipi, Gos eim kin sipi mundrum ku.²⁵ Gos ok ek ka ei ek ni tor kindiłim wu Osiya, mon poł pendrim mił yi ku ninim.

“Wumb nii endi, ok nam wumb mulenjing wumb ei, akip nam nge wumb mułngii, pa ni sip mundmbii. Nga wumb nii endi, ok nam nge wumb tiłap mulerangin kin, na noman ka en enim kin ngunenj wumb tiłap ei, akip nam nge noman ka ngo sip mundmbii.”

²⁶ Wumb en enim mulk konu mendpił ełe, Gos wumb ei kin ek yi nirim.

“Enim na nge wumb mulałmin konu ełe, Gos kunum kunum konj mołułum konu ełe enim, nam Gos nge kingam noł mołmun, pa nimbii.”

²⁷ Gos ok ek ka ek ni tor kindiłim wu Aisaiya poł pendrim mił Esrel wumb kin wii dinga topu yi ninim.

“Yi mił peng Jura wumb tiłap ełe ep noł ku kulta mił pei mołmun. Sinim beltmin ei kaphi enanim mon; ba Gos wumb ei kin aninga kopur, eim kin sipi orung simba.²⁸ Nimbił erang, Gos Owundu ya mani mei ełe wumb oł kis enjing ei, kos owundu piipi,

kumep kis ei sikirpi sipi, wumb ei kin ngumba.”

²⁹ Gos ek ka ok Aisaiya mon poł pendrim mił yi ninim,

“Gos eim wumb tonu epin pei mułan-gin kin, tep er mołum Gos ei, sinim wumb kupenjpin noł tiłap aninga kopur wakin topu, mundnefangin kin, kapli sinim Sorom nin Gomora konu tał ełe kulnjung wumb mił mułamin.”

Esrel Wumb Gos Kin Pii Gii Ninenjing Mon

³⁰ Yi mił erang, pe sinim nipe ek endi nimin? Ek yi mił endi nimin; torung wumb tiłap eipi ei, en enim Gos nge oł kun ka ei, kongun dinga erik sinenjing mon. Ba wumb en enim Gos eim kin sipi mundang kin, kun ka mulnjung. Nimbił erang, wumb ei, en enim Gos eim kin pii gii ninjing ei, sipi mundum. ³¹ Ba Jura wumb tiłap en enim kongun dinga erik, en enim Gos lo ek ełe, kun ka ei ekii simin nik enjing. Ba en enim Gos nge lo ek ełe, ekii sik enjing ei, kapli enerim mon mendpił! ³² Nimbił erang en enim kapli enerim? Yi erang kin, en enim Gos kin pii gii nik, Gos nge oł kun ka oł ei simin nik enenjing mon. Ba en enim kongun dinga erik kin, Gos nge oł kun ka simin ni piinjing wumb ei, en enim Krai ei kom ku mił mołum ei, wumb ei simb kom ku ełe tok bok tunjung. Tok kin, Krai kom ku mił, eim kin pii gii ninenjing mon. ³³ Kumb ok, Gos ek ka mon poł pendrim mił ek ei Krai kin yi ninim. “Enim kanik piik erngii! Ya Saiyan konu ełe, kom ku mił endi pałim ei, Gos nge kom ku dinga ei, wumb simb ełe kep tang kin, en enim erpi to kindang kin, mani pungii ni pendim. Ba wumb nii endi eim Gos kindim kom ku kin, pii gii nimba wumb ei Gos kindim kom ku ek kin, eim singam-

bił kulermba mon, ba dinga pupu engmba.”

Jura Wumb Tiłap En Enim Gos Nge Oł Kun Ka Ei Sinenjing

10 Na engnan noł, nam noman tuk ełe dinga piind ei, Esrel wumb ei Gos sipi orung simba. Ełe nge, na wumb en enim kin prei erip Gos ngond. ² Na wumb en enim kin pii kun erip kin, ek ni tor kindind. En enim Gos kin dinga pang kin, ekii simin nik enmin; ba wumb en enim noman ełe, Gos kin piik kun ka enałmin mon. ³ Yi mił erang, wumb en enim pii kun enarik kin, Gos enim wumb kun ka nimba mił, ei pii poł tunanmin mon. Nga en enim noman ełe oł kun ka oł ei ambił tonu kindmin ni piinmin, ba Gos en enim wumb kun ka mołmun nim mił, ei mandring punarik kin, ba en enim noman ełe ekii sik ełmin. ⁴ Yi mił erang, Krai tonu wang kin, pe Jura lo ek ei mani pupu poru nim. Yi mił, wumb nii endi Krai kin pii gii nik, ekii sik enjing wumb ei, kun ka mołmun wumb nimba.

Gos Wumb Pei Si Orung Simbii Ni Piinim

⁵ Ei yi mił, Moses ok mon poł pendrim mił yi ninim. “Wumb nii endi, Gos lo ek pei ekii simba wumb ei, Gos kin kun ka se mułmba,” pa nirim. Wumb nii endi Gos lo ek nirim mił ekii sipi mułmba wu ei, konj sipi er mułmba. ⁶ Ba wumb en enim Krai kin pii gii ningii wumb ei, Gos kin kun ka mułngii ełe nge yi ninim. ‘En enim kin noman tuk ełe, ek yi piin-erngii mon!’ Wumb nii endi eim ei tonu epin konu ełe tuk ba, ełe nge pupu kin, Krai ya mani mei ełe tu wumba. ⁷ Nga enim yi mił ninerngii mon ku; ‘Wumb nii endi eim mer mei ełe mandring ba,’ ełe nge pupu kin Krai kołpu pałim konu ei, sipi orung tonu tu wumba. ⁸ Ba Gos ek ka ei nipe ek ninim? Gos ek ka ei enim kin mandi opu salim ei, enim gupu ełe kin,

noman tuk ele paŕim. Peng kin, Gos ek ka sinim ni tor kindinŕpin ele nge, enim pii gii ningii. ⁹Yi miŕ, enim gupu ele ek dinga ni tor kindik yi ningii, ‘Jiisas eim Owundu,’ pa ningii. Nga enim noman tuk ele pii gii nik kin, Jiisas koŕpu pim kin, Gos eim sipi kindang, angpi tonu opu, nga konj moŕum ele nge. Kapŕi Gos enim Jiisas kin sipi orung simba. ¹⁰Yi miŕ erang, enim noman tuk ele Jiisas kin pii gii ninjing kin, Gos kin kun ka muŕmun. Nga enim gupu ele, ek dinga ni tor kindnjing kin, Jiisas kin pii gii nimin ele, Gos enim sipi orung eim kin simba. ¹¹Gos ek ka Kraiss kin yi ninim, “Wumb nii endi Eim kin pii gii nimba wumb ei, Eim kin singambiŕ kulermba mon. ¹²Yi miŕ, Jura wumb kin wumb tiŕap eipi wumb kin, Owundu ningiŕ ele molk, ende miŕ kindinmin. Sinim pei Gos sinim nge Owundu endeim mendpiŕ moŕum. Moŕpu kin, eim nge noman ka ni, epi ka wii ei, wumb nii endi eim nge embe sipi kin, kii sipi eŕmin wumb ei ngoŕum. ¹³Yi miŕ, Gos ek ka ei yi ninim, “Wumb endeim endeim ni Owundu nge embe kii sik kin, men tok erngii wumb ei, Owundu eim sipi orung simba.” ¹⁴Ba wumb nii endi Jiisas kin pii gii ninenŕngin kin, nimbiŕ oŕ miŕ erik Jiisas kin wii tuŕangin? Nga wumb nii endi, Jiisas ek ka piineneŕngin kin, nimbiŕ oŕ miŕ erik kin, pii gii niŕangin? Pe nga wumb endi Jiisas ek ka ni tor kindimba wumb endi mulerim kin, kapŕi nimbiŕ oŕ miŕ erik kin, piingii? ¹⁵Nga Jiisas eim nge ek ka ni tor kindngii wumb endi kindnerim kin, kapŕi nipe miŕ wumb Jiisas ek ka ni tor kindngii? Jiisas ek ka yi ninim, “Wumb Jiisas ek ka sik, tu wunmun wumb ei, oŕ ka wii mendpiŕ enmin.”

Esrel Wumb Gos Ek Ka Ekii Sinenjing

¹⁶Ba wumb pei Gos ek ka ei en enim ekii sinenjing mon. Kumb ok ek ni tor

kindiŕmin Aisaiya mon poŕ pendrim ek yi ninim. “Sinim nge Owundu wumb nii endi, Gos ek ka ei sin ninjpin ek ei pii gii ninjing? ¹⁷Yi miŕ peng kin, sinim pii gii ninmin ei wumb ek ka ni tor kindnjing konu ele piipin kin, pii gii ninmin. Nga ek ka endi sinim piinmin ei, Kraiss nge ek ele, sin ni tor kindinmin.

¹⁸Ba na ek endi kii sin. Wumb pei ek ka ei enim piinenjing min? Keimi, en enim piinjing ei, Gos ok ek ka yi ni pendrim miŕ ninim.

“Wumb en enim gupu ele Gos ek ka wumb konu mei orung orung ele am pei ni tor kindnjing. Nga ek ka ei, wumb pei mei konu orung orung turii ele pepi pum ku.”

¹⁹Nga na ek endi kii sind.

“Esrel wumb Gos nge ek ka ei piik kun enenjing min?”

kumb se, Moses ek yi nirim,

“Na enim oŕ yi eramb kin, enim Esrel wumb molk kin, wumb tiŕap eipi, tiŕap ende mon wumb ei epi ka wii sengin kin, enim kanik, bun bun kulk kin, simin ni piingii. Nga na oŕ yi eramb kin, enim Esrel wumb molk wumb tiŕap wii miŕ, noman kun ka pinaŕim miŕ wumb ei kin, enim popuŕ kis sik ngungii.”

²⁰Pe nga, Aisaiya ok ek dinga ni pendrim ei, mund mong topu ninerim mon; eim ek yi nim,

“Nga wumb kopur en enim na kenmin ni piinenjing wumb ei, na kan sinjing. Wumb kopur na kanik kin, kii sinenjing wumb ei kin, na nam peni ele tor op kin, andan tunj.”

²¹Ba na Gos Esrel wumb kin, piip ek yi nind, “Na kunum olt, nam angŕi tor kindip kin, enim nam kin ongii nip enj; ba wumb ei, na ek ekii sinarik kin, nga na kin kis piik ngok, opu orung eŕmin wumb miŕ moŕmun.”

Gos Esrel Wumb Aninga Kopur Kin Kaimb Sipi Ngum

11 Na nga ek endi kii sind ei, Gos eim nge Esrel wumb tilap ei to tor kindim min? Ei mon mendpi! Na Pol Esrel wumb tilap ende wu. Nga na Eiparam nge miyem ende wu. Nga na Benjmin nge tilap ende wu ku. ²⁻³Gos eim nge wumb tilap Esrel ei eim kumb se piipi mundum wumb ei, to tor kind mundnaim mon. Ok Gos ek ka mon pol pendrim wu Elainja Gos ek ni tor kindnim wu endi kin nirim mi!, ei piinanmin min? Elainja wu ei Esrel wumb kin kos er ngopu kin, Gos kin men topu yi nim.

“Gos Owundu, nim nge ek ka ni tor kindiimin wumb ei Esrel to konduk poru ninjing. Nga nim nge kulma! kahiimin konu ei to kis monduk kin, mani kind si kindnjing. Pe nga na minj mo!; ba na kuruk andik kin, na to kundngii enmin ku.”

⁴Ba nipe ek endi Gos Elainja kin nipi orung kindpi ngum? Eim yi ninim, “Na nge wumb 7,000 pei mo!mun wumb ei, ek kend gos Beil kin mong gopsing pii polk, men tok ngunenjing wumb ei, nam kin sip tuk si mundunj. ⁵Pe nga akip yi mi! ku, Gos Esrel wumb tilap aninga kopur eim kin sipi, tuk si mundum. Mondpu kin, Gos eim wumb ei kin kaimb sipi, noman ka ngum. ⁶Ba Gos eim noman ka ngo!um wumb ei, si tuk sipi mundum. Mundum wumb ei, kongun yi nge enenjing mon. Sinim kongun yi nge ei enjpin kin, kapli Gos noman ka ngo!um o! ei, noman ka mendpi! mon.

⁷Yi mi!, sinim nipe ek endi ninim? Gos epi ei Esrel wumb kan simin nik, dinga kindik enjing; ba epi ei sinenjing mon. Gos eim wumb kopur aninga si tuk, si mundum wumb ei mendpi! sinjing. Ba wumb eipi kopur Esrel wumb en enim noman tuk ele Gos dinga ei erang kin, nga wumb ei epi ka ei sinenjing mon.

⁸Kumb ok Gos ek ka mon pol pendrim mi! ek ei yi ninim,

“Gos eim wumb noman tuk ele erang kin, or mi! pik. Nga Gos wumb ningi! ei erang kin, kengii pineririm. Nga Gos wumb kom ei erang kin, ek piingii pineririm ku. Pe en enim yi minj er molk wangin wangin kin, pe yi ku er mo!mun.”

⁹Pe Deipis ek nipi yi ninim,

“Pe nga wumb kuni nonmun pe! ele Gos erang kin, ka op mi! nin, nga kui ka nem seng palmin mi!, wumb en enim to mani kindang kin, en enim Gos kin kumep kis ngumba nge ei singii.

¹⁰Pe nga en enim ningi! ei tumbun mo!pu, ei emii er peng kin, en enim kina!min mon. Nga en enim bu! to ek nik; nga sik er kun enengii mon; ba ek ni peng kunum kunum mu!ngii.”

Gos Wumb Tilap Eipi Wumb Sipi Orung Sin

¹¹Yi mi!, na nga kii sind kunum ei, Jura wumb tilap o! kis enjing ele, bok to mani punjung ei, nga Gos kin angk, tonu ongii pinerim; ei mon mendpi! Ba Esrel wumb en enim Gos kin bu! ngok enjing ele nge, Gos wumb tilap eipi si orung sim. Gos epi ka wii ei, torung wumb tilap eipi sinjing. Sengin kin, Gos o! ei erang kin, Jura wumb epi ka wii ei, en enim kanik simin ni piik kin, wumb kin popu! kis sinjing. ¹²Pe nga, Jura wumb Gos kin pii gii ninenjing ele nge, ya mei konu ele orung orung wumb tilap eipi pei, Gos nge epi ka ngum ei sinjing. Nga Jura wumb en enim Gos nge o! ka ei si kindik kin, o! ele nge, wumb tilap eipi ombu kin, o! ka ei tonu om. Pe nga, Esrel wumb pei nga Gos nge o! ka ele ekii sik kin, eim tilap tuk punjung kin, kapli o! ka ei nge, wumb tilap pei kin, am o! kun ka wii tonu omba.

¹³Pe na Pol ek ka ni tor kindip kin, enim torung wumb tilap eipi wumb kin ngond. Ei na Gos nge ek se andil wu molup kin, wumb torung wumb tilap eipi kin, molup kin, kongun yi ermbii. Erip kin, na nam ka piip, bong nip, Gos nge kongun ei end. ¹⁴Na yi mił erip kin, na nam nge Jura wumb tilap ei, en enim Gos epi ka ei, bun bun kulk, simin ni piik, erngii. Ete nam nge Jura wumb kopur, en enim kapli Gos eim kin sipi, orung seng ongii nge, na Pol kongun ermbii. ¹⁵Yi erang, Jura wumb tilap ei, Gos kin bul ngangin kin, to tor kindang molmun. Ete nge, Gos pe torung wumb eipi pei konu mei orung orung ei, Gos nga sipi orung sim. Yi mił, Gos nga Jura wumb orung sim kin, kapli pule yi mił, wumb kolk, nga angk, tonu ok, konj molmun yi mił mułngii.

¹⁶Ek ekin yi ninim, kumb se, bres plawa aninga kopur sik, bres erik kin, Gos kin ngołmun. Nga bres kumna ei. Gos nge kapli nga plawa owundu ei, Gos nge ku. Nga endi yi ku, ond dumbul ei, Gos nge pim kin, kapli nga pul nin kirang ei, Gos nge ku. Pule yi mił, ond dumbul nin, bres kumna ei, wu Eiparam mił, nga ond kirang nin bres plawa ei, Esrel wumb mił. ¹⁷Ba Gos ond olip kirang kopur engin to si kindim ei yi mił, Jura wumb kombur, ond olip kirang mił ei, to si kindim. Si kindpi kin, nga wumb tilap eipi torung wumb ei, ond olip kirang wii mił, nga erang kin, ond olip kirang mendpil konu eke, dambiltpi ende kindim. Kindang kin, nga akip enim ond olip mam eke, Gos epi ka wii sik, Jura wumb kirang kumna mił, enim nge konu eke sinmin. ¹⁸Yi mił, enim Gos ok Jura wumb ond olip kirang mił, engin topu kindrim eke, enim bong ninerngii mon. Enim ond olip kirang ei kin, bong ninjing kin, kapli enim kom se piik, kun erngii eke nge, enim ond olip pul ei, enim ming-

nenjing mon; ba ond olip pul ei, enim mengim.

¹⁹Ba enim yi ningii ni piind. "Gos eim Jura wumb ond Olip kirang mił, eim engin topu kindim. Kindpi kin, nga eim sinim dambiltpi ende kindpi kin, olip kirang ok pim nge konu eke, eim se ende kindim." ²⁰Ei keimi mendpil, Gos Jura wumb ond olip kirang mił, eim enim engin topu kindim. Nimbil erang, en enim Gos kin pii gii ninenjing mon. Ba enim torung wumb tilap eipi pii gii ninjing eke nge mendpil, dinga angk molmun. Molk kin, enim noman tuk eke, Jura wumb kin bong nik, ol yi enerngii mon! Ba enim Gos ol erim mił, enim mund mong kulk yi erngii! ²¹Yi mił, Gos Jura wumb ei, ond olip kirang mendpil mił, eim enim to tor kind si kindim. Yi erang kin, Gos enim wumb tilap eipi ond olip kirang eipi mił ei, kan wiik tunermba mon ku! ²²Ya eke enim kinei! Gos nge noman ka ngopu kin, nga wumb kin kos owundu piipi, kumep kis ngołum ku. Jura wumb, Gos nge ol ka ei bul ngunjung kin, Gos wumb ei kin, kos owundu piipi, kumep kis ngołum. Ba enim tilap eipi wumb, Gos kaimb sipi ngum kin, kapli enim Gos nge kaimb sipi ngołum eke nge, mandi er mułngii! Mon pim kin, Gos enim to kis erpi si kindimba ku. ²³Pe yi mił, Jura wumb ok Gos wumb ond olip kirang mił engin to si kindim wumb ei, Kraiss kin pii gii ninarik, si kindnjing kin, kapli Gos wumb ei kin, dambiltpi ende kindang, ond olip pul eke orung pungii. Puk, Gos eim kapli dinga eke erang kin, wumb ond olip pul eke orung puk mułngii. ²⁴Enim piinmin! Ok, enim torung wumb ond olip kirang wii mił emi pin mulnjung. Mułangin kin, Gos eim enim engin topu, si tuk sipi, ond olip mendpil eke kin, dambiltpi ende kindim. Ond olip ei, enim nge ond mon. Yi mił erang kin, nga Jura wumb ond olip kirang mendpil mił ei, kapli Gos nga sipi, orung sipi kindang

kin, ond olip mendpił nge puł ełe, dam-
błłtpi se ende kindmba.

Gos Eim Noman Ka Piipi, Kaimb Sipi, Wumb Pei Ngum

²⁵ Engnan noł! Ek keimi endi koi erpi pałim ek ei, enim piingii ni piind. Mon pim kin, en enim noman ełe epi ei sin sinim piinmin ni piingii. Yi mił, na enim kin koi erpi pałim ek ei, pułe nip ngumbii end ek ei, yi mił, Jura wumb kopur en enim noman tuk ełe dinga puk mulnjung. Molk pangin kunum ełe, wumb tiłap eipi, Gos mołum konu ełe tuk ok, pei molk kapłi enjing. ²⁶ Kapłi oł ełe nge, nga Jura wumb pei, Gos sipi orung simba. Sipi kin, Gos ek ka dinga ok mon poł pendrim mił Kraiss kin ek yi ninim.

“Saiyon konu ełe paki tołum wu ei tonu omba. Opu wu ei, Jeikop nge wumb kupam noł oł kis enjing oł ei, pei si kindmba.” ²⁷ Ełe nge, na ek keimi dinga wii nip pendind kunum ei, na enim oł kis enjing ei, na si kindmbii.”

²⁸ Nimbił erang, Jura wumb Gos ek ka ei ekii sinark mulnjung wumb ei kin Gos buł ngopu yi erim. Ełe nge enim torung wumb tiłap eipi ełe Gos paki tum. Ba Gos eim Jura wumb kin noman ka ngopu kin, nga eim nge wumb mendpił sipi er pendim. Ełe nge Gos eim ok Jura wumb kupenjing noł kin ni piipi yi erim. ²⁹ Yi mił, Gos eim ok wumb eim kin sipi mundum wumb ei, Gos eim epi ka endi wii ngumbii nirim mił epi ei keimi ngołum. Ełe nge Gos eim noman ełe ekii se ak topu, orung kindpi ngunermbii, ni piinałim mon. ³⁰ Enim torung tiłap eipi wumb ok, enim Gos ek ka ei ekii sinarik yi ełmin. Ba akip, enim Gos noman ka piipi, kaimb sipi, Gos enim kin ngum epi ka ei enim sinjing. Nimbił erang, Jura Gos nge tiłap wumb ei, Gos ek nirim mił ei piinarik kin, ekii sinenjing mon. ³¹ Yi mił ku, pe Jura wumb tiłap Gos ek ka

ei piinarik kin, ekii sinanmin mon. Yi mił erang, akip Gos enim wumb tiłap eipi kin, noman ka piipi kin, paki tonum. Ba ełe nge, ekii se Gos eim Esrel wumb kin noman ka piipi, kaimb sipi kin, paki yi mił tang singii ku. ³² Yi mił erang, Gos eim wumb pei eim nge lo ek ei ekii sinarik kin, pii gii ninenjing wumb ei, kan ngopu mundum. Mundum ełe nge Gos eim wumb pei kin kaimb sipi, noman ka ngumba.

Sinim Wumb Pei Gos Embe Ambił Tonu Kindngii

³³ Keimi mendpił, Gos eim epi ka wii pei mendpił salim ei nin, nga eim noman ka wii mendpił ei nin, nga eim epi kanim kanim pei piinim epi ei, eim kin piki topu, owundu mendpił mołum. Sinim mei wumb kapłi, Gos nge mok topu ełim oł ei nin, eim nge oł kanim kanim kun ełim oł ei nin, sinim piinmin mił ei kapłi enermin mon. ³⁴ Pe Gos kumb ok mon poł pendrim mił ek ka yi ninim,

“Wumb nii endi, sinim nge Owundu eim noman ełe piinim mił epi ei, sinim kapłi piimin min? Nga wumb nii endi, eim kapłi ermba mił oł ei Gos kin ek ni ngumba min?”

³⁵ Nga wumb nii endi, eim kunum endi Gos kin epi endi ngołum ei, Gos eim kin kapłi ngo orung kindii nimba min?” Mon mendpił! ³⁶ Yi mił erang, Gos ya mani mei ełe epi kanim kanim pei Gos eim pułwu mołum. Nga Gos eim yi ku epi kanim kanim pei se ende kindpi tep er mołum. Nga epi kanim kanim pei ei Gos nge seng kin, eim embe ambił tonu kindngii. Sinim Gos nge embe kunum kunum ambił tonu kindmin. Ei keimi!

Sinim Ngenj Kin Noman Konj Ei Gos Kin Ngumun

12 Ei yi mił, engnan noł, nimbił erang Gos nge noman ka ngołum ełe nge, na enim dinga to konj kindii.

Enim ngenj pei ei Gos kin orung ngungii. Yi mił, wumb Gos kin kułmał kalk ngołmun mił enim yi erngii! Ba enim ngenj pei konj mułang kin, enim oł kun ka Gos kin ngungii. Ngangin kin, Gos eim noman ełe, ei eim kin enim men tok elmin oł ełe nge mił Gos eim simba. Oł yi nge, ei Gos kin men keimi tołmun oł ei, sinim noman ełe yi mił pimba. ² Peng kin, enim ya mani mei ełe wumb oł kis enmin oł ei mił, enim yi enerngii mon! Ba Gos erang kin, enim noman tuk ełe konj ka mendpił ngang kin, singii. Sengin kin, yi mił enim Gos nge nipe oł kun ka endi eim noman ełe erngii, ni piinim mił, yi erngii. Erik kin, enim oł kun ka ni, Gos nge noman enim epi ei ni; Gos nge oł keimi mendpił pei piingii. ³ Nimbił erang Gos eim noman ka ei nge na kin dinga ngum. Ełe nge, ek na enim kin endeim endeim ni ngond. Enim wumb owundu mołmun, ni piinerngii mon. Ba enim mołmun mił, yi erik pii kun erik mułngii. Enim noman tuk kun ka pałim mił ni piik Gos enim pii gii ningii nipi ngum mił, yi endeim endeim ni piik mułngii. ⁴ Yi mił ku, sinim wumb ngenj ełe pei erpi kin, kanim eipi eipi kind pendrim. Pe ngenj eipi eipi er pendrim mił, ei pei kongun ende, endi enanmin mon. ⁵ Yi mił ku, sinim wumb pei mołmun. Ba Krais nge wumb ngenj ende minj mołmun. Nga sinim endeim endeim ni, wumb eipi kin Gos dambiltpi ende kindang kin, ngenj endeim mił peng mołmun. ⁶ Gos sinim kin noman ka ngołmun ełe nge, sinim endeim endeim ni, kongun eipi eipi ermin nge dinga ngum. Ełe nge, Gos nge noman ka, epi ka wii, ei wii ngum. Ngang kin, wu endi Gos ek ka endi sim mił, ni tor kindim kin, kaplı eim pii gii pałim mił, ni tor kindmba. Sinim yi mił ermin ku. ⁷ Kaplı wumb nii endi, eim wumb eipi paki tumba nge noman pim kin, kaplı wu ei wumb eipi paki dinga wii tumba. Pe nga wu endi, eim ek emb tumba nge no-

man dinga pim kin, kaplı wu ei, wumb eipi kin ek emb dinga topu ngumba. ⁸ Pe wumb endi eim wumb eipi noman to konj kindmba nge noman dinga pim kin, kaplı wu ei wumb eipi kin yi mił, wumb noman to konj dinga kindmba. Nga wu endi, eim wumb eipi kin epi ka mok topu, ngumba nge noman yi pim kin, kaplı wu ei wumb eipi kin ka piipi kin, epi pei ngumba. Nga wu endi Gos nge kongun tep wu mułum kin, kaplı wu ei eim kongun ełe minj piipi kin, dinga erpi mułmba. Nga wu endi wumb eipi kin kaimb si ngołum kin, kaplı wu ei wumb eipi kin ka piipi kin, paki ka tumba.

Noman Ngołmun Oł Ei

⁹ Enim wumb eipi kin noman keimi ngungii. Nga enim oł kis kanim kanim pei buł ngungii. Ngok kin, enim oł kun ka ełe, ambił gii nik mułngii. ¹⁰ Enim wumb eipi kin noman ka ngok kin, enim Krais kin pii gii nik kin, angim angim mił mułngii. Molk kin, noman dinga kindik, enim wumb eipi nge embe ambił tonu kindngii. ¹¹ Enim kongun ełe ten kulk enerngii, mon! Ba enim kongun kunum kunum dinga kindik erngii. Yi mił, enim noman tuk gui dinga kindik kin, Gos Owundu nge kongun erik mułngii. ¹² Enim Gos Owundu orung omba ei nge kui erik mułngii. Mułangin kin, oł embin tui enim kin tonu om kin, kaplı enim dinga angk, kui erik mułngii. Molk kin, enim kunum kunum Gos kin prei elmin oł ei, ambił gii nik mułngii. ¹³ Kaplı, Gos nge wumb kombur epi endi sinerang mułngii wumb ei kin, enim paki ka wii tok, ngungii. Nga konu eipi wumb kombur enim ngii konu ełe ongii ei, kaplı enim wumb ei kin paki ka tok, tep ka erik mułngii. ¹⁴ Wumb kombur enim kin oł embin tui erik ngunjung kin, kaplı enim Gos kin kii sik, prei erangin kin, Gos wumb ei kin paki ka tumba. Nga enim Gos kin prei erik kin, wumb ombu kin

ek kis nik, prei enerngii, mon! ¹⁵Wumb nii endi ka piim kin, kapli enim wumb ei kin ka piingii ku. Nga wumb nii endi eim ke nipi, noman embin pim kin, enim wumb ei kin ke nik, noman embin to piik, ngungii ku. ¹⁶Enim wumb endeim endeim kin, noman ende sek ngungii. Enim noman efe, wu owundu mołmun ni piinergii mon! Ba enim wumb epi pei sinałim wumb ei kin, ende nok pek kin, molk pungii. Enim epi kanim kanim pei, sin piinmin, ni piinergii mon! ¹⁷Pe wumb endi enim kin oł kis erpi ngum kin, nga enim wumb ei kin oł kis er orung kind, ngunerngii mon! Enim kapli noman efe ka piik, wumb pei nge ningił efe, oł kun ka erik mułngii. ¹⁸Pe enim kapli noman tok piik kin, wumb eipi kin opu ermin ni piinergii mon. Ba enim wumb eipi kin noman ende sek kin, kun ka erik mułngii! ¹⁹Engnan noł, na noman enim ngond. Wumb nii endi eim, enim kin oł kis erim kin, enim wumb ei kin oł kis erik, orung kindik ngunerngii mon! Ba enim wumb kin ei, kapli mering kindangin sengi. Gos eim popuł kis wumb ei kin tonu opu si kun ermba! Kumb ok, Gos mon poł pendrim mił ek yi ninim. “Gos Owundu yi ninim, ‘Na wumb nii endi oł kis ełim kumep kis ngo orung kindngii pułe ei, na mendpił,’” Gos Owundu yi ninim. ²⁰Ba kumb ok, Gos mon poł pendrim mił ek yi ninim, “Enim nge opu erii wumb ei, en enim kuni sinerang kin, en enim kuni tang mulnjung kin, enim kuni ngungii. Nga noł nuwa erang mulnjung kin, noł kulk ngangin kin, nungii ku. Keimi enim yi mił enjing kin, kapli opu erii wumb en enim singambił erang piingii.” ²¹Enim oł kis ełmin oł ei, enim kamb mani kindnerangli mon. Ba enim oł kun ka pimba mił erik kin, oł kis ełmin oł ei kamb mani kindngii.

Enim Ya Mani Mei Efe Tep Ełmin Wumb Ei, Ek Ningii Mił Ekii Sik Erngii

13 Enim wumb pei ya mani mei efe wumb tep ełmin wumb ek ningii mił, ekii sik erngii. Wumb tep enmin wumb ei, en enim nge noman dinga efe nge molatmin mon; ba wumb ei Gos nge angil efe er kindpi kin, kongun ei mundang mołmun. Pe ya mani mei efe, tep enmin wu ei, Gos eim mułngii neng mołmun. ²Yi mił erang, wumb nii endi eim, ya mani mei tep enmin wu ei ningii ek ekii sinarik, ek to kindnjing kin, wumb ei Gos nge ek ei to kindpi kin, ekii sinamin ku. Pe nga wumb ei, ek ekii sinenjing wumb ei, Gos kin kumep kis ngang kin, singii. ³Yi mił, pe wumb nii endi, eim oł kun ka ermba wumb ei, eim ya mani mei efe tep enmin wu kin, mund mong kulerngii mon. Ba wumb nii endi, eim oł kun ka mił enerim kin, oł kis erim wumb ei, eim kin, mund mong kułmba. Enim mani mei efe tep enmin wumb ei kin, mund mong kularpin kin, wii mułmun ni piinjing kin, kapli enim oł nipe oł kun ka endi pimba mił erngii. Yi mił erangin kin, tep ełmin wumb enim embe ambił tonu kindik kin, ka piik ngungii. ⁴Yi mił, ya mani mei tep enmin wu ei, Gos nge kongun wu noman dinga ngang kin, enim kin paki tang kin, kongun ka enmin. Ba enim oł kun ka pinermba mił erik ninjing kin, kapli enim mund mong erngii. Nimbil erang mei mani tep enmin wumb ei kin, Gos noman dinga ngang kin, ambilk mołmun. Molk kin, tep enmin wumb ei noman dinga ei wii sinenjing mon. Ba tep enmin wumb ei, Gos nge kongun wumb mołmun. Molk puk kin, wumb nii endi eim oł kis mił erim kin, kapli wu oł kis ełim wu ei, kumep kis ngang simba. ⁵Yi mił erang, sinim mei efe tep ełim wu ei kin dinga efe mandring mułmun. Mołpun kin, sinim Gos nge kumep kis efe nge minj, mund mong

kulermin mon; ba nga yi ku, sin sinim noman tuk gui eŕe nge, ek nimba miŕ, ekii sipin er muŕmun ku.

⁶Eŕe nge, enim mei tep eŕmin wumb ei kin, enim ku takis toŕmun ku. Nimbil erang, tep eŕmin wumb ei, Gos nge kongun wumb moŕmun; wumb ei, kunum kunum takis kongun eŕe nge tep erik moŕmun. ⁷Enim wumb pei ku sinjing wumb ei ku ngo orung kindik ngungii. Nga ku takis siŕmin wumb ei kin, enim ku takis tok ngungii. Nga wumb endi konu eipi epi konu endi tuk om kin, kapŕi enim ku ngo orung kindik ngungii ku. Nga enim wu num endi muŕum kin, enim wu ei kin ek ekii sik, mandring molk pungii ku. Nga enim wu num endi embe ambil tonu kindim kin, kapŕi enim eim embe ambil tonu kindngii ku.

Noman Ngoŕum Wu Ei Lo Mendpiŕ Ekii Sim

⁸Enim wumb eipi endi epi endi si no pendik enerngii mon. Ba wumb eipi ngo pendilmin oŕ yi miŕ, kunum kunum pepi muŕmba. Eŕe nge oŕ ei, enim wumb eipi kin noman ka ngungii. Nimbil erang wumb endi wumb eipi kin noman ngoŕum ei, eim Gos lo ek eŕe keimi ekii siŕim. ⁹Pe Gos nge lo ek ei yi ninim, “Enim wu eipi embnjing ngundnerngii mon; nga enim wumb eipi endi to kundnerngii mon; nga enim wumb eipi epi endi waning sinerngii mon; nga enim wumb eipi epi kan bun bun sik kin, simin ni yi piinerngii mon.” Nga lo ek eipi endi yi ninim ku. Ei lo ek eipi pei si ende kindpi kin, ek peng endeim mendpiŕ paŕim. “Enim nge tiŕap eŕe mandi moŕmun wumb ei, noman ka ngungii ei, en enim noman ngoŕmun miŕ, yi ku ngungii.” ¹⁰Wumb nii endi, wumb eipi kin noman ngoŕum ei, eim wumb mandi moŕmun wumb ei kin, oŕ kis enaŕim mon.

Yi miŕ, wu endi noman ngoŕum wu ei, eim Gos nge lo ek eŕe keimi ekii siŕim.

Sinim Kun Ka Endmin

¹¹Pe nga, na yi miŕ nip enim ngond. Enim moŕmun kunum eŕe piinmin. Pe kunum eŕe mendpiŕ, enim or paŕmin ei, enim konj kindik muŕngii. Nimbil erang enim piinmin; ok enim pii gii ninjing kunum eŕe, Gos enim sipi orung simbii nim kunum ei, kunum kinan sim. Ba pe, kunum ei mandi mendpiŕ enim. ¹²Konu emii paŕim ei mandi poru nimba enim. Nga konu tiŕang ei ya mandi opu saŕim. Pe nga sinim emii paŕim miŕ oŕ kis eŕmin oŕ ei, si kindmin. Si kindpin kin, sinim Gos nge tiŕang opu eŕmin alap kumb tepii miŕ ngum epi ei sipin kin, oŕ kis ei to mani kindmin. ¹³Pe sinim oŕ kun ka, erpin endmin. Yi miŕ ku, wumb tiŕang erang eŕe andinmin. Nga sinim noŕ nopun, wulu pang kin, nilkeng sinermin mon. Nga wu eipi embinjing kin ngundpun, nga oŕ kis penj muŕum oŕ ei enermin mon. Nga sinim wumb eipi kin ek miŕ erpin kin, wumb eipi nge epi endi simba ei, kan bun bun sinermin mon ku. ¹⁴Ba sinim Owundu Jiisas Kraiŕ simin konguk konj miŕ kindpin kin, eim oŕ kun ka oŕ erpin eim kin dambiltpin ende pupun muŕmun. Moŕpun kin, nga sinim ngenj ok nge eŕe nge nga noman ei to piinenmin mon.

Enim Engnjing Noŕ Kin Kos Erik Ngunerngii Mon!

14 Pe wumb nii endi eim pii gii ei dinga pinerim kin, wumb ei enim eim si mengk kin, Gos nge tiŕap wumb kin tuk sipngii. Ba enim wu ei eim nge noman eŕe piinim miŕ ei, enim to puŕpeŕ tunerngii mon! ²Wu endeim eim pii gii dinga nipi kin, eim kung kuni ni epi endi numbii ni piŕim miŕ, ei noŕum. Ba wu endi eim pii gii dinga pinerim kin wu ei, eim aka pin kuni ei mend-

pił nołum; ba kung minj nonalim. ³Pe wu nii endi eim kung kuni kanim kanim pei nołum wu ei, eim wu eipi endi aka pin kuni mendpił nołum wu ei kin, kis piipi ngunermba mon! Pe nga, wu endi eim aka pin kuni mendpił nołum wu ei, eim yi piipi kin, wu endi kung kuni kanim kanim pei nołum wu ei, oł kun pinalim mił enim ninermba mon. Nimbil erang, Gos wu ei eim tilap eke tuk sipi, mundum ku. ⁴Wumb nii endi, enim wumb eipi nge kongun wu endi mułmba eke, kanik kin, nim oł ei kun ka enmin oł kun pinalim mił, oł kis en ningii min? Wu ei eim nge kongun tep wu ei opu, wu ei eim kongun kis min ka erim ei, eim kapli mok topu, piimba. Pe nga keimi, wu ei eim dinga engmba. Nimbil erang Owundu Kraiss eim wu ei, eim kapli paki tang kin, wu ei eim dinga angpi mołum.

⁵Wu endi eim yi ni piipi kin, kunum endi ei kunum kor owundu tangpi seng kin, nga kunum kopur to mani kindnim ni piinim. Nga wu endi eipi yi ni piinim; kunum kunum ei kunum ende mił ni piinim. Wumb endeim endeim ni, en enim noman eke, pii kun erik mułngii!

⁶Pe wumb nii endi eim kunum endi ei kor owundu ni piinim wu ei, eim kunum eke men topu, Owundu nge embe ambil tonu kindpi mołum. Nga yi ku, wu endi eim kung kuni kanim kanim nołum wu ei, eim Owundu nge embe ambil tonu kindmba. Kindpi kin, eim Gos kin ka piipi kin, men topu ngopu kung kuni nołum. Pe wumb nii endi eim aka pin kuni mendpił nołum wu ei, eim Owundu kin piipi kin, kung minj kopur nonalim. Nonarpi kin, nga eim Gos kin ka piipi kin, men topu ngołum ku. ⁷Yi mił, enim tuk mołmun wumb endeim endeim ni, konj mołpu kin, na noman eke yi ermbii ni, noman to piinermba mon! Nga yi ku, enim tuk mołmun wumb endeim endeim ni, kułmbii ei nam noman eke ermbii ni, noman to piinermba mon,

ku. Ba Owundu nge noman eke mendpił palim. ⁸Nga sinim konj mułmun ei kapli, sinim Owundu nge. Nga yi ku, sinim mułmun ei kapli, sinim Owundu nge ku. Yi mił, sinim konj mułmun min, sinim mułmun ei, sinim Owundu nge mendpił mołmun. ⁹Eke nge mendpił, Kraiss kołpu kin, nga angpi, tonu opu, konj mołum. Yi mił erang, sinim koltmun wumb ei nin sinim konj mołmun wumb ei nin, tał ouni eim Owundu mułmba. ¹⁰Nga nim nimbil erang nim angnim noł kin kos piikin ngon? Nga nim nimbil erang nim angnim noł kin ek kis nikin ngon? Yi mił sinim wumb pei Gos eim ningil eke engamin kin, Gos sinim kin kos owundu piipi ngumba. ¹¹Ei yi mił kumb ok Gos mon poł pendrim mił ek yi ninim,

“Owundu yi ninim, ‘Na konj mołup kin, na ek keimi nip enim ngond. Wumb endeim endeim ni mong gopsing pii polk, na kin men tok ngungii. Nga enim endeim endeim ni, gupu anmbil ek dinga ni tor kindik kin, nam embe ambil tonu kindik erngii.’”

¹²Yi mił erang, sinim wumb endeim endeim ni, ya mani mei eke nipe oł endi enjpin ei ni, tor kindpin kin, Gos ngumun.

**Enim Oł Yi Erangin
Kin Enim Engnjing Noł Bok
Tok Oł Kis Enerngii Mon.**

¹³Pe enim wumb eipi endi kin, kos ni ngunerngii mon; ba enim noman tok piingii. Enim engnjing noł ei kin, epi endi erangin kin, oł kis endi erngii ei min, enim andlam ondu ngok, yi enerngii mon! ¹⁴Sinim nge Owundu Jiissas na andan tang moł. Mołup kin, na piind epi kanim kanim pei ei, eim kin penj mułalim; ba konj ka mołum. Ba wumb nii endi eim epi endi ei, penj tonum ni piinim epi ei, eim noman eke piinim mił epi ei, penj topu mołum. ¹⁵Yi mił, enim kuni penj mułum kuni nonmun ei, enim engnjing noman tuk eke to kis mondun-

mun. Efe nge, enim piingii ei, enim nga wumb eipi kin noman ngonalmun of ele nge andinmin. Nga Krai eim koŋpu kin, nga eim wumb yi nge, si orung simba nge kutum. Yi miŋ, nga enim wumb ei kin enim kuni nonmun efe nge erang kin, wumb ei nge noman tuk kis muŋmba ei, yi miŋ nga enerngii, mon. ¹⁶ Mon pim kin, enim epi ka wii saŋim ni piinmin epi ei, wumb endi epi ka wii ei kanik kin, epi ei kin, ek kis nik ngungii. ¹⁷ Yi miŋ, kuni nok, nga noŋ nok eŋmin of ei, Gos eim wumb pei tep er moŋum konu efe puŋ miŋ mon. Ba Gos wumb pei tep er moŋum konu ei puŋe yi miŋ; noman emin ni, of kun ka ei ni, noman ka ka piik enmin of ei nge, Gos nge Gui Ka je erang kin, of yi nge tonu oŋum. ¹⁸ Yi miŋ erang, wumb nii Krai kin ekii sik, of ombu enjing kin, Gos wumb ei kin noman ka piipi ngumba. Nga wumb enim kun ka moŋmun wumb, pa nimba.

¹⁹ Yi miŋ, nga sinim kunum kunum kongun dinga yi miŋ erpin kin, wumb eipi kin paki topun eramin kin, wumb noman emin seng molk kin, noman tuk dinga pang muŋngii. ²⁰ Yi miŋ, enim mowii kuni ei piik kin, wumb noman tuk Gos nge kongun efe, to er kis mundnerngii mon. Keimi, kuni kanim kanim pei ei kun ka nungii; ba enim kuni efe erpi kin, wu endi bok topu, orung pupu, of kis enim ei, yi miŋ, nim en kin, ei of kun ka mon; ei of kis enjii. ²¹ Ba enim kung minj nungii min, noŋ wain nungii ei min, epi endi eipi erngii of ei erangin kin, enim engnjing noŋ bok tok, orung puk kin, of kis enmin of ei, kapli of ei enim enenjng kin, enim of kun ka mendpiŋ erngii. ²² Enim nge pii gii ei tuk enim kin moŋum ei, Gos kin enim kin pii gii ouni moŋum ni piingii. Piik kin, wu endi eim epi ka wii ni piinim ei, eim noman tuk efe kos piipi, mok topu enanim; kapli wu ei eim ka ka piipi muŋmba. ²³ Ba wumb nii endi eim noman taŋ sepi piipi

kin, kuni numba wu ei, Gos kos piipi, wu ei ngumba. Nimbiŋ erang, ei eim pii gii ninarpi kin kuni num. Yi miŋ, kuni ni, epi kanim kanim pei, wumb endi pii gii efe tonu onerim kin, kapli ei of kis enim.

15 Sinim wumb pii gii dinga pepi nim kin, kapli wumb endi pii gii dinga pinerim kin, sinim wumb ei paki topun, of embin ei sinim ko wumun. Ko wupun kin, sin sinim noman efe mendpiŋ enermin mon. ² Ba sinim endeim endeim ni, mandi moŋmun wumb ei nge, noman efe erngii miŋ ermin. Eramin efe nge, enim of kun erangin kin, ekii sik kin, noman dinga singii. ³ Yi miŋ, Krai ei eim noman efe ekii sipi, eneririm mon. Ba eim eririm miŋ, kumb ok Gos mon poŋ pendrim miŋ ek yi ninim, “Wumb ek kis niŋmin ek kis ei, Gos kin nik ngunjung. Ba ek kis ei na kin tonu om,” pa ninim. ⁴ Yi miŋ, ek ka kanim kanim pei kumb ok Gos mon poŋ pendrim ei sinim andan to ngumba nge pultum. Poŋ pendrim mon ei, sinim noman tuk dinga ngopu kin, nga sinim dinga angpin, pii gii nipin kin, Gos orung omba ei nge kui er moŋmun. ⁵ Pe nga, Gos ei eim wumb noman tuk dinga kindang kin, dinga angk, pii gii moŋmun puŋwu moŋum. Moŋpu kin, Gos eim enim paki tang, molk pangin kin, wumb endeim endeim kin noman ende sek kin, Krai Jiisas of kun ka eŋim sinim andan topu kin, enim ei ekii simin. ⁶ Sipin yi miŋ, enim pei ek nik ende kindik kin, kuŋou tok, Erinjpin Gos sinim nge Owundu Jiisas Krai nge Arim, eim nge embe ambiŋ tonu kindpin muŋmun.

Krai Eim Jura Wumb Kin Torung Tiŋap Eipi Wumb Kin Paki Toŋum

⁷ Yi miŋ, sinim wumb endeim endeim ni sipin kin, ek ka nipin tuk simin. Yi miŋ ku, Krai sinim tuk sim miŋ, yi miŋ ku erngii. Erik kin, sinim pei Gos nge embe ambiŋ tonu mendpiŋ kindmin. ⁸ Na

ek yi mił nind. Krais tonu opu kongun wu mił mołpu kin, wumb ngenj kopsik ełmin Jura wumb ei, paki tumba nge om. Eim yi mił erpi kin, Gos nge ek ka keimi dinga kindpi kin, keimi tonu orum. Yi mił erpi kin, Gos ek mong keimi nirim mił, keimi sinim kupenjpın noł Eiparam, Aisak, Jeikop wu kei kin tonu orum. ⁹Nga efe nge, wumb tiłap eipi wumb Gos nge noman ka ei kanik kin, Gos embe ambił tonu kindngii. Yi mił, Gos eim kumb ok mon poł pendrim mił, ek yi ninim.

“Ei yi mił, na torung wumb tiłap eipi ei kin na Gos embe tonu kindip ngumbii. Nga na golang nip kin, nim embe ambił tonu kindmbii.”

¹⁰Nga Gos ek ka endi yi ninim,

“Enim torung wumb tiłap eipi ei kin, ka piik Gos eim nge si mundum Jura wumb tiłap ei kin, ka piik erngii.”

¹¹Nga Gos ek ka endi yi ninim ku.

“Enim torung wumb tiłap eipi enim Gos Owundu nge embe ambił tonu mendpił kindngii. Nga wumb pei Gos Owundu nge embe ambił tonu kindngii ku.”

¹²Nga kumb ok, Aisaiya Gos ek ka ni tor kindiřim wu mon poł pendrim mił, ek yi ninim ku.

“Deipis nge arim Jesii nge kupam noł efe nge, wu endi tonu omba. Wu ei tonu opu, orung tiłap eipi wumb ei kin, tep er mułmba. Mułang kin, wumb tiłap eipi wu num ei kin, pii gii nik, eim en enim sipi orung simba nge kui er mołmun.”

¹³Sinim Gos kin kui er mołmun Gos eim pułwu. Eim erang kin, enim pii gii efe nge, enim noman ka ka piik kin, nga noman emin enim kin, noman tuk efe piki topu mułmba. Mułang kin, enim Gos Gui Ka nge dinga ei sik kin, nga enim Gos sipi orung simba ei nge, kui erik mułngii. Mułangin kin, enim noman tuk efe piki topu mułmba.

Pol Gos Kongun Erim Mił Pule Pařim

¹⁴Na nge engnan noł! Na noman efe piind ei, enim noman tuk efe oł kun ka minj piki to mołum. Nga ei enim kin noman dinga kanim kanim enim kin peng kin, enim kaplı wumb endeim endeim ni andan tok kin, noman ka ngungii. ¹⁵Ba na enim kin mon połup ngunj ei kopur ek dinga mił nind. Nga na enim kin mund mong enenj mon; ba na enim noman tuk efe to konj kindmbii nge enj. Nimbil erang Gos eim na kin noman ka piipi ngun. ¹⁶Ngang kin, Krais Jiisas eim erang, na Pol Krais Jiisas nge kongun wu endi mił moł. Mołup kin, wumb tiłap eipi wumb kin, Gos nge kułmał kałmin oł ei nge erip kin, nga Gos ek ka ni tor kindinj. Kindip kin, nga tiłap eipi wumb ei, Gos sipi orung simba nge tu wunj. Tu wamb kin, Gos nge Gui Ka ei je erang, wumb ei Gos kin oł kun ka er mułngii. Yi mił, wumb Gos kin kułmał ka wii mił, Gos noman efe piim mił ngunj. ¹⁷Yi mił erang, na Krais Jiisas kin kongun erip ngunj ei, na ka ka piip kin, na Gos nge kongun erip ngunj. ¹⁸Yi mił, na nga epi eipi endi ni tor kindnermbii mon; ba na epi endeim mendpił ni tor kindmbii. Na ek poł Krais na kin kongun erim mił efe, ni tor kindmbii end. Efe nge ek nin elim oł ei, wumb tiłap eipi wumb ei, Gos nge ek ka efe ekii sik erngii. ¹⁹Gos eim dinga ei andan tang ei, na jep oł enj efe kenjing. Ei Gos eim nge Gui Ka nge dinga ei, na ngang kin, kongun enj efe, en enim kenjing. Yi mił nga, na Jerusalem konu efe kongun pułngun mondup kin, na Krais nge ek ka ei ni tor kind erip kin, konu orung orung andip, Eiliikam konu efe tor op erip kin, nip poru ninj. ²⁰Yi mił, nam kunum kunum noman efe ermbii ni piind oł ei, Krais nge ek ka ei ni tor kindip kin, konu jili mił endi Krais nge embe piinarik mołmun konu efe, nimbii ni piind. Ba na konu endi eipi wumb ok, Krais nge

ek ka ni tor kindnjing konu eŧe, na ek ka ei ni tor nga ninermbii mon. Ba nga na wumb Kraiss ek ka piinarik moŧmun konu eŧe ek ka ei, ni tor kindmbii. ²¹ Ba kumb ok, Gos ek ka mon poŧ pendim miŧ, Kraiss kin ek yi ninim,

“Wumb nii endi eim nge ek ka ei piinenjing piim kin, pe kanik piik erngii. Nga wumb nii endi en enim eim nge ek ka ei piinenjing kin, pe piik kun erngii.”

Pol Eim Rom Wumb Konu Eŧe Bii Nipi Piim

²² Yi miŧ erang, na enim Rom wumb kin ombii ni piind. Ba kunum kunum na nge kongun end ei, na andŧam ondu ngonum. Ba na ombii kapŧi enanim. ²³ Ba akip na ya konu eŧe kongun enj ei, endi nga pinaŧim mon. Na kumb ok kung ngii pei o pang kin, na moŧup enim kin op, kenmbii ni piinj. ²⁴ Yi miŧ erang, ekii se na Spein konu eŧe bii ni piind. Kunum eŧe, na enim kumb se kanip kin, ekii se Spein konu eŧe bii. Na enim kin kunum kopur moŧup kin, noman tuk ka piyamb kin, ekii se enim na si mengk, Spein konu andŧam eŧe paki tangin kin, kapŧi na Spein konu eŧe bii. ²⁵ Ba akip na ku kopur si mengip kin, na Gos nge wumb Jerusalem konu owundu eŧe moŧmun ei, ku sipip, paki top ngumbii. ²⁶ Yi miŧ, Masironiya konu wumb ni, Akeiya konu wumb ei, ku nin epi ombu sik kuŧou tok, Jerusalem konu eŧe Gos kin pii gii ninjing wumb epi endi sinerang wumb ei kin ngok, paki tumun ni piinjing. ²⁷ Wumb ombu en enim noman eŧe ka piik kin, oŧ yi enjing. Nga yi ku, en enim Jerusalem konu eŧe wumb kin, ku nin epi ngo pendnjing epi ei ngo orung kindngii. Nimbiŧ erang, Jerusalem konu eŧe wumb, Gos Gui Ka nge epi ka wii ei torung wumb kin nik ngunjung. Ngok kin, nga yi ku, torung tiŧap eipi wumb ei, kuni nin, ngenj eŧe epi ei ngo pend-

njing epi ei, Jerusalem konu eŧe wumb ei paki tok ngo orung kindngii ku. ²⁸ Yi miŧ erang, na kumb se kongun ei er poru nimbii. Nga na ku nin epi ei, Jerusalem konu eŧe wumb ei angŧi eŧe kun ngop pendip poru ninj kin, kapŧi na enim nge andŧam eŧe op, enim kanip kin, ekii se na Spein konu eŧe bii. ²⁹ Pe na piind ei, na enim kin ombii kunum ei, Kraiss nge epi ka wii ngum epi ei, na kin piki top moŧang kin, epi ka wii ei na tu wup, enim kin ngumbii.

³⁰ Na engnan noŧ, na enim dinga kii sind ei, enim sinim nge Owundu Jiiss Kraiss ei kin, nga Gos Gui Ka nge dinga noman ka ei kin, enim kongun dinga erik, na kin ouni men tok, Gos kin kii sik ngangin kin, Gos eim na paki tumba. ³¹ Yi miŧ erangin kin, na Juriya pii gii ninenjing wumb ei, kapŧi na kongun ermbii miŧ, na ambiŧ gii nik ngunerngii. Nga enim Gos kin men tok erangin kin, Jerusalem konu eŧe Gos kin pii gii ninjing wumb ei, na kongun end ei noman erang piik kin, na paki tamb kongun ei singii. ³² Yi miŧ erang, Gos eim noman eŧe, na enim kin ombii kunum ei, na ka ka piip ombii. Op kin, na enim kin kor aninga kopur sip kin, na noman tuk eŧe dinga simba. ³³ Gos eim noman emin puŧwu ei, eim enim pei kin muŧmba. Ei keimi!

Pol Eim Ek Ka Nipi Wumb Pei Ngum

16 Pe nga enim piyei; na enim kin ek endi ngamb kin, sinim nge einjpin Piipii nge ek endi ni ngamb piingii. Amb Piipii eim Senkreiya konu owundu eŧe men toŧmun wumb paki toŧum. ² Tang kin, na yi ni piind, enim Kraiss Owundu ni piik kin, amb Piipii ei sik tuk kindangin kin, enim pii gii wumb kin muŧmba. Enim Gos nge wumb yi miŧ enjing kin, ei oŧ kun ka. Amb Piipii eim noman embin endi pim kin, enim kapŧi paki tok nik, kun erngii. Nimbiŧ erang

eim wumb pei paki topu kin, nga eim na paki tum ku.

³⁻⁴Enim Priska kin, Akuila kin, 'Weh!' a ningii ku. Nik kin, eł elip, na kin Kraiss nge kongun ende ełmin wu amb tał. Wumb tał eł elip, mandi kolkul kin, na paki tungul nge pim. Yi mił na mendpił, wumb tał kin, ek ka nip ngunenj mon; ba torung wumb tiłap eipi men tołmun wumb ei yi ku, wumb tał kin, ek ka nik ngołmun ku. ⁵Nga enim na nge ek ka ei, Gos nge men tołmun wumb tał nge ngii konu ełe, kulou tok mołmun ełe, nik ngungii ku.

Nga yi ku, enim na nge ek ka ei, Epenesas nik ngungii wu ei, na nge noman ngoł wu ei, kumb se Eisiya konu owundu ełe wumb kin, Kraiss kin pii gii nirim. ⁶Na nge ek ka, amb Mariya kin nik ngungii. Mariya ei eim enim kin kongun dinga kind erpi kin, enim paki tołum. ⁷Pe enim wu tał, Andronaikis kin Juniya, kapli 'Ka mułngu' a nik kin, ngungii ku. Ngok kin, eł elip na nge wumb kin, miyem ende mił ei, na kin kan ngii ełe ouni pinjpin. Eł elip ok, Kraiss kin pii gii nengil kin, na ekii se ninj. Eł elip Kraiss nge ek se andiłmin wumb ei nge, wu num mił mulnjungul.

⁸Pe enim wu Ambliyasis kapli 'Ka mołun' a nik ngungii ei, eim sinim nge enginjpin Owundu Jiisas kin pii gii neng kin, na nge noman ka ngoł wu. ⁹Pe enim wu Erpanis kin, 'Kapli ka mołun' a nik ngungii ei, eim sinim nge kongun ouni wu, Kraiss nge kongun ełim. Nga wu Sakis kin, 'Kapli ka mołun,' a nik ngungii ku. Ei eim na noman ngoł wu. ¹⁰Pe enim wu Apelis kin, 'Kapli ka mołun,' a nik ngungii ku. Ei eim Kraiss nge kongun dinga kindpi ełim wu. Pe nga enim wu Arisopolus kin, eim nge ngii ende wumb kin, ek ka, nik ngungii ku. ¹¹Nga enim wu Eroriyan kin, 'Kapli ka mołun,' a nik ngungii ku. Ei eim nam nge wumb miyem ende. Pe nga, Gos kin pii gii nin-

jing wumb ei, Narsisis kin ngii ende mołmun wumb ei kin, 'Kapli ka mołun' a nik ngungii ku.

¹²Pe enim amb tał Traipeina kin Traiposa kin, 'Ka mołmbul,' a nik ngungii. Amb tał Owundu nge kongun ełmbił amb. Nga yi ku, enim amb Persis kin, 'Ka mołun,' a nik ngungii. Ei eim sinim nge Owundu kin, noman ngopu kin, kongun dinga ełim amb ei, na nge noman ngoł amb. ¹³Nga enim wu Rupus sinim Owundu nge kongun ka ełim wu ei kin, nga eim mam kin, 'Kapli ka mołmbul,' a nik ngungii ku. Amb ei, na nge minan mendpił mił mołum. ¹⁴Nga enim Asinkrisis Plekon, Ermes, Pasropus kin, Ermas wu pei, 'Enim kapli ka mołmun,' a nik ngungii ku. Nga sinim enginjpin noł kopur, wumb ombu kin mołmun wumb pei kin, 'Ek ka,' a nik ngungii ku. ¹⁵Nga enim Pilolokus kin, Juliya kin, Neras kin, nga eim aim Olimpasi kin Gos nge wumb kopur pei en enim kin ouni mołmun ei, 'Kapli ka mołmun,' a nik ngungii ku.

¹⁶Nga enim Gos nge wumb pei endeim endeim ni engnjing noł kin, angil sik, kangilk tuk sik erngii ku. Nga Kraiss nge men tołmun wumb pei, enim kin ek ka nik ngungii.

Ek Ni Poru Nipi Kengip Ngop Ek

¹⁷Na engnan noł, na enim noman to konj kindamb kin, enim kan kun erik mułngii. Molk kin, wumb nii endi enim pii gii wumb kin, to eipi eipi kindngii enmin min; nga Gos ek ka enim sinjing ei, ekii sik enanmin ei min; nga wumb ombu oł kis erangin kin, wumb eipi bok tok kin, oł kis ełmin. Enim wumb yi nge, buł ngok, ekii sinerngii mon. ¹⁸Yi mił, wumb ombu en enim, sinim nge Owundu Kraiss Jiisas nge kongun ei enałmin mon; ba en enim ngenj noman ełe ekii sipin kin, ermin ni piinmin. Piik kin, en enim gupu ełe ek ka mił nik kin, nga ek kend mił tok nik kin, wumb eipi

nge noman dinga pinalim mił, ei ek kend tok ngok, ełmin. ¹⁹Yi mił, enim Gos ek ka ei ekii silmin oł ei, wumb pei piik poru ninmin. Yi mił erang, na enim kin ka ka piip ngond; ba na noman ełe piind ei, enim oł kun ka erik mułngii. Erik kin, oł kis ełmin oł ei, noman to piinerngii mon! ²⁰Pe nga, Gos eim noman emin ngołum pułwu, eim kunum olt mon, Gos eim Seisen erang kin, enim nge simb ełe, kamb mani kindmba. Pe Krai sinim nge Owundu Jiisas ei, eim noman ka enim kin mułmba.

²¹Wu Timosii, na kin kongun ende ełmbił wu. Timosii nin, Lusiyus nin, Jeisin nin, Sosipaser nin, wumb ei na nge tiłap ende wumb pei ei, 'Enim kapli ka mołmun,' a nik ngonmun.

²²Na Tersiyas, na Pol gupu ełe ek neng kin, na mon ei polt. Połup kin, na Owundu nge embe ełe, 'Enim kapli ka mułei,' a nip ngond.

²³Wu Geiyas, na Pol kanpi kun er si mołułum wu ei, eim 'Enim kapli ka mułei,' a nipi ngonum. Nga men tołmun wumb tep ka ełim wu ku. Nga Erasus konu peni owundu ełe, ku tep ełim wu ni, Korsus sin nge enginjpin kin, eł etip,

'Enim kapli ka mułei,' a nikił, ngołmbuł ku.

²⁴(Pe sinim nge Owundu Krai Jiisas ei, eim noman ka, enim kin pei ouni mułngii; ei keimi.)

Prei Erik Gos Embe Ambił Tonu Kindngii

²⁵Pe nga, sinim Gos eim embe ambił tonu kindinmin. Pe nga, Gos eim kapli enim er dinga kindmba ei, na Jiisas Krai nge ek ka ni tor kindinj ełe, kindmba ei, Jiisas Krai nge ek ka ei, kumb ok koi er pałiim ek ei, pe mendpił, Gos sipi peni ełe kindim. ²⁶Kindang kin, pe Gos ek keimi ei, ek ni tor kindiłmin wumb mon polk kin, peni ełe tor kindnjing. Nga kunum kunum konj mołułum Gos, eim andan tang kin, wumb tiłap pei kanik kin, piik erngii. Yi erik kin, Gos erang, wumb pei pii gii nik kin, Gos nge oł ei, ekii sik erngii.

²⁷Gos ei eim endeim mendpił! Eim noman kun ka piinim nin, epi kanim kanim piilim pułwu. Sinim Jiisas Krai kin, Gos eim embe ambił tonu kunum kunum kindmin; ei keimi!

Pol Mon Korin Wumb Kumna Połpu Kindim

Pol Mon Kumb Se Połpu Korin Wumb Kin Kindim Ek Ei

1 Mon ek ei, na Pol połup kindinj. Na nam Gos eim noman ełe, to tonu kindpi mundang kin, Jiisas Kraiss nge ek se andilmin wu mił erip moł. Nga Sosenes eim sinim enginpin ei, eim ek ka yi ku, nipi kindim.

²Kindang kin, Gos eim nge wumb tilap Korin konu ełe mołmun wumb pei, en enim Gos erang kin, ok wumb konj kun ka mendpił mołmun. Molk kin, nimbił erang, enim pei Jiisas Kraiss nge wumb tilap ende puk mołmun. Wumb nii endi Jiisas Kraiss kin ek ka nik, prei erik ngonmun wumb ei, Gos nge oł kun ka erik molk kin, sinim Owundu kin nga enim Owundu kin ouni mołmun.

³Pe kapli, sinim Erinpin Gos kin, Jiisas Kraiss Owundu ouni, enim kapli noman ka ngokuł, nga noman emin pei ngunguł ku.

⁴⁻⁶Pe Jiisas Kraiss nge eim ek ka enim kin erpi kin, dinga kindang pałim. Peng kin, enim ok Jiisas Kraiss kin dambiltik ok ende punmun ei, enim Gos nge oł kun ka kanim kanim pei seng kin, mołmun. Gos ek keimi ninmin ełe ni, Gos noman ka pałim ełe mił, yi ku piinmin. Piyangin kin, na nanim kunum kunum enim piip kin, Gos kin ka piip ek ka nip ngond. Nimbił erang Gos eim noman enim ngonum. Ngopu kin, noman kułpu, enim ngonum ei, nimbił erang enim Jiisas Kraiss eim nge wumb mendpił mołmun. ⁷Pe enim Gos nge oł kun ka wii ngonum ei, enim oł ełe sinarik kin, wii endi mulałmin mon. Ba pei sinmin yi erik kin, nga muł mei poru nimba kunum ei, Jiisas Kraiss Owundu peni ełe tor omba nge kui erik mołmun. ⁸Mułan-

gin kin, sinim nge Jiisas Kraiss Owundu peni ełe tor omba kunum ei, ek kend tonmun ek ei ni, oł kis kun pinerim oł ei nge, endi enim kin peng kindnermba. Nga eim enim ambil gii nipi, dinga erpi sipi, mułang pupu kin, Jiisas Kraiss Owundu nge kunum ei, muł mei tał poru nimba kunum ei kapli poru nimba. Neng kin, enim pii gii dinga pim kin, epi endi enim kin ek endi kapli enerngii, mon! ⁹Gos ei eim ek keimi mendpił pułwu ei, enim kapli Gos kin pii gii ningii. Gos eim enim to tonu kindpi sipi kin, eim kingam Jiisas Kraiss sinim nge Owundu kin kindang, dambiltipin o pun ende pupun mołmun.

¹⁰Pe nanim angnan noł, na enim noman ełe to konj kindip kin, ek dinga yi mił nip ngond. Ngond ek ei, Jiisas Kraiss sinim nge Owundu noman dinga ełe nip ngond. Enim pei kapli, noman piik ende kindik kin, ek ende ningii. Nga enim noman eipi eipi peng kin, ek eipi eipi nik, mulerngii mon. Nga enim noman ende sek kin epi kanim kanim noman to piingii ei, enim piinmin epi omba. ¹¹Pe nga wumb kombur amb Klowes ngii konu ełe no pek mołmun wumb ei, ok ya na kanik kin, ek kun ninjing. Nam angnan noł ei, enim ek mił erik kin, ek kanim kanim eipi eipi ninjing. ¹²Pe na ek yi mił piind, enim pei oł yi nge enim; nga wumb kombur enim mołmun konu ełe molk kin, ek ei nge ku nik mołmun. Na nanim Pol kin ekii sip kongun paki top enj wu moł. Wumb kombur yi ku nik mołmun na nam wumb kombur yi ku nik mołmun; na Apolos kin ekii sip kongun paki top enj wu moł. Wumb kombur yi ku nik mołmun; na nanim Piisa kin ekii sik kongun paki top enj wu moł. Nga wumb kombur yi ku nik mołmun; na nanim Jiisas Kraiss kin ekii sip kongun enj wu moł. ¹³Enim oł yi nge kapli enerngii mon. Pe Jiisas Kraiss eim endeim mendpił mołum. Nga wu endi Jiisas Kraiss mił eipi endi mulałmin

mon. Na Pol ond peri eke kularip enim of kis kun sinerang mulnjung eke ngunenj mon? Nga enim na embe Pol eke enim nof pinenjing mon ku.

¹⁴Na nanim ka piip Gos ngond ei, na enim endi nof pendip ngunenj; ba wu ta! Krispis kin Geiyas mendpi! nof pendip ngunj. Mon pim kin, wumb pei na kin ekii singii; ba Kraiss kin ekii sinerngii, mon. ¹⁵Yi mi! erang, wumb torung wumb ek yi ninerngii mon. En enim Pol embe eke nof pinjpin kin, Pol kin ekii simin. Simin ningii ek ei, kapli enenmba mon. ¹⁶Ei keimi na nanim Sepanis eim ambim nin, kingam ambifim nof nin, na nof pendip ngunj; ba nga na wumb kombur eipi nof pendip ngunenj mon, ni piind. ¹⁷Jiisas Kraiss na kindim ei, wumb nof pendkin ngunjii nipi, kindnerim mon. Jiisas Kraiss eim na kindim ei, eim ek ka nip, tor kindip wumb ngumbii nip na kindim. Kindpi ei ek nip, tor kindmbii ni, ya mani mei eke wumb noman palim ek ei sip, ende kindip; mon pim kin, Jiisas Kraiss opu ond peri eke kulum ek ka ei, ek wii mi! endi pinermba mon. Jiisas eim ek ka ei am dinga wii mendpi! pimba.

Kraiss Nge Dinga Ei Gos Nge Dinga

¹⁸Pe wumb of kis kun pinerim mi! erik mo!mun wumb ei, Jiisas opu ond peri eke ko!pu erim of ei, epi wii mi! ni pinimin. Ba wumb Jiisas kin pii gii nik enim wumb ei, Gos orung simba wumb ei ni piik kin, Jiisas ond peri eke ko!pu, nga konj tonu opu erim Gos ek ka ei, Gos nge noman dinga mendpi! salim ni piimin. ¹⁹Yi mi! erang, Gos eim ek ka eke yi ninim, ei keimi sinim piimin, “Na kapli wumb noman ka wii dinga peng mulngii ei, top erip, kis mundamb, noman ka yi nge peng mulerngii, mon!”

Pe nga,

“Na nanim yi ermbii wumb nii endi, noman peng sin sinim epi pei piimin ni piingii wumb ei, noman eipi eipi palim ei sip, eipi eipi kindmbii,” ninim.

²⁰Pe nga noman pi!tmin wumb jii mi! mo!mun? Nga wumb Gos ek kanim kanim pei mon po!mun wumb jii mi! mo!mun? Nga wumb ek mi! elmin, wumb ya mei eke mo!mun wumb ei jii mi! mo!mun? Gos eim ya mei eke wumb pei, noman ka palim ni piimin ei erpi kindang kin, noman mendpi! endi pina!im mon!

²¹Gos eim noman ka owundu palim ei, eim of yi nge erang tonu om. Ya mani mei eke wumb pei en enim noman pim eke, Gos nge eim noman to piik enjing, ei kapli enerim mon. Yi peng kin, Gos eim noman ka piipi yi erang kin, wumb eim pii gii ninjing wumb ei sipi orung sim. Seng kin, sin Gos ek ka ei kin, noman owundu pina!im mi! mei wumb ni piinjing kin, ek ka ei nipin, tor kindinjp!in eke nge, Gos wumb ei sipi orung sim. ²²Nga Jura wumb Gos ek ka eke pipin gii nimir; ba sin tonu epin Gos jep of endi kanpin kin, pii gii nimir nik, yi ni!tmin; nga Griik wumb noman ka dinga erik simin ni piik elmin wumb ei ku. ²³Ba sin Jiisas Kraiss ond peri eke kulum ei, sin ek ni tor kindamin. (Wumb of kis kun pinerim er mulnjung wumb eke, sip orung sip erim ek ei, sin nipin tor kindpin ngonmun.) Jiisas ek ka ei piik kin, Jura wumb ombu geltii kulk, bu! ngok enjing. Ba wumb ti!ap eipi wumb ombu, noman eke ek ei, ek kun pina!im mon ni, noman yi to piimin. ²⁴Ba wumb ombu, Gos eim sipi orung sim wumb; Jura kin wumb ti!ap eipi kin ouni, ek ka ei pii gii ninmin ei, Kraiss eim, ei eim Gos nge noman dinga mo!lum; nga Gos nge noman ka wii ei, eim mendpi! mo!lum. ²⁵Pe Gos eim noman wii mi! ei, wumb noman owundu palim ei to mani kindim.

Nga Gos nge dinga ei wii mił dinga epi ei, wumb nge dinga owundu ei to mani kindnim.

²⁶ Pe angnan noł, enim kom se piyei! Ok enim nimbił oł mił erik mulnjung? Gos eim enim to tonu kindpi mundang kin, sipi orung sim. Pe en enim ni ombu en enim mulnjung mił, ei piinmin. Enim wumb aninga kombur noman ka wii peng mulnjung. Enim wumb aninga kombur enim dinga peng, mulnjung. Pe nga enim wumb aninga kombur wu num embe pułum ei, wumb noman ełe yi mił piłmin. ²⁷ Ba Gos eim ya mei ełe wumb mendpił mił mon. Wumb wii mił wumb eipi ni piinmin ei nge, Gos eim erpi, tonu kindpi sipi, wumb noman pałim ni piik mołmun wumb ei, topu singambił sipi ngum. Pe nga ya mani mei ełe wumb wii, dinga pinałim wumb ei, Gos sipi, erpi, tonu kindpi, wumb dinga owii sałim wumb ei, to singambił sipi ngum. ²⁸ Gos eim ya mani mei ełe epi wumb kanik si kindinmin wumb wii mił endi sipi kin, nga wumb epi sinałim wumb yi niłmin wumb ei sipi kin, nga epi endi molałim epi endi ei sipi kin, tonu kindpi erpi ei, wumb noman pałim wumb nin, epi pei dinga sałim epi ei nin, pe sałim epi ei to mani kindpi wii mił kindang mułmba. ²⁹ Mon pim kin, wumb endi kaplı eim embe ambiłpi tonu kindpi kin, Gos kumb ełe mołpu yi ermba. Ei mon! ³⁰ Ba Gos eim enim erpi tu wupu, Jiisas Kraias kin dambıltpi se ende kindpi kindang mołmun. Gos eim Jiisas Kraias kindang, Jiisas eim sinim nge noman konj ni, noman ka wii puł wu mołum. Sinim Jiisas eim kin o pun, Gos nge oł kun ka wumb mił Gos eim sinim kaninim. Yi mił erang, Gos Gui Ka sinim kin mułang kin, sinim Gos nge oł kun ka oł ei ekii simin, nipin yi ełmin. Pe nga sinim Kraias kin pii gii ninjpin kin, Gos eim kin sinim sipi orung sim. ³¹ Mon pim kin, Gos eim ek ok nirim mił tonu omba. “Wumb nii endi

ka ka piipi kin, epi ełe embe ambił tonu kindmba, ei kaplı; ba wu ei ka ka piipi kin, Gos oł ka wii eririm ei piipi kin, Gos Owundu embe ambił tonu kindmba.

**Pol Ek Ka Ni Tor Kindpi Kin,
Jiisas Kraias Opu Ond Peri
Ełe Ek Ei, Wumb Nii Ngum**

2 Kindang na yi ku angnan noł enim kin onj kunum ei, Gos ek keimi koi erpi pim ek ei, na nip tor kindip enim ngunj. Ngunj ei, na ek olt kinan ka wii endi nip kin, nga noman owundu pim wumb mił endi nip, enim kin ngunenj mon. ² Pe na nanim noman to piip epi kanim kanim pei, noman to piinenj ei, enim tep to ek nip ngop muls; ba Jiisas Kraias endeim mendpił ouru ninerim ei, eim opu ond peri ełe kułum ei mendpił, noman to piinj. ³ Pe enim kin op muls kunum ei, nanim dinga endi peng piinenj; nga nanim gał owundu sip pur pur tang muls. ⁴ Pe nga, nanim ek ka nip tor kindip kin, na ek andan top wumb ngunj ei, ya mani mei ełe wumb noman ka owundu peng ninmin oł ei nge ninenj mon; ba Gos eim Gui Ka ełe na paki tang, dinga ngang kin, ek keimi nip tor kindinj. ⁵ Ba enim nge pii gii ei, ya mani mei ełe wumb noman pałim ei mił, enim pinałim; ba enim pii gii ei, Gos kin eim dinga ełe pałim.

⁶ Peng kin, sin noman dinga pałim ei nipin, wumb nii endi opu, Jiisas kin pii gii dinga nipi, mołum wumb ei kin, nipin ngonmun. Ba noman dinga ya mani mei ełe wumb noman dinga mon; nga ya mani mei ełe tep enim wumb ei dinga mon ku; nga dinga epi endi eipi nge mon ku; dinga ombu ełe am ba. ⁷ Pe ek noman dinga endi na nip tor kindip ei, ok Gos eim nge noman dinga koi erpi pim. Kunum ełe, muł mei enerim kunum ei, yi erpi pendim. Na ek nip tor kindip ei, wumb kinenjing koi erpi pim ei, Gos nge tiłang ka wii sinim kanpin piimin. ⁸ Ya

mani mei eŧe tep eŧmin wumb nin, wumb eipi yi ku, ei kapŧi Gos noman dinga ei kanik piik, kun enenjing mon. Pe en enim piŧangin kin, en enim kapŧi Jiisas Kraiss Owundu tiŧang owundu puŧ wu ei, ond peri eŧe to kundneŧangin. ⁹Ba Gos eim ek ka eŧe yi miŧ nirim,

“Wumb endeim kapŧi endi ningiŧ eŧe piik kin, nga kanik kun enarik. Nga wumb endeim kapŧi kom eŧe pi-inarik; nga wumb endeim noman eŧe to piinarik epi ei mendpiŧ, Gos eim epi ka wii erpi kun er moŧpu kin, wumb nii endi eim kin noman kulk ngungii wumb ei mendpiŧ ngumba.”

¹⁰Ba Gos eim koi erpi pim epi ei, Gos Gui Ka kin, sinim pii gii ninmin wumb andan topu ngum. Ei eim Gos Gui Ka eŧe yi erpi kin, epi kanim kanim pei kurnum. Nga Gos eim epi mandring mendpiŧ koi erpi ermbii ni piim epi ei, Gos Gui Ka yi ku erpi kurnum. ¹¹Pe wumb endi kapŧi, noman paŧim min, nimbiŧ oŧ endi ermbii ni piinim ei, wumb eipi endi piinaŧmin mon. Ba wumb ei, eim nge noman tuk gui mendpiŧ piinim. Nga Gos eim, nipe noman endi paŧim ei, Gos eim nge Gui Ka ei mendpiŧ piinim. ¹²Gos eim nge Gui Ka ei, sinim noman ka ngang sinjpin ei nge, ya mani mei eŧe wumb nge noman eŧe mon. Yi peng kin, sinim kapŧi, Gos eim nge Gui Ka epi kanim kanim pei wii ngum ei nge, pii poŧ tumun.

¹³Ei kapŧi, sinim ek eŧe nipin tor kindpin ei, ya mani mei wumb noman ka wii paŧim miŧ ninanmin mon! Ba Gos eim Gui Ka eŧe nge, sinim ek puŧe nipin tor kindmin. Wumb nii endi, Gos nge Gui Ka noman tuk eŧe moŧum wumb ei, Gos nge Gui Ka ei, Gos ek ka andan topu ngum. ¹⁴Pe nga wumb nii endi, Gos Gui Ka mulermba wu ei, Gos eim oŧ epi kanim kanim pei ngonum ei, kapŧi sinerngii. Nimbiŧ erang wumb ei Gos kingam Jiisas kin pii gii ninenjing. Eim am keimi pii poŧ tunarpi kin, kapŧi enermba mon.

En enim ombu kombur mon ni piik kin, noman to piinerngii. Nimbiŧ erang Gos Gui Ka wu ei kin, paki tunermba mon. ¹⁵Pe wumb nii endi eim kin, Gos Gui Ka moŧum ei oŧ epi kanim kanim ei mok to piipi, kanpi kun enim; ba nga wumb eipi endi kapŧi ok, wumb ombu oŧ yi ermin ni piik enmin, pa nik; mok tok kanik, piik enerngii, mon. ¹⁶Gos eim ek eŧe yi ninim,

“Wumb endi kapŧi, Gos Owundu noman paŧim miŧ kapŧi piinermba. Wumb endi kapŧi, Gos Owundu ‘Yi erii yi erii,’ pa ninermba, mon.”

Ba pe sinim pii gii ninjing wumb, Jiisas Kraiss eim nge noman ka ei, yi miŧ piik moŧmun.

Gos Nge Kongun Wumb

3 Ba nanim angnan noŧ, nanim pii gii ninjing wumb dinga Gos Gui Ka moŧum wumb kin moŧpu kin, ek nip ngunj miŧ, enim yi ku, nip ngumbii pinaŧim. Nimbiŧ erang enim Gos Gui Ka mulaŧim wumb miŧ eŧe, ek yi mendpiŧ nip ngond. Nimbiŧ erang enim Jiisas Kraiss kin pii gii ei, kangŧi kembis miŧ paŧim; enim pii gii dinga pinaŧim, mon. ²Na enim ek nip ngunj ek ei, ombu am to miŧ, dinga pinaŧim nge kuni, dinga punum miŧ ek yi nge miŧ, ende nip ngunenjing. Nimbiŧ erang enim ek yi nge, ei piingii nge, piik kun enarik muŧngii. Nga pe yi ku, enim piik kun enarik moŧmun. ³Nimbiŧ erang pe yi ku, enim oŧ kis eŧmin wumb miŧ no pek moŧmun? Wu angim ek buŧ morung miŧ erik, ek miŧ erik, yi enmin oŧ ei kun pinaŧim miŧ enmin. Nga enim Gos ek pii gii yi ninarik, piik kun enarik kin, erik moŧmun miŧ, enim mei wumb yi ku erik moŧmun. ⁴Yi miŧ erang, enim wumb endi molk yi ninmin. Na nanim, “Pol kin tep to endinj.” Nga endi yi ninim, “Na nanim Apolos kin tep to endinj.” Oŧ yi eŧmin oŧ ei nge, ya mani mei eŧe nge wumb miŧ moŧmun; ba Ji-

isas nge oġ kun ka mendpiġ miġ molatmin mon.

⁵Nimbiġ erang enim wumb siġ Pol kin Apolos teġ kin ek miġ enmin. Siġ Gos nge kongun wu mendpiġ moġmbuġ. Siġ Gos nge, eim ek ka nipiġ, tor kindpiġ, wumb ngumbuġ nge kongun eipi eipi miġ ngum. Kongun eġe erambiġ ei, enim ok pendik kin, Jiisas Kraiss kin pii gii ninjing. ⁶Nengin kin, na nanim Pol, Gos ek ka ei kumb se ni tor kindip kin, kongun ya enj. Kongun ei yi miġ, wumb kuni emb mei eġe taltmin. Na kumb se kongun yi erip kin, Gos eim ek ka nip tor kindinj. Nga Apolos eim na erip mundunj, kongun kumb eġe, paki to erpi, tuk kindpi pum ei, wumb kuni emb kumb se talk pendik kin, ekii se konu eni pang kin, noġ kulk tu wuk, bein tonum miġ, Apolos eim kongun yi miġ erim. Ba Gos eim mendpiġ, ek ei erpi muġang kin, kuni miġ poġpu, tonu op mong tum. Tang kin, wumb ei eim ek piik, ekii sik, pii gii ninjing. ⁷Gos ek ka kun emb taltim wu ei Pol, eim wu num mon! Nga ekii se wu endi opu, Gos ek ka ni wumb ngopu erim konu eġe paki to erim wu ei, Apolos eim wu num mon ku. Ba Gos eim mendpiġ, kongun erpi kanpi, sep muġang kin, opu mong keimi tang kin, wumb ok eim ek ka ei pii gii ninmin ei, Gos eim endeim mendpiġ Owundu moġum. ⁸Wumb nii endi, Gos nge ek ka kongun kumb se puġngun mondpu erim ei, kuni emb miġ kindpi o pum. Nga ekii se wumb kombur, Gos nge ek ka kongun eġe erik mundjung eġe nge, erik ok punjung ei, Gos nge ek ka eġe, emb kindik pendnjing konu eġe, noġ miġ kindik ok punjung. En enim kongun ende enjing miġ ei, kumep yi ku, se orung singii ei nge, Gos yi ku ngumba. ⁹Ba siġ Pol kin Apolos, Gos nge kongun ende wu moġmbuġ. Nga enim pei mei miġ seng kin, Gos eim nge mei konu eġe kongun enim.

Nga yi ku, enim pei ngii miġ seng kin, Gos eim nge ngii eġe takpi er moġum.

Gos Nge Kongun Wu Ei Ngii Taltmin Wu Miġ

¹⁰Gos eim nge noman kaimb si na kin ngopu, na ngii takip piġim wu endi tonu op, yi miġ moġ. Na nam ngii tekngii konu mei nop erip sinj. Na paki mani poġpu kin, ngii puġngun mondpu enj. Nga wu eipi endi opu, ngii tumunj eġe tonu kindpi kin, ngii tekim. Ba nga wumb eipi endeim endeim nik, piik kun erik kin, ngii tekngii. ¹¹Gos Jiisas Kraiss eim ond paki dinga miġ poġpu angndang kin, tonu peġ eġe, ngii takinmin ei, na Jiisas Kraiss eim ek ka enim kin nip tor kindip ngunj. Kunum ei ekii se, nga wumb endi eipi, ond paki dinga eipi endi polk angndangin kin, tonu peġ eġe, enim ngii yi teknerngii mon. ¹²Na ek ei nip enim wumb ngond. Wumb pii gii niġim wu endi Gos paki dinga eġe epi ka kanim kanim sipik ngii takinmin ei, ku gol miġ; nga ku silpa miġ; nga kom ku ka mendpiġ miġ; ku owundu noman kultmun ku ei miġ epi ei sik dinga muġamba ba; nga wumb kombur ond min; kupuġ engimb min; kuni wiis kilim ei sipik; ngii eġe takinmin, epi ei dinga pinarpi kin, sikir poru nipi amb ba. ¹³Pe wu endi kongun erang miġ Kraiss nga orung omba kunum eġe, opu peni eġe omba kunum eġe, dup opu peni eġe omba kunum ei, Gos wumb pei mok tumba kunum eġe, nipe kongun endi erim ei, dup opu pendpi, ambiġ kinang wu ei kongun yi enim ei, kapli min mon? Ei kanik kin, pii poġ tungii. ¹⁴Pe wumb nii endi eim ngii eġe, Jiisas Kraiss paki dinga eġe kin takpi ei, kindang kin, pepi moġum. Ekii se dup nonarpi nim kin, ngii dinga muġang kin, kongun wu ei kumep ka simba. ¹⁵Ba wumb nii endi, eim kongun endi ermbii ni piimba ei, eim dup nopu erpi kis mundpu nim kin, kapli eim kumep ka sinermba; ba eim kapli Gos se orung simba. Ei yi miġ, wu

ei eim epi ombu, dup numba erang, se tor sengin kin, wu yi mił ka mułmba.

¹⁶Enim epi ei, kom se piyei! Enim wumb pei Gos eim nge men tołmun ngii mił mołmun. Molk kin, Gos eim Gui Ka enim kin noman tuk ełe pu mołum. ¹⁷Pe wumb endi Gos eim men tołmun ngii ełe erik, kis monduk, ninjing kin, Gos eim kaplı wumb ei erpi kin, to kis mundmba. Nimbił erang, Gos eim men tołmun ngii ełe, eim kun ka wii mendpił mułmba. Enim Krai kin dambilik ende puk molk ninjing kin, pe enim Gos men tołmun ngii mił molk pungii. ¹⁸⁻²⁰Wumb mei ełe wumb, noman ka wii sałim ni piinmin ei, Gos eim ningił ełe, epi wii mił kenim ełe nge, Gos eim ek ełe yi ninim, "Mei wumb, sin sinim noman ka pałim ni piinmin ei, epi kanim kanim kun pinermba mił endi erngii ei, Gos eim kaplı wumb ei noman ełe, ambił gii nipi, andłam ondu ngumba nge sałim." Nga Gos eim ok pułum ek endi yi ninim, "Gos Owundu eim wumb noman pałim wumb ei, noman tuk erang ei, eim kanpi piipi kin, noman wii mił pałim ni piinim." Pe wumb endi, ei eim ek kend topu, yi enermba mon. Wu ei yi ni piipi, 'Na nanim ya mani mei ełe, epi kanim kanim ei noman peng pei piind,' ni piimba wu ei, eim noman yi mił piipi mułmba wu ei, eim noman wulu pang mił mułmba. Wumb yi ni piik yi erangin kin, kaplı wu ei nga opu, noman peng kaplı, epi kanim kanim pei pii poł topu, kanpi kin, kun erpi mułmba. ²¹Yi mił erang, wu endi wumb embe to tonu kindnermba, mon. Epi kanim kanim pei ei enim nge simba. ²²Na Pol ni, Apolos ni, Piisa ni, mei ni, epi konj ni, epi kułum epi ni, pe epi mołmun ni, nga ekii epi tonu omba epi ni, epi pei ombu enim nge simba. Enim epi ombu ełe enim tep erik mułngii. ²³Nga enim Krai Jiisas nge wumb. Nga Krai Jiisas eim Gos nge mendpił. Yi mił erang, wu

endi wumb embe to tonu kindnermba, mon!

Gos Kindim Wu Krai Nge Ek Se Andilmin Wumb

4 Enim kaplı, sin kin piingii ei, Jiisas Krai nge kongun wu molk piingii. Sin sinim Gos nge koi erpi pałim ek keimi ei nge tep er mołpun yi erik kin, ek ni tor kindpin mołmun. ²Pe epi endeim mendpił, wu endi epi kanpi, tep erpi se mołum wu ei, eim wu num nirim mił mendpił ekii sipi, erpi mułmba. ³Pe wu endi min, wumb pei, na nge oł ei, kongun kun ka tep erip oł ei, mok tok erngii epi ei, wii mił erngii ni piind. Yi mił ku, na nge oł ei mok top enał ku. ⁴Na enim kin kongun erip na oł kis endi enj min mon, ei na piinand; ba Gos eim piinim. Gos Owundu endeim mendpił, na oł kis min oł kun ka enj ei, mok topu kindnim. ⁵Yi peng kin, enim kaplı wumb endi oł kis min oł ka erim kin, enim sikir mok tok enerngii mon! Gos Owundu orung omba kunum ei kokuł. Enim Gos Owundu orung omba kunum ei, kui er mułngii. Gos eim epi koi erpi mołum epi ei, wumb noman tuk ełe ei sipi peni ełe kindmba. Nga wumb noman ełe epi erngii epi ei, peni ełe kindang kin, wumb pei piingii. Kunum ełe, Gos ei eim kaplı, wumb endeim endeim ni, oł enjing mił ei, Gos wumb ei enim nge embe ambił tonu kindmba.

⁶Nanim angan noł! Apolos kin, na nanim kin, ek nip tor kindind ei, enim piingii nip nind. Na nanim ek ei nip, enim ngop ei, andan top mił nip ngond. Nga enim kaplı pii poł tungii ei, nipe ek endi mił nind. Enim kaplı, Gos eim ek ełe ninim mił ei, ekii singii. Enim kaplı, wu endi eim embe ambił tonu kindik kin, nga wu endi eim embe ambił mani kindik kin, yi enerngii, mon! ⁷Angnan! Enim wumb nii endi enim wu num mundnjung? Ei endi mon! Wumb

pei ende mił mołmun. Pe keimi, enim epi pei salim epi ei, Gos enim ngum. Ngang kin, pe enim ek yi mił ninerngii mon! “Na oł ka wii enj kin, epi ka wii tonu om ei, ni piinerngii mon!

⁸Enim kunum kunum yi mił ni pi-injing, “Sin pe kapli epi kanim kanim pei sinjpin. Nga epi endi noman enanim mon. Sin wu king mił tonu onjpun; ba Gos nge ek se andłmin wumb andan tok ngunenjing mon ku.” Pe keimi, enim king mulnjung kin, na ka piimbii ku. Yi mił pim kin, kapli sin enim kin tep to king mił mułmun. ⁹Pe na nanim yi mił ni piip kand ei, Gos eim sin ek ka se andpin nipin wumb ei, am mer sipi, efe pim kongun ei, erngii nipi ngum. Yi mił erang, sin wumb oł yi enjing nik, sipik, tok konduk wumb mił mołmun. Wumb pe sin keningii nge nik ełmin wumb mił, sin yi mił mołmun. Ya mani mei efe wumb pei ni, tonu epin enjel pei yi ku, sin minj mani kanik mołmun. Yi mił, sin dinga sinałim. ¹⁰Wumb sin kin yi mił ninmin, ‘Enim Jiisas Krai nge kongun ermin oł ei nge nmin;’ ba wumb yi ninmin, ‘Enim piik kun enarik noman pinałim wumb mił nik mołmun. Ba enim noman yi to piinmin ei, sin noman ka wii pałim wumb,’ ni yi piinmin. ‘Nimbił erang, sin Jiisas Krai nge wumb tilap mołmun.’ Nga wumb sin kin yi mił ninmin. ‘Enim wumb dinga pinałim wumb; ba sin wumb dinga salim.’ Wumb yi ni piinmin, ‘Sin wu num mołmun; ba enim wumb embe pinałim wumb mił mołmun.’ ¹¹Sin ok kin, pe kunum kunum, Jiisas Krai eim kongun erpin endin-jpin kunum ei, kuni nin, noł nin, epi ei sinerang kin, wii pepin pepin enjpin. Nga alap nin, epi pei sinerang kin, wii mołpun endamin. Nga wumb sin kepil tok, ek buł ambilk, nik nik enjing. Pe nga sin ngii sinerang kin, tuk andpin andpin mulnjpun. ¹²Sin sinim no pepin, andpin kongun erpin ei, sin sinim angil efe

kongun dinga kindpin enjpin. Nga wumb sin ek kis kun pinerim mił, ek buł ambilk enjing ku; ba sin prei erpin, Gos ngopun, eim kapli paki tang kin, noman to ak to erpin piin-jpin. Nga erpin kin, sin ngenj kumbii ngołmun kunum ei, sin kanpin, wiik tołmun. ¹³Pe wumb sin ek buł ambilk, ek nik ngunjung ei, sin ek kun ka pim mił, nipin orung kindin-jpin. Kindpin kin, ya mani mei efe wumb, sin kin noman yi to piinmin. ‘Sin kuni kiim nin, epi moł mił,’ ni piinmin wumb ei, enim epi wii mił endi mołmun wumb mił, endi kun ka mulałmin mon! Wumb ei en enim sin kin noman yi to piinmin. ¹⁴Na nanim ek ei nge połup, enim kin kindind ei, enim piik kin, singambił singii nge, nip ngonand mon! Ba na enim ek kengip dinga ngop kin ek nip ngond. Nimbił erang, enim nam kang ambił mił mołmun. Mułangin kin, enim nam noman kułup ngond. ¹⁵Pe enim 10,000 wumb pei kapli enim tep erik mołmun wumb ei mił molk kin, Jiisas Krai nik kin, andan tok wumb ngungii; ba enim ernjing pei mulałmin mon. Na nanim enim erin-jing mił mendpił mołup, si kindinj. Nimbił erang enim kumb se, Jiisas eim ek ka ei piik kin, eim nge wumb tilap molk kin, pii gii ninjing ei, na Gos eim ek ka ni tor kindip kin, enim ngunj. ¹⁶Pe yi peng kin, na enim ek dinga nip ngond ei piingii. Na nanim noman pałim mił erip kin, andan top mundunj efe, kapli enim ekii sik, erik pungii. ¹⁷Oł efe nge, na piip kin, Timisii kindamb kin, enim mołmun konu efe onum. Opu kin, nanim kingam mił, na eim noman ngond. Ngop pendip kin, Owundu Jiisas Krai nge kongun ei ambił gii nipi pum. Pupu kin, eim Jiisas Krai noman konj ngang kin, na Jiisas ekii sip, kongun erip, mołup pund mił ei, eim enim nipi ngang kin, piingii. Na Gos nge tilap wumb konu eipi eipi mołmun wumb ei, ek yi ku, nip ngoł ek ka ei, eim enim kanpi kin, ni

tor kindpi ngumba. ¹⁸Wumb kombur en enim, wumb owundu mołmun ni piik kin, en enim embe ambilk tonu kindik kin, noman yi to piinmin ei, na Pol tungu erip, enim kin onermba ni piinmin. Nimbił erang, na Timosii enim kin kindinj. ¹⁹Ba sinim nge Owundu eim noman eke kaplı ni piim kin, na enim mołmun konu eke, si kirip ombii. Nga nam nipe epi endi bong nik enmin wumb ei, erngii nge kur kan simbii. Na en enim nipe epi endi ningii ek ei nge, mendpił mon; ba en enim dinga palim ei, kurup kenmbii. ²⁰Nimbił erang Gos eim sinim kin tep er mołum oł ei, ek ninmin eke nge mon; ba Gos eim nge dinga eke mendpił pałim. ²¹Pe enim na ek piinenjing kin, na enim kin pe epi nipe endi mił, endi ermbii ei nge, enim noman to piinmin? Pe na enim kin kepıi tumbii nge ombii min, na noman emin sep kin, enim noman tuk giyeng ni seng kin, enim kin ombii?

Wumb En Enim Oł Kis Men Tołmun Ngii Eke Enjing

5 Pe wumb en enim oł kis erik mołmun mił, nik ngunjung. Pe wumb kombur enim mołmun konu eke tuk molk oł kis erik ei, amb ngunduk, oł kun pinerim mił enmin. Enim wumb endeim, eim arim nge amb eim seng kin, tep tokuł, no pekił andinmbił. Oł yi nge ei, torung pii gii ninenjing wumb mołmun ei, oł yi nge ei kun pinałim mił ni piinmin. ²Pe nimbił erang en enim nge embe ambilk to kindik enjing? Ei mon; ba enim oł ei si kindik kin, nga kaimb sik, kei nik mułngii. Pe wu endi eim oł kis yi nge erim ei, enim kaplı eim tuk mołum ei, to tor kindangin kin, pupu torung mułmba. Mołpu kin, enim kin tep to mulermba mon! ³Pe na enim kin tep to mulał, mon! Ba na noman tuk gui ei, enim kin tep to mił mołum. Mołpu kin, Jiisas Kraıs nge dinga eke, na wu ei oł kis kun pinerim

mił, erpi mułum wu ei kin, na ek ok noman eke piinj mił, ni tor kindip ngond. Nip kin, na enim kin tep to mołup kin, nimbii mił nind. ⁴Na ok noman eke piinj yi mił nind. Pe enim ok, Jiisas Kraıs nge dinga eke, se kułou tok, o ende pungii. Kunum ei, na noman tuk gui enim kin tep to mułmbii. Nga Jiisas Owundu nge dinga eke, sinim kin tep to mułmba. ⁵Wu ei oł kis ełim wu ei, tuk mołum ei, to tor kindangin pupu kin, Seısın kin ba. Pang kin, Seısın eim ngenj oł eke, to kis mundmba. Yi mił erang kin, Jiisas Owundu orung omba kunum ei, wu eim nge noman tuk gui ei, sipi orung simba.

⁶Pe enim engin mił erik, embe ambilk tonu kindik kin, oł yi nge enmin oł ei, kun ka mon. Enim ek ei piyei! Ek endi yi mił ninmin, 'Bres kopur owundu mił o wułum epi yiis ei, aninga kopur kindiłmin. Oł yi erang kin, bres o wupu owundu ełim. Ei yi mił ku, wumb oł kis kun pinałim oł enmin ei, aninga erik punmun. Nga ekii se, oł kis wumb kin orung orung punmun. ⁷Pe enim oł kis kun pinałim yi nge, erik mołmun ei, yiis mił bres kin orung orung pei punum yi mił si kindngii. Si kindik kin, kaplı enim bres konj yiis pinałim ei, yi mił oł kis pinerang kin, am kun ka mendpił mułngii. Nimbił erang Jiisas Kraıs eim kołpu kin, sinim kin kindim. Kindpi kin, eim Jura wumb Eisip konu molk kin, kung siipsiip to kundnjung mił, eim sinim kin yi kołpu ngum. ⁸Yi peng kin, kaplı sinim oł kis kun pinałim mił, erpin mołmun ei, si kindmin. Ei yi mił ku, Jura wumb yiis aninga kembis kindangin kin, bres o wupu owundu ełim epi ei, kunum owundu Eisip konu eke, Gos en enim paki topu kin, Eisip konu eke se mengpi, tor tułum eke piik kin, bres wii erik, kuni owundu wii nołmun, epi yiis endi kindnałmin mon. Nga sinim kaplı kun ka mołpun ek keimi nimin.

⁹Na yi nip mon poʔup kin, enim kin kindinj. Kindip kin, enim wu eipi oʔ kis kanim kanim kun pinerim miʔ, wu eipi nge amb ngunduk elmin wumb ei kin, tep tok, ende endnengii mon. ¹⁰Yi erang kin, enim wumb kanim kanim endi kun ka pinerim miʔ, ya mani mei eʔe wumb oʔ kis wu eipi nge amb ngunduk enmin; nga wumb mei eʔe epi kanim kanim pei simin ni piinmin; nga wumb kombur epi pei wan waning simin ni piinmin; nga gos kend men tok erik ngonum wumb ei, oʔ yi nge enmin wumb ei si kindik kin; nga ya mei eʔe epi pei si kindik kin, wumb kin wii mendpiʔ muʔngii. Na nanim enim kin mon poʔup kindinj ei, ek yi ninand mon. ¹¹Ba na enim kin ek nip mon poʔup end ei, puʔe yi miʔ. Wumb endi eim ek yi miʔ nimba, ‘Na nanim Jiisas Krai nge tiʔap eʔe moʔ;’ ba nga eim wu eipi nge amb ngunduk tep to oʔ kun pinaʔim miʔ erpi kin; nga epi kanim kanim pei eim minj ku simbii ni piipi kin; nga gos kend kin men topu erpi ngopu kin; nga wumb kin ek buʔ ambipi kin; nga noʔ nok noman wulu pang kin, peng pep kun enerang kin; nga wumb eipi epi waning si kin, enim wumb yi nge ei enim kuni ende nok, tep ende tok yi enerngii, mon!

¹²Nimbiʔ erang kongun ei na nanim kongun mon; nga enim kongun mon ku. Torung wumb Gos eim tiʔap eʔe mulaʔmin wumb ei, oʔ kis kun pinaʔim miʔ enmin pa nipin, wumb ei mok tok enerngii mon! Ei nimbiʔ erang, ei sinim nge kongun mon. ¹³Ba wumb ombu Gos eim tiʔap eʔe, torung molk oʔ kis kun pinaʔim miʔ enmin wumb ei, Gos eim kapʔi mok tumba. Ba pe nga, Gos tiʔap eʔe tukrung moʔmun wumb ei kin, enim mok tok erngii kongun mendpiʔ paʔim. Gos ek ninim miʔ yi erngii, “Enim wumb endi oʔ kis elim wu endi enim kin moʔum wu ei, to tor kinde!” niʔim.

Pii Gii Wumb Engnjing Kin Kos Erik Ngunerngii

6 Pe wumb endi enim Gos nge wumb moʔmun konu wu ei, wumb eipi kin ek nimba wu ei pupu kin, wumb torung wumb kos piʔmin wumb kin punermba mon. Nimbiʔ erang wu ei eim singambiʔ sinerim min? Ba wu ei eim Gos nge wumb kin kos piimba. ²Enim ei piyei! Gos eim nge wumb tiʔap eʔe moʔmun wumb ei, ekii se kapʔi enim ya mani mei eʔe wumb orung orung Gos kin pii gii ninenjing wumb ei kin, kii sik epi kanim kanim erngii eʔe piik kin, mok tok erngii. Yi miʔ erang keimi, enim ya mani mei eʔe wumb oʔ kis kun pinerim miʔ enjing wumb ei kin, enim kii sik, mok tok erik, pa yi ningii pim kin, nga ek nin, epi kembis ombu, enim nik sipik, kun erngii ku. ³Enim ei piingii, ekii se simin kapʔi, Gos eim enjel moʔmun ei, oʔ endi erngii ei, sinim moʔpun oʔ ei mok topun ermin, pa nipin ngumun. Yi peng kin, sinim kapʔi ya mani mei eʔe ek nin, epi kembis kombur kun pinerim miʔ erik moʔmun ei, sinim kapʔi nipin, mok topun kun ermin. ⁴Yi peng kin, sinim na mei eʔe kos ek nin, epi kanim kanim eʔe pim kin, sinim nimbiʔ oʔ erang, wumb Gos kin pii gii ninenjing wumb ei kin, epi ombu mok tok enmin? ⁵Na ek ei mon poʔup kin, enim singambiʔ singii nge nip ngond. Pe keimi, wumb kombur enim pii gii ninenjing wumb moʔmun konu eʔe wumb, noman pim wumb ei, kapʔi nik piik, enim oʔ kun enmin, nga oʔ kis kun pinerim miʔ, mok tok kos erngii ni piik; ba wu endi molaʔim min? ⁶Ba wumb kombur, enim Gos nge wumb tiʔap moʔmun ei, en enim engnjing kos ek piik nge sipik, Gos kin pii gii ninenjing wumb kumb eʔe si pangin kin, wumb ei enim oʔ nik piik, mok tok, kos erngii min?

⁷Enim engnjing endi si mengk, kos erngii sipinmin. Oʔ yi nge enim to mani

kindpi kin, enim oł kun ka pim mił, enenjing pa nipi ngonum. Pe nga enim kapli kanik wiik tangin kin, wumb enim epi waning sik; nga ek kend tok siłmin mił, yi erngii. ⁸ Ba enim engnjing noł pii gii ninjing wumb kos erik kin, pin pin erik, wumb eipi epi toltuk sinmin. ⁹⁻¹⁰ Enim ei piyei! Wumb oł kis ełmin wumb ei, Gos eim tep erpi mołum konu eke tuk punerngii mon. Enim wumb en enim noman eke ek kend tok enerngii, mon. Wumb ombu Gos eim tep erpi mołum konu eke tuk punerngii. Wumb ei oł kun pinałim oł ełmin wumb ei, wu eipi amb ngunduk sik; nga gos kend embe ambilk tonu kindik ełmin; nga wu eipi embnjing kin tep tok, no pek ełmin; nga wu endi wu eipi kin amb mił tep to pek ełmin; nga wumb eipi epi waning siłmin; nga wu endi epi kanim kanim pei sałiłim wu ei, wu eipi bun bun kułpu kin, simbii ni piıłim; nga wu endi noł nang kin, noman wulu pang mołmun; nga wumb endi eim wu eipi kin ek embiłmba; nga endi yi ku wu endi wu eipi tui to pendpi eim ku ni epi aninga waning siłim. Wumb yi nge ei, Gos eim tep erpi mołum konu eke tuk punerngii mon. ¹¹ Pe enim mołmun wumb kombur ok oł yi nge erik mulnjung; ba pe, Gos kingam Jiisas eim miyem eke, enim noman tuk eke oł kis kun pinerim, erik mulnjung oł ei, kil ngo si kindim. Nga Gos eim nge Gui Ka eke erpi sipipi kin, enim to eipi kindpi kin, nga erang ok, wumb kun ka mendpił mołmun. Nimbil erang enim Jiisas Kraiss sinim nge Owundu eke, pii gii ninjing.

¹² Wumb kombur yi mił niłmin, “Epi kanim kanim pei, sin kapli ermin,” ni lo yi ninanim mon; “Ba epi kanim kanim pei erngii,” ei kombur enim paki tunermba. Keimi, lo yi ninim, ‘Nga epi kanim kanim kapli pei ermbii,’ ni piind; ba na epi ombu ei na ambil gii ni narpı kin, kongun wu mił kongun wii erip mulernbii, mon. ¹³ Keimi, kuni ei

sinim kirim eke nge, nga sinim kirim palim ei kuni eke nge; ba ekii se Gos eim kapli sinim kirim kin kuni kin ei Gos eim erpi kin, to poru nipi, si kindmba. Ba sinim ngenj ei sipipin, oł kis kun pinerim mił, enermin mon. Nga ei amb ambil kin tep tunarpin kin, nga or ende pepin kin, piipin andinmin, ei mon! Ba sinim ngenj ei Gos Owundu eim nge ngenj; nga Gos Owundu ei eim sinim nge ngenj eke mołum. ¹⁴ Gos eim dinga eke mendpił, Jiisas Owundu kołpu pim ei, erpi sipi kin, nga konj kindim. Nga sinim yi ku, ei eim dinga eke mendpił, sinim nga kułmun ei, erpi sipi kin, nga konj kindmba. Yi erang, sinim ngenj konj kunum kunum mułmba. ¹⁵ Pe enim kom sek piingii ei, sinim ngenj pei ei, Jiisas Kraiss eim nge ngenj yi peng kin, nga sinim Jiisas Kraiss sinim eim ngenj ei, sipipin kin, nga amb andıam owul andiłim amb ei nge, sinim Kraiss ngenj ei sipipin oł yi nge, enermin ku. Ei am mon mendpił! ¹⁶ Pe enim kom sek piingii. Pe wu endi eim amb ningil owul owul kanpi andiłim amb ei kin, tep tokul, or ende pekil erngil ei, Gos ek yi mił ninim, “Wu ngenj ei opu, amb ngenj kin opu, ende pupu, si kindpi kin, amb ei kin wu ei kin ngenj ende pupu mołum. ¹⁷ Ba wumb nii endi eim, Jiisas Owundu kin dambıltpi o ende pupu nim kin, eim noman tuk gui ka molkul kin, o ende punjnguł. ¹⁸ Oł kis yi nge kun pinałim oł ei, buł ngok, si kindngii. Oł kis kanim kanim eipi kun pinałim enmin oł ei, ngenj torung oł enmin; ba oł kis yi nge kun pinałim oł ei, eim ngenj er kis mondpu kin, oł kis enim. ¹⁹ Enim piyei! Enim ngenj noman tuk eke ei, Gos eim Gui Ka nge ngii mił, enim kin no pepi mołum. Gos nge Gui Ka, ei eim enim ngang kin, enim ngenj noman tuk eke mołum. Enim nge ngenj ei en enim nge mon. ²⁰ Gos eim enim kumep owundu to pendpi kin, sipi orung sim. Ei yi peng kin, epi kanim kanim en enim ngenj eke

erngii epi ei, Gos eim embe ambilk tonu kindngii.

Wu Amb Siłmin Oł Ei Nge

7 Ok enim mon endi polk kindnjing ei nge; pe na mon potup kin, orung kindind. Pe wu endi eim amb endi sinarpi ni, epi endi enerim kin, ei oł ka ermba. ²Ba nimbił erang wumb ningił eipi eipi kaniłmin wumb, pei mołmun. Molk kin, oł yi ełmin oł ei piki tonum. Yi mił erang, wu amb endeim endeim ni mułangin kin, nga amb wu endeim endeim ni mułang kin, oł yi mił erngii. ³Wu ngenj ei ambim nge ngenj kaplı eim pandi tunermba mon. Yi mił ku, amb ngenj ei wam nge ngenj kaplı eim yi ku, pandi tunermba, mon ku. ⁴Amb eim nge ngenj ei, eim tep erpi mulałim mon; ba amb wam eim nge ambim ngenj tep erpi mołum. Pe nga wu eim ngenj ei eim tep erpi mulałim ku; ba amb eim wam nge ngenj ei eim tep erpi mołum. ⁵Pe wu amb eł ełip wu amb nge tep tonmun oł ei nge noman eke tonu om kin, kaplı tep tunguł. Pe nga eł ełip, mon pa nikił, kunum eke mendpił prei erpił, yi ermbił nikił erngił, ei kaplı; nga ekii se okuł, wu amb nge tep tumbuł ni, noman to piingıł ei kaplı erngił. Mon pim kin, Seisen opu pendpi kin, kom top, mon nipi kin, yi ermba. Nga eł ełip, ngenj eke sipkił kin, wumb eipi kin oł kis yi nge erngił. ⁶Na enim kii sinjing kin, wu amb simba ek ei piip nind. Nind ek ei, enim wu amb singii ei, yi mił erngii ei kaplı; ba ei lo ek endi mon. ⁷Pe na noman yi to piind. Wu amb pei na amb sinarip wii moł mił, yi mułngii; ba wumb endeim endeim ni, Gos eim en enim noman dinga kanim kanim yi mił ngum. Gos eim wumb kombur en enim wenjing min embnjing. Nga Gos wumb kombur yi mił ngum; amb sinarik; nga wu punarik, wii mułngii. ⁸Pe na ek ei nip wu amb sinałmin; nga amb wu punałmin;

nga amb wenjing kołmun wumb ei kin nip ngond. Ngond ek ei, enim yi mołmun mił, na moł mił, yi erik mułngii; ei ka wii! ⁹Ba wumb endi eim ngenj kin noman eke tep kun enermba ei, kaplı wu endi amb simba min, amb wu endi ba ei kaplı. Mon pim kin, wumb ei eim noman tuk eke dup mił gur neng kin, oł kis endi ermba. ¹⁰Pe nga wu amb sinmin; nga amb wu punmun wumb ei kin, na lo ek dinga endi nip ngond. Ngond ek ei, nanim lo ek mon; ba Gos Owundu lo ei nipi ngonum. Ei yi mił, amb endi eim wam mani kindpi kin, pun punermba mon. ¹¹Pe nga amb wam ei mani kindpi, si kindpi pupu nim kin, amb ei, eim wii mułmba. Wu endi eipi punermba mon; ba amb eim nge wam kin orung ba ei kaplı. Nga amb ei wam noman emin sepi kin, eim kaplı, eim ambim se orung simba. Nga mon pa nipi kin, wu amb si kindnermba mon. ¹²Nga wumb eipi kombur kin, nanim ek yi mił nip ngond. Ngond ek ei, Gos Owundu nge ek ok nirim mił pułum, mon. Nanim nip enim ngond. Pe nga, pii gii nim wu endi, eim ambim pii gii ninerim kin, ba eim wam kin kaplı, 'No pep mołup bii,' pa nimba. Nimba ei, eim wam kaplı mani kindpi kin, si kindnermba mon! ¹³Pe nga pii gii nim amb endi, eim wam pii gii ninerim kin wu ei, eim ambim kin 'Tep to no pep mołup bii,' pa nimba. Nimba ei kaplı, amb ei eim wam mani kindpi kin, si kindnermba mon. ¹⁴Pe enim piinmin! Wu endi pii gii ninerim kin wu ei, eim ambim kin tep tumba wu ei, eim oł kun ka ełmin mił mułmba. Nimbił erang eim ambim pii gii nirim eke erim. Pe nga ambim eim pii gii ninerim kin, amb ei eim wam pii gii nim wu kin, tep to mułmba. Nga yi ku Gos amb ei kanpi kin, kun ka mił mułmba ni kaninim. Nimbił erang amb eim wam pii gii nirim eke erim. Ba yi peng kin, enim kangi ambıł mengłangin kin, kaplı kun ka mulenełangin. Ba

nga oł yi enjing pałim mił ei, oł kun ka erik mił mołmun. ¹⁵Pe nga wumb endi eim pii gii ninerim kin, ei eim wam min, ambim mani kind, si kindpi kin, bii pa nimba. Nimba ei, kapłi yi ermba mił, ei pii gii nirim wu, min amb ei, kapłi eim ambil gii ninerngii. Oł yi ermba mił, Gos eim ek yi nipi, “Enim noman emin pałim ełe, no pek mułngii,” pa nim. ¹⁶Ba pe nim pii gii nin amb ei, nim pii kun eran kin, wanim kapłi pii gii nimba min mon; nim piinan. Yi mił nim wanim si kindnenjii mon. Pe kapłi, nim pii gii wu, nim pii kun eran kin, ambnim kapłi pii gii nimba min, ei nim piinan. Yi mił nim ambnim si kindnenjii mon ku.

¹⁷Ek ełe nge wu amb simba ei Gos eim wumb nii endeim endeim ni mok tum. Ba epi ei kin, Gos nirim mił, wu endeim endeim ni yi mił mułngii. Mułangin mił, na lo ek yi mił nip kin, Gos tiłap wumb konu orung orung mołmun wumb nip ngunj. ¹⁸⁻¹⁹Ei yi mił Jura wu endi ngenj kopsik ełmin wu endi mułang kin, Gos wii topu, se orung sim ei, eim kapłi ngenj kopsik ełmin oł ei, si kindmbii ni enermba mon. Pe nga torung wu endi mułang kin, Gos eim wii topu se orung sim kunum ei nge, enim ngenj kopsik enałmin oł ei, ermbii ni piinermba mon. Nimbił erang ngenj kopsik ełmin oł ei min, ngenj kopsik enałmin oł ei min, ei oł mendpił endi mon; ba oł yi erngii ei oł mendpił, Gos eim nge ek enim piik kin, ekii singii ei, oł keimi mendpił. ²⁰Pe wumb nii kanim kanim endi ok mułangin kin, Gos en enim mok topu, wii topu se orung sim ei, en enim nii ok mulnjung kin, yi ku molk pungii. ²¹Pe enim wumb kombur wumb eipi kin kongun wii erik mułangin kin, enim wumb noman embin to piinerngii. Yi mił, Gos eim enim wii topu, sipi orung sim. Ba nga kapłi enim andłam kun seng kin, enim wumb kin kongun wii erik mołmun ei, si kindik kin, en enim noman

ełe kongun ei erik mułngii. ²²Wu endi wumb kin kongun wii erpi ngopu mołum ei, eim wu endi eim Gos Owundu eim wii topu se orung sim. Nga wu ei, Gos kin wii mułmba. Mułmba ei, eim erpi, oł kis kun pinerim ei si kindpi, erpi kindpi kin, wumb konj mił mołum wu ei, Jiisas Kraiss nge kongun wu mendpił mołum. Nga orung wu eipi endi kin kongun enarpi kin, Jiisas Kraiss eim wii topu, se orung sim ei, eim nge kongun wu mołpu kin, kongun wii erpi, ngopu mołum. ²³Gos eim sinim kumep owundu ngopu kin, sinim sipi orung sim. Pe enim yi mił no pek mei wumb kin enim noman ełe kanngii mił molk yi mulerngii mon. ²⁴Na angnan no! Sinim Gos kin mandi pupun kin, tep to mołmun. Pe nga yi ku, sinim wumb endi ok mulnjpun kunum ełe, Gos sin wii topu erim kunum ei, yi mił Gos kin ekii sipin mołmun.

**Amb Wu Punenjing Amb Ni,
Wu Amb Sinenjing Wu Ni,
Amb Wenjing Kułum Amb**

²⁵Pe na, amb wu punarik mołmun amb ombu kin, ek yi mił nip ngond. Gos Owundu eim ek dinga endi yi nipi ngunerim mon; ba na nanim noman ełe piind mił, ni tor kindip ngond. Ngond ei, nimbił erang Gos Owundu eim na kin kaimb owundu sipi, kołpu ngum. Ngang kin, kapłi enim na ek kun ka ei piik kin, ekii singii.

²⁶Pe akip kunum ełe, oł embin tui kanim kanim tonu onum ełe pim kin, na yi ni piind ei, kapłi enim akip mołmun mił, yi ku mułngii! ²⁷Pe wumb kombur enim embnjing mołum ei, mani kind, si kindmbii ni, noman to piikin enenjii mon! Pe nga, wumb kombur enim amb sinenjing pim kin, amb endi simin ni, noman yi peng kin, noman to piinerngii, mon ku. ²⁸Ba pe nga enim amb kombur sinjing kin, ei enim oł kis kun pinerim mił enenjing mon. Pe nga amb kombur

wu punarik muŋgii amb ei, wu endi pungi nge, en enim oŋ kis kun pinerim miŋ enenjing mon ku. Ba na enim wu amb sinjing wumb ei, ya mei eŋe oŋ embin tui epi kanim kanim enim kin omba ei, piip kin nind. Nind ek ei, wumb ngenj kumbii ngang kin, wumb ngenj kumbii sinmin oŋ ei, piip nind. Nind ek ei, enim kin yi tonu omba, ei mon, ni piip kin nind.

²⁹ Angnan noŋ, na nam yi miŋ piip nind. Sinim mei mani kunum kopur kinan tangpi simba pinaŋim. Yi peng kin, akip kin ekii se wu amb singii wu muŋgii ei, en enim amb mulerngii miŋ kongun dinga erik muŋgii. ³⁰Pe nga wumb kombur ke ningii ei nge, Gos kin kongun dinga erik ke ninerngii wumb, yi miŋ muŋgii. Pe nga wumb kombur ka piik muŋgii wumb ei nge, Gos kin kongun dinga erik noman embin seng moŋmun wumb, yi miŋ muŋgii. Pe nga wumb kombur epi top tok singii wumb ei nge, Gos kin kongun erik epi sinerang moŋmun wumb, yi miŋ muŋgii. ³¹Pe wumb kombur mei eŋe epi kanim kanim salim ei sik, nok erik pungi ba, wumb ei Gos kin kongun dinga erik kin, nga mei eŋe epi ei kin, noman kulerngii mon. Nimbiŋ erang ya mei eŋe epi kanim kanim ombu epi eipi miŋ tonu opu kin, nga am pupu poru nimba.

³²Pe na nanim noman yi paŋim, epi kanim kanim enim noman ei embin to piinerngii mon. Pe amb sinanmin wu ombu, Gos Owundu kongun paŋim miŋ, noman to piik er muŋgii. Nimbiŋ erang enim Gos Owundu kin noman ka piik ngungii nge enmin. ³³Ba amb sinmin wu ombu, en enim ya mei eŋe epi kanim kanim ombu, noman to piinmin ku. Nimbiŋ erang en enim embnjing kin, noman ka to piik ngok, yi enmin. ³⁴Yi peng kin, wumb kombur en enim noman taŋ peng erik moŋmun. Yi miŋ ku, nga amb wu punanmin amb ni ambiŋ ombu, en

enim Gos Owundu kongun ei, noman to piik kin, erik muŋgii. Molk kin, ei enim ngenj eŋe oŋ kun ka paŋim miŋ erik kin, noman tuk gui eŋe molk enmin. Ba wu punmun amb ombu, en enim ya mei eŋe epi kanim kanim ombu, noman to piinmin ku. Nimbiŋ erang en enim wenjing kin noman ka piimba, nik enmin.

³⁵Na nanim ek nind ei nip eramb kin, enim paki top kin, kun ka muŋgii nge end. Nga enim amb singii nge oŋ, andŋam ondu ngunand; ba nanim enim oŋ kun ka pimba miŋ erik kin, nga enim. Gos Owundu eim kongun eŋe mendpiŋ erik kin, am eim kin mendpiŋ noman to piik erngii. Nga epi eipi endi, enim noman to piinerngii mon!

³⁶Pe nga wu endi eim ambŋam wu endi eipi simba nik, kuimi to kindangin kin, muŋmba. Muŋang kin, kung ngii pei o pang, ambiŋ wu simba wu ei kenim ni, arim ambiŋ ambiŋ gii ni muŋum. Muŋang kin, arim eim kenim ni andŋam eipi endi sinerang kin, kapŋi eim noman eŋe piipi, ambiŋ ei wu ei ngumba. Ngang kin, oŋ kun pinaŋim miŋ enerim mon. Kapŋi, ambiŋ wu ei pang kin, wu amb muŋguŋ. ³⁷Ba nga arim eim dinga kindpi kin, ambŋam wak tunermba. Nga epi eipi endi sikir erii erii ninermba mon; ba nga eim nge noman eŋe, eim kun ka tep erpi moŋum. Nga eim noman eŋe piipi pendpi kin, eim ambŋam kuimi to mundnjung kin, ambiŋ ei wii muŋpu kin, wu endi punermba mon ni piim. Yi miŋ wu ei ka wii erim. ³⁸Yi miŋ erang, arim ambŋam wu ei kuimi to mundnjung kin, wu endi ngum kin, ei kapŋi ermmba. Pe nga arim endi ambŋam wu endi ngunerim kin, wu ei ka wii mendpiŋ erim.

³⁹Pe amb endi wam konj moŋum ei, wam kin tep tokuŋ moŋmbuŋ. Ba nga amb ei eim wam kuŋmba ei, eim kapŋi wam kin ende punermba mon. Ba eim wu eipi endi bii ni piimba, ei kapŋi ba. Ba eim pii gii ninim wu endi ba. ⁴⁰Ba na nanim

noman eŕe paŕim miŕ nip ngond. Amb ei, eim wam kuŕmba; nga ei eim wu endi eipi punarpi kin, eim wii moŕum miŕ, ei ka mendpiŕ pimba. Pe na nanim noman to piind ei, Gos eim nge Gui Ka na kin andan topu moŕum ku.

Kuni Sipik Gos Kend Kin Embe Ambilŕ Tonu Kindik

8 Pe na mon poŕup kindind ei nge kuni kanim kanim kombur gos kend kin embe ambilk tonu kindik ngunjung. Pe enim yi miŕ kii sinjing ei, am keimi mendpiŕ. Sinim pei noman kun ka peng piipin kin, erpin moŕmun. Wumb en enim yi ninmin, “Noman yi paŕim ei sin epi kanim kanim pei piipin, si kindpin moŕmun,” pa ninmin. Ei yi erpi, enim embe ambilŕ tonu kindang kin, ka ka piik enmin; ba wumb noman kultmun oŕ ei, en enim kin pim kin, en enim kapli erpi dinga kindikim. ²Pe wumb nii endi eim yi noman to pimba, “Na epi kombur am mendpiŕ piind,” ni piimba wu ei, eim noman piimba miŕ, ei kapli enanim, mon. ³Ba wumb nii endi, Gos kin noman kultum wu ei, Gos eim wu ei piinim miŕ, eim nge wu mendpiŕ moŕum.

⁴Pe nga kuni kanim kanim kombur gos kend kin embe ambilk tonu kindik kin, sik ngunjung ek ei, na nind. Ei sinim piinmin, gos kend ei Gos keimi mon! Ba ei min men wii miŕ; ba Gos eim endeim moŕum. Nga sinim piinmin ei, sinim Gos endeim mendpiŕ moŕum. ⁵Ba nga keimi, epi kanim kanim pei “Gos moŕmun, nga owundu moŕmun,” pa niŕmin. Yi peng kin, ei tonu epin muŕ eŕe ni, ya mani mei eŕe, gos kend owundu ombu pei moŕmun. ⁶Yi miŕ, ba sinim nge Gos keimi endeim mendpiŕ moŕum. Sinim Erinjpin Gos Eim endeim mendpiŕ. Eim epi kanim kanim pei eririm nge puŕwu. Sinim ei eim kin tep to muŕmun ni piipi eririm. Nga Jiisas Krais Owundu endeim mend-

piŕ moŕum. Eim epi kanim kanim pei erim ei, eim eŕe mendpiŕ erim. Erang kin, sinim eim kin noman konj sipin, no pepin moŕmun. Yi miŕ ku, sinim piinmin ei, sinim Gos endeim mendpiŕ moŕum.

⁷Ba wumb pei epi ombu pei keimi, ei pii poŕ tunanmin. Nga wumb kombur ni piik kin, en enim kuni sipik kin, gos kend kin, embe ambilŕ tonu kindik ngunjung kuni ei, en enim nunjung. Nimbiŕ erang en enim yi piŕlmin, gos kend ond ku miŕ, keimi moŕum, ni yi piinjing. Piik kin, ei minj noman to piinjing. En enim noman tuk eŕe dinga piinenjing. Piinarik kin, kuni ei nunjung. Nangin kin, noman tuk eŕe ei dinga pinaŕim miŕ erim oŕ kis erpi kin, noman tuk eŕe to kis mondnum. ⁸Keimi, kuni numun ei, sinim erpi sipipi kin, Gos eim kin mandi kindnermba mon. Pe sinim kuni ei nonenjpjin kin, sinim embe Gos kumb eŕe to mani kindnermba mon. Pe nga kuni ei nunjpin kin, sinim embe Gos kumb eŕe to tonu kindnermba mon ku. Yi peng kin, kuni yi nge ei nunermin mon.

⁹Ba enim kanik, kun erik muŕngii! Pe enim kuni nok, oŕ yi nge enjing kin, wumb kombur pii gii dinga ninanmin wumb ei, bok tok, si kindik, orung puk kin, oŕ kis kun pinaŕim miŕ erngii. Mon pim kin, enim kuni nok, oŕ yi nge enmin konu eŕe mendpiŕ, wumb kombur bok tok, si kindik, orung puk kin, oŕ kis nga erngii nge, enim noman tuk eŕe yi ninim. ¹⁰Ei yi miŕ, nim oŕ ombu am piŕ ni piŕin, wu endi gos kend men tok ngii peŕ eŕe molkun kin, kuni nun. Nun kunum eŕe, wu endi eim noman tuk eŕe dinga pinerim wu ei, nim kanpi kin, nim nun kuni ei, ekii se wu ei, gos kend kuni numba ku. ¹¹Nim kan kin, nim oŕ ombu piŕin wu, ninim oŕ ei eran kin, angnim endi noman tuk eŕe dinga pinerim wu ei, eim noman eŕe nim er kis mundun. Nim angnim wu ei, Krais ei ond peri koŕpu kin, wu ei sipi orung sim. ¹²Ei yi miŕ

enim oġ ei erangin kin, engnjing noġ noman tuk eġe dinga pinalim ombu, ei erpi kis mondnum. Wumb ei kin oġ kis enmin. Ba yi ku, enim oġ yi nge enjing kin, Kraiss ei kin oġ kis kun pinerim miġ erik ngonmun ku. ¹³Yi peng kin, kuni namb kin, nanim angnan noġ bok tok enjing kin, nam kuni ei nge nga endi nunerbii mon. Mon pim kin, nanim angnan noġ kapġi oġ kis endi oġ kun pinerim miġ erngii.

Gos Nge Ek Se Andilmin Wu Nge Kongun

9 Pe epi endi erpi, na noman tuk eġe ambil gii ni se molalim mon. Pe na Gos nge ek se andilmin wu moġ. Pe na Jiiss sinim nge Owundu ei na kenj ku. Jiiss Owundu nge kongun enj ei mong tum ei, enim moġmun. ²Keimi, wumb kombur yi ni piingii. Na Gos nge ek se andilmin wu molaġ ni piingii; ba ei keimi, na Gos nge ek se andilmin wu moġ. Ei yi erang kin, enim ok pendik, Jiiss kin pii gii dinga nik moġmun. Yi ku enim kapġi piinmin ei, na enim kin Gos nge ek se andilmin wu mendpil moġ.

³Pe wumb na kin kos miġ erik, oġ yi en yi en, nik enmin ei, nanim ek yi miġ nip, orung kindind. ⁴Pe wumb sin ek se andilmin wumb kin kuni ni noġ ngok erngii ei, sin Gos Owundu nge kongun ermin ei, sin sipin kapġi numun, ei kis min? ⁵Piiss kin Gos nga ek se andilmin wumb eipi kin Owundu nge angim noġ yi miġ ku erik. Ei kapġi enim ek se andilmin wumb pii gii amb sik, sin kin tep tok Gos kongun erik andmin. Nga kapġi siġ yi ku erpil kin, nga kuni ngok ei sipil numbuġ, ei kis min? ⁶Banapas kin na kin mendpil siġ siġip, ngenj kongun erpil, kuni se nopolu moġmbuġ ni, na yi piind; ba nimbil erang siġ siġip mendpil, yi miġ ermbil?

⁷Pe opu ond wu endi eim opu peng, opu ermba; ba ei eim kuni kan sipi, nopolu mulermba mon! Pe nga wumb endi ond

mong pin telmba kuni ei, nga eim sipi numba ku. Pe nga kung kau es toġum wu ei, eim kung kau am to sipi, numba ku. Yi miġ eġmin, nga ei nge kuni noġmun.

⁸Pe epi ombu wumb oġ kun palim miġ ermin ni noman yi to piinmin ei, na oġ ei nge kin mendpil ninermbii mon. Nimbil erang nga Gos eim nge lo ek epi yi ku ninim. ⁹Sinim Gos Moses lo ek ngurum ek piinmin ei, ek yi ninim.

“Pe kung kou kombur simb eġe kimbanging kin, kuni wiiss mong topu, konu eipi eipi puġum ei, kung kou ombu gupu eġe epi endi sik, kum tok kung kou kuni nunermba nik yi enerngii mon.”

Ei Gos kung kau ombu mendpil, noman to piipi ninim min? ¹⁰Gos ek yi piipi, nirim ei, sinim nge mendpil noman to piipi kin, ek yi miġ nirim. Keimi mendpil, ei sinim piimin nipi, mon polpu pendrim. Pe wu endi kuni telngii konu mei topu ka ermba. Nga wu endi kuni mong topu muġang kin, tengmba ei, eġ elip kuni mong eġe kongun erangil kin, kuni kopur simbil ni piikil kin, kongun yi miġ erngil.

¹¹Pe sin Gos eim ek ka kuni mong miġ, enim moġmun konu eġe kindinjin. Kindpin kin, enim noman tuk eġe kuni miġ dinga sinjing. Sik kin, sin kunum kunum no pepin moġmun ei, enim sin kin kuni ni epi ombu, sin paki tumba epi kopur pei, enim sin kin ngungii ei, kapġi sin numun ni piinmin. Piipin kin, ei kun pinalim ni piinmin min? ¹²Pe nga wumb kombur enim kin epi kombur simin ni piingii, ei kapġi. Ba sin kumb se enim kin kongun erpin kin, ei kapġi sin enim kin epi pei simin ni piinjin; ba oġ yi nge, ei sin enenjin mon. Yi peng kin, sin sinim oġ embin tui kanim kanim ei ko wupun kin, kongun erpin punjpun.

Mon pim kin, Jiissas eim ek ka ni tor kindpin enjin kin, andlam ei ondu ngunjin. Yi peng kin, sin kuni ni epi enim kin sinenjin. ¹³Enim ek keimi

mendpił piik si kindinmin. Ei men ngii efe kongun ełmin wu ombu men ngii efe ngołmun kuni ei, sik nołmun. Nga wumb kung sipik, dup kalk, Gos ngołmun wu ombu, kung tongndung en enim sik, nołmun ku. ¹⁴Yi mił ku, Gos Owundu eim lo ek yi mił nipi pendim. Ei wumb nii endi, Gos eim ek ka nik, tor kindik kin, wumb ngungii ei, en enim kuni nin epi kanim kanim pei, Gos kongun erngii efe nge wumb ei kin, sik nok pek kin, molk pungi.

¹⁵Ba na epi ombu endi, enim kin yi mił sip enenj mon. Pe nga mon ei połup kin ngond; ba oł ei nge, nanim ermbii nip, ngonand mon. Yi peng kin, kumb se na kułmbii ei kapli. Mon pim kin, wu endi na noman ka piind pułe ei, na enim kin ek ka nip tor kindip wii ngond ei, sipi kin, tor sipi si kindimba. ¹⁶Yi mił, na Gos ek ka nip tor kindind. Na kongun ei mendpił Gos na buł efe tonu kindim kin, kongun ei mendpił ermbii. Nga kongun eipi endi sinałim mon. Na Gos ek ka nip, tor kindnenj kin, na noman tuk efe kis mendpił mułmba. Yi mił, kongun ei erip kin, na nanim embe ambił tonu kindnermbii. ¹⁷Pe kongun ei, nanim noman efe mendpił ermbii nip ełamb kin, na nge kongun enj efe kumep siłamb. Yi mił ermbii nip enand; ba na kongun ei end. Gos eim 'Na enjii,' pa nipi ngum kongun ei, erip moł. ¹⁸Pe na kongun enj efe, monge ei yi mił endi sind. Na Gos ek ka enim wii nip ngunj; ba na monge endi eipi sinermbii mon. Na ka piind efe nge, ei na monge mendpił sind. Sip kin ei nge, enim ek ka ei wii sinmin.

¹⁹Pe na nanim wu endi nge kongun wu mulał mon; ba na nanim noman efe erip wumb pei nge kongun wu moł. Mołup kin, kongun erip, wumb pei Gos sipi, orung simba nge kongun erip kin, ek ka nip, tor kindip moł. ²⁰Yi mił, Jura wumb kin mołup kongun enj ei, Jura wumb nok pek mulnjung mił, na yi ku

erip kin, nop pep muls. Yi erang kin, Jura wumb Gos kin sip, orung simbii nge muls. Pe nga, nanim Gos lo ek Moses ngurum ei, na tep enanim; ba na wumb mił no pep mołup kin, Gos lo ek Moses ngurum ei ninim mił, ekii sinj. Sinj lo ei, nanim wumb kin tep to mołup kin, yi enj ei erip kin, wumb ei lo ek ekii sinjing wumb ei, Gos se orung simba nge enj. ²¹Yi mił ku pe nga torung wumb tiłap eipi wumb, Moses lo ekii sinenjing wumb ei no pek erik mulnjung mił, na yi ku enj. Ei yi erip kin, torung wumb tiłap eipi wumb Gos kin sip, orung simbii nge, yi enj. Pe na oł yi nge end ei, erip kin, Gos lo ek to kindip kin, ekii sinenj mon. Ba ninim Kraiss lo ek nipi ngum efe, nanim ekii sip andind. ²²Wumb pii gii dinga pinerim wumb ei kin, na yi ku, pii gii dinga pinerim mił ku onj. Yi erang kin, na wumb pii gii dinga pinerim wumb ei, Gos kin sipi orung simba nge enj. Pe nga wumb pei oł kanim kanim enjing mił, na yi ku oł ei nge enj. Yi erip kin, na wumb aninga kombur Gos kin sipi, orung simba nge enj. ²³Oł kanim kanim pei, ei na enj ei, yi erip kin, Gos eim ek ka nip, tor kindip kin, nga Gos embe ambił tonu kindip enj. Enj ei wumb kombur ok, Gos ek piik pii gii nengin kin, Gos en enim epi ka wii ngang kin, en enim ka ka piik erngii. Na nanim yi ku erip kin, ka ka piip ermbii.

²⁴Pe enim keimi piinmin wumb kombur sikirik puk kin, epi ka wii endi singii nge punmun. Pupun kin ei, wu pei sikir pułmun; ba wu pei minj puk kin, epi ka wii endi sinerngii mon. Enim ei piyei! Yi mił erang, enim yi ku, sikirik dinga puk kin, Gos nge epi ka wii sałim epi ei, singii nge punmun. ²⁵Wumb pei sikirmin ni piingii wumb ei, en enim kongun dinga erik, noman nin nengj dinga kindik kin, noman efe epi kanim kanim to mani kindik. Yi erik kin, kapli dinga sikir puk kin, epi ka wii endi singii.

Ba ekii se, epi ei, am ba; kunum kunum eim kin tep mulermba. Ba sinim sikir dinga pupun kin, epi ka wii simin epi ei, kunum kunum tep mułmba. ²⁶Yi peng kin, na nanim kun sikirip punj, poru niłim konu ełe pup kin, na kanip kin, orung orung kindnenj mon. Yi mił ku, nanim angil ełe kum tonmun wu ei mił moł. Kunum kunum nanim angil tał ei, angil wii olkup top kindamb kin, wii konu pop top punałim mon. ²⁷Ba nanim ngenj ełe, kongun dinga kindip eramb kin, nanim piind noman pałim mił, na ngenj ekii simba. Mon pim kin, nam Gos ek ka nip, tor kindip, wumb ngamb kin, ekii se sikir pup, bok tamb kin, Gos epi ka wii sinenj kin, na kin ka mulermba.

Gos Kend Kin Men Tok Erik Ngok, Noman To Piinerngii

10 Angnan noł, na enim kin kom se piingii ei, na ek nip ngond. Sin sinim Jura wumb kupenjpın noł Eisip konu si kindik kin, Moses kin ekii sik punjung ei, kupu muł endi mandring ełe, andan topu, en enim wumb mulenjing konu ełe molk punjung. Puk kin, ‘Ep Noł Kundii’ pim konu ełe, tumb tok puk kin, orundung noł wer ełe tor punjung. ²Pe wumb en enim kupu muł ełe nin, ep noł kundii tumb tok orundung tor punjung, Gos wumb ei noł ełe noł pendpi ngum. Nga ok, Moses kin tep tok, ekii sik punjung. ³Pe en enim pei wumb mulenjing kuliı konu ełe, kuni ende mił nunjung ei, Gos eim en enim ngum kuni ei, nunjung. ⁴Nga wumb pei noł ende mił nunjung ei Gos ngum noł ei, nunjung. Keimi, en enim pei kom ku ełe tor om noł ei, minj nunjung. Pe nga, sinim piinmin ei Kraıs eim noł ngopu, paki topu kin wumb ombu en enim kin, tep tok punjung. ⁵Ba Gos eim, wumb pei enjing oł ei, kanpi ka piinarpi kin, nga noman kulpu ngunerim mon. Yi peng kin, kulnjung wumb pei aninga ombu, mei

wumb molałmin konu orung orung ełe, wumb kolk kin, molk punjung.

⁶Pe oł kanim kanim ombu, sinim kenmin ni, andan topu ngonum. Yi erpi kin, andan topu ngang kin, sinim oł kis yi nge, wumb ombu enjing oł yi nge, noman to piinerngii mon! ⁷Nga gos kend embe ambił tonu kindik noman to piinerngii. Wumb kombur enjing oł ei mił, enim yi enerngii! Ei nge, Gos eim ek ka ełe yi ninim, “Wumb mani pei ełe molk, kuni nok, noł nok erik kin, nga angk tonu ok, non erik.” Yi erangin kin, gos kend kin ka piik nik enjing. ⁸Nga ok wumb kombur wu amb eipi ngunduk kin, oł kis kun pinerim mił erik kin, yi mił erik. Oł yi nge, ei sinim yi enermin mon! Wumb kombur oł yi nge erik mulnjung wumb ei, kunum endeim mendpił ełe, 23,000 wumb pei kulnjung. Yi erang kin, enim oł ei enerngii, mon! ⁹Sinim Gos Owundu ei nge, epi kuni ngumba min mon; ei oł ermba mił kenmin nik, wumb kombur enjing ei, yi mił enerngii mon. Yi erangin kin, ka wembii kis ok, wumb ei tangin kin, kolk poru ninjing. ¹⁰Enim kapli, Gos sin kin, ‘Oł yi mił yi mił enjii,’ ei enim pa nik kin, wumb kombur oł yi nge enjing oł ei, yi nge enerngii mon! Wumb kombur oł yi nge enjing ei, Gos enjel wumb to kondułum nge enjel opu kin, wumb kombur to kondpu poru nim. ¹¹Pe oł kanim kanim wumb ombu kin tonu om ei, wumb oł ei andan tang kin, noman to piingii, nipi enerim. Nga sinim oł yi nge enerngii nipi, andan topu kin, Gos eim ek ka ełe pendim pałim ei, pe muł mei, poru nimba kunum ei, mandı erang kin, no pepin mołmun. ¹²Yi mił erang, wumb nii endi, eim nanim Kraıs pii gii dinga angip mułmbii ni, noman yi to piimba wumb ei, eim kanpi, kun erpi kin, no pepi mułmba. Mon peng kin, eim oł kis kun pinerim mił erpi kin, bok topu, si kindpi kin, orung ba. ¹³Pe oł erngii mił kenmba oł kanim kanim enim kin

opu, kom topu, enim noman ngenj ele yi erii yi erii nimba ei, oġ konj andġam endi eipi opu, enim kin onanim. Oġ yi nge, ei wumb pei kin yi tonu opu opu erim. Ba sinim Gos kin pii gii dinga nimin, kapġi Gos sinim ambilġi gii dinga nipi kin, sinim paki tumba. Nga enim Gos eim kanpi wiġk tang kin, opu kom topu, erii erii nimba ei enim to mani kindnermba; ba enim dinga ele ngang kin, dinga erngii. (Pe nga oġ yi erngii miġ kenmba oġ endi enim kin opu, kom topu, yi erii yi erii nimba ei Gos eim enim dinga ngang kapġi dinga angk pendik oġ yi nge omba, ei kanik kun erik muġngii.) Nga Gos eim enim kapġi paki topu, andġam topu seng kin, oġ yi nge, enim kin tonu om kin, enim dinga angk moġangin kin, oġ erngii miġ kenmba ei, enim to mani kindnermba, mon!

¹⁴Yi peng kin, nanim angnan noġ! Enim kapġi, gos kend kin embe ambilk tonu kindik, men tok erik ngok, enmin oġ ei nge, buġ ngok, eipi pungii. ¹⁵Na enim kun ka piġlmin wumb ei kin, ek nip ngond. Nip ek ei, enim piik mok tok, pii kun erik muġngii! ¹⁶Pe ming ele noġ wain moġum ei, sinim oġ ka epi ni, ek ka nipin, Gos ngonmun. Pe sinim ming ele, noġ wain Jiisas miyem miġ nonmun ei, sinim Jiisas kin dambilġi, se ende kindnim. Pe nga bres engin to nonmun ei, Jiisas ngenj miġ ele, sinim Jiisas kin dambilġi, se ende kindnim. ¹⁷Yi erang kin, bres endeim saġim ei, yi miġ ku, sinim wumb pei moġmun. Molk kin, bres ei, sinim wumb pei dambilġi sipi kin, ngenj ende miġ kindnim. Nimbil erang sinim wumb pei, bres endeim ele mendpiġ Jiisas ngenj miġ engin topun se nonmun.

¹⁸Pe enim kom sek piingii! Esrel wumb kung kuni, nin epi ombu, dup kalk kin, Gos nguk. Ngok kin epi ei, tongndung sik, nok yi enjing. Wumb kung, nin kuni epi ei, dup kalk, Gos ngunjung wumb ei ok, Gos kin dam-

biltik, o ende puk kin, eim embe ambilk tonu kindnjing. ¹⁹Pe na ek ninj miġ, ei puġe yi paġim. Ei gos kend, min kuni sipik kin, gos kend kin embe ambilk tonu kindik, sik ngungii epi taġ ei, epi wii miġ moġum. Ei epi keimi mon! ²⁰Mon! Na ek yi ninj. Yi miġ, torung pii gii ninenjing wumb ei, Gos kin noman to pinanmin wumb ei, kuni nin epi tu wuk kin, gos kend kin embe ambilk tonu sik, ngok enmin ei, sipik kin, Gos keimi kin ngunenjing. Yi peng kin, na enim gui kis kin ende puk, ele tuk molk kin, kuni yi nge, ei se nunerngii mon, ni piip nind. ²¹Enim kapġi Jiisas Owundu nge miyem miġ ming wain ele nok, nga puk kin, gui kis nge ming kin ende nunerngii mon! Nga enim Jiisas Owundu nge peġ ele, kuni Jiisas eim ngenj miġ ei nok eim kin mendpiġ men tok erik kin, nga puk, gui kis nge peġ ele, eim kuni muġmba, ei sik nunerngii, mon! ²²Sinim yi eramin kin, Jiisas Owundu kin noman kis piipi ermbe ei, nipin ermin ei, yi enermin mon! Nga Jiisas Owundu nge dinga owundu ei nge, kapġi sinim dinga to mani kindnim.

Sinim Kunum Kunum Gos Embe Ambil Tonu Kindmin

²³Kapġi sinim epi kanim kanim pei ermin miġ, yi peng kin, en enim kapġi yi miġ ninmin; ba epi ombu ei, sinim paki tunanim mon. Nga sinim epi kanim kanim pei kapġi ermin miġ; ba epi kanim kanim ombu ei, sinim noman tuk ele dinga ngonanim mon! ²⁴Wu endi eim oġ endi erpi ei, eim noman ele mendpiġ to piimba, oġ ei nge enermba mon. Ba enim wumb eipi nge oġ erangin kin, noman to piik erngii nge oġ ei nge paki tok erngii ku! ²⁵⁻²⁶Gos eim ok ek ka yi miġ nirim, “Mei nin nga epi kanim kanim pei moġum ei, Gos Owundu eim nge epi pei moġum.”

Ei yi mił erang kin, enim kung minj nim epi kanim kanim ep top ngii ele top tungii ei, kapli sik nok pungii. Nga, enim kuni kaninmin ei ka min kis kii endi sik enerngii! Mon pim kin, enim noman tuk ele embin to piingii. ²⁷Pe nga pii gii ninerim wumb endi mołpu, eim ngii konu kuni nungii, 'Wei' a nimba. Neng kin, enim bin ni noman to piingii ei kapli. Enim kuni ei ngumba kuni ei, pei nungii. Nungii kuni ei nok kin, nga kii sik enerngii! Mon pim kin, enim noman tuk ele embin to piingii. ²⁸Ba wu endi enim kanpi kin, ek yi nimba, "Kuni ei sipik, gos kend kin embe ambilk tonu kindik, sik ngunjung kuni." Yi peng kin, kuni ei nunerngii mon! Nimbił erang wumb enim kuni sipik, yi mił enjing, pa nipi ngumba wumb ei kin, eim noman tuk ele nipe ek nimba ei, piik kin, kuni ei nunerngii! ²⁹Pe na enim noman tuk ele piip ninand mon. Ba wumb endi eipi nge noman tuk ele, kis min ka mułmba ei nge, na piip nind, 'Enim kuni ei nunerngii mon!' Nanim kuni ei nanim noman pałim mił, na kapli ekii sip numbii. Pe nga wumb endi na end oł ei, eim noman ele mok topu piipi kin, ei kun pinałim; ba na nam wiik top muls. Mon pim kin, wu endi nge noman tuk ele kis mułmba. ³⁰Pe nga nanim kuni ele, Gos kin ek ka nip ngop numbii. Ba wu endi opu na kuni ek ka nip Gos kin ngopu nunj kuni ei, na kin oł yi nge yi nge en pa nimba. Ei kapli enerim. Pe nga nim kuni ei nunjii ei kapli; ba wu eipi gos kend kuni kin ek endi ekii sikin enenjii mon! ³¹Yi mił ku, enim nipe epi endi ermbii, kuni nungii min, noł nungii min, oł epi kanim kanim pei yi erngii ei, kapli. Enim yi erik kin, Gos embe ambilk tonu kindngii nge erngii. ³²Enim Jura wumb nin, wumb tiłap eipi nin, nga Gos nge pii gii ninjing wumb tiłap mołmun ei, noman to piingii. Nga enim erngii oł ei kanik kun erik. Mon pim kin,

wumb ei Gos orung simba nge andłam ei ondu ngunerngii mon! Nga ek kanim kanim tonu omba ei, enim pii kun erik, no pek molk pungii. ³³Pe na yi mił ku end oł ei, enim yi erngii. Ei nanim epi oł kanim kanim enj ei erip kin, wumb pei noman kulk kin, ka piingii nge erip erip end. Nga na nanim erip kin, ka piip, paki top, ermba ni enand mon. Ba wumb pei ka piik kin, paki top ermbii oł ei, erip ngond. Ngond ei yi eramb kin, Gos wumb pei se orung seng kin, eim kin mułngii.

Men Tok Kengip Ek Tok Ełmin Oł

11 Nanim Kraiss erpi, andan topu mundum kongun ei, ekii sip end mił, enim na kanik kin, oł yi mił ku, enim na kin ekii sik erngii. ²Na enim kin ka piip kin, enim embe ambił tonu kindind. Nimbił erang enim kunum kunum nam kin noman to piik kin, nga Gos oł andan top nip, enim ngunj ek ei, ekii sik enmin? ³Ba na enim piingii ek ei nip ngond ei, Kraiss ei eim wu pei peng erpi kin, tep erpi mołum. Nga wu mołmun ei, en enim embinjing kin peng erik kin, tep erik mołmun. Nga Kraiss, Gos eim peng erpi kin, tep erpi mołum ku. ⁴Yi peng kin, wu endi prei ermba min, Gos eim ek ka koi erpi nipi, wumb peni ele kułou tok mułngii konu ele ngumba ei, nga eim peng ele, kum topu pendpi, yi ermba. Ei erpi kin, Kraiss nge embe ambił tonu kindnanim mon. Ba wu ei, eim singambił simba. ⁵Pe nga amb endi prei erpi Gos kin ngopu ermba min, Gos eim ek ka koi erpi pałim ele, wumb kułou tok, men tok erngii konu ele, nipi tor kindpi kin, wumb ngumba. Nga peng ele epi endi kum topu, pandi tunermba. Yi erang kin, amb ei wu mił ermbii ni piinim eim wam nge embe mani kindpi kin, nga wam eim singambił simba. Pe nga, peng kum tunarpi kin, angpi ek ninim amb ei, yi mił ku, eim peng enjin pek topu kołmung

tumba ei, nga eim singambił simba. ⁶Ei yi mił amb endi eim men topu peng erpi, kunum ełe peng kum tunermba ei, nga eim peng enjin kołmung topu pek topu, esimb ermba. Ba amb ei peng enjin kołmung topu, nin pek esimb topu ermba ei, eim nge singambił piimba ei, kaplı amb ei peng kum tumba. ⁷⁻⁹Nimbił erang kumb se, Gos eim amb endi sipi, wu eneririm mon; ba Gos wu kumb se sipi kin, amb endi eririm. Nga Gos eim amb nge piipi kin, wu eneririm mon; ba Gos wu nge piipi kin, amb eririm. ¹⁰Yi peng kin, amb en enim Gos kin prei erpi ngopu peng enjin kum pandi tungii ei, epi andan tumba ei, wam kin mandring mułmba. Nimbił erang Gos nge enjel oł ei keningii. ¹¹Ba Gos Owundu kin pii gii ninjing wumb ei, oł yi nge piik mołmun. Pe nga amb eim mendpił mułmba ei, kaplı enermba. Nga wu eim mendpił mułmba ei, kaplı enermba ku. ¹²Nimbił erang Gos eim wu sipi kin, amb kumna eririm. Ba pe nga wu mołmun ei, amb menginmin. Nga epi kanim kanim pei ei Gos pułwu minj mołum.

¹³Enim kaplı en enim ek ei mok tok kanik kin, piik kun erngii. Oł yi nge, amb endi wumb pei kułou tok, Gos kin prei erik mułngii. Mułangin kin, amb eim peng enjin kum pandi topu, oł yi nge erpi, prei erpi Gos ngumba oł ei, kaplı min mon? Ei mon! ¹⁴Nimbił erang sinim wu amb pei nge oł ełmin oł ei, sinim andan tonum. Pe nga, wu endi eim peng enjin olt pupu mułmba wu ei, eim singambił simba. ¹⁵Ba amb peng enjin olt mołum ei, Gos eim amb ngum ei, peng pandi tungii nipi ngum ei, amb moke ka wii endi sałim. ¹⁶Ba wumb endi eim peng enjin pandi tołmun ek oł yi nge ninmin ei, kaplı enanim pa nipi ermba ei, nanim yi mił nip, orung kindmbii ei, sin sinim wumb yi mił nipin oł eipi endi andan topun ngonalmın. Nga Gos nge eim wumb tiłap konu eipi mołmun ei, oł

yi nge oł eipi endi erik kin, Gos kin men tok erik, noman to piinalmın mon.

Jiisas Owundu Nge Kuni

¹⁷Pe nga kengip ek ei, połup nip enim ngond ei, nip enim embe ambił tonu kindnermbii mon. Nimbił erang enim men ngii kułou tok enmin oł ei, kun ka enalmın mon. Ba enim oł ka palim aninga aninga erik enmin; nga aninga kombur oł kis enmin ku. ¹⁸Kumb se, na ek yi nimbii ei, enim tuk men tok erik, kułou tok mołmun konu ełe, enim eipi eipi puk, tiłap eipi eipi molk Gos kin men tok erik, ngok enmin. Pe na ek ninmin piind ei, kopur aninga keimi mił pałim, ni piind. ¹⁹Yi mił, enim Gos nge tiłap wumb mołmun konu ełe, tuk tiłap eipi eipi puk enmin ei, keimi enim kin tonu omba. Yi peng kin, enim mołmun konu tuk ełe, wumb oł kun ka ełmin wumb ei, peni ełe tor wangin kin, wumb pei keningii. ²⁰Yi mił erang, enim ok eipi eipi kułou tok, Gos kin men tok erngii; ba enim ok Jiisas Owundu nge kuni simba ei, ok sik nunerngii mon. Nimbił erang, enim kuni ei, oł kun ka mił nonalmın, mon. ²¹Pe enim kuni nungii erik, enim endeim endeim ni en enim kuni erik, singii mił, sikir nok pungii. Nga wumb kombur kuni tang mołmun. Nga wumb kombur noł wain nok, wulu pang kin, andik mołmun. ²²Pe en enim kuni nok, noł nok, oł yi nge erngii ei, enim ngii konu sinałim min? Ba enim Gos eim nge wumb tiłap mołmun ei, epi wii mił mołmun ni piinmin. Nga epi pei sinałim wumb ei, to singambił monduk enmin. Pe enim oł yi nge enmin ei, na enim kin nipe ek endi nip ngumbii, ni piinmin? Na enim oł ei enmin a nip, embe ambił tonu kindnermbii, ei am mon! Na enim embe ambił tonu kindnand, mon!

²³⁻²⁴Pe Jiisas Owundu eim ek ei nipi, andan topu, na ngum. Ek ei na enim nip ngunj ek ei, Jura Jiisas Owundu sipi, opu

orung wumb angil pendim. Epin kunum efe, kumb se Jiisas Owundu eim bres endi sirim. Nga Jiisas eim prei erpi, ek ka nipi, Gos ngopu, bres sipi, engin topu yi nim, “Bres ei nanim ngenj miŕ engin topu, enim paki top ngond. Ngond kuni ei nungii! Yi erik kin, nanim kin noman to piingii.”²⁵ Nok poru nik, yi miŕ ku, nga noŕ wain ming efe multum. Jiisas ei sipi, prei erpi, ek ka nipi Gos ngopu, yi nirim. “Noŕ wain ming ei, na miyem miŕ ei nge, Gos nge lo ek konj enim nip ngonum. Kunum nenj enim noŕ wain yi nge sik, nungii ei, nok kin, kunum efe, nanim kin noman to piingii.”²⁶ Yi miŕ erik piik moŕangin kin, Jiisas ek ka nik tor kindngii. Kindangin kin, Jiisas Owundu yi erik, eim ond peri efe koŕpu, nga oŕ pei ombu erim. Nga bres ei nungii min, noŕ wain ming ei nungii kunum efe, na ek ka ei nik tor kindngii ei, kunum efe Owundu nge orung omba ni piingii.²⁷ Yi miŕ erang, nga wumb nii endi, eim oŕ kis kun pinatim erpi eim noman tuk efe mok topu piipi, kun enarpi kunum efe, Jiisas Owundu nge ngenj bres miŕ ei, si nopu, nga ming noŕ wain Jiisas miyem miŕ ei nopu, yi ermba ei, wumb ei oŕ kis kun pinerim miŕ erpi kin, Jiisas Owundu nge ngenj kin miyem efe, ngonum.²⁸ Yi peng kin, wumb pei en enim noman tuk efe kumb se mok tok, en enim kii sik, pii kun erik, kapli mulnjung kin, en enim bres ei nin, noŕ wain ming efe moŕum ei, kapli nungii.²⁹ Pe nga wumb endi eim oŕ yi nge ermba ei, bres Jiisas Owundu nge ngenj miŕ ei nonum; nga noŕ wain ming Jiisas Owundu nge miyem miŕ nonum; ba Jiisas ngenj puŕe ei nge pii poŕ tunarpi kin, nonum ei, eim erpi, puŕ ei, sinim Gos kos owundu eim kin mendpiŕ tonu omba.³⁰ Oŕ yi nge enjing ei, enim wumb kombur ening pepi erang kin, ngenj simb angil dinga pinatim. Nimbiŕ erang enim noman tuk efe oŕ kun ka pinatim. Nga enim wumb kombur kulnjung; ku.³¹ Pe

en enim kumb se, kii sik, noman tuk efe, mok tok piingii. Piik kin, oŕ kun ka pimba miŕ kunum kunum enjing kin, ekii se Gos kos owundu enim kin tonu onermba, mon!³² Ba sinim nge Jiisas Owundu sinim kin kapli, kos piipi, kii sipi, mok topu, orung opu, kumep kis topu, ngo orung kindmba ei, yi miŕ sinim Erinjpin Gos nge kang ambil muŕangin miŕ erim. Yi miŕ erang, sinim mei wumb pii gii ninenjing wumb kin, Gos kos owundu tonu omba ei, piinermin mon.³³ Yi peng kin, na angnan noŕ! Enim kunum efe, kulou tok, ok ende puk, men ngii efe kuni owundu endi nungii ei, wumb kombur wangin kin, enim kui erik muŕangin kin, pei ok, kulou tok, ende molk nungii.³⁴ Ba pe, wumb endi kuni tumba ei, eim ngii konu efe kuni numba. Ei erpi kin, wumb ei, eim enim kin kuni nge nungii. Mon pim kin, nga ekii se Gos nge kumep kis enim kin tonu omba. Pe nga, epi endi kii sinjing ei, nanim enim kin op kunum efe, na ei er kun ermbii.

Gos Nge Gui Ka Epi Ka Wii Wumb Wii Ngoŕum

12 Pe Gos Gui Ka epi ka wii wumb wii ngoŕum. Ngoŕum efe nge nanim angnan noŕ enim ek keimi ei, pii poŕ tungii ni piind.² Pe enim piinmin ei, okrii enim torung wumb mulnjung kunum efe, Seisen nge wumb enim wunduk, gos kend kin tuk sinjing. Gos kend ek ei piinarik kin, enim gos kend ei kin ekii sik puk enjing.³ Yi miŕ erang, na noman efe enim ek ei keimi piingii. Piik kin, wumb nii endi Gos nge Gui Ka eim kin moŕpu kin, nga eim kin ek endi nipi erim kin wu ei, eim ek yi miŕ ninermba, ‘Jiisas dup konu efe am ba mendpiŕ kin ek buŕ morung’ ninermba mon. Nga wumb endi Gos Gui Ka mulerim kin wu ei, eim ek yi ninermba; Jiisas eim Owundu moŕum; pa ninermba mon.

⁴Gos eim Gui Ka epi ka wii kanim kanim pei wumb wii ngoŕum. Ba Gos Gui Ka endeim moŕpu kin, epi ka ombu ngonum. ⁵Pe nga sinim Gos Owundu nge kongun kanim eipi eipi paŕim miŕ erik moŕmun; ba Gos Owundu endeim mendpiŕ moŕum ei, eim kin, kongun erik moŕmun. ⁶Sinim Gos nge kongun eŕe, dinga kanim eipi eipi sipin enmin; ba Gos endeim minj moŕpu kin, eim kongun eŕe wumb pei sipi, dinga ngang enmin. ⁷Gos eim nge Gui Ka ei, eim wumb endeim endeim ni, andan topu ngonum. Ngang kin, Gos eim nge wumb pei moŕmun eŕe, paki tumba nipi enim. ⁸Pe Gos eim epi ka wii ombu, wumb eipi eipi ngonum. Ngang kin, wumb endi Gos noman ka wii mendpiŕ paŕim miŕ ei, Gos Gui Ka paki tang kin, nipi tor kindnim. Gos Kui Ka ende ku nga, wumb endi eim Gos noman ka koi erpi paŕiŕim oŕ piŕim miŕ, dinga ngoŕum. ⁹Nga wumb endi pii gii ninmin oŕ ei nge epi dinga oŕ erpi, Gos Gui Ka ende moŕum ei, dinga ngang sim. Nga wumb endi Gos Gui Ka dinga ngang kin, wumb ening kanim kanim peng piingii ei, kapŕi erpi sipi, konj simba nge dinga sim. ¹⁰Gos Gui Ka ende ku, nga wu endi jep oŕ ermbe ei nge, dinga sim; nga wu endi dinga sipi, Gos nge noman eŕe nipi tor kindnim; nga wumb endi dinga sipi, Gui Ka min gui kis kongun enim miŕ, nik kanik kin, pii poŕ tonum; nga epi Gos Gui Ka kin onum epi ei, Seisin gui kis kin onum ni mok tupu, piimba epi ei sim; nga wu endi ek eipi endi piinarpki kin, kanim kanim wumb pii poŕ tungii miŕ, ek ei nipi Gos Gui Ka dinga ngang sim; nga wu endi eim piinermbe ek ei, kanim kanim ok kep erpi, wumb ngang piingii dinga ei sim. ¹¹Ba ei Gos Gui Ka endeim mendpiŕ endeim moŕpu kin, epi ka wii oŕ kanim kanim ombu pei erpi wumb ngonum. Gos Gui Ka epi kanim kanim ka wii pei wumb endeim endeim

ngumbii ni piinim miŕ, yi ku ngang kin, wumb endeim endeim sinmin.

Ngenj Nge Ek Ekin Endi Salim

¹²Yi miŕ Krais nge wumb eim kin dambiltpi ende moŕpu kin, ngenj ende moŕum; ba simb, angil, kumb, ningil epi kanim kanim ombu pepi, nga eim er kindang kin, wumb endeim miŕ moŕum. (Sinim yi miŕ ku ngenj, simb, angil epi kanim kanim pepi, nga sinim wumb miŕ erpi kindang kin, ngenj endeim endeim ni moŕmun.) ¹³Pe sinim moŕmun wumb, kombur Jura wumb, nga kombur wumb tilap eipi pii gii ninjing wumb; nga wumb kombur wumb endi kin kongun wii erik ngoŕmun; nga wumb kombur en enim nge, epi kanim kanim ermin ni piŕimin. Wumb pii gii ninjing ei yi eŕmin wumb pei ombu, ei Gui Ka endeim eŕe noŕ pek, ok dambilitik, se ende punjung. Nga Gos sinim wumb pei Gui Ka endeim eŕe mendpiŕ erpi, sipi kindang kin, o pun ende moŕmun. ¹⁴Pe sinim ngenj eŕe endeim miŕ aninga endi pinaŕim mon; ba ngenj simb, angil, kumb, ningil epi kanim kanim aninga pei moŕum; ba ngenj endeim eŕe moŕum. ¹⁵Pe wumb endi nge eim simb ei, eim yi nimba, “Na nanim angil pinaŕ mon. Yi miŕ ku, “Nanim ngenj eŕe aninga pinaŕ ku,” pa ni simb yi nimba. Ba simb eim ngenj eŕe aninga moŕum. ¹⁶Pe wumb endi nge eim kom ei yi nimba, “Na nanim ningil pinaŕ mon! Yi miŕ ku, nanim ngenj eŕe aninga pinaŕ ku.” Yi nimba; ba kom eim ngenj eŕe aninga moŕum. ¹⁷Pe sinim ngenj pei ningil minj pep puŕang kin, ek tangk kin, eŕangin ei erik, piŕangin miŕ nenj? Pe nga kom minj pei ngenj eŕe pep puŕang kin, mur top kunum ngop eŕangin, epi ei er piŕangin miŕ nenj? ¹⁸Ba ngenj ei yi miŕ mon. Gos eim sinim ngenj eŕe epi endeim endeim ni pendim ei yi miŕ; ei eim noman to piipi, ermbii ni pirim miŕ, eririm. ¹⁹Sinim ngenj eŕe aninga miŕ

endi piŕang kin, ei ngenj mendpiŕ ele endi pinenŕang mon. ²⁰Ba sinim ngenj ele, yi miŕ pinaŕim mon. Wu amb ngenj ele simb, angii, kumb, ningii, epi kanim kanim aninga pei, ngenj ele paŕim. Ba yi miŕ erang, wumb ngenj endeim paŕim. Yi miŕ ku, sinim pii gii ninjing wumb tiŕap ende moŕmun; ba kongun eipi eipi paŕim. ²¹Yi peng kin, wumb endi nge ningii yi nipi angii kin, kapŕi yi ninermba mon. “Na nanim mendpiŕ kapŕi ngenj kongun ele ermbii,” pa nim. “Sikind pui!” Nga wumb endi nge peng yi nipi, simb kin kapŕi yi ninermba mon ku, “Na nanim mendpiŕ kapŕi ngenj kongun ele ermbii,” pa nim. “Sikind pui!” pa nim. ²²Ei yi miŕ mon! Ngenj ele aninga piinmin ei, dinga pinaŕim; ba ei ngenj ele pinerim kin, ngenj ei kun ka pinermba mon ku. ²³Pe nga ngenj kombur sinim piipin ei, epi mendpiŕ mon; epi wii miŕ, ni piimin. Ngenj aninga ei, pandi topun, er ka erpin, kanpin kin, kun erpin se andinmin. Pe nga ngenj endi ka pinaŕim ni piinmin ei, er ka erpin nga kanpin kin, kun erpin se andinmin. Yi peng kin, sinim ngenj ele aninga, singambiŕ sinermin. ²⁴Pe sinim ngenj aninga, ka mendpiŕ saŕim ei kapŕi, kongun endi ka erpin ngumun pinaŕim. Gos eim mendpiŕ yi erpi kin, ngenj se endi kindpi, pendim paŕim. Erang kin, ngenj aninga kombur ele en enim wii miŕ ni piinmin; ba eipi aninga kopur erpi sipi, tonu kindang kin, embe tonu kindim. ²⁵Yi peng kin, ngenj ele aninga aninga orung orung si kindnerngii mon! Ba ngenj ele aninga eipi eipi paŕim ei, noman ende sek kin, endeim endeim ni noman to piingii. ²⁶Yi miŕ ku, sinim pii gii wumb ei, ngenj aninga aninga moŕmun. Muŕangin kin, ngenj ele aninga aninga paŕim ei, ngenj ele aninga endeim kumbii sim kin, ei ngenj pei, kumbii minj sik pungii. Pe nga ngenj aninga endeim nge embe ambilk tonu kindnjing kin, ngenj pei yi ku ka piingii.

²⁷Enim pei Kraiŕ nge ngenj miŕ moŕmun. Enim endeim endeim ni Kraiŕ nge ngenj aninga aninga ele, molk tuk tuk enmin. ²⁸Pe Gos eim nge wumb tiŕap ei, eim kongun ka wii ngang kin, erik moŕmun. Kumb se moŕmun ei, Gos ek se andiiŕmin wumb; nga Gos ek ka koi erpi paŕim ei, piik niŕmin wumb; nga ekii se, wumb kin ek andan to ngoŕmun wumb; nga wumb ombu jep oŕ kanim kanim eŕmin wumb ombu; nga mering ening peng kanim kanim kapŕi erik sipik kun eŕmin wumb; nga wumb eipi paki tok eŕmin wumb; nga wumb kongun eŕmin wumb nge tep eŕmin wumb; nga wumb ek eipi eipi piinenjing ek ei sik, nik tor kindiiŕmin wumb. ²⁹Pe en enim wumb pei, Gos eim ek se andiiŕmin wumb pei mon; nga en enim wumb pei, Gos epi ekii se ermba epi ei piik niŕmin wumb pei mon ku. Nga wumb pei Gos nge ek andan toŕmun wumb pei mon; nga wumb pei, jep oŕ kanim kanim eŕmin wumb pei mon ku. ³⁰Nga wumb pei ening peng kanim kanim pimba ei erik, kun erik, paki tok, eŕmin wumb pei mon; nga wumb pei ek eipi eipi wumb ei piinanmin ek ei, ningii wumb pei mon; nga wumb pei ek ei kep erik sik, wumb piingii ek ele tuk kindang kin, piingii ei, wumb pei erngii wumb, pei mon ku. ³¹Ba enim noman tuk ele, dinga kindik kin, Gos Gui Ka enim wii ngum epi ka wii ombu minj, noman to piik singii. Sik kin, yi erang, andŕam ele nanim andan tumbii, ekii sinjing ei, am ka wii mendpiŕ ei nge, noman kultmun oŕ ei.

Noman Kultmun Oŕ Ei

13 Pe na nanim wumb eipi eipi nge ek ei piip nimbii min, Gos enjel ninmin ek ei piip nimbii. Ba pe, nanim noman kultmun oŕ ei, nanim kin pinerim kin, nanim ek nimbii ei, epi wii beli kepii tangin kin, gur ninim min, ond giramus kepii ngonmun ei miŕ, nanim ek ei yi

mił pimba. ²Pe na nanim Gos eim epi ekii se ermba ek ei, ni tor kindiłmin oł ei dinga sip nimbii nin, Gos nge ek koi er pałim ek ei pei piimbii nin, Gos eim noman ka wii ei epi kanim kanim pei nam pił ku. Nga nam pii gii dinga pim kin, ei kapłi komung ei, orung pui nimbii, kapłi ba; ba nam noman kulmun oł ei nge, nam kin pinerim kin, kapłi nam epi wii mił mendpił mułmbii. ³Pe nanim epi kanim kanim pei seng sip kin, wumb epi sinałim wumb ngumbii. Pe nga nanim ngenj Gos opu orung wumb ngamb kin, wumb ei sik, dup kełngii; ba na nanim wumb noman kulk enmin oł ei, nanim kin pinerim kin, kapłi ei nanim paki tunermba mon.

⁴Noman kulk ngok enmin oł ei, yi mił peng. Wumb eim kin ek kis nik ngok enjing; ba eim ek ka nipi, orung kindmba; nga wu ei, wumb eipi paki ka tołum; nga eim wumb eipi endi epi min ka wii epi sałim wumb ei kin simbii ni piipi kin, noman kis piipi, ngonermba mon. Nga yi ku, wu ei, eim embe ambił tonu kindnałim mon ku. Nga wu ei eim noman eł ambił tonu kindnałim mon. ⁵Pe nga noman kulk ngołmun oł ei, wumb eipi kin oł kun pinałim mił, oł erpi kin, oł ei enałmin mon. Pe nga oł ei, eim nge epi mendpił eim noman topu pinałim mon. Nga oł ei sikirpi jiki pang wu endi kin ni epi kin ei enałim mon. Nga oł ei, wumb eim kin oł kun pinałim oł ei eim kin enmin; ba ei eim noman to piinałim mon. ⁶Pe nga noman kulmun oł ei, wumb nge oł kis kun pinałim ei kin, ka piinałim mon. Ba wumb Gos nge oł kun ka ełmin oł ei kin ka piłmin. ⁷Pe nga noman kulmun oł ei, wumb noman ełe ełmin oł ei kin ka piinałim; ba ei ek ni tor kindnałim embin ei ko wupu, si kindnałim mon. Pe nga oł ei pii gii niłim ei eim wumb kin epi ka wii ełmin, kis enałmin mon. Pe nga oł ei, eim Gos oł ermba ei piipi kin, kui er mołum. Pe nga oł ei, eim oł em-

bin tui eim kin tonu om; ba eim dinga angiiłim.

⁸Noman kulmun oł ei nge, kunum kunum pepi ba minj, poru ninermba mon. Ba nga Gos oł ekii se ermba ni tor kindiłmin oł ei, poru nimba. Pe nga ek eipi eipi wumb piinałmin ek ei, wumb kombur sinjing; ba ei kapłi nga ek tingnerngii mon; ei poru nimba. Nga oł ei, noman owundu koi erpi pałim oł ei, poru nipi, si kindmba. ⁹Ei yi mił, pe sinim oł ei, noman ka wii ełe aninga kopur piłmin. Nga pe sinim oł ei, Gos epi koi erpi pałim ei ekii se ermba oł ei, ni tor kindiłmin aninga kopur piłmin. ¹⁰Pe nga ekii se sinim noman piłmin oł kun ka wii mendpił tonu omba kunum ei, noman piłmin dinga oł ei aninga kopur kun ka pinałim mił, ei poru nipi, si kindmba; ba noman kulmun oł ei, kunum kunum mułmba.

¹¹Ok kunum ełe, nanim kangiił kembis muls. Kunum ei, nanim ek tenginj ei, kangiił kembis mił ek tenginj. Nga na kangiił kembis mił noman to piinj. Nga nam kangiił kembis mił noman ełe mok top piinj. Ba ekii se, pe nanim wu mołup kin, kangiił kembis noman ełe oł ei si kindip, poru ninj. ¹²Kapłi pe, sinim noł ełe kaninmin ei, min men ełe, ei kun ka mił mon. Ei yi mił ku, sinim Gos ek keimi aninga kopur pii poł tunanmin. Pe nga ekii se, Jiisas Owundu orung omba kunum ei, sinim Gos nge noman ka wii piik kenmin. Yi mił ku, pe sinim wumb kumb ningiił kaninmin. Pe na Gos ek keimi aninga kopur piind; ba ekii se, na Gos ek keimi pei piimbii. Ei yi mił ku, Gos eim na kin pei kanpi piinim.

¹³Ba pe nga, oł kunum kunum pałim oł ei, tekliki mołum. Oł ei endi Gos kin pii gii niłmin oł; nga oł ei endi, Gos kin kui er mołmun oł; nga oł ei endi, noman ngołmun oł, pałim. Ba kumb se mendpił oł ełe noman ngołmun oł ei nge pałim.

**Gos Gui Ka Epi Ka Wii
Kumna Wii Ngonum**

14 Yi mił erang, enim wumb noman kulk ngok elmin oł ei, noman am dinga nga kindik kin, to piingii. Piyangin kin, nga enim noman ełe to piik, Gos Gui Ka epi ka wii kanim kanim wii ngang kin, singii. Ba Gos Gui Ka epi ka wii kumna epi ei, enim noman dinga kindik kin, singii. Singii epi ei, Gos epi koi erpi, ek keimi pałim epi ei wumb ni tor kindik kin, ningii. ²Pe nga, wumb endi ek eipi eipi piinanmin ek ei, ninim ei nipi, ya mei ełe wumb ngonanim mon; ba eim ek ei nipi, Gos kin kun ngonum. Nimbił erang, wumb endi mołpu kin, ek ei pi-inanim. Ba Gos Gui Ka ełe nge, dinga ei, Gos ek keimi koi erpi, pałim ek ei nipi, tor kindpi erim. ³Ba nga wu endi Gos eim ek keimi oł ekii se erpi, tonu omba pałim ek, ei nipi, wumb ngonum. Ngopu erang kin, wumb pii gii dinga erpi, nga wumb noman ełe to piik, oł kun ka pałim ei, erik mułangin kin, nga wumb noman tuk ełe dinga sik, emin mułngii. ⁴Pe wu endi eim ek eipi eipi piinananim ek ei nimba, wu ei, eim noman tuk ełe mendpił paki topu, ngonum; ba wu endi Gos eim ek keimi oł ekii se ermba oł pałim ek ei nipi, wumb ngonum ei, Gos nge tiłap wumb pei nge noman tuk ełe paki topu ngonum. Yi mił, enim Gos ek keimi koi erpi pałim dinga ei singii.

⁵Pe nga, nanim yi ni piind. Enim pei kaplı ek eipi eipi wumb piinanmin ek ei, ningii ni piind; ba na enim noman owii ngond ei, enim pei Gos eim ek keimi, koi erpi pałim ek ei ni tor kindik ningii. Pe wumb ei, Gos eim ek keimi koi erpi pałim ek ei, nipi wumb ngonmun. Nik wumb ngonmun kongun ei, am epi owundu mendpił pupu, pepi ba; ba nga wu endi eim ek eipi eipi eim pi-inanim ek ei nipi, wumb ngonum. Ba pe nga wumb endi mołpu pendpi kin, ek ei

nge kep erpi ngang mulerim kin, kaplı ek ei, Gos tiłap wumb pei paki tunerim mon. Tunerang kin, wu ei ek eipi eipi ni tor kindpi ermba wu ei, eim kongun mani mułmba. ⁶Pe na angnan noł, na enim kin ombii kunum ei, op kin, enim piinerngii ek eipi eipi nip ngumbii. Ba nga na enim kin Gos ek keimi konj endi nipi ngumba ei, nip enim ngunermbii min; Gos ek ka pułe koi erpi pałim enim kin nip ngunermbii min; Gos eim ek keimi koi erpi pałim ek ei, nipi tor kind ngunermbii min; nga enim piingii ek kombur, nip andan top ngunermbii kaplı na ek eipi eipi piinand ek ei, enim kin nip ngunj kin, ei epi pei enim paki tunermba mon!

⁷Yi mił ku pe nga, mingał min giisa, noman konj pinałim wumb mił, pe nga golang ek eipi eipi kun ka tingnerim kin, sinim golang ek mong ei pii kun enanim mon! ⁸Pe nga, wu endi eim opu nginmał erngii kunum tang seng kin, wu endi wii tumba ei, kun ka tołmun mił tumba. Nga wii kun tunerim kin, wumb opu nginmał erngii nge erik, kun erik mulerngii mon. ⁹Nga enim yi mił ku, nga wumb endi kaplı enim ek mong eipi endi wumb piinerngii ek ei nengin kin, kaplı ek pułe ei, pii poł tunerngii mon. Ba enim ningii ek ei, konu pop top sipipi, ek wii mił endi kindang kin, punum. ¹⁰Yi mił, mei konu orung orung ek eipi eipi pei pepi punum. Ba ek ei, ek wii mił mon. Ek ei nge, pułe eipi eipi sałim. ¹¹Ba wumb ningii ek ei, na pii poł tunenj kin, ningii wumb ei, tiłap eipi wu ni piingii; nga yi ku, wumb ek eipi ningii wumb ei, tiłap eipi ni piimbii. ¹²Pe nga enim yi mił ku, Gos Gui Ka nge epi ka wii ei wii ngonum ei, simin ni piinmin. Pe nga, enim kaplı noman ełe to piik kin, Gos Gui Ka epi ka wii ei wii ngum epi sik, kongun dinga erik, Gos nge tiłap wumb pii gii dinga sek kin, ei nge Gos koi erpi pałim dinga oł ei simin.

¹³Pe wu endi eim piinanim ek eipi endi nimba ei, eim Gos kin prei erpi, kii seng kin, ek ei, ak topu, ni tor kindmba oł ei, Gos eim paki topu ngumba. ¹⁴Pe enim ek eipi eipi piinanmin ek ełe nge, enim prei enjing kin, enim nge noman tuk gui ei prei erpi mołum; ba enim noman ełe prei enanim mon. ¹⁵Yi mił peng, enim ek eipi eipi piinanmin ek, Gos Gui Ka paki tang kin, prei erngii. Enim kapli enim nge noman tuk gui ełe, prei erngii; nga enim noman ełe yi ku, prei erngii. Nga enim ek eipi eipi piinanmin ek, enim nge noman tuk gui ełe golang nik piingii. Nga enim noman ełe golang nik piingii ku. ¹⁶Nim yi enen kin, pe nim noman tuk gui ełe mendpił, ek ka nikin, Gos kin ngunjii. Pe nga wu endi tuk kułou tungii konu ełe mołum; ba eim ek ei pii poł tunanim ek ei, keimi ni ngumba; ba nim prei erkin, ek ka nikin, Gos ngunjii ei, eim kapli nimba; ba ek ei pii poł tunanim, mon ku. ¹⁷Pe nga ninim ek ka nikin, Gos ngunjii ei, ka piim kin, wu endi nim kin tep to mułmba wu ei kin, noman tuk ełe paki tunerim mon.

¹⁸Pe na Gos kin ka piip, ek ka nip ngond ei, ek eipi eipi piinand ek ei, ni tor kindind. Kindind ek ei na mendpił nip tondrung pup; nga enim pei kambip, mani kindind ei, enim ek eipi eipi piinanmin ek ei, ni tor kindinmin. ¹⁹Ba Gos nge tiłap wumb ei, Gos kin ek ka nik ełmin kunum ełe, na noman ełe kapli ek mong endeim endeim ni, angil orung mendpił nimbii. Nipi ek ei, kapli wumb eipi pei mułangin kin, ek ei andan top nip ngumbii. Ba na ek eipi eipi piinand ek mong 10,000 pei ek mong ei, nin-ermbii mon. Nimbii erang ek ei enim noman tuk ełe, paki tunermba mon.

²⁰Angnan no! Enim oł ei nge, noman ełe kangı ambii kembis mił yi mulerngii, mon. Ba oł kis ełe nge, kapli enim kangı ambii kembis mił oł kis enałmin mił ku, noman to piik erik mułngii ei kapli. Ba

en enim noman ełe nge, dinga pang kin, wumb dinga mił mułngii. ²¹Gos eim nge lo ek ełe yi mił polk, pendnjing pałim.

“Wumb eipi gupu ełe nin, wumb ek eipi niłmin wumb ombu nin, na wumb ei kin ek nemb kin wumb ei, piingii nip ninj. Ba yi ku erik, nanim ek nind ei piinanmin,” Owundu yi nim.

²²Yi mił erang, wumb ek eipi eipi piinanmin ei, ni tor kindmin ek ei, Gos nge pii gii ninjing wumb nge mon; ba Gos nge dinga jep kin pii gii ninenjing wumb ei kin, andan tonum. Ba nga Gos ek keimi koi erpi pałim ni tor kindinmin ek ei, pii gii ninenjing wumb ei kin, ek mon; ba ek ei, Gos kin pii gii ninjing wumb ei kin, Gos noman ełe, andan tonum.

²³Yi peng kin, Gos nge tiłap wumb pei kułou tungii kunum ełe, nga wumb ombu pei en enim ek eipi eipi piinanmin ełe, tangk ni tor tor er mułngii. Pe nga wumb kombur, torung mołmun min, pii gii ninenjing wumb kombur ok, mułngii ek ei piik, en enim yi ningii, “Ei enim noman mendpił pinałim, wulu pang kin, nik er mołmun ni,” yi ningii. ²⁴Ba enim Gos eim nge ek keimi koi erpi pałim ek ka ei, nik tor kindnjing kin, wumb kombur pii gii ninenjing wumb mułngii min, torung wumb kombur, tuk ok mułngii ei, ek ei opu, noman tuk ełe kileng tang kin, noman ak to piingii min, en enim oł kis kun pinerim mił enjing pimba ei, mok tok piingii. ²⁵En enim noman tukrung koi erpi pimba ei, opu peni ełe tor omba ei, en enim Gos kin ming kopsing, pii poł molk kin, Gos kin noman to piik kin, ek ka ni ngungii. Nik kin, yi ni tor kindngii ei, “Gos keimi ya sinim kin mołum.”

Gos Kin Men Tok Elmin Oł Ei Kun Ka Pimba

²⁶Angnan no! Na yi mił ni piind, ei kunum enim o ende puk, Gos kin ek ka nik erngii ei, wu endi golang nimin ni

tu wulum. Nga wu endi ek andan tolum nge wu. Nga endi Gos oł erim ek ei nipi tor kindiim nge wu. Nga wu endi ek eipi eipi piinanim ek ni tor kindiim nge wu. Nga wu endi ek eipi pufe ei ak topu, ni tor tor erpi ngołum nge wu. Epi kanim kanim erngii ei Gos nge tiłap wumb paki tolum epi minj erngii. ²⁷Pe nga wumb endi ek eipi eipi piinermba ek ei, nimba pim kin, wumb tał nin, tekliki mendpił, kapli ningii kunum endeim wu endeim mendpił nimba. Nga wu endi kapli ningii ek, endeim endeim ni kep erpi kindang kin, ek ei piingii. ²⁸Pe wu endi piinerim ek, eipi eipi nimba wumb mułngii; ba ek kep ermba wu endi mulerim kin, wu ek nimba wu ei, wu yi nge ei kułou tungii konu ełe, ek tingnermba mon. Ba eim ni piipi kin, nga ek nipi konu eipi pupu kin, ei eim kin Gos kin mendpił nimba. ²⁹Nga wumb tał min tekliki, Gos eim nge ek ka koi erpi palim oł ei nik, tor kindngii. Nga wumb kombur molk, kanik pii poł tok, 'Yi ninmin yi ninmin,' nik mok tok erngii. ³⁰Ba nga wu endi tuk kułou tungii konu ełe mołpu kin, ek nimba ek endi konj Gos eim andan topu ngum. Ngang kin, wu ei piipi kin, eim kin wu endi kumb se angpi ek nipi kin, tor kindpi ngopu mułmba wu ei, ek ninermba mon! ³¹Enim pei kapli Gos eim ek ka koi erpi palim ei nik, tor kindngii. Ba wu endeim endeim ni ku ni pangin kin, wumb pei tuk mułngii ei, paki tang, piik sik kin, noman tuk ełe dinga ngang singii. ³²⁻³³Pe nga Gos eim oł kun enałmin oł ei nge, pułwu mon; ba Gos eim noman emin pułwu mołum. Yi ku, Gos eim ek koi erpi palim ek ka ei nik, tor kindik, wumb ngołmun wumb ei, en enim noman tuk gui ei, en enim tep elmin. Yi erang kin, wu endi ek nimba, wu eipi endi, kom seng kin wu eipi nimba.

³⁴Yi peng kin, Gos nge tiłap wumb yi mił ku amb en enim Gos nge tiłap wumb

kułou tungii konu ełe angk, ek endi nik, enerngii mon. En enim angk, ek endi tangk, nik enerik mon; ba wenjing kin ek piik, ekii sik erngii. Erik kin, Gos lo ek ełe ok, yi mił nirim. ³⁵Pe amb en enim ek endi pii kun enarik, kii singii peng kin, amb ombu en enim ngii konu ełe puk, wenjing kin kii sik, pii poł tungii. Nga kułou tok molk, ek ningii konu ełe, amb endi angpi, ek kii sip, yi enermba mon. Nimbił erang oł kun pinaim ei, en enim singambił singii.

³⁶Nimbił erang enim oł ei nge, ekii sinenjing? Gos eim ek ka ei, enim kin mendpił tor om min? Nga Gos ek ka ei enim kin mendpił tonu om min?

³⁷Pe wumb endi eim Gos nge ek ka koi erpi palim ei nipi, tor kindpi kin, wumb ngumbii ni piim kin, nga Gos Gui Ka ei ka wii epi kanim kanim wii ngonum dinga ei, endi sim pim kin, eim kapli noman to piimba. Ełe nge, na mon połup enim ngond ei, Gos Owundu eim nge lo ek dinga nipi ngum. ³⁸Pe wumb endi na Pol ek ei piinarpi, noman eipi eipi piipi endim kin, enim wu ei kin yi piingii. Wu ei Gos nge ek ka koi erpi palim ni, tor kindnaim wu ni piingii.

³⁹Yi peng, nanim angnan no! En enim Gos ek ka keimi koi erpi palim ek ei, ni tor kindik kin, ngungii kongun ei, noman dinga kindik erngii. Ba enim wu endi ek eipi eipi piinanim ek ei, nimba wu ei, mon pa ninerngii mon! Nga ek pii poł tunerngii ek ełe, pinermin pa ninerngii mon! ⁴⁰Ba sinim Gos kin elmin oł pei, enim am kun ka pimba mił, mendpił erik pungii.

Jiisas Kraiss To Kundjung Ba Nga Konj Tonu Om

15 Pe nanim enim kin nga nemb kin, piingii. Angnan no! Jiisas Kraiss eim ek ka ei nip enim ngunj. Ngunj ek ei, enim piik sinjing ełe nge, en enim pii gii ei erpi, dinga kindang kin, enim angk,

dinga kind er mołmun. ²Ek ka ei, na nip tor kindip enim ngunj ei, ek ka ełe Gos erpi, enim sipi orung sim. Ek ka ei enim noman tuk ełe ambilk gii nik mułngii. Ba enim pii gii ninjing ei, epi wii mił pim kin, Gos enim sipi orung simba min?

³Pe na nipe ek endi ok sinj ei, nip tor kindip, enim kin ngond. Ei yi mił, ei am epi owundu mendpił, Krai eim ond peri ełe kołpu, sinim oł kis kun pinerim enjpin ei, kil ngum. Ngang kin, ei tuk Gos eim nge ek ok nirim mił, yi nipi pałim. ⁴Wumb Jiisas kui tunjung; nga kunum tekliki ełe nge, nga angpi, konj tonu om. Om ei, Gos eim nge ek ełe yi nirim mił pałim. ⁵Kumb se Jiisas Piisa kin tor wang kin, Piisa eim kenrim. Nga kunum endi Jiisas ek se andiłmin wumb mulk konu ełe tor wang kin, kenik. ⁶Nga Jiisas eim nge wumb tiłap 500 pei kin opu, nga kopur kin eim kenjing ei, kunum ende minj kenik, wumb kopur pei konj mołmun. Ba nga wumb kombur kulnjung. ⁷Nga Jiisas opu, Jeims Jerusalem men tołmun ngii tep erpi wu kin wang kin kenrim. Nga ekii se Jiisas eim nge ek se andiłmin wu ombu kin pei wang kin kenik.

⁸Am ekii se mendpił, nanim Pol Jiisas na kin wang kenj. Nimbił erang na ek se andiłmin wu ekii se mendpił tonu onj. Na nam kangił kembis kun ka mił tonu onerir mon. Yi mił ku, Jiisas Owundu na kin om ei, na kenj ełe ei, jep oł mił endi na kenj. Kunum ei, na Gos tiłap wumb kin oł embin tui erip ngunj. ⁹Pe na nam Jiisas nge ek se andiłmin wu ombu ei kin, wu num mon; na kembis wii mił mendpił tuk onj. Pe na nanim Jiisas nge ek se andiłmin wu, ningii wu mił mon. Nimbił erang nanim Gos nge tiłap wumb mulnjung ei, top er kis mondup kin, nga sip, kan ngop kin, yi enj. ¹⁰Ba Gos eim nge noman ka na kin ngopu, sim konu ełe, na moł. Pe yi nge na moł. Gos eim nge noman ka na kin ngum ei nge,

mong tumba mił wii punerim mon. Na Pol kongun dinga enj kin, Gos nge ek se andiłmin wumb eipi, Gos nge kongun ka enjing ei, to mani kindinj. Ba kongun ei, na nanim nge dinga ełe enenj mon. Ba Gos eim nge noman ka na ngang kin, paki topu, tep to enjpił. ¹¹Yi peng kin, Gos ek ka ei nge na kin tor wang enim piinjing min; ek ka ei nge en enim Gos ek se andiłmin wumb eipi kin tor wang piinjing ei ek endi pinalim mon. Ei sin pei ek ka ei nipin, tor kindpin kin, enim ngonmun. Ek ka ełe, enim pii gii ninjing ei, ek endi ka wii pałim.

Nga Ekii Se Kułii Wumb Angk Tonu Ongii

¹²Pe nga sin ek ka ni tor kindinmin ei, Krai eim kołpu, nga angpi, opu konj tonu om. Pe nimbił erang enim kombur wumb molk, kułngii wumb ei nge angk, tonu ok, konj punerngii mon pa niłmin. ¹³Ba pe kułii wumb angk, tonu ok konj punerngii ei, keimi pim kin, ei Krai eim angpi opu, konj punerim mon ku. ¹⁴Krai kołpu, nga angpi, opu konj punerim kin, sin ek ka ei ni tor kindpin, enim ngumun ei, epi wii mił pimba. Nga enim pii gii ningii ei, epi wii mił pimba ku. ¹⁵Ei am keimi pimba ku; nga sin ek ni tor kindpin ngonmun ei, Gos kin ek kend topun ngonmun. Nimbił erang sinim Gos eim ek ninmin yi mił, Gos eim Krai kołpu peng erpi, eim sipi konj kindim ek ei ninmin. Ei nga, Gos eim Krai erpi sipi, konj kindnerim pim kin, kapłi pe nga keimi, kułngii wumb ei nga angk, tonu ok, konj punerngii mon ku. ¹⁶Pe nga Gos wumb kulnjung wumb ei, nga tonu ok, konj mulenjing pim kin, keimi yi ku, Gos Krai eim angpi, tonu opu, nga konj punerim mon ku. ¹⁷Pe Gos Krai eim angpi, tonu opu nga konj sinerim pim kin, nga enim nge pii gii ninmin ełe nge, epi paki tunermba mon. Enim nga oł kis ełmin oł ei kumep kis

singii nge mołmun. ¹⁸ Ei nga yi ku, Krai s nge pii gii ninjing wumb ei kolk, wii puk, am punmun. ¹⁹ Pe sinim yi mił mendpił ni piinmin ei, sinim mei ełe noman konj mołmun kunum ełe, sinim Krai s eim kin pii gii nipin kin, orung omba nge kui er mołmun. Nga wumb kombur wumb eipi kin kaimb kultmun ei, kembis mił ba. Nga wumb ei sinim kin kaimb owundu kis kulk ngungii.

²⁰ Ba ei keimi mendpił, Krai s kołpu, nga angpi, tonu opu, nga konj tonu sim. Nga wumb kolk, or mił pałmin wumb ei, Krai s eim konj tonu opu, eim kuni mong kumna mił topu, peni ełe tor om. Ei yi mił ku, Gos wumb kolk, pałmin wumb ei, erang kin, angk tonu ok, nga konj pungii ku. ²¹ Ei yi mił, wu endeim Andam mendpił erang kin, wumb pei oł kis ełe, kułngii oł ei tonu om. Yi mił ku, nga wu endeim mendpił Jiis as erang kin, wu pei kolk, nga angk, tonu ok, nga konj tonu ongii. ²² Ei yi mił, kułii oł Andam erang kin, sinim wumb pei koltmun. Ei yi mił ku, nga Gos nge tiłap wumb Krai s kin o ende puk, mołmun wumb ei, kułngii ei erpi sipi kin, nga konj tonu simba. ²³ Ba wumb pei endeim endeim ni, en enim nga angk, ok konj puk erngii ei, en enim kunum tangpi simba mił, ku erngii. Krai s eim kumb se mendpił erim. Nga mering wumb ni, eim nge wumb tiłap ei, eim nga orung omba kunum ei, wumb ei tonu nga konj ongii. ²⁴ Pe nga kunum poru nimba kunum ei, epi kanim kanim pei poru nimba kunum ei, Krai s eim kaplı, opu orung wumb pei tep ełmin wumb ei nin, nga gapman kongun enmin ei nin, nga dinga kanim kanim ełe, kongun enmin ei pei topu mani kindpi, tep er mołum konu ei, pei sipipi kin, Arim Gos ngumba. ²⁵ Ei yi mił, Krai s eim tep erpi, mołpu pang, kunum ełe, eim opu orung wumb pei to mani kindpi kin, Krai s eim simb ełe kamb mandring kindmba. ²⁶ Pe am

ekii se mendpił opu orung epi ombu ełe, wumb koltmun oł ei, to mani kindpi kin, nga ei poru nimba ku. ²⁷ Gos nge eim ek ka ełe yi ninim, “Gos eim epi kanim kanim pei sipi, eim simb ełe kamb mandring kindpi erang kin, eim epi ombu tep erpi mułmba. Gos ek keimi ei peni ełe pałim ei, sinim piinmin. “Epi kanim kanim pei,” ninim ek ei, Gos Krai s kin sipi to mani kindpi kin, ninanim mon. Ba Gos ei eim mendpił Krai s kin mandring mulermba mon. Ei eim epi kanim kanim pei Gos eim Krai s simb ełe kamb mandring kindang kin, tep enim. ²⁸ Ba ekii se kunum ełe, epi kanim kanim pei sipi kindang kin, Krai s eim tep ermba. Erpi kin, nga kaplı Gos Kingam Krai s ei eim Arim Gos kin kirkar er pupu mułmba. Ok, Gos eim erang kin, Krai s epi kanim kanim pei tep enim; ba pe nga, Gos eim Krai s nin, epi kanim kanim pei tep erpi mołpu kin, kumb ełe mendpił mułmba.

²⁹ Pe nga ek ei wumb kułngii nga angk tonu konj ongii keimi pinerim kin, kaplı wumb kombur noł pek wumb kulnjung wumb ei nge, paki tungii nge ełmin oł ei, wii mił mułmba. Pe nga keimi mendpił, wumb kułii kombur angk, tonu konj punerngii. Mon pim kin, kaplı wumb noł pek ei nge, wumb kułii paki tungii mił nenj? ³⁰ Pe nga ek ei keimi pinerim kin, sin sinim ek se andiłmin wumb kin, ek ni tor kindmin kunum kunum ełe, sin to kis mundmba konu ełe, tuk pupun pupun enmin ei, wii mił enmin min? ³¹ Angnan noł! Krai s Jiis as sinim nge Owundu enim eim kin o ende puk mołmun ei nge, na enim embe ambił tonu kindip ngond. Ek ei keimi! Nga yi ku, na ek dinga nip ngond, ei kunum kunum na opu orung wumb kin kułmbii erip erip end. ³² Pe na ek ekin mił nimbii end. Epeses konu owundu ełe, na wumb ka simbii mił epi ombu kin ek mił erip erip enj. Epi ei nge oł enj ei, wii mił pim kin, kaplı kułngii wumb nga angk tonu konj punerngii. Ba

nga keimi Gos wumb kulii wumb nga angk, ok nga konj tonu punenjing pim kin, kapli ek ei wumb niłmin mił kun ka mułmba ku. “Sinim kuni ni, noł nopun, ka piipin kin, kapli topuł sinim kułmun poru nimba,” wumb yi mił niłmin.

³³ Enim kapli, kanik wiik tangin kin, wumb kombur ek ei nge nik kin, enim to wulu kindik, si kindnerngii mon! Wumb oł kis ełmin wumb ei erangin kin, nga wumb oł kun ka erik mołmun wumb oł ei nge, erik kis mondunmun. ³⁴ Pe enim noman wulu punum oł ei, si kindik kin, kun ka mułngii. Molk kin, oł kis enmin oł ei, nga enerngii mon! Na nind ek ei, enim piyei! Enim mołmun wumb kombur, Gos kin pii poł tunanmin. Na nind ek ei nge, enim singambil singii, nip nind.

Kolk, Nga Tonu Ok, Konj Puk, Ngenj Konj Eipi Mił Singii

³⁵ Ba wumb endi yi kii simba koltmun wumb ei, nga angik, tonu ok, nga konj pungii mił nenj? Kulii wumb ngenj nipe ngenj endi siłangin kin, nga tonu konj ołangin?” ³⁶ Pe na enim kin ek yi mił nind. En enim noman pinałim wumb! Pe keimi, enim kuni mong endi mer mei ełe tełangin kin, ei tonu op, mun onermba; ba kumb se kuni mong ei kołpu pendpi kin, nga mun omba. ³⁷ Pe nim mer mei ełe, kuni emb endi talkin, pendin kuni mong ei, ekii se mong tumba mił ei mon! Pe kuni kinapi mong emb endi min, kuni emb kanim eipi endi, nim tełin ei tonu opu, kuni nipe kuni endi, mong tumba nikin tełin? ³⁸ Ba Gos eim kuni ei nge, nipe ngenj endi simba ei, eim noman ełe piim mił, ku ngonum kuni mong ombu, en enim ngenj pałim mił ku ngonum.

³⁹ Nga epi kanim kanim pei, en enim ngenj ei, pei kanim ende minj pep punanim mon. Wumb ngenj ei, en enim ngenj kanim ende pałim, nga kung kanim kanim ei ngenj endi eipi pałim. Nga kei ombu, en enim ngenj pałim ei,

kanim endi eipi pałim. Nga omu ombu, en enim ngenj kanim endi nga eipi pałim ku.

⁴⁰ Pe nga tonu epin konu ełe epi ombu, ngenj sałim; nga ya mani mei ełe epi ombu, yi ku ngenj sałim. Ba epin konu ełe epi ombu, ngenj tiłang ka wii kanim endi sałim. Nga ya mani mei ełe konu epi ombu, ngenj kanim eipi sałim. ⁴¹ Nga eni ei, eim nge tiłang kanim endi sałim. Nga oi ei, eim nge tiłang eipi endi sałim; nga kor kanjip ei, eim tiłang eipi endi sałim. Nga kor kanjip en enim mołmun ombu, en enim tiłang ombu pepi kin, kanim kanim kindnim ei, en enim kin pałim.

⁴² Ei sinim yi mił ku, kulnjung wumb nga angik, tonu ok, nga konj pungii wumb ei, ngenj sipik, tukpu tonmun kunum ei, ngenj ei pupu nga mei tełmba. Ba nga angk, tonu ok, nga konj mułngii ei, en enim ngenj ei purnermba mon ba; kunum kunum konj ka mułmba. ⁴³ Pe ngenj kui tonmun kunum ei kis mołpu, ngenj ei wumb keningii ka pinerim; nga dinga pinerim ku. Ba ngenj nga angk, tonu ok nga konj pungii kunum ei, ngenj tiłang ka simba; nga ngenj dinga pimba ku. ⁴⁴ Pe ngenj kui tonmun kunum ei, mei ełe nge ngenj; ba ngenj angk, tonu ok, nga konj pungii kunum ei, tonu epin konu ełe nge ngenj. Nga ngenj ei nge mei ełe, keimi ngenj mendpił pim kin, ei yi mił ku, nga tonu epin konu ełe nge ngenj, yi ku keimi simba. ⁴⁵ Ei nge ku, Gos eim nge ek ka ełe ok pułum yi mił ninim, “Wu kuma ei, Andam ei mei ełe tonu orum ei, wumb mił, no pepi, yi erpi multum. Nga ekii se Andam Kraisi ei, eim noman konj pułwu ei, eim wumb ei noman konj ełe ngołum. ⁴⁶ Ba ei tonu epin konu ełe nga epi ombu ngenj ei, kumb se onanim mon; ba mei ełe nge epi ombu ngenj mendpił ei, kumb se onum. Wang kin, nga ekii se tonu epin konu ełe nge epi ombu ngenj ei, bultundung onum. ⁴⁷ Pe kumb se wu Andam nge ngenj ei

Gos mei mendpił sipi eririm. Ba nga ekii se wu Andam Krai ei, tonu epin Gos mani kindang om. ⁴⁸Wumb ya mani mei ełe wumb ei, en enim wu kumb se mei ełe eririm ei, ende mił, en enim yi mił mołmun. Nga wumb tonu epin wumb ombu, en enim wu endi tonu epin mani om ende mił, en enim yi mił ku mołmun. ⁴⁹Nga pe, sinim wu kumb se mei ełe eririm ei, kumb ningił mił wu kin sinim yi mił ku mołmun. Nga yi mił ku wu ekii se tonu epin mani om wu Krai ei kin, sinim yi mił ku mołmun.

⁵⁰Na enim kin ek ei yi mił nind. Angnan no! Pe mei ełe ngenj wumb ei, Gos epi ka wii er ka erim ei sinerngii, nga Gos eim tep erpi mołum konu ełe tuk punerngii mon. Nga purmba epi endi nin, purnermba epi endi ei nin, konu ende tuk punerngii mon.

⁵¹Enim kom se piyei! Ek koi erpi pałim ek ei, na enim kin nip ngumbii end. Ei sinim pei kulermin. Pii gii wumb kombur mułangin kin kupam ei Jiisas orung omba. Wang kin, Gos sinim pei erang kin, sinim ngenj kanim eipi mił endi sipin kin mołmun. ⁵²Ei sikir mił sinim ningił kepii tonmun ei, nga konu poru nimba kunum ei, nga ekii se beli epin mani ei ek tengmba. Ek tingang kin, koltmun wumb ei, angk tonu ok, ok konj puk kin, nga kulerngii mon! Wumb konj kunum kunum mołmun. Nga sinim konj mołmun wumb pei, Gos erang kin o pun, ngenj kanim eipi mił endi sipin kin, mołmun. ⁵³Ei yi mił, pe nga ngenj kułmba ngenj ei, Gos erang, ngenj kanim eipi mił opu, ngenj konj oł kun ka mił simba. Ei kułngii nge ngenj ei, Gos erang, ngenj kanim eipi mił opun simin ei, kunum kunum konj mołmun. ⁵⁴Keimi, ngenj ei purmba; ba nga ngenj ei, Gos erang, ngenj ei kanim eipi mił opu mołpu kin, kunum kunum konj mułmba. Ngenj ei kułmba ngenj ei, Gos erang, opu ngenj kanim eipi sipi ngang kin, noman konj

oł kun ka er mułmba. Kunum ełe, sinim Gos ek puł pałim mił, tonu wang kenmin. Nga ek yi mił ninim, “Gos eim mei ngenj kułii oł ei, to mani kindpi poru nim.”

⁵⁵“Ngenj kułii oł ei nge, dinga opu, wumb pei to mani kindmba nge dinga ei, poru nimba mił nenj? Ngenj kułii oł ei, eim kiłeng mul dinga mił mundum ei sinim wumb nga kumbii kis ngumba, mił nenj?”

⁵⁶Kułngii oł ei, eim nge dinga ngenj kumbii ngopu kin, oł kis nge kumep kis ei kin sim, oł kis ei, eim nge dinga ei, mer Gos lo ełe pałim. ⁵⁷Ba sinim Gos kin ka piipin ngumun ei nge, sinim nge Owundu Jiisas Krai sinim dinga ngang kin, epi tał oł kis nin, kułii oł ei, to mani kindpin ermin ei, sin yi ku enjpin.

⁵⁸Yi peng kin, sinim keimi piimin, kułii oł ei Krai to mani kindim. Nanim angnan noł, enim pii gii ełe nge, dinga mendpił angk mułngii. Nga kunum kunum, en enim Gos Owundu eim nge kongun ngum ei, kun ka er dinga kindik kin, erik pungii. Nimbił erang enim piinmin ei, Gos Owundu eim nge kongun enim enmin ei, wii mił endi enerngii mon!

**Enim Ku Nin Epi, Gos Kin
Pii Gii Wumb Eipi Ku
Sinałim Wumb Ei Ngunngii**

16 Pe mund ka ku ei nge sipin, Gos nge wumb tiłap Juriya konu ełe mołmun ei paki tumun. Ei enim na ninj mił, ekii sik erngii ei, na Galeisiya men ngii ełe pei mołmun wumb ei, na erei ninj wumb ei, yi ekii sik enjing. ²Ei yi mił, pe kor owundu kunum kunum tangip simba kunum ei, wumb endeim endeim ni, en enim kaplı, ku kombur mok tok, eipi kindik singii. Singii ei, wumb endi eim kongun erpi, ku simba mił, eim ngii konu ełe tongndung sim mił ngumba. Yi erpi kin, tongndung kindpi kin, sep mułmba. Mułmba ei, na ombii

kunum ei, enim ku mok tok ngunerngii mon; ba enim ok, mok tok, eipi kindik kin, singii ku ei simbii. ³Na ekii se, enim kin op pendip kin, en enim wu kombur pungii nik, to tonu kindik, mundngii. Wu ombu, mon endi ek yi mił ni puls. Enim piinmin wu ei, to tonu kindpin wu ei, epi ombu sik tunmun. Nga enim ku nin epi, ka wii ombu ngumun nik kin, sinjing epi ombu, se mengk kin, Jerusalem wumb mołmun konu eke sipngii. ⁴Pe nga, na bii mił endi pim kin, nga kaplı wu ombu na kin tep topun bin.

Pol Eim Yi Ermbii Ni Noman To Piim

⁵Pe na enim kin ombii ei, ekii se ombii; ba kumb se, na Mesaroniya konu eke tuk pup kin, nga op enim kin ombii. Ei kaplı. Nimbił erang na Mesaroniya konu eke kumb se tuk pup ombii, ni piind. ⁶Pe na kunum kombur ni, enim kin no pep mułmbii min, nga wii sepi, jii owundu nimba kunum ei, enim kin mułamb kin, nga kunum ei poru nimba kunum ei, enim na paki tangin kin, nanim bii onj andlam ei bii. Nga mering, konu jii mił endi bii ei, ekii se bii. ⁷Na nanim enim kanip pendip kin, nga sikir bii ni piinand, mon. Ba na enim kin Ei Gos Owundu eim, na yi enjii ni piim kin, kaplı yi ermbii.

⁸Ba na nanim ya Epeses konu eke mułmbii ni piind. Mułamb kin, Gos Gui Ka mani orum kunum tonu omba kunum eke, noman to piipin yi er mułmun. ⁹Nimbił erang, Gos Owundu eim erang kin, na kin andlam owundu aki topu kindang salim. Seng kin, na kongun owundu peng ei, kaplı yi eramb kin mong peng, wumb pei pii gii niłangin kin, Gos nge opu orung wumb pei, na kongun end andlam ei ondu ngumun nik enmin. Yi mił erang, na ya konu mułmbii, ni piind.

¹⁰Kunum endi, Timisii enim mołmun konu eke om kin, enim kaplı piik kun

erik, oi a nik, se tuk sik, yi erangin kin, eim nanim wumb kin ngii konu moł ni piip kin, noman emin peng mułmba. Nimbił erang eim Gos Owundu nge kongun erpi mołum ei, yi mił ku, na kongun yi erip end mił, eim yi elim. ¹¹Yi mił kaplı, wumb endi, eim kin wu wii mił endi ni piik kin, kan mani kindik kin, buł ngok enerngii mon! Enim kaplı, eim paki tangin kin, ei nam moł konu eke orung omba. Yi erangin kin, eim noman emin peng opu kin, nam moł konu eke, angnan noł kin ouni ongii nge, kui er moł.

¹²Ei nge, sinim nge enginjpin Apolos, na eim 'Pui' a nił, nga kunum kopur, eim opu, enim kenmba dinga nip nił. Nił ei, angnan noł kombur kin tep to ongii ba; akip kunum eke mendpił, ombii ni noman yi, to piinalim mon. Ba eim omba kunum endi, tangpi sepi nim kin, kaplı eim enim kin omba.

Pe Ek Nip Poru Nimbii End

¹³Kan kun erik molk, en enim Jisas Owundu kin pii gii eke, dinga angik, wu noman dinga kindik kin, wu mendpił mułngii ei, am dinga mendpił kindik mułngii! ¹⁴Kongun min epi kanim kanim pei enim eke, noman kulk ngok enmin oł, yi mił erngii.

¹⁵Angnan noł, enim piinmin ei, Sepanis kin, eim nge ambim kingam ambiam noł tiłap ei, en enim Akeiya konu eke, pii gii kumna wumb ninjing. En enim noman eke, Gos nge tiłap wumb paki tok kin, Gos nge kongun dinga erik mołmun. ¹⁶Na enim noman eke to konj kindmbii ei nge, wumb ei, enmin oł ka ei nin, nga wumb kombur piki tok, tep tok, kongun enmin ei nin, wumb ei kongun dinga elmin ei nge, enim mandring molk, ekii sik erngii!

¹⁷Na nanim yi nge, ka piip, Sepanis nin, Posunasus nin, Akaikis na kin onjung. En enim na kin ok, na paki tunjung. Nimbił erang enim ya na kin mulełangin

kin, enim na paki tułangin ku; ba enim na kin mulenjing. Yi mił wumb ei sinim paki yi mił tunjung. ¹⁸En enim na noman emin ka pendnjing kin, na ka piinj. Nga enim noman emin ka pendnjing ku. Yi mił ku, enim wumb yi nge embe ambil tonu kindngii.

¹⁹Pe Gos tiłap wumb Eisa konu owundu orung orung ya tuk mołmun wumb ombu, enim kin ek ka nik, onmun nik enmin. Nga Akuila kin ambim Periska, nga Gos nge tiłap wumb kombur ngii konu ełe kułou tok enmin wumb ei, enim kin ek ka nik, onmun nik kin, Gos Owundu nge embe ełe, nik ngok enjing. ²⁰Nga pii gii ninjpin nge engin-jpin noł, ya ełe pei mołmun ei, en enim yi ku, 'Ek ka nik, mułeiyo,' nik enmin.

Pe en enim engnjing endi kin nga engnjing endi ngunj kangilk, kaimb sik erngii. Nga enim 'Mułeiyo' nik erngii. ²¹Na Pol wu mon pułum wu ei kin, gal pipe kin ei sip, na nanim angil ełe mon ei poru nimba nge pułup kin, enim kin 'Ek ka' nip, 'Mułeiyo' nip ngop end.

²²Wumb nii endi, eim Jiisas Owundu kin noman ngunermba wu ei, Gos Owundu eim omba kunum ei, top kis ermba. Jiisas Owundu eim sikir orung omba.

²³Jiisas Owundu eim nge noman ka wii enim kin wii ngopu mułmba.

²⁴Na enim Jiisas Kraisa kin pii gii ninjing wumb ei kin, na noman ka ngond. Ei keimi!

Pol Mon Korin Wumb Nga Endi Połpu Kindim

Pol Mon Nga Połpu Korin Wumb Kin Kindim

1 Na Pol Krai Jisas nge ek se andił wu, Gos noman ełe na to tonu kindim. Nga sinim nge enginjpin, Timisii kin ouni mołpuł kin, sił enim ‘Ka muleiyo!’ kindmbił nge, Gos wumb Korin konu men ngii ełe mołmun wumb ei kin, nga Gos nge tiłap wumb Akeiya konu ełe pei mołmun wumb ombu, ek ka muleiyo kindmbił.

² Gos sinim Erinjpin kin, nga sinim nge Owundu Krai Jisas ouni nge noman emin kin, noman ka ei enim kin pengi!

Pol Eim Ka Piipi Gos Ngołum

³ Pe sinim Gos kin ka piipin ngumun. Nga Gos eim sinim nge Owundu Jisas Krai nge Arim, nga Gos eim sinim nge Erinjpin ei, eim sinim noman ka ngopu kin, sinim paki tołum nge pułwu. ⁴ Sinim oł embin endi tonu ołum kunum ei, Gos eim sinim paki topu ngołum. Ngopu kin yi ku, sinim wumb nii endi eim oł embin endi tonu omba kunum ei, sinim wumb ei kin kaplı paki to ngumun ku. Ei sinim Gos paki tołum nge epi ende, sin sinim Gos kin sinjpin epi ei, wumb ei kin paki tumun ku. ⁵ Nimbil erang, sinim Krai kin ngenj kumbii owundu pei ouni ko wunmun ei, yi mił ku, nga sinim Krai nge paki tołum epi owundu ei, eim kin ouni simin ku. ⁶ Pe sinim ngenj kumbii sinjpin kin, kaplı ełe nge enim ei paki topu kin, Gos enim si orung simba. Nga Gos sin paki tum kin, kaplı nga sin enim paki tumun ku. Paki tamin kin, enim dinga ngang kin, kunum kunum dinga angk mułangin kin, oł embin tui ei tonu omba ei, sin dinga pupun angpin mołmun mił, yi ku enim dinga angk mułngii.

⁷ Pe sin enim kin epi ei kenmin ni, kui er mołmun epi ei, dinga piipin mołmun. Nimbil erang sin piinmin ei, enim sin kin ngenj kumbii ei, ende ouni ko wunmun. Pe Gos sin kin paki tang sinjpin epi ei, enim sin kin ouni paki tang singii ku.

⁸ Yi mił, sin noman ełe enim piinmin ei, engnan noł sin Eisiya konu owundu ełe, oł embin tui owundu sin kin tonu onum. Pe epi embin endi sin kin tonu onum epi ei, embin owundu kis mendpił. Yi erang kin, sin mołpun bin ni piinjpin; ba kaplı dinga pang mołpun kin, bin pinerim mon. ⁹ Nimbil erang sin piinjpin ei, sinim kułmun kunum mandi sałim. Ba ei yi erang kin, sinim nge dinga ei, kaplı ermin ni piinermin mon; ba sin Gos eim nge dinga mendpił ei, kaplı ei piimin. Nimbil erang Gos eim wumb kułngii nge, si konj sipi kindiłim pułwu. ¹⁰ Nga sinim konu kis ei pupun kułłamin; ba Gos Krai kin sinim sipi orung sim. Nga ekii se, eim sinim sipi orung simba ku. Pe Gos Krai kin sinim sipi orung simba ni dinga piyamin kin, nga eim sinim sipi orung simba ku. Nimbil erang sinim eim kin epi ka wii simin ni piinmin ei, nga eim kin kui er mołmun. ¹¹ Pe nga enim sin kin prei erik kin, paki to ngungii ku. Yi mił, wumb pei sinim kin prei enmin ei, Gos piipi kin, sin epi ka wii pei ngumba. Ngopu kin, wumb pei en enim ek nik kin, Gos kin noman ka piik ngok, nga sinim kin piik ngungii ku.

Pol Eim Konu Endi Bii Ni Piim Ba, Eim Noman Tał Sim

¹² Epi ei nge, sin bong ninmin ei, sin noman tuk gui ei ek ni ngołum epi ei, sin ni tor kindpi kin, sin oł kun ka ni, noman tuk konj ka Gos sin ngurum noman ei, sin ni ngonum. Nga ya mani mei ełe wumb noman dinga oł ei, sin kin tonu onanim mon. Ba Gos nge noman ka ngołum ei, sin oł yi mił erpin andinmin. Andpin kin, ya mani mei wumb

kin, tuk eke andinmin eke nge, na enim wumb kin, oł yi mił nga erpin andinmin. ¹³Pe sin mon połpun, enim ngonmun ei, enim mendpił nipe puł endi pimba ei, gerik kanik piik erngii. Pe nga na piind ei, enim keimi piik poru ninmin. ¹⁴Nga ok yi ku, enim sin kin, aninga kopur pii kun erik. Ba ekii se, enim sin kin, nga pii kun erngii. Erangin kin, sin enim kin bong nipin ka piipin ngumun ei, yi mił enim sin kin bong nik, ka piik ngok erngii kunum eke, Owundu Jiisas eim orung omba.

¹⁵⁻¹⁶Nimbił erang ei yi mił peng kin, na noman eke enim kin kumb se ombii ni piinj. Ei yi erip kin, enim kunum tał noman ka wii epi ei, paki tamb singii ni piinj ei, na noman eke, enim kin kumb se ombii ni piind. Nga ekii se, Masironiya konu wumb mołmun eke, pup pendip kin, ya orung ombii ni wamb kin, enim na paki tok, Juriya konu eke kindangin bii. ¹⁷Ei yi mił, epi endi na noman eke ermbii mił nip end ei, na pii kun enarip nind min? Nga na epi endi ermbii ni piil epi ei, mani mei eke wu mił kapli mił mon; kunum ende mił yi nił min? Ei mon mendpił! ¹⁸Pe Gos eim keimi mendpił mołum mił, sin oł keimi ermin nimin oł ei, keimi ermin ku. Yi mił ek keimi, sin nipin enim ngonmun ei, ek kapli min mon yi ninanmin mon. ¹⁹Pe Jiisas Krai Gos eim kingam nge ek ka ei, sin ni tor kindpin enim ngonmun ei, Timosii ni, Sailis ni, na Pol kin ek nipin ei, kapli min mon? Nipin yi elmin, wu endi sin ninanmin mon. Ba Krai eim Gos nge ek keimi minj nipi kin, kapli niłim wu. ²⁰Ei yi mił, Krai eim Gos ek keimi dinga ni pendilim ek ei, kapli minj nipi kin, oł keimi pei ekii siłim wu. Ei pułe yi mił peng kin, sinim Jiisas Krai nge embe eke 'Ei keimi' nipin kin, sinim Gos kin ka piipin kin, eim embe ambil tonu kindmin. ²¹Ba Gos endeim mendpił erang kin, sin enim kin ouni Krai kin dambiltpin ende pupun

kin, er dinga kindang mołmun. Nga Gos eim mendpił, sinim eim ek ka ei ni tor kindmin ni pendim ku. ²²Gos eim sinim eim nge wumb nipi mon połpu kin, mundang mołum ei, eim Gui Ka ei, sinim noman tuk eke kindang mołum. Mołpu kin, Gos sinim kin ngumbii ni pendrim mił, ei keimi mendpił, sinim piinmin eim keimi sinim ngumba.

²³Ba na Gos wii tamb kin, eim na noman tuk eke piipi kin, ni tor kindmba. Pe na Korin wumb konu eke onenj ei, pułe yi mił pałim. Na nam ek dinga ei, enim wumb kin noman embin ngumba ei, nam noman eke mon ni piind. ²⁴Sin enim pii gii ei, tep enanmin mon; ba sin enim kin kongun ouni eramin kin, enim ka piingii. Oł yi eramin kin, enim pii gii ei dinga pimba.

2 Ei na noman eke yi ni piind. Na nga enim kin onermbii ni piind. Nimbił erang na enim kin wamb kin, enim noman embin piingii ei, mon ni piind. ²Pe na enim oł yi mił eramb kin, enim noman embin to piinjing kin, wumb nii endi na erang kin, na ka piimbii? Ba na enim noman embin ngunj kin kapli enim na erangin kin na ka piimbii. ³Nga eke nge, na mon ei, ok połup enim kin kindinj ei, na enim kin ombii ni piinj; ba kunum eke, enim noman embin na ngungii ni piip kin, na enim kin onenj. Ba na noman dinga piind ei, na ka piinj kin, kapli enim yi ku ka piingii. ⁴Yi mił ei, na noman tuk eke embin owundu kis peng kin, nga ngenj kumbii peng kin, na mon ei polt. Pe yi ku, na ke namb kin, ningil ka pei mani onum. Na oł yi eramb kin, enim noman embin to piinerngii. Ba na yi eramb kin, enim piingii ei, na enim kin noman ka pei ngond.

Wumb Oł Kis Enjing Ei, Kil Ngo Si Kindim

⁵Ba pe wumb nii endi, enim mołmun konu eke wumb ei, noman embin

ngumbii ni ermba ei, na kin mon; ba ei erpi, enim wumb kombur kin noman embin ngang kin, enim noman embin to piingii. Pe na ek yi nind ei, eim kin oġ dinga endi enermbii mon. ⁶Yi miġ, pe kumep kis ei, wumb pei wu endeim kin, ngo orung kindnjing ei, yi miġ kapli enim. ⁷Yi miġ, enim oġ eipi endi erngii. Erik kin, enim wu ei oġ kis kil ngok, eim paki tok, noman emin ngungii. Mon pim kin, kapli noman embin wu ei, to mani kindmba. ⁸Yi erang kin, eim piimba na enim kin dinga kii sind ei, enim eim kin noman ka keimi mendpiġ ngungii. ⁹Ei puġe yi miġ peng kin, na enim kin mon ei, poġup ngond. Ei enim piinmin miġ nenj? Na enim kenmbii pend piip kin, oġ yi miġ andan top end ei, enim keimi ekii sinmin min mon? ¹⁰Pe enim wumb nii endi, enim oġ kis ei kil ngo si kindnjing kin, na wumb ei kin, oġ kis ei kil ngo si kindmbii ku. Pe na wumb endi nge oġ kis endi enjing ei, na si kindinj ei, nimbiġ erang enim nge piip eġe, na oġ yi miġ end. Pe Krai kananim ei, na oġ kis eġmin oġ ei, enim paki top, si kindinj. ¹¹Sinim oġ kis eġmin oġ ei, kil ngo si kindamin. Mon pim kin, Seisen sinim to mani kindmba. Nimbiġ erang, sinim Seisen eim noman eġe, ek kend topu oġ yi eġim nge puġwu moġum ei, sinim piinmin.

Trowas Konu Eġe Pol Noman Embin Tui Oġ Endi Tonu Om

¹²Ba kunum ei, na Trowas konu eġe, tor pup kin, Krai nge ek ka ei ni tor kindmbii ni punj. Na piind ei, sinim nge Owundu eim nge kongun ermbii konu ei, andġam ei aki to kindim saġim. ¹³Ba na noman tuk eġe embin paġim. Nimbiġ erang, na angnan Taisi moġum konu eġe, kur kan sinenj mon. Yi miġ peng kin, na wumb Trowas konu eġe mulnjung wumb ei, 'Muġei' a ni pendip kin, na Maseroniya konu eġe punj.

Ek Se Andiiġmin Wumb Krai Eim Nge Dinga Eġe Sik Opu Orung Wu To Mani Kindnjing

¹⁴Ba sinim ka piipin kin, Gos ngumun ei, Gos eim dinga ei, sinim ngang sinjpin. Sinjpin ei, sinim Krai kin dambilt-pin ende pupun kin, eim sinim paki tang kin, gui kis nge noman dinga ei, to mani kindmin. Pe nga Gos sinim erpi sim ei, Krai nge ek ka ei, kuni ka wii miġ muru ka toġum. Toġum ei, wumb mei konu orung orung pei, sinim Krai nge ek ka ni tor kindamin kin, wumb pei piingii. ¹⁵Pe sinim yi miġ moġpun kin, Krai eim nge kuġmaġ kaġpi muru ka wii topu kin, tonu Gos eim moġum konu eġe ngum. Pe muru ka wii ei, to tor pupu kin, wumb nii endi eim oġ kis eġmin oġ ei, si kindpi kin, Gos kin orung si mundang moġmun wumb ei kin punum ku. Nga muru ka wii ei, tor pupu kin, wumb nii endi oġ kis eġmin oġ ei nge erpi, bok to mani pupu kin, am pu moġmun wumb ei kin punum ku. ¹⁶Pe wumb koltmun sinim muru kis wii miġ ei, topu tor opu kin, wumb nii endi eim oġ kis eġmin ei, er muġum konu kis eġe pum. Pe wumb noman konj sik moġmun wumb ei sinim muru ka wii miġ ei topu, tor opu kin, wumb nii endi eim oġ kis eġmin oġ ei, si kindpi kin, orung Gos kin opu kin, noman konj moġmun wumb ei kin onum. Pe wumb nii endi ei, eim kongun yi miġ endi kapli ermba? Krai sin paki tang kin, kapli sinim kongun ei ermin. ¹⁷Pe sinim wumb eipi moġmun ei miġ, sinim yi mulaġmin mon. Ei wumb en enim, Gos ek ni tor kindpin kin, ku simin ni piinmin. Ba sinim ek keimi nimin ei, Gos eim ek ka sinim ek se andiiġmin wu. Sinim Gos ek ka ni, kun ka keimi ni, tor kindmin ei, Krai nge kongun wumb moġpun eim dinga eġe ninmin ei, kunum kunum Gos sinim kanpi minj moġum.

Korin Wumb En Enim Ek Konj Dinga Endi Nik Pendnjing Palim

3 Pe sin sinim nga puŋgun mondpu kin, sinim embe ambil tonu kindmin min? Min nga sin sinim wumb kombur epi ende miŋ moŋpun min? Nga sin sinim wumb kombur pipe pulnjung ei, sin sinim embe ambil tonu kindngii nge nipin mon ei, enim kin ngumun min? Min nga en enim pipe endi yi miŋ puŋgii ei, sin paki tumba nge ngungii min? Yi miŋ ei mon. ²Pe en enim moŋmun ei, sinim noman tuk eŋe, sin mon miŋ poŋ pendinmin ei, wumb pei mon ei gerik piik erngii. ³Ei sinim kin peni eŋe nipi ngonum ei, Krai eim mon poŋpu sinim kin kindim. Ei enim mon poŋlumun epi gal ei, sik kom ku eŋe, mon poŋlumun ei miŋ mon. Ba enim wumb noman tuk eŋe, Gos Gui Ka kunum kunum konj moŋlum Gos ei, mon poŋ pendim.

⁴Sinim ek yi nimin, nimbiŋ erang sinim Gos kin pii gii ei, noman dinga palim ei, Krai nge eŋe sinim oŋ yi miŋ enim. ⁵Sinim piinmin ei, sin sinim kongun ei nge, endi kapŋi enanmin mon. Ba Gos eim sinim paki tang kongun ei, kapŋi ermin. Ei epi nipe epi endi sinim ermin ei, Gos eim mendpiŋ kin tonu oŋum. ⁶Yi miŋ Gos eim sinim kin mon konj poŋ pendim eŋe, sinim kapŋi erang kin, ek ka ni tor kindmin. Pe sinim kin mon konj ngum ei, lo ek mon; ba Gos Gui Ka lo konj ei ngum. Nimbiŋ erang lo ek mon poŋ pendnjing ei, erang kin, wumb koŋlumun oŋ tor om; ba Gos Gui Ka nge mon konj ei erang kin, wumb noman konj ngoŋum.

⁷Pe Gos neng kin, Moses lo ek tonu kom ku peŋ eŋe, mon poŋ pendrim ek ei, wumb koŋlumun oŋ ei nge tonu orum. Ba Gos nge tiŋang owundu Moses andan topu ngurum kunum ei, Moses kanpi sipipi kin, Jura wumb kin si pang kin, wumb Moses eim kumb ningiŋ eŋe,

keningii pineririm mon. Nimbiŋ erang tiŋang ei, owundu mendpiŋ erpi multum. Ba nga tiŋang owundu mendpiŋ er multum ei, puŋgun mondpu am purum. ⁸Akip kunum ei, Gos Gui Ka kongun erpi kin, eim tiŋang owundu dinga pei nga simba ku. ⁹Yi miŋ ku, pe Moses lo ek ei, wumb kos enjing kin, nga tiŋang owundu dinga ei kongun erang kin, kapŋi pe sinim Gos kin kun ka moŋmun wumb ei, si mundang kin, tiŋang owundu mendpiŋ nga simba. ¹⁰Pe Moses lo ek ei, tiŋang owundu ei, kumb ok o purum. Ba tiŋang ei, pe piram pinaŋim mon. Ya pe, tiŋang owundu mendpiŋ konj ei, noman konj tiŋang sinim simin nge onum. ¹¹Yi miŋ pe, Moses lo ek eŋe poru nimba mandi enim ei, tiŋang pim kin, kapŋi nga yi miŋ, oŋ konj endi kunum kunum muŋmba oŋ ei, tiŋang owundu simba ku.

¹²Yi miŋ, sin ek ni tor kindinmin ei, sin mund mong kulanmin mon! Nimbiŋ erang sinim epi ka wii simin ni, pipin kin, kui er moŋmun ei, sinim Krai kin pii gii nipin eŋe, ek ni tor kindinmin. ¹³Ei sinim Moses eŋim miŋ ei, sinim enanmin mon. Moses eim kumb ningiŋ eŋe, alap sipi kin, pandi tum. Tang kin, Jura wumb Gos Moses ngum tiŋang ei, pupu poru nimba erim ei, enim kinenjing mon. ¹⁴Ba wumb en enim noman eŋe dinga pang kin piingii ei, kapŋi enerim mon. Nga Jura lo ek ok nge ei kunum eŋe, gerik piik erngii ei, piinenjing mon ku. Nimbiŋ erang akip yi ku, epi endi en enim noman eŋe, pandi topu pim. Yi miŋ erang kin, en enim epi pandi tonu pendnjing epi ei, Gos erang kin, Krai endeim si kindim. ¹⁵Pe akip kunum eŋe, en enim Moses Gos nge lo ek ngurum ek ei, en enim gerik piik erngii pinerim. Nimbiŋ erang en enim noman eŋe, alap miŋ epi ei, pandi topu pim ku. ¹⁶Ba kunum endi, wu endi eim Owundu kin pii gii nirim kunum ei, eim alap miŋ epi, eim noman tuk eŋe, pandi topu pendim epi ei,

Owundu si kindim. ¹⁷Pe nga, Owundu eim Gui Ka nge puŵwu. Nga Gui Ka ei, wumb nii endi noman tuk eŵe muŵum kin, kapli epi endi wu ei kin, ambil gii ninermba mon. Wu ei eim wii minj muŵmba. ¹⁸Nga sinim wumb pei kumb ningil eŵe epi endi, pandi topu pinalim mon. Yi erang kin, sinim Owundu nge tiŵang owundu ei, sinim andan tang kin, noŵ min men miŵ kaninmin. Kanpin kin, sinim min men ei, Owundu moŵum miŵ, sinim yi miŵ ku tonu onmun. Opu kin, sinim Owundu nge tiŵang owundu ei nga, nga simin ku. Nimbiŵ erang epi ei, sinim kin aki topu ngonum ei, Owundu Gui Ka moŵpu kin, tonu onum.

Ek Se Andilmin Wumb Ei, Krai Nge Mei Nganmbi Ming Miŵ Moŵmun

4 Yi miŵ Gos eim sinim kin kaimb si ngopu kin, sinim kongun eŵe ngum. Ngang kin, sin kongun ei, noman tuk eŵe, embin topun yi miŵ enanmin mon. ²Pe sinim epi koi erpin, nga oŵ singambiŵ kulpun enjpin oŵ ei, pei si kindmin. Sinim Gos eim ek ka ei, to eipi eipi kindpin kin, ek kend topun yi enermin mon ku. Ba sinim Gos eim nge ek ka ei, keimi peni eŵe ni tor kindpin kin, wumb nge noman tuk gui ei, noman eŵe ek keimi niŵmin ei, tang piingii. Piik kin, wumb ei sinim kongun enmin ei, Gos ningil eŵe kun ka moŵum ei keningii. ³Pe sinim Krai nge ek ka ei, ni tor kindinmin ei, keimi koi erpi pim kin, kapli ek ka ei, wumb nii endi konu kis eŵe, am pungii wumb ei nge, noman tuk eŵe mendpiŵ koi erpi pimba. ⁴Mei konu eŵe, ek kend gos puŵwu ei Seisen, eim wumb pii gii ninenjing wumb nge ningil eŵe miŵ, noman tuk eŵe ambil gii nipi pandi tang kin, emii paŵim miŵ moŵmun. Nga moŵmun wumb ei, Krai nge ek ka ei nge, tiŵang ei nin, Krai nge tiŵang owundu ei, wumb noman tuk eŵe tuk punerang kin, nga wumb oŵ ei kinerngii mon ku. Nga

Gos moŵum miŵ, Krai sinim kin keimi andan tonum. ⁵Yi miŵ, sinim ek ni tor kindinmin ei, sin sinim nge ek ni tor kindninanmin mon. Ba sin ek ni tor kindinmin ei, Jiisas Krai sinim nge Owundu eŵe, ek ni tor kindilmin. Nga Krai nge ek ka ekii sipin kin, sin sinim enim nge kongun wu moŵmun ei, Jiisas embe ambil tonu kindmin. ⁶Yi miŵ kumb ok, mei wii sirim kunum eŵe, Gos eim ek yi nirim, “Pe tiŵang ei, emii paŵim konu eŵe topu tor wangli!” Gos eim endeim ok eririm Gos, ei eim nge tiŵang ei erpi kin, sinim noman tuk eŵe topu kin, tiŵang enim. Gos eim oŵ yi erpi tiŵang ei, sinim kin ngum. Ngang kin, tiŵang ei, sinim Gos eim tiŵang owundu ka wii ei nge, piik moŵmun. Molk kin, Gos nge tiŵang ei, Krai nge kumb ningil eŵe, min men miŵ kaninmin.

⁷Ba Gos eim mei nganmbi ei sipi kin, sinim wumb ming wii miŵ eririm. Nga Gos nge ek ka ei, eim nge noman eŵe ka wii ei, sinim kin noman tuk eŵe kindang kin, eim sinim kin andan topu kin, sinim nge dinga endi pinalim mon. Ba Gos eim nge dinga ei, sinim noman tuk eŵe kindpin ngum. ⁸Pe nga oŵ embin tui sinim kin konu orung orung pei tonu onum. Ba oŵ embin ei, sinim noman eŵe to mani kindnanim mon. Nga embin pei sinim nge noman eŵe tonu wang kin, nga sinim noman eŵe ei, embin paŵim; ba sinim oŵ pei ombu wakin topun si kindnanmin mon. ⁹Sinim nge opu orung wumb pei molk kin, sinim to kis erik, oŵ embin tui ngok kin, yi eŵmin; ba Gos sinim kin wakin tunaŵim mon. Nga wumb kombur sinim to mani kindik kin, ngenj kumbii ngok yi enmin; ba sinim to kis mendpiŵ erik poru ninaŵmin, mon. ¹⁰Kunum kunum sinim ngenj eŵe, Jiisas kultum eŵe nge, sinim ko wupun, sipin kin, se andinmin. Yi miŵ peng kin, Jiisas eim nge noman konj ei nga sin ngenj eŵe tuk muŵum pim kin, kapli wumb pei keningii. ¹¹Yi miŵ,

kunum kunum sinim konj mołamin kin, oł embin tui ni koltmun oł ei, sinim kin tonu onum. Nimbił erang sinim Jiisas nge embe ełe, ni tor kindpin ełe nge, oł embin ei sinim kin tonu onum. Yi mił peng kin, Jiisas eim nge noman konj dinga ei, sinim ngenj tuk ełe mułang kin, wumb pei keningii. ¹²Ei pułe yi mił, koltmun oł ei nge, sin kin kongun erpi mołum. Nimbił erang sinim Owundu nge kongun ei enmin. Ba oł yi mił erang kin, Jiisas noman konj ei, enim kin kongun erpi mołum.

¹³Ba Gos kumb ok mon poł pendrim ek ka ei, yi ninim, “Na ek ei ni tor kindinj ei, na pii gii ninj ełe nind.” Ei sin pii gii ninmin ei ende mił. Pe sin ek ni tor kindinmin ku. Nimbił erang ei sin pii gii nipin ełe ninmin. ¹⁴Sinim piinmin ei, Gos eim Owundu Jiisas kułang tukpu to pendik ei, si tonu angpi nga konj sim. Nga Gos eim sinim Jiisas ouni si tonu konj simba ku. Nga Gos eim sin enim kin ouni tu wupu kin, Gos mołum konu ełe tuk tu wumba. ¹⁵Yi mił epi ei, tonu opu, enim paki tumba nge om. Yi mił, nga Gos wumb kopur nga pei pei eim nge noman ka ei wumb ngang singii. Sik kin, en enim Gos kin nga pei prei erik kin, noman ka piik ngok, Gos embe ambił tonu kindik yi erngii.

Oł Embin Tui Tonu Wang Kin, Tiłang Owundu Ermba

¹⁶Ei yi mił peng kin, sinim oł ei piipin kin, Gos nge kongun ei wakin topun, si kindnanmin mon. Yi eramin kin, sinim ngenj torung ei kohum; ba sinim nge noman tuk gui mołum konu ei, kunum kunum konj tonu ołum. ¹⁷Yi mił peng kin, sinim mong ełe ngenj kumbii ei, sinim kin tonu om ei, aninga kembis kembis kunum kombur sinmin. Ba oł ei kongun dinga erang kin, Gos nge tiłang owundu ka wii kunum kunum mołpu kin, sinim kin tonu wang simin. Sinim

epi ka wii ei, oł embin tui ei, to mani kindmba. ¹⁸Yi mił nga sin enim epi endi, pe ningił ełe kaninmin epi ei sin kinermin mon; ba epi endi sinim ningił ełe kenmin epi ei, kunum aninga kopur pepi poru nimba. Ba sinim epi kinałmin epi ei kunum kunum piram mułmba.

Sinim Nge Tonu Epin Er Mułmun Konu Ełe

5 Yi mił, pe sinim ngenj ei ngii mił, ya mani mei ełe mołmun ngenj ngii mił ei, to kis poru nim kin, kapli sinim piinmin ei, Gos ei eim sinim kin ngenj ngii mił, eipi endi er kindim ei, tonu epin konu ełe sałim. Ngenj Gos erim ngenj ngii mił ei, kunum kunum epin konu ełe konj mułmba. ²Ya pe kunum ei, sin sinim ngenj ngii mił, tuk ełe ke nipin enmin ei, sinim ngenj konj ngii mił ei, epin konu ełe sałim ei, lo konduk mił, sinim pandi tumba ni dinga piipin kin, oł yi mił enmin. ³Yi mił peng kin, sinim ngenj ei konduk mił, kindpin mułmun ngenj wii mił, mulermin mon. Ei sinim ngenj konj ngii mił ełe, mołpun bin. ⁴Yi mił kunum ei, sinim ya mani mei ełe ngenj ei, ngii mił mulnjpun kunum ei, sinim noman embin to piipin kin, ek ni tor kindpin. Nimbił erang epi ombu sinim kin dinga pim. Ba sinim noman ełe kułmun ni piipin kin, ngenj wii mulenjpun mon; ba ei sinim noman ełe dinga kindpin kin, ngenj konj ngii mił sipin kindmin, ni piinjpin. Yi mił erang, sinim noman ełe yi ni piinjpin ei, ngenj ok nge ei si kindpin kin, nga sinim ngenj konj ngii mił, kunum kunum mułmun ngenj ei, sipin kindmin ni piinjpin. ⁵Gos eim mendpił sinim ngenj konj ngii mił, simin ei nge er kun erpi kindim sałim. Nga Gos eim nge Gui Ka ei, sinim ngum ei, sinim andan tang kin, eim nipe epi endi, sinim ngumba nge kindim sałim ei, keimi sinim kin tonu wang kenmin.

⁶Yi mił, pe sinim kunum kunum noman tuk ełe, dinga kindpin er mułmun. Pe sinim piinmin ei, sinim ngenj ngii mił mulnjpun kunum ei, sinim nge Owundu mołum konu ełe tep to ouni mulenjpin mon. ⁷Yi mił erang, sinim Jiisas kin pii gii nipin er andinmin. Ba Gos nge epi kombur ngumba epi ei, sinim kinarpin er andinmin ei mon. ⁸Sinim piinmin ei, sinim noman tuk ełe dinga kindmin pałim. Nga sinim ka piinmin ei, ya mani mei ełe ngenj ei, si kindpin pupun kin, sinim nge Owundu eim mołum konu ełe, ouni tep to mułmun ni piinmin. ⁹Yi mił erang, sinim ya mani mei ełe mułmun min, tonu Gos mołum konu ełe mułmun ei, kaplı sinim noman dinga kindpin erpin kin, eim nge noman ełe ekii sipin kin, ka piipin ngopun er mułmun. ¹⁰Yi mił, pe sinim pei Kraiss nge kumb ełe engmin ei, eim sinim kin kos owundu piipi kin, mok tumba. Topu kin, sinim endeim endeim ni, ya mani mei ełe mołpun kin, sinim nipe oł kis min, ka endi enjpin mił ei, kumep ngang kin, simin.

Sinim Kraiss Kin Mołpun Gos Kin Ende Pupun Mułmun

¹¹Nimbił erang, sinim piinmin ei, Gos Owundu kin mund mong kułmun ni yi erpin kin, sinim wumb eipi kin Gos ek ni tor kindamin kin, wumb ei Kraiss kin pii gii ningii. Ba Gos sinim noman tuk ełe, pei kanpi piipi poru ninim. Nga na noman ełe piind ei, enim noman tuk gui ełe, enim sinim kin piinmin ei, sinim peni ełe mołmun. ¹²Nga ek ełe nge, sin sinim embe enim kumb ełe ambil tonu kindnanmin mon. Ba enim sin kin, wumb ka ni piingii. Yi mił nga sin ek nipin poltmun ei kin, ka piik kin, wumb eipi nge ningił ełe ni ngonmun. Yi mił erangin kin, enim wumb eipi kin, ek ni orung kindik kin, wumb en enim nge embe ełe, ka ka piik enmin; ba wumb en enim nge noman tuk ełe, ni piinan-

min mon. ¹³Yi mił, sin wulu pang ninjpin kin, kaplı ei sin Gos nge kongun enmin. Ba keimi, sin ek kun ninjpin kin, kaplı sin enim kin paki tumun nge enmin. ¹⁴Yi mił erang, Kraiss eim noman ka ngołum ei, sin nge noman tuk ełe to konj kindang kin, sin Gos nge kongun enmin. Nimbił erang sinim ei pii kun erpin kin, sinim piinmin ei, yi mił wumb endeim sinim kin, pei piipi kułum. Yi mił erang ełe nge, sinim wumb pei Kraiss kin ouni kulnjpun. ¹⁵Nga Kraiss sinim wumb endeim endeim ni piipi kułum. Yi mił erang kin, sinim wumb konj mołmun wumb ei, sin sinim noman ełe ekii sipin kin, endmin ni enermin mon; ba wu Kraiss eim sinim kin piipi kołpu kin, nga angpi konj tonu pum ei, ni piipin kin ekii sipin andpin mułmun.

¹⁶Yi mił, akip sinim wumb endi ngenj ok nge oł ei, noman to piinermin mon. Nga ełe nge, sinim wumb endeim endeim ni, noman ełe mok topun kin, yi enermin mon ku. Ok yi mił, sinim Kraiss ngenj ełe oł ei, noman to piipin yi enjpin; ba pe yi mił nga enałmin mon! ¹⁷Yi mił erang, pe wumb nii endi, eim Kraiss kin dambiltpi ende pupu mułum kin, kaplı Gos eim erang kin, wumb ei tonu opu kin, wumb ei eim konj endi eipi mił mołum. Kaplı wumb ngenj oł ok nge ei, si kindpi poru neng kin, nga wumb nge oł kun ka konj endi, tonu opu pałim. ¹⁸Gos eim oł ombu pei nge pułwu mołum. Ok sinim Gos nge opu orung wumb mulnjpun; ba pe Gos Kraiss erang kin, sinim wumb eim kin sipi orung seng kin, sinim eim kin dambiltpin ende pupun mołmun. Mołpun kin, eim sinim kongun ngang kin, sinim eim opu orung wumb ei paki topun kin, noman ende sek kin, puk mułngii. ¹⁹Sinim ek ei yi mił, Gos eim Kraiss kin ende mołum. Mołpu kin, sinim Gos kin opu orung enmin wumb ei, eim erang Gos kin, dambiltpin pupun kin, noman ende

sek moʻmun. Pe nga Gos eim sinim nge oʻ kis enjpin oʻ ei, eim noman nga to piinerim mon. Nga Gos eim sinim kin kongun endi ngang kin, sinim eim opu orung wumb sipi orung seng kin, eim kin erang, sinim noman ende sipin moʻmun ei nge, ek ka ni tor kindmin.

²⁰ Yi miʻ erang kin, pe sinim Krai nge ek ka sipin kin, ni tor kindmin. Ei yi miʻ ku, Gos eim wumb pei kin, sinim nge gupu eʻe ek ei, ni tor kindnim. Nga sin nge gupu eʻe, Krai ninim ek yi miʻ, ni tor kindinmin ei, sin yi miʻ enim noman eʻe dinga kindpin yi ninmin. “Enim wumb opu orung enmin oʻ ei si kindik kin enim Gos kin dambiltik ende puk kin noman ende sek muʻngii!” ²¹ Yi miʻ erang, Krai eim oʻ kis endi eneririm mon. Ba Gos eim sinim oʻ kis enjpin oʻ ei sipi kin, Krai kin tonu kindim. Kindang kin, Krai eim sinim nge oʻ kis enjpin ei, eim sipi ko wum. Yi miʻ, Krai eim sinim kin yi erang kin, Gos nge oʻ kun ka oʻ ei, sinim nge noman tuk eʻe kindim.

Oʻ Embin Tui Ko Wummun

6 Pe sinim Gos kin kongun ende erpin kin, sin enim kin ek dinga nipin kin, ngonmun. Enim Gos nge noman ka ei, enim sik poru ninjing. Mon pim kin, enim Gos nge noman ka si kindangan kin, wii pimba. ² Yi miʻ, Gos ek ka ok ni pendrim ek yi ninim,

“Nga ka wii sim kunum ei, na enim ninjing ek ei kun piinj. Nga na Gos enim sip orung sinj kunum ei, na enim paki tunj.”

Enim piingii! Akip kunum ei, kunum ka wii saʻim. Nga enim piingii ku, akip kunum ei, Gos enim sipi orung simba nge kunum saʻim.

³ Sin noman eʻe, wumb sin kongun enmin ei, kanik kin ek kis nik kin, yi enerngii mon! Yi miʻ erangin kin, sin epi endi eramin kin, enim bok tok kin, Gos nge ek ka pii gii ninerngii nipin

kin, yi enaʻmin, mon! ⁴ Ba sin Gos nge kongun wumb moʻmun. Yi miʻ, sin oʻ kun ka kanim kanim pei erpin kin, wumb pei kin andan topun ngonmun. Ngopun kin, sin oʻ embin tui nin, epi sin kin er kis elim ei nin, nga ngenj kumbii kis ngonum epi ombu kin, sin dinga angpin moʻmun. ⁵ Nga opu orung wumb sin kepui tok kin, nga sin sipik kan ngii kindik kin, nga opu orung wumb sin kin kis piik, si pok erik; nga sin kongun dinga kis eʻmin; nga sin kunum kunum epin tep er konj moʻmun; nga sin kunum kunum kumb kuni tang moʻmun. ⁶ Nga sin oʻ kun ka mendpiʻ eʻmin; nga sin noman eʻe ka wii paʻim; nga sin sikir kis piipin ngonamin; nga sin wumb eipi kin er ka erpin kin, paki topun ngoʻmun; nga sin Gos Gui Ka kin dinga siʻmin; nga sin wumb eipi kin noman ka keimi ngoʻmun. ⁷ Nga sin ek keimi ni tor kindiʻmin; nga sin Gos nge noman dinga ngang kin, sin kongun eʻmin; nga sin oʻ kun ka paʻim miʻ oʻ ei, angii tunding ni, angii taring eʻe epi endi ambiiʻin kin eʻe nge, sin opu orung wumb ei kin opu eʻmin. ⁸ Wumb kopur sin nge embe ambiiʻ tonu kindinmin; ba wumb kopur sin nge embe to mani kindinmin. Nga wumb kopur sinim kin ek kis ninmin; ba wumb kopur sin kin ek ka nik ngonmun. Nga wumb kombur en enim yi ninmin, sin ek kend tonmun wumb, pa ninmin; ba sin ek keimi niʻmin. ⁹ Wumb kopur sin kin pii poʻ tonanmin wumb miʻ nik enmin; ba wumb kombur sin kin pii poʻ tonmun. Ei sin mandi koʻmun miʻ moʻmun; ba sin konj moʻmun. Gos sin kin kepui miʻ topu kin, sin er kun ermba enim ba eim sin kapii to kundnanim mon. ¹⁰ Nga sin kin noman embin mendpiʻ tonu oʻum; ba kunum kunum sin ka piʻmin. Nga sin wumb kurpu miʻ moʻmun; ba sin wumb eipi kin epi pei ka wii ngoʻmun. Nga sin epi endi sinaʻim miʻ moʻmun; ba sin epi kanim kanim pei saʻim.

¹¹ Enim Korin konu eŕe moŕmun wumb ei sin enim kin ek peni eŕe ni tor kind-inmin. Nga sin noman ka ei, enim kin ngonmun. ¹² Sin nge noman ka ei, enim kin ondu ngunanmin mon! Ba enim nge noman ka ei sin kin ondu ngonmun. ¹³ Na ek yi ni tor kindind ei, enim nam nge kingam noŕ miŕ mulnjung kin, enim noman tuk ei pei aki tok kin, sin kin ngei. Enim oŕ yi miŕ erangin kin, sin enim kin enjpin oŕ ei, erik orung kindik ngungii.

Enim Torung Wumb Kin Ende Punerngii Mon

¹⁴ Enim Gos kin pii gii ninarik kin, opu orung enmin wumb ei kin, kongun ende kindik kin, ende puk andik kin, yi en-erngii mon. Pe oŕ kun ka ei kun, nga oŕ kis kun pinaŕim oŕ ei, okuŕ ende punguŕ min? Na konu emii paŕim oŕ ei nin; nga tiŕang paŕim oŕ ei nin, okuŕ ende punguŕ min? Ei mon mendpiŕ! ¹⁵ Pe Kraiŕ Seisen kin kapŕi noman ende kindngiŕ muŕnguŕ min? Nga pii gii niŕim wu endi kin, pii gii ninaŕim wu endi kin, noman ende peng kin, o ende punguŕ min? ¹⁶ Pe nipe oŕ endi erpi kin, Gos nge men ngii kin, nga ek kend gos ngii kin, o ende punguŕ min? Yi miŕ erang, sinim Gos kunum kunum konj moŕuŕum Gos, eim nge men ngii miŕ moŕmun. Yi miŕ, Gos eim ok yi miŕ nirim, “Wumb ei en enim nam ngii konu eŕe miŕ seng kin, en enim moŕmun konu eŕe nam tuk eŕe muŕmbii. Nga na en enim nge Gos muŕamb kin, nga en enim nam nge tiŕap wumb muŕngii,” Gos yi nirim.

¹⁷ Yi miŕ Owundu ek yi nirim,

“Enim torung wumb muŕngii konu eŕe si kindik puk kin, en enim konu eipi muŕngii. Muŕangin kin, enim epi penj moŕum epi ei, embilenjing kin, kapŕi na enim simbii. ¹⁸ Nga na enim nge Ernjing muŕmbii. Nga enim nam nge kingam ambŕam noŕ muŕngii, pa

ni Owundu noman dinga owundu mendpiŕ Puŕwu,” yi ninim.

7 Yi miŕ ku, sinim Gos nge ek dinga keimi ngurum ei, sinjpin kin, kapŕi na nge wumb puŕ; sinim pei ngenj oŕ kis eŕmin oŕ ni, noman tuk gui oŕ kis eŕmin oŕ ombu ni, kil ngopun, si kindpin kin, sinim Gos nge oŕ kun ka er moŕum miŕ, ekii sipin er moŕpun kin, sinim Gos kin mund mong topun moŕpun kin eim embe ambiŕ tonu kindmin.

Korin Wumb Pii Gii Nengin Kin, Pol Eim Ka Piim

² Enim noman ka ei, sin kin ngungii. Sin wumb endi kin pund mong endi enenjpin mon. Nga sin wumb endi kin, er kis endi endinjpin mon ku. Pe sin wumb endi kin, ek kend to ngopun kin, epi endi waning sinenjpin mon ku. ³ Na ek yi miŕ nip enim kin to mondup miŕ ninand mon. Ba na ek ok yi ninj, ‘Sin enim kin, noman ka ngunjpun kin, sinim kunum kunum ouni ende muŕmun. Yi miŕ erang kin, sinim kuŕmun min, konj muŕmun min, ei kapŕi sinim ouni ende muŕmun.’ ⁴ Na enim kin pii gii nip kin, ek keimi peni eŕe nip ngond. Nga na enim kin ka piip kin, enim embe ambiŕ tonu kindin kindind. Nga oŕ embin tui sin kin, tonu oŕum kunum eŕe oŕ ei, na noman emin ngang kin, na ka wii mendpiŕ piŕiŕ.

⁵ Yi miŕ erang ekii se, sin Maseroniya konu eŕe tor onjpin kunum eŕe, sin ngenj eŕe kor endi mulenjpin mon. Pe sin mong kanim kanim konu orung orung pei, sin kin tonu onum. Nga sin ngenj eŕe opu yi miŕ tonu wang kin, sin noman tuk eŕe, embin sepi erang kin, tungu enmin. ⁶ Ba Gos eim wumb endi noman tuk eŕe, embin saŕiŕim ei, erpi kindang kin, noman emin saŕim. Seng kin, nga Taisiŕ kindang kin, sin kin opu, paki topu kin, sin noman emin ngum ku. ⁷ Nga Taisiŕ sin kin om eŕe nge mendpiŕ, Gos sin kin noman emin mendpiŕ ngunerim mon. Ba nga,

enim Taisis kin, noman emin ngangin kin, nga eim sin kin ek ei, tu wum eke nge, Gos eim sin kin noman emin ngum ku. Nga Taisis eim sin kin ek nipi, enim na noman erang kin, nam keningii nipi kindim. Nga enim noman tuk eke, na kin kaimb sinjing. Nga enim noman eke, na kin tep to mułmun ni piinmin. Yi mił erang, pe na ka mendpił piind.

⁸Yi mił, na mon połup enim ngunj ei, enim noman embin piinjing kin, kapli na akip enim kaimb sinand mon. Na piip kin, puls mon ei, enim noman embin ngang piinmin; ba ei kunum aninga kopur mendpił pepi kin, nga poru nimba. ⁹Ba akip kunum ei, na ka piind. Nimbił erang, na oł yi enj eke nge, enim noman embin piinjing eke, na ka piinenj mon. Ba nimbił erang, enim noman embin piinjing eke nge, enim oł kis ełmin oł ei, buł ngok kin, enim Gos kin noman tuk to ak tunjung eke nge, na ka piind. Yi mił erang kin, enim noman embin piinjing ei, Gos erang kin, sin oł enjpin eke, enim kin to kis enerim mon. ¹⁰Yi mił, Gos nge noman embin oł ei, Gos erang kin, sinim wumb noman tuk eke, to ak tamin kin, Gos sinim sipi orung simba. Seng kin, nga sinim oł embin ei nge, nge, sinim noman embin nga sinermin. Ba ya mani mei eke oł embin tui, sin kin tonu wang kin, sin kis piipin eramin kin, sinim koltmun oł ei nge tonu ołum. ¹¹Yi mił, enim pii kun erngii ei, Gos enim noman embin ngum ei, enim kin oł ka wii kanim kanim er tonu kindim. Kindpi kin, enim noman eke, to konj kindpi kin, wumb eipi enim oł enjing mił nik ei, er kun enmin. Erik kin, nga wumb endi eim oł kis erim ei, enim mon nik, er kun enmin. Erik kin, nga enim Gos nge kos owundu tungu enmin. Nga enim noman eke, dinga kindik kin, sin kenmin ni piik kin; nga enim noman eke dinga kindik kin, wumb endi oł kis enjing ei, er kun erik kindngii. Nga enim kongun kanim kanim pei erik eke

nge, ek ninmin ei, er kun erngii. Erangin kin, oł ei nge, peni eke wang kin, enim nge oł kis endi enim kin pinałim mon.

¹²Yi mił, na mon ok połup enim ngunj ei, na wumb endi oł kis erim ei min, wumb eipi endi wu ei kin, oł kis erim ni piip kin, mon ei pulenj mon! Ba na piind ei, enim nge oł kun ka ei, peni eke tonu omba. Nga Gos nge ningił eke, enim yi piingii ei, enim sin kin noman ka ngumun ni piingii eke nge, na mon ei puls. ¹³Yi mił, enim nge oł ka enjing oł ei, erpi kin, sin nge noman eke erpi emin ngonum.

Nga sin nge noman eke mendpił, emin ngonanim mon; ba sin nga ka mendpił piinmin ku. Nimbił erang Taisis nge noman emin seng kin, nga eim ka wii piipi mołum. Nga oł ei kanpin kin, sin nga ka mendpił piinmin. ¹⁴Yi mił, ok Taisis kumb eke, na enim nge embe ambił tonu kindinj ei, na enim nge ek ninj ei, na singambił sinenj mon! Ba sin ek pei enim kin ninjpin ek ei, keimi mendpił! Ei yi mił ku, sin enim nge embe Taisis nge kumb eke ambił tonu kindinmin ek ei, keimi mendpił peni eke tonu om. ¹⁵Taisis eim enim kin om kunum eke, enim eim kin mund mong erik kin, puku sik enjing; ba eim tuk sinjing. Sengin kin, eim nim mił ek ei, enim ekii sik enjing oł ei, eim piipi kin, eim enim kin noman ka nga ngonum. ¹⁶Pe na enim kin, keimi pii gii nind ei, enim oł kun ka keimi erngii eke nge, na ka wii piind.

Gos Nge Tiłap Wumb Paki Tołmun Oł Ei

8 Enginjpin nol! Sin noman eke enim kin ek ni piinmin ei, Gos eim noman ka ei, nimbił oł endi, Maseroniya wumb men ngii konu eke andan tum mił ei enim piingii. ²Yi mił peng, oł embin tui ei, en enim kin owundu tonu opu kin oł ei, en enim erngii mił kenmba erim. Pe en enim epi endi sinerang kin, en enim wii mendpił mulnjung. Ba en enim ka

ka piik mołmun ei erang kin, wumb eipi kombur noman ngunjung. Ngok kin, en enim ku nin epi aninga, kułou tok kin, en enim kongun yi erik kin, wumb eipi ngunjung. ³Yi mił ni, na piip kin, na ek ei peni ełe nip tor kindind. Kindind ei, en enim noman ełe ekii sik kin, en enim nge ku nin epi aninga seng kin, nga min ełe pei ei sik kułou tok, wumb eipi kin ngunjung. ⁴Wumb en enim sin kin dinga kindik kin, kii sik kin, sin kaplı nimin ni piik kin, Gos nge tiłap ełe Jerusalem konu ełe mołmun wumb paki tumun ni piik enjing. ⁵Nga ok sin pii gii ninjpin ei, en enim ku nin, epi aninga kopur kindngii ni piinjpin; ba en enim yi mił mendpił enenjing mon; ba kumb se, en enim Owundu ngunjung. Pe nga en enim, Gos nge noman ełe ekii sik kin, en enim sin kin yi ku ngunjung. ⁶Yi mił ku, sin Taisis dinga kii semin kin, eim kongun enim kin pułngun mondpu erim mił, eim yi ku, enim kin noman ka ngopu kin, kongun ei eim er poru nimba ku. ⁷Pe nga yi mił, epi pei ełe nge, enim oł ka wii mendpił ełmin. Ei enim Gos kin pii gii ninmin; nga enim pii gii ninmin ełe nge, kongun dinga erik kin, ni tor kindik enmin; nga enim noman ełe ka wii pei sałim. Seng kin, enim Gos nge kongun ei, to konj dinga kindik enmin; nga enim sin kin noman ka ngok enmin; nga enim noman ka ngok enmin kongun ei, yi mił ku, nga pei erngii.

⁸Ei na enim kin, ek dinga ‘Yi erei!’ ngunand mon. Ba na enim kin nip ngond ei, wumb kombur kongun keimi ermin ni, noman to piinmin mił nind ełe nge, na enim kin noman ka keimi ngonmun min mon; ei kenmbii nip nind. ⁹Yi mił, enim piinmin ei, noman ka ei sinim nge Owundu Jiisas Kraiss andan topu ngołum. Ngopu kin, ei eim epi kanim kanim pei keimi sałilim; ba nga sinim paki tumbii ni piipi ełe, eim epi sinałilim wu mił, endi tonu orum. Oł yi eririm ełe,

enim epi kanim kanim pei sengin kin, Jiisas Kraiss eim epi endi sinałilim wu mił mołum.

¹⁰Pe nam nge noman ełe, enim kin andan top ngond. Na kongun ei piip kin, kung ngii ok, enim kongun pułngun monduk erik kongun ei pe er poru ningii ku. Nga kongun ei, en enim wii mił enenjing mon; ba en enim noman ełe, kongun ei ermin ni piik enjing. ¹¹Yi mił, pe enim kongun ei er poru ninjing kin, kaplı ei ka wii. Yi mił, ok enim sikir ermin ni noman ełe piinjing mił, yi ku enim sikir er poru ningii! Nga yi mił, en enim nge dinga pałim mił, kaplı enim kongun ei erngii! ¹²Yi mił pe wumb endi eim noman ełe, epi endi ngumbii ni piimba ei, kaplı Gos eim noman ełe kaplı epi ei simba. Gos eim wu ei, epi pei sałim epi ei piinim. Nga Gos eim wu ei nge epi sałim ei, kaplı mok topu ermba ku.

¹³⁻¹⁴Ei pułe yi mił pinalim mon. Enim epi pei ngangin kin, nga wumb sik kin, epi aninga ngungii pa yi ninand mon. Ba enim epi mok tok kin, kaplı kaplı erngii pa nind. Enim epi pei sałim ei, enim epi singii mił sepi kin, nga kopur gulang sałim. Pe nga enim epi kopur singii pim kin, nga wumb enim paki tok ngungii ku. Ei enim wumb ei kin, epi mok tok kin, kaplı kaplı erik singii. ¹⁵Gos kumb ok ek mon poł pendrim ek yi ninim,

“Pe wumb nii endi eim kuni epi pei sirim wumb ei, eim kuni epi nga pei sineririm mon. Nga wumb nii endi eim kuni epi aninga mił sirim wumb ei, eim nga kuni epi aninga mił sineririm mon ku. Wumb yi tał epi kaplı mił sikil.”

Taisis Korin Konu Ełe Kindnjing

¹⁶Ba sin ka piipin kin, Gos ngonmun ei, Taisas eim noman ende sepi kin, Gos sin ngum noman ei nge ngang kin, enim paki tonum. ¹⁷Yi mił, sin eim kii semin kin, nga eim kaplı nirim. Nipi kin, eim

ka piipi kin enim paki tumbii ni om. Ba ei eim noman eŧe piipi kin, enim paki tumbii nipi kin, eim enim kin om. ¹⁸Pe nga sin Gos nge tiŧap eŧe moŧmun wumb nge enginjpin endi kindamin kin, Taisis oui pukuŧ. Enginjpin ei, eim men ngii eŧe Gos nge ek ka ei ni tor kindiŧim embe moŧumu wu. ¹⁹Ei yi miŧ mendpiŧ enaŧim mon; ba nga men ngii kongun eŧmin wumb enginjpin ei to tonu kindik kin, sin kin oui andpi kin, nga noman ka ngopu kin, nga sin nge kongun paki topu ermba nik kindnjing. Nga sin kongun ei noman ka ngopun erpin kin Owundu nge embe ambiŧ tonu kindpin erpin kin, wumb pei andan topun eramin kin, wumb pei piingii ei sin enim paki tumun ni, piipin ermin. ²⁰Wumb endi sin kin ku nin, epi ka wii ei, men ngii wumb ngopun se andinmin epi ei kin, ek orung nipi yi ninermba mon. Yi miŧ, sin enginjpin ei, wu ei kin oui kindinmin. ²¹Yi miŧ, sin noman eŧe oŧ kun ka palim miŧ, ermin ni piinmin. Ei sin Owundu nge ningiŧ eŧe mendpiŧ oŧ kun ka enamin mon; ba sin mei wumb ningiŧ eŧe kin oui oŧ kun ka enmin ku. ²²Pe sin enginjpin endi kindinmin ei, wu taŧ kin oui pungi. Sin kunum kunum eim ermba miŧ kenmin nipin kin, oŧ yi miŧ erpin kin, eim kongun ngopun yi eŧmin. Nga sin kaniŧmin ei, eim paki topu kin, kongun dinga kindpi eŧim. Ba pe eim pii gii ninim ei, enim oŧ kun ka yi miŧ ku, erngii ni piinim. Yi miŧ erpi kin, eim kongun ei dinga kindpi enim. ²³Pe nga Taisas eim na kin kongun oui ni er andiŧmbiŧ wu; pe eim enim kin paki topu kin, kongun ermbii ni piinim ku. Pe nga sin nge enginjpin taŧ Taisis kin oui pungi ei, enim piingii ku. Wu taŧ ei, men ngii nge kongun eŧmbiŧ wu. Nga wu taŧ eŧe eŧip, Kraiŧ nge tiŧang owundu dinga ei, si tonu kindiŧmbiŧ wu. ²⁴Yi miŧ erang kin, enim noman ka ei andan tangin kin, wumb oŧ ei puŧe sinim ka ka piipin kin,

kongun enim enmin ei keimi ni piingii. Nga men ngii wumb pei yi miŧ ku, sin enim kin ek ninmin miŧ ei, keimi ni piingii ku.

Ku Nin Epi Ka Wii Gos Nge Wumb Paki Toŧum

9 Enim piinmin ei, epi ka wii paki toŧum epi ei, Gos nge wumb Juriya konu eŧe moŧmun wumb ei kin ngoŧmun ei, enim piinmin. Yi miŧ peng kin, na mon endi poŧup eŧe nge, ngunerbii mon. ²Yi miŧ, na piind ei, enim noman eŧe kongun ei ermin ni piinmin. Yi miŧ piyangin kin, na Maseroniya konu eŧe moŧmun wumb kumb ningiŧ eŧe kanip kin en enim embe ambiŧ tonu kindiŧ. Na yi miŧ ninj ei, kung ngii ok, Akaiya konu eŧe wumb kongun yi miŧ erngii pendik kin, kui er moŧmun. Nga en enim piinmin ei, enim kongun to konj kindik ermin. Ei yi miŧ ku, Maseroniya konu eŧe moŧmun wumb to konj kindik kin, yi ermin ni piinmin ku. ³Ba na piind ei, sinim ek ninmin ei nipin kin, enim embe ambiŧ tonu kindpin enmin ei, ek wii miŧ endi pinermba mon. Ba nga en enim kongun erngii nge kui er mulnjung kin, kapŧi na enim kin yi miŧ nip ngunj. Nga na yi miŧ piip kin eŧe nge, na engnan noŧ ombu enim kin kindinj. ⁴Yi miŧ, sin enim enmin oŧ ei, pii gii keimi ninmin, na yi miŧ, ni piind. Mon pim kin, Maseroniya konu eŧe moŧmun wumb na kin tep to wangin kinamin kin, enim er kun er mulenjng kin, kapŧi sin eŧe nge singambiŧ simin. Nga enim yi miŧ ku, singambiŧ singii ku. ⁵Yi miŧ peng piip kin, na engnan noŧ ombu kumb se kindamb kin, enim kin ongii. Ok kin, enim ku nin epi ka wii ei kuŧou tok, konu eŧe kindmin ni, er kun erik muŧngii. Nga ku nin epi ka wii ei, en enim noman eŧe wii ngungii. Ba sin yi miŧ enim kin, epi simin nipin kin, yi kapŧi enermin mon.

⁶Pe enim ei, pii kun erngii. Wu endi eim kuni mong aninga telim kin, eim kuni mong aninga tefim mił simba. Nga wu endi eim kuni mong pei tefim kin, eim kuni mong telim mił mong pei simba ku. ⁷Ei yi mił ku, enim wumb endeim endeim ni, noman tuk ełe, pii kun erik kin, en enim nge noman ełe ekii sik kin, enim nipe epi endi ni piingii mił, yi mił ngungii. Mon pim kin, wu endi epi ngumbii ni noman embin to piimba min, nga wu endi eim kin dinga kindik kin, oł yi erii, nengin kin kindimba. Nimbil erang Gos wumb endi epi noman ka piipi ngołum ei, Gos wumb ei kin noman ka piipi ngołum. ⁸Gos eim kapli, enim epi pei ka wii enim singii palim mił ngopu kin, nga pei sik, eim enim kin ngumba ku. Ngang kin, enim pei sik kin, kapli erik mułngii. Yi mił, nga kunum kunum epi ka wii kanim kanim pei ngang kin, enim kapli wumb eipi kin ngungii ku. Ngok kin, enim kongun ka wii kapli paki tok kin, erik mułngii. ⁹Gos nge ek ka mon pol pendrim mił yi ninim, “Gos ek piinim wumb endi, eim epi pei wumb kurpu wii mołmun wumb ei kin ngonum. Ngopu kin, eim nge oł ka enim ełe, kunum kunum ei eim kin pepi mułmba.”

¹⁰Pe Gos eim kuni mong wumb aka pin telngii nipi ngołum. Nga eim wumb kin kuni nungii nipi kin, ngołum ku. Nga yi mił ku, sinim kuni mong pei ngopu erang kin, kuni mong pei nga tonu omba. Omba kuni ei opu enim nge oł kun ka erpi kin, kuni mił owundu mendpił tonu omba. ¹¹Gos enim epi pii kelip ngang kin, enim sik, wumb eipi kin pei yi ku ngungii. Nga enim epi ka wii ngunjung epi ei, sin sipin kin, wumb eipi epi ka wii ei ngamin kin, en enim, enim paki tungii nge ełe, Gos kin ek ka ni ngok; nga Gos nge embe ambil tonu kindik kin, yi erngii ku.

¹²Yi mił, nga enim nge kongun ełe, Gos nge wumb paki tungii. Tungii ełe nge, enim wumb epi sinerang mułngii wumb ei, si ngok kin, kapli erngii. Nga oł ełe nge mendpił mon; ba oł ełe nge, enim Gos kin noman ka piik kin, nga ngungii ku. ¹³Enim kongun enmin ei erik kin, engnjing noł paki tungii nge enmin ei, en enim pii gii ei, peni ełe andan topu ngonum. Ngang kin, engnjing noł enim enjing oł ei piik kin, enim Gos ek ka ekii sik kin, Kraiss nge ek ka ei, ni tor kindik enmin ei piingii. Nga keningii ei, enim ka wii epi owundu ei, enim wumb wii ngołmun. Nga wumb eipi pei ngołmun ei kanik kin, Gos nge embe ambil tonu kindngii ku. ¹⁴Nga yi mił ku, piingii ei Gos nge noman ka ngołum ei, enim kin owundu pepi mołum. Yi mił peng kin, en enim, enim kin dinga kindik kin, kenmin ni piik kin, en enim Gos kin prei dinga kindpin eramin kin, Gos epi ka wii ngumba ni piinjing. ¹⁵Gos eim epi ka wii sinim ngołum ei, epi owundu ka wii mendpił. Yi mił erang, Gos nge ngołum oł ei, sinim pii poł tunanmin mon. Sinim Gos nge epi ka wii ngołum ełe nge eim kin ka piipin ngumun.

Pol Nirim Mił Gos Sinim Kin Kongun Ei Ngum

10 Na Pol, na nam enim nge noman to konj kindip kin, enim Kraiss nge elim oł ei, pii kun erngii! Erngii ei, Kraiss eim nge noman ełe, ambil mani kindpi kin, eim wumb kin noman ka ngopu kin, oł kun ka elim. Wumb kombur na kin ek to monduk kin, yi niłmin. “Pol eim sinim kumb ełe mołpu kin ei, eim embe ambil to mani kindnim; ba nga Pol eim sinim kin turii mołpu kin, eim ek dinga nipi sinim ngołum. ²Ba na enim kin dinga kii sip kin, na enim kin ombii kunum ei, enim kan kun erik mułngii! Na enim kin ek dinga nip ngunermbii mon! Ba na ni piind ei, wumb kombur sin mei konu ełe

oġ ei, eġmin ni piik kin, wumb ei kin, na ek dinga ni tor kindip ngumbii. ³Yi miġ, sin mei konu eġe moġpun kin, er andinmin; ba sin opu, mei konu eġe wumb ei, yi miġ opu enaġmin mon. ⁴Yi miġ, sin opu epi pei ambiiġmin epi ei, mei konu eġe epi mon. Ba sin nge opu epi ei, Gos nge noman dinga saġiġim. Seng kin, sin kapġi opu orung gui kis nge noman dinga ei, to mani kindinmin. ⁵Sin wumb nge noman eġe, en enim bong nik, tonu mendpiġ angiiġmin epi ei, Gos kin noman tok piingii nge andġam ei, ondu ngungii ei, sinim to mani kindpin kin, er kis ermin. Pe nga yi ku, sinim wumb nge noman eġe pei, ambiiġ gii nipin kin, kan ngii miġ kindamin kin, enim Krai kin ekii singii. ⁶Sin kui er moġpun kin, kapġi enim sin ek ekii sik erngii. Erangin poru nim kin, kapġi wumb kombur ekii sinenjing kin, kapġi sin wumb ombu kin, kumep kis ngumun.

⁷Enim ningiġ eġe epi pei ngenj torung paġim miġ, kanik piingii. Pe wumb endi eim pii gii dinga nim kin, eim Krai nge wu moġpu kin, eim nga eim noman kun to piipi kin, eim Krai nge wu; nimbiġ erang, sin wu ei moġum miġ, sin yi miġ ku, Krai nge wumb moġmun. ⁸Yi miġ, pe na sin noman dinga ei, wii ek owundu nip ermbii eġe nge, sinim nge Owundu noman dinga ei, sin ngum. Ngum dinga ei enim nge pii gii ei, er dinga kindpi kin, si tonu simbiġ nipi ngum ei, sin enim to kis er mani kindnermbii mon. Eġe nge, na singambiġ sinermbii mon. ⁹Na ninj ek ei, enim piinarik kin, na enim to puku simbiġ nip mon ei, pulenj mon. ¹⁰Yi miġ, enim kopur na kin ek yi ninmin, "Eim mon poġpu kindim ei nge, ek embin nin, ek dinga paġim. Pe nga eim ya sinim kin muġġang kin, eim ngenj eġe dinga kunum eġe sin kenpin ei, eim dinga sineneġang mon. Nga eim ek ei wii miġ paġim," pa ninmin. ¹¹Wumb nii endi, ek yi miġ pii kun ermba wumb ei, eim

sin mon poltmun oġ ei, eipi miġ enaġmin mon. Ei sin ya muleġamin kunum ei, min nga sin enim kin ouni eġe muġamin kunum ei, sin oġ ende miġ eġamin.

¹²Yi miġ, sin tungu erpin kin, sin wumb eipi en enim embe ambiiġ tonu kindik eġmin wumb ei kin, sin ouni kuġu topun kin, en enim eġmin oġ ei, mok topun ermin ei, kapġi enanim. Nimbiġ erang wumb ei, en enim eġmin oġ ei, en enim nge su eġe mok tok eġmin; ba wumb endi wumb eipi kin endeim endeim ni eġmin oġ ei, su wum kapġi ende miġ eġmin. Wumb yi miġ eġmin wumb ei, noman pinaġim miġ moġmun. ¹³Ba sin eġmin oġ su wum ei, miġ muġġamin kin, sin ek owundu nipin kin, sin sinim embe ambiiġ tonu kindpin kin, yi enaġmin mon; ba sin Gos nge kongun ei, su miġ mok topu kindim miġ su ei, sin ekii sipin ermin. Erpin kin, sin enim Korin konu eġe moġmun wumb kin kongun yi ku ermin.

¹⁴Yi miġ, pe nga sin enim kin tor onjpin kunum eġe, sin Gos nge kongun ei su miġ, mok topu kin, sin kin kindim eġe, sin tor punenjpin mon. Na nge, sin sinim embe ambiiġ tonu owundu kindnermin mon. Ba sin enim kin kumb se opun kin, Krai nge ek ka enim kin tu wunjpin. ¹⁵Nga sin eġmin oġ su ei miġ, ek owundu ninarpin kin, sin sinim embe ambiiġ tonu kindnaġmin mon. Kindnarpin kin, wumb eipi enim kin kongun er sinjing eġe, piipin kin, oġ yi ermin ni enaġmin mon. Ba sin dinga kind piipin kin, enim nge pii gii ninmin ei, tonu opu dinga pimba ei, ni piipin eġmin. Pe nga sin enim kin kongun eġe tuk moġmun ei, dinga pupu kin, owundu tonu opu kin, owundu mendpiġ pimba ni piipin enim. ¹⁶Yi miġ, nga sin konu eipi nge ek ka ni tor kindpin kin, enim kin orundung konu eġe wumb ei, ni tor kindmin. Yi miġ erang, sin wumb eipi nge kongun er sinjing konu eġe, sin ek owundu nin, sin

sinim embe ambil tonu kindmin ei, kapli enermba mon.

¹⁷Gos nge ek ok ni ka pendrim ek yi ninim,

“Pe wumb nii endi eim ka piipi kin, eim nge embe ambil tonu kindmba pim kin, kapli wu ei Owundu nge embe ambil tonu kindmba nge Gos ka erim.”

¹⁸Nimbił erang wumb nii endi ei, eim embe ambil tonu kindim kin, wu ei Owundu nge ningil efe wu wii mił mulmba. Ba wumb nii endi Owundu eim wu ei, eim embe ambil tonu kindmba ei, kapli wu ei, Owundu nge ningil efe embe keimi pimba.

Pol Ek Se Andilmin Ek Kend Wumb Ni Peni Efe Kindim

11 Na noman efe piind ei, enim na oł efou yi mił erip endinj kin, enim na kan wiik tungii. Tangin kin, keimi nam oł efou yi piind mił, erip endmbii. ²Yi mił Gos eim wumb kin noman ka ngołum kin, eim nge wumb mendpił mułngii ei, yi mił ku, na enim kin noman ka ngond. Nimbił erang na enim amb kuimi mił to mondup kin, enim wu endeim mendpił Krais nge ambim mił mułngii. Na enim ambil wenip andłam kun ka wii andilmin mił, oł kis pinatiliim yi mił, na enim Krais kin ngumbii. ³Ba kumb ok, wembii kis Seisen, eim amb Eiwa ek ak mak erpi kin, ek kend topu kin, oł kis erim. Erang mon pim kin, Seisen eim enim kin yi mił ku, enim nge noman efe, ek ak mak erpi kin, ek kend topu, to eipi kindang kin, oł kis erik kin Krais kin mendpił mularik kin, keimi ekii sik enerngii mon! Oł efe nge, na tungu erip moł. ⁴Yi mił, wumb nii endi enim kin, tor wang kin ei, enim Jiisas endi eipi ni tor kindmba; ba ei sin ok ek ni tor kindnenjpin mon; min nga enim gui endi eipi konj endi singii enmin; ba ei enim ok sinenjing mon; min nga enim ek ka

enim ok sinjing ei, mon; ba enim ek ka endi eipi wang kin, angil efe simin nik enmin. Pe wumb endi enim kin efe tuk opu kin, oł yi mił erang kin, kapli enim eim wiik tangin kin, eim oł yi mił kapli ermba.

⁵Pe na oł efou ełim wu mił, na ek owundu nip kin, na nam embe ambil tonu kindmbii end. Yi mił na ni piind ei, na enim nge ek se andilmin wu num mendpił wumb ei kin, na wu kembis wii mił, wumb ei kin mandring mulat mon. ⁶Pe na ek ni tor kindil oł ei, kapli kun pinenim pim kin, kapli ba nam nip ek endi nind ei, nam noman efe ka wii palim. Na piind ei, enim piinmin ei, akip sin enim kin peni efe, noman efe epi pei andan tunjpun.

⁷Na enim kin, Gos nge ek ka ni tor kindinj; ba enim na kin epi endi ngo orung kindnenjing mon. Na nam mani efe mołup kin, na enim ambil tonu kindinj. Nimbił erang na oł yi enj ei, oł kis min? ⁸Pe na men ngii wumb konu eipi eipi na ku nin, epi ngok enjing ei, na sinj. Na sinj ku nin epi ei, na sip enim ngop kin, enim paki tunj. Na oł yi enj ei, na men ngii wumb nge ku nin epi ei, na waning mił sinj. ⁹Nga kunum efe, na enim kin tep to muls kunum efe, na epi endi sinerang kin kunum ei, na wumb endi kin noman embin ngunenj mon. Gos kin pii gii ninjing angim noł Maseroniya konu efe si kindik kin, Korin konu efe tor onjung wumb ei, na epi endi sinerim epi ei, pei paki tunjung. Paki tangin kin, yi mił er mołup kin, nga na noman embin enim kin ngunermbii mon ku. ¹⁰Yi mił Krais nge ek keimi ei na kin tuk mołum ei mił, nga na ek dinga keimi nind ei, nam embe ambil tonu kindamb kin, Griis konu efe wumb konu orung orung pei, nam nimbił ek ei, wumb mon ninerngii mon! ¹¹Nimbił erang na ek yi mił nind? Nga na enim kin na noman ka

ei, ngonan nind min? Ei mon! Gos piinim ei, na enim kin noman ngo.

¹²Nga na pe end mił enim kin ku nin epi sinarip kin, wumb eipi kin simbii end oł ei, na am piram erip mułmbii. Yi mił erip kin, ek se andiłmin wumb eipi, en enim embe kapli ambił tonu kindmin ni piik kin, yi mił nik kin, sin wumb eipi Gos kongun ende mił enim. Erangin kin, na wumb ombu nge gupu eke ei pandi top kin, oł yi mił ermbii. ¹³Yi mił, wumb ombu ek kend tok kin, ek se andiłmin wumb molk kin, en enim kongun erik kin, ek kend tok ełmin. Nga wumb ombu, en enim ngenj eke, to eipi mił kindik kin, Krai nge ek se andiłmin wumb mił yi erik mołmun.

¹⁴Nga sinim oł ei kin puku sinermin! Nimbii erang Seisen ei kapli eim nge ngenj ei, to eipi kindpi kin, eim ngenj eke Gos nge enjel tiłang elim ei mił, eim yi er mołum. ¹⁵Yi mił erang kin, Seisen nge kongun wumb en enim ngenj eke, yi ku to eipi kindik kin, Gos nge kongun oł kun ka ełmin wumb mił, yi ku tonu onjung oł ei nge, puku sinermin. Nimbii erang kunum poru nimba kunum ei, Seisen nge kongun wumb ombu, oł enjing mił, kumep ei singii.

¹⁶Na ok ninj mił, na pe nga nind. Wumb endi noman to piipi kin, na wulu wu endi moł ni piinim, ba ei mon! Ba enim yi piinjing kin, na wulu wu mił nind ek ei, enim piik, wiik tangin kin, yi mił, kapli na nam embe ambił tonu aninga mił kindmbii. ¹⁷Pe na nimbii end ek ei, sinim nge Owundu nge noman dinga eke, nimbii enand mon. Ba na ek etou niłim wu ei mił, nam ek owundu nip pup kin, na nam embe ambił tonu kindmbii end. ¹⁸Ba wumb kopur pei mei konu eke oł ei, ekii sik kin, ek owundu nik kin, en enim embe ambił tonu kindiłmin. Na yi ku, oł ei ekii sip kin, ek owundu nip kin, nam embe ambił tonu kindmbii ku. ¹⁹Yi mił, en enim

noman nge ka wii sengin kin, enim wulu wumb nge ek wii mił nengin kin, enim piik wiik tangin kin, ka piinjing. ²⁰Yi mił, wumb endi enim kongun wii ełmin wumb kindmbii ni piipi kin, nga enim nge epi pei ei, sipi poru nimbii ni piipi kin, nga enim eim sipi, owundu mołpu kin, enim to mani kindpi kin, nga eim enim nge kumb ningił eke, kon taki tum kin, kapli enim eim kin wakin tangin kin, oł yi mił elim. ²¹Yi mił, sin nge dinga sinerang kin, enim oł enjing mił ei, sin enanmin mon! Yi mił peng kin, na singambił sip kin, ek ei ni tor kindmbii end.

Ba wumb endi eim dinga pupu kin, ek owundu ni tor kindim kin, kapli na yi ku, ek owundu ni tor kindmbii ei, wulu wu mił ek yi na nam embe ambił tonu kindmbii end. ²²Wumb ei Eipru wumb min? Kapli na Eipru wu ku moł. Wumb ei Esrel wumb min? Kapli na Esrel wu ku moł. Wumb ei Eiparam nge tiłap wumb min? Kapli na Eiparam nge tiłap wu ku moł. ²³Wumb ei Krai nge kongun wumb min? Kapli na Krai nge kongun wu mołup kin, wumb ombu to mani kindinj kongun ei end. Pe na wulu wu mił ek nind ei, na Krai nge kongun dinga wii enj; nga wumb na kan ngii kunum kunum kindnjing; nga wumb na kunum kunum pei ya kepii tunjung; nga kunum kunum pei wumb na to kundngii enjing mił, ba na pe na konj moł. Yi mił peng kin, oł eke nge, na wumb pei to mani kindinj. ²⁴Kunum angii orung, Jura wumb na engki kapił kapli mił, kan kepii mił tunjung. ²⁵Kunum tekliki, Rom wumb na kepii tunjung. Nga kunum endeim, wumb na kom ku tunjung. Nga kunum tekliki, noł kanu owundu eke er kis mułang kin, na ep noł eke mani punj. Pup kin, na epin tinga kunum endeim olt mił, ep noł eke pinj. ²⁶Nga na kunum pei andiłam olt mił eke, na mei eke punj; nga na noł eke mani am bii mił enj; nga wan-

ing wumb, na to kis erngii mił enjing; nga nam nge Jura wumb, na to kis erngii mił enjing ku. Nga wumb tiłap eipi endi, na to kis erngii mił enjing ku. Nga konu owundu ełe wumb ei, na to kis erngii mił enjing ku. Nga mei ełe wumb mulenjing konu ełe wumb min, epi endi, na to kis ermba mił, erim ku. Nga na ep noł kanu owundu ełe muls ei, na to kis ermba mił ku erim. Nga ek kend tołmun angnan noł angii ełe, na to kis erngii mił enjing ku. ²⁷Na kongun dinga wii erip kin, enimb tum. Kunum pei emii peng, na kongun erip kin or pinał. Nga kunum pei, na kuni owundu topu, noł nuwa erip ełim. Kunum pei, na kuni sinahim. Nga kunum pei, na konduk ni epi sinerang kin, na konu jii kułuł ku. ²⁸Nga oł ei mendpił mon. Nga kunum kunum pei, oł embin tui na kin tonu wang kin, ei na ko wuł epi ei, na men ngii wumb konu orung orung pei, tep kun ka ermbii ni, noman to piind. ²⁹Nga wumb nii endi, eim dinga pinałim ei, yi mił ku, na dinga pinałim min? Nga wumb nii endi, eim bok topu, mani pupu, oł kis erim kin, kunum ei na noman kis to piinermbii min? Oł ełe nge pei wumb eipi pei andan top keningii mił, na Krai nge kongun wu mendpił moł.

³⁰Nga na ek owundu nip kin, nam embe ambił tonu kindmbii andłam eipi endi pinerim kin, kapłi nam nge dinga pinałim andłam ełe, na ek owundu ełe nam embe ambił tonu kindmbii. ³¹Er-injpin Gos sinim nge Owundu Jiisas nge embe ełe, sinim kunum kunum eim ambił tonu kindmin ei, eim piinim ei, na ek kend tunand mon. ³²Nga na Damaskes konu ełe muls kunum ei, gapman owundu king Areses, eim nge konu owundu ełe, eim wumb mundang molk kin, na to kan ngungii mił enjing. Ba na mer gerenj kon ełe, tuk pinj kin, wumb na konu owundu kung gii ondu ełe, na

to tor kindik kin, na wu king eim angii ełe am punj.

Pol Eim Or Kumb Mił Er Kenim Ei, Gos Koi Erpi Andan Tum Mił Kenim

12 Na ek owundu nip kin, nam embe ambił tonu kindmbii; ba oł ei na paki tunahim mon. Ba akip na or kumb mił kenj epi ei kin, sinim nge Owundu eim epi endi koi erpi andan topu kin, na ngum epi ei, ni tor kindmbii. ²Na piind wu ei, endi Krai kin pii gii nim wu ei, kung ngii engki nga kapłi kapłi o pang kin, wu ei tonu epin Gos mołum konu ełe, si pang kin pum. Pum wu ei, eim nge ngenj kin pum min, eim noman tuk gui ei kin pum min, ei na pii poł tunand, mon; ba Gos eim mendpił piinim. ³⁻⁴Na piind wu ei, tonu epin Gos mołum konu ka wii ełe, si pang kin pum. Pang kin, eim ngenj kin pum min, eim nge ngenj si kindpi pum min, ei na pii poł tunand; ba Gos eim mendpił piinim. Pe nga epin konu ełe peng kin, wu ei, eim koi erpi oł kun ka wii epi endi piipi kin, wumb endi ek ni tor kindmba ei kapłi enermba mon. Enerang kin, mei wumb endi kapłi ek ei ninermba mon! ⁵Nga na wu ei kin, ek owundu nip kin, eim embe ambił tonu kindmbii end. Ba na nam embe ambił tonu kindnermbii mon! Ba na nam dinga pinałim ełe nge, na ek owundu nip kin, nam embe ei, ambił tonu kindmbii. ⁶Pe na ek owundu nip kin, nam embe ambił tonu kindmbii ni piıłamb kin, kapłi na wulu wu mił ek yi ninenełamb mon; ba na ek keimi niłamb. Nimbił erang wumb endi na wu ka wii endi moł ni, yi piinermba mon! Ba na piind wu ei, na oł end mił ei, kanpi kin, nga eim na ek nind mił ei piıłim. Yi mił peng kin, wu ei na kin kun mendpił piimba.

⁷Nimbił erang Gos nge koi er pim ek ei, na andan tum ei, na kenj epi keimi kun ka wii mendpił yi mił peng kin, Gos eim piipi kin, na nam embe ambił

tonu kindmbii ni, eim noman eŕe to pi-
 inerim mon. Nga yi miŕ peng kin, Gos
 eim na kin epi gal miŕ epi ei ngang kin,
 na ngenj eŕe poŕuhum nge ngum. Ngum
 epi ei, Seisen nge ek se andiŕim wu miŕ,
 na tumba nge ngum. Epi eŕe nge, na
 to mani kindpi kin, na nam embe amb-
 iŕ tonu kindmbii ei, na kapŕi enanim.
⁸ Kunum tekliki, na Owundu kin prei
 erip kii sinj ei, eim na ngenj eŕe epi kis
 ei, si tor simba nge kii sinj. ⁹ Ba Owundu
 eim na kin ek yi nim, “Na nim ngenj
 kumbii gal miŕ epi ei, si tor sinermbii.
 Nimbiŕ erang, na nam noman ka ngoŕ
 ei, nim kin kapŕi paki top eŕim. Nimbiŕ
 erang, nam nge noman dinga ei, kun ka
 wii kongun erpi kin, wumb endi dinga
 pinerang muŕmba wumb ei kin, kapŕi
 kongun eŕim,” Owundu yi nim. Yi miŕ
 peng kin, na ek owundu nip kin, na no-
 man dinga pinerang eŕe nge, na ka ka pi-
 ind eŕe nge, Kraiŕ nge noman dinga ei, na
 kin kongun er muŕmba. ¹⁰ Yi miŕ, na no-
 man dinga ei pinerang kin eŕe nge, na ka
 ka piip moŕ. Nga wumb na kin oŕ kis miŕ
 endi erngii; nga oŕ embin tui pei na kin
 tonu wang kin; nga wumb na kin oŕ em-
 bin ei ngungii; nga oŕ dinga endi na kin
 tonu wang kin, na ko wup kin, Kraiŕ nge
 kongun paki top eŕ. Nimbiŕ erang kunum
 eŕe, na nge noman dinga pinerim kunum
 ei, na Kraiŕ kin, dinga mendpiŕ simbii.

Pol Korin Pii Gii Wumb Kin Noman To Piim

¹¹ Na oŕ enj ei, wulu wu miŕ enj. Ba
 enim na kin yi miŕ erangin kin, na oŕ ei
 enj. Enim na embe ambiŕ tonu kindiŕan-
 gin kin, ei kapŕi kun mendpiŕ piŕang;
 ba enim oŕ yi miŕ enenjing mon. Nim-
 biŕ erang na wu wii miŕ moŕup kin, na
 enim nge ek se andiŕimin wumb owundu
 moŕmun miŕ mandring ei, na molaŕ mon.
¹² Na enim moŕmun konu eŕe tuk moŕup
 kin, kongun dinga erip kin, ek keimi nge
 se andiŕ wu, jep oŕ kanim kanim enim

kin, na dinga kindip er muls. Muŕamb
 kin, na enim kin jep oŕ kanim kanim ni,
 oŕ wumb puku siŕmin oŕ ei ni, wumb Gos
 nge noman dinga oŕ ei keningii miŕ, na
 eim nge ek se andiŕ wu moŕup kin, enj.
¹³ Yi miŕ, men ngii wumb eipi pei epi
 nipe sengin kin, na enim kin epi endi
 paki tunenj? Ei epi eŕe nge mendpiŕ,
 na enim kin paki tunenj ei, na enim kin ku
 nin epi kombur ambilip kin, sinenj mon.
 Na kaimb kuŕ kapŕi, enim na nge mong
 ei, er kun erik, si kindngii.

¹⁴ Akip kunum tekliki, na enim kin
 ombii ni piip kin, er kun erip moŕ. Nga
 na enim kin epi embin endi ni, ngunand
 mon. Ei na enim ku nin epi ei, na sim-
 bii ni enand mon. Ba na enim mendpiŕ
 simbii nip end. Yi miŕ erang kin, kang
 ambiŕ ombu en enim kongun dinga erik
 kin, epi pei kuŕou tok kin, menjing ern-
 jing noŕ epi ei, paki toŕ ngunaŕmin mon.
 Ba menjing, ernjing noŕ, en enim kapŕi,
 epi pei kuŕou tok kin, kang ambiŕ paki
 tok kin, epi ngoŕmun. ¹⁵ Na ka mend-
 piŕ piip kin, na epi pei saŕim epi ei,
 enim ngop si kindmbii. Nga nam noman
 konj yi ku ngop kin, enim nge noman
 tuk eŕe paki tumbii. Pe enim na noman
 ka aninga ngunjung kin, na enim no-
 man ka pei ngumbii ei kapŕi min? ¹⁶ Ba
 enim wumb kombur na kin ek yi nin-
 min. Keimi mendpiŕ, wu ei sinim kin epi
 endi peni eŕe sinaŕim mon. Ba wu ei epi
 kenim wu. Nga eim ek kend top top eŕe
 nge, eim sinim ek kumb kulu eŕe topu
 kin, sinim eim kin ek eŕe nge, ekii simin
 ei nge nim. ¹⁷ Ba nimbiŕ erang na enim
 kin wumb kombur kindinj wumb ei epi
 endi, ek kend tok kin, enim kin epi endi
 sinjing min? ¹⁸ Na Taisiŕ kii dinga sinj
 kin, enim kin ba ninj. Nga na angim endi
 eim kin kindamb kin, ouni punguŕ. Pukuŕ
 kin, Taisiŕ enim kin ek kend topu kin,
 epi endi enim nge angii eŕe, epi endi
 sim min? Pe nga, na kin Taisiŕ kin ouni
 er andiŕmbii ei, Gos nge Gui Ka endeim

se andiɓmbil min? Siɓ andɓam ende ei andiɓmbil min?

¹⁹Pe enim kunum kunum, noman yi to piinmin ei, sin puɓpun ek ei, sinim oɓ ei, enim ningiɓ eɓe, er kun eɓmin min? Ba ei mon mendpiɓ! Sin Gos ningiɓ eɓe, Krai kin dambiltpi ende kindang moɓpun kin, ek yi miɓ ninmin. Sin enginjpin noɓ sin noman ka ngoɓmun wumb ei kin, sin ek nemin kin, kapli enim paki tamin kin, enim nge pii gii ninmin ei, dinga mendpiɓ pimba. ²⁰Yi miɓ, na nam mund mong tonum ei, nam enim kin ombii kunum ei, enim muɓngii ni piind miɓ, ei mularik kin, ba enim eipi miɓ muɓngii ni piind. Nga enim ka keningii ei, na muɓmbii ni piinmin miɓ ei, mularip kin, na eipi miɓ muɓmbii. Na nam mund mong tonum ei, na kenmbii ei; enim ek miɓ erik, wumb eipi nge epi, kan bun bun sik kin, noman kis tonu wang kin, wu endi eim noman eɓe mendpiɓ piilim miɓ eɓim, wumb eipi kin ek buɓ morung nik kin, ek waim eɓmin, en enim wumb num moɓmun ni piik kin, oɓ kun pinalim miɓ erik kin, mong sik yi eɓmin. ²¹Na mund mong tonum ei, na enim konu eɓe, nga op ninj kin, nam Gos na enim ningiɓ eɓe, to mani kindmba. Mon pim kin, na wumb pei kin ke nip kin, ok wumb ombu, en enim oɓ kis erik kin, en enim noman tuk eɓe to ak tunenjing mon! Wumb ei, oɓ kis penj tui nin; nga wu amb ngunduk nin; nga wumb wumb eipi kin noman kis peng kin, oɓ kis yi eɓmin.

Korin Wumb En Enim Pii Gii Ei Pii Kun Erngii

13 Pe akip kunum tekliki, na enim kin bii ond. Pe wumb endi oɓ kis erim pim kin, kapli wumb taɓ min tekliki, noman ende sek kin, ek ni tor kindangin pa ni, Gos ek ka yi ninim. ²Ok wumb oɓ kis enjing kin, nga pe enim yi ku, oɓ kis enim enmin wumb ei ok, na enim kin ek yi miɓ ninj, “Enim pii kun erngii.” Pe

nga na enim kin ek dinga nind miɓ, na ok kunum taɓ yi miɓ ninj. Pe nga ekii se, na enim kin orung ombii kunum ei, oɓ kis enjing wumb ei, na wakin tunermbii mon! Na enim kin kumep kis ngumbii. ³Enim epi pei piimin ni piinmin ei, Krai na kin gupu eɓe ek ni tor kindim. Nga Krai enim kin mok topu ermba kunum ei, eim temb ninermba mon! Ba eim nge dinga ei, enim kin tuk eɓe kongun eɓim. ⁴Yi miɓ, Krai eim ond peri eɓe to kunduk kunum ei, eim dinga pineririm. Ba pe Arim Gos nge dinga ei ngang kin, pe eim konj moɓum. Yi miɓ, sinim eim kin dambiltpin ende pamin kin, sinim dinga pinerim ku. Ba sinim Gos nge dinga eɓe sinjpin kin, sinim eim kin konj muɓmun. Moɓpun kin, sin enim kin tuk eɓe Gos nge dinga andan tumun.

⁵Enim en enim noman tuk eɓe, kii sik piingii ei, enim pii gii ei, dinga ambil gii nik moɓmun, min mon? Enim oɓ ei, en enim kur keningii. Enim keimi piinmin ei, Krai Jiisas enim noman tuk eɓe moɓum min? Mon pim kin, kapli enim Krai kin pii gii pinerang kin, enim oɓ kis pei piki tonum. ⁶Ba na piip nind ei, enim piinmin ei, sinim Krai kin pii gii keimi ninmin. ⁷Ba sin Gos kin prei erpin ngamin kin, enim oɓ eɓou min, kun pinermba oɓ miɓ endi enerngii mon! Mon pim kin, sin enim andan topun kin, sin kin oɓ kun ka tonu onum ni, piinerngii mon. Ba enim oɓ kun pimba miɓ erngii. Ba mon peng kin, sinim wumb pii gii pinerim miɓ, wumb tonu omun ei kapli. ⁸Yi miɓ, pe sinim epi endi ermin ei, ek keimi kin, to mani kindnermin mon; ba sinim ek keimi ei mendpiɓ paki tonmun. ⁹Yi miɓ, sin ka piinmin kunum eɓe, sin dinga pinerang kin, enim dinga paɓim. Nga sin Gos kin prei eramin kin, enim am oɓ kun ka wii kapli molk pungii. ¹⁰Yi miɓ, puɓ ei peng piip kin, na nam ya konu turii eɓe moɓup kin, mon ei poɓup kin, enim kin kindind. Yi miɓ erang kin,

nam ombii kunum ei, enim kin embin tui nguneramb kin, Gos Owundu nge noman dinga ei nam ngum. Ngum dinga ei, tu wup kin, enim to mani kindip kin, kis mundmbii ei, kapli enermbii mon. Ba nam noman dinga ei, enim pii gii ei, paki topu dinga ngumba nge end.

Ek Mandi Poru Ninim

¹¹Pe akip angnan no! Enim ka muleiyo! Na nind ek ei, enim piik kin, enim wumb dinga puk kin, kun ka molk kin, endi nimba ek ei, enim endeim ni noman ende sek kin, yi erik kin, enim no-

man emin seng muŋgii! Nga Gos eim noman ka ngoŋum kin, noman emin puŋwu ei, enim kin ouni muŋgii. ¹²Enim wumb endeim endeim ni 'Oiyo,' nik kin, enim wumb ei ngunj kangilk kin, angil sik, Owundu kin ka piilim miŋ yi erngii.

¹³Gos nge oŋ kun ka ehmin wumb pei enim kin 'Muleiyo' nik kin, ek ka ni kindinmin. ¹⁴Sinim nge Owundu Jiisas Krai nge sinim paki toŋum ei kin, Gos nge eim sinim noman ka ngoŋum ei kin, Gos nge Gui Ka sinim kin dambiltpi ende pu moŋpu kin, Gos tekliki, enim pei kin tep to muŋgii.

Pol Mon Galeisiya Wumb Połpu Kindim

Galeisiya Wumb Muljung Konu Pol Mon Endi Połpu Kindim

1 Na Pol, Gos nge ek se andił wu. Wumb endi na to tonu kindangin kin, onenj mon. Nga wumb endi, na Gos nge ek ei se andił ni kin, kindnenjing mon. Ba Jiisas Krai kin, Arim Gos eim Jiisas Krai tukpu ełe tor sipi kin, er konj kindim. Ei eim na kongun ełe enjii nipi kin, kindang pup end. ²Na Pol ni, engnan noł kin ouni ya mołpun kin, sin pipe ei połpun, enim Galeisiya konu ełe, Gos nge tiłap ełe wumb muljung konu ełe kindinmin.

³Sinim nge Erinjpin Gos ni, Jiisas Krai Owundu eim, enim kin noman ka ngopu, noman emin ngang kin, mułngii.

⁴Jiisas Krai eim Arim Gos nge noman ełe ekii sipi kin, kongun erim. Erpi kin, eim nge noman konj ei, si kindpi kin, sinim nge oł kis ei, kil ngopu si kindim. Si kindpi kin, eim ya mani mei ełe, oł kis sinim kin pinermba ni, si kindim. ⁵Yi mił peng, piipin kin, sinim eim embe kunum kunum ambił tonu kind mułmun ei, keimi pimba.

Gos Ek Ka Endeim Mendpił Pałim

⁶Enim enmin oł ei, na piip kin, mund mong end. Yi nge, Krai nge noman ka ngopu kin, Gos enim sipi, nga orung sim. Pe sikir enim eim ek ka buł ngok, si kindik kin, ek ka kanim endi eipi ei piik kin, ekii sinmin. ⁷Ba ek ka eipi endi pinałim mon. Wumb kombur enim nge noman ełe to eipi eipi kindik kin, ek kanim kanim nik enmin. Nga Krai nge ek ka wii ei nik eim eipi eipi kindmin nik enmin. ⁸Ba sin sinim ek ka yi mił pałim ei, ni tor kindpin ermin ei min, tonu epin nge enjel endi opu ek ka nimba ei, sin

ok Gos nge ka ei, enim kin ni tor kindpin mił kapli, pinerim kin, wu ei eim am ba. ⁹Kumb ok, sin ek ni poru nipin kin ek ei nge, yi mił pe, na nga nip enim ngond. Pe wu endi enim kin ek ka nipi, enim ngumba ei nipi ngang kin, sin Gos ek ka ok enim kin ngunjpun mił ei, endi pinarpi nim kin, wu ei eim am ba ku.

¹⁰Yi erang kin, na pe nind ek ei, enim wumb na kin noman ka piik, ngungii min; Gos na kin noman ka piipi ngumba min; nga na wumb noman ełe kom tunj min; na wumb nga kom tunj pim kin, kapli na Krai nge kongun wu mulermbii mon.

Gos Eim Pol To Tonu Kindang Kin, Eim Nge Kongun Wu Mołum

¹¹Engnan noł, na enim ek kun kanip nip ngond ek ka ei, na enim ok kanip ninj mił ek ei, wu endi nge ek ka ei mon.

¹²Na wumb endi kin ek ka ei sinenj mon. Nga wumb endi na andan topu ngunerim mon mendpił; ba Jiisas Krai eim koi erpi pim ek ka ei, na andan topu ngum.

¹³Na kumb ok erir oł ei, enim piimin; kunum ei, Jura wumb ełmin oł ei, ekii sip enj ei, enim pii poru ninjing. Na Gos nge tiłap wumb ei, oł embin tui erip ngoł. Ngop kin, na noman ełe, nga top kis er poru nił ku. ¹⁴Ei nam nge wu su ende ombu men tok ełmin oł ei, to mani kindił; na nge wumb tiłap ende ei si kindip kin, Jura wumb ełmin oł ei, ekii sił. Nam nge kupnan noł men tok ełmin oł ei minj, dinga pup ekii sip puł.

¹⁵⁻¹⁶Ba kumb ok, na nam minan mingnerim kunum ei, Gos na to tonu kindpi mundrum. Ei nga, Gos nge noman ka na kin ngopu kin, na wii topu, sipi orung sim. Yi mił peng kin, eim ka piipi kin, eim nge kingam ei, na andan tum. Tang, na piip kin, wumb tiłap eipi ei, ek ka ei, nip ngumbii nge ngum. Eim na andan tum kunum ei, na wumb endi na nipe epi mił endi ermbii ei, kii

sip yi enenj mon. ¹⁷Na Jerusalem konu owundu efe, ok puneramb kin, wu kopur na nge ek se endngii wu kombur, ok mulnjung ei, kii sip punenj mon; ba na Areipiya mei konu owundu efe, ok punj. Nga orung op kin, Damaskas konu efe orung onj. ¹⁸Ekii se kung ngii tekliki o pang kin, Jerusalem konu efe tonu pup, wu endi embe Piisa eim mułum konu efe ek tang mułambił. Mułambił kin, kongun tał nga angil mong endeim o pum. ¹⁹Ba na Gos nge ek se andilmin wu nga endi kinenj; ba Jeims ei eim Jiisas Owundu nge angim mułum. Mułum ei, Jeims kin Piisa tał mendpil na kenj.

²⁰Ek ei na akip polup kin, enim ngond ei keimi! Gos eim na kanpi mułum. Na enim kin ek kend top ngunand mon.

²¹⁻²²Ekii se nga na pup, Siriya konu efe pup kin, nga Silisiya konu efe tonu punj. Ba Juriya mei konu efe Gos nge tilap wumb efe, Kraiss kin tuk ok mułmun. Wumb na Pol nge kumb ningil efe kan kun enenjing. ²³Ba en enim ek yi mił mendpil piilmin. “Kumb ok wu ei, eim sinim pii gii wumb ol embin tui ngum. Ba pe eim pii gii nipi kin, er endrim ek ei, akip Gos nge ek ka ei ni tor kindim pii gii ei, ok to kis er endim ek ei nim.”

²⁴Yi mił erang, Gos na kin erim mił ei, na enj wumb piinmin. Yi erang kin, Gos eim embe ambil tonu kindinmin.

Gos Nge Ek Ka Se Andilmin Wumb Ei Ok, Pol Kin Noman Ende Kindnjing.

2Na kung ngii engki nga kapil kapli muł kindip, na Banapas kin Jerusalem konu efe nga sil tonu bil ni punjpuł. Pe na Taisiss sini, kin sin ouni punjpun. ²Gos eim na andan tang, “Pui!” neng, na punj. Nga eim nge ek ka ei na nip wumb tilap eipi ngumbii nge punj. Gos eim na andlam efe andan topu ngum ei, na wumb peng pepi noman pim. Wumb ombu kin ek nip andan top ngunj ei, na nam yi ni piinj. Mon

pim kin, nam kongun tilap eipi wumb kin, pe end ei kin, nga ok enj kongun ei, wii mił ba ni piind. ³Ba Taisiss eim na kin ouni mułum wu ei, Griik wu mułum. Kunum ei, sin kułou tunjpun ei, Taisiss ngenj kopisngii ek dinga ei, wumb ninenjing mon. ⁴Ba nimbił erang enginjpin noł mił, ek kend wumb kombur, koi erik kin, tuk olmun ku. Ok Jiisas Kraiss nge ol, sinim wii mułmun ngum ol ei, waning kan singii nge onjung. Jiisas Kraiss eim, sinim nge lo ek ei, kan ngopu ambil gii ni mułum ei, tor sipi kindang kin, sinim wii mułmun. Wumb ombu nga, sinim Kraiss kin wii mułmun ei, nga kan ngungii nge enmin.

⁵Ba kunum olt mon, sin Taisiss eim ngenj kopsik erngii andlam efe, aki topun ni ngonenjpin mon. Nga sin en enim ek ei, endi ekii sinenjpin mon ku. Yi mił erang, sin yi piinmin, Jiisas nge ek ka ei, dinga pepi mułpu kin, enim kin kunum kunum pepi mułmba. ⁶Wu kombur en enim, wu num mułmun wumb ni piinjing wumb ei, en enim nipe embe palim wumb ei, na kin epi wii mił palim ni piind. Gos eim wumb num embe palim wumb ei, ni kinalim mon. Wumb ei embe palim wumb ombu, ek nga nik kin, na paki tok, ek nga nik ngonalmn mon. ⁷Ei mon mendpil! Ba en enim piik poru ninmin. Pe Gos na kindang pup kin, wumb tilap eipi kin, Gos eim ek ka ei nip kin, ngumbii nge kindang, na onj. Yi mił ku, Gos Piisa kindang kin, Jura wumb kin ek ka nimba nge pum. ⁸Yi mił ku, Gos eim Piisa dinga ngang pupu kin, Jura wumb kin ek ka se andilmin wu mił, kongun erpi mułmba nipi kindim. Nga na Gos eim yi ku, na dinga ngang kin, wumb tilap eipi kin, ek ka se andilmin wu mił, kongun ermbii nipi kindim. ⁹Yi ku, Jeims ni, Piisa ni, Jon en enim Gos nge tilap wumb kin wu num, paki dinga mił wumb, yi ni piinjing. Piik kin, en

enim pii poru nik enjing ei, Gos eim na kin noman ka ngopu kin, eim na kongun ermbii nge ngum. Yi mił peng kin, en enim Banapas kin, na teł angil sinjing ei, enginjin noł mendpił mił, angil sinjing. Sin noman ende kind piipin kin, ek yi ninjpin. Sił, Pol Banapas teł, kapli wumb tiłap eipi kin, pu mołpuł kin, kongun ermbił ei, Gos ek ka ni tor kindmbił. Nga en enim yi mił ku, Jura wumb kin puk, Gos ek ka ni tor kindik erngii ku. ¹⁰ Wu num ombu en enim, ek endeim mendpił sił kin yi ninjing. Eliw wumb epi sinerang mołmun wumb ei kin, kaimb singił oł ei nge, na noman ngunj. Yi mił erang, na kongun dinga yi nge ermbił.

**Piisa Oł Kis Ełim Mił Er Pol
Piipi Ni Tor Kindim**

¹¹ Pe Piisa Andiok konu ełe om kunum ei, na Pol eim kun kanip kin, ek to kindinj. Nimbił erang Piisa eim mong sim. ¹² Mong seng kin, Jeims eim nge wumb kombur kin sipi, tu wunerim kunum ei, Piisa eim wumb tiłap eipi kin kuni ende nołum. Ba pe, Jeims wumb tiłap tor wangin kin, Piisa eim mund mong erpi kin, nga eim wumb tiłap eipi kin mulerim, mon. Nimbił erang eim tungu erpi kin, Gos nge tiłap wumb ngenj kopsik ełmin oł ei nge, wumb tiłap eipi wumb ei kin, dinga kindik, erngii enjing. ¹³ Nga eipi Jura wumb Piisa kin, en enim oł kend tok, yi ełmin ku. Erik kin, nga ekii se Banapas si pangin kin, oł kis ombu erangin kin, Banapas eim ekii sipi erim ku. ¹⁴ Ba na kenj ni, wumb en enim andłam kun endnarik kin, Gos nge ek keimi ei, ekii sinenjing ku. Pe Piisa wumb mulnjung konu ełe, kanip yi nind. “Piisa nim Jura wu; ba wumb tiłap eipi ełmin oł ei, nim ekii se en. Ei nim Jura wu mił mulałin mon! Pe nim nimbił erang, wumb tiłap eipi ei, Jura wumb ełmin oł mił ei, erei nin?”

**Wumb Endi Eim Jiisas Kin
Pii Gii Nimba Ei Wu Kun
Ka Mendpił Mułmba**

¹⁵ Keimi, sinim Jura wumb menjpin mengim tonu onjpin mił mołmun. Sinim wumb yi mił mołmun wumb tiłap eipi oł kis ełmin wumb ei, yi mił sinim mon. ¹⁶ Ba sinim piinmin; Gos eim sinim lo ek ei, ekii sinmin ei nge, oł kun ka mił wumb kinanim mon! Nga lo ek ekii sinmin ei, Gos eim wumb ei, wumb kun pa ninanim mon. Ba wumb endi eim Krai Jiisas kin pii gii nimba ei, Gos eim wumb ei kin, kun ka pa yi nimba. Pe sinim Krai Jiisas kin pii gii ni poru ninjpin ei nge, Gos sinim wumb kun ka mołmun nimba. Ei nge, Krai kin pii gii nimin ei, lo ełe nge mon! Nimbił erang wumb endi, eim lo ek ei endi ekii sipi erim kin, ełe nge, Gos eim wu endi ei, wu kun ka mołum, pa ninermba mon! ¹⁷ Ba sinim Krai kin pii gii ninjpin kin ei nge, kapli Gos eim sinim kun ka kenmba ni, yi piimin. Nga ekii se, sinim wumb tiłap eipi mił, oł kis erpin mołmun. Kapli kunum ei, sinim yi nimin, Krai eim oł kis ei nge, kongun ełim wu nimin min? Ei mon mendpił! ¹⁸ Pe na lo ek endi, ambił piltan top si kindmbii ei, nga er ka sikir enj kin, wumb en enim yi piingii, ‘Wu ei, oł kis ełim wu,’ ni piingii. ¹⁹ Yi erang, lo ek ei na tang, na kołup poru ninj lo ek ei, nga na kan ngunermba mon. Ełe nge, na Gos kin konj ouni mułmbii. Pe na Krai Jiisas kin ond peri ełe, ouni kuls poru nim. ²⁰ Pe akip na konj kunum kunum moł konj ei, na nge mon; ba Krai eim na noman tuk ełe mułang kin, na konj kunum kunum moł. Pe na ya mei ełe and moł ei, pii gii peng and moł. Mołup kin, Gos kingam kin pii gii nemb kin, Gos eim kingam ei, na kin kaimb sipi, eim nge noman konj ei, si kindpi kin, na paki tum. ²¹ Na Gos nge noman ka ei, na wak tunand mon. Pe lo ek ei erpi

kin, wumb Gos kin kun ka mulnjung kin, Jiisas kolpu poru nirim ei, eim wii mił kolpu poru nirim min? Ei mon!

Lo Ek Kin Pii Gii Oł Ei Ekii Siłmin

3 Enim Galeisiya wumb owuł owuł mendpił mołmun. Sin enim Jiisas Kraias andan to poru ninjpin. Ei mił, eim ond peri ełe kułum ei, enim yi mił kenjing. Pe wumb nii endi enim neng kin, enim noman wulu pang mołmun? ²Na enim kin, epi endi kii simbii end. Enim Gos nge Gui Ka sinjing ei, er sinjing mił nenj? Enim lo ek ei, ekii sik ei nge, enim sinjing min? Nga enim Gos nge ek ka ei piik sik kin, pii gii nik ei nge Gos nge Gui Ka ei nge sinjing min? ³Pe enim wumb noman wulu pang mił mołmun min? Enim kumb se Gos nge Gui Ka ełe noman konj er sinjing; ba pe enim ngenj ok nge kin, wumb dinga tonu ok kin, er poru ningii enmin min? ⁴Pe ok oł owundu kanim kanim enim kin tonu orum ei, enim wii sinjing min? Ba na ni piind ei, enim oł ei, wii mił enerik mon. ⁵Nimbił erang, Gos eim nge Gui Ka ei, enim ngopu kin, nga enim kin jep oł endi andan topu erim ei, enim lo ełe nge kongun enmin min? Nga enim eim nge ek ka ei, pii gii ninjing min? ⁶Gos nge ek ka yi ninim,

“Eiparam Gos kin pii gii neng kin, Gos eim yi nim, ‘Eiparam nim pii gii ei je erang kin, nim wu kun mendpił mołun,’” pa nirim.

⁷Yi mił ku, enim piingii ei, Gos nge ek ka ełe pii gii ningii wumb ei, Eiparam kingam ambilam noł mendpił mułngii.

⁸Kumb ok, Gos eim piirim wumb tilap eipi endi, Gos eim nge ek ka ełe, ekii se pii gii ningii ni piirim. Gos wumb ei kin, wumb kun ka mołmun, yi nimba ni piirim. Yi mił peng, Gos Eiparam kin, eim ek ka ei, ok nipi ngurum. Nga Gos ek ka yi nirim,

“Eiparam, nim pii gii ełe, nim wumb tilap eipi orung orung pei, Gos nge epi ka wii singii.”

⁹Pe yi mił, wumb nii endi pii gii ningii wumb ei, pii gii wu Eiparam kin ouni, Gos nge epi ka wii ei singii.

¹⁰Ba wumb pei en enim yi ni piinmin, lo ek ekii siłmin oł mendpił ei, epi pei to mani kindnim ni piinmin. Ba wumb yi nge, dup konu kis ełe ngenj kumbii singii. Keimi, Gos nge ek ka yi ninim, “Wumb pei Gos nge ek ka pałim ek ei, pei ekii sinenjing kin, wumb ombu pei ei, dup konu kis ełe, ngenj kumbii singii.”

¹¹Gos nge ek ka yi ninim,

“Wu endi eim Gos kin pii gii nimba wu ei, Gos wu ei kin, wu kun ka mułun,” pa nimba. Wu ei, eim noman konj kunum kunum sipi mułmba. Yi mił pałim ei, sinim piipin pol tumun. Wu endi eim lo ek ekii seng kin, Gos wu ei, wu kun ka, yi nimba, andlam endi sinatim mon.

¹²Lo ek ei, pii gii ende mił mon! Gos nge ek ka yi ninim,

“Wu endi eim lo ek ombu pei ekii sipi endim wu ei, eim noman konj sipi, kunum kunum mułmba.”

¹³Kraias eim sinim lo ek ełe, ngenj kumbii sinim ełe, eim kin tonu wang sim. Sipi kin, sinim paki topu kin, Gos kin sipi orung sim. Keimi, Gos ek ka yi ninim,

“Wumb nii endi wu ei, ond peri ełe tonu pim kin, wu ei singambił sipi kin, ngenj kumbii dinga kis sipi kułmba.”

¹⁴Gos eim yi mił erang, Jiisas Kraias eim kin, Eiparam nge epi ka wii ngołum ei, wumb tilap eipi kin, tonu wang singii. Gos yi mił erang kin, sinim eim nge ek ka ei, pii gii nipin kin, Gos ok nirim mił, eim nge Gui Ka simin.

**Gos Eim Ek Dinga Nipi Pendrim
Ek Ei, Gos Nge Lo Ek
To Mani Kindnerim Mon.**

¹⁵ Engnan no! Na sinim wumb elmin of ei nge, piip kin nind. Pe wu endi eim kulmba peng kin, eim nge kingam no! ei, ni piipi kin, eim pipe potup sirim mi!, eim epi ombu, mok topu yi erim. Erpi kin, pipe ei nge, wumb endi eim pipe pu!um mi! ei, to kis erik kin, eipi mi! pulerngii mon. Nga ek nimba ek ei endi, paki tok kin, yi er ninerngii mon ku. ¹⁶ Pe Gos eim yi nim, "Na ek ninj mi!, keimi ekii se tonu omba." Pe ek dinga ei, Gos eim ek nipi, Eiparam kingam kin ouni mendpi!, nipi ngurum. Eim ek endi yi mi! nipi kin, eim kingam no! nguner-irim mon! Nga kangil kin, pei nipi niner-irim mon ku. Ba eim wu endeim kin mendpi! nipi kin, eim ek dinga nipi yi nirim. "Nim nge kinganim mendpi! ei," eim embe Krai. ¹⁷ Na nind ek pu!e ei, yi mi! palim. Ok, Gos eim mon endi ei, of dinga wii endi er pendrim. Nga ekii se, kung ngii 430 pei o purum. Pang kin, ekii se, lo ek ei tonu orum. Pe lo ek ei, ekii se tonu om ei, Gos eim nge ek dinga nipi pendrim ei, lo ek kapli to mani kind-nermba mon. ¹⁸ Pe sinim lo ek ei, ekii silmin of ei, ekii sinjpin kin, lo ek ei, Gos eim sinim simin ni pendrim epi ei, kapli Gos sinim kin epi ngumbii nirim epi ei, simin ni piimin. Nga sinim eim nge dinga e!e pendrim epi ei, sinanmin mon. Ba Gos eim ek dinga nirim mi! ei, eim Eiparam kin mendpi! nipi pendrim mi!, epi ka wii ngum.

¹⁹ Pe lo ek ei, nimbi! of erang palim? Ei yi mi!, Gos eim yi ni piirim lo ek e!e erang kin, of kis ei, peni e!e tor omba, ni piirim. Piipi kin, lo ek ekii se kindang orum. Nga lo ek ei pepi mu!ang kunum e!e, kangi ei mei e!e omba. Ok, Gos eim ek dinga ni pendrim mi! tonu orum. Ok Gos eim enjel ni, wu endi tuk mo!um

wu ei ni, ni nguk. ²⁰ Wu tuk mo!um wu ei, eim wu endeim mendpi!, kongun pinermba mon. Ba Gos endeim mendpi! mo!um.

**Lo Ek Ei, Sinim Erinjpin Ekii Mi! Ei,
Sinim Krai Mo!um Konu Simba**

²¹ Pe yi mi!, Gos eim ok ek dinga nipi pendrim ei, lo ek opu orung enim min? Ei mon! Pe lo ek e!e, sinim noman konj simin nemin, ngu!ang kin, Gos kin of kun ka enmin of ei, lo ek palim mi! yi ekii si ngu!amin; ba ei kapli enene!ang! ²² Ba pe Gos nge ek ka yi ninim, "Of kis pei ombu, wumb kung gui mi! pot tuk sipi mundum. Eim yi mi! erang kin, sinim wumb Jiisas Krai kin pii gii nipin mul-njpin kin, Gos eim nge pii gii wumb ngumbii nipi, ek dinga ni pendrim epi ei, sinim simin.

²³ Ok sinim pii gii ek ei, pii kun enen-jpin kunum ei, lo ek e!e ambi! gii ni mo! punjpin. Mo! pamin kin, pii gii nimin ek ei, sinim kin peni e!e tor orum. ²⁴ Yi mi! erang, lo ek sinim erinjpin ekii mi! erang kin, lo ei sinim sipipi kin, Jiisas Krai kin tu wunum. Tu wang kin, sinim Gos eim nge ek ka ei, pii gii nemin kin, Gos eim sinim wumb kun ka mi! nimba. ²⁵ Pe pii gii ek ei, sinim kin opu poru neng kin, pe sinim erinjpin ekii mi!, lo ek e!e, nga mandring mule!amin mon!

**Enim Pii Gii Ninmin Ei, Gos
Kingam No! Mendpi! Mo!mun**

²⁶ Enim pei Krai Jiisas kin pii gii nin-min e!e nge, enim Gos nge kingam no! mendpi! mo!mun. ²⁷ Enim wumb Krai kin no! pik wumb ei, enim pei Krai kin dambiltik ende puk kin, enim Krai nge of kun ka erik mo!mun. ²⁸ Yi erang kin, Jura wumb endi mon; nga Griik wumb endi mon; nga kongun wii elmin wumb endi mon; nga wumb endi eim noman e!e epi elim wu endi mon; nga wu endi mon; nga amb endi mon. Ba

akip enim Kraiss kin dambiltik ende puk kin, wumb ende pupun mołmun. ²⁹Pe enim Kraiss nge wumb mulnjung kin, pe enim Eiparam nge kingam ambilam noł mulngii ku. Pe nga, enim mołmun wumb ei, Gos ok Eiparam kin ngumbii ni dinga nirim mił epi ei, enim pe akip singii.

Gos Nge Kingam Noł Mołmun

4 Na nge ek ei yi mił, Arim nge epi kanim kanim, eim kingam eim pei, sipi poru nimba. Pe kingam ei, eim Arim nge epi pei tep erpi mołum. Ba eim kangil gal mił multum kunum ei, eim nge kongun wii wu, ende mił multum. ²Ba wu num mołpu, tonu kindiim wu ni, wumb tep erik mołmun wumb ei kin, ek nipe ek niłmin ei, kangi ekii sipi, yi er mołpu, pang pang kin, arim nipi pendrim kunum ełe, poru nimba. ³Pe sinim yi ku, sinim kangil mił mułpun kunum ei, sinim ya mei mani ełe epi ei, pei sinim kan mił ngurum. ⁴Ba kunum ei kapli erang kin, kapli Gos eim nge kingam kindang opu kin, amb Mariya eim mengim. Nga eim lo ek ełe ekii sipi, er mułum. ⁵Nimbił erang, eim opu, sinim lo ek ełe mandring mulnjpun wumb ei, sipi orung simba nge om. Yi mił erang kin, Gos sinim sipi kin, sinim eim nge kingam ambilam noł mił mułmun.

⁶Pe enim Gos nge kingam ambilam noł mołmun. Yi peng kin, Gos eim kingam nge, noman Gui ei kindang opu kin, sinim noman tuk ełe opu kin, dinga wii tonum. Wii topu, “Wusa, Wusa,” yi nim. ⁷Yi erang kin, nim kongun wu wii mił, mulałin mon. Nim Gos nge kingam. Pe Gos nim sim kin, nim eim kingam mił mulnjii. Mułun kin, pe nim Gos eim epi ombu sinjii ku.

Pol Galeisiya Wumb Ei Kin Eim Noman Embin To Piim

⁸Ba ok, enim Gos mołum ni piinenjing mon. Piinarik kin, ya mani mei ełe

epi ni, gui kengii ni, epi ombu ni, ei Gos kend mił kan ngang kin endnjing. ⁹Ba pe enim Gos ei piinmin. Na enim kanip nind, Gos eim enim kanpi poru ninim. Pe enim nimbił erang, enim nga Gos kin buł ngok, ak tok, orung puk kin, mei ełe gui kis ei, nga ekii sik, nga kongun owundu wii mił ei, nga sik, erngii punmun min? ¹⁰Kunum owundu endi, enim kanilmin kunum ei min, oi konj er tołum kunum ei min, kuni owundu tonu wang nołmun kunum ei min, kung ngii konj tonu ołum kunum ei min, enim epi kanim kanim kanilmin. ¹¹Na enim piip kin, mund mong end. Mon pim kin, na enim kin kongun dinga enj ei, wii mił ba, ni piip moł.

¹²Engnan noł! Na enim kin piip ke nip, enim ok na moł mił, yi mulngii. Na enim mołmun mił, na op poru nip moł. Enim na kin pund mong endi enenjing mon. ¹³Enim piinmin; ok na nam ngenj ełe ening pirim. Yi erang kin, kumna na op enim kin, Gos nge ek ka ei nip, enim ngur ei, na kumna or. ¹⁴Yi peng kin, na nge ngenj ełe ening ei, enim kin oł embin mił tonu orum, ba enim na kin buł ngunenjing mon. Nga enim na kin ten kulenjing mon ku. Ba enim na sik, ngii konu sipnjing ei, enim Gos nge enjel endi mił yi sipnjing. Nga enim Kraiss Jiisas mił, yi na sinjing. ¹⁵Pe enim noman ka ka ni, jii orung pałim? Na enim elmin oł ei nge, keimi kanip nind. Pe kunum ełe, enim kapli erim kin, enim nge ningil akik tor singii. Sik kin, na ngungii; ba enim oł ei, kapli enerngii. ¹⁶Nimbił erang na ek keimi nip enim ngunj ełe nge, na enim kin, opu orung erip enim ngunj min?

¹⁷Wumb kombur enim, oł yi, yi erei, ningii ei, am ek ka wii ningii; ba enim Kraiss nge wumb si tor simin ni piik, yi ningii ei, enim wumb en enim, embe ambil tonu kindngii, ni piik, niłmin ku. Ba ei oł kun ka mon. Ei oł kis. ¹⁸Pe sin sinim ek ka ninjpin kin, ei ka! Kunum

kunum sinim yi mił ermin, ei kapli. Pe sinim ende mulenjpın kin, oł kun ka ei, enim si kindnerngii mon.¹⁹ Enim na nge kingam noł mołmun! Na ngenj kumbii nga sind ei, amb endi kangit mengmba peng sinim mił, na sind ei, sip pamb kin, Kraıs enim noman tuk ełe, opu mułang kin, poru nimba.²⁰ Na enim kin noman enim ei, pe na enim kin kunum ełe, mulmbii end. Na ek endi eipi mił nip enim ngumbii end. Na enim enmin oł ei, na noman embin to piind.

Eikar Kin Sera Teł Ek Ekin

²¹ Enim lo ek ełe, ekii simin ni piinjing kin, pe enim na nengin piimbii. Pe enim lo ek piinenjing min? ²² Gos nge ek ka yi mił ninim. Eiparam eim kingam tał mulnjunguł. Amb kongun wii mił ełim amb Eikar ei, kangi endi mengim; nga amb wii kongun enałim amb Sera ei, kangi endi mengim ku. ²³ Amb kongun wii mił ełim amb Eikar ei, kingam mengim ei, wu amb tep tołmun oł ei, kangi ei mengim. Ba amb kongun wii enałim amb Sera kingam ei, Gos nge ek dinga nipi pendrim mił, Gos eim paki tang kin, Sera kangi mengim. ²⁴ Pe ek ekin ei, pułe yi pałim. Amb tał oł erkił ei, Gos kin oł dinga wii ni pendrim mił, ende er pendkił. Amb endi Eikar ei, yi mił andan topu kin, komung Sainiyai ełe, lo ek dinga nipi, Gos ngurum. Amb ei nge kingam noł tonu ok ei, wumb kin kongun wii mił erngii pirim. Am Eikar oł yi mił andan turum. ²⁵ Sainiyai ei komung endi, Arepiya mei konu owundu ełe mołum, niłmin. Pe amb Eikar ei, Jerusalem lo konu ek ełe mił mołum. Jerusalem konu ełe amb ei, eim kongun wii ełim nge, kingam noł kin ouni mił mołmun. ²⁶⁻²⁷ Ba Jerusalem konu ełe, endi tonu epin konu ełe sałim ei amb Sera ei sinim nge menjpin ei, eim wii mołum mił; sinim yi mił mołmun. Gos

nge ek ka yi nipi, Jura wumb kin tiłap eipi wumb kin, nipi ngonum.

“Nim amb nim kirim kep seng kangit mingnałin ei, nim kapli pe ka piinjii. Nim amb kangit mengnjii mił piikin kin, ngenj kumbii sinałin ei, nim gupu aki tokun kin, wii dinga tokun, ka piinjii. Nga amb endi wenjing molałim amb ei, eim kingam noł pei mołmun. Ba amb wenjing mołum amb ei, kangit mengnim ei, pei molałmin mon.”

²⁸ Na nge engnan noł! Enim wu Aisak mił yi mołmun. Ei nge Gos eim ek dinga nipi pendrim mił ełe, akip enim Gos nge kingam noł mołmun. ²⁹ Ba pe kangi endeim mam mengim ei, wu amb menginmin oł ei mił mengim. Ei ok kangi endi kin, oł embin tui ngurum kangi ei, eim mam Gos nge Gui Ka ełe mengrim. Pe oł yi mił ku pałim. Pii gii ninenjing wumb ei, Gos Gui Ka noman tuk ełe mołum wumb ei kin, oł embin tui ngołmun. ³⁰ Ba Gos nge ek ka nipe ek ninim? Ek ka ei yi ninim,

“Amb kongun wii ełim amb ei kin, kingam tał to eipi kindangin, pangit. Nimbił erang kongun wii ełim amb eim kingam ei, amb endi eim wii mił mołpu kin, mengrim kingam ei, eim nge arim epi pei ei, kumb se kangi ei, sinermba, mon,” Gos nge ek ka yi ninim.

³¹ Yi mił ku, angnan noł, sinim amb kongun wii ełim amb Eikar ei, eim nge kingam noł mon. Ba sinim amb kongun wii enarpi mołum amb Sera ei, eim nge kingam noł mołmun.

Sinim Wii Mił Er Mułmun Ei, Am Kun Mił Mułmun

5 Kraıs eim sinim kan ngii mił ełe si tor sim. Seng kin, sinim wii kun ka er mułmun. Sinim am dinga wii angpin er mułmun. Sinim wumb nga kan ngii mił epi, si tuk simin ni enermin mon;

ba angk dinga er mułmun. ²Piinmin, na Pol na enim kin ek nip ngond. Pe enim ngenj ei kan wiik tangin kin, kopisnjing ełe nge, Gos enim sipi orung simba, ni piingii ei, Kraiss nge kongun ei, enim kin endeim endeim ni, paki tunermba mon! ³Enim kan wiik tangin kin, enim nge ngenj kopisnjing kin, na ek ei nip peni ełe tor kindmbii end. Pe enim oł ei enjing kin, kaplı enim lo ek am pei ei kin, ekii singii. ⁴Pe enim lo ek, ekii simin ełe nge, Gos wumb kun ka nimba ni piinjing kin, kaplı enim Kraiss si kindik poru ninmin. Pe lo ek ełe, Gos enim wumb kun ka mołmun ninermba mon! Nga enim Gos nge noman ka ngołum ei, si kindinmin ku. ⁵Gos nge Gui Ka dinga ełe nge, sinim Gos kin pii gii ninmin. Nipin kin, Gos sinim kin wumb kun ka mołmun, nimba ei nge, sinim kui er mołmun. ⁶Pe wu endi eim Kraiss Jiisas kin dambiltpi endepu mułum kin, kaplı ngenj kopsik enim oł ei, oł wii mił pimba. Nga wu endi ngenj kopsipi oł yi enermba ei, kaplı oł ei, wii mił ku pimba. Ba pii gii ei yi erang kin, wumb eipi kin noman ngungii ełmin oł ei, oł mendpił pałim.

⁷Ok enim oł kun ka er andiłmin. Pe nga wumb nii endi, enim ek keimi mendpił ei, ekii singii nipi kin, andıam ondu ngonum? ⁸Gos eim enim to tonu kindpi mundum ei; ba enim noman to piik kin, ekii sinmin ek ei nge mon. ⁹Bres ołum epi yiis ei aninga endi kindiłmin ei, bres pei owupu owundu elim. ¹⁰Na Jiisas Owundu kin pii gii nind ei, enim na noman ełe ekii singii. Sik kin, enim noman endi eipi ekii sinerngii mon! Wu endi enim noman embin to ngopu kindnim ei, eim embe na piinand. Wu ei, eim mong kis enim ełe, eim ekii se, kumbii kis simba.

¹¹Na angnan noł! Nimbił erang na ngenj kopisngii oł ei nge, na ni tor kindnand ei nge, enim na kin oł embin tui ngonmun. Pe na ek oł ełe nge ninenj

mon; ba Jiisas ond peri ełe kułum ek ni tor kindind ei nge, wumb pii gii ninenjing wumb ei, noman to kis piik erngii. ¹²Na noman ełe, wumb ombu enim noman to kis erik kin, enim ngenj kopismin oł enim wumb ei, en enim nge ngenj orung pei endi kopsik kin, si kindngii ei kaplı.

¹³Na angnan noł! Gos enim to tonu kindpi sim ei, enim Gos eim nge kingam noł molk kin, enim kan ngii mił, nga mulerngii mon! Enim wii mił mułngii. Ba mon peng kin, enim nge noman yi mił piingii. Sin sinim ka mołmun ni piyangin kin, noman ok nge tonu omba. Enim noman yi nge, ni piinerngii mon. Ba enim engnjing noł kin, noman ka ngungii. Ngok kin, wumb ei kin kongun wu mił, ka erik mułngii. ¹⁴Lo ek pei ei, ya tuk lo ek endeim mendpił ełe pałim. Lo ek yi ninim, "Enim mułngii konu ełe mandi mułngii wumb ei, noman ka ngok, paki tungii. Ei ni ninim noman ka piilin mił, yi mił paki tołun enjii." Pe enim mułngii konu ełe mandi mołmun wumb ei kin, noman ngok, paki ka tunjung kin, kaplı enim lo ek pei ekii sinmin. ¹⁵Ba en enim kung simbii wumb nołum mił, wumb endi kongk nunjung kin, enim ek kis nik kin, en enim op tuk erik ei, kan kun erik mułngii. Kom se piyei! Mon pim kin, enim pei to kis erik kin, am puk, poru ningii.

Gos Gui Ka Nge Oł Ei Nin Noman Ngenj Ok Nge Oł Ei Nge

¹⁶Ba na ek ei yi mił pałim. Enim Gos Gui Ka nge, oł yi mił erik endnjing kin, kaplı enim noman ngenj ełe ok nge ei, ekii sinerngii mon! ¹⁷Yi mił ku, noman ngenj ok nge ei, Gui Ka oł ei to mani kindmbii nip enim. Nga Gui Ka ei, eim wumb ngenj noman ok nge ei, to mani kindmbii ni piipi enim ku. Pe tał eł elip, opu orung ouni ełmbił. Yi mił erang, sinim epi endi ermin ni piimin ei, kaplı

enermin mon. ¹⁸Pe sinim Gos nge Gui Ka oł ei ekii sinjpin kin, kapli sinim nga lo ek ełe, mandring mulermin mon.

¹⁹⁻²¹Enim noman ngenj ok nge oł ei, pei kanik poru ninmin. Ei yi mił, wu amb ningił owuł owuł kanik ełmin oł ei ni, oł kis ełmin ei ni, noman tuk penj mołum oł ei ni, wu amb noman ełe oł kis ni piik mił, sikir noman ełe tonu wang ełmin. Nga gos kend kin ekii sik ełmin oł ni, nga kum keming ełmin oł ei ni, opu orung ełmin oł ei ni nga ek mił ełmin oł ei ni, wu endi kin epi bun bun sik ełmin oł ei ni, nga noman tuk kis piik ełmin oł ei ni, en enim noman ełe mendpił ekii siłmin oł ei ni, mok tok tiłap tał eipi eipi puk ek mił ełmin oł ei ni, siłap ende poł sik, eipi punmun oł ei ni; nga wumb kin noman kis piik ełmin oł ei ni, nga noł nok, wulu puk ełmin oł ei ni, noł nok, non kis erik, golang kis nik, oł ei ni; oł kis kanim kanim yi mił ełmin. Kumb ok na enim kanip ek dinga nir mił, pe yi ku, na nga enim kanip ek dinga nind ei, am wumb pei, konu orung orung pei, oł yi minj erik punmun wumb ei, Gos sinim tep er mołum konu ełe wumb ombu nge, tuk punerngii mon mendpił!

²²Ba Gos nge Gui Ka ei yi erang kin, mong to er peni ełe ei, yi mił kindiłim wumb eipi kin noman ngok; nga noman ka piik; nga noman emin peng; nga wumb en enim tumun ni piik erngii ei, kan wiik tok; nga wumb eipi kin oł ka erik ngungii; nga wumb eipi paki tok; nga kunum kunum oł kun ka minj er endngii! ²³Nga wumb eipi noman kun ełe oł takii takii erik; nga en enim noman ngenj ełe ok nge ei to mani kindik; oł ombu nge lo ek endi, yi enerei mon; nipi pendim pinałim mon. ²⁴Wumb Krai kin pii gii niłmin wumb ei, wumb eipi epi kan bun bun sinmin epi ei nin, ningił ełe oł kis ermin ni piik kin, kan ka pi-inmin oł ei nge nin, noman ngenj ok nge ei sipik kin, ond peri ełe nil to poru nin-

jing. ²⁵Gos nge Gui Ka ei, sinim kin noman konj ka ngum kin, kapli nga sinim yi ku, Gos nge Gui Ka ełe nge, oł kun ka ei, ekii sipin er mułmun ku. ²⁶Sinim nge embe ei, wii mił ambił tonu kindnermin mon! Nga enginjpin noł noman tuk ełe, er kis erpin ngunermin mon. Nga wumb eipi epi nge ei, sinim ni piipin kin, yi mił piinermin mon ku.

Sinim Enginjpin Noł Paki Topun Oł Embin Tui Ko Wumun

6 Angnan noł! Enim kinangin; wu endi mon sim kin, enim Gui Ka mułum wu endi, enim wu ei kin, ek ei noman emin ngok kin, taki taki nik, paki tok erngii ei, Gos kin mong sim. Enim pei endeim endeim ni, kan kun erik mułngii! Mon pim kin, Seisen enim mong, ‘Yi sei, yi sei!’ nipi ermba ku. ²Engnjing noł, enim ngenj ełe embin endi pim kin, kapli enim paki ka tungii. Oł yi nge erngii ei, enim Krai nge lo ek ełe, piik kin, ekii sik poru ningii. ³Pe wu endi eim yi piimba, ‘Na embe pałim,’ ni piimba wu ei, eim embe pinermba mon! Wu ei, eim noman tuk ełe, ek kend topu ngonum. ⁴Wumb pei en enim kongun enmin mił ei, mok tok, erngii kongun ei; ka min kis? Wu endi eim oł yi mił erim kin, eim oł ełe nge, ka piimba. Mon pim kin, wumb eipi erngii oł ei nin, eim enim oł ei sipi, ende kindpi kin, mok topu ermba. ⁵Wumb endeim endeim ni, en enim oł embin tui ei, en enim pei ko wungii.

⁶Wu endi eim Gos nge ek ka ei, emb to sirim kin, eim nge epi ka wii pei mok topu kin, ek emb to ngurum wu ei ngumba.

⁷⁻⁸Mon pim kin, en enim noman tuk ełe ei, ek kend tok erngii ei, wumb endi, Gos kin ek kend topu ngumba mił, pinałim mon. Pe wu endi eim kuni emb aka pin telmba mił kuni ei, nga tonu op kin, mong tang simba. Nga kuni eipi endi mon. Pe wu endi eim noman ngenj ok

nge ei, kuni mong kis mił telim kin, wu ei eim kuni mong kis tengmba. Nga wu ei, eim dup konu kis ełe, kumbii kis simba. Ba wu endi eim Gos Gui Ka ełe kuni mong ka mił telim kin, wu ei Gos nge Gui Ka erang kin, wu ei eim kuni mong ka mił, noman konj sipi kin, kunum kunum konj ka mułmba. ⁹Yi peng piipin kin, sinim oł kun ka ei, ten kułpun oł yi en-ermin mon. Pe sinim oł kun ka ermin ei, ten kularpin yi mił enjpin kin, kunum ka simba kunum ei, sinim kuni mong keimi mił simin. ¹⁰Yi mił ku, pe sinim kunum endi, andłam endi kan sinjpin kin, pe sinim wumb pei kin, oł kun ka minj ermin. Ba sinim noman ełe kun ka peng kin, enginpin noł Jiisas Owundu kin pii gii nik, mołmun wumb ei kin mendpił, oł kun ka mendpił ermin.

**Pol Eim Kraiss Nge Ond Peri
Ei Ko Wupu Ka Piim**

¹¹Enim keningii! Nam angil ek mon ei, na owundu potup kin, enim ngond. ¹²Wumb kombur dinga puk kin, enim ngenj ełe kopisngii enmin. Nimbił erang oł yi mił enmin? Ei en enim, wumb eipi nge kumb ełe, sin sinim embe tonu ba, ni piik enjing. En enim yi mił piinjing. Mon pim kin, wumb kombur sinim Jiisas Kraiss nge ond peri ełe kułum ei, pii gii ninmin ei nge, sinim oł embin tui ngonum nik enmin. ¹³Yi peng kin,

Jura wumb ngenj kopsik elmin oł ei, en enim lo ek kun ka ekii sinałmin mon. Ba wumb en enim yi ni piinmin ei, enim ngenj ei, kopispin ei nge piik kin, wumb en enim ngenj ełe kanik kin, sin sinim embe tonu ba, ni yi mił piinmin. ¹⁴Ba na nam epi eipi endi, embe ambił tonu kindnermbii mon! Ba na nam Jiisas Kraiss sinim Owundu nge embe ei mendpił, ambił tonu kindmbii. Eim ond peri ełe kułum ei nge, na noman ka piip ngond. Kraiss eim nge ond peri ełe ei, na ningil mei ełe oł pei, kołpu poru nim. Pe na nam mei wumb ningil ełe, kułii wumb mił moł. ¹⁵Yi peng kin, ngenj kopsik elmin oł ei, oł wii mił pałim. Nga wumb kombur ngenj kopisnałmin oł ei, oł wii mił ku. Ba Gos sinim erang kin, sinim wumb konj mił mołmun wumb ei, oł am keimi mendpił! ¹⁶Wumb pei en enim na ek ninj mił oł ei, noman ełe ambił gii nik, ekii sinjing kin, wumb ei noman tuk ełe, Gos noman ka nin, noman emin seng kin, nga Esrel Gos nge wumb ei kin ouni mułngii.

¹⁷Pe nga ekii se, wumb endi na kin, noman embin nga endi ngunerngii mon. Nimbił erang wumb Jiisas tuk ngenj kus ei, na nge ngenj ełe pałim.

¹⁸Angnan noł! Sinim nge Owundu Jiisas Kraiss nge noman ka ei, enim nge noman gui ełe kin, kunum kunum mułmba.

Pol Mon Epeses Wumb Połpu Kindim

Pol Mon Połpu Epeses Wumb Mulnjung Konu Ełe Kindim

1 Na Pol Gos eim nge noman ełe, na to tonu kindang kin, Krai Jias nge er se andiim wu moł. Na mon połpu kin, Gos nge wumb ombu, Epeses konu owundu ełe mołmun wumb ni, enim Gos nge ekii siłmin wumb ei ngond. Wumb ombu en enim, Jias Krai kin pii gii dinga nik kin, eim nge kongun dinga kindik, erik mołmun.

² Gos sinim Erinjpin kin, Jias Krai sinim nge Owundu nin, kapli enim kin noman ka ngopu kin, nga noman emin piipi ngumba.

³ Sinim Owundu Jias Krai nge Erinjpin Gos eim, sinim noman ek ka nipin ngumun. Nimbil erang eim nge Gui Ka sinim kin, epi ka wii kanim kanim pei epin konu ełe mani kindpi wii ngum. Ngang kin, kunum ei, sinim Krai ei kin, tep to mołpun kin, dambiltpin ende punmun. ⁴⁻⁵ Kumb ok, Gos mei konu eneririm kunum ei, Gos wu Krai kindang kołpu erang kin, sinim eim nge wumb mił to tonu kindim. Kindpi yi erang kin, Gos eim sinim kanpi mołum ei, sinim oł kun ka mił erpin mołpun kin, oł kis endi eramin, eim ningil ełe pinermba. Nimbil erang, Gos Krai kin, sinim noman kułpu ngonum ei, Gos kumb ok noman to piipi kin, Jias Krai, ei kin, sinim sipi orung sim. Sim ei, Gos eim nge noman ełe ni, noman ka ngołum ełe, sinim eim nge kingam noł mił mołmun. ⁶ Sinim kapli Gos embe ambil tonu kindmin. Kindpin kin, nimbil erang Gos eim nge noman ka ngopu ei, owundu ka wii mendpil mołum? Mołpu kin, eim kingam endeim mendpil, noman kułum ei, sinim wii mendpil ngum.

⁷⁻⁸ Jias Krai ond peri ełe kołpu kin, eim miyem bein topu kin, sinim oł kis pei kil ngopu, si kindim. Si kindang kin, eim sinim paki tang kin, sinim kun ka mił mołmun. Mułamin kin, oł ombu sin kin kongun endi pinatim mon. Sin piipin kin, Gos eim noman ka owundu mendpil sinim kin ngum. Ngang kin, eim nge noman ka wii piipi kin, owundu mendpil epi pei kanim kanim piipi kin, sinim kin si kindnim. ⁹ Piipi si kindpi kin, Gos nge noman ka wii ełe ni, oł ekii se tonu omba ni piim oł ei, ermbii ni piirim; ba koi erpi ermbii ni pendrim ei, sinim kin andan tum. Andan tang kin, Krai om ei, Gos oł ei erpi, ende kindpi kin, poru nimba. ¹⁰ Gos oł ei ermbii ni pendrim ei, eim kunum kun pimba kunum ełe, eim eririm wumb ni epi kanim kanim pei dambiltpi se ende kindpi kin, tonu epin konu ełe ni, mani mei epi kanim kanim pei mołum ei, Krai eim tep erpi kin, eim peng erpi mułmba.

¹¹ Pe nga epi pei ombu, Gos nge noman ka wii ełe oł ei, ermbii ni piirim mił tonu omba. Sinim Krai kin opun kin, dambiltpin ende punmun. Gos am kumb ok, sinim Jura wumb eim nge wumb to tonu kindrim. Nimbil erang, kumb ok Gos oł ei ermbii ni piirim ei, eim noman ełe eririm. ¹² Pe sin sinim Jura wumb ombu, Krai eim kin kumb se pii gii ninjpin. Sinim wumb Gos eim nge tiłang owundu pałim ei eim embe ambil tonu kindmin.

¹³ Pe nga yi ku, enim torung wumb tiłap eipi, enim Gos ek ka ei piik ninjing. Enim Krai kin pii gii ninjing kunum ei, Gos eim enim sipi orung sim. Sim kunum ei, Gos enim nanim wumb nipi, to tonu kind mondpu, andan topu yi erang kin, eim ok Gui Ka ngumbii nirim mił, yi erpi ngum. ¹⁴ Gos Gui Ka ekii se ngumbii nipi ok nirim ei, Gos nge ek keimi pałim. Peng kin, sinim Gos nge wumb eim ekii se ngumbii nipi ok nirim

ei, eim noman konj kunum kunum mołmun ei, sinim Gos eim nge wumb pei noman konj kunum kunum ei ngang kin, wumb ombu sengin kin, Gos eim paki tang kin, oł kun ka wumb mułngii; oł kis endi enanmin. Sinim Gos eim nge tiłang owundu pałim ei, eim embe ambił tonu kindmin.

¹⁵⁻¹⁶ Gos epi ka pei, sinim pei wii ngum eke, na piind ei, enim Jiisas Owundu kin pii gii nik kin, nga enim Gos nge wumb kin noman ka ngonmun ei, na piinj. Oł ei nge, na piip kin, na kunum kunum Gos kin prei erip kin, enim enmin oł ei, ka nip Gos ngond. ¹⁷ Na Jiisas Owundu Krai nge Arim Gos tiłang owundu ka wii Pułwu kin prei erip, kii semb kin, eim nge noman dinga enim ngumba. Ngang kin, eim enim noman ka wii kapli, enim Gos eim oł koi er pałim oł ei, pii poł tungii. ¹⁸ Na Gos kin prei erip, kii sini kin, Gos enim kin noman tuk eke eim tiłang ka wii singii. Yi mił erang, enim epi ei kui erik mułangin kin, Gos eim tep erpi mołum konu eke enim sipi, orung simba nge, noman to piik kun erngii. Pe nga, enim Gos tiłang ka wii owundu epi eim nge, wumb ok nirim mił singii nge sałim ei, kapli pii poł tungii. ¹⁹⁻²⁰ Na nga prei erip ngop kin, enim piingii nge, Gos eim nge noman dinga wii ei, sinim Jiisas kin pii gii ninjing wumb kin, noman tuk eke kongun er mołum. Mołpu kin, noman dinga ei, Gos nge dinga wii mendpił ende mołum. Ei yi ku, Krai kułang kin, Gos nge noman dinga ei erpi, sipi kin, nga konj sim. Sipi kin, Gos eim epin konu eke kindang kin, eim angil tunding mundang mołum. ²¹ Pe Krai eim Gos epin konu eke angil tunding dinga eke, akip tep er mołum. Mołpu kin, tep elmin wumb ni, noman dinga pałim wumb ni, wu owundu noman pałim wu ni, wumb num embe pałim ni, wumb ombu akip kunum kunum mei konu eke mołmun, nga ekii

kunum kunum epin konu eke mułngii ku. Jiisas ei eim epi ombu pei to mani kindpi kin, eim wu owundu mendpił tonu pupu mołpu ba. ²²⁻²³ Gos epi pei kanim kanim eririm ei, Krai nge noman dinga eke, epi ombu tep er mułang kin, Gos nge pii gii wumb pei eim kin ngo mandring tuk kindang kin, eim epi kanim kanim pei eririm epi ei, wu num mołpu tep enim. Gos nge pii gii wumb, Krai kin dambiltik ende puk kin, Krai ngenj embił mił mołmun ei, Krai eim wu num mołpu kin, wumb ombu tep er mołum. Mołpu kin, eim epi kanim kanim konu orung orung pei tep er mołum konu eke, eim mołpu kin, kapli epi pei erpi, er kun erpi er ka elim.

**Gos Sinim Wumb Kolk Poru Ninjpin
Wumb Ei Erang Kin Krai Kin
Ouni Tonu Konj Mołmun**

2 Ok enim tiłap eipi wumb noman eipi eipi peng kin, Gos kin buł ngok, oł kis kanim kanim erik kin, Gos kin molk, ende punałmin. ² Kunum eke enim mei konu eke oł kis kanim kanim ekii sik kin, enim mei konu eke nge, tep elim gui kis dinga wii ei Seisen, eim ek piik ekii sinjing. Sik kin, oł kis kanim kanim tep elim gui kis dinga wii ei Seisen, eim Gos ek piik kin, ekii sinanmin wumb ei kin kongun enim.

³⁻⁵ Ei yi mił ku, sinim wumb pei sinim noman nge oł ermbii ni piinim oł ei, ekii sipin kin, ngenj eke oł kis kanim kanim enmin. Sinim mei wumb pei kumb se, oł kis kanim kanim elmin ei nge, Gos sinim kin kumep kis ngumba. Ba Gos eim kaimb owundu kułpu ni, noman ka dinga wii sinim ngum ei, owundu mendpił. Kunum eke, sinim oł kis eke, sinim wumb kułii mił mulnjpun ei, Gos kin ende punałmin mon. Sinim Gos ek to kindinjin; ba Gos Krai kin sinim nga eim kin ende pupun kin wumb noman konj mił mołmun. Mułangin kin, Gos eim

noman ka wii sinim kin ngopu, sinim sipi orung sim. ⁶Seng kin, sinim pii gii wumb Krai Jisas kin dambiltipin ende pamin. Ok sinim oł kis ełe, wumb kułii mił mulnjpun; ba Gos nge noman dinga ei erpi, si konj sipi kin, Krai kin to ende kindim. Akip Krai Gos kin tonu epin konu ełe, tep er mołum konu ełe, Krai mołum. Yi mił ku, akip sinim Krai dinga ełe ei, oł kis oł ei tep erpin mołmun. ⁷Gos yi mił erim ni, epi kanim kanim ka wii pei owundu, eim nge noman ka wii mendpił tuk pałim mił, sinim kin kunum kunum ekii se tonu omba kunum ełe, andan tumba. Andan tang kin, Krai Jisas kin Gos nge noman ka sinim kin, andan top ngum. ⁸⁻⁹Ei yi mił, Gos nge noman ka enim ngang kin, enim oł kis ełe, si kindik kin, Gos kin orung onjung ei nge, en enim pii gii ełe nge, Gos enim sipi orung sim. Seng kin, nga en enim kongun endi enenjing mon! Ba Gos eim noman ka wii ngopu kin, enim sipi orung sim. Seng kin, Gos eim noman ka enim wii ngurum. Nimbił erang enim kongun erik sinenjing; ba kongun erik Gos nge noman ka ei siłangin kin, en enim Gos nge noman ka ei sinjpin ni piik kin, en enim nilkeng siłangin. ¹⁰Nimbił erang Gos sinim mei wumb pei eririm ei, sinim pii gii wumb Gos eim erpi sipi kin, eim Krai Jisas kin dambiltipi ende kindim. Kindang kin, sinim eim kin kongun kun ka erpin ngumun. Gos eim ok yi nge, erngii ni piipi eririm mił, sinim kaplı yi ermin.

Krais Kin Ende Mołmun

¹¹Yi mił erang, enim tiłap eipi wumb kom se piingii! Kumb ok, enim torung wumb Gos kin noman to piinenjing. Ba Jura wumb enim, kun yi mił embe siłmin wumb ei, ngenj kopisnarik kin, Gos kin noman to piinarik ełmin wumb, pa niłmin. En enim embe yi siłmin wumb en enim ngenj torung kopisiłmin oł ei,

yi erpin kin, Gos kin noman to pi-
iłmin wumb, pa niłmin. ¹²Enim piin-
min kunum ełe, enim tiłap eipi wumb
Krai kin pii gii ninenjing. Enim torung
wumb; ba Gos nge eim Jura wumb, to
tonu kindpi mundum ei, enim yi mon.
Kumb ok, Gos Eiparam eim kingam noł
Jura wumb kin, ek dinga endi nipi ngu-
rum oł ei, “Keimi erbii,” pa nirim. Nipi
kin, Gos eim Jura wumb kin kindmbii pa
nirim oł keimi; ei enim wumb eipi kin
mon. Enim ya mei mani ełe mulnjung;
ba enim epi ka wii simin nge piik kin,
kui er mulenjing kin, enim Gos Owundu
molałim ku. ¹³Ba akip, enim wumb Krai
kin pii gii nik kin, Krai kin dambiltik
ende puk mołmun. Kumb ok, enim Gos
kin mandi punenjing mon! Ba akip enim
Gos eim kin mandi puk molk kin, tuk
punjung ei, Krai ond peri ełe sinim kin,
kołpu kin, eim miyem sinim oł kis kil
ngopu kin, enim sipi Gos kin mandi tu
wum. ¹⁴Yi mił erang, Krai eim noman
emin pułwu, eim Jura wumb kin, tiłap
eipi wumb kin, noman se ende kindim.
Ok Jura wumb kin, tiłap eipi wumb kin,
opu erii wumb mulnjung. Ba Krai kołpu
kin, oł ei si kindpi kin, eim enim dam-
biltipi se ende kindim. ¹⁵Kunum ei, Krai
eim ond peri ełe kołpu kin, wumb tiłap
tał opu erii oł ei, to mani kind poru nim.
Eim Jura lo ek ni, ek dinga pei to mani
kind poru nipi kin, eim tiłap wumb tał
sipi kin, wumb konj tiłap endi, noman
ende erpi kin, eim kin dambiltipi se ende
kindim. ¹⁶Nga Krai eim ond peri ełe
kołpu kin, wumb tiłap tał opu erii oł ei,
to mani kindpi poru nim. Poru nipi kin,
eim tiłap tał sipi kin, wumb konj tiłap
endi kindpi kin, Gos kin sipi orung tu
wum. ¹⁷Pe nga Krai opu kin, Gos ek ka
nge noman ende se kindpi kin, enim Jura
wumb torung wumb kin, Gos kin molk
mandi punjung wumb kin, Gos nge no-
man ende kindpi nipi ngum. ¹⁸Yi mił, pe
sinim Jura wumb kin tiłap eipi wumb

pei, Krais nge kongun dinga erim eġe, sinim wumb tiġap taġ ei, Gos Gui Ka endeim eġe, sinim wumb pei paki tang kin, kapli sinim prei ermin kunum eġe, sinim Erinjpin Gos moġum konu eġe tuk bin.

¹⁹⁻²⁰Pe nga enim tiġap eipi wumb, enim torung wumb kin, wii moġmun wumb miġ mulk; ba akip enim yi miġ mulamin mon! Akip enim pii gii wumb ei, Gos nge tiġap wumb kin, Gos nge oġ kun ka eġmin wumb tep to moġmun. Wumb ei, Gos nge tiġap ende moġmun. Enim yi ku, pii gii wumb ei, Gos nge men ngii ei, Gos eim tuk moġum. Moġpu kin, men ngii ei, Gos eim tekrim; ba enim pii gii wumb, ek se andiġmin wumb kin, Gos ek ni tor kindiġmin wumb kin, ngii puġngun mond takik, munduk konu eġe, enim peġ eġe takik tonu sipinjing. Si pangin kin, ngii tumunj ei, Krais Jiisas ngii eġe, eim ngii tumunj ka wii mendpiġ angpi kin, ngii ei pei se moġum. ²¹Nga Krais eim men ngii miġ wumb ei, eim kin dinga dambiltpi ende kindim. Kindpi kin, ngii wumb ei, tiġap owundu oġ kun ka erik tonu ongii ei, Gos nge eim men ngii miġ, wumb tiġap muġngii. ²²Enim pii gii wumb yi ku, Gos kindim wumb ei, eim kin dambiltpi ku, Gos eim kin dambiltpi ende kindim. Kindang kin, Gos enim pii gii wumb eipi kin, pei se ende kindpi kuġou topu kin, eim men ngii owundu eġe, ende miġ enim muġngii. Nimbil erang Gos eim Gui Ka eġe, enim noman tuk eġe opu muġmba.

Pol Wumb Tiġap Eipi Kin Kongun Erim

3¹⁻²Nimbil erang na Pol Krais nge kongun wu, kan ngii eġe paġ ei, enim wumb tiġap eipi nge, enim kin kongun eġ. Pipe na enim wumb tiġap eipi kin ei nge, Gos kin prei erip kin, ngop moġ. Keimi, enim wumb yi piinjing ei, Gos nge noman ka ngopu kongun ei, na enim paki tumbii nge ngum. ³Ok na enim kin, mon kembis aninga endi poġup ngunj ei, Gos nge oġ ei koi erpi kin, eim na kin an-

dan tum ei, poġup ngunj. ⁴Pe enim kin na mon ok aninga puls, gerik piingii ei, na noman eġe piind ei nge, Krais kin oġ ei koi erpi pim ei, Gos andan topu ngum ei piingii. ⁵Kumb ok wumb ei, Gos nge oġ ei, koi erpi pirim ei, andan tumerim; ba akip Gos Gui Ka eim nge oġ kun ka eġmin wumb ei, ek se andiġmin wumb kin, ek ni tor kindiġmin wumb kin, oġ ei koi erpi pim ei, andan topu ngum. ⁶Gos nge oġ koi er palim ei yi nge, Gos nge ek ka eġe, enim wumb tiġap eipi kin, Jura wumb tiġap ei kin, dambiltpi ende puk molk kin, Gos epi ka wii kanim kanim wii ngonum ei, en enim Jura wumb kin sinmin. Nga en enim, Gos eim men toġmun wumb ende eġe, eim nge wumb tiġap moġmun. Muġangin kin, wumb ei, Gos nge epi ngumbii nirim epi ei, Krais Jiisas kin singii.

⁷Gos kongun ei, na ngopu kindang kin, eim ek ka ni tor kindnjii nipi kin, wumb tiġap eipi ngumbii. Gos eim noman ka ni, noman dinga ei na kin ngang kin, kapli kongun ei ka ermbii. ⁸Gos nge wumb pei moġmun miġ, na yi miġ muġaġ. Na wu owundu min, wu num mendpiġ mon! Na wu wii mendpiġ moġ; ba Gos eim noman ka owundu, na kin ngum. Ngopu kin, kongun ei, Gos nge ek ka ni, Krais oġ ka ni, epi ka wii kanim kanim ni, wumb tiġap eipi wumb ei kin, na nip ngumbii. ⁹Gos Puġwu ei, eim epi kanim kanim pei eririm oġ ei, koi erpi kin, eim oġ kanim kanim ermbii ni pipi noman eġe, yi kis erpi pendrim ei, ok noman yi pirim ei, koi minj er pirim; ba akip nanim wumb pei, andan top, eramb kin, wumb piingii ei, Gos eim oġ koi erii kanim kanim ombu, eim erpi, koi er kindang pirim. ¹⁰Ok Gos eim oġ ei, koi er pendrim; ba akip kunum eġe, Gos eim kongun ei men toġmun wumb pei ngum ei, eim noman ka wii kanim kanim ei, ni tor kindangin kin, epin konu eġe tep eġmin wumb kin, noman dinga

pim wumb kin, ei eim noman dinga wii ei, andan tungii ei keningii. ¹¹ Gos kumb ok, eim noman eke of yi ermbii ni pirim of ei, Krai Jiisas sinim nge Owundu eke ni pendrim. ¹² Sinim pii gii wumb Krai Jiisas kin dambiltpi ende punjpin. Jiisas kin pii gii ninjpin ei nge, sinim Gos kin erpin kin, eim moŕum konu eke, sinim noman eke wii piipin tuk bin andlam ei, gaŕ kuŕpun kin, pii poŕ tumun ei, Krai ei eim andlam mendpiŕ. ¹³ Enim wumb tilap eipi, na enim dinga kii sip nind ei, enim noman embin to piinerei! Nimbiŕ erang na enim kin ngenj kumbii sip ngond eke nge, enim paki tumba.

Jiisas Krai Nge Noman Ka Ngoŕum

¹⁴⁻¹⁵ Gos of ei, koi erpi Krai kin moŕum eke nge, na mong kopsing pii poŕup kin, Erinjpin Gos kin prei dinga ermbii end. Sinim mei wu amb taŕ kin eŕ eŕip, kingam ambilaŕ noŕ, en enim nge ngii ende pii gii ninjing wumb ni, epin konu eke yi ku wumb ngii ende wumb ei, Erinjpin Gos nge kingam noŕ moŕmun ei, Erinjpin Gos kin embe keimi siŕmin. ¹⁶ Na Gos kin prei erip kii sind ei, Gos nge noman ka wii dinga owundu ni, eim epi kanim kanim ka wii salim ei, Gos nge Gui Ka kin, enim noman tuk ei dinga ngumba. ¹⁷ Nga prei end ei enim Krai kin pii gii nengin eke nge, Krai eim enim noman tuk eke, kunum kunum muŕmba. Moŕang kin, enim noman ka ei, dinga pimba ei, wumb eipi ngungii. ¹⁸ Nga of ei nge, enim Gos nge wumb pei kin, tep to noman dinga pendim palim ei, piingii ei nge, Krai eim noman ka ngoŕum of eke nge, yi miŕ palim ei piingii! Piingii ei, wuŕ aŕ, nga tonu mani, ei owundu mendpiŕ ngoŕum ei, wumb kapŕi pii poŕ tungii. ¹⁹ Nga enim kapŕi Krai eim nge noman ka wii mendpiŕ ngonum ei piingii; ba ei kapŕi, pei piik, poru ninerngii mon. Ba nga Gos nge of kun ka kanim kanim of ei, enim noman tuk eke piki tumba.

²⁰ Pe nga Gos eim nge noman dinga wii sinim pii gii kin, noman tuk eke kongun ermba ei, kapŕi prei erngii min, kii singii ei kamb mani kindmba. Gos eim nge dinga wii ei, kapŕi kongun erpi kin, tondrung ba. ²¹ Yi miŕ ku, Gos men toŕmun wumb pei, kunum kunum Krai Jiisas kin, Gos embe ambilk tonu kindngii ei, yi minj ekii se, kunum kunum pepi ba. Ei keimi!

Krai Nge Pii Gii Ninjing Wumb Noman Ende Palim

4 Na Owundu nge kongun enj konu eke, kan ngunjung wu moŕup kin, enim kin ek dinga nip ngo ngond. Ngond ei, Gos enim erngii ni piinim of ei, enim kapŕi kongun erik kin, pek molk pungii. ² En enim embe ambilaŕ mani kindik kin, nga enim kunum kunum wumb kin noman ka ngok kin, ek dinga ninarik kin, giyeng giyeng nik erngii. Enim engnjing noŕ kin, er orung kindnarik kin, kan wiik tok muŕngii. Enim noman ka wumb ngok kin, wumb endi endi paki tang kin, nga endi endi paki tang kin, yi miŕ erngii. ³ Enim noman ende sek kin, kongun dinga erik muŕngii. Muŕangin kin, Gos Gui Ka enim kin yi miŕ erang kin, enim sipi ende kindang kin, enim noman emin peng muŕngii. ⁴ Jiisas nge wumb tilap endeim moŕum. Nga Gos Gui Ka ei endeim moŕum ku. Ei yi miŕ ku, Gos enim wii topu sipim ei nge, enim epi ka wii endeim singii nge, piik kin, kui erik moŕmun. ⁵ Jiisas Owundu ei endeim moŕum. Nga eim nge pii gii of ei, endeim palim. Nga yi ku, noŕ pendik ngungii of ei, endeim palim ku. ⁶ Sinim pii gii ninjpin wumb nge, Erinjpin Gos Owundu endeim moŕum. Eim sinim kin pei epin konu eke tonu tep er moŕpu kin of kun ka sinim kin pei kongun erpi kin, nga sinim kin noman tuk eke moŕum.

⁷ Krai sinim endeim endeim ni eim nge dinga mok topu, wii ngang kin, eim

kongun paki topu kin, epi ei sinim kin ngum. Ei nge mił, sinim mei ełe mani wumb ombu kin, Krai sinim kin eim noman ka ełe yi mił ku ngum. ⁸ Gos ek ok pułum ek yi mił ninim,

“Kunum ełe, Krai epin konu ełe tonu pum kunum ei, eim wumb Seisen kan mił ngopu kin, eim angil ełe kindang muljung wumb ei, epin konu ełe tonu eim kin sipim. Eim Seisen, to mani kindpi kin, eim nge wumb ei kin, eim nge noman ka wii pei wii ngum.”

⁹ Nga ek ei yi mił ninim, eim tonu purum ei, pułe pałim mił nenj? Ba kumb se nge, eim mani orum ei, kumna kin mani pupu mei ełe mandring salim ełe purum.

¹⁰ Nga Krai eim, mei ełe mani orum wu ei, yi ku, nga tonu epin konu ełe tondrung purum. Eim oł ei erpi kin, mei konu ełe orung orung pei, eim sipi konu ełe ombu pei, mondpu si kindim. ¹¹ Nga Krai eim wumb kin epi ka wii ngum. Ngang kin, wu kombur, ek se andilmin wumb dinga ngang kin, mułngii; nga wu kombur, Gos epi koi erpi pałim oł ei piik kin, ni tor kindilmin wumb dinga ngang kin mułngii; nga wu kombur, Gos ek tor kindmin konu orung orung pungii wumb, dinga ngang kin, mułngii; nga wu kombur, men tołmun wumb tep elmin ni, Gos ek emb tołmun wumb dinga ngang kin, mułngii. ¹² Eim yi mił erpi kin, Gos nge tiłap wumb ei, paki topu, er ka erim. Erpi kin wumb ei, Gos kongun kun ka erangin kin, eim nge wumb noman se ende dinga kindim. ¹³ Kindpi kin, sinim pei o pun, noman ende pupun kin, sinim Jiisas kin pii gii nipin kin, Gos nge kingam Jiisas nge oł kun ka ei pipin kin, nga wu dinga mił peng mułngii. Molk kin, Krai eim nge oł kun ka wii dinga pei ei kin, yi mił ku, enim wumb pei tonu ongii. ¹⁴ Nga sinim kang ambil noman ełe, ek eipi eipi piik kin, ekii singii. Ei yi mił, noł kanu konu pop

topu kin, konu ełe orung orung mani purum. Nga yi mił, ek kend tonmun wu ei, wumb andlam eipi andan tok enmin. Erangin kin, wumb ei epi kun ka oł pałim mił enanmin. Ei nge, enim yi mił enerngii. ¹⁵ Ei mon, sinim ek keimi mendpil nipin kin, wumb eipi noman ka ngumun. Sinim pii gii ninjpin wumb nge wu num owundu Krai, eim nge oł kun ka oł ei, sinim ei ekii semin kin, wumb dinga peng kin tonu wangin kin Krai mił mułmun. ¹⁶ Krai eim sinim nge peng er mołum. Nga sinim pii gii ninjpin wumb ei, Krai nge ngenj embil mił dambiltpi ende pupun mołmun. Mułamin kin, Krai sinim wumb endeim endeim ni, kongun eipi eipi pendpi ngum. Sinim wumb pei dambiltpin ende pupun kin, Krai nge kongun noman ende sepin ermin. Ei nge, Krai sinim wumb pei si tikandi kindpi kin, tep er mołum. Ei yi mił erang, Jiisas nge tiłap wumb kin, wumb eipi noman ka ngangin kin, Gos eim tiłap wumb eim ngenj embil mił molk kin, dinga tonu wangin kin, oł kun ka erik mułngii.

Noman Konj Krai Kin Mołum

¹⁷ Pe Jiisas owundu nge noman dinga ei nge, na ek dinga endi nimbii end. Enim kunum nga olt endi, wumb eipi torung wumb erik mołmun, yi mił ku, enim yi mulerngii mon! Wumb tiłap eipi wumb ei nge, noman ełe kun ka pinalim ei, wii mił yi erik mołmun! ¹⁸ Pe torung wumb tiłap eipi ei, noman ełe emii mił pałim. Enim wumb ei, Gos nge noman konj ei, kunum kunum konj mułmba noman ei, sinenjing. Nimbil erang wumb ei, Gos ek ka piinarik kin, noman tuk dinga peng kin, Gos kin turii puk mołmun. ¹⁹ En enim nga singambil kulałmin! En enim noman tuk ełe penj mendpil mołum. Mułang kin, pe wumb ei en enim noman to piik kin, oł kis kanim kanim pei elmin.

²⁰ Ei nge enim Krai nge oł kun ka oł ei piinjing. ²¹ Enim Krai nge oł ei ni, ek enim piik enjing. Erangin kin, enim eim nge oł ei, ekii sik kin, nga enim Jiisas nge ek keimi ei, piinjing ku. ²² Pe enim noman ok nge oł ei, si kindngii. Nimbił erang noman ok nge oł ei, enim kin mołpu erang kin, enim oł kis kanim kanim enjing ei, si kindngii. ²³ Enim noman kin, noman tuk ełe, Gos erang kin, am konj mendpił tonu wangii. ²⁴ Enim Gos noman konj sik kin, Gos eim noman konj mił, yi peng erik mułngii. Pe noman konj yi erang kin, enim Gos kin kun ka mendpił mułngii. Molk kin, eim oł kun ka ei, mił erngii.

²⁵ Pe nga enim ek kend tok ełmin oł ei, nga enerngii mon! Enim wumb endeim ni, ek keimi nipin kin, erpin ngumun. Nimbił erang sinim pii gii ninjing wumb pei ei, Gos na Krai Jiisas nge tiłap wumb dambiltpi se ende kindim. ²⁶ Enim jikii kis pang, piinjing kin, enim noman kis tok piinerngii mon! Enim jikii kis pang piinjing pim kin, enim eni mani ba kunum ei, enim kin mulermba mon! Ba kumb se jikii kis ei, poru nimba. ²⁷ Enim Seisen kin kunum se ngangin kin, enim oł kis endi enerang mon! ²⁸ Pe wu endi ok epi waning siłim wu ei, nga waning sinermba mon! Pe wu ei angil ełe kongun erpi kin, eim ku sipi kin, eim kuni ni, alap ni, epi top erpi kin, nga wumb epi sinałim wumb ei, paki tumba ku. ²⁹ Enim ek kis endi ninerngii mon! Enim ek ka paki tumba ek minj ningii! Enim ek yi nengin kin, wumb eipi paki topu kin, noman ka ngopu kin, ek kun ka nengin kin, wumb ek piingii wumb ei, noman ka ngok erngii! ³⁰ Pe enim Gos Gui Ka kin, noman embin to ngunerngii! Nimbił erang Gos Gui Ka enim kin mułang, Gos nge ek keimi ok nirim mił, enim wumb na nanim nge wumb ei, to tonu kind mundunj. Mundamb kin, Gos Gui Ka enim kin

mułang, nga ekii se Gos kunum owundu tonu omba kunum ei, Jiisas orung opu enim sipi, orung simba kunum ełe, oł kis ya mani mei ełe enmin oł ei, sinim kin pinermba mon; poru nimba. ³¹ Enim noman tuk ełe, kis piik kin, noman ełe kis piik kin, enim jikii pang kin, wumb eipi kin ek dinga wii tok kin, nga wumb eipi kin ek kis ngok kin, nga noman kis min, ek kis kanim eipi endi enim pim kin, ei si kindngii! ³² Enim nga yi mił ku erngii! Enim enginjing noł kin, noman ka ngok, nga wumb kin oł kun ka wii palim mił erngii! Nga wu endi enim mołmun konu ełe mołpu kin, nim kin oł kis erim ei, kapłi enim kanik wiik tok kin, eim oł kis ei kindngii. Gos nge Jiisas Krai, sinim oł kis pei kil ngopu, si kindpi, poru nim. Ei yi mił ku, enim wumb eipi oł kis enim kin enjing ei, enim wumb ei, oł kis ei si kindpi poru nimba ku.

Enim Gos Nge Oł Kun Ka Erik Mułngii

5 Ei yi erang, enim Gos nge kang ambił mołmun. Nimbił erang Gos enim wumb eim noman ka ngołum ei nge, enim Gos nge oł kun ka ełim oł yi ku, ekii sik kin, kongun dinga erik mułngii! ² Enim noman konj ei, wumb eipi noman ka ngangin ei, yi mił ku, Krai Jiisas sinim kin noman ka ngum. Ngang kin, eim kołpu kin, noman konj ei kindpi kin, sinim wumb paki topu, Gos kin kułmał mur ka wii mił topu kin, Gos Krai kanpi kin, kan ka wii kenim.

³ Nimbił erang enim Gos nge wumb mołmun. Mołmun ei, enim ya mani mei ełe oł kis kanim kanim amb eipi kin, oł yi mił si kindngii! Wumb eipi nge epi kan bun bun sinmin oł ei ni, oł penj tui kun pinałim oł ei ni, yi enerngii, mon! ⁴ Enim ek kis penj ninmin; nga ek wii pułe pinałim ek ni, nga ek kun pinałim ek ei, pei ninmin ei ninerngii mon! Ba enim yi mił erik kin, enim Gos kin ek ka nik ngungii. ⁵ En enim ei kan kun erngii!

Enim mei noman oł kis epi kanim kanim wumb kin ni, ei oł kun pinałim mił ni, nga wumb eipi nge epi kan bun bun sinmin ei nge, gos kend mił epi sik, erik enmin. Wumb yi mił enjing kin, wumb ei Krai kin, Gos tep er mołmbuł konu ka wii tuk ełe, punerngii mon!

⁶Enim kan kun erik mułngii! Wumb ek kend tok, nga ek wii pułe pinałim ek endi enim kin ningii; ba wumb ei nge, ek ei ekii sinerngii mon! Nimbił erang epi ei nge, Gos pupuł kis wumb ei kin, tonu omba. Wumb ei, Gos kin buł ngok kin, ekii sinenjing. ⁷Yi mił pim kin, enim wumb ei kin, epi endi enerngii mon ku! ⁸En enim ok, noman tuk ełe emii peng oł kis er mulnjung; ba akip enim Krai Owundu nge wumb tonu onjung kin enim Jiisas kin dambiltik ende pu molk kin, pe nga enim noman tuk ełe tiłang pałim mił, kapli enim oł kun ka ei, yi mił ku erngii! ⁹Pe enim noman tuk ełe, tiłang yi erang ei, kuni mong ka wii pei, yi mił tonu omba. Wang kin, enim oł ka ni, oł kun pałim oł ni, nga ek keimi oł pei yi erngii! ¹⁰Enim nipe epi endi enim noman ełe, ermin ni erngii ei, Krai Owundu nge eim noman pałim yi mił erngii! ¹¹Nga wumb epi wii endi pułe pinałim epi elmin ei nge, enim enerngii mon! Nimbił erang epi ei, oł kis emii pałim mił, kun pinałim yi erngii mił ei, ekii sik enerngii mon! Ba enim torung oł ei nge tiłang pałim ełe, tu wangin erngii! ¹²Ei epi koi erik enmin oł ei, sin ek ninmin ei, am singambił kultmun! ¹³Ba Jiisas nge ek ka tiłang mił, wumb oł kis kanim kanim enjing ei, si peni ełe tor wang kin, epi ei wumb keningii. En enim elmin oł ei, konu peni ełe andan tang kin, wumb pei keningii. ¹⁴Nipe oł kis epi peni ełe tor omba ei, emii pinermba mon; ba ei tiłang erang mułmba. Ei mił peng kin, eim ek yi mił nirim, “Enim or pałmin ei, pinerngii! Enim angk konj kindik mułngii! Nga enim

wumb kulii ei, angk tonu ok, konj mułei! Mułangin kin, Krai enim tiłang ngumba.”

¹⁵Enim er mołmun oł ei, enim kan kun erik mułngii! Enim wumb noman kun pinałim wumb elmin oł ei, enim yi enerngii mon! Enim wumb noman ka wii pałim mił, oł ei erngii! ¹⁶Enim kunum kunum pei sałim mił ei, oł ka erngii! Nimbił erang akip kunum ełe, wumb oł kis enmin. ¹⁷Yi mił peng kin, enim wumb noman kun pinałim wumb mił, yi enerngii mon! Ba enim kur keningii ei, nipe epi endi Owundu nge noman ełe pałim mił, yi erngii!

¹⁸Enim noł wain nunerngii mon! Nok kin, enim noman ei wulu pang kin, enim oł kun pimba mił enerngii mon! Ba enim noman tuk ełe, Gos Gui Ka piki to mułmba. Mułang kin, enim oł kun ka pimba mił erngii. ¹⁹Enim Gos ek ka nik kin, wumb eipi ngungii. Ngok kin, Gos ek nik golang kindik, Gos Owundu embe ambił tonu kindik, Gos Gui Ka gisa ni, mingał kepii kin tok, golang nik ei, enim noman tuk ełe, ka ka piik kin, Gos Owundu ngungii. ²⁰Kunum kunum Ernjin Gos sinim kin epi ka wii kanim kanim pei ngum. Ngang kin, sinim Gos kin noman ka wii piipin ngumun ei, Krai Jiisas nge embe ełe ngumun.

Wu Amb Simba Nge Ek

²¹Wumb eipi en enim ningii ek ei piik kin, ekii singii. Nimbił erang sinim Krai nge wumb, eim noman pałim mił ermin.

²²Amb enim wenjing noł ningii ek ei piik kin, ekii singii. Yi mił erik kin, Krai Owundu kin ekii sik erngii ku. ²³Wu endi ei eim ambim kin tep er mołum ei, yi mił ku Krai ei eim nge tiłap wumb kin tep er mołum. Mołpu kin, eim tiłap wumb ei, eim ngenj endeim kin, kołpu sipi, orung simba nge om. ²⁴Nga embnjing noł, en enim wenjing noł ningii ek kanim kanim pei ei, am ekii singii. Sik

kin, yi mił ku, Gos nge tiłap wumb ei, Krais nge ek ka ei pei, ekii singii ku.

²⁵ Wenjing noł, enim embnjing noł kin, noman ka piik ngungii! Yi mił ku, Krais nge wumb tiłap ei, noman ka piipi kin, eim kołpu eim noman konj wumb ngopu paki tum. ²⁶ Yi mił erang, Krais eim nge tiłap wumb sipi kin, eim ek ka ele of kis kil ngopu kin, noł pendpi ngum. Yi er ngopu kin, eim nge tiłap wumb sipi kin, Gos kin kindim. ²⁷ Eim yi erang kin, en enim konj mendpił mułngii! Mol k kin, of kun ka minj erik, of kis ei enerngii! Enerangin kin, eim ningił ele, kan ka wii mendpił mił kenmba. Kanpi, yi mił erpi, eim nge tiłap wumb ei, kun ka wii mił sipi kin, eim kin tuk simba. ²⁸ Wu en enim nge ngenj noman ka ngok kin, kaimb sik ngonmun ei, yi mił, en enim nge embnjing kaimb sik kin, noman ka piik, ngungii! Wu nii endi eim ambim kaimb kułpu kin, noman ka ngumba ei, eim nge ngenj kaimb kułpu, noman ka yi ku ngotum. ²⁹ Yi mił erang, wumb endi eim nge ngenj kis piipi kin, noman ngunałim min, of yi enalim mon. Yi ermba mił, eim kuni ngopu kanpi kin, ka er kun er si mołuhum. Nga Krais nge wumb tiłap yi mił ku elim. ³⁰ Nimbił erang sinim Krais eim nge ngenj to dambiltpi se ende kindim. ³¹ Ei yi mił, Gos eim nge ek ka yi nirim puł yi mił peng kin, “Wu eim nge arim mam tał wakin topu, ambim kin okuł ende punguł ei nge, wumb tał eł elip ende mułnguł.” ³² Gos ek ka ele ei, ek ekin owundu endi, ek keimi ni tor kindim. Na yi mił, ni piinj puł ei, Krais kin eim nge wumb tiłap ende mołum. ³³ Ba ek ei nge, enim kin ninim ku. Enim pei endeim endeim ni wenjing noł, kaimb sik, noman ka ngok, embnjing ngungii ei mił, en enim ngenj ele kaimb sik, noman ka ngok elmin mił. Nga enim embnjing pei wenjing ek ningii ek ei, ekii sik kin, enim wenjing embe ambił tonu kindik, yi erngii.

Kangi Ambil Ni Menjing Ernjing Nge Ek

6 Kangi ambił, enim menjing ernjing ek ei piik kin, ekii singii! Nimbił erang, ei of kun ka peng kin, Krais eim noman to piinim mił yi erngii! ² Enim kangi ambił, menjing ernjing, nge embe, ambilk tonu kindik kin, nga noman ka ngok yi erngii! Ei Gos lo ek kumna ek dinga nirim mił palim. ³ Yi enjing kin, enim kun ka mol k kin, nga enim ya mei ele kunum kinan mol k punyii.

⁴ Ernjing enim kingenjing noł kin, enim of noman embin tui kunum kunum erangin kin, jikii pupu, kis piingii of ei, enerngii mon! Ba of yi enarik kin, enim kingenjing noł ei, Krais nge of kun ka andan tungii.

Kongun Wii Ełmin Wumb Kin Kongun Tep Ełmin Wumb

⁵ Enim kongun wii ełmin wumb ei, kongun tep wu ek nimba ek ei ekii sik kin, noman ka ngok, ei mund mong tok, kongun dinga kindik erngii. Erik kin, enim noman tuk ka piik enmin mił, yi ku erngii! Enim kongun ei erik ele nge, enim Krais kin kongun mił erngii! ⁶ Enim kongun tep wumb enim kanik kin, tep er mułngii kunum ei mendpił, kongun ermin ni piinerngii mon! Ba yi ku, enim Krais nge kongun erik kin, Gos eim erngii ni noman peng piinim mił, yi erik kin, eim noman tuk ele pei kongun wii erik mułngii ku. ⁷ Enim kongun wii erik kin, noman ka ka piik erngii! Enim kongun yi mił erngii ei erik, ya mani mei wumb mendpił ngunanmin; ba sinim nge Owundu ngonmun. ⁸ Enim piingii ei, Jiisas Owundu enim wu endeim endeim ni kumep ngumba. Ngang kin, enim kongun kumep sinjing wumb min, kongun wii erik kin, kumep sinenjing wumb ei, kongun ka erngii! Wumb ei pei pei, yi mił singii.

⁹Enim kongun tep wumb kunum kunum oł kun ka pimba mił erik kin, enim kin kongun wii er ngonmun wumb ngungii. Enim wumb kin kongun embin tui ngok kin, oł dinga enerngii mon. Nimbił erang enim piinmin ei, enim kongun wii enmin wumb ei ni, kongun tep wumb ei ni, tep wu endeim mendpił ei tonu epin konu ełe mołum. Eim wumb endeim endeim ni mok tumba ei eim ende mił mok tumba.

Gos Nge Dinga Opu Ełmin Kumb Tepii

¹⁰Ek ni poru nip nind! Enim Kraiskin ok ende puk dambiltik molk, dinga singii. Nimbił erang eim noman dinga owundu sałim. ¹¹Pe enim Gos opu erngii epi kanim kanim pei ngumba epi ei, tapik sik se endngii. Ei nimbił erang, enim Seisen wu kis enim kin, ek kend topu ermba kunum ei, enim dinga angk kin, eim kin opu orung erngii. ¹²Ei sinim mei wumb kin, opu orung enanmin mon. Ba sinim opu orung kindpin gui kis ei, tonu epin konu ełe ni, ya mani mei ełe mołmun. Nga tep erpi, noman dinga sep kin, dinga kis emii enim konu ełe mołum, gui kis pei ombu ei sinim kin opu orung enmin. ¹³Nimbił erang enim akip Gos nge opu epi ngumba ei, si tapik mułngii. Nga kunum endi, epi kis tonu omba kunum ei, enim kaplı dinga angk kin opu orung wu enim tumba ermba kunum ei, eim kamb mani kindngii. Nga ekii se, opu er poru ningii kunum ei, enim angk kin, dinga puk engingii.

¹⁴Enim oł kun erik engingii ei, Gos ek ka keimi pii gii dinga nik, mum tulan mił, kend ełe talk kin, nga oł kun ka erik erngii ei, kumb tepii mił enim pepił ełe tepngii. ¹⁵Nga enim simb ełe simb kum mundngii mił ei, Gos nge ek ka emin ni tor kindngii ei, yi mił er kun er mułngii. ¹⁶Kunum kunum enim pii gii dinga peng ełe, kumb tepii mił, ambilk si endngii ei, yi mił erik kin, enim

opu mong ei dup mił seng kin, Seisen wu gui kis eim tumba ei, enim si tor sengin kindngii. ¹⁷Gos sinim sipi orung simba ei, sinim peng ełe, peng kon mił epi ei, si mundmun. Nga Gos ek ka ei, Gos Gui Ka tui jik mił ei, ambił gii nik mułngii! ¹⁸Oł ei pei erngii ei, Gos kin kii sik ngangin kin, enim paki tumba. Enim kunum kunum pei, Gos Gui Ka enim andan tumba kunum ei, enim prei erngii! Yi mił peng kin, enim kunum kunum or pinarik, konj molk kin, prei erik, kan kun erik mułngii. Nga enim Gos nge wumb kunum pei, prei erik kin, dinga ngok mułngii. ¹⁹Yi ku, enim na kin prei erik kin, Gos ngungii. Ngangin kin, Gos na eim nge ek ka nimbii ei, gupu aki topu seng kin, mund mong tunermbii. Gos ek ka koi erpi peng kin, wumb piinanmin ek ei, na nip tor kindamb kin, piingii. Enim prei erangin kin, na ek kun pimba mił nip ngumbii. ²⁰Pule yi mił peng, na Gos nge ek se andiłmin wu, eim ek ka ni tor kindmbii. Ei nge na kongun ełe enj ei, konu kan ngii ełe peł. Enim na kin prei erik, Gos ngangin kin, na Gos ek ka ei, mund mong tunarip kin, dinga ni tor kindip nimbii ek ka ei, nip minj mułmbii.

Poru Nimba Ek

²¹Wu Taikiikis sinim enginjpin wumb noman ka ngołmun ei, eim kin Kraiskin kongun ka ełim wu ei, na kongun ei mił, na moł mił ek ei ni tor kindpi enim ngumba. ²²Ei yi mił, na wu ei enim kin kindind. Wu ei enim kin sin enmin oł pei ei, enim kin ni tor kindang piingii. Piik kin, enim noman tuk ełe, dinga ka seng kin, mułngii.

²³Erinjpin Gos kin, Gos Kraiskin Jiisas Owundu kin ouni, sinim enginjpin noł pei kin, noman emin ka sepi kin, nga noman ka seng kin, nga pii gii dinga peng kin, ngang singii. ²⁴Pe Gos nge noman ka eim wumb nii endi Owundu Kraiskin Ji-

isas kin noman ka ngungii ei dinga ka ei
ekii poru ninermba.

Pol Mon Pilipai Wumb Połpu Kindim

Pol Pipe Połpu Pilipai Wumb Muljung Konu Ełe Kindim

1 Pol kin Timosii teł Krai Jisas nge kongun wu mołpuł kin, pepe ei połpuł kin, enim Gos nge wumb Pilipai konu ełe wumb mołmun. Enim Krai Jisas kin dambiltik ende puk muljung wumb ei ni, tep er mołmun wumb ni, men ngii kongun ełmin wumb enim pei sił pipe ei ngopuł kindmbil.

²Sinin nge Erinjpin Gos ni, Owundu Jisas Krai ouni enim kin noman emin wii enim ngang kin, enim noman emin ka seng mułngii.

Pol Noman Ka Piipi Gos Ngum

³Kunum kunum ełe, na enim kin piip kin, Gos kin noman ka piip ngoł. ⁴Na enim kin kunum kunum Gos kin prei erip kunum ei, na ka piip ngond. ⁵Nimbil erang enim na Gos kongun enjingil mił, kumb se paki toł ni, pe paki tumun ku. ⁶Yi mił erang, na piip poru nind ei, yi mił pałim. Gos enim noman tuk ełe kin, kongun ka wii enim kin pułgun mondpu erim. Gos eim kongun ei, erpi pang kin, Jisas Krai kunum Owundu simba kunum ei, poru nimba. ⁷Pe na noman yi mił piip kin, enim ngond ei, kapli kun ka minj mołum. Nimbil erang na enim kin noman ka ngoł. Ei yi mił, enim pei Gos nge noman ka ei, na kin ngum ei, enim pei na kin noman ka ouni sinjing. Kunum tał pei, na kan ngii ełe mult kunum ei ni, kunum ei na Gos ek ka ni tor kindip ełe nge, dinga angip endinj. Kunum ełe, enim na kin ouni erik kin, paki tok muljung. ⁸Gos mendpił eim kanpi piinin ei, na ek keimi mendpił nip, yi mił ngond. Na noman dinga kindip op kin, enim kenmbii ni piip mił

piinand mon. Na noman ka ngołum oł ei, enim kin ngop ełe, Jisas Krai na kin ngum.

⁹Na enim kin Gos prei erip kin, kii sip ngop ei, yi mił, Na prei erip kin, enim nge noman ka wumb kin ngołum oł ei, dinga tonu ok, nga enim noman ka wii keimi ni, oł kun ka ełmin oł ei piik kin, kun erngii ku. ¹⁰Ei mił, en enim kapli oł kun ka ełmin oł ei, mok tok kin, piik kun ka mendpił erngii. Nga Krai omba kunum owundu ełe, enim Krai ningil ełe, oł kun ka wii molk kin, oł kis endi enim kin mulerngii mon. ¹¹Mułangin kin, Krai Jisas eim enim kin oł kun ka ei, enim andan topu erang kin, oł kun ka oł ei, enim noman tuk ełe kin, am piki top mułmba ei mułang kin, enim Gos nge embe ambil tonu kindngii ei, am ei tonu pupu pimba.

Pol Kan Ngii Ełe Pim Ei, Gos Ek Ka Paki Mił Tum

¹²Engnan noł! Na noman piip mił ei, enim piingii ei, oł embin tui na kin tonu om ei, ek ka nge andłam ei, ondu ngunerim mon! Ei ek ka ei am pengli; wumb piinjing ni, oł yi mił erim. ¹³Oł yi mił erim ei, Sisa ngii ełe tep er mołmun wumb, opu wu ombu ni, nga wumb eipi pei ya mołmun wumb ei, na Jisas Krai nge kongun wu ełe nge, kan ngii pir ei, wumb na piinjing ku. ¹⁴Wumb ombu, na kan ngii pinj ei, piik kin, poru ninjing. Yi erang, enginjpin noł kombur pei, Owundu kin pii gii ninmin ku. Nga en enim nge noman ełe dinga sik kin, mund mong ei si kindik kin, am Gos nge ek ka ei, am nik dinga kindik endnjing.

¹⁵Keimi, wumb kombur na embe punum nik kin, na kin noman kis piinjing. Piik kin, na to mani kindmin nik enjing. Pe oł ełe nge, Krai eim ek ei ni tor kindnjing. Nga wumb kombur na Pol kin, noman ka piik ngok kin, Krai nge ek ka ni tor kindik kin, paki tok ełmin

ku. ¹⁶Nga wu ombu piinmin, na ya kan ngii moʔup kin, dinga kindip, opu orung miʔ erip, Gos nge ek ka dinga ni tor kindip miʔ ei piik kin, na noman ngonmun. Ngok kin, ek ka ei ni tor kindiʔmin. ¹⁷Ba wumb kombur en enim nge embe eʔ nge, piik niʔmin. Nga Kraiis nge ek niʔmin ei, noman kun paʔim miʔ ei, ni tor kindi-naʔmin mon. Na kan pir ek embin tui ombu tui miʔ, nik tuk kindik kin, oʔ yi miʔ eʔmin.

¹⁸Pe nga ei epi nipe? Ei minj oʔ pei eʔmin ei, oʔ keimi mendpiʔ min, oʔ kend yi miʔ eʔmin ku. Ei nge nik kin, Kraiis nge ek ka ei, nik wumb ngoʔmun. Oʔ eʔe nge na ka piind. Ei am ka minj piimbii.

Pe Na Konj Muls Kin, Krais Kin Ouni Muʔmbii

¹⁹Nimbiʔ erang na piip poru ninj ei, enim kunum kunum prei erik kin, na paki to ngoʔmun. Ngangin kin, Jiisas Kraiis nge Gui Ka ei nge, dinga na ngoʔum. Pe na piind epi ei, tonu onum ei, na paki tang kin, na am ka wii muʔmbii. ²⁰Pe yi miʔ erang kin, epi ei tonu omba ni, ka piip moʔ ek ei, ek ka wii tonu omba eʔe nge, kui er moʔ. Ei tonu wang kin, ei nge na ek nip tor kindinj na singambiʔ kulermbii mon! Ermbii oʔ ei yi miʔ, na nam eʔ oʔ ei, yi ku, erip muʔmbii. Muʔamb kin, pe na konj muʔmbii kunum min, kuʔmbii kunum ei, na nge ngenj ei, Kraiis nge embe eʔe tonu omba. ²¹Keimi, na nge noman eʔe yi miʔ paʔim. Pe na noman ei konj ka pep nim kin, na Kraiis nge embe ambiʔ tonu kindmbii ei kapʔi. Ba pe, nga na kuls kin, na epin konu eʔe noman konj simbii ei, ka wii mendpiʔ. ²²Nga na ya mei eʔe konj muls kin, na kongun end kongun ei, epi keimi tonu omba. Ba na nipe andʔam endi ekii sip ermbii ei, na piinand. ²³⁻²⁴Na nam noman tuk eʔe taʔ paʔim. Na koʔup pup kin,

Krais kin epin konu eʔe ouni muʔmbii ei, am ka wii. Ba na enim kin ya mei eʔe muls kin, ei nga na enim paki tumbii ei, ka wii ku. ²⁵Na pii gii dinga nip kin, na piip poru ninj ei, nga na enim kin ouni muʔup kin, enim paki tamb kin, enim pii gii dinga nik kin, ka wii piik muʔngii. ²⁶Yi miʔ paʔim ei piip kin, na nga op enim kin ombii. Nga enim na kin ka piik kin, Kraiis nge embe ambiʔ tonu kindngii.

Pilipai Wumb Enim Pol Kin Tep Tok Ende Pu Molk Opu Erngii

²⁷Ba enim andʔam endngii oʔ ei, am kun ka erik andik kin, Jiisas Kraiis nge ek ka eʔe miʔ, ekii sik wumb eipi andan tok, yi miʔ erngii. Nga na op enim kenmbii min, nga na enim kin onermbii min, ei epi wii miʔ, ba na enim nge ek ei piimbii eʔe ei, enim noman ende sek kin dinga angk muʔangin kin piimbii. Molk kin, noman ende sek kin, wumb paki tok, kongun dinga erik yi erangin kin, Kraiis nge ek ka eʔe, pii gii dinga nik muʔngii. ²⁸Na piimbii end ek ei, enim nge opu orung wumb ek endi ningii ei, mund mong enenjing. Pe enim mund mong enenjing kin, pe wumb en enim piingii ei, en enim dup konu kis eʔe ngenj kumbii kis singii. Ba Gos enim andan yi miʔ tumba ei, Gos eim erang kin, enim sipi orung simba. ²⁹Nimbiʔ erang Gos enim Kraiis nge kongun ka erngii nipi kin, enim noman ka ngum. Enim Kraiis kin pii gii ningii nge nip kin, eim dinga eʔe mendpiʔ ngunerim mon; ba enim Kraiis nge embe eʔe, ngenj kumbii singii nipi kin, enim eim dinga ngum ku. ³⁰Na pii gii eʔe nge, ok opu dinga erir ei, enim kenik. Pe nga na opu end miʔ eʔe nge, ei enim piinmin. Pe enim piinmin ei, na opu end miʔ oʔ ei, sinim ouni tep topun er muʔmun.

**Sin Sinim Nge Noman Ete
To Mani Kindpin Enginjpin
No! Noman Ngumun**

2 Pe enim Kraiss kin mo!mun ei eim kin, noman tuk ete dinga silmin min? Pe enim eim noman ka sik piik kin, enim noman emin ka mo!mun min? Enim Gos Gui Ka nge noman konj ete, ende mo!mun min? Nga enim wumb eipi kin noman ngok, kaimb sik, yi etmin min mon? ²Pe yi mi! pim kin, pe enim na kin noman ka mendpi! piik ngungii ei nge, tonu omba o! yi mi! pa!im. Enim noman ende sik kin, wumb eipi kin noman ka ngok ei, o! endeim mendpi! pimba. Peng kin, noman ende sek mu!ngii. ³En enim noman ete, embe wii ambil tonu kindnerngii mon! En enim noman ete, to mani kindik kin, nga wumb eipi nge embe, to tonu kindngii wumb ei, ka wii ni piik erngii. ⁴En enim nge noman ete epi ei mendpi!, tep er mulerngii mon! Ba enim wumb eipi nge noman ete, epi ei tep ka er mu!ngii ku.

**Kraiss Eim Embe To Mani Kindang Kin
Gos Eim Embe Ambil Tonu Kindim**

⁵Kraiss Jiissas nge noman endeim sirim mi! ei nge, enim noman ende yi mi! mendpi! singii.

⁶Kumb ok, Jiissas Gos kin ende mendpi! multum. Ba Jiissas eim Gos nge noman dinga tep er mo!mun o! ei nge, dinga ambil gii ni piinerim mon. Eim Gos kin ekii sipi kin, mandring mu!um. ⁷Mon! Eim nge o! dinga ei si kindpi kin, nga eim mei wu mi! mani om. Opu kin, eim kongun wu wii mi!, yi er mu!um. ⁸Wumb kenjing ei, eim mei wu mi! mendpi! mu!um. Eim nge noman ete embe ei, to mani kindim. Kindpi kin, Gos nge noman ete ekii sipi erim. O! yi nge pepi pang kin, eim ku!um kunum ei, poru nim. Pepi pang kin, keimi ond peri ete ku!um. ⁹Ku!ang ete nge mendpi!, Gos Jiissas nga

konj sipi kin, eim to tonu mendpi! kind mundum. Nga Gos eim embe ka wii mendpi! endi ngum ei, wumb nge embe pei to mani kindim. ¹⁰Kindrim embe ei, Jiissas pa nipi ngum. Ngang embe ei, tonu epi konu ete wumb ni, ya mei ete wumb ni, mei mandring ete wumb ni, wumb ni pei, Jiissas eim endeim ambil tonu kindngii. Kindik kin, nga mong gopsing pii polk kin, eim embe ete ek ka nik kin, eim nge embe ambil tonu kindngii. ¹¹Wumb pei gupu ete ek yi mi! ningii. "Jiissas Kraiss ei Owundu," pa ningii. Yi mi! nengin kin, Erinjpin Gos nge embe ei am tonu ba.

**Enim Ti!ang Mi! Tuk
Wumb Pei Kin Mu!ngii**

¹²Kap!i, na nge wumb pu! ei yi mi!, ok na enim ek ninj ekii sinjing ei, pe yi mi! ku erngii. Na enim kin muls kunum ete, enim epi erngii ek ei ninand mon! Ba pe, na konu turii mo! kunum ete, enim na ek ekii sik kin, am o! yi nge erngii. Gos enim sipi orung sim ei nge, mund mong erik kin tungu erngii. Yi erik kin, kongun dinga erik mu!angin kin, Gos enim noman konj ka epi enim ngumbii nirim epi ei, ngang singii. ¹³Enim piinmin ei, Gos enim noman tuk ete kongun erpi mo!um. Nga Gos eim noman ete, enim noman tuk ete kindim. Kindang kin, nga Gos eim noman pa!im mi!, yi kongun erik mu!ngii. Yi erik mu!angin kin, Gos enim kan ka kenmba.

¹⁴Enim epi pei enmin o! ei nge ek mi! enmin o! ei ni, kis piik, kii sik enmin o! ei ni, pei si kindik kin, er mu!ngii. ¹⁵⁻¹⁶Yi mi! erang, enim o! yi mi! erik kin, enim kun ka mu!ngii. Nga pund mong endi, enim kin pinermba mon! Enim Gos kingam no! mendpi! mu!ngii. Nga enim noman tuk ete, orpu! mi! endi pinermba mon. Enim ek wumb noman konj ngo!um ek ei, ambil gii nik mu!ngii. Ei molk kin, wumb ti!ap eipi pii gii ninenjing wumb ete, enim tuk molk kin, dup

mił tiłang erang kin, ya mei ełe wumb oł kis ełmin wumb ei, kin mułngii. Mułangin kin, nga Krai Owundu tonu omba kunum ei, na enim kin pei ka piimbii. Piip kin, na noman ełe yi piimbii ei, na kongun wii mił erip kin, nga nam nge dinga ei, wii mił kindip ermbii mił mon!

¹⁷⁻¹⁸ Enim nge pii gii ei, Gos kin kułmał kałilmin mił yi pałim. Nga kułmał kałilmin poru nimba epi ełe, noł wain bein tołmun. Yi peng kin, na miyem ełe, noł wain mił bein tok, enim kułmał kałilmin poru nimba erang bein tok kin, tonu kindnjing pim kin, ei epi wii mił. Ei na ka piimbii. Keimi, na enim kin ka piip ngumbii. Nga enim yi mił ku, ka piingii. Enim na kin ouni ka piipin mułmun.

Timosii Nge Ek

¹⁹ Ba na Jiisas Owundu pii gii ninj kin, kapłi Jiisas eim noman ełe yi piim kin, kunum olt mon, na Timosii kindamb kin, enim kin omba. Nga Timosii orung opu, enim ek na kanpi neng piimbii. Piip kin, na ka piimbii. ²⁰ Na nge wu Timosii mił, nga wu endi mulałim mon! Eim na kin noman ende sep ngołum. Ngopu kin, eim nge noman tuk ełe enim paki tumbii ni dinga piilim. ²¹ Wumb eipi pei, en enim noman ełe epi ei, minj tep ka er mołumun. Molk kin, Jiisas Krai nge kongun ei, tep ka enałmin mon. ²² Ba enim wu Timosii ełim oł ei piinmin. Timosii eim oł kun ka ełim wu. Eim na Krai nge ek ka kongun erir konu ełe, eim na paki tołum wu. Ei eim yi erim ei, wu endeim kingam ei, eim arim paki tołum mił, Timosii na kin yi ełim. ²³⁻²⁴ Pe na kan ngii ełe tor op piip kin, na Timosii kindamb kin, enim kin sikir omba. Pe na pii gii nind ei, Jiisas Owundu eim andłam endi top simba. Nga kunum aninga kopur na yi ku, mołup kin, nga enim kin ombii.

Wu Epaproraisis Nge Ek

²⁵ Na nam piip kin, wu Epaproraisis kindamb kin, enim kin omba ei, sinim nge enginjpin. Na kongun ende wu ei, sił opu ende ełmbił wu. Ok enim eim kindangin kin, na kin opu ei, enim nge men ek niłim wu ei, na paki tołum. ²⁶ Eim nge noman ełe, enim kin opu kenmbii ni piipi kin, noman embin topu mołum. Eim ening pałim enim piinmin ei nge, eim noman embin to piinim. ²⁷ Keimi, ok eim ening pim. Peng kin, eim kułmba mandi erim. Ba Gos eim kin kaimb sim. Ba Gos eim kin mendpił, kaimb sinerim mon! Gos na kin kaimb sim ku. Gos eim oł embin tui ei, na kin pei tonu omba ei, mon ni piipi kin, na paki tum. ²⁸ Yi mił ku, na nam noman ełe, na Epaproraisis eim kindamb wang kin, enim nga kan ka kanik piingii. Ka piyangin kin, nam noman embin ei, aninga mani mił ba ku. ²⁹ Gos Owundu kin ka piik ngok kin, wu Epaproraisis omba nge, ka piik sik kin, enim eim kin noman ka piingii. Wu yi nge, enim embe ambii tonu kindngii. ³⁰ Wu ei, Krai nge kongun er pupu kin, kułmba mandi erim. Eim konj mułmbii ni piinerim mon! Eim kongun ei piipi kin, enim kapłi na paki tunenałangin kin, eim ni piipi kin, na kongun paki topu poru niłang.

Krai Kin Pii Gii Ninim Wu Ei Wu Kun Ka Mendpił

3 Angnan noł! Na ek ei yi mił połup poru nimbii end. Enim Jiisas Owundu kin noman ka piingii. Na pipe ei nga polt ei nge, na noman embin topu poland mon. Nimbii erang na pipe nga ei, połup enim ngond ei, na enim kin paki top ngond. ² Wumb kung owu mił, oł kis kanim kanim ełmin wumb mołmun ei, enim kanik kun erik mułngii! Nga wumb ei nge, lo ek ekii sik kin, ngenj kopsik ełmin wumb ei enim kanik

kun erik muḥngii! Wumb ei ngenj kopsik eḥmin oḥ ei, andan tonum wumb ei, Gos nge wumb. ³Ba sin sinim noman tuk eḥ Gos nge Gui Ka eḥ muḥang kin, sinim andan topu kin, sinim Gos nge wumb moḥmun. Yi miḥ Gos embe ambiḥ tonu kindpi kin, nga Kraiḥ Jiisaa kin ouni embe ambiḥ tonu kindmin. Sinim ngenj kopispin oḥ ei, sinim nge pii gii ei, paki tunanim mon. ⁴Pe na nge noman eḥe yi pim kin, ngenj eḥe oḥ ei, na Gos sipi orung simba nge andḥam endi saḥim ei, na kapḥi paki tumba. Nga wumb kombur ngenj eḥmin oḥ ei, sin kapḥi paki tumba ni, pii gii ninmin ku. Ba na nam noman eḥe, am mendpiḥ, yi miḥ to piimbii. ⁵Piyamb nimbiḥ erang kunum angii orung nga tekliki o pang kin wumb kombur na ngenj kopsik. Na Esrel nge wu. Na Benjamin nge tiḥap wu moḥ. Eipru wumb ei na miyem ende. Na lo ek ei, na am keimi ekii siḥ wu. Ba oḥ ombu ei nge, na Gos sipi orung sinermba mon. ⁶Gos nge kongun eḥe, na dinga kindip kin, ekii sip enj. Na Gos nge wumb ei, oḥ embin tui ngop endinj. Nga yi ku, na wu endi na lo ek ekii siḥim min, nip kii simba ei, na mong endi pinermba mon. ⁷Ba epi pei saḥim ni, na embe ambiḥ tonu kindngii ei, epi wii miḥ ni piind. Nimbiḥ erang, Kraiḥ mendpiḥ moḥum ni piind. ⁸Jura wumb oḥ ei nge, na piip ninenj mon. Nimbiḥ erang Kraiḥ Jiisaa eim na nge Owundu moḥum ei na piind. Pe na ni piind ei, Kraiḥ kin pii gii nipin enmin ei, keimi ni piind. Na Kraiḥ nge oḥ ei ekii siḥ. Sip kin, oḥ eipi eipi pei si kindip, epi pei ombu, epi moḥ wii miḥ, ni piind. Yi erip kin, na Kraiḥ eim, am ambiḥ gii nimbii ni piind. ⁹Pe na Kraiḥ kin dambiltip ende pup moḥ. Lo ek eḥe, na wu kun ka eḥ wu nimba ei, na piinermbii mon! Nam oḥ yi nge eḥ, embe kun ka piimba ni piind. Piip kin, Kraiḥ kin pii gii nind eḥe nge, Gos eim na pii gii nind ei, eim na wu kun ka nimba. ¹⁰Na Kraiḥ am pii pol tumbii. Nga eim angpi konj tonu om.

Kunum eḥe, na Kraiḥ eim nge dinga ei, na kenj. Na eim nge dinga ei, pii pol tumbii ni piind. Na Kraiḥ eim kin ende pup kin, eim ngenj kumbii sinim ei, ouni simbii ni piind. Eim Gos kin ekii sipi, piipi kultum epi ei nge, na eim piip kin, yi ku ermbii ni ambiḥip gii nip moḥ. ¹¹Na dinga kapḥi erim kin, na oḥ yi miḥ erip koḥup kin, nga tukpu eḥe, nga op konj pup kin, Kraiḥ kin epin konu eḥe bii ni piind ku.

Pol Eim Sikir Pupu Kin, Epi Ka Wii Ok Siḥim

¹²Na yi miḥ ni piinand. Nam Kraiḥ nge eḥim oḥ kun ka pei sip poru ninand mon! Ba oḥ ei nge, na kongun dinga erip ambiḥ gii nip moḥ. Yi erang kin, Kraiḥ Jiisaa eim yi miḥ erpi kin na ambiḥ gii nip moḥum. ¹³Engnan noḥ! Kraiḥ nge oḥ ei, sip poru nip moḥ ni, piinand mon. Ba na noman endeim mendpiḥ paḥim. Na oḥ ok nge kanim kanim pei enj ei, si kindip poru ninj. Si kindip kin nam kongun dinga erip ekii se, epi ka wii tonu omba epi ei, simbii ni piip end. ¹⁴Na andḥam dinga sikriḥ ei nge, sikir pup kin, epi ka wii ei yi miḥ, Kraiḥ Jiisaa nge noman konj ka wii eḥe mendpiḥ, simbii ni piind. Nga epi wii endi mon. Gos Kraiḥ kin na wii topu sipi kin, orung sim ei, na epin konu eḥe tonu bii ni, wii topu sim.

¹⁵Pe sinim nge noman eḥe, Gos kin noman dinga Gos nge wumb mendpiḥ miḥ pim kin, pe na ek ninj miḥ ei, ekii singii. Ba enim noman endi eipi pim kin, pe Gos eim enim noman eḥe, kapḥi andan topu kin, er kun ermba ku. ¹⁶Ba sinim Kraiḥ nge oḥ kun ka wii sinjpin oḥ ei, am ambiḥ gii nipin muḥmun.

¹⁷Engnan noḥ! Enim pei na end miḥ oḥ ei, pei ekii sik, erik poru nei. Nik kin, wumb oḥ kun ka yi nge enmin ei, kanik kun erik kin, enim oḥ ei ekii sik, yi er muḥngii ku. ¹⁸Na ok, enim kunum kunum kanip ek ninj ek ei, nga enim kanip nind ku. Pe na ningii eḥe ke nind.

Wumb pei Krai nge ond peri eke kulum ei, wumb opu orung miñ enmin. ¹⁹Wumb ei, en enim nge ngenj noman eke, gos miñ to tonu kindmin ni, yi piinmin. Wumb of singambiñ pañim epi ei, en enim noman eke, ka ka piik enmin. Erik kin, nga mei eke epi kis ombu, noman to piik er andinmin; ba wumb ombu nge, dup konu eke, ngenj kumbii dinga singii. ²⁰Ba sinim, epi konu nge, wumb mendpiñ moñmun. Owundu, Jiisas Krai tonu epi si kindpi kin, mani mei eke omba nge, enim kui er moñmun. Muñangin kin, opu eim sinim sipi, orung simba ei nge, sinim kui er moñmun. ²¹Pe nga Krai opu kin, sinim nge ngenj wii ei erang kin Krai nge ngenj konj ka wii, yi miñ simba. Seng kin, sinim Krai nge tiñang owundu ei miñ, sipin muñmun. Nga eim nge dinga eke erang kin, epi pei ei, eim kin mandring muñangin kin, eim tep er moñmun.

En Enim Noman Ende Sek, Noman Ka Piik, Noman Ka Singii

4 Angnan no! Krai nge of yi miñ pañim ei piik kin, enim Jiisas Owundu kin dinga angk muñgii! Na ek nind miñ muñgii. Na enim kin noman ngoñ. Ngop kin na enim kin kaimb siñ, nga enim na kin noman ka piik ngangin kin, enim na nge noman ka puñ miñ, wumb ka moñmun.

²Elip Yuoriya kin Sindikii elip amb tañ elip piyeñ. Elip Jiisas Owundu kin noman ende singiñ. ³Pe nim na nge kongun ende wu mendpiñ. Na nim kanip ek nind. Nim amb tañ ei paki to! Amb tañ na kin, Gos nge ek ka eñ, tep topun kongun ka er endinjpun. Pe Klemin ni, na nge kongun ende wumb ni, amb tañ kin kongun ende enjing. En enim nge embe ei, noman konj singii pipe eke pañim.

⁴Kunum kunum enim Jiisas Owundu kin dambilitik ende puk ei nge, ka piik ngungii. Na ek nga nind ei, enim Jiisas kin ka ka piingii!

⁵Wumb pei enim kin piingii. Enim wumb epi kin, of emin ka eñmin. Nimbii erang Jiisas Owundu mandi orung omba enim. ⁶Enim epi endi kin, noman embin kulerngii mon! Ba enim epi epi endi simin ni piik erngii ei, enim Gos kin prei erik, kii sik, eim kin kunum kunum noman ka piik ngok, yi erngii. ⁷Gos nge noman emin ka of ei, sinim ngoñum ei, mei wumb pei noman dinga ei to mani kindnim. Nga Gos nge noman emin ka of ei, sinim Krai kin dambiltpin ende pupun moñmun nge, noman tuk eke ni, noman ei Gos tep ka er muñmba.

⁸Engnan no! Na ek endi nga nimbii end. Of pei ei of keimi ni, pe nga of ei nge, noman ka wii er pañim ni, nga of kun ka ni, nga of kis endi penj muñangin of ei ni, nga of ka wii ni, nga of kun ka ei nge embe ka pañim. Nga of ombu pei, eim of kumb eke of pañim ei ni, nga of ombu pei wumb embe ambii tonu kindinmin, of ombu nge pim kin, enim kunum kunum noman eke piik er muñgii. ⁹Of ombu pei, na enim nip andan top ngunj ei, sik poru ninjing. Nga of epi pei piik kanik, er poru ninjing of yi nge, enim kunum kunum yi erngii. Yi erangin kin, Gos noman emin ka sinim ngoñum ei, enim kin ouni muñmba.

Pilipai Wumb Epi Ka Ei, Wii Ngunjung Ei, Pol Eim Noman Ka Piipi Ngum

¹⁰Na noman ka owundu piip kin, sinim nge Owundu ngond. Pe nga enim na kin noman nga to konj keimi ok, enim na piik; ba enim ongii nge andlam endi sineririm. ¹¹Na epi endi sinañim nip kin, yi kii sinand mon! Na of yi nge, ei piip poru ninj. Pe of kanim kanim na kin tonu om kin, na of ei nge, noman to piinermbii mon. Na noman eke epi ombu ei, kapli ni piñ. ¹²Na wu endi epi sinañim miñ, yi na ka piip muls. Moñup kin, na epi pei ambii gii ni ka piip muls ku. Wumb kuni pei moñmun of ei, na ka piip moñ.

Nga wumb kuni tolum ol ei, na ka piip mol ku. Wumb epi pei seng molmun ol ei, na piind ku. Nga wumb epi sinerang er molmun ol ei, na piind ku. Na kunum kunum konu orung orung pei, na kapli ol pei ei, kapli ni ka piip mol. ¹³ Krais eim am dinga ngolum. Nga eim nge dinga ele, na epi pei kapli erbii.

¹⁴ Ba enim ol ka erik kin, na kin paki tok kin, na embin tui ko wupun ei sinmin. ¹⁵ Pe enim Pilipai konu ele wu amb, en enim yi mil ni piinmin. Ok na Gos nge ek ka ni tor kindip endinj kunum ei, na na andip pup kin, Maseroniya konu ele tor punj kunum ei, Gos nge tilap wumb endi, nga na kin o ende punenjpin mon. Nga epi ka ngok elmin ol ei, endi enenjpin mon ku. Ba pe enim mendpil, ol yi enmin. ¹⁶ Keimi, na Tesalonaika konu ele muls kunum ei, enim yi ku na kunum endeim paki tunjung. Nga ekii se, enim na paki tunjung ku. ¹⁷ Pe na nam ka wii epi endi enim kin simbii nip kin, kan sinenj mon. Na noman ele ei, enim nge ol ka ei, Gos nge epi ka wii enim ngumba. Ngang kin, enim epi ka wii ei singii. Nimbil erang enim na paki tunjung. ¹⁸ Ba am epi pei, na kin am kapli er salim ei, na sinj poru nim. Na ngii konu ei, epi pei

piki to molum. Enim nge ka epi wii ngok kindnjing ei, Epaproraisis ngangin kin, tu wum ei, na sinj. Epi ka wii ngunjung ei, Gos kulmal kalilmin muru ka tolum mil, yi palim. Epi ei, enim Gos ngunjung ei, Gos eim epi yi nge silim. Pe Gos eim noman ele ka piilim. ¹⁹ Na nge Gos ei, eim epi kanim kanim ka wii Krais Jiisas kin salim. Pe nga enim epi endi sinarpi nim kin, Gos eim kapli enim kin ngumba. ²⁰ Gos ei Gos, sinim nge Erinjpin Gos. Yi peng piipin kin, sinim Gos eim embe kunum kunum ambil tonu kindmin, ei keimi!

Ek Aninga Kopur Nga

²¹ Krais Jiisas nge wumb ei kin, na ek ka nip 'Muleiyo' nind! Angnan nol! Na kin molmun ei, enim kin ek ka nik, 'Mulei,' a nik ngonmun. ²² Gos nge wu amb ni, wumb pei enim kin noman ka piik ngok, "Enim muleiyo!" ninmin. Wumb kombur king owundu Sisa ngii ele kongun elmin wumb ei, en enim dinga puk kin, 'Enim muleiyo!' nik yi enmin.

²³ Jiisas Krais Owundu nge noman ka ei, enim kin molpu kin, enim noman tuk gui ele, paki tang kin, unni mulngii.

Pol Mon Kolosii Wumb Połpu Kindim

Pol Mon Połpu Kolosii Wumb Ngum

1 Na Pol Gos eim nge noman ełe, na to tonu kind mundang kin, Kraiis Jiisas nge ek se andilim wu, Timosii sinim enginjpin. ² Mon ei połpuł kin, Gos nge wumb Kolosii konu owundu ełe mułmun ei ngonmbuł. Sinim enginjpin en enim Kraiis kin pii gii nik mołmun. Pe Gos sinim Erinjpin eim enim noman ka ngopu kin, nga noman emin ngołum.

Prei Ełmbił Kunum Ei Ek Ka Nipił Gos Ngołmbuł

³ Sił prei enmbił kunum ei, ek ka nipił, enim kin Erinjpin Gos nge sinim Owundu Jiisas Kraiis ngonmbuł. ⁴ Nimbil erang sin piinjpin ei, enim Kraiis Jiisas kin pii gii nik kin, nga enim Gos wumb tiłap ełe pei noman ngonmun. ⁵ Kunum ełe, ek keimi Gos ek ka kumna opu, enim kin orum. Wang kin, enim piik ei, epi ka enim simin ni piik mulk, epi ei ngurum. Kapli enim pii gii kin, noman ngonmun oł, enim simin ni piik mulnjung epi ei, tonu pel ełe pałim ei, enim singii nge tonu epin konu ełe sałim. ⁶ Gos ek ka ei, epi ka nipi, tu wang nge pupu kin, mei ełe wumb konu ełe orung orung pei punum. Pamb kin, yi mił, enim kin kunum kumna ek ka piinjping ei, Gos enim kin noman ka ngum ei, enim ok piinjping ei, keimi pim. ⁷ Enim ek ka ei, Epapras kin, piik kan sinjing ei, sin noman ka eim kin ngamin kin, sin kongun ende wu, eim sin kin kongun ermin mił, Kraiis kin kongun dinga ka erpi kin, kunum kunum ngonum. ⁸ Epapras eim sił kin ek yi nipi ngum. Ngum ei, enim noman kulnjung ei, Gos Gui Ka enim ngum.

⁹ Puł ełe nge, sił kunum kunum enim kin prei enjpił ei, enim mułmun pa nin-

jing kunum ei, sił Gos kin kii sinjpił ei, eim noman ełe erngii oł ei, paki tang piingii. Nga Gos Gui Ka enim kin epi kanim kanim ngum. ¹⁰ Nga enim pek kin, mulk pungii ei, Owundu eim noman pimba mił erangin kin, Gos eim kunum kunum ka piimba. Enim kongun kanim kanim ka wii erangin kin, mong oł kun ka wii tumba. Nga enim kapli oł kun ka ei, Gos kin piyangin kin, enim noman ełe piki top mułmba. ¹¹ Enim kapli ei, Gos nge noman dinga ka wii kapli er dinga kindmba ei, kapli paki tang kin, enim epi kanim kanim tonu omba ei, enim dinga puk kin, kui erik mułngii. ¹² Nga enim ka piik, ek ka nik kin, Erinjpin Gos ngungii ei, eim enim to tonu kindim ei, kapli enim eim epi singii pa nim, epi ei singii. Enim kapli singii ei, Gos eim kin pii gii ninjing wu amb ei, sinim tiłang enim konu ełe mołmun. ¹³ Gos eim sinim emii owundu pim konu ełe oł kis erpin mulnjpun ei, eim sipi orung tu wum. Nga eim sinim eim kingam Jiisas Gos eim noman ngołum kangi ei, tep er mołtułum konu ełe tuk kindim. ¹⁴ Gos kingam eim sinim se orung sim. Nga sinim oł kis si kindpi, kil ngang kin, sinim kun ka wii mołmun.

Kraiss Eim Nge Oł Nin Eim Nge Kongun

¹⁵ Sinim Gos eim kinanmin; ba Jiisas kaninmin ei, eim Gos mił ku mołum. Kraiis eim Gos kingam kumna ei, kumb ok mendpił multum. Mułang kin, eim epi kanim kanim endi sineririm. ¹⁶ Gos eim epi kanim kanim pei eririm ei, Jiisas kin ouni molkuł eririm. Nga tonu epin konu ełe, nin mani mei ełe epi pei eririm ei, epi kanim kanim kanmin epi nin, kinanmin epi nin, ei pei eririm. Gui mił noman dinga pałim sinim kinamin wumb ni, nga owundu wumb ni, nga tep enim noman dinga pałim wumb ni, nga konu orung orung mei ni epi pei Gos eim neng kin, Kraiis eririm ei, eim nge epi

eririm. ¹⁷Epi kanim kanim endi er siner-irim kunum ei, Jiisas eim ok multum. Epi kanim kanim Kraias eim dambiltpi se ende kindnim ei, eim dinga efe, epi kanim kanim ombu erang kin, tonu onjung. ¹⁸Jiisas eim Gos nge pii gii wumb tep er mu'ang kin, kongun kun enmin. Gos nge pii gii wumb ei, eim nge wumb tilap ei, men tolmun ngii mi' mo'lmun. Gos nge pii gii wumb noman konj ei, eim pu'e mo'lum. Wumb Jiisas kumna kui tok pendnjing konu efe si kindpi kin, nga angpi tonu opu, konj mu'um. Ei nge eim mo'pu kumb efe kindpi kin, wu num mo'pu kin, epi kanim kanim ombu ngopu tep e'fim. ¹⁹Ei nge, Gos eim noman efe, epi kanim kanim pei kun mendpi'it, Jiisas kin erim. Ei yi mi' ku, Gos eim o' ei nge, Jiisas kin kindang, piki to mo'lum. ²⁰Jiisas efe nge, Gos eim mei wumb orung orung pei ni, tonu epin epi kanim kanim pei ni, eim kin sipi, orung simpii ni piim. Ei nimbi'it erang, eim ond peri efe to kundnjung. Jiisas ond peri ku'um ei, Gos eim noman emin peng efe, ya mani mei efe wumb ni, nga tonu epin efe wumb ni pei kanim kanim eim kin sipi orung eim kin simba erim.

²¹Ok kunum endi, enim Gos mo'lum konu efe, enim eim kin turii enj mulnjung. Mu'angin kin, enim noman tukrung efe, eim kin opu orung erik mulnjung. Nimbi'it erang enim noman kis to piik, er mulnjung. ²²Ba pe Jiisas eim ngenj ei ond peri efe ku'um ei, Gos eim enim kin erpi sipi kin, eim kin orung seng kin, eim kand no'um wumb mulnjung. Yi er pendpi kin, ek kend ende enim kin pinerang efe, eim mo'lum konu efe, enim kun tuk simba. ²³Enim kapli pii gii ambi'it gii nik, dinga erik mu'ngii! Mon peng kin, enim pii gii ninjing efe, kapli nga noman epi to piinerngii mon! Nga enim kumna kin ek ka piik, pii gii

ninjing, pii gii ei, kapli wakin tunerngii mon! Ek ka ei nge, na Pol kongun wu mo'up kin, ek ka ei, wumb mei orung orung konu pei ni tor pum.

Gos Eim Pol Kindang Pupu Kolosii Wumb Tilap Paki Tum

²⁴Pe na Pol, na ka piip kin, ngenj kumbii ei, enim kin sip kin ngond ei, na kapli Kraias eim, sinim peng embi'it mi' mo'lum. Sinim pii gii wumb ei, eim ngenj simb angii'it pei ku'pun ngopun mo'lmun. Kraias eim ngenj kumbii sim ei, poru ninerim efe, na paki top erip kin, poru nimbii nip end ei, eim nge pii gii wumb efe, na o' yi mi' end. ²⁵Gos eim na kin kongun ngum ei, enim nge paki tumbii kongun ei, Gos ek ka mong keimi ei pei ni tor kindi'it. ²⁶Ek ka ei, kumb ok wumb mulk kunum ei, koi er pirim. Ba akip eim nge wumb tilap ningi'it efe peni efe opu, poru ninim. ²⁷Gos ek pii gii ninenjing wu amb enim andan topu ngang kin enim kapli piingii. Piik kin, ek koi er pim ek ei, ka wii mendpi'it pim konu efe ba ni, tilang owundu mendpi'it ni, eim nge wumb tilap paki tang kin, piingii ei, eim embe tonu ba. Pang kin, ek koi er pim ek ei yi mi'; Kraias enim kin tep to tuk mo'lum ei, enim kapli eim kin kui er mu'angin kin, kapli enim embe ambi'it tonu sipi ngumba. Nga Gos nge tilang epi ka wii pei ei, enim Kraias kin yi ku singii. ²⁸Kapli sin Kraias nge ek ka ni tor kindpin andan topun kin, enim wumb pei ngonmun ei, sin noman dinga kanim kanim nipin kin, andan to ngonmun. Ngopun yi erpin kin, Gos eim mo'lum konu efe, wumb endeim endeim tu wunmun. Tu wangin kin, Kraias kin dambiltpi se ende molk kin, dinga kindngii. ²⁹Yi mi', na kongun dinga wii end ei, Kraias eim noman dinga kis na ngonum ei, tuk na kin kongun enim.

Enim Kapli Pii Gii Dinga Nik, Ek Kend Buł Ngok, Jiisas Kin Ekii Singii

2 Pe na enim kanip ek nimbii nind ei, na kongun dinga erip kin, enim kin ngunj. Nga Leiyorisiya konu ełe mołmun wumb kin, nga wumb epi pei na kin kanik, piik enenjing wumb ombu, yi ku nip ngond. ²Na yi eramb kin, en enim noman tuk kapli dinga peng mułgii. Nga en enim wumb endi ongii ei, noman ngok yi erngii. Na yi piind ei, enim noman ka peng ełe, kapli enim pii gii er dinga kindmba. Na noman yi pałim ei, enim kapli Gos ek koi er pałim ek ei, pułe piingii ei, Kraiss eim, ek ei koi er pałim ek ei nge, pułe eim. ³Ku kon ełe piki topu mołum ei, yi mił ku. Gos nge noman kanim kanim ka wii pałim ni, eim noman ełe ek keimi kun ka pałim ni, noman koi er pałim ei, Kraiss eim kin piki to mołum.

⁴Na enim kanip nind ei, wu endi enim ek ka ka nipi kin, noman to ak tumbii ni ermba ei, kapli enermba. Yi peng kin, na ek ei nind. ⁵Na enim kin tep to mulał; ba na noman tuk enim kin moł. Nanim enim kin ka piip kin, enim kanip moł ei, enim kongun kun erik, noman ende sek molk kin, nga Kraiss kin, pii gii nik dinga kindinmin.

Sinim Kapli Kraiss Kin Tep To Mołpun, Noman Konj Simin.

⁶Enim Kraiss Jiisas Owundu pii gii nik kin, enim noman tuk ełe sinjing. Yi mił ku, nga enim eim kin dambiltik se ende puk mułgii. ⁷Enim Kraiss kin dambiltik se ende puk kin, dinga puk angik mułgii! Mułgii ei yi mił, ond dumbuł połpu, mer mani mei ełe pupu kin, dinga angilim. Enim kapli ek ka ei, sin enim kin andan to nipin kin, ngunjpun ei mił, enim pii gii dinga nge sik mułgii! Nga kunum kunum enim ek ka nik kin, Gos ngungii.

⁸Enim kanik kun erik mułgii! Mon peng kin, wu endi ek kend topu ek nipi kin, mei wumb ek nipi enim ngumba. Eim ek keimi nipi enim ngunermba mon! Wu yi nge, ei ek ok kupenjing niłmin oł ei, yi nik kin, nga pii gii ninanmin wumb en enim noman ełe piik ełmin oł ei, ek yi mił ningii ku. En enim nga Kraiss kin ek ka nik tor kindnałmin. ⁹Enim piinmin; epi kanim kanim oł kun ka ni, noman konj ei, Gos eim nge oł kun ka wii ei, Kraiss eim ngenj ełe mołpu kin, piki tonum. ¹⁰Eim mołpu kin, Gos eim wu num kumb ełe kindpi kin, lo ek kanim kanim pei kin, noman dinga kanim kanim pei, nga eim endeim mendpił. Nga enim Gos kindpin kin, wu Kraiss kin dambiltik se ende pu molk kin, eim nge noman konj kunum kunum epi keimi epi ei sinjing.

¹¹Enim Kraiss kin dambiltik se ende puk kin, nga enim oł keimi erik kin, ngenj kopisiłmin ei Gos wumb mołmun nik kin, oł yi ełmin. Kraiss oł erim ełe, sinim ok enjpin oł kis ngenj ełe, epi dinga si kindpin kin, poru ninjpin. Kraiss nge oł ei, oł keimi. ¹²Noł pinjing kunum ełe, Kraiss kin dambiltik ok, se ende puk mulnjung. Nga enim noł mandring punjung ei, enim eim kin kui mił tunjung. Nga enim tonu onjung ei, enim Gos nge noman dinga enim Kraiss kin pii gii ningii. Nik kin, ei eim Jiisas tukpu ełe, er konj kindim. Nga noł pinjing ełe, Gos eim enim Jiisas kin, er se konj ende kindim. ¹³Enim ok kunum endi, kułi wumb mił mulnjung. Nimbil erang enim oł kis kanim kanim enjing. Erangin kin, enim Jura wumb mon; ba wumb tilap eipi molk kin, lo endi pinałim. Ba Gos pe enim erpi sipi kin, Jiisas kin ende kindpi kin, nga si konj sim. Gos eim sinim oł kis kil ngopu, si kindim. ¹⁴Lo ek kanim kanim mon ełe mułum ei, sinim to mani kindmba erim ei, Gos eim si kindim. Ek ei yi nirim, “Sinim wumb kis mulnjpun;

ba Gos lo ek ei, to pulpeŕ topu kin, Jisas sipi ond peri eŕe nil topu, poru nim.”¹⁵ Mei wu num dinga kin, nga emii peng dinga mulnjung dinga ei, Gos Kraiss kin eim sipi, si kindim. Eim dinga wu num ei, mei wumb pei andan topu kin, ond peri eŕe, Gos wu ombu topu, kambiiŕi mani kindim. Kindpi kin, ei wumb pei ningiŕ eŕe, wu ombu en enim, epi wii miŕ moŕmun.

¹⁶ Yi miŕ, wu endi nga ek wii nipi kin, enim kin lo ek ekii sik kin, kuni nin noŕ nungii eŕe; nga kunum owundu tonu omba kunum; nga oi konj tonu omba kunum kuni bii nungii; nga kor kunum piik erngii ek ei, piinerngii mon.¹⁷ Lo ek ombu min, men mendpiŕ ekii se omba epi andan tonum; ba Kraiss eim Owundu mendpiŕ moŕmun.¹⁸ Enim wumb eipi kin kos erngii. Nga oŕ endi kun punermba ei, nemin er kun erngii pa ninerngii mon. Nimbiŕ erang si sinim or kumb miŕ epi kenjpin eŕe, ermin nik enmin. Nga enim sin si mani kindamin kin, enjel kin men tok kin, er ngumun nik erngii. En enim oŕ ei nge piik kin, enim bong ninanmin ni piik kin, enim kin andan tonmun. Nga en enim oŕ yi enmin; wumb ei en enim bong ninmin. Nimbiŕ erang en enim noman tuk eŕe, oŕ kis ermin ni piik enmin oŕ ei nge, mei wumb noman piŕlmin oŕ ei nge piinmin.¹⁹ Wumb yi nge, Kraiss wumb tiŕap mon. Kraiss ei sinim peng embiŕ miŕ moŕmun ei, sinim pii gii wumb ei eim ngenj simb angiiŕ pei kulpun ngopun kin, moŕmun. Sinim dambiltpin se ende pu moŕmun ei, eim ngenj simb angiiŕ pei dambiltpin ngenj ende pupun moŕmun. Sinim ngenj dinga sinim ei, Gos eim dinga eŕe opu, ba ni piinim miŕ punum.

Sinim Kraiss Kin Ende Koŕ Poru Ninjpin

²⁰ Enim Kraiss kin tep to kolk poru ninjing. Nga mei wumb noman eŕe epi kis dinga pei wakin to si kindnjing. Nimbiŕ

erang enim wumb lo ei ekii sinmin.²¹ Lo ek ombu yi ninim, “Nim angiiŕ epi eŕe embilnjii mon!” Nga epi ei, “Nim gupu eŕe tuk kindnenjii mon?” Nga epi ei, “Nim angiiŕ tuŕ epi eŕe ngunenjii mon!”²² Epi ombu sik kongun erik kin, yi erangin kin, poru ninim. Sinim wu lo ek nimin ek ei, sinim piipin kin, ekii simin.²³ En enim lo ek ei, epi ka ni piik kin, sin sinim men topun ek nipin kin, ekii sipin, tep ermin ni enmin. Nga ei, en enim ngenj eŕe, dinga kindpin kin, oŕ ei ermin, ni piik enmin. Nga sin sinim bong ninarpin eŕe, oŕ yi ermin nik enmin. Ba en enim oŕ ei enmin ei, paki tunanim mon! Nimbiŕ erang enim epi ok elmin epi ei, piram enim kin tuk paŕim. Nga en enim ngenj eŕe, oŕ kis enmin oŕ ei nge, mani kindpin kin, si kindnanmin mon.

Gos Sinim Kraiss Kin Ouni Er Konj Sim

3 Pe nga enim Kraiss kin ouni er si kindang kin, angik nga konj onjung. Ok kin, kapli enim noman tuk eŕe, tonu epin epi ka wii ei, piik er muŕngii. Nimbiŕ erang tonu epin konu eŕe, Kraiss eim Gos angiiŕ eŕe tunding mandi eŕe, eim king moŕmun.² Kunum kunum enim tonu epin konu epi eŕe, noman to piingii! Enim ya mani mei eŕe epi kapli noman to piinerngii mon!³ Nimbiŕ erang enim ok nge oŕ kis elmin oŕ eŕe nge poru neng kin, kulnjung. Nga enim noman konj ei, pe Kraiss kin koi er paŕim ei, Gos kin mandi paŕim.⁴ Kraiss eim sinim noman konj kunum kunum moŕmun ei, puŕwu moŕmun. Ekii se, eim konu peni eŕe orung omba kunum ei, enim yi ku, eim kin ouni peni eŕe, eim nge tiŕang dinga owundu enim konu eŕe ongii.

Sinim Noman Ok Nge Si Kindpin Wumb Konj Tonu O Moŕmun

⁵ Yi miŕ, enim ya mani mei eŕe oŕ kis oŕ ei, poru neng kin, to kundngii. To konduk kin, ei enim kin moŕmun ei, amb eipi

kin ngundmun ni noman paŕim ei nin, nga wumb en enim oŕ kis ermin ni piik noman eŕe yi peng piinmin ei nin, nga oŕ kis eŕe eramb nip noman yi paŕim ei nin, nga kanik nuwa sinmin ei nin, nga wumb en enim noman eŕe kan simin ni piik bun bun sinmin, oŕ yi nge, ei gos kend kin men tok er ngonmun. ⁶Wumb oŕ yi eŕmin wumb ei kin, Gos kapŕi kumep kis to ngopu, orung kindmba. Nimbiŕ erang wumb ei, Gos ek ekii sinenjng. ⁷Okrii en enim, oŕ kis ombu nge erik, molk endik oŕ kis ei nge, enim tep erpi, se endrim. Se endang kin mulk, nga enim oŕ ei pei enjing.

⁸Pe enim oŕ kis ei yi enjing ei, si kindngii ku. Ei yi miŕ, noman kis tonu onum; nga jikii pang piinim; nga wumb endi kin noman kis piik ngonmun; nga ek ninmin ei, wumb epi piik kis piik noman kis paŕim; nga ek kis penj muŕum ei, ninmin yi enerngii mon! ⁹Enim enjing kin, ek kend tunerngii. Enim ok, oknge enjing oŕ kis ei, mer noman tuk eŕe paŕim ei, si tor kind, si kindnjng. ¹⁰Pe enim wu konj miŕ, tonu ok poru nik kin, si kindnjng ei, Gos enim kin noman konj tuk eŕe wumb konj miŕ, ei erpi mundum. Nga kunum kunum Gos eim noman ka ngopu kin, Gos eim miŕ er kindang moŕmun. Nga Gos Puŕwu eim erang kin, wu ei tonu opu, wu konj moŕpu, yi erang kin, Gos eim moŕum miŕ, ei pii gii nik kin, pii poŕ tungii. ¹¹Oŕ yi miŕ enjing ei, enim ninanmin mon! Enim Jura wumb mon; ba pe Jura wumb kin ende moŕmun. Nga ngenj kopsik eŕmin ei, Gos nge wumb ei kin, ei nge ninanmin ei pinaŕim. Nga wu endi ngenj kopsisarik eŕmin wumb ei nge ninamin ku. Nga wumb kombur am ei tonu ond pin eŕe moŕmun wumb ni, wumb eipi ei wumb ombu en enim kung simbii miŕ kapŕi molk andiŕmin wumb ni, nga kongun wii er ngok kin ku sinaŕmin wumb ei nge, wumb wii miŕ molk kin, en enim noman eŕe ermin ni piŕmin oŕ ei

eŕmin. Nga wu taŕ ende moŕmbuŕ. Kraiŕ oŕ kanim kanim pei erang kin, opu ende miŕ paŕim. Nga Kraiŕ eim tuk wumb eipi eipi kin, pei moŕpu si kindnim.

Sinim Wumb Noman Ngonmun Oŕ Ei Simin

¹²Pe nga Gos enim to tonu kindim moŕmun. Nga enim eim nge wu amb muŕangin kin, nga eim enim. kin noman kuŕpu ngonum. Yi miŕ, nga enim oŕ yi nge, ei sik kin, nga enim yi erngii. Enim wumb pei kaimb sik kin, wumb pei kin oŕ ka erngii. En enim noman eŕe kapŕi ambiŕ mani kindik kin wumb kin oŕ dinga paŕim miŕ, erangin mon! Nga enim kin oŕ ende erik ninjing kin, kan wiik tangin erngii. ¹³Pe nga wu endi enim moŕmun konu eŕe moŕpu kin, eim oŕ kun pinerim oŕ endi erang enim kin mong endi tonu omba. Enim angnan noŕ kapŕi kin wii tangin kin, eim oŕ erim ei si kindmba. Gos Owundu enim oŕ ei si kindpi poru nim. Yi miŕ ku, enim wumb eipi oŕ kis enjing kin, oŕ ei si kind yi erngii! Nimbiŕ erang sinim nge Owundu eim sinim oŕ kis enjpin ei, si kindim. Si kindpi kin, ei miŕ ku sinim yi ermin! ¹⁴Pe nga wumb noman koltmun oŕ ei erpi, tondrung pupu kin, oŕ kanim kanim pei ngonum. Nga oŕ ei, epi kanim kanim ombu, ambiŕ sipi kin, se ende kindmin. Pe enim wumb noman kultmun oŕ ei nge singii. ¹⁵Kraiŕ eim enim noman emin pii ngolum. Nga noman emin pii ei nge, enim noman eŕe tep er moŕpu kin enim dinga ngumba. Gos eim enim to tonu kind mundum ei, ngenj ende muŕmun ei, noman emin ngungii oŕ ei singii. Nga enim kunum kunum kapŕi ek ka nik kin, Gos kin kunum kunum ngungii. ¹⁶Kraiŕ ek keimi kapŕi, enim kin keimi noman eŕe tuk muŕmba. Enim kapŕi, wumb endeim endeim kin andan tok kin, er kun erik ngungii! Enim kapŕi, noman eŕe ek ka nik kin, Gos kin ngok kapŕi Sam

golang nik, men tok golang nik Gui Ka er dinga kindmba golang ei nik, yi erik kin, Gos kin noman ka piik ngungii. ¹⁷Nga epi kanim kanim pei ek tangk kin, kongun erik erngii ei, enim kapli Jiisas embe Owundu dinga efe erngii. Nga eim embe efe, kapli enim ek ka nik Erinjpin Gos ngungii.

Wu Amb Tał Kangi Ambil Kin Oł Ei

¹⁸Enim amb, wenjing ek nimba ei, enim piik ekii singii! Sik kin, oł yi erngii ei, Gos kin pii gii ninjing wumb oł pałim mił erngii.

¹⁹Enim wu, kapli en enim embnjing noman ngungii! Nga enim kapli yi erik embnjing noł kin, ek dinga nik kin, noman embin pimba oł ei, enerngii mon!

²⁰Enim kangil kapli, ernjing menjing ek kanim kanim pei ningii ek ei, ekii singii. Gos Owundu oł yi enmin ei, noman ngonum.

²¹Enim ernjing menjing kapli, enim kingenjing noł ek dinga kunum kunum ei ngunerngii mon! Yi erangin kin, enim kingenjing noł oł kis ei si kindik kin, oł kun ka minj nik enerngii mon; ba kangil noman kis pimba.

Kongun Wu Kin Wu Owundu Mołmun Ek

²²Enim kongun wii elmin wumb enim kapli, wu num enim kin tep er mołmun kunum ei mendpił, kongun enerngii mon; ba enim tep enerngii kunum ei, enim kunum kunum kongun erngii ku. Nga enim kapli, Gos Owundu kin mund mong kulk kin, eim embe ambil tonu kindik kin, nga enim noman kongun erngii efe, kun peng mułngii! ²³Nga enim epi pei erngii ei, enim dinga kindik erngii. Erik kin, yi mił, enim kongun erik kin, ya mani mei efe wumb kin mendpił mon; ba enim kongun erik kin, Gos

Owundu kin ngonmun ku. ²⁴Enim piimin, ekii se Gos Owundu enim kongun ka yi enjing efe, kumep to ngopu kin, orung kindmba. Eim epi ei nge singii nipi kin, to tonu kindpi sim sałim ei, eim nge wumb singii. Nimbił erang enim kapli Kraiis Owundu kin kongun er ngok mołmun. ²⁵Nga wumb endi oł kun pinermba mił ermba ei, eim oł yi mił erim ei, eim kumep simba. Sinim kapli Gos kin ek ka ka nipin kin, yi erii ninermin mon.

4 Enim wu num kongun wu tep enmin ei, enim kapli en enim kongun wumb kin, oł ka kun pałim mił erngii. Enim piimin, enim nge Owundu tonu epin konu efe wu num mołum.

Prei Dinga Erik, Nga Andłam Kun Andik Ernngii

²Enim prei dinga kindik elmin oł ei, ambilk gii nik mułngii! Enim prei erngii efe nge, enim kapli noman ka to piik kin, Gos kin ek ka nik ngungii. ³Enim kapli prei erik kin, Gos ngungii kunum efe, sin kin prei erik ngungii ku. Gos eim kapli sin paki topu kin, eim nge ek ka nipin kin, wumb ngumun konu endi andan tang nipin kin, ngumun ei, Kraiis ek koi er pałim ek ei, nipin ngumun. Pułe efe nge, na kan ngii pał. ⁴Enim kapli prei erangin kin, na kapli ek ei koi er pałim ek ei, nip erip kin, kun eramb kin, piingii ei mił, na kapli ermbii.

⁵Enim kapli, oł kanim kanim torung ngenj wumb mułngii konu efe oł kun ka pimba mił, erik endngii. Enim kongun erngii eni endi wii punerangli eni endi simba kunum ei, kongun erik minj mułngii! ⁶Enim ek ningii ek ei, singin erang kin, wumb piimin ku ni piimin ek ei, wumb pei noman ngungii. Nga nim kapli kii sik erngii mił, kun ka erkin kin, Gos ek ka ni orung kindkin, wumb pei ngunjii.

**Pol Eim Tikikas Onisimas
Kin Tep To Kindim**

⁷Wu Tikikas kapli, enim kanpi nimba ei, na kongun pei enj mił nimba. Tikikas ei, sinim enginjpin keimi, nga eim Gos Owundu kongun wu ka kunum kunum ehim wu ei, eim sinim kongun ende wu. ⁸Na eim enim kin kindinj ei puł ełe, enim sin nimbił oł er mołmun ei, enim piik kun er mułngii! Yi erik kin, enim sin noman dinga ngopu kin, paki tumba ni piik er mułngii. ⁹Na Onisimas Tikikas kin tep to kindind ei, Onisimas sinim enginjpin keimi. Nga eim enim nge kongun ende wu; wu tał kapli sin ya oł kanim kanim enjpin oł ei, enim kankił ni ngunguł.

**Pol Eim Ek Ka Nipi
Kolosii Wumb Ngum**

¹⁰Arisakas eim na kin kan ngii tep to pałmbił wu ei, eim ek ka nipi enim ngonum. ¹¹Nga wu Mak kin Banapas tał, eł elip, angim angim; nga eł elip er-injngił tał angim angim ku ei, eim ek ka nipi, enim ngonum. Nga eim enim kin opu, enim kin 'Kapli Oi!' a nik, sik tuk singii ei, nanim ek enim kin ok, nip kindinj. Nga Jiisas eim embe ende Jasis niłmin ei yi ku, ek ka nipi enim ngonum. Wu tekliki kei mendpił, Jura wumb tiłap ełe mołmun wumb ei, pii gii ninjing wumb ei, na kin paki tok kin, Gos kongun wumb tep er mołum konu ełe, Gos wumb tep er mołum kongun ambił tonu sik kin, en enim kongun yi enjing. Erik kin, nanim noman dinga ngopu kin, paki owundu mendpił tonum ei, kapli na mułmbii.

¹²Epapras eim ek ka nipi enim ngonum ei, eim enim nge wumb ende, nga eim Kraias Jiisas nge kongun wu. Kunum kunum eim prei dinga kind erpi, Gos ngang kin, kapli enim paki tumba. Eim Gos kin prei er ngang kin, Gos kapli noman pałim ei piik kin, Gos ek ekii sik, keimi ni piik er mułngii. ¹³Na eim piip kanip, si kindip kin, na yi nip tor kindind. Eim kongun dinga erpi kin, enim paki topu kin, nga Lei Yorisiya kin, Erapolis wumb kin, pei paki topu ngonum. ¹⁴Luk sinim nge ond mong ngołum wu ka, eim kin wu Diimas wu tał, ek ka nikił, enim ngonmbuł.

¹⁵Enim kapli, na ek ka nip kindind ei, enim nik kin, na Gos kin pii gii ninjing ei, engnan noł Lei Yorisiya konu owundu ełe mołmun ei ngungii. Nga nimba kin pii gii ninjing wumb pei, amb eim ngii ełe kułou tok men tok kin, kunum kunum erik enjing. ¹⁶Pe nga mon ek ei, enim gerik poru ninjing kin, nga pipe ei, Lei Yorisiya men to ngołmun ei, Gos tiłap ełe mołmun wumb ei ngungii. Ngangin kin, wumb ei gergii ku. Nga kunum ełe, Lei Yorisiya wumb enim mon piik kin ngungii ei, enim gerik piingii. ¹⁷Pe enim Akipas kanik kin, yi mił ningii, "Owundu nim ngurum kongun ei, dinga ambił gii ni mułngii!"

¹⁸Ok mon pułum ei, na kongun paki tołum wu pułum; ba akip na Pol, na nam pipe ei połup kin, enim 'Ka muleiyo!' ek ei nip enim ngond. Enim piyei! Nga enim na kin noman to piingii ei, na kan ngii ełe pep moł. Gos nge noman kaimb sim ei, enim kin pengii.

Pol Mon Tesilonaika Wumb Kumna Połpu Kindim

Pol Gos Ek Kumna Połpu Tesilonaika Gos Kin Pii Gii Ninjing Wumb Mulnjung Konu Kindim

1 Sailas Timosii ni, na Pol sin pipi ei połpun, enim Tesilonaika konu ełe, Gos tilap ełe tuk mulnjung wumb ngomun. Sinim Erinjpin Gos Owundu Jiisas Kraiss kin tep to mołmun. Gos enim noman ka ngang kin, enim noman emin ka seng mułgii.

²Kunum kunum sin Gos kin noman ka piinmin, pa yi nipin kin, enim ngołmun. Sin mołpun kin, enim embe sipin kin, Gos kin prei erpin, ngopun, yi ełmin.

³Sin Erinjpin Gos kin kunum kunum prei erpin kin, enim pii gii ei dinga peng kin, kongun enjing ei, opu dinga pim kin, nipin yi ełmin. Pe en enim kongun dinga erik kin, noman ka peng kin, Owundu Jiisas Kraiss orung omba kenmin nik kin, kui erik mołmun. ⁴Enginjpin no! Gos enim kin ka piipi noman ka ngang kin, sin pii poru ninjpin. Gos enim tuk seng kin, enim eim nge mendpił mołmun.

⁵Sin Gos ek ka ei tu wunjpun ni, ek wii mił mon! Ek ei, dinga tonu opu, Gos Gui Ka opu enim noman dinga ngang kin, enim pii gii nik noman ende kindik mołmun. En enim pii ngii ei, sin enim kin paki topun kin, sin nimbil oł endi enjpin ei piingii. ⁶Enim sin enjpin oł ei, ekii sik erik kin Gos Owundu nge oł ei erik kin, Gos ek piik, ekii sik mułangin kin, enim kin oł embin tui pei tonu om. Ba Gos nge Gui Ka ei opu, enim noman ka ngang kin, nga enim noman ka peng kin, ka piik mułgii. ⁷Nga en enim oł kun ka ei oł embin tui pei tonu om kin, enim noman ka piik mulnjung yi erik kin pii gii wumb Maseroniya konu ni, Akeiya konu pei mulnjung ei, enim oł ei andan tok, yi

enjing. ⁸Gos Owundu nge ek ka ei, enim nengin kin, wumb konu pei piik punmun. Maseroniya ni, Akeiya konu pei pang kin, wumb konu orung orung pei, enim Gos kin pii gii ninjing. Nik kin, ek poł ei wumb pei pii poru, nik pangin kin sin nga ek nimin pinałim mon. ⁹Kunum ei, sin enim kin pamin kin, enim sin ek piik ekii sik kin, epi nipe endi tonu orum ei, en enim piinmin. Piik kin, poł tok nik mołmun. Mułangin kin, wumb ek poł tok, enim gos kend sik kindik enjing oł ei, en enim ni piik, er mołmun. Enim Gos kin noman tuk ełe ak tok puk kin ei akip enim Gos mendpił konj mołum ei nge, enim kongun wu mendpił mołmun. ¹⁰Pe wumb ek poł yi nik kin, enim Gos kingam kindang ei, epin konu ełe si kindpi kin, mani omba nge kui er mołmun, ninjing. Nik ek ei, eim kułang kin, nga Gos eim sipi, orung sim. Gos kingam Jiisas, nga kindang opu kin, wumb oł kis mołmun wumb ei, kumep kis ngopu ermba kunum ei, sinim sipi orung simba.

Pol Tesilonaika Konu Kongun Erim

2 Jiisas kin pii gii ninjing wumb ei, en ginjpin noł enim piimin. Piik kin, ok sin enim konu ełe onjpun kunum ei, epi endi wii punerim mon. ²Ok sin Pilipai konu ełe ngenj kumbii kułpun. Wumb sin ngenj to kis enjing ei, enim piimin. Ba sinim Gos ei sin noman ełe er dinga erang kin, sin opu orung wumb kin, mund mong kulenjpin mon. Sin dinga pupun kin, Gos nge ek ka ei, nipi enim ngunjpun. ³Sin ek nipin enim ngunjpun ei, ek opu kun punermba ek endi nipin, ngunenjpin. Ngunarpin kin, pei oł kis endi enenjpin; min ek kend topun kin, ek ak mak erpin kin, enim ngopun yi enenjpin mon. ⁴Gos sin kin mołpu kin, eim sin noman tuk ełe kanpi kin eim sin kin kongun ei nirim. Yi mił ku, sin ek ni tor kindiłmin ei, wumb noman ełe kongun enanmin mon. Ba Gos eim

noman eŧe sin kongun erpin kin, eim ek ka ei, eim wumb nik ngungii nirim. Nga Gos eim sin noman tuk kanpi kin, sin nipe oŧ ermin ei, kenmba pend pi-
ipi nirim. ⁵Enim piinmin, sin enim kin epi endi simin nipin kin, ek ka ninan-
min mon. Gos eim piinim; sin epi endi
bun bun kuŧpun kongun enenjpin mon.
⁶Wumb sin embe ambii tonu kindngii
ni, yi piinenjpin. Nga wumb en enim,
yi enengii mon ku. Nga wumb tiŧap eipi
kin mon ku. Keimi, sin Jiisas nge ek
se andiiŧmin wu, sin enim kin ek dinga
kind ninmin. Nipin kin, sin embe tonu
ba ninim ei kapli ba. ⁷Ba kumb ok, sin
enim kin kangi ambii ka se moŧuŧum miŧ,
yi sin eim kin erpin mulnjpun. ⁸Sin enim
kin noman ka ngoŧmun ei, piipin kin,
Gos ek ka ei nipin enim ngonmun. Pe
nga ei nge minj mon. Sin koŧpun kin,
enim paki tumun ni piinjpin ei, nim-
biŧ erang sin enim kin noman ngunjpun.
⁹Sin enginjpin noŧ; enim piinmin. Sin
kongun dinga enjpin ei, enim piinjing.
Sin kongun dinga wii erpin kin, Gos nge
ek ka ei nipin kin, enim ngunjpun. Nga
sin ngenj kongun ni, Gos ek kongun ei,
epin tinga er punjpin ei, enim kuni ni
epi endi, sin simin nge punenjpin mon.

¹⁰Enim piinmin, nga Gos piinim ku;
sin enim pii gii wumb mulnjung konu eŧe
sin kongun er punjpin ei, Gos eim ka pi-
imba oŧ ei miŧ sik, kongun ka wii er pun-
jpin. Pupun kin, Gos eim oŧ kun ka wii
minj er punjpin. Pupun kin, oŧ kis endi
enenjpin mon. ¹¹Enim piinmin, wu endi,
eim kingam noŧ kin ek ka nipi eŧim oŧ ei,
yi miŧ ku, sin enim kin, endeim endeim
ni yi miŧ enjpin. Erpin kin, enim noman
to pirek nipin erpin kin, ek ni tor kind-
injpin. ¹²Sin ek ni tor kindpin kin, enim
pii kun erngii ek ei nipin kin, enim no-
man dinga pimba ek ei, ni ngunjpun. Sin
yi ninmin; enim Gos oŧ kun ka paŧim miŧ,
ei yi erik kin, kun erngii pa ninjpin. Gos

eim sinim tep er moŧum konu eŧe tiŧang
owundu safim ei, tuk ongii nipi moŧum.

**En Enim Pii Gii Ei Ni, Oŧ
Embin Tui Tonu Om Ei Ni, En
Enim Dinga Kindik Mulnjung**

¹³Kunum kunum, sin Gos kin prei er-
pin kin, ka pii ngopun oŧ ei, tonu omba
nipin prei eŧmin ku. Kumb ok, enim
Gos ek sin gupu eŧ piŧmin ei, sinim
wumb mendpiŧ, ek miŧ mon. Enim Gos
ek mendpiŧ piinjing ek ei, enim pii gii
wumb, noman eŧe pupu kin, enim pii gii
wumb ei, kunum kunum dinga ngoŧum.
¹⁴Enginjpin noŧ, enim Gos nge tiŧap eŧe
tuk ok muŧmun ei, enim Jura wumb Gos
kin pii gii ninjing wumb ei, enginjpin
noŧ moŧmun miŧ, enim yi ku moŧmun,
ni piinjing. Enim Krai Jiisas kin pii gii
nik kin, enim wu amb ei, Gos nge moŧ-
mun. Enim ngenj kumbii en enim en-
ginjing noŧ erangin kin, ngenj kumbii
piinmin yi miŧ ku, Jura enginjpin noŧ
wumb angii eŧe, Jura wumb Gos kin pii
gii ninjing wumb kombur, enim piimin
ei, oŧ embin tui ei, ok yi miŧ piinjing ku.
¹⁵Jura wumb, Jiisas owundu kin, Gos
nge ek ni tor kindiiŧmin wumb sik, to
kunduk. To kunduk kin, sin to tor kindik
yi erik kin, Gos piirim oŧ ei to kindik
kin wumb pei kin, opu orung erik yi
miŧ enjing. ¹⁶Wumb sin konu eipi eipi
bin ei, mon nik kin, andiam ei, ondu
ngungii enjing. Yi erangin kin, wumb
Gos ek nipin kin, wumb tiŧap eipi ngu-
mun; ba kongun dinga wii paŧim. Gos
wumb eipi ombu, sipi orung simba ni
piik kin kunum kunum, sinim kin oŧ kis
owundu erik kin, tonu minj ek kulnjung.
Ba Gos nge popuŧ sipi, wumb ombu pi-
ipi kin, kumep kis singii ei, pe kunum
eŧe mendpiŧ singii. Sik kin, kunum endi
sinatim mon; ei poru ninim.

¹⁷Gos nge tiŧap eŧe mulnjung wumb
ei, enim sin enginjpin noŧ, Jura wumb
ok, sin enim kin mulnjpun ei sipnjing. Pe

kunum aninga, sin kangil ernjing menjing mulalim mił, yi mulnjpun. Keimi sin enim kinenjpin; ba noman efe enim ngopun mulnjpun. Sin yi piipin kin, andlam kurpun, opun kin, enim kenmin ni piinjpin. ¹⁸Sin yi piipin kin, na Pol kunum kunum andlam kurunj; ba Seisen sin andlam efe ondu ngum. ¹⁹Ekii se, sin nge Owundu, Jiisas orung om kin, eim kumb efe sinim ouni tep to engmin. Engmin kunum ei, sin epi endi simin ni pipin kin, kui er mołmun. Pe sin enim kin noman ka wii piinmin ei, enim Gos tiłap efe tuk semin. Ok enim Gos Owundu kin pii gii ninjing efe, sin ka piinmin. ²⁰Keimi, sin kongun enjpin efe piik kin, Gos kin pii gii ninmin ei, enim sin kin bong nik kin, noman pa piik enmin.

Timosii Pupu Ek Neng, Wumb Dinga Mułngii Nim

3 Sin kunum kinan er mułmun kis erang kin, sił Sailas tet mendpił, Asenj konu efe mułmbuł, ninjpił ²Nembił kin, sił Timosii, sinim enginjpin, Kraiss nge ek ni tor kindilim wu ei, Gos nge kongun wu. Sił wu ei kindinjpił opu kin, enim kanpi kin, Gos ek ka nipi, dinga erpi, yi erang kin, enim Jiisas kin pii gii dinga peng mułngii. ³Molk kin, enim kombur oł embin tui ei, piik kin, mund mong kulk, yi enerngii! Enim Gos kin pii gii dinga nik mułngii! Ei nimbił erang, en enim piinmin. Gos noman efe ei, sinim oł embin tui yi nge, sinim ngenj efe pimba. ⁴Keimi! Ok sin enim kin mołpun kin, enim kanpin ek yi ninjpin. Ekii se, sinim ngenj kumbii simin, ninjpin. Pe yi mił tonu onum ei, enim piinmin. ⁵Yi mił peng kin, na kui er mulermbii. Na wu endi Timosii kindang kin, enim pii gii pałim mił ei, opu neng kin, piimbii. Mon pim kin, wu endi Seisen, enim kom topu eřim wu ei, opu enim kom tang kin, sin kongun erpin kongun ei, wii mił am ba.

⁶Pe Timosii enim ei kindpi kin, ya pe sin kin tor onum. Opu kin, eim enim kin ek ka nipi kin, sin ngonum. Enim pii gii peng molk kin, wumb eipi kin noman ngok mułngii, ninim. Kunum kunum, enim sin kin ka piik kin sin kenmin ni piik mulnjung. Nga sin yi ku, enim ek ninim ni mulnjpun. ⁷Sin nge enginjpin noł, sin enim pii gii nik mołmun ei, piipin kin, sin oł embin tui pei tonu omba ei, sin kapli, sipin ko wupun, mułmun. ⁸Ei yi mił, pe Gos Owundu kin dinga mulnjung kin, sin konu tiłang konj, kunum kunum mułngii konu efe mułmun. ⁹Sin Gos ningil efe enim pii gii ninjing ei, sin ka piilmin. Pe sin Gos kin noman ka pii ngopun kin, prei er mułmun. Mułamin kin, eim sin kin noman ka ngonum. ¹⁰Konu epin tinga kunum kunum, sin enim kenmin nipin kin, am prei minj er mołmun. Pe nga enim nge pii gii ei, mani ba erim kin, sin prei dinga eramin ei opu, kapli ermba.

¹¹Sin yi piinmin, sinim Gos kin Owundu Jiisas eim, sin andan topu tu wupu kin, enim kin tor tu wumba. ¹²Sin noman efe yi piinmin. Gos Owundu enim noman ka ngang kin, enim wumb eipi kin, noman ka ngungii. Ngok kin, enim noman ka tuk piki to peng kin, wumb noman ngungii. Ngok kin, engnjing noł ni, wumb pei noman ka piik, ngungii. Ngok kin sin enim kin noman ka pii ngołmun, yi erngii. ¹³Sin piimin, Gos yi mił ermba. Erpi kin, enim noman efe to dinga ermba. Ekii se, Owundu Kraiss Jiisas eim orung om kunum ei, ok wu ka ombu kin, ouni tep to ongii. Ongii kunum efe, enim am kun ka wii molk kin, Erinjpin Gos nge ningil efe, kun ka mułmun.

Gos Eim Wumb Yi Mił Endngii Ni Piinim

4 Enim Gos kin pii gii ninjing wumb enginjpin noł ei, sin enim kin kii

dinga sinmin. Nimbił erang enim sinim nge Owundu Jiisas kin molk kin, Gos eim noman tuk efe enim kin ka piimba oł ka ei mił, yi erik mułngii. Na ek enim kanip ninj ei, enim Gos kin oł kun ka minj er mułngii! ²Enim piinmin, sin Jiisas Owundu nge noman dinga efe, sin ek pei nipin kin, enim ngo poru ninjpin. ³Gos nge noman efe yi pałim. Enim am oł kun ka er molk pungi. Enim amb opral amb mił, mulerngii mon! ⁴Pe amb sin enmin oł ka wii, ei pii kun erik! Wu amb sinmin mił oł ei nge mił kun ka singii! ⁵Enim amb endi kan bun bun kulerngii mon! Oł ei nge, wumb Gos ek piinarik kin, er mołmun mił, yi ełmin. ⁶Nga enim engnjing noł kin, ek kend tok, oł kis ermin nik kin, yi enerngii mon! Gos Owundu, wumb oł kanim kanim ełmin ei, wumb oł embin tui ngołum ku. Sin enim ok, ek ombu ni tor kindpin kin, enim piik mułngii. ⁷Gos sinim wii topu sim ei, sim oł kis endi ermin nipi, wii topun, sinerim mon. Ba eim andłam salim mił, kun ka mułngii pa nipi kin, sinim tuk sim. ⁸Pe yi pałim, wumb endi ek ei buł ngumba ei, Gos nge ek kongun wumb kin buł ngunermba mon. Wumb ei, Gos kin buł ngumba. Pe Gos eim nge Gui Ka ei, enim ngonum.

⁹Na enim engnjing noł kin, noman ngok enmin oł ei nge, nip pułmbii ei mon! Nimbił erang, Gos enim oł ei nge, andan top nip, ngop poru nim. ¹⁰Pe enim Maseroniya konu efe wumb ei, noman ngok kin, konu efe orung orung noman ngołmun. Ba enginjpin noł, sin ek dinga nga nipin, enim ngonmun. Enim am oł ei nge, erangin kin, tonu opu dinga ermba. ¹¹Enim noman emin ka peng, er molk kin, enim noman dinga piik kin, en enim nge epi ombu tep ka erik mułngii! Molk kin, en enim angii efe, kongun erngii. Sin oł enim kin, yi mił nipin ngunjpin. ¹²Yi erik kin, enim wumb Gos tilap efe tuk punenjing wumb ei, enim embe ambii tonu kindik kin, oł yi mił erngii.

Enim kun ka erik endngii, kunum ei, enim epi endi simin ni piinerngii mon! Enim epi pei kapli er salim.

Jiisas Owundu Orung Opu Kin, Sinim Si Orung Simba

¹³Sin enim enginjpin noł nimin enmin ei, enim wumb koltmun wumb ei, pii poł tungii nge, ek ei ninmin. Wumb endi kułangin kin, enim kaimb sik, ke nik kin, yi mił er mulerngii. Gos pii gii ninenjing wumb ei, molk kin, enmin mił ni pingii; ei mon! ¹⁴Jiisas eim kolpu kin, nga angpi konj pum ei, sinim pii gii nimin. Nipin kin, sinim piimin, Gos nge dinga efe, Jiisas sipi orung sim. Gos wumb molk kulnjung ei, eim Gos wumb ei ni, Jiisas kin ouni sipi, orung simba kunum ei, pei orung ongii. ¹⁵Sinim nge Gos Owundu nge ek ei, enim kanpin yi ninmin. Ekii se Owundu nga orung omba kunum ei, sinim pe konj mołmun wumb ei, ok kulnjung wumb ei, si kindpin kin, ok punermin mon. ¹⁶Gos Owundu ek dinga yi neng kin, enjel Owundu wii dinga tang kin, Gos nge beli ei ek tengmba. Yi ermba kunum ei, Owundu tonu epin konu efe, eim si kindpi kin, mani omba. Wang kin, wumb Jiisas kin pii gii nik kin, wumb ok kulk wumb ei, ok angk kin tonu ongii. ¹⁷Kunum efe, sinim konj mołmun wumb ei, Gos Owundu sinim simba ei, wumb ok kulk wumb ei ni, ouni simba. Owundu sinim tonu kupu efe, tonu simba. Si pang kin, sinim Owundu kenmin. Yi mił ermba kunum ei, Owundu kin kunum kunum ouni mułmun. ¹⁸Pe enim wumb engnjing noł kanik kin, ek ei nengin kin, noman dinga piik mułngii.

Sinim Gos Owundu Omba Nge Er Kun Erpin Kin Kui Er Mułmun

5 Enim sin enginjpin noł; sin ek endi nga połpun kin, epi endi kunum efe, omba nipin, yi ninermin mon. ²En

enim piimin! Jiisas Owundu nge kunum owundu omba ei, konu epin waning wu mił, yi omba. Ba eim omba kunum ei, sinim piinanmin mon! ³Pe wumb molk yi ningii, “Pe kunum ka salim ei, sinim ka mułamin,” nik erngii! “Jiisas orung omba kunum ełe mendpił, sinim to ak to er kis mundmba oł ei, sikir tonu omba. Omba kunum ełe, ngenj kumbii simin ei, amb endi kangil mengmba peng kin, ngenj kumbii sinim ei mił, yi tonu omba.” Nga wumb epi ełe nge, tungu pungii ei, kaplı enermba mon! ⁴Ba enim enginjpin noł, Gos nge tiłang ełe mołmun ei, epi waning wu mił, enim puku sik erik mułngii ei, enim kin tonu onermba mon! ⁵Enim wumb pei, eni kin Gos tiłang owundu nge ełe mołmun wumb ei, konu epin mił, Seisen nge emii konu ełe, sinim tiłang wumb ei, tuk punermin mon. ⁶Mon peng kin, sinim wumb eipi or pałmin mił, pepin mułmun ei mon! Sinim ningił ełe kanpin kin, noman ka seng kin, piipin mułmun. ⁷Yi mił sinim piinmin, wumb pei or pałmin ei epin kunum ku or pałmin. Nga yi ku, wumb noł dinga nołmun wumb ombu, epin kunum ei ku, noł dinga nok kin, wulu pułum. ⁸Ba sinim eni topu, tiłang erang mołmun wumb ei, sinim noman ka seng kin, tiłang erang mułmun wumb ei, Gos ek ambił gii nipin kin, pii gii nipin. Sinim wumb noman ngopun erpin kin, opu kumb tepii mił kindmin. Sinim dinga pupun mułmun ei, Gos sinim orung simba. Seng kin, sinim peng ni, ngenj ełe pei, sinim er dinga erang mołmun ei, Jiisas Owundu omba kunum ei, kui er mołmun! ⁹Gos eim wumb oł kis ełmin wumb ei, kumep kis ngumba. Ngumba kunum ei, sinim kumep ei, Gos sinim simin ni piinerim mon. Ba sinim eim erpi kin Jiisas Krai sinim nge Owundu ei, sinim sipi orung simba ni pendim pałim. ¹⁰Ok Jiisas eim kołpu kin, sinim paki topu yi erpi

kin, sinim konj mułmun min kułmun ei, sinim eim mołum konu ełe, ouni konj kunum kunum mułmun. ¹¹Yi mił erang piik kin, pe nemin oł ei mił, yi puk, ek ka nik kin, enginjing noł ngok, wumb endeim endeim paki tok kin, noman tuk ełe dinga kindik erngii! Erik kin, enmin oł ei mił, yi puk erngii!

¹²Enginjpin noł! Sin enim ek dinga ni ngonmun ei, enim kin wumb tuk kongun erik wumb ei kin, ka piik kin ek ka nik erngii ei, ekii singii! Owundu eim, enim konu ełe wu num mundum wu ombu, ek nik kin, enim noman ełe kun pendngii. ¹³Enim mulk wumb, en enim kongun erngii ei, kanik kin, noman ka ngok erik mułngii. Molk kin, Gos nge kongun ei tep er molk kin, angim angim noman ende sek kin, emin ka mułngii.

¹⁴Sin enim kin ek dinga ninmin wumb ei, ten kulk kin, er mołmun ei, enim wumb ei kin ek dinga ningii! Wumb en enim mund mong kulk er mołmun ei, enim wumb ei kin, ek nik dinga erngii! Wumb dinga pinerang er mołmun wumb ei, enim paki tungii! Tok kin, enim wumb pei kin, kongun ka ei ni kunum kunum erik mułngii. ¹⁵Mon peng kin, enim tok oł kis erik wumb ei kin, nga enim oł kis erik wumb ei kin, orung kindik kin, yi enerngii mon! Kunum kunum Gos kin pii gii ninjing enim engnjing noł ei kin, wumb pei oł kun ka ei erik kin, kongun dinga erngii!

¹⁶En enim kunum kunum kaimb tok er mułngii. ¹⁷Enim kunum kunum prei erik Gos ngungii. ¹⁸Epi kis min ka enim kin tonu omba kunum ei, enim ek ka nik kin, ka piik ngungii. Ngok kin, Jiisas Krai nge dinga ełe Gos oł ei nge erngii ni piitim.

¹⁹Enim Gos nge Gui Ka dinga ei buł ngok kin, to mani kindnerngii mon! ²⁰Gos nge ek ka ni tor kindik ełmin wumb ni enim ngungii ei, buł ngok kin, to mani kindnerngii mon. ²¹Ba enim epi

kanim mok tok kin, epi kun ka mił ei, ambil gii nik mułngii. ²²Epi oł kis kanim kanim ei si kindngii! Si kindik kin, buł ngok, eipi puk kin, yi erngii.

²³Gos eim noman emin pułwu ei, eim enim erang kin, enim noman tuk ełe oł kun ka mendpił tonu omba. Wang kin, en enim noman tuk gui ei ni, noman tuk ełe ei ni, ngenj ei ni ombu pei, kun ka mendpił mułangin kin, sin nge Owundu Jiisas Krai nga orung omba kunum ei, sinim oł kis endi peng kin, kin-ermba mon. ²⁴Gos eim ek keimi niłim nge pułwu ei, eim ok ek nirim mił kunum

kunum elim. Ełe nge, sinim eim kin kapli pii gii nimin. Nipin kin, eim enim kingam noł wii topu tuk sim.

²⁵Enginjin noł, enim sin Gos kin prei erik ngungii.

²⁶Sinim Gos nge wu amb mołmun ei, angil sipin kin, ek ka nipin, 'Weiyo?' nipin yi ermin.

²⁷Owundu nge noman dinga ełe, na ek dinga nip enim ngond. Enim pipe ei enim enginjing noł pei ni, tuk sik, kułou to molk kin, pipe ei gerik piingii!

²⁸Sinim Jiisas Krai Owundu nge noman ka ei, enim kin ouni peng mułngii.

Pol Mon Tesilonaika Wumb Nga Endi Połpu Kindim

Pol Pipe Endi Nga Połpu Tesilonaika Konu Kindim

1 Sailas, Timosii, na Pol, sin wu kei pipe nga połpun kin, enim Tesilonaika konu ełe wumb Gos tiłap ełe mołmun wumb ei, kin kindinmin. Enim Erinjpin Gos ni, Owundu Jiisas Kraiss kin, ouni mołmun.

²Erinjpin Gos ni, Owundu Jiisas Kraiss enim kin noman ka ngang kin, enim noman emin peng ka mułngii.

³Enim sin enginjpin noł piipin kin, kunum kunum Gos kin prei er ngopun mołmun. Nimbił erang enim pii gii ei dinga pałim. Pe enim wumb endeim endeim ni, noman ka ngangin kin, am opu ka ba. ⁴Sin sinim nge piipin kin, sin Gos tiłang wumb mołmun konu ełe embe ni, tonu kindpin enmin. Erpin kin, sin wumb eipi kanpin ninmin ei, enim nge opu orung wumb oł embin tui tonu onum ei, piipin yi mił ninmin ku. Tesilonaika wumb ei, pii gii dinga peng molk kin, ngenj kumbii oł kis kanim kanim ni, oł embin tui tonu onum ei, dinga kindik mołmun ei, piipin ninmin.

⁵Nemin oł ei, sinim yi mił andan topu ngonum ei, Gos eim nge kos piimba ei, kun ka mendpił mołum. Oł ełe nge, enim oł embin tui ei, enim kin tonu omba; ba enim dinga puk kin, Gos sinim tep er mołum konu ełe, enim tuk puk mułngii ni pendim. Ei keimi, enim kapli pungii. Puk kin, Gos sinim tep er mołum konu ełe, tuk puk mułngii. ⁶Gos oł kun ka yi mił ermba. Wumb enim kin oł kis enjing wumb ei, Gos nga enim kin erpi, orung kindmba. ⁷Kunum ei, Owundu Jiisas orung omba kunum ei, Gos eim pe enim oł embin tui pałim ei, to eipi kindmba. Kindang kin, enim konu ka

ełe kor mułngii ei, sinim ouni mołmun. Gos nge enjel dinga ei, ombu kin, Jiisas kin, epin konu ełe si kindik kin, mani ongii. Ok kin, konu peni ełe tor ongii kunum ei, dup owundu kin, Gos kos piimba epi ei, ouni ongii. ⁸Kunum ełe, wumb singindmba kunum ei, wumb Gos lo ek ekii sinarik enmin wumb ei, peni ełe ongii. Jiisas Owundu eim wumb ombu topu, eim gupu ełe neng kin, poru nimba. ⁹Wumb ei, kumep kis yi mił singii. En enim Gos kumb ełe mularik konu ełe, turii eipi molk. Molk kin, Owundu nge tiłang ei kinarik kin, eim oł dinga wii ei kinarik kin, am mendpił pungii. ¹⁰Wumb ombu nge, Jiisas omba kunum ei, am pungii. Puk kin, kunum owundu ełe, Jiisas wang kin, wumb Gos nge mułngii wumb ei, Gos embe ambił tonu kindngii. Nga wumb Gos eim kin pii gii nik mułngii. Molk kin, sin wumb nge ek tuk enim konu ełe ninjpin; ba enim pii gii dinga ninjing.

¹¹Sin oł ei tonu omba ni piipin kin, kunum kunum sinim Gos ei, eim enim paki tumba nipin kin, Gos kin prei er ngopun mołmun. Sin pii gii nipin kin, kongun keimi minj er poru ningii. ¹²Yi pałim ei piik kin, kunum ełe, sinim nge Owundu Jiisas embe enim ambił tonu kindngii. Yi erangin kin, nga eim enim embe ambił tonu kindmba ku. Nga sinim Gos kin, Jiisas Kraiss ouni nge noman emin ka ngumba. Ngang kin, enim yi mił erngii.

Lo Ek Pinarpi Ek To Kindiłim Wu Kis Endi

2 Enginjpin noł, akip sinim nge Owundu Jiisas Kraiss orung omba nge ek nimin enmin. Ei eim orung omba ei, sinim eim kin tep to mołmun ek dinga ei, nipin ngonmun. ²Pe wumb enim kanik kin, Owundu nge kunum owundu tonu om poru ninim ningii. Nga ek ni tor kindiłmin wumb

mendpił ei, wumb nilmin mił, ek ni tor kindiłim kend endi opu yi nimba. Nga wu endi opu, sin enim kin pipe yi polk kindnjing nik, yi erngii ei, enim sikir noman embin to piik kin, noman eipi eipi sek enerngii mon! ³Wu kombur ok oł ek kend tok erik kin, ningii ek ei, enim kom sek piinerngii mon! Kunum owundu Jiisas orung omba kunum ei, wii onermba. Kumb ok wumb pei, en enim Gos ek piinarik kin, Gos buł ngok enjing. Pe lo ek to kindpi kin, oł kis nge kanim kanim elim wu ei, opu peni ełe tor omba. Wang kin, ekii se, eim dup konu kis ełe poru nimba kunum ei, Owundu Jiisas orung omba ei, eim ok yi ermba. ⁴Epi kanim kanim, wumb en enim men tok ełmin epi ei, Seisen nge wu kis ei, eim epi ombu pei erpi, kis erpi kin, am epi ombu kin, opu orung erpi, ngopu yi ermba. Epi ombu pei to mani kindpi kin, eim pupu Gos men ngii owundu ełe nirik pupu mołpu kin, ek yi mił nimba; na Gos mendpił moł.

⁵Ok na enim kin mołup kin, ek ei nge, nip enim ngunj ek ei, enim si kindnjing min, piik mołmun. ⁶Enim piinmin; akip lo ek to kindpi elim wu ei omba; ba pe epi endi, eim andłam ełe ondu ngonum ei piinmin. Kunum endi, kun simba kunum ei, lo ek to kindiłim wu kis ei, tor opu, peni ełe mułang kin keningii. ⁷Enim piinmin; lo ek to kindik enmin oł ei, pe kongun dinga pałim. Pe oł kis nge pulwu ei, koi er pepi mułang kin, pe wumb nii endi, eim andłam ełe ondu ngo pendim ei, eim orung wu kis ei, ei peni ełe mułmba. ⁸Kunum ełe, lo ek to kindpi elim wu ei, tor opu peni ełe opu mułmba. Mułang kin, Owundu Jiisas eim gupu mułung je, pupu tang kin, lo ek to kindpi elim wu ei kułmba. Kułang kin, Owundu tor orung omba kunum ei, tiłang owundu ermba konu ełe kun Gos nge ek to kindpi kin, lo ek to kindpi elim wu ei, eim am to kis mend-

pił ermba. ⁹Lo ek to kindpi elim wu ei, Seisen nge dinga ełe kongun elim. Pe Seisen nge dinga ełe, ek kend oł ei ni, oł dinga wii kombur elim. Nga Seisen nge dinga ełe, jep oł kanim kanim elim ku. ¹⁰Erpi kin, lo ek to kindpi elim wu ei, eim ek kend topu, oł kis kanim kanim erpi kin, wumb konu kis ełe, am pungii nipi ermba. Am ek kend mami topu, wumb ngopu elim. Pe wumb ei, en enim ek keimi ei piik mułangin kin, Gos wumb ombu sipi orung tiłang ermba; ba en enim ek ei noman ngunarik kin, buł ngunjung. ¹¹Yi erangin kin, Gos eim ek kend dinga wii endi topu, wumb ei ngang kin, wu kis ei, eim nimba ek ei mił, pii gii dinga nik mułngii. ¹²Pe wumb Gos ek mendpił ei, pii gii ninerik; ba oł kis ei ermin ni, ka ka piik enmin. Wumb ei, Gos kos erpi, kumep tumba kunum ei, ngenj kumbii owundu singii pałim.

Gos Enim Sip Orung Simbii Nip Pendim Pałim

¹³Ba enginjpin noł, Owundu enim noman ngopu yi erang kin, sin kunum kunum enim kin, prei er Gos ngopun mołmun. Kumb ok Gos enim sipi, orung sipi kin, orung simbii nipi pendrim, ek ei pałim. Gos nge Gui Ka ei, enim Gos nge wumb mendpił nipi pendim. Enim Gos ek keimi ei, pii gii mendpił ninjing oł ei nge, Gos enim sipi orung simba. ¹⁴Sinin nge Owundu Jiisas Kraiss tiłang owundu ei, Gos enim ngumba. Sin enim Gos ek ka ni ngupun kunum ei, Gos enim wii to sirim. ¹⁵Yi piik kin, enim sin enginjpin noł; enim dinga angk mułngii. Gos nge ek pei, enim kin nipin ngunjpun kin, nga pipe kindinmin ei, ekii sik, andik mołmun ei, piipin ninmin.

¹⁶Jiisas Kraiss sinim nge Owundu ni, sinim Erinjpin Gos ei, eim sinim noman ngołum. Nga eim noman emin ka ei, sinim kin ngang kin, sinim kin ek ka wii

endi simin ni piipin kin, kui er mołmun ei, Gos orung omba kunum ei, simin. ¹⁷Nga Gos enim noman dinga ngang kin, eim enim paki tang kin, eim enim oł pei ka erim kin, ek ka minj nik, yi erngii!

Enim Gos Kin Prei Erangin Kin Sin Paki Tumba

3 Enginjpin noł, sin enim kin ek nga kombur sałim. Ei yi mił, enim Gos Owundu kin prei erangin kin, Gos sin paki tumba. Tang kin, Gos ek ka ei konu orung orung pei pang kin, ek ei embe tonu ba; ba enim konu ełe yi mił noman tuk ełe punum. ²Enim Gos Owundu kin prei erangin kin, wumb kis ok sin kin oł kis enjing ei, Gos kapli paki topu kin, si kindmba ei, enim piinmin. Wumb pei, Gos kin pii gii ninenjing wumb pei mołmun.

³Ba Gos Owundu eim ek keimi dinga mendpił niłim oł eipi yi mił ermba. Eim enim paki topu kin, enim tep dinga ermba. Yi erang kin, Seisen enim mułngii konu ełe tuk onermba. ⁴Owundu sin noman dinga ngang kin, sin enim kin ek yi mił ninmin; epi pei sin enim erei ninmin ei, enim yi ełmin. Ekii se enim yi minj er mułngii.

⁵Sin noman yi piinmin; Gos enim noman ambil kun erang kin, enim Gos enim noman ngopu eririm ei piingii. Nga Jiisas Krai eim dinga pupu kin, ngenj kumbii sirim ei, enim pii gii ninmin ku.

⁶Enginjpin noł, sinim nge Owundu Jiisas Krai embe ełe, sin enim kin ek dinga yi mił ninmin. Enim nge Gos kin pii gii nik enginjing endi sin ok ni ngupun ek ei, piinarpi wii mułum kin, enim wu ei omba ei, kanik kin, ok eipi puk, yi erngii. ⁷Enim piinmin; enim sin erpin oł ei erngii. Ok sin enim kin mułpun, kunum ei, sin wii mulerpin mon. ⁸Sin enim angil ełe, kuni wii si nunerpin mon. Sin top minj erpin.

Sin kongun dinga erpin ei, kongun epin, tinga pei, kongun erpin. Nimbił erang sin oł embin tui endi, enim ngenj ełe, embin endi kindnerpin. ⁹Yi mił, sin enim kin kuni ni, epi si nułamin; ba yi mił enerpin mon! Nimbił erang sin oł yi eramin kin, enim sin enmin oł ei kanik kin, ekii singii ni piipin erpin. ¹⁰Enim piinmin, kumb ok sin enim kin mułpun kunum ei, sin enim lo ek ni ngupun. Ei yi mił, wu endi kongun enerim kin, eim kuni nunermba niłmin.

¹¹Nimbił erang sin ek yi mił nipin? Ei yi mił, enim mulk konu tuk ełe, wumb kombur wii mołmun nengin piipin kin nipin. Ei kongun enarik kin, wii minj mołmun nik; ba en enim, ek eipi eipi, wumb eipi epi ei, sin sinim epi nik ełmin. Ba en enim epi mendpił mon. ¹²Sinim nge Owundu Jiisas nge embe ełe, sin lo ek nipin kin, wu ombu nge ngupun. Sin ek yi enmin piik kin, oł yi erngii ni piipin nipin ełmin. En enim mandi ełe, kun ka molk kin, kongun erik kin, en enim nge kuni tonu wang kin, nungii nge nipin ełmin.

¹³Ba enginjpin noł, enim oł ka enmin oł ei, ei kindmin ninerei mon! ¹⁴Pe wu endi, sin pipe połpun ninmin ek ei, ekii sinerim kin, enim wu ei kin, andan to kun er ngok mułngii. Molk kin, eim omba konu ei, ek tang ngunarik erangin kin, eim singambił erang piimba. ¹⁵Sin kin opu orung wu nik kin, ek ngok yi enerngii mon! Enim yi piingii, sin enginjpin nik, ngungii.

¹⁶Gos Owundu eim noman emin ka nge pułwu ei, eim kunum kunum eim enim kin, epi pei enim noman emin ka ngopu kin, Owundu eim enim kin kunum kunum tep er mułmba.

¹⁷Na Pol, na nam ek ei połup kin, enim ngond. Enim ka mułeyiyo! Na pipe pei nam połup kin, enim ngoł. Ek yi mił, ni połup kin, enim ngoł.

¹⁸ Sinim nge Owundu Jiisas Krai ei,
eim nge noman ka e'e enim kin pei
mulangli!

Pol Mon Timosii Kin Kumna Połpu Kindim

Pol Kumna Pipe Ei Połpu Timosii Ngum

1 Na Pol, na Krai Jisas nge ek se andił wu. Gos eim kin sinim sipi orung sim kin, Krai Jisas sinim kui er mołmun ei, eim na eim ek ka se endii nim.

²Timosii na Gos ek nip nim ngamb kin, pii gii nirin. Ełe nge na nim arnim mił moł. Na pipe ei połup nim ngond. Sinim Owundu Jisas Krai ni, Erinjpin Gos ni, wumb kaimb sipi, wumb noman emin ka ngopu, wumb noman ka ngopu, yi elim nge pułwu. Eim nim kin mułanghi.

³Kumb ok na Maseroniya konu ełe bii pendip kin, na nim kanip ek ninj mił yi ku, akip nind. Nim Epeses konu ełe molkun, wumb kombur kindan puk kin, wumb ek kend tok nik, wumb ngok erngii ei, mon ninjii! ⁴Wumb en enim, kupenjing noł nge embe pei, ek kanim kanim ninmin ei, ek poł wii ni ek ei nin-erngii! Wumb eipi ek ei nge, piik kun enarik kin, noman eipi eipi seng kin, Gos kin pii gii ninarik kin, Gos kongun ei, enenjing ku. ⁵Ba pe na lo ek ei nip nim ngond ei, wumb ekii sik enjing kin, kaplı en enim noman emin pup, noman ka seng kin, Jisas pii gii mendpił ningii. Pe en enim wumb eipi kin, noman ngok, enmin oł ei erngii. ⁶Ba wumb kombur, Gos ek ka ei piinarik, si kindik kin, ek wii ei piik owuł owuł yi erik mołmun. ⁷Pe wumb en enim, Gos nge lo ek ei, ek mon wu mołpun kin, wumb ek emb to ngopun, yi ermin ni piłmin. Ba en enim ek ei piinarik kin, ek pułe pii poł tunanmin ku.

⁸Sin piinmin, Gos lo ek ei kun ka pałim. Nimbił erang sin kongun kun ermin ei, Gos nirim mił ermin. ⁹⁻¹⁰Wumb

lo ek to kindik, oł kis erik kin, Gos kin buł ngok, Gos ek piinermin mon nik, wumb num ek piinarik kin, ernjing menjing to konduk, wumb eipi to konduk; nga wu eipi tok ełmin ku. Wu endi pupu kin, amb eipi kin ningił erang kin, oł kis kanim erik yi mił ełmin. Nga wu kombur wumb epi waning sik, oł ei ełmin. Nga wumb ek kend tok nik; nga ek kend tok, keimi mił nik ełmin. Lo ek ka ei yi elim. Nga oł kis ei, eipi kanim kanim ei, Gos ek keimi kin, opu orung ełim ku. ¹¹Ek keimi ei, ek ende mił, Gos ek ka ni ngopu, “Yi ninjii!” nim; ei ni tor kindind. Ek ka ei, nipi sinim ngopu yi ninim. Gos tiłang owundu ei, pułe yi minj, ka piik mułngii.

¹²Na ka piip kin, Krai Jisas sinim nge Owundu ngond ei, eim na dinga ngopu kin, eim noman ełe piim. Yi mił, eim kongun ei kaplı ermbii. Na noman ka piip eim kin ngond. Ei eim yi piim mił, na eim ek ka ei nimbii end. ¹³Keimi, ok na Gos embe ełe, ek ni kis mondup kin, Gos nge wumb tiłap ełe tuk mołmun ei, top ek piinarip yi eł. Ba na ek puł ei, na Gos kin pii gii ninarip kin, yi erip mult. Ba Gos eim nge tiłang ei, na andan topu kin, na kaimb sim. ¹⁴Owundu na kin noman ka ngang kin, na Krai Jisas kin pii gii nip kin, noman ka ngond. ¹⁵Krai Jisas eim ya mei ełe mani opu kin, sinim oł kis enmin wumb ei, sipi orung simba nge om. Om ei, ek keimi ek ei piik kin, wumb pei pii gii ningii. Nik kin, oł kis enmin ei, na puł pendip eł. ¹⁶Ba Krai Jisas eim noman ka ei, ok na oł kis owundu eł wu, kin ngum. Ngang kin, na wumb pei andan tunj oł ei, wumb kanik kin, Gos kin pii gii nik kin, kunum kunum konj ka mułngii. Yi pimba ei piipi kin, Gos ok, na kaimb sipi ngum. ¹⁷Ngang kin, eim king kunum kunum tep mołułum wu; nga kulaliłim ei, eim nge tiłang owundu ni, noman ka wii ni,

eim embe owundu ei, eim kin kunum kunum pimba. Ei keimi!

¹⁸Timosii nim na arnim nind. Gos ek mon ok polpu kin, eim ek ni tor kindilim wumb nirim mił, nim kin pulnjung ei, na nim kin nga ngop ek ei, pii kun erkin kin, nim ambił gii nikin mulnjii. ¹⁹Ei nim pii gii dinga peng kin, nim noman tuk ka seng kin, moł punjii. Wumb kombur en enim noman tuk ełe, ek niłim mił, buł ngok enjing wumb ei, en enim pii gii ei, nga pinerang kin, poru nim. ²⁰Aimeniyas kin Eliklander tał yi enjingił. Na wu tał sip kin Seisen nge angil ełe kindinj ei, pukuł kin Seisen ek piikił. Piikił kin, nga Gos kin ek ambilk erngii ei, mon nip kindamb kin, punjnguł.

Prei Ełmin Oł Ei

2¹⁻²Akip kumna kongun ei, na nim andan top nemb kin enjii. Ek kumna pałim ei yi mił. Enim Gos kin noman ka ngok, prei erik kin, wumb eipi paki tumba nik kin, Gos eim kin kii sik yi erangin kin, wumb pei paki tumba. Pe king ni, gapman ni, yi ku, enim Gos kin, prei erik ngangin kin, sinim noman emin peng kin, sinim Gos andłam kun ka ełe, ekii sipin bin. ³Prei yi nge ermin ei, Gos piipi kin, ka piimba. Sinim paki topu, noman ka ngopu kin, sinim orung sipi minj mołum. ⁴Eim wumb pei sipi, Gos kin orung seng kin, eim ek keimi pałim ei, pułe piingii ni piinim. ⁵Sinim piimin ei, Gos endeim mendpił mołum. Pe wu endeim tuk Gos kin wumb tuk oi ełe angłim. Angłim wu ei, Krai Jisas mołum. Mołpu kin, eim wumb sipi, Gos kin orung simba nge angłim. ⁶Pe Jisas kunum poru neng kin, eim noman konj eim wumb pei topu er si orung sim. Sipi kin, Gos piim mił, ei eim er tor kindim ei, Gos eim wumb pei sipi kin, orung simbii ni, peni ełe er tor kindim. ⁷Gos eim yi nim, “Pol nim ek ei se endii,” nim. Neng kin, na se andip, eim ek ei, ni tor kindip

end. Na ek keimi nind; na ek kend tunand mon. Gos eim na kindang pup kin, wumb tiłap eipi kin, ek nip ngop eramb kin, wumb ek keimi ei, pii gii ningii, nipi kindim.

⁸Yi pałim ei, na piip kin nind ei, en enim wumb konu orung orung wumb pei, Gos kin angil ełe tonu kindik kin, prei erik, Gos ngok kin, kun ka mułngii. Molk kin, noman kis ni, ek mił erik enmin ei, si kindik kin prei minj erik mułngii!

⁹Na noman ełe yi pałim; amb en enim konduk ni, epi elmin mił ei, kun ka erngii. Amb en enim peng enjin ełe epi kanim kanim erik kin, biis gol ni, epi tiłang erpi, biningał erpi, ku owundu pupu kin, enim epi ei sik kin, moke en-erngii mon! ¹⁰Amb en enim Gos nge ambiłam mułmun ni piingii amb ombu, en enim kongun ka kanim kanim erik mułngii. Amb ombu, en enim ngenj ełe, konduk ka wii mił peng mułngii. ¹¹Amb wu ek ei piik kin, en enim ek tingarik kin, wii molk, Gos ek piingii. ¹²Na amb endi, wu kin ek emb top kin, ermba nip mundnał. Amb en enim kom sek molk kin, ek minj piingii, nił. ¹³Nimbił erang Gos kumna Andam erpi kin, ekii se Eiwa eririm. ¹⁴Nga Andam ek kend ei, pii gii nineririm; ba amb ei, eim ek kend ei, pii gii nipi kin, Gos lo ek piinarp, ekii sinarpi kin, oł kis eririm. ¹⁵Ba amb en enim kongun ei, kangil minj mengk mułngii. Molk kin, en enim noman ka seng kin, oł kun ka erik kin, Gos kin pii gii nik kin, wumb noman ngok mułngii. Molk kin, Gos en enim sipi orung simba.

Gos Nge Tiłap Tep Enmin Wumb Ek

3Ek ei keimi, wu nii endi eim wumb Gos tiłap ełe tuk o mołmun wumb ei, tep mułmbii ni piimba ei, eim kongun ka simba. ²Pe tep ermba wu ei, eim kongun kun ermba ei, eim oł endi erang kin, kanik nik enerngii; ba eim kongun

ka ermba. Eim amb endeim nge wam mułmba. Pe eim noman ełe, kun ka erpi mułmba! Eim noman ka piipi kin, oł kun ka erpi ba. Eim wumb pei kanpi kin, ek ka nipi kin, eim ngii konu ełe sipipi kin, kuni ngumba. Ngopu kin, nga wumb kin ek emb ka top ermba. ³Eim noł dinga nopu, wulu punermba mon! Eim noman kis sikir piipi kin, yi enermba mon! Wumb pei kin mandil ka mułmba. Eim wumb kin opu enarpi kin, ku nin epi ei, noman to piinarpi mułmba. ⁴Eim nge ambim, ni kangil ei pei, tep ka ermba. Erpi kin, eim kingam noł, eim nimba ek ei, piik kin, ekii sik erngii. ⁵Wu endi eim kingam, ambim noł tep ka mulermba wu ei, Gos tilap ełe tuk ok mułmun wumb ei, tep enermba mon ku! ⁶Wumb konj, Gos tilap ełe onjung wumb ei, tep wumb mulerngii. Mon pim kin, eim noman kis pepi erang kin, Gos wumb ei to tor kindpi kin, Seisen kin kindpi ermba. ⁷Nga wu endi Gos nge embe ełe oł kun ka erpi kin, wumb torung mułngii konu ełe erang wumb ei, eim oł kun ka wii enim nik kin, eim embe ambil tonu kindik, yi mił erngii. Erik kin wu ei, Gos tilap wumb mułngii konu ełe tep wu mundangin kin mułmba. Pe eim embe ka pinerim kin, eim singambil piipi mołpu kin, Seisen nge omu kon ei mił, ełe tuk ba.

Gos Nge Tilap Wumb Tuk Paki Tolmun Wumb

⁸Yi minj, Gos nge tilap ełe tuk molk paki tolmun wumb ei, noman ka piik kin, kongun kun ka erngii. Erik kin, enim ek gupu tał yi er ninerngii mon! Noł dinga nok kin, wulu punerngii mon! Nga enim wumb eipi epi simin ni piinerngii mon! ⁹En enim noman konj ka seng kin, ek keimi ei, ambil gii nik kin, pii gii dinga peng mułngii. ¹⁰Enim Gos nge tilap ełe wu num ni, peng pim wu ni

mol keningii. Wu kombur Gos nge tilap ełe kongun paki tok mułngii wumb ei, kanik kin, kapli enjing kin, ekii se mundangin kin, kongun paki tok er mułngii. ¹¹Yi mił ku, amb en enim oł kun palim mił, oł ei erngii. Wumb ningii ek ei sipik kin, ek waim ninerngii mon. Pe noł dinga nunjung kin, nołmun mił piik nei. Nik kin, kunum kunum oł keimi kun ka minj erik mułngii. ¹²Gos nge tilap ełe kongun paki topu mułmba wu ei, eim amb endeim minj mułmba. Eim ambim kingam noł pei, tep ka erpi mułmba. ¹³Gos nge tilap ełe kongun erngii wumb ei, kongun ka erangin kin, en enim ei tonu ba. Pang kin, Krai Jiisas nge ek ka ei, wumb en enim pii gii nik kin, dinga kindik, angk nik kin, wumb eipi ngungii ku.

Gos Nge Elim Oł Pule

¹⁴Keimi, na enim kin kunum mandi ołamb; ba na mon ei połup kin, enim ngond. ¹⁵Pe na sikir enim kin tor onenj kin, enim pipe ek ei kanik kin, Gos nge tilap wumb ei, noman konj sik mułngii. Mol k kin, Gos nge tilap wumb mułngii ei, Gos nge men ngii mił mułangin. Gos eim noman konj kunum kunum mołulum nge pułwu. Enim ngii tumunj mił dinga peng mol k kin, Gos ek keimi ei, ambilk tonu kindik er mułngii. ¹⁶Keimi, ek pule ei, Gos elim oł ei nge, owundu ei, wumb endi ei, to mani kindnengii palim!

Ek ei yi mił, “Krai Jiisas eim mani mei ełe opu kin, wu mendpil tał mołpu tor om. Wang kin, Gos Gui Ka ei, ek keimi mendpil nipi, ek pule ni tor peni ełe kindim. Gos enjel eim kenjing ei, eim ek ei, wumb konu orung orung pei piinjing. Piik kin, mani mei ełe wumb eim ek ni tor kindang kin, pii gii ninjing. Nik kin, Gos eim tilang owundu sipi, tonu epin sipipi kin, tilang owundu eim kin ngum.”

Ek Emb Tok Wumb Ngok Ek Kend Tok Niłmin

4 Gos nge Gui Ka ek nipi, tor kindpi yi ninim. “Ekii se wumb kombur pii gii ek ei, si kindik kin, ek kend gui nimba ek ei, ekii sik pungii. Nga gui kis ek ei piingii ku.”² Ek kend wumb ei, ek kend tok oł yi mił elmin wumb ei, en enim noman tuk ełe piinenjing. Piinarik kin, en enim noman tuk ełe, ek kend pei to tor kindinmin. Kindinmin ei, en enim yi ni piinmin; sin noman tuk ełe oł kun ka enmin, ni piinmin. Ba en enim noman tuk ełe wulu pang mił molk kin, en enim oł kis elmin oł ei ni piinałmin mon!³ Wu amb sinermin mon nik kin, wumb kuni mon nik mowii elmin. Ba Gos ek keimi, pii gii nipin enmin wumb piinmin ei, Gos er sim sałim epi ei, sinim eim kin noman ka pii ngopun kin simin⁴ Sinim piinmin, epi pei Gos er sirim sałim ei ka. Sinim epi ei, si kindnenmin mon! Ei sinim sipin kin, Gos kin noman ka piipin kin ngumun.

Krais Jiisas Nge Kongun Wu Ka

⁵ Keimi Gos eim ek ka ełe, sinim prei eramın kin, eim sinim kin epi endi ermin epi ei, kun ka mułmba.

⁶ Pe nim ek emb ka tokun angnim noł ngun kin, nim Krais Jiisas nge kongun wu ka mulnjii. Nga nim noman ełe, ek ka ei, dinga pii gii ek dinga ei sikin kin, oł tał ei, nim dinga ngangıł kin, Gos kongun ei, ekii sinjii.⁷ Ba amb mam ombu, ek siimał eimał wii ei nik kin, ek jerił ningii ek ei, nim buł ngokun kin, nim Gos oł kun pałim mił ei, kun er mulnjii.⁸ Nim pin kin, sinim ngenj ełe kongun ermin ei, aninga er paki tumba. Ba Gos nge oł kun ka ermin ei, sinim paki owundu tumba. Ei pe sinim konj mołmun ei, paki topu nga ekii se, eim sinim kunum kunum paki tang kin, konj mułmun.⁹ Ek ei, ek keimi mendpił, sinim wumb pei piipin kin pii gii nipin ermin pałim.¹⁰ Gos eim

wumb pei sip orung simbii ni piinim ei, sinim wu amb Gos eim kin pii gii ni mułmun ei, keimi sim. Gos kunum kunum konj mołum pułwu eim kin, sinim pii gii keimi nipin kin, Gos sinim sipi orung simba ni, kui er mułmun. Ełe nge piipin kin, sinim kongun dinga enmin.

¹¹ Nim ek ei nikin kin, emb to wumb ngo!¹² Wumb nim keningii ei, nim wu kang wu mił, keningii. Ba nim wu wii mił ni piinerngii mon! Nim Gos tiłap ełe molkun kin, ek ka nikin, oł ei erkin andłam andkin kin, oł enjii mił ei wumb keningii. Pe nga oł kun erik enmin oł ei ni, wumb pii gii nik enmin oł ei, erkin andan tokun kin, wumb keningii.¹³ Kunum ełe, nim na kui er mulnjii kunum ei, wumb kankin kin, Gos ek ei erkin nikin wumb ngokun kin, kongun dinga ei enjii. Erkin kin, wumb oł yi mił erngii nikin kin, ek ka ni wumb ngan piingii.¹⁴ Gos nge dinga ełe, Gos Gui Ka ek ei nipi, nim ngum ei, nim ten kulkun enenjii. Gos nge tiłap ełe tep elmin wumb oł ei erik kin, nim angıł peng ełe ambilk kin, pui nik kindngii ei, si kindnenjii ku.¹⁵ Kunum kunum nim kongun ei, tep ka erkin kin ninim kongun ełe kunum kunum er mułan kin, nim enjii kongun ei, ka mułang kin, wumb pei keningii.¹⁶ Nim noman ełe ka peng kongun erkin kin, ek nikin wumb ngokun enjii ei, pii kun erkin kin, ninjii. Kunum kunum nim kongun dinga kindkin enjii. Pe ninim yi er mułan kin, ninim kongun ei, Gos kin kun ka er mułan kin, nga wumb nim gupu ełe ek piingii wumb ei, pei kun ka mułngii ku.

Pii Gii Wumb Kin Oł Ka Erngii

5 Nim wu mam endi kin ek ngunen-jii mon. Ninim arnim kin ek ka niłin yi mił ku ek ka ninjii. Nga wu kang wu, ninim angnim noł kin, ek ka niłin mił yi ku, ek ka ninjii.² Ninim manim noł kin, ek ka niłin mił ku, amb tukui ombu kin

ek ka ni ngokun yi enjii. Ambil muŋgii ei, ninim einim noŋ kin, ek ka niŋin miŋ ku, ek ka nikin oŋ ka enjii. ³Pe amb endi wam kuŋang kangit endi mulerang kin, eim amb wei mendpiŋ muŋmba ei, eim kin oŋ ka erkin kin, paki tunjii. ⁴Ba amb wei endi eim kingam min, kupam noŋ muŋgii ei, enim piik kun erngii! Kongun kumna ei yi miŋ, ninim arnim manim noŋ kin paki tokun kin, epi pei sinjii ei, ngo orung kindkin kin, tep ka erkin mulnjii. Keimi, Gos oŋ ei nge, noman peng piinim. ⁵Amb endi wam kuŋang kin, eim endeim multum amb ei, eim yi miŋ elim. Eim Gos kin pii gii nipi kin, kunum kunum epin tinga, prei minj er moŋum. ⁶Ba amb endi eim wam kuŋang kin, eim Gos nge ek piinarpi kin, eim ngenj eŋe epi ka kanim kanim sipi kin, kuni nipe kuni endi numbii ni piipi kin, yi er muŋmba. Amb ei eim nge noman konj ka ei, nga sinermba mon. Sinarpi noman konj ka ei, am kuhii miŋ koŋpu kin, am mendpiŋ ba. ⁷Nim ek ei ekii sikin kin, amb ni, wumb kan neng kin, en enim epi endi ngenj eŋe pinerang kin, ka minj muŋgii. ⁸Ba wu endi eim nge tiŋap ende ei, kan kun enarpi, eim nge miyem ende ei, kan kun enarpi kin, yi ermba wu ei, Gos kin pii gii si kindpi kin, wumb Gos ek piinarik moŋmun wumb ei, miŋ mon. Eim am wumb ei, to mani kindpi kin, eim am wu kis wii moŋum. ⁹⁻¹⁰Kumb ok, wu amb wenjing noŋ kulk ei, nim amb ombu nge embe yi minj pulnjii. Amb nii endi, kung ngii engki ei nge angit orung nge endeim multum amb ei, eim wam endeim mendpiŋ kin multum ei, eim embe polkun pindan kin, Gos tiŋap wumb eim paki tungii. Nga eim kongun ka kanim kanim ermba ei piipi elim. Erpi kin, eim ok eim kingam noŋ tep ka eririm. Erang kin, wumb konu eipi wumb ok, kuni ngumba ngurum. Nga Gos nge tiŋap eŋe tuk mulk wumb ei, oŋ ka elim. Nga ening kis pim wumb paki toŋum ku. Nga eim kongun kanim kanim

erpi, kumep sinarpi kin, wumb wii paki topu kin, oŋ ka elim amb ombu kankin kin, en enim embe pulnjii.

¹¹Ba nim amb gaŋ miŋ, wenjing kulnjung amb ombu nge, embe pulerii mon! Amb ombu Krais nge ek ei, pii kun enarik kin, nga wu konj puk kin, yi erngii ei, nim embe pulerii! ¹²Ok en enim ek dinga nik pendingjing ei, si kindik kin, oŋ eŋe enjing ei nge, en enim puŋe keningii. ¹³Nga oŋ eipi endi elmin ku. En enim ten kulk kin, wumb ngii eipi nge eŋe puŋmun ei, en enim wii punahmin mon. En enim wumb eipi niŋmin ek ei piik kin, waning sipiŋmin. Sipik kin, wumb eipi nengin ek kanim kanim niŋmin ek ei, sinim ninermin mon. ¹⁴Ei na yi piip kin, amb gaŋ miŋ ombu nga wu puk kin, kangit mengk ngii konu eŋe, kongun er muŋgii. Pe amb ombu yi miŋ enjing kin, sinim opu orung wumb endi sinim kin tonu opu kin, ek kis nipi, onermba mon. ¹⁵Nim piin, amb kombur Jiisas nge andŋam ka ei, si kindik kin, Seisen andŋam eŋe ekii sinmin. ¹⁶Pe wu kombur Gos nge tiŋap eŋe molk kuŋangin kin, amb mendpiŋ muŋgii. Muŋgii amb ei, Gos kin pii gii nirim amb mam endi muŋum ei, eim opu kin, amb ombu, paki topu, yi er muŋang kin, Gos nge tiŋap eŋe muŋgii ei, noman embin pinermba mon. Nga Gos tiŋap ende muŋgii wumb ei, amb endi wam mulerang kin, eim mendpiŋ muŋmba ei, paki tungii ku.

¹⁷Pe wumb num kongun ka erngii ei, enim Gos nge tiŋap eŋe moŋmun wumb ei, wumb ombu nge embe ambiŋ tonu kindngii. Na wumb num ei, kongun dinga erik kin, Gos ek ei nik kin, wumb ngungii nip nind. Wumb ei, kumep ka wii kapŋi singii. ¹⁸Sinim piinmin, nimbiŋ erang Gos ek ka mon poŋ pendrim ei, wumb kongun enmin eŋe ek yi ninim,

“Kung kou kuni wiis kembimba kunum ei, nim kung kou gupu eŋe kan tunenjii.” Nga ek yi nim, “Kongun

enmin wumb ei, en enim wumb kumep singii.”

¹⁹Pe wu endi yi nimba, men ngii tep ehim wu ei, o! kis endi erim. Erim nimba ek ei, nim piinenjii mon! Wu ta! tekliki mi!, ok ek yi ninjing kin, nim kii sikin pi-injii. ²⁰Pe men ngii tep e!min wu kombur, o! kis enjing kin, nim men ngii tep e!min wu kombur wii tan ku!ou tangin kin, wu ombu pei mu!ngii o! kis erik enjing o! ei, ni kun eran kin, wu eipi ombu kanik kin, mund mong kulk kin, o! kis enerngii mon.

²¹Gos ni, Krais Jiisas ni, Gos nge enjel ei, kumb e!e nim nind. Nim kongun ei, tep ka wii erkin mu!ii! Wumb eipi o! kis erngii ei, nim ek dinga nikin kin, nga ninim nge wu pu! min, kongun ende wu endi o! kis ermaba ei, kan wiik tokun kin, koi er pindnenjii mon! Nim wumb endeim endeim o! kis erngii ei, ek kun minj nikin kin, er kun enjii. ²²Nim wu ei, ka mo!um ni piikin kin, tep wu sikir mundmbii, ni enenjii. Yi en kin, wu ei, epi o! kis ei, nim kin pimba. Ninim ka mulnjii nge, pii kun erkin kin mulnjii.

²³Nim no! wii minj nunenjii! Nim no! wain aninga kopur kin ouni nunjii. Nan kin, kirim tuk e!e paki tumba. Nimbi! erang nim kunum kunum ening pa!im ei, nga pinermaba mon.

²⁴Wumb kombur o! kis e!min ei, Gos wumb ei kin, kos ermaba. Erang kin, kos e!e sikir punmun. O! kis e!min ei, kos erangin kin, wumb pei sikir kanii!min. Ba wumb kombur o! kis erik enmin o! ei, koi er pepi ekii se, tor wang kin kaninmin. ²⁵Yi mi! ku, o! ka enmin ei, sikir tor onum. Nga wumb kombur o! ka enmin ei, sikir tor wang kin, kinenjii; ba o! ei kunum kunum koi er pinermaba mon.

Kongun Wumb Nge Ek

6 Wumb kongun wii enmin wumb ei, yi mi! piinmin. Na kongun tep enim wu ei, wu ka ni piil. Piip kin wu ei, embe

ambi! tonu kindip, yi eramb kin, wumb eipi ombu, Gos ek sin ni tor kindpin ni, Gos nge wumb ti!ap o! pa!im mi! erik kin, o! kis endi enarik kin, kun ka enmin, ni piingii. ²Gos nge ti!ap e!e molk kin, kongun wii enmin ei, noman yi pi-inerngii. Tep enim wu ei, na engnan no! ku, ni piip ek ningii ei, to kindmbii ni, yi piinerii mon! En enim yi piinmin ei, Gos nge ti!ap e!e mo!um ei, na eim noman ka ngumbii ni piimin. Piik kin, na eim kin kongun ka eramb kin, eim na kongun e!e epi ka sinim. Seng kin, en enim yi piik kin, kongun ka wii mendpi! er punmun. Puk kin, kunum kunum nim wumb kongun wii ei nge, andan tan kanik kin, wumb en enim kongun o! ka ei, erngii.

O! Mendpi! Gos Epi Pei Keimi Si!min

³⁻⁵Sinim nge Owundu Jiisas Krais nge ek ei, sinim Gos nge o! ei, ka nipi andan tonum. Pe wu endi, eim Jiisas nge ek kun ei ninarpi, si kindpi kin, ek eipi nipi, wumb ngumba ei, kun pinermaba. Wu ei ek to kindpi kin, yi enim ei eim noman ka pina!im mon! Na nam wu ka ni piilim; ba eim noman kis peng kin, eim ek ka endi nina!im mon. Eim wumb ek mi! erik kin, ek kis nik erngii ei nge, noman ngopu, yi e!im. E!im ek ei nge, o! yi mi! e!im. Wumb eipi kin noman kis peng, opu erik kin, wumb ek bu! ambilk kin, engnjing kin, ek kis nik e!min. Erik kin, kunum kunum ek mi! erik yi e!min. Erik kin, en enim noman eipi peng kin, Gos ek keimi ei ambi! gii nina!min. Ninarik piik kin, yi piilmin; Gos nge o! ei, epi pei singii nge, e!min ni piilmin.

⁶Keimi, wu endi Gos nge piimba o! ei, ekii simba wu ei, Gos epi pei simba ku. Ei yi mi!, pe wu endi eim Gos nge o! ka ei erpi mo!pu kin, nam epi salim ei, kap!i ni piimba wu ei, eim epi ka pei eim kin simba. ⁷Sinim piinmin, sinim menjpin mei e!e mengim kunum ei, sinim epi endi sipin tu wunenjpin mon. Yi mi!

ku, ekii se sinim mei konu eŕe si kindpin kin bin. Bin kunum eŕe, epi endi sipin kin, punermin mon. ⁸Pe sinim kuni ni, alap ni, epi pei muŕang kin, yi nimin; sin epi pei saŕim pa yi nimin. ⁹Ba wumb nii endi, epi pei simbii ni piŕim wumb ei, epi simbii ni erpi kin, bok toŕum. Ei yi miŕ, wumb ka tumun niŕmin wumb ei, ka mili kuŕ pandangin kin toŕum. Yi miŕ, wu endi epi pei simbii ni piimba wu ei, eim noman tuk eŕe, epi eipi eipi noman to piipi kin, bok topu, konu kis mendpiŕ eŕe ba. ¹⁰Wu endi eim ku nin epi pei simbii ni piŕim wu ei, eim oŕ kis ei nge puŕ mam pendpi kin, eim oŕ kis kanim kanim eŕim. Wu kombur en enim, ku nin epi noman peng kin, yi miŕ erngii wu ombu, en enim pii gii ei, si kindik kin, en enim noman tuk eŕe embin peng piingii.

¹¹Ba nim Gos nge wu ei, oŕ ombu ngokun kin, si kind kin, eipi punjii. Gos nge oŕ kun ka ei, dinga erkin kin, andŕam pimba miŕ punjii. Pukun pii gii nikin kin, wumb eipi noman ka ngokun wumb ei, nim tungii ei dinga angan kin, tungii. Tungii oŕ ei noman emin ka er wumb ngunjii. ¹²Wumb nii endi Jiisas kin pii gii pimba wu ei, eim yi miŕ; wumb ka wii epi wii singii nengin kin, sikir punmun oŕ ei miŕ, yi erik singii. Singii ei miŕ ku, nim Timosii yi miŕ ku enjii. Nim kongun ei dinga kind erkin kin, Gos nim kan wiik to mundang kin, kunum kunum noman konj sinjii. Sikin kin, nim pii gii peng kin, wumb ningiŕ eŕe angkin kin, ek dinga ni tor kindkin wumb ngunjii! ¹³Gos wumb ni, epi pei eim noman konj ngoŕum. Pe Krai Jiisas eim ek puŕe, Pondiyas Pailos kumb eŕe ni tor kindrim. Gos kin, Krai Jiisas nge kumb eŕe, na nim Timosii kongun ei ngond. ¹⁴Nim Gos nge ek ka dinga eŕe tep ka er nikin mulnjii. Molkun kin, wumb ek kis penj, tui nin, wumb ek kis ni ngok kin Gos ek ka ei kin yi enerngii mon. Nim kongun kunum kunum erkin kin, tep er muŕan kin, Krai Jiisas

orung omba kunum ei, opu tor omba. ¹⁵Gos nge kunum sirim kunum ei, tonu wang kin, Jiisas kindang tor omba. Gos endeim mendpiŕ noman ka piik kin enmin oŕ ei nge, puŕwu. Nga eim mendpiŕ dinga peng kin, tep er moŕum. Moŕpu kin, mani mei eŕe wu num ei, moŕ mani kindangan kin, Gos wu num moŕ tonu punum. Pupu kin, nga king mani mei eŕe king ei, moŕ mani pangin kin, Gos King moŕ tonu pupu moŕum. ¹⁶Ei eim mendpiŕ kulahiŕim; eim tiŕang owundu moŕum. Pe sinim eim kin mandi bin miŕ mon. Ok wumb endi, Gos kinalim mon. Pe wumb endi yi ku Gos kinanmin mon ku. Keimi eim nge embe owundu mendpiŕ ni, eim noman dinga owundu ei ni, kunum kunum pimba, ei keimi!

Wumb Epi Pei Saŕim Wumb

¹⁷Wumb ya mei konu eŕe, epi saŕim wumb ei kankin, ek dinga ninjii. Mani mei eŕe epi sikir kis moŕpu eŕim epi ei kin, noman ngok kin, pii gii ninerngii mon. Ninarik kin oŕ kis kanim kanim erik kin, ek piinarik erngii ei, mon nikin kin, Gos mendpiŕ kin, pii gii ningii, ei kapŕi ninjii. Gos eim sinim epi ka pei, kunum kunum ngang kin sinim ka piŕim. ¹⁸Wumb epi pei saŕim ei, kankin ninjii! Enim kongun ka pei erik kin, en enim kongun pei oŕ kun ka enmin ni piik kin, ka piingii. Piik kin, kunum kunum en enim epi ei, mok tok wumb eipi eipi epi sinaŕim wumb ei kin, ngungii. ¹⁹Pe wumb en enim oŕ yi enjing kin, ekii se epi pei ei, en enim paki tumba. Yi erik kin, en enim kunum kunum konj mendpiŕ sik kin, Gos konu eŕe muŕngii. ²⁰Timosii nim Gos nim ngum kongun ei, nim tep kun ka er mulnjii! Wumb ek wii nik erngii ek ei, nim piinarikin kin, nim ek ei buŕ ngunjii. Nga wumb kombur molk kin ek kend tok ek kun paŕim ningii. Ningii ek ei nge sin sinim noman ka wii paŕim, pa niŕmin. Niŕmin ek ei nge Gos kin opu

orung ek mił pałim. ²¹Wumb kombur
en enim yi ninmin, “Sin sinim noman ka
pałim,” pa niłmin. Nik kin, Gos ek keimi
pii gii ningii andłam ei si kindiłmin.

Gos nge noman ka enim ngang kin,
enim kin mułmba.

Pol Mon Timosii Kin Nga Endi Połpu Kindim

1 Na Pol, na Krajs Jiisas nge ek ei se andił wu. Gos eim ek dinga yi ni pendim. Jiisas Krajs nge kongun ełe, Gos eim noman konj ei, sinim mei wumb ngumbii nirim. Nipi kin, eim noman ełe, “Na ek se endii,” nim.

²Timosii nim na nge kingam mił, na pipe ei połup nim ngond. Sinim nge Er-injpin Gos ni, Krajs Jiisas Owundu nim kin kaimb sipi nim noman ka ngang kin nim noman emin ka peng mulnjii.

³Na nge kumb ok kupnan noł wumb mulk wumb ei, Gos nge oł ei ekii siłmin oł ei nge, kunum na nim kin piip kin, na Gos kin prei epin tinga kunum kunum erip kin, noman ka piip ngoł. ⁴Nim ningił ka mani orum ei na piip kin, na nim kanip kin, ka piimbii ni piind. ⁵Nim pii gii nin ei, na keimi ni piind. Ei kend mon. Pii gii nin oł ei, nim apinim Lois ełim oł ei nim en. Nga ninim manim Yunis yi ku ełim. Pe na piind ei, na pii gii ei nge, nim kin pałim ku. ⁶Ei na piip kin, nim nip ngond. Gos nge epi wii ngurum ei, nim noman pirek neng piinjii. Ok na nim peng ełe, angii tonu kindinj kunum ei, Gos eim nim noman ka ei, epi wii mił nim ngurum. Pe ninim Gos noman ka epi wii ngurum ei, piikin kin enjii. Eran kin, nim noman ka sirim ei, am opu owundu ermba. Ei yi mił, wu endi eim dup kałpi kin, pup tang kin, nimbii oł ełim? Ei sikir nopu owundu ełim ei mił, yi enjii ku. ⁷Nim piin; Gos sinim kin Gui Ka ngum ei, sinim kulerman. Ba Gos Gui Ka sinim noman dinga ngum. Ngang kin, sinim wumb noman ka ngopun kin, sin sinim tep ka er mułmun nge ngum.

⁸Ei piikin kin, owundu nge ek ei singambii piikin kin, ninerii! Nim na kin singambii piinerii ku! Na Gos nge wu moł. Nim Gos nge dinga ngang kin, nim

oł embin tui tonu omba ei ko wukun kin, na kin wan, siłip kongun ende er-pił kin, Gos ek ka ni wumb ngumbuł. ⁹Gos eim sinim sipi orung seng kin, nam nge wumb mułngii nim. Pe sinim eim kin ouni ka endi eramin kin, Gos sinim sip orung sinerim mon. Eim nge noman ełe, sinim noman ka ngopu kin, sinim wii to sim. Kumb ok, muł mei eneririm kunum ei, Krajs Jiisas eim sinim kin noman ka ngurum. ¹⁰Ba akip kunum ełe, Krajs Jiisas sinim sip orung simba nge tor onum. Eim nge kongun ełe, Gos nge noman ngurum. Ei tor wang kin sinim piinmin, Krajs Jiisas eim wumb koltmun oł ei nge, to mani kindpi, si kindim. Si kindpi kin, Gos nge ek ka ni tor kindim. Ei yi mił, noman konj ei nga poru nin-ermba; ba kunum kunum konj pimba.

¹¹Gos eim na kongun ngopu kin, ek ka ei ninjii ni mundum. Na mołup kin, ek nip, wumb ngop, ek se andip kin, wumb ek emb top, wumb ngop nip kin, ermbii ni mundum. ¹²Gos ek ka ei minj, na ngenj ełe, oł embin tui tonu omba. Oł pułe ełe peng kin, na oł embin tui ei, ngenj ełe tonu onum. Ba ełe nge, na ngenj singambii piinermbii mon. Na wu ei kin, pii gii dinga peng moł ei, na pii poru nind. Eim na angii ełe kongun ngurum ei, kunum kunum ka pep ba. Pang kin, eim kunum owundu sirim kunum ei tonu omba. ¹³Na ek kun nip, nim andan top ngunj mił, nim wumb kankin kin, ek ka ni ngan piingii. Nim Krajs Jiisas kin pii gii dinga peng kin, ek ninim mił piikin kin, Jiisas eim noman ka ngokun kin, ek ei ambii gii ni mulnjii. ¹⁴Gos nim kin epi ka angii ełe pendim ei, piikin kin, tep ka er mulnjii. Pe Gos nge Gui Ka sinim kin tuk ełe mołum ei, nim noman dinga ngopu kin, kongun ei paki tang kin, kongun ei kun ka er mułngii.

¹⁵Nim piin kin, Eisiya konu owundu ełe, Jiisas kin pii gii nik enjing wumb ni, Piselas ni, Emosenis ni wu tał kin,

wumb pei na si kindinmin. ¹⁶Na Gos Owundu kin prei ermbii ni, wu Onesiporas ni eim amb kangit ei, Gos paki tumba ni piind. Kunum pei, Onesiporas eim na kin noman ka pii ngoŕum. Na kan ngii pir kunum ei, eim na kin singambiŕ pinerim mon. ¹⁷Eim Rom konu owundu eŕe opu kin, eim na kur kan simbii nipi orum. Opu kin, na kan sirim. ¹⁸Na Gos Owundu kin prei eramb kin, Jiisas orung omba ni pendrim kunum owundu kunum eŕe, Gos Owundu opu kin, wu Onesiporas kaimb sipi ngumba. Ngopu kin Onesiporas eim na Epeses konu eŕe epi kanim kanim erpi kin, na paki toŕum; ei ninim piilin.

Nim Kraiŕ Jiisas Nge Opu Wu Ka Mulnjii

2 Pe nim na nge kingam moŕun. Kraiŕ Jiisas nim kin to dambiltpi se ende kind pendim eŕe, eim nim kin noman ka ngopu kin, noman dinga ka wii ngumba ei, nim kunum kunum sinjii. ²Pe ek pei na nip kin, wumb pei kumb eŕe ngunj ek ei, nim piin. Piikin kin, ek ei nikin, wu kombur ngan kin, dinga piik erngii. Wumb ei, ambiŕ gii nik moŕmun wumb ombu kin, kapŕi ek nik kin, wumb emb to ngungii ku.

³Nim Kraiŕ Jiisas nge opu ond wu ka wii dinga molkun kin, oŕ embin tui endi tonu omba ei, nim dinga molkun kin, Jiisas Kraiŕ nge opu ond wu mendpiŕ mulnjii. ⁴Opu ond wu endi, opu paŕiŕim kunum ei, pupu kin, kongun eipi kanim kanim endi enaŕim, mon! Opu dinga kind erpi, yi er muŕang kin, opu ond wumb tep eŕim wu ei, kanpi ka piŕiŕim. ⁵Wu epi simin nik kin, sikirik punmun ei, lo paŕim miŕ ei, ekii sinarik punmun wu ei, epi endi sinermba mon. ⁶Wumb nii endi eim kongun dinga kind er puŕum, wu min amb ei, eim kuni tonu wang kin, eim kuni ei, eim kumb se numba. ⁷Na nind ek ei, nim kom se pi-

injii! Owundu nim noman er kun erang kin, nim ombu puŕe pei pii poru ninjii.

⁸Kunum kunum nim molkun kin, pi-injii ei, Jiisas koŕpu kin, nga tonu opu konj pum ei, piinjii. Eim Deipis nge tiŕap ende moŕpu kin, ek yi miŕ, na Gos ek ka nip tor kindip eŕ, ei nim piin. ⁹Na Gos nge ek ka ei, minj nip eramb kin, wumb na wu kis nik kin, na oŕ embin tui kanim kanim ngoŕmun. Keimi, na sip kan ngii eŕ kindiŕmin; ba Gos ek ka ei, kan kapŕi pinermba mon. Ba pu nip konu eŕe orung orung eipi eipi ba. ¹⁰Ei nam yi piip kin, noman eŕe dinga kindip kin, oŕ embin tui ei piip ko wup eŕ. Eŕ ei, erip kin, Gos eim nge wumb tiŕap ei, paki toŕ. Nam yi eramb kin, wumb Kraiŕ Jiisas kin noman konj kunum kunum sik kin, kunum kunum eim kin ouni noman dinga tiŕang ei sik kin, ka muŕngii nip kin, oŕ yi miŕ end. ¹¹Sinin ek ei pii gii mendpiŕ ninjpin kin, ei keimi ni piimin,

“Sinim Jiisas eim kin koŕpun kin, sinim eim kin ouni noman konj kunum kunum sipin kin, ouni tep to muŕmun. ¹²Sinin eim kin piipin kin, oŕ embin tui tonu omba kunum ei, sinim dinga kind moŕpun kin, eim king muŕmba konu eŕe, sin eim kin ouni king miŕ tep to moŕmun ku. Pe sinim eim buŕ ngunjpun kin, kapŕi eim yi ku, sinim buŕ ngumba. ¹³Pe sinim Gos eim ek ei piimin nimin; ba ek ei ekii sinarpin enjpin. Ba Kraiŕ Jiisas eim mendpiŕ ek ei, eim keimi piipi moŕum. Kraiŕ Jiisas eim ek endi nipi keimi mendpiŕ muŕmba. Nimbiŕ erang ei eim ek kend ei, kapŕi tunermba mon.”

Kongun Wu Mendpiŕ Ei Gos Kin Embe Koŕuŕum

¹⁴Kunum kunum nim wumb noman pirek nimba piingii ek ei ninjii. Gos nge ningiŕ eŕe, ek dinga nikin kin, wumb ek miŕ erik kin, ek kanim kanim nik erngii

ei, mon nikin. Nikin kin, oł ei nge, wumb endi paki tunermba mon. Wumb to kis minj ełmin. Wumb ek ei nge piłmin wumb ei yi ełmin. ¹⁵ Nim kongun dinga kind erkin kin, nim kongun wu mendpił mułan kin, Gos nim kin ka piip ngumba. Ngopu kin, nim Gos ek ei, kun ni wumb ngan piingii ei, nim Gos kin singambił peng piinenjii. ¹⁶ Ek eipi eipi nik kin, ek wii mił nik erngii ei, enim mandı puk piınerngii mon. Ek ei ek pułe pinałim ek ei nge, wumb nik si pangin kin, Gos ek buł ngok, ek ei piik kin, andłam kis punmun ei nge, enim punerngii mon! ¹⁷ Wumb ek ei, sinim ngenj kinj kis nopu owundu pułum ei mił, Aimeniyas kin Pailesis wumb ei nge, tiłap ele ek yi pałıim. ¹⁸ Wu ombu nge ek keimi ei, pii dembin tunarik kin, wu ombu ek yi mił niłmin kin, sinim kołpun. Nga konj mołmun poru ninmin; nga ekii se endi en-ermin mon. Enarpin kin, ek ele nge nik kin, wumb kombur nge pii gii ei, er kis mondułmun ku. ¹⁹ Ba Gos eim ngii tumunj dinga endi, poł engindrim dinga wii angıim. Pe ond pos ele Gos ek mon endi, yi nip mołum. Gos eim nge wu amb ei, piipi kanpi poru nipi mołum. Pe nga mon endi pałim ku. Wumb pei, Gos embe siłmin wumb ei, oł kis si kindik kin, buł ngok, ka mułngii.

²⁰ Pe ngii owundu endi angıim konu ele, nirikring ming ombu kanim eipi eipi pei sałim. Pe ming kopur, ku silpa ni, gol ni, yi ełmin. Nga ming kopur ond ni, mei nganmbi ni yi ełmin. Ełmin ming ombu nge kopur, kongun ka pałim mił ełmin; nga ming kopur eipi kongun wii pei ełmin. ²¹ Ei yi mił, wumb nii endi eim oł kis ełmin oł ei, Gos eim pei kil ngo si kindang kin, kun ka mułmba wumb ei, eim kongun mendpił, ka endi pałim mił, kongun ei ermba. Wumb ei, eim ming ku silpa min, ku gol ka mił, yi mołum. Nimbił erang wumb ei, eim ngenj ni, noman tuk pei, Gos kil ngo si kindang

kin, eim kongun ermba nge, er kun erpi mołum. ²² Wu kangi wu noman ele kis tonu wang kin ek kis nik erngii wumb ei kin, nim punenjii. Punarkin kin, nim oł kun ka ei erkin, pii gii peng kin, noman emin ka peng kin, wumb noman ka ngan kin; wumb noman emin ka peng kin; Gos owundu kin prei erkin, kii se ngokun kin mulnjii. ²³ Wumb wulu pang kin, ek eipi eipi nik kin, erngii ei piinenjii. Pınarkin kin wumb noman ka pınarang kin ek ei nge, nik opu minj ełmin. ²⁴ Gos nge kongun wu ek opu enermba mon. Eim wumb kin oł ka ermba. Eim wumb ek emb ka to ngołum kunum kunum kui er mołpu kin, kongun ka ermba. Erang kin, wumb eim oł kis erngii min, oł embin ko wupu kongun minj erpi kin, Gos ek nipi kin, wumb ngopu minj mułmba. ²⁵ Wumb eim ek to kindik erngii ei, ek taki taki nipi erang kin, Gos eim wumb ei, paki topu erang kin, noman ak to ok kin, ek keimi ei piingii. ²⁶ Ok Seisen eim, wumb ei omu kon mił połpu kin, tuk sirim. Seng kin, eim ek ei piik kin, ekii singii; ba nga ekii se, Gos ek keimi ei piik kin, noman ak tok kin, Seisen si kindngii.

Kunum Poru Nimba Mandi Erang Oł Kis Tonu Omba

3 Ba nim oł yi mił piinjii, kunum poru nimba kunum ei, oł embin tui kanim kanim tonu omba. ² Pe wumb en enim mendpił piingii. Piik kin, ku nin epi noman kulk kin; nga en enim embe ambił tonu kindik kin, oł kis erik kin; nga Gos kin wumb eipi ek kis nik kin, yi nge nik ngomun. En enim ernjing menjing ek niłmin ei piınarik kin, nga en enim ek ka ni ngunałmin; nga en enim oł kun ka pałim mił ei, ekii sinarik kin, buł ngok enmin. ³ Pe wumb en enim miyem ende noman ka ngonarik kin; nga ek kis ei si kindnarik kin; nga en enim wumb eipi kin ek buł ambilk kin; nga en enim nge ngenj ele noman tep ka enarik kin; nga

wumb wulu pang kin, kung simbii mił andik molk noman pinałim, mił erik kin; nga en enim oł kun ka ei kin opu orung ku ełmin. ⁴Nga en enim nge wumb puł sik kin, opu erii wumb ngok kin; nga en enim oł kis ei sikir ekii sik erik kin; nga sin sinim wu num ni piik yi erik kin; nga en enim ngenj ełe oł ei ka ka piik erik kin; nga en enim Gos kin noman ngunałmin mon. ⁵En enim ngenj ełe ambii tonu kindik kin Gos nge oł ei mił ni piik erik; ba Gos nge noman Gos nge tiłap ełe wumb mił dinga ei en enim buł ngok ełmin. Erik kin nim wumb ei yi erngii wumb ei kin nim tep to andkin punenjii mon! ⁶Wu kombur en enim andik, noman eipi eipi sek kin, yi ełmin. Erik kin en enim amb ombu noman kis kanim kanim pałiłim amb ombu kin, kanik kin, amb ombu ngii konu ełe, en enim nirik puk kin, en enim noman embin pałim ei, en enim noman ełe epi oł kis mił to eipi eipi kindik kin ambii gii nik yi ełmin. ⁷Erik kin, amb ombu nge, kunum kunum ek keimi ei ni, kan simin ni ełmin; ba kapli enałim. ⁸Ok wu Janis kin Jambris wu tał, Moses tep erim oł ei, to mani kindmbii ni piikił kin, jep oł kanim kanim kun pinałim oł ei ełmbii. Ełmbii oł yi nge, pe wumb ek keimi ei, to mani kindik yi ermin ku. En enim noman kun pinałim, yi erangin kin, pii gii pinerang kin andinmin. Ba wumb en enim pii gii ei, kapli pimba mił pinałim mon. ⁹Ba wumb enmin oł ei, opu owundu punałim mon! Pe wumb keningii ei, oł wulu pui mił endi ok, wu Janis kin Jambris teł erkił oł jii enmin ni keningii.

¹⁰Ba nim na kin kunum kunum andkin kin, ei na ek nip kin, wumb andan top enj. Nga andam andip eł mił ei, nim piilin; nga na eł oł ei, pułe nim piilin ku. Nim na piin kin, na Gos kin pii gii dinga nił. Na wumb eipi kin noman ngop kin, kunum kunum nam dinga kind mołup kin, Gos nge kongun eł, end

ku. ¹¹Nim piin ei, wumb na kin oł embin tui ngołmun ei, nim piin. Piikin kin, nga ngenj kumbii konu ełe orung Andiook ni, Aikoniyam ni, Lisra konu ełe ombu pei piil. Nim piin ei, wumb na kin ngenj kumbii oł kanim kanim ełmin; ba Gos Owundu eim nga ełe si tor sim. ¹²Keimi wumb pei Krai Jisas kin dambiltik se ende puk, Gos nge oł ni, ek ka ei, ekii simin ni erngii wumb ei, opu orung wumb tangin kin, ngenj kumbii yi singii. ¹³Wumb kis ni, ek kend wumb ei, wumb ek kend to ngołmun. Ngangin kin, nga Seisen nge ek kend tang owundu pułum ku. Wumb en enim oł kis owundu mendpił ełmin. Nga wumb eipi en enim kin, ek kend tok ngołmun ku. ¹⁴Nimbił erang wumb ei, nim ek ei nik ngunjung ei, pii kun er mulnjii! Mułan kin, nim pii gii nikin ek ei, na nim emb top, nip ngur ek ei, dinga ambii gii ninjii. ¹⁵Pe nim ei piinjii ku, ok nim kangii kembis kin molkun kin, nim Gos ek ka ei nim piilin. Piikin kin Gos ek ka ei, nim noman ngang kin nga pii gii nikin mułan kin, Gos ni Krai Jisas nim sipi orung simba. ¹⁶Gos nge mon ek ka ei, Gos kin mendpił om. Opu kin, Gos mon ek ka poł pendpi ek ei, Gos ek keimi mendpił pałim. Peng ek ei, sinim kin pii si kindpin kin, Gui Ka andan topu ngonum ek ei piipin kin, Gos oł kun ka ekii se bin. ¹⁷Gos ek ka ei, sinim Gos nge wumb erpi, kun ka erang kin, sinim Gos kongun ka wii ei, ermin nge, er kun erpin mułmun.

Nim Gos Ek Nikin Wumb Ngunjii

4 Krai Jisas eim, wumb kutii konj pei, mok tumba. Topu kin, eim Gos ningii ełe ni, Krai Jisas nge ningii ełe, na ek nip kin, nim dinga ngond. Ngop kin, Jisas ekii se orung omba ei, opu kin, wu king kunum kunum tep mułmba ei, na ek dinga nip nim ngond. ²Nim Gos ek ka ei piikin ek ei, ni wumb ngunjii ku. Ngokun kin wumb ek ei piimin min piin-

ermin nik er muŋgii; ba nim Krai Jiisas ek ka ei, kunum kunum ek dinga ningii! Nikin kin, wumb en enim oł kis elmin oł ei ni piik kin, Gos oł kun ka ei ekii sinarik elmin. Erik kin, ei nim nen kin, Gos oł kun ka pałim mił, ei ekii singii. Sik kin, kunum kunum nim kongun erkin kin, kui er mułun kin, wumb kin ek ka ni ngokun kin, paki dinga tokun enjii. Yi eran kin, wumb ei, noman to ak tok kin, oł kis si kindik kin, Gos oł kun ka pimba mił erngii. ³Piini! Ekii se wumb ek keimi ei piinerngii mon. Ba wumb en enim noman ełe piik kin, ek emb tołmun wumb pei, sik erngii. Erik kin, wu ombu ek eipi ningii ei, kom se piik kin ekii singii. ⁴Wumb ei Gos nge ek keimi mendpił, ei si kindik piinarik kin, ek poł wii ni, siimał eimał ombu nge, kom sek piik erngii. ⁵Ba ninim kunum kunum kun ka piinjii! Piik kin, oł embin tui tonu omba; ba nim embin ei ko wukun kin, Gos ek ka ei nikin kin, wumb ngunjii. Nga wumb paki tan kin Gos nge kongun wu mił endi kongun kun ka enjii.

⁶Nim piin ei, pe nam noman konj ei, enim kin ngop si kindip pendip kin, nam ya mani mei ełe wakin top si kindip bii kunum ei, mandi enim. Ei yi erip kin, nam kułmał mił kałip kin, nam nge miyem ei, enim kin bein top ngop pendip kin bii. ⁷Na nam kongun dinga kindip erip, sikirip pup kin, tor punj ei yi mił; Gos nam ngum kongun ei, dinga kindip, er poru ninj. Na pii gii ei wakin top kindnenj mon. ⁸Na pe na simbii epi ei er kun er sałim. Sałim epi ei, yi mił ninim, pe Gos Owundu ningił ełe, na wu kun ka nimba. Akip kunum ei, Owundu nam mendpił epi ka wii ei na ngunermba mon; ba wumb eim tor wang kin, kenmin ni, kui er muŋgii wumb ei, yi ku singii.

⁹Nim na kin ombii nikin kin, er ka erkin kin, na kin sikirkin onjii. ¹⁰Piikin kin mułii! Wu Diimas eim na wakin topu

kin, eim mei ełe oł ei, noman peng kin, na si kindpi kin Tesalonaika konu ełe pum. Nga wu Kresenj eim Galeisiya konu ełe pum. Nga wu Taisas eim Dalmeisiya konu ełe pum. ¹¹Wu Luk mendpił eim na kin mołum. Nim wu Mak nen kin, ouni we! Wu Mak eim kongun ka ełim ei, na kongun paki tumba. ¹²Na wu Tikikas eim Epeses konu ełe pui nip, kindamb kin pum. ¹³Nim onjii en kin, na konduk muł ełim kon takis ei ni, wuł Trowas konu ełe, wu Kapas ngii konu ełe sałim ei, sikin mon ni, mon kombur, ka ngenj sik elmin ei, sikin tui ku.

¹⁴Eliksander wu ei, eim kapa epi ełim wu ei, na kin oł embin tui ngopu erim. Ekii se Owundu eim enim oł ei mił, eim kin kumep kis orung yi erang kin, piimba ku. ¹⁵Nim yi ku, wu ombu konu ełe, kan kun er mulnjii. Mulnjii wu ei, sin ek pei to mani kindmba erim.

¹⁶Kumna ei, na kos ek nip, orung kindinj kunum ełe, wu endi na kin tep to ngop ninj. Ninj kin, oł kis mił enmin ei, “Nim piinerii, mon!” ninj. ¹⁷Ba Gos Owundu na kin tep er mułum. Mołpu erang kin, na Gos ek ka nip, wumb torung mulnjung wumb ei, ni ngunj. Kung simbii wumb nołum konu ełe pamb kin, Gos kułii konu ełe si tor sim. ¹⁸Wumb na kin oł kis ermin ni enjing; ba Gos Owundu eim na kin oł kis kanim kanim na kin tonu omba ei si tor sipi kin, nga Gos eim sinim tep er mołum konu ełe, eim na sipi kin orung simba. Gos kin tiłang owundu nin, embe owundu ei nin, kunum kunum mułmba; ei keimi!

Ek Poru Ninim

¹⁹Nim Pisila kin Akwila tał kin, wu Onesiporas nge kingam ambilał noł ni, wumb ombu kankin yi ninjii. Na enim wumb ei kin, ‘Noman ka piip ngond,’ yi mił niyo! ²⁰Erasus eim Korin konu ełe enj mołum. Nga Tropiimas eim en-

ing peng kin, na eim Mailisas konu eke
mond si kindip onj. ²¹Nim erkin kin,
sikir onjii. Yi er mułan kin, pop topu, jii
nip ełim kunum ei tor omba. Yupulus ni,
Purenj ni Lainas ni Kloriya ni wu ombu,

ni wu angim angim pei nim kin noman
ka ngonum ei, 'Nim ka mułiyo!' ninmin.
²²Gos Owundu nim nge noman tuk gui
eke ouni mułmba. Gos eim nge noman ka
ngopu enim oł ei, enim kin mułmba.

Pol Mon Taisis Kin Połpu Kindim

Pol Eim Mon Endi Połpu Taisis Ngum

1 Na Pol, na Gos nge kongun wu mołup kin, nga na Jiisas Kraiss nge kongun ek ka se andił wu moł. Gos eim wii to si mundum wumb ei, Gos na kindang op kin, wumb ombu nge pii gii ei, er dinga erbii nge ond. Nga wumb paki tamb kin, wumb ek keimi ei piik kin, Gos nge oł kun ka pałim mił, ei ekii singii.

²Na kongun erpi kin, wumb pii gii ei, er dinga eramb kin, wumb en enim ka ka piik kin, kunum kunum konj mułngii nge, kui er mułngii. Mol k kin, kumb ok, Gos eim epi endi eneririm kunum ei, eim enim noman konj ei, ngumbii nirim. Nipi kin, eim ek kend tunatim mon. ³Nga ekii se, eim nipi pendrim kunum ei, eim wu kombur neng tonu ok kin, eim nge ek ka ei, ni tor kindngii. Kindik kin, oł ełe nge; eim ek nipi peni ełe tor kindang kin, Gos eim sinim sipi orung sim. Seng kin, pe eim na kin ek nipi poru neng kin, eim nge kongun ei, na erii nipi ngum.

⁴Na Taisis mon ei połup kin, nim ngond. Nim na nge pii gii nge kingam mołum. Nim nipe pii gii pałim ei, sin pei yi mił pałim ku. Erinjpin Gos sinim nge paki tołum wu, Kraiss Jiisas eim nim noman emin ngopu kin, nim kin noman ka piipi ngumba.

⁵Na nim si kindip pamb kin, nim Kriis konu ełe enj mułun ei, pułe ełe mendpił. Na yi ni piind, nim kongun kun ka pinerim kongun ei, am er kun ka enjii. Erkin kin, Gos nge tiłap ełe mułngii wu kombur, to tonu kindan kin, wumb er mułngii konu ełe, orung orung pei, yi mił ok, na nim kanip nir. ⁶Pe wu endi wumb ningił ełe, oł kis endi enerim kin wu ei, eim nge ambim endeim mendpił mułmba; nga eim nge kingam noł,

Kraiss kin pii gii nik oł kis ei enarik kin, nga ernjing menjing ek ekii sik piik er mułngii wu ei nge, kanik to mundangin kin, wu num mołpu kin, wumb erpi, Gos oł kun ka pimba mił, yi er mułmba.

⁷Nim piin; Gos nge tiłap ełe wumb tep ermba wu ei, Gos nge kongun ełe tep erpi kin, eim andłam kun ka endmba. Andpi kin, wumb eim oł ołou endi erang kin, wumb kinerngii mon. Nga eim popuł endi sipi enermba mon! Eim popuł kis sikir piinermba; nga noł nopu noman wulu pupu, yi enermba; nga wumb owuł owuł tunermba; nga wumb eipi epi kan bun bun sinarpi; nga ku nin epi ombu ni noman to piinermba. ⁸Ba wumb konu ełe eipi wumb ongii ei, oł ka ermba. Erpi kin, eim oł pei ka minj erpi, noman ka piimba. Eim am kun ka mołpu kin, Gos nge oł ei pei ka ekii simba. Eim nge noman tuk ełe am tep ka mułmba. ⁹Nga eim ek keimi kun ka nik nguk ek ei, eim am andan tok mił piipi mułmba. Mołpu kin, wumb ek nipi dinga erpi kin, wumb noman ek kun ka pimba mił nipi ermba. Erpi kin, wumb ek to kindik erngii ei, eim ek dinga nipi kin, wumb kii sipi erang kin, wumb en enim oł kis enjpin ni piingii.

Kriis Konu Ełe Ek Kend Wumb Pei Mułjung

¹⁰Keimi, wumb pei ek kun ka ei, ekii sinałmin. En enim ek kend tok kin, ek kanim kanim noman ełe ek kend tok wii mił niłmin. Nik kin, sin ngenj kopsiłmin wumb mił mołmun ei, en enim ek kend tok ełmin. ¹¹Wumb ombu nge, oł kend tok erik wumb ei, ku ni epi ei simin nik ełmin. Erik kin, sin sinim enermin oł nik kin, wumb andan to ngołmun. Ngok kin oł ei nge, wumb kombur to wulu kindik kin, kangi ambił ni pei ełmin. Erik kin oł yi mił erngii ei, nim piikin kin, wu ei nge, to tor kindan ba. ¹²Ok Kriis konu ełe wu endi, en enim nge wu num ei,

ek yi mił nim. Ok Kriis wumb ei, wumb ek kend wumb mulnjung. Nga pe yi ku mołmun ei, kung owu simbii nił mołmun. Molk kin, kuni pei nok molk kin, nga ten eřim. ¹³Ek ei keimi, nim piłfin mił, wumb kin ek dinga ni ngunjii! Ngan kin wumb noman ełe, ek dinga nen, tang piik kin noman ak tok ok kin, nim ek ei, pii gii mendpił kun pimba. ¹⁴Jura wumb ek poł min, siimał eimał ek poł wii ei nge, kom se piinerngii! Nga lo ek kanim kanim nik erangin kin, ek keimi ei, buł ngok erngii ei, pii kongnduk mułngii. ¹⁵Wumb en enim noman ełe, kuru ka simba. Ba wumb oł kis erik elmin wumb ei, Kraiss kin pii gii ninanmin. Ninarik kin, en enim endeim ka mulalmin mon. En enim nge noman tuk ełe ei, pei kis erpi kin, penj moł poru nim. ¹⁶En enim gupu ełe, ek yi mił niłmin, 'Gos ei na pi-ind,' niłmin. Ba en enim andiłmin konu ei, Gos buł ngołmun. Ngok kin, en enim Gos ek piinarik kin, nga oł kun ka keimi endi enalmin.

Wu Amb Tukui Nge Kengip Ek

2 Ba nim kengip ek kun ka nikin ngołun ei, nim oł kun ka andan to ngołun, yi nikin kin, wumb ngunjii. ²Ngo nikin kin, wu mam ombu, noł nok wulu puk, enarik kin, en enim oł kun pałim mił piik kin, en enim noman ka seng mułngii. Molk kin, pii gii ninmin ek ei piik kin, noman ka ngok enmin oł ei, ekii sik kin, oł embin tui tonu omba ei, dinga kind molk erngii ei, piingii. ³Nga yi ku nim nikin kin, amb mam ombu, en enim oł kun ka er andik mułngii. Molk kin, ek buł morung ninarik kin; nga noł dinga ełe nge, noman to piik kin; kongun wii mił er mulerngii mon! En enim ek mon tołmun mił molk kin, kongun kun ka erik kin, oł kun ka andan tungii ei, oł ka wii. ⁴Enim ambil kembis kembis ombu, enim oł yi erngii mił, nik kin, andan to ngungii. En enim nge wu ni, kang

ambil ni, noman ka ngok kin, oł yi mił erngii. ⁵En enim nge noman ełe, tep ka mułngii. Molk kin, am kun ka mułngii! Nga en enim nge ngii konu ełe tep ka mułngii! Molk kin wenjing noł kang ambil am pei, tep ka er mułngii! Nga wenjing ek ningii ek ei ekii sik kin, oł yi mił erngii ei wumb Gos kin buł ngok, Gos kin ek kis nik yi enerngii mon!

⁶⁻⁷Nga yi ku, kangil kembis kembis en enim noman to piik kun ka erik mułngii! Oł ombu nge nim pei erngii oł ei, nim min men mił er endnjii ei, keningii. Kanik kin, nim oł kun ka ei ekii sik kin, oł kun ka kanim kanim ei minj erik endngii. ⁸Nga nim kongun wu kankin kin, ek yi mił ninjii! Nga ek kun ka minj ninjii! Oł yi mił enjii ei, wumb nim oł endi en, ni piinerngii mon! Oł yi mił eran kin, sinim nge opu orung wumb ei, ok kanik kin, singambil singii.

⁹Nga kongun wumb kankin kin, ek yi ni ngunjii. Ngokun kin, epi pei wumb tep er mołmun ełe, mandring ka mułngii! Molk kin, enim kongun ka erangin kin, enim tep ermba wumb ei, enim kanpi noman ngumba. Ngang kin, wumb puk en enim nge wu num tep ermba wu ei kin, ek nik ngungii. ¹⁰Nga wumb epi orung endi waning simin ni piinerngii mon, ba en enim ek ei, am ekii singii! Nga tep wumb noman keimi kun piingii. Pe kongun wumb oł ełe nge erangin kin, simin ek ka ni tor kindiłmin ei, Gos nge ek simin nengin kin, paki tołum.

Sinim Ka Mołpun Jiisas Omba Kunum Kui Er Mułmun

¹¹Sinim piinmin, Gos nge noman ka eim ngopu kin, enim oł ei peni ełe tor opu poru ninim. Pe ełe nge, eim wu amb pei sipi orung simba. ¹²Gos nge noman emin ei, sinim andan topu kin, sinim Gos buł ngumun oł ei si kindpin kin, mei ełe noman kanim kanim ei, buł ngopun kin, sinim andlam kun endmin nge pi-

ipin kin, Gos nge oł ełe ekii simin ei, kunum pei sałim. ¹³Gos eim nge noman emin ei, sinim andan tołum. Tang kin, sinim epi sipin ka ka piimin ei, sinim pii gii dinga peng keimi, Gos eim nge tiłang owundu ei, sinim paki tumba. Tumba kunum ełe, Kraiis Jiisas eim opu peni ełe, tor omba. ¹⁴Kraisi eim nge noman konj si kindpi kin, sinim lo ek to kindpin kin, ek piinarpin ełmin oł ei, Jiisas sinim sipi orung sim. Seng kin, eim noman ka ei sinim kil ngopu kin, sinim sipi orung seng kin, sinim eim nge mendpił mołmun. Pe sinim kongun dinga erpin kin, oł kun ka minj ermin.

¹⁵Nga kunum kunum nim Gos ek ka nikin kin, wumb ngunjii. Ngokun kin, nim ek ninjii ek ei, wumb ekii singii nge ninjii. Nga ek dinga nikin kin, wumb ngokun wumb oł ełe, ekii sinerngii mon ninjii! Mon pim kin, wu endi mołpu wu ei, wu wii nipi yi ermba, ei mon!

Oł Kun Ka Ełe Sinim Dinga Kind Mułmun

3 Nim enim kin kunum kunum noman to piik kin tep ełmin wumb num ni, eim nge kongun wumb ni, lo ek ełe mandring puk erik mułngii. Molk kin, ek ningii ek ei, kapli ekii sik erngii. Erik kin, oł kun ka ei, kongun erngii nge, er kun erik piik mułngii. ²Nga wu endi kin, ek kis ngok yi enerngii mon! Nga opu enim oł ei enerngii mon. En enim noman emin ka peng mułngii. Kunum kunum wumb ningił ełe, oł emin ka ngungii ei, er mułangin kin, keningii. ³Yi mił nim piin kin, ok sinim noman ka yi nge, endi pinerim mon! Sinim ek to kindpin kin, ek gupu ełe topun. Tamin kin Seisen sinim to wulu kindang kin, sinim wulu pang andiłmin. Sinim ngenj noman ok nge, kan ngii mił tuk mulnjpun. Nga sinim noman ngenj ok nge, kanim kanim tonu wang kin, sinim nge ngenj ełe ka ka piinmin. Sinim wumb eipi kin, kis piin-

min; nga sinim wumb eipi epi ei kan bun bun sipin enim; nga wumb eipi sin kin opu orung erangin kin, nga tuk sin sinim opu orung orung er mulnjpun ku. ⁴Ba Gos sinim sipi orung simba nge pułwu ei, sinim wumb kin oł ka ei erpi kin, sinim kin noman ka ngohum. Ngopu kin, ekii se eim nge oł ei, peni ełe tor orum ełe nge, sinim sipi orung sim. ⁵Nga sinim nge oł kun ka sinim enjpin ełe nge, sinerim mon, ba eim nge noman kaimb ełe, piipi kin, sinim sipi orung sim. Sipi kin eim sinim noman tuk ełe, kukuł top konj ka erang kin, sinim kangił ninangił konj mił mołmun. Mołamin kin, Gos nge Gui Ka ei sinim noman konj ngum. ⁶Gos eim nge Gui Ka ei sinim kin pei bein tang kin, Jiisas Kraisi kin eim sinim sipi orung sim. Seng kin, Gos Gui Ka sinim nge noman tuk ełe kin piki top mołum. ⁷Yi mił erang kin, eim oł yi mił erpi kin, sinim wumb kun ka mołmun nipi, Kraisi Jiisas nge noman emin ka ei, eim sinim sipi mondpu kin, eim nge noman konj sik kin, konj kunum kunum mułmun ei, sinim pii gii nipin kin, kui er mułmun.

⁸Ek ei ek keimi, na piind ei, nim ek dinga nikin kin, wumb ngunjii. Ngokun nen, wumb pii gii nik kin, oł kun ka pimba mił ei, pei ekii sik kin, Gos nge kongun ełe piik kin am dinga kind mułngii. Molk kongun oł yi nge erngii ei, kongun ei kapli wumb paki tumba. ⁹Ba wumb owuł owuł kanim ei, kii sik nik kin; en enim nge kupenjing ek ei, ni tonu kindik kin; opu erik kin; ek mił erik kin; lo ek ei nge nik kin; ek opu erik enim oł ei, nim kankin si kindnjii! Pe sinim piinmin; oł ei sinim kapli paki tunermba mon! Nga oł ełe nge, epi mendpił ka endi, tonu onermba mon. ¹⁰Wu endi Gos nge men ngii ei, er kis ermba min; wumb tiłap kin ek kis nipi ermba ei min, eim nim kunum endeim min tał, wu ei kin ek nikin kin, noman er kun enjii! Nim ek nen kin, eim nim ek ninjii ek ei, piinarpi

erim kin, eim kin buł ngungii! ¹¹Nim piin! Wumb ei nge, andłam ka ei si kind-inmin. Si kindik kin, en enim nge oł kis ei, en enim to kis mondnum.

Ek Kumb Aninga

¹²Nga ekii se, na wu tał Aremas nin Tikikas kindamb kin, nim kin onguł kunum ei, nim sikir okun kin, Nikopolis konu ełe onjii. Nim piin, na ek nip poru nir. Nemb kin, na Nikopolis konu ełe ep noł mił owundu kis tumba kunum ei, na konu ełe mułmbii nir. ¹³Nim kan kun er molkun kin, wu lo ek piilim wu ei, paki tunjii! Siinas kin Apolos teł, andłam punguł kin, epi paki tokun ngunjii! Ngan

kin punguł ei, epi endi andłam ełe kurkuł kin, yi enerngił mon. ¹⁴Sinim nge wu amb ombu, en enim kongun dinga erik kin, oł kun ka ei, andan tangin kin, wu amb kombur epi sinarpi ermba ei, paki tok erngii mił, ei andan tei! Mon pim kin, wumb ei wii mił molk kin, Gos nge oł kun ka ei, tonu opu kapłi enermba mon!

¹⁵Wumb pei, wu amb na kin mołmun wumb ei pei, nim kin noman ka piik ngonmun. Nim kin, wu amb puł Gos kin oł kun ka pimba er mułngii wumb ei, enim sin noman ka piik kin kindei! Gos Owundu nge noman ka wii ei, enim kin pengłi!

Pol Mon Pailiimon Kin Połpu Kindim

1 Na Pol kin Timosii tał, nim Pailiimon noman ka ngonmbuł. Na kan ngii wu mił moł. Nimbił erang na Jiisas Kraiss kin ekii sip, eim kongun enj konu eke kan ngunjung. Timosii na kin tep to mołpuł kin eim siłip enginjpił. Sił nim noman ngonmbuł Pailiimon. Nim sił kongun enmbił mił yi en. ²Sił nga noman ka Apiya sinim einginjpin kin, Arkipas kin pii gii wumb nim ngii konu eke, kułou to mołmun. Arkipas eim wu dinga mendpił, Gos kongun dinga kindpi kin, sił enmbił mił yi ehim wu ei, Pailiimon nim ngii konu eke mołum.

³Sinim Erinjpin Gos Owundu nim, eim kingam Jiisas Kraiss kin, kapli nim kin noman ka ngambił kin, nga noman nganglił kin, nim noman emin peng mulnjii.

⁴Na Gos Owundu nim kin, noman ka pii ngop kin, na ekii sip kin, ek ka nip end. Eramb kin, na kunum kunum eke, na nim kin Gos kin prei er ngond. ⁵Nimbił erang na piind ei, nim pii gii wumb pei, noman kulkun kin, nga nim Jiisas Owundu kin pii gii nikin ekii sin. ⁶Nga na prei end ei, nim kapli wumb Jiisas kin pii gii ninmin wumb ei kin, noman ende kindan kin, kapli enim paki top kin, er dinga kindmba. Nim okun kin kapli, epi ka ombu piin mił, sin yi ermin. Erpin kin kapli, sinim Jiisas embe ambił tonu kindmin. ⁷Na angnan, na ka mendpił piip kin, nga nim noman ka ei, na ngun ei, na paki tonum. Tang kin, nga nim noman ka ei, wumb pii gii niłmin wumb pei noman tuk eke kunum kunum paki tonum ku.

Pailiimon Onisimas Orung Simba

⁸Yi mił erang, na kapli ek dinga kindip nimbii end. Nimbił erang na Jiisas nga tiłap eke mołup kin, na ek dinga mendpił

kii sip nind kin, kapli nim oł kun pimba mił yi enjii. ⁹Ba na ek yi mił ninermbii mon. Wumb kin noman ngołmun oł ei sił ambił gii ninim. Neng kin, na nim kin kii simbii end. Keimi, na Pol Gos nge ek se andip nip wumb ngop yi eł wu tukui moł. Mołup kin, pe na kan ngii eke pał ei, nimbił erang Jiisas Kraiss kin pii gii nip kin, ekii sip kin Gos ek nipi wumb ngunj konu eke na kan ngunjung.

¹⁰Na nim kin kii sind ei, wu Onisimas nge nip kin kii sind. Sipi kin, eim na kangi mił mułum. Mułang kin na eim arim mił mołup kin, na eim Jiisas kin pii gii ek ei, emb top ngunj kunum ei, na kan ngii eke pep kin yi enj. ¹¹Okrii wu Onisimas eim kongun ka wii endi nim kin kun enerim mon; ba pe eim kapli sił ouni paki topu kin, kongun ka enim.

¹²Pe na eim nim kin, ngo orung kindind ei, na noman tuk orung eim kin ouni ngond. ¹³Na noman yi piinj ei, eim ya nanim kin tep to mułmba ni piinj. Mołpu kin, kapli na kan ngii pał mił, eim na paki topu kin, enim konu eke sipi kin, enim kongun mił yi ermba. Erpi kin, na kan ngii pał ei, nimbił erang na Gos ek ka nip kin, wumb ngunj konu eke, kan ngunjung. ¹⁴Ba na kapli oł kanim kanim endi erip kin, eim kapli, yi nanim kin mułmba ni piind; ba nim kapli kumb se piikin kin, ninjii. Nikin kin, na nim kin oł yi erii nip kin, enermbii; ba nim ninim wu Onisimas sikin kin, orung sinjii ei, nimbił erang ninim oł yi ermbii ni piin kin, ei yi mił ku enjii.

¹⁵Nimbił erang, wu Onisimas eim nim kin si kindpi pupu kin, kunum kinan multum. Mołpu kin, eke nge eim orung omba ei, nim kin kunum kinan olt kis ei, nim eim ambił gii ni se mułmba ni piind. ¹⁶Ok eim nim kin kongun wii kunum kunum er mułum; ba pe Onisimas eim wii mendpił mołpu kin eim kongun wu wii endi mulałim mon. Eim siłip nge enginjpił. Siłip eim noman ngumbuł ei,

eim na angnan mił eim na noman mendpił ngond. Nim kapli, eim noman mendpił ngun. Nimbił erang ok eim nim kin kongun kunum kunum wii er ngołum. Ba pe eim kongun wu mendpił mon; ba Jiisas nge embe ełe eim nim angnim mił mołum.

¹⁷Yi mił pe nim na kin Kraias nge kongun ende wu ni piin kin, kapli nim wu Onisimas nim se orung sin ei mił, kapli yi mił ku nim na sinjii. ¹⁸Sikin kin, eim okrii nim kin oł kun pinałim mił endi erim kin, kapli nga nim epi endi ei, eim nim kin ngo pendim kin, kapli nim na kin ngo orung kindnjii. ¹⁹Na Pol nanim angil ełe, mon ei puls ełe, ei keimi nind. Na kapli eim nim kin epi endi sipi no pendim kin ei, kapli na nim kin ngo orung kindmbii; ba na nim epi na ngunjii ei ninand mon! Nimbił erang nim na kin noman konj pei ngunjii ei, na ninand ku. Nimbił erang na nim arnim mił mołup kin Jiisas nge ek ka nip kin, nim ngamb kin, nim eim kin pii gii nin. ²⁰Keimi angnan; na kapli nim oł ei erkin kin, na kin paki to ngunjii. Nimbił erang silip, Jiisas Owundu kin pii gii nipil mołm- buł. Nim kapli ek nikin kin, na noman

tuk er dinga kindkin kin, kaimb se ngunjii. Ngan kin, silip Jiisas Kraias kin pii gii nipil kin, angim angim mołmbuł.

²¹Na piip kin, na mon ei połup kin nim kin ngond ei, na nim kin kii sip enjii pa ninj mił, nim am ekii sinjii. Ei na ni piind ei, nim kapli oł kun ka na kii sinj mił, am erkin ernding pukun kin, nga na kin sinj mił, enjii en. ²²Kunum ełe, nim Onisimas se orung sinjii kunum ei, nim na pimbii konu ełe endi er kun enjii. Nimbił erang na namin nim kin ombii ni piind. Nimbił erang enim Gos na kin prei er ngonmun ei, Gos piipi kin, na enim kin orung kindmba.

Ek Osii Endi

²³Epapras eim nim kin noman ka ngonum ei, eim na kin kan ngii ełe ouni palmbil. Nimbił erang eim Kraias Jiisas kin pii gii nim ku. ²⁴Nga yi ku Mak ni, Arisakas ni, Diimas ni Luk ni wu kei en enim, yi ku enim kin noman ka ngonmun. Ngok kin en enim na kin kongun tep to erpin erpin enjpin wu kei mołmun.

²⁵Kapli Jiisas Kraias Owundu nge noman ka ei enim noman tuk gui ełe, tep to mułanghi!

Gos Mon Endi Eipru Wumb Kin Kindim

Gos Eim Ek Ka Nipi Eim Nge Kingam Ngang Kin Sinim Kin Tor Kindim

1 Kumb ok, Gos eim oł kanim kanim pei ni, ek kunum kunum pei nipi kin, sinim Jura wumb kin, sinim nge kupen-jpin noł kin nirim. Ek ei, Gos nge epi ekii se tonu omba piik nik tor kindim sinim wumb kin, nipi ngurum. Ngang kin, sinim kin ngunjung. ²Ba akip kunum poru nimba kunum ei, Gos eim kingam Jiisas kin, ek ka nipi, sinim kin ngurum. Pe Gos eim nge kingam mondpu kin, epi kanim kanim pei sipi kin, eim nge epi tep erpi mułmba. Ei eim Gos kin ouni molkuł kin, mei nin, epi kanim kanim pei erkił. ³Jiisas nga eim Gos nge tiłang owundu nge, min men andan topu kin, nga Gos nge oł kun ka mołum mił, oł ei min men mił andan tonum. Nga Gos eim nge noman dinga nge ek ełe, epi kanim kanim pei eririm ei, ambił gii nipi tonu embiłim. Ekii se, eim wumb nge oł kis enjing oł ei, kil ngopu si kindim. Si kindpi poru nim kin, kapli eim tonu epin konu ełe, Gos nge eim angip tunding dinga ełe, kun mołum. Gos eim nge noman dinga ełe, tep elim konu ełe kin, ouni mołum.

Gos Eim Nge Kingam Ei Owundu Mołpu Kin, Nga Enjel Ombu Ngonum

⁴Nga Gos eim nge kingam Jiisas eim Owundu mendpił, mołpu kin, eim enjel ombu ngonum. Nga Jiisas nge embe ei am Owundu mendpił tonu pupu kin, enjel nge embe ei to mani kindnim. Nga Jiisas nge embe ka wii mendpił. ⁵Yi mił, Gos eim enjel kin ek endi nipi, ngunerim mon,

“Nam nge kingam. Akip, na nim nge arnim mił mułmbii.”

Nga Gos ek yi mił endi nipi kin, enjel ngunerim mon ku.

“Na eim nge arim mułmbii. Nga eim nam nge kingam mułmba.”

⁶Nga kunum ełe, Gos eim nge kingam kumna ei, ya mani mei ełe kindim kin, eim ek yi nim ku.

“Nga na Gos nge enjel pei eim kin men tok erngii.”

⁷Ba ei Gos eim enjel kin ek yi nirim,

“Na Gos na nge enjel ei er kindip kin, konu pop mił tonu om. Nga na nge kongun wumb ombu er kindip kin, dup anmbił mił muljung.”

⁸Ba nga eim kingam kin Gos eim ek nga yi nim,

“Gos nim nge king peł konu owundu ełe, kunum kunum mulnjii. Na nim oł kun ka ełin oł ei kin, nim nge king peł konu ełe nim wumb tep ka mulnjii. ⁹Nim oł kun ka oł ei kin, ka piikin kin, noman ngołun. Nga nim wumb lo ek to kindiłim oł ei, nim noman enanim mon mendpił. Yi mił erang, na nim nge Gos nim kin kopung bein top kindind. Kindamb kin, nim wu owundu to kindamb kin, nim ka piilin. Nga nim angnim noł ei, ka piik, yi mił enerngii mon.”

¹⁰Eim nga ek yi nim ku,

“Nim kumb ok mendpił, nim Owundu molkun kin, mei ełe eririn. Nga nim nge angil ełe kupu muł ei eririn ku.

¹¹Nga muł mei ei kunum kunum mulerngil mon; ba nim kunum kunum mulnjii. Nga muł mei ouni, kon alap ok nge mił, tonu omba.

¹²Nga wumb endi konduk oknge ambiłpi, mikim makim erpi, si kindmin. Si kindpi kin konduk eipi endi konj kindim ei yi mił, nim muł mei ak tokun kin, yi enjii. Ba ni ninim kunum kunum mołun mił, yi minj molkun kin, nim oł eipi mił enenjii mon. Nga nim nge kung pani ei, poru ninermba mon!”

¹³Nga Gos eim ek endi nga nipi eim nge enjel endi kin ngunerim mon; ba eim nge kingam kin yi nirim.

“Nim ya na moʔ konu ʔe, angilʔ tunding dinga ʔe mulnjii. Molkun kin, na nim nge opu orung wumb ei eramb kin, nim nge simb ʔe, peʔ epi miʔ mandring mundmbii.”

¹⁴Enjel ei nipe miʔ moʔmun? Ei en enim owundu miʔ molaʔmin mon; ba en enim Gos nge gui miʔ molk kin, en enim Gos nge kongun erik. Yi erangin kin, eim kindang ok, wumb nii endi, en enim Gos sipi orung simba nge wumb, paki tungii nge onjung.

Gos Wumb Sipi Orung Simba Ei Epi Owundu

2 Ei yi miʔ peng kin, sinim Gos nge ek ka keimi ei, Jiisas nirim miʔ, piinjpin kin, kapli sinim nga kom sepin kin, dinga ambiʔ gii ni, ekii sipin er muʔmun. Mon pim kin, simin noman temb nipin kin, sinim Gos ek ka ei si kindpin punmun.

²Yi miʔ kumb ok, enjel pei Gos nge ek ka ei kun ni tor kindik ei, keimi andan tok, enjing kin, kapli wumb nii endi, lo ek ekii sinarik kin, Gos ek ei piinarik enjing kin, Gos eim wumb ei kin kumep kis ei kun ngum. ³Ngopu kin, sinim nimbiʔ oʔ erpin kin, Gos nge kumep kis ei sinermin ei, nga sinim eim kin sipi orung simba nge ninim ek ka ei, buʔ ngopun kin, pi-inenjpin kin, kapli sinim yi ku kumep kis simin. Nga kumb se, sinim nge Owundu eim sinim sipi orung simba nge ek ei, ni tor kindim. Pe nga, wumb en enim, eim ek ka ei piinjping wumb ei ni, ek nik tor kindik, sinim ngok ek ei keimi, pa ninmin. ⁴Nga kunum ʔe endi ku, Gos eim ek ni tor kindpi kin, epi dinga kopur andan tum. Topu kin, eim oʔ ka kopur ni, jep oʔ kanim kanim erpi kin, to tor kindim. Nga Gos nge Gui Ka epi ka wii ngoʔum epi ei, eim nge noman ʔe ngum

ei, sinim andan topu kin, Gos ek ka ei keimi nipi ngum.

Jiisas Sinim Sipi Orung Simba Nge Puʔwu

⁵Pe nga sinim mei konu eipi ʔe, ekii se tonu omba ei ninmin. Gos eim nge enjel ei er kindang molk kin, mei konu ʔe, tep erngii ninerim mon; ba Gos eim kingam kin yi miʔ nirim. ⁶Wumb endi eim Gos nge ek ka ok puʔum miʔ yi ninim,

“Wu nipe wu peng kin, Gos wu ei kin nim noman ngoʔun? Min wu ei nipe wu peng kin, Gos nim wu ei kin noman to piikin kin, tep ka en? ⁷Gos nim wu eririn kunum ei, aninga kopur mani kembis erpi kin, enjel kin mandring kindrim. Nga ekii se, nim wu ei kin tiʔang owundu nin, embe ambiʔ tonu kindkin kin, ngokun en. ⁸Nga nim epi pei wu ei nge simb ʔe mandring kindkin kin, tep ermba nge mundun.”

Keimi, Gos eim epi pei wu kin mandring kindpi kin, tep ermba nge mundum. Mondpu kin, Gos epi endi wu kin mandring kind pendpi kin, endi sinermba mon. Ba akip kunum ei, sin kinanmin ei, wu eim epi pei tep enim ei mon! ⁹Ba pe, sinim Jiisas kaninmin. Eim kunum kopur aninga, mani kembis enjel kin mandring mundang muʔum. Muʔang kin, Gos eim king miʔ tiʔang owundu nin, eim embe ambiʔ tonu kindim. Nimbiʔ erang eim kolpu kin, eim ngenj kumbii sim ʔe, oʔ yi miʔ erim. Yi miʔ erang, Gos eim noman ka ngopu kin, Jiisas wumb pei kin, kuʔmba nge paki topu erim. ¹⁰Gos erim oʔ ei, ei oʔ kun ka mendpiʔ. Nimbiʔ erang Gos eim epi pei nge puʔwu. Eim epi pei ombu, eim embe ambiʔ tonu kindngii nge eririm. Gos eim noman ʔe kangilʔ ombu pei tu wupu kin, eim nge tiʔang owundu ka wii ei oui singii. Yi miʔ erang kin, eim Jiisas ngenj kumbii

sim efe nge, Gos eim wiik turum. Topu Jiisas erang kin, sinim sipi orung simba nge kumna mendpił nin, oł kun ka wii mendpił tonu om.

¹¹ Yi mił, Jiisas eim wumb oł kun ka ehim wu ei kin, nga wumb en enim oł kun ka wumb tonu onjung ei kin, Ernjing Gos ende mołum. Yi mił erang efe nge, Jiisas eim wumb ei, angnan noł nimba ei, singambił kulerim mon. ¹² Nga Jiisas eim ek yi mił ninim, “Na nim Gos nge embe efe nip kin, ek ni tor kindip kin, nam angnan noł ngumbii. Na golang ni tor kindip kin, enim wumb pei kulou tungii konu tuk mii memb efe, nim embe ambił tonu kindmbii,” pa nim. ¹³ Eim nga ek yi nim, “Na nam angim noł kin ouni Gos kin pii gii nimbii.” Eim nga ek yi nim ku, “Na ya efe moł, Gos na ngum kangił ombu kin ouni ni mołmun.” ¹⁴ Yi mił erang kin, kangił ei ngenj miyem wumb mił mołmun. Mułangin kin, Jiisas eim yi mił ku, wumb nge ngenj miyem efe sipi tonu opu mułum. Eim oł yi mił erim ei, eim kułmba nge erim. Erpi kołpu kin, Seisen wumb koltmun oł ei nge dinga salim wu ei, eim to kis erpi mani kindmba. ¹⁵ Nga Jiisas oł yi erpi kin, wumb kan ngii mił kunum kunum molk kin, kongun wii erik mulnjung wumb ei, eim sipi orung seng kin, wii mulnjung. Nimbil erang wumb ei, en enim kulngii oł ei nge, mund mong erik mulnjung. ¹⁶ Yi mił erang kin keimi Jiisas eim enjel ei wumb mił mon; ei eim paki tumbii ni pinerim mon; ba eim Eiparam nge sinim tilap wumb ei, paki tumbii ni piinim. ¹⁷ Ei yi mił, Jiisas eim nge angim noł mołmun ei mił, oł kanim kanim pei ełmin ei mił ku, eim kin tonu omba. Wang kin, eim kapli, Gos kin kułmał kałiim wu num mołpu kin, Gos nge kongun ermba. Erpi kin, eim wumb kin kaimb sipi kin, eim kongun kun ka mendpił er mułmba. Mułang kin, eim kapli wumb pei nge oł kis ei, kil ngopu

si kindmba. ¹⁸ Nimbil erang ei eim ngenj kumbii ei, eim kin tonu wang kin, oł ermba mił, kenmbii ni piipi erim. Yi mił erang kin, ngenj kumbii wumb kin tonu wang kin, oł ermba mił, kenmbii ni piipi erim ei, eim kapli dinga peng kin, wumb ei kin, paki topu ermba.

Jiisas Owundu Mołpu Moses Ngonum

3 Na nge Kraiss kin pii gii ninmin nge angnan noł, enim Gos epin konu efe, mołpu kin en enim mundang eim nge wumb mołmun. Enim Jiisas mołum mił, pii kun erik, eim Gos nge ek se andilim wu nin, kułmał kałiim wu owundu nin, enim eim kin pii gii nipin kin, eim embe ni tor kindngii. ² Jiisas ei mołum mił Gos eim mondpu kin, eim nge kongun kun ka erpi kin, Gos ek nirim mił ei, ekii sipi, keimi ehim. Ei yi mił ku, Moses eim Gos ngii efe ok kongun erim mił, eim Gos nge wumb tilap kin, oł kun keimi ehim. ³ Ba Gos eim ni piim mił, Jiisas eim kapli eim embe owundu tonu pang kin, Moses nge embe mani pum. Nimbil erang wumb endi Jiisas eim ngii tekim wu ei, eim embe tonu pang kin, nga Moses sinim mei wumb mendpił ngii mił, eim embe ei mani punum. ⁴ Yi mił, ngii endeim endeim ni, wumb endi eim takilim; ba Gos eim epi kanim kanim pei eririm pułwu mołum. ⁵ Pe nga Moses eim Gos ngii pei kongun wu mołpu kin, kongun kun ka erim. Erpi kin, Gos nge kongun wu mołpu kin, Gos nge epi kanim kanim ekii se ek nimba mił, ek ei Gos tilap wumb Esrel kin ni tor kindim. ⁶ Ba Kraiss eim Gos nge kongun wu minj mon; ba eim Gos kingam mołum ku. Mołpu kin, eim Gos nge ngii ei tep er mołum wu owundu ei kun ka tep ehim. Pe nga sinim pii gii ninjpin kin, ambił gii dinga nipin kin, eim kin ka piipin kin, Owundu orung omba nge kui er mułpun kin, kapli sinim eim nge wumb ngii mił eim tep er mołum mił, sinim mułmun ku.

Gos Nge Wumb Kor Kunum Singii

⁷⁻⁸ Yi mił erang kin, Gos nge Gui Ka ek nirim mił pii kun ermin.

“Akip kunum ei enim Gos ninim ek ei, piik enjing kin, kapli enim noman tuk ełe dinga kindnengii mon! Ei yi mił, Esrel wumb kumb ok, na nge ek to kindik kin, nga na kin ek kis ninjing kunum ei, mei wii sim konu ełe molk kin, na oł ermbii mił, kenmin ni enjing. Erik kunum ełe, en enim noman tuk ełe, dinga kindik enjing. ⁹ Na oł ka wii kanim kanim enj mił ei, kanik kin, kung ngii engki kapli kapli opu purum. Ba nga mei wii sim konu ełe enim nge kupenjing noł ombu, na ermbii mił kenmin ni enjing. ¹⁰ Yi mił erangin kin, na wumb ei kin popuł kis sip kin, nga na ek yi ninj. ‘Enim wumb ei, kunum kunum ei, enim nge noman tuk ełe, oł kis erik punjung. Puk kin na nge oł kun ka noman enerang kin, ekii sinenjing mon.’ ¹¹ Pe nam popuł kis sip kin, na ek keimi dinga nip, tonu kindinj. ‘Wumb ei en enim na moł konu ełe, tuk ok na nge kor konu ka wii ełe mulerngii, mon mendpił!’”

¹² Na nge angnan noł, enim kan kun erik mułngii! Mon pim kin, wu endi enim mołmun konu ełe, tuk mołpu kin, eim noman tuk ełe, kis piipi kin, pii gii ei si kindpi kin, eim Gos kunum kunum mołum Gos ei kin, buł ngopu, ermba. ¹³ Ba enim kapli kunum kunum enim wumb endeim endeim ni paki tołum ek ka ei, nik ngungii. Ngok kin, Gos pe akip kunum ei, akip mołum mił, yi erngii. Mon pim kin, wu endi enim tuk mołmun konu ełe mołpu kin, oł kis ek kend topu oł ei erang kin, wu endi nge noman tuk ełe, dinga kindpi ermba. ¹⁴ Yi mił, sinim kumb se Krai kin pii gii ninjpin kin, kapli pe pii gii ei, ambił gii ni mołpun kin, kapli kunum poru nimba kunum ei,

yi mił enjpin kin, kapli sinim Krai kin ouni ende keimi pupun mułmun.

¹⁵ Ei Gos nge ek ka ei ek yi ninim, “Akip kunum ei, enim Gos nge ek ka ei pii gii ningii. Nik kin, kapli enim noman tuk ełe ambił gii dinga ninerngii mon! Ei yi mił erang, kumb ok Esrel wumb nam ek to kindik kin, nga na kin ek kis ninjing.”

¹⁶ Wumb nii endi, Gos ek piik kin, nga buł ngok ekii sinenjing wumb ei, eim nge wumb Moses Eisip konu ełe mulnjung wumb ei, si kindik kin, tor tu wum wumb ei mendpił, oł yi mił enjing. ¹⁷ Ei wumb nii endi, Gos en enim kin kung ngii engki kapił kapli pei popuł kis sim? Ei eim nge wumb oł kis enjing ełe nge, en enim kin eim popuł kis sim wumb ei, en enim konu wii sim konu ełe, mani puk kulnjung? ¹⁸ Pe wumb nii endi, Gos ek dinga ni tonu mendpił kindpi kin, yi nim. Wumb ei na kor konu ka wii ełe, tuk pu mulerngii mon? Ei wumb nii endi kin ek ninim? Ei wumb kopur en enim, Gos ek to kindik, ekii sinarik enmin wumb ei kin ninim. ¹⁹ Yi mił nga, sinim piinmin ei, wumb en enim Gos kor konu ka wii ełe, kapli tuk punerngii mon. Nimbił erang wumb en enim, Gos kin pii gii ninenjing mon.

Gos Nge Wumb Ei Gos Nge Kor Ka Ei Singii

4 Pe sinim kin Gos eim ek dinga keimi nipi kin, sinim eim kin konu ka ełe kor mułngii nim konu ei, pe piram sałim. Pe sinim wumb kopur mund mong ermin. Mon pim kin, sinim wumb kopur mołmun konu ełe, wu endi tuk mułum kin, Gos konu ka ełe, kor mułmun konu ełe, kapli enerim kin, tuk punermba. ² Yi mił, sinim Krai nge ek ka ei piinjpin mił, Esrel wumb ok yi ku piinjing. Ba Krai nge ek ka ei, enim piinjing ei, enim paki tumerim. Nimbił erang en enim, ek ka ei piik enjing; ba en enim pii gii ninenjing

mon! ³Ba pe sinim wumb nii endi Gos kin pii gii ninjpin kin, Gos nge kor konu ka wii efe, tuk pupun kin, Gos kin ouni kor mułmun. Nga Gos eim ek yi nirim, “Na nam wumb nge oł kis efe popuł sip kin, ek keimi dinga tonu kindip yi nir. ‘Pe wumb ombu en enim ya tuk nam kor konu ka wii efe ok kor mulerngii mon!’” Gos eim ek yi nirim.

Neng kin, ei eim mei ni, epi pei kongun er poru nirim kunum ei, kor mułmbii nirim mił, pe piram mołum. Mołpu kin, Gos kor konu ka wii piram pałim efe nge eim yi ninim. ⁴Yi mił pe Gos nge ek ka ok mon poł pendrim kunum efe angil orung nga tał, efe nge ek yi nirim.

“Pe Gos eim nge kongun kunum angil orung nga endeim efe, kongun eririm. Nga kunum endeim efe Gos eim kor multum.”

⁵Pe nga Gos ek ka efe nge yi nirim, “Enim wumb ei nam kor konu ka efe tuk ok na kin kor mulerngii mon mendpił!” pa nirim.

⁶Yi mił erang, wumb nii endi, Gos ek ka ei piinmin wumb ei, Gos kor konu ka wii mołum konu efe piram mołum ei, aki topu seng kin, tuk pungii. Nga wumb en enim Gos nirim ek ka ei, ok piinjing; ba Gos nge kor konu ka mołum konu efe, tuk punenjing mon. Nimbił erang wumb ei Gos eim ek ka dinga keimi nirim ek ei piik; ba nga ekii sinenjing mon. ⁷Pe nga Gos kunum endi tonu kindmbii nirim, “Akip kunum ei mendpił tonu kindmbii,” nirim. Nga kindpi erpi kin, Gos ek yi nipi, Deipis kin ngurum ei, kung ngii pei o purum mił, yi ku ekii se nirim.

“Akip kunum ei Gos nge ek ei piik enjing kin, kaplı enim noman tuk efe dinga kindnerngii mon! Enim Gos ek ei ekii singii!”

⁸Ba Josuwa wumb ei tep er sipipi wumb ei kor konu ka efe, si pang kin kor mułuangin kin, kaplı Gos nga kunum

endi, ekii se kor ka wii mułngii nge, ninenelang mon. ⁹Yi mił erang kin, Gos nge wumb ei, en enim Gos nge kor konu ka wii mułngii kunum efe piram sałim. ¹⁰Yi mił, wumb nii endi Gos kor konu ka efe tuk pum kin, kaplı wu ei, eim nge kongun erim mił, kor mułmba. Ei yi mił, Gos eim kongun erpi kin, nga kor mułum mił wu ei, yi mił ku mułmba. ¹¹Yi mił erang, sinim noman dinga kindpin kin, Gos nge kor konu ka wii efe, tuk bin nipin ermin. Mon pim kin, wumb endi Gos ek ekii sinarpi mułum kin, ok wumb enjing mił, yi mił ku Gos kor konu ka wii efe, tuk punermba mon!

¹²Yi mił, Gos nge ek ka ei nirim mił piram pałim kunum kunum konj mułang kin, noman dinga peng kin, wumb kin kongun enim. Gos nge ek ka ei, tui jik anmbił tał tukum sałim mił ei, to mani kindim. Kindang kin, ek ka ei wumb noman tuk efe, tuk mendpił punum. Pupu kin, ei tuk mii memb noman tuk efe nin, noman tuk gui ei ni, wumb yi mił ku mok gopsing ni, embił sikin ei ni, mok topu kaplı ełim. Nga Gos ek ka ei, noman tuk efe noman to piingii nin noman tuk nge noman enim mił ei, mok topu kun enim. ¹³Nga epi endi Gos eririm epi ei, Gos ningił efe, kaplı koi ermba mił mon. Ba epi pei ei peni efe, aki topu sałim ei, Gos ningił efe, kanpi poru ninim. Neng kin, Gos sinim enmin oł pei, kanpi piipi kin, mok topu ermba.

Jiisas Sinim Nge Kułmał Kałmin Nge Owundu Mołum

¹⁴Pe nga sinim nge kułmał kałmin owundu Jiisas Gos nge kingam ei, epin konu efe tuk mendpił pupu kin, Gos kin mołum. Yi mił erang, kaplı sinim nge Owundu Jiisas ei, eim kin pii gii nipin kin eim ambił gii nimin. ¹⁵Yi mił, sin sinim noman dinga ei pinerang kin, sinim nge kułmał kałim owundu ei, eim sinim kin kaimb sipi piinim. Piipi kin

sinim kin ermba mił kenmbii ni piipi erim mił, oł enmin oł ei, kanim kanim pei Owundu kin, yi mił ku tonu om; ba eim oł kis endi eneririm mon! Yi mił erang, eim kapli sinim paki tumba. ¹⁶Yi mił erang nga, sinim Gos nge king peł ełe, noman ka ngołum konu ei, tungu enarpin kin, mandi pupun prei erpin mułmun. Mołpun kin, sinim Gos nge kaimb sipi kin, noman ka ngopu kin, oł ei, sinim nge embin simba ei, paki tang kin ei simin.

Sinim Nge Kułmał Kalilim Owundu Jiisas Kaimb Sipi Ngonum

5 Yi mił peng kin, sinim oł yi mił ełmin. Sinim Jura men ngii kułmał kalilim owundu pei, wumb tuk mołmun wumb ei tonu kindik mondułmun. Eim wumb kin, Gos kin tuk mii memb mołpu kin, Gos kongun erpi kin, wumb paki tołum. Tang kin, eim wumb oł kis ełmin oł ei kin, kułmał kalilim oł ei nin, epi ka wii ei, Gos kin ngołum ei nge, oł kis kił ngopu, si kindimba. ²Nga eim wumb nii endi, eim Gos oł kun ka pii kun enarpi kin, nga Gos nge oł kun ka ekii sinermba wumb ei kin ek dinga ninarpi kin, giyeng nipi elim. Nimbił erang ei, eim wu endi ku, eim nge ngenj dinga pinerang kin, eim kapli wumb pei paki tumba? ³Nga nimbił erang eim nge ngenj min, noman dinga pinerang kin, kapli eim Gos kin kułmał kalpi ei, eim nge oł kis erim ei eim mendpił ngunermba mon; ba nga wumb eipi nge oł kis enjing kin, kułmał kalpi ouni ngumba ku. ⁴Nga kułmał kalilim owundu nge, kongun embe salim. Seng kin, wu endeim ei, eim embe ambił tonu kindpi kin, eim noman ełe kongun ei, ermbii ni piinerim mon. Ba Gos ei eim mendpił, wumb ei to tonu kindpi mundang kin, kongun ełmin. Gos ok erang yi ku, Eron kułmał kalilim owundu nge kongun ei, wii topu kin, oi nipi kin, tonu kindpi mundum.

⁵Ei yi mił ku, Krais ei eim embe ambił tonu kindpi kin, kułmał kalilim owundu mułmbii, pa ninerim mon. Ba Gos ei eim to tonu kindpi mondpu kin, kongun ei ngum. Ngopu kin, Krais kin ek yi nipi ngum,

“Nim nam nge kingnan. Akip kunum ei, na nim arnim moł,” pa nim.

⁶Nga eim mon eipi endi ełe, ek yi nirim ku.

“Nim Gos nge kułmał kalilim wu endi kunum kunum molkun kin, wu Melkisirek eim kułmał kalpi elim mił, nim yi ku ekii sikin er mołun,” pa nim.

⁷Pe Jiisas eim ya mani mei ełe mul-tum kunum ei, prei erpi, kii sipi kin ke dinga pei nipi kin, ningił ka mani opu kin, Gos ngurum. Ngang kin, eim piim ni Gos eim kapli eim kułmba oł ei, si tor simba ni piim. Nga Jiisas prei erim mił, Gos piipi mołpu kin, paki tum. Nimbił erang eim Gos noman ełe, ekii sim. ⁸Ji-isas eim Gos nge kingam; ba eim ngenj kumbii sim ełe, oł yi mił erim ku. Erang ełe nge, andan keimi mendpił topu, Gos ek nirim mił, ekii sipi mendpił er mołum.

⁹Pe eim oł kun ka mendpił erang kin, wumb Gos kin sipi orung simba. Sipi kin, eim kunum kunum konj mułngii nge pułwu tonu om. Wang kin, wumb eim kin pii gii nik kin, ekii sik erngii wumb ei nge, sipi orung simba. ¹⁰Nga Gos Ji-isas eim kułmał kalilim owundu ei, to tonu kindpi mundum. Mundang kin, eim Melkisirek kułmał kalilim oł ei, yi mił ku ekii sipi er mułmba.

Wumb Gos Kin Buł Ngok Kin, Orung Pungii Ei Nge, Kan Kun Erik Mułngii

¹¹Pe sinim Melkisirek ek ei nge, ek pei palim ni piinmin; ba ek ei er kun er-pin ni, andan topun kin, enim ngumun ei, ngumun mił nenj? Nimbił erang ek dinga puł ei, enim pii kun erngii nge, noman pinałim wumb mił, tonu onjung.

¹²Yi mił pe, sin enim wumb kin kengip ek kunum olt andan topun kin, enim wumb epi kin, kapli andan tungii. Ba wumb endi enim kin kengip ek ei, andan topu kin, Gos ek ka mong kumna ei, andan topu enim ngumba. Ei yi mił, pe enim kuni mendpił mił nungii; ba enim kapli enanim mon. Ba enim yi mił, am to nok ei, minj nok molk pungii. ¹³Yi mił, wumb nii endi am to nok numba wumb ei, eim dinga pinerang kin, kangil kembis mił, piram mołum. Nga wumb ei, Gos nge oł kun ka oł ei, piik kun enanmin mon. ¹⁴Ba kuni mendpił nołmun wumb ei, en enim tonu wangin kin, wumb dinga mołmun. Nga wumb dinga ei, kapli oł kis min, ka sałim oł ei, kenmin ni piik enjing. Nimbil erang en enim oł kun ka ełe, minj molk pułmun.

Sinim Krais Kin Pii Gii Ei, Ambil Gii Nipin Mułmun

6¹⁻²Yi mił pe, sinim Krais nge ek ka kumna nge kengip ek kembis kembis ei, piram mularpin nga ek ka dinga pułe ei, piipin kin, er mułmun. Mułamin kin, wumb dinga mił tonu opun mułmun. Sinim ngii tumunj mił kunum kunum pulanmin mon. Pułe ei yi mił, sinim kumna ek ka kembis kembis ei, noman tuk ełe ak topun piimin ni, ek ka ei, sinim buł ngopun kin, oł kis enjpin oł ei, noman konj ka pinałim mił ełe piram mulermin mon. Nga ek ka kembis kembis kumna ei Gos kin pii gii nimin ni; ek ka ei, kengip ek kanim kanim noł was ni wumb peng noł pendik ngok enmin oł ei ni; nga angil tonu peng ełe ambilk Gos Gui Ka simin ni prei erngii ei ni; nga enim wumb kolk kin; nga konj tonu ok angk mołmun ei ni; nga kos owundu piipi kumep kis kunum kunum singii nge ek ei mendpił piik kin, mulerngii mon. ³Sinim oł yi minj er mułmun ei, Gos eim sinim nge andłam ei aki topu nim kin, kapli oł yi ermin. ⁴Yi mił, wumb en enim nge no-

man tuk aki tok kin, Gos kin orung ongii ei, kapli enanim. Wumb ombu en enim Gos ek ka keimi ei, piinjing wumb ei, en enim Gos noman ka epi ei, tonu epin konu ełe sałim ei sinjing. Sik kin, nga en enim Gos nge Gui Ka epi ka wii ei, mok to sinjing ku. ⁵Nga enim Gos ek ka ei piinjing kin, ei ka wii ni piingii. Nga Gos nge mei ka wii ełe, noman dinga ei, tonu omba mił ni piinjing ei, ka wii ku ni piingii. ⁶Ba wumb en enim Gos kin buł ngok kin, en enim oł kis enjing ei, kaimb si piik kin, buł ngok, si kindnanmin. Nimbil erang wumb kopur en enim, Gos eim kingam ei, ond peri ełe birim bup mił, nga to kundnjung. Nga eim wumb mulnjung konu ełe wumb ei, kumb ełe nga ambil gii nik erangin kin, singambil sipi piim. ⁷Ei yi mił peng kin, mei konu kembis endi sim ei, konu kumb pei topu, mani om. Opu kin, mei er ka erpi tonu wang kin, kuni mong ka topu kin tonu opu mułmba. Mułang kin, aka pin kuni ei, wumb telnjing wumb ei, paki tang kin, Gos eim erang kin, aka pin ka wii mił tonu omba. ⁸Ba aka pin ei, kan gal kanim kanim ei tonu wang kin, kapli ei mei er kis enim. Erpi kin, Gos nge ningil ełe mandi topu, kis erpi kin, ekii se mendpił dup mił nopu poru nimba. Mei poru nipi kin, yi mił ku, wumb oł kis ełmin wumb ei, poru nimba ku. Ba wumb oł kun ka ełmin wumb ei, Gos kin epi ka wii singii. ⁹Ba pe sin ek embin endi enim kin yi ninjpin kin, na nge wumb puł ombu enim, Gos ek ka ei, enim buł ngok, si kindnengii mon; ba sin keimi piinmin ei, epi ka wii oł ei nge, Gos enim sipi orung simba. ¹⁰Yi mił, Gos eim oł kun ka ełim nge pułwu mołpu kin, en enim kongun ok enjing oł ei, Gos eim ouru ninermba mon. Nga enim noman ngonmun oł ei nge, andan tok, eim kin ngunjung kin, enim engnjing noł, Gos kin pii gii ninmin wumb ei, paki tok kin, nga yi ku erik mołmun. ¹¹Pe sinim no-

man owundu endi to piimin ei, enim endeim endeim ni, noman dinga kindik ei, minj pepi pang kin, kunum poru nimba kunum ei, poru nimba. Pe enim Gos nge ka wii endi kenmin ni, piinmin kui erik mołmun ei, keimi tonu omba ei kenmin. ¹²Yi mił enim kongun enarik kin, ten kulerngii mon. Ba enim wumb pii gii nik kin, ten kularik enmin oł ei, yi mił enim ekii sik erngii. Erik kin, Gos ok ek nipi ngumbii nirim mił epi ei, kunum olt kui er molk pangin kin, ngang singii. Nga enim yi ku, wumb ombu elmin mił erngii.

Gos Eim Keimi Piipi Kin, Ek Keimi Dinga Ele Nge Pii Gii Nimin

¹³Kumb ok, Gos ek keimi dinga nipi, Eiparam ngurum ek ei, oł nipe oł endi ermbii ni piirim oł ei, nga Gos eim kin nirim. Kunum ele wumb endi eim owundu mołpu kin, Gos kamb mani kindneririm mon. Kindnarpin kin, nga eim ek keimi dinga ni pendrim ei, eim nge embe ele piipi kin, nirim. Nirim ele nge, dinga ngołum. ¹⁴Ngang kin Gos eim Eiparam kin ek yi nirim, “Na ek keimi dinga nim kin ni pendinj ei, na ek ka wii endi nip ngamb kin, nim nge kupanim noł wumb tiłap ei, pei tonu ok mułngii,” pa nim. ¹⁵Nga wu Eiparam eim kunum olt ten kularpi kin, kui er mołpu kin, Gos eim kin ek keimi dinga ni pendrim mił, epi ngumbii ninim epi ei, ngang sirim. ¹⁶Pe wu endi, eim ek keimi mendpił dinga tonu kindpi endi ermbii niłim ei, eim wumb endi, eim embe tonu pułum wu owundu ei kin ek dinga ouni piipi niłim. Pe ek keimi mendpił niłmin ek dinga ei, en enim wumb kin ek orung orung mił niłmin ek ei, pandi tok poru ningii. ¹⁷Yi mił erang, kumb ok Gos eim noman el oł endi ermbii niłim oł ei, eim nipi peni ele kindpi kin, wumb nii endi ek keimi dinga nipi kin, nipe epi endi simba niłim oł ei, si kindnałim mon

mendpił. Yi mił peng, eim ek keimi dinga ni nga eim nge embe ni pendihim ek ei, epi ka ei kin, pep ende kindihim. ¹⁸Yi mił, pe epi kei dinga salim epi ei, to eipi eipi kindpi kin, enermba mon. Gos eim ek keimi dinga mendpił nipi, tonu kindpi kin, nga eim ek kend topu enermba, mon mendpił! Oł ei, sinim wumb noman tuk ele, er dinga kindang kin, sinim sikir pupun kin, Gos mołum konu ele mandi pupun mułmun. Yi mił erang, sinim nge noman tuk ele, Gos nirim mił epi ka wii ei, ambiił gii nipin kin, kui er mułmun. ¹⁹Pe Gos ngumbii nirim epi ka wii ei, yi mił noł sip si pendngii erik kin, epi wurup nipi, kan kin ambiił gii niłmin epi ei mił, Gos ngumbii nirim epi ka wii ei, sinim noman tuk ele, yi mił ambiił gii nipi, dinga ngumba. Ngopu kin sinim kui er mołmun epi ei, nga ambiił gii niłim wu owundu ei yi mił eim pupu kin, Gos nge men tołmun ngii owundu nge, palting ka wii mendpił ei nge, alap owundu tukrung pandi to sim konu ele pum. ²⁰Pupu kin, palting ka wii ei, Jisas kumb se, men ngii ele tuk pupu kin, andlam aki topu seng kin, sinim kin paki tumba nge pum. Pupu kin, nga yi ku, eim kułmał kałihim wu owundu Melkisirek kułmał kałihim nge tiłap ende mił, eim kunum kunum tonu opu mułum.

Gos Nge Kułmał Kałihim Wu Owundu Melkisirek

7 Yi mił ku, wu ei Melkisirek eim Seilim konu ele wumb ombu nge wu king mołpu kin, nga Gos nge kułmał kałihim wu owundu ei, eim Gos Owundu eim am ei tonu mołpu kin, Gos nge kongun elim. Nga wu Eiparam eim, kumb ok opu erpi kin, king wumb to kondpu kin, eim ngii konu orung pum. Pang kin, wu Melkisirek eim andlam ele, Eiparam kanpi kin, nga noman epi ka wii ei ngurum. ²Ngopu kin, Eiparam eim opu erpi epi orung sim epi pei en-

gki sahlim e'e ei, endeim sipi kin, Melkisirek ngurum. Pe nga wu ei, Melkisirek ei, eim embe pu'e yi mi' ni'min, "Wu king kun ka wii mo'uhum wu" pa ni'min. Pe nga eim Seilim konu e'e nge wumb king multum ku. Nga eim embe pu' nga endi yi mi' palim ku. "Wu king noman emin ngohum wu," pa ni'min. ³Pe Melkisirek nge mam arim ta' ei nge, endi mola'mbi' mon. Nga eim nge kupam no' ei nin, am kangit kembis kunum molk endik ei, endi mulerik mon ku. Nga kulk kunum ei, endi mulerik mon ku. Ba eim Gos nge kingam mi', eim Gos nge kulma' kahim wu kunum kunum mo'uhum. ⁴Pe enim keningii ni, eim wu owundu mo'um mi', ei keningii. Nimbil'erang Eiparam sinim nge kupenjpin owundu ei, epi nipe epi engki sim epi ei, endeim Melkisirek ngopu poru nim. ⁵Nga Liiwai nge kingam no' ei, wumb kopur en enim kulma' kahim kongun ei, lo ek e'e yi nik ngohmun ei, en enim wumb tilap ei, epi engki sahlim epi ei, endeim Esrel wumb kin ei si'min. Nga Esrel wumb ei, en enim wumb mei tilap ende wumb ei, en enim epi yi ku si'min. Nga en enim Eiparam nge kingam no' mo'mun. Ba Liiwai nge wumb ei, Esrel wumb kin engki epi sahlim ni epi endeim ni yi ku si'min. ⁶Ba wu ei Melkisirek wu owundu mo'pu kin eim Liiwai nge tilap ende mi' mon; ba epi engki sahlim eim epi endeim sipi kin, Eiparam wu owundu yi ku epi ka wii ngum ei, Gos ek keimi dinga nipi ngumbii nirim mi', ngang sim. ⁷Yi mi' sinim piinmin, wumb endi eim epi ka wii ngohum ei, wumb molk tonu owundu pu'mun. Nga wumb endi eim epi ka wii si'im wu ei, mo'pu kin, mani mi' pu'um. ⁸Ya e'e nge, Gos kin kulma' kahim owundu kunum kunum konj mola'min wumb ei, epi endeim si'min. Ba nga wu eipi endi, Melkisirek Gos nge ek ka mon po' pendnjing ei, eim kin yi ninim. Eim wu konj kunum kunum

mo'uhum wu nga ei epi endeim si'im ku. ⁹Nga Eiparam eim epi engki sahlim epi ei, Melkisirek kin, kumep endeim ni ngohum. Nga sinim yi mi' nimin; Liiwai nge wumb ei, Eiparam kingam no' kin epi engki sahlim epi ei, endeim si'min ei, Eiparam kin kumep endeim ngo pendik kin, epi ei si'min ku. ¹⁰Nimbil'erang, pe Liiwai eim mengnerik kunum e'e, o' yi mi' erik. Ba eim ek nirim ei, eim kupam no', Eiparam nge ngenj e'e, tukrung mi' multum kunum ei, ek nirim ei, Eiparam eim Melkisirek kin, and'am e'e kan siki' kunum ei, ek ei niki'. Yi mi' niki', wu Liiwai eim epi engki sahlim ei, endeim epi sipi kin, wu Melkisirek yi mi' ngurum ku.

Jiisas Melkisirek Mi' Mo'um

¹¹Kumb ok, Liiwai nge tilap ei, Gos nge kulma' kahim wumb molk kunum e'e, lo ek nipi kin, Esrel wumb ngurum; ba wumb ombu o' kun ka o' ei, ena'min mon. Pe Liiwai nge tilap wumb ei, Gos kulma' kahim wumb molk kin, kongun erangin kin, ka wii mo'pu nim kin, kapli nga wumb eipi endi opu kin, Gos nge kulma' kahim wu owundu endi mulermba mon. Ba nga wumb nii endi, Gos nge wu owundu mo'um ei, Melkisirek eim mu'angli nim mi', ei mo'um; ba Liiwai nge tilap ei Eron nge tilap mi' mon. ¹²Yi mi' nga, Gos nge kulma' kahim wu owundu ei, to eipi eipi kindpi nim kin, kapli kulma' kahim wu owundu nge, eipi endi tonu omba. Opu kin, kapli nga lo ek ei, to eipi eipi kindpi kin, kongun ei, tep ermba ku. ¹³Yi mi', sinim nge Owundu Jiisas epi ombu nge, ek ninim ei, eim wumb tilap eipi endi nge mo'mun. Molk kin, wumb tilap ei kin, Gos nge kulma' kahim wu owundu nge kongun tonu ok kin, endi mola'min mon. ¹⁴Yi mi', pe wumb pei piinmin ei, sinim nge Owundu ei, Jura nge wumb tilap e'e tonu om. Wang kin, Moses eim wumb tilap ei kin, Gos nge kulma'

kahilmin wumb mulngii, pa ninerim. Ba Jiisas kulmaŋ kahilim wu owundu lo ek konj endi ei tep er moŋum.

**Nga Gos Nge Kulmaŋ Kahilim
Wu Owundu End Eipi Ei,
Melkisirek Miŋ Moŋum**

¹⁵Yi miŋ, sinim kun keimi piinmin ei, wu endi eipi tonu opu kin, Melkisirek kulmaŋ kahilim wu owundu ei, miŋ moŋum. ¹⁶Moŋum wu ei, tiŋap min miyem ende wu ei, to tonu kindik kin, kulmaŋ kahilim wu owundu ni tonu kindik kin, lo ek nirim miŋ mundnenjing mon. Ba eim nge noman dinga ei, konj kunum kunum moŋum eŋe nge erpi kindang kin, kulmaŋ kahilmin wu miŋ moŋum. ¹⁷Yi miŋ, Gos nge ek ka mon poŋ pendnjing ei, eim kin ek yi ninim,

“Nim Gos nge kulmaŋ kahilim owundu kunum kunum moŋum ei, Gos nge kulmaŋ kahilim wu owundu Melkisirek multum miŋ, ekii sikin moŋum.”

¹⁸Nga sinim piinmin ei, lo ek ok nge ei, orung kind si kindim. Nimbiŋ erang ei dinga pinaŋim nin, nga sinim paki tunaŋim, mon ku. ¹⁹Yi miŋ, Moses nge lo ek ei epi endi kapŋi er kun mendpiŋ en-ermba mon. Pe nga Gos eim andŋam konj endi ei, sinim kui er muŋamin kin, sinim kin tuk tu wunum. Tu wupu kin, andŋam ei, lo ek ei to mani kindim. Kindang eŋe nge, sinim kapŋi Gos kin mandi opun muŋmun.

²⁰Nga Gos eim Jiisas kulmaŋ kahilim wu owundu nipi kin, to tonu kindpi mundum ei, wii miŋ to tonu kindpi, mundnerim mon. Eim ek keimi ni tonu kind pendpi kin, to tonu kindpi mundum. Mundang kin, kulmaŋ kahilmin wumb ok nge ei, ei yi miŋ mon. ²¹Ba Jiisas eim, Gos nge kulmaŋ kahilim wu owundu tonu opu, yi miŋ muŋang kin, Gos eim ek keimi nipi kin, er kindpi mundum. Nga Gos Jiisas kin, ek yi nim,

“Owundu ek keimi ka ni, tonu kind er pendim. Eim nga eim noman eŋe, nga ak topu kin, endi eipi miŋ, endi pinermba mon. ‘Nim Gos nge kulmaŋ kahilim owundu kunum kunum moŋum.’”

²²Yi miŋ, sinim keimi ni piimin ei, Gos nge ek dinga konj ni pendrim miŋ ei, Jiisas kin nirim. Nirim ek ei, keimi mendpiŋ ka wii mendpiŋ paŋim. Pepi kin, Gos Eiparam kin nirim ek dinga ok nge ei, to mani kindnim.

²³Nga kumb ok, kulmaŋ kahilmin wumb endeim endeim ni tonu ok, kolk nga eipi tonu ok, yi erik pei mulnjung; ba en enim kunum kunum kongun kapŋi enanmin. Nimbiŋ erang en enim koŋulmun. Kolk kin, nga kunum kunum konj molaŋmin. ²⁴Ba pe Jiisas eim kunum kunum moŋum. Nga Gos nge kulmaŋ kahilim owundu nge kongun ei nge sipi kin, wumb eipi endi kin, ngunermba mon; ba eim endeim kunum kunum erpi moŋum. ²⁵Yi miŋ nga, eim oŋ yi miŋ kapŋi ermba. Erpi pe nin, nga kunum kunum, wumb nii endi ei, eim kin ok Gos kin mandi ongii wumb ei, sipi orung simba. Nimbiŋ erang, Jiisas eim kunum kunum moŋpu kin, Gos kin prei erpi kin, wumb ongii wumb ei, paki topu moŋum.

²⁶Yi miŋ, pe Jiisas eim Gos nge kulmaŋ kahilim owundu moŋpu kin, sinim kin epi endi simin ni piimba ei, paki toŋum. Nimbiŋ erang Jiisas eim wu kun ka wii mendpiŋ moŋpu kin, nga eim oŋ kis endi ei, eim kin pinaŋim mon. Jiisas eim wu kun ka mendpiŋ moŋum. Moŋpu kin eim oŋ kis endi enarpi kin, Gos eim wumb oŋ kis erik moŋmun wumb ei kin, to eipi kindpi mandi molaŋim mon. Gos eim epin konu eŋe, to tonu mendpiŋ kindang moŋum. ²⁷Kumb ok, kulmaŋ kahilmin wu owundu ei, kunum endeim endeim ni kulmaŋ kahilmin. Kumb se, kulmaŋ kahilmin wumb en enim oŋ kis

elmin ei kin, kalk ngołmun. Nga wumb pei nge, oł kis enjing mił kulk oł kis ei, si kindngii nge, erik ngołmun. Ba Jiisas ei, oł yi nge enerim mon. Eim kułmał kunum endeim mendpił, wumb oł kis enjing ei nge mendpił, kałpi ngum. Ngum ei, Gos kin ei eim mendpił, noman konj kałpi kin, Gos kin ngum. ²⁸Moses nge lo ek ei wumb nii endi Gos nge kułmał kałiłmin owundu wumb mił mułangin ei, dinga pinałiłim wumb ei to tonu kindrim. Ba Gos nge ek ka keimi ni pendrim ei, lo ek ekii sipi kin, tonu opu kin, nga Gos nge kingam eim to tonu kindpi mundang kin, eim kaplı mendpił, kun ka mendpił tonu wang kin, kunum kunum mołuhum.

Jiisas Sinim Nge Kułmał Kałiłim Owundu Mołum

8 Pe kaplı kumna ek pułe sinim ninmin ei yi mił; sinim nge Gos kin kułmał kałiłim owundu na ninj mił, owundu yi mił mołum. Mołpu kin, pe Jiisas eim Gos Owundu king nge peł kumb ełe nge, angıł tundung nge dinga ełe, tonu epin konu ełe mołum. ²Pe Jiisas eim Gos nge kułmał kałiłim Owundu mołpu mił, paltıng konu ka wii ełe mołpu kin, kongun er mołum. Er mołpu kin, kongun ei Gos men tołmun ngii keimi epin konu ełe sipi tonu kindim. Kindpi kin, ei wumb endi kaplı angıł ełe kongun ei, si tonu kind enenjing mon. Ba Owundu ei, eim mendpił men ngii ei erpi kin, tonu kindang engim.

³Yi mił erang, Gos nge kułmał kałiłim Owundu mei konu ełe, si tonu kindpi mundum kin, wumb pei en enim ka wii epi ni, nga kung ni, epi kułmał kalk Gos ngołmun. Ei yi mił ku, sinim nge Gos kułmał kałiłim owundu ei, eim epi endi sipi kin, kułmał kałpi, Gos kin ngumba ku. ⁴Pe Jiisas eim ya mani mei konu ełe, mułmbii niłang kin, eim Gos nge kułmał kałiłim owundu mulełang. Nimbił erang

wumb en enim Gos nge kułmał kałiłmin wumb en enim nga mułangin kin, epi ka wii ei, Jura wumb lo ek ełe nirim mił, yi elmin. ⁵Pe wumb en enim Gos nge kułmał kałiłmin wumb ei, en enim ei tonu epin konu ełe, men ngii kun ka ełe min men mon ełe nge, piik kin elmin. Ei yi mił, Moses eim oł ende mił elim kunum ełe, eim alap ngii tonu kindpi kin, tekmba eririm. Eririm kunum ełe, Gos Moses kin ek ni ngopu yi nirim,

“Pe nim epi kanim kanim pei enjii ei, nim pii kun erkin enjii ei, yi mił epi pei na nim tonu komung ełe mułun konu ełe, na mon endi andan tunj ni, yi mił enjii.”

⁶Ba akip Kraiss Gos nge kułmał kałiłim Owundu nge kongun mundum ei, am tonu pupu mołpu kin, ok nge wumb eipi Gos nge kułmał kałiłmin wumb mołmun ei ngonum. Nimbił erang Jiisas eim wumb kin Gos kin mołmun konu ełe, tuk mii memb ełe mołpu kin, Gos ek dinga nipi kin, pendrim ei, kun erpi kin, ei am ka wii mendpił mołum ei, lo ek ok nge, to mani kindim. Nimbił erang Gos eim ek ni pendrim mił, ekii se tonu omba epi ka wii mendpił erpi kin, oł nge lo ek ei to mani kindim.

⁷Yi mił, pe kumb se ek dinga ni pendrim mił wumb pendnjing kun mendpił piłang kin, nga ekii se ek dinga ni pendrim mił, konj endi ei enenełang. ⁸Ba Gos eim nge wumb oł kun pinerim mił, oł kis enjing ei kanpi kin, eim kunum ełe ek yi nim,

“Nga ekii se kunum endi tonu omba ei, na Esrel wumb tiłap ni, Jura wumb tiłap ouni kin, ek ni pendip kin, ek konj endi nip ngumbii,” ni Owundu yi nim. ⁹“Ba na ek konj ni pendip kin, ek ei, en enim nge kupenjing noł kin, na ek dinga ni pendir ei, yi mił mon. Pe kunum endi, na nam en enim Eisip wumb nge mei konu ełe angıł ełe, si tor sip kin,

sipir. Nga wumb ei, en enim na ek dinga ni pendir ei, ekii sik piik enenjing mon. Yi mił, pe wumb ei, en enim oł yi mił enerangin kin, na en enim kin buł ngur,” pa ni, Owundu eim ek yi ninim. ¹⁰Nga Owundu ek nga yi ninim, “Akip kunum ei poru neng kin, kaplı nam ek dinga ei, Esrel wumb kin nip ngumbii ei, ek konj dinga yi mił. ‘Nam nge lo ek konj ei, en enim kin noman eke kindmbii. Nga nam lo ek konj ei, en enim noman tuk eke, mon poł pendmbii ku. Pe nga, na en enim nge Gos mułmbii. Nga wumb ei, en enim nam nge wumb mułngii.’ ¹¹Nga wumb endeim endeim ei nge, en enim wumb ende paki tok ek emb tok ngunerngii mon. Nga en enim mei eke, angnim noł wumb ende, ek ni ngunerngii mon. Enim Owundu nge piingii! Nimbił erang wu endi enim nipi ngunerim; ba enim na kin piingii. Piik kin, kangil kembis nin, wumb dinga mendpił ouni, na kin minj piingii. ¹²Yi mił, na wumb en enim pund mong enjing ei, na kaimb kułup kin kil ngumbii. Nga na en enim oł kis enjing ei, na si kindip kin, nga noman to piinermbii mon!” Owundu yi nim.

¹³Pe Gos ek dinga ni pendrim mił, ek konj ei nge, Gos ek dinga kumna ei erang kin, ok nge mił tonu om. Pe epi nipe epi endi ok nge pim ei, tukui aninga kopur pepi pupu kin, poru nimba. Nga yi ku kumna dinga ek ok nge mił tonu om ei, poru nimba ku.

Ya Mani Mei Eke Nin, Tonu Epın Konu Eke Nin, Men Tołmun Oł

9 Pe kumb se ek dinga ni pendrim mił nge, men tołmun oł dinga ei nge, ni ngurum nin nga Gos men tołmun ngii ei, ya mani mei eke sałim ku. ²Yi mił nga alap ngii endi anglmim. Angpi, alap

ngii ei andaring konu eke palting kun ka niłmin ei sałim. Sepi kin, palting tuk ei, dup alam nin peł endi nin, bres ei, Gos kin ngołmun ei nge, peł eke sałim. ³Nga ernding tuk eke, alap nga endi sałim. Palting ei, am konu ka wii mendpił niłmin ei sałim. ⁴Seng kin, palting tuk konu eke kułmał nge kumo ei, eskił mur ka tołum epi ei, ku gol sik ełmin. Nga tuk ond pous eke nge, Gos nge ek dinga ni pendrim eke, ku gol pei torung eke, kum to pandi tum. Nga ond pous tukrung eke, ming endi ku gol ełmin ei, tukrung eke kuni kembis ‘mana’ niłmin, kuni ei nin, Eron nge dolu endi ei, mun mił ołułum ei nin, kom ku tał kun mendpił sałim ei, Gos nge mon lo ek Moses ngurum ei ni, pol pendrim nge sałim. ⁵Nga tondrung ond pous peł eke, enjel mił tał moke ka wii ngokuł Gos mołum konu eke mił, ni piikił pandi tonmbuł. Tokuł kin, enjel mił nge kong mandring eke, oł kis enjing ei nge miyem ei, kil ngopu si kindmba mił, konu eke sałim. Ba pe oł epi ombu ei kin, puł pei ni tor kindip kin, mon pulermbii mon!

⁶Pe epi ombu pei poru neng kin, Jura wumb kułmał kałim wumb en enim alap ngii eke, palting andaring eke nirik puk kin, nga anda ok erik kin, en enim nge kongun erik kin, Gos kin men tok ełmin. ⁷Ba kung ngii endeim ni kunum eke, men tołmun ngii kułmał kałimmin owundu ei, eim endeim mendpił, alap ngii palting ka wii mendpił am ei, eim nirikring pulum; ba eim tuk eke wii punałim mon. Nga eim kung miyem ei, Gos kin kułmał kałpi ngołum. Ngopu kin, eim oł kis ełim ni, nga wumb oł kis pii kun enarik ełmin ei, kil ngopu si kindmba nge men tołum. ⁸Eke nge Gos nge Gui Ka ei, sinim men tołmun ngii pułe eke andan topu ngonum. Ngang kin, sinim wumb pei piinmin ei, alap ngii palting kumb eke kongun pıram pałim kaplı sinim piinmin ei, men tołmun ngii

palting kun ka mendpił ei, ondu ei aki tunerim mon. ⁹Nga men tołmun alap ngii ei, akip nge min men kunum ełe mił, sinim andan topu ngonum. Ngopu kin men tołmun alap ngii kułmał kałiłmin wumb kung nin, epi ka wii ei, dup kalk kin, Gos oł kis si kindmba nik ngonmun. Ba oł ombu pei men tołmun wumb nge noman tuk ełe, oł kun ka mił erpi kin, paki topu ei, kaplı enermba, mon mendpił! ¹⁰Ba oł ok nge kułmał kałiłmin oł ei, lo ek ei epi nipe epi endi nołmun kuni min, noł nungii min, nga wumb ngenj noł was kanim kanim erngii min, oł eipi kopur enerngii nge niłmin oł ei, ngenj torung minj ełe nge, lo ek niłmin. Oł ei nge erik mułangin kin, ekii se Gos Krai kułmał kałiłmin Owundu to tonu kindpi mundang kin, oł kun ka wii oł mił erpi kin, to tonu kindim.

Krais Eim Nge Miyem Kułmał Kelim

¹¹Ba kunum ełe, wu Krai ei eim kułmał kałiłmin owundu mołpu kin, oł ka wii epi ei, Gos eim ek keimi dinga ni pendim mił, tonu om. Wang kin, Krai eim alap men ngii mił konj endi, tuk pum men ngii ei, Gos kin pungii nge ngii ei, ka wii mendpił. Ok nge alap men ngii ei, mił mon. Nga men ngii konj ei, wumb angil ełe enenjing mon. Nga ya mani mei ełe nge epi mon ku. Ba Jiisas men ngii ei, Gos mołum konu ełe sałim. ¹²Pe nga Krai eim men ngii nge palting kun ka mendpił ełe mił tuk pum; ba eim kung meme nin, kung kou wał nge miyem ełe, tuk men ngii ełe sipi punerim mon. Ba eim kołpu kin, eim nge miyem mendpił mił, kułmał kałiłmin ełe nge, kunum endeim mendpił, men ngii ełe sipi kin tuk pum. Pupu kin, sinim Gos kin sipi orung sim ełe nge, sinim kunum kunum konj mołmun. ¹³Yi mił peng kin, kung meme nin, nga kung kou pełe miyem ei kin, kung kou wał ei, dup kalk, dup sik kin, Gos ngangin kin, wumb oł kis en-

jing ei, kil ngo si kindmba mił nik enjing. ¹⁴Ba Krai eim miyem dinga ei, oł yi nge ei, to mani kindim. Kindpi kin, eim oł kun pinałim oł ei nge, eim endi pinerim kin, Krai eim dinga Gos Gui Ka kunum kunum mołum ei, eim kin sipi kin, Gos kin kułmał kałpi kin, noman konj ngum. Ngopu kin yi mił, Krai eim miyem dinga sinim ngenj torung ełe kil ngonerim mon; ba eim miyem ei, sinim noman tuk gui ełe epi konj epi pinałim ei, kil ngopu si kindim. Yi mił erang, Gos kunum kunum konj mołum Gos ei, eim sinim dinga ngang kin, eim nge kongun er mułmun.

¹⁵Yi mił erang, Krai eim Gos wumb kin tuk mii memb ełe, paki tołum nge pułwu mołum. Mołpu kin, eim ek konj keimi dinga er pendim ek ei nipi kin, er dinga kindim. Kind erpi kin, eim kołpu, enim Gos kin sipi orung sim. Sipi kin, wumb enim oł kis oł ok nge ei, ek ni pendrim mił er mulnjpun ei, si kindpi kunum ełe, wumb pei Gos ni pendrim mił wumb ei, Gos ekii sik onjung. Wangin kin, wumb ei Gos noman konj ngumbii nirim mił, ei ngang sik kin, kunum kunum ka mułngii.

¹⁶Pe wu endi eim ekii se kułmbii ni piipi kin, eim ek dinga nipi kin, kingam nii endi, na nge epi pei simba ni piipi kin, eim embe endi poł pendim mił, ek dinga keimi ni pendrim mił kingam ei siłim. Nga eim arim ek ni pendrim mił, wumb pei piyangin kin, eim arim kułang kin, kaplı eim arim nge epi eim ei, kingam pei simba. ¹⁷Nimbił erang wu endi ek ni mon poł pendrim mił, wu ei kułum kin, ek mon ei, mong keimi pimba. Ba wu ei ek ni mon poł pendrim mił wu ei, konj mułum kin, eim ek dinga ni pendrim ek mon dinga ei, wii mił pepi kin, kingam paki tunermba mon. ¹⁸Ei yi mił ku, oknge ek dinga ni pendrim mił, kung endi konj piram peng kin, kaplı ek dinga ei wii mił pim; ba wumb en

enim ka endi tok kin, miyem sik, bein tok kin, kumb se ek ni pendilmin mił ek mon ei, er dinga kindmin nik ełmin. ¹⁹Pe nga kunum ełe, Moses eim Jura nge lo ek ei, pei ni tor kindpi kin, wumb ngang kin, kaplı eim kung meme nin, kung kou wał to kondpu kin, miyem ei sipi kin, noł se ende kindpi kin, nga eim ond kirang kanim endi mił sipi kin, nga kan kundii mił epi endi sipi kin, miyem nin epi lo ek mon ełe ni tonu wumb pei ngenj ełe aninga aninga bein topu kindim. ²⁰Kindpi kin, pe Moses eim ek yi nim, “Pe miyem ei, enim nge ek dinga keimi konj Gos ngurum ek ei, dinga kindang kin, ekii sik erngii.” ²¹Nga oł yi mił eim erim ku, Moses eim kung miyem ei sipi kin, tonu alap men ngii ełe nin, nga ming nin epi sim konu ełe, pei miyem kindpi kin, men tok ełmin oł ei nge aninga aninga bein to tonu kindim. ²²Pe keimi Jura nge lo ek ełe, epi aninga pei mił kopur kanim pei ei, kung miyem bein topu kin, kun ka mił simba enim. Ba nga wumb epi endi kung mił to kondpu kin, miyem ei mani onenełang kin, kaplı Gos eim wumb oł kis ełmin oł ei, kil ngopu si kindnenełang mon.

Krais Ei Eim Kułmał Kałpi Ngołum

²³Keimi, yi mił erang wumb kułmał kałlımin oł ei, epi kanim kanim pei epin konu ełe min men mon mił keimi epi ei, kil ngo si kindmin ni enjing. Ba epin konu ełe kułmał kałlımin keimi epi pei ei, oł kun ka mendpił mołum. Mułang kin, epin konu epi ombu ei, mei ełe epi ombu, to mani kindpi kin, kułmał kałlımin oł kun ka Jiisas ei, kaplı epin konu ełe epi pei, kil ngopu er kun erpi sim. ²⁴Yi mił, Krais eim men ngii ełe, wumb angıł ełe takinmin men ngii min men mił ei, eim tuk punerim mon. Ba eim epin konu ełe min men keimi ei, tuk pum. Pupu kin, pe eim Arim Gos mołum konu ełe, angıł tunding orung

dinga ełe mołpu kin, sinim paki topu er mołum. ²⁵Jura men ngii kułmał kałlımin owundu ei, eim men ngii ełe palting kun ka ełe kung ngii endeim endeim ni tuk pułmun. Pangin kin, eim kung miyem sik kin, Gos ngumun nik ełmin. Ba Krais eim oł yi mił, kunum kunum enałim mon; ba Krais ei eim kunum endeim mendpił kałpi erim. ²⁶Yi mił, Krais eim nga kunum kunum ei, eim ngenj kumbii sipi kułang kin, kunum ełe Gos muł mei pułgun mondpu kin, eririm kunum ei opu kin, pe tonu onum kunum ełe ełang. Ba ei mon; poru nimba kunum ei, mandi enim. Krais eim ya mani mei ełe, kunum endeim mendpił tonu om. Opu kin, Krais ei eim kułmał kałpi, Gos ngopu kin, sinim nge oł kis pei ei, eim kil ngopu si kindim. ²⁷Ei yi mił ku, Gos erang kin wumb pei kunum endeim mendpił kułngii. Kolk kin, ekii se Gos kin kos owundu piingii nge kunum ełe, tonu omba. ²⁸Yi mił ku, Krais ei eim kułmał kałpi kunum endeim erpi kin, wumb pei oł kis enjing ei, kil ngopu si kindim. Si kindpi kin, eim orung omba kunum ełe, wumb oł kis enjing eł, nga oł endi enermba, mon. Ba wumb nii endi, eim omba ni, dinga kui erik ka piik mułngii wumb ei, eim sipi orung simba.

Kumb Ok Kułmał Kałlımin Oł Ei, Wumb Oł Kis Ełmin Ei, Kaplı Kil Ngo Si Kindnermba

10 Yi mił, Jura wumb lo ek ei, min men mon mił epi ka endi ei, ekii se tonu omba mił ei kaniłmin. Ba min men mon ei, kun mił mularpi kin, epi keimi mił mon. Jura lo ek ełe yi mił erpi kin, wumb en enim kung ngii endeim endeim ni ełe, kułmał ende mił kełngii nge ełmin. Yi mił lo ek ei, wumb nii endi eim Gos kin mandi omba wu ei, eim er kun ka ermba ei, kaplı enerim mon. ²Nimbił erang pe Jura lo ek ei, wumb er kun ka ełang kin, nga en enim kuł-

mał nga kil enelangin mon. Nga wumb men ngii eke ołangin kin, kułmał ende mił kalk kun ka mułulangin kin, nga en enim oł kis endi noman tuk eke, noman embin to piinenelangin ku. ³Ba wumb en enim kung ngii endeim endeim ni, kułmał kalk ngok enjing ei, en enim oł kis enjing ei, kunum kunum noman to piik kin, nga noman to piingii ku. ⁴Yi mił, nga kung meme nin, kung kou peke to konduk kin, miyem ei, wumb oł kis enjing ei, kil ngopu, si kindmba ni enjing ei, kapli enermba mon. ⁵Ei yi mił, Krai eim ya mani mei eke omba kunum eke eim Gos kin yi nim.

“Wumb nge kung mendpił nin, kułmał kalk elmin epi ka wii ei, nim ngonmun ei, nim Gos noman enanim niłin. Ba nim oł konj endi eran kin, na nge ngenj ei, er kun eran kin, na ya mani mei eke mułmbii. ⁶Nga wumb kung tok kułmał kalk ngok kin, nga dup kalk epi ka wii en enim oł kis ei, si kindmba nik enmin oł ei nge mendpił, nim Gos nim noman enalangin mon. ⁷Pe nga na nim kinganim ek yi nind ei, ‘Na ya op ninim noman eke, na nipe oł endi ermbii nim kin, Gos ni piin oł ei ermbii ond. Op kin, nim lo ek ei, na kin mon poł pendnjing palim mił ei, nim noman eke minj mendpił na ermbii.’”

⁸Nga kumb se, Krai eim ek yi nim,

“Pe nim Gos wumb kung tok kin, kułmał kalk elmin ni, nga noman ka epi wii ngok nin, nga kung nin, epi dup eke kałiłmin epi ei nin, nga en enim nge oł kis ei, si kindmba nik enmin oł ei, nim noman enanim mon.”

Nga Jura wumb oł ei nge, Moses nge lo ek ei, ekii sik elmin oł ei nge, nim Gos noman enanim, mon ku. ⁹Pe nga ekii se, Jiisas Gos kin ek yi nim,

“Na ya onj ei, nim noman eke nipe oł endi na ermbii ni piin kin, oł ei kapli ermbii.”

Neng kin sinim piinmin ei, Gos eim wumb en enim oł ok nge erik men tok elmin oł ei nge, si kindpi kin, nga oł konj endi men tok erngii oł endi ni pendim oł konj ei, Krai eim ond peri kołpu kin, eim Gos nge kułmał kałiłmin oł ei erim. ¹⁰Nimbił erang, Krai eim Gos nge noman eke ekii sipi kin, eim ngenj ei kułmał kałiłmin mił kunum endeim mendpił, kałpi ngum. Ngang kin, eke nge, sinim oł kis enjing oł ei, Krai eim kil ngopu si kindang kin, sinim oł kun ka mendpił tonu o pun mołmun.

¹¹Pe nga kułmał kałiłmin wumb pei kunum kunum kułmał kalk yi erik kin, kunum kunum kułmał ei, minj kalk mołmun. Ba kułmał ei, wumb en enim nge oł kis kil ngopu, kapli si kindnermba mon. ¹²Ba kunum eke, Krai eim kunum endeim mendpił, kołpu kin, wumb en enim oł kis enjing ei kil ngopu si kindim. Si kindpi kin, kułmał ei, kunum kunum paki topu kin, pira dinga pimba. Peng kin, Krai eim tonu pupu kin, Gos kin angil eke tunding dinga eke mołum.

¹³Pe Krai eim kui erpi mułang kin, Gos eim opu orung wumb ei, eim simb eke mandring puk mułangin kin, opu orung wumb ei, kamb mani kindmba nge Owundu Jiisas eim kui er mołum.

¹⁴Yi mił erang, Jiisas ei eim kunum endeim mendpił, kułmał kałpi ngum. Ngum eke nge, wumb pei oł kis elmin ei, pei kunum kunum kil ngopu si kindim. Si kindang kin, wumb pii gii ninjing wumb ei, Gos ningil eke, wumb kun ka kunum kunum mułngii.

¹⁵Pe nga Gos nge Gui Ka ei, eim ek ka dinga ngang kin, sinim kin ek ni tor kindpi kin, yi mił ku nipi ngonum.

¹⁶“Kunum ei poru neng kin, kapli na enim kin ek konj dinga keimi endi ni pendinj ei, nip ngumbii,” pa ni

Owundu yi ninim. “Na nam nge lo ek dinga ei, en enim kin noman tuk e, kind pendmbii. Pendip kin, nga na tonu en enim noman e, mon po, pendmbii ku,” Owundu yi nim.

¹⁷ Pe eim nga ek yi ninim,

“Na en enim o, kis enjing ei nin, lo ek to kindik enjing o, ei, na nga noman to piinermbii mon.”

¹⁸ Yi mi, peng, Gos wumb o, kis enjing ei, kil ngo si kindim kin, kapli nga e, min o, eipi endi erik kin, ku, ma, kalk kin, o, kis enjing ei, kil ngopu si kindimba nik kin, nga endi enerngii mon.

Sinim Gos Eim Mo, um Konu E, e Mandi Opun

¹⁹ Yi mi, erang engnan no, Jiisas eim ko, pu kin, miyem bein tum e, nge, sinim kapli Gos nge palting mo, um konu kun ka wii mi, e, pii gii dinga nipin kin, mund mong enarpin kin tuk bin. ²⁰ Pe sinim kapli, Gos nge palting kun ka wii mo, um konu e, tuk bin and, im ei, konj kunum kunum mo, u, tum and, lam ei, Jiisas eim aki tum. Topu kin, eim o, kun ka wii konu e, e alap ei, ondu mi, eim tuk mi, pum. Pum alap mi, e, eim ngenj mi, ku, ma, kalpi Gos kin ngum. ²¹ Yi mi, pe sinim Gos nge ku, ma, ka, li, im Owundu ei, eim Gos nge ti, lap wumb ei tep mo, um. ²² Pe sinim Gos kin mandi bin. Pupun kin, sinim noman tuk e, e, kun ka wii seng kin, nga sinim Gos kin pii gii dinga peng kin, nga sinim noman tuk gui nge o, kis e, e, Kraiss eim miyem kin kil ngopu, si kindpi kin, nga sinim ngenj e, e, no, konj ka wii ei, no, kindpi kin, kil ngopu mi, si kindim. ²³ Sinim pii gii e, e, ni tor kindpin epi ka wii ei, simin ni kui er mo, um ei, dinga ambi, li, gii nipin kin, si kindnermin mon. Nimbi, li, erang Gos eim ermbii ni pendrim mi, ei, eim keimi mendpi, li, ermba. ²⁴ Nga sinim enginpin no, endeim endeim ni nipe

mi, erpin kin, noman to konj kindamin kin, nga en enim wumb eipi kin noman ngonmun o, ei, ngok kin, o, kun ka erngii nipin ermin. ²⁵ Nga sinim enginpin no, kin, ku, lou topun men topun enmin o, ei nge, wak tunermin. Yi mi, wumb kombur ku, lou tok, men tok ena, min mi, ei enerngii mon. Ba enim enginjing no, kin endeim endeim ni, en enim noman tuk e, e, paki tok kin, er dinga erngii ei, yi mi, nga pei erngii. Nimbi, li, erang sinim piinmin ni, Kraiss kunum owundu kos piipi ermba kunum ei, mandi tonu omba enim.

²⁶ Pe yi mi, sinim Kraiss nge ek keimi pii sipin kin, nga sinim noman e, e o, kis e, e, e, e, piram er endinpin kin, kapli ku, ma, eipi endi nga, kapli sinim o, kis kil ngopu kin, si kindimba endi pina, im mon. ²⁷ Ba sinim Gos kos owundu piipi kin, tonu omba ei mund mong ermin. Nga dup konu kis ei mu, erpi kin, Gos nge popu, li, kis kumep ei, opu orung wumb kin tonu opu noku poru nimba. E, e nge, sinim piipi kin, o, kis enermin mon. ²⁸ Nga ok wu endi eim Moses lo ek ekii sinerim wu ei, wumb eim kin kaimb sinerik mon. Sinerangin kin wu ei ku, lmba. Nimbi, li, erang wu ta, min, tekliki wu ei, o, kis eririm ei, ni tor kindinjing. ²⁹ Yi mi, pe wu endi Kraiss kin eim bu, ngopu nim kin, enim wu ei kin, nipe mi, ni piimin? Wu ei, eim kumep kis owundu simba ni piimin. Kraiss eim nge miyem ei, Gos ek konj keimi ni pendrim ek dinga ei erang kin, wu ei o, kun ka mi, erim. Ba wu ei, eim Gos nge ek konj keimi ni pendrim ek dinga miyem ei, wii mi, ni pi, im. Nga wu ei, Gos nge Gui Ka noman ka ngo, um ei, eim kin ek kis nipi ngum. ³⁰ Yi mi, pe sinim piinmin ni, Gos eim ek yi nim, “Pe wumb nii endi o, kis erim wu ei kin, na nam kumep kis ngo orung kindmbii nge pu, wu,” Gos eim yi nim.

Eim nga ek yi nim,

“Owundu ei, eim nge wumb eim kos pi-
ihim wu mił mołpu kin, wumb ei
mok topu kos piipi ngumba.”

³¹ Gos eim kunum kunum konj mołuhum
pułwu ei, eim wumb oł kis ełmin wumb
ei, Gos noman dinga mułang kin eim
keimi kumep kis ngumba. Ngopu kin,
eim epi kis mendpił ermba. Ete nge ni
piipin kin kun ka ermin.

³² Ba kumb ok, enim pii gii dinga
endi ninjing ei, enim kom se piingii. Ok
kunum ete, enim Gos nge ek ka ei, enim
nge noman tuk ete Gos nge tilang an-
dan tum sinjing kunum ei, enim kongun
dinga erik kin, nga wumb ngenj kumbii
pei enim ngangin sinjing. Ba enim dinga
angk mulnjung. ³³ Kunum kopur, wumb
kombur enim sik kin, wumb eipi nge
kumb ete angndik kin, enim kin ek kis
nik nin, oł embin tui ngok ełmin. Nga
kunum kopur, wumb eipi pii gii nik en-
jing ei, oł embin tui ko wunmun wumb
ei kin, enim tep tok ende puk kin, oł
embin tui ko wuk kin, paki tołmun ku.

³⁴ Yi mił enim wumb ei, en enim pii gii
nik kin, kan ngii ete pałmin wumb ei
kin, kaimb kulk ngunjung. Pe nga, wumb
kis enim epi endi sengin kin, enim ka
piik kin, kan wiik tunjung. Nimbił erang
enim piinmin ei, enim ei tonu epin konu
ete, epi ka wii endi singii ei, kunum
kunum simba. ³⁵ Yi mił erang, pe enim
pii gii ei, wii mił wiik tunerngii mon.
Nimbił erang pii gii ei, enim kumep ei,
owundu ngang singii. ³⁶ Yi mił, enim pii
gii dinga kindik kin, ambił gii nik kin,
angk mułngii! Mol k kin, Gos nge noman
ete, ekii sik erik mułngii! Nga ekii se,
enim Gos ngumbii ni pendrim mił epi ka
wii ei, ngang singii. ³⁷ Singii ete nge, yi
mił,

“Pe kunum aninga kopur piram palim
ei, enim wu owundu endi omba nik
kin, kuruk mołmun omba wu ei,
eim kunum kinan kui er mulermba
mon. ³⁸ Ba nam nge wumb na kin,

kun ka mołmun wumb ei, pii gii
nik mulnjung kin, wumb ei, enj enj
konj mułngii. Nga wumb ei, ekii se
buł ngok orung punjung kin, kapli
na wumb ei kin, noman ka piip
ngonermbii mon.”

³⁹ Ba sinim wumb kopur, en enim buł
ngok kin, am pungii nge wumb ei, ende
kin molałmin mon. Ba sinim wumb pii
gii dinga nipin kin, sinim noman tuk
ete, konj kunum kunum mułmun ei nge
simin.

Pii Gii Niłmin Oł Ei Nge Pule

11 Pe pii gii ninmin oł ei yi mił,
sinim noman tuk ete, keimi dinga
ambił gii ni peng kin, Gos ngumbii nirim
epi ka wii ei, keimi tonu omba ni, kunum
olt kui er mołmun. Pe sinim epi nipe epi
endi ningił ete kinałmin epi ei, noman
ete pii poru ninim. ² Nimbił erang kumb
ok wu kombur mulk ei, Gos kin pii gii
nik kin wu ei, Gos eim kin yi nirim, “Wu
kombur ei, oł kun ka ełmin wu,” nirim.

³ Pe sinim pii gii mendpił ete nge,
sinim piinmin ni, Gos eim ek neng mend-
pił, muł mei ni, konu pei tonu opu pirim.
Yi mił, pe sinim kaninmin epi ei, Gos
sinim kinenełamin epi ei kin eririm.

⁴ Pe wu Eipel ei, ok pii gii nipi kin,
Gos kin ka endi kułmał kapli ngum.
Ngum kułmał ei, angim Kein kułmał
kamb mani kindpi kin, eim kułmał ka wii
mendpił ngum. Ngopu kin keimi, Eipel
Gos kin pii gii nim pule ete nge, Gos
Eipel kin, “Wu kun ka,” nim. Nipi kin,
Gos eim Eipel kin, epi ka ei wii ngum ei,
Gos sipi kin, ka piim. Nga Eipel kułang
kin, ba eim pii gii ete, akip yi ku, ek mił
nga tangpi palim.

⁵ Ei yi mił ku, ok wu Einok Gos kin pii
gii nim ete nge, Gos eim konj sipi kin,
ei tonu epin konu ete sipim; ba eim ku-
lerim mon. Nga wumb endi eim kuruk;
ba eim kan sinerik mon. Nimbił erang,
Gos eim mendpił, ei tonu sirim. Pe Gos

nge ek ka ei, mon poł pendim ek ei, yi ninim, “Pe Einok Gos sipi kin, tonu epin konu efe sinerim kunum efe, Einok eim Gos nge noman efe ekii sipi, endang kin, Gos Einok kin ka piipi ngum. ⁶ Pe wumb nii endi Gos kin pii gii ninerim kin, kapli Gos wu ei kin, ka piipi ngunermba mon. Nimbił erang wumb nii endi, eim Gos kin mandi omba wumb ei, eim Gos kinanim; ba Gos mołum ei, eim pii gii nimba. Nga eim pii gii nipi kin, Gos kumep ka wumb eim kin kuruk, kan simin ni erngii wumb ei kin ngumba.

⁷ Pe yi mił ku, wu Nowa ok eim Gos kin pii gii nirim kunum efe, Gos eim epi kis endi, ekii se tonu omba epi ei, Nowa kineririm epi ei, Gos eim Nowa kin yi nirim. Pe Nowa eim Gos nirim ek mił ei, eim pii gii ni ekii sipi kin, noł kanu endi, eim ambim kingam ambiłam noł ni, tuk pungii mił eririm. Pe nga Nowa nin, eim nge wumb ei, to kis eneririm mon; konj ka mulk. Nga Nowa eim nge pii gii efe nge, pii gii ninenjing wumb kin kos mił owundu piipi kin, kis erpi ngurum. Nga Nowa nge pii gii efe nge, Gos Nowa kin “Wu kun ka,” nirim.

⁸ Pe Eiparam ok, eim Gos kin pii gii nim kunum efe, Gos eim kin ek nirim mił ei, ekii sim. Pe Gos eim Eiparam eim nge mei si kindpi kin, nga mei konu tongndung efe eipi, ba nipi kin, Gos ngumbii ni, ek keimi dinga ni pendim konu efe ba. Pe eim ngii konu mendpił ei, si kindpi kin, konu eipi endi, Gos Eiparam ba nim konu ei, pii poł tunerim mon; ba eim Gos kin pii gii nipi kin, konu efe pum. ⁹ Pe Eiparam eim pii gii nirim efe nge, Gos eim wumb kumb kan kun enałmin konu efe pupu kin, Gos eim kin ngumbii ni, ek keimi dinga ni pendrim konu efe mułum. Mułang kin, Eiparam kingam Aisak ni, Aisak kingam Jeikop ni, wu kei mei konu eipi endi, wumb gulka mił, puk mulnjung. Molk kin, Gos eim ngumbii ni, ek keimi dinga ni pendrim ei, ende sik

ku. Nga en enim wu tekliki kei, tuk alap ngii efe minj, nok pek mulk. ¹⁰ Yi mił, Eiparam kanpi kin, kui dinga erpi kin, konu owundu efe nge, ngii tumunj dinga ei, kenmbii ni piirim. Nimbił erang, Gos eim konu owundu efe, ngii takpi kin, er ka er sirim.

¹¹ Yi mił ku, amb Sera, ok Gos kin pii gii nirim. Nga eim tukui mołpu kin, kangil mengmba kunum ei, poru nirim; ba eim Gos kin pii gii nirim. Neng kin, Gos eim noman dinga ngang kin, eim kapli kangil mengmba. Mengpi kin, amb Sera yi ni piirim, Gos eim ek keimi ni pendrim mił, kapli na kangil mengmbii ni, yi piirim. Nimbił erang Gos eim ek keimi mendpił niłim ek ei, ni piirim. ¹² Yi mił ku, Eiparam eim endeim multum ei, tukui erpi kin, kułmba kunum mandi sirim; ba eim kangi endeim mengrim efe nge, wumb pei kanjip pei mił, mer noł ku kulta mił, tonu ok pei mulk. Molk kin, wumb endi, Eiparam nge wumb tiłap pei mołmun ei kemb tungii ei, ei kapli enanim mon.

¹³ Pe wumb ei, pei en enim pii gii nik kin, nga wumb ei, ekii se pei kulk. Kulk wumb ei, pei en enim Gos eim ek keimi dinga nipi kin, singii nirim epi ei, sinenjing mon. Ba en enim konu efe turii enj ok kin, en enim kanik kin, ka ka piinjing. Piik kin, ni tor kindik yi ninjing, “Sin ya mei efe wumb ei, gulka mił, o pun mołmun,” pa ninjing. “Sin ya mei efe, kunum aninga mołmun,” pa ninjing. ¹⁴ Sinim kun piinmin! Pe wumb ombu, en enim ek ei nge ninjing wumb ombu, en enim nge mei mendpił ei, kuruk endnjung. ¹⁵ Nga en enim noman efe, mei konu efe, ok si kindik kin, onjung konu efe, noman to piilangin kin, kapli en enim mei konu efe, orung pungii ei, andłam kun endi siłang. ¹⁶ Ba en enim oł yi mił, ni piik enenjing mon. Nimbił erang en enim noman efe, mei ka wii efe, pu poru nim konu ei, epin konu efe

mendpił, kan simin ni piik pungii. Yi mił erang, Gos eim singambił sipi kin, en enim Gos ningii, pa ninerim mon. Nga Gos eim wumb ei kin, konu owundu ełe, er kun ka er kindim sałim.

¹⁷ Pe Eiparam Gos kin pii gii nim ełe, eim Aisak kułmał kałpi kin, Gos ngumbii ni erim. Pe kunum ełe, Gos eim Eiparam oł endi ermba mił, kenmbii ni, oł endi eririm. Pe Eiparam eim Gos eim kin epi ka wii ngang kin, ek keimi dinga nipi pendrim mił sirim. Ba pe Eiparam eim nge kingam endeim mendpił, Gos kin kułmał kałpi kin, ngumbii ni erim. ¹⁸ Kumb ok, Gos ek nipi kin, Eiparam ngopu yi nirim, “Pe kinganim Aisak kin, nim nge kinganim noł pei, tonu ok mułngii.” ¹⁹ Pe Eiparam eim pii gii nirim ei, Gos kaplı Aisak kułmba ei, nga sipi kin, orung konj simba ni piipi kin, eim kingam Aisak kułmał mił kałpi, Gos kin ngurum. Yi mił erang, sinim ek ekin yi nimin ei, Gos Aisak nga tukpu ełe, sipi orung sirim, yi nimin.

²⁰ Pe nga, Aisak Gos kin pii gii nim ełe, Aisak eim Jeikop kin, Eiso tał, ek keimi dinga nipi kin, noman ka epi kangıł tał, ekii se singıł ni pendrim.

²¹ Yi mił nga ku, Jeikop eim Gos kin pii gii nipi kin, eim kułmba erpi kin, Jeikop eim Josep kingam noł ei, noman ka epi ka wii endi, endeim endeim ni, ok ngui ni pendrim mił ngum. Nga eim dolu kumb ełe, ambiłpi mołpu kin, kan mani kanpi kin, Gos kin men topu kin, ka pii ngopu kin, kułum.

²² Pe nga, Josep Gos kin pii gii nirim ełe, eim kułmba mandi erpi kin, eim ek nipi kin, Esrel wumb Eisip konu ełe si kindik kin, Esrel nge konu ełe ekii se pungii, pa nirim. Nga eim wumb kin ek ni tor kindpi kin, eim embił ei, tukpu tungii mił, pa nirim.

²³ Pe Moses nge mam arim teł, Gos kin pii gii niłmbił ełe, mam arim teł Moses kenkił ni, kangıł ka wii mendpił ei, ekii

se wu owundu mułmba, ni piikił. Yi mił peng kin, eł ełip, kangı Moses sipkił kin, oi tekliki mił, koi erkił pendkił. Wumb tał eł ełip Gos kin pii gii nikił kin, wu king lo ek ei mund mong kulerkił mon.

²⁴ Yi mił ku, Moses eim Gos kin pii gii nirim ełe, ekii se Moses eim owundu erpi, tonu mołpu kin, eim wu King Pero nge ambłam kingam mił, mułmbii ni, noman to piinerim mon. ²⁵ Nga Moses wumb oł kis ełmin oł ei nge, kunum aninga kopur, ka ka piipi mułmbii ni, noman to piinerim mon. Ba Moses eim, Gos nge wumb kin ouni, ngenj kumbii simbił ni piim. ²⁶ Pe eim piipi kin, nam Kraıs nge embe ełe, ngenj kumbii sinj kin, oł ei nge, Eisip konu ełe epi ka wii, ku nin epi sałim mił ombu, to mani kindmba. Nimbił erang eim noman to piipi kin, ekii se Gos epi ka wii ngang kin, simbił ni piim.

²⁷ Pe Moses eim Gos kin pii gii nirim ełe, eim Eisip konu ełe si kindpi kin, Eisip konu ełe king nge popuł kis sirim ei, mund mong erpi kin, piineririm mon. Wu endi eim, Gos ningił ełe ak topu kin, Gos kinermba. Nimbił erang Moses eim Gos min men mił mołpu kin, kenrim mił, pii gii dinga nipi kin, ambił gii ni mułpu kin, eim mund mong eneririm.

²⁸ Pe Moses eim Gos kin pii gii nirim ełe nge, eim erang kin, kuni owundu ‘Pa-sopa’ ni, oł ei erpi kin, kung siipsiip wał miyem ei sipi kin andan topu kin, ‘Yi erei!’ neng kin, Esrel wumb ngii ondpuł ełe, mundnjung. Moses eim pii gii nirim ełe nge mundangin kin, enjel kułii endi opu kin, Esrel wumb kangıł kumna mengnjing kangıł ombu, to kundmba ei nge, kaplı to kundnermba mon nik, yi enjing.

²⁹ Yi mił ku, pe Esrel wumb Gos kin pii gii ninjing. Nik kin, en enim ‘Eł Noł Kundii’ niłmin ei, tumb tok punjung ei, mei kep er seng kin, punjung. Ba Eisip wumb en enim, oł ei ekii sik kin, ermin

nik kin enjing; ba noł nok kin, kolk poru ninjing.

³⁰Pe nga Esrel wumb Gos kin pii gii ninjing. Nga Esrel wumb en enim, Jeriko konu owundu ełe, andik kin, si pok er mułangin kin, kunum angii orung nga tał o pum. Pang kin, konu owundu ełe nge, kom ku kung gui er pendnjing ei, engin topu mani pum. ³¹Yi mił ku, ok oł kis er andim amb Reiyap ei, eim Gos kin pii gii nirim. Nirim ełe nge, eim wumb kombur konu ełe, kan poł tungii nge onjung wumb ei, tuk sipi paki tang kin, pii gii ninjing wumb eipi, eim to kundmun ni enjing; ba amb ei kapli to kundnenjing mon.

³²Pe na nga nipe ek endi nimbii? Nimbii erang pe na kunum pei seng kin, kapli na wu ombu, Giriyon ni, Barak ni, Samson ni, Jepsa ni, Deipis ni, Samuyel ni, nga Gos oł ekii se tonu omba nge, piik nik elmin wumb ombu nge, pii gii nik ek ei, nimbii; ba kunum endi sinałim mon! ³³Pe wumb ombu pei, en enim Gos kin pii gii ninjing. Nik kin, wumb eipi nge king kin, opu erik kin, opu tok orung kindik kin, yi enjing. Pe en enim, oł kun ka pirim mił enjing. Nga en enim, Gos ek keimi dinga nipi kin, ngumbii nirim epi ei, ngang kin sik. Nga wumb eipi, en enim pii gii ei je erang kin, Gos kung simbii laiyon gupu ełe eim ambii kum tum ku. ³⁴Pe dup owundu kis nołum ei, wumb nga en enim pii gii ełe, to kumbułmun. To kumbulk kin, nga wumb en enim, tui jik ei, to kundngii elmin ei, nung nik kin, am pułmun ku. Pe wumb ei, en enim dinga sineririm; ba nga ekii se, en enim Gos dinga ngang kin sik endik. Andik kin, en enim dinga wii pu molk kin, opu wumb konu eipi wumb ei, to kindangin kin, nung nik pułmun.

³⁵Pe wumb kulnjung wumb ei, nga angk kin, konj tonu wangin kin, en enim embnjing noł ei, pii gii nik ełe nge, sik orung sinjing. Nga wumb kopur, en enim

kan ngii mił ełe mułangin kin, en enim ngenj ełe, kepil to kundmun ni enjing. Nimbii erang, wumb en enim, Gos kin opu orung erik kin, buł ngułangin kin, kapli opu orung wumb kindangin kin, pułangin. Ba nga opu orung wumb kin, ek ei ekii sinenjing mon. Oł yi mił enjing ełe nge, en enim tukpu ełe, angk kin, noman konj nga ka wii ei, simin ni piinjing.

³⁶Pe wumb eipi kopur en enim, ek buł ambilk ngunjung. Nga wumb kopur en enim kepil tunjung. Tok kin, nga wumb kopur, kan tok kin, kan ngii ełe pendnjing. ³⁷Pe opu wumb kopur, en enim pii gii ninjing wumb ei kin, kom ku tunjung. Tok kin, nga wumb ombu, en enim kin tui to kołmung erik kin, tał enjing. Nga wumb ombu, en enim tui sik to kundnjung ku. Pe wumb kombur en enim alap sinerang kin, kung siipsiip ni, kung meme ni, ngenj ei sik kin, konduk mił, kindik andiłmin. Nga wumb kombur, en enim nge ngenj ełe, epi endi sinerang kin, wii mulnjung. Pe wumb en enim kin, ngenj kumbii kanim kanim ngok kin, oł embin tui kanim kanim ngunjung ku. ³⁸Pe ya mani mei konu ełe wumb ei, wumb kis; ba pii gii ninjing wumb ei, en enim ka wii mendpił. Pe wumb pii gii ninjing wumb eipi si kindik kin, en enim konu ełe mei wumb mulenjing konu ełe mei wii sim konu ełe komung ni, tuk kom ku tukpu ni, mei tukpu sim konu ełe ni, koi er pek punjung.

³⁹Pe wumb ombu pei, en enim Gos kin pii gii ninjing. Nik kin, Gos ningii ełe, embe ka wii sinjing. Ba Gos en enim kin, ek keimi dinga ni ngumbii nirim epi ei kunum ełe sinenjing; ba en enim kulnjung. ⁴⁰Nimbii erang, ok Gos eim noman ełe, ekii se sinim kin ermbii ni piriim oł ei, er kun er sim sałim. Yi mił, ok pii gii ninjing wumb ei, kumb se oł kun ka elmin wumb mił, tonu onerngii mon ba; sinim en enim kin ouni, Gos erang

kin, sinim pei oł kun ka elmin wumb mił, tonu omun.

Gos Eim Sinim Nge Erinjpin

12 Nga yi mił pii gii ninjing wumb ok nge, sinim si pok erik mołmun ei, pei tiłap owundu, konu kupu mił, sinim si pok enmin. Erik kin, en enim sinim kanik kin, kui er mołmun. Molk kin, nga sinim oł embin tui kis kanim kanim nin, oł kis embin simba epi pei, sinim oł kun ka ermin ei, ambil gii ni, pimba ei si kindmin. Si kindpin kin, sinim noman dinga kindpin kin, kunum olt mił sikir pupun kin, nga sinim Gos epi ka wii endi, simin ni piipin kin, dinga sikir bin. Pupun kin, Gos nge epi ka wii ei simin. ²Pe sinim sikir pupun kin, Jiisas kin kun kanpin mułmun. Pe eim kin pii gii ninmin ei nge pułwu. Nga eim erang kin, sinim pii gii ei, tonu dinga opu kin, kun ka mendpił simba. Pe nga, Jiisas eim yi ku, pii gii dinga nipi kin, eim noman ka wii ei, eim piipi kin, eim ond peri ełe, dinga kindpi kin, dinga erang mułum. Mołpu kin, eim wu kis mił, ond peri ełe, singambil ei, epi wii mił ni piim. Piipi kin, ekii se Jiisas eim Gos nge king peł ełe, angil tundung ełe dinga ełe mołum.

³Enim Kraıs oł kun ka erim mił, enim pii kun ergii! Pe wumb oł kis elmin wumb ei, en enim Jiisas kin oł kis erik kin, ek kis ninjing. Nik kin, wumb ei eim kin oł kis enjing; ba eim dinga kindpi mułum. Mołpu kin, sinim Kraıs nge ek ei piipin kin, sinim eim kongun erpin, ten kularpin kin, sinim noman tuk ełe dinga ei, wakin tunermin mon ku. ⁴Pe en enim oł kis enmin oł ei, to mani kindmin nik kin, opu orung enmin. Ba enim oł kis enmin oł ei nge, opu erik kin, en enim nge miyem mendpił ei, endi mani onerang kin, wumb Kraıs to kundnjung mił, en enim yi mił kulenjing mon! ⁵Mon peng kin, Gos enim noman tuk ełe, ek ka dinga

nipi, paki topu kin, enim eim nge kingam noł mił, ek ni ngum ei, enim ouru nimba. “Na kingnan noł, Owundu enim kin oł endi erpi kin, er kun ermbii ni erim kin, kunum ełe enim epi ei wii mił ni piinergii mon! Pe enim eim oł endi er kun ermbii ni erim kin, kaplı enim nge noman tuk dinga ei, wakin tunerngii mon!” ⁶Nimbił erang, pe Owundu eim wumb kin noman ngonum wumb ei kin mendpił, er kun elim. Pe wumb kopur en enim, eim kingam noł mohmun wumb ei kin, kepii mił topu kin, er kun elim.

⁷Pe enim dinga angk mułangin kin ełe nge, Gos kaplı enim er kun ermba. Erpi kin, Gos eim enim mił ei, eim kingam yi mił ku elim. Erpi kin, kangil endi eim oł kis erang kin, eim arim eim kin, er kun elim. ⁸Ba ernjing eim nge kingenjing noł ei, er kun elim. Nga Erinjpin Gos eim nge kingam noł sinim eim er kun enerim kin, kaplı sinim kangil ei eim nge kingam noł mendpił mon; ba kangil ei, ernjing molałim yi mił mułngii. ⁹Yi mił, pe nga sinim ya mani mei ełe erinjpin ei, sinim kin er kun erangin kin, sinim en enim ka piipin kin, ek ei kom sipin piłmin. Ba yi mił, nga sinim ei tonu epin konu ełe Erinjpin Gos, eim Gui mołum ei, eim ek nirim mił ekii sipin ermin. Erpin kin, kaplı sinim noman konj kunum kunum mułmun nge simin. ¹⁰Yi mił, sinim ya mani mei ełe erinjpin ei, kunum aninga kopur, sinim erinjpin er kun er ngumbii ni, piłim mamb, kunum ei ngołum. Ba Gos sinim keimi er kun erpi kin, sinim paki topu kin, sinim Gos eim kun ka wii mołum mił yi ku mułmun nipi elim. ¹¹Yi mił, sinim erinjpin ei, sinim kin kumbii kis ngonum ei, sinim er kun ermba nge ngonum; ba kunum ełe, sinim oł ei nge ka piinałmin mon. Nga sinim nge noman ełe, embin ku tołum; ba ekii se, sinim kumbii kis ei, er kun erang kin ełe nge,

sinim noman emin ka seng kin, oł kun ka ehmin.

Sinim Dinga Angpin Mułmun

¹² Pe yi mił, enim angil dinga sinałim ei, tonu dinga kindik kin, Gos nge kongun dinga erngii. Nga enim simb dinga sinarpi nim kin, enim simb eke dinga kindik angk kin, Gos nge kongun erngii. ¹³ Nga enim simb eke andłam ei, er kun ka erik pangin kin, nga simb endi kis mułum kin, kaplı simb gopuł ei, nga pong sinermba mon; ba ei nga kun ka mołpu kin, Gos oł ekii simba.

¹⁴ Pe enim wumb pei kin, noman emin ka seng mułngii. Pe enim oł kun ka oł ei, kongun dinga erik mułngii. Nimbil erang wumb nii endi, eim oł kun ka enerim kin, kaplı wumb ei Gos Owundu kindermba mon. ¹⁵ Pe enim kan kun erik mułngii! Mon pim kin, enim mołmun konu eke, wumb endi eim Gos nge noman ka ngum epi ei, buł ngopu sinermba. Nga mon pim kin, enim mołmun konu eke, wu endi epi kumbii kis enim mił, tonu opu kin, mong kumbii kis tumba. Yi mił topu kin, enim kin embin ngopu kin, enim oł kis penj tui epi endi, Gos ningil eke erpi, ngumba. ¹⁶ Mon pim kin, enim mołmun konu eke wu endi, amb ngunduk enmin min; Gos kin buł ngok kin, pii gii ninarik enmin oł ei, wu Eiso ok eririm mił, enmin. Wu Eiso eim kunum endi, eim angim Jeikop kin kuni endeim mendpil, top erpi kin, eim kangi kumna nge ek ka nipi kin, ngum epi ka wii ei, buł ngopu wii mił si kindim. ¹⁷ Yi mił, pe enim piinmin ekii se ei, eim arim nge noman ek ka epi ka wii ei ngang kin, eim nga simbii ni piipi kin erim; ba Gos mon nirim. Pe nga wu Eiso eim ke dinga nipi kin, epi ka wii epi ei, orung simbii ni piirim; ba eim noman tuk eke, ak tołmun andłam endi, sinałim mon.

Komung Saiyon Ka Wii

¹⁸ Yi mił, enim Gos nge konu ka wii eke onjung kin enim Esrel wumb en enim komung Sainai konu eke ołmun mił, enim angil minjin tungii mił, onanmin mon. Ba konu eke komung Sainai konu eke dup nopu kin, muł erang piłmin mił ni, nga konu emii elim oł ei ni, nga konu pop owundu ołmun oł ei nge, erang kin piinmin. ¹⁹ Nga beli mił epi endi, ek tingang piyangin kin, nga Gos eim ek tingang piinjing ku. Pe wumb en enim mund mong erik kin, Moses kin ke nik kin, Gos ek nga ni tor kindnerangli mon ninjing! ²⁰ Yi mił erang, wumb ei, en enim Gos ek dinga nipi ngang kin, mund mong enjing. Gos eim ek yi nim,

“Pe nga wumb endi min, kung endi yi ku, tonu komung Sainai eke, minjin tok ninjing kin, kom ku to kundngii.”

Yi neng piik kin, wumb mund mong enjing. ²¹ Pe epi nipe endi erim epi ei yi ku, Moses eim kenmbii mił, kaplı enanim. Moses eim yi nim,

“Nam oł ei kanip kin, mund mong end ku,” pa nim.

²² Ba enim ekii se tonu onjung wumb ei kin, Gos oł eipi endi erang kin, enim konu ka wii eke komung Saiyon ni, konu owundu, Gos kunum kunum konj mołum konu eke, epin Jerusalem konu owundu eke ni, konu eke enjel pei pei kułou tok kin, ka ka piik ehmin konu eke enim kin ouni onjung. ²³ Nga enim ok Gos nge pii gii wumb nge, kingam noł kumna mił mołmun konu eke, kułou tok kin, noman ka ka piik mołmun. Pe wumb ombu en enim ei, tonu epin konu eke, embe mon poł pendrim pałim. Pe enim ok, Gos eim wumb kos owundu piimba wu mołum konu kumb eke onjung. Nga enim wumb noman tuk gui ei, Gos nge wumb oł kun ka erang kin, tonu ok mulnjung wumb ei, pe mołmun konu ka wii eke enim onjung ku. ²⁴ Pe nga enim Ji-

isas kin onjung. Wangin kin, Jiisas eim enim mołmun konu ełe, tuk mii memb nge, wu eim enim kin, ek dinga konj ni pendrim palim. Pe enim nga Jiisas kołpu kin; miyem ei, ok enim kin bein topu kin, ek dinga konj ni pendrim ei, er dinga kindim kunum ełe, eim mołum ku. Nga eim miyem ei, epi ka wii endi andan topu ngum. Ngum epi ei wu endi Eipel to kondpu, kumep kis ngum wu ei, Eipel nge miyem epi ei, ende mił mon. Jiisas nge miyem ka wii mendpił ei, Eipel nge miyem to mani kindim.

²⁵ Pe enim kan kun erik mułngii! Mon peng kin, enim Jiisas ek ninim ek ei, kom ambił pandi tok kin, eim ek piinerngii. Yi mił, kumb ok ya mani mei ełe wumb ei, Gos ek dinga nipi ngurum ek ei, tok kindik kin, buł ngunjung wumb ei, oł kis kumep ei, kamb mani kindik kin, nung nik punerngii mon. Yi mił erang, ekii se Gos tonu epin konu ełe mołpu kin, ek dinga nipi sinim kun ngonum. Nga sinim Gos eim nge ek ei, buł ngunjpun kin, kapli sinim oł kis kumep ei, kamb mani kindpin kin, nung nipin kin, bin min? Ei mon mendpił! ²⁶ Ok kunum ełe, tonu komung Sainai ni konu ełe, Gos ek neng kin, mei kopu turum. Ba Gos akip ek dinga keimi yi ninim,

“Kunum endi nga, nam ya mani mei konu ełe mendpił, ambił ołup en-erbii mon; ba tonu epin konu ełe ambił ołup erbii ku,” pa nim.

²⁷ Pe “nga kunum endi” ek ei, sinim kin andan topu ngonum. Ngonum ei, Gos eim epi kanim kanim pei eririm ombu nge Gos eim epi ei, ołup erpi, to kis erpi kin, si kindimba. Si kindpi kin, Gos erang epi ka wii dinga ombu, ołup enerim kin, kapli epi ka wii dinga ombu nga piram mułmba.

²⁸ Yi mił erang, pe sinim ka piipin kin, Gos ngumun. Nimbił erang, sinim Gos eim sinim tep er mołum konu ka ei, sinim sinmin ei, ołup enenmba mon!

Pe nga, sinim Gos kin ka pii ngopun kin, eim kin embe ambił tonu kindpin kin, oł kun ka ełe, men topun nipin kin, Gos nge noman enim mił, ekii sipin ngopun mund mong ermin. ²⁹ Nimbił erang sinim Erinjpin Gos eim, dup mendpił kindang kin, epi pei dup nopu kin, topu kis er poru nimba pułwu eim mołum.

Gos Noman Enim Mił Ermin

13 Pe enim engnjing noł endeim endeim ni, noman ngołmun oł ka minj erik kin, Kraiss nge wumb mułngii. ² Pe enim konu eipi wumb enim ngii konu ongii ei, “Wei!” a ningii ei, enim ouru ninermba. Nimbił erang enim piinmin; ok wumb kombur yi mił enjing ei, en enim Gos nge enjel sik kin, en enim ngii konu ełe, tuk tep erik kin, se mulnjung. Ba enjel onjung ei, en enim piinenjing; ba en enim wumb mendpił kombur onmun, ni piinjing. ³ Pe enim pii gii wumb kopur, kan ngii konu ełe palmin ei, piingii yi mił, enim wumb ei kin, ouni kan ngii ełe mił pingii. Nga enim wumb kopur ei, en enim Kraiss kin pii gii nik ełe nge, ngenj kumbii sinmin ei, enim piingii. Nimbił erang enim piinmin ei, en enim ngenj ei, wumb ombu mił, yi palim ku.

⁴ Pe wu endi amb simba oł ei, wumb pei oł ei, ambił tonu kindik kin, ka piingii. Nimbił erang wu ei, eim amb simba oł ei, Gos ningił ełe, oł kun ka wii mendpił simba. Nimbił erang enim piinmin ei, ekii se Gos kos owundu piipi kin, kumep kis ngopu kin, wu endi amb nguduk kin, nga wu eipi amb kin oł kis erik enmin ei kin, ngumba.

⁵ Pe enim ku nin epi siłmin oł ei nge, noman kulerngii mon! Ba Gos enim paki tang kin, nipe epi endi enim kin sim sałim epi ei mendpił, ka piik mułngii. Nimbił erang, Gos eim ek ok yi nirim, “Nam enim kanip wiik tunarpi kin, nga

na enim wakin tunerbii mon ku!" ⁶Pe sinim ek nimin ei, pii gii nipin kin, ek ni tor kindpin ei,

"Owundu eim na paki tofum. Pe wumb en enim, na kin nipe of endi ergii ei, na mund mong tunerbii mon!"

⁷Pe enim nge tep efmn wumb enim kin ok kin, Gos ek ka ni tor kindik nguk ei, enim piingii. Pe wumb ei, of kun ka erik endik ei, enim noman to piingii! Piik erik kin, Gos kin pii gii nik ei, ekii sik kin, er endngii. ⁸Jiisas Kraiss eim nin, eim ek ka ei ok multum; pe mofum ku, nga ekii se kunum kunum muhmba ku. Eim ende minj piram moipu ba. Nga eim ek ka piram muhmba ku. ⁹Mon pim kin, kengip ek eipi eipi enim noman efe, to eipi eipi si tor simba. Seng kin, en enim Gos nge of kun ka si kindik kin pungii. Nga enim noman tuk efe, Gos nge noman ka ngofum of ei, dinga ngang kin, ei ka wii mendpiif mofum. Ba enim noman tuk efe kuni mowii lo ek kanim kanim efe, ekii sik efmn of ei, wumb endi paki tunahmin mon.

¹⁰Pe Gos nge kuhmaf kahimn wumb ei, Jura wumb alap men ngii yi efmn wumb ei, sinim nge kuhmaf kahmin kumo kuni ei, nungii; ba dinga sinermin ni piik kin, kapfi nunaahmin mon. Nimbiif erang Jiisas eim sinim nge kuhmaf kahmin kuni miif mofum. ¹¹Yi miif, Jura wumb nge kuhmaf kahimn wu owundu ei, eim kung miyem ei, tu wupu kin, tuk konu ka wii mendpiif saim konu efe, kuhmaf kapfi wumb en enim of kis efmn ei, kil ngumba nipi elim. Ba kung ngenj ei, konu owundu andaring efe, dup kahimn. ¹²Pe yi miif ku, Jiisas eim konu owundu nge, ondu torung efe kuhum. Pe Jiisas eim koipu kin, eim nge miyem efe, wumb pei of kis enjing ei, kil ngopu si kindim. Si kindang kin, wumb ei Gos ningiif efe, of kun ka wumb muhngii. ¹³Yi miif ku, sinim konu

owundu efe, torung pupun kin, sinim Jiisas eim singambiif sipi kuhum. Yi miif ku, sinim singambiif sipin kin, eim kin ouni ko wupun er muhmun. ¹⁴Pe ya mani mei konu efe, sinim kunum kunum muhmun nge, konu owundu efe endi sinahim mon; ba kunum kunum muhmun nge, konu owundu efe ka wii endi, tonu omba ei, sinim kui er moipun kin, kurpun andinmin. ¹⁵Pe sinim Jiisas nge embe kin, kunum kunum Gos kin ka ka pipin ngopun kin, eim embe ambiif tonu kindmin. Nimbiif erang Jiisas eim sinim kin kuhmaf miif, kapfi ngum. Ngang kin sinim gupu efe, Gos kin ka piipin ngopun kin, eim embe efe, sinim ek ni tor kindpin kin, wumb eipi ngumun. ¹⁶Pe enim wumb eipi epi sinerang moimn wumb ei kin, paki tok kin, of ka ergii ei nge, ourun tunerngii mon! Nimbiif erang enim kuhmaf kalk kin, yi miif enmin of ei, Gos eim noman ka piifim.

¹⁷Pe enim nge tep wumb ek ningii miif ei, ekii sik ni, mandring molk pungii. Puk kin, enim noman tuk efe tep molk erik kin, wumb miif ei nik kin, beltik, ekii se ni tor kindik kin, Gos kin ngungii. Pe enim tep efmn wumb of yi miif enjing ei, enim ekii sik kin, kapfi en enim ka piik kin, en enim kongun efmn kongun ei nge, ambiif gii nik kin, er muhngii. Mon pim kin, enim noman embin to pinjing kin, enim of ei nge paki topu kin, ngunermba mon ku.

¹⁸Pe enim sin kin prei erik kin, Gos ngangin kin, sin paki tumba. Yi miif, sin noman tuk gui efe piinmin ei, Gos ningiif efe, sin kun ka moimn keimi dinga ni piinmin. Sinim piipin kin, sinim noman efe, of kun ka kunum kunum er endmin, ni piinmin. ¹⁹Pe na enim dinga kii sind ei, enim na kin Gos prei erangin kin, Gos na nga orung sikir kindang kin, enim kin nga nirik ombii.

Prei Elmin Oł Ei Nge

²⁰Pe sinim nge Gos noman emin pułwu; Gos ei, eim sinim nge Owundu Jiisas kultum ei, eim nga sipi orung konj sirim. Seng kin, Jiisas eim sinim kung sipiip tep elmin nge wu owundu mendpił mołum. Pe Jiisas eim nge miyem ei, sinim kin ek dinga keimi ni pendrim andłam konu ei, topu sim salim. ²¹Seng kin, Gos eim sinim epi kanim kanim nipe epi endi sinerang mułmun ei, ngumba. Ngang kin, kapli sinim Gos noman eke ekii sipin kin, endmin. Nga Gos nge noman eke oł ei, sinim noman tuk eke, eim noman ka piinim mił eim kongun erpi mułmba. Nga Krais kin, sinim noman tuk eke kongun erpi mołpu kin, Krais eim tiłang owundu nin, embe owundu kunum kunum pepi mołpu ba. Ei keimi!

²²Pe angnan noł; na enim kin ek dinga nip ngond. Enim na Gos ek nind ei, kom se piik kin, noman dinga kindip ngumbii nge end. Yi mił, na mon połup ngond ei, ek osii mił, ni ngond. ²³Pe na enim piingii nind ei, sinim nge enginjpin Timosii ei, eim kan ngii eke si kindpi tor om. Pe sikir eim na kin opu nim kin, na Timosii kin ouni opuł kin, enim kenmbił.

²⁴Pe sin nge ek ka nipin mołmun, pa ninmin ek ei nik kin, enim nge wumb tep wumb kin, nga Gos nge wumb mołmun ei kin, nik ngungii. Pe enim nge engnjing noł Esilii konu eke wumb ei, enim kin, “Mułeiyo,” nik ngonmun.

²⁵Pe Gos nge noman ka ngołum oł ei, enim kin pei ouni mułmba. Ei keimi!

Jeims Mon Endi Poŕpu Gos Wumb Kin Kindim

Jeims Mon Endi Poŕpu Ngum

1 Na Jeims, na Gos kin, Owundu Jiisas Krajs nge kongun wu moŕ. Na mon ei poŕup kin, enim Gos nge wumb tilap engki nga taŕ pei oŕ embin tui tonu wang kin, en enim Esrel mei si kindik kin, mei eipi konu eŕe orung orung pei punjung. Na enim kin ek ka nip ngond.

Oŕ Embin Tui Omba Ei, Sinim Pii Gii Kapŕi Erpi Dinga Kindmba

²Na nge angnan noŕ! Kunum eŕe oŕ embin tui kanim kanim enim kin tonu omba ei, enim kapŕi ka piik muŕngii. ³Nimbiŕ erang, enim piinmin oŕ embin tui ei, enim kin tonu wang kin, kapŕi oŕ ei, enim paki tang kin, enim nge pii gii ombu, dinga angik muŕngii ⁴Molk kin, kapŕi oŕ dinga angk kindik kin, oŕ embin tui ei, ko wuk dinga angk puk kin, kapŕi enim wumb pii gii dinga tonu wang kin, oŕ kun ka ei, erik muŕngii. Molk kin, enim nga epi endi sinerngii mon; ba enim kapŕi mendpiŕ, oŕ kun ka erik muŕngii.

Noman Ka Wii Sinerang Kapŕi Prei Erngii

⁵Pe nga enim wumb nii endi, eim noman ka dinga pinerim kin, kapŕi eim Gos kin prei erpi, kii seng kin, kapŕi Gos eim wumb ei kin, noman dinga ngumba. Nimbiŕ erang Gos eim wumb pei kin, epi pei wii ngoŕum. Ngopu kin, nga Gos wumb ei kin, ek ngopu enermba mon. ⁶Ba wumb ei pii gii ninjing kin, Gos kin prei erik kin, kii sik erngii ei, wumb ei nga pii gii ei, si kindik kin, kembis miŕ enerngii mon! Nimbiŕ erang wumb nii endi noman taŕ to piimba wumb ei Gos kin prei ermba ei, ep noŕ pop topu miŕ, topu se andpi kin, orung orung enim,

wumb ei yi miŕ, ku enmin. ⁷⁻⁸Wumb ei nge, eim epi ei ermbii min, epi eipi ermbii ei, ni piinanim mon. Wumb ei, noman taŕ miŕ peng moŕum. Wumb ei, eim Gos Owundu kin epi endi simbii ni piipi kin, noman yi to piinermba mon!

Epi Pei Simba Wu Nin, Epi Endi Sinermba Wu Ni

⁹Nga wumb nii endi, epi endi sinermba wumb ei, Gos eim embe ambiŕ tonu kindang kunum ei, eim ka mendpiŕ piimba. ¹⁰Pe nga wumb nii endi, epi pei simba wu ei, ka piipi muŕang kin, Gos eim embe ambiŕ mani kindmba. Nimbiŕ erang epi kanim kanim pei simba ei, yi miŕ ond kuk simbii ka endi, top muŕang kin, enim oŕup erangin kin, boi boi nipi puŕpeŕ topu kin, eipi eipi punum oŕ ei miŕ, epi kanim kanim pei simba wu ei, yi miŕ ku ermba. ¹¹Yi erang kin, eni tonu opu, dinga tang kin, muŕ erpi, mei eŕe poŕpu paŕim epi ei kuŕii erpi kin kuk ka topu moŕum ei, kuŕii erpi kin, boi boi nipi mani puŕum. Pupu kin, kuk ka ei er kis moŕuŕum. Yi miŕ ku, epi pei saŕim wu ei, kongun erpi epi pei nga sipi pupu kin eim kuŕang kin, eim nge epi kanim kanim pei, puŕpeŕ topu kin, eipi eipi am ba.

¹²Wumb nii endi, eim oŕ embin tui kanim kanim eim to mani kindmba erang kin, eim dinga angpi kin, ko wupu moŕum ei, eim ka piimba. Nga eim oŕ ei, to mani kindim kin, kapŕi Gos ei konj kunum kunum muŕngii ei, eim nirim miŕ, epi ka wii ei, wumb nii Gos kin noman ngoŕum wumb ei kin, eim epi ka wii ei wii ngumba. ¹³Pe wumb nii endi, eim kin oŕ kis endi, eim to mani kindmba erang kin, eim ek yi ninermba mon. Oŕ ei, na to mani kindim epi ei, Gos erim. Yi ninermba mon! Oŕ kis ei, Gos to mani kindnermba mon! Nga yi ku Gos eim wumb endi kin, oŕ kis ei, “Yi erii!” ninermba mon ku! ¹⁴Ba pe

wumb nii endi, nipe oġ endi, eim to mani kindpi erang kin, oġ ei, eim noman to piyang kin, eim noman kis eġe oġ, "Yi erii!" ninim. ¹⁵ Ek ekin endi yi miġ ninim. Wumb nii endi, oġ kis kangit mundii miġ, eim noman kis eġe tonu wang kin, kapli eim oġ kis kanim kanim mengmba. Nga oġ kis ei mengpi kindang kin, tonu ok, owundu miġ muġang kin, kapli eim kangit miġ, kuhii oġ mengmba. Wumb ei, dup konu eġe ngenj kumbii kis kunum kunum singii.

¹⁶ Nanim nge angnan noġ mendpiġ! Enim piyangin, Gos oġ min ek endi, enim kin nim kin, ek kend to ngunermba mon! ¹⁷ Ngunerang kin, epi ka wii ei, wii ngoġum epi ei nin, epi kun ka wii ngoġum epi ei, tonu epin konu eġe Erinjpin Gos sinim kin mani onum. Wang kin, Erinjpin Gos ei, epin konu eġe, tiġang kanim kanim pei eririm tiġang ei, eipi eipi, miġ punum. Pupu kin, Gos ei, eim nge oġ ei, eipi eipi enaġim mon mendpiġ! Ei eim minj piram moġum. Muġang kin, emii paġim konu eġe, min men miġ eġe, Gos mulaġim mon. ¹⁸ Ei eim noman eġe piipi neng kin, eim ek keimi ni pendrim miġ, sinim tonu o pun yi enmin. Yi miġ erang, Gos epi kanim kanim eririm epi ei, sinim o pun kin, eim nge kingam ambġam noġ kumna moġmun.

Gos Ek Piik Kin, Nga Ekii Sik Erngii

¹⁹ Nanim nge angnan noġ, enim ek ei pii kun erngii! Wumb pei kapli, ek sikir piik singii! Ba ningii ei, sikir piik singii miġ, ninerngii mon! Nga sikir noman kis ei, tonu onermba mon! ²⁰ Wumb jikii pang noman kis tonu onum ei, Gos nge oġ kun ka oġ ei, enaġmin mon! ²¹ Yi miġ erang, oġ kis kun pinaġim miġ epi ni, epi kanim kanim noman tuk kis moġum ei, am pei erik sipik, tor kindik kin, si kindngii. Pe enim noman eġe, to mani kindik kin, Gos kin mandring muġngii. Nga eim ek endi, enim noman tuk eġe emb miġ

topu kin, kindim paġim ei singii. Eim ek ei kapli, enim nge noman tuk eġe, sipi orung simba.

²² Ba enim kapli Gos eim ek ninim miġ, ekii sik erngii! Ba enim piik pendik kin, nga ekii sinanmin ei, en enim noman eġe ek kend tok ngonmun. ²³ Yi miġ, wumb nii endi, eim Gos ek ninim miġ piinim; ba Gos ek ninim miġ, ekii sipi enermba wu ei, eim ouru ninim yi miġ, wumb endi eim kirapi eġe kaninim ei, eim kumb ningit saġim miġ, yi ku seng kin kaninim. ²⁴ Yi miġ ei, eim kumb ningit kin pei, mon kindpi kin, kan pendpi kin nga punum; ba ekii se, nga eim kumb ningit pei seng kin, kenim miġ ni, sikir eim nge kumb ningit kenim miġ, ouru ninim. ²⁵ Ba wumb nii endi eim Gos lo ek kun ka paġim eġe, oġ kis kan ngii miġ, si kindpi, nga kanpi kin nga am eġe, minj kanpi kin noman to piipi kin, erpi muġmba wu ei, eim piipi kin, nga ouru neng piinerim; ba ek ninim miġ, ekii sipi kin, kongun yi enim. Enim wu ei, oġ yi erpi moġum wu ei, eim kapli ka ka piipi kin, eim epi pei enim.

²⁶ Pe nga wumb endi yi ni piipi, 'Na nam pii gii nip kin; nga na wu ka mendpiġ moġ kin; nga na Gos kin men top keimi erip ngoġ,' nimba. Ba wu ei, eim gupu anmbiġ eġe, ek kis kanim kanim tor wang kin; kapli ei eim noman kin ek kend to ngopu kin, nga eim ek kuls sim, eim 'Men top enj,' nim; ba eim pii gii ei epi wii miġ; epi keimi endi mon! ²⁷ Pii gii keimi niġmin oġ ei nin, Gos kin keimi men tok eġmin oġ ei, Gos eim ningit eġe kun ka mendpiġ pim kin, nga oġ penj endi pinaġim. Pinerang kin, Erinjing Gos nge oġ kun ka mendpiġ saġim ei, yi miġ; kangi ambiġ menjing erinjing koltmun ei paki tok kin, kanik kun erik se muġngii! Amb ombu wenjing kuġangin kin, wu moġmun ombu paki tok kin, kanik kun erik kin, se muġngii! Pe Gos nge oġ kun ka mendpiġ saġim ei, enim mei kin, kanim kanim oġ

penj ombu, buł ngok kin enim am oł kun ka mendpił, yi erik kin molk pungii.

Wumb Pei Ende Mił, Kaimb Sik Ngungii

2 Nanim nge angnan noł! Enim Jiisas Kraiss sinim nge Owundu ełe, pii gii ninmin ei, eim Owundu nge tiłang owundu pułwu mołum. Mołpu kin, eim kin pii gii ninjing kin, enim wumb kombur embe punum wumb ei kin, oł ka erik ngok kin, nga embe punanim wumb ei kin, buł ngok kin, noman to piinarik kin, paki tunanmin. Yi mił oł ei, en-erngii mon! ²Pe nga, wu endi epi kanim kanim pei sałim wu ei, angil mong ku gol mondpu kin, konduk epi ka wii kindpi opu kin, enim men tołmun ngii nirik omba. Pe nga, wu endi epi kanim kanim pei sinałim wu endi, konduk ni epi, ka wii kindnarpi, opu kin enim men tołmun ngii nirik omba ku. ³Wangil kin, enim wu epi ka wii kindpi, omba wu ei kin, noman ngok kin yi ningii, “Ya kumb ełe, peł ka ełe, okun kin mulii,” a ningii. Yi ningii; ba konduk ni, epi ka kindnarpi, omba wu ei kin, yi ningii, “Engnjii min, mani mei ełe okun kin, na simb sałim konu ełe okun kin mulnjii.” ⁴Pe enim oł yi nge enjing kin, en enim enjing oł ei, en enim noman yi mił mok tonmun min? Enim mok to kaplı kaplı kindik kin, oł kun pim mił enanmin mon! Ei enim mok tok erik kin, wumb noman erik kin, kun pindnanmin mon; ba enim noman kis ni piik kin, wumb mok tok elmin.

⁵Na nam nge angnan noł mendpił; enim piyei! Gos eim wumb mei ełe epi kanim kanim pei sinałim wumb ei, to tonu kindpi mundang kin ok enim pii gii ełe nge, Gos ngumba nge epi kanim kanim pei sałim mił, en enim yi mułngii! Yi mił molk kin, Gos okrii eim ek dinga nipi kind pendrim pałim ei, yi mił wumb nii, eim kin noman ngonmun wumb ei, Gos eim sinim tep er mołum konu ełe,

eim enim tuk kindang mułngii. Yi peng kin, eim epi kanim kanim pei sinałim wumb ei, eim kin topu tonu kindpi, mundang kin mułngii. ⁶Ba enim epi kanim kanim pei sinałim wu ei, enim to singambil sinmin. Ba wumb nii, enim oł embin tui ngok sipik kin, kos ngii sipnjing? Sipik kin, wumb epi kanim kanim pei sałim wumb ei mendpił. ⁷Wumb epi pei sałim wumb ombu mendpił, enim embe ka endi, Jiisas kin sinjing ei, ek buł morung nik kin, yi enmin min? Ei wumb ombu mendpił, oł yi nge enmin.

⁸Enim wumb nge king lo ek ni pendim mił ełe nge, Gos nge ek ka ełe nipi tor kindnim ei, yi mił ninim.

“En enim kaimb sik kin, noman kultmun mił, wumb enim kin mandi mołmun wumb ei kin, kaimb yi ku sik kin, noman ngungii!”

Kaplı, enim lo ei, ekii sinjing kin, enim oł kun ka erngii. ⁹Ba nga enim wumb eipi eipi ngenj torung keningii mił, wumb mok tok erik ngołmun ei, enim oł kis, kun pinerim mił erngii. Nga lo ełe, ek ninim mił, enim noman tuk ełe tum. Tang kin, enim lo ek ei, to kindik kin, ekii sinarik, yi enmin ku. ¹⁰Yi mił wumb nii endi, eim lo ek endeim nimba mił, ekii sinerim kin, kaplı ei yi mił, eim lo ek pei ekii sinałim. ¹¹Yi mił ku, Gos eim ek yi ninim, “Wu eipi nge embnjing ei, ngundnenjii mon!” Nga eim yi ku ninim, “Wumb endi to kundnenjii mon!” Pe nga nim wu eipi nge embnjing ngundnenjii ba nga wumb endi to kundun kin; kaplı nim lo ek ninim mił, ekii sinan mon. Nga nim lo ek pei to kiłip to poru nin kin, nga lo ek ei, nim noman tuk ełe tum. ¹²Yi mił erang, Gos wumb mok topu, yi ermba mił, eim nge lo ei, oł kis nge dinga ei, to mani kindilim. Kindpi kin, lo ei nge, wumb wii kindang mułngii. Molk piik kin, enim ek nin, oł erngii mił oł kun ka ei, er andik molk pungii. ¹³Pe Gos eim kos piipi kin, kii sipi orung omba kunum

ei, wumb nii endi, eim wumb eipi kin kaimb sipi kin, noman kulerim wumb ei, Gos kos piipi kin, kii sipi, orung omba kunum ei, eim kin kaimb sipi oł yi nge enermba mon! Ba nga wumb kombur, wumb eipi kin, kaimb sik, noman kulk kin, kaplı Gos eim kos piipi kin, kii sipi, orung omba kunum ei, en enim yi ku, kaimb sipi ngumba.

Pii Gii Pimba Mił, Nga Oł Yi Ku Erngii

¹⁴Nanim angnan noł! Wumb endi eim yi nimba, “Nam Jiisas kin pii gii dinga pałim,” ba eim oł kanim kanim erim ełe, ek yi nimba mił, pinerim mon. Kaplı eim oł erpi pii gii nim mił, eim paki tumba min? Nga eim pii gii ełe, kaplı eim erpi kin, se orung simba min? ¹⁵⁻¹⁶Yi mił, enim engnjing noł Jiisas kin pii gii ninjing wumb ei, alap ni, kuni ni, epi sinenang mułgii wumb ombu kin, enim ek yi mił ningii, “Gos enim kaplı paki tumba. Topu kin, kuni ka ngopu kin, ngenj ełe alap pandi tang kin, muł erang mułgii!” Ba enim epi endi, wumb ombu nge sinerang mułgii wumb ei, epi ombu ngunerngii. Ngunarik kin, kaplı enim wumb ei nge, paki tangin kin, er mułgii mił nenj? ¹⁷Yi mił ku, Jiisas kin pii gii pałim ningii ei, yi mił. Pii gii ei, wii mił pim kin, nga oł endi enerim kin, kaplı pii gii ei, wii kulii mił, epi pimba.

¹⁸Ba wumb endi ek yi nimba, “Nim pii gii pałim. Nga na oł ka wii eł.” Kaplı, na Jeims ek nip, orung kindip kin yi nind. “Nim nge pii gii ei, na andan tan; ba nim nge oł endi ełin ei, na andan tunen mon. Nga na nge oł ka wii eł ei kin, na pii gii ei, nim kin andan top ngamb kin, nim kenjii.” ¹⁹Enim pii gii ninmin ei, Gos endeim mendpił mołum piingii ei, ka mendpił! Pe nga gui kis pii gii ninmin ei, Gos endeim mendpił mołum ku. Ba en enim yi piik kin, en enim puku sik kin, piik mołmun. Wumb endi pii gii nimba ei mendpił, ei kaplı enanim. ²⁰Enim no-

man pinatim wumb! Pe enim pii gii ei mendpił peng kin, enim oł ka wii endi enenjing kin, kaplı enim pii gii ei, epi wii mił pimba. Pe enim ek pułe ei, pii poł tungii min? ²¹Kumb ok, sinim kupenjpın Eiparam ei, eim Gos nge kongun erpi kin, Gos ningił ełe, eim kun ka wu mendpił mił nenj? Ei eim kongun ełe mendpił eririm kunum ei, eim kingam Aisak to kondpu kin, kulmał mił kaplı kin, Gos eim ngumba nge piipi eririm. ²²Enim oł ei nge, kanik kun erngii! Erik kin, eim pii gii nirim mił ei kin, nga eim kongun erim oł ei kin, tał ouni okuł ende punmbuł. Eim pii gii ełe nge erpi kin, opu oł kun ka mendpił purum. Pang kin, ei eim kongun erpi kin andan turum ełe nge, eim pii gii am mendpił eririm. ²³Kumb ok, Gos eim ek keimi nirim mił, keimi tonu orum. “Eiparam eim Gos kin pii gii dinga nirim ełe nge, Eiparam eim oł kun ka ełim wu,” ni Gos yi nirim. Nga ekii se, wumb yi niłmin, “Eiparam eim Gos nge puł.” ²⁴Kaplı pe enim piinmin ei, wumb endi Gos kin kun ka mołmun wumb ełe nge, eim oł kun ka erpi kin, nga eim pii gii nipi kin, ouni ermba. Ba wu ei, pii gii mendpił nipi kin, Gos wu ei, kun ka ełim wu, ninermba mon!

²⁵Yi mił ku, amb Reiyap eim ok wu kin ningił erpi kin, nilkeng sipi kin, nga wu kanim kanim se nirik seng kin, ende pułmun amb multum. Ba pe ei eim Josuwa kindang kin, Jura wumb konu ełe sirim mił kenmin ni, ok wumb ei paki topu kin, yi mił kuni ngopu, pandi koi erpi kin nga andłam eipi endi kindang puk kin, en enim nge konu ełe orung punjung. Oł yi erim ełe nge, Gos amb ei kin, “Kun ka mołum amb,” ninim. ²⁶Yi mił, nga wumb endi mułmba wumb ei, eim noman tuk gui eim kin mulerim kin, wu ei wu kulii mił mołum. Nga pii gii pimba ełe nge, nga kongun kun ka erpi, andan tunerim kin, pii gii ei kulii mił pimba ku.

Anmbi! Epi Dup Mi! Pa!im

3 Nanim angnan no! Enim wumb mo!mun konu e!e, Gos nge ek emb tok ngo!mun wumb pei mi! mulerngii. Nimb! erang enim piinmin ei, Gos sinim mok topu kin, kii sipi orung omba kunum e!e, sinim ek emb to!mun wumb epi ngumun ei, Gos amb kii dinga owundu sipi kin, mok topu ermba; ba Gos pii gii ninjing wumb epi, Gos enim kin mok topu kin, giyeng ni, yi mi! ermba. ²Yi mi!, sinim wumb pei mo!mun ei, kunum kunum o! kun pina!im mi! e!min. Pe wumb nii endi, eim ek kanim kanim nimba mi!, eim o! kun pina!im mi! endi enerim kin, eim wumb kun ka mendpi! mu!mba. Mo!pu kin, eim kapli yi ku, eim ngenj pei, tep ka erpi kin, se mu!mba. ³Yi mi! ku, kung os gupu e!e, ain mi! epi endi tuk kindik pendik kin, kan e!e ambi! bu nik kin, bin nik pi!lmin konu e!e, ambilk orung orung sengin kin, ekii sipi pu!um. Yi mi! erang, sinim kung os ambi! ak topun kin, pei orung orung and!am sa!im mi!, ni piipin kin, punmun. ⁴Yi mi! nga, no! sip owundu ei, am owundu ei ni piingii ku. No! sip ei, am owundu kis pa!im; ba nga konu pop owundu topu kin, sip ei, ep no! konu e!e tuk siplim. Ba nga tuk sip owundu e!e, tep erpi kin, kongun erpi kan se mo!!um wu ei, eim bii ni pi!im konu e!e, epi ambi! kun erpi kin, epi kembis endi pa!im e!e, ambi!pi kun kindpi kin, simbii ni pi!im konu e!e, siplim. ⁵Ei yi mi!, nga anmbi! ei, ngenj e!e epi kembis mendpi! pa!im; ba ek pei owundu kis nipi kin, na nam kapli epi owundu mendpi! ei, ermbii ni tanglim.

Nga dup kembis endi, kapli erpi pepi, nopo gur nim kin, ond owundu nin, epi kanim kanim pei, nopo poru ni!im. ⁶Pe anmbi! ei, dup mi! pa!im ei, nga anmbi! ei, o! kis kun ka pina!im mi! ei, piki topu mo!um. Ngenj e!e ei, dup mi! pei piki top

mo!pu kin, pe o! kis kanim kanim erpi kin, ngenj pei erpi kis mondnum. Anmbi! minj erpi kin, enim ngenj nin, no pep mo!mun e!e, kui dup mi!, kindang nonum ei, dup konu kis dup ei, opu kin, yi mi! nonum. ⁷Wumb ya mei e!e epi kanim kanim pei, ka nin, kei nin, omu nin, ka wembii nin, epi pei ombu, wu en enim noman e!e pa!im pi!lmin mi! ombu, erangin kin ekii sik e!min. ⁸Ba wumb endeim kapli, eim anmbi! nanim piind o! ei, "Erii!" a neng kin, ekii sipi kapli en-ermba mon! Anmbi! ei, epi ka mon! Ei ek kis nipi tor kindi!im. Yi peng kin, anmbi! ei, wii kor pimba mi!, pina!im mon! Ba ei epi kis kunj men mi!, wumb ku!ngii epi tuk e!e, piki top mo!!um ei, tor o!um. ⁹Sin sinim anmbi! ei kin, sinim ek ka nipin kin, Erinjpin Gos nge embe ambi! tonu kindmin. Kindpin kin, nga anmbi! ende, yi mi! ku, ek bu! ambi!pin, ek kis nipin kin, wumb kin nipin wumb ei, Gos ei eim mi! erpi mundum wumb e!e nge, ngonmun. ¹⁰Gos kin ek ka ni ngok kin, nga ek kis ni ngok kin, gupu anmbi! endeim e!e, tor o!um. Opu kin, nanim Gos nge wumb angnan no! Enim enmin o! ei, o! kun ka pina!im mi!, yi energii mon! ¹¹Pe nga no! tukpu endi mu!mba ei, no! ka tor wang kin, nga no! kis tor wang kin ouni, ongu! min? ¹²Nam angnan no!, nga ond pik kin, ond olip kin, mong ende top mu!mba min? Nga ond wain, ond pik mong top mu!mba min? Ei kapli mon! Yi mi! ku, nga no! tukpu e!e, no! ka nin, no! kis nin ouni, tor wang kin, nunerngii mon.

Noman Ka Dinga Ei, Gos Kin Onum

¹³Enim mo!mun konu e!e, wumb nii endi, noman ka wii nin, noman dinga peng mo!um min? Wumb endi eim no pepi andpi mu!um kin, kapli eim o! kun ka er andpi kin, andan topu ngumba. Ngopu kin, ei eim noman ka pa!im mi!, giyeng ni erpi kin, o! ei andan tumba.

¹⁴Ba enim wumb eipi kin, ek ngonum kin, nga en enim oł kanim kanim erik ełe nge, en enim embe ambił tonu kindik erngii. Erik kin, en enim noman tuk ełe pim kin, kaplı en enim noman ka wii ei, ambił tonu kindik kin, yi enerngii. Enarik kin, nga enim ek keimi ninmin ełe, ek kend tok, ngunerngii mon. ¹⁵Noman ei nge, ei Gos kin onanim mon! Ba noman ei nge, ya mei ełe wumb noman. Nga noman ngenj ełe nge kin, tonu onum. Nga ya ku, oł kis ei, Seisen kin, puł arim pendpi kin, tonu om. ¹⁶Yi mił, wu endi wumb eipi kin ek ngonum kin, nga oł kis kanim kanim erik kin, nga en enim embe ambił tonu kindmin ni piik kin, kongun dinga oł kanim kanim erik kin, yi er mołmun. Wumb yi nge, oł kun ka pałim mił, yi enerik; ba oł kis kanim kanim mił ełmin. ¹⁷Ba wumb noman ka wii ei, Gos kin tonu epin konu ełe, mani wang siłmin ei, kumb se, am oł kun ka mendpił. Nga wumb kin noman emin ende sek ngołmun; nga en enim wumb kin ek taki taki nik kin; nga wumb eipi ek kom ka sek piłmin; nga wumb eipi kin noman kaimb sik kin, oł ei piki topu mułangin kin, oł kun ka mendpił ełmin; nga noman ka wii oł ei, wumb endeim endeim ni, noman ende mił nik ngołmun; nga oł ei, kun ka nin, oł keimi mendpił ełmin. ¹⁸Pe nga sinim wumb eipi kin, noman emin ende se mulnjpun kin, kaplı ei oł yi mił; sinim kuni mong aka pin taltmin ei mił; nga noman emin ende sek ngołmun oł ei, oł kun ka ei, kuni mong ka tonu wang kin, sinmin mił, yi er mułmun.

**Mei Konu Ełe Noman Ngołmun
Wumb Ei, Gos Nge
Opu Orung Wumb Mołmun**

4 Pe enim opu ngingmał enmin oł ei nin, nga ek mił enmin ei, jili mił tonu onum? En enim noman ełe ek kis tonu onum ei, en enim kin mendpił pałim

min? Pepi kin, en enim noman ełe kin, ngenj ełe aninga kopur ełe kin, opu ngingmał ełmin. ²Enim epi kanim kanim simin ni piik enmin; ba epi ombu sinanmin. Yi mił piik kin, enim wumb ei to kundmun ni piimin. Nga enim wumb eipi nge epi, bun bun kułumun; ba enim epi ei kaplı sinerngii. Yi mił peng kin, enim ek mił erik kin, nga opu owundu ełmin. Enim simin ni piinmin; ba epi ei sinanmin. Nimbił erang, enim Gos kin prei erik kii sik kin, epi ei simin nik kin, yi enanmin mon. ³Pe nga enim epi simin nik kin, prei enmin; ba epi ei sinałmin mon. Nimbił erang enim Gos kin prei erik kin, kii sinmin oł ei, kun ka pinalim mon. Ełe nge, enim ku nin epi ei sik kin, enim noman ngenj ełe nge, olkup to kindmin mił ni ełmin. ⁴Pe enim yi mił, amb endi eim wam kin, ka mularpi pupu kin, wu eipi kin ningił erpi kin, noman kułpu erpi, andnim oł ei mił, enim yi erik pendik kin, ya mei ełe wumb oł kis epi kanim kanim pei, noman ngok kin, oł ei ełmin. Erik kin, wumb ombu, en enim, Gos nge opu orung wumb mendpił mołmun min? Pe wumb nii endi, eim erpi kin, ya mei ełe wumb oł kis epi kanim kanim noman kułmun oł ei, erpi kin, eim Gos nge opu orung wu mendpił mułmba. ⁵Pe enim piinmin ei, Gos ek ka keimi ei, ek yi ninim mił ei, enim epi wii mił endi, ni piinmin min? Pe Gos Gui Ka sinim kin kindim ei, sinim noman tuk ełe, no pepi mułmba ni kindim ei, Gos eim noman ełe dinga kindpi ei, eim nge mendpił sinim tep erpi sepi kin, kanpi mułmbii ni piinim. ⁶Ba Gos eim sinim kin noman ka ngołum oł ei, am owundu mendpił pałim. Yi mił, Gos eim ek ka ełe, yi ninim,
“Gos eim wumb nii endi ei, eim embe ambił tonu kindpi kin, yi ermba wumb ei kin, Gos buł ngopu kin, mon pa nimba. Ba wumb nii endi ei, eim noman ełe to mani kindim kin,

kapli wumb ei kin, Gos paki topu kin, noman ka ngumba.”

⁷Yi mił peng kin, enim noman ełe to mani kindik kin, Gos kin mandring molk pungii. Puk kin, enim Seisen opu orung wu ei, si kindik, pui a nik kin, dinga angangin kin, kapli eim enim si kindpi kin, tungu pupu ba. ⁸Enim kapli molk kin, Gos eim kin mandri punjung kin, kapli Gos eim mołpu kin, enim kin mandri omba ku. Enim angil noł kindik kin, was erangin kin, enim oł kis kun pinałim mił, er mulnjung wumb ei, yi mił erngii. Enim noman tuk ełe kil ngok kin, er kun erngii. Enim wumb ombu, ya mei ełe nge, oł kis kun pinałim mił, ekii sik kin, nga Gos nge oł kun ka kunum endi ekii simin nik enmin ei, noman tał sek enmin. ⁹Erik kin, enim noman tuk ełe, embin tok kin, kaimb sik kin, nga ke owundu ningii. Pe enim wumb tokuł enmin ei, ak tok kin ke ningii. Pe nga enim wumb ka ka piimin ei, nga ak tok kin, noman embin to piingii. ¹⁰Enim Gos Owundu kumb ełe, kapli embe ambilk mani kindngii. Kindik yi enjing kin, kapli Gos eim enim embe ambil tonu kindmba.

Enginjpin Kin Ek To Mondpun Ninerman

¹¹Engnjing noł! Enim wumb eipi endeim endeim kin, ek kis nik kin, ngunerngii mon. Nga wumb endi pupu kin, angim kin ek kis ni ngopu kin nga ek to mondpu kin nipi ngumba ei, eim Gos nge lo ek ełe, ek kis nipi ngonum. Nga wu endi ei, Gos lo ek ełe, ek to mondpu kin, mok tonum ku. Ba nga nim Gos lo ek ełe, to mondpu kin, mok tokun en kin, kapli nim lo ek ei, kun ka ekii sinan mon! Ba nim lo ek ei, mok tołun wu mił, endi mołun. ¹²Gos ei eim mendpił, lo ek ngołun wu mołun. Nga eim mendpił mok tołun wu endi mołun ku. Ei eim mendpił, kapli wumb endi dup konu kis er mondpu kin, nga eim wumb endi,

sipi orung konj simba ku. Ba nim wumb nii, nim wumb mandi mołmun wumb ei, kapli mok tołun wu endi mił, mołun min?

¹³Pe enim wumb kombur ek yi niłmin wumb ei, na ek piingii! “Akip min topuł, sinim kapli pupun kin, konu owundu ełe tuk pupun kin, pani endeim mołpun kin, kongun erpin kin, ku owundu se orung simin.” ¹⁴Ba enim topuł, epi endi tonu omba epi ei, pii poł tunanmin. Pe enim noman konj ei, nipe mił pałim? Enim yi mił; enim kupu kuru endi ei, kunum aninga kopur pepi kin, sikir poru ninim ei, enim noman konj yi mił ku pałim. ¹⁵Mon pim kin, enim yi mił ningii, “Pe Gos Owundu eim noman ełe, kapli ni piim kin, kapli sinim konj mołpun kin, oł yi mił ermin min, oł eipi mił ermin.” ¹⁶Ba yi peng kin, en enim embe ambil tonu kindik, “Sin sinim wumb owundu mołmun,” ni piinmin. Piik kin, noman owundu pałim ni piik kin, nilkeng sinmin oł ei, oł kis mendpił pałim. ¹⁷Pe wumb nii endi, eim oł kun ka elim ni piinjing; ba eim oł kun ka ei, ekii sipi enałim wu ei, eim oł kis elim. Sinim ek ei, pii kun ermin!

Epi Pei Sałim Wumb Ei, Pii Kun Erngii

5 Nga enim epi pei sałim wumb ombu, pii kun erngii! Oł embin tui kanim kanim enim kin tonu omba enim. Enim ngenj kumbii sik kin ke dinga ningii! ²Pe enim epi kanim kanim pei sałim ombu, purpu kumun ngopu kin, kis mułmba. Nga enim konduk alap nin, ka kindinmin ombu ei, epi jingamb ombu, nok poru ningii. ³Pe enim ku gol nin, ku mong ei, oi wuruł ei tałpi kin, si kindmba. Nga oi wuruł ei, enim oł kis mołun ei erpi kin, peni ełe kindpi kin, andan topu ngumba. Nga epi ei, enim ngenj ełe, dup mił nopu kin, tika nimba. Enim kom ku ni, epi ka wii ei pei, akip poru nimba kunum ei nge, kułou tunjung. ⁴Enim pi-

ingii! Wu kombur enim kin kongun erik mulnjung wu ombu, en enim nge mong aninga kopur, ambil gii ninjing. Ninjing monge ei, Gos eim piipi kin nga kongun wumb kombur ke ninmin ei pupu kin, Gos Owundu eim opu wumb epin konu efe, mołmun tep er mołmun Owundu nge, eim kom efe, pang piinim ku. ⁵Pe enim ya mei efe mołmun kunum ei, epi kanim kanim pei, seng se nok kin, ka piik kin, er mołmun. Molk kin, enim kuni ka pei nok pangin pangin mił, ni piik kin, enmin. Erik mułangin kin, Gos kunum owundu tonu omba nge, mandi enim. ⁶Enim mendpił, wumb kun ka mulnjung wumb ombu, ek ngok kin, to kundnjung wumb ei, enim kin kan wiik tok kin, nga enim opu orung erik kin, ngunenjing mon.

Kunum Olt Kui Erik Molk Kin, Prei Er Mułngii

⁷Yi mił erang, angnan noł, enim noman tuk dinga kindik kin, oł embin tui ko wuk kin, Jiisas nga orung omba nge kui erik mułngii. Pe enim piingii! Kuni taltim wu ei, kuni ka tonu omba nge kui er mołmun. Mołpu kin, eim konu kumb kumb se nin, konu kumb ekii se tumba ei nge, kui er mołmun. ⁸Enim yi ku, noman dinga kindik kin, oł embin tui ko wuk kin, kui erik mułngii! Enim noman tuk efe, dinga to piik mułngii. Nimbił erang, Jiisas orung omba kunum mandi enim. Yi mił erang, enim noman dinga kindik kin, kui er mułngii!

⁹Angnan noł, enim kaplı wumb ei min, wumb ei “Oł yi mił, yi mił enim,” pa nik, yi ninerngii mon! Mon pim kin, mok top elim wu ei, enim kumep kis ngumba. Enim piyei! Mok topu ermba Owundu ei, eim ngii ondu efe mołpu kin, kui er mołmun. ¹⁰Nanim angnan noł! Enim piingii ei, Gos oł ekii se ermba oł ei, piik niłmin wu ombu, en enim Gos Owundu nge embe efe, nik tor kindik kin, kongun

yi erik. Erik kin, ngenj kumbii sik kin, oł embin tui to wuk kin, dinga angk kin, kongun erik mulnjung. Molk kin, ei enim andan mił topu ngonum ei, kaplı piik, tuk sik kin, noman to piik mułngii.

¹¹Enim piingii! Sinim yi niłmin, “Wumb oł embin tui ko wuk kin, dinga angk kin, mołmun wumb ei, ka piingii. Enim kumb ok, wu Jop nge ek poł piłmin wu ei, noman dinga kindpi kin, oł embin tui ei, ko wupu kin, kui er mułmun. Mułang kin, Gos eim noman efe erang kin, Jop noman ka ngopu oł ei nin, kaimb sipi elim oł ei, sinim piinmin. Keimi sinim piinmin! Pe Gos Owundu sinim kin kaimb sipi kin, noman ka ngołum ku.

¹²Ba angnan noł! Epi endi kumna ermin ei yi mił. Enim muł mei nin, epi eipi endi keimi mendpił nik kin, to tonu kindernerngii mon! Ba enim kaplı ningii ei, kaplı minj ningii. Nga enim mon ninjing kin, kaplı mon minj ningii. Mon peng kin, enim ek ni tonu kindangin kin, ekii se Gos kumep kis enim ngang singii.

¹³Pe enim mołmun konu efe wumb nii endi, eim embin pimba min, ngenj kumbii endi sinim min? Ei eim kaplı, Gos kin prei ermba. Pe wumb nii endi, enim kin mołmun ei, eim ka piimba ei, kaplı eim Gos kin ka piipi ngopu kin, golang nipi ngumba. ¹⁴Pe nga enim mołmun konu efe, wumb nii endi, eim ening peng tonum min? Ei eim kaplı, wumb men tołmun ngii efe, kongun paki tok kin, tep erik mołmun wumb ei, wii tang ok, eim kin Gos prei erik ngungii. Enim Gos kin embe kii sik pendik kin, ening peng ermba wumb ei kin, kopung mur tumba kopung ei, sik kin, wumb ei ngenj efe, bein tok kin, kopung kindngii. ¹⁵Nga pii gii peng prei enjing kin, ening pimba wumb ei opu kin, konj pupu wii ka mułmba. Pe nga Gos Owundu eim kaplı wumb ei erpi, sipi kindang kin, nga opu ening kindpi kin, konj ka mułmba. Pe nga wumb ei, eim oł kis kun pinerim

endi erim kin, kapli Gos eim paki topu kin, oł kis kil ngopu si kindmba. ¹⁶Yi mił peng kin, enim oł kis kun pinerim mił erngii ei, endi ernjing noł kin nik, tor kindik kin, ngungii. Nga enim endeim endeim kin prei erangin kin, kapli ernjing noł kin paki tumba. Topu kin, Gos en enim er ka ermba. Wumb endi kun ka mołum wumb ei, prei ermba ei, dinga pimba. Peng kin wu ei, Gos kin prei erpi ngopu kin, kapli Gos piipi, orung kindpi kin, ngołum. ¹⁷Ngang kin, wu Elainja sinim mei wumb ngenj kumbii siłmin oł ei, ngenj ende mendpił mołmun mił, eim wu ok yi multum. Mołpu kin, eim prei dinga erpi kin, Gos ni ngopu kin, konu kumb tunermba ni piirim. Yi piipi ni ngang kin, kung pani tekliki, nga oi angil orung nga endeim opu pum. Pang

kin, konu kumb endeim mani opu, tuneririm mon. ¹⁸Pe nga, Elainja Gos kin prei erpi kin, kapli konu kumb mani opu, tumba nipi eririm. Erang kin, konu kumb owundu mani opu tang kin, mani mei ełe kuni kanim kanim tonu orum.

¹⁹Nanim angnan noł! Pe wu nii endi, enim mołmun konu ełe Gos ek keimi ei, si kindik punjung kin, nga wumb endi, eim erpi kin, nga sipi orung tu wumba. ²⁰Pe wu ei, eim yi piimba ei, wumb endi oł kis kun pinerim mił erpi endang kin, eim pupu pendpi kin, se orung tu wumba wumb ei, eim kołpu konu kis ełe ba nge er mułum; ba nga erpi kin, se orung sim. Sipi erpi kin, oł kis kun pinerim mił oł kis kanim kanim pei ei, pandi topu si kindim.

Piisa Mon Kumna Połpu Gos Wumb Kin Kindim

Piisa Kumna Kin Mon Połpu Kindim

1 Na Piisa Jiisas Kraiss nge ek se andił wu. Na mon ei połup kin, enim Gos nge wumb en enim konu ełe keimi si kindik kin konu eipi punjung. Puk Ponus konu owundu nin Galeisiya, nin Kaparosiya nin Eisiya nin Bisiniya konu owundu pei ełe muljung. ²Kumb ok, enim Erinjpin Gos eim nge noman ełe enim to tonu kindpi mundum. Mondpu kin eim piim ei, enim eim nge Gui Ka ełe je erang kin, enim ok wumb kun ka mendpił molk. Molk kin, Jiisas Kraiss nge ek ka ekii sengin kin, kapłi eim miyem ełe je erang kin, enim oł kis kil ngopu si kindrim. Si kindpi kin, Gos noman ka ełe oł ei, nin nga eim noman emin pałim oł ei, kapłi enim kin piki to pep mułmba.

Konj Kunum Kunum Ka Mułngii Ei Singii Nge Tonu Epin Konu Ełe Kui Er Mołum

³Pe sinim kapłi ek ka nipin kin, Jiisas Kraiss Owundu nge Arim Gos ngumun. Nimbil erang eim sinim kin kaimb sipi kin, eim nge kunum kunum konj ngołum oł ei Jiisas Kraiss erpi sipi kin, tonu konj kindim ei sinim piipi kin, yi erim. Erpi kin, eim sinim paki tonum ei, kui er mulnjpun ei, sinim nimbil erang Jiisas eim erang kin, sinim opun konj pupun mołmun. ⁴Mołpun kin, nga sinim kapłi Gos nge epi owundu eim nge wumb singii nipi kindim salim. Seng kin, epi ei kapłi sinim singii nipi kin epin konu ełe kindim salim. Seng kin, ei kapłi erpi kis mulerang kin, nga oł kun ka to pułpeł tok kin, eipi eipi kindnengii mon; kinarik kin, oł ei nga pupu, am pupu kin poru ninermba mon ku. ⁵Nga epi ombu, enim nge mendpił, pii gii ninjing wumb

ombu mendpił, Gos eim nge dinga ełe er kanpi, se mułang kin, en enim ka mołmun. Mułangin kin, eim enim se orung simba nge eim er kun er mołum ei, muł mei poru nimba kunum ełe, opu peni ełe ba.

⁶Enim oł ełe nge ka piłmin; ba akip kunum aninga kopur mendpił ka piłmin. Ba nga Gos noman ełe erang kin, oł embin tui kanim kanim enim kin ngenj kumbii ngang kin, enim ngenj kumbii singii. ⁷Nimbil erang ełe nge, oł embin tui kanim kanim enim kin onum ełe nge, enim pii gii dinga pałim min, pinałim ei erpi kenmba onum. Opu kin, ku gol epi ei to kis ełim; ba wumb ku gol dup ełe kalk kenmin nik kelnjing. Ba nga pii gii ei, ku gol mił mon. Pii gii ei ku gol to mani kindpi kin, ka wii mendpił tonu ołum. Yi mił, nga pii gii pałim mił kenmbii nipi kin, enim epi ei erpi kin, pii gii to dinga ełim. Nga ekii se Jiisas Kraiss peni ełe orung omba kunum ei, sinim pii gii ei erang kin, sinim embe owundu nin, tiłang owundu nin, embe ka wii ei simin. ⁸Enim eim kinałmin; ba enim eim noman kulk ngołmun. Nga pe enim eim kinałmin; ba enim eim kin pii gii nik kin, ka ka piik ngołmun. Ka piik ngołmun ei, owundu pepi kin, ya mani mei ełe, ka piinmin ei, to mani kindnim. Nga ka piinmin ei, sinim gupu ełe ni tor kindmin ei, kapłi enanim mon. ⁹Ba enim nge pii gii ei, mong tonum ei yi mił, Gos eim enim nge noman tuk ełe orung sipi kin, noman konj kunum kunum mułngii nge ngonum.

¹⁰Oł ekii se tonu omba piik niłmin wu ombu, kumb kor Gos nge noman ka enim kin epi ei wii ngumba epi ei yi mił nik tor kindiłmin. Nga orung ok konj kunum kunum mułngii ei, sik erngii andłam ei, kuruk kin, pułe kan simin nik enmin. ¹¹Nga Kraiss nge Gui Ka ei, en enim kin noman tuk ełe mułum. Mołpu kin, en enim kin ni tor kindang kin, Kraiss kołpu

kin ngenj kumbii sipi kin, nga ekii se, embe owundu sim. Sim ei piik kin, kii sik kin, kunum nenj tonu omba? Nga epi nipe endi kunum eke tonu omba? ¹² Gos eim wu okeki se tonu omba piik nihmin, wu ombu kin, okeki mi erpi kin, peni eke andan tum. Nga en enim kongun ei erik kin, endi paki topu ermba mi mon. Ba nga en enim Gos ek ka nik ngonmun ek ei nge, enim kin nik kin, tor kindik ngonmun. Nga ek se andihmin wumb ei nengin piinmin nik, ni tor kindangin kin, Gos Gui Ka ei, tonu epin konu eke, mani kindang kin, om ei dinga ngotum. Ngopu kin, Gos ek ka ni tor kindjng. Nga Gos enjel moimun ei, en enim dinga kindik kin, Gos ek ka ei, pii potungii nge nik enjing.

**Gos Eim Enim Wii Tang, Okeki
Kun Ka Mendpi Pek Molk
Kanik, Kun Erik Muangii**

¹³ Pe kapli enim noman eke piik kin, kun erik molk kin, okeki piinmin mi, erik kanik kin, kun erik muangii. Moiangin kin, enim Jiisas Krai orung opu peni eke omba kunum ei, pii kun erik kin, noman ka ambii gii nik, er muangii! Nga noman ka ei, enim kin kunum eke tonu omba. ¹⁴ Nga enim kangii endi, eim arim mam ek ekii sinim mi, enim Gos kin yi erik kin, ekii singii! Ok enim noman piinarik muangin kin, wumb kombur 'Okeki erii yi erii,' ninjing; ba pe enim kan wiik tangin kin, enim enjing okeki enerngii mon! ¹⁵ Ba pe Gos eim okeki kun ka eim Gos ei, eim enim wii topu sim. Seng kin, enim Gos eim kun ka mendpi moimun okeki mi, enim yi mi ku erik muangii. ¹⁶ Yi mi Gos eim ek keimi eke yi ninim,

"Enim kapli kun ka mendpi muangii! Nimbii erang nanim kun ka mendpi mo mi, enim yi mi ku, erik molk pungii!"

¹⁷ Kapli, enim Erinjing kin prei erik, 'Wusa' nihmin ei, enim Erinjing ei, enim

embe eke, piipi kin mok topu enermba mon. Ba ei, eim enim endeim endeim ni, okeki enjing mi eke nge, mok topu ermba. Yi mi erang, enim pii kun erik muangii! Muangii mei ei, enim enj enj muangii mei, mon; ba enim okeki kun ka erik, molk pungii. ¹⁸ Pe enim piinmin ei, enim okrii okeki kun pinerim eke, no pek molk kin en enim kupenjing nokeki kin, okeki kis ei sinjing. Ba Gos eim enim kumep topu kin, okeki kis kun pinerim okeki er mulnjung eke nge, eim se orung sim. Sipi kin, eim enim kumep to se orung sim ei, mei eke epi ku gol nin, silpa epi to kis ermba epi ei kin, si orung sinerim mon. ¹⁹ Ba Gos eim enim kumep to se orung sim ei, Krai eim miyem ka wii eke enim si orung sim. Sim, miyem ei, enim epi endi ngo orung kindmin ei, kapli mon. Krai ei eim kung siipsiip wa ka wii ei mi nga eim opu nin, erii endi ngenj eke pinerim mon. ²⁰ Gos eim mu mei eneririm kunum ei, Gos eim Krai kongun ei nge, ermba nipi mundum. Ba Krai eim peni eke omba kunum ei, ekii se mendpi opu kin, eim sinim paki tumba nge omba. ²¹ Krai eim enim erpi, paki tang kin, Gos kin pii gii ninmin. Gos eim erpi, Jiisas sipi, konj kindpi kin, nga tilang owundu ngotum. Yi mi enim Gos kin pii gii ninmin wumb ei, ka piik, kui erik muangin kin, eim enim si orung simba.

²² Pe nga enim ek keimi ninmin eke nge, ekii sinjing. Sinjing eke nge, en enim noman tuk penj muimun ei, er kun ka enjing. Nga enim engnjng nokeki kin, endeim endeim ni noman kulk ngungii. Ngok kin nga enim noman kultmun okeki ei, am keimi mendpi kulk ngungii. ²³ Pe enim noman konj tonu wang moimun. Yi mi, aka pin kuni mong ka wii tonu onum ei, yi mi moimun. Nga kuni mong topu kis moimun kuni ei, enim erpi sineririm mon. Ba kuni mong kunum kunum konj moimun kuni mong ei mendpi, enim erpi seng kin, tonu ok moimun kuni ei, Gos nge ek ka

kunum kunum konj pepi ba. ²⁴Gos eim ek ka eke yi ninim,

“Wumb pei en enim kupu engimb mi mo mun. Nga wumb en enim moke ei epi kui engimb kuk mi mo mun. Nga kui engimb kufii erang kin, nga epi kuk ei boi nipi kin, mani pup si kindnim. ²⁵Ba Gos Owundu nge ek ka ei, kunum kunum konj pep ba.”

Ba ek ei ek keimi mendpi, enim kin nipi ngonum.

Jiisas Owundu Eim Kom Ku Dinga Mi Konj Sahim

2 Yi mi erang en enim piik kun erik kin, o kis ombu si kindngii! Si kindik kin, enim ek kend kun pinaim mi tonmun ni, nga ek kend eipi noman ta mi sahim ei ni, nga wumb endi, epi pei sahim ei kanik kin, sin yi sengi ni, kanik bun bun sinmin ni, nga ek bu ambilk, bu morung ninmin o ombu, akip enim si kindngii! ²Ei yi mi, kangil kembis mengk kindangan palim ei, eim mam nge am noman kultum. Ku pu ei yi mi ku, enim am ka wii mendpi noman ku ngii. Ku ngii am ei, Gos nge Gui Ka nge am mi nok puk kin, enim kapli owuk tonu puk kin, pii gii nik molk kin, nga eke sipi orung seng kin, kunum kunum Gos kin molk pungii. ³Gos eim ek keimi eke yi ninim,

“Enim Owundu nge noman ka eke, pii po tonmun ei, singin ka wii mi enim.”

⁴Enim Jiisas owundu kin ongii ei yi mi, eim kom ku mi konj dinga palim. Ya mei wumb en enim, eim kom ku kis, ni piik kin, si kindnjing. Ba Gos eim tonu kindpi mundum kom ku ei, dinga ka wii mendpi, Gos eim noman eke yi ni pinim. ⁵Nga enim kom ku konj kindpi sahim mi, yi mo mun. Molk kin, Gos je erang kin, en enim wak tangin kin, ngii eke, sik kin, kongun erngii ei, Gos eim Gui Ka nge, men ngii ku dinga eke, ku ma dup ka himin ei, o kun ka wumb mi

mu ngii. Molk kin, nga erim Gos kin ku ma kalk ngok kin, eim noman eke, simba mi kalk kin Jiisas Krai kin ngungii. ⁶Yi mi, Gos eim ek ka eke yi ninim,

“Piyei! Nanim kom ku konj dinga ka wii mendpi ei, to tonu kindinj. Kindinj ku ei, tumunj mi eke, ambil gii nipi mu mba. Mu mba kom ku ei, Saiyon konu eke, mani kindip sinj. Nga wumb nii endi eim kin kom ku ka wii mi pii gii nimba wu ei, eim kapli ku ei kin singambi sinermba mon.”

⁷Kom ku ei enim pii gii ninmin wumb ei kin, kapli Krai kom ku ei ka wii mendpi. Ba wumb pii gii ninanmin wumb ei, kom ku kis nik kin ngii tak himin wumb si kindnjing ei, pe nga opu pendpi kom ku ei, ngii tumunj mi eke pepi dinga erpi kin, ngii pei ambilpi gii ni se mo mun. ⁸Nga Gos eim ek ka eke, wumb pii gii ninenjing wumb ei yi ninim,

“Kom ku ei andam eke, pep tang kin, wumb simb eke, kimbangin ak tang kin, bok tungii. Tungii ei, en enim Gos ek ka ekii sinenjing. Wumb kom ku eke bok tok kin, mani punjung.”

Punjung ei ok kin Gos ek keimi eke ni pendrim mi, en enim o yi erngii.

⁹Ba enim Gos eim to tonu kindpi kin, mundum ei, enim Gos nge wumb mo mun. Molk kin, enim king nge wu amb tilap eke, ku ma ka himin wumb mo mun. Molk kin, enim wumb tilap kun ka mendpi mo mun. Molk kin, enim Gos eim nge wumb mendpi mo mun. Molk kin, en enim eim o ka eim mi ei, ni tor kindik kin, wumb ngungii. Ei yi mi, enim o kis emii pim konu eke mulnjung ei, Gos enim to tu wupu kin eim tilang ka mendpi eke, kindang mo mun. ¹⁰Molk kin, ok enim mulnjung ei, enim Gos nge wumb mulenjing mon; ba pe enim Gos nge wumb mendpi mo mun. Molk kin, ok enim mulnjung kunum ei, Gos eim

enim kin kaimb sipi kin, ngopu ei sinenjing mon. Ba pe Gos eim enim kin, kaimb si ngopu kin, eim enim si orung sim.

Sinim Gos Nge Kongun Wumb Mił Mołmun

¹¹ Nanim nge wumb puł mił, enim wumb konu eipi wumb mił, ok mołmun. Molk kin, nga enim kunum aninga kopur mendpił, ya mei ele mułngii. Mołangan kin, na enim kanip kin, ek dinga yi nind, enim kaplı ok enim ngenj noman oknge ele, ‘Oł yi erii, yi erii!’ ngengin kin, enjing oł ei, akip enim buł ngok kin, nga enerngii mon. Enarik oł ei, enim ngenj noman oknge kis seng kin, oł yi enjing. Erik oł ei, enim noman tukrung ele, opu mił erpi ngonum. ¹² Enim torung ngenj wumb molk kin, Gos ek piik kin, ekii sinarik mołmun wumb ei, oł kun ka pimba mił erik endngii. Erik andik kin, wumb ombu molk kin, enim kin ek ngok yi nik erik kin, enim oł kun keimi pinałim mił, oł kis yi enmin ningii! Kaplı wumb ei enim kanik piik erngii ei, enim oł kun ka mendpił enjing peng kin, en enim Gos eim embe ambii tonu kindngii kunum ei, Jiisas eim orung omba kunum ele yi erngii. ¹³ Enim kaplı Jiisas Owundu nge noman to piik kin, mei wumb lo ek nik pendik kin, ekii singii. Nga king wu owundu mołpu kin, kumb ele kindnim ei, eim nimba ek ei, ekii sik erngii. ¹⁴ Nga gapman wumb owundu molk ninmin ek ei, ekii singii! Sik kin, nga king wumb owundu mołmun ei, Gos tonu kind mundang, molk kin, wumb ei, oł kis kun pinałim mił enmin ele nge, ekii se, orung ok kin, kumep kis to orung kindik ngungii. Nga wumb endi, eim oł kun ka mił ermbe ei, kaplı gapman wumb ei, eim embe ambii tonu kindngii. ¹⁵ Yi mił, Gos eim noman ele, enim oł yi mił erngii ni piinim, “Enim oł kun ka pałim mił enmin ei, enim kaplı, wumb ombu noman kun pinałim mił erik kin,

ek tengngii ei, mon pa nik, gupu ambii kum tungii.” ¹⁶ Enim kaplı, wu wii mił andik mułngii ei, kan ngok mundnjung wu mił, enim yi mulerngii mon! Pe nga enim wu wii mił, mołmun ni piik kin, oł kis kun pinerim ele erik kin, pandi tunerngii mon! Ba enim kunum kunum Gos nge kongun wumb mił, molk pungii. ¹⁷ Enim kaplı wumb pei kin, embe ambii tonu kindngii! Nga enim pii gii ninjing wumb kin noman kulk ngungii. Nga enim Gos eim kin gał sik men tok kin, eim embe ambii tonu kindngii. Nga wu num en enim mei ele tep er mołpu kin, kumb ele kindnim ei, eim embe ambii tonu kindngii.

Krais Eim Ngenj Kumbii Sipi Andan Tum Oł Ei Enim Kaplı Ekii Singii

¹⁸ Enim kongun wumb enim kaplı en enim nge tep wu mołum ei, mandring molk kin, eim embe ambii tonu kindik erngii! Nga wu tep ka erpi ełim wu ei nin, wu endi enim kin oł dinga enermba wu ei kin mendpił mon; ba nga enim tep wu endi ek dinga kind nipi kin, nga oł dinga pimba mił ełim wu ei kin, mandring puk mułngii ku. ¹⁹ Kaplı enim Gos kin noman to piik andangan kin, wumb endi enim ngenj kumbii wii ngang kin, enim ngenj kumbii ko wunmun ei, Gos eim oł yi nge, noman enim. ²⁰ Kaplı enim oł kis erangan kin, wumb enim kepii tunjung kin, enim wiik tangin kin, enim nipe mił embe singii? Ba nga enim oł kun ka erangan kin, wumb enim kepii tunjung kin, enim wiik tangin enim tungii ei kaplı, Gos eim noman ele piiłim ei, kaplı mendpił. ²¹ Gos eim enim ok wii tołum oł yi nge, ekii sik erngii, pa nirim. Nimbił erang enim ngenj kumbii singii mił, Krais eim enim nge ngenj kumbii ko wupu, sipim. Sipim ei erpi kin, enim yi erngii nipi kin, erpi andan topu, sim sałim. Seng kin, enim kaplı eim erim mił oł ei, ekii sik kin, erik pungii. ²² Krais

eim oł kis endi enerim mon! Nga eim gupu ełe ek kend end tor wang kin, wumb piinenjing mon ku. ²³Wumb eim kin ek buł ambilk kin, ek kis ni ngok enjing; ba eim nge ek yi ninjing ełe nge, ek yi ku nipi kin, ek top to, orung kindnerim mon. Eim oł embin ei ko wupu kin, nga eim ek dinga endi nipi kin, orung kindpi wumb ei kin enerim mon. Ba ei eim sipipi kin kos piipi kin, kun ka mok topu ełim wu owundu nge angil ełe kindim. ²⁴Eim ngenj ełe, sinim nge oł kis ei ko wupu sipipi kin, ond peri ełe, tonu sipik to kundnjung. Yi erang kin, sinim oł kis ei buł ngopun kin, oł kun ka pałim mił erpin kin, no pek molk pungii. Wumb eim ngenj to kis mundn mundnjung ełe nge, eim sinim erang kin, sinim ngenj nga konj ka mołum. ²⁵Nimbił erang ok enim kung siipsiip mił, am puk kin, andłam ełe kan sinarik mulnjung; ba pe enim se mengk kin, orung ok kung siipsiip tep ełim wu ei kin, enim nge noman tuk ełe tep ełim wu ei kin, orung onjung.

Wu Amb Sinmin Nga Amb Wu Punmun Ek Ei Nge

3 Yi mił ku, enim wu punmun amb kaplı wenjing kin mandring molk kin, eim nimba ek ei, ekii sik erngii! Nga wumb nii endi, Gos eim ek ka ełe, pii gii ninarik kin, ekii sinenjing wumb ei, enim amb oł yi erngii ełe kanik kin, kaplı se orung sengin ok kin, Gos kin pii gii keimi ningii! Ba enim ek endi, nik enerngii mon! ²Nimbił erang amb en enim wenjing noł nge, embe ambił tonu kindiłmin ni oł kun ka ełmin ełe nge, kanik kin, kaplı noman ak tok kin pii gii keimi ningii. ³Pe enim ngenj torung epi ka moke enmin ei mendpił, yi enerngii mon! Nga moke ei, yi mił erik kin, peng enjin ambilk ka erik kin, ku gol angil elting ełe, epi monduk kin, nga ngenj torung ełe, kon alap ka mendpił kindinmin, ei mon! ⁴Ba kaplı enim noman tuk

ełe, moke ngungii. Ngungii moke ei, kis mołpu yi enermba mon! Ei yi mił, noman tuk emin ni, noman kun ka sałim. Ei Gos nge ningił ełe kanpi ka kaniłim. ⁵Yi mił, ok amb kombur Gos kin pii gii nik kin, am kun ka mendpił molk kin, oł yi mił ełmin. Amb ombu ngenj ełe, epi ka ngenj ełe, moke ngołmun ei, en enim wenjing kin, mandring molk kin ek ekii sik yi ełmin. ⁶Yi mił, Sera ni, amb ei, oł yi mił eririm. Erang kin, eim Eiparam nirim ek ełe, ekii sipi kin, eim Eiparam nanim nge wu owundu nipi kin, yi embe sirim. Pe nga, enim pei oł kun ka erik kin, nga epi endi enim gał sinarik enjing kin, kaplı enim Sera nge ambiłam noł mił mulngii.

⁷Yi mił ku, enim amb sinjing wu ei, enim embnjing kin, no pek ka molk pungii. Enim piinmin ei, enim embnjing noł ngenj ełe, dinga pinałim mon. Yi mił peng kin, enim embnjing ei, paki tok kin, noman kulk ngungii! Ngok kin, nimbił erang amb enim kin konj kunum kunum mulngii ei, Gos eim wii ngumba ei, enim kin tep to sinjing. Pe enim oł yi nge, ekii sinjing kin kaplı enim prei erngii ełe nge, epi endi pepi, ondu ngunermba mon.

Sinim Noman Ende Sepin Mulmun

⁸Pe na ek ei, ni poru nip kin, yi nimbii end. Enim pei noman ende kindik kin, wumb pei kin kaimb sik kin, noman kulk ngungii. Enim kaplı en enim engnjing noł kin, noman ngungii. Nga enim noman ka pii ngok kin, nga enim noman ełe, to mani kindik kin, yi mił erngii. ⁹Pe nga wumb endi, enim kin oł kis kun pinerim mił, endi enjing kin, kaplı enim oł yi ku erik kin, wumb ei kin orung kindik kin, ngunerngii mon! Pe nga wumb enim kin ek ngok ek kis nik enjing kin kaplı enim wumb ei kin oł yi ku erik ngo orung kindnerngii mon! Ba enim oł yi erik ngo orung kindngii ei, Gos kin prei erik kii sengin kin, epi ka wii

ngopu orung kindmba. Kindpi kin, oŕ eŕe nge mendpiŕ, Gos eim enim wii tang kin, enim kapŕi ok epi ka wii ei, yi singii nipi kin, eim enim wii topu sim. ¹⁰ Yi miŕ Gos eim ek eŕe yi ninim,

“Pe nga wumb endi, eim konj kunum kunum ka tonu omba ei, noman yi to piim kin, nga eim kunum ka tang seng kin, kenmbii ni piim kin, kapŕi ei eim gupu anmbiŕ eŕe, ek kis endi ninermbii, pa ni pendpi kin, nga eim gupu eŕe ek kend tunermbii pa ni pendpi kin, eim yi ermba. ¹¹ Eim kapŕi oŕ kis kun pinaŕim eŕe buŕ ngopu kin, nga oŕ kun ka paŕim miŕ yi ermba. Nga eim noman emin paŕim oŕ ei kur kan sipi kin, ekii sipi, er muŕmba. ¹² Nimbiŕ erang Gos Owundu eim ningiŕ eŕe, wumb oŕ kun ka paŕim miŕ enmin wumb ei, kanpi wumb ombu paki toŕum. Nga wumb prei enmin kunum ei, Gos eim kom se piipi moŕum. Ba Owundu eim wumb oŕ kis kun pinaŕim miŕ erngii ei, eim kanpi moŕum. Moŕpu kin, eim wumb ei kin popuŕ kis si piipi kin, kumep kis topu kin ngo orung kindmba.”

¹³ Pe enim oŕ kun ka paŕim miŕ dinga kindik kin, ermin ni piinjing kin, wumb nii endi opu kin, enim topu erpi kis mundmba? Ei mon mendpiŕ! ¹⁴ Ba nga enim oŕ kun ka paŕim miŕ erik kin, nga enim ngenj kumbii eŕe sinjing kin, kapŕi enim ka ka piingii. Nga wumb enim kin oŕ endi enjing kin, kapŕi oŕ ei kin, mund mong enerngii! Nga enim noman tuk eŕe embin to piinerngii ku mon. ¹⁵ Ba en enim noman tuk eŕe Kraiŕ Owundu kindangin moŕpu kin, eim tep erpi muŕmba. Nga kunum kunum enim kui er muŕang kin epi tonu omba ek puŕe ei, wumb nii endi enim kii sipi nim kin, kapŕi enim er kun er moŕmun pa nik orung kindngii. Ba enim ek nik kin, orung kindngii ek ei, ek tak tak nik kin kun ka miŕ ningii. ¹⁶ Enim

noman tuk gui ei, kun ka muŕmba. Kapŕi wumb enim kin ek buŕ morung ninjing kin, enim Kraiŕ nge oŕ kun ka eŕmin oŕ ei, ni tor kindik andan tangin kapŕi kin wumb oŕ kis enjing ei, singambiŕ singii.

¹⁷ Nga Gos nge noman paŕim miŕ erngii ei, enim oŕ kun ka paŕim miŕ erik kin, ngenj kumbii sik enmin ei, oŕ kun ka mendpiŕ. Ba nga, enim kun ka pinaŕim miŕ erik kin, ngenj kumbii sinjing ei, epi kis mendpiŕ paŕim. ¹⁸ Yi miŕ erang, Kraiŕ eim ond peri eŕe, kunum endeim mendpiŕ kulum. Koŕpu kin, enim oŕ kis pei eŕe, erik mulnjung eŕe kil ngopu si kindim. Si kindpi kin eim wu kun ka endi moŕpu kin, sinim wumb kis kuŕmun konu eŕe, Kraiŕ eim sim. Sipi kin sinim tu wupu Gos moŕum konu eŕe tu wum. Tu wupu kin eim mei wumb miŕ muŕum. Nga ekii se eim ngenj eŕe to kundnjing; ba eim noman tuk gui ka je erang kin, opu konj moŕum ei, kunum kunum moŕpu ba.

¹⁹ Kraiŕ nge Gui Ka eŕe, pupu kin, gui kombur kan ngok miŕ kindangin kin mulnjung konu eŕe pupu kin, ek ka nipi kin, tor kindpi ngum. ²⁰ Nga am kumb ok, wu Nowa eim multum kunum ei, wumb mulnjung wumb ei Gos nge ek piinarik to kindik kin, ekii sinaŕmin; ba Gos eim wumb noman to ak tok kin, pii gii ningii nge, kui er muŕum ei, kunum eŕe, Nowa eim noŕ kanu owundu endi tekrim. Takpi kin, noŕ owundu topu kin, wumb pei to kondpu poru nirim kunum eŕe, wumb angii orung nga tekliki mendpiŕ, ka mulk kin, noŕ eŕe am punerik; ba noŕ en enim to tonu kindang kin, ka mulk. ²¹ Noŕ ei yi miŕ, wumb noŕ paŕmin oŕ ei, ek ekin miŕ nipi ngonum. Ei yi miŕ, enim sipi orung simba. Noŕ ei, enim ngenj penj moŕum ei, kil ngopu kin, si kindmba ei nge mon. Ba ei en enim noman tuk gui eŕe, Gos je erang kin, kun ka mendpiŕ seng kin, nga enim kapŕi, Gos kin wii tok kin, Jiŕiŕas Kraiŕ eim koŕpu kin, nga opu konj pum eŕe mendpiŕ, enim sipi orung sim.

²²Nga Jiisas eim mendpił epin konu ka ełe, tonu pum. Pupu kin, Gos nge angil tundung dinga ełe mołum. Mołpu kin, enjel nin, wumb embe pałim nin, nga dinga owundu sałim wumb ei nin ombu Kraıs kin mandring mołmun.

Jiisas Kin Ekii Sinmin Pułe Ei Ngenj Kumbii Ko Wumun

4 Yi erang kin, Kraıs eim ngenj ełe, kumbii sirim; yi mił ku, enim noman dinga kindik kin, Kraıs eim ngenj kumbii sirim mił, enim yi ku singii. Nimbil erang wu nii endi, eim ngenj ełe, kumbii sim kin, kaplı eim oł kis oł ei, si kindpi poru nim. ²Yi mił erang kunum ełe, eim ngenj ełe kin mołpu pupu kin, eim nga oł kun pinatim mił oł ei, ekii sipi enerim mon. Nga mei wumb enmin oł ei mił, enerim mon; ba eim Gos nge noman pałim mił, ekii sipi eririm. ³Yi mił, ok kunum ełe enim torung wumb noman ełe ełmin oł kis kanim kanim noman peng kin, erik endnjing. Oł kis kanim kanim ei yi mił, wu amb ngundułmun oł ei nin; nga oł kis erngii ei, noman ełe sikir tonu onum ei nin; nga noł nok, wulu pang andinmin oł ei nin; nga kuni owundu nanging kin, kunum ołt mił ei nok nok mołmun ei nin; nga noł dinga pei nok kin wulu pang oł kis kanim kanim ei nin; nga Gos lo ek ei to kindik kin, gos kend kin men to ngonmun ombu pei, enim poru ni si kindngii. ⁴Pe enim wumb ombu kin, oł kis kanim kanim nga erik ngonanmin mon. Yi mił erangin kin, puku sik kin, nga enim kin ek kis nik ngonmun. ⁵Ba ekii se, wumb en enim kos piłim wu owundu kin oł yi enjing mił, pułe ei yi mił nik kin, orung kindik ngungii. Kos piłim wu owundu ei, eim kui er mołum. Mołpu kin, wumb kułii nin, konj wumb kos piipi kin, mok topu, ermbe nge mołum. ⁶Ok Gos nge ek ka ni tor kindik kulnjung wumb ombu, ngunjung ei pułe yi mił. Ełe nge, tonu ok kos piingii ei, ngenj kin pei ok kin,

wumb yi mił ongii. Ba en enim gui konj mułngii ei, yi mił Gos konj mołum mił, yi mułngii. ⁷Epi kanim kanim poru nimba kunum ei, tangpi mandi enim. Yi mił erang, enim kanik kun erik kin, noman ełe kun ka seng kin, enim kaplı kunum kunum prei erik mułngii. ⁸Enim kaplı wumb endeim endeim ni noman ngonmun oł ei, ambilk gii nik mułngii! Noman ngomun oł ei erpi oł eipi ei, to mani kindnim. Nimbil erang noman ngonmun oł ei, erpi oł kis pei kaplı pandi tonum. ⁹Pe wumb endi opu, enim kin mułmba ei, enim tep ka erik mułngii! Enim oł yi nge erngii ei, kis piik enerngii mon. ¹⁰Enim endeim endeim ni, Gos eim epi ka wii kanim kanim wii ngum epi ei, sinjing. Yi mił erang, kaplı enim epi ka wii sinjing ełe nge, enim erinjing noł kin paki tungii. Oł ełe nge, enim Gos nge kongun wumb ka wii molk kin, Gos epi ka wii ngum epi ei, tep ka erik mułngii! ¹¹Kaplı wumb nii endi, ek ni tor kindmbe wu ei, kaplı wu ei Gos ek ka ni tor kindmbe. Nga wumb nii endi, eim wumb eipi kin paki topu ermbe ei, kaplı wu ei, Gos eim dinga ngum ei kin, paki topu ermbe. Yi mił erang kin, Jiisas Kraıs kin Gos embe owundu seng kin, kongun ełe tonu omba. Eim tiłang ka wii ni, embe owundu ni, noman dinga eim kin kunum kunum pepi ba. Ei keimi.

Pii Gii Wumb Keimi Molk Ngenj Kumbii Sik Mułngii

¹²Nanim nge wumb puł dup mił epi embin tui owundu endi enim kin tonu opu kin kenmba mił enim; nga enim puku sik kin, epi eipi endi enim kin tonu onum ni piinerngii mon. ¹³Ba oł embin tui ei, enim Kraıs kin ouni ngenj kumbii sik kin, embin tui owundu ei ko wunjung. Yi peng kin, kaplı enim am ka mendpił piingii. Nimbil erang ekii se eim nge tiłang owundu peni ełe, omba kunum ełe, enim nga ka mendpił pi-

ingii! Nga noman eŧe ka piik ngungii ku. ¹⁴Pe nga enim Kraiss nge wumb muŧangin kin wumb enim kin ek kis ninjing kin, kapŧi enim ka mendpiŧ piingii! Nimbiŧ erang Gos eim Gui Ka enim kin moŧum ei, Gui Ka tiŧang owundu paŧim ei, enim kin dinga ngopu, paki tumba. ¹⁵Mon pim kin, enim nge tuk moŧmun wu endi, wumb endi to kundmba min, wumb eipi nge epi waning simba min, oŧ kis kanim kanim ermba min, kanpi eipi eipi kindpi kin, mong simba nge er endmba. Erang kin, wu endi eim kumep kis ngo orung kindngii. ¹⁶Ba Kraiss nge wumb endi muŧum kin, oŧ eŧe nge ngenj kumbii sim kin, kapŧi eim singambiŧ sinermba mon. Ba eim Kraiss kin pii gii nim eŧe nge, Gos embe ambiŧ tonu kindmba.

¹⁷Gos kos owundu piipi kin, kii sipi, orung omba kunum eŧe, mandi tonu opu poru ninim, Kapŧi kos sinim Gos nge wumb kin, kumb se tonu om kin, kapŧi pe nga nipe oŧ embin tui endi Gos ek ka eŧe ekii sinarik kin, pii gii ninanmin wumb ei kin, tonu opu poru nimba? ¹⁸Pe nga wumb oŧ kun ka eŧmin wumb ei kongun dinga erik kin kapŧi Gos wumb ei sipi orung simba pim kin, kapŧi nimbiŧ oŧ erpi kin, wumb Gos kin buŧ ngok kin, nga oŧ kis enmin wumb ei, jii miŧ tonu ongii?

¹⁹Yi peng kin Gos nge noman eŧe wumb nii endi oŧ embin tui owundu ko wuk kin, ngenj kumbii sik enjing kin, wumb ei oŧ kun ka erik andik kin, en enim nge noman tuk ei sipik kin Gos Puŧwu nge angii eŧe ngumun. Ngopun kin, Gos eim sinim eririm ei, eim kunum kunum ek keimi nilim ei, eim sinim tep ka er muŧmba ku.

Enim Wumb Num Gos Nge Wumb Siipsiip Miŧ Tep Ka Erik Muŧngii

5 Na ek ei nip, enim Gos nge wumb tep erik kin, kanik se moŧmun wumb ei ngond. Na nam yi ku, enim kin ouni Gos nge wumb tep erip kin, kanip se moŧ. Na nam Kraiss Jiissas ngenj kumbii owundu

sipi kin, ond peri eŧe kuŧum oŧ ei, keimi tonu om. Wang kin, na nam ningii eŧe, kenj ni, ek ei nip tor kindind. Yi ku Kraiss eim ya mei eŧe orung omba kunum ei, eim tiŧang owundu simba kunum ei, na yi ku enim kin ouni simin. ²Pe enim Gos nge wumb moŧmun ei, kung siipsiip miŧ, enim tep ka erik kin, kanik se muŧngii! Gos enim kongun ei, erngii nip ngum kongun ei, enim ka piik kin, noman monduk erngii ei, Gos enim yi erngii ni piinim ei, enim ku simin nik kin, kongun enerngii mon! Ba kongun ei, noman eŧe keimi erik kin, Gos kin ngok muŧngii. ³Gos eim wumb sipi kin, enim angii eŧe kindim wumb ei, enim tep ka erik kin, Kraiss nge oŧ kun ka andan tok mulnjung kin, kapŧi wumb pei enim eŧmin oŧ ei, ekii singii; ba enim tep erik moŧmun wumb ombu, enim to kambik mani kindik kin, en enim wu num miŧ, tep erik kin yi enerngii mon! ⁴Nga ekii se tep eŧim Wu Owundu nga orung omba kunum eŧe, enim kapŧi embe owundu tiŧang miŧ, epi topu kis ernermba epi ei, enim singii.

⁵Yi miŧ ku, enim kang ambiŧ gaŧ, enim kom sek kin, tep eŧmin wumb ek ningii ei, ekii singii. Enim pei kapŧi en enim noman eŧe, to mani kindik kin, enim endeim endeim ni paki tok kin, nga mandring puk muŧngii. Nimbiŧ erang Gos wumb en enim embe ambiŧ tonu yi kindik kin, wumb ei buŧ ngopu kin, kanpi si kindilim; ba en enim embe to mani kindik kin, en enim noman eŧe, to piinanmin wumb ei kin Gos kaime sipi kin, noman ka ngoŧum. ⁶Yi miŧ erang, en enim noman eŧe to mani kindik kin, nga en enim Gos nge noman dinga eŧe mandring puk muŧngii. Yi miŧ, nga Gos nge kunum ei, eim enim ambiŧ tonu kindmba. ⁷Pe nga enim noman embin kanim kanim ei, Gos kin angii eŧe pendngii. Nimbiŧ erang eim enim kanpi kun erpi kin, tep er moŧum.

⁸Enim noman konj kindik kin, kanik kun erik muŋgii! Enim nge opu orung wu kis Seisen ei kui wusii simbii owundu miŋ, kei dinga niŋim ei, eim koi erpi andpi kin, wumb endi kur kanjip numbii miŋ ni piŋim. ⁹Enim pii gii dinga nik kin, dinga angik kin, Seisen opu kom topu kin, nimba ek ei piinerngii mon! Nimbiŋ erang enim piinmin ei, enim engjing noŋ mei konu eŋe orung onum oŋ ei, en enim kin yi ku tonu oŋum. ¹⁰Ba enim kunum aninga kopur oŋ embin tui tonu wang kin, ngenj kumbii sinjing ei, Gos eim noman ka ngoŋum puŋwu ei, eim enim dinga ngumba. Gos enim Kraiŋ Jiisas kin wii tang kin, enim eim tiŋang ka wii mendpiŋ singii. Sik kin, Gos eim enim erpi kun ka mendpiŋ kindang kin, je erang kin enim dinga angk muŋangin kin, eim enim dinga ngang kin, enim dinga angk muŋgii! ¹¹Gos eim kin mendpiŋ noman dinga kunum kunum pep moŋpu pangŋi! Keimi, am yi minj, kapŋi pengŋi!

Ek Kombur Aninga Nga

¹²Na ek aninga kopur poŋup kin, enim ngond ei wu Silpeinis na paki tum. Na piind ei, enim engnjing keimi miŋ moŋum. Pipe eŋe, na enim kin noman to konj kindamb kin, Gos nge noman ka ei, keimi na ninj miŋ ei, enim singii. Ei nge, na nam pii poru nip kin keimi ni tor kindamb kin, enim dinga angk muŋgii.

¹³Enim engnjing men toŋmun ngii Babilon konu eŋe owundu saŋim wumb moŋmun ei, ek ka nik pii ka piik kin, enim ngonmun. Gos wumb ei, enim kin ouni wii topu kin, noman ka wii ngopu yi ku elim. Nanim kingam Mak yi ku, enim kin ka piipi kin, ek ka nipi ngonum.

¹⁴Enim kapŋi, Gos nge wumb pei angŋi sik kin, noman kultmun oŋ ei miŋ erik kin, andan tok ngungii! Enim Kraiŋ kin dambiltik ende puk mulnjung kin, enim noman emin ka seng muŋgii!

Piisa Mon Nga Endi Połpu Gos Wumb Kin Kindim

Piisa Nga Mon Endi Połpu Ngum

1 Na Saimon Piisa, na Kraiss Jiisas nge kongun wu ni ek ka se andił wu moł. Na pipe ei połup kin, enim wumb pii gii ka wii ninjing ei, yi mił sinim pii gii ende wumb mołmun konu ełe ngond. Ełe nge sinim nge Gos Jiisas Kraiss eim sinim sipi orung simba nge pułwu ei, eim kin oł kun ka ełmin oł ei sinjing.

²Pe sinim nge Gos kin, Jiisas Kraiss kin noman ka wii ei, sinmin. Oł ełe nge, Gos Owundu nge noman ka nin, noman emin ei, enim kin am owundu tonu opu ba.

Gos Eim Nge Wumb Topu Mundum

³Keimi, Gos eim nge dinga ełe, epi kanim kanim sinim ngang kin, am sinim kaplı erang kin, sinim konj mołpun kin, Gos nge oł kun ka pałim mił, erik pungii. Gos eim nge noman ka wii sinim ngopu kin, sinim wii topu mondpu kin, eim nge tiłang ka wii nin, eim nge oł kun ka oł ei, sinim ngumba nge ouni simin. ⁴Pe eim nge noman dinga nin, tiłang ka wii owundu ei nge, eim sinim kin kombur am owundu nin, epi ka wii mendpił ei, kumb ok, eim sinim ngumbii ni, pendrim mił ngurum. Yi mił erang noman oknge oł kis ei, sinim mei wumb kin tonu wang kin, pułe ełe nge sinim oł kis enmin. Ba epi ka wii kanim kanim ei, pei Gos sinim ngum ei, sinim paki tum. Yi mił sinim tungu pupun kin, epi kis ermba ei, si kindpin bin. Pupun kin, sinim noman konj sipin kin, Gos eim nge oł ei ekii simin. ⁵Ełe nge, enim noman to piingii! Piik kin, enim kongun dinga wii erik kin, oł kun ka ei pii gii kin, ende pendik mułngii! Molk kin, noman ka wii sik kin, oł kun ka oł ei kin, ende sek kin, pendik mułngii ku. ⁶Nga en enim noman

ka ei kin, ngenj ełe nimbił oł endi erngii ei, tep ka mułngii! Molk kin, noman ka ei, se ende kindik, pendngii! Nga enim dinga angk kin, oł embin tui ko wuk kin mułngii. Molk kin, oł ei sik kin, ngenj tep ka ełmin oł ei, ende sik kin, kindngii. Kind pendik kin, enim Gos nge oł kun ka oł ei nge, singii. Sik kin, dinga angk kin oł embin tui ko wunmun ei nge, ende kind pendik singii. ⁷Nga enim engjing noł kin, noman ka ngok erngii! Erik kin, oł ei nge sik kin, Gos nge oł kun ka ei kin, ende kindngii. Nga engjing noł, noman ka ngok kin, enmin oł ei nge sik kin, wumb kin noman ngonmun oł ei kin, ende kind pendik singii! ⁸Sinim Jiisas Kraiss piinmin ei, eim sinim nge Owundu mołum. Mołum ei nge oł ka wii ei enim kin pep tonu owundu om kin, kaplı enim Jiisas kin noman ka ei wii pinermba mon. Ba ei mong oł kun ka mił, pei tonu opu pimba. ⁹Ba wu endi eim sipi kin, oł yi nge pei pinerim kin, kaplı eim ningił tumbun wu mił mołpu kin, epi turii simba ei, kan poł tunernmba mon! Keimi, Gos eim oł penj tui ni, oł kis ei, ok kil ngopu poru nim ei, eim kom ngonum.

¹⁰Yi mił erang, angnan noł, Gos enim to tonu kindpi mundum wumb ei, nam nge wumb mołmun. Yi mił enim kongun dinga erik kin, oł ei enim kin dinga ambiił gii nik mułngii! Nga enim oł yi mił enjing kin, kaplı enim oł kis erik kin, si kind orung punerngii mon! ¹¹Yi mił erang, enim oł ei nge, ekii sinjing kin, kaplı Gos andlam aki tang puk kin, Gos mołum konu ełe, kun pungii. Gos konu ei, sinim nge Owundu nin, nga sinim sipi orung simba wu ei, Jiisas Kraiss mołum.

¹²Yi mił keimi, enim epi ełe piinmin; nga enim ek keimi ei sik kin, poru ninjing. Nga ełe nge, ek keimi ei dinga ambiił gii nik mułjung. Ba nga na kunum kunum enim kin ek nip ngumbii end ei, enim noman to konj kindip kin ngumbii

end. ¹³Na piind ei na enim to konj kindip kin, oł ei, oł ka pałim. Peng kin, kunum kunum na ngenj ełe, yi ku peng mołup kin, ek ka keimi nga nip kin, enim noman to konj kindip, ngumbii end. ¹⁴Nimbił erang na piind ei, kunum aninga kopur na ngenj ei, enim kin si kindmbii. Si kindmbii ełe nge, sinim nge Owundu Jiisas Krai ei, eim ek ok na kin ni tor kindpi kin, andan topu ngurum. ¹⁵Yi mił na kongun dinga erip kin, ek nip enim kin, ngumbii end. Nga ekii se, na kułmbii poru nimba kunum ei, ekii se enim kaplı kunum kunum poł tok kin oł ei piik minj mułngii!

Sinim Krai Nge Tiłang Ka Wii Owundu Kenjpin

¹⁶Sin enim kanpin kin, ek ni ngo poru ninjpin ei, sinim nge Owundu Jiisas Krai ei, eim nge dinga ełe je mei konu ełe nga orung omba. Ba sin ek poł min, siimał eimał ek wii nipin kin, sinim nge Owundu Krai nge ek nipin kin, yi ninanmin mon! Sin Jiisas eim nge tiłang ka wii owundu ei, sin ningił ełe, kenjpin ei, piipin kin ninmin. ¹⁷Yi mił keimi, Erinjpin Gos Jiisas nge embe ei, am ambii tonu kindpi kin Gos eim tiłang ka wii owundu eim ngum. Ngopu kin, Gos eim tiłang ka wii ełe mołum ek dinga ei, Jiisas mani mondpu kin, ek yi nim, “Ei na nge kangim mendpi! Na eim noman ngond. Nam nge noman ei, eim kin mołum,” pa nim. ¹⁸Sin Jiisas kin tonu oł kun ka komung mulnjpun kunum ełe, ek yi mił tonu epin konu ełe mani om.

¹⁹Yi mił pałim ek ei, sin wumb Gos oł ekii se ermba ei, piik niłmin wumb ek ei pii gii nipin kin, ekii siłmin. Nga enim yi ku ek ei keimi, dinga ambii gii nik mulnjung kin, ei ka wii simba. Nimbił erang Gos oł ermba piik niłmin wumb nge ek ei, konu emii erang konu ełe dup alam kiłangin kin, tiłang enim ei yi mił; konu tengmba erang kin, nga kupiiring

ok kanjip ei, enim noman tuk ełe, pep onum ei yi mił onum ku. ²⁰Ba enim ek ei, ok piik pendik kin, sin sinim noman ełe ek endi piipin kin, Gos nge oł ermba piik niłmin wumb nge, ek pułe yi mił endi piipin kin yi ninermin mon. ²¹Nimbił erang kumb ok, wu endi eim noman ełe kin, Gos oł ermba oł ei, piipi kin, ni tor kindnałim mon. Ba Gos eim nge Gui Ka ei, wumb ombu ei kin ek ei nipi ngang kin Gos eim oł ermba oł ei, piik kin, ni tor kindiłmin.

Mon Ek Kend Polk Kin Nik Elmin Wumb

2 Ba kumb ok, ek kend ni tor kindiłmin wumb ei Esrel wumb tuk mołmun konu ełe tonu onjung. Yi mił ku, enim wumb kin, ek kend mon tołmun wumb ei, enim mołmun konu ełe tonu onjung ku. Wangin kin, ek kend wumb ei, koi erik kin, ek kend kanim kanim ei, enim kin to kis erngii nge tonu om. Ba Jiisas Owundu enim sipi orung sim ei kin, buł ngunjung ku. Oł yi mił erangin kin, sikir en enim erpi kin kis ermba nge tu wunjung. ²Nga wumb pei puk en enim ngenj ełe oł kis kanim kanim pei ekii sik erngii. Yi mił erik puk kin, pe wumb kombur molk ek kis nik kin, andlam kun keimi seng kin, ek kun piinmin ek keimi ei kin, ek kis ni ngok yi erngii. ³Erik kin, wumb eipi nge epi kanim kanim ei, kan bun bun siłmin wumb ei mił ok kin, ek kend pei nik, enim ngok kin, enim ku nin epi ei, singii nge ningii. Ba am kumb ok, Gos eim wumb kos piipi kin, wumb am pungii konu kis ełe, er kun er sirim konu sałim. Nga Gos opu kin, wumb to kis mondpu ermba ei, or mił pinałim mon! Eim er kun kun erpi kin, kui er kanpi mołum.

⁴Yi mił Gos nge enjel kombur ok, oł kis erik ei, Gos eim kan wiik tunerim mon. Ba eim enjel ombu, sipi kin, tukpu olt emii er sim konu kis ełe mundum.

Pe kan ngopu kindang kin Gos nge kos owundu piimba kunum ei, kui erik mołmun. ⁵ Wu amb kumb ok mulk wumb ei, Gos Owundu kin buł nguk; ba Gos kanpi wiik turerim mon. Gos eim erang kin, noł owundu tonu opu kin, wumb ombu pei, to kondpu poru nim. Ba Nowa eim ek kun ka ni tor kindilim wu ei kin, eim nge wumb angil orung nga tał ei, Gos eim tep ka er se mułum. ⁶ Nga Sorom nin Gomora konu eke Gos kos owundu piipi kin, konu owundu tał eke, Gos dup kindang kin, dup num kunum ei, konu tał eke dup sik mendpił sim. Seng kin, konu owundu tał eke nge wumb pei, Gos eim kumep kis owundu orung kindpi ngurum. Yi mił ku, nga ekii se wumb Gos kin buł ngujung kin, wumb kos owundu oknge ei, piingii ku. Kos owundu ei, ekii tonu omba ei nge, Gos andan topu ngumba. ⁷ Nga Gos wu Los eim oł kun ka elim wu ei, sipi orung sim. Seng kin, eim ka mułum. Wu Los eim noman embin piipi kin, wu amb nguduk oł kis enjing eke nge piim. ⁸ Yi mił wu ei, eim wumb oł kis enjing konu eke, tuk kun ka mułum. Mołpu kin, wumb oł kis enjing ei kanpi kin, nga kunum kunum wumb ek kis ninjing ei, piipi erim ku. Nga eim noman kun ka pepi mułum kin, nga eim puku sipi kin, eim noman tuk embin peng kin, wumb oł kis enjing eke nge, lo ek buł ngok enjing ei nge piim. ⁹ Yi mił ku, Gos nge ek ekii sik mołmun wumb ei kin, oł embin tui kanim kanim tonu om kin, kapli Gos Owundu eim pii poru nipi oł embin tui ei kin, sipi orung simba. Nga Gos eim wumb oł kis elmin wumb ei piipi kin, kumep kis ngo orung kindmba. Pe akip kunum nin, nga ekii se kunum pepi kin, kos owundu kunum ei tonu omba.

¹⁰ Opu kin, wumb kombur en enim am kumep kis singii. Singii wumb ei, oł kis yi nge, wu amb nguduk kin, oł kis penj mułum eke nin, nga Gos nge ek nin,

wumb owundu nge ek ei, wii mił ni piimin. Wumb ei en enim noman eke ekii sik kin, en enim noman eke, ambil tonu kindik enmin wumb ei, en enim Gos nge enjel kin, ek buł morung nik kin, mund mong enalmin. ¹¹ Ba enjel pei wumb ei nge to mani kindik mołmun. Mołmun enjel ei, am noman dinga mendpił sałim. Ba enjel en enim wumb ei kin ek buł morung nik kin, nga Gos ningil eke kos piik, yi enalmin mon. ¹² Ba wumb ombu, kung owu ni, epi noman pinałim mił, wumb yi mił mołmun. Molk kin, en enim nge ngenj eke, noman pałim oł ei nge ekii sik kin elmin. Erik kin, menjing mengrim ei, en enim singii nge nik kin, nga en enim to kundngii ni mengrim. Mengang kin, en enim epi endi piinalmin epi ei kin, nga ek kis ni ngok elmin. Erik kin, nga en enim kung owu ni, epi kolk elmin mił, yi ku wumb ei kułngii ku. ¹³ Wumb en enim mong kis kanim kanim pei enjing. Yi erangin kin, wumb eipi ok mong kis ende, er orung kindik ngujung. Ngok kin en enim tinga kuni ni, noł ei pei numun ni piik kin, noman ka ka piik elmin. Ba nga enim kin kuni ende nunjung kin, wumb en enim oł penj tui ei, orpuł mił tuk enim kin yi erik ngonmun. Ngok kin, en enim nge oł kis enim kin ek kend mił, enmin ni piik ka piik elmin. ¹⁴ Ei yi mił, en enim nge ningil ei, se andpi kin, wu amb nguduk oł kis elmin ei, nga en enim ningil eke, oł kis erggii oł ei nge si kindmba pinerim mon. Nga wu kombur noman dinga pinałim wumb ei kin, ek ka nik kin, oł kis erggii nge, yi ku elmin. Nga en enim nge noman ei, kan bun bun sik enmin oł ei nge, ok andan tok ngołmun. Ba Gos eim wumb ombu nge, am to kis mendpił, er poru nimba. ¹⁵ Wumb ei Gos nge andłam kun ka oł ka eke buł ngok si kindik kin, en enim wulu pang kin, tuk oł kis kanim kanim erik andilmin. Andik kin, wumb en enim Biyor nge kingam Beilam eim,

oŋ kis eŋim miŋ ekii siŋmin. Nga eim oŋ kis erpi kin, oŋ kis kumep sipi kin, nga eim noman ngoŋum miŋ yi ku eŋim. ¹⁶ Ba kung dongkii ei, ek tingnalim mon; ba kung dongkii endi, wumb ek tanginmin oŋ yi miŋ tangpi ek nipi kin, Beilam ngopu ek ngum. Ngopu kin, eim oŋ kis eŋim eŋe nge piipi kin, kung dongkii ei, wu ek ni tor kindiŋim wu ei nge, oŋ ermba erim eŋe nge, ondu ngum.

¹⁷ Wumb ei nge ombu, noŋ tukpu eŋe, noŋ mani tukpu eŋe mulafiŋim yi miŋ moŋmun. Molk kin, nga wumb ei kupu kuru miŋ, konu pop owundu topu kin, pop to orung orung kindnim yi miŋ eŋim. Erang kin, Gos eim konu emii owundu kis endi, er sim saŋim ei, am emii owundu paŋim eŋe pungi nge, konu ei saŋim. ¹⁸ Wumb ombu nge, ek dinga wii nik kin, ek mong pinaŋim miŋ, ek kis ninmin. Nik puk kin, wu kombur kin oŋ kis erngii nge noman kin ei, sikir tonu wang kin, nga puk amb eipi eipi ngunduk kin, ngenj eŋe, oŋ kis kanim kanim ei nge, noman to piik enmin. Erik kin, oŋ kis eŋe nge erik kin wumb kombur pe mendpiŋ oŋ kis ei nge, si kindik kin, tuk puk moŋmun. Molk kin, ei torung wumb kin, to tor singii nge enmin. ¹⁹ Wumb kis ombu, en enim ek dinga nik yi ninjing. Epi endi enim noman eŋe ermin ni piik enmin epi ei, kapŋi ondu ngunermba mon. Enim wii miŋ muŋgii; ba wumb ombu en enim, bok tok kin andŋam kis eŋe pungi oŋ ei nge, kongun wumb miŋ er andiŋmin. Ei yi miŋ; pe epi endi wumb endi, to mani kindim kin wu ei, eim to mani kindim epi eŋe nge, eim epi eŋe kongun wu miŋ muŋmba. ²⁰ Yi miŋ keimi, wumb en enim Owundu nge sinim sipi orung nga simba nge, Jiisas Krai kin noman ka ei, sinmin noman ka eŋe nge, en enim tungu puk kin, mei eŋe epi penj moŋum ei, si kindinmin. Nga oŋ ei, nga demb nim kin, nga oŋ kis eŋe nge, en enim kan ngopu mondnum ei, yi minj molk pungi. Puk

kin kumb se, oŋ kis ambiŋ gii nim kin, ei wumb kis miŋ muŋgii. Ba nga ekii se, oŋ kis nga ambiŋ gii nim kin, ei am kis mendpiŋ muŋgii. ²¹ Pe nga en enim Gos nge oŋ kun ka eŋmin oŋ ei, pii kun enarik enjing kin, ei kapŋi ni piinineŋanjin. Nimbil erang, pe nga andŋam ei nge piik kin, oŋ kun ka lo ek ei miŋ sinjpin ni piitangin. Ba en enim oŋ ei nge, buŋ ngo poru ninjing. ²² Oŋ ei ek ekin endi, en enim kin tonu om ei, Gos oknge ek keimi mendpiŋ endi yi ninim. “Owu ei eim nge mek si mundum konu ei, nga orung ba nge pum.” Nga Gos oknge ek keimi endi yi ku ninim, “Kung endi, eim noŋ was ka er om; ba nga pupu kin, noŋ oi eŋe pepi kin ak mak enim.

Keimi Mendpiŋ Owundu Orung Omba

3 Enim na nge wumb puŋ mendpiŋ, na nga pipe ei poŋup kin, enim kin kindind. Kindip kin pipe taŋ kindinj ei, en enim nge noman keimi to konj kindik kin, noman tuk konj simba. Eŋe nge enim noman nga to piingii. ² Yi erang kin, en enim molk kin, ek ei noman to piingii! Piik kin, ek ei, oŋ ekii se tonu omba ni, na ninj miŋ, ek ei piingii! Piik kin Gos oŋ ekii se ermba ei nge, piik niŋmin, wumb ei Gos ek yi miŋ ni tor kindinj. Kindip kin, pe Owundu kin sinim paki toŋum wu ei nge, lo ek en enim Gos nge ek se andiŋmin wumb ek ningii ei, piimin ku. Piipi kin, en enim yi ku noman to piingii! ³ Kumb se en enim ek ei pii kun erngii! Ekii se muŋ mei poru nimba kunum ei, wumb enim kin ek buŋ morung nik enmin wumb ei, ok en enim nge noman ngenj eŋe, ekii sik erngii. Ba en enim ek buŋ ambilk kin yi ningii. ⁴ Nik kin ek dinga nik yi ningii. Nik kin, ei ek nipi, nga orung omba min, da ninjing? Pe eim jili moŋum? Ya onanim; ba ok kupenjpin noŋ molk kulk ei, moŋ wanjin kin pe sinim moŋmun. Moŋamin kin, epi saŋim ei, ok sirim miŋ saŋim ei Gos

eririm. ⁵Erang kin, en enim noman eke epi ei piik kin, kanik erngii pinaim. Pinerang kin, ok Gos neng kin, gupu mu'ang je kupu mu' pirim. Peng kin nga mei ei, tuk no' eke tonu opu kin, ei mei pirim. ⁶Ba Gos eim ek yi neng kin, no' tonu om ei no' owundu mei eke tonu om. Opu kin, mei orung orung pei pirim ei to kis eririm. ⁷Erang kin, Gos ek ei mendpi' neng kin, mu' mei ta' pe mo'mbu' eke dup tonu omba ni, kui er mo'mbu'. Molku' mu' mei ei, kos piimba kunum nenj ni kui er mo'mbu' ku. Nga wumb Gos kin bu' ngo'mun wumb o' kis e'min ei Gos kos owundu piimba kunum eke wumb o' kis enjing wumb konu kis eke am pungii. ⁸Ba na nge wumb pu' mendpi'; enim epi ei, endeim mendpi' si kindnarik kin noman to piik mu'ngii! Molk kin, Owundu eim piinim kunum endeim ei, kung ngii 1000 pei mi' ni piinim. Nga kung ngii 1000 pei ei kunum endeim mi' ni piinim. ⁹Gos Owundu eim ek ni pendrim mi', tonu omba eke nge ei, taki taki nipi pindneririm mon. Yi mi', wumb kombur kongun mon mon kindpi kin enim ni piinmin, ei mon! Eim yi piinim; wumb endi am punerngii ni pendrim pa'im. Gos eim noman eke yi piinim ei, wumb am pei, noman to ak tok kin, yi erngii ni piinim. Yi mi' Gos Owundu enim kin piipi kin, eim am kunum kinan olt mi', kui er mo'mum.

Mu' Mei Ta' Poru Nimba Kunum

¹⁰Gos Owundu nga orung omba kunum ei, epi waning wu mi' omba ei, sinim pii kun enermin! Enarpin mu'mun kunum eke, mu' eke bultu owundu nipi kin am ba. Pang kin, nga epi kembis kembis ei am dup no poru nimba. Nipi kin, nga mei eke nin, epi er mundngii epi ei, yi ku, dup nopus poru nimba. ¹¹Yi mi' erang kin, epi ombu yi mi' erpi kin, poru nimba. Nipi kin, enim wumb ombu, er mo'mun mi' nenj? Pe

enim o' kun ka erik kin, Gos nge o' ka wii ei erik ekii sik mu'ngii! ¹²Eke nge, enim Gos nge o' ei erik kin, Gos orung omba kunum ei, kui er mu'mun! Mo'pun kin, Gos nge kongun dinga erik kin, Gos orung omba kunum ei sikir tonu wanghi ningii! Nik kin, kunum eke dup opu kin, tonu mu' eke, nopus poru nimba. Nga dup mu' dinga wii erang kin eim epi kembis kembis epi dup nang kin, epi ombu opu no' mi' ermaba. ¹³Ba Gos eim ek yi nipi kin mu' mei konj ta' erbii ni pendim mi', yi ermaba. Erpi kin, nga konu konj eke Gos eim nge o' kun ka ei, minj pep mu'mba. Mo'pu kin, sinim o' ei nge, ei tonu omba ni kui er mu'mun! ¹⁴Yi mi' erang, na nge wumb pu' mendpi' enim epi ei nge, omba ni kui er mo'mun! Mu'angin kin, pe enim am ka wii molk kin, o' kun ka dinga erik kin, nga orpu' ni epi kis endi enim kin pinermaba mon! Enim Gos kin noman ende sek kin noman emin mu'ngii. Molk kin, nga ekii se Gos enim kenmba kunum ei enim kun ka mu'ngii! ¹⁵Nga Owundu eim sinim kin wiik topu kin, kui erpi kin, sinim kin taki taki erpi mo'mum. Yi mi' erang, enim piingii ei, Gos sinim sipi orung simba er mo'mum eke nge, sinim piipin mu'mun! Mo'pun kin, Gos eim noman ka ei, sipi kin, sinim enginjpin Pol ngurum. Ngang kin, nga Pol eim ek yi nge mon po'pu kin, enim ngurum ku. ¹⁶Keimi Pol eim nge o' ombu pei epi ei nge ku, ek nipi ngo'mum. Ngopu kin, ek kombur ya mon eke pa'im ei, kun ka mola'min wumb ei, en enim kongun dinga erik epi ei singii pa'im. Peng kin, en enim Gos nge ek ka ei, nik kin, nga ek kanim eipi eipi ombu nge ek ei, ni'min wumb ei nge, en enim am pungii. ¹⁷Na nge wumb pu' mendpi', enim ok piik poru ninjing ei, o' ombu epi ei, ekii se tonu omba. Yi mi' erang kin, en enim kan kun erik kin, tep ka wii erik mu'ngii! Mon pim kin, wumb enim noman to eipi eipi kindngii. Kindangan kin,

wumb lo ek ekii sinarik kin, ek kanim kanim nik erangin kin, enim nga dinga angk mulerngii mon! ¹⁸Ba enim sinim nge Owundu nin, sinim sipi orung simba wu, Krai Jisas nge noman ka ngohum wu ei nin, noman ka wii mendpił ei kin,

wumb dinga mił tonu ok mułngii! Pe nga Krai eim kin tilang ka wii nin, embe Owundu ambil tonu kindpin kin, akip nin, nga ekii se kunum kunum ouni, am pepi ba ku! Ei keimi!

Jon Mon Kumna Połpu Gos Wumb Kin Kindim

Konj Kunum Kunum Mołum Pułwu Ei Krajs

1 Sin Jiisas nge er se endim wumb mon ei połpun kin, enim ngonmun ei, konj kunum kunum ek Pułwu Jiisas Krajs eim kumb ok kunum kunum mułum. Mołpu kin, sin eim ek nim piinjpin. Piipin kin, eim sin sinim ningil ełe kenjpin ei, keimi sin eim mendpił kenjpin kanpin kin nga si sinim angil ełe eim ngenj ei embilnjpin ku. ²Nga konj kunum kunum mołum pułwu Jiisas Krajs ei, eim peni ełe wang kin, sin sinim kenjpin kin, nga eim ek ka piipin kin, enim kin noman konj kunum kunum mołum ek ei, ni tor kindinjpin. ³Kindpin kin, sin Krajs eim kin ek nipin kin, peni ełe kindinjpin ei, sin kanpin kin, nga piipin enjpin epi ei, pei nipin kin, enim kin ngonmun. Ngopun kin sin yi ku, enim kin pei kun ka pepin mołpun kin, noman dampiltpin se ende kindpin kin, Erinjpin Gos kin, nga eim kingam Jiisas Krajs kin, noman ende sepin mułmun. ⁴Nga sin mon ek ei połpun kin, enim ngonmun ei, sinim pei noman ka seng mułmun ei, sinim nge noman ełe piki tumba.

Sinim Gos Nge Tiłang Ełe Andpin Mołmun

⁵Pe sin ek ei, Gos nge kingam kin piipin kin enim kin ni ngupun. Ngunmun ek ei, Gos eim tiłang pułwu mołum. Mołum konu ei, emii endi, eim mołum konu ełe, pepi mandi punanim mon! ⁶Pe nga sinim mołpun yi nimin, “Sin Gos kin dambiltpin o ende punmun,” nimin; ba emii palim mił, oł kis kanim kanim ermin ei, sin sinim gupu ełe, ek kend topun kin nga oł ende enmin ei,

ek kend palim ku. Nga sinim oł kun ka keimi andłam ełe andnałmin mon! ⁷Ba nga sinim tiłang enim mił, oł kun ka yi pepin mołmun ei, Gos eim tiłang enim konu mołum mił, nga sinim enginjpin noł kin, dambiltpin o ende pupun kin, pepin mołpun andpin yi erpin mułmun. Mułamin kin, nga Gos kingam Jiisas miyem ełe, kapli sinim oł kis kanim kanim kil ngopu kin, kunum kunum si kindmba.

⁸Pe sinim yi nimin, “Sin noman tuk ełe, oł kis elmin oł endi pinałim,” nimin ei, sin sinim kin ek kend topun ngonmun. Ngopun kin, nga ek keimi ei, sinim ekii sinenjpin kin, nga ek keimi ei sinim noman tuk ełe, pinałim ku. ⁹Ba pe nga, sinim oł kis kanim kanim enmin oł ombu ni, peni ełe tor kindpin Gos ngunjpin kin, kapli Gos oł kun ka elim Gos, eim oł kis ombu pei, kil ngopu kin, si kindpi poru nimba. ¹⁰Pe nga “Sinim oł kis kanim kanim enenjpin,” pa nimin ei, “Gos ek kend wu” pa nimin. Nga Gos eim ek keimi ei, sinim noman tuk ełe pinerang kin, nga sinim ekii sinermin mon ku.

Jiisas Krajs Ei Sinim Paki Tołum Wu

2 Na mon ei pułup kin, enim kin ngond. Na Gos ek ka ninj ei, pii gii ninjing kangı ambił mołmun ei, Gos tiłap ełe mołmun ei kin, ek nip kin, mon pułup ngond. Ei enim oł kis kanim kanim enengii; ba wumb endi oł kis kanim kanim endi enjing kin, sinim nge mołmun wu oł kun elim endi mołum ei, Jiisas Krajs ei kapli, eim nimba mił ei, dinga nip kin, Erinjpin Gos sinim kin ngumba. ²Sinim oł kis enjpin ei, Gos sinim kin popuł sim kumep kis ei, Krajs eim kołpu kin, Gos nge popuł kis ei eim sim. Sipi kin, sinim nge oł kis mendpił mon; ba ya mani mei wumb oł kis pei enjing ei nge, oł yi mił erim.

³Pe nga sinim Gos nge ek dinga ele ekii sinjpin kin, sinim pii poł tumun ei, sinim eim kin keimi piipin kanpin kin, pii poł topun mołmun. ⁴Pe wumb nii endi yi nimba, “Nanim eim pii poł toł” nimba; ba Gos eim ek dinga ele, ekii sinarpi nim kin, wumb ei eim ek kend wumb mendpił mołum. Mołpu kin, Gos ek keimi ei, eim kin pinałim mon. ⁵Ba wumb nii endi, eim Gos ek dinga ele, ekii simba ei, kaplı Gos noman kultum oł ei erpi kin, kun mendpił kindpi pałim. Peng kin, sinim pii poł tumun ele nge, sinim Gos kin dambiltpin ende pupun kin eim nge wumb mołmun. ⁶Wumb nii endi, “Nanim Gos kin dambiltpi ende moł,” pa nimba, ei eim kaplı, Jiisas Kraias kongun erpi pepi, mołpu pum mił, yi mił ku, wumb ei eim yi ermba.

Ek Dinga Konj

⁷Nanim nge wumb puł; ek dinga ei, na pułup nip kin, enim kin ngond ei, ek konj endi mon; ba enim ek dinga oknge ei, enim ok piik sik erik ek dinga ei, enim ok ek dinga ei piik si kindik kin piik poru nik. ⁸Nik kin, nga ek dinga ele na połup kin, enim ngond ei, ek konj endi pałim. Peng kin, ek dinga konj ei, ek keimi ei Kraias nge oł kun ka ełim oł ei nin, nga enim enmin oł kun ka ei nin, sin kenjpin ku. Nimbił erang emii pim oł kis ei, si kindpi punum. Pang kin, nga oł kun ka keimi ei, pe tiłang erang kin, oł ei peni ele onum.

⁹Wumb nii endi, eim yi nimba, “Nanim tiłang enim oł kun ka er moł,” pa nimba; ba eim angim kin noman kis pii ngopu kin, yi ermba ei, eim oł kis emii pałim konu ele pıram mołpu andpi kin, akip yi ku, konu ele pıram er mołum. ¹⁰Pe nga, wumb nii endi, eim angim noman ngołum wu ei, eim tiłang kun ka konu ele mołum. Mołpu kin, nga eim tiłang kun ka konu ele pıram mołpu kin, kaplı oł kis min epi endi eim kin pin-

erang kin, kaplı eim min wu eipi endi, bok tok kin oł kis endi erngii ei, pinałim mon. ¹¹Ba wumb nii endi, eim angim kin noman kis piimba wu ei, eim emii pim konu kis ele pıram mołpu kin andpi punum. Pupu kin, eim konu jiki mił ba konu ei, eim kan kun enerim. Nimbił erang emii pim konu oł kis ei je erpi kin, eim ningił ele to tumbun mił mundang kin, eim emii konu ele andpi er mołum.

¹²Na mon ei połup kin nanim kangı ambił noł enim kin ngond. Nimbił erang enim oł kis kanim kanim enjing ombu, Kraias Jiisas nge embe ele, enim oł kis ei, eim kil ngopu si kindpi, poru nim. ¹³Na mon ei połup kin, enim ernjing kin ngond. Nimbił erang enim Jiisas piinmin ei, eim kumb ok kumna kin multum ei, pe pıram mołum ku. Na mon połup kin, enim wu kangı wu kin ngond. Nimbił erang enim dinga peng kin, wu kis Seisen kamb mani kindik kin, enim dinga angk mołmun.

¹⁴Na mon połup nip kin, enim kangıł ngond. Nimbił erang enim Erinjpin pułwu eim pii poł tok mołmun. Na mon połup nip kin, enim ernjing ngond. Nimbił erang enim Jiisas kumb ok kumna multum ei, pe pıram mołum ei piinmin. Nga na mon połup kin enim wu kangı wu ombu ngond. Nimbił erang enim dinga angk mołmun. Mol k kin, Gos ek ka enim noman tuk ele pepi mołum. Mołpu kin enim dinga peng kin, Seisen wu kis kamb mani kindnim.

¹⁵Enim ya mei ele pii gii ninenjing wumb nin, mei oł kanim kanim ełmin oł ei nin, enim noman kulerngii mon! Pe nga wumb nii endi mei ele pii gii ninenjing wumb nin, mei oł kanim kanim oł ei, noman ngum kin, wumb ei Erinjpin Gos kin noman kultmun oł ei, eim kin pınerim mon. ¹⁶Yi mił, pii gii ninenjing wumb oł kanim kanim pei ełmin oł ei nin, nga epi oł kis kanim kanim simin nik noman pałim ei nin, nga wumb

kanik kin simin ni piinmin oġ ei nin, nga epi kanim kanim mei eġe saġim ei wumb en enim nilkeng sinmin ku. Epi kanim kanim ombu ei, Gos kin tonu onanim mon; ba epi ombu pei, ya mei eġe wumb nge noman eġe tonu onum. ¹⁷ Nga mei eġe wumb nin, nga epi kanim kanim wumb simin ni piinmin epi ombu ei, am pupu poru nimba; ba wumb nii endi, Gos nge noman enim epi ei enjing kin, kapli enim konj kunum kunum molk pungii.

Krais Nge Opu Orung Wu Kis Endi Omba

¹⁸ Nanim kingnan ambilan noġ; sinim muġ mei poru nimba kunum ei, mandi enim. Nga enim piik enjing ni, Krais nge opu orung wu kis endi omba. Yi miġ peng kin, Krais nge opu orung wu kis pei peni eġe tor onmun ei, wumb ombu kanik yi enmin. Erik kin, sinim piinmin ei, muġ mei poru nimba kunum ei, mandi erpi poru ninim. ¹⁹ Yi miġ, opu orung wumb ombu sin nge pii gii ninjing wumb tiġap ei, ende miġ mon. Yi peng kin, opu orung wumb ombu sinim kin si kindik punjung. Puk wumb ombu sinim nge tiġap ende piġang kin, kapli sinim kin tep to muġuġamin; ba en enim si kindik punjung ei, pangin kin, sinim piinmin ei, wumb ombu sinim nge tiġap ende mon.

²⁰ Ba Krais enim kin Gos Gui Ka bein tang kin, nga pe enim pei ek keimi piik poru ninmin. ²¹ Na enim kin mon konj endi poġup kin, enim ngonand mon. Nimbiġ erang enim ek ei, piinaġmin eġe nge mon; ba enim ek keimi piġmin. Piik kin, nga ek kend endi, ek keimi kin tor onaġim mon ni piġmin.

²² Wumb nii endi, ek kend toġum wu moġum. Moġum wu ei, "Jiisas ei Krais Gos kindim wu mon," pa nimba wumb ei, eim ek kend toġum wu moġum. Moġum wu ei Gos kingam Jiisas kin ouni buġ ngopu kin, ek ningiġ ei, ekii sinarpi kin, Gos kindim wu Krais nge opu orung

wu moġum. ²³ Pe wumb nii endi, Gos kingam kin, buġ ngopu ekii sinanim ei, yi ku Erinjpin Gos kin buġ ngopu kin ekii sinanim ku. Nga wumb nii endi, Gos kingam kin pii gii nipi kin ni tor kindnim ei, eim Erinjpin Gos kin pii gii nipi kin ni tor kindnim ku.

²⁴ Enim ok piinjing ek ka piik kun erik muġngii! Enim ok piik ek ka ei piram ambilġ gii nik kin, pii gii nik, mulnjung kin, kapli yi miġ ku, enim Erinjpin Gos kin eim kingam Jiisas kin dambiltik se ende pu molk kin, pungii. ²⁵ Nga Krais eim ek dinga ni pendrim miġ yi ninim, "Enim noman konj kunum kunum muġngii ei nge ngumbii," pa nirim.

²⁶ Na mon ek ei poġup kin, enim kin ngond ei, Jiisas nge opu orung wumb ei, enim kin ek kend tok ngok oġ kun pinaġim miġ erngii. ²⁷ Ba Krais, eim nge Gui Ka enim kin bein topu ngum ei, eim enim kin noman tuk eġe tep to moġmbuġ. Pe nga enim wumb epi eipi endi enim andan topu kin, yi enermba mon. Yi miġ erang, Gos Gui Ka enim kin epi kanim kanim pei andan top ngonum. Ngang kin, sin noman tuk eġe ni piipin kin, Gos Gui Ka eim andan tonum epi ombu ei, ek keimi kun mendpiġ paġim. Pepi kin nga ek kend endi pinaġim mon. Yi miġ peng kin, Gos Gui Ka enim andan tum epi ombu, ekii singii. Sik kin Krais kin dambiltik se ende pu molk kin pungii. ²⁸ Nga pe nanim kingnan noġ; enim Krais kin dambiltik se ende pu molk kin ekii sik erngii. Erangin kin, sinim noman dinga sik erik molk kin, kunum eġe, Krais eim orung omba kunum ei, sinim singambiġ peng kin, nga koi erpin yi enenmin mon! ²⁹ Nga enim piinjing kin, Krais eim wu kun ka mendpiġ muġum kin, kapli enim yi miġ keimi ni piik kin, wumb endeim endeim ni pei oġ kun ka mendpiġ enjing kin, kapli wumb ei, Gos nge kingam noġ muġngii.

Gos Nge Kangi Ambil Not

3 Enim piyei! Sinim Erinjpin Gos sinim kin noman ka owundu ngotum. Ngang kin, sinim kin noman ka ngopu ei, owundu mendpił ngotum. Yi erang kin, sinim eim kangi ambil not mołmun. Keimi sinim Gos nge kingam ambilam not mendpił mołmun. Ba mei ełe pii gii ninenjing wumb ei, Gos kin kanik kin pii kun enarik mołmun. Pii kun enarik kin, yi ku, sinim kin kanik kin, pii kun enalmin mon ku. ²Nanim angnan noł; pe sinim Gos nge kingam ambilam not mołmun; ba ekii se sinim wumb mułmun mił ei, sinim pii kun enanmin. Ba sinim piinmin ei, Jiisas eim orung omba kunum ei, sinim eim keimi kenmin. Kanpin kin, nga eim mułmba mił ei, sinim yi ku mułmun. ³Nga wumb nii endi Krai eim orung omba ni kui er piipi mułmba wumb ei, eim kaplı kun ka mendpił mułmba. Mołpu kin, Jiisas eim kun ka mendpił mołum mił ei, yi ku mułmba. ⁴Wumb nii endi, oł kis kun pinalim mił ermba wu ei, Gos lo ek ełe pałim mił, ekii sinarpi kin, lo ek ei to pułpeł to kindim. Oł kis enim wu ei Gos lo ek ełe ei to tor kindnim. ⁵Enim piinmin ei, Krai eim opu kin, wumb oł kis ei kil ngopu si kindmba nge orum. Orum ei, Krai eim oł kis endi eim kin pineririm. Pinerang kin, Krai eim kaplı, oł kis kil ngopu si kindmba. ⁶Nga wumb nii endi, eim Krai kin pii gii nipi kin, dambiltpi se ende pu mułmba wu ei, eim oł kis kun pinerim mił, endi enermba mon! Ba wumb nii endi, eim kunum kunum oł kis elim wu ei, eim Jiisas kinarpi kin, nga piipi połtopu enalim mon ku! ⁷Nga nam kingnan noł; enim wumb endi, kan wiik tangin kin, enim kin ek kend tok sipik, andłam kun sinermba konu ełe sipnerngii mon! Wumb nii endi, oł kun ka pałim mił, elim wumb ei, eim kun ka mendpił mołum. Mołpu kin, eim Krai eim kun ka mend-

pił mołum mił ei yi mił ku mołum. ⁸Nga wumb nii endi, eim oł kis, kun pinalim mił erpi mołum wumb ei, eim Seisen nge wumb mendpił mołum. Nimbil erang Seisen eim ok kumna kin, oł kis kun pinalim mił eririm? Yi mił erang, Gos eim kingam ya mani mei ełe orum ei, ei pułe yi mił, Seisen kongun ei, to pułpeł to si kindmba nge orum. ⁹Nga wumb nii endi, eim Gos nge wumb endi tonu opu mułmba ei, eim oł kis kun pinerim mił ei enermba mon! Nimbil erang Gos eim nge oł kun ka oł ei wumb ei kin, noman tuk ełe mołum. Mołpu kin, nga Gos eim arim kun ka mołum mił ei, eim kaplı Gos kingam tonu opu kin, eim oł kis kun pinerim oł ei, nga kunum kunum enermba mon! ¹⁰Ełe nge yi mił, ni piinmin ei, Gos nge kingam not nii ombu mołmun. Nga Seisen nge kingam not nii ombu mołmun ku. Kaplı wumb nii endi, eim oł kun ka mił enalim ei, eim Gos nge kingam mił molalim mon ku. Nga eim angim not noman kularpi kin, yi ermba wu ei, eim Gos eim nge kingam molalim mon ku; ba Seisen nge kingam wumb mendpił mołum.

Wumb Endi Kin Noman Kultmun Oł

¹¹Yi mił ek ełe nge, kumna mendpił kunum ei, enim ek ei piik enjing mił ei, sinim wumb endi noman kultmun oł ei, nga wumb ei sinim kin, noman kułangin yi ermin. ¹²Nga sinim kaplı Andam kingam Kein eririm mił, sinim yi enermin mon! Eim Seisen nge wu mołpu kin, eim angim mendpił to kundrum wu ei, eim oł kis mendpił eririm. Nimbil erang Kein eim angim mendpił Eipel to kundrum? Nimbil erang eim eririm oł ei, kun pineririm; ba eim angim nge eririm oł ei, kun ka pirim. ¹³Yi mił nanim angnan noł; wumb pii gii ninenjing wumb ei, enim kin ek kis nik kin, opu orung erik yi erngii ei, enim noman to piinerngii mon! ¹⁴Yi mił sinim ni piinmin ei, sinim

wumb kuŋii konu eŋe si kindpin kin, nga sinim noman konj sinjpin. Nimbil erang sinim enjpin noŋ kin noman kuŋulmun. Nga wumb nii endi eim wumb kin noman kulalim wu ei, eim wumb kuŋii konu eŋe miŋ piram moŋum. ¹⁵Nga wumb nii endi, eim angim kin ek kis nipi kin, nga eim noman kularpi ermaba, wu ei, eim noman tukrung eŋe, wu angim ei to kundmaba miŋ pim. Pe nga enim ni pinimin ei, wu endi eim wumb to kondnum wu ei, eim noman tuk eŋe kin noman konj kunum kunum salilim ei, piram mulalim mon. ¹⁶Eŋe nge yi miŋ, sinim ni piinmin ei, wumb noman kultmun oŋ ei, puŋe yi miŋ palim ei sinim pinimin. Nimbil erang, Kraiŋ eim noman konj sinim kin ngopu kin, ond peri eŋe kuŋum. Kuŋang kin, pe sinim kapli, Kraiŋ enim oŋ ei miŋ ku, sinim enginjpin kin, yi erpin kin, sinim noman konj ei, wumb kin paki topun ngumun. ¹⁷Ba pe wu endi, eim mei eŋe, epi kanim kanim pei seng kin, nga wu angim endi, epi sinerang muŋmaba wu ei, eim kanpi kaimb sipi kin, paki tunarpi yi ermaba wu ei, eim Gos noman ngoŋum oŋ ei, nipe miŋ wu ei, eim noman tuk eŋe piram palim? ¹⁸Yi miŋ nanim kingnan noŋ miŋ moŋmun! Sinim wumb noman kultmun pa ni gupu eŋe ni, mon ek yi ninermin mon; ba wumb noman kultmun, pa nimin ei, keimi pimaba nin, nga oŋ keimi ermin yi ku ermin.

Pii Gii Wumb Gos Ningil Eŋe Gaŋ Kulalim Mon

¹⁹Oŋ eŋe nge, sinim piinmin ei, sinim Gos nge ek keimi eŋe moŋmun ni piinmin. Piipin kin, sinim Gos nge kumb eŋe angpin moŋmun ei, sinim noman emin pei tonu wang kin, dinga pupun engmin. ²⁰Pe nga, sinim noman tuk eŋe, sinim kin kos er ngopu erim kin, kapli sinim Gos kumb eŋe angpin kin, sinim noman emin sepin piipin muŋmun. Yi muŋamin kin,

Gos eim owundu mendpil moŋpu kin, tonu pupu kin, eim sinim kin noman tuk eŋe ngoŋum ku. Nga Gos eim epi kanim kanim pei piilim ku. ²¹Yi miŋ angnan noŋ! Pe sinim noman tuk eŋe, sinim kin kos er ngopun yi enenjpin ni piim kin, kapli sinim Gos kumb eŋe engnim eŋe, gaŋ kulermin mon; ba sinim kapli eim kii simba ei, sinim ek nipin orung kindmin. ²²Kindpin yi enjpin kin, eim ek dinga nim eŋe nge, nga eim noman eŋe palim ei miŋ enjpin kin, kapli sinim nipe epi endi eim kin kii sinjpin kin, kapli eim sinim ngumba. ²³Nga Gos eim nge ek dinga nim ei yi miŋ, “Sinim eim kingam Jiisai Kraiŋ embe eŋe, pii gii nipin kin, nga sinim wumb eipi eipi noman kultmun ei yi erngii miŋ,” pa ni Kraiŋ eim ek dinga nipi kin, sinim kin yi ni ngurum. ²⁴Yi miŋ wumb nii endi, Gos eim ek dinga nim ek ei, ekii sik ninim miŋ erngii wumb ei, eim Gos kin dambiltpi se ende pu moŋum. Muŋang kin, nga Gos eim kin moŋum ei, eim nge Gui Ka sinim kin ngopu kin, eim sinim kin kunum kunum muŋang kin, sinim kapli Gos eim moŋum miŋ pii poŋ tumun.

Gos Gui Keimi Endi Kin Gui Kend Endi Kin

4 Nanim angnan noŋ moŋmun. Pe wu kombur ok, enim kanik kin, ek endi yi miŋ ningii. Sin Gos nge Gui Ka sinjpin yi ningii ei, enim pii gii ninerngii mon; ba kumb se, enim kapli, ek eŋe kii sik, mok tok kin, kanik pii poŋ tungii ei, ek kun keimi ninmin gui ei, Gos kin onum min, ek kend tonmun. Yi miŋ erang, wumb pei kombur andik kin, ek kend toŋmun wumb ei, oŋ ekii se tonu omba ni tor kindilmin wumb molk kin, ek kend kun pinaŋim miŋ nik kin, mei konu eŋe orung orung andik puŋmun. ²Oŋ eŋe nge, enim ni piinmin ei, Gos Gui Ka ei ek nipi ngoŋum. Ngopu kin, wumb nii endi, opu kin yi nimba ei, “Gos eim kingam

ya mani mei ele orum ei, eim wu keimi ngenj ele sinim palim mił, yi ku pirim. Kaplı, Gos Gui Ka ei, wu eim noman tuk ele mołum wu ei, Gos ek keimi nipi tor kindnim.”³ Ba nga wu nii endi opu kin, yi nimba ei, “Jiisas Kraiss eim Gos kin mani mei ele opu kin, ngenj ele keimi pinerim,” pa nipi wu ei, eim Gos Gui Ka eim kin mulerim mon. Mularpi kin, wu ei Jiisas Kraiss nge opu orung wu mołum. Mołpu kin, enim piinjing ek ei nge, ya mei ele tonu omba ninjing mił, pe ya mei ele, keimi mendpił tonu onum.

⁴Ba nanim kingnan ambitan noł; enim Gos nge wumb tiłap mendpił mołmun. Molk kin, ya mei ele, ek kend tok ni tor kindiłmin wumb Jiisas nge opu orung wumb ei, dinga mołmun; ba Gos nge Gui Ka enim kin mołpu kin, dinga mendpił ngołum. Dinga ngang kin, enim Gos ek piim mił, ek kend niłmin wumb ei, to mani kindinmin. Nimbił erang, Gos Gui Ka enim noman tuk ele mołum ei, dinga mendpił mołum.⁵ Wumb ombu ek kend tok niłmin wumb ei, pii gii ninenjing mei ele wumb molk kin, ya mei ele, ek kend tok pii gii ninenjing wumb kin, ngok enjing ei, piik er mulnjung. Nimbił erang ek ei nge pii gii ninenjing wumb pei mołmun ei, en enim ek kend tok niłmin ek ei piłmin.⁶ Ba sinim Gos nge wumb tiłap ele mołmun. Molk kin, pe nga wumb nii endi, Gos pii poł topu kin, pe nga sinim ek nipin ek ei, eim ekii simba ku. Pe wumb nii endi, eim Gos nge wumb tiłap ele mulerang kin, wumb ei yi ku, sinim ek nemin kin, ekii sinermba mon ku. Oł yi erngii ei, sinim kaplı, kanpin kin, pii poł topun erpin kin, wumb ei keimi, Gos Gui Ka nge tor orum min, ek kend tołum gui ni tor opu kin, sinim kanpin kin pii poł tumun.

Gos Eim Wumb Noman Ngołum

⁷Nanim angnan noł; sinim kaplı wumb eipi eipi endi kin noman kołpun

yi ermin! Erpin kin, ei nimbił erang, noman kultmun oł ei Gos eim kin tor orum. Wang kin, wumb nii endi wumb noman kultmun oł ei, ermba wumb ei, eim Gos nge kingam mendpił mołpu kin, nga eim Gos pii poł topu mołum.⁸ Wumb nii endi, eim wumb noman kultmun oł ei enanim ei, eim Gos pii poł tunanim mon ku. Nimbił erang Gos eim wumb noman kulułum pułwu mołum.⁹ Oł ei nge Gos sinim kin noman kułpu kin, eim kingam endeim mendpił, ya mani mei ele kindang, opu kin, ond peri ele kołpu kin, sinim ngum. Ngang kin, sinim kaplı konj kunum kunum sipin kin, mołpun bin ei, eim kin sinjpin.¹⁰ Noman kulułmun oł ei, pułe yi mił palim. Gos eim kumb se, sinim kin noman kultum. Kołpu kin, nga sinim eim kin, ekii se noman kułmun. Ba eim kumb se sinim kin noman kułpu kin, eim kingam Jiisas Kraiss kindang kin, ya mani mei ele opu kin, ond peri ele kołpu kin sinim oł kis kun pinerim oł enjpin ei, Gos sinim kumep kis ei Kraiss kin kindang kin, Kraiss eim je sinim oł kis kil ngopu si kindim.¹¹ Nanim angnan noł; Gos eim kingam endeim mendpił kindang kin, mani mei ele opu kin, sinim kin kułmba nge om. Yi erang opu kin, Gos sinim kin noman kułpu yi erpi kin, sin sinim kaplı wumb endi, endi ni noman kułang kin, yi mił ku eramin!¹² Sinim wumb endi kaplı, Gos kinanmin mon! Ba sin sinim endeim endeim ni, noman kułang kin, yi ermin ei, kaplı Gos eim sinim noman tuk ele mołum. Mołpu eim sinim kin, kongun yi erang kin, wumb noman kultmun oł ei, am ka wii tonu wang kin, sinim noman tuk ele er mułmba.¹³ Oł ele nge, sinim piinmin ei Gos eim Gui Ka sinim noman ele tuk kindang kin, opu mołum. Mołpu kin, sinim kaplı piinmin ei, Gos sinim kin noman tuk ele mołum. Nga sinim eim kin dambiltpin se ende mołpun kin, molk punmun.¹⁴ Nga sinim kenjpin kin, wumb eipi kin ni tor kind-

pin kin, “Gos eim kingam mei efe mani kindang kin opu pendpi kin, mei konu efe wumb pei, sip orung simba nge om.” Opu kin, sinim ek poŀ ei, pe ek ni tor kindpin kin, wumb ngonmun. ¹⁵Pe nga wumb nii endi, ek ni tor kindmba ei, eim “Jiisas Gos kingam endeim mendpiŀ moŀum,” nimba wumb ei, Gos eim wumb ei kin muŀang kin nga wumb ei Gos kin moŀ mandi pupu kin moŀum. ¹⁶Yi miŀ erang, sinim piipin kin, pii gii nipin ei, Gos sinim kin am noman mendpiŀ kultum. Koŀpu kin, Gos eim noman kultum puŀwu moŀum. Nga wumb nii endi eim wumb kin noman kultum wumb ei, Gos eim kin tep to muŀang kin, nga eim Gos kin tep to moŀum ku. ¹⁷Oŀ efe nge pe Gos sinim kin tep to moŀpu kin, eim erang sinim wumb noman kultmun oŀ ei, kun ka keimi tonu onum. Opu kin, ei nge, ekii se Gos eim wumb mok topu kin, kos piimba kunum owundu ei, sinim kapli Gos kin, mund mong kulermin mon. Nimbiŀ erang, Gos eim wumb noman kultum miŀ, sinim ya mei efe mulnjpun kunum ei, Kraiŀ ei eim kin noman kuŀpun yi enjpin. ¹⁸Yi miŀ erang, mund mong kultmun oŀ ei, ende tuk efe noman kultmun efe pep ende kindnaŀim mon. Ba Gos kin noman kultmun kun ka oŀ ei pepi kin, mund mong kultmun oŀ ei top tor kindnim. Kindpi kin wumb nii endi mund mong kulk muŀngii ei, Gos kin noman kultmun oŀ ei tuk efe, wumb ei kin, pinaŀim mon. Ba eim mund mong kuŀpu kin, Gos kos piipi kin wumb mok topu ermba kunum efe, noman to piinim ei, Gos kin noman kultmun oŀ ei tuk efe pinaŀim mon.

¹⁹Sinim Gos kin noman kultmun ei, puŀe yi miŀ paŀim. Gos eim sinim kin kumb se noman kultum. ²⁰Kuŀpu kin, wu nii endi, eim angim kanpi kin, kan kis kananim ei, eim kin noman kulermba ei, nga Gos eim kinanim ei noman kuŀmba miŀ nenj? Yi ermba miŀ pinaŀim mon. Pe

nga wu nii endi eim yi nimba, nanim Gos kin noman kult, pa yi nimba; ba eim angim kin noman kuŀmba ei, eim ek kend wu, mendpiŀ moŀum. ²¹Yi miŀ erang, sinim kin Kraiŀ ek dinga endi, yi miŀ nipi ngum, “Wumb nii endi, eim Gos kin noman kuŀum kin, nga yi ku, wu angim kin yi ku noman kuŀpu ngumba.”

**Pii Gii Ninmin Wumb Ei Mei Efe
Wumb Oŀ Kis Kanim Kanim Ombu
Kambik Mani Kindinmin.**

5 Wumb nii endi, Jiisas eim Gos kindim wu Kraiŀ ni pii gii nimba wumb ei, Gos eim nge kingam ambilaŀm noŀ mendpiŀ moŀum. Pe nga wumb nii endi, eim arim ei noman kuŀpu wumb ei, arim nge kingam noman kuŀmba ku. Yi miŀ ku, wumb endi sinim Erinjpin Gos kin, noman kuŀum kin, nga eim nge kingam kin yi ku noman kuŀpu ngumba ku. ²Oŀ efe nge pe sinim piinmin ei sinim Gos nge kingam ambilaŀm noŀ noman kultmun ni piimin? Piipin kin, kunum efe, sinim Gos kin noman kuŀpun kin, pii gii nipin kin, nga eim ek dinga nipi ngum ei, ekii sipin ermin. ³Yi miŀ erang, sinim keimi am Gos eim kin noman kuŀpun kin, puŀe yi miŀ. Kapli sinim Gos ek dinga nipi ngum ek ei, sinim ekii sipin ermin. Erpin kin, nga eim ek dinga nipi ngum ei, sinim piipin kin, ek dinga ei, sinim kin embin pinermba mon. ⁴Yi miŀ erang, kingam noŀ Gos nge moŀmun pei ei, kapli Gos eim ek dinga nipi ngum ei, ekii sik erngii. Erik kin, wumb oŀ kis kanim kanim ombu, kapli kambik mani kindik kin, mei wumb oŀ kis kanim kanim ei, to tor kindik kin, si kindngii. Kindik kin, pe sinim Jiisas kin pii gii nipin kin Gos eim ek nirim miŀ ei, ekii sinjpin kin, sinim kapli ya mei efe wumb oŀ kis kanim kanim tonu omba ei, kapli to mani kindmin. ⁵Yi miŀ, wumb nii endi, kapli eim ya mei efe wumb oŀ kis kanim kanim tonu omba ei, to mani kindmba.

Kindmba wumb ei, eim Jiisas eim Gos nge kingam mendpił ni pii gii nimba. Wumb ei, eim mendpił kapli mei ełe, oł kis ombu, kapli to mani kindmba.

Jiisas Kraias Eim Mei Ełe Opu Kongun Erim Ek Ei, Ni Tor Kindim

⁶Jiisas Kraias eim ya mani mei ełe orum. Opu kin, eim noł pirim. Pepi kin, ond peri ełe kołpu kin, eim miyem ei bein turum. Topu ku, eim noł mendpił pimba nge onerim; ba noł pepi kin, ond peri ełe kołpu kin eim miyem bein turum. ⁷Nimbił erang oł erim ełe, sinim piinmin ei, eim Gos nge Gui Ka oł kun keimi mendpił pułwu ei, eim oł ei ni tor kindrim ek ei keimi nipi mołum. ⁸Gos Gui Ka ei kin, noł pim ei kin, Jiisas eim nge ond peri ełe kołup kin, miyem bein tum ei kin, epi tekliki kei ombu, ek ende mił keimi nik tor kindinmin. ⁹Yi mił, sinim wumb ninmin ek ei pii gii ninjpin kin, kapli Gos ninim ek ei pii gii ninim ku. Nimbił erang Gos ninim ek ei, ek dinga mendpił ei, eim ninim ek ei, eim kingam Jiisas kin ek ei nipi tor kindrim. ¹⁰Wumb nii endi, eim Gos nge kingam Jiisas kin pii gii nim kin, eim kin noman tuk ełe pimba ei, Jiisas eim Gos kingam keimi ni piimba; ba wumb nii endi, Gos ek ninim ei, pii gii ninenjing kin, Gos eim nanim kingnan Jiisas pa nirim ek ei, ek kend tum ni yi piingii. Nimbił erang eim Gos eim kingam Jiisas kin nirim ek ei, pii gii ninenjing mon. ¹¹Nga ełe nge, Gos eim sinim kin ni tor kindim yi mił nirim ei, Gos noman konj kunum kunum mołum ngurum ei, noman konj ei, eim kingam Jiisas pułwu ei, eim ngang kin sinim simin. ¹²Pe nga wumb nii endi, eim Gos nge kingam Jiisas kin pii gii nimba wumb ei, eim noman konj kunum kunum mołum ei, sipi mołum. Pe nga wumb nii endi, eim Gos nge kingam Jiisas kin pii gii ninermba wumb ei, eim

konj kunum kunum mołum ei, wumb ei eim kin mulermba mon.

Konj Kunum Kunum Mołum

¹³Na mon ei połup kin enim kin ngond ei, wumb nii endi, eim Gos kingam embe ełe, pii gii ninjing kin, kapli enim piingii ei, enim noman konj kunum kunum mołum ei sinjing. ¹⁴Kapli pe sinim Gos nge kumb ełe, omun kunum ei, sinim tungu enanmin. Nimbił erang sinim keimi piinmin ei, sinim nipe epi endi, Gos nge noman pałim mił, ekii sipin kin, kii simin ei, kapli Gos kom se piipi kin, ekii se eim sinim kapli epi ei ngumba. ¹⁵Pe sinim pii gii keimi ninmin ei, eim piinim ni piimin ei, kapli sinim simin ni kii sinjpin kin, epi ei ngang kin simin. ¹⁶Pe wumb nii endi, eim kinang pii gii ninjing wumb angim endi, oł kis kun pinerim mił endi erpi kin, dup konu kis ełe punermba mił endi pim kin, kapli eim prei erpi kin, Gos kii seng kin, kapli Gos wumb ei kin paki top kin, sipi orung sipi kin, noman konj kunum kunum mołum ei, ngang simba. Ba wumb kombur Gos Gui Ka kin ek buł ambilk ek kis ngungii ei, er sipipi kin dup konu kis ełe kindang kin, punggii er mułngii ei, na enim prei erik kin, Gos ngungii ei, na ninand mon. ¹⁷Pe oł kanim kanim kun pinałim mił enmin oł ombu ei, ei oł kis ombu pałim; ba oł kis kombur enmin ei, dup konu kis ełe punerngii mił endi pałim. ¹⁸Sinim piinmin ei, Gos nge kingam endi tonu opu mołum ei, oł kis kun pinałim mił ei, kunum kunum enałim mon. Nimbił erang Gos nge kingam Jiisas wumb ei tep ka erpi, paki tang kin, pii gii dinga ni er mułmba. Yi er mułang kin, Seisen eim wumb ei kin mandi pupu ambilpi kin, to kis ermba pinerim mon. ¹⁹Sinim piinmin ei, sinim Gos nge kingam noł mendpił mołmun. Mołangin kin, nga pii gii ninenjing wumb pei, en enim oł kis pułwu

Seisen nge angil eŕe molk kin, eim dinga eŕe, kongun erik kin, andik puk moŕmun.
²⁰Nga sinim piinmin ei, Gos nge kingam ya mani mei eŕe om ei opu kin, sin paki topu sinim noman ka wii ngang kin, Gos kin keimi mendpiŕ pii poŕ tonmun. Nga sinim eim kingam Jiisas Krais eim kin dambiltik se ende puk moŕmun. Nga yi

miŕ ku, sinim Gos keimi eim kin dambiltik se ende puk moŕmun. Moŕpun kin, Gos eim Gos keimi mendpiŕ; nga Gos eim konj kunum kunum puŕwu moŕum ku.
²¹Nanim kingnan noŕ! Enim Gos kin pii gii dinga peng molk kin, enim ek kend gos kin mandi pu mulerngii.

Jon Mon Nga Endi Poŕpu Gos Wumb Kin Kindim

Jon Mon Endi Nga Puŕum

1 Mon ei men ngii pii gii ninjing wumb eŕe, tep er peng erip moŕ wu ei, na Jon mon ei, poŕup kin enim ngond ei, men ngii amb endi kin, eim kingam ambilaŕ noŕ miŕ moŕmun ei, noman kult. Kuŕup kin na endeim mendpiŕ mon; ba wumb pei nii endi, eim ek keimi ei, pii gii ninim wumb ei, yi ku enim kin noman kultmun. ²Na enim kin noman kult. Nimbiŕ erang ek keimi ei, sinim kin paŕim, nga sinim kin kunum kunum pepi moŕpu ba.

³Erinjpın Gos kin, eim kingam Jiisas Kraıs sinim kin, noman ka ngonmbuŕ ei ni, nga noman kaımb sımbıŕ oŕ ei ni, nga noman emin ngoŕmun oŕ ei ni, oŕ ombu pei sinim kin erangiŕ kin, nga sinim wumb kin noman ngok oŕ ei ni, ek keimi oŕ ei er minj erik kin, yi er muŕngii.

Ek Keimi Nin Noman Kultmun Oŕ

⁴Nanim ka piip kin, kurup kanip piind ei, enim pii gii ninjing wumb kombur en enim, oŕ kun keimi ei, sin Erinjpın Gos ek dinga ninim miŕ ei, ekii sik yi enmin. ⁵Pe nga na enim pii gii ninjing wumb kin, na mon endi poŕup kin enim ngunand mon. Nga ek dinga konj endi nip ngunand mon ku. Ba kumna kin, ek dinga endi enim kin kii sip kin ngond ek ei, yi miŕ wumb endeim endeim ni noman kuŕang kin, yi miŕ erngii. ⁶Nga noman kultmun oŕ ei, puŕe yi miŕ, Gos eim ek lo dinga nipi pendim eŕe, sinim piipin kin, ekii sipin muŕmun. Moŕpun kin, ek dinga ei, enim kumna kin, yi miŕ piinjing ei miŕ, enim kapŕi wumb noman

kultmun oŕ ei miŕ, yi erik muŕngii. ⁷Yi miŕ wumb kombur pei ek kend tok, kun pinaŕim niŕmin wumb ei, sinim kin si kindik kin, mei orung orung eŕe punjung ei, ende muŕmun ei, en enim Jiisas Kraıs, eim wu miŕ ya mei mani eŕe orum pa nik, yi ninaŕmin mon. Ninarik kin, wumb yi nge, ek kend tok eŕmin wumb ei en enim Jiisas Kraıs nge opu orung wumb moŕmun. ⁸Yi miŕ, en enim kanik kun erik muŕngii! Mon pim kin, enim kongun dinga enjing ei wii miŕ punermba; ba enim kongun dinga enjing nge kumep ka Gos ngang kin, kapŕi singii. ⁹Nga wumb nii endi, eim Jiisas Kraıs ek ka ei ambıŕ gii ninarpi, si kindpi kin, am ernding pupu ermba wu ei, eim Gos kin tep to mulermba. Ba wumb nii endi, eim Jiisas Kraıs eim ni andan topu ngum ek ei, ekii sinjing kin, kapŕi wumb ei Erinjpın Gos kin, eim kingam Jiisas kin, tep to muŕngii. ¹⁰Pe wumb nii endi, Kraıs nge ek ka ni tor kindnermba wu ei, enim ngii konu eŕe nirik sinarik kin, nga or pii nik, yi enerngii mon. Pe nga yi ninerngii, “Noman emin nim kin pengŕi,” ninerngii mon ku. ¹¹Pe wumb nii endi, eim noman emin nim kin pendpi kin, nga oi a nip, yi ermba wumb ei, eim wumb ei, oŕ kis elim miŕ ei, oŕ kis eŕim miŕ ei, eim kin tep to muŕmba. ¹²Pe na epi kanim kanim ek kombur pei nga na nip ngumbii end; ba ei pipe nin, noŕ triindi eŕe, puŕup kin, ngunermbii; ba nanim piind ei, enim kin op kanip kin, bii ni piind. Piip op kin, endeim endeim ni kanip nimbii. Nemb kin, sinim pei pupun opun kin, ka piimin ei, tonu owundu opu pimba.

¹³Pe Gos to tonu kindang pii gii ninjing wumb ei, nge kiganim noŕ ya moŕmun wumb ei, enim kin ek ka nik, “Ka muŕei!” a nik enmin.

Jon Mon Ekii Se Połpu Gos Wumb Kin Kindim

Pe Jon Mon Endi Nga Połpu Kindim

1 Mon ei men ngii pii gii ninjing wumb tep er peng er moł wu ei, na Jon, wu Gaiyas, na noman kułup ngoł ei kin, mon ei pułup ngond.

²Nanim wu puł mendpił; na yi nip piind ei, wumb kin nim epi kanim kanim ninim kin, pei kapli ka mołun yi ni piind. Nga na ni piind ei, ninim noman tuk ełe ka seng mułun kin, yi mił ku, ninim ngenj ełe ka seng kin mulnjii. ³Yi mił na nanim ka mendpił piinj kunum ei, wu enginjpin kombur na kin ok pendik kin, ek yi ni tor kindnjing; “Nim ek keimi ninim mił, ekii sikin kin kongun dinga erkin kin, nga ek keimi nin mił, ninim yi ku oł kun ka erkin kin, no pekin mołun,” pa yi ninjing. ⁴Nik kin, epi eipi endi oł yi mił erang kin, na pe ka piind oł ei mił, na piinermbii mon. Piinarip kin, nanim ek keimi nin, pii gii ninjing kingam noł ei, ek keimi ninim mił yi ku, en enim oł kun ka ekii sik kin, no pek mołmun.

Geiyas Eim Embe Tonu Pum

⁵Nanim nge wu puł mendpił; nim kongun keimi ka erkin kin, sinim nge enginjpin noł paki tokun, yi en ei, pii gii ninjing wumb ei, kumb ningił kan poł tunen; ba nga nim paki tun. ⁶Tokun kin, en enim pii gii wumb kułou tunjung wumb ya ełe ok pendik kin, nim en enim kin, en oł ei mił, ni tor kindnjing. Kapli, nim am en enim andłam ełe, ok pungii ei yi ku, andan tokun eran kin, Gos kanpi ka pimba oł ei, yi ku enjii. ⁷Yi mił erang en enim andłam ełe, andik punmun ei, Jiisas Kraiss nge kongun erngii nge punmun. Puk kin, nga torung wumb mołmun ei, epi ngok kin, paki tok erngii ni, yi piinałmin mon! ⁸Kapli pe, sinim pii

gii ninjpin wumb ei, kapli Gos kongun wumb ombu paki topun kin, kan kun erpin se mułmun. Mołpun yi enjpin kin, sinim kapli en enim ek keimi ełe, kongun ei, ende kindpin enmin mił, sinim oł yi enmin ełe, kongun yi ku ermin.

Diyosrepiis Kin Diimiisriyas Enim Kanik Kun Erik Mułngii

⁹Na mon osii endi ok połup kin, men ngii pii gii ninjing wumb mołmun wumb ei kin kindinj; ba Diyosrepiis eim, wu num mołpu kin, wumb ombu tep ermbii ni noman to piirim. Piipi kin, ya na ek ninj ei, eim ekii sinałim mon. ¹⁰Yi mił pe na enim kin ombii kunum ei, op kin, eim epi kis kanim kanim erim ei mił nip, peni ełe ni tor kindmbii end. Pe eim sin kin am kis nipi kin, nga eim ek kend kun pinałim, yi nipi ełim. Erpi kin eim, oł yi ełim ei, am kapli enałim. Nga wu angim noł kombur ongii ei, “Onmun,” a nipi kin, enim sipi kin, paki topu enałim mon ku. Nga wumb kombur wu ombu sik kin, paki tok ermin ni erngii ei, “Mon!” pa nipi kin, nga “Enim yi enerngii,” nipi kin, nga men ngii ełe, “Enim kapli tuk onerngii, enim si kindik kin tor pei!” pa niłim ku.

¹¹Nanim wu puł mendpił; nim oł kis kun pinałim mił ei, ekii sinenjii mon, ba oł kun ka pałim mił ekii sikin enjii. Wumb nii endi, eim oł kun ka pałim mił ełim wumb ei eim Gos nge wu mułmba. Nga wumb nii endi, eim oł kis kun pinałim mił, ekii sipi ermba ei, eim Gos endeim kinanim mon!

¹²Diimiisriyas eim kongun enim, “Nim nga oł ka enim,” pa ni wumb pei yi ninmin. Nga ek keimi pim mił, eim piipi kin, ekii sipi kin oł kun pim mił kunum kunum er mułum. Mułang kin, nga sin pupun kin, kanpin enjpin mił, nipin tuk ku kindinmin. Nga nim piinjii ei, sin ninmin ek ei, keimi pimba.

¹³Na ek kanim kanim pei enim kin nimbii ni piind; ba nanim pipe eŕe ni noŕ triindi eŕe, poŕup kin ngunerbii mon.
¹⁴Na enim kin op kin kenmbii ni piind. Wamb kin, kapŕi sin sinim kin mendpiŕ ek nipin piimin.

¹⁵Noman emin ei, enim kin pengŕi! Ninim nge wumb puŕ nin, kand si noŕum wumb ombu, nim kin, “Ek ka,” nik kind-min. Nga sin nge wumb puŕ nim kand si noŕum wumb ombu kin, ek yi ku, nikin ngunjii.

Jus Mon Endi Połpu Gos Wumb Kin Kindim

Jus Pułum Mon Ei

1 Na Jiisas kin ekii sip kin, eim nge kongun wu mołup kin, nanim Jeims nge angim moł. Na mon ei połup kin, wumb ombu Gos eim wii topu “Nanim kin ekii sik nanim nge wumb mułngii,” pa ninim, wumb ei kin nognd. Ngop kin, wumb ombu enim, Erinjpin Gos nge noman ngołum oł ei nge, pirał mułangin kin, nga enim Jiisas Kraıs eim angil ełe tep ka erang mołmun.

²Pe Gos eim kapli enim kin kaimb sipi kin, nga eim erang enim noman tukrung emin ka seng kin, nga eim am enim kin noman kułpu ngołum oł ombu ei, enim kin pei mendpił tonu opu pengli!

Gos Nge Ek Ka Opu Orung Wumb

³Na angnan noł mendpił, nanim enim kin noman to piip kin, mon pułmbii ni piinj mon ei, pe puls. Puls mon ei, Gos eim sinim si orung simba ei, pe na mon ei połup kin, enim kin ngond. Na nemb enim paki tang kin, enim nge pii gii ei ambil gii nik dinga kindik kin wumb ek kend tok kun pinałim mił nik kin, andan to ngołmun wumb ei kin kan kun erik mułngii. Molk kin, kunum endeim mendpił Gos eim sinim pii gii wumb pei kin ngum pii gii ei, tep ka erpin kin dinga kindpin kin, pii gii ei ambil gii ni mułmun. ⁴Nanim ek ei mił nip ngond ei, nimbił erang wumb kombur ek kend kun pinałim wumb ei koi erik molk kin, en enim, enim kin tep to mułmun. Molk kin en enim oł kun pinałim mił erngii ei, sinim Gos nge noman ka ngołum oł ei kin en enim to eipi eipi kindik kin oł eipi endi ełmin. Erik kin, en enim oł kis kanim kanim ngenj noman kuł ngumba ni piik ełmin. Erik kin

en enim sinim Jiisas Kraıs Owundu sinim tep er mołum Owundu ei, en enim buł ngok kin yi ełmin. Kumb ok Gos nge ek ka si, ni tor kindpi kin yi nirim. Wumb oł kis ełmin ełe nge Gos kos owundu simba kunum ei en enim kumep kis singii ei sim sałim. ⁵Pe nga na enim nemb piingii ei nge, enim ok piik kin, kanik enjing ei, Gos eim Esrel wumb Eisip mulnjung konu ełe, eim paki to se mengpi kin, Eisip konu tor tu wum. Tu wang kin, wumb ombu, eim kin pii gii ninenjing wumb ei, ekii se, eim to kondpu kis er si kindim. ⁶Nga enim piingii ei, enjel en enim Gos ngopu kin, tep erik mułei, a nirim konu ełe, si kindik, yi erangin kin, Gos eim en enim ambilpi, sipi kin, konu endi kindang mołmun. Molk kin, ekii muł mei poru nimba kunum ełe, Gos eim sipi kan ngii mił kindang konu kis ełe, kunum kunum mułngii. Nimbił erang en enim Gos ngum kongun ei, mandi ełe erik mulenjing. Mularik kin, nga Gos en enim dinga ngopu ełe molk kin, tep erei, nirim ei mił, si kindnjing. Si kindangin kin, en enim Gos kos owundu piimba kunum owundu ei, eim enim konu kis ełe kindmba. ⁷Ei yi mił ku, Sorom kin Gomora konu owundu tał nin, nga konu kombur orung orung mandi sirim ei, enjel erik kin, oł kis enjing ei, dup opu nopu kin, konu kin, wumb ni pei, to kis erpi eipi eipi kindrim. Kindang kin, sinim noman to piipin mułmun ei, Gos wumb nii endi oł kis kun pinałim mił er andilim ei, Gos eim wumb ei kin, oł yi ku erpi ngumba. Ngumba ei dup konu kis ełe, kunum kunum pirał nop mułang kin, en enim ngenj kumbii kis singii. ⁸Yi mił ku, wumb oł yi enjing mił ku, wumb ombu en enim or kumb min men mił kenjing ei, en enim nge ngenj ełe ok kis erik ełmin. Nga yi ku sinim Owundu nge noman dinga ei, en enim ek buł ambilk kin tołuł ełmin. Nga yi ku, en enim tonu epin konu ełe enjel ei nge, se ek kul

sik yi erik ełmin. ⁹Ba ok enjel owundu Maikel mołpu kin, kunum endi eim Gos nge opu orung wu kis Seisen kin ek mił erkił kin, Moses nge ngenj ei nikił, ek mił erkił, ba enjel owundu Maikel eim, ek endi nipi kin, Gos nge opu orung wu kis Seisen, “Nim oł kis kun pinałim mił en” pa ninerim mon; ba eim yi nirim, “Owundu eim nim ek dinga mendpił nipi kin oł kis en ełe nge ngonum,” nipi yi nirim. ¹⁰Ba wu ombu en enim pei ei epi ombu, pii kun enałmin ełe nge, en enim ek kis nik kin, nga en enim epi pii kun enmin epi kanim kanim ombu, en enim kung owu mił, oł kanim enim ełe yi pałim ei, noman to piik enałmin mon. Oł ełe nge, en enim kin kumep kis ngopu kin to kis ermba. ¹¹Yi mił en enim kan kun erik mułngii! Nimbił erang en enim Gos kin ekii sinerim wu Kein, eim erim oł ei, en enim yi ku ełmin. Nga en enim ku nin epi simin ni piik kin, en enim erik oł ei mił wu Beilim yi ku piipi eririm. Nga yi ku kumb ok wu Kora eim ek dinga piipi kin ekii sineririm ei mił ku, en enim yi ku erik kin, Kora eririm oł ei mił Gos eim erpi kumep kis ngurum mił yi ku en enim am puk kin, konu kis ełe pungii. ¹²Yi mił wu ombu en enim mundun ming penj mołum ei mił mołmun. Molk kin, enim men ngii kuni owundu endi nungii ei nge, en enim singambił kulanmin. Kularik kin, en enim nge mendpił noman to piik kuni en enim mendpił nonmun. Nok kin, en enim yi mił kupu muł endi, jipił topu kin, nga konu tunarpi kin, konu popu, sipnim ei mił; nga yi mił ku, ond endi angpi, onguł pei topu kin, tengngii kunum mong top mulalıim ei mił ku; nga ond dumbuł pei kułii erpi kin, kołpu numenj tonum ei, mił mołmun. ¹³Nga en enim yi mił ep noł topu kin, ko wupu onum mił, en enim oł kis kun pinałim mił enmin ei yi mił. En enim noł wer ełe, noł milali kindpi mołum ei mił, en enim singambił sik kin, oł kis yi erik mołmun.

Molk kin en enim yi mił kor kanjip endi pupu kin ełe pepi ełe pepi, enim mił, yi erik mołmun; ba Gos konu endi er sim sałim ei emii mendpił peng mułngii.

¹⁴⁻¹⁵Nga Einok eim ok yi mił nirim, wu ombu ek kend tok kun pinałim ninmin wu ombu kin tonu omba ek ei, piipi nirim. Andam tonu opu multum nga Einok eim tonu opu mołpu kin, ek nipi eririm ei, Andam nge buł morung wumb tiłap angii orung nga tał tonu ok mulk kunum ełe, eim tonu opu mołpu kin ek ni tor kindpi kin, yi nirim. Eim yi nirim, “Enim piyei! Owundu eim kin, eim nge enjel pei tonu, kanjip mołum ei mił, yi pei mendpił kapli ongii,” pa nim. Yi erpi opu kin, eim kapli wumb pei kii si orung kindpi kin, kos piimba. Piipi kin, eim pii gii ninanmin wumb ei, oł kis kanim kanim enjing ei, kii sipi kin, kos piimba. Piipi kin, nga ek kis kanim kanim endi, Gos kin ninjing kin, yi ku kii si ngopu kin kos piimba. ¹⁶Wu ombu en enim kunum kunum nu gultam nik kin, en enim ełmin oł ei sipik kin, wumb eipi ełmin pa nik ełmin; nga en enim noman ełe, oł kis kun pinałim mił erii niłim ei, ekii sik ełmin. Pe nga en enim ek dinga nik kin, wumb piingii ei, “Sin sinim wumb owundu mołmun,” ni piingii nik yi ełmin. Nga en enim wumb eipi nge epi endi simin ni piik kin, kenim ni ełmin.

Enim Pii Gii Ambii Gii Ningii

¹⁷Ba nanim nge wumb puł mił ei, enim piyei! Ok enim Jiisas Kraias Owundu nge ek se andiłmin wu ombu ek ni tor kindnjing ek ei piingii! ¹⁸Wumb ombu enim, enim kin yi ninjing, “Muł mei poru nimba kunum ei, wu kombur ongii ok pendik kin, enim kin tokuł erik ngungii. Ngok kin, noman to piinarik kin, oł kis ombu, ekii sik pungii,” pa ninjing. ¹⁹Wu yi nge ombu, en enim erik kin, wumb

sipik tilap eipi eipi kindik kin, erangin muŋgii. Molk kin, en enim noman ya mei eŋe, wu noman paŋim miŋ, ekii sik erik kin, punmun ei, Gos Gui Ka ei, en enim kin mulatim mon. ²⁰Ba enim nanim angnan noŋ; enim noman tuk eŋe dinga kindik kin, en enim pii gii kun ka paŋim miŋ, dinga kindik muŋgii! Molk kin, enim kunum kunum prei erngii ei, Gos Gui Ka eŋe nge, prei erngii! ²¹Nga en enim Gos noman kultum oŋ eŋe nge, enim kapŋi no pek muŋgii! Yi erik kin, nga Jiisas Kraiss sinim Owundu nge kaimb sipi kin, sinim ngoŋum oŋ ei, peni eŋe tor omba kunum ei, enim kunum kunum kui er muŋgii.

²²Nga enim wumb kombur pii gii dinga pinerang moŋmun wumb ei kin, kaimb sik kin paki tok yi erngii. ²³Nga wumb ombu en enim dup konu kis eŋe miŋ moŋmun ei, kapŋi enim sikir erik, si orung singii. Sik kin, enim kapŋi gaŋ kulk kin, kaimb sik enmin oŋ ei nge, wumb kombur kin yi erik ngungii. Ngok kin, konduk ok nge penj mendpiŋ moŋum

ei miŋ noman tuk oŋ kis saŋim ei, enim kanik kun erik kin, buŋ ngok kin gaŋ kulk muŋgii.

Prei Erpin Ek Ka Nipin Gos Ngumun

²⁴Pe nga Gos eim kapŋi enim kan kun erpi kin, se muŋang kin enim bok tok orung puk kin, oŋ kis kun pinaŋim miŋ yi enerngii mon! Eim kapŋi enim si mengpi opu kin, eim tilang dinga owundu ermba kumb eŋe tu wumba. Tu wang kin, enim nge oŋ kis endi pinerang kin, enim ka mendpiŋ piik muŋgii. ²⁵Gos ei Gos endeim mendpiŋ moŋum ei sinim se orung sim puŋwu ei, eim Jiisas Kraiss sinim nge Owundu ei, eim kongun erim eŋe nge, sinim se orung sipi kin, eim kin sim. Seng kin, sinim kapŋi eim embe kapŋi ambiŋ tonu kindmin. Kindamin kin, eim kapŋi King Owundu muŋmba ei, kapŋi dinga owundu mendpiŋ saŋim; nga eim epi kanim kanim pei ei eim peng tep erpi moŋum ei puŋwu. Eim kumb ok moŋum. Pe eim moŋum ku; nga ekii ei eim kunum kunum moŋpu ba ku. Ei keimi!

Gos Nge Oł Koi Er Palim Ei Jon Kin Andan Tum

1 Mon ei ek ninim mił koi er pim ei, Jiisas Kraiss andan tum ei, Gos Kraiss kin ngurum. Ngurum efe nge, eim andan topu kin, Gos eim kongun wumb kin, nipe epi endi, mandi tonu omba ei nge, eim nipi ngurum. Ngopu kin Kraiss eim oł yi erpi, andan topu kin, eim nge kongun wu Jon kin, eim nge enjel kindang om. ²Nga Jon eim kenim ei mił, ni tor kindim ei, eim ek ni tor kindpi kin, Gos nge ek ka ei, peni efe nipi tor kindpi kin, Gos nge noman to piipi kin, Gos nge ek keimi Jiisas Kraiss eim kin andan tum ei, kenim mił nim. ³Wumb nii endi mon ei germba wumb ei, eim ka piimba. Nga wumb nii endi, eim ek ei kom se piimba wumb ei, eim ka piimba. Piipi kin, eim nipe epi endi mon ei, mon poł pendnjing ei piipi kin, ekii simba wumb ei, ka piimba. Nimbił erang mandi ermba kunum ei, oł pei keimi ei tonu omba.

Jon Ek Ka Nipi Men Tolmun Ngii Angił Orung Nga Tał Nge Wumb Ngołum

⁴Pe na Jon mon ei, angił orung nga tał połup kin, Eisiya konu owundu men tolmun wumb ngii efe kindir. Kindamb kin Gos nge noman ka nin, eim noman emin ei nin, enim kin mułang kin; Gos ei Gos eim pe mołum; nga Gos kumb ok mendpił mołuhum; nga Gos eim ekii se omba ku. Nga Gui Ka ei angił orung nga tał, Gos eim konu peł kumb efe, mołmun ei, noman emin nin; noman ka enim ngungii ku. ⁵Nga Jiisas Kraiss keimi dinga kindpi kin, ni tor kindnim. Kindpi kin, eim kumb se mengk kangi ei, eim kołpu kin, nga angpi tonu opu kin, nga konj purum. Pupu kin wumb ei, eim ya mani mei efe king ei, eim tep enim ku.

Erpi kin, eim sinim kin noman ngopu kin, nga eim kołpu kin, nga eim miyem sinim oł kis enjpin ei, kil ngopu si kindang kin, sinim wumb oł kis pinalim mił wii mołmun. ⁶Nga Jiisas eim sinim yi erang kin, sinim tep elmin wumb mił mołmun. Molk kin nga sin kułmał kałiłmin wumb mił mołpun kin Gos kongun er mułamin kin, eim nge Arim Gos kin kongun wumb mił mołmun. Pe nga Jiisas Kraiss eim kin, tiłang owundu kin noman dinga ei, kunum kunum mułmba; ei keimi!

⁷Enim kenei! Jiisas eim konu kupu kin ouni onum. Onum ei, wumb pei eim keningii. Kanik kin, nga eim tunjung wumb ei, keningii ku. Ya mani mei efe wumb pei, eim kanik kin, en enim noman embin tok, kaimb sik kin, kei dinga ningii. Yi mił, ei keimi, yi ermba.

⁸Gos Owundu yi ninim, “Na nam kumb se mendpił nin, nga ekii se mendpił ouni.” Gos Owundu yi nipi, pe mołum; nga eim kumb ok mołuhum ku, nga ekii se kunum endi eim omba ku. Gos mendpił, eim noman dinga mendpił palim.

Jon Gos Kindim Wu Kingam Ei Kenim

⁹Na nam Jon enim nge enginjing moł. Nga sinim Jiisas kin dambiltpin se ende pupun mołmun. Mołpun kin, na enim kin oł embin tui nin, ngenj kumbii ei sipin kin, nga Gos sinim wumb tep er mołum konu efe, na enim kin tuk ele moł. Pe nga sinim pei oł embin tui ei dinga ko wupun kin, Pasmos ni konu pokum efe, kindangin moł. Nimbił erang na Gos ek ka ni tor kindinj konu efe, ni ek keimi ei, Jiisas andan topu na ngum. Ngang kin, ek ei, na ni tor kindinj konu efe nge, na to tor kindinjing. ¹⁰Pe sinim nge Owundu nge kunum ei, Gos nge Gui Ka ei, na kin dinga tonu om. Wang kin, na nge buł morung efe piinj ni, ek dinga endi tengim ei yi mił, beli owundu endi

turum. ¹¹Ek ei yi ninim, “Nim ninim epi nipe endi ken mił ei, mon poł mani kindnjii. Kindkin kin, nga men tołmun wumb ngii angil orung nga tał eke, mon ei, kindnjii. Kindnjii konu ei, Epeses kin, Simerna kin, Perkama kin, Taiyasaira kin, Saris kin, Pilarełpiya kin, nga Leiy-orisiya kin, konu ombu eke kindnjii.

¹²Pe nga, na kan orung kindip kin, wumb nii endi, na ek ei nirim mił ei, kenmbii end. Erip orung kindip kin, na kenj ni, dup alam kałilmin epi gol angil orung nga tał tuk eke, mundangin mułang kin na kenj. ¹³Pe dup alam tuk mii memb eke Gos mani kindim wu kingam mił, wu endi engim. Engim wu ei, konduk endi kindang kin, mer simb eke tor pum. Pang kin, nga ond kinemb owundu mił, gol epi ei, eim pepil eke kan sim. ¹⁴Nga eim peng enjin ei, kuru erpi kin, kung siip-siip enjin kuru mił min, konu kupu kuru yi mił pim. Peng kin, nga eim ningil ei, dup anmbil mił gur nim. ¹⁵Nga eim simb eke tiłang owundu erim. Erpi kin, yi mił gol epi dup owundu kiłangin kin, tiłang enim yi mił erim. Erang kin, nga na pi-inj ni, eim nim ek ei, noł kułup dinga tonum ei, yi mił ek tengim. ¹⁶Pe nga eim kor kanjip angil orung nga tał eim angil tunding orung eke embilim. Embilpi kin, nga eim tui jik mił, tukum orung orung anmbil tał ouni tukum mołum ei mił eim gupu eke tor om. Eim kumb ningil eke, konu tinga eni, topu tiłang owundu enim, oł ei mił erim. ¹⁷Pe kunum ei, na eim kanip kin, na nam mani mei eke, mani pup kin, wumb kolk pałmin oł ei nge mił na erip pinj. Ba eim angil tunding orung eke na ambilpi kin, ek yi nim, “Nim mund mong tunenjii mon! Na nam kumb se mendpil mołup kin nga ekii se mendpil eke mołup end ku,” pa yi nim. ¹⁸“Pe na nam konj moł! Ok na kuls; ba nga nim na ken ei, nam kunum kunum konj moł. Na ya mei eke wumb koltmun oł ei nin, dup konu kis ei nin, na

noman dinga eke nge, kii wał mił dinga ei, na ambil se moł. ¹⁹Pe nim kan epi ei, nga mon endi pulnjii! Polkun kin, ei pe kan epi ei nin, nga epi endi ekii se tonu omba epi ei, nin pei pulnjii ku. ²⁰Yi mił, epi pułe koi erpi pałim epi ei, tor omba ei nge, kor kanjip angil orung nga tał, nim na angil tunding mołum ei nin, nga gol dup alam kalk angidilmin epi ei, angil orung nga tał ei nim kan. Kan ei pułe yi mił: kor kanjip angil orung nga tał ei, men tołmun ngii eke nge, angil orung nga tał enjel; nga gol mił dup alam kałilmin epi ei, men tołmun ngii angil orung nga tał mił, mołmun ku.

Gos Ek Ka Epeses Konu Eke Kindim

2 Wu endi Jon kin nim, “Nim Jon mon polkun kin, Epeses men tołmun wumb nge enjel eke, mon ei kindnjii. “Wu endi kor kanjip angil orung nga tał angil tunding ambilpi sipi kin, nga eim dup alam gol kałilmin epi angil orung nga tał eke, tuk mii memb andilim ei, na ek yi nip nognd. ²Na piind ei, enim nipe oł endi enjing. Nga enim kongun dinga erik kin, nga oł embin tui ko wuk kin, nga kunum olt kui er mulnjung ei, na piind. Nga na piind ei, enim wu endi oł kis erim wu ei, noman ngunerngii mon! Nga na piind ei, enim wu nii endi, eim na Gos kongun kindim wu, ni pi-inmin. Nga enim wumb ei ek piik kin, mok tok poru ninmin. Nga enim wumb oł ei enmin pułe ei, piik enmin. Nga enim wumb ei, ek kend tok elmin wumb, ni piingii. ³Yi ku, na piind ei, wumb oł kis elmin wumb enim kaninmin ei, enim na embe ambil gii nik mołmun. Nga wumb ombu, enim kin ngenj kumbii ngonmun; ba enim dinga angk kin, oł embin tui ei ko wunmun. Nga enim kongun dinga ei, ten kulk enanmin mon; ba enim kunum olt kui erik mulk ei, na piind. ⁴Ba na ek endeim endi, enim kin nimbii end. Enim kumb se, na kin pii gii ninjing kunum

ei, na kin noman mendpił ngunjung; ba pe yi mił nga, enim noman ngunanmin mon.⁵ Enim piinmin, ok enim oł kun ka enjing; ba pe enim oł kun ka ei si kindik kin, bok tonmun. Yi mił, enim nga ok oł enjing oł ei, pii kun erngii! Pe enim noman ak tok kin, oł kis buł ngok kin, ok enjing mił yi erngii! Mon pim kin, enim noman ak tunenjing kin, kaplı na enim kin op kin, enim dup alam ei, na si tor simbii.⁶ Ba enim oł ka endi ei, piram pałim. Enim Nikolaisan wumb ełmin oł kis ei, enim ka piinanmin mon. Na yi ku, na en enim enmin oł ei, ka piinand ku.

⁷ “Kaplı enim kom pim kin, kaplı enim Gos Gui Ka ek nipi kin, men tołmun wumb ngii pei ngonum ek ei, kaplı piingii.

“Nga wumb nii endi, Gos kin pii gii dinga nimba wu ei, kaplı na Gos eim nge ond mong noman konj kunum kunum mołum, eim nge pani aka pin pałim ei, ngumbii,” pa nirim.

Mon Poł Endi Simerna Konu Men Tołmun Kindim

⁸ Wu ei Jon kin nirim, “Nim mon ei polkun kin Simerna konu owundu ełe men tołmun wumb nge enjel ei ngunjii. Ngunjii ek ei, yi mił: “Wu nii endi, eim mołpu kumb ełe kindpi kin nga mołpu, ekii kindpi, kołpu kin, nga angpi tonu opu kin, konj mołpu elim wu ei, na ek nip ngond,” yi nirim.⁹ “Na enim ngenj kumbii nin, embin tonu onum ei, na piind. Na piind ei, enim wumb kurpu mołmun; ba enim piram epi pei sałim. Na piind ei, wumb kopur enim kin ek buł morung oł niłmin ei, na piind. Wumb ei yi ninmin, ‘Sin Jura wumb mołmun,’ pa ninmin. Ba wumb ei, ek kend tok ninmin; en enim Gos kin ekii siłmin Jura wumb; ba en enim, Seisen kin ekii siłmin wumb mołmun.¹⁰ Pe enim ngenj kumbii singii ei nge, mund mong kulerngii mon! Enim piingii! Seisen enim wumb kopur

olkup topu kin, mer kan ngii mił ełe kindpi kin, erngii mił ei, kenmbii ni piipi erim. Nga enim kunum engki pei ełe, enim ngenj kumbii ko wuk noman embin to piingii. Ba enim pii gii ei, dinga ambił gii ni, molk puk kułngii. Kułangan kin, na enim noman konj kunum kunum mołum epi ei nge, ngumbii.

¹¹ “Enim kom pim kin, enim nipe epi endi, Gos Gui Ka ek nipi kin, men tołmun wumb pei ngonum ei piingii.

“Piik kin, wumb nii endi, kopur en enim pii gii dinga nim kin, kaplı wu ei, eim dup konu kis ełe, pungii kunum ei, eim dup konu ełe punermba mon!”

Mon Poł Endi Perkama Konu Ełe Wumb Kindim

¹² “Jon nim ek ka endi, Perkama konu ełe men tołmun wumb nge enjel kin mon endi polkun kin kindnjii. Kindnjii ek ei yi mił:

“Wumb nii endi, eim ek ei, tui jik mił tukum orung orung anmbił ełe tał ouni mołum ei mił, na ek ei ngond.¹³ Na enim pałmin konu ełe, na piind ei wumb kis mołmun konu ei Seisen eim tep er mołum konu ełe mołum. Ba enim na nge embe kin, keimi ambił gii nik mołmun. Nga enim na kin pii gii ei, dinga pałim ku. Nga na nge pii gii niłim wu Andipas ei, eim na nge ek ka keimi ni tor kindiłim wu ei, enim kin mołum. Nga konu ei, Seisen mołum konu ełe, to kundnjung. To konduk kunum ełe, enim pii gii dinga pim ei, koi enenjing mon.¹⁴ Ba ya ełe, na ek aninga kopur, enim kin nimbii end. Nga enim Perkama wumb kopur, Beilam ek ei piik kin ekii siłmin. Sik kin, Beilam wu ei, eim oł endi wu Beilek ek nipi ngang kin, Esrel wumb kin er kindang kin, ek kend topu ngang kin, gos kend kin, kuni ngunjung kuni ei, Esrel wumb nok kin, oł kis ei, en enim kin pim ku. Nga amb eipi nguduk oł yi erangin kin, oł kis ei, en enim kin pałim ku.¹⁵ Nga

yi miŕ ku, enim wumb kopur tuk moŕmun konu eŕe, Nikolaisans ek ninjing oŕ kis eŕe, ekii siŕmin. ¹⁶Yi miŕ, enim oŕ kis buŕ ngok kin, noman tuk eŕe ak tungii! Mon pim kin, nga mandi kunum endi, na enim kin op kin, enim ek dinga wii, tui jik miŕ, gupu eŕe tor onum wumb ei kin, opu orung enmin wumb ei kin, opu ermbii.

¹⁷“Pe enim kom pim kin, kapŕi enim Gui Ka ek nipi kin, men toŕmun wumb pei ngonum ek ei, enim piingii!

“Wumb kopur en enim pii gii dinga pim kin, kapŕi wumb en enim ‘mana’ kuni ka wii miŕ epi ei, epin konu eŕe koi er paŕim ei, Jiisas eim epi ka wii miŕ ei, ngumbii. Nga na en enim kom ku ei, ka wii kuru endi, embe konj endi poŕup kin, ngumbii. Ngamb kin, wumb eipi endi pi-inerngii; ba simba wumb ei, eim mendpiŕ piimba.”

Mon Poŕ Endi Taiyasaira Konu Eŕe Kindim

¹⁸“Nga nim Taiyasaira konu eŕe, men toŕmun wumb nge enjel kin mon endi polkun kindnjii.

Kindnjii ek ei, ‘Na Gos nge kingam ek ka ei, kindamb kin onum. Na ningiŕ eŕe, dup seng miŕ, gii dinga ninim; nga na simb kum ei, er ka erpi seng kin, gol miŕ tilang er salim. Seng kin, na ek ei, enim kin kindind. ¹⁹Yi miŕ na enim nipe kongun enmin ei, na piŕi. Piŕi eŕe nge, enim wumb eipi noman ngoŕmun oŕ ei nge kin, pii gii dinga ninmin ei kin, nga Gos nge kongun dinga enmin ei kin, nga oŕ embin tui ei dinga angk kin, kui kinan enmin ei na piŕi ku. Nga na piind ei, enim ok enjing ei, ka wii miŕ pim; ba pe enim oŕ ka wii mendpiŕ nga enmin. ²⁰Ba ya ek eŕe, na enim kin ek nimbii end. Nip kin, enim amb owundu Jesepel amb kis endi kan wiik tangin kin, enim kin moŕum ei, eim ‘Na Gos ek se andiŕ amb,’ pa nirim. Nipi kin, eim ek ni tor kindpi kin, na

nge kongun wumb ei, andŕam eipi endi andan topu kin kindang puk kin, amb eipi nge ngunduk kin, nga en enim gos kend kin kuni ngok erik kin, kuni ei noŕmun. ²¹Yi miŕ na eim kunum kopur wii tamb kin, eim oŕ kis eŕim ei, buŕ ngopu kin noman ak tumba; ba amb ei, eim oŕ kis ombu, si kindmbii ni piinaŕim mon. ²²Ei miŕ paŕim, kapŕi na piip kin, amb eim ening owundu kis ngumbii. Ngamb kin, nga pe wumb kopur amb eim kin oŕ kis erik kin, amb eipi nge wunduk enmin oŕ ei nge, ngenj kumbii kis kunum kunum singii. Mon pim kin, en enim oŕ kis kun pinaŕim enmin oŕ ei, buŕ ngok si kindik kin, orung pungii. Puk kin, kapŕi en enim buŕ ngok si kindnenjing kin, en enim ngenj kumbii kis ngamb kin singii. ²³Nga na amb ei, eim kingam noŕ ei to kundmbii ku. Nga wumb na oŕ yi eramb piik kin, men toŕmun wumb pei, na wumb nge noman tuk eŕe nin, nga en enim noman eŕe piinmin miŕ ei, na piind ni piingii. Nga na wumb endeim endeim ni, nipe oŕ endi enjing miŕ ei, erip kin kumep to orung kindmbii.”

²⁴⁻²⁵“Ba enim Taiyasaira konu eŕe wii moŕmun wumb ei, ek kis ni ngonmun ek ei, ambiŕ gii nik kin, ekii sinaŕmin. Si kindik kin, enim wumb kombur Seisen nge ek koi er paŕim miŕ ek ei, ni ngonmun ek eipi ei, ekii sinaŕmin ku. Na ek enim kin nind ei, na enim kin epi oŕ embin tui endi, enim kin kindamb kin, tonu onenmba mon. Ba enim pe ambiltmin oŕ ka wii ei, ambiŕ gii ni muŕangin kin, orung ombii. ²⁶⁻²⁸Wumb nii endi, eim kongun erpi kin, pii gii dinga pim kin, nga eim na nge oŕ kun ka ei, ekii si moŕpu pupu kin, na orung ombii kunum ei, na en enim noman dinga ei, nam nge Arnan ngum noman dinga ende ei, na enim ngumbii. Ngamb kin, wumb konu orung orung pei ei, tep erik muŕngii. Molk kin, tep ermba ei, kepŕi aiyon dinga wii miŕ, opu nurpuŕ topu kin, mei nganmbi ming

ei, nurpuł tonum mił, yi ermba. Nga na en enim kupiiring kanjip ei mił, tiłang ka wii ei, ngumbii ku.

²⁹“Pe nga, enim kom pim kin, wumb nii endi Gui Ka ek nipi kin, men tołmun wumb pei ngonum ek ei piingii!”

Saris Konu Ete Mon Poł Kindim

3 “Nga nim Saris konu ete men tołmun wumb nge enjel, mon endi polkun kindnjii. Ek ei yi mił ninim:

“Na Gos nge Gui Ka angil orung nga tał na kin mołum. Nga na kanjip angil orung nga tał na ambilip moł. Mołup kin, na ek ei nip enim ngond. ‘En enim nipe oł endi enmin ei, na piił. Na piind ei, enim konj molk pungii wumb ek ei ninjing; ba enim kulii mił mołmun ei,’ na piind. ²Pe enim konj kind molk kin, nga en enim nipe epi endi si mołmun epi ei, dinga kindik kin se mułngii. Nga en enim pii gii ei kulerngii mon! Nimbił erang na kenj ei, enim nipe epi endi enjing oł ei, na nge Gos kumb ete, kun ka mendpił molałim mon. ³Enim piingii ei, enim nipe epi endi, ek ka andan tok kin, nga nimbił mił erik sik kin, piik enjing ek ei, nga ambil gii nik kin, oł kis buł ngok kin, noman ak tok yi erngii. Erik kin, pe nga enim konj kindik, mulenjing kin, na waning wu mił enim kin ombii. Nga na ombii kunum ei, enim pi-inerngii mon! ⁴Ba enim wumb aninga kopur, Saris konu ete wumb ei nge konduk mił oł ei, erik kin, penj tunenjing mon! Tunarik kin, enim konduk kuru mił endi kind pendik kin, na kin wangin kin, ouni bin. Nimbił erang enim kun ka mołmun oł ei, yi erngii! ⁵Ba wumb nii endi, eim na kin pii gii dinga pim kin, kaplı na wumb ei, konduk kuru endi ngamb kin, kindmba. Kindpi kin, nga na eim nge embe ei, mer wumb kunum kunum konj mołumun konu ei, pe molk pungii mon ete, embe polk pendinj ei, kil ngopu kin, si kindnermbii mon. Si kindnarip

kin, nga nam nge Arnan nge, kumb ete kin, eim nge enjel kumb ete kin, ni tor kindip kin, ‘Ei na nam nge wumb,’ pa nimbii.

⁶“Pe enim kom pim kin, kaplı wumb nii endi, enim Gui Ka ek nipi kin, men tołmun wumb kin ninim ek ei piingii!”

Pilarelpia Konu Ete Mon Poł Kindim

⁷Nga nim Pilarelpia konu ete, men tołmun wumb nge enjel mon pulkun kindnjii. Kindnjii ek ei yi mił:

“Na nam oł kun ka ete pułwu nin, nga na nam keimi kun mendpił pułwu. Nga na nam Deipis nge kii wał ambilip moł. Nga na ondu aki toł wu moł; ba wumb endi, eim kaplı ondu ngunermba mon! Nga na ondu ngoł wu moł; ba wumb endi, kaplı aki tunermba mon ku! ⁸Na enim nipe oł endi enmin oł ei, na piił. Pe enim noman dinga kembis kopur palim ei, na piił ku. Nga enim na ek emb tunj ei, pii gii nik kin, ekii sinjing. Sik kin, nga enim, na embe koi enenjing mon ku! Na enim kin ngii ondu ei, aki topu, sinj salim. Nga wumb endi kaplı ondu ei ngunermba mon! ⁹Piyei! Wu amb en enim, Seisen nge men tołmun wumb mołmun. Mol k kin, yi niłmin, ‘Sin sinim Jura nge wumb,’ pa nik. Ba en enim ek kend tok ełmin; nga enim Gos kin ekii sinanmin mon ku. Piyei! Na nam wumb ei, tu wup eramb kin, ok enim kin ming gopsing pii polk kin, kan mani kanik kin, men tok yi erngii. Erik kin, nga en enim piingii ei, na enim kin noman ngond. ¹⁰Nimbił erang enim na ek dinga nind ek ei, piik ekii sik kin dinga angk kin, oł embin tui ko wuk mulnjung. Mol k kin, nga enim kin oł embin tui tonu omba kunum ei, na enim ka tep mułmbii kunum endi, oł embin tui ei nge, wumb konu orung orung pei ei kin, tonu omba ei opu kin, ya mani mei ete wumb pei erngii mił, kenmbii ni piip kin, kindang omba. Wang kin, kunum ei, na enim kin,

ka tep mułmbii. ¹¹ Na enim kin pe sikirip orung ombii! Pe enim pii gii ei, ambii gii nik kin, ka mołmun mił, yi mułngii. Yi erangin kin, wumb eipi enim nge epi ka wii ei, wii singii nge, kui er mołmun epi ei, waning sipnerngii mon! ¹² Wumb nii endi, eim na kin pii gii nipi kin, ambii gii ni kui er mołum wu ei, na oł yi eramb kin, eim Gos nge men tołmun ngii konu ełe, tumunj dinga mił, ambii gii nipi kin, kunum kunum mułmba. Mołpu kin, nga eim Gos men tołmun ngii ełe, si kindpi kin, tor punermba mon. Punarpi kin, nga Gos embe eim kin, mon połup pendmbii. Pendamb kin nga wu ei kin, Gos nge konu owundu embe ełe, 'Jerusalem konj,' pułmbii ku. Połup kin, nga Jerusalem konu ei, tonu epin konu ełe mani omba ei, na nge Gos kin omba. Wang kin, nga eim kin, nam nge embe konj ei, pułmbii ku.

¹³ "Yi mił pe enim kom pim kin kaplı Gos Gui Ka ek nipi kin, men tołmun wumb ngonum ek ei, enim piingii!" pa nim.

Leiyorisiya Konu Ełe Wumb Mon Poł Kindim

¹⁴ "Nga nim Leiyorisiya konu ełe nge enjel ei, mon polkun kin, men tołmun wumb kin kindnjii. Kindnjii ek ei yi mił:

"Na ei keimi nił wu, nga na Gos ek ka kun, ni tor kindił wu. Nga na kunum kunum ek keimi nił pułwu moł; nga na Gos epi kanim kanim pei eririm ei nge, na pułwu moł ku; nga na ek ei nip ngond.

¹⁵ Na enim nipe oł endi enjing ei, na piil. Pe enim pii gii ei yi mił; enim muł enanim nin, jii ninanim ei, na piil. Ba na piind ei, enim jii ninim min, muł enim ei, kaplı na piil. Ba na piind ei, enim jii ninim min, muł enim ei, kaplı na piil ku. ¹⁶ Ba nimbii erang, pe enim muł mił enim ei, enim molk kin, pe nga enim muł enanim min jii ninanim mon ku. Yi mił erang, na nam pe enim kin, ji-

pambii nam gupu ełe tumbii pałim. ¹⁷ Yi mił enim yi ninmin, 'Sin ku nin epi pei sałim,' niłmin; nga 'Sin ka wii mołmun,' yi ninmin; nga 'Sin epi endi sinerang kin, wii mołmun,' yi ninamin mon. Ba enim am kis mendpił mołmun yi mił; wumb enim kin kaimb sik ngołangin; nga enim epi sinerang wii mendpił mołmun; nga enim nge ningił tumbun mił mołum; nga enim ngenj wii mił mołum. Ba nga enim oł ei piinałmin mon. ¹⁸ Yi mił erang, na enim kanip nind. Enim pii gii ei yi mił ku; enim na nge ku gol ei top er singii nind. Nip kin, ku gol ei, dup nopu kuru ka er sałim ei, sengin kin, enim epi pei simba nind. Nip kin, nga enim konduk kuru ka ei, na kin top erik kin, en enim konduk kindnarik wii mołmun ei, kindik pandi tok kin, en enim singambii pałim ei, piinermba mon! Nga enim ond mong kopung ei, top er sik kin, en enim ningił ełe kindngii. Kindik kin, enim ningił ełe, ka seng kin, epi pei keningii. ¹⁹ Kaplı nam wumb kombur, noman erim kin, kaplı nam wumb ei ek ngop kin, nga enmin oł ei, er kun erip erip enj. Yi eramb kin, en enim kom si piik kin, en enim oł kis buł ngok, si kindik kin, noman ak tok kin, orung ongii. ²⁰ Piingii! Na enim ngii ondu ełe, angip kin, to seki seki nind. Nip kin, pe wumb nii endi, eim ei piipi kin, ngii ondu aki tang kin, na eim noman tuk ngii mił ełe, nirik op kin, eim kin kuni numbii. Namb kin, nga eim na kin kuni oui numbuł. ²¹ Pe wumb nii endi, eim na kin pii gii dinga pim kin, na kaplı nemb kin, wumb ei, eim opu kin, na kin tonu epin konu ełe nam king peł ka ełe mułmba. Mołpu kin, ei yi mił ku, ok nam oł kis pei ei, kamb mani kindip kin, akip nam Arnan kin, eim epin konu peł ka wii ełe kun moł. ²² Pe enim kom pim kin, Gos nge Gui Ka ek nipi kin, men tołmun wumb ngonum ek ei, kom ka se piingii!"

Epin Konu Ete Gos Kin Ka Men Tolmun

4 Oł ei poru neng kin, na or kumb mił epi endi kenj ni, epin konu ete ondu aki topu kin, wii sim. Seng kin, nga epi endi beli mił ek tengim. Tangpi kin, nga ek nipi, na ngopu ek yi nim, “Nim ya tonu ete wan kin, na nim epi nipe endi, ekii se tonu omba ei, andan top ngumbii. ²Pe kunum ete mendpił, Gos Gui Ka ei, na dinga tep erim. Erpi kin, nga tonu epin konu ete kenj ni, king peł endi sim. Seng kin, peł konu ete, wumb endi tonu ete mułum. ³Mołpu kin, nga wumb eim kumb ningił ete, kom ku am ka wii mendpił ei, tiłang ka wii erpi, ku owundu top elmin ku ei mił sim. Sim kom ku ei, ku ka wii mendpił ei, eim kin konu orung orung pałim kom ku ei, embe ‘jasper kin korniiliyan’ niłmin. Nik kin, nga ei eim konu kumb giipim połpu kin, king peł ete, si pok erim. Erang kin, na kenj ni, kumb giipim ei, mon kanim kanim konj mił, tiłang eipi eipi kom ku, ‘emral’ niłmin, yi mił tiłang erim. ⁴Nga king peł ete mił engki tał nga kaplı kaplı king peł ete ka wii ei, si pok enjing. Erangin kin, nga peł ete, men tołmun wumb num, engki tał nga kaplı kaplı peł ete mołmun. Molk kin, wumb num ei, konduk kuru kindik kin, nga king peng kon ete ku gol peng ete mundnjung. ⁵Nga king peł ete, kumb kinang mił erim. Erpi ek tangpi kin, nga gur gali nim. Nga king peł kumb ete, dup jep angıł orung nga tał ei, nopy tiłang erpi kin, peł konu ka ete, mandi mołum. Mołpu kin, dup jep angıł orung nga tał ei, Gos nge Gui Ka mołum. ⁶Nga king peł kumb ete ei, ep noł kirapi mił, tiłang erpi sałim.

Seng kin, nga king peł sałim konu ete, orung orung kumb ete, epi konj mołum epi ei, kumb ni, buł morung ni ete, ningił pei pałim. ⁷Peng kin nga kumb se epi konj mołum epi ei, wusii

simbii owundu mendpił mił, epi endi mołum. Mołpu kin, nga konj mołum epi ei, kung kou pele mił, endi mułum. Mołpu kin, nga konj mołum epi ei, wu mił endi, kumb ningił pałim epi endi mułum. Mołpu kin nga konj mołum epi ei, kei du owundu mił, endi tonu mendpił bur nipi kin, andiłim mił mułum. ⁸Nga epi konj kaplı kaplı mołum epi ei, endeim endeim ni, kong angıł orung pepi, nga endeim pałim. Peng kin, nga konj epi ombu ei, enim ningił ombu, pei pałim ei, tukrung kin, torung kin ouni pałim. Peng kin, pe epi konj ombu, en enim epin tinga ouni, kunum kunum golang nik kin, si kindnałmin mon. Pe en enim golang yi mił niłmin,

“Oł kun ka! Oł kun ka! Oł kun ka!

Gos ei, eim sinim nge Owundu Gos dinga owundu mendpił mołum. Mołpu kin, ei eim kumb ok mendpił mołum. Nga ei eim pe mołum ku. Nga ei eim ekii se, orung omba ku,” pa nik kin, golang yi niłmin.

⁹Pe nga, en enim epi konj mołum epi, kaplı kaplı ei, en enim golang nik kin, “Gos kin peł ete mołum ei, eim tiłang owundu sałim,” pa nik. Nik kin, “Nga eim embe ambił tonu kindik kin, nga eim kin ka piik ngok kin, eim peł ete, tonu mołpu kin, eim kunum kunum konj mołum, epi konj mołum ei,” pa niłmin. ¹⁰Pe nga, Gos nge men tołmun wu num engki tał nga kaplı kaplı ombu wumb ei, Gos peł ete ka wii mołpu kin, eim kin, ming gopsing pii polk kin kan mani kanik kin, eim kin prei enjing, wu ei, eim kunum kunum konj mołum wu ei kin, wumb ombu en enim, king nge peng kon mił epi ei, wu endi nge peł ete ka wii mołum wu ei kin, olkup to kindik kin, golang yi ninjing.

¹¹“Nim sin nge Owundu Gos. Nim oł kun ka wii er mołum. Nim kaplı wumb ka pii ngok kin, nim embe ambił tonu kindmin oł ei ni, nga nim noman

dinga wii ei sinjii,” pa nik yi enmin. “Nimbił erang nim epi kanim kanim pei eririn. Nga nim nge noman ełe, epi kanim kanim ei konj molk punmun. Nga nim nge noman dinga wii ei, epi pei tonu opu mołum.”

Jon Mon Endi Ekii Se Tonu Omba Epi Tuk Pim Ei Kenim

5 Na kenj ni, Gos King peł ełe, mołum konu angil tundung orung ełe pipe mon endi kimbrik sengin sirim. Sirim mon ei, tukrung ni, torung mon pei mołum. Mołpu kin, nga mon ei, kan mił epi ei, kan tok pendnjing kan ei, angil orung nga tał pirim. ²Nga enjel dinga wii endi kenj ni, eim ek dinga ni tor kindpi kin, yi nim. “Wumb nii endi ei, eim kun ka wii mołum wu ei, kapli eim kan ei, to kilip topu kin, pipe mił mon ei, aki topu kin kindang simba?” ³Ba wumb endi epin konu ełe ei nin, nga mani mei konu ełe nin, nga mani mei mandring ełe ei nin, pepi mił mon ełe, aki topu seng kin, tuk ełe keningii ni, wumb endi kapli enermba mon. ⁴Nga na kand ei wumb endi eim kapli pipe mił mon ei, aki topu kin, tuk ełe kenmba mił, wumb endi mołalmin mon. Yi mił peng kin, na ke dinga wii nind. ⁵Pe nga, wumb kopur en enim Gos nge men tołmun wu num mołmun ombu, wu endi tuk mołpu kin, na kin ek yi nim, “Nim ke ninenjii mon! Nim kenjii ni ka wusii simbii owundu mił tep elim wu ei, Jura nge wumb tilap ei, Deipis nge kupam noł tilap owundu ełe, tonu opu kin ei eim, oł kis kamb mani kindirim ełe nge, ei eim mendpił kapli kan mił epi angil orung nga tał ei, pipe mił mon ełe, kan to pendnjing pim ei, kapli kilip topu kin aki tumba nge om,” pa nim.

⁶Na kenj ni, kung siipsiip wał mił endi ei, eim tonu peł konu ełe, tuk mii memb ełe, to kundnjung mił engim. Angpi kin, nga epi konj mołum epi kapli kapli nin,

nga Gos nge men tołmun wumb num ombu en enim, orung orung se pok erik mołumun. Molk kin nga kung siipsiip wał mił ei, eim girman mił epi ei nin, nga eim ningil ei, angil orung nga tał palim ełe nge, ei Gos nge Gui Ka ei, eim angil orung nga tał ei, eim ya mani mei konu ełe orung orung pei ełe kindang kin, punjung. ⁷Nga kung siipsiip wał mił ei, eim pupu kin, Gos king peł ełe mołum ei, eim nge angil tundung ełe pipe mił mon ei sim. ⁸Sipi kin, nga mon mił epi ei seng kin, kapli konj mołumun epi kapli kapli ei kin, nga Gos men tołmun wumb num ombu, engki tał nga kapli kapli ei, kung siipsiip wał mołum konu peł kumb ełe, kan mani kanik kin, ming gopsing pii połmun. Polk kin, nga konj mołumun epi nin, wumb ombu en enim, endeim endeim ni, giisa mił epi endi ni, nga ku gol ming mił epi endi ei ni, ambillk mołmun. Molk kin, nga ming mił epi ei, dup kilangin kin, mur ka wii tołum epi ei, yi mił piki topu mułum epi ei, Gos nge wumb ombu en enim, Gos kin prei elmin ek ei, tuk andan topu ngołum. ⁹Ngang kin, pe en enim golang konj endi yi mił ninjing,

“Pe nim kapli mendpił, nim pipe mił mon ei sikin kin, nga kan mił pei to pendnjing ei, kilip tokun kin, nga tumb ei, to kołmung topun tokun kin, aki tunjii. Nimbił erang wumb nim to kundnjung. To konduk kin, nga nim nge miyem ełe bein topu kin, wumb pei top er sikin kin, wumb Gos kin orung tu wukun ngun. Ngan kin, wumb pei ełe, wumb tilap eipi eipi ni, nga ek eipi eipi ni, nga wumb ngenj eipi eipi ni, nga mei konu ełe orung orung eipi eipi mołmun wumb ei, Gos kin sikin orung sin. ¹⁰Sikin eran kin, sinim nge Owundu Gos kin, kułamł mił kałilmin wumb ei en enim, Gos kin kongun elmin. Erik

kin, nga en enim king mił ya mani mei konu ełe, orung orung wumb pei, king mił molk kin, tep erngii.”

¹¹Pe nga, na kenj ni, enjel pei ek ninjing ei, ni piinj. Piip kin, nga enjel am pei pei mendpił ok kin, tonu king peł ełe nin, epi konj mołumun epi ei nin, nga men tołmun wu num pei ei nin, enjel pei si pok erik kin golang nik kin, angk mulnjung. ¹²Molk kin, nga en enim golang dinga nik kin, tor kindik yi ninjing,

“Kung siipsiip wał ei, ok to kundnjung ei, eim kapłi mendpił, ei eim noman dinga wii sałim; nga epi kanim kanim ka wii pei sałim; nga eim noman ka wii, ni dinga owundu ei sałim ku; nga eim nge embe ambil tonu kindngii ku. Nga tilang owundu ni tor kindngii; nga eim nge oł ka wii erim oł ei, ambil tonu kindngii ku.”

¹³Pe nga, na piinj ni, ei epin konu ełe Gos erim wumb nin, wumb mił kanim kanim konj mołmun ei nin, nga ya mani mei ełe wumb ei nin, nga ya mani mei mandring mołmun wumb kuhii ei nin, nga ep noł mandring mołmun wumb kuhii nin epi ombu nin, nga epi konj mołmun epi kanim kanim pei, en enim konu orung orung pei epi ei, ek yi ninjing.

“Gos ei eim king peł ełe, tonu mołum; nga kung siipsiip wał yi ku mołum. Mułangil kin, eł elip nge embe, ambil tonu kindik kin, nga tilang owundu nin, nga noman dinga nin, nga oł kanim kanim eririm oł kun ka wii ei, ambil tonu kindik kin, kunum kunum yi minj, pepi ba!”

¹⁴Nga epi kapłi kapłi konj mołumun epi ek nik kin, “Ei keimi!” pa ninjing. Nga Gos kin men tołmun wumb num ombu en enim, kan mani kanik kin, ming gopsing pii polk kin, men tunjung ei, Gos nin, kung siipsiip wał kin, men tok ngunjung.

Mon Mił Epi Ei Kan Mił To Pendnjing Epi Ei Pałim

6 Nga na kenj ni, kung siipsiip wał mił wu ei, mon mił epi ei embihim. Ambilpi kin, epi ei, angil orung nga tał kan mił epi ei, to pendnjing ei, kumb se endeim eim kilip topu kin, aki tum. Tang kin, nga na piinj ni, epi konj mołumun epi ei, endeim ni ek yi nipi kin, ek ei konu gur gafi mił nim, “Ya wa!” a nim. ²Nga na kenj ni, kung os kuru endi mułum. Mołpu kin, nga kung os ei, tonu mułum wumb ei, eim opu ond endi ko wupu mułum. Mołpu kin, nga eim wu king peng mondułmun epi ei nge, endi ngunjung. Ngok kin, pe nga eim pupu kin, eim wumb to mani kindpi kin, nga dinga kindpi kin, nga opu erpi puhum.

³Pe nga, kung siipsiip wał mił wu ei, pupu kin, pipe mił mon epi ei kan mił ombu tupu to pendnjing ei, nga endi kilip topu kin aki tum. Topu kin, nga na piinj ni, konj mołumun epi ei, nga endi ek yi nim, “Ya wa!” a nirim. ⁴Pe nga, kung os kundii mendpił endi tor orum. Opu kin, kung os kundii ei nge, tonu buł ełe, wumb endi multum wumb ei, opu ermbe nge, noman dinga ngang kin, ya mani mei ełe orum. Opu kin, wumb nge noman emin orung seng kin, wumb en enim eipi eipi tok kundngii ni punjung. Puk kin, nga wu ei tui jik mił epi owundu endi ngang kin, sipi kongun ermbe nge tu wurum.

⁵Pe nga, kung siipsiip wał mił wu ei, eim pupu kin pipe mił mon epi ei, kan tekliki to pendnjing ei, kilip tang kin, aki tum. Tang kin, na piinj ni, konj mołumun epi ei, eim ek yi nim, “Ya wa!” nirim. Neng kin, na kenj ni, kung os ping endi mułum. Mołpu kin nga kung os ping buł ełe, tonu mułum wumb ei, eim kuni mok tołmun ming mił epi ei nge, endi eim angil ełe ambilpi mułum. ⁶Nga na piinj ni, epi endi ek tengim mił ei, tuk

ele epi konj mołum epi kapli kapli kei mił, ok ek tengnjing. Tingangin kin, kuni owundu seng kin, kuni mandi poru nimba enim. Ei ek yi ninjing, “Nim kuni wiis mong ming kembis kunum endeim ele, ku sen mił mok tunjii. Nga nim kuni balii mong ming kembis kunum tekliki, ku sen mił mok tunjii ku. Ba ond olip kopung ni, ond wain noł ei, to kis mundnenjii mon!”

⁷Pe nga, kung siipsiip wał mił wu ei, eim pupu kin, pipe mił mon ele ei, kan mił epi ei to pendnjing epi ei, kiłip tang kin, kapli kapli mił aki tum. Tang kin, nga na piinj ni, epi konj mołmun epi endi nga ei, ek yi nirim, “Ya wa!” nirim. ⁸Nga na kenj ni, kung os endi eim ngenj ele, mon mulerim mił endi mułum. Mołpu kin nga kung os ei, buł ele tonu mułum wu ei, eim embe ‘Wumb kuhii’ pa niłmin ei pim; nga sikił ‘Dup konu kis,’ eim kin ekii se mandi om. Wang kin, nga eł ełip, noman dinga ele sikił kin, ya mani mei wumb kopur aninga ele, to kundnguł nga aninga tekliki mił mołmun ele nge; tui jik mił epi endi, nga kumb kuni owundu sim; nga ening owundu ni epi sałim; nga ya mani mei ele kung simbii ni, oł ombu pei erang kin, wumb to kundngii.

⁹Pe nga, kung siipsiip wał mił wu ei eim pupu kin, pipe mon kan mił endi to pendnjing angil orung ei, kiłip topu kin, aki tum. Tang kin, nga mandring orung, na kenj ni, kulmał kałiłmin konu ele kuhii wumb ei, en enim noman tuk ele mandring mulnjung. Molk nimbil erang, en enim Gos kin pii gii dinga nik kin, Gos ek ka ni tor kindik kin, wumb ngunjung konu ele, opu orung wumb ngenj kumbii ngok kin, to kundnjung. ¹⁰To konduk wumb ei, wii dinga tok kin, ek yi ninjing, “O sinim nge Owundu, nim dinga wii mendpil pałim nin, oł kun ka ełin wu nin, ek keimi mendpil pułwu mołun. Mokun kin, nga sin kunum kinan nim-

berii mułamin kin, nim sinim opu orung ya mani mei ele mołmun wumb ei, kos piikin, mok tokun kin, sinim nge miyem bein tum ele nge, kumep kis orung ngunjii?” ¹¹Pe nga, en enim endeim endeim ni, konduk kuru ngang kindik kin, nga ‘En enim aninga kopur, kui er mufei,’ pa nirim. Yi neng kin, en enim to kundnjung wumb ei mił mułangin kin, nga en enim engnjing noł kin, kongun ende enjing wumb ei, to kundnjung yi mił ku, enim to kundngii. To konduk kin, ekii se enim nimberii mił kapli erang kin, kapli Gos eim enim nge miyem kumep ei, kumb se orung kindpi ngumba.

¹²Pe nga, kung siipsiip wał mił wu ei, kin eim pupu pile mił mon epi ei kan mił epi to pendnjing epi angil orung nga endeim ei kiłip topu kin, aki tum. Tang kin, nga na kenj ni, konu kopu owundu mendpil ele tang kin, eni ei ping erpi kin, ei yi mił, kon alap dup nang kin, ping enim yi mił elim. Erang kin, nga oi ei, am kundii mendpil erpi perim ei, miyem kundii mił, topu pirim. ¹³Nga kor kanjip ei, tonu kupu muł ele mani opu kin, mei ele om. Opu kin, ei yi mił, ond pik mong pol tunerang kin, ond ei konu pop owundu tang kin, mong mani ołum oł ei mił, kor kanjip mani onjung. ¹⁴Nga kupu muł ei am punum mił, ei pipe mił ok mon połumun epi ei, simbirpi am pum. Pang kin, nga komung nin, nga mei kembis kembis pei, en enim konu eipi puk kin, en enim konu ele pinenjing mon. ¹⁵Pe nga, ya mani mei konu ele wumb wu king nin, nga mei ele wu num nin, nga opu ełmin tep er mołmun wu num nin, nga noman dinga pałim wumb nin, nga wumb ku pei sałim wumb nin, nga kongun wii ełmin wumb nin, nga wumb wii en enim kongun ełmin wumb ombu, en enim pei ku nem nin, nga ku tukpu nin, nga tonu mei tukpu ele, en enim koi enjing. ¹⁶Erik kin, nga en enim wii dinga tok yi ninjing, enim tonu komung

nin, nga ku owundu nin, konu eŕe nin, wii tok yi ninjing. “Enim mani ok kin, tonu sin moŕmun konu eŕe, sin pandi tok kin, koi erangin kin, Gos eim tonu king peŕe eŕe konu ka wii eŕe moŕum ei, eim nga ningiŕ ei, sin kinermba mon mon.” pa ninjing. Nik kin, nga kung siipsiip waŕ miŕ wu ei, eim sin kin, popuŕ kis sinim ei, sin kin tonu onermba mon ku! ¹⁷ Nim-biŕ erang eŕ elip kumep kis nin, popuŕ ei singiŕ kunum ei, kunum owundu endi tonu orum. Yi miŕ peng, wumb nii endi, kapŕi eim Gos kingam teŕ kin, kumb eŕe engmba? Ei kapŕi engnerngii mon!”

Esrel Wumb 144,000 Wumb Pei Pei Mulnjung

7 Oŕ ei poru neng kin, nga na kenj ni, enjel kapŕi kapŕi en enim tonu mei ei, mer, wuŕ, aŕ, kapŕi kapŕi oŕ kumb eŕe angk mulnjung. Angk molk kin, mei oŕ kapŕi kapŕi, ei ambilk mulnjung. Molk yi erik kin, konu pop tunermba nik enjing. Erik kin, nga mani mei eŕe min, ep noŕ eŕe min, nga ond eŕe pop tunermba mon. ²Pe nga na kenj ni, enjel eipi endi, aŕ eni tonu oŕum konu eŕe, tonu pum. Pang kin, Gos eim kunum kunum moŕuŕum puŕwu ei, eim nge mon miŕ epi ei am-biŕ tu wurum. Tu wang kin, nga eim wii dinga topu kin, enjel kapŕi kapŕi moŕmun ei nge, Gos eim noman dinga ngang kin, ep noŕ ni, mei ei, to kis erngii nge, nipi mundrum. ³Mundang kin, nga enjel eipi, eim yi nirim, “Enim mei min, ep noŕ min, ond min, ei sikir er kis mundmun nik kin, yi enerngii mon! Ba enim wiik to muŕangin kin, sin Gos nge kongun wumb kombur, to tonu kind mundamin kin, en enim mei embiŕ eŕe, Gos nge mon miŕ epi ei pend kindmba. Kindang kin, ekii se, enim er kis mundngii. ⁴Pe nga na piinj ni, Gos nge mon miŕ epi ei, wumb pei sinjing. Sik kin wumb ei 144,000 wumb pei, en enim Esrel nge wumb tiŕap pei, Gos mon miŕ epi eŕe sinjing.

⁵Sik kin, nga wumb 12,000 ei Jura nge wumb tiŕap ei, mei embiŕ eŕe, Gos nge mon miŕ epi ei sinjing; nga wumb kopur ei, Rupun nge tiŕap wumb ei 12,000 eŕe sinjing; nga wumb 12,000 ei, Gas nge wumb tiŕap eŕe sinjing. ⁶Nga wumb ei, 12,000 Aser nge wumb tiŕap eŕe sinjing; nga wumb ei, 12,000 Nap-salii nge wumb tiŕap eŕe sinjing; nga wumb ei 12,000 Manasa nge wumb tiŕap eŕe sinjing. ⁷Nga wumb ei 12,000 Simion nge wumb tiŕap eŕe sinjing; nga wumb ei 12,000 Liiwai nge wumb tiŕap eŕe sinjing; nga wumb ei 12,000 Esakar nge wumb tiŕap eŕe sinjing. ⁸Nga wumb ei 12,000 Sepulan nge wumb tiŕap eŕe sinjing; nga wumb 12,000 ei Josep nge wumb tiŕap eŕe sinjing; nga wumb 12,000 ei Benjamin nge wumb tiŕap eŕe sinjing. Wumb ei pei, Gos nge mon miŕ epi ei pei sinjing.

Nga Wumb Tiŕap Owundu Endi Moŕmun

⁹Oŕ ei poru neng kin, na nga kenj ni, wumb tiŕap owundu endi kuŕou tok mul-njung wumb ei, wumb endi kapŕi belt-ngii miŕ mon. Beltik wumb ei, ngenj mon eipi eipi miŕ paŕim nin, nga wumb tiŕap kanim eipi eipi pei nin, nga wumb ek eipi eipi pim wumb nin, nga mei konu eipi eipi wumb ei pei, Gos kin peŕ kumb eŕe kin, kung siipsiip waŕ miŕ wu ei moŕum kumb eŕe angk kin, mul-njung. Molk kin, konduk kuru kindnjung; nga ond onguŕ wumb ombu en enim, angŕi eŕe ambilk mulnjung. ¹⁰Moŕangin kin, en enim wii dinga tok ek yi nin-jing, “Sinim nge Gos Owundu king peŕ eŕe moŕuŕum; nga eim kung siipsiip waŕ miŕ wu ei, eim kin mandi moŕum. Sinim sipi orung simba nge oŕ ei, eŕ elip kin paŕim.” ¹¹Pe nga, enjel pei ei, king peŕ eŕe, si pok erik kin, nga men toŕmun

wu num nin, nga epi kapit kapli konj moľumun epi ei si pok erik engnjing. Angk kin, nga en enim pei ming gopsing pii polk kin, king peľ eľe Gos kin men tok ngok yi enjing. ¹²Erik kin, yi ninjing, “Ei keimi mendpiľ; nga sinim Gos kin men topun kin, ka piipin ngumun. Ngopun kin, ei eim tiľang owundu ka wii ei, ni tor kindmin; nga eim noman ka wii mendpiľ paľim; nga sinim eim kin ka piipin ngumun. Ngopun kin, eim embe ambil tonu kindmin. Kindpin kin, eim noman dinga mendpiľ paľim; keimi eim dinga ei owundu mendpiľ paľim. Peng kin, oľ ombu ei, Gos kin kunum kunum muľmba. Ei keimi!

¹³Pe nga, men toľmun wu num endi, na kii sipi kin, ek yi nirim, “Wumb kopur en enim konduk kuru kindik enmin wumb ei, wumb nii? Nga wumb ei, konu jili onjung?” a nirim. ¹⁴Pe na eim kin ek orung kindip yi ninj, “Na nge owundu nim piin.” Nga eim na kin ek yi nirim, “Wumb ombu en enim, opu ond wumb kin, oľ embin tui owundu erik ngunjung. Ngok kin, nga en enim oľ ei kin, si kindik kin tor onjung. Ok kin, nga en enim, konduk ni epi ei, kung siip-siip waľ miľ wu ei nge miyem eľe sinim noman tuk eľe was eririm. Erang kin, sinim konduk miľ noman tuk eľe kuru kun ka mendpiľ erim. ¹⁵Yi miľ erang, en enim Gos eim king peľ kumb eľe angk kin, epin tinga taľ, Gos nge epin men toľmun ngii miľ eľe, Gos kin men toľmun. Nga Gos eim king peľ eľe, tonu en enim kin moľpu kin, eim wumb ombu kin, tep ka er kanpi moľum. ¹⁶Nga en enim kuni nga tunermba mon; nga noľ nuwa nga enermba ku. Nga en enim konu eni tumba kunum, ei miľ erpi kin, nga epi endi dup miľ nopus kin, yi nga enermba mon. ¹⁷Nimbiľ erang kung siip-siip waľ miľ wu ei, eim peľ eľe, tonu tuk mii memb eľe moľum. Moľpu kin, eim

kung siipsiip tep wu moľpu kin, en enim tep erpi muľmba. Moľpu kin, en enim noľ nok kunum kunum konj moľum noľ ei, andan tang kin nungii. Nga Gos eim en enim ningit ka mani onum ei, kil ngopu kin, si kindmba, nga en enim nga ke nin-erngii mon.”

**Nga Kan Miľ Epi Pipe Miľ Mon
Pendnjing Ei Angil Orung
Nga Taľ Kilip Tum.**

8 Nga kunum ei, kung siipsiip waľ miľ wu ei, eim pupu kin, pipe mon epi ei, kan miľ epi ei to pendnjing ei, angil orung nga taľ pim epi ei, to kilip topu ei poru nirim. Neng kin, epin konu eľe, ek tingnarik muľangin kin, eni kopur o purum. ²Pe nga, na kenj ni, enjel angil orung nga taľ pei en enim, tonu Gos eim kumb eľe engnjing. Angk kin, nga en enim beli toľmun epi ei nge, angil orung nga taľ ngunjung ku.

³Pe nga enjel eipi endi opu kin, eim kuľmaľ kaľmin konu eľe engim. Angpi kin nga eim dup kalk eľmin epi, noľ ming gol miľ, mur ka wii epi ei, opu sim eľe engim. Angpi kin, nga wumb kopur eim kin, mur ka wii toľum epi pei ngunjung. Ngok eľe nge, si ende kindpi kin, Gos nge wumb prei eľmin eľe, si ende kindim. Kindpi kin, nga eim Gos kin kuľmaľ kaľmin konu eľe, gol miľ erpi kin, Gos nge king peľ kumb eľe engim. ⁴Angpi kin, nga eskil epi ka dup nopu kin, muru ka toľum epi ei nin, Gos nge wumb Gos kin prei erik enjing eľe, taľ ouni ei, enjel angil eľe, dup eskil si kindpi kin, Gos nge kumb eľe tonu purum. ⁵Pe nga kunum eľe, enjel ei, eim noľ ming sipi kin, dup kuľmaľ kaľmin konu eľe, dup kopur sipi kin, piki topu olkup topu kin, mer mei eľe mani kindim. Kindang kin, kaľpi konu eľe, gur gali nipi kin, ek tangpi kin, nga kumb kinnang erpi kin, nga konu kopu tum.

Enjel Kapil Kapli Beli Mil Epi Pup Tunjung

⁶Pe nga, enjel angil orung nga taʔ en enim, beli ei, nga angil orung nga taʔ ei, beli pup tungii nge, er kun er sinjing sahim.

⁷Pe kumb eʔe enjel ei, eim beli mil epi ei beli pup tum. Tang kin, dup seng kin, konu dindaming kin, miyem kin ombu, pei sik kin, orung orung erik. Erpi kin, bein topu kin, mani mei eʔe kindim. Kindpi kin, nga mani mei aninga kopur ei, dup nupu kin, ond aninga kopur ni, kui engimb aninga kopur pei moʔum epi ei, pei dup nupu poru nirim; ba aninga taʔ am mil kopur mei konu eʔe, dup nunerim mon.

⁸Pe nga, enjel nga endi, eim beli mil epi ei beli tum. Tang kin, nga na kenj ni, epi komung owundu mil epi ei, dup nupu topu kin, olkup topu kin, mer ep noʔ eʔe, mani kindim. Kindang kin, ep noʔ aninga kopur ei kumbiipi kin, miyem topu pum. ⁹Pang kin, nga ya mani ep noʔ eʔe, konj mulnjung epi aninga kopur ei, ep noʔ tuk eʔe, kulnjung. Kolk kin, nga noʔ kanu aninga kopur topu kin, kis mundum ku. Ba aninga kopur taʔ am mil, ep noʔ eʔe epi ei, to kis enerim mon.

¹⁰Pe nga, enjel tekliki ei endi, eim beli mil epi endi beli tum. Tang kin, kor kanjip mil epi owundu ei, dup num ei, dup jep kaltmin mil yi nurum. Nupu kin, nga tonu kupu muʔ eʔe, mani opu mer noʔ aninga kopur pim konu eʔe purum. Nga noʔ pirpir aninga kopur pim konu eʔe pum ku. Ba aninga kopur taʔ am mil noʔ konu eʔe puneririm mon. ¹¹Pe kor kanjip ei embe 'Kumbii kis elim' niʔmin. Nga noʔ aninga kopur ei, noʔ kumbii elim. Nga wumb pei, noʔ ei nok kin kulk. Kulk ei nimbil erang, noʔ ei eim kumbii kis elim. Ba aninga kopur, taʔ am mil, noʔ eʔe to kis eneririm mon.

¹²Nga enjel kapil kapli endi ei, eim beli mil epi ei, beli pup tum. Tang kin, nga ani aninga kopur ni, oi aninga kopur ni, kor kanjip aninga kopur ni, epi ombu en enim nge tiʔang erpi pim ei tangin kin, yi mil erang, emii aninga kopur pirim. Nga tinga aninga kopur emii pirim ku. Nga epin kunum endi, oi tiʔang ermba kunum ei, yi emii pirim ku.

¹³Pe nga na kenj ni, kei du endi, bur ni pupu kin, am ei tonu epin bur ni purum. Pupu kin, ek dinga nipi kin wii topu yi nim, "Mong owundu! Mong owundu! Mong owundu kis tonu omba!" nirim. Pe nga, oʔ embin tui oʔ ei, wumb en enim ya mani mei eʔe moʔmun wumb ei kin, yi mil tonu omba. Nimbil erang enjel eipi nga teliki ei, en enim nge beli mil epi ei pup tungii nge enmin.

Nga Angil Orung Enjel Ei Beli Mil Epi Ei Pup Tum

9 Nga angil orung nge enjel ei, eim beli mil epi ei beli pup tum. Tang kin, nga na kenj ni, kor kanjip ei tonu kupu muʔ konu eʔe, mani opu kin, mer mei eʔe orum. Opu kin, nga kor kanjip ei, kii waʔ sipi kin embilim ei, mer mani tukpu owundu kis tukpu eʔe, sip pinaʔim, kii waʔ sirim. ²Nga kor kanjip ei, mer mani, 'Tukpu owundu kis,' ondu ei, aki tum. Tang kin, dup eskiʔ opu kin, tor tonu om. Opu kin dup eskiʔ om ei, mer dup owundu eʔe, dup kilangin kin nupu ping mendpil nupu pim ei, mer mani tukpu owundu kis eʔe tor orum. Opu kin, eni kin pop ei, eskiʔ erang kin, emii erim. ³Pe nga ka guimbi owundu pei, mer dup eskiʔ nupu pim eʔe, mei eʔe tor orum. Opu kin, nga ka guimbi ei, wusimb mil epi ei, olt pim epi kis endi ei, wumb kongang kin, kumbii kis silmin epi endi ei, eim dinga ngoʔum. ⁴Nga ka guimbi owundu en enim, kui engimb ni endi, epi ombu ei to kis enerei mon niʔmin. Nik kin, nga epi kanim eipi eipi pei endi,

emb talk pendilmin epi ei, konj mołum ei, to kis enerei mon nilmin. Ba wumb nii endi, eim Gos nge mon mił, eim mei embił ele pinerim kin wumb ei mendpił, kongingii, nilmin. ⁵Kongk kin, nga ka guimbi owundu ei, wumb to kundngii ei, mon nilmin; ba oi angil orung ele mendpił ei kin, kongmba ei, kumbii kis singii nilmin. Nga en enim ngenj kumbii silmin ei, wu en enim ka wusimb mił ei kin, epi kongang kin, ngenj kumbii silmin oł ei nge silmin. ⁶Nga oi angil orung o pang kin, wu kopur en enim, kułmun nik kin, kuruk andinmin; ba en enim kuruk sinałmin mon. Nga en enim kułmun ni piinmin; ba kułngii ei si kindpi kin, am ba.

⁷Nga ka guimbi owundu ei, en enim kung os mił molk kin, en enim opu erngii nge, er kun er mołmun ei, en enim peng ele wu king peng kon mondułum epi, ku gol mił epi mundangin kin, en enim kumb ele, wumb mił kumb ningil sałim.

⁸Seng kin nga en enim peng enjin ei, amb peng enjin mił mołum. Mołang kin, nga en enim gupu mong ei, wusii simbii owundu ei, gupu mong mił pałim. ⁹Peng kin, nga en enim pepił ele epi, kumb tepii kapa mił, pandi topu pirim. Peng kin, nga en enim kong, ele ek tengnjing mił ei, kung os keris pei mił silmin ek tangnim mił molk kin, opu erngii nge punjung. ¹⁰Puk kin, nga en enim nge, ei yi mił ei, ka wusimb mił, kumbii kis ngang molk kin, en enim dinga peng kin, wumb kumbii kis ngołmun ei, oi angil orung pei ngołmun.

¹¹Ngok kin, nga en enim nge king endi mołpu kin, en enim tep elim. Erpi kin king ei, enjel ei tukpu owundu kis sipinalim ei, mer mani ele tep elim. Erang kin, nga eim embe 'Apondon' ei Eipru nge ek; nga eim embe 'Apoliyon' Griik nge ek; ek tał ouni pułe yi pałim, 'Wumb to kis mondułum,' nilmin.

¹²Pe mong owundu kis endi ei, poru nirim. Nga mering mong owundu kis tał, nga omba.

Angil Orung Nga Endeim Enjel Beli Mił Epi Ei Pup Tum

¹³Nga angil orung nga endeim enjel ei, eim beli mił epi ei beli pup tum. Tang kin, nga na piinj ni, gol mił epi kułmał kałmin konu oł ele, kapił kapił nge, girman mił epi ei, angilim konu ele, Gos nge kumb ele mołum konu ei, ek endi tor om. ¹⁴Wang kin, nga ek endi tor opu kin, angil orung nga endeim enjel endi, beli mił epi ei beli pup topu kin, se mułum konu ele yi nim, "Nim enjel kapił kapił en enim, noł owundu endi Yupreisiis ni noł ele, kan ngii mołmun wak tangin kin, wii molk pungii," pa nim. ¹⁵Yi mił kapił, enjel ei, enjel kapił kapił kei en enim, kan ngii mił mulnjung wak tum. Wak tang kin, en enim wumb aninga kopur, to kundngii nge enjing; ba aninga kopur tał am mił to kundnenjing mon. To kundnarik kin, nga enjel ei en enim, er kan erik kin, eni nin, kunum nin, oi nin, kung pani ei kin, kui erik kin, oł ei nge erngii nge mołmun. ¹⁶Molk kin nga enjel kapił kapił nge, opu elmin wu 200,000,000 pei pei mendpił, en enim kung os ele, ap tok onjung ei, na ni piinj. ¹⁷Pe nga na nam or kumb mił endi kenj ni, kung os nin, kung os tonu ele wumb ap tunjung wumb ei kin, ouni kenj. Kenj ni nga wumb en enim pepił ele, konduk kapa mił pirim. Pim epi ei, mon kundii ni, muk ni, terim pirim. Peng kin, nga kung os peng ele ei, wusii simbii owundu peng mił pirim. Peng kin, nga en enim gupu ele dup eskił kin, dup kin, kom ku dup nonum mił, en enim gupu ele tor orum. ¹⁸Wang kin, nga oł embin tui ei, dup ni, dup eskił ni, dup mon terim dup nołum epi tekliki ei pei, wumb aninga kopur to kis er poru ninjing; ba aninga kopur tał am mił, to kis enenjing

mon. Epi ombu, mer kung os gupu ele tor orum. ¹⁹ Wang kin nga kung os nge dinga ei, mer en enim gupu ele ni, en enim ei ele, dinga pañim. Peng kin, en enim nge ei ele, wembii miñ pañim; nga peng pañim ku. Peng ele nge, wumb to kis elmin ku.

²⁰ Nga wumb eipi kopur en enim, dup ni, dup eskil ni, dup nopu elim epi ei tekliki pei, en enim to kundnerim wumb ei, en enim noman ele, epi nipe endi enjing nin, gui kis men toñmun oñ ei kin, noman ak tok kin, buñ ngunenjing mon. Pe en enim angil ele enjing epi ei, ek kend gos ele nge, gol nin, silpa nin, aiyon nin, ku nin, ond epi ombu ei, ningil kinenjing epi nin, ek piik ninenjing epi nin, andlam endnenjing epi nin, epi kend toñmun epi ombu ei, men toñmun ei, wakin tunenjing mon! ²¹ Tunarik kin, nga wu ombu en enim, wumb eipi to kundnjung; nga kunj men enjing nin, wu amb eipi nge ngundnjung nin, wumb ombu en enim oñ kis ei, noman ak tok kin, buñ ngunenjing mon!

Enjel Endi Pipe Miñ Mon Epi Endi, Angil Kin Embiñim

10 Pe nga, na kenj ni enjel endi dinga owundu pañim enjel ei, tonu epin konu ele mani orum. Wang kin, eim konu kupu miñ epi ei, kum tum. Tang kin, nga konu kumb giipim poltum ei miñ, eim nge peng ele, tonu polpu pirim. Peng kin, eim kumb ele, eni miñ topu pirim. Peng kin, nga eim simb ele, dup sengi miñ, nopu pirim. ² Peng kin, nga pipe mon simbirpi kin, endi kembis ei tonu, eim angil ele, aki topu kin, sepi muñum. Moñpu kin, nga eim simb mong tunding ei, mer ep noñ ele, mani kindpi sirim. Seng kin, nga simb taring ei, mer mei ele, mani kind sirim. ³ Seng kin, nga eim ek dinga tangpi kin, ke nim ei, wusii simbii owundu ke niñim ei, yi miñ nirim.

Neng kin, kunum ele, nga angil orung nga tañ, gur gali nirim. ⁴ Nga ek nengin kin, na mon puñmbii enj; ba na nga pi-inj ni, ei tonu epin ek endi, ni tor kindpi kin, yi nim, “Nga konu gur gali angil orung nga tañ ninjing ek ei, noman tuk ele koi er pendnjii; ba mon pol pendnenjii mon.”

⁵ Nga na kenj ni, enjel tonu ep noñ ele kin, nga mei ele kin, engim wu ei, eim angil tunding ei, tonu epin konu ele kindim. ⁶ Kindpi kin, nga eim ek keimi kun ka ni tor kindpi kin, ek keimi Gos eim piñim. Piipi kin, nga Gos eim kunum kunum konj moñum Gos ei, eim tonu epin konu ni, nga epi kanim kanim pei tuk ele eririm. Nga mei erpi kin, epi kanim kanim pei tuk ele eririm. Nga ep noñ erpi ele kin, epi kanim kanim pei tuk ele eririm. Nga enjel ei, eim ek yi nirim, “Akip kunum ei, mandi poru nimba enim, Gos nga kui enermba mon,” pa nirim. ⁷ “Ba angil orung nga tañ nge enjel endi ei, eim beli miñ epi pup tumba kunum ele, Gos nge eim epi koi er pim epi ei, ni tor kindmba. Kindpi kin, nga eim nge ek ka ni tor kindiñmin wumb ombu, eim ek ni ngurum ek ei, keimi tonu orum.”

⁸ Pe nga, tonu epin konu ele, ek endi ni tor kindrim ei, na nga piinj ni, ek nipi yi nirim, “Nim pukun kin, enjel endi, eim simb mong tunding ele, ep noñ ele kambpi kin, nga eim simb mong taring ele, mani mei ele kambpi moñum enjel ei, eim angil ele, pipe kimbrii kembis endi ambilpi kin, puru nipi moñum pipe mon ei sinjii,” pa nim. ⁹ Kapli na pup kin, enjel ei, kii sip kin, eim pipe kimbrii mon pipe endi, angil ele sañim ei, ngangli ninj. Nemb kin, nga eim ek yi nipi, na ngum, “Nim epi ei sikin nunjii,” pa nirim. “Nan kin, nim kirim ele, ak mak erpi kin, mek sinjii miñ, yi ermba,” pa nirim. Ba nim gupu ele, muñang kin, ei singin ermba ei, piimi muñ noñ ei, singin enim ei miñ,

yi ermaba,” pa nim. ¹⁰Pe nga, na pipe kimbrii mon salim ei, eim angil eke, sip kin, nunj. Namb kin, piimi muł noł singin enim mił, yi singin eririm. Ba ekii se, na nop dumung kindamb kin, mer nam nge kirim tukrung eke ak mak erpi kin, mek simbii mił pirim.

¹¹Pe nga eim ek yi nipi na ngum, “Nim nga Gos nge ek ka ei, ni tor kindkin kin, wumb pei ngokun kin, nga wumb tilap eipi eipi pei ngokun kin, nga ek eipi pim wumb, kanim kanim pei ngokun kin, nga kung pei, ngunjii ku,” pa nirim.

Wumb Mił Epi Tał Ek Ni Tor Kindimbił

11 Pe nga, na su simbii epi endi ngunjuk ei, epił mił epi endi ngok kin, yi ninjing, “Nim tonu angkin kin, kapli nim Gos nge men tołmun ngii wumb kin, mołmun ei mił nga kułmał kałmin konu eke, su sinjii. Sikin kin, nga nim men tok mołmun wumb ei, kapli kemb tunjii ku. ²Ba nim men tołmun ngii pułpun eke, torung kung gui konu eke ei, su sinenjii mon. Nimbił erang konu ei, torung pii gii ninałmin wumb ei nge konu pałim. Peng kin nga wumb ei, en enim konu owundu eke kun ka wii Jerusalem konu konj eke, erik kin, kis mondok pangin kin, oi engki kapil kapli nga tał ei, kapli erngii. ³Erik kin, nga nanim wu tał kin, dinga ngamb kin, nanim nge ek, ni tor kindngil. Kindkil kin, nga wumb tał ei, kon mił epi endi ngamb kin, alap mił tehgil. Talkil kin, na nge ek ni tor kindkil kin, pangil pangil kin, 1,260 kunum pei pei opu ba.

⁴Eke nge wumb tał, eł ełip ek ni tor kindngil ei, ond olip tap mił, nga dup alam tał mił ei ya mani mei eke Owundu eim kumb eke engim. ⁵Angang kin, nga wumb kombur ok kin, wu tał kin, er kis mundmun ni enjing kin, kapli eł ełip gupu eke, dup tor opu mołpu kin, opu orung wumb ei, top kis mundmba.

Mondpu kin, keimi wumb kombur wu tał kin, er kis ermin nik enjing kin, kapli eke nge mendpil, wumb ei kułngii. ⁶Kapli eł ełip dinga seng mołmbuł dinga ei kapli kupu muł ondu ngang kin, konu kumb tunermba kunum ei, eł ełip Gos ek ka ni tor kindinjingil. Pe nga eł ełip, yi ku dinga pałim ei, noł ei erangil kin, noł miyem mił tangpi omba. Pe nga eł ełip dinga salim ei, yi ku ya mani mei wumb epi kanim kanim oł embin tui ei, tonu opu kin, to kis erngil. Nga eł ełip noman eke, oł ombu ermbił ni piingil kunum ei, kapli erngil.

⁷Pe nga eł ełip Gos ek ka ei, ni tor kind poru nikil, er mołang kin, kapli nga epi kung simbii owundu endi, tukpu owundu sip pinałim eke, tonu tor wang kin, wu tał kin opu erngii. Erik kin, eł ełip to mani kindpi kin, to kundmba. ⁸To kundang kin, eł ełip ngenj ei, konu owundu eke, tuk andlam eke pimba. Peng kin, nga eł ełip nge Owundu ei, eim ond peri eke to kundjung konu eke, eł ełip ngenj ombu mołum; ba konu owundu ei ek ekin nipin kin, yi niłmin, ‘Konu embe Sorom nin Eisip,’ yi mił niłmin. ⁹Yi mił erang, ngenj eipi eipi wumb nin, nga wumb tilap eipi eipi nin, ek kanim eipi eipi wumb nin, mei konu orung orung wumb ei, pei ok pendik kin, en enim ngenj ei keningii kunum tekliki, nga kunum tongnde mendpil poru nimba. Neng kin, nga wumb ei eł ełip ngenj ei kui tunenjing mon; ba kanik kin, wiik tok kindangin kin, pinjingil. ¹⁰Pekil kin, mei mani eke wumb pei en enim, ka piik kin, wumb tał kułnguł eke nge, en enim ka ka piik kin golang nik kin, nga en enim epi ka kombur sipik kin, wumb puł ngok yi ełmin. Yi ełmin ei, nimbił erang ek ni tor kindimbił wu tał eł ełip, mei wumb pei ngenj kumbii owundu ngołmbuł. ¹¹Ba kunum tekliki nga kunum tongnde poru neng kin, kapli Gos eim nge mołum konj ei kindang

opu kin, wu taʔ tonu enginjngiʔ. Engangiʔ kin, opu wumb pei ombu, wu taʔ tonu onjnguʔ ei, kanik kin, mund mong enjing. ¹²Erik kin, pe nga wu taʔ eʔ elip molkuʔ kin, piinjngiʔ ni, ek owundu endi tonu epin tor opu kin, eʔ elip kin yi miʔ nim, “Ya tonu eʔe weʔ!” Nga eʔ elip nge opu orung wumb kanik mulnjung ni, eʔ elip kupu muʔ endi, se mengpi kin, tonu epin konu eʔe, tuk sipim. ¹³Si pang kin nga kunum eʔe mendpiʔ, konu kopu owundu endi tum ei, konu owundu tongnde endi topu erpi kin, kis mundum; ba angii orung nga kapii kapli ei to kis enerim mon. Nga kunum eʔe mendpiʔ, wumb 7,000 pei konu kopu ei erpi kin, to kundum. To kundang kin, wumb kombur eipi mulnjung wumb ei, en enim mund mong erik kin, Gos eim Owundu epin konu eʔe moʔum ei, eim embe ambii tonu kindnjing. ¹⁴Kindik kin, pe epi oʔ embin tui owundu taʔ tonu om ei, poru nirim; ba piyei! Kunum aninga kopur opu pang kin, epi oʔ embin tui owundu nga endi tonu omba.

Enjel Angii Orung Nga Taʔ Nge Beli Miʔ Epi Tum

¹⁵Pe nga angii orung nga taʔ nge enjel ei, beli miʔ epi pup tum. Tang kin, kapli ek owundu kombur tonu epin konu eʔe, tor opu kin, ek yi nirim, “Pe mani mei eʔe, tep erik erik, enjing dinga ei, akip sinim nge Owundu eim seng kin, nga eim se orung simba wu ei, Krai kin ouni, eim king kunum kunum minj tep erpi kin, moʔpu ba!” ¹⁶Pe nga, men toʔmun wu num engki taʔ nga kapii kapli en enim, king peʔ eʔe Gos kumb eʔe, moʔuʔmun wumb ei, kumb eʔe kan mani kanik kin, Gos kin men tok ngunjung. ¹⁷⁻¹⁸Ngok kin, ek yi ninjing, “Gos owundu mendpiʔ! Nim dinga wii mendpiʔ salim. Seng kin, nim pe moʔun, nga kumb ok nim moʔuʔun. Sin sinim ka piipin kin, nim kin

ek ka ni ngoʔmun. Pe ninim nge dinga Owundu ei sikin kin, piikin kindkin kin, epi kanim kanim pei, tep enjii kongun puʔngun mondkun elin. Pe nga, torung pii gii ninenjing wumb ei en enim, nim Gos kin noman eʔe, popuʔ kis erang piinjng; ba Gos Nim noman popuʔ kis ei, wumb ei kin tonu oʔum. Opu kin, nga pe kulnjung wumb ei, en enim kos owundu piik kin, kumep sik engii nge kunum ei, tonu oʔum. Pe nga ninim nge kongun wumb ei, nim ek ni tor kindiiʔmin wumb nin; nga nim nge oʔ kun elmin wumb pei nin, nga wumb nim kin mandring molk kin, nim embe ambii tonu kindiiʔmin wumb ei nin; nga wumb num nin, nga wumb kembis nin ouni wumb ei, nim kumep ka ngunjii. Pe nga, ya mani mei eʔe wumb ei, to kis enjing wumb ei, to kis enjii ku.”

¹⁹Pe nga kapli, ek nik poru nengin kin, kapli Gos nge men ngii owundu ei, tonu epin konu eʔe moʔum ei, aki tunjung. Tok kin, pe nga, Gos eim ek dinga lo ek ei, tuk kindiiʔmin ond kiyembi ei, eim men ngii tuk eʔe sim kenjing. Kanik kin, pe nga kumb kinangin er tiʔang erim. Erpi kin, nga gur gali neng kin; nga konu kopu owundu tum; nga konu kumb dindaming owundu top kin mani orum.

Amb Endi Kin Wembii Owundu Simb Angii Palim Ei Kin

12 Jep oʔ owundu tonu epin konu eʔe tor orum. Opu kin, ei yi miʔ, amb endi moʔum amb ei, konu eni ei alap miʔ, ngenj eʔe telim. Taʔpi kin, nga eim simb mandring eʔe oi pirim. Peng kin, nga tonu eim peng eʔe, kor kanjip engki nga taʔ, tonu peng eʔe, peng kon miʔ mundrum. Mondpu kin, amb ei, eim kangii mundrum. ²Mondpu kin, nga eim kangii buʔ tang kin, eim ngenj kumbii dinga sipi kin, mengmba kunum

ele mandi eririm. Erpi kin, eim ke dinga nipi kin, tor kindrim. ³Kindang kin, nga jep of owundu endi, epin konu peni ele tor orum. Opu kin, jep of ei yi mił, wembii kundii owundu simb angil palim epi endi, tor orum. Orum wembii owundu ei, peng embil ei, angil orung nga tał pirim; nga girman engki pirim. Nga peng kon mił epi king mundum epi ei, angil orung nga tał, tonu peng ele, endeim endeim ni mołpu poru nirim. ⁴Nipi kin, nga wembii nge ei ele, ei sipi kin, kor kanjip kombur, owundu pirim kor kanjip ei, topu kindang kin, mani mei ele orum. Wang kin, kor kanjip tał kopur owundu mił, tonu epin konu ele pirim. Peng kin, wembii ei, eim amb kangil mengmba eririm, konu amb ei, eim kumb ele engim. Angpi kin, amb ei kangil mengpi, tor kindang kin, topu numba nge erpi mułum. ⁵Mołpu kin, pe amb ni, kangi endi mengim ei, eim mei konu ele orung pei ei, eim dolu dinga ambilpi kin, wumb tep ermba. Erpi kin, pe kangil ei mam mengim; ba kangi ei sikir se mengk kin, orung sipik kin, Gos eim king peł mułum konu ele kindnjing. ⁶Kindik kin, amb ei, eim si kindpi kin, tungu pupu kin, mei wii sim wumb mulenjing konu ele purum. Pupu kin, Gos eim amb mułmba nipi konu endi, er kun er sim konu ele purum. Pupu kin, konu ele, eim kuni ngok kin, kan kun erik se mułangin kin, kunum 1,260 opu ba.

⁷Pe nga, tonu epin konu ele, opu owundu tonu orum. Opu kin, enjel Maikel kin, eim nge enjel ok kin, ka wembii kundii owundu ei kin, opu enjing. Erik kin, nga ka wembii kundii owundu ei kin, eim nge enjel ombu kin, opu erik kin, to orung kindnjing; ⁸ba enjel Maikel kin, eim nge enjel ombu kin, opu dinga erik molk kin, ka wembii kundii owundu ei kin, eim nge enjel ombu, to mani kindnjing. Yi erangin kin, ka wembii owundu kin, eim nge en-

jel kin, tonu epin konu ele nga mulenjing mon. ⁹Mularik kin, nga ka wembii kundii owundu ei, epin konu ele to mani kindnjing. Kindik kin, ka wembii owundu ei, kumb ok mułum wembii embe Seisen, ei eim mei wumb pei kin, ek kend to ngopu ełim pułwu mułum. Mołpu kin, nga ka wembii owundu ei kin, eim nge enjel pei ouni, to mani mei ele kindnjing.

¹⁰Pe nga na nam piinj ni, ei epin konu ele, ek endi tor opu kin, yi nirim. "Pe sinim nge Gos eim sinim se orung sinim. Sipi kin, nga eim nge dinga ei, ya peni ele tor onum. Opu kin, pe Gos eim nge dinga king mołpu kin, sinim andan topu ngonum. Ngopu kin, pe eim nge kindim wu Kraisi ei, eim dinga sinim andan topu ngonum ku. Ngopu kin, nimbil erang wu kis Seisen eim, sinim nge enginpin noł ei, ek nipi ngopu ełim ei kos piipi ełim. Erpi kin, pe ei eim, Gos eim kumb ele, epin, tinga, kunum kunum kos piilim; ba pe, eim epin konu ele, to tor kindangin kin, mei ele mani orum. ¹¹Opu kin, nga sinim nge enginpin noł, en enim nge dinga ei, kung siipsiip wał mił wu ei eim Kraisi nge miyem ele, dinga sinjing. Sik kin, nga ek keimi ni tor kindnjing ele nge, en enim opu orung wu ei, to mani kindnjing. Kindik kin, nga eim en enim, Gos nge kongun ei erik puk kin, en enim mei ele of ei, noman to piinenjing mon; ba wiik to mułangin kin, opu orung wumb ei, en enim to kundjung. ¹²To konduk kin, tonu epin konu ele, wumb molk kin, no pek enmin wumb ei, en enim ka piingii. Ba ya mani mei ele kin, ep noł kin, wumb ei, en enim ei piik kin, kun erik mułngii! Molk kin, of embin tui ei, enim kin tonu omba enim. Erpi kin, Seisen ya mani enim kin orum. Opu kin, nga eim noman kun pinerang kin, dup mił nop tonu orum. Nimbil erang eim piinim ei, eim nge kunum pei tangpi, simba pinalim.

¹³Pinerang kin, pe nga, ka wembii owundu ei, eim noman to piinim ei, eim to mani mei eŕe kindnjing pim. Peng kin, pe nga, eim amb ei kang i endi mengim amb ei, eim buŕun topu kin, se endrim.

¹⁴Se endrim; ba Gos amb ei, eim kei du owundu kong taŕ miŕ ngang kin kapŕi eim bur ni pupu kin, mei wii saŕim wumb mulenjing konu eŕe purum. Pang kin, konu eŕe, eim kuni ngok kin, kan kun erik se muŕangin kin, kung ngii tekliki nga tongnde om; ba ka wembii owundu ei, opu kin, tumbii ni ermbe ei, eim kapŕi enermbe mon. ¹⁵Enarpi kin, nga ka wembii owundu ei, eim gupu eŕe, noŕ owundu miŕ, endi erang kin topu tor orum. Opu kin, ei erang to pupu kin, amb ei pum konu eŕe, ekii se purum. Pupu yi erang kin, amb ei, noŕ to simba ni eririm. ¹⁶Erim; ba mei eŕe erpi kin, amb ei paki turum. Tang kin, pe noŕ ei, ka wembii owundu gupu eŕe orum ei, mei eim gupu aki topu se, olt kindpi kin poru nirim. ¹⁷Neng kin, pe nga, ka wembii owundu ei, eim amb ei kin, noman kis peng piyang kin, dup miŕ nopus tonu orum. Opu kin, pe eim pupu kin, amb ei nge kingam noŕ kopur kin, opu ermbii ni piirim. Piipi kin, kingam noŕ ei pei en enim, Gos lo ek pei ekii siŕmin. Nga Jisas eim ek ei, ni tor kindik kin, wumb ngok kin, en enim eim kin, ekii siŕmin. ¹⁸Pe nga, ka wembii owundu ei, eim ep noŕ wer eŕe, angpi muŕum.

Epi Simbii Taŕ Tonu Onjukŕ

13 Pe na nam kenj ni, epi simbii owundu endi, mer ep noŕ eŕe, tonu opu kin, tor om. Opu kin, kung simbii ei, girman engki pim; nga peng embii angŕi orung nga taŕ pirim. Nga girman engki eŕe, king nge peng kon engki eŕe, tonu muŕum. Muŕang kin, peng ombu, embe kanim kanim muŕum. Moŕpu kin, embe ei puŕe yi miŕ, Gos kin ek buŕ ambilk kanim kanim nik, mundnjung.

²Monduk kin, epi kung simbii owundu ei, na kenj ni, eim ngenj kui wusii simbii owundu miŕ, 'lepa,' niŕmin ei, mombuŕ mombuŕ nopus pim. Pim simbii owundu nge simb eŕe ei, ka owundu endi 'ber,' niŕmin, ka simb ei yi miŕ pim. Pim kung simbii owundu nge gupu ei, yi miŕ epi kui wusii owundu kung endi, 'laiyon,' niŕmin, ka ei gupu yi miŕ pim. Peng kin, epi kung simbii owundu ei, ka wembii owundu ni, eim nge dinga ei, ni ngum. Ngopu kin, eim moŕpu, king miŕ tep erim ka wembii owundu nge konu eŕe, nga epi ei, 'Nim molkun kin, tep erii,' nim; nga eim dinga owundu ei, epi simbii ei nga ngurum. ³Ngopu kin, pe epi simbii ei, eim peng ambii endi to kundnjung; ba tunjung konu eŕe kis moŕpu kin, erii erpi pim ei, nga kuŕii erpi kin, ka sim. Seng kin, mei eŕe wumb pei ei kanik kin, puku sik kin, noman ak to piik kin, epi simbii owundu ei kin, ekii sik punjung. ⁴Puk kin wumb pei en enim ka wembii owundu ei kin, men tok erik, ngunjung. Ngok kin, nimbii erang ka wembii owundu ei, eim dinga ei, epi kung simbii owundu ei ngurum. Ngok kin, nga en enim yi ku, epi kung simbii owundu ei kin, men tok enjing ku. Erik kin, ei yi ninjing, "Wumb endi epi kung simbii owundu ei miŕ endi molaŕim mon. Nga wumb endi epi kung simbii owundu ei kin, opu ermbe endi molaŕim mon ku.

⁵Pe nga, Gos kan wiik tang kin, epi kung simbii owundu ei, gupu eŕe ek kanim kanim dinga nipi kin, nga Gos kin ek buŕ ambii ek kis nim; ek ei kis mendpiŕ nim. Nipi kin, nga eim dinga owundu nga sipi, pepi pang kin, oi 42 opu purum. ⁶Pupu kin, kung simbii owundu ei, eim gupu aki topu kin, Gos kin nipi kis mondpu kin, nga Gos eim embe kin, nga Gos eim no pepi moŕum konu eŕe kin, nga tonu epin moŕmun wumb ei kin, yi ku nipi kis mundrum. ⁷Mondpu kin, nga Gos eim kanpi wiik tang kin, kung sim-

bii owundu ei, Gos nge oł kun wumb kin opu eririm. Erpi kin, Gos nge wumb kambpi mani kindang kin, top kindpi ei, eim dinga owundu sirim. Sipi kin, eim king mił tep erpi wumb tiłap pei nin, nga mei orung orung wumb pei nin, nga ek kanim kanim pałim wumb pei ei nin, nga ngenj kanim kanim pałim wumb ei pei, king mił mołpu kin, tep eririm.⁸ Erpi kin, wumb pei ya mani mei ełe mołmun wumb ei, kapłi epi kung simbii owundu ei kin, men tok erik ngohmun. Ngok kin, wumb ei, Gos kumna kin, mei eririm wumb ei, en enim embe ełe, mer wumb konj kunum kunum mołumun nge pipe mon ełe pinalim. Pinerang kin, pipe mon ei, kung siipsiip wał mił, wu ei Kraiss, eim to kundnjung ei nge mon.

⁹“Enim piingii! Pe wumb nii endi kom pim kin, kapłi ek ei kom se piingii! ¹⁰Pe wumb nii endi, kan ngungii nge pim kin, kapłi wu ei kan ngungii! Ngok kin, pe nga wu endi, wu eipi endi tui jik kin to kundum kin, kapłi wumb tui jik sik kin, wu ei to kundngii ku. To konduk kin, pe nga oł kanim kanim yi nge tonu om kin, kapłi en enim Gos nge oł kun ełmin wumb ei, enim dinga angk molk kin, nga pii gii dinga nik kin, ambił gii nik mułngii!”

¹¹Pe nga, na kenj ni, epi kung simbii nga endi mer mei ełe, tonu tor orum. Opu kin, kung simbii ei, eim girman tał mułum ei, kung siipsiip wał girman tał, mił mułum. Mołpu kin, nga ek tengim ei, ka wembii owundu ei mił, ek tengim. ¹²Tangpi kin, pe epi kung simbii ei, nga ekii se tonu orum. Opu kin, ei eim epi kung simbii owundu kumb se om, epi kung simbii ei kin, dinga owundu pei sirim. Sipi kin, dinga ei kin, eim kongun dinga eririm. Erpi kin, ei epi kung simbii owundu kumb se tonu orum nge, kumb ełe eririm. Erpi kin, ekii se, tonu om epi simbii owundu ei, kongun dinga kind erpi kin, mei ełe nin wumb pei erang

kin, kung simbii kumb se tonu om ei eim kin, men tok enjing. Erik kin, epi kung simbii ei, okrii to kis erpi kin, to kundmba eririm; ba nga konj mołum. ¹³Mołpu kin, pe nga epi kung simbii ekii se tonu om epi ei, jep oł owundu kis kanim kanim erpi kin, andan tum jep oł endi, yi mił eim eririm. Erpi kin, nga wumb pei kumb ełe, dup mił endi erang kin, tonu epin tor opu kin, mani mei ełe orum. ¹⁴Opu kin, nga Gos eim epi kung simbii ei, kanpi wiik tang kin, jep oł owundu kanim kanim erpi kin, epi simbii owundu kumb se tonu om ei, eim kumb ełe erpi kin, andan tum. Tang kin, oł kanim kanim ełe eririm ei, eim mei wu amb pei, ek kend topu ngurum. Ngopu kin, wu amb ombu kin yi nirim, “Enim kapłi, epi kung simbii kumb se ei kin, ond kin kel tok erik kin, eim embe ambił tonu kindngii! Kindik kin, epi kung simbii ei, ok tui tok kundnjung; ba nga opu konj mołum. ¹⁵Nga Gos eim kanpi wiik tang kin, kung simbii ei, eim pop kindang kin, ond mił enjing epi ei, kung simbii mił konj mołpu kin, ek tengim. Tangpi kin, pe nga yi ku ond mił kung simbii ei, eim erang kin, wumb kombur kung simbii mił epi ei kin, men tunenjing kin, kapłi wumb ei to kundmba. ¹⁶To kondpu kin, pe epi kung simbii ekii se tonu om epi ei, yi erang kin, epi mon endi, angiił tunding erik min, nga endi mei embiił ełe erik kin, wumb pei yi enjing. Erik kin, ei embe pinerim wumb nin, nga embe pirim wumb nin, pei yi enjing. Erik kin, nga ku epi ei, pei sim wumb nin, nga epi pei sinerim wumb nin, nga wumb kongun wii ełmin wumb nin, nga wumb mei embiił ełe kongun ełmin wumb nin, ei pei, en enim mon ełe, angiił tunding min, nga mei embiił ełe, pimba nirim. ¹⁷Nipi yi mił erang kin, wumb endi, epi kung simbii nge mon embe ełe, mulerim kin, yi mił erang, kapłi eim wumb ei kin, epi top en-

erngii mon. Nga eim epi, wumb top to erik kin, sinerngii mon ku.

¹⁸Sinarik kin, sinim ek ei pii kun ermin! Nga wu endi noman ka pim kin, kapli wu ei, kung simbii nge mon ei beltmba. Beltpi nimbił erang, mon ei wumb embe mił palim ei, 666 mon embe yi mił palim.

Wumb 144,000 En Enim, Golang Konj Endi Ninjing

14 Pe nga na nam kenj ni, kung siipsiip wał mił wu ei, Kraiss eim Saiyon komung eke engim. Angpi kin, nga wu amb 144,000 pei, eim kin tep to angk mulnjung. Molk kin, kung siipsiip wał mił wu ei, Kraiss eim nge embe nin, nga eim Arim nge embe ei, wumb en enim mei embił eke, Gos eim pułum. ²Pe nga, na nam piinj ni, ei tonu epin konu eke ek mił mu nipi kin, tor orum. Opu kin, ei noł owundu topu kin, mu nipi elim mił, yi eririm. Erpi kin, nga yi mił, konu gur gałi owundu niłim mił, yi nipi tor orum ku. Opu kin, nga epi mu nipi orum ei, piinj ni, ei giisa mił epi tangin kin, mu niłim mił, yi nirim. ³Nipi kin, wumb ombu 144,000 en enim, Gos king owundu mołum konu peł kumb eke, golang konj endi nik kin, engnjing. Angk kin, en enim epi simbii kapli kapli konj mołum ombu nin, nga men tołmun wu num engki tał nga kapli kapli wu kei kumb eke angk kin, 144,000 pei, wumb ombu en enim, golang konj endi ninjing. Ninjing wumb ei, pei Gos eim mei eke wumb pei kin, sipi orung sirim. Sim wumb ei mendpił, golang konj endi ei piik kin, nik enjing; ba nga wumb eipi endi, golang ei piik kin, nik enerngii mon. ⁴Pe nga wumb ombu en enim, amb amblił kin, oł kis penj mułum oł ei, endi enenjing wumb ei, en enim oł kun ka mendpił erik mulnjung. Mulnjung wumb ei, kung siipsiip wał mił wu ei, Kraiss eim bii ni piipi pułum konu ei, wumb ei en

enim, ekii sik pułmun. Pułmun wumb ei, Gos eim mei eke wumb pei kin, sipi orung sirim. Sim wumb ei, Gos kin, eim kung siipsiip wał mił wu ei Kraiss eim nge tiłap kumna ei, sipi orung seng mołmun. ⁵Mołmun wumb ei, en enim ek kend endi, gupu eke tor onalim mon. Nimbił erang, en enim Gos king peł kumb eke, oł kun pinalim oł ei, endi pinałim mon.

Enjel Tekliki

⁶Pe nga nanim kenj ni, enjel nga endi epin konu eke tonu kupu mandring eke, bur ni purum. Pang kin, ek ka kunum kunum pepi ba ek ei, ya mani mei eke wumb epi mulnjung ei, nipi ngumba nge sipirim. Sipipi kin, ei konu orung orung pei nge wumb nin, nga wumb tiłap endeim endeim nin, nga ek kanim kanim endeim endeim nge wumb nin, nga wumb ngenj eipi eipi pei, nipi ngumba. ⁷Ngopu kin, eim wii dinga topu yi nirim, “Enim Gos eim ekii sik kin, nga eim embe amblił tonu kindngii! Nimbił erang, Gos eim mei eke wumb kanim kanim kos piipi kin, mok topu ermba kunum ei, tangpi sałim. Seng kin, enim Gos eim kin mong gopsing pii polk kin men tok erik ngungii. Nimbił erang Gos ei eim tonu epin konu eke nin, nga ya mani mei eke nin, nga ep noł eke nin, nga noł kułup to tang punum ei, Gos eim pei eririm.”

⁸Pe nga, enjel endi kumb se pum enjel ei, ekii sipi, opu kin, ek yi nirim, “O Bapilon konu owundu ei, bok topu mani punum; keimi eim bok topu kis ełim. Konu owundu ei erang kin, wumb tiłap pei ei, amb ngunduk enmin oł ei, andan tang kin, dinga pepi pułum ei yi mił, eim wumb pei, noł wain dinga mił pułum noł wain ngang kin nunjung.

⁹Pe nga, enjel endi nga, enjel tał punjguł konu eke ekii se opu kin, ek dinga kindpi yi nirim. “Pe wumb nii endi, eim epi kung simbii ei kin, eim ond mił enjing gos ei, endi er mundnjung epi

ei kin, men tok erik kin, nga mon epi mei embil min, angil tundung eke erik kin, kapli wumb ei eim, Gos nge no wain ei numba. ¹⁰Numba no wain ei, Gos eim nge popul kis ngumba. Ngopu kin, nga Gos eim no wain ei no kin, si ende kindpi kin, ngunerim mon. Ba Gos eim no wain dinga ei, popul kis mendpil mi, bein topu kin, kumep kis ngumba. Ngopu kin, wu ei no wain ei numba wumb ei, kapli Gos nge enjel nin, kung siipsiip wa mi wu ei Krai eim kin muŋgii konu kumb eke, dup nok muŋgii. Molk kin, ei kom ku mu er moŋum eke, nok muŋgii. ¹¹Molk kin, pe dup nang kin, dup eskil ermbe ei wumb ngenj kumbii kis ngumba ei, tonu kunum kunum minj pupu kin, muŋmba kunum ei, wii muŋgii ei, tangpi kin, emii pepi enermba mon. Enarpi kin, nga wumb ombu epi kung simbii kin, ond mi epi enjing gos kend endi kin, men tok erik ngunjung. Ngunjung wumb ei, mon embe sik enjing wumb ei, kunum kunum dup konu eke kumbii kis singii.”

¹²Yi mi erang, ol embin tui ei nge, tonu om kin, kapli Gos nge ol kun ka elmin wumb ei, dinga angk kin, Gos nge lo ek ei ekii sik kin, nga Jiisas kin pii dinga nik kin, er muŋgii!

¹³Pe nga na piinj ni, tonu epin konu eke ek endi tor opu kin, yi nirim. “Nim mon yi pulnjii” nirim. Nipi kin, “Wumb kombur pe koltmun wumb nin, nga kuŋgii wumb ei, Jiisas nge kongun elmin wumb ei, en enim ka piingii! Keimi yi ka piingii!” Gos Gui Ka yi nim, “Wumb en enim kongun dinga enjing ei, si kindik kin kor muŋgii ei, en enim kongun dinga erik kin, kor muŋgii! Nimbi erang en enim ol kun ka enjing ol ei, en enim kin epin konu eke ekii se tonu olmun.” Ol kun ka enjing ol ei, Gos epin konu eke moŋum ei, eim ol ei, ni piimba.

Ya Mani Mei Eke Kuni Po Tonum Kunum Si Kuŋou Tungii

¹⁴Pe nga na kenj ni, konu kupu kuru eke, wumb mi, epi endi multum ei, wu mi endi multum. Multum wu ei, ku gol king peng kon ei mi, endi peng eke mondpu kin, nga tui jik endi, angil eke ambilpi muŋum. ¹⁵Muŋang kin nga enjel endi, men tolmun ngii eke, si kindpi anda pupu kin, wii dinga top kin, kupu kuru eke multum wu ei kin, yi nirim. “Nim tui jik sikin kin, mei eke kuni po topu moŋum ei, sikin kin, kuŋou tunjii. Nimbi erang ya mani mei eke kuni po top moŋum ei, tengnjii kunum saim.” ¹⁶Yi mi erang, wu endi, tonu kupu kuru eke multum ni, ei eim tui jik ambilpi sipi kin, kuni po tonum kuni ei, tami topu sirim. Sim kuni ei, mei eke pei se kuŋou turum.

¹⁷Tang kin, nga na kenj ni, enjel endi, Gos men tolmun ngii tonu epin konu eke tor orum. Opu kin, ei eim yi ku tui jik endi ambilpi multum.

¹⁸Muŋang kin, nga enjel endi, kuŋma kalmin konu eke, si kindpi kin tor orum. Orum enjel ei, eim dup tep ermbe nge dinga pirim. Peng kin, ei eim wii dinga topu kin, enjel endi, tui jik endi ambilpi multum enjel ei kin, yi nim. “Nim tui jik ei, sikin kin, nim na mani mei eke, ond mong wain po topu moŋum ei, tami tokun kin, kuŋou tunjii. Tunjii kuni mong ei, po topu poru nirim. ¹⁹Yi mi erang, enjel ei, eim tui jik mi epi endi, mei eke kupis kapis nim. Nipi kin wain mong tengim ei sipi kin, kuŋou tum. Topu sipi kin, wain mong teningii elmin konu eke, olup to kindim. Kindpi kin, ei yi mi Gos nge popul kis owundu simba nge konu eke kindim. ²⁰Kindang kin, Gos nge popul kis owundu erang kin, wain mong teningii elmin konu eke, konu owundu torung konu eke, ambil sii tum. Sii tang kin, wain mong miyem si tolmun konu eke, no kui owundu mi, pupu kin tor

orum. Opu kin, miyem ei, su 200 mił konu turii mendpił pang kin, su angil orung mił mur sirim.

**Enjel Angil Orung Nga Tał,
Oł Embin Tui Kis Ełe Angil
Orung Nga Tał Embilnjing**

15 Pe nga jep oł owundu mendpił endi, tonu muł ełe tor wang kenj. Kenj ni, Gos nge enjel angil orung nga tał en enim, oł embin tui owundu angil orung nga tał ei, wumb to kis ermba nge sik kin, tu wunjung. Tu wangin kin, oł embin tui ei minj mendpił, poru neng ei, Gos popuł kis owundu ei, poru nimba ku. ²Pe nga na kenj ni, epi tor om ei, ep noł owundu kirapi mił, epi ełe dup se ende kindik kin, enjing. Erik kin, na kenj ni, wumb opu erik kin, kung simbii owundu kin, eim ond mił epi enjing ei kin, nga eim embe mon pulnjung epi ei, wumb to mani kindnjing. Kindik kin, wumb ombu en enim, ep noł kirapi mił, pim konu wer ełe angk mulnjung. Molk kin, Gos giisa mił epi ei ngang kin, wumb ei ambilk mulnjung. ³Molk kin, Moses Gos nge kongun wu, golang niłim golang ei kin, kung siipsiip wał mił wu ei Kraisi ei eim nge golang ninjing. Nik kin, golang ei yi mił ninjing.

“Owundu, Gos Dinga Owundu pałim. Nim en oł kanim kanim ombu oł ei, owundu ka wii mendpił pałim. Nim wumb konu orung orung mołmun wumb ei, king owundu mołun. Nim oł kanim kanim ełin oł ei, keimi, nga kun ka mendpił pałim. ⁴Owundu wumb pei nim kin mandring molk kin, nim embe ambił tonu kindngii! Nimbił erang nim mendpił, oł kun ka minj ełin nge pułwu mołun. Wumb konu orung orung muł oł ełe mołmun wumb ei ok kin, enim embe ambilk men tok erik ngungii! Nimbił erang, nim oł kun ka minj ełin oł

ei, peni ełe tor wang kin wumb pei kaninmin.”

⁵Pe nga ekii se, na kenj ni, Gos nge men tołmun ngii mił konu ełe Gos mołum paltng konu ka wii mendpił tuk mołpu kin epin konu ełe sałim ei, aki owundu tang kin, kenj. ⁶Pe nga Gos nge enjel angil orung nga tał ei, Gos nge men tołmun ngii mił konu ełe, en enim oł embin tui owundu angil orung nga tał ei sik kin, anda onjung. Ok kin, en enim konduk kuru ka wii tiłang erim konduk ei, kindik kin, nga ku gol ond kinemb mił endi tunjung epi ei, en enim pepił ełe, kan kulk pendnjing. ⁷Pendik kin, nga epi kapil kapti konj mołummun epi ełe, endeim mołpu kin, enjel angil orung nga tał mulnjung konu ełe enjel ei, ku gol ming ombu, angil orung nga tał ngurum. Ngang kin, Gos eim kunum kunum konj mołum pułwu ei, eim popuł kis owundu ming ombu, piki topu pirim. ⁸Peng kin, nga Gos nge tiłang owundu ka wii kin, eim noman dinga owii ei erang kin, Gos men tołmun ngii mił konu ełe, dup eskił mił epi ei, piki topu pirim. Yi mił erang kin, wumb endi, Gos men tołmun ngii mił konu ełe, nirik onermba mił pirim. Pirim, kunum ełe, enjel angil orung nga tał, en enim oł embin tui owundu angil orung nga tał ambilk kin, poru nimba kunum ei, kapli poru nirim.

**Gos Eim Nge Popuł Kis Ei, Ya Mani
Mei Ełe Wumb Kin Tonu Omba**

16 Pe nga na piinj ni, ek nipi, wii dinga topu kin, men tołmun ngii owundu ełe, tor opu kin, enjel angil orung nga tał ngurum. “Enim puk kin, Gos nge popuł kis ei, angil orung nga tał nge ming ei sipik kin, mani mei ełe wumb mołmun konu ełe bein tei!” a nirim.

²Neng kin, kumb se enjel endi, eim opu kin, Gos nge popuł kis ming ei, bein topu kin, mei mani ełe kindim. Kindang

kin, erii ni, erii dinga kis ei, wumb kung simbii nge mon embe pim wumb ei nin, nga wumb ond mił epi erik, men tok ngok enjing wumb ei kin, erii kis ei, wumb ei kin tonu orum.

³Wang kin, nga enjel tał ei, eim Gos nge popuł kis ming ei, bein topu kin, mani ep noł ełe kindrim. Kindpi kin, nga noł ei, eim wumb kułii miyem mił, tonu orum. Wang kin, nga epi kanim kanim mer ep noł konj mulnjung epi ombu ei, pei kolk kin, poru ninjing.

⁴Nik kin, nga enjel tekliki nge enjel ei, eim Gos nge popuł kis ming ei, bein topu kin, mer noł ełe nin, nga noł pirpir om konu ełe kindrim. Kindang kin, ei nga miyem mił, topu kin, tonu orum.

⁵Pe nga na piinj ni, enjel endi, eim noł ełe tep ełim enjel ni, ek yi nirim, “Gos nim wumb kos piikin, ngohun ełin ei, oł kun ka pałim mił ełin. Nim oł kun ka wii mendpił er mołuhun; nga nim ok mołuhun nin; pe mołun ku.” ⁶Yi mił erang kin, wumb en enim Gos nge oł kun ka ełmin wumb nin; nga Gos epi ekii se tonu omba piik niłmin wumb ei, to kundangin kin, miyem bein tok kindnjing. Kindik ei yi mił peng kin, Gos nim noł pirpir miyem tonu om miyem ei sikin kin, wumb kis ei ngan kin, nungii. Nungii ei, en enim kumep kis kun siłmin!” ⁷Pe nga, na piinj ni, tonu kułmał kałiłmin konu ełe, ek endi ni tor kindpi kin, yi nirim. “Owundu Gos, nim dinga owundu pałim! Keimi, nim kos piikin nikin ełin ei, ei am keimi kun ka ełin,” pa nim.

⁸Pe nga, enjel kapıł kapıł nge enjel ei, eim Gos nge popuł kis ming ei, eni ełe, bein topu kindrim. Kindang kin, Gos eim kanpi, wiik tang kin, eni ei, wumb dup dinga mił nurum. ⁹Nang kin, eni dup ei, muł owundu eririm. Erpi kin, wumb ei, nopolu kis mundrum. Mundang kin, wumb ei, Gos nge embe ek buł embilnjing; ba Gos nge dinga ei, kapıł oł embin tui kis

ei, to mani kindiıang; ba en enim noman ełe, to ak tunarik kin, Gos nge embe ambıł tonu kindnenjing mon.

¹⁰Pe nga enjel angıł orung nge enjel ei, eim Gos nge popuł kis ming ei, kung simbii nge king peł ełe, bein topu kindrim. Kindang kin, wumb kung simbii nge, ek ekii sik mandring puk mulnjung wumb ei, konu emii pirim. Peng kin, Gos nge kumep kis wumb ei sinjing. Sik kin, en enim gupu anmbıł kongk mulnjung. ¹¹Molk kin, nga en enim tonu epin konu ełe Gos kin ek ngok enjing. Erik kin, nimbıł erang en enim ngenj kumbii sik kin, nga ngenj erii erpi erim konu ełe, en enim oł yi mił enjing; ba en enim oł kis enjing oł ei, buł ngok si kindnenjing mon.

¹²Si kindnarik kin, nga enjel angıł orung nga endeim ei, eim Gos nge popuł kis ming ei, noł owundu, ‘Yupresis Noł,’ niłmin noł ełe, bein topu mani kindrim. Kindang kin, nga noł ei, eim jenjip kep er poru nim. Oł yi mił erang kin, wu king kopur, ał eni tonu ołum ełe, omba nge er kun eririm. ¹³Erpi kin, nga na kenj ni, gui kis tekliki ei, dok mił ei, mer ka wembii kis nin, kung simbii owundu nin, ek kend ni tor kindiıim wu epi ei nge gupu ełe, gui kis dok mił, tor onjung. ¹⁴Onjung gui kis epi ombu, en enim gui kis mendpił. Nga en enim jep oł ei nge, kanim kanim ełmin. Erik kin, pe gui kis tekliki en enim, tor ok kin, king konu mei ełe orung orung pei, puk kin, se ende kindik kin, Gos Owundu noman dinga ei, owundu peng kin, kunum owundu tonu omba kunum ełe, wang kin, owundu ernгии.

¹⁵“Piingii! Na Jiisas waning wu mił, kapıł orung ombii. Op kin, wumb nii endi, eim or pinarpi kin, nga konduk kun ka kindpi kin, nga eim ngenj ełe, wii endnermba. Endnarpi kin, kapıł eim wumb eipi kin singambıł sinarpi kin, yi erpi endim kin, kapıł eim ka piipi mułmba.”

¹⁶Pe nga, gui kis tekliki en enim, king ombu si ende kindik kin, Eipru ek endi embe, 'Armakeron,' niñmin konu efe, kułou tunjung.

¹⁷Kułou tok kin, nga enjel angil orung nga tał nge enjel ei, eim Gos nge popuł kis ming ei, bein topu kin, konu pop efe kindrim. Kindpi kin, nga ek endi, tonu king peł efe mołpu kin, men tołmun ngii owundu mił konu efe, ni tor kindpi kin, yi nirim. Nipi kin, kapli, oł ei poru nirim," pa nim. ¹⁸Neng kin, nga konu kumb kinang erpi kin, tiłang erpi kin, ek tengim. Tangpi kin, ei konu gur gałi nipi kin, nga konu kopu owundu topu kin, mei ołup ołup eririm. Erpi kin, nga wumb er mundrum kunum ei, konu kopu endi, yi mił ok, tunalim mon. Ba kunum efe, konu kopu owundu kis mendpił topu kin, mei pei ołup ołup eririm. ¹⁹Erang kin, nga konu owundu Bapilon ei, tuk gurpu kin, konu tekliki mił seng kin, wumb mulnjung ei, to kis erpi kin, nga konu owundu mei efe orung orung pei to kis eririm. Erpi kin, Gos eim Bapilon ni, konu owundu ei piirim. Piipi kin, oł yi erang kin, noł wain mer noł nołmun ming efe multum. Multum noł wain ei, Gos nge popuł kis ei, Bapilon konu owundu efe, nok poru ninjing. ²⁰Poru nik kin, nga konu kembis kembis ombu pei am purum. Pang kin, nga konu komung pei pupu kin, poru nimba ku. ²¹Poru neng kin, nga konu kumb dindaming owundu ombu, embin elim ei kopii kon owundu mił, dindaming endeim endeim ni, embin yi mił eririm. Erpi kin, nga tonu kupu muł konu eł, mani opu kin, wumb mulnjung konu efe orum. Opu kin, nga wumb en enim, Gos kin ek ngok kin, ek kis ninjing. Nimił erang, dindaming owundu ombu, mani konu efe, wangin kin, am oł embin tui kis owundu mił, tonu opu kin, wumb pei to kis eririm.

Oł Kis Elim Amb Ei Kumep Kis Siłim

17 Pe nga enjel angil orung nga tał nge enjel endi, ming endi ei ambilpi sipi kin, na kin opu kin, ek ekin topu kin, yi mił nirim. Nipi kin, "Nim ya wan kin, na nim amb wakin oł kis elim amb mił, Bapilon konu owundu efe, noł pei efe mołum amb ei, eim kumep kis owundu simba nge elim. Erpi kin, oł ei nge, na nim kin andan top kin, ngumbii end. ²Erip kin, nga ya mani mei efe, wu king kopur pei, amb mił Bapilon konu owundu ei kin, oł kis kanim kanim ombu, eim kin enjing. Erik kin, nga wumb ya mani mei efe, konu orung orung wumb pei, en enim amb ei kin, oł kis enjing ku. Erik kin, noł wain mił, nok kin, wulu mił pang kin, en enim noman efe oł kis pei yi erik mulnjung.

³Molk kin, pe Gos nge Gui Ka ei, na kin dinga ngopu kin, na si mengpi kin, wumb mulenjing wii sim konu efe sipiłim. Si pang kin, pe na kenj ni, amb endi, eim tonu kung simbii kundii endi, pim konu efe multum. Mołpu kin, nga kung simbii kundii ei, eim mon embe kanim kanim ei, eim ngenj efe, piki topu multum. Multum mon kanim kanim ei, Gos kin ek buł ambilpi mundrum. Mundum kung simbii ei, eim nge peng ei angil orung nga tał pirim; nga girman ei nge, engki pei pirim. ⁴⁻⁵Peng kin, nga amb ei, eim konduk kundii mendpił nin, kundii mił king kindiłim endi kindpi kin, nga ku gol mił epi ei kin, nga kom ku ka wii nin, nga biis ka wii ka wii ei, ku owundu pułum ku epi ombu ei kin, ngenj efe talpi pendrim. Pendpi kin, nga amb ei, eim angil efe kenj ni, noł ming endi ku gol kin, oł kis kumun ngum epi ei, Gos ningil efe, pei piki topu pirim. Pang kin, nga oł kis penj nin, oł kis wu amb nguduk elimin oł ei, ming efe piki topu pirim. Peng kin, amb ei eim mei embil efe, mon endi poł pendim pirim. Pirim

mon ei, ek ekin endi pirim. Pirim mon ei yi mił, Babilon konu owundu ełe amb ei, oł kis mam arim pendpi ełim. Erpi kin, nga oł kis ei, amb ei wumb kin, mei konu ełe orung orung pei, mam arim pendpi kin oł kis owundu ełim. ⁶Ełim amb ei, eim Gos nge wumb to kondpu kin, nga Jiisas kin pii gii nik kin, eim ek ni tor kindik enjing wumb ei, to kundrum. To kondpu kin, nga amb ei, wumb ombu nge miyem nopu kin, wulu pang kin multum. Mułang kin, na oł ei kanip kin, puku sip kin, tungu enj muls.

⁷Ba pe nga, enjel endi, na kin kii sipi kin yi nirim, “Nimbił erang nim noman embin tokun piin? Kaplı na nim kanip kin, epi koi er pałim epi ei, pułe nip kin, nim ngumbii end. Erip kin, ei amb oł kis er andiłim ei nge, ek pułe nimbił end. Erip kin, nga kung simbił epi ei nge, peng embił ei angıł orung nga tał; nga girman epi ei nge, engki pei pałim epi simbił ei, eim amb ei sipirim. ⁸Si pang kin, nga kung simbił epi ei, nim kan epi ei, eim kunum ok endi, eim konj multum. Ba pe eim molałim. Mularip kin, ekii se, sip pinalim tukpu ełe, si kindpi kin, tor opu kin, tonu omba. Opu kin, kung simbił ei, am ba. Pang kin, pe wumb kombur en enim, ya mani mei ełe, mulnjung wumb kopur, Gos muł mei eririm kunum ei, eim wumb embe, mon mił epi kunum kunum konj mołum ei, pulerim wumb ei, en enim kung simbił mił epi ei, kanik kin, en enim noman embin to piingii. Nimbił erang ok, kung simbił mił epi ei multum; ba pe molałim. Mularpi kin, nga ekii se, tonu omba.

⁹Wang kin, kalpi pe wumb nii endi, eim noman ka pim kin, eim kaplı epi ei piipi kin, kun ermba. Erpi kin, nga peng ei angıł orung nga tał ei, yi mił komung owundu angıł orung nga tał pirim. Peng kin, nga amb ei, eim komung angıł orung nga tał pim konu ełe, tonu multum. ¹⁰Mołpu kin, nga ei yi mił ku, peng

angıł orung nga tał ei, ei yi mił, king angıł orung nga tał mił, andan tołum. Tang kin, king angıł orung am puk kin, poru ninjing. Nik kin, nga king endi pe mołum. Mołpu kin, nga king endi, tonu onerim mon; kołuł enim. Erang kin, ekii se tonu omba kunum ei, eim kunum aninga kopur mołpu kin, poru nimba ku. ¹¹Yi mił, pe nga kung simbił ei, ok multum; ba pe eim molałim mon. Mularpi kin, kung simbił ei, angıł orung nga tekliki mił king ei, angıł orung nga tał nge king ende mił mulnjung; ba pe king ei, am pupu kin poru nimba.

¹²Nipi kin, nga kom girman engki ken ei, yi mił king engki mił, ba en enim king nge dinga ei sinenjing. Sinarik kin, nga ekii se, en enim kung simbił kin ouni, king nge dinga ei singii. Sik molk pangin kin, king engki ei, eni aninga kopur king, kung simbił kin ouni mułngii. ¹³Molk kin, king engki ei noman ende sek mulnjung. Molk kin, nga en enim nge dinga nin, noman dinga ei, en enim kin pirim. Peng kin, en enim nge dinga ei, kung simbił ei ngunjung. ¹⁴Ngok kin, king engki nin, kung simbił ei, kung siipsiip wał mił wu ei, Kraıs eim kin opu erngii. Erangin kin, kung siipsiip wał mił wu ei, Kraıs ei eim kung simbił nin, king engki ei, to mani kindimba. Nimbił erang kung siipsiip wał mił wu ei Kraıs ei, eim wumb owundu nge Owundu mołum. Mołpu kin, nga eim mei wumb king pei ei nge king mołum. Mołpu kin nga wumb eim kin molk kin, eim nge ek ekii sik ełmin wumb ei, eim nge wumb nipi mondrum; nga wumb ei eim ek keimi ekii sik ełmin wumb ei, kung siipsiip wał mił wu ei Kraıs kin, tep tok opu enjing ei, dinga kindik enjing.

¹⁵Erik kin, nga enjel ei, eim ek yi ku nipi kin, na ngurum. Ngopu kin yi nim, “Pe noł ei, nim kan noł ei, amb oł kis ełim amb mił ei, eim tonu mołum noł ei, wumb mei konu ełe orung orung wumb

nin, nga tilap eipi eipi pei kulou tok molmun wumb nin, nga wumb ngenj eipi eipi nin, nga ek kanim kanim pim wumb ei, kulou tok molmun. ¹⁶Molk kin, pe girman engki ei king engki mił epi ei, nim ken ei kin, nga kung simbiı epi ei kin, se ende puk kin, amb oł kis elim amb mił, konu owundu ei kin, kis piik kin, opu orung erik ngunjung. Ngok kin, pe en enim amb mił ei, eim to kis erik kin, eim epi konduk nin, epi ei to piltan tok kin si kindngii. Si kindik kin, nga en enim amb ngenj ei nok kin, nga ngenj sik kin, dup konu ełe kelngii. ¹⁷Kalk kin, yi mił pe, Gos eim erang kin, en enim noman tuk ełe mułang kin, noman ende sek kin, Gos eim noman ełe piim mił oł ei mił, erik tonu kindnjing. Kindangin kin, oł endi enjing ełe, kung simbiı mił epi ei, en enim noman dinga ngangin kin, tep elim. Yi er mułangin kin, nga Gos nge ek nirim mił, keimi tonu orum.

¹⁸Opu kin, nga amb ei, nim ken amb mił ei, Babilon konu owundu mił seng kin konu ya mani mei ełe, konu orung orung wumb nge king eim tep elim.

Babilon Konu Owundu Kis Mołpu Kin Poru Nim

18 Pe nga ekii se, na kenj ni, enjel nga endi, ei tonu epin konu ełe tor opu kin mani orum. Opu kin, nga ei eim noman dinga owundu mendpił pirim. Peng kin, eim tilang ka wii ei, ya mani mei konu ełe pei tilang eririm. ²Erpi kin, nga eim ek dinga nipi yi nirim, "Nga Babilon konu owundu ei, mani pupu kin, kis mołpu kin, si kindrim. Si kindang kin, Babilon konu ei, gui kis kin, kun ka pinałim oł ei, piki topu mul-tum. Mołpu kin, nga gui kis penj mułum nin, nga kei kis penj mułum nin, kei kis mendpił ei, pei eim kin molmun. ³Molk kin, nimbił erang konu orung orung wumb pei, Babilon konu owundu ełe kin, oł kis kanim kanim enjing ei yi

mił, en enim Babilon konu ełe kin, noł wain dinga mił ei nunjung. Nok kin, nga ya mani mei ełe wu king ei, eim amb oł ka elim amb ei kin, oł kis elim oł ei, ouni ni enjing ku. Erik kin, nga ya mani mei wumb kongun kanim kanim elim wumb ei, amb eim kin kongun yi erik kin, ku pei sik kin kongun owundu erik kin, oł kis kanim kanim yi enjing. ⁴Erik kin, nga na piinj ni, ei tonu epin konu ełe, ek eipi endi yi nirim,

"Na nge wumb, enim amb oł kis elim amb mił konu owundu ei kin, si kindik kin, tor wei! Mon pim kin, enim oł kis elim amb ei kin, oł kis erim ei, yi ku erngii. Nga mon pim kin, enim amb eim nge oł kis erim ełe nge, enim kumep kis singii. ⁵Yi mił, eim oł kis elim oł ei nge, am ei tonu pupu kin, epin konu ełe mił, kaplı er pałim. Peng kin, nga Gos amb ei, eim oł kis kun pinerim oł eririm ei, Gos piłim. ⁶Yi mił nga, amb ei, eim oł kis elim mił, enim yi mił ku, kumep kis orung kindik kin, ngungii. Ngok kin, nga eim oł kis kanim kanim pei, se ende kindpi, erim ei, yi mił ku, enim eim kin kumep kis ei, pei se ende kindik kin, eim kin ngungii ku. Ngok kin, pułe ei yi mił, eim noł wain dinga kis sipi kin tengingii erim yi mił, enim eim kin kumep kis ming ełe, tengingii erik kin, noł wain dinga kis mił ngangin kin, numba. ⁷Nopu kin, nga amb ei, eim embe ambıl tonu kindpi kin, nilkeng sipi kin, oł kis kanim kanim pei elim. Yi mił ku, enim eim kin ngenj kumbii kis owundu ngungii. Ngok kin, kaplı eim oł kis erpi kin, nilkeng sim mił ngungii. Ngok kin, enim eim kin erangin kin, ngenj kumbii pei sipi kin, ke dinga nimba. Nipi kin, eim noman tuk ełe eim yi ni piłim. 'Na nam kuin mołup kin, kuin peł ełe moł,' yi ni piłim.

'Piipi kin, nga na nam amb endi, wam kuŋang kin, wii moŋum ei, yi miŋ mulermbii. Mularip kin, eŋe nge, noman embin ei, na kin tonu onerang kin, na ke ninermbii mon,' pa yi nirim. ⁸Nipi kin yi miŋ erang, oŋ embin tui kanim kanim pei eim kin kumum endeim tonu omba. Opu kin, oŋ embin tui ei, wumb pei kuŋangin kin, wumb pei ke dinga wii nengin kin, nga kuni owundu simba. Seng kin, ekii se dup owundu kis, Bapilon konu owundu pei nupu kin, poru nimba. Yi miŋ, Gos Owundu ei, eim dinga owundu kis paŋim ei, Bapilon konu owundu eŋe, kumep kis ngopu kin, kos piipi kin, mok topu ermba."

⁹Pe nga, ya mani mei eŋe wu king ombu, amb ei kin oŋ kis erik kin, nga king wu ombu, en enim nilkeng kanim kanim sik kin, eŋmin. Erik kin, yi miŋ king wu ombu, amb ei, konu owundu Bapilon ei, dup nupu kin, eskiŋ erang kin, kanik kin, ke nik kin, pepiŋ eŋe kepui tok kin, yi eŋmin. ¹⁰Erik kin, nga amb ei, ngenj kumbii owundu kis seng kin, en enim mund mong erik kin, en enim konu turii eŋe angk kin, yi ninjing. "Sin kaimb siŋmin, Bapilon konu owundu ei, sin kaimb siŋmin. Nim konu owundu kis dinga saŋim. Seng kin, nim eni endeim mendpiŋ ei, nim oŋ kis en eŋe nge, kumep kis nim kin tonu orum."

¹¹Pe nga, ya mani mei eŋe wumb, kongun owundu erik kin ku nin epi pei sik erik kin, moŋmun wumb ei, amb ei nge piik kin, ke nik kin, noman embin tang kin, piik moŋmun. Nimbii erang wumb en enim nge epi ka ei nge, amb ei nga top enermba mon. ¹²⁻¹³Enarpi kin, nga wumb nii endi, eim kapui ku gol ni, ku silpa nin, kom ku ka wii ei nin, nga kom ku miŋ epi endi, biis mong ku tonu pendik kin, singii epi nin, nga konduk kuru ka wii nin, nga konduk kundii miŋ, kanim kanim ei nin, nga konduk ka wii

mendpiŋ ei nin, nga ond kanim kanim mur ka wii toŋum ond ei nin, nga epi kanim kanim pe ombu, kung elepenj girman sik eŋmin ei nin, nga ond ku owundu top eŋmin ond ei nin, nga kapa nin, nga ain nin, nga kom ku mon saŋiŋim ku ei nin, epi singin mur ka wii toŋum epi taŋ, kuni eŋe kindiŋmin ei nin, nga dup kiŋangin nupu kin, mur ka wii toŋum epi ei nin, nga kanim kanim kopung mur toŋum nin, nga mur ka wii toŋum epi ei nin, noŋ wain nin, nga kuni kaŋiŋmin kopung nin, nga kuni plawa nin, kuni wiis nin, nga kung kou nin, nga kung siipsiip nin, nga kung os nin, kung os keris nin, epi ko wuk sipik kin, kongun wii eŋmin wumb nin, epi ombu pei yi kapui top er nga sinerngii mon! ¹⁴Nga kongun owundu erik kin, ku owundu siŋmin wumb ei, amb eim kin ek yi ninjing, "Nga epi ka kanim kanim nim simbii ni piikin kin, noman to piinjii epi ei, nim sinenjii mon; am ba. Pang kin, nga epi kanim kanim pei ku tonu pendik kin, sin epi ei nin, nga epi ka wii ngenj moke en epi ei, am pupu kin, poru nirim. Nipi kin, nga wumb nim kin, epi ei ngenj eŋe peng kin, kinerngii mon!" ¹⁵⁻¹⁷Kinarik kin, wumb ombu en enim kongun owundu erik kin, ku sik eŋmin wumb ei, en enim konu owundu eŋe, kongun erik kin, en enim ku nin epi pei sinjing. Sik kin, nga en enim konu turii angk mulnjung. Molk kin, nimbii erang wumb ei, en enim amb ei ngenj kumbii sinim ei, kanik kin, mund mong eŋmin. Erik kin, pe en enim ke nik kin, noman embin to piik kin, erik molk kin en enim ek yi ninjing, "Nim kaimb siŋmin, nim kaimb sipin kin, konu owundu eŋe ngoŋmun. Ngok kin, ok amb ei, eim alap kuru ka wii kindpi kin, nga alap kundii kanim kanim taŋpi kin, eim ku gol nin, kom ku ka wii nin, biis ka wii nin, epi ku owundu puŋum epi ei, ngenj eŋe moke erpi mundrum; ba eni endeim

ele, epi ombu pei er kis mondpu kin poru nirim.”

Nipi kin, pe noŀ kanu nin, nga noŀ kanu masin ambihim wu nin, nga noŀ kanu ele kongun eŀmin wumb nin, nga noŀ kanu ele top erik kin, konu eipi pungii onjung wumb ei nin, nga ep noŀ kongun erik kin, ku sik eŀmin wumb ei nin, en enim konu turii mendpiŀ angk molk. ¹⁸ Mol k kenjing ni, konu dup nupu kin, eskiŀ erang kanik kin, en enim ke dinga nik kin, yi ninjing. “Bapilon konu owundu salim! Yi miŀ, konu eipi endi sinaŀim mon!” ninjing. ¹⁹ Nengin kin, pe en enim mei kulman ei, sik kin, en enim tonu peng ele kindnjing. Kindik kin, nga en enim ke nik kin, noman embin to piik yi ninjing, “Kaimb siŀmin! Kaimb siŀmin! Bapilon konu woundu ei, dup nonum ei, sin kaimb siŀmin. Sik kin, konu owundu ele, am wumb pei en enim, noŀ kanu nin, epi ei ep noŀ ele wumb kom ku nin, epi kanim kanim pei sirim. Sipi kin, nga eni endeim mendpiŀ ele, konu owundu ei, kis moŀpu kin, poru nirim.

²⁰ Pe ei tonu epin konu ele wumb ka piingii! Nga Gos nge pii gii wumb nin, nga Gos nge kongun eŀmin wumb nin, nga Gos nge ek ka ni tor kindiŀmin wumb nin, ei pei en enim amb ei, nipe oŀ endi eŀim konu ei, Gos kos piipi kin, kumep kis ngum ele, ka wii piinjing.

²¹ Pe nga enjel noman dinga paŀim enjel ei, eim kom ku owundu ei, ko wupu kin, tonu sipi olkup topu kin, mer ep noŀ ele mani kindrim. Kindpi kin, nga eim ek yi nirim, “Oŀ yi eŀim ei, yi miŀ ku, Bapilon konu owundu ei, olkup dinga to kindang kin, wumb nga kinerngii mon! ²² Nga golang nik nin, giisa tok eŀmin ei nin, mingaŀ miŀ epi ei nin, beli miŀ epi ei ke niŀim ei, nga nim amb miŀ konu owundu ele, wumb nga piinerngii mon! Piinarik kin, nga kongun kanim kanim eŀmin wumb endi, nga nim Bapilon kin, kur kan sinerngii mon! Nga kom ku owundu

endi wiis ele, si pok pok erang kin, ek tangnim yi miŀ endi, nim amb owundu miŀ ei kin, ek tingang piinerngii mon ku! ²³ Nga dup jep endi nupu kin, tiŀang erang enim ei, nim kin nga yi miŀ, endi kinerngii mon! Nga kangi amb simba min, ambiŀ wu ba eŀmin oŀ ei, nga endi nim kin, nga piinerngii mon! Piinarik kin, yi miŀ, ok nim nge wumb kongun owundu erik kin, ku sik eŀmin wumb nin wu ombu, en enim noman dinga owundu ei, ya mani mei ele, konu orung orung pei peng kin, muljung. Mol k kin, nga nim kunj men, ek kend tokun kin, ngan eŀmin oŀ ei, enim ya mani mei konu ele orung orung pei wumb kin, yi eŀin.”

²⁴ Nga Bapilon konu owundu to kis mundrum. Nimbiŀ erang, Gos nge ek ka ni tor kindiŀmin wumb nin, nga Gos eim nge pii gii nik kin, oŀ kun eŀmin wumb pei ei nge, miyem ya mani mei ele konu owundu ele muŀang kin, kan sinjing. Sik kin, wumb nii endi, en enim ya mani mei ele, tok kundnjung wumb ei nge miyem ei, nim Bapilon kin, kan sinjing ku.

Gos Nge Wumb Bapilon Konu Owundu Dup Nupu Kis Eŀim Ei Ka Piinjing

19 Nga ekii se, ei na piinj ni, ei tonu epin konu ele wumb pei miŀ molk kin, ek tangk kin, wii dinga tok molk kin, en enim ek yi ninjing, “Gos nge embe ambiŀ tonu kindiŀmin. Sinim nge Gos ei, eim sinim sipi orung sim. Nga eim nge tiŀang owundu paŀim. Nga eim dinga owundu paŀim ei, Gos eim nge mendpiŀ paŀiŀim. ² Peng kin, yi miŀ Gos eim kos piinim ei, am kun ka nin, keimi mendpiŀ piŀiŀim. Piipi kin, nga amb oŀ kis eŀim konu owundu ele, amb miŀ ei, eim mei ele wumb kin, oŀ kis erpi kin, to kis eŀim. Erang kin, Gos eim amb miŀ ei kin, kos piipi ngurum. Ngopu kin, nimbiŀ erang amb ei, eim Gos nge kongun wumb ei, to kundrum. Kundang kin, Gos eim kumep

kis eŧe, konu ei amb miŧ konu ei kin ngu-rum. ³Ngopu kin, wumb pei en enim, nga wii dinga tok kin, yi ninjing, “Gos nge embe nga ambii tonu kindamin! Dup eskii Bapilon konu owundu eŧe nopo kin tonu kunum kunum purum.” ⁴Pe nga men toŧmun wu num wumb engki taŧ, nga kapiŧ kapiŧ ei nin, nga konj moŧumun epi kapiŧ kapiŧ ei nin, en enim Gos king peŧ kumb eŧe, kan mani kanik kin, ming gopsing pii polk kin, Gos kin men tok ngok kin, yi ninjing, “Ei keimi! Sinim Gos nge embe ambii tonu kindamin!”

⁵Pe nga, Gos king peŧ eŧe, ek nipi kindang opu kin, yi nirim. “Sinim nge Gos ei, eim embe ambii tonu kindamin! Enim Gos nge kongun wumb pei nin, nga wumb num nin, nga wumb kembis nin, nga enim Gos kin mund mong erik kin, eim kin ekii sik kin, enim pei, Gos nge embe ambii tonu kindngii!” ⁶Pe nga na kom se piinj ni, wumb pei kuŧou to molk kin, ek tengnjing ei, noŧ kuŧup ek tangnim miŧ nin, nga konu gur gaŧi dinga niŧim miŧ ek tengim. Tangpi kin, na piinj ni, en enim ek yi ninjing, “Gos nge embe ambii tonu kindamin! Owundu ei, sinim nge Gos, eim dinga wii mendpiŧ peng kin, eim sinim nge king tep er moŧum.”

⁷Pe sinim noman ka sepin nin, noman ka ka piipin kin, Gos Owundu moŧum ei, eim embe ambii tonu kindamin! Nimbiŧ erang, Gos nge kingam, kung siipsiip waŧ miŧ moŧpu kin, amb miŧ simba kunum ei, tonu orum. Opu kin, nga amb ei, pii gii ninjing wumb ei, eim wu ba nge konduk kindpi kin, er kun er moŧpu kin, poru nirim. ⁸Nipi kin Gos amb ei, eim konduk am ka wii ngang kindpi kin, er kun er moŧum konduk ei, am kuru nin, konj ka wii saŧim ei, oŧ kun ka eŧmin. Erik kin, oŧ yi miŧ erim ei, Gos nge pii gii niŧmin wumb ei, oŧ kun ka oŧ yi miŧ eŧmin.”

⁹Erik kin, nga enjel ek yi nipi kin, na ngurum, “Mon, yi miŧ puŧii! Wumb nii endi en enim, Gos kingam eim kung siip-

siip miŧ moŧpu kin, amb simba nge kuni nungii nge nipi kin, wii topu kin, tu wum wumb ei, ka piik muŧngii!” Nga enjel ei, na kin yi nim, “Gos nge ek ei, ek keimi mendpiŧ palim.” ¹⁰Pe nga na enjel simb eŧe, kan mani kanip men tumbii enj; ba eim ek yi nipi na ngum, “Nim yi enerii mon! Na nam, nim nge angnim noŧ kin, nim kongun ende wu moŧ. Moŧpu kin, na enim kin, Jiisas nge ek keimi ei, ambii gii nik moŧmun. Molk kin, pe Jiisas ek keimi ei, Gos nge Gui Ka epi ei, Jiisas nge ek ka wii ni tor kindiŧmin ende miŧ moŧmun. Molk kin, nim Gos kin men tokun kin, eim embe ambii tonu kindnjii!”

Wumb Endi Tonu Kung Os Kuru Eŧe Ap To Muŧum

¹¹Pe nga, na kenj ni, tonu epin konu eŧe aki topu sirim. Sipi kin, konu eŧe kung os kuru endi multum. Moŧpu kin, pe kung os ap toŧum wu ei, eim embe Pii Gii Niŧim Puŧwu nin, Oŧ Keimi Eŧim Puŧwu moŧum. Moŧpu kin, eim oŧ kun ka erpi kin, kos piipi kin, opu ermba oŧ ei, kun ka eŧim. ¹²Erpi kin, pe eim ningiŧ ei, dup anmbii miŧ, gur nirim; nga eim peng eŧe king peng kon ei nge, pei monduŧum. Mondpu kin, nga embe endi ei tonu eim mei embii eŧe, mon poŧ pendrim; ba mon ei, wumb endi puŧe ei, pii kun enaŧmin mon! Eim mendpiŧ mon ei, puŧe piŧim. ¹³Nga eim konduk olt kindrim eŧe, miyem topu pirim. Peng kin, nga eim embe ei yi niŧmin, “Gos nge Ek Ka,” pa niŧmin. ¹⁴Nga ei tonu epin konu eŧe, opu ond wumb en enim, eim kin ekii sinjing. Sik kin, tonu kung os kuru eŧe molk kin, en enim ngenj eŧe, konduk ka wii kuru kindik kin, punjung. ¹⁵Puk kin, nga kumb eŧe nge wu ei, eim gupu eŧe tui jik tukum muŧum tui ei, tor orum. Opu kin, eim tui ei, wumb pei to kundmba. Topu kin, nga eim ain dinga endi, ambii pi kin, wumb mei konu eŧe orung orung pei wumb ei,

tep er mułmba. Mołpu kin, eim ond wain mong ei, ambil sii topu kin, mer noł wain sii tołmun konu ełe noł wain ei mił, Gos dinga owundu mendpił ei, eim nge popuł kis owundu tor kindmba. ¹⁶ Kindpi kin, eim nge alap ei kin, muła peł ełe, mon embe yi mił pirim, “King Mołmun ełe moł ei, Kumb ełe Kindiłim Wu; nga Wu Owundu mołmun ełe moł ei, Kumb ełe Kindiłim Wu ku.”

¹⁷⁻¹⁸ Pe nga, na kenj ni enjel endi eni pim konu ełe, angpi multum. Mołpu kin, eim wii dinga topu kin, kei sikapi mił kei kanim kanim pei ei, tonu muł ełe bur nik kin, punjung konu kindrim. Kindpi kin, yi nim, “Enim pei kułou tangin kin, Gos enim kuni owundu ngumba weiyu! Ok kin, wu king nin, nga opu tep ełmin wu nin, nga opu ond wu dinga nin, nga kung os nin, nga kung os ap tołmun wumb nin, nga wumb ngenj pei nin, nga kongun wii ełmin wumb nin, nga kongun wii enałmin wumb nin, nga owundu nin, kembis ouni, ngenj ełe pei enim nungii wei!” a nirim.

¹⁹ Pe nga na kenj ni, kung simbii owundu kin, mei konu ełe king pei kin, en enim opu ond wumb pei kupou tok kin, ya eim kung os kuru endi ap tonu multum wu ei kin, eim opu ełmin wumb ei kin, opu erngii nge mulnjung. ²⁰ Mulk, ba kung simbii owundu ei kin, ek ni tor kindiłim ek kend wu endi, eim jep oł kanim kanim kung simbii owundu kumb ełe erpi ei, paki topu ełim wu ei nin, wumb nii endi, eim kung simbii owundu ei, mon embe ambil tonu kindik nin, eim nge ond mił epi ei, men tok ełmin wumb ei kin, oł kend to ngopu ełim wu ei kin, kung simbii owundu ei tał, to kan ngurum. Ngopu kin, wu tał ei, olkup topu kin, noł gopu dup ełe, muł owundu kis kunum kunum nopu ełim konu ełe kindrim. ²¹ Kindpi kin, nga wu endi, kung os kuru ap to multum wu ei, eim gupu ełe tui jik tor orum tui ei, sipi kin, wumb eipi

ei, pei to kundrum. Kundang kin, kei pei ok kin, wumb minj ngenj ei pei, no poru nimin nik kin, nunjung. Nangin kin, kei en enim pinang purum.

Seisen Kan Ngii Kung Ngii 1,000 Mił Pei Mułum

20 Pe na kenj ni, enjel endi epin konu ełe mani orum. Opu kin, eim angil ełe, kii wał endi tukpu sip pinałim nge kii endi kin, nga kan sen dinga wii embin owundu erim endi, sipi kin er tu wurum. ² Tu wang opu kin, ka wembii owundu ei ambil gii nirim. Nipi kin, wembii ei, kumb okrii mołpu kin, ołum wembii ei, eim gui kis mendpił Seisen multum. Mołpu kin enjel ei, kan sen dinga ełe, to kan ngopu pindang kin, kung ngii 1,000 pei o purum. ³ Pupu kin, pe enjel ei, eim ka wembii owundu ei, olkup topu kin, mer tukpu sip pinałim tukpu olt ełe, mani kindrim. Kindpi kin, ondu ngopu kin, nga lok to dinga pendrim. Pendpi yi erang kin, Seisen ei eim, wumb muł oł konu pek punmun ei, eim ek kend topu, ngunarpi mułang kin, kung ngii 1,000 pei o purum. O pang kin, ekii se, eim kan posik, wak tangin kin, eim kunum aninga kopur wii andpi kin, mułmba nge purum.

⁴ Pe na kenj ni, king mołumun peł ełe nge, wu kopur ei, sim konu ełe wu kombur mulnjung. Mulnjung wu ombu, Gos kongun ngang wumb kin, kos owundu piik kin, mok tok erngii nge mulnjung. Molk kin, pe nga wumb nii endi en enim, Jiisas kin pii gii nik kin, wumb ni ngok kin, Gos nge ek ka ei, ambil gii dinga nik enjing wumb ombu, en enim min men mił wu ombu, kenj ni mulnjung ku. Molk kin, nga opu orung wumb, Gos nge wumb ei, to kundnjung. To konduk kin, nga na kenj ni, en enim kung simbii owundu ei kin, nga eim ond mił epi enjing ei kin, ei men tok ngunenjing. Ngunarik kin, kung simbii kis ei,

eim nge embe mon ei, wumb mei embiŕ eŕe nin, angil eŕe mon to mundnenjing. Mundnarik kin, wumb ombu en enim, konj muŕngii nge noman konj ei, sik pendik kin, en enim king miŕ, Jiisas kin tep to muŕangin kin, kung ngii 1,000 pei ombu nge mulnjung. ⁵ Muŕangin kin, nga wumb kuŕii kombur, en enim konj muŕngii noman ei, kunum eŕe sinenjing wumb ei, en enim kolk muŕangin kin, kung ngii 1,000 pei omba nge mulnjung. Molk kin, ei am kumna mina kin, wumb kuŕii angk kin tonu ongii nge kunum. ⁶ Wumb nii endi, eim koŕpu kin kumna angpi kin, tonu omba wumb ei, en enim ka piik kin, oŕ kun ka er muŕngii. Molk kin, nga ekii se kuŕngii wumb ei, dinga peng kin, kumb se kulnjung wumb ei, to mani kindnerngii mon! Ba nga wumb ei, Gos Kraiŕ teŕ nge, kuŕmaŕ keŕngii wumb miŕ muŕngii. Molk wumb ei, Kraiŕ kin king 1000 kung ngii pei, tep er muŕngii.

Gos Seisen To Kis Erim

⁷ Kung ngii pei 1,000, ei poru neng kin, Seisen eim kan ngii eŕe, kan ngok pendnjing ei, tor kindangin kin, omba. ⁸ Omba ei, opu wumb mei konu ekin angil mong kapil kapli poru saŕim wumb ei, ek kend to ngumba nge omba. Opu kin, wumb tilap ei, Gos konu kin, Mekok konu teŕ, Seisen ei pupu kin, wumb si ende kindang kin, opu miŕ erngii nge ba wumb ei, wumb ep noŕ wer eŕe, ku kulta moŕum ei miŕ, yi kapli muŕmun. ⁹ Molk kin, nga opu ond wumb en enim, mei konu orung orung pei, tonu puk kin, Gos nge wumb si pok erik kin, Gos nge mei kaimb sipi kin, eim wumb noman ngopu mei konu owundu ei, opu orung wumb pei si pok enjing; ba dup endi epin konu eŕe, Gos kindang mani opu kin, wumb ei pei nopu kin, er kis er poru nirim. ¹⁰ Nipi kin, nga Seisen wumb pei kend topu ngurum. Ngang kin, Gos Seisen eim olkup topu kin, mer noŕ gopu dup eŕe, mani

kindrim. Kindrim konu eŕe, kung simbii owundu kin, ek kend topu ni tor kindilim wu ei kin, mer dup konu eŕe ok mulnjunguŕ. Muŕangil kin, nga wu kis tekliki ombu, epin tinga kunum kunum dup konu ngenj kumbii kis sik kin, kunum kunum muŕngii.

Kos Mendpiŕ Tonu Om

¹¹ Pe nga na kenj ni, king moŕuŕum peŕ kuru owundu endi sim konu eŕe, wu endi multum. Moŕpu kin, wu ei kumb eŕe, muŕ mei taŕ, wu ei kin si kind punjnguŕ. Punjuŕ kin, nga muŕngiŕ konu endi sineririm. ¹² Nga na kenj ni, kulnjung wumb owundu kembis taŕ miŕ ombu, en enim king peŕ sim konu eŕe ok kin, angk mulnjung. Molk kin nga mon kombur aki turum. Topu kin, nga mon endi aki turum ku. Aki topu mon ei, konj muŕngii nge mon. Pe nga kulnjung wumb en enim, oŕ nimbiŕ oŕ erik puk oŕ ei, mer mon ombu kanpi kin, en enim mok turum. ¹³ Pe nga ep noŕ kuŕii wumb mulnjung wumb ei, ngopu orung kindrim. Kindpi kin, pe noman tuk gii kuŕii oŕ ei kin, nga kuŕii ngenj miŕ mei konu saŕim ei yi ku, kuŕii si orung kindinjingil. Si kindangil kin wumb ombu en enim, oŕ kanim kanim erik kin, endnjing ei miŕ piipi, kanpi yi erpi kin, kos piipi kin, mok topu elim. ¹⁴ Pe nga noman tuk gii kuŕii oŕ ei nin, kuŕii ngenj miŕ nge mei ei kin, pei olkup topu kin, mer noŕ gopu dup eŕe, tuk kindrim. Kindpi kin, noŕ gopu dup eŕe, ei kuŕii oŕ nga endi, tonu omba ei, ngenj kumbii kunum kunum singii. ¹⁵ Pe nga wumb nii endi, en enim embe mer konj muŕngii nge mon eŕe mulerim kin, wumb ei pei, to mani noŕ gopu dup eŕe, muŕ owundu erpi pim konu eŕe, olkup to kindrim.

Muŕ Mei Konj

21 Pe nga na epin konu eŕe kin, ya mani mei konu eŕe konj sim kenj.

Nimbił erang epin konu ɛte ok nge kin, mei konu ɛte oknge kin, ouni am pupu kin, poru nirim. Nipi kin, nga ep noł pinerim mon ku! ²Pe nga na kenj ni, oł kun ka ɛłmin konu ei, Jerusalem konu konj ei, tonu epin konu ɛte Gos kin mani orum. Konu ei, yi mił amb endi ei, eim wu ba nge wam omba. Opu nipi kin, eim moke erpi kin, er kun er mołpu kin, eim wam omba nge kan simbił ni pi- ipi kin, multum ei mił, yi mani orum. ³Wang kin, nga na kom sip piinj ni, ek owundu endi ei, Gos nge king peł ɛte nipi kin, tor orum. Piini! Pe Gos nge mołum konu ei, wumb kin ouni moł- mun. Molk kin, nga Gos eim, en enim kin ouni mułmba. Mołpu kin, nga wumb en enim, eim nge wumb mendpił mułngii. Mułangin kin, Gos eim, en enim kin ouni mołpu kin, nga Gos ei eim, en enim nge Gos mendpił mułmba. Mołpu kin, Gos eim, wumb ei nge ningił ka onum ei, kil ngopu kin, si kindmba. ⁴Kindpi kin, nga en enim nga, kulerngii mon! Kularik kin, nga en enim noman embin to piinerngii mon! Piinarik kin, nga ke nik kin, ngenj kumbii sik ɛłmin oł ei, enerngii mon! Nga en enim oł ok nge ei, am pupu kin poru nimba.

⁵Pe nga wu endi, eim tonu king peł ɛte multum wu ei, eim ek yi nirim. “Pi- ini! Na epi pei konj minj end! Nga eim ek nipi kin, na ngopu yi nirim, “Ek ei nge mon pulnjii! Nimbił erang ek ei, ei keimi mendpił! Kapli wumb en enim, ek ei pii gii ningii.” ⁶Nga eim ek na kin nga nipi kin yi nirim, “Ei tonu opu kin, poru nirim. Na nam kumb ɛte mołup kin, nga ekii ɛte mołul ku. Na epi kanim kanim ei nge pułwu mołul. Nga epi pei poru nimba kunum owundu ei nge pułwu mołul ku. Mołup kin, wumb nii endi, eim noł nuwa ermba wumb ei, na eim noł konj kunum kunum mołum noł palim noł ei, wii kuł ngamb kin numba. ⁷Nopu kin, nga wumb nii endi, eim opu erpi

kin, ka mundmba wumb ei, eim na kin epi ka wii simba. Sipi kin, nga na eim nge Gos mułamb kin, eim na nge kingam mułmba. ⁸Mołpu, ba wumb endi, eim gał kułpu kin, tungu erpi orung pupu kin, pii gii ninarpi kin, oł kis kanim kanim oł penj tui erpi kin, wumb endi to kondpu kin, wu eipi nge ambim ei, waning nonmbuł kin, kunju men oł ei erpi kin, gos kend kin, men topu ngopu kin, ek kend minj topu kin, oł ombu er endmba wumb ei, eim noł gopu dup ɛte, muł owundu er palim konu ɛte, eim mułmba konu sałim ei, konu kułii konu ɛte, nga kułii endi tonu omba.

Jerusalem Konj

⁹Pe nga enjel angii orung nga tał mul- njung enjel ei nge, endeim endi ei, eim oł kis embin tui oł ei, ming epi angii orung nga tał piki tang kin, se multum wu ei, eim na kin opu yi nirim. “Wa! Na nim amb mił kokuł ei eim nim an- dan tumbii ei, kung siipsiip wał mił wu ei, Krais eim kokuł ei nge ambim mił ei, nim andan tumbii.” ¹⁰Pe nga Gos nge Gui Ka ei, eim na dinga ngang kin na eim si mengpi kin, komung olt endi pim konu ɛte, ei tonu sipirim. Sipipi kin eim na Jerusalem konu ka wii ɛte, na an- dan tum konu ei, eim Gos kin muł konu ɛte mułum mił, tor orum. ¹¹Jerusalem konu ei, Gos nge tiłang owundu ɛte, piki topu pirim. Tiłang er pirim ei, am kom ku kombur, ku tonu pułum kom ku ei mił, yi end pirim. Pirim kom ku, ‘jaspa’ niłmin ku ei, kirapi konj mił, tiłang er pirim. ¹²Pe nga konu owundu ei, kung gui olt owundu mendpił pirim. Peng kin, nga kung gui ɛte, ondu engki nga tał pirim. Pirim konu ɛte, enjel engki nga tał angk kin, tep erik mulnjung. Molk kin, nga kung gui ondu ɛte, Esrel wumb tiłap nge, engki nga tał embe ei, połpu kin mundrum. ¹³Mondpu kin, kung gui ondu tekliki ei, ał eni tonu ołum konu ɛte

pirim. Peng kin, nga ei orung eŕe, kung gui ondu tekliki pirim Peng kin, nga mer orung eŕe, kung gui ondu tekliki pirim. Peng kin, nga eni mani puŕum konu eŕe, kung gui ondu tekliki pirim. ¹⁴ Peng kin, nga konu owundu nge kung gui ei, engki nga taŕ ei, kom ku dinga mandring polk engindnjing. Engindangin kin, kom ku engki nga taŕ ei, kung siipsiip waŕ miŕ wu ei, Kraiŕ eim nge ek se andiŕmin wu, engki nga taŕ nge embe poŕ pendrim.

¹⁵ Pe nga enjel ei, na kin ek nipi kin, eim dolu gol su epi endi ei, eim angil eŕe pirim. Peng kin, eim su dolu ei, se andpi kin, konu owundu ei kin, nga konu ei nge kung gui kin, kung gui ondu kin, su simba nge ambiŕpi engrim. ¹⁶ Engrim konu owundu ei, am kun mendpiŕ su endi sirim. Sipi kin, nga wuŕ aŕ nin, ei mer nin, nga tonu mani ei, su ende miŕ sirim. Sipi kin, nga enjel ei, eim konu owundu eŕe dolu sipi kin, su sim ei, 1500 turii miŕ purum. Pang kin, konu owundu eŕe wuŕ aŕ nin, ei mer nin, tonu mani pei ei, su ende 1500 turii miŕ, su ende miŕ ku pirim. ¹⁷ Peng kin enjel ni, eim su dolu ni sipi kin, su si kenrim ni, wu endi su siŕmin su ei, yi miŕ ende sirim. Sipi kin, nga enjel ei, kung gui su sirim ei, su ei nge minj sirim. Seng kin, kung gui ei, su simb 216 simb pei, alt pirim. ¹⁸ Peng kin, konu owundu ei nge kung gui ei, Gos eim kom ku ka wii endi, ‘jaspa’ niŕmin, ei kin eririm. Erpi kin, nga Gos eim ku gol sipi kin, konu owundu eŕe, gol kin eririm. Erang kin, konu ei gol ei am tiŕang ka owundu erpi kin, kirapi miŕ eririm. ¹⁹ Erang kin, konu owundu nge kung gui ei, puŕe ei yi miŕ, Gos kom ku kanim kanim ku owundu top eŕmin miŕ, sipi kin, moke ngurum. Ngopu kin, kom ku endi ka wii ei embe ‘jaspa’ niŕmin. Nga kom ku muk endi embe, ‘sapaiya’ niŕmin. Nga kom ku kuru endi embe, ‘aŕes’ niŕmin. Nga kom ku jambi endi embe ei, ‘emeral’

niŕmin. ²⁰ Pe nga kom ku endi, kundii kuru taŕ ei, ‘saroniks’ niŕmin. Nga kom ku kundii endi, ‘karniilon’ niŕmin. Nga kom ku endi terim ei, ‘kraisolais’ niŕmin. Nga kom ku endi jambi miŕ endi, ‘beril’ niŕmin. Nga kom ku terim miŕ endi, ‘topas’ niŕmin. Nga kom ku endi, jambi kin terim miŕ ‘krisopas’ niŕmin. Nga kom ku endi muk miŕ endi, ‘jesin’ niŕmin. Nga kom ku endi kundii eipi endi, ‘amisis’ niŕmin. ²¹ Pe nga konu owundu nge ondu, engki nga taŕ ei, engki nga taŕ biis kuru ka wii, ku owundu top eŕmin yi miŕ pirim. Peng kin, ondu endeim ei, biis kuru endeim gelsi kiraŕ miŕ, epi ei nge, endeim ni owundu ka wii miŕ, yi er pendrim. Pendpi kin, ondu endeim endeim yi miŕ er pendrim. Pendpi kin, nga konu owundu eŕe andŕam ei, am gol niŕmin, ku ei mendpiŕ, andŕam eŕe eririm. Erpi kin, ei am er kindang kin, biningaŕ er kirapi miŕ, erpi pirim. ²² Pe nga, na Gos nge men toŕmun ngii endi, konu owundu eŕe tuk seng kin, endi na kinenj. Nimbiŕ erang Gos Owundu nge eim noman dinga wii seng kin, nga eim kung siipsiip waŕ miŕ wu ei, Kraiŕ ei eim kin, eŕ eŕip Gos nge men toŕmun ngii owundu miŕ pirim. ²³ Pe nga, konu owundu eŕe, oi eni taŕ, tiŕang erkiŕ kin tuk onguŕ miŕ pineririm mon. Nimbiŕ erang Gos nge tiŕang owundu mendpiŕ ei minj erang kin, konu orung orung eŕe tiŕang ei, erpi pirim. Peng kin, nga kung siipsiip waŕ miŕ wu ei Kraiŕ ei eim dup alam miŕ multum. ²⁴ Moŕpu kin, wumb konu muŕ oŕ eŕe moŕ punmun ei, Gos eim nge tiŕang owundu eŕe mendpiŕ, kanik kin, andŕam endngii. Andik kin, mei konu eŕe wu king moŕ punmun ombu, en enim nge moke si mengki eŕe, tuk sipngii. ²⁵ Nga konu owundu eŕe kung gui ondu ngo pendnjing ei, kunum kunum aki minj top saŕilim ondu ei, tuk punermba mon. Pe nga, emii endi pepi kin tuk onermba mon! ²⁶ Pe nga wumb

ngenj epi ka wii nin, ku ka wii nin, epi ombu wumb kon muł oł ełe mołmun wumb ei, pei si mengk kin, ełe tuk sipngii. ²⁷Ba oł kis penj mołum epi ei nin, oł kis kanim kanim ei nin, nga wumb ek kend tok niłmin ombu nin, Gos eim konu mołum konu ełe, tuk punerngii mon! Ba wumb nii endi, eim embe mer kung siipsiip wał mił wu ei, Kraisi ei nge mon ełe konj kunum kunum mołummon mon ełe, pułum wumb ei minj mendpił, tuk ełe pungii.

Jerusalem Konu Konj Ei Nge Ek Kopur

22 Pe nga enjel ei, eim na noł ei, wumb no konj kunum kunum mołummon noł ei, andan turum. Topu kin, noł ei, kirapi mił tiłang eririm. Eririm noł ei, eim Gos kin kung siipsiip wał mił wu ei Kraisi ei kin, mulkuł king peł konu ełe, tor orum. ²Opu kin, noł ei, konu owundu ełe ka wii andłam beris kin ełe, tuk mii memb ełe, kun opu purum. Pupu kin, nga noł wer ełe, orung orung ombu, ond wumb nok konj mołummon ond ombu, angilim. Engrim ond ei, kung ngii endeim ełe, mong topu kin, engki nga tał kanim kanim eipi eipi tołum. Tołum ond ei, oi endeim ełe, ond mong ku tołum. Topu kin nga, ond onguł wumb konu ełe orung orung pei, pe pulmun wumb ei, er ka elmin. ³Pe nga, Gos eim epi pei, eim noman enałim ni piilim epi ei, Gos kin mandi mulermba mon! Ba Gos kin kung siipsiip wał mił wu ei, Kraisi ei eim mułnguł konu ei mendpił, king peł konu owundu ełe tuk simba. Sipi kin, nga Gos nge kongun wumb ei, Gos kin men tok ngungii. ⁴Ngok kin, wumb Gos eim kumb ningił kinangin kin, nga eim embe ei, en enim mei embił ełe pułmba. ⁵Pe nga emii endi, konu ełe nga pinermba mon! Pe nga jep tiłang min, eni tiłang ei nge, kongun nga sinermba mon! Nimbił erang Owundu Gos eim, en enim nge tiłang mułmba. Mułang kin, wumb

en enim king mił kunum kunum tep er molk pungii.

Jiisas Eim Sikir Orung Omba

⁶Nga enjel ei, na kin ek yi nirim. Nirim ek ei ek keimi mendpił, nga am ek dinga wii, pii gii ningii nge ek pałim. Peng kin kumb ok Owundu Gos eim nge ek ni tor kindiłmin wumb kin, eim nge Gui Ka kindrim nge Gos ei, eim enjel endi kindang opu kin, eim nge kongun wumb ombu, mering ekii se tonu omba mandi erang kin epi ei, andan tumba nge kindrim.

⁷Pe nga Jiisas yi nirim, “Piyei! Na sikrip orung ombii end. Wumb nii endi, eim Gos nge oł ekii se ermba nge ek ei, mon ełe piik kin, ekii singii wumb ei, ka piingii!”

⁸Ei na Jon niłim wu ei mendpił, mołup kin, epi ei kanip kin, nga piip enj wu moł. Mołup kin, na epi pei ei, kan poru nip kin, pe nga enjel ei, na epi kanim kanim andan topu eririm wu ei, eim simb ełe, mong gopsing pii poł muls. Mołup, na eim kin, men top kin, eim embe ambił tonu kindip kin, ngumbii end. ⁹End, ba eim na kin ek nirim, “Mon! Nim yi mił enenjii! Na nim kin kongun ende wu moł nga nim angnim noł nin, Gos nge ek ni tor kindiłmin wumb ok nge ei kin, wumb ende moł. Mołup kin, nga wumb nii endi, ek mon ya mon ełe mołum ei nga, ekii sik elmin wumb ei nge, wumb ende moł. Mołup kin, nim pukun kin, Gos embe ambił tonu kindkin kin, men to ngokun kin, eim kin mendpił yi enjii.” ¹⁰Nga enjel ei, eim na kin ek piipi kin, yi nirim, “Mon ełe ek mon oł ei, ekii se tonu omba nge ek mołum mon ei, nim pandi to gii ninenjii! Ninenjii oł ei mendpił nga mandi tonu omba enim. ¹¹Yi mił erang, wumb oł kis kanim kanim elmin wumb ei, wiik tangin kin, oł kis minj erik mułangin kin, nga wumb oł penj tui ni piik elmin wumb

ei, wiik tangin kin, oł penj tui nga min efe piik erngii. Nga wumb Gos nge oł kun ka erik wumb ei, wii tan kin, Gos nge oł kun ka erik mułangin kin, nga Gos kin kun ka mołmun wumb ei, wii tangin kin, Gos kin kun ka ku mułngii!”

¹² Jiisas ek yi nirim, “Piyei! Na pe mandi ombii end. Na wumb nge kumep eipi eipi tu wup kin, wumb kongun kanim kanim enjing mił kumep ei, wumb endeim endeim ni mok top ngumbii. ¹³ Na minj moł, kumb efe kindip kin, nga molup kin, ekii kindip eł wu moł. Moł ei, na epi kanim kanim nge pułwu moł. Moł ei, na epi kanim kanim erip porun tunj pułwu moł.”

¹⁴ Yi mił wumb nii endi, eim alap olt endi, was erpi kin, konj mił mułmba wumb ei, eim ka piipi kin, mułmba. Mułang kin, wumb ei kapłi, ond noman konj kunum kunum mołum ond ei nge, mong nungii. Nok kin, kung siipsiip wał mił kangil miyem ei je kil ngum wumb ei, en enim konu owundu ka wii nge ondu ei, kapłi tuk efe pungii. ¹⁵ Nga konu owundu ka wii ei, torung wumb ka owu mił mołmun wumb ombu nin, wumb kunju men tołmun wumb nin, nga wu amb waning nołmun wumb ei nin, nga wumb, wumb eipi to konduk ełmin wumb ei nin, nga gos kend embe ambil tonu kindik ełmin wumb ei nin, nga wumb pei ek kend tui andłam ei noman pend kin, ekii sik ełmin wumb ei nin, wumb ombu en enim, Gos nge konu ka wii owundu efe torung mułngii! ¹⁶ “Na Jiisas, na nge enjel enim kin kindamb opu kin, eim efe enim men tołmun wumb ombu kin, ek ei nipi tor kindrim. Kindpi

kin, na wu Deipis nge pułwu moł; nga na eim kupam noł moł ku. Nga na konu kupiiring kor kanjip tiłang ka wii elim kanjip ei mił, na moł ku.” ¹⁷ Gos nge Gui Ka kin, kung siipsiip wał mił wu ei nge ambim mił ei, pii gii niłmin wumb ei kin, ek yi ninjngil, “Oiyoy!” Nga wumb nii endi, ek ei piimba wumb ei kindang opu kin ek yi nimba, “Nim Oiyoy!” Nga wumb nii endi, noł nuwa ermba wumb ei, eim omba ku. Nga wumb nii endi, eim noł no konj kunum kunum mołumun noł ei, numbii ni piim kin, noł ei numba ku. Nopu kin, epi ei, Gos nge epi ka wii ei, wii ngurum. ¹⁸ Yi mił, wumb nii endi, eim Gos nge mon ek ninim oł ei, ekii se tonu omba ek ei, piimba wumb ei, na ek dinga nip ngond. Ngopu kin, pe wumb nii endi, eim Gos mon efe, ek pinałim mił nipi kin, nga tuk kindmba wumb ei, Gos nga eim kin, oł embin tui mer mon efe, ek ninim mił ei, Gos erpi kin, wu ei kin tonu kindmba. ¹⁹ Nga wumb nii endi, Gos ke mering ekii se tonu omba ek ninim mon ei, to si kindpi kin ermba wumb ei, nga Gos eim kin yi ku ermba. Erpi kin, nga wumb ei, eim ond no konj kunum kunum mołumun ond ei, angilim ei, nunarpi kin, nga konu owundu ka wii konu ei mon efe, ninim konu ei, wumb ei eim tuk efe punermba mon ku. ²⁰ Nga Jiisas eim ek oł ekii se tonu omba ek ei, ni tor kindrim ei, nga ek yi nirim, “Keimi! Na ombii kunum pe mandi enim!” Ei keimi! Ei kapłi, yi minj pengłi! Owundu Jiisas nim wa! ²¹ Pe Jiisas Owundu ei, eim noman ka ei, sinim oł kun ka ełmin wumb pei kin ouni mułmba. Ei keimi!